Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1930

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

(ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ)

ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ

ΕΠΙ ΤΗι ΒΑΣΕΙ

ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ„ Α.Ε. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΕΘΝΟΥΣ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΠΟ

ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΧΡΙ

ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

1	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων.*
2	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου.*
3	ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Αὐγούστου.* *Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Οἴκου τοῦ Ἰουστινιανοῦ.*
4	ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Λέοντος τοῦ Γ΄.* *Ἀπὸ Λέοντος τοῦ Γ΄ μέχρι Βασιλείου τοῦ Α΄.*
5	ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Α΄ μέχρι τῶν Κομνηνῶν.* *Ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*
6	ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Φραγκοκρατίας μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.* *Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.*
7 8	ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος (σελ. Στ΄ α΄ 196).* *Ἀπὸ τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1930 (Συμπλήρωσις τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς σελίδος Στ΄ α΄ 197).*
9	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	*Βιβλιογραφία. — Χρονολογικὸς πίναξ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. — Ἀλφαβητικὸν Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΟΜΟΥ

Τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος μὴ δυνηθὲν νὰ συνταχθῇ ὑπὸ μίαν πολιτείαν μηδὲ νὰ παρατείνῃ τὸν αὐτοτελῆ βίον τῶν κατὰ μέρος πόλεων δὲν ἠφανίσθη διὰ τοῦτο ἀπὸ προσώπου τῆς ἱστορίας. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τῶν ἰδίων αὐτοῦ πολιτικῶν γόνων υἱοθέτησεν ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ ἔργον τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καί, μεταπλασσόμενον μὲν ἑκάστοτε κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς περιστάσεις πάσης νέας αὐτοῦ ἱστορικῆς ἐντολῆς, διασῷζον δὲ πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ πνεῦμα, ἐπρωταγωνίστησεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἡ δὲ τοιαύτη τριπλῆ καὶ ἀλλεπάλληλος ἀναβίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀποτελεῖ τὸν ὅλως ἰδιάζοντα αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Συγκεφαλαιώσωμεν ἐνταῦθα τὰς περιπετείας δι' ὧν συνετελέσθησαν καὶ τὰς ἱστορικὰς παρανοήσεις ὧν ἐγένοντο θύματα αἱ δύο πρῶται αὐτοῦ μεταπλάσεις, περὶ ὧν πραγματεύεται ὁ παρὼν τόμος.

Αἱ συνθῆκαι τὰς ὁποίας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος συνωμολόγησε τῷ 336 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐκανόνισαν, ὅπως καὶ αἱ προηγουμένως ἐπὶ Φιλίππου γενόμεναι, τὰς σχέσεις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὰς ἑλληνίδας πόλεις, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνι καὶ ὑπέβαλον ἑκάστῃ τῶν πόλεων τὸ καθῆκον τοῦ νὰ συντελῇ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ἅμα προσκληθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Πράγματι ὅμως ἡ Ἑλλὰς δὲν συνέτρεξε πολὺ εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐν Γρανικῷ δὲν παρετάχθησαν ἐκ τῶν συμμαχίδων αὐτῆς πόλεων εἰμὴ 7.000 πεζῶν καὶ 600 ἱππεῖς, ἀποτελοῦντες τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου στρατοῦ. Ἡ αὐτὴ δὲ περίπου ἀναλογία ἐτηρήθη ἐν Ἰσσῷ καὶ ἐν Γαυγαμήλοις. Ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο βεβαίως νὰ πέμψῃ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἀσυγκρίτως πλείονας μαχητάς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος δὲν φαίνεται ζητήσας πλειοτέρους· τοὐλάχιστον οὐδεμία ἀναφέρεται πόλις ἀποποιηθεῖσα, παρὰ τὰς συνθήκας, νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως. Ὁπωσδήποτε τὴν κρίσιν τῶν πολυθρυλήτων ἐκείνων μαχῶν ἐπήνεγκον ἡ φάλαγξ, οἱ ἑταῖροι, οἱ ὑπασπισταί, οἱ σαρισσοφόροι τῆς Μακεδονίας, οὐχὶ οἱ ἕλληνες ὁπλῖται καὶ ἱππεῖς. Καὶ οὐ μόνον δὲν ἐπρωταγωνίστησαν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ ἐπιχειρήματι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, κατ' ἀρχὰς μάλιστα, πολλοὶ ἀντέπραξαν εἰς αὐτό.

Παραλείπω τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἥτις ἠδύνατο μέχρι τινὸς νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς φήμης τῆς διαδοθείσης τῷ 335, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἐν τῇ περὶ τὸν

Ἴστρον ἐκστρατείᾳ. Ἀλλ' ἐν Γρανικῷ εἰκοσάκις χίλιοι πεζοὶ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ Ἁλικαρνασσὸς δὲν ἀντέστη ἐφ' ἱκανὸν εἰμὴ διὰ τοὺς αὐτόθι καταφυγόντας ἀντιπολιτευομένους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι Ἐφιάλτης καὶ Θρασύβουλος. Πλὴν τούτων ὁ Ρόδιος Μέμνων, προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἡγεμὼν ἁπάσης τῆς ναυτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπειράθη ἐν ἀρχῇ τοῦ 333 νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν. Εἶχε δὲ ἤδη καταστῆ κύριος τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου καὶ εἶχεν ἔλθει εἰς συνεννοήσεις πρὸς ἄλλας τε νήσους καὶ πρὸς τὴν Εὔβοιαν, ὅτε αἴφνης νοσήσας ἀπεβίωσεν. Ἐν Ἰσσῷ 30,000 Ἕλληνες ὁπλῖται ὑπὸ Θυμόνδαν ἀπετέλεσαν τὸ δεξιὸν κέρας τῆς πρώτης τοῦ περσικοῦ στρατοῦ παρατάξεως. Τῷ 330 Ἆγις ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμόνων, οἵτινες μόνοι τῶν Ἑλλήνων δὲν μετέσχον τῶν ἐν Κορίνθῳ γενομένων συνθηκῶν, ἐπετέθη μετὰ τῶν Ἠλείων καὶ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς πιστῆς εἰς τὰς συνθήκας Μεγάλης πόλεως. Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος, ἐπελθὼν ἐκ Μακεδονίας, κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ ἠνάγκασε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ζητήσωσι συγγνώμην παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πάντα ὅμως ταῦτα δὲν παρεκώλυσαν τὸν Ἀλέξανδρον τοῦ νὰ κηρύττῃ ὅτι διεξάγει τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον ἐπ' ὀνόματι οὐχὶ τῆς Μακεδονίας ἀλλὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ πολιτεύεται συνῳδὰ πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο. Μετὰ τὴν πρώτην νίκην, τὴν ἐν Γρανικῷ, ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας 300 περσικὰς πανοπλίας ἵνα ἀνατεθῶσι τῇ πολιούχῳ Ἀθηνᾷ μετὰ ἐπιγράμματος λέγοντος· «Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων». Συλλαβὼν δὲ ἐν τῇ μάχῃ αἰχμαλώτους δισχιλίους Ἕλληνας καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Μακεδονίαν ὅπως ἐργάζωνται ἐκεῖ ὡς δοῦλοι ᾐτιολόγησε τὴν καταδίκην ταύτην, ἀποφηνάμενος «ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἕλλησιν, Ἕλληνες ὄντες, ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο». Συγχρόνως δὲ κατέστησαν αὐτονόμους καὶ ἀφορολογήτους τὰς ἀρχαίας ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνίδας πόλεις. Καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ νίκην, ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Δαρεῖον, ἔγραφεν· «Οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι, ἐλθόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, κακῶς ἐποίησαν ἡμᾶς οὐδὲν προηδικημένοι. Ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν κατασταθεὶς καὶ τιμωρήσασθαι βουλόμενος Πέρσας διέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπαρξάντων ὑμῶν». Περὶ δὲ τὰ ἔσχατα τῆς στρατείας, ὡσεὶ ἤθελε νὰ δώσῃ ἐμφανέστερον πάντων τῶν προτέρων δεῖγμα τοῦ πνεύματος οὗ ἐνεφορεῖτο καθ' ὅλον τὸν ὀλύμπιον τῇ ἀληθείᾳ βίον αὐτοῦ, διέταξε νὰ ἀποσταλῶσιν ἐνταῦθα οἱ ἀνδριάντες, καὶ τὰ ἀλάλματα, καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα ὅσα εἶχεν ἀνακομίσει ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ξέρξης, ἢ εἰς Πασαργάδας, ἢ εἰς Βαβυλῶνα, ἢ εἰς Σοῦσα, ἢ ὅπου ἀλλοῦ τῆς Ἀσίας.

Ἐνῷ λοιπὸν τοσοῦτοι Ἕλληνες παρεβίαζον τὰς ἐν Κορίνθῳ συνθήκας, οἱ δὲ πιστοὶ διατελοῦντες εἰς αὐτὰς ἐλάχιστα συνετέλουν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ πολεμικοὺς θριάμβους, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔπαυε κυρῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὅτι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀμυνόμενος ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀσίαν καὶ προήλαυνε μέχρις Ἰνδοῦ, μέχρι Καυκάσου, μέχρις Αἰθιοπίας. Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς εἶναι εὐεξήγητος. Ἡ Μακεδονία εἶχε πᾶν ὅ,τι δὲν εἶχεν ἡ Ἑλλάς, τὸν κράτιστον τῶν στρατῶν καὶ τὸν μεγαλοφυέστατον τῶν ἡγεμόνων· ἐν Ἑλλάδι δὲ ὑπῆρχον πάντα ὅσα ἔλειπον ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἡ καλλίστη τῶν γλωσσῶν καὶ ἡ καλλίστη ἐπιστήμη καὶ τέχνη καὶ ἀποικιακὴ δεξιότης. Ἡ Μακεδονία ἠδύνατο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' οὐχὶ νὰ τὴν ἐκπολιτίσῃ· ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἐκπολιτίσῃ τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' οὐχὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Ὁ συνδυασμὸς ἄρα αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον φυσικός, ὥστε μόνοι οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ μωροὶ ἠδύναντο νὰ τὸν ἀποκρούσωσι. Μήπως ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, δὲν εἴδομεν τοὺς Ἀρ-

γείους ἐπιμένοντας νὰ ἀξιῶσιν ὅτι ἡ ἡγεμονία τοῦ ἀγῶνος ἀνήκει εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν λόγον ὅτι πάλαι ποτὲ ὁ Ἀγαμέμνων ἤγαγε τοὺς Πανέλληνας ἐπὶ τὴν Τροίαν; Οὐδὲν λοιπὸν ἄπορον ὅτι αἱ ἄκαιροι ἀξιώσεις τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Σπάρτης κατεξηγείροντο καὶ ἤδη κατὰ τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Ἀλλ' οἱ ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, ὁ *Ἀριστοτέλης*, ὁ *Ἰσοκράτης*, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύναντο μόνοι νὰ σώσωσι τὸ ἔθνος ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἢ μᾶλλον τῆς ἀκυβερνήτου *παραλυσίας* εἰς ἣν εἶχε *περιέλθει* καὶ νὰ ἀναδείξωσι τὴν Ἑλλάδα μεγαλουργοῦσαν αὖθις ἐν τῷ κόσμῳ (¹). Ὅτε δὲ αἱ χρυσαῖ αὗται ἐλπίδες ἤρχισαν νὰ ἐπαληθεύωσιν, ὁ Κορίνθιος Δημάρατος ἔλεγε δακρύων, ὁπόσης ἡδονῆς ἐστερήθησαν οἱ Ἕλληνες ἀποθανόντες πρὶν ἴδωσιν ἐν Βαβυλῶνι τὸν Ἀλέξανδρον καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ τῆς Ἀσίας θρόνου· ὁ δ' Αἰσχίνης ἀνέκραζεν ἐν μέσαις Ἀθήναις· «τοιγάρτοι τί τῶν ἀνελπίστων καὶ ἀπροσδοκήτων ἐφ' ἡμῶν οὐ γέγονεν· οὐ γὰρ βίον γε ἡμεῖς ἀνθρώπινον βεβιώκαμεν, ἀλλ' εἰς παραδοξολογίαν τοῖς ἐσομένοις μεθ' ἡμᾶς ἔφυμεν; Οὐχ ὁ μὲν τῶν Περσῶν βασιλεύς, ὁ τὸν Ἄθω διορύξας, ὁ τὸν Ἑλλήσποντον ζεύξας, ὁ γῆν καὶ ὕδωρ τοὺς Ἕλληνας αἰτῶν, ὁ τολμῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς γράφειν ὅτι δεσπότης ἐστὶν ἁπάντων ἀνθρώπων, ἀφ' ἡλίου ἀνιόντος μέχρι δυομένου, νῦν οὐ περὶ τοῦ κύριος ἑτέρων εἶναι διαγωνίζεται, ἀλλ' ἤδη περὶ τῆς τοῦ σώματος σωτηρίας;». Καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰ πράγματα ἐλάλησαν εὐγλωττότερον τοῦ Δημαράτου καὶ τοῦ Αἰσχίνου, σοφώτερον δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Αἱ δραστηριώτεραι καὶ πρακτικώτεραι γενεαὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀποδημήσασαι ἀθρόαι εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐδημιούργησαν εἰς τὰς εὐρείας αὐτῆς χώρας νέον ἑλληνικὸν κόσμον, πνευματικόν τε καὶ πολιτικόν.

Οἱ σύγχρονοι, οἱ αὐτόπται μάρτυρες τῆς πρώτης ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ βίου μεταπλάσεως, ἱστορικοί, γεωγράφοι, φιλόλογοι, θεωροῦσιν αὐτὴν ἁπλῶς ὡς συνέχειαν τοῦ προτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν μὴ ἀρκούμενος νὰ ἀνατρέπῃ τὰ καθεστῶτα ζητεῖ νὰ καταλύσῃ καὶ τὰ παρελθόντα. Ἀφ' ἧς πρὸ πεντηκονταετίας ἡ Ἑλλὰς ἐπέτειλεν αὖθις ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τῆς ἱστορίας, πολλοί, ἐπιχειρήσαντες νὰ πληρώσωσι τὸ δισχιλιετὲς χάσμα τὸ διαχωρίζον αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, ἐντελῶς παρέλιπον τὸν ἀνατολικὸν ἑλληνισμόν. Εἷς καὶ μόνος ἐπεβάλλετο νὰ ἱστορήσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦτον, ὁ Droysen, ὅστις ὅμως, περισπώμενος ὑπὸ ἑτέρων ἀσχολιῶν, δὲν προήγαγε τὸ κάλλιστα ἀρξάμενον ἔργον αὐτοῦ εἰμὴ μέχρι τοῦ 221 ἔτους πρὸ Χριστοῦ. Οὐδὲ ἤρκεσεν ἡ ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀφαίρεσις πλείστων λαμπροτάτων αὐτῆς σελίδων. Ἡ ἀφαίρεσις αὕτη ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, πλὴν τοῦ Droysen, δὲν ἐμελέτησαν τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔποψιν. Ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ Γρότε ἀνήγαγεν εἰς σύστημα τρόπον τινὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν ἐκεῖνον. Ὁ πολιτικός, ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ διανοητικὸς τῆς Ἑλλάδος βίος οὐδέποτε, λέγει, διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν· τὰ βασίλεια τὰ ἱδρυθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχον μὲν κοινὴν τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, περιέλαβον δὲ ἱκανούς τινας τὸν ἀριθμὸν Ἕλληνας, εἴτε ὡς κατοίκους εἴτε ὡς δημοσίους λειτουργούς, καὶ προσέλαβον ἐπίχρισμά τι ἑλληνικῆς παιδεύσεως· ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸν ἀρχαῖον, πρὸς τὸν γνήσιον ἑλληνισμόν.

(¹) Ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης οὕτως ἐφρόνει δὲν εἶναι ἀκριβές· ὁ δὲ Ἰσοκράτης κατείχετο ἁπλῶς ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἱερᾶς, διότι ὁ Μέγας βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀνεμιγνύετο ὡς ὑπέρτατος διαιτητὴς εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἠξίου παρὰ τοῦ Φιλίππου νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων πολέμου, οὗ τὴν ἡγεμονίαν ἠξίου ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ δοξασία αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει εἰμὴ ὅτι ὁ περιφανὴς ἱστορικὸς τοσοῦτον ἐδελεάσθη ὑπὸ τῶν χαρίτων τοῦ πρώτου ἑλληνισμοῦ, ἰδίως δὲ ὑπὸ τοῦ φιλτάτου αὐτῷ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὥστε πᾶσαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκείνου τροπολογίαν ὑπελάμβανεν ὡς ἀποξένωσιν αὐτοῦ. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων ὅσοι ἀπῆλθον τότε, ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας, εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲν ἔχομεν βεβαίως εἰδήσεις ἀσφαλεῖς· ἀλλ' ὑπάρχουσι γεγονότα ἀναπληροῦντα μέχρι τινὸς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπογραφικῶν πινάκων. Οἱ μεταναστεύσαντες ἔκτισαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑκατοντάδας πόλεων, ἐξ ὧν πολλαὶ ἦσαν ἀσυγκρίτως μεγαλύτεραι τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Περικλέους· πλεῖσται ἐκτήσαντο ἐπὶ παιδείᾳ καὶ τέχνῃ καὶ βιομηχανίᾳ ἱστορικὸν ἀξίωμα μεῖζον πολλῶν πόλεων τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, πᾶσαι δὲ ὠργανώθησαν κατὰ τὸν τρόπον τὸν ἑλληνικόν.

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ βεβαίως τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου, ἧς οἱ κάτοικοι συνεποσοῦντο εἰς 800,000 ψυχῶν, ἐξ ὧν 340,000 ἦσαν Ἕλληνες· ἢ τὴν Ἀντιόχειαν τὴν ἐπὶ Δάφνῃ, ἧς πρῶτοι κάτοικοι ἐγένοντο Ἀθηναῖοι, Μακεδόνες, Κρῆτες, Κύπριοι, βραδύτερον δὲ καὶ Αἰτωλοὶ καὶ Εὐβοεῖς καὶ πάλιν Κρῆτες. Περὶ ταύτης λέγει ὁ Στράβων ὅτι οὐ πολὺ λείπεται καὶ δυνάμει καὶ μεγέθει τῆς τε ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Τίγρει Σελευκείας, ἥτις ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ἠρίθμει 600,000 κατοίκων. Ἀλλὰ πολὺ διδακτικώτερα, ὡς πρός τε τὸ πλῆθος τῶν μεταναστευσάντων εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ἑλλήνων καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀστικὸν πνεῦμα ὅπερ οὗτοι μεθ' ἑαυτῶν συνεπήγαγον, εἶναι τὰ δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα νέα αὐτῶν κτίσματα κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας. Ὡς ἐπὶ παραδείγματι δὲ ἀναφέρομέν τινα ἐκ τῶν κτισμάτων τούτων.

Ἡ ἐν τῇ Κιλικίᾳ Ταρσὸς ἦτο πόλις ἀρχαιοτάτη μὲν ἀλλ' ἥκιστα ἑλληνικὴ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ δὲ Στράβων, ὁ ἀκμάσας μετὰ δύο ἑκατονταετηρίδας, ἐκθειάζει τὴν αὐτόθι γενομένην σπουδὴν πρός τε τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην ἐγκύκλιον πᾶσαν παίδευσιν, βεβαιῶν ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπερέβαλον κατὰ τοῦτο καὶ Ἀθήνας καὶ Ἀλεξάνδρειαν. Ἀναφέρει δὲ ἄνδρας ἐπιφανεῖς ἐν αὐτῇ γεννηθέντας, τοὺς στωικοὺς Ἀντίπατρον καὶ Ἀρχέδημον καὶ Νέστορα καὶ δύο Ἀθηνοδώρους, ἀκαδημαϊκὸν δὲ τὸν σύγχρονον αὐτῷ νεώτερον Νέστορα, ὅστις, καθηγητὴς γενόμενος Μαρκέλλου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καίσαρος, προέστη τῆς πόλεως διαδεξάμενος τὸν Ἀθηνόδωρον. Μνημονεύει δὲ καὶ ἄλλων φιλοσόφων αὐτῆς, τοῦ Πλουτιάδου, τοῦ Διογένους, ἔτι δὲ καὶ ποιητοῦ τραγῳδίας ἀρίστου, τοῦ Διονυσίου. Ὑπῆρχον ἆρά γε πολλαὶ ἐν Ἑλλάδι πόλεις, οὐχὶ κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην παρακμὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς εὐτυχεστέρους προηγουμένους χρόνους, αἱ δυνάμεναι λόγῳ ἑλληνικῆς παιδείας νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν Ταρσὸν ταύτην, περὶ ἧς ἐπιφέρει ὁ γεωγράφος ὅτι ἡ Ρώμη μάλιστα δύναται διδάσκειν τὸ πλῆθος τῶν ἐξ αὐτῆς φιλολόγων, διότι μεστὴ ἦν Ταρσίων καὶ Ἀλεξανδρέων; Μηδεὶς δε εἴπῃ ὅτι πρόκειται περὶ σχολαστικῶν καὶ γραμματικῶν, ἀναμιμνησκόμενος ὅτι ἐν Ταρσῷ ἐγεννήθη καὶ ἐπαιδεύθη τὸ πρῶτον ὁ Παῦλος ἐκεῖνος ὅστις ἀπέβη ὁ εὐγλωττότατος, καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν ἐμπειρότατος τῶν ἀποστόλων.

Ἡ δὲ Λαοδίκεια ἡ ἐν Φρυγίᾳ, μικρὰ πρότερον οὖσα, ηὐξήθη προϊόντος τοῦ χρόνου ἰδίως διά τινων πολιτῶν, οἵτινες εὐτυχήσαντες μεγάλην ἐποίησαν αὐτήν. Ἐκεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις βλέπομεν τὸν πρόδρομον τῶν ἐπὶ πλούτῳ καὶ φιλογενείᾳ διαλαμψάντων ἐν τοῖς νεωτέροις τοῦ ἑλληνισμοῦ χρόνοις ἀνδρῶν, τὸν Ἱέρωνα, ὅστις, ἀφοῦ ζῶν ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ πολλῶν ἀναθημάτων, κατέλιπεν εἰς αὐτὴν ἀποθανὼν κληρονομίαν δύο χιλιάδων ταλάντων, ἤτοι 12,000,000 ἀρχαίων δραχμῶν, ὧν ἡ σχετικὴ ἀξία ἤθελε συμ-

ποσοῦται σήμερον εἰς 50,000,000 περίπου. Ἡ δὲ ἐν Καρίᾳ Στρατονίκεια ἐκοσμήθη μὲν κατασκευαῖς πολυτελέσιν ὑπὸ τῶν βασιλέων, ἀνέδειξε δὲ τὸν ῥήτορα Μένιππον, ὃν μάλιστα ἐπαινεῖ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ῥητόρων ὁ Κικέρων, συγκρίνων πρὸς τὸν Ξενοκλῆν καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον ἀκμάσαντας. Ὡσαύτως τὰ ἐν Καρίᾳ Μύλασα, κώμη ὑπάρξασα ἄλλοτε, ἦτο ἐπὶ τοῦ γεωγράφου κεκοσμημένη παγκάλως διὰ στοῶν καὶ ναῶν. Ἀξιολόγους δ' ἔσχεν ἄνδρας καθ' ἡμᾶς, ἐπιφέρει ὁ Στράβων, ῥήτοράς τε ἅμα καὶ δημαγωγοὺς τῆς πόλεως, τὸν Εὐθύδημον καὶ τὸν Ὑβρέαν. Καὶ ὁ μὲν Εὐθύδημος παραλαβὼν ἐκ προγόνων περιουσίαν καὶ δόξαν μεγάλην καὶ προσθεὶς εἰς ταῦτα τὴν δεινότητα οὐκ ἐν τῇ πατρίδι μόνον μέγας ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῆς πρώτης ἠξιοῦτο τιμῆς. Ὁ δὲ Ὑβρέας, ἐκ μικρῶν καὶ ταπεινῶν ὁρμώμενος, ἐπαιδεύθη ὅμως προσηκόντως καί, εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς πατρίδος ἀναμιχθείς, ταχεῖαν ἔλαβε τὴν αὔξησιν καὶ ἐθαυμάσθη ἔτι μὲν ἐπὶ Εὐθυδήμου ζῶντος, ἀλλὰ τελευτήσαντος μάλιστα, κύριος γενόμενος τῆς πόλεως. Αὐτὸς ὁ Ὑβρέας εἶναι ὅστις δημηγορῶν ἐπὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ εἶπε τὸ λόγιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ ἴσως περί τινων ἐκ τῶν πολιτικῶν αὐτῆς ἀνδρῶν. «Εὐθύδημε, ἀνέκραξε, κακὸν εἶ τῆς πόλεως ἀναγκαῖον, οὔτε γὰρ μετὰ σοῦ δυνάμεθα ζῆν οὔτε ἄνευ σοῦ».

Ἐκ Λαμψάκου κατήγοντο ὅ τε συγγραφεὺς Χάρων καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀναξιμένης, ἐκ ταύτης δὲ τῆς πόλεως ἀπήγαγεν ὁ Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα, Λυσίππου ἔργον. Εἰς Σκῆψιν τῆς Τρῳάδος ἐγεννήθη ἐν τῇ β' π.Χ. ἑκατονταετηρίδι ὁ Δημήτριος ἐκεῖνος ὅστις ἔγραψε τὸν Τρωικὸν διάκοσμον τὸν πολλάκις ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευθέντα, καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλιοθήκη, ἣν ὁ μέγας φιλόσοφος παρέδωκε τῷ Θεοφράστῳ, ὁ δὲ Θεόφραστος τῷ Σκηψίῳ Νηλεῖ. Αὐτοῦ δὲ τοῦ Στράβωνος ἡ καταγωγὴ διδάσκει ἡμᾶς πῶς οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀνατολῆς δι' ἐπιγαμιῶν πρὸς τοὺς ἐπιδημήσαντας Ἕλληνας μετεμορφοῦντο εἰς ἄνδρας πρὸς οὓς οἱ ἐπιφανέστατοι τῆς ἀρχαιοτέρας Ἑλλάδος δὲν ἤθελον διστάσει νὰ προτείνωσι τὴν δεξιὰν ὡς γνησιωτάτους αὐτῶν ἀδελφούς. Ὁ Στράβων ἐγεννήθη ἐν Ἀμασείᾳ τοῦ Πόντου· καὶ ἄγνωστον μὲν τίς ἦτο ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μήτηρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἦτο θυγάτηρ μὲν τοῦ Ἕλληνος Λαγέτα, σύζυγος δὲ ἐγχωρίου ἀνδρός, τοῦ ὁποίου τὸν ἀδελφὸν μόνον Μοαφέρνην ἀναφέρει ὁ Στράβων· ὥστε τοῦ καλλίστου τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ὁ μὲν ἐκ μητρὸς πρόπαππος ἦτο Ἕλλην, ὁ δὲ πάππος ὁμολογουμένως ἰθαγενὴς ἤ, καθὼς ἔλεγον τότε, βάρβαρος. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς ἑτέρας ἀποδείξεις τοῦ πλήθους τῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ἀποδημησάντων Ἑλλήνων. Εἰς τὰς μοναρχίας τὰς ἱδρυθείσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ στρατὸς συνέκειτο πού μὲν καθ' ὁλοκληρίαν, πού δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον ἐξ Ἑλλήνων, ἡ δὲ κυβέρνησις, ἡ διοίκησις καὶ τὰ δικαστήρια ἐλειτούργουν διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας εἶναι, ὑποθέτομεν, γνωστὰ τοῖς πᾶσιν, ἀφοῦ καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ γραφῇ ἀκούομεν τοὺς Μακκαβαίους θρηνοῦντας διότι ἡ *βασιλεία τῶν Ἑλλήνων εὐθέως πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν μετέστησε τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἦν ἀκμή τις τοῦ ἑλληνισμοῦ παρ' αὐτοῖς*. Ἀλλ' ἵνα ῥίψωμεν ἐκ τῆς παρούσης εἰσαγωγικῆς σκοπιᾶς ἓν μόνον βλέμμα εἰς τὰ κράτη τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὧν οἱ ἡγεμόνες ἦσαν ἰθαγενεῖς, μήπως ὅλοι οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιθριδάτου ϛ' δὲν ἦσαν Ἕλληνες, Ἀρχέλαος, Μητροφάνης, Δορύλαος, Δρομιχαίτης; μήπως τῶν ἀπογόνων τοῦ Ζιποίτου τῆς Βιθυνίας τοσοῦτον δὲν ἐλησμονήθη ἡ βάρβαρος καταγωγὴ ὥστε ἐλέγοντο ὄντες «ἐκ τοῦ γένους τῶν Μακεδόνων»; ἢ μήπως ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἀριαράθου Ε' τῆς Καππαδοκίας, δὲν βεβαιοῖ ὅτι «ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι

πάλαι ἀγνοουμένη αὕτη χώρα τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν»; Οἱ δημιουργήσαντες λοιπὸν πάντα ταῦτα τὰ θαυμάσια δὲν ἦσαν «ἱκανοί τινες τὸν ἀριθμὸν ἄποικοι», ἀλλὰ τοσοῦτοι ὥστε, διὰ τοῦ ἰδίου φυσικοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς πρὸς αὐτοὺς ἀφομοιώσεως τῶν ἰθαγενῶν, κατέστησαν ὅλως ἑλληνικὰς ἐπὶ χίλια μὲν περίπου ἔτη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἐπὶ χίλια δὲ καὶ τετρακόσια ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ πολιτικός, ὁ ἐθνικός, ὁ πνευματικὸς βίος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν μετεφυτεύθη τφόντι ἀπαράλλακτος εἰς τὴν Ἀνατολήν· ἀλλὰ τοῦτο πρὸ πάντων διότι, ἵνα μεταφυτευθῇ καθ' ὅλα ὅμοιος, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀμετάβλητος. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι εἶχεν ἤδη ὑποστῇ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι δεινὰς ἀλλοιώσεις. Τὰ πολιτεύματα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶχον καταντήσει σκιαὶ τῶν πάλαι προτύπων. Ὁ περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς ἀναθημάτων καὶ ἀποταμιευμάτων ἀνίερος πόλεμος ἀπεκάλυψε τὴν φοβερὰν πρὸς τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν δημοσίαν πίστιν τῆς πατρίδος ἀσέβειαν τοῦ ἔθνους. Τῆς δὲ περὶ τὴν ποίησιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην μεγαλοφυΐας, ἥτις περιηύγασε διὰ φωτὸς ἀνεσπέρου τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, δὲν ἀνεφαίνοντο ἤδη εἰμὴ διαλείπουσαί τινες ἀναλάμψεις. Ἀλλὰ καὶ σῶος καὶ ἀνελλιπὴς ἐὰν παρέμενεν ἔτι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός, ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ τροπολογηθῇ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀφοῦ καὶ ἐν ταῖς προτέραις ἀποικίαις εἴδομεν αὐτὸν ἀλλοτριωθέντα οὐκ ὀλίγον τῆς μητροπόλεως. Τὸ δὲ στάδιον τῶν νέων ἀγώνων παρεῖχε πολὺ μείζονας ἀφορμὰς ἀλλοιώσεων. Τὸ ζήτημα λοιπὸν δὲν εἶναι ἂν ἠλλοιώθη ἢ δὲν ἠλλοιώθη ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλ' ἂν ἐν τῇ ἀπαραιτήτῳ ταύτῃ μεταπλάσει διέσωσε τὸ κυριώτατον τῆς πρώτης διαπλάσεως ἐλατήριον, τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ πνεῦμα.

Ὁ Στράβων ἀναφέρει γεγονός τι τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὸν πρῶτον ἑλληνισμόν. Ὁ ὑδραυλικὸς Κράτης ὁ Χαλκιδεύς, ἐπιχειρήσας ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ ἀποξηράνῃ τὴν Κωπαΐδα, εἶχεν ἤδη προαγάγει ἱκανῶς τὸ ἔργον, ὅτε αἴφνης ἠναγκάσθη νὰ τὸ διακόψῃ, στασιασάντων τῶν Βοιωτῶν, ὅ ἐστι διότι οἱ Θηβαῖοι ἐφοβήθησαν μήπως ἐξ αὐτοῦ ὠφεληθῶσιν οἱ Ὀρχομένιοι, οἱ ἀρχαῖοι αὐτῶν ἀντίζηλοι. Ἰδοὺ λοιπὸν χώρα ἑλληνικὴ ἐκ τῶν πρωτίστων, ἥτις, διατηροῦσα ἀκραιφνῆ τὸν ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, δὲν ἐπείθετο ὅμως ὄχι νὰ ἐκτελέσῃ ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο ἔργον τῆς κοινῆς ὠφελείας. Πρόδηλον ὅτι, ἐὰν τοιούτων ἐμφορουμένη προαιρέσεων ἀπήρχετο ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ ἐπιχείρημα ἦτο ἀδύνατον νὰ τελεσφορήσῃ. Αἱ χῶραι ἐν αἷς ἐκλήθη ἤδη νὰ πρωταγωνιστήσῃ ὁ ἑλληνισμός, εὐρύταται οὖσαι καὶ ὀλίγον γνωσταί, συνεχόμεναι δὲ μετ' ἄλλων ἔτι εὐρυτέρων καὶ ἀγνωστοτέρων, ἵνα γνωσθῶσιν ἀκριβῶς καὶ συνδεθῶσι πρὸς ἀλλήλας καὶ χρησιμοποιηθῶσι, δὲν εἶχον χρείαν ῥητόρων καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλ' ἀνδρῶν περὶ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς πρακτικὰς τέχνας ἐντριβῶν· καὶ τφόντι τότε ὁ ἑλληνισμὸς ἀνέδειξεν ἀμέσως γεωγράφους, γεωμέτρας, μηχανικούς, ἀστρονόμους, ὧν ἡ μνήμη ἄχρι τοῦδε τιμᾶται καὶ γεραίρεται, τοὺς Στράβωνας, τοὺς Εὐκλείδας, τοὺς Ἥρωνας, τοὺς Ἱππάρχους. Τότε συνετελέσθησαν ἔργα κοινωφελῆ κολοσσιαῖα. Οἱ Λαγίδαι κατεσκεύασαν τὰς ὁδοὺς αἵτινες, φέρουσαι ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου, συνέδεσαν τὸ ἐμπόριον τῆς Νοτίου Ἰνδικῆς, τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰθιοπίας μετὰ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου. Οἱ Σελευκίδαι πάλιν ἐβουλεύθησαν νὰ συνάψωσι διὰ διώρυγος τὴν Κασπίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου καὶ ἐπέτρεψαν τὸ ἔργον εἰς τὸν Λαρισαῖον Πολύκλειτον· ἐν γένει δὲ ἐβελτίωσαν τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν ὁδὸν ἥτις ἔφερεν ἐκ τῆς βορείου Ἰνδικῆς πρὸς τὸν Εὔξεινον. Ἐὰν ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς δὲν

ἠξιώθη ν' ἀνεγείρῃ δεύτερον Παρθενῶνα, κατεσκεύασεν ὅμως ἐπὶ βράχου ἀποτόμου τῆς νήσου Φάρου τὸν πολυώροφον ἐκεῖνον ἐκ λίθου λευκοῦ πύργον, ὅστις, θαυμασθεὶς διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα τοῦ Κνιδίου Σωστράτου Δεξιφάνους καὶ διέσωσεν ἐπὶ αἰῶνας μυριάδας πλωϊζομένων. Ἐὰν ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς δὲν ηὐτύχησε νὰ ἀναδείξῃ δεύτερον Πλάτωνα, ἀνέδειξεν ὅμως τὸν πρόδρομον τοῦ Γαλιλαίου *Ἀρίσταρχον*[1]. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐτροπολογήθη λοιπόν, ἀλλὰ δὲν ἐμαράνθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τὰ πολιτεύματα ὑπῆρξαν αὐτόθι μοναρχικὰ καὶ ὄχι δημοκρατικά· ἡ μεταβολὴ ὅμως τῶν πολιτευμάτων δὲν συνεπάγεται τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐθνικῆς ἰδιότητος. Οἱ σήμερον δημοκρατούμενοι Γάλλοι δὲν ἀρνοῦνται τοὺς μοναρχηθέντας αὐτῶν προγόνους. Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ παρατείνωμεν τὴν συζήτησιν ταύτην, ἥτις, λυομένη κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γρότε, δύναται νὰ φέρῃ εἰς μέσον τὸ ζήτημα· τί ἄρα εἶναι ὁ καθ' ἡμᾶς ἑλληνισμός, ὁ ἔχων ἕτερον τοῦ ἀρχαίου πολίτευμα, ἕτερον θρήσκευμα καὶ ὅλως διάφορον κοινωνικὴν κατάστασιν; Ἡ ἀλήθεια, ἡ μόνη ἀλήθεια, εἶναι ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος, περιαχθὲν ὑπὸ τῶν περιστάσεων εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῶν ληθάργου τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἑῴαν Ἀφρικὴν καὶ νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς αὐτὰς νέαν ζωήν, παρεσκεύασεν αὐτόθι ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ αὐτοῦ δυνάμει κατάστασιν πραγμάτων ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ οὐδὲν ἧττον τοῦ πρώτου ἑλληνισμοῦ, εἰ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, εἰς τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐνῷ δὲ ἐπὶ τρεῖς ἤδη ἑκατονταετηρίδας ἐξετέλει τὴν μεγάλην ταύτην ἱστορικὴν ἐντολήν, παρέστησαν ἐνώπιόν του, κατὰ τὴν πρώτην πρὸ Χριστοῦ καὶ τὴν πρώτην μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα, συγχρόνως σχεδόν, δύο ἀνταγωνισταί· ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλ' ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς εἶχε ρίψει τοσοῦτον βαθείας ρίζας εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε ἀμφότεροι ἠναγκάσθησαν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς αὐτόν, καὶ διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου προέκυψεν ἡ δευτέρα αὐτοῦ ἱστορικὴ μετάπλασις.

Ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία κατέλυσε μὲν τὰ πολιτικὰ ἱδρύματα ἐν οἷς ἐσκήνωσεν ὁ ἑλληνισμὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ὑπῆρξεν ὑπουργὸς αὐτοῦ, ἔστιν ὅτε καὶ πελάτης μᾶλλον ἢ προστάτης. Ὁ Πομπήιος δὲν ἠδυνήθη νὰ δαμάσῃ τὸν ἰουδαϊσμὸν εἰμὴ συνεχίζων τὸ ἔργον τῶν Ἀντιόχων, ὅ ἐστιν ἐξακολουθῶν νὰ ἐξελληνίζῃ τὴν Παλαιστίνην. Ὁ δὲ ἀνθύπατος Γαβίνιος ἐδέησεν οὐ μόνον νὰ συντηρήσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ αὐξήσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν κατὰ τὴν Συρίαν ἑλληνίδων πόλεων. Ἄλλο ἔτι μᾶλλον χαρακτηριστικόν. Ὅτε ὁ δεύτερος βασιλεὺς τοῦ ἐν τῇ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀνανεωθέντος περσικοῦ κράτους καὶ θρησκεύματος, ὁ Σαπώρ, αἰχμαλωτεύσας τὸν κατ' αὐτοῦ στρατεύσαντα αὐτοκράτορα Οὐαλεριανόν, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ἡ πόλις αὕτη ἀντέστη οὐχὶ διὰ φρουρᾶς ρωμαϊκῆς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἰδίων πολιτῶν καὶ ἰδίου στρατηγοῦ, τοῦ Δημοσθένους· καὶ ἐξεπορθήθη μὲν ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ τότε αὐτοὶ οἱ ρωμαϊκοὶ λεγεῶνες ἐπέστησαν ἕτερον ἕλληνα στρατηγόν, τὸν Κάλλιστον, ὅστις ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν πολεμίων καὶ πολὺν ἐπενεγκὼν αὐτοῖς φόνον καὶ τὸ πλεῖστον ἀναλαβὼν τῆς λείας ἠνάγκασε τὸν Σαπὼρ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἐὰν κατίσχυε τότε τὸ περσικὸν κράτος καὶ θρήσκευμα, ἡ τύχη τοῦ χριστιανισμοῦ ἤθελεν ἀποβῆ σφόδρα ἀμφίβολος. Ἐσώθη δὲ ὁ χριστιανισμὸς ἐν τῇ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι οὐχὶ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ὑπὸ τῆς καρτερίας καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ

[1] Ἀρίσταρχον τὸν Σάμιον τὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος ἀκμάσαντα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περίφημον μαθηματικὸν καὶ ἀστρονόμον.

ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυε παράγων καὶ ἄλλους πολλοὺς ἄνδρας ὀνομαστοὺς γενομένους ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἄνδρας τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς ὁ γεννήτωρ αὐτοῦ ἤθελεν ἀναγνωρίσει ὡς ἴδια γνήσια τέκνα. Τοιοῦτοι ἀνεδείχθησαν πρὸ πάντων ὁ Σαμοσατεὺς Λουκιανός, ὃν οἱ νεώτεροι δικαίως ἐπωνόμασαν Βολταῖρον τῆς ἀρχαιότητος· ὁ ἐν Συρίᾳ ὡσαύτως γεννηθεὶς Λογγῖνος, ὅστις ὑπουργὸς διατελέσας τῆς πολυθρυλήτου Ζηνοβίας ἐπίστωσε διὰ τοῦ σωκρατικοῦ αὐτοῦ θανάτου ὅτι δὲν εἶχε γράψει περὶ Ὕψους λόγου χάριν ρητορικοῦ γυμνάσματος· ὁ ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας Ἐπίκτητος, ὅστις ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν Ἀρριανὸν τὰς πασιγνώστους *Διατριβάς*, εἶχε δὲ διατελέσει νέος ὢν δοῦλος Ρωμαίου δεσπότου, πρὸς ὅν, τερπόμενον νὰ στραγγαλίζῃ τὸν πόδα του, ἔλεγεν ἀταράχως «θέλεις τὸν θραύσει», καί, θραυσθέντος ἐπὶ τέλους τοῦ ποδός, ἠρκέσθη νὰ προσθέσῃ «σὲ τὸ εἶχα εἰπεῖ»· ὁ Προυσαεὺς Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν ρητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα εἰς οἰκοδομὴν τῶν ψυχῶν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος.

Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπιτείλαντα χριστιανισμόν. Ἡ Ρώμη, ἡ δεσπόσασα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οὐδέποτε ἐμάντευσε τὸν κόσμον ὅστις ἔμελλε νὰ τὸν διαδεχθῇ· καὶ τοῦτο οὐ μόνον ὅτε ὁ μελλόνυμφος αὐτοῦ Λόγος τοῦ Σωτῆρος διετέλει ἐν σπαργάνοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε ὁ θρίαμβος τοῦ Εὐαγγελίου ἤρχισε νὰ γίνεται καταφανὴς καὶ ὅτε ἐν τούτοις ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων, γλιχομένη ἔτι τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας, ἠνάγκασε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον νὰ καθαιρέσῃ αὐτὴν τοῦ ἀξιώματος καὶ νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν ἐν τῇ ἑστίᾳ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ Ἑλλὰς ἀπ' ἐναντίας, ἥτις συνεδύασε πάντοτε τὸν θεωρητικὸν μετὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυσε φιλοσοφοῦσα μετὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος εἰς τοὺς ἀνθῶνας τοῦ παμφόρου αὐτῆς θερμοκηπίου, προησθάνθη ἀνέκαθεν κυοφορούμενον τὸν νέον κόσμον· καί, ὅτε ἐπεχείρησε τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν τῆς Ἀνατολῆς ἀναμόρφωσιν, ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ ὑπὸ τῶν αὐτόθι προαχθέντων φιλοσοφικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῆς δογμάτων· ὥστε, μικρὸν ἀφοῦ ἐλάλησεν ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς ἐνόησεν ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἡ προωρισμένη νὰ ἐπαγάγῃ τὴν ἐπικειμένην παγκόσμιον μεταβολὴν καὶ προέτεινεν αὐτῇ ἀδιστάκτως τὴν δεξιάν. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀπαραίτητος ὅσον ἄλλοτε ὁ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας συνδυασμός. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπηγγέλλετο τὰ εὐγενέστατα τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν δογμάτων ὅσα μέχρι τῆς σήμερον ἦλθον νὰ ἐκπολιτίσωσι καὶ νὰ παραμυθήσωσι τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ δὲ ἑλληνισμὸς εἶχε τὴν γλῶσσαν δι' ἧς καὶ μόνης τὰ δόγματα ταῦτα ἠδύναντο νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν, εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἥτις μόνη ἠδύνατο ν' ἁρπάσῃ τὰς ψυχὰς καὶ νὰ πείσῃ τὰ πνεύματα, εἶχε τοὺς ἀστικοὺς θεσμούς, δι' ὧν καὶ μόνων ἡ διδασκαλία ἐκείνη ἠδύνατο νὰ ὀργανωθῇ ὡς θρήσκευμα θετικόν. Ἄνευ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ χριστιανισμὸς ἤθελεν ἀσφυκτήσει ἐν τῇ πνιγηρᾷ τῆς Ἰουδαίας ἀτμοσφαίρᾳ· ἄνευ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἤθελεν ἐπιπλεύσει ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἐν ᾧ κατεποντώθη ἅπας ὁ λοιπὸς τῆς ἀρχαιότητος κόσμος.

Ἀλλὰ δὲν συνηρθρώθησαν τοσοῦτον ἐναρμονίως εἰμὴ διότι ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν οἰκειότατοι πρὸς ἀλλήλους. «Οὐκ ἀλλότριά εἰσι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἑκατονταετηρίδι ὁ Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς, ἀλλ' οὐκ ἔστι πάντῃ ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων στωικῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων· ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο. Ὅσα

οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστιν». Καὶ ὡσεὶ ἐρχόμενος εἰς ἐπικουρίαν τοῦ χριστιανοῦ τούτου ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἐπίκτητος ἐποίει τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκεῖνον Ὕμνον, ὅστις εἶναι ἄξιος τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ μᾶλλον ἢ ἐθνικοῦ φιλοσόφου. «Μέγας ὁ Θεὸς ὅτι ἡμῖν παρέσχεν ὄργανα τοιαῦτα δι' ὧν τὴν γῆν ἐργαζόμεθα. Μέγας ὁ Θεὸς ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάποσιν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως. Ταῦτα ἐφ' ἑκάστου ὑμνεῖν ἔδει καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν. Τί οὖν; ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ ἀποτετύφλωσθε, οὐκ ἔδει τινὰ εἶναι τὸν ταύτην ἐκπληροῦντα τὴν χώραν καὶ ὑπὲρ πάντων ᾄδοντα τὸν ὕμνον τὸν εἰς τὸν Θεόν; Τί γὰρ ἄλλο δύναμαι γέρων χωλὸς εἰμὴ ὑμνεῖν τὸν Θεόν; Εἰ γοῦν ἀηδὼν ἤμην, ἐποίουν ἂν τὰ τῆς ἀηδόνος· εἰ κύκνος, τὰ τοῦ κύκνου. Νῦν δὲ λογικός εἰμι, ὑμνεῖν με δεῖ τὸν Θεόν. Τοῦτό μου τὸ ἔργον ἐστί, ποιῶ αὐτό, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὴν τάξιν ταύτην, ἐφ' ὅσον ἂν δίδωται· καὶ ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ᾠδὴν ταύτην παρακαλῶ». Παρήγγελλεν ὁ Σωτήρ· «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς». Καὶ ἀντεφώνει εἰς ταῦτα ὁ Ἐπίκτητος ἐπιβάλλων τὸ καθῆκον τοῦτο, ἂν ὄχι εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, τοὐλάχιστον εἰς τὸν φιλόσοφαν, ᾧ ἐπέτασσε «καὶ δαιρόμενον φιλεῖν αὐτοὺς δαίροντας ὡς πατέρα πάντων, ὡς ἀδελφόν».

Ἡ συναυλία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας. Ἐν τῇ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔλεγεν· «Ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς Κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἕλλησιν ἀναγκαία φιλοσοφία, νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται, προπαιδεία τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις. Φιλοσοφίαν δὲ οὐ τὴν στωικὴν λέγω οὐδὲ τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἐπικούρειον καὶ ἀριστοτελικήν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων τούτων καλῶς, δικαιοσύνην μετὰ εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τὸ ἐκλεκτικὸν φιλοσοφίαν φημί». Οὐδεὶς ὅμως παρέστησε τὴν ἀνάγκην ἣν εἶχεν ὁ χριστιανισμὸς τῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντιλήψεως ὁλοσχερέστερον καὶ εὐγλωττότερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου· τὴν ἀνάγκην οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς ἠθικῆς, καὶ τῆς καλλιεπείας, καὶ τῆς ποιήσεως. Ἐν τῇ πρὸς τοὺς νέους *Παραινέσει*, ὁ περιώνυμος τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος Ἱεράρχης, συνοψίσας τὰς ἐπαγγελίας τῆς νέας πίστεως, ἐπιφέρει ὅτι μέχρις οὗ διακωλυόμεθα ὑπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ νὰ κατανοήσωμεν τοὺς ἱεροὺς αὐτῆς λόγους ἐν ἑτέροις δέον νὰ γυμναζώμεθα πρὸς τοῦτο, οἱ δ' ἕτεροι οὗτοι λόγοι εἶναι οἱ ποιηταί, οἱ λογοποιοί, οἱ ῥήτορες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. «Ὥσπερ οὖν οἱ δευσοποιοί, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισίν, ὅ,τι ποτ' ἂν ᾖ τὸ δεξόμενον τὴν βαφήν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσι, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλει ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειε δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων». Καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν πρακτικὴν τῆς τοιαύτης προπαρασκευῆς ὠφέλειαν ὁ γνήσιος οὗτος Ἕλλην συνεπάγεται, εἰ καὶ μετὰ συστολῆς τινος, τὴν ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἔπαυσεν ὢν χαριέστατος τοῦ καλοῦ λάτρις. «Καθάπερ, λέγει, φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετή, τὸ καρπῷ βρύειν ὡραίῳ, φέρει δέ τινα κόσμον τὰ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα, οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρί γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλῆσθαι οἷόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα». Ταύτην δὲ θεὶς τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ τοῦ πρώτου ἑλληνισμοῦ σοφία εἶναι ἀπαραίτητον προγύμνασμα καὶ καλλώπισμα πάσης χριστιανικῆς ψυχῆς, ὡσεὶ φοβηθεὶς αἴφνης μὴ ὑπερέβη τὰ ἐσκαμμένα, ἐπιλέγει ὅτι δὲν πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν ἐξ ἴσου τὸν νοῦν εἰς πάντα τὰ παρὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ῥητόρων γραφέντα. «Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνιᾶς τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρή-

σιμον καρπωσάμενοι τὸ βλαβερὸν φυλαξώμεθα». Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἐν τῷ ἀκαθέκτῳ αὐτοῦ ἔρωτι πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, βεβαιοῖ ὅτι ἅπαντα ἀληθῶς εἰπεῖν εἶναι ἄξια τῆς τῶν χριστιανῶν μελέτης, βεβαιῶν ὅτι πᾶσα ἡ Ὁμήρου ποίησις ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος, συνιστῶν αὐτοῖς ὡσαύτως Σόλωνα, Θέογνιν, Πρόδικον, Εὐριπίδην, Πλάτωνα. «Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ἐπιφωνεῖ, ὧν δὴ καὶ λόγος τίς ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον εἰς δύναμιν ἕκαστος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον». Πρεσβεύει δὲ ὅτι οὐ μόνον οἱ λόγοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ τῶν πράξεων εἶναι ἄξιαι μνήμης καὶ μιμήσεως, φέρων εἰς παράδειγμα τὰς ἀρετὰς τοῦ Περικλέους, τοῦ Σωκράτους, τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀρετὰς τὰς ὁποίας εὑρίσκει πολλάκις συμφώνους πρὸς τὰ ἱερώτατα τοῦ Εὐαγγελίου παραγγέλματα. Πάλιν ἐν τούτοις συναισθάνεται τὸ καθῆκον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν χρησίμων καὶ τῶν βλαβερῶν, ὁτὲ μὲν ὑποχαλῶν οὕτως ὁτὲ δὲ ἐντείνων τοὺς δεσμοὺς δι' ὧν πεπρωμένως συνηρμόσθησαν ὁ χριστιανισμὸς μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλ' ἡ *Παραίνεσις* αὕτη ἠδύνατο μᾶλλον νὰ ὀνομασθῇ *Ἑρμηνεία τῶν τρόπων δι' ὧν ἐν διαστήματι τριῶν ἑκατονταετηρίδων* διεπλάσθη ὁ χριστιανικὸς ἑλληνισμός. Ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατανταετηρίδι ἡ μετάπλασις εἶχε σχεδὸν συμπληρωθῆ. Ἔτι γραφομένης τῆς *Παραινέσεως* ἀντήχησαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν οἱ λόγοι τῶν Ἱεραρχῶν ἐκείνων οἵτινες συνεκίνουν τὰ πλήθη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Καισαρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Πτολεμαΐδος, ἀπαραλλάκτως ὅπως πρόπαλαι οἱ δαιμόνιοι ῥήτορες τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἦγον καὶ ἔφερον τοὺς δήμους αὐτῆς. Καὶ ἴσως ὁ Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστάτους, ἐθριάμβευσαν ἐπιτελοῦντες ἔργον δυσχερέστερον τοῦ ἔργου περὶ ὃ ἠρίστευσαν ὁ Περικλῆς καὶ Δημοσθένης· διότι ἐπὶ τέλους ὁ ῥήτωρ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου χειραγωγεῖ πάθη καὶ συμφέροντα ἀνθρώπινα, ἐπίγεια, χειραπτά, ἐνῷ οἱ ῥήτορες τοῦ ἠθικοῦ καὶ δογματικοῦ κόσμου, ἵνα πείσωσι καὶ παρασύρωσι τοὺς ἀκροατάς, δὲν ἔχουσι νὰ προτείνωσιν αὐτοῖς εἰμὴ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καὶ ὅμως τοσαύτη ἦτο ἡ ἀφοσίωσις ἣν ἐνέπνεον, ὥστε, ὅτε ἀπέθανεν ὁ μέγας Βασίλειος, σύμπας ὁ λαὸς τῆς Καππαδοκίας συνέρρευσεν εἰς τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ. Ἐθνικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι συνέκλαυσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τῶν χριστιανῶν, διότι ἅπαντας εἶχε παραμυθήσει, ἅπαντας εὐεργετήσει. Οὐκ ὀλίγοι ἔθανον ἐκ τοῦ ὠθισμοῦ τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου πλήθους· καὶ οἱ οὕτω θανόντες ἐμακαρίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιζώντων ὡς ἀξιωθέντες νὰ συναποδημήσωσι πρὸς Κύριον μετὰ τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς καὶ ὠνομάζοντο *θύματα ἐπιτάφια*· τοσοῦτον ἦσαν ἔτι ζωηραὶ παρὰ τοῖς νεοφύτοις αὐτοῖς χριστιανοῖς αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἀρχαίου βίου.

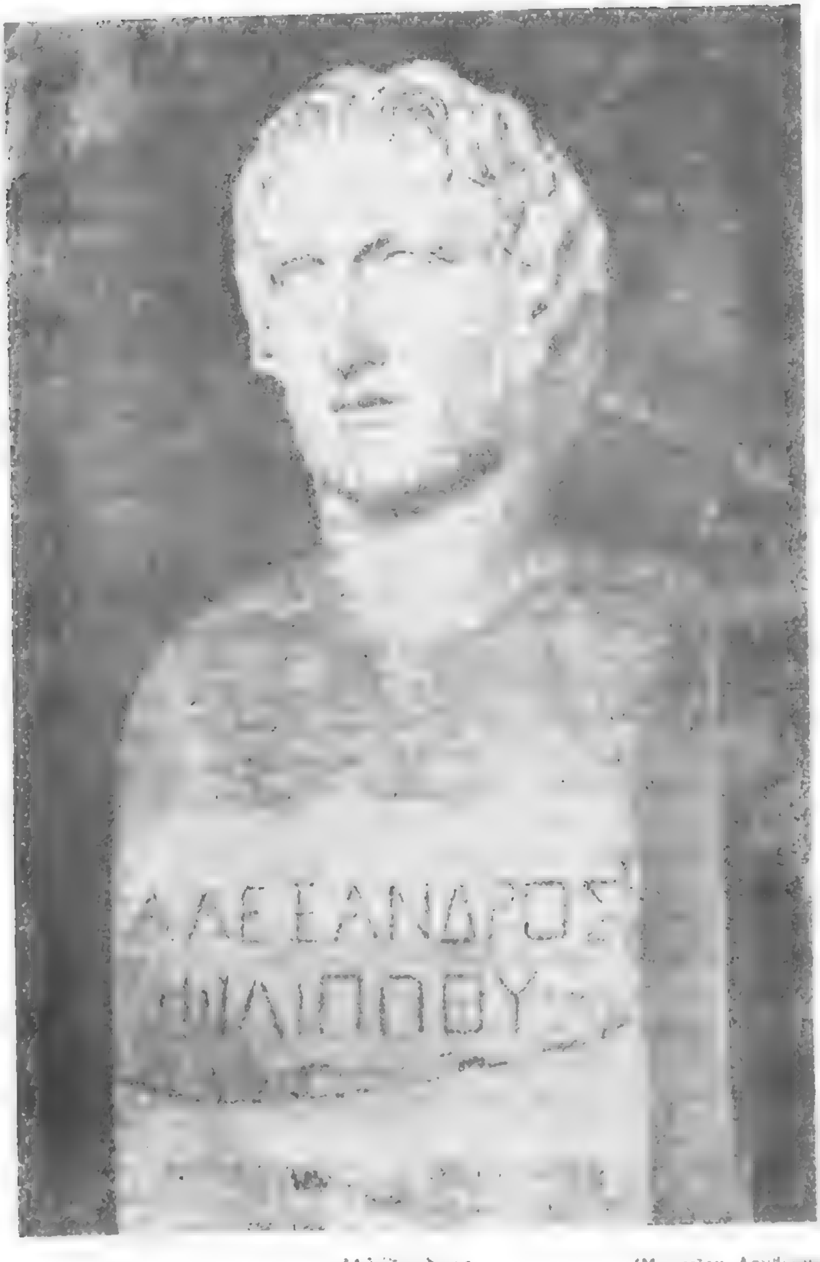
Καθ' ἃ δὲ προεῖπον ἤδη ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἐξεπαίδευσε μόνον τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ ὠργάνωσε καὶ διῴκησεν αὐτὸν διὰ τῶν ἀστικῶν θεσμῶν τῶν πολυαρίθμων πόλεων, αἵτινες, δορυφορήσασαι τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς διαδόχους, εἶχον μεταβάλει τὴν ὄψιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἑκάστη τῶν πόλεων τούτων εἶχεν *ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, βουλήν, ἄρχοντας*, ἔστιν ὅτε καὶ *στρατηγούς*. Πολλαὶ ἐλέγοντο «ἀδελφαὶ ἀλλήλων, ἀδελφοὶ δῆμοι», οἷον ἡ Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ, ἡ Σελεύκεια ἡ ἐν Πιερίᾳ, ἡ Λαοδίκεια ἡ ἐπὶ θαλάττῃ καὶ ἡ Ἀπάμεια, ἡ πρῴην Πέλλα· ἄλλαι συνεδέοντο διὰ τοῦ πρακτικωτέρου δεσμοῦ τῆς ὁμοσπονδίας, ἀποτελοῦσαι τὸ *Κοινὸν Ἰλιέων*, τὸ *Κοινὸν Βιθυνίας*, τὸ *Κοινὸν Ἀσίας*. Οὕτω δὲ ἀπαραλλάκτως ὠργανώθησαν καὶ αἱ κοινότητες τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ. Καθ' ἑκάστην τῶν πόλεων ἐκείνων συνέστη ἰδία ἐκκλησία, ἡ *ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν*, ἰδία βουλή, τὸ *συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων*, ἴδιος

ἄρχων, ὁ *ἐπίσκοπος*· πολλαὶ δὲ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι συνήρχοντο εἰς *ἐπαρχιακὰς Συνόδους* καθ' ὁμοίωσιν τῶν προαναφερθέντων *Κοινῶν*. Κατ' ἀρχὰς αἱ ἐθνικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν πολυανθρωπότεραι, πλουσιώτεραι, ἰσχυρότεραι· καθ' ὅσον οἱ μὲν ἐμφύλιοι τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἀγῶνες ἐπολλαπλασιάζοντο, δεινὴ δ' ἐπεκράτησεν ἀναρχία, ἡ ἀμοιβαία ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ δύναμις τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν παραλλήλων ἐκείνων ἐκκλησιῶν κατ' ὀλίγον μετεβάλλετο. Αἱ μὲν ἐθνικαὶ ἐκκλησίαι ἐμαραίνοντο, αἱ δὲ χριστιανικαὶ ἐκραταιοῦντο. Ἐνῷ κύκλῳ οἱ νόμοι παρέλυον, ἐνῷ πολυάριθμοι αὐτοχειροτόνητοι αὐτοκράτορες διεπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, ἐνῷ οἱ βάρβαροι ἐδῄουν πόλεις καὶ χώρας, ὁ χριστιανὸς ἤξευρε τίς ἦτο ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ καὶ τίς ὁ νόμος αὐτοῦ. Αὐτὸς μόνος εἶχεν ἡγεμόνας καὶ λειτουργοὺς ἀμετακινήτους, αὐτὸς μόνος συνεδέετο διὰ κοινῶν αἰσθημάτων καὶ θεσμῶν. Τότε προῆλθεν εἰς μέσον ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐνόησεν ἀμέσως δύο τινά· πρῶτον ὅτι ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἔπνεε τὰ λοίσθια, ὁ δὲ νέος ἦτο ἕτοιμος νὰ τὸν διαδεχθῇ· καὶ δεύτερον ὅτι ὁ νέος οὗτος κόσμος ἤκμαζεν ἤδη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὅθεν καταλιπὼν τὴν Ρώμην ἵδρυσεν αὐτῷ νέαν βασιλεύουσαν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἐγκαθίδρυσεν ἐν αὐτῇ τὸν χριστιανικὸν ἑλληνισμὸν καὶ σὺν αὐτῷ τὴν μέλλουσαν τῆς ἀνθρωπότητος τύχην ἐπὶ αἰῶνας πολλούς.

Τοιαῦτα ἐμεγαλούργησεν ὁ χριστιανικὸς ἑλληνισμός. Καὶ ὅμως οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἀξιώσαντες νὰ συναρμόσωσι τὴν καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδα μετὰ τῆς ἀρχαίας ἀπεσιώπησαν τὰ κατ' αὐτόν, ὅπως εἶχον ἀποσιωπήσει τὰ κατὰ τὸν μακεδονικὸν ἑλληνισμόν. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως, ἐν διαστήματι ἐτῶν ἑπτακοσίων περίπου, περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ἐξονυχίζωσι τὰ μικροσκοπικὰ γεγονότα ὅσα συμβαίνοντα ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι εἰς τοσαύτην περιήγαγον αὐτὴν ἀθλιότητα, ὥστε περὶ μὲν τὰ μέσα τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατήντησαν νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς εὐτύχημα τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἔχοντες διὰ στόματος, κατὰ Πολύβιον, τὴν παροιμίαν «εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα οὐκ ἂν ἐσώθημεν», περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς τετάρτης μετὰ Χριστὸν ὁ Συνέσιος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας, ἀνέκραζε· «καὶ κακὸς κακῶς ὁ δεῦρό με κομίσας ἀπόλοιτο ναύκληρος ὡς οὐδὲν ἔχουσιν αἱ νῦν Ἀθῆναι *σεμνόν, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα*, καὶ καθάπερ ἱερείου διαπεπραγμένου τὸ δέρμα λείπεται γνώρισμα τοῦ πάλαι ποτὲ ζῴου οὕτως ἐνθένδε φιλοσοφίας ἐξῳκισμένης λείπεται περινοστοῦντα θαυμάζειν τὴν Ἀκαδημίαν τε καὶ τὸ Λύκειον, καί, νὴ Δία, τὴν Ποικίλην Στοάν, νῦν οὐκέτ' οὖσαν ποικίλην· ὁ γὰρ Ἀνθύπατος τὰς σανίδας ἀφείλετο, αἷς ἐγκατέθετο τὴν τέχνην ὁ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος». Τῇ ἀληθείᾳ οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ ἐκεῖνοι ἱστορικοὶ ἐνθυμίζουσι τὸν ἐν τῷ ὁμηρικῷ ᾅδῃ Ὠρίωνα, ὅστις ἐθήρευε σκιὰς ἀντὶ ἐμβίων ὄντων.

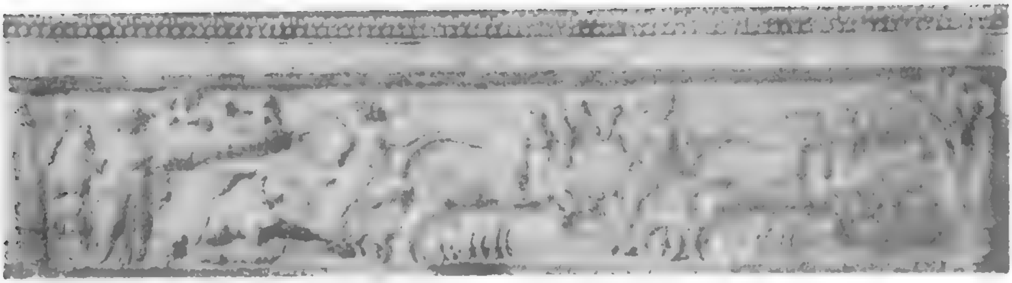
Τὸ κατ' ἐμὲ ἐζήτησα τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε καὶ ὄχι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχε. Παρέστην μὲν τεθλιμμένος εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ βίου, ἀλλ' ἀνέκυψα ἀφηγούμενος τὰ μεγάλα ἔργα δι' ὧν ὁ ἑλληνισμὸς ἐξηκολούθησε μακρὰν τῆς πατρίδος πρωταγωνιστῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἀπριλίου 1886. Κ. Π.

'Αλέξανδρος (Μουσεῖον Λούβρου

Ἡ προτομὴ αὐτὴ θεωρεῖται ὡς ἡ ἀποδίδουσα καλλίτερον πάσης ἄλλης τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐλαφρῶς κεκλιμένη πρὸς τὰ ἀριστερά. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, παθὼν συστολὴν τῶν μυῶν τοῦ λαιμοῦ, ἔκλινε πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

Ἁρματοδρομία (Μουσεῖον Βατικανοῦ)

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Ἐπὶ Φιλίππου ἡ Μακεδονία ἔλαβεν ἔκτασιν μεγάλην, ἡ δὲ ἀρχαιοτέρα Μακεδονία ἦτο πολὺ μικροτέρα. Ἡ ἀρχαία μικρὰ αὕτη Μακεδονία δὲν ἔφθανεν, ὡς βραδύτερον, μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὰς περὶ τὸν ἄνω Ἁλιάκμονα καὶ τὸν ἄνω Ἐριγῶνα χώρας, πρὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Ἐριγῶνος μετὰ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ διότι αἱ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν χῶραι αἱ κείμεναι ἀνωτέρω τοῦ σημείου ἐκείνου ἀνῆκον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Παιονίαν, ἂν καὶ τὰ μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Παιονίας ὅρια οὐδέποτε ἀκριβῶς ὡρίσθησαν.

Καὶ οὗτος μὲν ἦτο ὁ πυρὴν τῆς Μακεδονίας, ἡ δὲ εὐρυτέρα χώρα, εἰς ἣν μετεδόθη βραδύτερον τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, καίτοι ὀρεινὴ οὖσα καὶ διατεμνομένη ὑπὸ πολλῶν πλαγίων κλάδων τοῦ Σκάρδου ὄρους, περιλαμβάνει τρία μεσόγεια πεδία. Ἐκ τούτων τὸ βορειότατον εἶναι τὸ πεδίον τὸ σήμερον καλούμενον Τέτοβο ἢ Καλκάνδερε, τὸ περὶ τὰς πηγὰς καὶ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Ἔπειτα ἔρχεται τὸ πεδίον τῶν Βιτωλίων, τὸ ὁποῖον συμπίπτει κατὰ μέγα μέρος μετὰ τῆς ἀρχαίας Πελαγονίας καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ Ἐριγὼν ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀξιὸν ποταμόν, ἔτι δὲ κατωτέρω κεῖται τὸ μεγαλύτερον καὶ κυματοειδέστερον πεδίον τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Ἀνασελίτσας, τὸ περιλαμβάνον τὸν ἄνω Ἁλιάκμονα καὶ τὰ εἰς τοῦτον ἐκβάλλοντα ποτάμια. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τμῆμα χωρίζεται ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας δι' ὀρεινῆς σειρᾶς μακρᾶς μὲν ὁπωσοῦν, περιεχούσης ὅμως πολλὰς καὶ εὐκόλους παρόδους, ὥστε τὸ θεσσαλικὸν πεδίον φαίνεται συνδεδεμένον οὕτως εἰπεῖν μὲ τὰ τρία προεκτεθέντα. Αἱ δὲ τέσσαρες αὗται λεκάναι, αἵτινες ἅπασαι κεῖνται πρὸς ἀνατολὰς τῆς μακρᾶς καὶ καθέτου ὀρεινῆς τοῦ Σκάρδου καὶ τοῦ Πίνδου σειρᾶς, ἔχουσι καὶ τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι ἅπασαι μὲν εἶναι πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων ὑψηλοτάτων περιπεφραγμέναι, ὧν ἕκαστον ἓν μόνον ἔχει ἄνοιγμα πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων δι' ἑνὸς καὶ μόνου ποταμοῦ, Ἀξιοῦ, Ἐριγῶνος, Ἁλιάκμονος, Πηνειοῦ· ἅπασαι δέ, εἰ καὶ κεί-

μεναι πολὺ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, διακρίνονται ὅμως κατὰ μέγα μέρος διὰ τὴν παχύτητα καὶ τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς αὐτῶν, μάλιστα δὲ τὰ πεδία τοῦ Τέτοβο, τῶν Βιτωλίων καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐνῷ αἱ πρὸς δυσμὰς τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Σκάρδου ἠπειρωτικαὶ καὶ ἰλλυρικαὶ κοιλάδες ἔχουσιν ἔδαφος λεπτὸν καὶ τιτανῶδες. Καὶ περὶ μὲν τῆς Θεσσαλίας ὡμιλήσαμεν ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει, ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου βιβλίου· τὸ δὲ βορειότερον πεδίον τοῦ Τέτοβο κατείχετο, ὡς προείπομεν, κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Παιόνων· οἱ δὲ ἀρχαιότεροι Μακεδόνες κατῴκουν ἰδίως εἰς τὰ πεδία τῶν Βιτωλίων καὶ τοῦ Ἁλιάκμονος καὶ εἰς τὰ περὶ ταῦτα καὶ ἐντὸς αὐτῶν ὄρη.

Οἱ ἀρχαιότεροι οὗτοι Μακεδόνες διεκρίνοντο πιθανώτατα ἀνέκαθεν ἀπ' ἀλλήλων, καθόσον κατῴκουν ἐπὶ ὀρέων ἢ ἐπὶ πεδίων, ἀλλ' ὅμως ἅπασαι αὐτῶν αἱ φυλαὶ εἶχον κοινόν τινα ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἔφερον τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων ὄνομα, οὐδὲ διεστέλλοντο ἀπ' ἀλλήλων ἐνίοτε εἰμὴ διὰ τοπικῶν τινων ἐπωνυμίων· ἄλλοι ὀνομαζόμενοι Ἐλιμειῶται Μακεδόνες, ἤτοι Μακεδόνες τῆς Ἐλιμείας, ἄλλοι Λυγκησταὶ Μακεδόνες, ἤτοι Μακεδόνες τῆς Λυγκηστίδος, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦτο μὲν διάφορος τῆς ἰλλυρικῆς, τῆς θρᾳκικῆς, πιθανῶς δὲ καὶ τῆς παιονικῆς, συγγενὴς ὅμως τῆς ἑλληνικῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡγεμόνες καὶ δῆμος εὐχερῶς προσῳκειοῦντο ταύτην, εἰ καὶ ὑπῆρχον ἑλληνικά τινα γράμματα τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο ἀκριβῶς νὰ προφέρωσιν. Εἶχον δὲ καὶ τοῦτο τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἐμάχοντο μᾶλλον ὡς τακτικοὶ πολεμισταὶ ἐπὶ σκοπῷ κυριαρχίας καὶ φορολογίας, οὐχὶ λῃστρικῶς ἐπὶ σκοπῷ ἁπλῆς ἁρπαγῆς, ὅπως οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ Ἠπειρῶται. Ἐν γένει δὲ οἱ Μακεδόνες προσήγγιζον πολὺ πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ὑποδεέστερα φῦλα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐπειδὴ ἡ χώρα ἣν κατῴκουν τὰ διάφορα φῦλα τῶν Μακεδόνων ἦτο εὐρεῖα καὶ εὔφορος, ἐκ τούτου ἐξηγεῖται μέχρι τινὸς ἡ ἐπίδοσις ἣν κατὰ μικρὸν ἔλαβον καὶ ἡ ὑπεροχὴ ἣν ἐπὶ τέλους ἐκτήσαντο ἐπὶ ἅπαντας τοὺς γείτονας αὐτῶν. Δὲν συνετάχθησαν ὅμως ὑπὸ μίαν κυβέρνησιν εἰμὴ πολὺ βραδύτερον. Κατ' ἀρχὰς ἕκαστον φῦλον ἢ τμῆμα (καὶ εἶναι ἄδηλον ὁπόσα ἦσαν) εἶχε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἡγεμόνα. Τὸ δὲ φῦλον τὸ ὁποῖον ἔφερε μὲν ἰδίως τὸ τῶν Μακεδόνων ὄνομα, ὑπερίσχυσε δὲ βραδύτερον ἁπάντων τῶν λοιπῶν, ἵδρευε τὸ πρῶτον περὶ Αἰγὰς ἢ Ἔδεσσαν, τὸν μετέωρον, τὸν ἀγέρωχον, τὸν ζωγραφικὸν χῶρον ὅπου κεῖνται σήμερον τὰ Βοδενά. Καὶ μετετέθη μὲν βραδύτερον ἡ κατοικία τῶν βασιλέων εἰς τὴν πλησιέστερον τῆς θαλάσσης κειμένην τελματώδη Πέλλαν, ἀλλ' ὅμως ἡ Ἔδεσσα ἐξηκολούθησε τιμωμένη πάντοτε ὡς χῶρος ἱερὸς ἐν ᾧ ἐκηδεύοντο οἱ βασιλεῖς καὶ ὡς κοινὴ θρησκευτικὴ ἑστία τοῦ ὅλου ἔθνους. Ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἣν βραδύτερον κατεσκεύασαν οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἰδίως εἰς τὸ τμῆμα αὐτῆς τὸ φέρον ἀπὸ Λυχνιδοῦ εἰς Πέλλαν καὶ Θεσσαλονίκην, διὰ τοῦ Βερμίου ὄρους, ἤτοι τῆς πρὸς βορρᾶν ἐκείνης τοῦ Ὀλύμπου παρεκτάσεως, δι' ἧς κατέρχεται ὁ Ἁλιάκμων εἰς τὸ παραθαλάσσιον πεδίον τῆς Βεροίας, ἀνὰ μέσον χάσματος τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποτομώτερον καὶ δυσβατώτερον τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, δι' ἧς ἐκρέει ὁ Πηνειός.

Τοῦ μεγαλείου τῶν Μακεδόνων ἱδρυταὶ ὑπῆρξαν φυγάδες τινὲς Ἕλληνες, οἵτινες, ἐπελθόντες, ὡς λέγεται, κατὰ τὴν ἑβδόμην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα εἰς τὰς χώρας ταύτας καὶ ἄρξαντες μοίρας τινὸς τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ, ἐπεχείρησαν τὰς κατακτήσεις ἐκείνας, τὰς ὁποίας οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, τοσοῦτον ἐξαισίως μετέπειτα ἐπολλαπλασίασαν. Καὶ ὑπῆρχον μὲν διάφοροι παραδόσεις περὶ τῶν προγόνων

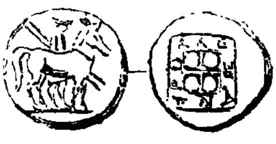
τῶν δύο τούτων βασιλέων, ἅπασαι ὅμως ἀνῆγον τὴν ἀρχὴν τοῦ οἴκου αὐτῶν εἰς τοὺς Ἡρακλείδας, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ἡρακλείδας τοῦ Ἄργους, δηλαδὴ τοὺς Τημενίδας. Ἡ μία τῶν παραδόσεων τούτων, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἀνεφέρθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ χίου Θεοπόμπου, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἰσοκράτους, ἔλεγεν ὅτι ὁ Κάρανος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀργείου δυνάστου Φείδωνος, ἀποδημήσας εἰς Μακεδονίαν, κατεστάθη εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ κυριευθεῖσαν Ἔδεσσαν. Κατὰ δὲ τὴν ἄλλην παράδοσιν, τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ἡρόδοτον, τρεῖς ἀδελφοὶ ἀπόγονοι τοῦ Τημένου, Γαυάνης καὶ Ἀέροπος καὶ Περδίκκας, ἔφυγον ἐξ Ἄργους εἰς Ἰλλυριούς, ἐκεῖθεν δὲ ἀπῆλθον εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν πενέστατοι, ἠναγκάσθησαν ἐνταῦθα νὰ ὑπηρετήσωσιν ὡς ποιμένες τὸν μικρὸν βασιλέα τῆς πόλεως Λεβαίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ θαῦμα παράδοξον προανήγγειλε τὸ μέλλον τοῦ Περδίκκου μεγαλεῖον, τοσοῦτον ὀφθαλμοφανῶς, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Λεβαίας ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἀποπέμψῃ τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς καὶ νὰ ἐξαποστείλῃ μάλιστα κατόπιν αὐτῶν ἱππεῖς ἵνα τοὺς φονεύσωσι. Τότε ὅμως ποταμὸς τῆς χώρας ταύτης, τὸν ὁποῖον διέβησαν οἱ Τημενίδαι, πλημμυρήσας αἰφνιδίως διεκώλυσε τὴν τῶν ἱππέων διαπεραίωσιν· διὸ ἔτι ἐπὶ Ἡροδότου ἔθυον οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τῷ ποταμῷ ἐκείνῳ ὡς σωτῆρι τοῦ οἴκου αὐτῶν. Ὁ Περδίκκας καὶ οἱ δύο αὐτοῦ ἀδελφοί, διασωθέντες οὕτω, κατεστάθησαν πλησίον τῶν λεγομένων κήπων τοῦ Μίδου, τῶν κειμένων παρὰ τὸ ὄρος Βέρμιον· καὶ ἀπὸ τοῦ κρατεροῦ τούτου ποιμένος ἐβλάστησε τὸ βασίλειον τῆς Ἐδέσσης γένος. Ἐκ τῶν δύο τούτων παραδόσεων ἡ τελευταία λογίζεται γνησιωτέρα τῆς πρώτης, ἐν γένει δὲ δὲν φαίνεται ἀπίθανος ἡ ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος καταγωγὴ τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου (¹). Ὁμοίως εἰς ἱστορικωτέρους χρόνους ὁ ἀθηναῖος Μιλτιάδης ἐδυνάστευσε τῶν Θρακῶν τῆς Χερσονήσου· ὁμοίως οἱ τῶν Λυγκηστῶν Μακεδόνων βασιλεῖς ἔλεγον ἑαυτοὺς ἀπογόνους τῶν τῆς Κορίνθου Βακχιαδῶν· καὶ οἱ τῶν Μολοσσῶν τῆς Ἠπείρου βασιλεῖς ἀνῆγον τὸ γένος εἰς τοὺς ἥρωας Αἰακίδας. Ἐπιστεύετο δὲ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐξ Ἄργους καταγωγὴ τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου, διὸ καὶ εἰς ἕνα τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, τὸν ἐπὶ τῶν μηδικῶν πολέμων πολλάκις ἀναφερθέντα Ἀλέξανδρον, ἐπετράπη ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ Ὀλύμπια ὡς γνήσιος Ἕλλην.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου Περδίκκου μέχρις Ἀμύντου, τοῦ πατρὸς τοῦ προειρημένου Ἀλεξάνδρου, πέντε βασιλεῖς· Περδίκκαν, Ἀργαῖον, Φίλιππον, Ἀέροπον καὶ Ἀλκέταν, τὸν πατέρα τοῦ Ἀμύντου Α', περὶ ὧν ἐν γένει μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἐπεξέτειναν κατὰ μικρὸν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Ἀμύντας ἀπέβη ἤδη κύριος ἀξιολόγου χώρας, ἥτις περιελάμβανε τὰ παράλια τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἁλιάκμονος, ἔτι δὲ καὶ ἄλλας τινὰς παρὰ τὸν αὐτὸν κόλπον χώρας, ἀφ' ὧν ἐξώσθησαν οἱ Βοττιαῖοι, ὄχι ὅμως καὶ τὰ μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ Ἁλιάκμονος παράλια, οὐδὲ τὴν Πέλλαν αὐτήν, τὴν μετέπειτα μὲν πρωτεύουσαν, ἐπὶ δὲ Ξέρξου ἔτι ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Βοττιαίους. Εἰς τὸν Ἀμύνταν ἀνῆκε καὶ ὁ ἐν Χαλκιδικῇ Ἀνθεμοῦς, καὶ μέρος, ἄδηλον πόσον, τῆς Μυγδονίας, τῆς κειμένης πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ. Ὁ Ἀμύντας ἐβασίλευσε μεταξὺ τοῦ 520 καὶ

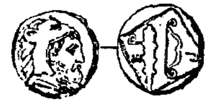
(¹) Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη παράδοσις πλέον ἀξιόπιστος, σωθεῖσα παρὰ τῷ Ἀππιανῷ, καθ' ἣν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, οἱ Ἀργεάδαι, ἦσαν ἰθαγενεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἄργους τοῦ Ὀρεστικοῦ (Ἰδ. Ἀππιανοῦ Συριακ. § 63 «Καὶ «Ἄργος τὸ ἐν Ὀρεστείᾳ, ὅθεν οἱ Ἀργεάδαι Μακεδόνες»). Ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς παραδόσεως ταύτης συνηγόρησαν ἰδίως ὁ Abel, ὁ Han καὶ ὁ περιβόητος Fallmerayer.

τοῦ 500 ἔτους π. Χ. καὶ περιῆλθεν, ὡς λέγεται, εἰς φιλικὰς πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις Πεισιστρατίδας σχέσεις· αἱ δὲ σχέσεις αὗται ἐξηκολούθησαν καὶ μεταξὺ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς ἀπαλλαγείσης ἀπὸ τῶν τυράννων πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱὸς καὶ διάδοχος Περδίκκας Β' περιῆλθεν εἰς ἔτι στενωτέραν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ἐνταῦθα Ἕλληνας. Ἤδη ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Περσῶν ἵνα ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις αὐτοῦ· ὁ δὲ υἱός, διὰ τὴν ἐντελῆ τῆς ἐν Εὐρώπῃ περσικῆς κυριαρχίας κατάλυσιν, ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὸ μακεδονικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν δύο τούτων βασιλέων προσεκτήσατο ἅπασαν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος χώραν. Ἔπειτα ὁ Περδίκκας ὁ Β' ὠφελήθη πάλιν ἐκ τῶν περισπασμῶν εἰς οὓς περιῆλθον οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες ἕνεκα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἵνα ἐπὶ μᾶλλον ἀσφαλίσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Εἴδομεν ὅτι ὁ Περδίκκας ἀπὸ συμμάχου τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο πολέμιος αὐτῶν καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔναρξιν τῆς μεγάλης μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἔριδος, ὑποκινήσας εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ποτίδαιαν. Δὲν ἔπαυσε δὲ ὑποστηρίζων τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας πόλεων κατὰ τῆς ἀττικῆς κυριαρχίας· καὶ αὐτὸς ἰδίως εἶναι ὁ δοὺς τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς ὀλυνθιακῆς ὁμοσπονδίας, περὶ ἧς ἄλλοτε ὡμιλήσαμεν.

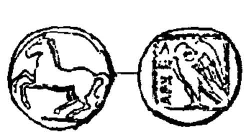
Νομίσματα τῶν πρὸ τοῦ Φιλίππου βασιλέων τῆς Μακεδονίας.

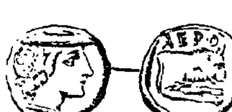
(α') Ἀλεξάνδρου Α'
(Ἱππεύς. Λέων)

(β') Περδίκκα Β'
(Ἡρακλῆς φορῶν τὴν λεοντῆν. Ρόπαλον καὶ τόξον)

(γ') Ἀρχελάου
(Ἵππος. Ἀετός)

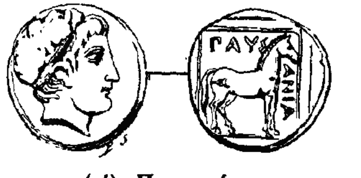

(δ') Ἀερόπου
(Καυσιοφόρος. Λέων)

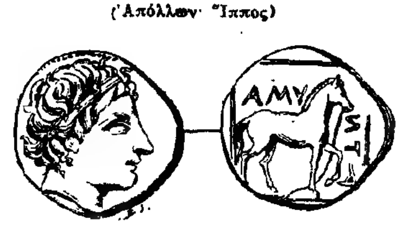
Ἀλλ' οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ δραστηριότης πολλῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας ἡ μοναρχία αὕτη περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ σπέρματα ἀνωμαλίας καὶ διχοστασίας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεστέλλετο ἐκ διαλειμμάτων ἡ πρόοδος αὐτῆς. Ἡ τάξις τῆς διαδοχῆς δὲν ἦτο ἀκριβῶς ἐν αὐτῇ κεκανονισμένη· τούτου ἕνεκα μετὰ τὸν θάνατον πολλῶν ἐκ τῶν βασιλέων ἐκείνων ἐπήρχοντο ἔριδες καὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες. Ὑπῆρχον δὲ καὶ διάφοροι φυλαὶ Μακεδόνων, αἵτινες ὀνόματι μὲν ἢ καὶ πράγματι ἀπετέλουν μέρος τῆς τῶν Τημενιδῶν κυριαρχίας, ὑπετάσσοντο ὅμως οὐδὲν ἧττον εἰς ἰδίους ὑποτελεῖς ἡγεμόνας. Ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Περδίκκου βασιλεία ἀνεσείσθη ὑπὸ πολυειδῶν ταραχῶν. Πρῶτον ὁ Περδίκκας ἀφήρεσε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀλκέταν, ὅστις εἶχεν, ὡς φαίνεται, πλειότερον εἰς τὴν βασιλείαν δικαίωμα· ἔπειτα ἐξέβαλε καὶ τὸν νεώτερον ἀδελφὸν Φίλιππον ἀπὸ τῆς ὑποτελοῦς τούτου ἡγεμονίας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ κοινοῦ πρὸς Σιτάλκην, τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν, ἐπεχείρησαν, ἐν ἀρχῇ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, νὰ ἀποδώσωσι τὴν ἀρχὴν εἰς Ἀμύνταν τὸν τοῦ Φιλίππου ἐκείνου υἱόν. Ὅτε πάλιν βραδύτερον περὶ τὸ 413 π. Χ. ἀπέθανεν ὁ Περδίκκας, ὁ μὲν νόμιμος αὐτοῦ υἱὸς ἦτο ἔτι παῖς ἑπταέτης, ὁ δὲ νόθος υἱὸς Ἀρχέλαος ἦτο ἤδη εἰς ὥριμον ἡλικίαν, καὶ πρὸς τούτοις οὐ μόνον φίλαρχος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φιλάρχων ἐκείνων ἀνθρώπων οἵτινες θεωροῦσι πάντα τρόπον θεμιτὸν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των. Ἔζη δ' ἔτι ὁ ἀποβληθεὶς τῆς ἀρχῆς Ἀλκέτας καὶ ἤλπιζεν ἤδη νὰ ἀνακτήσῃ εὐχερῶς ὅ,τι ἄλλοτε ἀδίκως ἀπώλεσεν· ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος προσκαλέσας αὐτόν τε καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι

αὐτῷ. Ἔπειτα ἔπνιξε τὸν νόμιμον αὐτοῦ ἀδελφόν, καὶ οὕτω κατέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ὅμως ἀνεδείχθη τοὐλάχιστον ἄξιος αὐτῆς, ἡ δὲ Μακεδονία, ὑπ' αὐτοῦ κυβερνωμένη, οὐ μόνον μετέσχεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῶν ἀγαθῶν τοῦ μεσημβρινωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ δύναμιν στρατιωτικὴν ἐκτήσατο πολὺ τῆς προτέρας μεγαλυτέραν. Ὁ βασιλεὺς οὗτος οὐ μόνον ηὔξησε τὸν στρατόν, τὰς προμηθείας τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν φρουρίων, ἀλλὰ καὶ ὁδοὺς ἔτεμεν εὐθείας μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ κράτους μερῶν, ἔργα, ὡς φαίνεται, πρωτοφανῆ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Παρεκτὸς δὲ τῶν βελτιώσεων τούτων, περὶ ὧν κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν ἀκριβεστέρας εἰδήσεις, ὁ Ἀρχέλαος ἵδρυσε πολυτελῆ περιοδικὸν ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα, εἰς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῶν Μουσῶν, καὶ συνῆψε σχέσεις φιλικωτάτας πρὸς τοὺς ποιητὰς καὶ φιλοσόφους τῶν Ἀθηνῶν. Κατέπεισε τὸν Εὐριπίδην καὶ ἕτερον τραγικὸν ποιητήν, τὸν Ἀγάθωνα, προσέτι δὲ καὶ Χοιρίλον τὸν ἐποποιόν, νὰ ἔλθωσιν εἰς Μακεδονίαν, ὅπου ὁ Εὐριπίδης ἰδίως ἠξιώθη εὐμενεστάτης καὶ πολυτελοῦς δεξιώσεως, διατρίψας αὐτόθι μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τοῦ συμβάντος ἐν ἔτει 406 ἢ 405. Ὁ Ἀρχέλαος ἐκάλεσε καὶ τὸν Σωκράτην, μὴ δεχθέντα ὅμως τὴν πρότασιν· καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα ὁμοίως λέγεται ὅτι παρέσχε δείγματα εὐνοίας. Ἀπέθανε δὲ καθ' ὃ ἔτος καὶ ὁ Σωκράτης, ἤτοι τῷ 399 π. Χ., δολοφονηθεὶς ἐν κυνηγεσίῳ ὑπὸ δύο Θεσσαλῶν, τοῦ Κραταίου καὶ τοῦ Ἑλλανοκράτους, μεθ' ὧν συνέπραξε καὶ ὁ μακεδὼν Δεκάμνιχος. Οἱ δύο πρῶτοι ἦσαν νεανίσκοι, πρὸς οὓς ὁ Ἀρχέλαος ἦτο τὰ μάλιστα προσηλωμένος, οὓς ὅμως προσέβαλε δι' ὕβρεως καὶ παραβιάσεως τῶν γενομένων αὐτοῖς ὑποσχέσεων· ὁ δὲ μακεδὼν Δεκάμνιχος συνέπραξε μετ' αὐτῶν διὰ τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Εἴπομεν ὅτι ὁ Εὐριπίδης διήγαγε παρὰ τῷ Ἀρχελάῳ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη. Ὁ μέγας δραματουργός, ἐνώπιον τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς χάριτος τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς ἅπασα, ἡ τότε Ἑλλάς, ἔκλινε τὴν κεφαλήν, εἶχε φυσικόν τι ἐλάττωμα δυσάρεστον, τοῦτο, ὅτι ἡ ἀναπνοὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο καθαρά. Ὁ μὲν Δεκάμνιχος λοιπὸν ἤλεγξεν αὐτόν ποτε κακοήθως διὰ τοῦτο, ὁ δ' Ἀρχέλαος παρέδωκε τὸν αὐθάδη εἰς τὸν ποιητὴν ἵνα μαστιγώσῃ αὐτόν· καί, τοῦτο εἶναι τὸ θλιβερώτερον, ὁ Εὐριπίδης, ὁ ὑμνήσας τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν δὲ ἐκδίκησιν στηλιτεύσας, ὁ Εὐριπίδης, ὁ πολίτης τῆς ἐλευθέρας καὶ εὐνόμου τῶν Ἀθηνῶν πόλεως, ὁ Εὐριπίδης ἐξετέλεσε τὴν βάρβαρον ἐκείνην ἀπόφασιν. Ἓξ δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ ὁ Δεκά-

Νομίσματα τῶν πρὸ τοῦ Φιλίππου βασιλέων τῆς Μακεδονίας.

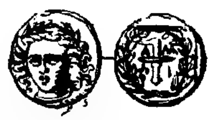
(ε') Παυσανίου
(Ἀπόλλων· Ἵππος)

(στ') Ἀμύντα Β'
(Ἀπόλλων. Ἵππος σύρων τὸν χαλινόν)

(ζ') Περδίκκα Γ'
(Ἡρακλῆς ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ. Ἵππος)

(η') Νόμισμα Ἀμφιπολιτῶν
(Κεφαλὴ ἐστεφανωμένη Ἀπόλλωνος. Λαμπάς)

μνιχος, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ πάθημα, εὗρεν ἀφορμὴν νὰ ἐκδικηθῇ, παροξύνων τοὺς δολοφόνους τοῦ 'Αρχελάου καὶ συμπράττων μετ' αὐτῶν.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα, τὰ κυρούμενα ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ 'Αριστοτέλους, διαφωτίζουσιν ὁπωσοῦν τό τε ἀσαφὲς πολίτευμα τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ὃν οἱ συμπολῖται φιλόσοφον τοῦ θεάτρου ἀπεκάλεσαν. Τὸ πολίτευμα τῆς Μακεδονίας, περὶ οὗ πλειότερά τινα θέλομεν εἴπει μετ' οὐ πολύ, παρίσταται ἐνταῦθα ὡς μοναρχία ἀπόλυτος, καθ' ἣν οὐδεὶς νόμος, οὐδὲν δικαστήριον ἠγγυῶντο τὴν προσωπικὴν τῶν κατοίκων ἀσφάλειαν, ἥτις ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς αὐτογνώμονος θελήσεως τοῦ κυριάρχου. Ὁ 'Αρχέλαος ἠθέλησε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Εὐριπίδην προσβληθέντα ὑπὸ τοῦ Δεκαμνίχου καὶ παραδίδει ἀμέσως εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ φίλου του τὸν ἐκτεθέντα εἰς τὴν ὀργὴν αὐτοῦ πολίτην. 'Ενῷ δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ πολίτου τούτου γενομένη προσβολὴ δὲν ἦτο ἐπὶ τέλους βαρεῖα, ὁ βασιλεὺς καταδικάζει αὐτὸν εἰς τὴν ἀτιμωτικὴν ποινὴν τῆς μαστιγώσεως. Ὁποία διαφορὰ πρὸς ὅσα ἤθελον πραχθῆ εἰς ὁμοίαν περίστασιν ἐν ταῖς μεσημβριναῖς τῆς Ἑλλάδος πολιτείαις καὶ ἰδίως ἐν 'Αθήναις! Οὐδεὶς τῶν ἐνταῦθα ἀρχόντων, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἤθελε τολμήσει ποτὲ νὰ καταδικάσῃ πολίτην 'Αθηναῖον οἴκοθεν εἰς ποινήν τινα ἕνεκα τοιαύτης προσβολῆς, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ παραδώσῃ αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προσβληθέντος· δικασταὶ τακτικοὶ ἤθελον ἀποφασίσει περὶ τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ οἱ δικασταὶ οὗτοι οὐδέποτε ἤθελον ἐπιβάλει τὴν βάρβαρον ποινὴν τῆς μαστιγώσεως, ἥτις ἦτο παντελῶς ἄγνωστος εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους. 'Αλλ' ὢ τῆς ἀσθενείας πολλῶν ἐκ τῶν δαιμονίων ἐκείνων ἀνθρώπων, οὓς καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ αἰῶνες ἀποθαυμάζουσιν! Ὅ,τι ὁ δῆμος τῶν 'Αθηναίων οὐδέποτε ἔπραξε, τὸ ἔπραξεν ὁ ποιητὴς τοῦ ἐλέου καὶ τῆς συμπαθείας, ὁ ποιητὴς τῶν Φοινισσῶν, ἐν αἷς μετὰ τοσαύτης εὐγλωττίας ἐξύμνησε τὴν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰσότητα.

Τὸν 'Αρχέλαον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Ορέστης, ἀντὶ τοῦ ὁποίου, παιδὸς ὄντος, διεξήγαγε τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος ὁ 'Αέροπος. Μετὰ δὲ τετραετίαν περίπου ὁ 'Αέροπος δολοφονήσας τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενον νεανίσκον ἐβασίλευσεν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι ἐπὶ δύο ἔτι ἐνιαυτούς. Τότε, ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐκ νόσου, διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ υἱός του Παυσανίας, ὅστις μετὰ ἑνὸς περίπου ἔτους κυβέρνησιν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ 'Αμύντου Β΄. Ὁ 'Αμύντας οὗτος, ὁ πατὴρ τοῦ Φιλίππου καὶ πάππος τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου, ἦτο μὲν συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀλλὰ διετέλεσεν ἁπλῶς ὑπηρέτης τοῦ 'Αερόπου μέχρις οὗ, καταστήσας ἐκποδὼν τὸν Παυσανίαν, ἐβασίλευσεν αὐτός. 'Εβασίλευσε δὲ μετά τινων διακοπῶν εἴκοσι τέσσαρα ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 393 μέχρι τοῦ 369, ἔτη πολυτάραχα καὶ ὀλέθρια διά τε τὴν Μακεδονίαν καὶ διὰ τὸν βασιλέα αὐτόν, ὅστις ἠναγκάσθη ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐγκαταλίπῃ ἐφ' ἱκανὸν τὸ κράτος. Ὁ ἰσχυρὸς πολεμικὸς ὀργανισμὸς ὃν εἶχε κατασκευάσει ὁ 'Αρχέλαος φαίνεται καταλυθεὶς ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων, αἱ δὲ συνεχεῖς ἐκθρονίσεις καὶ δολοφονίαι βασιλέων, ἔτι ἀπὸ Περδίκκου, τοῦ πατρὸς τοῦ 'Αρχελάου, ἀρξάμεναι καὶ μέχρι τοῦ 'Αμύντου ἐξακολουθήσασαι, κατέλυσαν τὴν κεντρικὴν ἀρχὴν καὶ διέσπασαν τὰ διάφορα τμήματα τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας, τὰ ὁποῖα φύσει ῥέποντα πρὸς τὴν διάλυσιν δὲν ἠδύναντο εἰμὴ ὑπὸ ἰσχυρᾶς χειρὸς νὰ διατηρηθῶσι συμπεπηγμένα.

Ἡ μεσόγειος Μακεδονία εἶχε γείτονας πρὸς βορρᾶν, πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν καὶ βορειοδυτικὸν αὐτῆς μέρος, μάχιμα καὶ βάρβαρα θρᾳκικὰ καὶ ἰλλυρικὰ φῦλα, τῶν ὁποίων συχναὶ ἦσαν καὶ ἐνίοτε φοβεραὶ αἱ ἐπιδρομαί. Κατὰ τὸ πρῶτον λοιπὸν τῆς βασιλείας

τοῦ 'Αμύντου ἔτος ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ οἱ 'Ιλλυριοί, ὠφελούμενοι πιθανώτατα ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἀνωμάλου ἐσωτερικῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως περὶ ἧς πρὸ ὀλίγου ἐγένετο λόγος, ἴσως δὲ καὶ προσκληθέντες ὑπὸ δευτερευόντων τινῶν τῆς χώρας ἡγεμόνων, ὁ δὲ 'Αμύντας, ὅστις πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν εἶχε καταλάβει τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ προκατόχου καὶ δὲν εἶχε προφθάσει νὰ ἀσφαλίσῃ αὐτήν, οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐπιδραμόντας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Πέλλαν καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν ἠναγκάσθη καθ' ὁλοκληρίαν νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἵνα μὴ παραδώσῃ δὲ εἰς τοὺς βαρβάρους ἕρμαιον ὁλόκληρον τὴν χώραν, ἐπέτρεψε τὴν λεγομένην κάτω Μακεδονίαν, ἤτοι τὰ περὶ τὸν θερμαϊκὸν κόλπον παράλια, εἰς τοὺς 'Ολυνθίους, τῶν ὁποίων τότε μάλιστα ἤκμασεν ἡ ὁμοσπονδία, περιλαβοῦσα καὶ αὐτὴν τὴν Πέλλαν. Ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐφαίνετο τοιουτοτρόπως ἐντελῶς καταλυθεῖσα· ἀλλὰ μετά τινας ἐνιαυτοὺς οἱ Σπαρτιᾶται ἐπιχειροῦσι καὶ ἐπιτυγχάνουσι τὴν κατάλυσιν τῆς ὀλυνθιακῆς ὁμοσπονδίας, τῇ συμπράξει αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ 'Αμύντου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακτήσας μέρος τῆς ἀρχῆς ἐπεθύμει φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἀναλάβῃ καὶ ὅσα ἄλλοτε εἶχε παραχωρήσει ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του εἰς τοὺς 'Ολυνθίους, καὶ εἰς ὃν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέδωκαν τῷ ὄντι μετὰ τὴν νίκην τὰς κτήσεις ταύτας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ ἀθηναῖος 'Ιφικράτης νέμει τὴν προστασίαν αὐτοῦ εἰς τὸν 'Αμύνταν, ὥστε ἂν οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες ἐθεώρησαν βραδύτερον ὀλεθρίαν τὴν ἀρχὴν τοῦ Φιλίππου, δὲν εἶχον εἰμὴ αὐτοὶ ἑαυτοὺς νὰ αἰτιῶνται, διότι αὐτοὶ ἀλληλοδιαδόχως ἠνώρθωσαν καὶ ἠσφάλισαν τὸ κράτος τοῦ πατρὸς τοῦ βασιλέως ἐκείνου.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ 'Αμύντου ἐπῆλθε πάλιν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον πολλὴ πραγμάτων ταραχὴ καὶ ἀδιάκοπος σχεδὸν ἐπέμβασις τῶν γειτόνων εἰς τὰ μακεδονικὰ πράγματα. Ὁ διαδεχθεὶς τὴν ἀρχὴν πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς 'Αλέξανδρος ἐδολοφονήθη μετὰ ἓν περίπου ἔτος, καὶ τότε προέκυψαν ἐν Μακεδονίᾳ νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἡ δὲ χήρα τοῦ βασιλέως 'Αμύντου Εὐρυδίκη, ἡ ἐπιτροπεύουσα τοὺς δύο νεωτέρους αὐτῆς υἱούς Περδίκκαν καὶ Φίλιππον, ἐπέτυχε διὰ τοῦ ἀθηναίου 'Ιφικράτους νὰ καταβάλῃ μὲν τὸν κύριον αὐτῶν ἀντίπαλον, τὸν Παυσανίαν, νὰ ἀσφαλίσῃ δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων, ὑπὸ Πτολεμαῖον τὸν 'Αλωρίτην, ὡς ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον, περιελθόντων τῶν ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι πραγμάτων ὑπὸ τὴν τῶν Θηβαίων ἡγεμονίαν, ἐνέβαλε κατὰ πρῶτον ὁ Πελοπίδας εἰς Μακεδονίαν, δὲν μετέβαλεν οὗτος τὰ ὑπὸ τοῦ 'Ιφικράτους κανονισθέντα, ὑπεχρέωσε μόνον τὸν Πτολεμαῖον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πρὸς τοὺς 'Αθηναίους συμμαχίαν, συντασσόμενος μετὰ τῶν Θηβαίων, καὶ ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ, παρέλαβε τριάκοντα ὁμήρους ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων τῆς Μακεδονίας οἴκων, ἐν οἷς τὸν νέον Φίλιππον, τὸν υἱὸν τοῦ 'Αμύντου, ὅστις διέτριψε τότε ἐπί τινα ἔτη εἰς Θήβας ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Παμμένους. Μετ' οὐ πολὺ ὁ τοῦ Φιλίππου πρεσβύτερος ἀδελφὸς Περδίκκας, δολοφονήσας τὸν ἐπίτροπον Πτολεμαῖον, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὀλίγον, μέχρι τοῦ 360—359, ὅτε εἴτε ἔπεσεν εἰς μάχην τινὰ πρὸς τοὺς 'Ιλλυριοὺς εἴτε κατ' ἄλλους ἐδολοφονήθη κατ' εἰσήγησιν τῆς μητρὸς Εὐρυδίκης. 'Επειδὴ δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Αμύντας ἦτο ἔτι παῖς, ἡ Μακεδονία περιέστη αὖθις εἰς ἔσχατον κίνδυνον. Οἱ 'Ιλλυριοί, ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Βαρδύλλιος ὁδηγούμενοι, εἶχον ἐκ νέου καταλάβει μέρος αὐτῆς· οἱ 'Αθηναῖοι ἔπεμψαν στρατὸν ἵνα ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον ἔγγονόν τινα τοῦ 'Αρχελάου, τὸν 'Αργαῖον· οἱ Θρᾷκες παρεσκευάζοντο νὰ εἰσβάλωσιν ἵνα ἀναδείξωσιν ἡγεμόνα τὸν προμνημονευθέντα Παυσανίαν· ἕτερα μέρη τῆς Μακεδονίας ἐλεηλατοῦντο ὑπὸ τῶν Παιόνων· τὴν δὲ ἀναρχίαν ταύτην καὶ ταραχὴν ηὔξανεν ἡ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Επαμεινώνδου, ἐπελθοῦσα,

ὁμοίως γενικὴ τῶν πραγμάτων ἀνωμαλία. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς κρίσεως ταύτης κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Φίλιππος. Πρὶν δὲ ἐκθέσωμεν τὰ κατ' αὐτὸν νομίζομεν καλὸν νὰ δώσωμεν μικράν τινα εἰσαγωγικὴν ἐξήγησιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεώς μας. Τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἱστορήθησαν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ, καθόσον εἶχον σχέσιν πρὸς τὰ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος πράγματα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς ἱστορίας τοῦ Φιλίππου τὸ μέρος ἐν κεφαλαίῳ μόνον ἐξετέθη ἐκεῖ· διότι τότε κύριον ἡμῶν θέμα ἦτο ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς. Ὅθεν ἰδίως ἐνδιετρίψαμεν εἰς τὰ περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς αὐτῆς ἀναρχίας, εἰς τὰ περὶ τῶν ἱερῶν πολέμων, εἰς τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Δημοσθένους· τὰ δὲ κατὰ τὸν Φίλιππον ἐν παρόδῳ παρηνείραμεν. Νῦν δὲ κύριον ἡμῶν θέμα εἶναι τἀνάπαλιν ὁ Φίλιππος. Ὅθεν οὐ μόνον ἐκτενέστερον ὁπωσοῦν γράφομεν τὰ περὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πρὸς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα σχέσεις ἐφιστῶμεν ἰδίως τὴν προσοχὴν εἰς τὸν Φίλιππον αὐτὸν καὶ τὰς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐν παρόδῳ μόνον ὑπομιμνήσκοντες τὰ ἐντεῦθεν τῶν Θερμοπυλῶν γεγονότα (1).

Ὁ Φίλιππος ἀνετράφη ἐκ πρώτης νεότητος ὅπως ἤθελεν ἀνατραφῆ ὁ τῶν Ἑλλήνων ἄριστος. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον ἀφ' ἧς διέτριψεν εἰς Θήβας ὡς ὅμηρος, ἀλλ' ἐκ γενετῆς αὐτῆς ἐντὸς ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας ἔζησε καὶ ὑπὸ ἑλληνικοῦ οὕτως εἰπεῖν γάλακτος ἐτράφη. Ἡ δοξασία ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἡ Μακεδονία ἦτο χώρα παντάπασι βάρβαρος καὶ ἀμέτοχος τοῦ μεσημβρινωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀριδήλως ἐσφαλμένη. Ναὶ μὲν δὲν γνωρίζομεν ἀποχρώντως τὴν προγενεστέραν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης, ἀλλ' αἱ εἰδήσεις ὅσας περὶ αὐτῆς ἔχομεν παριστῶσιν ἐκ συμφώνου τοὺς Μακεδόνας οὐ μόνον ἀνέκαθεν τῶν Ἑλλήνων συγγενεῖς ὄντας, ἀλλὰ καὶ παρακολουθήσαντας, εἰ καὶ πόρρωθεν, καὶ μετά τινων οὐσιωδῶν τροπολογιῶν, τὴν πολιτικήν, τὴν ἠθικήν, τὴν διανοητικὴν τοῦ ὅλου ἔθνους πρόοδον· διατελέσαντας δὲ καθ' ὅλα ταῦτα ἀσυγκρίτως ἀνωτέρους πολλῶν ἄλλων ἑλληνικῶν φυλῶν. Ἰδίως οἱ ἄμεσοι τοῦ Φιλίππου προκάτοχοι ἐζήτησαν ὅσον ἔνεστι πλειότερον νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὸν ἀττικὸν βίον. Εἴδομεν ὅτι πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαος οὐ μόνον ἄλλας κοινωνικὰς βελτιώσεις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ἐπεχείρησεν, ἀλλὰ καὶ διετέλεσε φίλτατος τοῦ Πλάτωνος, τότε νεωτάτου ὄντος, καὶ προσέτι φίλος τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σωκράτους. Ἀμύντας δὲ ὁ τοῦ Περδίκκου καὶ Φιλίππου πατὴρ ἀνεδείχθη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν βασιλείαν φίλος ὁμοίως τῶν ἐπισημοτάτων ἀθηναίων ἀνδρῶν, ἰδίως τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Τιμοθέου· πιστὸς τοῦ Ἀμύντου ἰατρὸς ὑπῆρξεν ὁ Νικόμαχος, ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Ἀριστοτέλους, τοῦ ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἀθήναις παρὰ Πλάτωνι φοιτήσαντος· καὶ πλὴν τούτου διέτριψε παρ' Ἀμύντᾳ ἐπὶ μακρὸν ὁ τοῦ Πλάτωνος φίλος Εὐφραῖος ὁ ἐξ Ὠρεοῦ. Τούτου τοῦ Εὐφραίου μαθητὴς διετέλεσεν ὁ Περδίκκας, ὁ τοῦ Φιλίππου πρεσβύτερος ἀδελφός, χειραγωγηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν φίλων καὶ οἰκείων, περιελθὼν ὡς ἐκ τούτου εἰς πολλὴν σχέσιν καὶ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις

(1) Ἐν τοῖς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ Φιλίππου Β' παρελείφθησάν τινες λεπτομέρειαι περί τινων πρὸ τοῦ Περδίκκου βασιλέων, Καράνου, Κοίνου, Τυρίμου καὶ περὶ τῶν ἀπὸ Περδίκκου μέχρι τοῦ Ἀμύντου Α' (540—498 π. Χ.) βασιλευσάντων. Τοῦτο δὲ ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀπὸ Ἀμύντου Α' μέχρι Φιλίππου Β' βασιλέων καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Φιλίππου Β' παρελείφθησαν ὡσαύτως λεπτομέρειαί τινες. Περὶ τούτων καὶ περί τινων εἰς τὴν γεωγραφίαν τῆς Μακεδονίας ἀναγομένων ζητημάτων ἴδε τὴν ἀξιόλογον περὶ τοῦ βιβλίου τούτου κρίσιν τοῦ πολυμαθοῦς συγγραφέως τῆς παρ' ἡμῖν πληρεστάτης Γεωγραφίας, Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τῆς Μακεδονίας Μ. Δήμιτσα, ἐν τῇ ἐφημερίδι «Νεολόγῳ Κων/πόλεως» (23 Ὀκτωβρίου, 19, 20 καὶ 21 Νοεμβρίου καὶ 11 καὶ 16 Δεκεμβρίου 1883).

τότε ἀκμάζοντος Πλάτωνος καὶ ἐν γένει διατελέσας ἐπὶ τοσοῦτον φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὥστε κατήντησε νὰ κινήσῃ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δυσμένειαν τῶν Μακεδόνων, οἵτινες, ἀνάγκη νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἀείποτε ἀπέδωκαν εἰς τὰ πολεμικὰ προτερήματα πλειοτέραν ἀξίαν ἢ εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάστων ἀνετράφη ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ὁ Φίλιππος. Ἔπειτα δὲ εἰς ἡλικίαν δεκαπέντε περίπου ἐτῶν ἀπήχθη εἰς Θήβας ὡς ὅμηρος, διατρίψας ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν πόλιν ταύτην δύο ἢ τρία ἔτη. Πῶς καὶ πότε ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Θήβας, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπανῆλθεν ὁμολογουμένως ἔτι βασιλεύοντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Περδίκκου, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Περδίκκας, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Εὐφραίου, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ὑποτελῆ κυβέρνησιν ἰδίας τινὸς χώρας τῆς Μακεδονίας, ἐν ᾗ ὁ Φίλιππος παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ, ὑπηρετῶν τοῦτον εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διεξαχθέντας πολέμους, διὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἣν ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ ἔκτοτε ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ διοικουμέναις ἐπαρχίαις, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν μαθημάτων τὰ ὁποῖα κατὰ τοῦτο ἔλαβεν ἐν Θήβαις.

Τῷ ὄντι ἡ ἐν Θήβαις διατριβὴ τοῦ Φιλίππου, ἀπὸ τοῦ 15—18 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐπενήργησεν οὐσιωδέστατα εἰς τὸν ὅλον μετέπειτα χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός. Ὡς ὅμηρος ὁ Φίλιππος ἔτυχεν ἐνταῦθα ἐντίμου καὶ εὐπρεποῦς ὑποδοχῆς. Κατῴκει παρὰ τῷ Παμμένει, πολίτῃ ἐγκρίτῳ· ἔλαβεν ἱκανὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ρητορικὴν παίδευσιν, διότι βραδύτερον ἀνεδειξεν ἐπιτηδειότητα περὶ τὸ λέγειν οὐ τὴν τυχοῦσαν· ἐσπούδασε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν, πρὸς ἣν ὅμως ὀλίγην μετέπειτα ἔδειξε κλίσιν. Ἀλλὰ μάλιστα ὠφελήθη ἐν Θήβαις· ἀπὸ τῆς οἰκειότητος καὶ τῶν παραδειγμάτων τῶν δύο ἀνδρῶν οἵτινες τότε ἐκόσμουν τήν τε ἰδίαν πατρίδα καὶ τὴν ὅλην Ἑλλάδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας, καὶ ἐν γένει ἡ τῶν Θηβῶν πόλις οἵα εἶχεν ἀποβῆ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, ἐπροξένησαν τόσῳ πλείονα ἐντύπωσιν εἰς τὸν πρακτικὸν μᾶλλον ἢ θεωρητικὸν τοῦ Φιλίππου χαρακτῆρα ὅσῳ ἡ πόλις ἐκείνη διέπρεψεν ἀείποτε περὶ τὸ πράττειν μᾶλλον ἢ τὸ λέγειν, οἱ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κυβερνῆται αὐτῆς διεκρίθησαν μάλιστα ὁ μὲν περὶ τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ περὶ τὰ στρατηγικὰ βουλεύματα καὶ τὰς τακτικὰς παρατάξεις. Ἡ θέα τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, οἷος κατηρτίσθη κατά τε τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πεζικὸν ἐπὶ Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ νέον ὅστις ἦτο οὐ μόνον προωρισμένος νὰ ἄρξῃ λαοῦ μαχίμου, εἰ καὶ ἀπεστερημένου τῶν πλεονεκτημάτων ἐπιτηδείου στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πλείστην εἶχεν ἐκ φύσεως τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν δραστηριότητα. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι ηὐτύχησε καὶ νὰ οἰκειωθῇ πρός τε τὸν ἐν Λεύκτροις νικητὴν καὶ πρὸς τὸν ἐκπαιδευτὴν τοῦ ἱεροῦ λόχου, θέλομεν κατανοήσει ὅτι πρωιμώτατα ὁ νοῦς αὐτοῦ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μελετήσῃ τάς τε ἀρίστας βελτιώσεις τὰς μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων γενομένας περὶ τὴν στρατιωτικὴν τέχνην καὶ πάντα ὅσα συνετέλουν εἰς τὴν ἔτι πλείονα αὐτῆς βελτίωσιν.

Ὅθεν, ἅμα, μετὰ τὴν ἐκ Θηβῶν ἐπάνοδόν του, ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ Περδίκκου τὴν κυβέρνησιν ἰδίας τινὸς τῆς Μακεδονίας χώρας, ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ ὀργανώσῃ μικρὰν μὲν ἀλλ' ὅμως κατὰ τὰς ἀρχὰς ἃς ἐν Θήβαις ἐδιδάχθη ἠσκημένην στρατιωτικὴν δύναμιν. Διὰ δὲ τοῦτο, ὅτε, ἀποθανόντος αἴφνης τοῦ Περδίκκου, ἔλαβε τὴν πιθανότητα τοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, εὑρέθη ἔχων περὶ αὐτὸν παρεσκευασμένον στρατόν τινα τὰ μάλιστα συντελέσαντα εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπιτυχίαν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ νέου αὐτοῦ

ἀνεψιοῦ, 'Αμύντου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Περδίκκου· ἀλλ' ἡ δυσχέρεια τῶν πραγμάτων ἦτο τοσαύτη ὥστε ὑπεχρεώθη ὑπὸ τῶν φίλων νὰ καταλάβῃ ἐν ἰδίῳ ὀνόματι τὴν βασιλείαν. Καὶ ὁ μὲν 'Αμύντας οὗτος ἔζησε δι' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου, οὐδ' ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου, κατηγορηθεὶς τότε ἐπὶ συνωμοσίᾳ. 'Αλλ' ὁ Φίλιππος εἶχε καὶ τρεῖς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς, τὸν 'Αρχέλαον, τὸν 'Αριβαῖον καὶ τὸν Μενέλαον, υἱοὺς τοῦ 'Αμύντου ἀπὸ ἄλλης γυναικὸς ἢ ἑταίρας· ἐκ τούτων ὁ μὲν εἷς ἐφονεύθη ἅμα ὡς ἐβασίλευσεν ὁ Φίλιππος, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐσώθησαν κατ' ἀρχὰς διὰ φυγῆς, ἀλλὰ βραδύτερον, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν 'Ολυνθίων κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ συλληφθέντες ἐν 'Ολύνθῳ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης, ἐθανατώθησαν ὡσαύτως.

Οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Φίλιππος τῶν πλησιεστέρων προσκομμάτων ἅτινα παρενετίθεντο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Καὶ ἐνταῦθα πρόσφορον νομίζομεν νὰ ἐπιφέρωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ μακεδονικοῦ πολιτεύματος, καθὸ ἐξηγοῦντα μὲν τὰς πρώτας ταύτας πράξεις τοῦ Φιλίππου, ἀναγκαῖα δὲ ὄντα πρὸς κατάληψιν τῆς ὅλης μακεδονικῆς ἱστορίας. Τὸ μὲν βασιλικὸν ἀξίωμα τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τρεῖς περίπου ἤδη αἰῶνας διεξήγετο ὑπὸ ἀνδρῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον, ἀλλ' ὅμως, ὡς εἴδομεν, πολλαὶ καὶ αἱματηραὶ ἔριδες συνέβαινον ἕνεκα αὐτοῦ μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ οἴκου ἐκείνου, ὑπερίσχυε δὲ συνήθως ὁ τολμηρότερος· διότι οὕτως εἶχον ἀνέκαθεν αὐτόθι τὰ πράγματα ὥστε ἐδέοντο ἀνδρὸς ῥέκτου καὶ ἰσχυροῦ, μάλιστα δὲ τοιαῦται ἦσαν αἱ περιστάσεις ἐπὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Φιλίππου. 'Εκ τούτου ἤδη συνάγεται ὅτι ἡ μακεδονικὴ μοναρχία δὲν ἦτο, ὡς εἶπόν τινες, μοναρχία περιωρισμένη καθ' ἣν ἔννοιαν δίδομεν σήμερον εἰς τὸν ὅρον τοῦτον, ὅ ἐστι περιωρισμένη διὰ θεσμῶν τακτικῶς ἐνεργούντων, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς συνταγματικὰς μοναρχίας. Ἡ μακεδονικὴ βασιλεία ἐνθυμίζει μᾶλλον τὴν ὁμηρικὴν βασιλείαν, ἥτις, καθὼς εἴδομεν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, συνεβουλεύετο μὲν ἐνίοτε τοὺς ἀρίστους καὶ τὸν δῆμον, ἔπραττεν ὅμως πολλάκις κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ· διότι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπως ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, τὰ δικαιώματα τοῦ δήμου καὶ τῶν ἀρίστων δὲν ἦσαν ῥητῶς ὡρισμένα· ὅθεν ὁσάκις συνέπιπτε νὰ ἄρξῃ βασιλεὺς ἰσχυρὸς καὶ δραστήριος (καὶ τοιοῦτος ἔπρεπε νὰ εἶναι συνήθως ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεύς), ὁ βασιλεὺς οὗτος δὲν ἐφρόντιζε νὰ ἐρωτᾷ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ ἀκολουθῇ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν. Τῷ ὄντι ἐν τῇ μακεδονικῇ ἱστορίᾳ ἀναφέρεται μὲν ἐνίοτε ἐκκλησία τοῦ δήμου, συγκαλουμένη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ζητηθῇ ἡ συναίνεσις αὐτῆς εἰς σπουδαίαν τινὰ πρότασιν ἢ νὰ δικάσῃ ἐπίσημόν τι πρόσωπον. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἦσαν σπανιώτατα. Τὰ γεγονότα τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας, καθ' ὅσον γνωρίζομεν αὐτά, παριστῶσιν ἡμῖν συνήθως τοὺς βασιλεῖς πράττοντας αὐτογνωμόνως, καὶ αὐτογνωμόνως ἐπιτελοῦντας τὰ βουλεύματα αὐτῶν, οὐδὲ συμβουλευομένους τινά, εἰμὴ ὁσάκις τοῦτο ἤρεσκεν αὐτοῖς, καὶ προσέχοντας μόνον νὰ μὴ προσβάλλωσι τὰ αἰσθήματα τῶν μαχίμων λαῶν, ὧν ἐστρατήγουν μᾶλλον ἢ ἐβασίλευον. 'Εννοεῖται δὲ ὅτι τοιαύτη ὑπῆρξεν ἰδίως ἡ βασιλεία ἐπὶ Φιλίππου καὶ 'Αλεξάνδρου, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἐγένετο τοσοῦτον μεγαλυτέρα ὅσον καταπληκτικωτέρα ἀπέβη ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Ὅθεν οὐδὲ τῶν βασιλέων τούτων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προκατόχων αὐτῶν, εὑρίσκομεν ἴχνος πολιτικῶν σωματείων ἐκπροσωπούντων εἴτε τοὺς ἀρίστους εἴτε τὸν δῆμον, καὶ τακτικῶς συνερχομένων ἵνα θέσωσι φραγμόν τινα εἰς τὴν ἀπόλυτον τῶν βασιλέων γνώμην. Ἡ μόνη θέλησις εἰς ἣν ἐνίοτε οὗτοι ἠναγκάζοντο νὰ ὑποκύπτωσιν, ἦτο ἡ τοῦ στρατοῦ θέλησις. Ὄχι ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος δὲν διετέλει ὑπακούων καὶ πειθαρχῶν εἰς τοὺς ἡγεμόνας· ἄνευ τοιαύτης ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπράξῃ τὰ μεγαλουργήματα ὅσα διέπραξεν. 'Αλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἐξετίθετο εἰς ὑπερβολικοὺς ἀγῶνας, οἱ βασιλεῖς

ἐκεῖνοι ἐνόμιζον φρόνιμον νὰ ἀκούωσιν ἐνίοτε τὰς εὐχὰς αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην ὑπέκυψεν αὐτὸς ὁ ἀκατάσχετος Ἀλέξανδρος, ἔτι δὲ μᾶλλον ὑπέκυψαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ.

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἠσφάλισεν ἑαυτὸν ἀπό τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν, εἶχεν ἔτι, ὡς γνωρίζομεν, πολλοὺς καὶ ποικίλους πολεμίους, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο ἐκ πρώτης ἀφετηρίας διὰ τῆς βίας νὰ καταβάλῃ. Πρὸ πάντων λοιπὸν ἐφρόντισε νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν Θρακῶν δι' ἐπιτηδείων δώρων καὶ ὑποχρεώσεων, ματαιώσας οὕτω τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἑνὸς τῶν ἀντιπάλων, τοῦ Παυσανίου, ὅστις διὰ τοῦτο μόνον ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπικίνδυνος, ὅτι ὑπὸ τῶν Θρακῶν ὑπεστηρίζετο. Ἀλλ' εἶχεν ἔτι ὁ νέος βασιλεὺς ἐπικειμένους ἀπὸ θαλάσσης μὲν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Ἀργαῖον, ἀπὸ ξηρᾶς δὲ τοὺς Ἰλλυριούς. Ὅθεν ἔσπευσε νὰ αὐξήσῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐφαρμόζων εἰς τὴν ὅλην μοναρχίαν τοὺς στρατιωτικοὺς θεσμοὺς οὓς εἶχεν ἐγκαίρως εἰσαγάγει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπαρχίαν, ἐμψυχῶν δὲ τοὺς φίλους καὶ συναγωνιστὰς διὰ προσλαλιῶν γενναίων, οἵας οἱ Μακεδόνες οὐδέποτε πρότερον ἠκόυσαν ἀπὸ χειλέων βασιλικῶν. Ταῦτα δὲ διαπράξας ὅσον ἔνεστι τάχιον ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν περιλιπομένων πολεμίων, ἐπιτηδειότατα μεταχειριζόμενος τὴν βίαν καὶ τὴν πολιτικήν.

Ὁ Φίλιππος ἤξευρεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐβοήθουν τὸν Ἀργαῖον εἰμὴ διότι ἤθελον νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀμφίπολιν. Ἔγραψε λοιπὸν εἰς Ἀθήνας ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ διατηρήσῃ πρὸς τὴν πόλιν ταύτην τὰς φιλικὰς σχέσεις τὰς ὁποίας εἶχεν ἄλλοτε πρὸ αὐτὴν ὁ πατήρ του Ἀμύντας, καὶ ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὴν μακεδονικὴν φρουράν, ἣν εἶχεν ἐμβάλει ἄλλοτε εἰς αὐτὴν ὁ ἀδελφός του Περδίκκας. Τοῦτο ἤρκεσε, φαίνεται, ἵνα καταστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ψυχροτέρους πρὸς τὸν Ἀργαῖον· διότι ὁ ναύαρχος αὐτῶν Μαντίας, ὅστις εἶχε φέρει εἰς Μεθώνην διὰ θαλάσσης τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνον, ἔμεινεν ἔπειτα ἀπρακτῶν ἐν τῷ λιμένι τούτῳ, ἐνῷ ὁ Ἀργαῖος μετά τινων φυγάδων, μισθοφόρων καὶ ἀθηναίων ἐθελοντῶν, ἐβάδισε διὰ ξηρᾶς πρὸς τὴν Ἔδεσσαν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀρχαίαν ταύτην βασιλεύουσαν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν δεχθῶσιν, ὁ δὲ Φίλιππος προσέβαλεν αὐτὸν ἐπανερχόμενον εἰς Μεθώνην καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος, συλλαβὼν αὐτόν τε τὸν Ἀργαῖον καὶ τοὺς πλείστους τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ τοὺς μὲν ἀθηναίους πολίτας περιποιηθεὶς ὅ, τι πλεῖστον ἀπέπεμψεν εὐγνωμονοῦντας εἰς τὰ ἴδια, μετὰ νέων φιλικῶν πρὸς τὸν δῆμον τῆς πόλεως ἐκείνης προτάσεων, τὸν δὲ Ἀργαῖον καὶ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους πιθανώτατα ἐθανάτωσεν. Ἔπειτα δὲ κατατροπώσας τοὺς Παίονας ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν· νικήσας δὲ καὶ τοὺς πολὺ ἐπικινδυνοτέρους Ἰλλυριοὺς ὑπεχρέωσε καὶ τούτους νὰ εἰρηνεύσωσι, παραιτοῦντες πάντα ὅσα ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατέκτησαν. Καὶ τότε συμπληρώσας ταῦτα κατὰ τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας ἔτος, 359, ἐπεχείρησε κατὰ τὸ ἀκόλουθον, 358, νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, ἥτις ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, διότι ἐπεκράτει τῆς τοῦ Στρυμόνος διαβάσεως, ἀπέκλειεν ἀπ' ἀνατολῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐφύλαττε τὰς πύλας τὰς ἀγούσας πρὸς τὴν χρυσοφόρον χώραν τοῦ Παγγαίου ὄρους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ὁ Φίλιππος εἶχεν ἐκχωρήσει ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως, παραχωρήσας αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐφρόντισαν νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν ταύτην. Δυσκόλως δὲ δυνάμεθα νὰ κατακρίνωμεν τὸν Φίλιππον, διότι βλέπων αὐτοὺς ἀδιαφοροῦντας πρὸς τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο δῶρον ἠθέλησε νὰ τὸ ἀναλάβῃ, τοσοῦτον μάλιστα ἀναγκαῖον ὂν πρὸς παγίωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ναὶ μὲν ἀρχίσας ἤδη τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ θέλων νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐξ Ἀθηνῶν ἀποστολὴν ἐπικου-

ρίας ἔγραψεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τιμωρήση τοὺς Ἀμφιπολίτας, διότι ἔδωκαν αὐτῷ πολλὰς ἀφορμὰς εἰς πόλεμον, ὅτι ὅμως πολιορκεῖ τὴν πόλιν διὰ λογαριασμὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι θέλει παραδώσει αὐτὴν εἰς αὐτούς, ἅμα κυριευθῇ. Κυριεύσας δὲ αὐτὴν δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώση τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐφύλαξε δι' ἑαυτὸν τὴν πόλιν, ὀχυρώσας αὐτὴν καὶ πολυειδῶς ἀσφαλίσας. Τοῦτο τοῦ Φιλίππου τὸ πολίτευμα εἶναι βεβαίως ἄξιον ἐπιτιμήσεως· ἀλλὰ πόσοι τῶν κατακτητῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς κοινῆς ἠθικῆς κρινόμενοι, ἤθελον διαφύγει πᾶσαν καταδίκην; Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἵτινες βραδύτερον δὲν εὕρισκον λόγους ἵνα ἀποχρώντως στιγματίσωσι τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ψευδολογίαν τοῦ Φιλίππου, δὲν ἔπρεπε μᾶλλον νὰ αἰτιῶνται ἑαυτούς· πρῶτον διότι δὲν ἐφρόντισαν ἐγκαίρως νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν, παραχωρηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς τῷ 359, καὶ δεύτερον διότι ἦσαν ἀρκετὰ ἁπλοῖ, ὥστε νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ Φίλιππος θέλει θυσιάσει τὸν καιρὸν καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἵνα χαρίση ἔπειτα εἰς αὐτοὺς τὴν Ἀμφίπολιν· καὶ πιστεύσαντες εἰς τοῦτο νὰ μὴ πέμψωσι καμμίαν ἐπικουρίαν; Ἐξεταζομένου δὲ τοῦ πράγματος καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ δικαίου δὲν βλέπομεν κατὰ τί οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περισσότερον τοῦ Φιλίππου δίκαιον εἰς τὸ νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀμφίπολιν. Ἀπολύτως δίκαιον οὐδέτερος ἐξ αὐτῶν εἶχεν· ὅ τε Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κατακτηταί, θέλοντες νὰ καταλάβωσι πόλιν εἰς οὐδέτερον ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσαν καὶ ἐπιδιώκοντες τοῦτο μόνον καὶ μόνον διότι ἡ κατάληψις τῆς Ἀμφιπόλεως συνέφερεν εἰς αὐτούς. Ὑπερισχύσαντος δὲ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐπιτηδειοτέρου ὁ ἀποτυχὼν ἠδύνατο νὰ λυπῆται, ὄχι ὅμως καὶ νὰ κατηγορῇ τὸν ἐπιτυχόντα ἐπὶ ἀδικίᾳ καὶ ἀπάτῃ.

Οὐ μόνον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον φροντίσει νὰ καταλάβωσιν ἐγκαίρως τὴν Ἀμφίπολιν, οὐ μόνον βραδύτερον οὐδεμίαν ἔπεμψαν εἰς αὐτὴν ἐπικουρίαν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔπραξαν λάθος. Οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν γνωρίζουσιν ὅτι εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας ὑπῆρχε πόλις ἑλληνίς, ἡ Ὄλυνθος, ἥτις ἄλλοτέ ποτε συνεκρότησε περὶ ἑαυτὴν μεγάλην ὁμοσπονδίαν, βραδύτερον δὲ ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν νὰ διαλύση τὴν ὁμοσπονδίαν ταύτην, παρέμεινεν ὅμως πάντοτε καθ' ἑαυτὴν λόγου ἀξία καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέτυχε νὰ ἀνακτήση αὖθις ἱκανὴν δύναμιν. Οἱ Ὀλύνθιοι φοβηθέντες τὸν Φίλιππον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἐζήτησαν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν ὁσημέραι μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἀποβαίνοντα βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Εἶναι πρόδηλον ὅτι, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ ὑποστηρίξωσι τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν διὰ πραγματικῶν θυσιῶν, ὁπωσοῦν ἀναλόγων τῶν ἀξιώσεων τούτων, ὤφειλον ἀμέσως νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς περὶ συμμαχίας προτάσεις τῶν Ὀλυνθίων. Ἀλλ' εἶναι οὐδὲν ἧττον γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ἀθηναῖοι περὶ λόγους μᾶλλον ἢ περὶ ἔργα ἠσχολοῦντο· συνέπεσε πρὸς τούτοις τότε νὰ περιπλακῶσι καὶ εἰς τὸν λεγόμενον «συμμαχικὸν πόλεμον»· ἕνεκα δὲ ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων ἀπέπεμψαν ἀπράκτους τοὺς τῶν Ὀλυνθίων πρέσβεις. Τοῦτο μαθὼν ὁ Φίλιππος ἔσπευσε νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ὀλυνθίους, οἵτινες θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἐγκαταλειφθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐφάνησαν ὁμοίως πρόθυμοι νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὸν βασιλέα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Φίλιππος, ἵνα ἀσφαλέστερον ἐπιτύχη τοῦ σκοποῦ, παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν περὶ Ἀνθεμοῦντα χώραν, τὴν κειμένην μὲν μεταξὺ Ὀλύνθου καὶ Θέρμης τῆς μετέπειτα Θεσσαλονίκης, ἀμφισβητήσιμον δὲ διατελέσασαν μεταξὺ Ὀλυνθίων καὶ τῶν προτέρων τῆς Μακεδονίας βασιλέων· καὶ πλὴν ταύτης κατακτήσας τὸ ἀξιόλογον τῶν Ἀθηναίων κτῆμα, τὴν Ποτίδαιαν, εἰς τοὺς αὐτοὺς Ὀλυνθίους παρέδωκε. Περὶ ταῦτα εἰργάσθη ὁ Φίλιππος κατὰ τὰ δύο ἔτη 358—356· δηλαδή, βλέπων τοὺς Ἀθηναίους περιπλακέντας εἰς τὸν ὀλέθριον συμμαχικὸν πόλεμον, τὸ μὲν οὐδετέρωσε

τοὺς 'Ολυνθίους, οἵτινες ἠδύναντο νὰ παρεμβάλλωσι προσκόμματα σπουδαῖα εἰς αὐτόν, ἔτι μὴ ἀσφαλίσαντα τὴν κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἀρχήν, τὸ δὲ ἀναφανδὸν ἤδη ὡς πολέμιος πρὸς τοὺς 'Αθηναίους ἐπολιτεύθη, τήν τε Ποτίδαιαν, ὡς προείρηται, ἀφαιρέσας ἀπὸ αὐτῶν, ἵνα παραδώσῃ εἰς τοὺς 'Ολυνθίους, καὶ τὴν Πύδναν καὶ τὰ πλεῖστα ἄλλα χωρία, ὅσα οἱ 'Αθηναῖοι κατεῖχον ἔτι εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα, σφετερισάμενος. Οὗτοι δὲν ἔσῳζον αὐτόθι ἤδη εἰμὴ μόνον τὴν πόλιν τῆς Μεθώνης. 'Ενταῦτῷ δὲ ὁ Φίλιππος ὠχύρωσε τὴν 'Αμφίπολιν καὶ ἐγένετο κύριος τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Στρυμόνος χώρας τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἥτις ἔκειτο καταντικρὺ τῆς νήσου Θάσου καὶ ἄλλοτε ἠμφισβητήθη, ἕνεκα τῶν μεταλλείων αὐτῆς, μεταξὺ Θασίων καὶ 'Αθηναίων. Οἱ Θάσιοι εἶχον αὐτόθι κτίσει ποτὲ πόλιν καλουμένην Κρηνίδες, τὴν ὁποίαν ἤδη ὁ Φίλιππος ηὔξησε μετονομάσας Φιλίππους, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον τῶν μεγάλων μεταλλουργικῶν καταστημάτων, τὰ ὁποῖα ἵδρυσεν ἐκεῖ καὶ τὰ ὁποῖα τοσαύτην ἔλαβον ἀνάπτυξιν, ὥστε παρέσχον αὐτῷ ἐτησίαν πρόσοδον χιλίων ταλάντων· κατεσκεύασε δὲ καὶ νέον χρυσοῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον ὡσαύτως ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἀπεκάλεσεν.

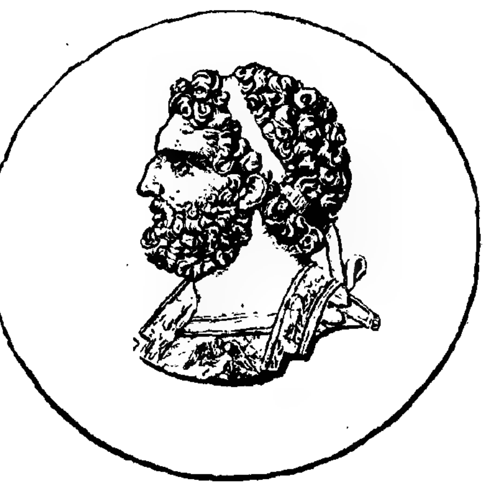
'Ο βασιλεὺς λοιπὸν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐτῶν καὶ πρὶν εἰσέτι γίνῃ κύριος ὁλοκλήρου τῆς παραλίας ἐπορίσατο πρόσοδον ἐτησίαν μεγαλυτέραν τῆς προσόδου ἣν οἱ 'Αθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐν ἀκμῇ τῆς δυνάμεως εἶχον πορισθῆ· καὶ ἠδυνήθη οὕτω νὰ αὐξήσῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἥτις ἀφ' ἑτέρου ἐλάμβανεν ἀδιαλείπτους ἀφορμὰς ἀσκήσεως εἰς τοὺς συνεχεῖς πρὸς τὰ γείτονα βάρβαρα ἔθνη πολέμους. Διότι οἱ 'Ιλλυριοί, οἱ Παίονες καὶ οἱ Θρᾷκες εἶχον μὲν ταπεινωθῆ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν κατεξανιστάμενοι κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς κατετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ καθυπέταξεν αὖθις, ὑπὸ στρατηγὸν τοῦ Παρμενίωνα, τότε κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενον.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους συνεζεύχθη ὁ Φίλιππος τὴν 'Ολυμπιάδα, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Νεοπτολέμου, ὅστις ἐφημίζετο ὡς ἀπόγονος τοῦ ἡρωικοῦ τῶν Αἰακιδῶν γένους. 'Ο Φίλιππος ἐγνώρισεν αὐτὴν εἰς Σαμοθράκην, ὅπου συνέπεσε νὰ ἔλθωσιν ἀμφότεροι ἵνα μυηθῶσιν εἰς τὰ θρησκευτικὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα αὐτόθι ἐτελοῦντο. Καὶ τὸ μὲν ὀξὺ τῆς φύσεως, καὶ τὸ ζηλότυπον, καὶ τὸ ἄγριον, καὶ τὸ φιλέκδικον τῆς γυναικὸς ταύτης ἔμελλε βραδύτερον νὰ προξενήσῃ πολλὰς θλίψεις καὶ ἀνησυχίας εἰς τὸν βασιλέα. 'Αλλὰ ἐν ἔτει 356 ἔτεκεν αὕτη υἱόν, τὸν μετέπειτα τοσοῦτον πολυθρύλητον 'Αλέξανδρον, τὸν μέγαν. Συνέβη δὲ τὸ γεγονὸς ἰδίως ἐν θέρει τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ποτιδαίας, ἔλαβεν ὁ Φίλιππος σχεδὸν συγχρόνως ἀγαθὰς τρεῖς ἀγγελίας· ὅτι ἡττήθησαν οἱ 'Ιλλυριοὶ μάχῃ μεγάλῃ διὰ Παρμενίωνος ὅτι ἐνίκησεν ἐν τῷ 'Ολυμπιακῷ ἀγῶνι ἵππῳ κέλητι, ὅτι ἐγέννησεν υἱόν, τὸν 'Αλέξανδρον.

Ταῦτα διέπραξεν ὁ Φίλιππος κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτη· κατέστησεν ἐκποδὼν τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους, κατετρόπωσεν ἢ καθυπέταξε τὰ περὶ τὴν Μακεδονίαν βάρβαρα ἔθνη, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν 'Αθηναίων τὰ πλεῖστα τῶν ὅσα κατεῖχον εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα, καὶ προσκτησάμενος τὰ περὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος μεταλλεῖα ἐπορίσατο οὕτω μεγάλην ἐτησίαν πρόσοδον. 'Αλλὰ παρεκτὸς τούτων ἔπραξε καὶ ἕτερόν τι, τὸ πάντων ἴσως σπουδαιότερον, κατεσκεύασε τὸ ὄργανον δι' οὗ κατώρθωσε ταῦτα καὶ ἔμελλε νὰ κατορθώσῃ ἔτι μείζονα· ἤρχισε δηλαδὴ τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ὅστις, ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἔμελλε μετὰ εἴκοσιν ἔτη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ θαυμάσιον ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν 'Ασίαν. Περὶ τοῦ στρατοῦ τούτου εἴπομεν ὀλίγας τινὰς λέξεις καὶ ἀνωτέρω· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ

ἐπιφέρωμεν ἐνταῦθα πλειότερά τινα, διότι, ἐὰν δὲν λάβωμεν ἀκριβῆ ὁπωσοῦν ἔννοιαν τῆς τεχτικωτάτης αὐτοῦ διοργανώσεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ μεγαλουργήματα τοῦ Φιλίππου.

[»Πολλαὶ καὶ ποικίλαι ὑπὸ τῶν νεωτέρων τῆς ἱστορίας ἐρευνητῶν ἐξηνέχθησαν γνῶ» μαι ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ἐπελθούσης κατὰ » τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῷ τῆς στρατιω» τικῆς παρασκευῆς καὶ καταρτίσεως συ» στήματι μεταβολῆς καὶ περὶ τῶν ἐπενεγ» κόντων ταύτην αἰτίων. Αἱ γνῶμαι αὗται » συγκεφαλαιοῦνται ἐν τοῖς ἑξῆς ὑπὸ τοῦ » νεωτάτου γερμανοῦ ἱστορικοῦ Poel» mann, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀνα» φερομένοις (Poelmann, Grundzüge »der Griech. Geschichte S. 161—162) » λόγοις: Αἱ ἐναντίον» τῶν ἑλληνικῶν πό» λεων καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ δήμου τῶν » Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν » τῷ κεφαλαίῳ τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς » καὶ παρασκευῆς γενόμεναι μομφαὶ δὲν » εἶναι τοσοῦτον ἀδικαιολόγητοι ὅσον ἀ» σμενίζουσι νὰ παριστῶσιν αὐτὰς νῦν τινὲς » τῶν ἐρευνητῶν. Ἂν αἱ πρόοδοι τῆς πολεμικῆς τέχνης παρευδοκίμησαν τὸ ἀρχαῖον σύστημα » τοῦ ἐκ πολιτῶν συγκειμένου στρατοῦ, διατί ἀναλόγως τῶν προόδων τούτων δὲν ἔπρεπε » νὰ μεταρρυθμίσωσι καὶ τὸ σύστημα τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς; Ὁ Χόλμ (Gr. Gesch. » III 208) φρονεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον περιέλθει εἰς ἣν θέσιν » νῦν τὰ κράτη τὰ ἔχοντα ἀποικίας καὶ φρουροῦντα τὰς ἀποικίας αὐτῶν διὰ μισθοφόρων· » ἀλλὰ μήπως αἱ Ἀθῆναι μόνον τοὺς πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὑπερποντίων αὐτῶν κτήσεων » καὶ πρὸς πλήρωσιν τῆς περιωρισμένης στρατιωτικῆς δυνάμεως κράτους τοσοῦτον μικροῦ » ἀπαραιτήτους μισθοφόρους εἶχον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν; καὶ μήπως τὰ κράτη τὰ εὐρω» παϊκὰ ἐν τῇ νῦν ἐκφάνσει αὐτῶν δὲν ἀπέδειξαν ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς καθολικῆς στρα» τολογίας στηριζόμενον καὶ τὴν χρῆσιν μισθοφορικοῦ στρατοῦ παντελῶς ἀποκλεῖον στρα» τιωτικὸν σύστημα δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς μεγίστας ἀπαιτήσεις τῆς πολεμικῆς τέ» χνης; Ὁ Χόλμ φρονεῖ ὅτι, ἐὰν αἱ Ἀθῆναι ἤθελον νὰ ἔχωσι στρατηγὸν ἄξιον, οἷος ὁ Ἰφι» κράτης, ἔδει νὰ παράσχωσιν αὐτῷ καὶ τὸ πρὸς παρασκευὴν ἀξίων μαχητῶν ὑλικὸν καὶ διὰ » τοῦτο ὑπὸ ἔποψιν τεχνικὴν οἱ μισθοφόροι ἦσαν ἀναγκαῖοι τῇ πόλει. Ἀλλὰ τότε ἐπὶ τοῦ » αὐτοῦ λόγου στηριζόμενοι ἔπρεπε νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι καὶ νῦν τὸ κράτος οὐδὲν ὑπὸ » ἔποψιν τεχνικὴν ἄνευ μισθοφόρων δύναται νὰ κατορθώσῃ.

Ὁ Φίλιππος
Μεγέθυνσις μακεδονικοῦ νομίσματος

» Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἁπλούστατα ἡ ἑξῆς: Παρὰ τῷ ἀθηναίῳ πολίτῃ δὲν εἶχεν ανα» πτυχθῆ ἰδέα κράτους τοιαύτη ὥστε νὰ θυσιάζῃ χάριν τούτου χρόνον καὶ χρῆμα καὶ αἷμα, » ἅτινα θὰ ἀπῄτει παρ' αὐτοῦ ἡ μεταμόρφωσις τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος· ἐξ ἄλλου δὲ » καὶ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῆς πολιτείας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέχηται ἐπαγγελματικήν » τινα ὀργάνωσιν στρατιωτικῆς τάξεως ἀξιωματικῶν, ἥτις μόνη ἠδύνατο στρατὸν ἐκ τοῦ » λαοῦ ἀπαρτιζόμενον νὰ προαγάγῃ εἰς βαθμὸν παιδεύσεως ἀρκούντως ὑψηλόν. Οἱ Ἀθη» ναῖοι τῶν χρόνων τούτων ἐν τῇ ἐγωιστικῇ αὐτῶν πολιτικῇ μυωπίᾳ καὶ ἐν τῇ ἄγαν » δημοκρατικῇ προκαταλήψει ἐναντίον παντὸς διοικητικοῦ συστήματος, στηριζομένου ἐπὶ

» τῆς ἀρχῆς τῆς διὰ βίου συστηματικῆς ἐργασίας, ἐνεπίστευον τήν τε ἀσφάλειαν καὶ τὴν » τιμὴν τῆς πόλεως εἰς ἀπάτριδας μισθοφόρους (condottieri) καὶ ξένους πλάνητας, ὧν » τὰ στίφη ἀνῆκον, κατὰ τὴν εὐφυᾶ τοῦ Λυσίου ῥῆσιν, εἰς τοὺς μείζονα παρέχοντας » μισθόν, ἡ δὲ πίστις δὲν διήρκει χρόνον μακρότερον τοῦ τοῦ πολεμικοῦ ταμείου»].

Ἀνεφέρομεν ἄλλοτε ἐκ διαλειμμάτων τὰς μεταβολὰς τὰς ἐπιγενομένας εἰς τὸ στρατιωτικὸν σύστημα τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῆς τετάρτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Οἱ πολῖται οἵτινες ἀπετέλουν μέχρι σχεδὸν τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ κράτιστον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως μέρος, τοὺς καλουμένους ὁπλίτας, ἤρχισαν ἔκτοτε καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ νὰ ἀμελῶσι τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρωτίστου τούτου τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Ὅθεν οἱ στρατοὶ κατὰ μέγα μέρος ἤδη συνεκροτήθησαν ἐκ μισθοφόρων, οἵτινες, ἐπάγγελμα ἔχοντες τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐμάχοντο πλέον ὑπὲρ πατρίδος ἀλλ' ἕνεκα τοῦ διδομένου εἰς αὐτοὺς μισθοῦ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπήγαγε μὲν ἀτοπήματα πολλά· ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τὴν κυριωτάτην αὐτοῦ ἠθικὴν δύναμιν καὶ κατέστησεν ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν αὐτοῦ ἄνευ μεγάλης χρηματικῆς δαπάνης, ἥν, μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν ἡγεμονιῶν δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλλωσιν αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι. Ἀλλ' ἐν ταὐτῷ ἡ μεταβολὴ αὕτη συνεπήγαγε τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ἀσκουμένη ἔκτοτε ὑπὸ ἀνδρῶν κύριον ἐχόντων τοῦτο τὸ ἔργον ἤρχισε παραδόξως νὰ τελειοποιῆται. Εἴδομεν τὰς βελτιώσεις τὰς ὁποίας ὁ Ἰφικράτης ἐπενόησε περί τε τὸν ἱματισμὸν καὶ τὸν ὁπλισμὸν τῶν πελταστῶν καὶ τὴν χρῆσιν ἣν ἐποίησε τοῦ νέου τούτου στρατιωτικοῦ σώματος, ἐπιτηδειότατα συνδυάσας αὐτὸ μετὰ τῶν ὁπλιτῶν καὶ εἰς ἄλλας μὲν πολλὰς περιστάσεις, ἰδίως δὲ περὶ τὴν εἰς Κόρινθον κατατρόπωσιν μιᾶς σπαρτιακῆς μόρας. Ὁ δὲ μεγαλοφυέστατος Ἐπαμεινώνδας ἔτι μᾶλλον ἀνέπτυξε τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον, οὐ μόνον προσφορώτατα μεταχειρισθεὶς πρὸς ἐπιτυχίαν κοινοῦ τινος σκοποῦ τό τε πεζικὸν καὶ τὸ ἱππικόν, τούς τε πελταστὰς καὶ τοὺς ὁπλίτας, ἀλλὰ καὶ τὴν λοξὴν ἐπινοήσας παράταξιν, δι' ἧς συμπυκνῶν εἰς ἕν τι κύριον τοῦ πεδίου τῆς μάχης σημεῖον δύναμιν διὰ τὸν ὄγκον αὐτῆς ἀκαταγώνιστον, ἔχων δὲ ἁπλῶς ἀμυνόμενον τὸ λοιπὸν τοῦ στρατοῦ διέσπα οὕτως, ὡς δι' ἐμβόλου τινός, τὴν τῶν ἀντιπάλων παράταξιν καὶ ἐπέφερε τὴν ὅλην αὐτῆς τροπήν. Ἄλλοι πάλιν νοήμονες ἀξιωματικοί, οἷος ὁ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς Ξενοφῶν καὶ ἕτερός τις, ὁ Αἰνείας, ὁ γράψας «τὰ πολιορκητικὰ» καὶ τὴν «παρασκευαστικὴν» βίβλον καὶ «τὴν στρατοπαιδευτικὴν» καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐξέθηκαν εἴτε εἰς ἱστορίας εἴτε εἰς ἰδίας τεχνικὰς συγγραφὰς τά τε ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων στρατηγῶν πραχθέντα καὶ τὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν πολεμικῆς πείρας πορίσματα. Ὁ Φίλιππος εἶδε, παρετήρησε καὶ ἐμελέτησε, κατὰ τὴν ἐν Θήβαις διατριβήν του, ἅπασαν τὴν πρόοδον ταύτην τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενος ἐπήγαγε πλείστας ὅσας βελτιώσεις περί τε τὸν ὁπλισμόν, καὶ τοὺς ἐξελιγμούς, καὶ τὰς μηχανάς, καὶ τὰς διαιρέσεις τῶν ταγμάτων, καὶ τὴν στρατηγικὴν διεύθυνσιν, συγκροτήσας τοιουτοτρόπως στρατὸν πολὺ τῶν προηγουμένων τελειότερον, στρατὸν ὅστις, ἔτι μᾶλλον τελειωθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐδέσποσε τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας, μέχρι τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων κατακτήσεως.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ἡ στρατιωτικὴ τῆς Μακεδονίας δύναμις συνέκειτο, ὅπως καὶ ἡ τῶν Θεσσαλῶν, ἀπὸ ἀρίστου μὲν ἱππικοῦ συγκροτουμένου ἐκ τῶν εὐπόρων γαιοκτητῶν τῆς χώρας, ἀπὸ μετριωτάτου δὲ εἰ καὶ πολυαρίθμου ὁμίλου πελταστῶν, οἵτινες, στρατολογούμενοι ἐκ ποιμένων καὶ γεωργῶν καὶ πενιχρῶς ἱματισμένοι καὶ ὡπλισμένοι ἀτελῶς, οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἕλληνας πελταστὰς καὶ ὁπλίτας δὲν ἦσαν ἐνάμιλλοι, ἀλλὰ καὶ ὑπ'

αὐτῶν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν ἀκαταπαύστως κατετροποῦντο. Ὁ Φίλιππος μετέβαλεν ὁλοσχερῶς τὴν τοιαύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ἂν τὸ πεζικὸν τῶν Μακεδόνων ἦτο ἄθλιον, δὲν ἔπταιον εἰς τοῦτο οἱ ἄνδρες, οἵτινες ἐξ ἐναντίας, ἰσχυροὶ ὄντες τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς γενναῖοι, ἠδύναντο νὰ ἀποβῶσιν ἄριστοι στρατιῶται· ὅ,τι ἔλειπεν ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο ὁπλισμός, ἱματισμός, πειθαρχία, ἄσκησις. Ὅθεν ὁ Φίλιππος ἐπεχείρησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ περιποιήσῃ εἰς αὐτοὺς ἅπαντα ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, καὶ πρὸς τούτοις νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς περὶ τὴν χρῆσιν νέου τινὸς ὅπλου, τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ μὲν ἦτο βαρύτερον καὶ ἑπομένως εἰς τοὺς κατ' ἰδίαν ἀγῶνας τῶν στρατιωτῶν σχεδὸν ἀνωφελές, ἀλλ' εἶχε πλείστην ἀξίαν φερόμενον ὑπὸ συμπαγοῦς καὶ συμπεπυκνωμένου στρατιωτικοῦ σώματος. Τὸ νέον τοῦτο ὅπλον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατὰ πρῶτον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν τοῦ Φιλίππου στρατόν, ἦτο ἡ μακεδονικὴ λόγχη, ἡ καλουμένη σάρισσα. Ἡ σάρισσα ἦτο ἐν χρήσει εἴς τε τὴν πεζικὴν αὐτοῦ φάλαγγα καὶ εἴς τινα συντάγματα ἱππικοῦ, οὖσα πάντοτε μακροτάτη ἀλλ' ἐν τῇ φάλαγγι πολὺ μακροτέρα ἢ ἐν τῷ ἱππικῷ. Τὰ ἱππικὰ συντάγματα, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο σαρισσοφόροι, ἦσαν εἶδός τι ἐλαφροῦ ἱππικοῦ, καὶ ἔφερον λόγχην μακράν, δι' ἧς διεκρίνοντο ἀπὸ τοῦ βαρέος ἱππικοῦ, ὅπερ, ὂν προσδιωρισμένον εἰς τὸν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, ἔφερε τὸ λεγόμενον ξυστόν, ἤτοι λόγχην βραχεῖαν. Ἡ τῶν ἱππέων σάρισσα εἶχε μῆκος δεκατεσσάρων περίπου ποδῶν, ὅση εἶναι ἡ λόγχη τῶν σημερινῶν Κοζάκων· ἀλλὰ τῆς σαρίσσης τῆς πεζικῆς φάλαγγος τὸ μῆκος ἔφθανε μέχρις 21 ποδῶν. Τὸ δὲ μῆκος τοῦτο εἶναι τοσοῦτον παράδοξον καὶ καθίστα τὸ ὅπλον τοσοῦτον δύσχρηστον ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν εἰς αὐτό, ἐὰν δὲν ἐμαρτυρεῖτο ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, ἱστορικοῦ οὐ μόνον αὐτόπτου τῶν πραγμάτων ἀλλ' καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιτηδείου νὰ κρίνῃ περὶ τῶν τοιούτων ἀσφαλῶς.

Ὅ,τι λοιπὸν διέκρινε τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα ἦτο τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο τῆς σαρίσσης μῆκος. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὁπόσον ἐνταῦθα ἐξαίρετος περιεποιεῖτο ὡς ἐκ τούτου εἰς αὐτὴν δύναμις ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν καθ' ἕκαστα τὰ τῆς παρατάξεως τοῦ φαλαγγίτου καὶ τὰ τῆς χρήσεως τῆς σαρίσσης. Οἱ φαλαγγῖται παρετάσσοντο κατὰ στίχους ὀρθούς, ἔχοντας συνήθως ἑκκαίδεκα ἀνδρῶν βάθος· μεταξὺ δὲ ἑκάστου τῶν στρατιωτῶν τούτων καὶ τοῦ ἑπομένου ὑπελείπετο διάστημα τριῶν ποδῶν. Ὁ στίχος οὗτος ἐκαλεῖτο λόχος, καὶ τοῦ λόχου προΐστατο ὁ λοχαγός, ἀνὴρ διακεκριμένος ἐπὶ ῥώμῃ καὶ ἐμπειρίᾳ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος τοῦ λόχου στρατιώτης, ὡς καὶ ὁ ὕστατος ὁ καλύπτων αὐτὸν ὄπισθεν, ἦσαν ἄνδρες λογάδες, λαμβάνοντες μισθὸν ἀνώτερον τῶν ἄλλων. Ἡ σάρισσα ἐν τῇ ὁριζοντίῳ αὐτῆς θέσει ἐκρατεῖτο πάντοτε διὰ τῶν δύο χειρῶν, διακρινομένη καὶ κατὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς λόγχης τῶν ἄλλων ἑλλήνων ὁπλιτῶν, ἥτις ἐκρατεῖτο διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς μόνον, ἐνῷ ἡ ἑτέρα ἔφερε τὴν ἀσπίδα· ἐκρατεῖτο δὲ ἡ σάρισσα τοιουτοτρόπως ὥστε προέπιπτε πρὸ τοῦ σώματος ἑκάστου λογχοφόρου κατὰ 15 πόδας· τοῦ δ' ὀπισθίου αὐτῆς μέρους, εἰ καὶ μὴ ἔχοντος εἰμὴ 6 ποδῶν μῆκος, ἦτο ὅμως ἱκανὸν τὸ βάρος ὥστε νὰ διατηρῆται ἰσορροπία. Ἐντεῦθεν ἡ σάρισσα τοῦ δευτέρου τῶν στρατιωτῶν ζυγοῦ προέκυπτε πρὸ τοῦ μετώπου κατὰ πόδας 12, ἡ τοῦ τρίτου κατὰ πόδας 9, ἡ τοῦ τετάρτου κατὰ πόδας 6 καὶ ἡ τοῦ πέμπτου κατὰ πόδας 3. Δι' ὃ ἀφ' ἑκάστου στίχου ἢ λόχου ἀντετάσσετο εἰς τὸν ἐπερχόμενον πολέμιον πενταπλῆ λόγχη· ἐκ δὲ τῶν 5 τούτων λογχῶν αἱ τρεῖς πρῶται ἀναμφισβητήτως, καὶ αὐτὴ ἴσως ἡ τετάρτη,

Καυσία
(Μεγέθυνσις νομίσματος)

προέπιπτον μακρότερον ἢ αἱ τῶν Ἑλλήνων ὁπλιτῶν λόγχαι, ὁσάκις αὗται προετείνοντο κατὰ τοῦ ἐπερχομένου πολεμίου. Οἱ δὲ μετὰ τοὺς πρώτους ζυγοὺς στρατιῶται ἐχρησίμευον εἰς τὸ ὑποστηρίζωσι καὶ νὰ ὠθῶσι πρὸς τὰ πρόσω τὸ μέτωπον· ὅθεν δὲν ἔφερον τὰς σαρίσσας εἰς ὁριζόντιον θέσιν, ἀλλὰ «ἀνανενευκυίας παρὰ τοὺς ὤμους τῶν προηγουμένων», ἵνα οὕτω προφυλάττωσιν ὅσον ἔνεστι τὴν ὅλην φάλαγγα ἀπὸ τῶν ἀκοντίων καὶ τῶν βελῶν, ὅσα ἐρρίπτοντο τυχὸν ἐπ' αὐτῆς, ἀπὸ τῶν ὀπισθίων ζυγῶν τῆς ἀντιπάλου παρατάξεως.

Ὁ φαλαγγίτης ἔφερε πρὸς τούτοις ξίφος βραχύ, στρογγύλην ἀσπίδα ἔχουσαν δύο περίπου ποδῶν διάμετρον, θώρακα, κνημῖδας, πῖλον δὲ λευκὸν ἔχοντα εὐρὺ τὸ κράσπεδον καὶ καλούμενον «καυσία»· ἀλλ' αἱ προμνημονευθεῖσαι μακραὶ λόγχαι ἦσαν τὸ κυριώτατον ἀμυντικὸν ἅμα καὶ ἐπιθετικὸν αὐτοῦ ὅπλον. Ὁ Φίλιππος ἐπενόησεν αὐτὰ ἵνα δυνηθῇ νὰ κατισχύσῃ τοῦ δόρατος καὶ τῆς βαρείας ἀσπίδος τῶν ὁπλιτῶν· καὶ ἰδίως τοῦ φοβερωτάτου τῶν ὁπλιτῶν τούτων σώματος, ἤτοι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὀργανωθείσης πυκνῆς τῶν Θηβαίων τάξεως. Καὶ ἐπέτυχε τῷ ὄντι τοῦ σκοποῦ, διότι ἡ πυκνὴ αὕτη τάξις, προσβαλλομένη ὑπὸ τῆς οὕτω πως ὡπλισμένης φάλαγγος, κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἠδύνατο νὰ παρεισδύσῃ ἀνὰ μέσον τῶν προτεινομένων σαρισσῶν, ἢ νὰ προσβάλῃ τὰς ἀσπίδας. Τὸ μόνον ἐλάττωμα τῆς φάλαγγος εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης ἦτο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ μέτωπον ἢ νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν αὐτῆς ἐπὶ ἀνωμάλων πεδίων· ὁ Φίλιππος προσεπάθησεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, νὰ θεραπεύσῃ μέχρι τινὸς τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον οἱ ρωμαϊκοὶ λεγεῶνες, πολὺ εὐπετέστερον τῆς φάλαγγος ὄντες ὠργανωμένοι, κατίσχυσαν βραδύτερον αὐτῆς. Ἐνόσῳ ὅμως ἡ φάλαγξ εἶχε νὰ πολεμήσῃ πρὸς ὁπλίτας, ἀπέβη ἀκαταγώνιστος, διότι καὶ οἱ ὁπλῖται κυρίως διὰ τῆς πυκνῆς αὐτῶν συντάξεως ἀπέβαινον φοβεροί, διὰ νὰ συντηρηθῇ δὲ ἡ πυκνὴ αὕτη σύνταξις ἀπῃτεῖτο τόπος ὁμαλός, ἐπὶ ὁμαλοῦ δὲ τόπου ἡ σαρισσοφόρος φάλαγξ δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς προεξηγήσαμεν, νὰ διασπασθῇ ὑπὸ τῶν ὁπλιτῶν.

Μακεδὼν ὁπλίτης
(Ἀνάγλυφον ἐκ Πέλλης)

Η μακεδονικὴ φάλαγξ, οἱ καλούμενοι «πεζέταιροι», ἤτοι οἱ τοῦ βασιλέως πεζοὶ σωματοφύλακες, συνέκειτο καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἰθαγενῶν Μακεδόνων· διῃρεῖτο δὲ εἰς «τάξεις», τὰς ὁποίας οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς παραβάλλουσι πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνην μοῖραν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν ἥτις καλεῖται γαλλιστὶ division καὶ στρατηγεῖται ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν σήμερον καλουμένου ἀντιστρατήγου (général de division). Ὁπόσαι τοιαῦται τάξεις ὑπῆρχον ἐν τῷ μακεδονικῷ στρατῷ, ἄδηλον. Ὅτε βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας στρατείαν, ὁ πρῶτος στρατὸς μεθ' οὗ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης περιελάμβανεν ἓξ τοιαύτας τάξεις, τὴν Ἐλιμιῶτιν, τὴν τῶν Λυγκηστῶν, τὴν τῶν Ὀρεστῶν, τὴν τῶν Τυμφαίων καὶ οὕτω καθεξῆς, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι αἱ τάξεις αὗται ἀντεστοίχουν πρὸς τὰς διαφόρους ἐπαρχιακὰς τῆς Μακεδονίας διαιρέσεις. Ἡ τάξις ὑποδιῃρεῖτο εἰς χιλιαρχίας, αἱ χιλιαρχίαι εἰς πεντακοσιαρχίας, αἱ πεντακοσιαρχίαι εἰς συντάγματα, καὶ τὰ συντάγματα εἰς λόχους. Δεκαὲξ λόχοι ἀπετέλουν ἓν σύνταγμα, ὥστε τὸ σύνταγμα ἀπήρτιζε τετράγωνον δεκαὲξ ἀνδρῶν, κατὰ μέτωπόν τε καὶ κατὰ βάθος, ἤτοι ἐν ὅλῳ 256 ἀνδρῶν. Δύο τοιαῦτα συντάγματα συνεκρότουν τὴν πεντακοσιαρχίαν, συγκειμένην ἀκριβῶς ἐξ ἀνδρῶν 512· καὶ δύο πάλιν πεντακοσιαρχίαι,

μίαν χιλιαρχίαν ἐξ ἀνδρῶν 1024. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ αὐτοὶ καὶ ὅτι ἐτροπολογοῦντο κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας καὶ περιστάσεις. Τὸ ἰδιάζον καὶ διαρκῶς χαρακτηριστικὸν τῆς φάλαγγος, παρεκτὸς τοῦ ὅπλου τὸ ὁποῖον ἔφερεν, ἦτο ὅτι παρετάσσετο ἐφ' ἑκκαίδεκα τὸ βάθος, βάθος πολὺ μεγαλύτερον τῆς συνήθους πυκνώσεως τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων ὁπλιτῶν, ἐξαιρέσει μόνης τῆς τῶν Θηβαίων πυκνώσεως ἀπὸ Ἐπαμεινώνδου καὶ ἑξῆς, ἧς ὅμως κατίσχυε πάλιν ἡ φάλαγξ διὰ τοῦ ὑπερόγκου μήκους τῶν σαρισσῶν αὐτῆς.

Ἀλλ' ἡ φάλαγξ, εἰ καὶ ἀποτελοῦσα μέρος σπουδαιότατον τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὀργανωθείσης στρατιᾶς, δὲν ἦτο τὸ μόνον αὐτῆς σῶμα. Ὁ Φίλιππος ἐνόησεν ὅτι τὸ μέγα αὐτῆς προτέρημα, ἤτοι ὁ συμπαγὴς ὄγκος, δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ. Πρὸς τοῦτο ἡ φάλαγξ εἶχεν ἀνάγκην πεδίου ὁμαλοῦ, ἀλλ' αἱ τοῦ πολέμου περιπέτειαι ἠδύναντο νὰ φέρωσιν αὐτὴν εἰς πεδία ἀνώμαλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπέβαλλε τὴν δυσκαταγώνιστον αὐτῆς πύκνωσιν. Πλὴν τούτου, διὰ νὰ εἶναι ἡ φάλαγξ ἀκαταμάχητος, ἔπρεπε νὰ προσβληθῇ κατὰ μέτωπον. Τί δὲ ἂν προσεβάλλετο ἐκ πλαγίου ἢ ὄπισθεν; Ἁπλῆ τροπὴ τῶν φαλαγγιτῶν πρὸς δεξιὰ ἢ πρὸς ἀριστερὰ ἢ πρὸς τὰ ὄπισθεν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν νέαν ταύτην χρείαν· διότι δὲν ἤθελον πλέον προΐστασθαι οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ δεύτεροι καὶ οἱ τρίτοι φαλαγγῖται, οἱ ἐπὶ τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ ἁπάντων τῶν ἄλλων διακρινόμενοι· καὶ διότι ἡ χρῆσις τῆς σαρίσσης ὑπὸ τῶν πέντε πρώτων ζυγῶν ἦτο διάφορος τῆς ὑπὸ τῶν ἀκολούθων ζυγῶν χρήσεως, ἑκατέρα δ' αὐτῶν ἀπῄτει βεβαίως ἰδίαν τινὰ ἄσκησιν. Τούτου ἕνεκα, ἵνα ἠμπορέσῃ ἡ φάλαγξ παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ διατηρῇ τὰ προτερήματα αὐτῆς, εἶχε χρείαν καὶ ἄλλων τινῶν ἐπικουρικῶν σωμάτων. Τοιοῦτοι δὲ πρὸ πάντων ὠργανώθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου οἱ καλούμενοι «ὑπασπισταί», ἤτοι ἀσπιδοφόροι, κατ' ἀρχὰς μὲν εὐάριθμοι ὄντες καὶ ἰδίως πρὸς τὴν προσωπικὴν τοῦ ἡγεμόνος φύλαξιν χρησιμεύοντες, ἔπειτα ὅμως πολλαπλασιασθέντες καὶ ἀποτελέσαντες πολλὰ ἴδια τοῦ στρατοῦ σώματα. Οἱ ὑπασπισταὶ λοιπὸν οὗτοι ἦσαν εἶδός τι ἐλαφροῦ πεζικοῦ τῆς γραμμῆς, ἄνδρες τακτικῶς μὲν συντασσόμενοι καὶ πρὸς τὸν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα ὡρισμένοι, ἀλλ' ἐλαφρότερον τῆς φάλαγγος ὡπλισμένοι καὶ προσφορώτερον αὐτῆς χρησιμεύοντες εἰς τὰς ποικίλως τροπολογουμένας περιστάσεις τοῦ πολέμου. Ὁ ὁπλισμὸς αὐτῶν ἦτο μᾶλλον ὅμοιος τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν ἀρχαιοτέρων πελταστῶν ἢ ὁπλιτῶν, ἂν καὶ ἀκριβῆ εἴδησιν περὶ αὐτοῦ δὲν ἔχομεν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἦσαν εὐκινητότεροι ὁμολογουμένως μὲν τῆς φάλαγγος, ἴσως δὲ καὶ τῶν ὁπλιτῶν, ἂν καὶ οὐχὶ ἀνεπιτήδειοι πρὸς τὸν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς χρήσεως, ἣν βραδύτερον ἐποίει αὐτῶν ὁ Ἀλέξανδρος. Τῳόντι, συνήθως ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχιζε τὴν προσβολὴν διὰ τῶν ἐλαφρῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ ἱππικοῦ· ἔπειτα προήλαυνον οἱ ὑπασπισταί, καὶ τελευταία ἤρχετο πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν ἡ φάλαγξ. Μετεχειρίζετο δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ πρὸς ἐκπόρθησιν ὀχυρωμάτων καὶ εἰς ταχείας νυκτοπορίας.

Παρεκτὸς τῆς φάλαγγος καὶ τῶν ὑπασπιστῶν ὁ Φίλιππος συνετήρει καὶ πλεῖστα ἐλαφρὰ ἢ ἄτακτα στρατεύματα συγκείμενα ἐν μέρει ἐκ Μακεδόνων, ἐν μέρει ἐξ ἀλλοδαπῶν, Θρᾳκῶν, Παιόνων καὶ τῶν τοιούτων· ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἦσαν πελτασταί, οἱ δὲ τοξόται, οἱ δὲ ἀκοντισταί, ὡς ἄριστοι δὲ ἐλογίζοντο οἱ Ἀγριᾶνες, φυλὴ παιονικὴ ἐπιτηδεία πρὸς ἀκοντισμόν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς πεζικῆς δυνάμεως. Τὸ δ' ἱππικόν, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, τελειοποιηθὲν καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἀπέβη ἤδη οὐ μόνον ὅσον καὶ τὸ πεζικὸν χρήσιμον ἀλλ' ἴσως ἔτι χρησιμώτερον. Οἱ βαρέως ὡπλισμένοι ἱππεῖς, τὸ

πλεῖστον, ἂν ὄχι καθ' ὁλοκληρίαν, Μακεδόνες ὄντες, ὠνομάζοντο «ἑταῖροι»· οἱ δὲ «σαρισσοφόροι» ὠργανώθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ἦσαν, καθὰ προείπομεν, ἱππεῖς ἐλαφροί, χρησιμεύοντες ἰδίως εἰς προφυλακὰς καὶ ἄλλας τοιαύτας προχείρους ὑπηρεσίας. Ἡ σάρισσα, τὴν ὁποίαν ἔφερον, ἦτο πολὺ βραχυτέρα τῆς τῶν φαλαγγιτῶν σαρίσσης, ἀλλ' ὅμως πάντοτε μακροτέρα τοῦ ξυστοῦ, τὸ ὁποῖον μετεχειρίζετο τὸ βαρὺ ἱππικὸν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνας. Τοῦ βαρέος ἱππικοῦ, ἤτοι τῶν ἑταίρων, λέγεται ὅτι ὑπῆρχον 16 ἶλαι, τῶν δὲ σαρισσοφόρων 8· καὶ προστίθεται ὅτι ἑκάστη ἴλη συνέκειτο ἐξ 180 μέχρι 250 ἀνδρῶν· ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ ἀριθμοὶ ἐτροπολογοῦντο κατὰ τὰς περιστάσεις· ὠνομάζοντο δὲ αἱ ἶλαι, ἂν ὄχι ὅλαι, τοὐλάχιστον αἱ πλεῖσται, ὅπως καὶ αἱ τάξεις τῆς φάλαγγος, ἀπὸ τῶν διαφόρων πόλεων ἢ ἐπαρχιῶν τῆς χώρας, τῆς Βοττιαίας, τῆς Ἀμφιπόλεως, τῆς Ἀπολλωνίας, τοῦ Ἀνθεμοῦντος καὶ τῶν τοιούτων. Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἓν ἱππικὸν σῶμα συγκείμενον ἐκ μιᾶς ἴλης ἢ καὶ πλειοτέρων, τὸ πάντων ἄριστον, καλούμενον «ἄγημα», ἤτοι ὁ ὁδηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, διότι τῷ ὄντι δι' αὐτοῦ, προϊσταμένου τοῦ βασιλέως, ἐγίνετο συνήθως ἔναρξις τοῦ ἀγῶνος· ὁμοίως καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν «ὑπασπιστῶν» ὑπῆρχεν ἄγημα ἢ ἀριστόν τι τάγμα συνηθέστερον τῶν ἄλλων προπορευόμενον εἰς τὰς μάχας. Ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ ὅμως συνάγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὡρισμένον τι μέρος τοῦ ἱππικοῦ καλούμενον αὐτὸ καὶ μόνον ἄγημα, ἀλλ' ὅτι ἐκ περιτροπῆς πᾶσαι αἱ ἶλαι ἠξιοῦντο τῆς τιμῆς ταύτης. Καὶ τὸ αὐτὸ πιθανῶς συνέβαινεν εἰς τοὺς ὑπασπιστάς. Τὸ ἀνώτατον ἐπιτελεῖον ἀπετέλουν οἱ σωματοφύλακες, οἵτινες ἦσαν εὐάριθμος ὅμιλος ἀνδρῶν δεδοκιμασμένων καὶ πιστῶν, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεύς, προσωπικῶς γνωρίζων ἅπαντας, εἶχεν ἀείποτε παρ' ἑαυτῷ καὶ μετεχειρίζετο ὡς ὑπασπιστάς (κατὰ τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν) ἢ ὡς ἀρχηγοὺς εἰδικῶν τινων ὑπηρεσιῶν. Τελευταῖον ὑπῆρχε καὶ τὸ σῶμα τῶν βασιλικῶν παίδων, ἤτοι παίδων ἐγκρίτων οἰκογενειῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Φίλιππος ἤρχισε νὰ στρατολογῇ, ἵνα ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων συνηθίσῃ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ πειθαρχίαν. Τοὐλάχιστον ἰδοὺ τί εὑρίσκομεν περὶ αὐτῶν εἰς τὸν Ἀρριανόν, περὶ οὗ πλειότερα κατωτέρω· «ἐκ Φιλίππου ἦν ἤδη καθεστηκός, τῶν ἐν τέλει Μακεδόνων τοὺς παῖδας, ὅσοι εἰς ἡλικίαν ἐμειρακίσαντο, καταλέγεσθαι ἐς θεραπείαν τοῦ βασιλέως τά τε περὶ τὴν ἄλλην δίαιταν τοῦ σώματος διακονεῖσθαι βασιλεῖ, καὶ κοιμώμενον φυλάσσειν τούτοις ἐπετέτραπτο· καὶ ὁπότε ἐξελαύνοι βασιλεύς, τοὺς ἵππους παρὰ τῶν ἱπποκόμων δεχόμενοι ἐκεῖνοι προσῆγον καὶ ἀνέβαλλον οὗτοι βασιλέα τὸν περσικὸν τρόπον, καὶ τῆς ἐπὶ θήρᾳ φιλοτιμίας βασιλεῖ κοινωνοὶ ἦσαν». Οἱ παῖδες οὗτοι εἶχον τὸ προνόμιον τοῦ νὰ παρακάθηνται μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν τράπεζαν, ἔτι δὲ τοῦ νὰ μὴ δύνανται ποτὲ νὰ μαστιγωθῶσιν εἰμὴ δι' εἰδικῆς αὐτοῦ διαταγῆς. Καὶ ὁπόσοι μὲν ἦσαν τὸν ἀριθμόν, ἄδηλον, βέβαιον δὲ εἶναι μόνον ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἐλαμβάνοντο οἱ πιστότατοι τοῦ βασιλέως σωματοφύλακες καὶ ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἐξῆλθον ὅλοι οἱ πολυθρύλητοι ἐκεῖνοι στρατηγοί, οἵτινες, ἀφοῦ συνέπραξαν μετὰ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἀπέβησαν ἔπειτα ἱδρυταὶ ἰδίων βασιλείων καὶ ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας ἐξηκολούθησαν τὸ μέγα ἔργον τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἐν Ἀφρικῇ.

Τοιαύτη λοιπὸν ἦτο ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἣν διωργάνωσεν ὁ Φίλιππος. Ταύτην συνεκρότουν 1) ἡ φάλαγξ, ἤτοι τὸ βαρὺ πεζικόν, τὸ ἠσκημένον περὶ τὴν χρῆσιν τῆς σαρίσσης, ἤτοι τῆς μακρᾶς λόγχης, ἥτις ἐκρατεῖτο διὰ τῶν δύο χειρῶν· 2) οἱ ὑπασπισταί, ἤτοι τὸ ἐλαφρότερον ὡπλισμένον σῶμα τῶν πεζῶν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς· 3) οἱ ἑταῖροι, ἤτοι τὸ βαρὺ ἱππικὸν τὸ ἀνέκαθεν ὑπάρχον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ συγκείμενον ἐκ τῶν εὐπορωτέρων Μακεδόνων· 4) τὸ ἐλαφρὸν ἱππικόν, οἱ καλούμενοι σαρισσοφόροι. Ἀλλὰ

μετὰ τούτων συνέπραττον, ὡς προείπομεν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀξιολογώτατα ἐπικουρικὰ σώματα. Οἱ Θεσσαλοί, τοὺς ὁποίους βραδύτερον ὁ Φίλιππος ἐν μέρει καθυπέταξεν, ἐν μέρει προσῳκειώθη, παρέσχον αὐτῷ ἓν σῶμα βαρέος ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον κατ' οὐδὲν ἦτο ὑποδεέστερον τοῦ ἐπιχωρίου μακεδονικοῦ ἱππικοῦ. Πρὸς τούτοις ὁ Φίλιππος καὶ ἐκ πρώτης μὲν ἀφητερίας, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅτε ἀνεμίχθη πλειότερον εἰς τὰ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος πράγματα, προσέλαβε καὶ ἐντεῦθεν οὐκ ὀλίγους ἐθελοντάς, οἵτινες ἐτάσσοντο καὶ ἐμάχοντο ὅπως οἱ Ἕλληνες ὁπλῖται, φέροντες δηλαδὴ τὴν μεγάλην ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, ἤτοι τὴν διὰ μιᾶς χειρὸς φερομένην λόγχην· ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν μαχίμων φυλῶν τὰς ὁποίας πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας καθυπέταξεν, ἤτοι τῶν Θρακῶν, τῶν Παιόνων, τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἄλλων τοιούτων, ἐστρατολόγησεν οὗτος πολλὰ καὶ ποικίλα σώματα πελταστῶν, τοξοτῶν, ἀκοντιστῶν, τὰ ὁποῖα καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν ἦσαν δεξιώτατα, μάλιστα δὲ χρήσιμα ἀπέβησαν συμπράττοντα μετὰ τῶν βαρυτέρων ταγμάτων καὶ ἰλῶν τῆς τακτικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Φίλιππος συνεπλήρωσε τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτοῦ θεσμοὺς διὰ τῆς συγκροτήσεως ἐπιτηδειοτάτου μηχανικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον, περιλαμβάνον μεγάλην προμήθειαν μηχανῶν καὶ ἐξακοντισμάτων, ἦτο ἐπίσης χρήσιμον εἰς πολιορκίας τε καὶ εἰς μάχας, καὶ ὑπερέβαλλε πᾶν ὅ,τι τοιοῦτον ὑπῆρχε πρότερον ἐν τοῖς στρατοῖς. Εἰς δὲ τὴν μεγάλην, τὴν ποικίλην, τὴν συστηματικῶς μεμερισμένην ἐνεργὸν ταύτην στρατιωτικὴν δύναμιν, προσθετέον τοὺς πολιτικοὺς ὑπαλλήλους, τὰ καταστήματα εἰς τὰ ὁποῖα συνεκεντροῦντο καὶ ἐπρογυμνάζοντο οἱ νεοσύλλεκτοι, τὰς τῶν ὅπλων ἀποθήκας, τὰ καταστήματα τὰ προνοοῦντα περὶ τῆς προμηθείας ἵππων εἰς τὸ ἱππικόν, τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἵνα λάβωμεν ἔννοιάν τινα τοῦ θαυμαστοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίασε καὶ ἐξετέλεσεν ὁ Φίλιππος. Ἐπὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του ἡ Πέλλα ἦτο πόλις ἄσημος, ὅτε δὲ ἀπέθανεν, ἡ πόλις αὕτη ἦτο οὐ μόνον φρούριον ὀχυρὸν καὶ ταμεῖον ἀσφαλὲς τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ ἀλλὰ καὶ ἡ κυριωτάτη ἑστία τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιωτικῆς δυνάμεως· διότι ἐνταῦθα καὶ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς μοναρχίας ὑπῆρχε τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον, καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον, καὶ οἱ παιδευταὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ πᾶν ὅ,τι συνετέλει εἰς τὴν συντήρησιν καὶ διοίκησιν τοῦ στρατοῦ.

Οὐδέποτε οὐδαμοῦ πρὸ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξε στρατιωτικὴ δύναμις τοσοῦτον καλῶς καὶ ἐπιτηδείως κατηρτισμένη· ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ὁπόσον οἱ Ἕλληνες ὁπλῖται ἦσαν ἀνώτεροι τοῦ περσικοῦ πεζικοῦ· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἀπέβη ἔτι ἰσχυροτέρα τοῦ ὁπλιτικοῦ τῶν ἐνταυθα Ἑλλήνων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ συνεπληροῦτο καὶ δι' ἄλλων ποικίλων πεζικῶν σωμάτων, καὶ δι' ἱππικοῦ κρείττονος τοῦ προτέρου ἑλληνικοῦ, καὶ διὰ μηχανικοῦ σώματος ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τελειοτέρου τοῦ προηγουμένου μηχανικοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅπως εἴπομεν ἀνωτέρω, καὶ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι ὁ ἄριστος οὗτος μακεδονικὸς στρατὸς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀρχαιότερος ἑλληνικός, τελειότερον καὶ πληρέστερον καταρτισθείς. Αἱ ἀρχαὶ ἦσαν αἱ αὐταί, ἁπλῶς δὲ μόνον ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου· ὁ τακτικὸς βηματισμὸς καὶ ἡ πυκνὴ παράταξις τῆς φάλαγγος ὑπῆρχεν ἤδη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁπλίταις· ὅ,τι παρέσχεν ἀκαταμάχητον εἰς τὴν φάλαγγα ὑπεροχὴν ἦτο τὸ νέον ὅπλον τὸ δοθὲν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἡ σάρισσα. Τὰ ἄλλα πεζικὰ σώματα, οἱ ὑπασπισταί, οἱ πελτασταί, οἱ ὁπλῖται ἦσαν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἑλληνικὰ ἀπαράλλακτα. Δὲν ὁμιλοῦμεν περί τινων ἐλαφρῶν σωμάτων τῶν ἐκ βαρβάρων στρατολογουμένων, οἷοι ἦσαν οἱ Ἀγριᾶνες λ. χ., διότι τοιαῦτα βάρβαρα ἐπικουρικὰ σώματα μετεχειρίσθησαν πολ-

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΦΑΛΑΓΞ

(Ἔργον Λ. Ρόλανδσου)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ» Α.Ε

λάκις καὶ οἱ Ἕλληνες πρότερον εἰς τοὺς στρατοὺς αὐτῶν. Τὸ δὲ βαρὺ ἱππικὸν πάλιν ἦτο ὁμοιότατον τοῦ θεσσαλικοῦ. Ἡ γενομένη ὡς πρὸς τὸ ἱππικὸν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τελείωσις συνίστατο εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων ἱππικῶν ἰλῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ ὅπλου ἐκαλοῦντο σαρισσοφόροι. Τελευταῖον καὶ τοῦ μηχανικοῦ αἱ πρῶται ἀρχαὶ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πολιορκητικῆς ἐλήφθησαν, τελειωθεῖσαι ὅμως καὶ αὗται παραδόξως, ἰδίως δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ τῶν μηχανῶν χρῆσις, ἡ πρότερον περιωρισμένη εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν πόλεων, ἤδη παρεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐκ παρατάξεως μάχας. Ὁ μακεδονικὸς λοιπὸν στρατὸς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ αὐτὸς ὁ ἑλληνικός, τελειωθεὶς μὲν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν ἀρχῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, τὸ ὑλικὸν οὕτως εἰπεῖν μέρος τοῦ στρατοῦ, περὶ δὲ τὰ ἠθικὰ αὐτοῦ στοιχεῖα ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος παρίστησι διαφορὰς σπουδαιοτέρας, ἀντιπαραβαλλόμενος πρὸς τοὺς προτέρους ἑλληνικούς. Εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ὁ στρατιώτης ἦτο πρὸ πάντων πολίτης, γυμναζόμενος μὲν ἐκ παίδων περὶ τὰ πολεμικὰ καὶ προσερχόμενος εἰς τὰς τάξεις ἅμα ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀλλὰ καὶ εἰς ποικίλας ἄλλας ἐργασίας ἐν τῷ μεταξὺ ἀσχολούμενος, κύριον δὲ καὶ διαρκέστερον ἔργον ἔχων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν κοινοβουλευτικῶν καὶ δικαστικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ὁ Μακεδὼν ἦτο πρὸ πάντων στρατιώτης κατατασσόμενος εἰς τὸν στρατὸν διαρκῶς καὶ κύριον τοῦ βίου ἔργον ἔχων τὴν ἄσκησιν, τὴν πειθαρχίαν, τὸν ἀδιάλειπτον σχεδὸν πόλεμον· προσεκαλεῖτο μὲν νὰ δώσῃ ψῆφον ἐπί τινων πολιτικῶν ἢ δικαστικῶν ὑποθέσεων ἀλλὰ τοῦτο συνέβαινε σπανιώτατα· ἔπραττε δὲ καὶ τοῦτο ὡς στρατιώτης μᾶλλον ἢ ὡς πολίτης. Ἡ διαφορὰ λοιπὸν εἶναι πρόδηλος καὶ ἀναμφισβήτητος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι ἡ ἰδιότης τοῦ πολίτου δὲν ἦτο ἁπανταχοῦ τοσοῦτον ἐπικρατεστέρα τῆς τοῦ στρατιώτου ἰδιότητος ὅσον πρὸ μικροῦ ἐξετέθη· τὸ τοιοῦτο συνέβαινεν ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς ἄλλας τινὰς δημοκρατικὰς πολιτείας, ὄχι ὅμως εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικάς. Ἐν Σπάρτῃ ἰδίως ὁ πολίτης, ἐκ παίδων στρατολογούμενος καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου κύριον καὶ μόνον ἔργον ἔχων τὴν πολεμικὴν ἄσκησιν καὶ πειθαρχίαν, καλούμενος δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον νὰ ψηφοφορήσῃ ὡς πολίτης, καὶ τοῦτο ὡς στρατιώτης μᾶλλον ἢ ὡς πολίτης, εἶχε πολλὴν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν μακεδόνα στρατιώτην, παρεκτὸς μόνον ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἐπεκράτει ἡ θέλησις τοῦ ὑπερτάτου στρατηγοῦ, ἤτοι τοῦ βασιλέως, ἐνῷ ἐν Σπάρτῃ ἐπεκράτει ἡ θέλησις εὐαρίθμου ὀλιγαρχίας. Συνέβη δὲ καὶ ἐν Σπάρτῃ νὰ κατισχύσῃ ἐκ διαλειμμάτων ὁ βασιλεύς, ἐπὶ Ἀγησιλάου λ. χ. Δὲν λέγομέν τι περὶ ἄλλων ἑλληνικῶν φυλῶν, οἷον τῶν Ἀρκάδων, οἵτινες ἀνέκαθεν ὑπηρέτουν ὡς μισθοφόροι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ περσικῷ στρατῷ, ἢ περὶ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἀνέκαθεν διῆγον βίον ληστρικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, διότι ὁ μακεδονικὸς ὀργανισμός, πρὸς τοιούτους Ἕλληνας ἀντιπαραβαλλόμενος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰμὴ καὶ ἠθικῶς ἀνώτερος αὐτῶν. Ἂν ἐστερεῖτο τῶν ἐλευθέρων πολιτικῶν θεσμῶν δι' ὧν διεκρίνοντο αἱ πλεῖσται ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἂν ἀπέβη ὄργανον εὐάγωγον τῆς μοναρχίας, εἶχεν ὅμως ἰσχυρὸν τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνότητος, τῆς τάξεως, τῆς πειθαρχίας, τὸ ὁποῖον κατὰ δυστυχίαν δὲν ἀπαντῶμεν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι ἡ Μακεδονία, ὅπως εἶχεν ἀνέκαθεν καὶ μάλιστα ὅπως ὑπὸ τοῦ Φιλίππου διεπλάσθη, εἰς πολλὰ μὲν ἐταυτίζετο πρὸς τὸν ἑλληνισμόν, εἰς πολλὰ δὲ οὐσιωδῶς διέφερεν αὐτοῦ· ἐταυτίζετο κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀνέκαθεν κατῳκεῖτο ὑπὸ φύλων συγγενῶν τοῦ ἑλληνικοῦ· ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέων ἑλληνικῆς καταγωγῆς· ὅτι ἐλάλει γλῶσσαν συγγενεστάτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους γλῶσσα,

τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἀπέβησαν ἐν αὐτῇ καθαρῶς ἑλληνικαί. Διέφερε δὲ πάλιν κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν πολιτικὸς αὐτῆς βίος δὲν ἀνεπτύχθη διὰ τῆς κυριάρχου αὐτονομίας

Ἀριστοτέλης
(Μαρμάρινον ἄγαλμα διατηρούμενον ἐν τῇ ἐπαύλει Σπάντα, ἐν Ῥώμῃ).

τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὸ μίαν κυβέρνησιν συμπυκνώσεως τοῦ ὅλου ἔθνους, καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις αὕτη δὲν ἦτο κοινοβουλευτικὴ ἀλλὰ μοναρχική· ὁ δὲ διανοητικὸς τῆς Μακεδονίας βίος οὐδέποτε ἀνέδειξε τὴν παραγωγικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀμίμητον εὐφυΐαν καὶ χάριν τῶν προτέρων χρόνων. Μὴ λησμονήσωμεν ὅμως ὅτι ὁ ἐγκυκλοπαιδικώτερος ἀνὴρ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ὁ Ἀριστοτέλης, ἦτο Μακεδών· ὅτι ἐν γένει ὁ τῆς Μακεδονίας βίος δὲν ἀναφαίνεται κατώτερος τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ εἰμὴ πρὸς

τὰς 'Αθήνας παραβαλλόμενος καὶ ἄλλας τινὰς εὐαρίθμους πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οὐχὶ δὲ πρὸς ἑτέρας πολλὰς καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Σπάρτην· ὅτι ἐπὶ τέλους οἱ Μακεδόνες ἀφ' ἧς ἤρχισαν νὰ πρωταγωνιστῶσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐδέποτε ὑπέλαβον ἑαυτοὺς ὡς ἔθνος ἴδιον ἀλλὰ πάντοτε ὡς συνέχειάν τινα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅθεν, καθόλου θεωρουμένη ἡ μακεδονικὴ περίοδος, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ εἰμὴ ὡς ἑτέρα τις τοῦ ἑλληνισμοῦ φάσις, τὴν ὁποίαν, πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ὠνομάσαμεν μακεδονικὸν ἑλληνισμόν.

'Εννοεῖται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου διαπραχθεὶς ἐκεῖνος ὀργανισμὸς δὲν συνεπληρώθη διὰ μιᾶς· ἰδίως δὲ περὶ τοὺς χρόνους εἰς οὓς εὑρισκόμεθα, ἤτοι κατὰ τὸ τέταρτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος, ὁ ὀργανισμὸς οὗτος δὲν εἶχε λάβει εἰσέτι ὅλην τὴν προεκτεθεῖσαν ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσιν. 'Αλλ' ὅμως ἔκτοτε ἐτέθησαν αἱ βάσεις τοῦ ἔργου· καὶ ἐπειδὴ ἀφ' ἑτέρου ἔκτοτε ἤρχισαν εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα νὰ ἀναφαίνωνται τεκμήρια ἀλάνθαστα γενικῆς ἐκλύσεως καὶ παρακμῆς δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ Φίλιππος, εἰ καὶ εἰσέτι μὴ γενόμενος κύριος ὅλων τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, ἤρχισεν ὅμως ἀπὸ αὐτῶν τῶν πρώτων ἐνιαυτῶν τῆς βασιλείας του νὰ ἔχῃ τὴν πεποίθησιν τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ καὶ νὰ συλλαμβάνῃ τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ 18 μόλις ἔτη κατορθωθείσης ἡγεμονίας. Ἵνα πεισθῶμεν περὶ τούτου, ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν πῶς εἶχον τὰ κατὰ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ἐν ἔτει 356 π. Χ.

Ἡ Σπάρτη, ἀποβαλοῦσα διὰ τῶν ἀδιακόπων αὐτῆς πολέμων τοὺς πλείστους καὶ ἀρίστους τῶν ἰδίων πολιτῶν, στερηθεῖσα τὴν πλουσίαν τῆς Μεσσηνίας χώραν καὶ τὰς πρὸς τὴν 'Αρκαδίαν δυσπροσίτους ὀρεινὰς παρόδους, ἐπὶ πᾶσι δὲ βλέπουσα ἑαυτὴν ἀποκεκλεισμένην τῆς λοιπῆς Πελοποννήσου ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς Μεγάλης πόλεως καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ὀχυρᾶς Μεσσήνης, οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πράξῃ εἴτε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἡγεμονίας εἴτε πρὸς ἀπόκρουσιν ἐξωτερικοῦ πολεμίου. Αἱ Θῆβαι, αἱ ἐπενεγκοῦσαι τὰς τελευταίας καὶ κυριωτέρας κατὰ τῆς Σπάρτης πληγάς, ἀπέβαλον, ἅμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Επαμεινώνδου, τοὺς πλείστους τῶν συμμάχων καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν δευτερεύουσαν αὐτῶν τάξιν. Ὄχι ὅτι αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν, ὅπως ἡ Σπάρτη, τὸ μέγιστον τῶν πολιτῶν πλῆθος· ἡ ὑλικὴ τῶν Θηβῶν δύναμις ἦτο εἰσέτι ἀκεραία ἢ σχεδὸν ἀκεραία, ἀλλ' ἡ ὑλικὴ δύναμις μόνη δὲν ἀρκεῖ πρὸς τὸ μεγαλουργῆσαι. 'Επὶ τούτῳ αἱ πόλεις, ὅπως καὶ οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι, ἔχουσι πρὸς τούτοις χρείαν καὶ ἠθικοῦ τινος ἐλατηρίου, τὸ δὲ ἠθικὸν ἐλατήριον τὸ ἀναδεῖξαν τὰς Θήβας μεγάλας εἶχεν ἐκλείψει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἡ ἀδικία καὶ ἡ τυραννία τῆς Σπάρτης ἐνεφύσησαν εἰς τοὺς Θηβαίους τὸ πνεῦμα δι' οὗ ἐνίκησαν ἐν Λεύκτροις, δι' οὗ ἔφεραν εἰς μέσον τοὺς Πελοπίδας καὶ τοὺς 'Επαμεινώνδας, δι' οὗ ἐκυριάρχησαν τῆς Ἑλλάδος. Ἅμα δὲ οὐ μόνον ἀπέθανον οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀλλὰ διὰ τῆς κατατροπώσεως τῆς Σπάρτης συνεξέλιπε καὶ ἡ ἀρχικὴ ἀφορμὴ ἡ παραγαγοῦσα αὐτοὺς εἰς μέσον, ἡ ἰσχυρὰ ἐκείνη πόλις κατέπεσεν ὡς σῶμα στερηθὲν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Αἱ δ' 'Αθῆναι ἐν ἔτει μὲν 358 περιεπλέκοντο εἰς τὸν λεγόμενον συμμαχικὸν πόλεμον, ἐν ἔτει δὲ 355 ἠναγκάζοντο ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν αὐτονομίαν τῶν ἀποστατησάντων ἰσχυρῶν αὐτῶν συμμάχων. Ναὶ μὲν δὲν κατελύθη τότε ὁλόκληρον αὐτῶν τὸ κράτος, διετήρησαν ἔτι οὐκ ὀλίγας συμμαχίδας πόλεις, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῶν συμμάχων τούτων ἡγεμονία αὐτῶν ἦτο ἤδη χαλαρωτάτη διὰ τὸν φόβον νέων ἀποστασιῶν, ὅθεν οὔτε χρήματα, οὔτε ἄνδρας, οὔτε πλοῖα ἐτόλμων πλέον νὰ πορισθῶσιν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἠναγκάζοντο ἔκτοτε νὰ περιορίζωνται μᾶλλον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, αἱ δὲ δυνάμεις αὗται εἶχον πρὸ καιροῦ μαρανθῇ. Βεβαίως αἱ 'Αθῆναι δὲν εἶχον πάθει τὴν φοβερὰν τῶν πολιτῶν ἐλάττωσιν ἣν ὑπέστη ἡ Σπάρτη· ὁ ἀρι-

θμὸς τῶν πολιτῶν αὐτῶν δὲν ἦτο ἴσως ὀλιγώτερος ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς, καὶ ἴσως οὐδ' ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πόλεως εὐπορία ἦτο μικροτέρα ἢ ἄλλοτε· ἀλλὰ τοῦτο διότι οἱ κατάλογοι τῶν πολιτῶν συνεπληροῦντο, ὡς φαίνεται, διὰ μετοίκων καὶ ἄλλων ξένων, οἵτινες πᾶν ἄλλο ἦσαν ἢ 'Αθηναῖοι, οὔτε τὴν εὐφυΐαν, οὔτε τὴν ἀνατροφήν, οὔτε τὰς παραδόσεις τῶν 'Αθηναίων τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος ἔχοντες. Ὁποία ἀλλόκοτος τῷ ὄντι διαφορὰ χαρακτῆρος, ἡ ἐπελθοῦσα βαθμηδὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἑξήκοντα ἔτη! 'Ενθυμηθῆτε τί ἔλεγεν ὁ Θουκυκίδης, διὰ τῶν πρέσβεων τῶν Κορινθίων, περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀδαμάστου αὐτῶν δραστηριότητος, τῆς ἀπτοήτου τόλμης, τοῦ ριψοκινδύνου πνεύματος, τῆς ἀκαθέκτου πρὸς πάντα ἀγῶνα ὁρμῆς· καὶ τί μετ' ὀλίγον ὁ Δησμοσθένης ἐρρητόρευε περὶ τῶν αὐτῶν συμπολιτῶν, περὶ τῆς πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀδιαφορίας αὐτῶν, τῆς παραμελήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος, καὶ τῆς ὄντως γεροντικῆς ὀκνηρίας, ραθυμίας, νωθρότητος. Οὐδὲ ἔχει χρείαν ὁ Φίλιππος τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν τοῦ μεγάλου ρήτορος ἵνα μάθῃ τί συνέβαινεν ἐν 'Αθήναις. Ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων τεσσάρων τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐνιαυτῶν τὰ πράγματα αὐτὰ τὸν ἐδίδαξαν ὅτι οὐδένα εἶχε σπουδαῖον κίνδυνον νὰ τρέξῃ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης. Παραχωρεῖ εἰς αὐτὴν τὴν 'Αμφίπολιν, καὶ οἱ 'Αθηναῖοι οὐδὲ φροντίζουσι κἂν νὰ καταλάβωσι τὸ ἐπίκαιρον τοῦτο χωρίον. 'Επιχειρεῖ ἔπειτα τὴν ἅλωσιν τῆς 'Αμφιπόλεως, καὶ οἱ 'Αθηναῖοι οὐδεμίαν πέμπουσι πρὸς τοὺς 'Αμφιπολίτας ἐπικουρίαν, ἀλλά, ὡς μωρὰ παιδία, δέχονται τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ βασιλέως ὅτι διὰ λογαριασμὸν αὐτῶν πολιορκεῖ, κυριεύει, ἐκυρίευσε τὴν 'Αμφίπολιν. 'Αποστατοῦσι μετ' ὀλίγον τέσσαρες σύμμαχοι τῶν 'Αθηναίων, καὶ οἱ 'Αθηναῖοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποκύψωσι μετὰ βραχὺν καὶ ἄδοξον ἀγῶνα. Ζητοῦσι τελευταῖον οἱ 'Ολύνθιοι τὴν συνδρομὴν τῶν 'Αθηναίων, καὶ οἱ 'Αθηναῖοι, κωφεύσαντες, ἀναγκάζουσι τοὺς 'Ολυνθίους νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ ὡς ἀμοιβὴν τὴν Ποτίδαιαν, τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο, μετὰ τὴν 'Αμφίπολιν, ἐν Μακεδονίᾳ κτῆμα τῶν 'Αθηναίων, τὸ ἐν πάσῃ ἀνέσει ἐκπολιορκηθὲν τότε ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

'Ερείπια τῆς Σπάρτης

Οὔτε ἀπὸ τῆς Σπάρτης λοιπόν, οὔτε ἀπὸ τῶν Θηβῶν, οὔτε ἀπὸ τῶν 'Αθηνῶν εἶχε νὰ φοβηθῇ τι ὁ Φίλιππος· δὲν εἶχε δὲ νὰ φοβηθῇ τι, ὄχι ἕνεκα προσκαίρου τινὸς πλημμελοῦς πολιτικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἕνεκα ὁλοσχεροῦς καὶ ἀνεπανορθώτου ἀδυναμίας πρὸς τὸ πράττειν. Ἡ μὲν Σπάρτη καὶ αἱ 'Αθῆναι ἀπέβαλον, ὡς εἴδομεν, ἁπάσας τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς αὐτῶν δυνάμεις, αἱ δὲ Θῆβαι ἔσῳζον μὲν ἔτι τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐστερήθησαν τοῦ μόνου ἠθικοῦ ἐλατηρίου, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς αὐτὰς ψυχὴν ἐπί τινα χρόνον. Καὶ ἐνῷ τοιαύτη ἦτο ἡ γενικὴ ἔκλυσις καὶ ἀτονία τῆς ἐνταῦθα 'Ελλάδος, ὁ Φίλιππος, ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων τεσσάρων τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐτῶν, εἶχεν ἤδη καταστῆ κύριος τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, εἶχε προσαποκτήσει τὴν χρυσοφόρον χώραν τοῦ Παγγαίου ὄρους, εἶχε πορισθῆ τὴν ὑπέρογκον ἐτησίαν πρόσοδον τῶν χιλίων ταλάντων, καί, τὸ πάντων σπουδαιότερον, εἶχεν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζῃ στρατιωτικὴν δύναμιν ἀκαταγώνιστον. Ὅθεν εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔκτοτε, ἀντι-

παραβάλλων τὰ καθ' ἑαυτὸν πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα, συνέλαβε πιθανώτατα τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἡγεμονίας. Ἀλλά, καὶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ δισταγμόν τινα περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ὁ τότε ἐκραγεὶς ἱερὸς ἢ φωκικὸς πόλεμος δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ καταλίπῃ αὐτῷ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε χρείαν ἡγεμόνος καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ μόνος ὁ δυνάμενος νὰ καταλάβῃ καὶ διεξαγάγῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

Οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνθυμοῦνται βεβαίως τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς περιπετείας τοῦ ἱεροῦ λεγομένου τούτου πολέμου. Οἱ Θηβαῖοι ἐκδικούμενοι τοὺς ἀποστάντας τῆς συμμαχίας αὐτῶν Φωκεῖς προεκάλεσαν ἀπόφασιν τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου δι' ἧς ἀφῃρεῖτο ἀπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἡ χώρα αὐτῶν καὶ καθωσιοῦτο εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν. Οἱ δὲ Φωκεῖς, ἵνα ἀντισταθῶσιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρα εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ μαντείου χρήματα, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐβίασαν τὴν Πυθίαν, ἐβεβήλωσαν τὸν ναόν, διήρπασαν τὰ χρήματα καὶ τἀναθήματα, συνεκρότησαν διὰ τῶν πόρων τούτων στρατὸν τὸ πλεῖστον ἐκ κακούργων συγκείμενον, ἐδωροδόκησαν τοὺς φίλους καὶ τοὺς συμμάχους, κατεσπατάλησαν εἰς ἔρωτας καὶ εἰς ἄλλας ἀσωτίας τὰ ἀποταμιεύματα καὶ ἀφιερώματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καί, τὸ πάντων ἴσως δεινότερον, κατέστησαν συμμετόχους τῶν ὀργίων τούτων τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Σπαρτιάτας καὶ πλείστους ἄλλους Πελοποννησίους. Ὁ πρῶτος ἑλληνισμός, ὡς ἂν ὑπὸ μανίας τινὸς καταληφθεὶς ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ θανάτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιρρίψῃ ἐντὸς νεκρωσίμου πυρᾶς ἅπαντα τὰ μνημεῖα τῆς εὐλαβείας, τῆς δόξης, τῆς εὐπορίας αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτῶν νὰ συναποθάνῃ. Ἦτο δυνατὸν ὁ Φίλιππος νὰ μὴ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀφροσύνης ταύτης, ἢ μᾶλλον ἦτο συμφέρον, ἦτο δίκαιον, ἦτο πρέπον ν' ἀφήσῃ ν' ἀναλωθῇ ἀδόξως ἐντὸς τῶν ὀλεθρίων ἐκείνων σπαραγμῶν ἡ χώρα ἀφ' ἧς κατήγοντο οἱ προπάτορες αὐτοῦ, ἡ χώρα τῆς ὁποίας ἐλάλει τὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἐθαύμασε καὶ προσῳκειώθη τὸν πολιτισμόν, τῆς ὁποίας ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐνέργεια ἠδύνατο, κατὰ τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ, ν' ἀποβῇ ἔτι εὐκλεὴς καὶ γόνιμος; Ἡ ἐπέμβασις λοιπὸν τοῦ Φιλίππου ἦτο οὐ μόνον ἀπαραίτητος ἀλλὰ καὶ σωτήριος· ἀνακαλοῦντες δ' ἐνταῦθα τινὰς τῶν περιπετειῶν αὐτῆς θέλομεν καταδείξει καὶ αὖθις ὁπόσον ἄδικοι ἦσαν αἱ κατηγορίαι τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν περὶ τὸν Δημοσθένην περὶ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς δολιότητος τοῦ Φιλίππου. Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ Φίλιππος προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ διὰ τῶν εὐθυτέρων πάντοτε καὶ χρηστοτέρων τρόπων· ἀλλ' ἐπιμένομεν ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐν γένει δὲν ἦτο χειρότερον τοῦ πολιτεύματος τῆς σπαρτιατικῆς καὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίας, ὅτι δὲν ἦτο πλειότερον ἀξιοκατάκριτον τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον συνήθως κατὰ δυστυχίαν μεταχειρίζονται οἱ ἰσχυροὶ τοῦ κόσμου τούτου δυνάσται, εἴτε πόλεις εἶναι εἴτε μονάρχαι, καὶ ὅτι, ἂν ἡ Ἑλλὰς ὑπέκυψεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου, παραίτιος τούτου πρὸ πάντων δὲν ἦτο ὁ Φίλιππος· παραίτιοι ἦσαν οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες καὶ οὐδὲν ἧττον τῶν ἄλλων οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ Φίλιππος ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐξώσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ εἶχε κυριεύσει, μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐν ἔτει 354—353, τὸ τελευταῖον αὐτῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν κτῆμα, τὴν Μεθώνην, ὅτε οἱ εὐπατρίδαι τῆς Θεσσαλίας, καὶ ἰδίως οἱ Ἀλευάδαι, πάσχοντες τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Φεραίου Ἀλεξάνδρου, ἐπεκαλέσαντο τὴν ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως, ἐνῷ οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι, ὁ Λυκόφρων καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἐζήτησαν ἀφ' ἑτέρου τὴν βοήθειαν τῶν Φωκέων. Ἐντεῦθεν συνεκρούσθησαν οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Φωκεῖς ἐπανειλημμένως εἰς τὰ θεσσαλικὰ πεδία, μέχρις οὗ τῷ 352 κατετροπώθησαν οἱ Φωκεῖς, ὁ δὲ Φίλιππος ἐκυ-

ρίευσε τὰς Φεράς, καθῄρεσε τὴν δυναστείαν τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπεφήνατο τὴν πόλιν ἐκείνην ἐλευθέραν καὶ ἐπολιόρκησε τὸν λιμένα αὐτῆς, τὰς Παγασάς. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον συμφέρον νὰ προλάβωσι τὴν ἅλωσιν τοῦ χωρίου τούτου, διότι ὁ κύριος αὐτοῦ ἦτο κύριος τοῦ παγασιτικοῦ κόλπου, ὅ ἐστι κύριος τῶν θαλασσίων τῆς Θεσσαλίας πυλῶν· εἶχον δὲ καὶ καιρὸν καὶ τρόπον νὰ ἐνεργήσωσι, διότι αἱ Παγασαὶ ἀντέστησαν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἔτι τότε κατὰ θάλασσαν ἰσχυρότεροι τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ διὰ νὰ ὁπλίσωσι τριήρεις ἐδέοντο χρημάτων καὶ ἀνδρῶν, δὲν εἶχον δὲ ὄρεξιν οὔτε ἄνδρας νὰ καταβάλωσιν οὔτε χρήματα, ὅθεν συνέβη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅ,τι εἶχε συμβῇ πρὸ μικροῦ ὡς πρὸς τὴν Μεθώνην· ἐψηφίσθη δηλαδὴ ἐπικουρία, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης νωθρότητος, ὥστε ἔφθασεν ὅτε ἤδη ὁ Φίλιππος εἶχεν εἰσέλθει εἰς Παγασάς. Διὰ δὲ τῶν Παγασῶν ἀπέβη κύριος ἁπάσης τῆς Θεσσαλίας, καὶ οὐ μόνον κύριος ἀλλὰ καὶ ἐλευθερωτὴς ἀνεδείχθη ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν Φεραίων δυναστῶν, τὸ δὲ σπουδαιότερον, διὰ τῆς τῶν Φωκέων κατατροπώσεως παρέστη καὶ ὡς τιμωρὸς τῶν βεβήλων ἐκείνων τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ὑβριστῶν· ὅθεν ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀμέσως ἐκ τῆς τοιαύτης ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐπιδόσεως ἵνα ἐμβάλῃ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ καθαιρέσῃ μὲν τὸν ἀνόσιον ἐκεῖνον ἀγῶνα, ἀναλάβῃ δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἀκεφάλου Ἑλλάδος. Ἀλλά, διὰ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Φωκίδα, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν τελευταῖον νὰ πράξωσί τι γενναῖον, καί, ἐξυπνήσαντες ἀπὸ τοῦ ληθάργου, κατέλαβον ἐγκαίρως τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας τούτου ἕνεκεν ὁ Φίλιππος δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ προσβάλῃ. Ἂν ὅμως ἀπέτυχε κατὰ τοῦτο, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐν ἔτει 352 τὸ κράτος αὐτοῦ εἶχεν ἤδη λάβει πολλὴν αὔξησιν· οὐ μόνον δὲ ἦρχεν ὅλων τῆς Μακεδονίας τῶν παραλίων, καὶ τῆς Θεσσαλίας ὁλοκλήρου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπέτυχεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐκαυχῶντο ὅτι ἔσωσαν τότε τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ἐγκαίρου τῶν Θερμοπυλῶν καταλήψεως, κατηγοροῦντο ἐν τούτοις ὑπὸ πλείστων τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων ὡς προστάται τῶν ἱεροσύλων Φωκέων καὶ ὡς πολέμιοι τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν. Ἀλλ' ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ὁ ἀνόσιος φωκικὸς πόλεμος ἐξηκολούθει, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀναλίσκων τὰς τελευταίας ὑλικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις καὶ προσβάλλων τὰς ἱερωτέρας αὐτοῦ πεποιθήσεις· ἐνῷ οἱ Σπαρτιᾶται κατέτριβον τὸν καιρὸν καὶ τοὺς περιλιπομένους αὐτῶν πόρους περὶ μικρολόγους τινὰς πρὸς Μεσσηνίους καὶ πρὸς Ἀρκάδας ἀγῶνας, ὁ Φίλιππος δὲν ἔπαυσεν ἀφ' ἑτέρου αὐξάνων καὶ τελειῶν τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ φιλιππικῷ, τῷ ἐκφωνηθέντι μετ' οὐ πολύ, καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἀνεκήρυττε παρρησίᾳ ὅτι ἀδύνατον εἶναι εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ συγκροτήσωσι πεζικὸν στρατὸν ἱκανὸν ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὸν Φίλιππον. Ἡ φήμη τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ εὐφυΐας καὶ τῆς ἀδαμάστου δραστηριότητος, ἡ φήμη τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν μαχητῶν ἐκείνων, μακεδόνων τε καὶ ἑλλήνων λογάδων, οὓς περὶ αὐτὸν ἤθροισεν, ἡ φήμη πρὸ πάντων τῶν λοχαγῶν τῆς φάλαγγος αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπασπιστῶν, εἶχεν ἔκτοτε ἀποβῆ πολυθρύλητος κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῶν Παγασῶν οἱ τῶν θεσσαλικῶν πόλεων μακεδονισταὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἡγεμόνα τῆς ὁμοσπονδίας αὐτῶν καὶ οὕτως εἰπεῖν ταγόν, παραδόντες εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ οὐ μόνον τὸ ἄριστον θεσσαλικὸν ἱππικὸν ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λιμένων καὶ ἀγορῶν τέλη, ὥστε ηὔξησαν ἐκ τούτου ἔτι μᾶλλον οἱ χρηματικοὶ πόροι τοῦ βασιλέως. Προσεκτήσατο δὲ διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ παγασιτικοῦ κόλπου καὶ δύναμιν ναυτικὴν ἀξιόλογον, δι' ἧς ἐλεηλάτει τοὺς συμμάχους καὶ τὰς κτήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτὰ τῆς Ἀττικῆς τὰ παράλια.

Ἦτο λοιπὸν πρόδηλος ἡ ἔκβασις τῆς πάλης ταύτης τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον

ἀνίσου ἀποβαινούσης μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων, κυρίως δ' εἰπεῖν μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀθηναίων, διότι μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους παροτρυνόμενοι, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι πλειότερον διὰ λόγων καὶ ἀντεγκλήσεων ἢ δι' ἔργων, ἐξηκολούθουν τὸν πρὸς τὸν βασιλέα ἀγῶνα. Ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐφάνη ἐγκαταλείπων τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα εἰς τὴν τύχην αὐτῆς καὶ ἠσχολήθη κυρίως ἐπί τινα χρόνον περὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατὰ Θράκην καὶ τὰ μακεδονικὰ παράλια κυριαρχίας αὐτοῦ, πεποιθὼς ὅτι αὕτη ἡ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου βουλεύματος ἀναβολὴ θέλει καταστήσει τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ εὐχερεστέραν μᾶλλον ἢ δυσχερεστέραν, διότι, ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες ἄλλο δὲν ἔπραττον εἰμὴ νὰ καθιστῶσιν ὁσημέραι ἀναγκαιοτέραν τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἡγεμονίαν.

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ διέτριψεν ἐπί τινας μῆνας εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὸ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κράτος αὐτοῦ, ἐνέβαλεν εἰς Θράκην, ὅπου ἀνεμίχθη εἰς τὰς ἔριδας τῶν διαφόρων ἐπιχωρίων ἡγεμόνων, καὶ ἄλλους μὲν αὐτῶν ἐκβαλών, ἄλλους δὲ προστατεύσας ἐξέτεινεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ· ἐπλησίασε δὲ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην πολὺ εἰς τὴν θρᾳκικὴν χερσόνησον, καί, πολιορκήσας τὸ Ἡραῖον τεῖχος, ἐνέβαλεν εἰς πολλὴν ἀνησυχίαν τοὺς παρακειμένους Ἀθηναίους κληρούχους καὶ ἀποίκους. Ἡ περὶ τούτου ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας κατὰ Νοέμβριον τοῦ 352, τὸ δὲ γεγονὸς ἐθεωρήθη τοσοῦτον ἐπικίνδυνον ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ παρασκευασθῇ ἀμέσως στόλος 40 τριήρων καὶ νὰ ὁπλισθῇ δι' Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, ἐφ' ᾧ ἐψηφίσθη νὰ ὑποχρεωθῶσι μὲν ἅπαντες οἱ ἄνδρες, μέχρι τῆς ἡλικίας 45 ἐτῶν, νὰ ὑπηρετήσωσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ εἰσπραχθῇ δὲ ἄμεσος φόρος 60 ταλάντων. Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν καταφθάνουσιν εἰς Ἀθήνας νεώτεραι εἰδήσεις, πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Φίλιππος νοσεῖ, ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ ἀπέθανεν. Ἡ τελευταία αὕτη ἀγγελία ἦτο ψευδής, ἀλλ' ὁ Φίλιππος, ἀσθενήσας τῳόντι βαρέως ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις· εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔδει νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἵνα, εἰ δυνατόν, διπλασιάσωσι τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν πρὸς κατατρόπωσιν τοῦ πολεμίου. Καὶ ὅμως συνέβη τὸ ἐναντίον· διότι τοσοῦτον ὀλίγην ὄρεξιν εἶχον νὰ δαπανήσωσι καὶ νὰ προκινδυνεύσωσιν ὥστε ὠφελήθησαν ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τῆς φήμης ἐκείνης ἵνα μηδὲ τὰ ἀποφασισθέντα ἐκτελέσωσιν. Εἰς μάτην τότε ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τὸν πρῶτον αὐτοῦ φιλιππικόν· εἰς μάτην κατέδειξε τὰ ὀλέθρια τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀδρανείας ἀποτελέσματα· εἰς μάτην ἐξώρκισεν αὐτοὺς νὰ ἀναδείξωσι τὴν ἀρχαίαν δραστηριότητα, προθυμίαν, ἐθελοθυσίαν· εἰς μάτην ἐδίδαξεν αὐτοὺς πῶς ἔχουσι νὰ συγκροτήσωσι στόλον ἀξιόλογον, πῶς νὰ ὁπλίσωσιν αὐτόν, πῶς νὰ πορισθῶσι τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα χρήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅλης τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐγλωττίας ὑπῆρξε τῇ ἀληθείᾳ γελοῖον. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ κατέτριψαν ἐν πληρεστάτῃ ἀπραξίᾳ ὁλόκληρον τὸ ἀκόλουθον θέρος, ἔπειτα, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 351, ἐξέπεμψαν εἰς Θράκην πέντε μόνον τάλαντα καὶ δέκα μόνας τριήρεις, καὶ ταύτας ἄνευ ἐπιβατῶν, ὑπὸ τὸν μισθοφορικὸν ἡγεμόνα Χαρίδημον, ὅστις, ἐννοεῖται, δὲν ἠδυνήθη διὰ τοιούτων πόρων καὶ δυνάμεων νὰ καταστρέψῃ τὴν φάλαγγα τοῦ Φιλίππου. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπέδιδον τὴν ἀποτυχίαν τῶν σωτηρίων ἐκείνων συμβουλῶν εἰς τὰς ἐνεργείας ἀνθρώπων οἵτινες ἀγορασθέντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀπέτρεπον, διὰ ποικίλων προφάσεων, τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ πρέποντος· οὐδὲ νομίζομεν ἀπίθανον ὅτι ὁ βασιλεὺς μετεχειρίσθη πολλάκις καὶ τοιούτους τινὰς τρόπους πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ, ἂν καὶ τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἀναφέ-

ρονται εἰμὴ ὑπὸ δυσμενῶς διακειμένων πρὸς αὐτὸν μαρτύρων. 'Αλλ' ὁ Δημοσθένης ἠδίκει ἑαυτὸν ἐὰν εἰλικρινῶς ἐπίστευεν ὅτι ὁ Φίλιππος ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ ὅσα διέπραξε διὰ μόνης τῆς προδοσίας 'Αθηναίων τινῶν καὶ ἄλλων ἑλλήνων πολιτῶν· ἐὰν οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων εἶχον εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν ὀλίγας ρανίδας τοῦ αἵματος ἐκείνου τὸ ὁποῖον πρὸ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐνιαυτῶν τοσοῦτον ἀφειδῶς ἔχυσαν ἐν Μαραθῶνι, ἐν Θερμοπύλαις καί ἐν Σαλαμῖνι, ὅλοι οἱ θησαυροὶ τοῦ κόσμου δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα καταπείσωσιν αὐτοὺς νὰ μὴ ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς δόξης τῆς πατρίδος, μάλιστα ὅτε ὑπὲρ τῶν τιμίων τούτων ἀγαθῶν συνηγόρει ὁ δαιμονιώτατος τῶν ρητόρων. 'Αλλ' ἡ ἀλήθεια εἶνα ὅτι ἐλάλει εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων, καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆρχον 'Αθηναῖοί τινες δωροδοκούμενοι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὅλοι οἱ ἄλλοι οὐδεμίαν χρείαν τῆς δωροδοκίας ταύτης εἶχον, ἵνα ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν τοσούτῳ συμφέρουσαν αὐτῷ νωθρότητα καὶ ἀπραξίαν. Τὰ γεγονότα ὅσα ἔχομεν ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν θέλουσι καταστήσει τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἀναμφισβήτητον.

Εἴδομεν ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Φίλιππος ἐνόμισε φρόνιμον νὰ προσοικειωθῇ διὰ παντὸς τρόπου τοὺς 'Ολυνθίους. Οἱ 'Ολύνθιοι, καίτοι κατετροπώθησαν τῷ 379 ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀνέλαβον, φαίνεται, ἔκτοτε ἱκανὴν δύναμιν, καὶ ἤδη προΐσταντο αὖθις ὁμοσπονδίας ἰσχυρᾶς, τὴν ὁποίαν συνεκρότουν, ἂν ὄχι ὅλαι, αἱ πλεῖσται τοὐλάχιστον τῶν κατὰ τὴν χαλκιδικὴν χερσόνησον ἑλληνίδων πόλεων. 'Εν ὅσῳ λοιπὸν ὁ Φίλιππος δὲν εἶχεν ἀποβῆ ἀρκετὰ ἰσχυρός, ἀπέφευγε νὰ περιέλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς οὐχὶ ἀναξίους λόγου παραλίους ἐκείνους γείτονας. 'Αλλ' ἀφ' οὗ ἐκυριάρχησε τῆς Θεσσαλίας ὅλης καὶ μεγάλου τῆς Θρᾴκης μέρους κατεσκεύασε δὲ ἑαυτῷ πρόσοδον μεγάλην, καὶ τὸν στρατὸν διωργάνωσε καὶ ηὔξησε, καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἐκτήσατο, ἐστοχάσθη εὐλόγως ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ ἄρξῃ ἁπάσης τῆς μακεδονικῆς παραλίας διὰ τῆς τῶν 'Ολυνθίων κατατροπώσεως. 'Αφ' ἑτέρου καὶ οἱ 'Ολύνθιοι, βλέποντες τὴν δύναμιν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν αὐξάνουσαν, ἤρχισαν νὰ ἐννοῶσιν ὅτι δυσκόλως θέλουσι διαφύγει τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ καὶ ὅτι δὲν συμφέρει εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναβάλωσιν ἐπὶ πλέον τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος, διότι πᾶσα ἀναβολὴ συνετέλει εἰς τὴν τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν ἐνίσχυσιν. Καὶ ἄδηλον μὲν τίς πρῶτος ἤρχισε τὰς ἐχθροπραξίας, βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ὀλίγον μετὰ τὴν τελευταίαν ἀσθένειαν τοῦ Φιλίππου, ἤτοι ἐν ἔτει 350, βλέπομεν ἐκραγέντα τὸν πόλεμον τοῦτον, τὸν καλούμενον ὀλυνθιακόν.

Οἱ 'Ολύνθιοι ἐζήτησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν συμμαχίαν τῶν 'Αθηναίων καὶ οἱ μὲν 'Αθηναῖοι ἀπεδέχθησαν προθύμως τὴν πρότασιν, ὁ δὲ Δημοσθένης, διὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ λόγων, τῶν καλουμένων μὲν ὁμοίως ὀλυνθιακῶν, ἐκφωνηθέντων δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους ἓξ ἢ ἑπτὰ μῆνας τοῦ ἔτους 350, ἠγωνίσθη ἐπανειλημμένως νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀναδείξωσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πλείονα ἢ ἄλλοτε δραστηριότητα, ἀναλαμβάνοντες νὰ ὑπηρετήσωσι προσωπικῶς, καταβάλλοντες τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην καὶ μεταχειριζόμενοι ἰδίως πρὸς τὸν σπουδαῖον τοῦ πολέμου σκοπὸν τὰ λεγόμενα «θεωρικὰ» χρήματα, ἤτοι τὰ χρήματα ὅσα ἐξωδεύοντο πρὸς τέλεσιν τῶν πανηγύρεων καὶ διενέμοντο εἰς τοὺς πολίτας ἵνα μετέχωσι τῶν πανηγύρεων τούτων. 'Αλλ' οἱ 'Αθηναῖοι οὐδὲν πάλιν γενναῖον ἔπραξαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πολυτίμων ἐκείνων συμμάχων. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 300 ἔπεμψαν μὲν ἐπικουρίαν τινὰ πρὸς τοὺς 'Ολυνθίους καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, ἡ ἐπικουρία ὅμως αὕτη συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων, ὄχι ἐξ ἀθηναίων πολιτῶν, οὐδ' ἀπεστάλησαν τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν μισθοφόρων τούτων χρήματα. Καὶ λέγεται μὲν ὅτι ἀνεδείχθησαν νικηφόροι εἴτε πρὸς

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΑΓΟΡΕΥΩΝ

(Ἔργον Φ. Μίμς)

(Β΄α΄ 27)

τὸν Φίλιππον εἴτε πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Φιλίππου ἀγωνισθέντες, ἀλλ' ἐνῷ ἡ νίκη αὕτη, οἱαδήποτε ἦτο, ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ νέας ἀποστολὰς ἐπικουριῶν, ἵνα, εἰ δυνατόν, συμπληρωθῇ ἡ τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν ἧττα, οἱ 'Αθηναῖοι ἐξ ἐναντίας νομίσαντες ὅτι κατέλυσαν ἤδη τὸ τοῦ Φιλίππου κράτος ἐθεώρησαν περιττὸν νὰ ἀναλάβωσι νέους ἀγῶνας καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον ἔτος 350, κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον, 349, εἴδομεν αἴφνης ἀποστατήσασαν τὴν Εὔβοιαν, τὴν ὁποίαν ἀποσπάσαντες ἀπὸ τῶν Θηβαίων τῷ 358 εἶχον κατατάξει ἔκτοτε εἰς τὸν κατάλογον τῶν συμμάχων αὐτῶν.

'Η ἀποστασία αὕτη τῆς Εὐβοίας λέγεται ὑποκινηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου· καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἂν καὶ πρὶν ὑπάρξῃ Φίλιππος εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, πολλοὶ πολλάκις σύμμαχοι τῶν 'Αθηναίων οἴκοθεν ἀπ' αὐτῶν ἀπέστησαν. 'Αφορμὴν δὲ εἰς τὸ δεινὸν τοῦτο ἔδωκαν ἔριδές τινες αἱ ὁποῖαι ἐξερράγησαν τῷ 349 ἐν 'Ερετρίᾳ, καὶ πρὸς περιστολὴν τῶν ὁποίων οἱ 'Αθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσιν αὐτόθι τὸν Φωκίωνα μετά τινων ὁπλιτῶν· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ἦτο μικρά, οἱ δὲ τῶν 'Αθηναίων πολέμιο πολυάριθμοι, διὸ ὁ Φωκίων ὑπέστη τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, οὐδὲ κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους εἰμὴ διὰ τὴν ἀτρόμητον αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ τὴν ἔξοχον στρατιωτικὴν σύνεσιν. 'Ανακαλεῖται ὅμως ἔπειτα ὁ Φωκίων καὶ πέμπεται ἀντ' αὐτοῦ στρατηγὸς ἕτερος, ὀνόματι Μολοσσός, ὅστις ἀθλίως διεξαγαγὼν τὸν πόλεμον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠχμαλωτεύθη, αἱ δὲ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν ἄκριτοι ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τὸ θλιβερώτερον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πολέμου εἶναι ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐγκατέλιπεν ἐπ' αὐτοῦ, καθὰ λέγεται, δὶς τὴν τάξιν· τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὤφειλε νὰ παρευρεθῇ εἰς 'Αθήνας κατὰ τὴν πανήγυριν τῶν Διονυσίων ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ φυλῆς Πανδιονίδος, τὸ δὲ δεύτερον, διότι ἐκληρώθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 349 εἷς τῶν πεντακοσίων βουλευτῶν. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ λόγοι οὗτοι πιθανῶς ἀποχρῶντες ἵνα κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἀπαλλάξωσιν αὐτὸν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὅστις ἐκήρυττε τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, καὶ εὐλόγως, ὡς τὸν ἀσφαλέστατον τρόπον τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως ἠδύνατο, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, νὰ ἀποδείξῃ ἐμπράκτως ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος εἶναι καθυπερτέρα πάσης ἄλλης. 'Οπωσδήποτε βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν δύο προεκτεθεισῶν περιστάσεων ὁ Δημοσθένης κατηγορήθη ἐπὶ λιποταξίᾳ, ἐνῷ ὁ Αἰσχίνης, ὁ τοσάκις κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, ἠγωνίσθη ὡς ὁπλίτης παρὰ τῷ Φωκίωνι τοσοῦτον λαμπρῶς ὥστε ὁ στρατηγός, βραβεύων τὴν γενναιότητα τοῦ ἀνδρός, ἐξαπέστειλεν αὐτὸν εἰς 'Αθήνας, ἵνα κομίσῃ τὴν πρώτην τῆς νίκης ἀγγελίαν.

'Εν τούτοις ὁ Φίλιππος ἐξηκολούθει πολεμῶν τούς τε 'Ολυνθίους καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς· τί δὲ ἔπραξαν οἱ 'Αθηναῖοι, ἵνα ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν; 'Η συμβουλὴ τὴν ὁποίαν ὁ Δημοσθένης πολλάκις ἔδωκεν, ὅτι ὀφείλουσι τελευταῖον νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου τὰ θεωρικὰ χρήματα, ἐγένετο μὲν κατ' ἐπιφάνειαν δεκτή, διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ βουλευτοῦ 'Απολλοδώρου, ἐψηφίσθη τοιαύτη τις διάταξις, ἀληθῶς ὅμως ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐξετελέσθη εἰμὴ πολὺ βραδύτερον, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης. "Ηδη δὲ ὄχι μόνον τοιοῦτό τι δὲν ἐγένετο, ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον, ἐνῷ ἡ πρότασις τοῦ 'Απολλοδώρου ἐψηφίσθη, συγχρόνως ὁ 'Απολλόδωρος κατηγορήθη ἐπὶ παρανόμῳ προτάσει καὶ κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ποινὴν ἑνὸς ταλάντου. 'Εκ τούτου πρόδηλον γίνεται ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι ὄχι μόνον τὰ σώματα αὐτῶν νὰ ριψοκινδυνεύσωσι καὶ τὰς περιουσίας νὰ θυσιάσωσιν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα οὐδεμίαν εἶχον ὄρεξιν, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐλογωτάτας οἰκονομίας χάριν αὐτοῦ δὲν ἐπείθοντο νὰ ἐκτελέσωσιν. 'Εὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι εἶχον ἀνὰ

χεῖρας τὴν στάσιν τῆς Εὐβοίας, θέλομεν ἐννοήσει ὅτι δὲν ἀντέταξαν σπουδαῖα κωλύματα εἰς τὸν Φίλιππον κατὰ τὸν ὀλυνθιακὸν τοῦτον πόλεμον. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 349 ἔπεμψαν εἰς Ὄλυνθον μέρος ἢ ὅλον τοῦ ἱππικοῦ τὸ ὁποῖον εἶχον εἰς Εὔβοιαν· παρεκτὸς ὅμως ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι, ἔχοντες ἱκανὸν ἱππικόν, ὁπλιτῶν μᾶλλον ἐδέοντο, τοιοῦτοι δὲ δὲν ἀναφέρονται τότε ἐκπεμφθέντες, δὲν βλέπομεν οὐδὲ πῶς αἱ εὐάριθμοι ἐκεῖναι ἶλαι ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πολυαριθμότερον καὶ κάλλιον ὡπλισμένον μακεδονικὸν καὶ θεσσαλικὸν ἱππικόν. Λέγεται μὲν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξαπέστειλαν ἔτι ἀλληλοδιαδόχως τρεῖς ἐπικουρίας· τὴν μὲν ἐκ 2,000 πελταστῶν καὶ τριάκοντα πλοίων, τὴν δὲ ἐκ δεκαοκτὼ τριήρων, 4,000 πελταστῶν καὶ 150 ἱππέων, τὴν δὲ τελευταίαν ἐκ δέκα καὶ ἑπτὰ τριήρων, 2,000 ὁπλιτῶν καὶ 300 ἱππέων, ἀλλὰ τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ὑπὸ τοῦ μεταγενεστέρου Φιλοχόρου, ὅστις δὲν λογίζεται πολὺ ἀξιόπιστος. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἐβεβαίου ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν γένει ἐξέπεμψαν εἰς βοήθειαν τῶν Ὀλυνθίων 4,000 πολίτας, 10,000 μισθοφόρους καὶ 50 τριήρεις. Ὅλα ταῦτα ὅμως, ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι, δὲν ἠμπόδισαν τὸν Φίλιππον νὰ κυριεύσῃ ἀλλεπαλλήλως τὰς 32 χαλκιδικὰς πόλεις, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν Ὄλυνθον αὐτὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 348. Καὶ ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου, ἐνῷ ἐξεβίαζε τὴν διάβασιν ποταμοῦ τινος ἵνα ἐπέλθῃ κατὰ τῆς θρακικῆς πόλεως Μεθώνης, ἐπληγώθη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ὑπὸ τοῦ ὀλυνθίου τοξότου Ἀστέρος, ἀποβαλὼν ἔκτοτε τὴν χρῆσιν τοῦ ὀφθαλμοῦ τούτου, καίτοι μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος ἐπιχειρήσαντος νὰ προλάβῃ τὸ κακὸν τοῦ περιφήμου ἕλληνος ἰατροῦ αὐτοῦ Κριτοβούλου.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὀλυνθιακοῦ πολέμου ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἤρχισαν νὰ κραυγάζωσιν ὅτι ὁ Φίλιππος διὰ προδοσιῶν ἐγένετο κύριος τῶν χαλκιδικῶν πόλεων, ὅτι ἔπειτα ἐπολιτεύθη ὡς βάρβαρος, ὅτι ἐξηνδραπόδισε τοὺς Ὀλυνθίους καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, ὅτι κατέστρεψε τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀντεγκλήσεις φέροντες εἰς μέσον, δι' ὧν οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἡττώμενοι συνήθως ἐλπίζουσι νὰ καλύψωσι τὰ ἴδια ἁμαρτήματα. Δὲν ἀμφιβάλλομεν παντάπασιν ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε πολλὰς συνεννοήσεις ἐντὸς τῶν χαλκιδικῶν πόλεων, ἀλλὰ τοῦτο πράττουσι πάντες οἱ στρατηγοὶ εἰς πάντα πόλεμον, νικῶντές τε καὶ νικώμενοι· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι μόναι αἱ συνεννοήσεις, ἤ, ἂν θέλετε, αἱ προδοσίαι, δὲν ἀρκοῦσιν εἰς ἐπιτυχίαν τῶν τοιούτων ἐπιχειρήσεων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰδίως ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ Χαλκιδεῖς, ὅσον γενναίως καὶ ἂν ἠγωνίσθησαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ὑποκύψωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὑπέρογκον τοῦ Φιλίππου δύναμιν. Ἂν εἶχον ἐλπίδα τινὰ σωτηρίας, ἡ ἐλπὶς αὕτη συνίστατο εἰς τὴν ἐξ Ἀθηνῶν βοήθειαν· ἀλλ' εἴδομεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν ἀληθεῖς αἱ προαναφερθεῖσαι ἐπικουρίαι, δὲν ἔπραξαν ὅσα ὤφειλον νὰ πράξωσιν ὑπὲρ τῶν συμμάχων αὐτῶν, ὥστε κύριοι αἴτιοι τῆς καταστροφῆς τῶν Χαλκιδέων ὑπῆρξαν αὐτοὶ καὶ ὄχι οἱ προδόται, τοὺς ὁποίους ἠτιῶντο. Προδόται δύνανται νὰ ὑπάρχωσι πανταχοῦ, ἀλλὰ συνήθως δὲν εὐδοκιμοῦσιν εἰμὴ μόνον ὅταν εὑρίσκωσι τοὺς συμπολίτας προθύμους νὰ τοὺς παρακολουθήσωσι διὰ τοιαύτην ἢ τοιαύτην αἰτίαν. Προδόται ὑπῆρξαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, δὲν ἴσχυσαν ὅμως νὰ ἀποτρέψωσι τὴν λαμπρὰν ἐκείνην νίκην. Τὰ δὲ περὶ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν κατοίκων καὶ κατεδαφίσεως τῶν πόλεων θρυλούμενα εἶναι βεβαίως λυπηρά, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἐλησμόνει ὅτι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἔπραξαν πολλὰ ὅμοια καὶ ἔτι χείρονα, ἡβηδὸν σφάξαντες Πλαταιεῖς, Αἰγινήτας, Μηλίους, Σκιωναίους καὶ ἄλλους, ἐνῷ σφαγαὶ τοὐλάχιστον τοιαῦται δὲν ἀποδίδονται εἰς τὸν Φίλιππον. Γενναιότερα ὑπῆρξαν ὅσα ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐμελέτησαν τότε, ἵνα συγκροτήσωσι κοινὴν τῆς Ἑλλάδος συμμαχίαν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, πέμψαντες ἐπὶ τούτῳ πρέσβεις εἰς τὴν

Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ· οὐδὲ ταῦτα ὅμως δυστυχῶς ἔμελλον νὰ τελεσφορήσωσιν.

Ὁ Φίλιππος, ἵνα πανηγυρίσῃ τὴν νέαν αὐτοῦ νίκην καὶ κατάκτησιν, ἐτέλεσεν ἐν Μακεδονίᾳ, εἰς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἑορτὴν λαμπράν, καθ' ἣν ἀνέδειξε πολλὴν ἐλευθεριότητα καὶ ἀπένειμε βραβεῖα βαρύτιμα εἰς ποικίλα γυμναστικὰ καὶ ποιητικὰ ἀγωνίσματα καὶ θεάματα. Ὁπόσον δὲ ἄδικος εἶναι ἡ ἐγκολαφθεῖσα αὐτῷ παρά τινων ἐπωνυμία τοῦ βαρβάρου καὶ ὁπόσον ἐξ ἐναντίας εἶχεν οἰκειωθῆ ἤδη τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, μαρτυρεῖ ἐξαιρέτως τοῦτο, ὅτι ὄχι μόνον περὶ τὰς δωρεὰς οὐδεμίαν διάκρισιν ἔκαμε μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ πλεῖστον περιεποιήθη τοὺς συρρεύσαντας περὶ αὐτὸν διακεκριμένους ποιητὰς καὶ τεχνίτας. Μὴ νομίσῃ δέ τις πάλιν ὅτι οἱ ἔξοχοι οὗτοι τῆς ἑλληνικῆς μούσης καὶ τέχνης θιασῶται ἐπὶ σκοπῷ κέρδους ἁπλῶς περιεστοίχισαν τὸν βασιλέα. Πολλοὶ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ ἵνα ἀναδειχθῶσιν εὐεργετικοὶ πρὸς τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ παθόντας· ἰδίως ὁ ὑποκριτὴς Σάτυρος, τὸν ὁποῖον εἴδομεν διατελέσαντα διδάσκαλον τοῦ Δημοσθένους, ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς ἐζήτησε παρὰ τοῦ Φιλίππου τὴν ἀπελευθέρωσιν δύο παρθένων, αἵτινες, θυγατέρες οὖσαι φίλου τινὸς αὐτοῦ εἶχον αἰχμαλωτευθῆ εἰς τὴν Ὄλυνθον· ὁ δὲ Φίλιππος ἀσμένως προσεδέξατο τὴν αἴτησιν, καὶ πολλὰς ἄλλας καὶ παντοδαπὰς εὐεργεσίας καὶ δωρεὰς διέσπειρε περὶ αὐτόν, καταδεικνύων οὕτω τήν τε ἐπιτηδειότητα ἣν εἶχε τοῦ νὰ προσοικειῶται τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὴν εὐφροσύνην ἣν ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸ νέον ἐκεῖνο κατόρθωμα.

Εὐλόγως δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἔχαιρε, διότι εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον τῆς δόξης καὶ δυνάμεως, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ματαίως ἠγωνίζοντο νὰ ἀντιπράξωσιν εἰς αὐτόν. Οἱ πλεῖστοι τῶν πρέσβεων τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πέμψει εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἵνα συγκροτήσωσι κοινὴν κατὰ τοῦ βασιλέως συμμαχίαν, ἐπανῆλθον περὶ τὰ τέλη τοῦ 347 εἰς τὰς Ἀθήνας ἄπρακτοι, ἀναγγέλλοντες ὅτι οὐδαμοῦ σχεδὸν εὗρον πολλὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ προθυμίαν. Ἐνταῦθα δέ, ἐξακολουθοῦντος τοῦ ὀλεθρίου ἱεροῦ πολέμου, οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φιλίππου. Καὶ μία μὲν τῶν Φωκέων μερὶς προσεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβωσι τὰς Θερμοπύλας, ἀλλὰ τότε ὁ στρατηγῶν τῶν Φωκέων Φάλαικος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν ταύτην· τοσοῦτον ὀλίγον πνεῦμα ἑνώσεως ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἐνταῦθα Ἕλλησιν. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ Δημοσθένους αὐτοῦ, ἐνόησαν ὅτι δὲν μένει ἄλλο εἰμὴ νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τὸν Φίλιππον. Καὶ περὶ τὰς διαπραγματεύσεις ὅμως ὅσαι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐγένοντο ἔδειξαν ἀλλόκοτον τῇ ἀληθείᾳ ἀνεπιτηδειότητα· διότι ὁ κύριος τῶν διαπραγματεύσεων σκοπὸς ἔπρεπε νὰ εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ τὸ νὰ προληφθῇ ἡ τοῦ Φιλίππου εἴσοδος εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα· καὶ ὅμως ἐγένοντο τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ εἴσοδος τοῦ Φιλίππου ἀπέβη ἀναπόδραστος καὶ εὐκολωτάτη.

Κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 347, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσισε νὰ ἐξαποστείλῃ πρὸς τὸν Φίλιππον δέκα πρέσβεις ἵνα βεβαιωθῶσι κατὰ τίνας ὅρους εἶναι δυνατὸν νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη. Ἦσαν δὲ οἱ δέκα οὗτοι πρέσβεις· ὁ Φιλοκράτης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Κτησιφῶν, ὁ Φρύνων, ὁ Ἰατροκλῆς, ὁ Δέρκυλλος, ὁ Κίμων, ὁ Ναυσικλῆς καὶ ὁ ὑποκριτὴς Ἀριστόδημος· ὁ δὲ τενέδιος Ἀγλαοκρέων συνεξεπέμφθη ἑνδέκατος, ὡς πληρεξούσιος τῶν συμμάχων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ πρέσβεις οὗτοι ἔφθασαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 346 εἰς Πέλλαν, ὅπου ὁ Φίλιππος ὑπεδέχθη αὐτοὺς μεγαλοπρεπῶς, περιεστοιχισμένος ὑπὸ πάσης τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς αὐλῆς. Οἱ δέκα πρέσβεις ἠγόρευσαν ἅπαντες ἐνταῦθα ἀλληλοδιαδόχως. Καὶ πρῶτος μὲν ἐλάλησεν, ὡς πρεσβύτερος, ὁ Κτησιφῶν, διὰ βραχέων. Ὁμοίως ὀλίγα τινὰ εἶπον καὶ

ἄλλοι ἑπτά. Τότε ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Αἰσχίνου, ὅστις ἐπέμεινε πολὺ εἰς τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀνακτήσωσι τὴν Ἀμφίπολιν, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἀντικείμενον ἔθιξε. Τελευταῖος δὲ ἔμελλε νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Δημοσθένης, ὡς πάντων νεώτερος. Εἴδομεν ὅτι ὁ Δημοσθένης εὐκόλως συνεκινεῖτο καὶ συνεταράττετο καὶ ταύτης μὲν τῆς εὐπαθείας αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων κατώρθωσε νὰ κατισχύσῃ διὰ μακρῶν ἀσκήσεων καὶ διὰ τοῦ θάρρους, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσεν αὐτῷ ἐπὶ τέλους ἡ τῶν πλειόνων εὔνοια καὶ ἐπιδοκιμασία. Ἀλλ' ἐνταῦθα εἶχεν ἕτερον ἐνώπιον αὐτοῦ ἀκροατήριον. Εἶχε τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον τοσάκις περιύβρισε καὶ ἤδη ἔβλεπε δορυφορούμενον ὑφ' ὅλων τῶν σημείων τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης· ἔβλεπε τριγύρω του τοὺς μακεδόνας ἐκείνους στρατηγούς, οἵτινες δικαίως ἀπετροπιάζοντο καὶ κατεφρόνουν αὐτόν, οὐδὲ ἐπετηδεύοντο, ὅπως ὁ Φίλιππος, νὰ καλύψωσι τὰ ἀληθῆ αὐτῶν αἰσθήματα, εὑρίσκετο ἐνὶ λόγῳ ἐν μέσῳ περιστάσεων αἵτινες ὅλαι ἦσαν ἐπιτήδειαι νὰ ταράξωσιν αὐτόν. Ὅθεν ἤρχισε μὲν νὰ ἀπαγγέλλῃ τὸν πρὸ καιροῦ παρασκευασθέντα λόγον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀγωνίας περιῆλθεν εἰς πολλὴν ἰδεῶν σύγχυσιν. Εἰς μάτην ὁ Φίλιππος ἠθέλησεν εὐμενῶς νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἀγορεύοντα. Ὁ Δημοσθένης, ἴσως τούτου ἕνεκα ἔτι μᾶλλον ταραχθείς, διέκοψεν ἐντελῶς τὸν λόγον· καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέντευξις. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Φίλιππος, ἀνακαλέσας πάλιν τοὺς πρέσβεις παρ' ἑαυτῷ, ἀπεκρίθη εἰς αὐτοὺς ὁ ἴδιος μετὰ θαυμαστῆς, ὡς βεβαιοῖ ὁ Αἰσχίνης, ἑτοιμότητος λόγου καὶ ἐπιτηδειότητος ἐπιχειρημάτων. Καὶ τί μὲν εἶπεν ὁ Φίλιππος δὲν γνωρίζομεν· ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν ἦτο δύσκολον. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠξίωσαν, ὡς φαίνεται, ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ Ἀμφίπολις· ἀλλά, ἀφ' ἧς ἐγένετο ἡ περὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς ὑπόσχεσις, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπαυσαν πολεμοῦντες πρὸς τὸν Φίλιππον· ἕνεκα δὲ τοῦ μεσολαβήσαντος τούτου πολέμου ἅπασαι αἱ προηγούμεναι σχέσεις καὶ ὑποσχέσεις δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ λογισθῶσιν ὡς ἀνατραπεῖσαι, καὶ τὰ πράγματα ἔμελλον ἤδη νὰ ρυθμισθῶσιν ἐπὶ νέας βάσεως· τοιαύτη τις πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Φιλίππου, φυσικῶς ἀπὸ τῶν γεγονότων αὐτῶν ἀπορρέουσα. Καὶ ἐπειδὴ νέαν βάσιν ἐνόει ὅτι ἑκάτεροι θέλουσι διατηρήσει ὅσα κατέχουσιν, οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχον πληρεξουσιότητα νὰ συνομολογήσωσι τοιοῦτό τι, ὁ Φίλιππος, ἀπολύσας φιλικῶς αὐτούς, ἔστειλε πρὸς τὸν δῆμον ἐπιστολὴν εὐμενεστάτην, δι' ἧς ἔλεγεν ἑαυτὸν πρόθυμον οὐ μόνον νὰ εἰρηνεύσῃ ἀλλὰ καὶ σύμμαχος νὰ γίνῃ, καὶ ἄλλας χρηστὰς ἐπαγγελίας προσθείς· ἀπεφάσισε δὲ ἐνταὐτῷ νὰ πέμψῃ ἰδίους πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἵνα διαπραγματευθῶσι τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῷ προειρημένῳ ὅρῳ. Οὕτως ἐπανῆλθον οἱ τῶν Ἀθηναίων ἀπεσταλμένοι εἰς τὰ ἴδια κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 346, καὶ μετ' οὐ πολὺ κατέφθασαν ἐνταῦθα οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Φιλίππου, Ἀντίπατρος, Παρμενίων καὶ Εὐρύλοχος. Ἡ πρότασις ἣν οὗτοι ἐκόμισαν ἦτο βεβαίως θλιβερά, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποβάλει πολλὰ ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ἤδη προέκειτο διὰ τῆς νέας συνθήκης νὰ ἐπικυρώσωσι τὰς ζημίας, αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡττήθησαν, καὶ οὐδεμίαν εἶχον εὔλογον ἐλπίδα διὰ νέων ἀγώνων νὰ ἀνακτήσωσιν ὅσα ἀπέβαλον, ἡ ἀξίωσις τοῦ βασιλέως ἦτο ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας φέρουσι συνήθως εἰς μέσον οἱ ἰσχυροί, οἱ δὲ ἀσθενεῖς παραδέχονται ἐξ ἀνάγκης· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν αὐτήν, καὶ καλῶς ἐποίησαν ὅτι ἐδέχθησαν αὐτήν. Τότε ὅμως παρήχθη ἕτερον ζήτημα, οὐδὲν ἧττον ἴσως τοῦ ἄλλου σπουδαῖον, τὸ ζήτημα πῶς νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Φίλιππον νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Διότι διὰ τοῦ ὅρου ὅτι ἑκάτεροι θέλουσι τηρήσει ὅσα κατεῖχον αἱ Ἀθῆναι ἀπέβαλλον μὲν πολλά, ἔσῳζον ὅμως τοὐλάχιστον τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐνῷ ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Φίλιππος ἤθελε κυριαρχήσει αὐτῆς, ἄρα καὶ τῶν Ἀθηνῶν· εἴδομεν δὲ ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐκάλεσαν τὸν Φίλιππον νὰ

εἰσέλθη ἵνα κατατροπώση τοὺς Φωκεῖς. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἔπρεπε νὰ εὕρωσιν ἐπιτήδειόν τινα τρόπον νὰ προλάβη τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς μεγάλην συμφοράν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἰδίως ἀπέδειξαν τὴν ὀλίγην αὐτῶν διπλωματικὴν δεξιότητα.

Τφόντι, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Φίλιππον νὰ εἰσέλθη εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα, ἔπρεπε νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ μέσου τὴν ἀφορμὴν τῆς εἰσόδου, ἤτοι τὸν μεταξὺ Φωκέων καὶ Θηβαίων πόλεμον, καὶ νὰ καταστήσωσιν οὕτω περιττὴν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Θηβαίων πρὸς τὸν Φίλιππον πρόσκλησιν τοῦ νὰ ἔλθη εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς διεπραγματεύοντο πρὸς τὸν Φίλιππον περὶ εἰρήνης, ὤφειλον ἀφ' ἑτέρου, συνεννοούμενοι μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῆς μεγάλης φωκικῆς μερίδος ἥτις διέκειτο φιλικῶς πρὸς αὐτούς, νὰ καταπαύσωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόλεμον. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο ἀκατόρθωτον. Ἀμφότεροι οἱ διαμαχόμενοι εἶχον ἀπαυδήσει. Ναὶ μὲν οἱ Θηβαῖοι ἤλπιζον διὰ τοῦ Φιλίππου νὰ καταστρέψωσιν ἐντελῶς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ εἰς τοὺς Θηβαίους ὅτι ὁ Φίλιππος εἰσερχόμενος ἅπαξ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἤθελε τιμωρήσει τοὺς Φωκεῖς, ἤθελε συγχρόνως κυριαρχήσει τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ τῶν Θηβαίων αὐτῶν· ὥστε συνέφερεν εἰς τοὺς Θηβαίους οὐδὲν ἧττον εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νὰ προλάβωσι τὸ ἄφευκτον τοῦτο ἀποτέλεσμα, ἔστω καὶ ἐπιτυγχάνοντες τὴν ὁλοσχερῆ τῶν Φωκέων κατατρόπωσιν. Μήπως μετὰ ὀκτὼ ἔτη, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, δὲν κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀποσπάσωσι τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τῆς τοῦ Φιλίππου συμμαχίας; διατί νὰ μὴ ἐπιτύχωσι τοῦτο καὶ νῦν; Οἱ δὲ Φωκεῖς ἔπρεπε νὰ εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον πρόθυμοι εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶσι τὴν μεσολάβησιν τῶν Ἀθηναίων ὅσῳ ἐκινδύνευον τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἀπὸ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φάλαικος ἀντέπραξε μέν, ὡς εἴδομεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τοῦτο ὅμως ὄχι διότι συνενοεῖτο μετὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ διότι οὐδεμίαν ἠνείχετο ἐξωτερικὴν ἐπέμβασιν· ὅθεν δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ μεταπεισθῇ καὶ νὰ ἐννοήση ὅτι ἀπὸ τοῦ Φιλίππου εἶχε νὰ φοβηθῇ πολὺ δεινότερα ἢ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἢ μᾶλλον ὅτι ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ. Ὁπωσδήποτε οἱ Ἀθηναῖοι ὤφειλον διὰ πάσης θυσίας νὰ καταπαύσωσι τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον πόλεμον· ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἔπραξαν, ἀντὶ τούτου δὲ ἠθέλησαν εἰς τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις αὐτῶν πρὸς Φίλιππον νὰ περιλάβωσι καὶ τοὺς Φωκεῖς, ἐλπίζοντες ὅτι ὁ Φίλιππος εἰρηνεύσας οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πρὸς τοὺς Φωκεῖς δὲν ἤθελεν ὑπακούσει εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν Θηβαίων καὶ ὅτι τοιουτοτρόπως ἤθελε προληφθῇ ἡ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐλπὶς ὅμως αὕτη ἦτο ὅλως ἀνυπόστατος. Ἐνόσῳ ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει καὶ ἐνόσῳ οἱ Θηβαῖοι προσεκάλουν τὸν Φίλιππον νὰ εἰσέλθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ βασιλεύς, ὅστις εἶχε μέγιστον πρὸς τοῦτο συμφέρον, δὲν ἠδύνατο νὰ πα-

Κεφαλὴ τοῦ ἐν τῷ Βατικανῷ ἀγάλματος τοῦ Δημοσθένους.

ραιτήση τὴν καλλίστην ταύτην περίστασιν τοῦ νὰ πράξῃ τὸ συμφέρον αὐτῷ. Ἂν οἱ διαμαχόμενοι, εἰρηνεύσαντες πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀφαιρέσαντες οὕτως ἐκ μέσου πᾶσαν εὔλογον ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, κατελάμβανον πρὸς τούτοις τὰς Θερμοπύλας καὶ καθίστων οὕτως ἀδύνατον τὴν δίοδον, ὁ Φίλιππος ἤθελεν ἐξ ἀνάγκης ὑποκύψει. Ἀλλά, τούτων μὴ γινομένων, τὸ νὰ φαντάζωνται οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ὁ Φίλιππος, προσκαλούμενος ὑπὸ τῶν Θηβαίων καὶ θεωρούμενος ὑπὸ τῶν πλείστων ἄλλων Ἑλλήνων ὡς πρόμαχος τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ, ἤθελε συγκατανεύσει νὰ παραιτήσῃ τὴν λαμπρὰν ταύτην εὐκαιρίαν πρὸς χάριν τῆς πόλεως ἐκείνης, εἰς ἣν τίποτε δὲν ὤφειλε καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν τίποτε δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ, ἦτο ἐσχάτη μωρία. Τὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν ἦτο πρόδηλον· οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Φιλίππου ἀπεφήναντο σαφῶς καὶ ὁριστικῶς ὅτι κατ' οὐδένα λόγον δὲν δέχονται νὰ περιληφθῶσιν οἱ Φωκεῖς εἰς τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, καὶ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὀμόσωσιν εἰρήνην ἄνευ τῶν Φωκέων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ ταῦτα ὁ Δημοσθένης ἐφώναζεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδέχθησαν τὸν ὅρον τοῦτον εἰμὴ πεισθέντες εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας ὑποσχέσεις τοῦ Αἰσχίνου, τοῦ Φιλοκράτους καὶ ἄλλων μακεδονιστῶν, οἵτινες τοὺς ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ἠδύνατο μὲν ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Θετταλοὺς σχέσεων αὐτοῦ νὰ παραδεχθῇ τοὺς Φωκεῖς ἀναφανδὸν ὡς συμμάχους, ἀληθῶς ὅμως διέκειτο φιλικῶς μὲν πρὸς τοὺς Φωκεῖς, δυσμενῶς δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους· καί, ἅμα γενόμενος κύριος τῶν πραγμάτων, ἔμελλε νὰ πολιτευθῇ ὅπως ἐπεθύμουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἤτοι ἔμελλε νὰ σώσῃ μὲν τοὺς Φωκεῖς, νὰ ταπεινώσῃ δὲ τοὺς Θηβαίους, νὰ ἀποδώσῃ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν Εὔβοιαν καὶ τὸν Ὠρωπόν. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἦσαν ἁπλαῖ μεμψιμοιρίαι, οἵας φιλοῦσι νὰ φέρωσιν εἰς μέσον οἱ ἀποτυχόντες ἀσθενεῖς. Δὲν ἠξεύρομεν ἂν οἱ μακεδονισταὶ εἶπον ὅσα ἀποδίδονται εἰς αὐτούς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ἂν τὰ εἶπον, οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμον κακὰ νὰ τὰ πιστεύσωσι, διότι ἦσαν παντελῶς παράλογα καὶ διότι παντελῶς δὲν ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῶν πρέσβεων τοῦ Φιλίππου. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ δὲν ἐφρόντισαν ἐγκαίρως νὰ τὰ παύσωσι τὸν φωκικὸν πόλεμον, ἐδέχθησαν ἤδη τοὺς ὅρους τοῦ Φιλίππου, διότι δὲν εἶχον τί ἄλλο νὰ πράξωσιν. Ἐὰν δὲν ἐδέχοντο τοὺς ὅρους τούτους, δὲν ἤθελε συνομολογηθῇ εἰρήνη· ἐὰν δὲ δὲν συνωμολογεῖτο εἰρήνη, οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον δὲν ἤθελον ἐμποδίσει τὸν Φίλιππον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλ' ἐκινδύνευον νὰ πάθωσιν ἀπ' αὐτοῦ ἔτι πλείονα τῶν ὅσα πρότερον ἔπαθον.

Συνωμολογήθη λοιπὸν ἡ εἰρήνη ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 346 μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ ἐφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, πλὴν τῶν Φωκέων, ἐπὶ τῇ βάσει ὅτι ἑκάτεροι θέλουσι διατηρήσει ὅσα κατεῖχον. Οἱ δὲ γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς ἕνδεκα πρέσβεις ἀπῆλθον τότε πρὸς τὸν Φίλιππον ἵνα δεχθῶσι καὶ τούτου τοὺς ὅρκους πρὸς τήρησιν τῶν συντεθειμένων.

Ἡ ἐντολὴ ἐν τούτοις τῶν πρέσβεων τούτων δὲν περιωρίζετο, ὡς φαίνεται, ἁπλῶς εἰς μόνην τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διατυπώσεως ταύτης. Οἱ πρέσβεις ὤφειλον προσέτι, πρῶτον, νὰ ἐπιταχύνωσιν ὅσον ἐνδέχεται τὴν μετὰ τοῦ Φιλίππου συνέντευξιν. Κατὰ τὴν συνθήκην ἑκάτερος ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ ὅσα κατέχει, δηλαδὴ ὅσα κατεῖχε καθ' ἣν στιγμὴν ὤμοσαν ἐν Ἀθήναις τὴν συνθήκην οἱ τοῦ Φιλίππου πληρεξούσιοι. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυεν αὐξάνων τὰς ἐν Θρᾴκῃ κτήσεις αὐτοῦ. Ὤφειλε μὲν κατὰ τὰ συντεθειμένα νὰ ἀποδώσῃ ὅσα προσεκτήσατο μετὰ τοὺς ὅρκους τῶν πληρεξουσίων αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τοῦτο, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οὐδένα τρόπον εἶχον νὰ τὸν καταναγκάσωσι, τὸ συμφέρον αὐτῶν ἦτο νὰ εὕρωσι τὸν Φίλιππον ὅσον ἔνεστι τάχιον καὶ ὅσον ἔνεστι τάχιον νὰ δεχθῶσι τὸν ὅρκον αὐτοῦ, ἵνα

τοὐλάχιστον προλάβωσι τὴν μετὰ τὸν ὅρκον τοῦτον ἐπέκτασιν τῶν κατακτήσεών του. Δεύτερον δέ, ἐπειδή, ὡς εἴδομεν, οἱ Φωκεῖς ἀπεκλείσθησαν τῆς εἰρήνης, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον χρέος αὐτῶν νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τοὺς συμμάχους ἐκείνους, οἱ πρέσβεις ὤφειλον, ἂν ὄχι νὰ καταπείσωσι τὸν Φίλιππον νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τοὐλάχιστον νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῷ ὥστε νὰ μεταχειρισθῇ ὅσον ἐνδέχεται ἐπιεικῶς τοὺς Φωκεῖς. Δύο τινὰ λοιπὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οὐσιώδη εἶχον νὰ πράξωσιν οἱ πρέσβεις· νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον συνέντευξιν καὶ νὰ συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῶν Φωκέων. Ῥητὰς ὁδηγίας καὶ παραγγελίας δὲν ἔλαβον ἴσως περὶ τούτου· ἀλλ' ἐκ τῶν βραδύτερον πραχθέντων καὶ ῥηθέντων εἰκάζεται ὅτι ἐθεωροῦντο ὑπόχρεοι νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ τὰ προεκτεθέντα. Καὶ ὅμως ἔπραξαν ὡς ἂν ἦσαν ἐπιτετραμμένοι νὰ ἐπιτύχωσιν ἀντίθετον ὅλως ἀποτέλεσμα.

Ἐν πρώτοις, ἀντὶ νὰ δράμωσιν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὅπου ἐξηκολούθει τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ ὁ Φίλιππος, ἀνέβαλον ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησιν, καὶ ἔπειτα μετὰ πολλῆς βραδύτητος ἐπορεύθησαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Φθάσαντες δὲ εἰς Πέλλαν περιέμενον ἐκεῖ ἀπρακτοῦντες τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φιλίππου, ὅστις δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης εἰμὴ πεντήκοντα ὅλας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων. Βραδύτερον ὁ Δημοσθένης παρέστησε τὴν ἀναβολὴν ταύτην ὡς νέον δεῖγμα τῆς προδοσίας τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συμπρεσβευτῶν. Οὐδὲ ἀρνούμεθα ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἂν μὴ ἦτο καθαρὰ προδοσία, κατεδείκνυεν ὅμως τοὐλάχιστον πολλὴν τὴν ὀλιγωρίαν πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τῆς ὀλιγωρίας ταύτης ἢ καὶ προδοσίας παραίτιος ὑπῆρξεν ὁλόκληρος ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ πρέσβεις διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, καὶ τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὸ περὶ διορισμοῦ αὐτῶν ψήφισμα περιεῖχε ῥητῶς τὴν περιοριστικὴν διάταξιν «οὐδαμοῦ μόνους ἐντυγχάνειν Φιλίππῳ». Ἡ διάταξις αὕτη ὑπεδείκνυε δυσπιστίαν πρός τινα τῶν ἀποστελλομένων. Τούτου ὅμως τεθέντος, διατί ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐπέτρεψε τὰ συμφέροντα αὐτοῦ εἰς ἄνδρας ἀξίους πλείονος πίστεως; Ἔπειτα ἐπειδὴ οἱ πρέσβεις ἀνέβαλον τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησίν των ἐπὶ ἐννέα ὅλας ἡμέρας, ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν ἄνευ ἀναβολῆς ἀναχώρησιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφοῦ καὶ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὑπῆρξε δυσπιστία πρὸς αὐτοὺς καὶ μετὰ ταῦτα, ἐνῷ οἱ πρέσβεις ἦσαν ἔτι εἰς Ἀθήνας, ἔλαβεν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος πραγματικὴν ἀπόδειξιν, ἂν ὄχι ἄλλου, τῆς ἀμελείας αὐτῶν, διατί νὰ μὴ προβῶσι τότε τοὐλάχιστον εἰς τὸν διορισμὸν ἄλλων πληρεξουσίων; Τὸ συμπέρασμα εἶναι, νομίζομεν, ὅτι ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔδειξαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζῆλον πολὺ πλειότερον τοῦ ὀλίγου ζήλου τὸν ὁποῖον ἔδειξαν οἱ πρέσβεις αὐτῶν.

Τελευταῖον συνηντήθησαν εἰς Πέλλαν οἱ πρέσβεις καὶ ὁ Φίλιππος. ὑπῆρχον δὲ ἐνταῦθα καὶ ἄλλων πολλῶν ἑλληνίδων πόλεων οἱ ἀντιπρόσωποι, Θηβαίων, Λακεδαιμονίων, Εὐβοέων, Φωκέων· ἅπαντες ἔχοντες τὴν συνείδησιν ὅτι ἀπὸ τοῦ Φιλίππου ἤδη ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνισχυόμενοι τοσούτῳ μᾶλλον εἰς τὴν πεποίθησιν ταύτην ὅσῳ ἔβλεπον περὶ τὴν Πέλλαν πολυάριθμον καὶ λαμπρῶς ἐσκευασμένον στρατόν, ὅστις, πρὸ μικροῦ ἐπιστρέψας ἀπὸ τῆς νικηφόρου κατὰ τὴν Θρᾴκην πορείας, ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπιχειρήσῃ ἑτέραν στρατείαν. Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις ἐδιχονόησαν ἤδη λαμπρῶς περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ μὲν Δημοσθένης ἠξίου ὅτι ὤφειλον πρὸ πάντων νὰ ἀπαιτήσωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου τὴν παραχώρησιν τῶν ὅσα προσεκτήσατο μετὰ τοὺς ὅρκους τῶν πληρεξουσίων αὐτοῦ. Ὁ δὲ Αἰσχίνης ἐφρόνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος προέκειτο ἤδη νὰ

εἰσβάλῃ ἐντὸς τῆς ἰδίως Ἑλλάδος, τὸ πρώτιστον τῆς πόλεως συμφέρον ἦτο νὰ συνηγορήσωσι παρ' αὐτῷ ὑπὲρ τῶν συμμάχων αὐτῆς, τῶν Φωκέων. Ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἀμφότερα τὰ ζητήματα ἦσαν σπουδαῖα, ὅτι οἱ πρέσβεις ὤφειλον περὶ ἀμφοτέρων νὰ πράξωσι τὰ δέοντα, ὅτι ὅμως, ἂν ἐκ τῶν δύο ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἕν, ὁμολογουμένως τὸ τῶν Φωκέων ἦτο σπουδαιότερον τοῦ ἄλλου. Ἡ πρότασις τοῦ Δημοσθένους ἦτο κατὰ τοῦτο ἄτοπος, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε βεβαίως πολλὴν διάθεσιν νὰ ἀποδώσῃ ὅσα προσεκτήσατο, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἱκανὴν δύναμιν ἵνα ἀναγκάσωσιν αὐτὸν εἰς τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, δὲν ἤθελεν ἀποποιηθῇ ἀποτόμως τὴν ἀπαίτησιν, ἀλλ' ἤθελεν ἐπιχειρήσει συζητήσεις, ἡ περὶ τούτου διαπραγμάτευσις ἠδύνατο νὰ παραταθῇ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φίλιππος ἤθελεν εἰσβάλει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ρυθμίσει κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ πράγματα αὐτῆς. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, οἱ πρέσβεις μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις δὲν συνεφώνησαν, ἀλλ' ἀπεφάσισαν ὅτι ἕκαστος αὐτῶν θέλει εἴπει πρὸς τὸν Φίλιππον ὅ,τι νομίζει προσφορώτερον. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Φίλιππος ὠφελήθη ἐκ τῆς διαφωνίας ταύτης τῶν πληρεξουσίων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἵνα παρατείνῃ τὴν συζήτησιν καὶ ὑποθρέψῃ ἔτι μᾶλλον τὴν διχόνοιαν αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ οἱ περὶ αὐτὸν ἐκήρυττον, τοὐλάχιστον ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς ῥήτορας τῶν Ἀθηναίων, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ἀγαθὰς ὑπὲρ τῶν Φωκέων προαιρέσεις, ὅτι θέλει πολιτευθῇ εἰς τρόπον εὐχάριστον πρός τε τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φίλιππος ἐκίνησε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀπὸ Πέλλης, εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν ἐν συνοδίᾳ ὅλων τῶν πρέσβεων τοὺς ὁποίους ὅλους ἐξ ἴσου σχεδὸν περιεποιεῖτο, καί, ὅτε ἔφθασεν εἰς Φεράς, οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἀθηνῶν ἐδέχθησαν τελευταῖον τὸν ὅρκον αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις συνομολογηθείσης συνθήκης, τῆς ὁποίας, ὡς ἠξεύρομεν, οἱ Φωκεῖς εἶχον μείνει ἀποκεκλεισμένοι· μεθ' ὃ οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας.

Τὰ συμβάντα τότε ἐν Ἀθήναις μαρτυροῦσιν αὖθις ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ἀδιακόπως ἐπαναλαμβανόμενα περὶ τῆς προδοσίας τῶν συμπρεσβευτῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν δολίων ὑποσχέσεων τοῦ Φιλίππου εἶναι τοὐλάχιστον σφόδρα ὑπερβολικά. Ἡ βουλή, τῆς ὁποίας ὁ Δημοσθένης ἦτο κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος μέλος, ἐφαίνετο εὐμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένη· ὅθεν, ἀφοῦ ἤκουσε τὴν διαμαρτύρησιν τοῦ ῥήτορος κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν συμπρεσβευτῶν καὶ τὰς συνήθεις αὐτοῦ περὶ προδοσίας καὶ ἀπάτης κατηγορίας, δὲν ἀπεδοκίμασε μὲν ῥητῶς τὰ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων πραχθέντα ἀλλ' οὔτε ἐπήνεσεν αὐτούς, οὔτε τὰς νενομισμένας ἀπένειμε τιμάς, ἐψήφισε δὲ μάλιστα διὰ προβουλεύματος τὴν προπαρασκευὴν πεντήκοντα τριήρων, ἵνα δύναται ἡ πόλις, περιστάσεως δοθείσης, νὰ ποιήσῃ ἀμέσως χρῆσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς βουλῆς, ὅσον ἀόριστος, ὅσον ἀσαφὴς καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἔτυχε τῆς ἀπαιτουμένης ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κυρώσεως· ἐξ ἐναντίας ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀκούσασα τὸν Αἰσχίνην καὶ τὸν Φιλοκράτην, οὐ μόνον ἐπεκύρωσε τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, τῆς ὁποίας, ὡς γινώσκομεν ἤδη, εἶχον ἀποκλεισθῇ οἱ Φωκεῖς, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς προσέθηκεν εἰς τὸ περὶ τούτου ψήφισμα· «ἐὰν μὴ ποιῶσι Φωκεῖς ἃ δεῖ καὶ παραδιδῶσι τοῖς Ἀμφικτύοσι τὸ ἱερόν, ὅτι βοηθήσει ὁ δῆμος Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς διακωλύοντας ταῦτα γίγνεσθαι». Λαμπροτέρα ἱκανοποίησις δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ δοθῇ εἰς τοὺς συμπρεσβευτὰς τοῦ Δημοσθένους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Δημοσθένης βεβαιοῖ ὅτι ὁ Αἰσχίνης ἠπάτησε πάλιν τοὺς Ἀθηναίους εἰπὼν ὅτι ὁ Φίλιππος, καθ' ἃς ἔδωκεν αὐτῷ ἰδιαιτέρας διαβεβαιώσεις, ἐπέρχεται εἰς τὰς Θερμοπύλας ὡς φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ὡς προστάτης τῶν Φωκέων καὶ ὡς τῶν Θηβαίων πολέμιος, τοὺς ὁποίους ὑπελάμβανεν ὡς πρωταιτίους τῆς λεηλασίας

Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ, διότι αὐτοὶ πρῶτοι μελετήσαντες τὸ τοιοῦτον ἠνάγκασαν τοὺς Φωκεῖς νὰ πράξωσι τὸ ἀσέβημα.᾿Αλλ᾿ ἔχονται ἆρά γε ἀκριβείας αἱ κατηγορίαι αὗται τοῦ Δημοσθένους; Καὶ πῶς συμβιβάζονται αἱ ἀποδιδόμεναι πρὸς τὸν Αἰσχίνην ὑποσχέσεις περὶ τῆς ἀπολύτου εὐνοίας τοῦ Φιλίππου πρὸς τοὺς Φωκεῖς μὲ τὴν ἐν τῷ ψηφίσματι παρεισαχθεῖσαν διάταξιν, ὅτι, ἂν οἱ Φωκεῖς δὲν ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς ᾿Αμφικτύονας τὸ ἱερόν, οἱ ᾿Αθηναῖοι θέλουσι συντελέσει εἰς τὸ νὰ καταναγκασθῶσιν εἰς τοῦτο; Καὶ δὲν φαίνεται ὡς ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης πολὺ πιθανώτερον ὅτι ὁ Φίλιππος ὑπέσχετο χάριν τῶν ᾿Αθηναίων νὰ φανῇ ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς Φωκεῖς ἐὰν οὗτοι ὑποκύψωσιν ἐγκαίρως, ὅτι ὅμως, ἂν δὲν σπεύσωσι νὰ ἀποδώσωσι τὸ ἱερὸν εἰς τοὺς ᾿Αμφικτύονας, εἶπε σαφῶς ἑαυτὸν ὑπόχρεων νὰ βιάσῃ αὐτοὺς εἰς τοῦτο καὶ προσεκάλεσε τοὺς ᾿Αθηναίους νὰ συμπράξωσιν, ὅπερ οἱ ᾿Αθηναῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδεχθῶσιν; Εἶναι δὲ περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρξε προδοσία, πάλιν ὡς ἔνοχοι αὐτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ λογισθῶσι μόνοι οἱ συμπρεσβευταὶ τοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ᾿Αθηναῖοι, διότι ἡ μὲν βουλὴ δὲν ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ἀποδοκιμάσῃ ῥητῶς τὴν διαγωγὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπισήμως ἐπεκύρωσεν αὐτήν.

᾿Εν τούτοις ὁ Φίλιππος, ἐξακολουθήσας τὴν πρὸς μεσημβρίαν πορείαν του, ἔφθασε μετ᾿ οὐ πολὺ εἰς Θερμοπύλας. ᾿Ενταῦθα ἵστατο πρὸ καιροῦ ὁ τῶν Φωκέων στρατηγὸς Φάλαικος ἔχων 8 ἕως 10.000 πεζοὺς καὶ 1000 ἱππεῖς. Εἶχε δὲ ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ καὶ ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ᾿Αρχίδαμος μετὰ ἀνδρῶν χιλίων. ῾Η δύναμις αὕτη ἦτο βεβαίως ἱκανὴ νὰ διακωλύσῃ τὴν τοῦ Φιλίππου εἴσοδον, μάλιστα ἐὰν καὶ οἱ ᾿Αθηναῖοι ἐβοήθουν ἀπὸ θαλάσσης. ᾿Αλλ᾿ ἡ κοινὴ τῆς ῾Ελλάδος γνώμη ἦτο πολεμία πρὸς τοὺς ἱεροσύλους Φωκεῖς καὶ εὔνους πρὸς τὸν ἐπερχόμενον ἀνορθωτὴν τοῦ ἱεροῦ. Οἱ Θηβαῖοι ἠπείλουν ὄπισθεν τοὺς τῶν Θερμοπυλῶν προμάχους, οἱ δὲ ᾿Αθηναῖοι ῥητῶς πρὸ ὀλίγου, ὡς εἴδομεν, συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Φιλίππου. ῞Οθεν ὁ μὲν ᾿Αρχίδαμος ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ὑποχωρήσῃ πρὶν ἔτι φθάσῃ ὁ Φίλιππος, ὁ δὲ Φάλαικος παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἀναχωρήσας αὐτὸς ὑπόσπονδος εἰς Πελοπόννησον. Καὶ τότε ὁ Φίλιππος, καταλαβὼν τὴν χώραν τῶν Φωκέων, συνεκάλεσε τὸ τῶν ᾿Αμφικτυόνων συνέδριον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε συνέλθει ἀφ᾿ ἧς ὁ Φιλόμηλος εἶχε καταλάβει τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν, ἤτοι ἐπὶ ὅλην δεκαετίαν. Τὸ συνέδριον τοῦτο πρὸ πάντων ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Φωκέων τὰς δύο ψήφους τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον ἐν αὐτῷ καὶ ἀπέδωκεν αὐτὰς εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, ἐπιτρέψαν εἰς τούτους καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἡγεῖσθαι εἰς τὸ ἑξῆς τῶν Πυθίων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Θεσσαλῶν. Συγχρόνως δὲ οἱ ᾿Αμφικτύονες ἀπεφάσισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος πλὴν τῶν ῎Αβῶν, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι δὲν μετέσχον τῆς ἱεροσυλίας, θέλουσι μεταβληθῇ εἰς κώμας, καθαιρουμένων τῶν τειχῶν αὐτῶν, ὅτι ἑκάστη κώμη δὲν θέλει ἔχει πλείονας τῶν πεντήκοντα οἰκιῶν, μηδὲ θέλουσιν ἀπέχει ἀλλήλων αἱ κῶμαι ἔλαττον σταδίου· ὅτι ὅσοι τῶν Φωκέων μετέσχον τῆς ἱεροσυλίας, οἱ τοιοῦτοι θέλουσιν εἶναι ἐναγεῖς καὶ πάντοθεν ἀγώγιμοι· ὅτι οἱ λοιποὶ θέλουσι κατέχει τὴν χώραν αὐτῶν, πλὴν ὡρισμένου τινὸς τμήματος περὶ τὰ σύνορα, τὸ ὁποῖον παρεχωρήθη εἰς τοὺς Θηβαίους· ὅτι ἐπὶ τέλους οἱ Φωκεῖς θέλουσι πληρώνει κατ᾿ ἔτος εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν φόρον πεντήκοντα ταλάντων μέχρι τῆς ἀποτίσεως τοῦ λῃστευθέντος θησαυροῦ.

Αὕτη ἡ κατὰ τῶν Φωκέων ἀπόφασις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας τοῦ Δημοσθένους κατηγορίας κατὰ τοῦ Φιλίππου, κατὰ τοῦ Αἰσχίνου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ᾿Αθηναίων ὅσοι

ἐλογίζοντο συμπράττοντες μετὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ μέγας ῥήτωρ ἠξίου ὅτι ὁ Φίλιππος παρέβη τὰς ὑποσχέσεις του, ὅτι, ἐνῷ προηγουμένως ἔλεγεν ὅτι θέλει προσενεχθῇ ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς Φωκεῖς, ἤδη καθυπέβαλε τὴν χώραν εἰς τὰς φοβερωτάτας τῶν συμφορῶν ἀφ' ὅσας ἔπαθέ ποτε χώρα ἑλληνική, ὅτι ἐγένετο οὕτως ἔνοχος νέας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀπάτης καὶ ὅτι οἱ φίλοι αὐτοῦ συνέπραξαν εἰς τὴν ἀπάτην ταύτην, προδίδοντες τὰ τιμαλφέστατα τῆς ἰδίας πατρίδος συμφέροντα. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ὅτι αἱ κατηγορίαι αὗται, ἂν δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀνυπόστατοι, φαίνονται τοὐλάχιστον σφόδρα ὑπερβολικαί. Πρὸ πάντων μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ἅπαν τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας δὲν εἶναι γνωστὸν εἰμὴ ὅπως ἐν Ἀθήναις παρεστάθη. Εἰδήσεις προερχομένας ἀμέσως ἐκ τῶν περὶ Φίλιππον κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν. Καὶ ὄχι μόνον ὡς ἐκ τούτου ἀναγκαζόμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ μονομερείας τὰ πράγματα, ἀλλά, τὸ δεινότερον, οὐδὲ ἐξ Ἀθηνῶν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς ἱστορική τις ἀφήγησις. Τὰς πληροφορίας ἡμῶν ἔχομεν ἀπὸ τῶν δημηγοριῶν δύο ἀντιπάλων ῥητόρων, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου, οἵτινες οὔτε κατὰ συνέχειαν οὔτε ἀπαθῶς ἐξέθετον τὰ πράγματα, ἀλλὰ παριστῶσιν αὐτὰ ἐκ διαλειμμάτων κατὰ τὰ ἑκάστοτε ἑκατέρῳ συμφέροντα· ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὴν ἀκαταμάχητον ἐντύπωσιν τῆς τοῦ Δημοσθένους εὐγλωττίας, τὴν γοητείαν ἣν ἦτο φυσικὸν νὰ προξενῇ τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, τῆς ὁποίας οὗτος ἐκλαμβάνεται ὁ μόνος συνήγορος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ πλείονες τῶν ξένων ἱστορικῶν δὲν πείθονται νὰ θεωρήσωσι τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν ὡς ἰδίαν τινὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ φάσιν, θέλομεν ἐννοήσει τὴν ἔκπαλαι καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τοῦ νὰ θεωρῆται ὁ Φίλιππος ὡς ἀπατεὼν καὶ δόλιος ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ κρίσις αὕτη δὲν εἶναι δικαία, ἀκριβεστέρα δὲ ἐκτίμησις τῶν σῳζομένων πληροφοριῶν, ὅσῳ ἀτελεῖς καὶ ἂν ὦσι, φέρει εἰς ἕτερα περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Φιλίππου συμπεράσματα.

Διατί ὁ Φίλιππος, ὑποσχεθεὶς ἅπαξ ὅτι θέλει πολιτευθῇ ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς Φωκεῖς, ἤθελεν ἔπειτα τιμωρήσει αὐτοὺς πικρῶς, ἀπατῶν τοὺς Ἀθηναίους; Φύσει ἄγριος δὲν ἦτο· καὶ ἂν ἐξώκελλεν ἐνίοτε εἰς βιαιοπραγίας, ἔπραττε τοῦτο, εἴτε ἕνεκεν στιγμιαίας παραφορᾶς εἴτε πολιτικοῦ συμφέροντος ἕνεκα. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξ ἐναντίας συμφέρον εἶχε μᾶλλον νὰ προσοικειωθῇ τοὺς Φωκεῖς, ὅπως καὶ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας· ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ ἀναγορευθῇ ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, ὄχι νὰ καταπιέσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὴν ἢ μέρος τι αὐτῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκλήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Θηβαίων καὶ εἶχε πρὸ πολλοῦ ὑπηκόους καὶ συστρατεύοντας τοὺς Θεσσαλούς, οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοί, πολέμιοι ὄντες τῶν Φωκέων, ἤθελον νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς παρούσης περιστάσεως, ἵνα καταδιώξωσιν αὐτούς· ὥστε ὁ Φίλιππος ἦτο ἠναγκασμένος μέχρι τινὸς νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν τοιαύτην τῶν συμμάχων αὐτοῦ διάθεσιν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πολλὰ τεκμήρια ὑποδεικνύουσιν ὅτι προῃρεῖτο νὰ μετριάσῃ ὅσον ἐνδέχεται τὴν καταφορὰν ἐκείνην. Τοῦτο πρὸ πάντων ὑποδεικνύει ἡ διάταξις τοῦ περὶ τῆς εἰρήνης ψηφίσματος τῶν Ἀθηναίων, ἡ διαλαμβάνουσα ὅτι, ἐὰν οἱ Φωκεῖς μὴ παραδώσωσι τὸ ἱερὸν εἰς τοὺς ἀμφικτύονας, οἱ Ἀθηναῖοι θέλουσι καταναγκάσει αὐτοὺς εἰς τοῦτο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Φιλίππου. Τῳόντι, διατί οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῷ ἐμεσολάβουν παρὰ τῷ Φιλίππῳ ὑπὲρ τῶν Φωκέων, συγχρόνως συνεμάχουν μετὰ τοῦ Φιλίππου κατ' αὐτῶν; Ἢ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἤξευρον τί ἔκαμνον ἤ, ἂν ἡ διαγωγή των αὕτη δύναται ὁπωσοῦν εὐλόγως νὰ ἐξηγηθῇ, ἄλλην ἐξήγησιν δὲν ἐπιδέχεται εἰμὴ ὅτι, μεσολαβοῦντες παρὰ τῷ Φιλίππῳ ὑπὲρ τῶν συμμάχων αὐτῶν, συγχρόνως ὑπέσχοντο εἰς αὐτὸν ὅτι θέλουσι τοὺς καταπείσει νὰ παραδώσωσιν ἀμαχητὶ τὸ ἱερόν, καὶ ἵνα ἐνισχύσωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόσχεσιν, ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συμπράξωσι μετὰ τοῦ

Φιλίππου, ἐὰν οἱ Φωκεῖς ἀποποιηθῶσι τὴν παράδοσιν τοῦ ἱεροῦ. Αὕτη καὶ ὄχι ἄλλη εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ ἑρμηνεία τῆς διατάξεως ἐκείνης τοῦ περὶ εἰρήνης ψηφίσματος. Καὶ ἀληθῶς, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπετύγχανον τὴν ὑπὸ τῶν Φωκέων ἔγκαιρον παράδοσιν τοῦ ἱεροῦ, δηλαδὴ πρὶν ὁ Φίλιππος εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἤ, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπιτύχωσι τοιοῦτό τι, ἂν τοὐλάχιστον, καθ' ἣν ἀνέλαβον ὑποχρέωσιν, συνέπραττον εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Φιλίππου, τὰ πράγματα ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἑτέραν τινὰ ἔκβασιν. Ὄχι ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν ἤθελεν εἰσέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὄχι ὅτι δὲν ἤθελε προπαρασκευάσει τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, ἐγκαθιδρυόμενος ὁπωσδήποτε ἐντὸς τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου· τὰ πράγματα εἶχον προχωρήσει τοσοῦτον, ὥστε τοῦτο, τὸ ὁποῖον πρό τινων μηνῶν ἠδύνατο ἴσως νὰ κατορθωθῇ, κατέστη ἤδη ἀκατόρθωτον. Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν Φωκέων ἤθελεν ἀποβῇ ὀλιγώτερον οἰκτρά· διότι ὁ Φίλιππος, δυνάμενος τότε νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ εἰς τοὺς Θηβαίους ὅτι ἡ κατάλυσις τοῦ πολέμου ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἠδύνατο ἐνταυτῷ νὰ προσθέσῃ ὅτι ὤφειλε νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ οὕτω νὰ σώσῃ τοὺς Φωκεῖς ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἄλλων αὐτοῦ συμμάχων. Ἀντὶ τούτου ὅμως τί ἔπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι; Δὲν ἠξεύρομεν ἂν προέτρεψαν τοὺς Φωκεῖς νὰ παραδώσωσιν ἐγκαίρως τὸ ἱερόν· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ὅτε ἔφθασεν ὁ Φίλιππος εἰς τὰς Θερμοπύλας, εὗρε τὸ χωρίον κατεχόμενον ὑπὸ ἰσχυρᾶς τῶν Φωκέων δυνάμεως καὶ δι' ἰδίων πρὸς τὸν Φάλαικον διαπραγματεύσεων καὶ ἀπειλῶν ἐπέτυχε τῶν πολεμίων τὴν ὑποχώρησιν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον κατ' οὐδὲν εἰς τοῦτο συνετέλεσαν, καίτοι δι' ἐπανειλημμένων τοῦ Φιλίππου ἐπιστολῶν ἐπὶ τούτῳ προετρέποντο, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἅμα ἔμαθον ὅτι ὁ Φίλιππος διέβη τὰς Θερμοπύλας, ἐπολιτεύθησαν πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς πολέμιον, ἀποφασίσαντες τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἀττικῆς φρουρίων, διατάξαντες τὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μεταγωγὴν τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ ἁπάσης τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας, ἐπὶ πᾶσι δὲ ψηφίσαντες ὅτι θέλουσι τελέσει τὰ Ἡράκλεια, τὰ ὁποῖα τότε προέκειτο νὰ πανηγυρισθῶσιν, οὐχὶ κατὰ τὸ σύνηθες ἔξω τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐντὸς αὐτῆς. Τίνος ἕνεκα ἡ ἀγγελία τῆς διαβάσεως τῶν Θερμοπυλῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατέπληξε τοσοῦτον τοὺς Ἀθηναίους καὶ προεκάλεσε τοιαύτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν ἀποφάσεις; Μήπως πρὸ ὀλίγου αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἀποφασίσει ὅτι, ἂν οἱ Φωκεῖς δὲν παραδώσωσιν οἴκοθεν τὸ ἱερόν, ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις θέλει συμπράξει μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰς τὸ νὰ καταναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς τοῦτο; Τί λοιπὸν συνέβη ἤδη πλειότερον τῶν προαποφασισθέντων; Οἱ Φωκεῖς δὲν παρέδωκαν τὸ ἱερόν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπῆλθεν ἵνα καταναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Ναὶ μὲν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συνέπραξαν, καθ' ἣν εἶχον ἀναλάβει ὑποχρέωσιν, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποθέσωσιν εὐλόγως ὅτι ὁ Φίλιππος πράξας μόνος ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ὤφειλον καὶ οὗτοι νὰ συντελέσωσι παρέβη διὰ τοῦτο τὰ συντεθειμένα καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὤφειλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀμυντικὰς κατ' αὐτοῦ προπαρασκευάς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, σῴζουσα μὲν εἰσέτι τὰς ἀρχαίας ἀξιώσεις, μὴ δυναμένη δὲ νὰ πράξῃ τι γενναῖον πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐταλαντεύετο ἀδιακόπως μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες, ὡς ὁ Δημοσθένης, ὁ Καλλισθένης καὶ ἄλλοι, συνεβούλευον νὰ μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ἐκείνων οἵτινες, ὡς ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φωκίων καὶ ἄλλοι, συνεβούλευον εἰς αὐτὴν νὰ διατελῇ φιλικῶς πρὸς τὸν βασιλέα· διασπωμένη δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ρευμάτων ἐπολιτεύετο παλιμβούλως καὶ ἐν τούτοις κατηγόρει τὸν Φίλιππον ἐπὶ ἀπάτῃ καὶ δολιότητι.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐπιτυχὼν τὴν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν ὑποχώρησιν τοῦ Φαλαίκου ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἰδίως διὰ τούτου, ὅτι ἔθετο τὸν

Φάλαικον ἐν τῷ μέσῳ δύο κινδύνων, καθὸ ἐπαπειλούμενον ὄπισθεν μὲν ὑπὸ τῶν Θηβαίων, ἔμπροσθεν δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἀξιόλογον μέρος ἀπετέλουν οἱ Θεσσαλοί, εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ μόνης τῆς συμπράξεως τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Θεσσαλῶν· καὶ ἐπειδὴ οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἦσαν, ὡς προείπομεν, ἄσπονδοι τῶν Φωκέων ἐχθροί, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ θυσιάσῃ τοὺς Φωκεῖς εἰς τὰ πάθη τῶν συμμάχων ἐκείνων, εἰς οὓς κυρίως ὤφειλε τὸν παρόντα θρίαμβον. Ὥστε, ἂν οἱ Φωκεῖς ἐτιμωρήθησαν, πρωταίτιος τούτου δὲν ἦτο ὁ Φίλιππος, πρωταίτιοι ἦσαν οἱ μηδὲν ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως πράξαντες Ἀθηναῖοι. Καὶ πάλιν ὅμως ὁ Φίλιππος ἠγωνίσθη νὰ μετριάσῃ τὰ κατὰ τῶν Φωκέων πάθη τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπραξαν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ λάθος νὰ μὴ πέμψωσιν εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν Φωκέων, οὐδένα αὐτῶν ἀντιπρόσωπον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεποιήθησαν νὰ στείλωσιν ἀντιπροσώπους αὐτόθι, οἱ τῶν Φωκέων πολέμιοι κατέστησαν κύριοι τοῦ συνεδρίου· ὅθεν κατ' ἀρχὰς προετάθη νὰ θανατωθῶσιν ἡβηδὸν ἅπαντες οἱ Φωκεῖς, ἐπεκράτησε δέ, καθ' ἃ προεξεθέσαμεν, πολὺ ἐπιεικεστέρα γνώμη, ἥτις βεβαίως δὲν ἤθελεν ἐπικρατήσει, ἐὰν δὲν ὑπεστήριζεν αὐτὴν ὁ τότε παντοδύναμος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ὅτι, περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων, συνέβησαν πολλαὶ πάλιν καταχρήσεις, καθ' ἃ βεβαιοῖ ὁ Δημοσθένης, δὲν τὸ ἀρνούμεθα, ἂν καὶ πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὁ ῥήτωρ παρεξετρέπετο εἰς ὑπερβολάς· ἀλλὰ τῶν καταπιέσεων τούτων κύριος ἔνοχος δὲν δύναται βεβαίως νὰ λογισθῇ ὁ Φίλιππος. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται δὲν παρέστησαν ἐν τῷ ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποφασισθέντων ἀνέλαβον κατ' ἀνάγκην οἱ Θηβαῖοι, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλοι περικείμενοι λαοί, οἵτινες ἅπαντες, καὶ ἀρχαίας ἔχοντες ἀφορμὰς ἐρίδων πρὸς τοὺς Φωκεῖς (σελ. 123-124 τόμου πρώτου) καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον τὰ πάνδεινα ὑπ' αὐτῶν παθόντες, ὠφελήθησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκ τῆς παρούσης περιστάσεως ἵνα κορέσωσι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν. Ὁ δὲ Φίλιππος, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι παρέβησαν πάντα τὰ συντεθειμένα καὶ περιῆλθον πρὸς αὐτὸν εἰς πολεμίας σχεδὸν σχέσεις, ἐπολιτεύθη πρὸς αὐτοὺς πάλιν μετριοπαθῶς, ἂν καὶ ἠδύνατο ὁμολογουμένως νὰ καταφέρῃ εἰς αὐτοὺς πληγὰς καιρίας. Καὶ παραβλέψας λοιπὸν πάντα τὰ ἐν τῷ μεταξὺ γενόμενα ἔπεμψε νέους εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, δι' ὧν ἀνήγγειλε τὰ ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων ἀποφασισθέντα, ἰδίως τὸ νέον ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ συνεδρίου ἐκείνου, καὶ παρεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰ γενόμενα, ὅπερ οὗτοι ἐθεώρησαν ἤδη συνετὸν νὰ πράξωσι, συναινέσαντος εἰς τοῦτο καὶ αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένους. Ὥστε, ἀφοῦ εἰς τοσαῦτα περιέπεσον λάθη περὶ τὰς διαπραγματεύσεις, ἀφοῦ ἔπειτα ἠθέλησαν νὰ παραβῶσι τὴν εἰρήνην τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ συνωμολόγησαν, ἐπὶ τέλους ὑπέκυψαν εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Φιλίππου, ἀνεγνώρισαν τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀρχαιότατον ἑλληνικὸν συνέδριον, ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς πρόεδρον μιᾶς τῶν

Ὀλυμπιάς
(Χρυσοῦν μετάλλιον Γ' π.Χ. αἰῶνος. Νομισματικὸν Μουσεῖον Βερολίνου)

ἐπιφανεστάτων τῆς Ἑλλάδος πανηγύρεων, ἤτοι τῶν Πυθίων, ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς πρόμαχον τοῦ μεγίστου τῆς Ἑλλάδος ἱεροῦ καὶ τιμωρὸν τῆς ἱεροσυλίας ἧς ἦσαν συνυπεύθυνοι· ὑπέκυψαν δὲ εἰς ταῦτα πάντα χωρὶς κἄν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς προδήλως εὐμενοῦς πρὸς αὐτοὺς διαθέσεως τοῦ Φιλίππου, ἵνα, ἂν ὄχι ἄλλο, ἀνακουφίσωσι τοὐλάχιστον τὰς συμφορὰς τῶν συμμάχων των Φωκέων.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει περὶ τὰ ἐφεξῆς γεγονότα, μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης καὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνόδου, καθ' ἣν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχε, τῷ 337, τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεδίωκε, τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀναγορευθῇ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαν. Ἡ λεπτομερὴς τῶν γεγονότων τούτων ἔκθεσις οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν εἶναι ἢ ἁπλῆ ἐπανάληψις τῶν περιπετειῶν τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου παρεστήσαμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην. Τῷ ὄντι, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ ἀκριβολογήσωμεν περὶ τῶν συμβάντων τῆς ἐπελθούσης ἐννεατίας, τὰ ὁποῖα ἐν κεφαλαίῳ ἱστορήθησαν ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ προηγουμένου βιβλίου, ἠθέλομεν εὕρει παρὰ μὲν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν αὐτὸν πόθον τοῦ νὰ καθαιρέσωσι τὸ ἀξίωμα τοῦ Φιλίππου, τὴν αὐτὴν ἀδράνειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τούτου καὶ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τέλους ἀποτυχίαν, παρὰ δὲ τῷ Φιλίππῳ τὴν αὐτὴν ἐπιμονὴν εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν αὐτὴν ἐπιτηδειότητα περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τέλους ἐπιτυχίαν. Διότι ἡ τύχη τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἶχεν ἀποφασισθῆ ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Φίλιππος ἐπάτησε κατὰ πρῶτον τὸν πόδα του ἐντὸς αὐτῆς. Πάντα τὰ μετέπειτα μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης καὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνόδου ἦσαν ἀναπόδραστα τοῦ πρώτου ἐκείνου γεγονότος ἀποτελέσματα. Ἡ δὲ λεπτομερὴς αὐτῶν ἀφήγησις ἤθελε προξενήσει εἰς μὲν τοὺς ἐλπίζοντας ἔτι τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ λύπην μόνον διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα αὐτοῦ ἀτυχήματα, εἰς δὲ τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν ἄφευκτον τοῦ Φιλίππου θρίαμβον κόρον μόνον διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα αὐτοῦ εὐτυχήματα. Ὅθεν σπεύσωμεν νὰ ἱστορήσωμεν μᾶλλον τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου, ἵνα μὴ ἀναβάλωμεν πλειότερον νὰ μεταβιβάσωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ νέον μέγα θέατρον εἰς ὃ ἐκλήθη νὰ ἐνεργήσῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐθνότης ὑπὸ ἡγεμόνα ἔτι δαιμονιώτερον τοῦ Φιλίππου. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἐπανελθὼν ἀπὸ Κορίνθου τῷ 337 εἰς τὰ ἴδια, ἐπεχείρησε τοσαύτας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας παρασκευάς, ὥστε ἐντελῶς ἐξήντλησε τὸ χρηματικὸν αὐτοῦ ἀποταμίευμα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν ταὐτῷ κατεπολέμησε καὶ Πλευρίαν τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν. Ἔπειτα, ἐν ἔαρι τοῦ 336, προεξέπεμψεν εἰς Ἀσίαν μοῖραν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ὑπὸ στρατηγοὺς τὸν Παρμενίωνα καὶ τὸν Ἄτταλον, ἵνα ἀρχίσωσιν ἀμέσως τὰς ἐχθροπραξίας, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ αὐτὸς καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἐπιχειρήματος ἡγεμονίαν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἐκεῖνο βούλευμα. Ὁ Φίλιππος εἶχε κρᾶσιν ὀξυτάτην, ὢν σφόδρα ἐπιρρεπὴς εἰς πάσας τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, μάλιστα δὲ πρὸς ἔρωτας ἔκδοτος. Ὅθεν ἐκτὸς τῆς Ὀλυμπιάδος εἶχε λάβει ἀλληλοδιαδόχως πολλὰς ἄλλας συζύγους, ὧν ἡ τελευταία, Κλεοπάτρα, ἡ τοῦ προμνημονευθέντος στρατηγοῦ Ἀττάλου ἀνεψιά, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἀποπέμψῃ τὴν Ὀλυμπιάδα, ἥτις ὄχι μόνον, ὡς προείπομεν, ἦτο δύστροπος τὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ συγχρόνως κατηγορεῖτο, δικαίως ἢ ἀδίκως, ἐπὶ ἀπιστίᾳ πρὸς αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν Ὀλυμπιὰς ἀπῆλθεν εἰς Ἤπειρον παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς Ἀλεξάνδρῳ, μεταξὺ δὲ τῶν ὀπαδῶν τῶν δύο βασιλίδων προέκυψαν ἔριδες δειναί, τὰς ὁποίας ὑπέθαλπεν ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἕνεκα τῆς γενομένης πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ὕβρεως. Ὁπόσον φοβερὰ ἦσαν τὰ ἀνακινηθέντα τότε εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φιλίππου πάθη, ἀπεδείχθη ἐπὶ τοῦ συμ-

ποσίου τοῦ τελεσθέντος ἕνεκα τῶν γάμων αὐτοῦ μετὰ τῆς Κλεοπάτρας. Ἐν τῷ πότῳ καὶ ἐν τῇ μέθῃ τοῦ συμποσίου τούτου ὁ Ἄτταλος ἐξέφερε πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχήν, ἵνα γεννηθῇ γνήσιος ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπάτρας διάδοχος τῆς βασιλείας. Ἐκ τούτου παροξυνθείς, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέκραξεν· «Ἡμεῖς δέ σοι, κακὴ κεφαλή, νόθοι δοκοῦμεν;» καὶ ἔρριψεν ἐπ' αὐτὸν σκύφον, ἤτοι ποτήριον, ὁ δὲ Φίλιππος πάλιν ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ υἱοῦ ὥρμησε ξιφήρης κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸν θυμὸν καὶ τὸν οἶνον ἔπεσε κατ' εὐτυχίαν, καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις, οὐδὲ τοῦ πατρὸς φειδόμενος, «οὗτος μέντοι, ἄνδρες, ἀνεβόησεν ὑβριστικῶς, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐρώπης παρασκευάζεται διαβαίνειν, ὃς ἐπὶ κλίνης ἀπὸ κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται». Μετὰ τὴν δεινὴν ταύτην διένεξιν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων πατὴρ καὶ υἱός· ὁ Ἀλέξανδρος, συνοδεύσας τὴν μητέρα του εἰς Ἤπειρον, ἀπῆλθεν ἔπειτα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν. Καὶ ἀνεκάλεσε μὲν αὐτὸν μετά τινας μῆνας ὁ Φίλιππος, συνδιαλλαγεὶς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ κορινθίου Δημαράτου, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ νέαι πάλιν δυσαρέσκειαι παρήχθησαν εἰς μέσον μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἐνῷ πολλοὶ αὐλικοὶ ἐξωρίσθησαν ἐκ Μακεδονίας καθὸ πιστοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου φίλοι, οἱ περὶ τὸν Ἄτταλον ἐξ ἐναντίας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ηὐνοοῦντο. Αἱ δὲ διενέξεις αὗται ἦσαν τοσούτῳ δεινότεραι ὅσῳ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἡ κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατεία, καὶ ὁ Φίλιππος, ἑτοιμαζόμενος νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Μακεδονίας, ἐφοβεῖτο εὐλόγως μήπως ἡ Ὀλυμπιὰς πείσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου, ν' ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ. Ναὶ μὲν φρουρὰ μακεδονικὴ κατεῖχε τὴν Ἀμβρακίαν, πόλιν ἑλληνίδα ἀξιόλογον περὶ τὰ ἠπειρωτικὰ σύνορα κειμένην, ὁ δὲ Φίλιππος, βοηθήσας τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἤλπιζεν εὐλόγως εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ προσοικειωθῇ αὐτὸν διὰ δεσμοῦ στενωτέρου, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ αὐτῷ σύζυγον Κλεοπάτραν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος θυγατέρα, ἥτις ἦτο συγχρόνως ἀνεψιὰ τοῦ εἰρημένου Ἀλεξάνδρου.

Πρὸς τέλεσιν τῶν γάμων τούτων, οἵτινες ἑωρτάσθησαν κατ' Αὔγουστον τοῦ 336 εἰς Αἰγὰς τῆς Μακεδονίας, εἶχον γίνει ἑτοιμασίαι λαμπραί. Ὁ Φίλιππος ἤθελε κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν νὰ πανηγυρίσῃ τὰ γενέθλια τοῦ υἱοῦ τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἶχε γεννήσει ἐκ τῆς νέας αὐτοῦ συζύγου Κλεοπάτρας, καὶ ἤλπιζεν ὅτι περιποιούμενος οὕτως ἀμφοτέρας τὰς μερίδας, τήν τε περὶ Ἄτταλον, τήν τε περὶ Ὀλυμπιάδα, ἤθελε καταπαύσει τὰς ἔριδας δι' ὧν ἐταράσσετο ἀδιακόπως ἡ αὐλὴ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τέλους ἠδύνατο νὰ ταραχθῇ ἅπασα ἡ βασιλεία. Ὅθεν οὐδενὸς ἐφείσθη τοῦ δυναμένου νὰ καταστήσῃ τὴν πανήγυριν μεγαλοπρεπεστάτην, προνοήσας περὶ ἑστιάσεων τῶν φίλων καὶ ξένων, περὶ ἀγώνων μουσικῶν καὶ γυμναστικῶν, περὶ τραγικῶν παραστάσεων καὶ περὶ ποικίλων ἄλλων διασκεδάσεων ὅσας καὶ οἵας ἐγίγνωσκεν ὁ τότε ἑλληνικὸς πολιτισμός· διότι καὶ αὕτη, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τοῦ Φιλίππου πανηγύρεις, ἦτο ἑλληνική, ὄχι ἀλλοία τις. Ἕλληνες δὲ πρέσβεις, ἁπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος ἐκπεμφθέντες, περιεστοίχιζον τὸν βασιλέα συγχαίροντες αὐτῷ· καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα θεῶν λαμπρῶς ἐξειργασμένα εἰσήχθησαν ἐν πομπῇ εἰς τὸ θέατρον, καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀμέσως ἤρχετο τὸ τοῦ Φιλίππου αὐτοῦ ἄγαλμα, ὡσεὶ τρισκαιδεκάτου θεοῦ. Ἀλλὰ τὰ ἄγρια πάθη, τὰ ὁποῖα πρὸ καιροῦ περὶ αὐτὸν ἐξηγέρθησαν, καί, ἀνάγκη νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ παθῶν πολυειδῶς παρωξύνθησαν, εὐχερῶς δὲν ἠδύναντο νὰ πραϋνθῶσι. Μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως ὑπῆρχεν εὐπατρίδης τις νεανίας, καταγόμενος μὲν ἐκ τῆς Ὀρεστίδος χώρας τῆς ἄνω Μακεδονίας, ὀνομαζόμενος δὲ Παυσανίας, ὅστις ὑβρισθείς ποτε ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, τοῦ θείου τῆς νέας βασιλίδος Κλεοπάτρας, καὶ μὴ δικαιωθεὶς παρὰ

τοῦ Φιλίππου πρὸς ὃν κατέφυγεν, ἐμελέτησε δολοφονίαν κατ' αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο φαίνεται σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἐνίσχυσαν αὐτὸν οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τοῦ Ἀττάλου καὶ τῆς Κλεοπάτρας· αὐτὴ ἡ ἀμείλιχος Ὀλυμπιὰς ἐπιπαρώξυνε πιθανώτατα τὸν νέον, τοὐλάχιστον δὲν συνεστάλη νὰ ἐπιδείξῃ ἀναφανδὸν τὴν χαρὰν αὐτῆς μετὰ τὸ γεγονός. Ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος συνέπραξεν εἰς τὸ τόλμημα θεωρεῖται ἀνυπόστατον. Ὁπωσδήποτε ὁ Φίλιππος, ὅστις δὲν ἤξευρέ τι περὶ τῆς παρασκευασθείσης κατ' αὐτοῦ συνωμοσίας, ἐβάδιζε φέρων ἱμάτιον λευκόν, φαιδρὸς καὶ ἀτάραχος, πρὸς τὸ θέατρον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἤδη πλῆρες θεατῶν, ὅτε ἅμα ἐπλησίασε πρὸς τὴν πύλην, προπορευόμενος τῶν δορυφόρων, ἐθανατώθη αἴφνης ὑπὸ τοῦ Παυσανίου· ὁ δὲ δολοφόνος οὗτος ἐτράπη μὲν ἀμέσως εἰς φυγήν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ σωθῇ, καταληφθεὶς καὶ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Λεοννάτου καὶ τοῦ Περδίκκου.

Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν εἰς ἡλικίαν 46 ἢ 47 ἐτῶν ὁ Φίλιππος, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα καὶ τρία [1]. Περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐξηνέχθησαν κρίσεις τὰ μάλιστα ἀντίθετοι καὶ ἀντιφατικαί, ὅπως συμβαίνει συνήθως εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅσοι, μεγαλουργήσαντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, προσέβαλον συγχρόνως, ἐξ ἀνάγκης, πολλὰ συμφέροντα καὶ περιῆλθον εἰς ρῆξιν πρὸς πάθη πολλά. Ὁ Παυσανίας βεβαιοῖ ὅτι κατεπάτησεν ἀείποτε τοὺς πρὸς θεοὺς ὅρκους, ὅτι ἠτίμασε τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πίστιν καὶ ὅτι τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ ἀτύχημα ἐπήγαγε τὴν δουλείαν συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ἆρά γε ἀνάγκη ν' ἀνακαλέσωμεν ἐνταῦθα τὴν δεινὴν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς καταφορὰν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀντιπάλου, τοῦ ἀθηναίου ρήτορος, ὅστις, συγκεφαλαιῶν τὴν ἀπειρίαν τῶν ὕβρεων τὰς ὁποίας δὲν ἔπαυσεν ἐπισωρεύων κατ' αὐτοῦ, ἀνακράζει που ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φιλιππικῶν ὅτι ὁ Φίλιππος ὄχι μόνον δὲν εἶναι Ἕλλην, οὐδὲ κοινὸν οὐδὲν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ βάρβαρος, κυρίως εἰπεῖν, δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ἀλλ' ὄλεθρός τις Μακεδών, ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἠγοράζετό ποτε πρότερον. Πολὺ πλειότερον βάρος φαίνεται ἔχουσα ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ καταδίκη τοῦ Θεοπόμπου, ἕλληνος ἱστορικοῦ, τὸ γένος Χίου, ἀκμάσαντος περὶ τὰ τέλη τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος π.Χ. Τὴν γνώμην αὐτοῦ, τὴν διασωθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, νομίζομεν καθῆκον ἡμῶν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν εἶναι γνώμη προσωπικοῦ ἀντιπάλου, ἀλλὰ κρίσις ἱστορικοῦ δοκίμου, ὅστις ὡμολόγει μάλιστα τὴν ἐξαίρετον τοῦ Φιλίππου μεγαλοφυΐαν. Ὁ Θεόπομπος λοιπὸν ἔλεγεν αὐτὸν ἀκρατέστατον πρὸς τὰς γυναῖκας ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ τὸν ἴδιον οἶκον ἐνέβαλεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον διὰ τὰ πάθη αὐτοῦ· ἔλεγεν αὐτὸν πρὸς τούτοις ἀδικώτατον καὶ κακοπραγμονέστατον περὶ τὰς τῶν φίλων καὶ συμμάχων κατασκευάς· πλείστας δὲ πόλεις ἐξηνδραποδισμένον καὶ πεπραξικοπηκότα μετὰ δόλου καὶ βίας· ἔκδοτον δὲ καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὰς ἀκρατοποσίας καὶ ἀναφανδὸν μεθύοντα πολλάκις ἐνώπιον τῶν φίλων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι μέτρια συγκρινόμενα πρὸς τὴν ἑξῆς τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ περικοπήν, τὴν ὁποίαν, αὐταῖς λέξεσι παρατιθεμένην ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα, καθὸ καταδεικνύουσαν εἰς ποίας ὑπερβολὰς τὸ αἴσθημα τῆς ἀπολεσθείσης αὐτονομίας ἐξώθησέ τινας τῶν τότε Ἑλλήνων· «Εἰ γάρ τις ἦν τοῖς Ἕλλησιν ἢ τοῖς βαρβάροις, λέγει ὁ Θεόπομπος, λάσταυρος

[1] Τὰ ἔτη τῆς τοῦ Φιλίππου βασιλείας ἀπὸ 359 μέχρι 336 ἀνέρχονται εἰς 23-24· ἂν δὲ περιλάβωμεν ἐν τῇ βασιλείᾳ ταύτῃ καὶ τὰ ἔτη καθ' ἃ ὁ Φίλιππος ἦρχεν ἀπὸ τοῦ 365 ἐπὶ μέρους τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἡ ὅλη ἀρχὴ τοῦ Φιλίππου μόλις ἀνέρχεται εἰς 30 ἔτη.

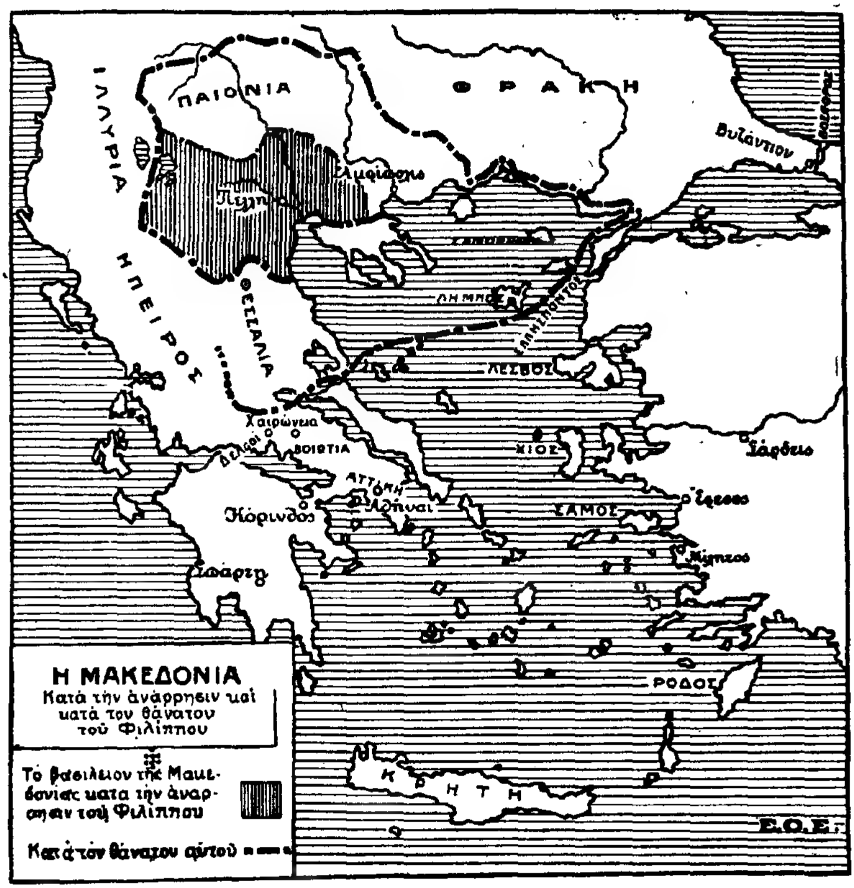
ἢ θρασὺς τὸν τρόπον, οὗτοι πάντες εἰς Μακεδονίαν ἀθροιζόμενοι πρὸς Φίλιππον, ἑταῖροι τοῦ βασιλέως προσηγορεύοντο. Καθόλου γὰρ ὁ Φίλιππος τοὺς μὲν κοσμίους τοῖς ἤθεσι καὶ τῶν ἰδίων βίων ἐπιμελουμένους ἀπεδοκίμαζε· τοὺς δὲ πολυτελεῖς καὶ ζῶντας ἐν μέθαις καὶ κύβοις ἐτίμα καὶ προῆγε. Τοιγαροῦν οὐ μόνον ταῦτ' ἔχειν αὐτοὺς παρεσκεύαζεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυγμίας ἀθλητὰς ἐποίησε. Τί γὰρ τῶν αἰσχρῶν ἢ δεινῶν αὐτοῖς οὐ προσῆν; ἢ τί τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων οὐκ ἀπῆν;» Καὶ ἐνταῦθα ἀποδίδων ὁ ἱστορικὸς εἰς τοὺς ἑταίρους ἐκείνους τοῦ Φιλίππου, ἀπὸ τῶν ὁποίων προῆλθον εἰς μέσον τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι ἔνδοξοι στρατηγοί, πράξεις τὰς ὁποίας αἰσχυνόμεθα τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἐπαναλάβωμεν, προσεπιφέρει· «ὅθεν καὶ δικαίως ἄν τις αὐτοὺς οὐχ ἑταίρους ἀλλ' ἑταίρας ὑπελάμβανεν εἶναι· οὐδὲ στρατιώτας ἀλλὰ χαμαιτύπους προσηγόρευσεν. Ἀνδροφόνοι γὰρ τὴν φύσιν ὄντες ἀνδροπόρνοι τὸν τρόπον ἦσαν. Ἁπλῶς δ' εἰπεῖν, ἵνα παύσωμαι μακρολογῶν, ἄλλως τε καὶ τοσούτων μοι πραγμάτων ἐπικεχυμένων ἡγοῦμαι τοιαῦτα θηρία γεγονέναι καὶ τοιούτους τὸν τρόπον τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἑταίρους Φιλίππου προσαγορευθέντας οἵους οὔτε τοὺς Κενταύρους τοὺς τὸ Πήλιον κατασχόντας. οὔτε τοὺς Λαιστρυγόνας τοὺς τὸ Λεοντῖνον πεδίον οἰκίσαντας, οὔτ' ἄλλους οὐδ' ὁποίους».

Ἐκ τούτων τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου λεγομένων ἐὰν μέρος μόνον, ὄχι τὸ ὅλον, ἦτο ἀληθές, βεβαίως ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ μακεδονικὴ αὐλή, πολιτεία, κοινωνία ἦτο τὸ αἴσχιστον τερατούργημα ἀφ' ὅσα ποτὲ ἡγεμὼν διέπλασεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ὅτι ὁ Φίλιππος, ὁ προϊστάμενος τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ τὸ πλεῖστον δημιουργὸς αὐτοῦ διατελέσας, ἦτο ὁ ἐξωλέστατος τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἤδη ὁ καλὸς κἀγαθὸς Πολύβιος ἀπεδοκίμασε διαρρήδην τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἀθυρογλωσσίαν τοῦ χίου ἱστορικοῦ. Ὁ Πολύβιος παρατηρεῖ πρὸ πάντων ὅτι ὁ Θεόπομπος, εἰπὼν τὸν Φίλιππον βασιλέα εὐφυέστατον πρὸς ἀρετὴν γεγονότα καὶ προσθεὶς ὅτι οὐδέποτε ἡ Εὐρώπη παρήγαγε τοιοῦτον ἄνδρα τὸ παράπαν, ἔπειτα δὲ ἐπισωρεύων κατ' αὐτοῦ τοσαῦτα αἰσχρὰ καὶ δεινά, περιέπεσεν εἰς πρόδηλον ἀντίφασιν. Ἀλλὰ παρεκτὸς τούτου, ὁμολογουμένως ἐσυκοφάντησε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν ὁ λόγος ἦτο περὶ Σαρδαναπάλου καὶ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἐν τῷ βίῳ προαίρεσιν καὶ τὴν ἀσέλγειαν μαρτυρεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐπιγραφή,

> Ταῦτ' ἔχω, ὅσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα, καὶ μετ' ἔρωτος
> τέρπν' ἔπαθον,

ἴσως ἠδύνατό τις νὰ μεταχειρισθῇ τοσαύτην κακορρημοσύνην. Περὶ δὲ Φιλίππου καὶ τῶν ἐκείνου φίλων ὁμιλῶν ὄχι μόνον ἀπρεπέστατον εἶναι ν' ἀποδίδῃ αὐτοῖς μαλακίαν, ἀνανδρίαν, ἀναισχυντίαν, ἀλλὰ τοὐναντίον πρέπει νὰ φοβῆται μᾶλλον ὅτι δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ ἐγκωμιάσῃ ἐπαξίως τὴν γενναιότητα καὶ τὴν φιλοπονίαν καὶ ἑνὶ λόγῳ τὴν ἀρετὴν ἀνδρῶν οἵτινες προφανῶς, διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς τόλμης αὐτῶν, ἐξ ἐλαχίστης βασιλείας ἐνδοξοτάτην καὶ μεγίστην τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν κατεσκεύασαν. Χωρὶς δὲ νὰ ἐνδιατρίψωμεν, ἐξακολουθεῖ ὁ Πολύβιος, εἰς τὰς ἐπὶ Φιλίππου πράξεις, αἱ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν μετ' Ἀλεξάνδρου συντελεσθεῖσαι ὁμολογουμένην τὴν ἐν ἀρετῇ φήμην αὐτῶν παρέδωκαν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον. Διότι μεγάλην ἴσως μερίδα τῶν πεπραγμένων πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὸν προεστῶτα τῶν ὅλων Ἀλέξανδρον, οὐ μικρὰν ὅμως εἰς τοὺς συνεργοὺς καὶ τοὺς φίλους, οἵτινες, πολλαῖς μὲν καὶ παραδόξοις μάχαις ἐνίκησαν τοὺς ὑπεναντίους, πολλοὺς δὲ καὶ παραβόλους ὑπέμειναν πόνους καὶ κινδύνους καὶ ταλαιπωρίας· πλείστης δὲ περιουσίας κυριεύσαντες καὶ

πρὸς ἁπάσας τὰς ἐπιθυμίας πλείστης εὐπορήσαντες ἀπολαύσεως, οὔτε κατὰ τὴν σωματικὴν δύναμιν διὰ ταῦτα οὐδέποτε ἠλαττώθησαν οὔτε κατὰ τὰς ψυχικὰς ὁρμὰς οὐδὲν

ἄδικον οὐδὲ ἀσελγὲς ἐπετήδευσαν. Ἅπαντες δὲ βασιλικοὶ οὕτως εἰπεῖν καὶ ταῖς μεγαλοψυχίαις καὶ ταῖς σωφροσύναις καὶ ταῖς τόλμαις ἀπέβησαν, Φιλίππῳ καὶ μετ' αὐτόν, Ἀλεξάνδρῳ συμβιώσαντες. Ταῦτα ὁ Πολύβιος (1).

(1) Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Πολύβιος ὁ ταῦτα γράφων περὶ Θεοπόμπου, ὡς ἀδίκως καθαπτομένου τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' (Πολύβ. Η' 11, 12) αὐτὸς οὗτος (ἐν Η' 13) μέμφεται τὸν Θεόπομπον ὡς μεροληπτικῶς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου γράψαντα τὴν ἱστορίαν· διότι, λέγει, ἀρξάμενος τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκεῖθεν ἔνθα περίπου κατέλιπεν αὐτὴν ὁ Ξενοφῶν, καὶ κατελθὼν εἰς τοὺς χρόνους τῆς τῶν Θηβῶν ἀκμῆς καὶ τοῦ Φιλίππου Β', τοὐντεῦθεν, ἀντὶ νὰ περιλάβῃ τὴν τούτου ἱστορίαν ἐν τῇ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος συμπεριέλαβεν ἐν τῇ τοῦ Φιλίππου Β', ταύτην καταστήσας κυρίαν τῆς συγγραφῆς ὑπόθεσιν «ὅς γε (Θεόπομπος) ἐπιλαβόμενος (λέγει ὁ Πολύβιος) γράφειν τὰς ἑλληνικὰς πράξεις ἀφ' ὧν Θουκυδίδης ἀπέλιπε καὶ συνεγγίσας τοῖς λευκτρικοῖς καιροῖς καὶ τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν ἑλληνικῶν ἔργων τὴν μὲν Ἑλλάδα μεταξὺ καὶ τὰς ταύτης ἐπιβολὰς ἀπέρριψε, μεταβαλὼν δὲ τὴν ὑπόθεσιν τὰς Φιλίππου πράξεις προὔθετο γράφειν· καίτοι γε πολλῷ σεμνότερον ἦν καὶ δικαιότερον ἐν τῇ περὶ Ἑλλάδος ὑποθέσει τὰ πεπραγμένα Φιλίππῳ συμπεριλαβεῖν ἤπερ ἐν τῇ Φιλίππου τὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐδὲ γὰρ προκαταληφθεὶς ὑπὸ βασιλικῆς δυναστείας καὶ τυχὼν ἐξουσίας οὐδεὶς ἂν ἐπέσχε σὺν καιρῷ ποιήσασθαι μετάβασιν ἐπὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα καὶ πρόσωπον

Ὁ δὲ Ἰσοκράτης, τοῦ ὁποίου τὴν χρηστότητα καὶ τὴν φιλοπατρίαν οὐδεὶς πώποτε ὑπώπτευσεν, οὐ μόνον εἰς συνεχῆ οἰκειότητα δι' ἀλληλογραφίας πρὸς τὸν Φίλιππον περιῆλθεν, οὐ μόνον τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἀνδρὸς ἀπεθαύμασε καὶ διετράνωσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα προαίρεσιν παρέστησεν ἀείποτε ὡς ἀγαθὴν καὶ πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματα ἐπαγγελλομένην.

Τίς δέ, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἀντιφατικῶν κρίσεων, ἡ ἀλήθεια; Ὅτι ὁ Φίλιππος ἦτο ὀξὺς περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ περὶ τὰς ἕξεις τοῦ βίου ἄκρατος, μαρτυρεῖται ὑπὸ γεγονότων ἀναμφισβητήτων. Ἀλλ' ἕτερα πάλιν γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ὅτι διὰ τὴν ὀξύτητα ἐκείνην καὶ τὴν ἀκρασίαν οὔτε τὴν μεγαλοφροσύνην, οὔτε τὴν λεπτότητα, οὔτε τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων ἀπέβαλεν. Ὁ βασιλεὺς ὅστις ἔδωκεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ διδάσκαλον τὸν Ἀριστοτέλην ἤξευρε βεβαίως νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ κάλλιστα τῶν διανοητικῶν προτερημάτων ὅσα ὁ θεὸς ἀπένειμέ ποτε εἰς ἄνθρωπον. Ὁ βασιλεὺς ὅστις τοσοῦτον ἠγάπησε καὶ περιεποιήθη τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ φιλολογίαν καὶ τοσαύτην αὐτὸς ἀνέδειξε περὶ τὸν ἕλληνα λόγον ἐπιτηδειότητα εἶχε βεβαίως τὴν συνείδησιν τοῦ κάλλους καὶ τοῦ ὕψους τῶν ἀρίστων ἔργων ἀφ' ὅσα ποτὲ ὁ ἀνθρώπινος παρήγαγε νοῦς. Ὁ βασιλεὺς ὅστις κατ' ἐπανάληψιν δικαιούμενος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως, μετά τε τὴν κατάλυσιν τοῦ φωκικοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, βεβαίως δὲ δυνάμενος νὰ καταφέρῃ κατ' αὐτῆς πληγὰς καιρίας, ἐφείσθη οὐδὲν ἧττον ἀείποτε αὐτῆς, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων ἀπέδωκεν αὐτῇ, καὶ πολυειδῶς ἄλλως τὴν ἀτυχίαν αὐτῆς ἐθεράπευσεν, ἔδωκεν ἀναμφιβόλως τρανότατον δεῖγμα τῆς μεγαλοφροσύνης αὐτοῦ καὶ τῆς εὐλαβείας ἣν ᾐσθάνετο πρὸς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀνδρῶν ἐν οἷς συγκεφαλαιοῦται τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλά, λέγουσιν, ὁ Φίλιππος ἀνεδείχθη ψεύστης, δόλιος, ἀπατεών· τὸ καθ' ἡμᾶς διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀνωτέρω ἀπεδείξαμεν ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν κατηγοριῶν τούτων εἶναι ἀνυπόστατοι καὶ ὅτι, ἂν ἐνίοτε παρέβη τὸν λόγον αὐτοῦ, δὲν ἥμαρτε κατὰ τοῦτο οὔτε πλειότερον οὔτε δεινότερον ἀφ' ὅσον ἡ ἱστορία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ δυστυχίαν, παρίστησιν ἡμῖν ἁμαρτάνοντας καὶ λαοὺς καὶ ἄνδρας λαβόντας ἅπαξ εἰς χεῖρας δυσκαταμάχητον δύναμιν. Ἀλλά, ἐπιφέρουσιν, ὁ Φίλιππος κατέσκαψε πολλὰς ἑλληνίδας πόλεις καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν ἐξηνδραπόδισε. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς εἰμὴ ὡς πρὸς τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς· καὶ ἐνῷ, μὴ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὰς περιπετείας τοῦ πολέμου τούτου, δὲν ἠξεύρομεν μέχρι τίνος αἱ πόλεις αὗται δὲν κατηνάγκασαν, διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν, τὸν Φίλιππον εἰς τὴν ἐσχάτην ἐκείνην τιμωρίαν, ἐλάβομεν ἀφ' ἑτέρου ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν ἤδη ὅτι δεχόμενοι τὰ πράγματα ὅπως παριστῶσιν αὐτὰ οἱ τῶν Ἀθηνῶν ῥήτορες, πάλιν ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ἀνέδειξε, μετὰ τὴν νίκην, τὴν ἀμείλιχον ἐκείνην ἀγριότητα καὶ ἀπανθρωπίαν εἰς ἣν ἐξετραχηλίσθησαν ἄλλοτέ ποτε Πελοποννήσιοί τε καὶ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Καθόλου δὲ ἀνεξεταζόμενος ὁ τοῦ Φιλίππου βίος παρίστησιν αὐτὸν ἀναμφιβόλως ἕνα τῶν μᾶλλον μεγαλεπηβόλων καὶ μεγαλοπραγμόνων ἀνδρῶν ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Ὅτε ὁ Φίλιππος ἐβασίλευσε, τὸ μακεδονικὸν κράτος περιωρίζετο εἰς μικράν τινα περὶ τὴν Πέλλαν χώραν, ἥτις καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πλησιεστάτης παραλίας διεχωρίζετο ἐν μέρει ὑπὸ πολλῶν αὐτονόμων καὶ ἰσχυρῶν ἑλληνίδων πόλεων· ὅτε δὲ ὁ Φίλιππος ἀπέθανε τὸ

ἀπὸ δὲ ταύτης ἀρξάμενος καὶ προβὰς ἐπὶ ποσὸν οὐδ' ὅλως οὐδεὶς ἂν ἠλλάξατο μονάρχου πρόσχημα καὶ βίου, ἀκεραίῳ χρώμενος γνώμῃ.

μακεδονικὸν κράτος ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ μέχρι τῆς Ἰονίου θαλάσσης. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πᾶσαι αἱ πόλεις ἀνεγνώριζον τὴν *κυριαρχίαν* τοῦ βασιλέως ἐξαιρέσει μόνον τῆς Σπάρτης καί τινων ὀρεινῶν λαῶν, οἷοι ἦσαν οἱ Αἰτωλοί, οἱ διασώσαντες τὴν αὐτονομίαν διά τε τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτῶν καὶ τὴν τραχύτητα τῆς χώρας ἐν ᾗ ᾤκουν (¹). Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ τύχη ἐβοήθησεν αὐτὸν πολὺ περὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου· διότι ὁ Φίλιππος εὗρε τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ἐντελῶς σχεδὸν παρακμάσασαν καὶ τούτου ἕνεκα εὐχερῶς ἐδέσποσεν αὐτῆς. Ὥστε, ἂν διέπραττε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ἁπλῶς ἵνα κυριαρχήσῃ αὐτῆς, οὐδόλως, τῇ ἀληθείᾳ ἠθέλομεν θαυμάσει τὸν ἄνδρα. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο ἐκ τῶν κοινῶν ἐκείνων δορικτητόρων οἵους ἀναφέρει πολλοὺς ἡ ἱστορία. Παραλείποντες νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν αὐτοῦ μεταρρύθμισιν, περὶ ἧς ἐν ἐκτάσει ἀνωτέρω ὡμιλήσαμεν καὶ δι' ἧς τοσοῦτον σπουδαίως ἐπενήργησεν εἰς τὴν τύχην τοῦ κόσμου ἐπὶ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας, ἐφιστῶντες δὲ ἰδίως τὴν προσοχὴν ἐνταῦθα εἰς τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις αὐτοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι ὠφελήθη μὲν ἐκ τῆς παρακμῆς τοῦ προηγουμένου αὐτῆς πολιτικοῦ συστήματος, ἵνα καθυποβάλῃ αὐτὴν εἰς τὴν μοναρχικὴν αὐτοῦ ἡγεμονίαν, ἀλλὰ δὲν ἔπραξε τοῦτο ἵνα φορολογῇ καὶ νέμηται τὰς χώρας ταύτας· ἐπεζήτησε τὴν ἐπ' αὐτῶν κυριαρχίαν ἐπὶ τῷ πολὺ εὐγενεστέρῳ σκοπῷ οὐ μόνον νὰ διασώσῃ αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου εἰς ὃν ἀπαραιτήτως κατεφέροντο, ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ τινα ἀναβίωσιν νὰ θαυματουργήσῃ καὶ νέον ἐνεργείας στάδιον εἰς αὐτὰς νὰ διανοίξῃ. Ναὶ μὲν πολλοὶ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων τινὲς δὲν παραδέχονται τὴν τοιαύτην ἔποψιν τῆς τοῦ Φιλίππου πολιτείας, θεωροῦντες αὐτὸν μᾶλλον ὡς καταδουλώσαντα τὴν Ἑλλάδα καὶ πολλῶν συμφορῶν αὐτῇ πρόξενον γενόμενον, ἀλλ' ἡ δοξασία αὕτη τοσοῦτον ἀπᾴδει πρὸς τὰ πράγματα ὥστε δὲν ἐννοοῦμεν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικρατῇ εἰσέτι εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ὅτι ἀρχαῖοι ἐπρέσβευσαν τοιοῦτό τι δὲν ἀποροῦμεν, διότι ἄλλοι μὲν αὐτῶν δὲν ἐπέζησαν, ἵνα ἴδωσι τὸ μέγα ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ δὲν κατενόησαν τὰ προσεχῆ ἢ πόρρω ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τούτου· ἀλλ' ὅτι νεώτεροι ἱστορικοί, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἐξελληνισμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὰ ἐντεῦθεν προκύψαντα δυσυπολόγιστα ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν τύχην τοῦ κόσμου καὶ ὡς πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατά τε τὸν μέσον αἰῶνα καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἐπιμένουσιν οὐδὲν ἧττον ὁμιλοῦντες περὶ καταδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ καταλύσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, τοῦτο μάλιστα φαίνεται ἀκατανόητον. Ὁ Γρότε λ. χ., ἵνα περιορισθῶμεν εἰς ἕνα τῶν ἐπιφανεστάτων νεωτέρων ἱστορικῶν, δὲν διστάζει νὰ θεωρήσῃ τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχουσαν ὅπως τὰ μεταξὺ Ναπολέοντος Α' καὶ τῆς παραρρηνίου ὁμοσπονδίας τῶν γερμανικῶν ἡγεμόνων. Καθὼς οἱ Γερμανοὶ ἐκεῖνοι, λέγει, καίτοι μηδὲν συμφέρον ἔχοντες εἰς τὰς κατακτήσεις τοῦ Ναπολέοντος, ἠναγκάζοντο ὅμως νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτόν, οὕτω καὶ οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες, καίτοι μηδὲν συμφέρον ἔχοντες εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ μόνης τῆς βίας ἠναγκάσθησαν νὰ συμπράξωσιν εἰς αὐτό. Ἀλλ' εἶπεν ἆρά γε τοῦτο σπουδάζων ὁ Βρεττανὸς ἱστοριογράφος; Βεβαίως οἱ Γερμανοὶ οὐδὲν συμφέρον εἶχον οὔτε εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἱσπανίας, ἐν ᾗ ἀφειδῶς ἔχυσαν τὸ αἷμα αὐτῶν ἕνεκα τῶν παραλόγων

(¹) Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα περὶ κυριαρχίας (souveraineté) ὅπως νοοῦμεν σήμερον, ἀλλὰ περὶ ἡγεμονίας, ἤτοι ἀρχηγίας στρατιωτικῆς, ἐν τῇ μελετωμένῃ στρατείᾳ περὶ ἡγεμονίας στρατηγικῆς ἐν συμμαχίᾳ στρατιωτικῇ.

τοῦ δορικτήτορος βουλευμάτων, οὔτε εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ρωσίας, ἐν ᾗ κακῶς πολλαὶ αὐτῶν μυριάδες ἀπώλοντο ὑπὸ τὰς ἀετοφόρους αὐτοῦ σημαίας. Ἀλλ' εἶναι τῷ ὄντι ἀληθὲς ὅτι οἱ προπάτορες ἡμῶν κατηναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν μακεδόνων βασιλέων νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, οὐδεμίαν ἔχοντες πρὸς τοῦτο οἴκοθεν προαίρεσιν καὶ μηδὲν ἐθνικόν, πολιτικόν, κοινωνικὸν συμφέρον ; Μήπως ἀπ' αὐτῶν τῶν ἡρωικῶν χρόνων ὁ κατὰ τῆς Ἀσίας ἀγὼν δὲν ὑπῆρξε τὸ αἰώνιον ὄνειρον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος; Μήπως τοῦτο δὲν ὑπῆρξε τὸ θέμα τοῦ ἀρχαιοτάτου ἡμῶν ἔπους; Μήπως ἐπὶ τούτῳ δὲν ἔστησεν ὁ Κίμων τὰ ἀείμνηστα αὐτοῦ περὶ Εὐρυμέδοντα καὶ Κύπρον τρόπαια; Μήπως τοῦτο δὲν συνεβούλευσεν ὁ Θουκυδίδης ὁ πρεσβύτερος; Μήπως τοῦτο δὲν ἐπεχείρησεν ὁ μέγας Ἀγησίλαος; Μήπως εἰς τοῦτο δὲν προέτρεπεν ἀπαύστως τὸν Φίλιππον ὁ ἀθηναῖος Ἰσοκράτης; Ἡ ἰδέα λοιπὸν τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας ἦτο ἀνέκαθεν, ἰδέα καθαρῶς ἑλληνική, τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἔθνους προκύψασαν, ἠσπάσθησαν ἁπλῶς καὶ ἐπετέλεσαν ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος· ἐνῷ ἡ κατάκτησις τῆς Ἱσπανίας ἢ τῆς Ρωσίας ἦσαν διανοήματα παραχθέντα ἐν μόνῳ τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ μεγάλου νεωτέρου δορικτήτορος, διανοήματα ἐντελῶς ἀλλότρια τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἀληθῶς ὑπὸ μόνης τῆς βίας ἀναγκαζόμενον συνέπραττεν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν αὐτῶν. Πλὴν τούτου, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος οὐδὲν εἶχε συμφέρον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας; Πρῶτον αὐτῆς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν βαρβάρων ἀπελευθέρωσις τοσούτων κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἑλληνίδων πόλεων. Ἔπειτα αἱ μυρίαι πόλεις αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι Καυκάσου καὶ Ἰνδοῦ καὶ Αἰθιοπίας κτισθεῖσαι ὑπὸ ἑλλήνων ἀποίκων κατῳκίσθησαν· κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ἀστικοὺς θεσμοὺς διωργανώθησαν· τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐλάλησαν· ὑπὸ ἑλλήνων τεχνιτῶν διεκοσμήθησαν· ὑπὸ ἑλλήνων στρατηγῶν ἐφρουρήθησαν· καὶ ἀνέδειξαν ἕλληνας φιλοσόφους, ἀστρονόμους, γεωγράφους, γραμματικούς, ῥήτορας πολιτικούς τε καὶ ἐκκλησιαστικούς, τοσούτους καὶ τηλικούτους ὥστε αὐτοὶ καὶ μόνοι ἤθελον εἶναι ἱκανοὶ νὰ διαιωνίσωσι τὸ ὄνομα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1). Ἐὰν ὑπάρχῃ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν γεγονὸς δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Φιλίππου μακεδονικῆς ἡγεμονίας, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἡ ἐπ' ἐσχάτων ἐπιτελεσθεῖσα ἕνωσις τῆς ἰταλικῆς ἐθνότητος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πεδεμοντικοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Τὸ Πεδεμόντιον περιελάμβανε φυλάς τινας, οὐκ ὀλίγας, αἵτινες ὁμολογουμένως δὲν ἦσαν ἰταλικῆς καταγωγῆς, καὶ ἐντούτοις ἀπετέλουν τὸ κράτιστον τοῦ πεδεμοντικοῦ στρατοῦ μέρος. Οἱ δὲ ὡς Ἰταλοὶ θεωρούμενοι ὑπήκοοι τοῦ Πεδεμοντίου λαλοῦσι διάλεκτον τοσοῦτον ἰδιόρρυθμον, ὥστε εἶναι δύσληπτος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς λοιπῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἀνώτεραι τοῦ Πεδεμοντίου τάξεις πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται τὸν μεμουσωμένον ἐκεῖνον τοσκανικὸν λόγον, ὅστις διὰ ῥωμαϊκῶν μάλιστα χειλέων ἐκφερόμενος ἀποτελεῖ τὸ ἐντελέστατον τῆς ἰταλικῆς γλώσσης ἰδίωμα. Ἅπαντα τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας, ἐφ' οἷς τοσοῦτον δικαίως καυχᾶται ἡ Ἰταλία, εἶχον παραχθῇ ἐκτὸς τοῦ Πεδεμοντίου. Ἅπασαι αἱ λαμπρότεραι καὶ ἐνδοξότεραι ἱστορικαὶ τῆς Ἰταλίας

(1) Ἀλλὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν ταῦτα πάντα ἦσαν ἐν μέτρῳ τινὶ ἀποτελέσματα τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς μελετηθείσης ἤδη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου αὐτοῦ), ἂν ἦσαν ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἂν πρὸς τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν ἀπέβλεπον ἀρχῆθεν ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς. Ἡ δευτέρα αὕτη γνώμη, προκειμένου μάλιστα περὶ Φιλίππου, εἶναι σφόδρα ἀμφισβητήσιμος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ πραγματευθῶμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ περὶ Ἀλεξάνδρου κεφαλαίου.

παραδόσεις, συνεδέοντο μετὰ χωρῶν παντελῶς ἀλλοτρίων τοῦ Πεδεμοντίου. Ἐνὶ λόγῳ, τὸ Πεδεμόντιον ἐλογίζετο ὑπὸ πλείστων Ἰταλῶν ὡς χώρα σχεδὸν μὴ ἰταλική, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ πολλάκις ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἰταλῶν ὠνομάσθησαν βάρβαροι. Οὐδὲν ἧττον, ἐπειδὴ τὸ Πεδεμόντιον περιεῖχε τὸν ἄριστα συγκεκροτημένον στρατὸν τῆς χερσονήσου καὶ ἠξιώθη νὰ λάβῃ βασιλεῖς καὶ ὑπουργοὺς ἐξόχους, ἀνέλαβε καὶ συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἑνώσεως ἅπαντος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Καὶ ὑπῆρξαν μὲν Ἰταλοί τινες καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι, οἵτινες, ἕνεκα πολιτικῶν συμφερόντων καὶ παθῶν, ἐπέμενον καὶ ἐπιμένουσιν ὀνομάζοντες ξενικὴν κατάκτησιν τὴν τοῦ Πεδεμοντίου ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους καὶ ἅπαντες οἱ εἰλικρινεῖς φίλοι τῆς προόδου αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης ἐπεκρότησαν εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, ὡς ἐπιτηδειότατον νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐθνότητος ἐκείνης ἀναβίωσιν.

Νόμισμα Φιλίππου
(Ἱππεὺς φορῶν χλαμύδα καὶ καυσίαν. Ζεὺς ἐστεφανωμένος)

[» Ἡ τοιαύτη διὰ τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τοῦ » Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ δημιουργηθεῖσα ἐν Ἰτα- » λίᾳ κατάστασις οὐχὶ ἐν πᾶσιν εὐστόχως καὶ » ἐπιτυχῶς παραβάλλεται πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι » διὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου δη- » μιουργηθεῖσαν. Οἱαδήποτε καὶ ἂν θεωρηθῇ » ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Πεδεμοντίου, ἡ χώρα αὕτη, καθ' ὃν χρόνον » ἐπεβάλλετο εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἰταλικῆς ἑνώσεως, ἦτο χώρα ἀκραιφνῶς ἰταλική, » ἐν ᾗ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ ἐθνικῆς ἐλευθερίας » ἤκμαζε καὶ ἐπεκράτει καὶ ἥτις διὰ τοῦτο εἶχε καταστῇ ἄσυλον καὶ κέντρον ἐνεργείας » πάντων τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρημένης ἰδέας ἐργαζομένων καὶ ἀγωνιζομένων Ἰταλῶν. Τὸ δὲ ἔρ- » γον ὅπερ ἐπετέλεσεν αὐτὴ συνδρομῇ πάντων τῶν φιλοπατρίδων Ἰταλῶν πάσης χώρας Ἰτα- » λικῆς, οὐ μόνον ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἀλλὰ καὶ μετὰ προθυμίας ἐνθουσιώδους καὶ » ζήλου ἐνθέου, ἀπέβλεπεν οὐχὶ εἰς τὴν τοῦ Πεδεμοντίου ἡγεμονίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑπὸ τὴν » ἡγεσίαν τοῦ κράτους τούτου πολιτικὴν ἑνότητα καὶ ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ » Ἰταλικοῦ ἔθνους. Τοὐναντίον δὲ ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία Φιλίππου Β' καὶ Ἀλεξάνδρου, » οὖσα ἄλλως ἀκραιφνῶς ἑλληνική, ἠγωνίζετο ὑπὲρ πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπικρατή- » σεως καὶ οἱονεί τινος ἡγεμονίας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἣν οὐδεμία πόλις, οὐδεὶς λαὸς ἑλλη- » νικὸς ἑκὼν ἔστεργε καὶ καθ' ἧς αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, διηνεκῶς, » εἰρηνικῶς τε καὶ πολεμικῶς ἀντενήργουν. Ἐπιτυχεστέρα μέχρι τινὸς θὰ ἦτο ἴσως » παραβολή τις τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου παροδικῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος » Μακεδονικῆς ἡγεμονίας πρὸς τὴν τῆς Πρωσσίας ἐπὶ τῆς Γερμανίας. Ἡ Πρωσσία διὰ » τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρετῶν τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς, κατασταθεῖσα τὸ σπου- » δαιότατον τῶν γερμανικῶν κρατῶν, ἐπραγμάτωσε διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ » πάντων τῶν φιλοπατρίδων Γερμανῶν ὡριμάσασαν κατὰ μικρὸν ἰδέαν τῆς πολιτικῆς ἑνό- » τητος καὶ ἐπέβαλεν αὐτὴν ἐνόπλως καὶ εἰς τοὺς μὴ στέργοντας. Μέχρι τοῦ σημείου » τούτου ἡ παραβολὴ χωρεῖ ἐπιτυχῶς, ἀλλ' ἐντεῦθεν ἄρχεται καὶ ἡ ἀνομοιότης. Ἡ διὰ » τῶν ὅπλων ὑπὸ τῆς Πρωσσίας ἐπιβληθεῖσα τῇ Γερμανίᾳ ὑπὸ τὴν πρωσσικὴν ἡγεμο- » νίαν πολιτικὴ ἑνότης, εὑροῦσα κραταιὰν σύμμαχον τὴν διηνεκῶς ἐν τῷ γερμανικῷ πνεύ- » ματι ἐνισχυομένην ἰδέαν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος, κατέστη κατὰ μικρὸν ἑνότης πολιτικὴ » μετ' ἀκραιφνῶς ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, κατανικήσασα πάντα τὰ ποικίλα φυλετικά, θρη- » σκευτικὰ καὶ δυναστικὰ στοιχεῖα διαφορᾶς καὶ διαιρέσεως· τοὐναντίον δὲ ἡ ὑπὸ

» τῶν διαφόρων Μακεδόνων ἡγεμόνων, ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Β' ἐπὶ μέγα ἢ σμικρὸν
» μέρος τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ὅπλων ἐπιβληθεῖσα ἡγεμονία, οὐδέποτε δυνηθεῖσα νὰ ἐπι-
» βληθῇ τῶν ἀποστεργόντων αὐτὴν ἀείποτε Ἑλλήνων, οὐδέποτε συνεδέθη ἐσω-
» τερικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ ἀφωμοιώθη μετὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος, ἥτις μέχρι
» τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ὡς μέγιστον ἀγαθὸν ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ
» αὐτοτέλειαν τῶν τε κατ' ἰδίαν πόλεων καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Προυκάλει δὲ καὶ αὐτῆς
» τῆς Ρώμης τὴν προστασίαν ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐπιζητουμένης πολιτικῆς
» ἑνότητος.

» Αἱ παραβολαὶ τῶν τυχῶν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πολιτειῶν πρὸς τὰς τῶν ἀνωτέ-
» ρω εὐρωπαϊκῶν δύνανται νὰ ἔχωσι σημασίαν μόνον ἔν τισι κατὰ μέρος σημείοις. Τῆς
» μεγάλης ἐσωτερικῆς οὐσίας ἡ νόησις ἀπαιτεῖ ἰδίαν ἔρευναν, παρατήρησιν καὶ θεωρίαν
» ἐν τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς, ἐλευθέραν ἀπὸ πάσης ἐξ ἐπιπολῆς ἀντιλήψεως καὶ παραβολῆς
» τῶν ὁμοίων φαινομένων πραγμάτων»].

Διατὶ λοιπὸν οἱ φίλοι τῆς δόξης καὶ τῆς προόδου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἔθνους δὲν ἤθελον ἐξ ἴσου ἐπικροτήσει εἰς τὸ ἔργον τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνῷ ἡ Μακεδονία εἶχεν ὡς πρὸς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἀπαραλλάκτως σχεδὸν ὅπως τὸ Πεδεμόντιον ὡς πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν; Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι ἀπὸ τῶν γενικῶν τούτων παρατηρήσεων εἰς τὰ καθέκαστα ἐρχόμενοι νὰ ἴδωμεν πῶς ὁ τοῦ Φιλίππου υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀρξάμενον μέγα ἔργον.

'Ανάγλυφον ἐκ τῆς σαρκοφάγου τοῦ 'Αλεξάνδρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ 'Αλέξανδρος ἐγεννήθη, ὡς εἴδομεν, κατὰ 'Ιούλιον τοῦ 356. Κυριώτατοι μὲν αὐτοῦ παιδαγωγοὶ ὑπῆρξαν ὁ συγγενὴς τῆς 'Ολυμπιάδος Λεωνίδας καὶ ὁ 'Ακαρνὰν Λυσίμαχος, ἓν δὲ τῶν πρώτων βιβλίων τὰ ὁποῖα ἀνέγνωσεν, ἡ 'Ιλιάς, τὴν ὁποίαν διαφερόντως ἠγάπησε καθ' ὅλον τὸν βίον καὶ τῆς ὁποίας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἀείποτε ἀντίγραφον, διορθωθέν, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους. Πάλιν δὲ ἐξ ὅλων τῶν ἡρώων τοῦ ἔπους ἐκείνου τὸν 'Αχιλλέα μάλιστα ἐθαύμασε καὶ πρὸς τοῦτον μάλιστα ἐζήτει νὰ ἀφομοιώσῃ ἑαυτόν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὑπελαμβάνετο ὡς ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐκ μητρός. Τούτου δ' ἕνεκεν ηὐνόησεν ἐξαιρέτως τὸν 'Ακαρνᾶνα Λυσίμαχον, ὅστις ἑαυτὸν μὲν ὠνόμαζε Φοίνικα, τὸν δ' 'Αλέξανδρον 'Αχιλλέα, Πηλέα δὲ τὸν Φίλιππον. 'Αξιοσημείωτον δ' ὅτι καὶ ὁ τῶν νεωτέρων χρόνων ὑπέρτατος πρωταγωνιστής, ὅστις μᾶλλον παντὸς ἄλλου δικαιοῦται ν' ἀντιπαραβληθῇ πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον, προετίμα ἐπίσης τὸ ὁμηρικὸν ἔπος ὅλων τῶν λοιπῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων. Διότι εὕρισκε τὸν Ὅμηρον μέγαν ἅμα καὶ ἀληθῆ, καὶ κατεγοητεύετο ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως ἣν παριστῶσιν ἀφ' ἑνὸς τὰ λεπτά, τὰ εὐγενῆ, τὰ ὑψηλὰ πολλάκις αἰσθήματα τῶν ἡρώων τῆς 'Ιλιάδος, ἀφ' ἑτέρου τὰ μέχρι βαρβαρότητος ἀφελῆ αὐτῶν ἤθη, παρατηρῶν ὅτι ἀδιάφορον τὸ ἔνδυμα τὸ περικαλύπτον τὸν ἄνθρωπον, ἀρκεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἄνθρωπος ἀληθινὸς οἷος ὑπάρχει πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Ὁ Ὅμηρος, ἔλεγεν ὁ Ναπολέων, εἶδε καὶ ἔπραξεν· ἐνῷ ὁ Ρωμαῖος Οὐιργίλιος εἶναι λογιώτατος, μηδὲν ἰδὼν καὶ μηδὲν πράξας. 'Αλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν 'Αλέξανδρον. Ὅτι οὗτος οὐ μόνον πρὸς τὸν Ὅμηρον ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἕλληνας ποιητὰς οἰκείως εἶχεν ἐκ παίδων, δηλοῦται ἐκ τοῦ ἑξῆς διηγήματος, τὸ ὁποῖον λογίζεται πάσης πίστεως ἄξιον. Ὁ 'Αλέξανδρος ἦτο δεκαέτης ὅτε οἱ περὶ τὸν Αἰσχίνην καὶ τὸν Δημοσθένην πρεσβευταὶ τῶν 'Αθηναίων εἶχον ἔλθει εἰς Πέλλαν

ἵνα διαπραγματευθῶσι τὴν εἰρήνην· ἐνῷ δὲ ὁ Φίλιππος, συμποσιάζων μετ' αὐτῶν, συνωμίλει χαριέντως καὶ εὐθύμως, ὅπως συνήθιζε, διεσκέδαζεν ὁ παῖς, ἀπαγγέλλων ἐκ μνήμης διάφορα ποιητῶν χωρία καὶ ἰδίως παρέστησε μετὰ παιδὸς ἑτέρου σκηνήν τινα ἑλληνικοῦ δράματος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο τρισκαιδεκαέτης, ὅτε ἡ παίδευσις αὐτοῦ ἐπετράπη εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν ὁποῖον ὁ Φίλιππος ἐπὶ τούτῳ ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ καὶ τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ Νικόμαχος εἶχε διατελέσει φίλος καὶ ἰατρὸς τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου, Ἀμύντου. Κατὰ δυστυχίαν δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς ὁποῖά τινα μαθήματα παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὗτος ἐπὶ τριετίαν τοὐλάχιστον διετέλεσεν ἀκροώμενος τοῦ διδασκάλου ἐκείνου μετὰ πλείστης ἐπιμελείας, καὶ ὅτι προσηλώθη πολὺ εἰς αὐτόν. Ἀναμφισβήτητον δὲ φαίνεται ἐπίσης ὅτι προσεκτήσατο ἱκανὴν περὶ τὸν λόγον ἐπιτηδειότητα καὶ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων καὶ κινδύνων τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας οὐδέποτε ἔπαυσε τερπόμενος περὶ τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ποιήσεως.

Ἀλέξανδρος μελλέφηβος
(Καπιτωλῖνον Μουσεῖον Ρώμης)

Ἀκριβῶς δὲν ἠξεύρομεν οὐδὲ πότε κατὰ πρῶτον μετέσχε τῶν δημοσίων πραγμάτων. Λέγεται ὅτι νεώτατος ὢν ἔτι ὑπεδέχθη ποτέ, ἀποδημοῦντος τοῦ πατρός, τοὺς πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ κατέπληξεν αὐτοὺς διά τε τὴν εὐπρέπειαν τοῦ τρόπου καὶ τῶν ἐρωτημάτων τὴν ἐμβρίθειαν. Στρατεύοντος δὲ τοῦ Φιλίππου ἐπὶ Βυζαντίους τῷ 340, ὁ Ἀλέξανδρος, εἰ καὶ μόλις ὢν ἑκκαιδεκαέτης, ἀπελείφθη κύριος ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς σφραγῖδος. Τότε κατέβαλεν ἐπανάστασιν τῆς γείτονος θρᾳκικῆς φυλῆς τῶν Μεδάρων καὶ κυριεύσας μίαν αὐτῶν πόλιν ἀνῳκοδόμησεν αὐτὴν καὶ προσηγόρευσεν Ἀλεξανδρούπολιν· ὥστε τοῦτο ὑπῆρξε τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐπωνύμων ἐκείνων αὐτοῦ κτισμάτων, ὧν πλεῖστα ὅσα ἔμελλε βραδύτερον νὰ σπείρῃ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικήν. Μετὰ δύο δὲ ἔτη, τῷ 338, συνεξεστράτευε μετὰ τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐστρατήγησεν ὑπ' αὐτὸν ἐν Χαιρωνείᾳ, καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην, κατατροπώσας τὸν ἱερὸν τῶν Θηβαίων λόχον. Ὅθεν, ἂν καὶ πολλαί, ὡς εἴδομεν, προέκυψαν μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οἰκιακαὶ ἔριδες, ὁ Φίλιππος ἐγίνωσκε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ πάσης πίστεως ἐπέτρεπεν αὐτῷ τὰ σπουδαιότατα τῶν πραγμάτων. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ πῶς ὅτε, δολοφονηθέντος τοῦ Φιλίππου, δυσκαταγώνιστοι κίνδυνοι περιεστοίχισαν τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ νέος βασιλεὺς οὐδόλως ἐπτοήθη. Ὁ Φίλιππος εἶχε γεννήσει πρὸ ὀλίγου υἱὸν ἀπὸ τῆς νέας αὐτοῦ συζύγου Κλεοπάτρας· ταύτης τῆς Κλεοπάτρας ὁ θεῖος, ἢ κατ'

ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ἄλλους ἀδελφός, Ἄτταλος ἴσχυε τὰ μέγιστα ἐν τῷ κράτει, ἔχων πολυαρίθμους συγγενεῖς καὶ φίλους, ἐνῷ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Νέαρχος καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι οἰκείως ἔχοντες πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἄνδρες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν χώραν. Πλὴν τούτων, ὑπῆρχε τοῦ Περδίκκου, τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου τοῦ Φιλίππου, υἱός, ὀνόματι Ἀμύντας, ὅστις, ὢν ἤδη 24 τοὐλάχιστον ἐτῶν, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πολλῶν ὡς νόμιμος τῆς βασιλείας διάδοχος. Ἐπὶ πᾶσι δέ, ὁ αἰφνίδιος τοῦ Φιλίππου θάνατος, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης καὶ τῶν λαμπροτάτων προσδοκιῶν, ἰσχυρῶς συνεκίνησε τά τε ἐν τῇ πανηγύρει παριστάμενα πλήθη, καὶ ἅπασαν τὴν μακεδονικὴν χώραν. καὶ ἅπαντα τὰ ὑπήκοα ἔθνη. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἦτο παρὼν καὶ ἀνηγορεύθη πάραυτα βασιλεὺς ὑπὸ τῶν φίλων, ἀνεδείχθη λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καθ' ὅλα ἐνάμιλλος τῶν ποικίλων ἐκείνων καὶ μεγάλων δυσχερειῶν. Ἐπεθεώρησε, περιεποιήθη καὶ προσῳκειώθη τὰ διάφορα σώματα τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, λαλήσας πρὸς αὐτὸν συνετῶς ἅμα καὶ ἐντόνως καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ διατηρήσῃ ἀπαραμείωτον τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας, καὶ ἰδίως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν προκηρυχθεῖσαν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαν, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἐμελέτα νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ Φίλιππος. Τελέσας δὲ λαμπρότατα τὰ τῆς κηδείας τοῦ πατρὸς διέταξεν ἐνταὐτῷ αὐστηρὰς ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ τιμωρίαν τῶν συνενόχων τοῦ Παυσανίου, Ἐκ τούτων ἡ Ὀλυμπιὰς οὐ μόνον, φυσικῷ τῷ λόγῳ, διέφυγε πᾶσαν ποινὴν ἀλλὰ καὶ πολλὴν διετήρησεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Δύο ἕτεροι συνένοχοι, δύο ἀδελφοὶ ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς τῆς κατὰ τὴν ἄνω Μακεδονίαν χώρας Λυγκηστίδος καταγόμενοι, Ἡρομένης καὶ Ἀρραβαῖος, Ἀερόπου υἱοί, ἐθανατώθησαν· ἀθῷος δὲν ἦτο οὐδὲ ὁ τρίτος ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος, ἀλλ' οὗτος, ἐπειδὴ ἀμέσως μετὰ τὸν φόνον προσηγόρευσε τὸν νέον βασιλέα, ἀπηλλάγη πάσης τιμωρίας καὶ προήχθη μάλιστα εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα. Διέπραξε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἄλλους πολλοὺς τότε φόνους. Ἐθανάτωσε τὸν πρὸ μικροῦ ἀναφερθέντα υἱὸν τοῦ Περδίκκου Ἀμύνταν συνωμοσίας ἕνεκα. Κατέστησεν ἐκποδὼν τὸν ἀπὸ τῆς Κλεοπάτρας γεννηθέντα υἱὸν τοῦ Φιλίππου· ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐθανατώθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ τῆς ἀπουσίας καὶ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Τελευταῖον ὁ Ἄτταλος, ὁ τῆς Κλεοπάτρας θεῖος ἢ ἀδελφός, καὶ εἷς ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν μακεδονικοῦ στρατοῦ, ἐφονεύθη ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Ἑκαταίου καὶ τοῦ Φιλώτα, δυνάμει μυστικῶν διαταγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλοι δέ τινες, εἴτε ἔνοχοι ὄντες εἴτε ἁπλῶς ὕποπτοι, ἐσώθησαν φυγόντες εἰς Ἀσίαν παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, ὅστις φαίνεται συντελέσας εἰς τὸ ἀνοσιούργημα τοῦ Παυσανίου. Ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν τούτων φόνων μὴ ὑπολάβωμεν τὸν Ἀλέξανδρον αἱμοβόρον· ἐν Μακεδονίᾳ ἐπεκράτει τοιαύτη ἀνέκαθεν ἀταξία περὶ τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας ὥστε εἴδομεν ὅτι ἅπαντες σχεδὸν οἱ βασιλεῖς ἠναγκάζοντο διὰ τοιούτων βιαιοπραγιῶν νὰ ἐξασφαλίζωσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν· ὁ δ' Ἀλέξανδρος γινώσκων ἅπαντα τὰ ὑπήκοα ἔθνη ἕτοιμα πρὸς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ἰδίως σφόδρα διαταραχθεῖσαν ἐνόμισεν ἔτι μᾶλλον ἀπαραίτητον νὰ ἀπαλλαγῇ παντὸς ἐσωτερικοῦ ἀντιπάλου, πρὶν ἢ ἀποδημήσας τῆς Μακεδονίας ἐπιχειρήσῃ τὴν ἁπανταχοῦ κύρωσιν τοῦ ἀμφισβητουμένου αὐτοῦ δικαιώματος.

Τῷόντι, ἅμα ἐδολοφονήθη ὁ Φίλιππος, πολλὴ ἐπεκράτησε, μάλιστα ἐν Ἀθήναις, ταραχή, ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἰδίως ὑποκινηθεῖσα, ὅστις παρέστησε τὸν θάνατον τοῦ

ἀνδρὸς ἐκείνου ὡς παρέχοντα τῇ πόλει ἐλπίδας νέας ἐλευθερίας, ἐξύμνησε τὸ τοῦ Παυσανίου ἔργον, ἐξύβρισε τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπονομάσας αὐτὸν Μαργίτην (ἀπὸ χαρακτῆρος τινὸς ἀξίου περιφρονήσεως ἑνὸς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων), ἄνθρωπον εὐήθη, ὅστις δὲν θέλει κινηθῇ ἐκ Μακεδονίας, διότι ἀγαπᾷ νὰ περιπατῇ καὶ νὰ φυλάττῃ τὸ δέρμα αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους δὲ προέτεινε νὰ θύσῃ ὁ δῆμος εὐαγγέλια, ὅ ἐστιν εὐχαριστήριον πρὸς τοὺς θεοὺς θυσίαν, ἥτις καὶ ἐτελέσθη, ἂν καὶ ὁ Φωκίων ἐπροσπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀτοπήματος· ἐζήτησε δὲ ὁ Δημοσθένης καὶ ἐξωτερικοὺς ἐπικούρους γράψας ἐπὶ τούτῳ πρός τε τὸν Ἄτταλον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνέδειξαν αὖθις τὴν δυσμένειαν αὐτῶν κατὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας, οἱ δὲ Ἀμβρακιῶται ἐξέβαλον τὴν φρουρὰν ἣν ὁ Φίλιππος εἶχε καταστήσει ἐν τῇ πόλει αὐτῶν καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐψηφίσαντο τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ φυγάδων γενομένων ἀνδρῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως οἱ Θεσσαλοὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας,παρέμενε δὲ πάντοτε ἐν Καδμείᾳ καὶ τότε μακεδονικὴ φρουρὰ καὶ ἦρχον ἐν Θήβαις οἱ μακεδονίζοντες Θηβαῖοι. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἅμα ἐπληροφορήθη ταῦτα πάντα ἔδραμεν ἀμέσως ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα μετὰ στρατοῦ φοβεροῦ, δύο μόλις μῆνας ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ πατρός, δοὺς οὕτω δεῖγμα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ δραστηριότητος, καὶ δι' ἔργων καταστήσας πρόδηλον, ὁπόσον ἐπλανᾶτο ὁ Δημοσθένης περιυβρίζων καὶ περιφρονῶν αὐτόν. Οἱ Θεσσαλοὶ ὑπεδέχθησαν αὐτὸν εὐμενῶς καὶ ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν πρότερον εἰς τὸν Φίλιππον (1) παραχωρηθεῖσαν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, διὰ κοινοῦ δόγματος, τὸ ὁποῖον μετ' οὐ πολὺ ἐπεκύρωσε καὶ ἡ ἐν Θερμοπύλαις συνελθοῦσα σύνοδος τῶν Ἀμφικτυόνων. Μεθ' ὃ ἦλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ εἰς Πελοπόννησον, οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, οὐδαμοῦ εὑρὼν ἀντίστασιν. Ὁ ἀναγνώστης ἐρωτᾷ βεβαίως τί ἀπέγιναν αἱ λαμπραὶ ἐκεῖναι διαδηλώσεις καὶ ἐπιδείξεις τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ δυστυχίαν πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐνῷ ὠνόμαζον τὸν Ἀλέξανδρον παῖδα, αὐτοὶ ὡς παῖδες ἀληθῶς ἐπολιτεύθησαν, καὶ ἅμα ἔμαθον αὐτὸν ἐπελθόντα ἔσπευσαν διὰ ψηφίσματος οὐ μόνον συγγνώμην νὰ ζητήσωσι, καὶ ὑποταγὴν πλήρη νὰ ὁμολογήσωσι, καὶ ὡς ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τιμὰς θείας αὐτῷ ἀπένειμαν· ὁ δὲ ἀπεδέχθη ἐπιεικῶς καὶ μεγαλοφρόνως τὴν κομίσασαν τὸ δόγμα τοῦτο πρεσβείαν εἰς Θήβας, ὅπου ἔτι διέτριβε. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ περιοδείαν συνεκάλεσεν ἐν Κορίνθῳ κοινὴν τῶν Ἑλλήνων σύνοδον, ἥτις ἀπέδωκεν αὐτῷ, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὸν Φίλιππον, τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας, ἥν, ὡς καὶ τὴν προηγουμένην, ἐψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ ἀναγκάσῃ καὶ τούτους νὰ ὑποκύψωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐνόμισε πρέπον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἐκείνης πόλεως, ἐνῷ ὅλαι αἱ λοιπαὶ οἰκειοθελῶς ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ.

Ἡ πρᾶξις ἐκείνη τῆς ἐν Κορίνθῳ συνόδου εἶχε πιθανώτατα ἀπαραλλάκτως ὅπως ἡ πρᾶξις δι' ἧς προηγουμένως ἀπενεμήθη ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Φίλιππον. Κατὰ

(1) Ἀνεγνώρισαν δηλαδὴ αὐτὸν ὡς ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ κατὰ Περσῶν πολέμῳ, ὡς εἶχεν ἀποφασίσει ἡ ἐν Κορίνθῳ σύνοδος πολλῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν περὶ Φιλίππου. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος, παραχωρηθείσης δῆθεν τῷ Φιλίππῳ ἢ τῷ Ἀλεξάνδρῳ.

δυστυχίαν, αὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τῆς ἄλλης περιεσώθη εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον τὸ κείμενον. Ἀλλ' ὅμως ἔκ τινων πέρικοπῶν τῶν λόγων τῶν ἐν Ἀθήναις ῥητόρων δυνάμεθα νὰ λάβωμεν γενικήν τινα περὶ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἔννοιαν. Καὶ πρῶτον, τοῦτο ἐκαλεῖτο «συνθήκη», ἢ «πρὸς Ἀλέξανδρον συνθῆκαι», καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διελάμβανεν, ὅτι κοινὴ συνομολογεῖται ἐν Ἑλλάδι εἰρήνη καὶ ὅτι ἅπαντες οἱ Ἕλληνες εἶναι ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἡ συνθήκη ὥριζεν ὅτι, ἄ τις ἐπιχειρήσῃ νὰ καταλύσῃ τὰς ἐπικρατούσας πολιτείας, θέλει λογισθῇ πολέμιος ὑπὸ πάντων τῶν τῆς εἰρήνης μετασχόντων. Ἰδίως ἐκανονίζετο ὅτι οὐδεὶς νέος θέλει ἐνιδρυθῇ δεσπότης καὶ οὐδεὶς καθαιρεθεὶς δεσπότης θέλει αὖθις ἀνορθωθῇ. Ἑκάστη πόλις ὑπεχρεοῦτο νὰ μὴ ἐπιχειρῇ ἀθέμιτόν τινα βιαιοπραγίαν, οἷον πολιτικοὺς θανάτους, δημεύσεις, ἀναδασμοὺς γαιῶν, ἀποκοπὰς χρεῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἑκάστῃ πόλει ἐπετρέπετο ὁ ἐλεύθερος κατὰ θάλασσαν πλοῦς, εἰς πάντας δὲ ἀπηγορεύετο νὰ ἐπάγωσι κώλυμά τι κατὰ τοῦτο ἢ νὰ ἀπάγωσι πλοῖα ἄλλων πόλεων, ἢ νὰ πέμπωσιν εἰς τοὺς λιμένας αὐτῶν πολεμικὰ πλοῖα, ἢ νὰ κατασκευάζωσιν εἰς τοὺς λιμένας τούτους τοιαῦτα πλοῖα, ἢ καὶ νὰ ναυτολογῶσιν ἐν αὐτοῖς· πᾶσαι αἱ κοινωνήσασαι τῆς συνθήκης πόλεις ὤμοσαν ὅτι θέλουσι τηρήσει αὐτὴν ἀκριβῶς καὶ ὅτι θέλουσιν ἀναγράψει αὐτὴν ἐπὶ στήλης· τελευταῖον ἐπετράπη ἡ εἰς τὴν συμμαχίαν παραδοχὴ πάσης νέας πόλεως ἥτις ἤθελε ζητήσει τοῦτο ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφασισθέντων ἀνετέθη εἰς διαρκῆ στρατιωτικὴν δύναμιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διατελοῦσαν, ὅστις ἀνεκηρύχθη ἐνταῦθα στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον· ἑκάστη δὲ τῶν συμμαχίδων πόλεων ὤφειλε νὰ συντελῇ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἅμα προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Ἀλέξανδρος εἰς νεανικὴν ἡλικίαν
(Κεφαλὴ εὑρεθεῖσα ἐν Σμύρνῃ)

Τοιαῦται ὑπῆρξαν, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, αἱ περιώνυμοι ἐκεῖναι συνθῆκαι, τὰς ὁποίας πολλάκις βραδύτερον ἐπεκαλέσατο ὁ Ἀλέξανδρος, ὀνομάζων αὐτὰς τὰ «κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἕλλησι, τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων» Καὶ ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὅ τε τύπος τῶν συνθηκῶν τούτων καὶ αἱ κατ' ἰδίαν διατάξεις αὐτῶν ἦσαν ἐλευθερώτερα τῶν γνωστῶν ἡμῖν διατάξεων τῆς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἡγεμονίας. Ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία ἱδρύθη δυνάμει συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ὤμοσαν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἐνῷ αἱ προηγούμεναι ἡγεμονίαι εἶχον μὲν ἱδρυθῇ δυνάμει συνθηκῶν τὰς ὁποίας ὤμοσάν τινες τῶν πόλεων, ἔπειτα ὅμως ἐπεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἡγεμόνος πόλεως, διὰ τῆς βίας, εἰς τὰς ἐπιλοίπους. Πλὴν τούτου, ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία δὲν ἀπῄτησεν ἀπὸ τὰς συμμαχίδας πόλεις τακτικὸν ἐτήσιον φόρον, ὅπως ἔπραξαν ἄλλοτε οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία κατηγορήθη μὲν ἐπὶ παραβάσει τῶν συντεθειμένων, κατηγορήθη ὅτι μετέβαλε τὰ πολιτεύματα πόλεών τινων, ὅτι ἐξώρισε πολίτας, ὅτι ἐνίδρυσε δεσπότας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἡγεμονίαι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐξετράπησαν πολλάκις εἰς ὁμοίας βιαιοπραγίας. Καὶ

ἔπειτα, πόθεν ἠξεύρομεν τὰς παραβάσεις. τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας; Τὰς ἠξεύρομεν ἀπὸ τοὺς μικρὸν μετέπειτα ἐκφωνηθέντας ὑπὸ ἀθηναίων ρητόρων λόγους ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Παρεκτὸς ὅμως ὅτι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι περιέχουσι πιθανώτατα ὑπερβολὰς πολλάς. αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς ὅτι ἐξεφωνοῦντο ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου μαρτυρεῖ ἀποχρώντως ὅτι ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία ἐσέβετο τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων.

Ὁπωσδήποτε, οὕτω ρυθμισθέντων τῶν κατὰ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα πραγμάτων, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 335 εἰς Μακεδονίαν ἵνα συμπληρώσῃ τὰς ἀναγκαίας πρὸς τὴν περσικὴν ἐκστρατείαν παρασκευάς. Πρὶν ὅμως διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἔκρινε φρόνιμον νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν Παιόνων καὶ τῶν Θρακῶν, οἵτινες, οἰκοῦντες πρὸς δυσμάς, πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικοβόρειον τῆς Πέλλης, εἶχον μὲν ὑποταχθῇ εἰς τὸν Φίλιππον, ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας δὲν ἤθελον ὑποκύψει προθύμως εἰς τὸν νέον αὐτοῦ διάδοχον, ἐὰν δὲν ἐλάμβανον πεῖραν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Νομίσματα τῶν Κελτῶν, ἀπομιμήσεως τῶν τοῦ Φιλίππου

Ὅθεν ἐν ἔαρι τοῦ 335 ἐστράτευσεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ πάντων πρὸς βορρᾶν, ἐξεβίασε τὴν δίοδον τοῦ Αἵμου, κατετρόπωσε τὴν μεγάλην θρακικὴν φυλὴν τῶν Τριβαλλῶν ἔφθασεν ἔπειτα μετὰ τριήμερον πορείαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἴστρου. ἠδυνήθη νὰ περάσῃ τὸν μέγιστον τοῦτον ποταμόν, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς πέραν αὐτοῦ κατοικοῦντας Γέτας καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ, διότι ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο οὐχὶ νὰ παρατείνῃ τὰς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κατακτήσεις ἀλλὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Θράκης ἀρχήν. Τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνέπνευσαν τὰ κατορθώματα αὐτοῦ ὥστε οὐ μόνον οἱ Τριβαλλοὶ ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀνεξάρτητοι Θρᾶκες ἐκ τῶν πέριξ οἰκούντων ἔσπευσαν νὰ πέμψωσι πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, προσφέροντες δῶρα καὶ αἰτοῦντες εἰρήνην, ἣν ἐπέτρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὁρμήσας ἀμέσως πρὸς τὴν χώραν τῶν Ἀγριάνων καὶ τῶν ἄλλων Παιόνων, ἥτις ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ ἄνω Ἀξιοῦ. Καὶ τοὺς μὲν Ἀγριᾶνας εὗρε φιλίως πρὸς αὐτὸν ἔχοντας, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπληροφορήθη ὅτι ἀπεστάτησεν ὁ Ἰλλυριὸς Κλεῖτος. Ὅθεν ἐστράτευσεν ἐν τῷ ἅμα κατ' αὐτοῦ. διατρίβοντος περὶ τὴν πόλιν Πήλλιον, ὀχυρωτάτην οὖσαν καὶ κειμένην πρὸς μεσημβρίαν τῆς Λυχνίτιδος ἢ Λυχνιδίας λίμνης, τῆς σημερινῆς Ὄχριδος, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Σκάρδου ἢ Πίνδου, πλησίον τῆς θέσεως ὅπου τὸ ὄρος τοῦτο διασπᾶται ὑπὸ ρήγματος ὀνομαζομένου σήμερον κλεισούρα τοῦ Τσελγὼν ἢ Δεβόλ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπῆλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Κλείτου καὶ ὁ τῆς ἰλλυρικῆς φυλῆς τῶν Ταυλαντίων βασιλεὺς Γλαυκίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη κατ' ἀρχὰς νὰ ὑποχωρήσῃ· καὶ πράξας τοῦτο μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιτηδειότητος ἔπειτα ἐπέστρεψεν ἀμέσως διὰ νυκτὸς ἐπὶ τοὺς πολεμίους, κατέλαβεν αἰφνιδίως αὐτοὺς κοιμωμένους ἐν τῷ στρατοπέδῳ, κατετρόπωσε κατὰ κράτος καὶ ἠνάγκασε τὸν Κλεῖτον ν' ἐκχωρήσῃ μὲν ἀπὸ τοῦ Πηλλίου, ν' καταφύγῃ δὲ πρὸς δυσμὰς

εἰς τὴν τοῦ Γλαυκίου χώραν. Ἀλλὰ μόλις εἶχε κατορθώσει ταῦτα κατ' Αὔγουστον τοῦ 335 καὶ ἔλαβεν ἐξ Ἑλλάδος τὴν ἀγγελίαν ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἀποστάντες ἐπολιόρκουν τὴν ἐν Καδμείᾳ μακεδονικὴν φρουράν.

Τὰ ἔθνη εὐκολώτερον ἀποβάλλουσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἢ τὰς ἕξεις καὶ τὰς ἀξιώσεις. Αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, καίτοι πρὸ πολλοῦ περιῆλθον εἰς πολλὴν ἀτονίαν καὶ ἔκλυσιν, ἔσῳζον ὅμως ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν ἀρχαίαν ἕξιν καὶ ἀξίωσιν τῆς ἐντελοῦς αὐτονομίας. Ἐντὸς τῶν τελευταίων τριῶν ἐνιαυτῶν ἠναγκάσθησαν δὶς κατ' ἐπανάληψιν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν· ἀλλ' ὑπῆρχεν ἐν αὐταῖς μερίς τις δυσμενῶς πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ταύτην διακειμένη, ἀπαραλλάκτως καθὼς ἄλλοτε ὑπῆρχον πόλεις ἢ πολιτικαὶ μερίδες δυσμενῶς ἔχουσαι πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἡ δὲ ἀντιμακεδονικὴ αὕτη μερὶς ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει ἵνα ἀποπτύσῃ τὸν νέον χαλινόν καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην ἔδωκεν ἡ τοσοῦτον πόρρω τῆς Ἑλλάδος περὶ τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον χώρας γενομένη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήγγελλε βεβαίως τακτικῶς εἰς Πέλλαν τὰ παρ' αὐτοῦ ἐνεργούμενα, ἀλλὰ τὰ ἔγγραφα αὐτοῦ ἀναγινωσκόμενα ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἐπιτρόπων τῆς ἀρχῆς δὲν ἐδημοσιεύοντο· ἡ ἀπουσία του ἐν τούτοις παρετείνετο· καὶ ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ῥέπουσιν, ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, εἰς τὸ νὰ πιστεύωσι μᾶλλον τὰ ἀπαίσια ἢ τὰ αἴσια, ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ 335 διεδόθη αἴφνης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ φήμη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὄχι μόνον ἡττήθη ἀλλὰ καὶ ἀπέθανεν. Ἡ φήμη αὕτη παρήγαγε πολλὴν πνευμάτων ταραχήν, καὶ πρὸ πάντων παρὰ τοῖς Θηβαίοις, οἵτινες, κατεχόμενοι ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς καὶ ὑπὸ μακεδονιστῶν κυβερνώμενοι, ἔπασχον ἢ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς πάσχοντας πλειότερον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Τὴν δὲ τοιαύτην αὐτῶν διάθεσιν ὑπεξέκαυσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Δημοσθένην Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ὀνειρευόμενοι τὴν καταστροφὴν τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, δὲν ἔπαυσαν συνεννοούμενοι ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ εἶχον λάβει μάλιστα ἐσχάτως ἱκανὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρήματα. Οἱ ἀντίπαλοι λοιπὸν τῶν μακεδονιστῶν Θηβαῖοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ μιᾶς τῶν Ἀθηναίων μερίδος, συγκροτήσαντες ἐκκλησίαν, ἐξέδωκαν ψήφισμα δι' οὗ ἀνεκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποστασίαν, καὶ χειροτονήσαντες νέους Βοιωτάρχας ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς τὴν ταχίστην τῆς ἐν Καδμείᾳ φρουρᾶς ἐκπολιόρκησιν. Συγχρόνως δὲ ἐζήτησαν διὰ πρέσβεων τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως. Μικρὰν ὅμως ἢ μᾶλλον οὐδεμίαν ἔλαβον συνδρομήν. Ἐν Ἀθήναις οἱ μὲν ῥήτορες Δημοσθένης, Λυκοῦργος, Ὑπερείδης, οἱ στρατιωτικοὶ Χαρίδημος, Ἐφιάλτης καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἠγωνίσθησαν νὰ πείσωσι τοὺς συμπολίτας νὰ κοινωνήσωσιν ἐπισήμως τοῦ ἐπιχειρήματος τῶν Θηβαίων, ἀλλ' ἡ πόλις, ἀκούσασα μᾶλλον τὰς συμβουλὰς τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου, ἔκρινε φρονιμώτερον νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς ἐχθροπραξίας πρὸς τοὺς Μακεδόνας πρὶν ἢ λάβῃ θετικωτέρας εἰδήσεις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ γεγονότος τούτου. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες περιωρίσθησαν μόνον εἰς ὑποσχέσεις, παρεκτὸς τῶν Ἀρκάδων, οἵτινες ἐξέπεμψαν μὲν ἐπικουρίαν τινὰ ἀλλὰ δὲν προέβησαν ἐπέκεινα τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἐγκατελείφθησαν εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ οὕτω μεμονωμένοι διετέλουν πολιορκοῦντες τὴν ἐν Καδμείᾳ φρουρὰν καὶ ἐλπίζοντες ὅτι θέλουσιν ἐπιτύχει τὴν παράδοσιν αὐτῆς, ὅτε αἴφνης ἐνέσκηψεν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ὡς κεραυνὸς ἡ ἀγγελία ὅτι κατέφθασεν εἰς Ὀγχηστὸν τῆς Βοιωτίας ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ. Τότε κατὰ πρῶτον ἔμαθον ὅτι ζῇ ὁ βασιλεύς· καὶ τὸ πρᾶγμα πάλιν ἐφάνη τοσοῦτον ἀπίστευτον ὥστε

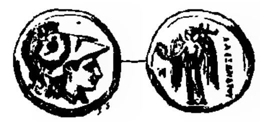
κατ' ἀρχὰς διεδόθη ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ἐπελθὼν 'Αλέξανδρος, ὄχι ὁ τοῦ Φιλίππου ἀλλ' ὁ τοῦ 'Αερόπου υἱός.

Κατὰ δυστυχίαν τῶν Θηβαίων, ὁ ἐν αὐτῇ τῇ Βοιωτίᾳ ἤδη εὑρισκόμενος καὶ ἐπελαύνων ἐπ' αὐτοὺς πολέμιος ἦτο οὐδεὶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ βασιλεὺς 'Αλέξανδρος, ὅστις πρὸ τριῶν μὲν μηνῶν εἶχε κατατροπώσει τοὺς Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς Γέτας περὶ Ἴστρον ποταμόν, πρὸ δεκαπέντε δὲ μόλις ἡμερῶν εἶχε συντρίψει περὶ Λυχνιδίαν λίμνην τὸ στρατόπεδον τοῦ Κλείτου καὶ τοῦ Γλαυκίου· ἡ δὲ θαυμαστὴ ταχύτης μεθ' ἧς, ὡς καταρράκτης ἀκατάσχετος, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, μαρτυρεῖ τήν τε ἐντέλειαν τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἀμίμητον δραστηριότητα τοῦ ἄγοντος αὐτὸν στρατηγοῦ. Τφόντι ὅσοι τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν δὲν ἔχουσι πρόχειρον τὴν εἰκόνα τῶν χωρῶν περὶ ἃς εὑρίσκετο ὁ 'Αλέξανδρος ὅτε ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν τῆς τῶν Θηβαίων ἀποστασίας ἂς ἀναζητήσωσιν αὐτὰς εἰς τὸν τυχόντα χάρτην τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς 'Ηπείρου, ἵνα λάβωσιν ἔννοιάν τινα τῆς ἀπαραδειγματίστου ἐκείνης πορείας· ἂς ἀνεύρωσιν ἐπ' αὐτοῦ πρὸς ἀριστεράν, ἤτοι πρὸς δυσμὰς τῶν Βιτωλίων, τὴν λίμνην τῆς Ὄχριδος, καὶ ὀλίγον μεσημβρινώτερον αὐτῆς τὴν κλεισούραν τοῦ Τσελγὼν ἢ τοῦ ποταμοῦ Δεβόλ, ἐκεῖ ὅπου ὁ 'Αλέξανδρος κατέστρεψε τὸν Κλεῖτον καὶ τὸν Γλαυκίαν, γενόμενος κύριος τοῦ Πηλλίου, καὶ ἐκεῖ ἔμαθε τὰ ἐν Θήβαις γενόμενα. 'Εν τῷ ἅμα δὲ ἐξώρμησεν ἐκεῖθεν πρὸς μεσημβρίαν καὶ πορευθεὶς ἐν μέρει παρὰ τὸν ἄνω Ἁλιάκμονα ὥδευσε διὰ τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἤτοι διὰ τῶν χωρῶν αἵτινες ἐκαλοῦντο μὲν 'Εορδαία καὶ 'Ελυμιῶτις, ἔκειντο δὲ πρὸς ἀριστερὰν αὐτοῦ, ἐνῷ πρὸς δεξιὰν εἶχε τὰς ἄκρας τῆς Πίνδου καὶ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ 'Αῴου, ὅπου κατῴκουν αἱ ἠπειρωτικαὶ φυλαὶ τῶν Τυμφαίων καὶ τῶν Παραυαίων. Τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἡμέρᾳ ὁ 'Αλέξανδρος ὑπερβὰς τὰς ταπεινοτέρας κορυφὰς τῶν Καμβουνίων ὀρέων, τὰ ὁποῖα χωρίζουσι τὸν Ὄλυμπον ἀπὸ τῆς Πίνδου, καὶ τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἔφθασεν εἰς τὴν θεσσαλικὴν πόλιν Πελλήνην. Μετ' ἄλλας δὲ ἓξ ἡμέρας ἐπεφάνη εἰς 'Ογχηστὸν τῆς Βοιωτίας καὶ ἦτο ἤδη ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν, πρὶν ἢ κανεὶς τῶν ἐνταῦθα 'Ελλήνων μάθῃ ὅτι ἐπέρχεται ἢ ὅτι καὶ ἁπλῶς ζῇ. Δύο δὲ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἀφίξεως ἡμέρας ἤγαγε τὸν στρατὸν περὶ Θήβας καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν μεσημβρινὴν τῆς πόλεως πλευράν. Οἱ Θηβαῖοι ἠδύναντο ἔτι νὰ σωθῶσιν. Ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἐπεθύμει τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, δὲν ἐπεθύμει ματαίαν αἵματος χύσιν· δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ φανῇ ὅτι διὰ τῆς βίας ἄρχει τῆς Ἑλλάδος, οὔτε νὰ ἀναλώσῃ μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς ἀγῶνας ἐμφυλίους, προαιρούμενος ὅσον ἐνδέχεται ἀκεραίαν νὰ φέρῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὴν 'Ασίαν· ὅθεν προεκήρυξε γενικὴν τῶν Θηβαίων ἀμνηστίαν καὶ ὑπέσχετο τὴν τήρησιν τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐν Κορίνθῳ συνομολογηθέντων, μὴ ἀπαιτήσας ἄλλο εἰμὴ τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν δύο ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, τοῦ Φοίνικος καὶ τοῦ Προθύτου. 'Αλλ' ὑπερίσχυσεν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἡ μερὶς τῶν ἀντιμακεδονιστῶν, καὶ οἱ Θηβαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐνέδωκαν εἰς τὰς ἐπιεικεῖς τοῦ 'Αλε-

Χρυσᾶ νομίσματα 'Αλεξάνδρου

(Παλλὰς καὶ Νίκη)

('Αθηνᾶ μετὰ κράνους κεκοσμημένη διὰ γύπαετοῦ, Νίκη πτερωτὴ κρατοῦσα στέμμα καὶ κοντὸν τροπαίου)

('Αθηνᾶ μετὰ κράνους κεκοσμημένου δι' ὄφεως καὶ Νίκη)

ξάνδρου προτάσεις ἀλλὰ καὶ ἐξύβρισαν αὐτόν, ἀνακηρύξαντες ἀπὸ πύργου ὑψηλοῦ ὅτι ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς αὐτοὺς παράδοσιν τῶν στρατηγῶν Ἀντιπάτρου καὶ Φιλώτα καὶ προσκαλοῦσι «τὸν βουλόμενον μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ Θηβαίων ἐλευθεροῦν τοὺς Ἕλληνας καὶ καταλύειν τὸν τῆς Ἑλλάδος τύραννον» νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτοὺς ἵνα μετ' αὐτῶν ἐπὶ τούτῳ συμπράξῃ. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ συμβιβασμὸς ἀπέβη ἀδύνατος, ὁ δὲ παροργισθεὶς Ἀλέξανδρος προσήγαγε τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ παρεσκεύασε τὰ πάντα πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός, διότι οἱ ἀπηλπισμένοι Θηβαῖοι ἐπολέμησαν γενναίως· ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκατάσχετον τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ τόλμην, ἐνῷ μάλιστα προσεβάλλοντο καὶ ὄπισθεν ὑπὸ τῆς ἐν Καδμείᾳ φρουρᾶς; Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἐπῆλθεν ἀνηλεὴς τῶν ἡττηθέντων σφαγή· οἱ μὲν Μακεδόνες, ὧν ἔπεσον περὶ τοὺς 500, εἶχον ἐξαγριωθῆ, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων σύμμαχοι αὐτῶν Φωκεῖς, Ὀρχομένιοι, Θεσπιεῖς, Πλαταιεῖς ὠφελήθησαν ἐκ τῆς περιστάσεως ἵνα ἐκδικηθῶσι δι' ὅσα ἄλλοτέ ποτε παρὰ τῶν Θηβαίων εἶχον ὑποστῆ δεινά. Ὅθεν κατεκόπησαν Θηβαῖοι, ὡς λέγεται, ὑπὲρ τοὺς 6.000· οἱ δὲ περισωθέντες, πλείονες τῶν τρισμυρίων, ἐγένοντο αἰχμάλωτοι. Τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ὁριστικῆς τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν τύχης ἐπέτρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Ὀρχομενίους, τοὺς Πλαταιεῖς, τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὅσοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἅλωσιν. Οἱ δὲ ἐψηφίσαντο ὅτι ἡ πόλις θέλει κατασκαφῆ, ἐξαιρέσει τῆς Καδμείας, ἐν ᾗ θέλει ἑδρεύει πάντοτε μακεδονικὴ φρουρά· ὅτι ἡ χώρα θέλει διανεμηθῆ μεταξὺ τῶν συμμάχων, ὅτι ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι Θηβαῖοι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες, θέλουσιν ἐκποιηθῆ ὡς δοῦλοι, πλὴν μόνων τῶν ἱερέων, ἱερειῶν καὶ ἐκείνων ὅσοι διετέλεσαν φίλοι τῶν Μακεδόνων καὶ ἰδίως τοῦ Φιλίππου ἢ τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὅτι τέλος οἱ φυγάδες Θηβαῖοι θέλουσι καταδιωχθῆ καὶ συλληφθῆ ὁπουδήποτε εὑρίσκονται ἵνα φονευθῶσι καὶ ὅτι ἀπαγορεύεται εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν πόλιν νὰ δώσῃ ἄσυλον εἰς αὐτούς. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπικυρώσας τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐξετέλεσεν αὐτὴν κατὰ γράμμα· ἡ μόνη τροπολογία ἣν ἐπέφερεν ἦτο ὅτι διεφύλαξε τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Πινδάρου καὶ ἐφείσθη τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ.

Αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ βιαιοπραγία κατεκρίθη πικρῶς καὶ δικαίως ὑπὸ πλείστων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων. Παραβαλλομένη πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν προσηνέχθησαν οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μετὰ τὴν ἐν τῷ τέλει τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας πρᾶξις ἀναδείκνυσιν αὐτὸν ἀγριώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥκιστα φιλανθρώπου ἐκείνου ἑλληνικοῦ φύλου. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι περιστάσεις τινὲς αἱ ὁποῖαι δὲν δικαιολογοῦσι μέν, ἄπαγε, τὴν ἀνηλεῆ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκδίκησιν, μετριάζουσι δὲ τοὐλάχιστον μέχρι τινὸς τὴν εὐθύνην αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πολέμιοι ἡττηθέντες, καθ' ὧν ὁ νικητὴς οὐδένα εἶχεν ἰδιάζοντα ἐκδικήσεως λόγον· ἐνῷ οἱ Θηβαῖοι διετέλεσαν ἄλλοτε σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων· καὶ τοιοῦτοι ὄντες ἀπέστησαν ἤδη ἅπαξ ἐπὶ τοῦ Φιλίππου καὶ ἐσυγχωρήθησαν ὑπ' αὐτοῦ· νῦν δὲ ἀπέστησαν τὸ δεύτερον· καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος προέτεινε, πρὸ τοῦ ἀγῶνος, εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν, ἀλλ' αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν καὶ ἐξύβρισαν τὸν βασιλέα· ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι ἐξεμάνη κατ' αὐτῶν καὶ ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τῆς ἀγανακτήσεως ἐπεχείρησε τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ μελετῶν νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχε μέγιστον συμφέρον νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐν Ἑλλάδι νέαν στάσιν, συντελεστικωτάτην δὲ εἰς τοῦτο ἠδύνατο νὰ ὑπολάβῃ τὴν κατάπληξιν ἣν ἐπροξένησεν ἡ φοβερὰ αὕτη τιμωρία. Καὶ ἔπειτα τίς ἐπὶ τέλους ἐξέδοτο τὸ ἀνόσιον ἐκεῖνο δόγμα; Οἱ γείτονες, οἱ συγγενεῖς τῶν Θηβαίων, Ὀρχομένιοι, Πλαταιεῖς καὶ ἄλλοι στερεοελλαδῖται. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἀλέ-

ανδρος ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ δόγμα αὐτῶν καὶ ὅτι ἐπιτρέψας τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς εἰρημένους Ἕλληνας ἤξευρεν ἐκ προοιμίου ὁποῖόν τι ἤθελεν ἀποβῆ, διότι ἤξευρε τὸ ἀδιάλλακτον αὐτῶν κατὰ τῶν Θηβαίων πάθος. Οὐδὲν ἧττον, ἡ ἄμεσος τοῦ γεγονότος εὐθύνη ἐπίκειται εἰς τοὺς γείτονας τῶν Θηβαίων· ἂν ἦσαν ἐπιεικέστεροι, ἴσως ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤθελεν ἐπιτείνει τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν. Τὴν περὶ τούτου εἰκασίαν συνάγομεν ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πλουτάρχου ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετενόησε διὰ τὰ γενόμενα καὶ πολλάκις ἐξέφρασε τὴν λύπην αὐτοῦ διὰ τὴν τῶν Θηβαίων συμφοράν· «ἦν δὲ Θηβαίων οὐδεὶς τῶν περιγενομένων, ὃς ἐντυχών τι καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατο παρ' αὐτοῦ». Οὐδὲ βραδέως ἐπῆλθεν ἡ μεταμέλεια, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸ γεγονὸς μετέβαλεν ὁ βασιλεὺς τρόπον, ὥστε πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες, εἰς οὓς ἐπετράπη ἡ περὶ τῶν Θηβαίων ἀπόφασις, ἐὰν ἁπλῶς μικράν τινα ἐπετύγχανον ἀναβολήν, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ πρώτη τοῦ βασιλέως ὀργή, ἤθελον προλάβει τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως. Ὅτι δὲ ἀμέσως ἔπειτα ὁ Ἀλέξανδρος μετέβαλε γνώμην, δῆλον ἐκ τῆς ἐπιλοίπου αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτείας. Παράδοξον δὲν εἶναι ὅτι ἐσυγχώρησε τοὺς Ἀρκάδας, τοὺς Ἠλείους, τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες ὅλοι, καίτοι κατ' ἀρχὰς ἀπέδειξαν διάθεσιν ἀποστασίας, ἐπὶ τέλους οὐδὲν ἔπραξαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Θηβαίων. Ἀλλ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἂν ὡς πόλις δὲν ἐκοινώνησεν ἐπισήμως τοῦ ἔργου, πολυειδῶς ὅμως ὑπεκίνησε τοὺς ἀποστάτας καὶ ἔπεμψεν εἰς αὐτοὺς ἐπικουρίαν ἀνδρῶν, ὅπλων καὶ χρημάτων· οὐδὲ κατὰ πρῶτον ἐπολιτεύετο ἀπίστως οὕτω καὶ ἀσυνέτως. Αὐτὴ ὑπῆρξε πρωτουργὸς τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης καὶ ἐσυγχωρήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου· αὐτὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἐξύβρισε τὸν Ἀλέξανδρον, συνενοήθη μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἦτο καθ' ὅλα ἕτοιμος νὰ στασιάσῃ· πάλιν δὲ συνεχωρήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὥστε τρίτον ἤδη πταίσασα ἠδύνατο εὐλόγως νὰ τιμωρηθῇ. Καὶ ὄχι μόνον εὐλόγως ἀλλὰ καὶ εὐκόλως, διότι, ἐνῷ ἤξευρε τὸν Ἀλέξανδρον ἐπελθόντα εἰς Βοιωτίαν, ἐνῷ ἤξευρεν αὐτὸν πολιορκήσαντα τὰς Θήβας, ἐνῷ ἤξευρεν ἀρξαμένην τὴν ἔφοδον καὶ ἔπρεπε νὰ ἠξεύρῃ ἐκ προοιμίου τὴν ἔκβασιν αὐτῆς, τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἐφόδου, ἀντὶ νὰ προπαρασκευασθῇ εἰς ἄμυναν, ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ πανηγυρίζῃ τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια. Μόνον δὲ ὅτε εἶδε προσερχομένους τοὺς φυγάδας Θηβαίους ἐπεχείρησε προχείρους τινὰς προπαρασκευάς. Ἐκ τούτου πρόδηλον ὅτι, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπήρχετο ἀμέσως μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στρατοῦ, ἡ πόλις ἤθελε παραδοθῇ εἰς τὴν διάκρισιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως, «ἐπιεικὲς ἔργον, κατὰ Πλούταρχον, ὠμοτάτῳ καὶ σκυθρωποτάτῳ παραβαλεῖν βουλόμενος», περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, Δημοσθένους, Λυκούργου, Ὑπερείδου, Πολυεύκτου, Χάρητος, Χαριδήμου, Ἐφιάλτου, Διοτίμου καὶ Μοιροκλέους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποφεύγοντες καὶ ταύτης τῆς ἀπαιτήσεως τὴν ἐκτέλεσιν, ἐξῃτήσαντο δι' ἐπανειλημμένων πρεσβειῶν τὴν συγγνώμην τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν, ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰς τοῦτο, ἀρκεσθεὶς εἰς μόνην τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀναχώρησιν τοῦ Χαριδήμου καὶ τοῦ Ἐφιάλτου, οἵτινες ἀπεδήμησαν τότε πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Καὶ οὐ μόνον ἐπιεικὴς οὕτως ἀνεδείχθη, ἀλλὰ καὶ φιλοφρονέστατος. Εἷς τῶν πρέσβεων τοὺς ὁποίους ἡ πόλις ἐξέπεμψεν ἵνα πραΰνωσι τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ἦτο ὁ Φωκίων· πρὸς τοῦτον δὲ ὁμιλῶν ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τῆς μελετωμένης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας εἶπεν ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιθυμεῖ φιλικῶς νὰ διάκειται πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὅσῳ, ἐκλιπόντος τυχὸν αὐτοῦ, δὲν βλέπει τίς ἄλλος παρ' αὐτοὺς δύναται νὰ ἄρξῃ τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω συμβιβασθέντων τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πραγμάτων, ἡ πόλις αὕτη ἐπανῆλ-

Ο ΑΡΗΣ ΑΝΑΠΑΥΟΜΕΝΟΣ

(Μουσεῖον Θερμῶν· Ρώμη)

θεν εἰς ἣν πρότερον εἶχε τάξιν, ἐν τῇ κοινῇ τῶν Ἑλλήνων συμμαχίᾳ ὑπὸ τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν· ὁ δὲ βασιλεύς, μηδόλως κατελθὼν εἰς Ἀττικήν, ἐπορεύθη ἤδη πρὸς τὸν ἰσθμόν, ὅπου ἐδέχθη τοὺς πρέσβεις τῶν διαφόρων πόλεων, ἤκουσε τὰς ἐπανειλημμένας αὐτῶν περὶ ὑποταγῆς διαβεβαιώσεις καὶ προεδρεύσας πιθανώτατα τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων συνόδου ὥρισε τὴν δύναμιν ἣν ἑκάστη πόλις ὤφειλε νὰ πέμψῃ αὐτῷ, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ, διὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαν. Τότε συνέβη πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ πολύκροτος

Ἀλέξανδρος καὶ Διογένης
(Ἀνάγλυφον ἐν τῇ ἐπαύλει Ἀλμπάνη, ἐν Ρώμῃ)

αὐτοῦ συνέντευξις πρὸς Διογένην τὸν Σινωπέα. Ἐνῷ τοσοῦτοι πολιτικοὶ καὶ λόγιοι ἄνδρες προσελθόντες ἐχαιρέτιζον τὸν βασιλέα, μόνος ὁ κυνικὸς ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὁ διατρίβων τότε ἐν Κορίνθῳ, ἐντελῶς ἠδιαφόρησε πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνδρὸς καὶ οὐδ' ἠθέλησε νὰ ἴδῃ αὐτόν· ἐπορεύθη λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Διογένην, ὅστις ἔτυχε κατακείμενος ἐν ἡλίῳ· καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισε βλέπων ἐπερχομένους τοσούτους ἀνθρώπους καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὅτε δὲ ἐκεῖνος ἀσπασάμενος τὸν ἄνδρα ἠρώτησεν ἂν τυγχάνει δεόμενός τινος, «μικρόν, ἀπεκρίθη ὁ Διογένης, ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάστηθι». Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐγέλασαν ἀκούσαντες τὴν ἀπόκρισιν ταύτην ἀλλ' ὁ αὐτοτελὴς καὶ αὐτάρκης τοῦ φιλοσόφου χαρακτὴρ ἐπροξένησε τοιαύτην εἰς τὸν βασιλέα ἐντύπωσιν ὥστε ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν «ἀλλὰ μὴν ἐγώ, εἶπεν, εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην». Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεσκέφθη τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον καὶ λαβὼν παρὰ τῆς προφήτιδος χρησμὸν αἴσιον περὶ τῆς στρατείας ἀνεχώρησεν ἐξ Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπέπρωτο πλέον νὰ ἴδῃ.

Εἰς Πέλλαν ἐπανῆλθε τὸ φθινόπωρον τοῦ 335 καὶ ἠσχολήθη ἤδη δι' ὅλου τοῦ

ἑπομένου χειμῶνος εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν προπαρασκευῶν, τελέσας ἐν τῷ μεταξύ, ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας, θυσίας μεγαλοπρεπεῖς εἰς τοὺς θεοὺς καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τῶν Μουσῶν. Τοὺς ἀγῶνας τούτους πρῶτος ἐσύστησεν ὁ βασιλεὺς Ἀρχέλαος, ἀλλ' ἡ παροῦσα πανήγυρις, ἥτις διήρκεσεν ἡμέρας ἐννέα, διότι μία ἀνεδείχθη ἐπώνυμος ἡμέρα ἑκάστη τῶν Μουσῶν, ὑπῆρξε λαμπροτέρα ὅλων τῶν προηγουμένων. Ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη εἰς σκηνὴν ἑκατοντάκλινον τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν πόλεων, πολυτελῶς ἐνταῦθα αὐτοὺς ἑστιάσας, ἐνῷ πέριξ ἅπας ὁ στρατός, εἰς πολυαρίθμους καθήμενος τραπέζας, μετεῖχε συγχρόνως τῆς εὐωχίας ἐκείνης καὶ εὐθυμίας. Κατὰ δὲ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔαρος τοῦ 334 συνήθροισεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐπεθεώρησε μεταξὺ Πέλλης καὶ Ἀμφιπόλεως τὸν στρατὸν τὸν ὡρισμένον ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, ἐνῷ ὁ στόλος αὐτοῦ ἦτο ὡσαύτως ἕτοιμος νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἐπιχείρημα. Τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ἑνιαίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ στρατείαν διά τε τὰς περιπετείας αὐτῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἴδομεν ὅτι εἶχεν ἀποφασίσει ἤδη ὁ Φίλιππος καὶ ἐκύρωσαν ἐπανειλημμέναι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους σύνοδοι. Νεώτεραι πολέμου ἀφορμαὶ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας δὲν ἐδόθησαν, τοὐλάχιστον δὲν ἐδόθησαν τοιαῦται σπουδαῖαι, ἀλλ' ἀρχαῖαι ὑπῆρχον πολλαὶ καὶ ἰσχυραί. Περὶ τὰ μέσα τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος οἱ Πέρσαι ἐπιτεθέντες πρῶτοι κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνίδων πόλεων ἐπέβαλον εἰς αὐτὰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν πόλεων ἐκείνων, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, οἱ Πέρσαι οὐ μόνον αὐτὰς κατετρόπωσαν πολυειδῶς καταδυναστεύσαντες ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν, δὶς ἐπ' αὐτὴν στρατεύσαντες καὶ μυρίας ὅσας ἐπενεγκόντες συμφορὰς καὶ ζημίας. Ἀποκρουσθέντες τελευταῖον καὶ πολλάκις ἡττηθέντες ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ ἠναγκάσθησαν οὐ μόνον ἐκ τῆς πρώτης νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν. Ἀλλὰ βραδύτερον, ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἑλληνικῶν ἀγώνων, ἀνέκτησαν αὖθις τὴν κυριαρχίαν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἑλληνίδων πόλεων. Ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος ἐπεχείρησεν ἐν ἀρχῇ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος τὴν ἀπὸ τῆς ξενικῆς δυναστείας ἀπαλλαγὴν τῶν ὁμογενῶν τούτων. Ἀλλὰ πάλιν μετὰ ταῦτα, ἐκ νέων ἐμφυλίων ἀγώνων ὠφελούμενοι, οἱ Πέρσαι ἐπέβαλον τὴν θέλησιν αὐτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα διὰ προσταγμάτων ὑβριστικῶν, ἐπ' Ἀνταλκίδου τε καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Θηβαίων ἡγεμονίας. Οἱ Πέρσαι λοιπὸν ἀπρόκλητοι ἐπετέθησαν πολλάκις κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, περιύβρισαν τὰ ἱερὰ αὐτοῦ, ἐπυρπόλησαν πλείστας πόλεις, ἐλεηλάτησαν πλείστας χώρας. καὶ νῦν ἔτι, ἕνεκα τῶν ἀδιακόπων τῆς Ἑλλάδος διενέξεων, διετέλουν δεσπόζοντες ἀξιολόγου τοῦ ἔθνους μοίρας, ἤτοι ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἑλληνίδων πόλεων. Τούτου ἕνεκα τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως ἐπεκράτει ἀείποτε ἐν Ἑλλάδι, εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μετεωρίζοντο ὑπεράνω τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, ὁσάκις δὲ ἀπηρτίζετο νέα τις τοῦ ἔθνους ἕνωσις, ἐν τῷ ἅμα ἀπεφασίζετο νέα ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατεία. Τοῦτο ἔπραξε τὸ ἔθνος, ἅμα ἡνώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίαν. Τοῦτο ἔπραξε τὸ δεύτερον, ἅμα ἡνώθη ὑπὸ τὴν τῶν Σπαρτιατῶν ἡγεμονίαν. Τοῦτο ἦτο φυσικώτατον νὰ πράξῃ καὶ ἤδη ἅμα ἡνώθη αὖθις ὑπὸ τὴν τῶν Μακεδόνων ἡγεμονίαν (1). Δὲν θέλομεν παρασιωπήσει ὅτι οἱ ἱστορικοὶ ὑπολαμβάνοντες τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν ὅλως ἀλλοτρίαν

(1) Καὶ ἡ ἐνταῦθα ἀναφερομένη ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων πρέπει νὰ νοηθῇ μόνον ὑπὸ ἔννοιαν ἡγεμονίας στρατιωτικῆς ἐν τῷ κατὰ Περσῶν πολέμῳ προσωπικῶς εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἶτα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἀναγνωρισθείσης, οὐχὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καθόλου οὐδ' ὑπὸ ἔννοιαν πολιτικήν.

τοῦ ἑλληνισμοῦ παρατηροῦσι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα δὲν φαίνεται ἐπικρατήσας πολὺς ζῆλος ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας καὶ ὅτι ἡ στρατεία αὕτη ἦτο μᾶλλον ἔργον τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλὰ τοῦτο, μέχρι τινὸς ἀληθές, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ νέα ἀπόδειξις τῆς μεγάλης ἠθικῆς ἐκλύσεως, ἥτις ἐπεκράτησεν ἤδη εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα, καὶ τῆς ἀναμφισβητήτου ἀληθείας ὅτι ἡ κυρία τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἑστία μετετέθη ἔκτοτε ἀπ' Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης καὶ Θηβῶν εἰς Πέλλαν. Μήπως ἀνάλογόν τι δὲν εἶχε συμβῇ ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τετάρτης; Ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἐν γένει οἱ Πελοποννήσιοι οὐδεμίαν ἔδειξαν προθυμίαν, μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην, πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου, τοῦ διεξαχθέντος τότε κυρίως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἕπεται ἆρά γε ἐκ τούτου ὅτι τὸ ἐπιχείρημα δὲν ἦτο ἐθνικόν; ἄπαγε! Ἕπεται μόνον ὅτι κυρία ἑστία τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἦσαν τότε αἱ Ἀθῆναι καὶ ὄχι ἡ Σπάρτη. Πάλιν ἐπὶ Ἀγησιλάου αἱ Ἀθῆναι οὐ μόνον δὲν μετέσχον τοῦ κατὰ Περσῶν ἀγῶνος ἀλλὰ καὶ ἀντέπραξαν διότι τότε κυρία ἑστία τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἦτο ἡ Σπάρτη καὶ ὄχι αἱ Ἀθῆναι. Τὸ ἐπιχείρημα λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισεν ὁ Φίλιππος καὶ προέκειτο νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐθνικόν, ἑλληνικόν, καὶ αἱ ἀφορμαὶ αὐτοῦ ἦσαν δίκαιαι· ἴδωμεν ἤδη ὁποῖαί τινες ἦσαν αἱ περιστάσεις καθ' ἃς ἔμελλε νὰ διενεργηθῇ.

Ὁ Ἀλέξανδρος
(Μεγέθυνσις νομίσματος)

*

Ὁ Ἀλέξανδρος, στρατεύων ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, οὐδεμίαν εἶχε νὰ φοβηθῇ σπουδαίαν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπανάστασιν, οἵα συνέβη ἐπὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίας καὶ ἐπὶ Ἀγησιλάου. Αἱ Θῆβαι εἶχον καταστραφῆ, αἱ Ἀθῆναι ἐπανειλημμένως ἐταπεινώθησαν, ἡ δὲ Σπάρτη μόλις ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τοὺς γείτονας αὐτῆς Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδας· ὥστε στρατὸς εὐάριθμος, καταλειφθεὶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἤρκει ἵνα συνέχῃ τὴν ἀντιμακεδονικὴν μερίδα καὶ ἵνα περιστείλῃ, ἐν ἀνάγκῃ, πᾶν ἐπαναστατικὸν αὐτῆς κίνημα. Ἀλλὰ τὸ περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἴδομεν προηγουμένως εἰς τὴν ἐσχάτην περιελθὸν παραλυσίαν, εἶχεν ἤδη ἀνακύψει ἀπὸ τῆς πολλῆς ἐκείνης ἀναρχίας καὶ ἐφαίνετο δυνάμενον ν' ἀνθέξῃ ὁπωσοῦν. Αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις τὰς ὁποίας περὶ τοῦ κράτους τούτου ἐδώκαμεν ἀνατρέχουσιν εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην χρόνους, ὅτε ὁ Ἀγησίλαος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου. (Ἰδὲ Γ' κεφ. Ε' βιβλίου Α' τόμ.) Αἱ πλεῖσται τῶν δυτικῶν σατραπειῶν εἶχον τότε ἀποστατήσει κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἡ δὲ Αἴγυπτος διετέλει πρὸ καιροῦ ἀνεξάρτητος ὑπὸ ἰδίους βασιλεῖς. Ἀλλ' ἔκτοτε τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν· ὁ Ἀρταξέρξης Β', ὁ ἐπικληθεὶς Μνήμων, ὅστις ἐβασίλευσεν ἀφοῦ κατέβαλεν εἰς Κούναξα τὸν ἀδελφὸν Κῦρον, ἀπέθανε περὶ τὸ 359 καὶ διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὦχος,

μετονομασθεὶς καὶ αὐτὸς Ἀρταξέρξης. Μετ' οὐ πολὺ δέ, περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ὁ Φίλιππος ἐνέβαλε τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνηγορεύθη μέλος τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, ὁ Ὦχος κατώρθωσε νὰ καθυποβάλῃ αὖθις εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ τὴν Κύπρον, τὴν Φοινίκην καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον, νὰ ἑνώσῃ οὕτω τὸ κράτος εἰς ἕν, καὶ νὰ περιποιήσῃ αὐτῷ δύναμιν οἵαν δὲν εἶχε πλέον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ξέρξου. Δύο ἄνδρες συνετέλεσαν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀναβίωσιν ἐκείνην, ὁ ῥόδιος Μέντωρ καὶ ὁ πέρσης Βαγώας. Καὶ ὁ μὲν Βαγώας συνώδευσε τὸν Ὦχον, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων, εἰς τὰς μεσογειοτέρας τοῦ κράτους ἐπαρχίας, ὁ δὲ Μέντωρ προεχειρίσθη σατράπης τῆς παραλίας. Μὴ ἀπορήσωμεν δὲ ὅτι ἕλλην ἀνὴρ ἴσχυσε τοσοῦτον παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ· τὸ κράτιστον τῆς δυνάμεως δι' ἧς κατετροπώθησαν οἱ ἀποστάται καὶ μάλιστα ἡ Αἴγυπτος συνέκειτο ἐξ ἑλλήνων μισθοφόρων. Ἄξιον μάλιστα σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἐγχώριος τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Νεκτανεβὼ δι' ἑλλήνων ὁμοίως μισθοφόρων ἠδυνήθη νὰ παρατείνῃ ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ, ὥστε ἡ τύχη τῆς Ἀσίας πρὸ καιροῦ ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὑπερίσχυσε δὲ ἡ περὶ τὸν Ὦχον ἑλληνικὴ μερὶς ἰδίως διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐπιτηδειότητα τοῦ Βαγώου καὶ τοῦ Μέντορος. Ὁ Μέντωρ μετέπειτα παρέσχε τῷ βασιλεῖ ἑτέραν μεγάλην ὑπηρεσίαν, διότι καθυπέταξεν αὐτῷ ἁπάσας τὰς χώρας καὶ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅσαι, ὑπὸ ἰδίους διατελοῦσαι δυνάστας, οὔτε φόρον ἐπλήρωνον οὔτε εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ βασιλέως ὑπήκουον, καὶ ἐξησφάλισεν οὕτω τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καθ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Ναὶ μὲν

Δαρεῖος ὁ Κοδομανός
(ἐκ μωσαϊκοῦ τῆς Πομπηΐας)

περὶ τὸ 338 ὁ παντοδύναμος Βαγώας ἐδηλητηρίασε τὸν Ὦχον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν νεώτατον τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὀνόματι Ἀρσήν, φονεύσας ὅλους τοὺς λοιπούς· μετὰ δὲ δύο ἔτη ἐδολοφόνησε καὶ τὸν Ἀρσὴν καὶ ἅπαντα αὐτοῦ τὰ τέκνα, ὥστε οὐδεὶς ἤδη ὑπελείπετο ἄμεσος ἀπόγονος τῶν βασιλέων, προεχειρίσθη δὲ βασιλεύς, ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου ἐκείνου ἀνδρός, φίλος τις αὐτοῦ ὀνόματι Δαρεῖος Κοδομανός, ἀπόγονος ὢν ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος. Ἐντεῦθεν τὸ κράτος ἐφαίνετο παραδοθὲν πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀπαλλάξει αὐτὸ ὁ βασιλεὺς Ὦχος. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς δὲν ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ἄνθρωπος ἀπεστερημένος παντὸς προτερήματος. Εἰς πρόσφατόν τινα κατὰ τῶν Καδουσίων πόλεμον ἐκτήσατο ὄνομα μέγα, μονομαχήσας πρὸς ἕνα τῶν πολεμίων διαβεβοημένον ἐπ' ἀλκῇ καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀποκτείνας αὐτόν. Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του προέλαβε νέας τοῦ Βαγώου ἐπιβουλὰς καταστήσας αὐτὸν ἐκποδών. Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη καθ' ὅλον τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡνωμένον καὶ ἠδύνατο ν' ἀντιπαρατάξῃ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις κατὰ παντὸς πολεμίου. Βασιλεύσας ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 336, ὅτε ὁ Φίλιππος παρεσκευάζετο πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα, ὁ δὲ Παρμενίων καὶ ὁ Ἄτταλος, περαιωθέντες εἰς Ἀσίαν, εἶχον ἀρχίσει τὰς πρώτας ἐχθροπραξίας, ὁ Δαρεῖος διέταξε τὸ πρὸς ἄμυναν ἀναγκαῖα καὶ συγχρόνως ἐπεχείρησε νὰ ὑποκινήσῃ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα κατὰ τῆς μακεδονικῆς

κυριαρχίας. Δὲν γνωρίζομεν μέχρι τίνος συνετέλεσεν εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου· βέβαιον εἶναι ὅτι ἐκαυχήθη ἐπὶ τούτῳ καὶ ὅτι κατ' ἀρχὰς νομίσας πάντα κίνδυνον παρελθόντα τὸν μὲν 'Αλέξανδρον περιεφρόνησε, διέκοψε δὲ τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνεννοήσεις. 'Αλλ' ἅμα ἔμαθε τὰ κατορθώματα τοῦ νέου βασιλέως ἐν Θράκῃ, ἐν 'Ιλλυρίᾳ, ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ ἐπείσθη ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἦτο τοὐλάχιστον ἀνάξιος τοῦ πατρὸς διάδοχος, ἐπανέλαβε δραστηρίως ὁπωσοῦν τὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους ἀπαιτούμενα. Ὁ φοινικικὸς στόλος διετάχθη νὰ ἑτοιμασθῇ· οἱ ἐν Φρυγίᾳ καὶ ἐν Λυδίᾳ σατράπαι συνεκρότησαν δύναμιν ἀξιόλογον συγκειμένην ἐν μέρει ἐξ ἑλλήνων μισθοφόρων, ὁ δὲ Μέμνων, ὅστις φαίνεται διαδεξάμενος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μέντορος, ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως χρήματα ἱκανὰ πρὸς συγκρότησιν ἑτέρου κατὰ τὴν παραλίαν στρατοῦ πεντακισχιλίων ἑλλήνων μισθοφόρων.

'Εκ τούτων πάντων συνάγεται ὅτι, ὅτε ὁ 'Αλέξανδρος ἐπεχείρησε τὴν στρατείαν αὐτοῦ, τὸ περσικὸν κράτος πολὺ ἀπεῖχε τῆς ἀναρχίας καὶ παραλυσίας εἰς ἣν ἄλλοτε, ὡς εἴδομεν, εἶχε περιπέσει. Βεβαίως οἱ Πέρσαι ἦσαν πάντοτε Πέρσαι· δὲν εἶχον τὴν ἐντέλειαν τοῦ στρατιωτικοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀργανισμοῦ, μάλιστα μετὰ τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου βελτιώσεις· δὲν εἶχον οὐδὲ τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ὠφεληθῶσιν ἀποχρώντως ἐκ τῆς στρατηγικῆς καὶ πολεμικῆς εὐφυΐας τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν Ἑλλήνων· ἔπραξαν δὲ ἁμαρτήματα ἀσύγγνωστα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ἐπιφέρωσι μεγάλας συμφοράς. 'Αλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ πολέμιος ἐκεῖνος δὲν ἦτο ἄξιος τοσαύτης περιφρονήσεως ὅσην συνῃσθάνοντο πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν μυρίων, περιφρονήσεως ἣν τοσοῦτον ζωγραφικῶς ἐξέφρασεν ὁ ἀρκὰς 'Αντίοχος, ὅστις εἷς ὢν τῶν μετὰ Πελοπίδου ἀπελθόντων εἰς Σοῦσα πρέσβεων εἶπε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τοὺς συμπολίτας «ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀψοποιοὺς καὶ οἰνοχόους καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς ἔχοι, ἄνδρας δὲ οἳ μάχοιντ' ἂν Ἕλλησι πάνυ ζητῶν οὐκ ἔφη δύνασθαι ἰδεῖν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονείαν οἷ γε δοκεῖν ἔφη εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ὑμνουμένην ἂν χρυσῆν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν ἔφη τέττιγι σκιὰν παρέχειν». Οὐδὲ ἀκριβὴς εἶναι ἡ σύγκρισις ἣν τινες ἐπεχείρησαν τῶν ἐν 'Ασίᾳ κατακτήσεων τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου πρὸς τὰς κατακτήσεις τῶν μὲν Ἱσπανῶν ἐν τῇ 'Αμερικῇ κατὰ τὴν ΙϚ' ἑκατονταετηρίδα, τῶν δὲ Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἐν τῇ 'Ινδικῇ καὶ ἐν τῇ Σινικῇ κατὰ τὴν προηγουμένην ἑκατονταετηρίδα καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Βεβαίως ἡ ἠθικὴ ἰσχὺς τοῦ Εὐρωπαίου ὑπῆρξε πανταχοῦ καὶ πάντοτε μεγάλη, ἀλλὰ τὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἔργον ἦτο ὁμολογουμένως πολὺ δυσχερέστερον τοῦ ἔργου τῶν νέων εὐρωπαίων κατακτητῶν. Δὲν λέγομέν τι ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τῆς θαυμαστῆς πολιτικῆς συνέσεως ἣν ἔδειξεν ὁ ἀνὴρ καὶ τῆς ὁποίας ἀνυπολόγιστα ἀποτελέσματα μαρτυροῦσι τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τοὺς νεωτέρους κυριάρχας τῆς 'Αμερικῆς καὶ τῆς 'Ασίας. 'Αλλὰ περιοριζόμενοι εἰς μόνον τὸ πολεμικὸν μέρος παρατηροῦμεν ὅτι ὄχι μόνον οἱ Πέρσαι ἦσαν ἄνδρες γενναῖοι καὶ φιλότιμοι, ὄχι μόνον εἶχον χρηματικοὺς πόρους ἀνεξαντλήτους, ὄχι μόνον πρὸ πολλοῦ ἦσαν ἐξῳκειωμένοι πρὸς τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ τὰ ὄργανα αὐτὰ τῆς πολεμικῆς τέχνης, ὅ ἐστι τὰ εἴδη τῶν ἐπιθετικῶν καὶ τῶν ἀμυντικῶν ὅπλων, ἦσαν σχεδὸν ἀπαράλλακτα παρά τε τοῖς Πέρσαις καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐνῷ οἱ μὲν ἐπιχώριοι τῆς 'Αμερικῆς οὐδὲ τοῦ πυροβολικοῦ ἔννοιαν εἶχον οὐδὲ τοῦ ἱππικοῦ, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὰ δύο ταῦτα κύρια τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς συστατικά· οἱ δὲ τῆς 'Ασίας ἐπιχώριοι δὲν ἦσαν μὲν ὅλως ἀλλότριοι πρὸς τὰ ὄργανα τῆς νεωτέρας τῶν Εὐρωπαίων πολεμικῆς τέχνης ἀλλὰ τοσαύτη ἦτο παρ' αὐτοῖς ἡ τῶν ὀργάνων τούτων ἀτέλεια ὥστε ἀναγκαίως ἡ ὑπεροχὴ τῶν Εὐρωπαίων ἀπέβη ἀκα-

τάσχεσος. Οὐδεμία ἄρα ἰσότης ὅρων καὶ περιστάσεων ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν νεωτέρων κατακτητῶν καὶ κατακτηθέντων· ἐνῷ μεταξὺ τῶν Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ἂν ὄχι ἐντελὴς ἰσότης, μεγίστη ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τοῦτο ὁμοιότης, ἐξ οὗ τὸ κατόρθωμα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν δύναται εἰμὴ νὰ λογισθῇ ὡς ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνώτερον. Μὴ λησμονήσωμεν δ' ἐπὶ πᾶσιν ὅτι οἱ Πέρσαι εἶχον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν πολλὰς χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν φυλὴν ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας· ὅτι ὁ στόλος αὐτῶν, ὁ φοινικικὸς στόλος, ἦτο ὄχι μόνον ἐνάμιλλος ἀλλ' ἴσως καὶ κρείττων ἤδη τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ ὅτι εἶχον πολλοὺς τρόπους ἵνα ὑποκινήσωσιν ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κράτει τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀντιπερισπασμούς, οἵτινες δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ ἔχωσι τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαιοτέρων ἀντιπερισπασμῶν, ἠδύναντο ὅμως πάντοτε νὰ ἐνοχλήσωσι τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁποίας δὲ καὶ ὁπόσας δυσκολίας εἶχε νὰ συναντήσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἐπιχείρημα, δηλοῦται ἐκ τῆς ἀποτυχίας ἣν ὑπέστη ἡ μοῖρα τοῦ στρατοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ 336 προαποσταλεῖσα εἰς Ἀσίαν, ὑπὸ ἡγεμόνας ἐμπειροτάτους· διότι ὁ Παρμενίων ἐκυρίευσε μὲν τὸ Γρύνιον, ἐπολιόρκησε δὲ τὴν Πιτάνην, ἀλλὰ τότε, ἐπιφανεὶς ὁ Μέμνων καὶ καταπληξάμενος τοὺς Μακεδόνας, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἕτερος τῶν Μακεδόνων στρατηγός, ὁ Κάλλας, προσβληθεὶς ἐν Τρῳάδι, ἡττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Ῥοίτιον. Ἄλλο δὲ οὐδὲν φαίνονται πράξαντες οἱ Μακεδόνες οὗτοι ἐν διαστήματι δύο περίπου ἐτῶν, ἤτοι μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 334 ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν, ὡς προείπομεν, συμπληρώσει τὰς προπαρασκευὰς καὶ συγκεντρώσει τὸν στρατὸν τὸν ὡρισμένον νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς ἐν Μακεδονίᾳ κατέλιπεν ἕνα τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἱκανωτέρων τοῦ Φιλίππου ἀξιωματικῶν, τὸν Ἀντίπατρον, δοὺς αὐτῷ στρατιωτικὴν δύναμιν 12.000 πεζῶν καὶ 1500 ἱππέων ἀποχρῶσαν, ὡς ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ἵνα συνέχῃ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀντίπραξιν καὶ ἵνα ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Αὐτὸς δὲ ἤγαγε τὸν στρατὸν κατ' ἀρχὰς ἀπὸ Πέλλης εἰς Ἀμφίπολιν, ὅπου διέβη τὸν Στρυμόνα· ἔπειτα ἐπορεύθη ἐπὶ τὰς πόλεις Ἄβδηρα καὶ Μαρώνειαν, ἐξηκολούθησεν ἐκεῖθεν τὴν πορείαν διὰ τῆς Θρᾴκης, ἐπέρασε τοὺς ποταμοὺς Ἕβρον καὶ Μέλανα καὶ τελευταῖον διὰ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου ἔφθασεν εἰς Σηστόν. Ἐνταῦθα εὗρε τὸν στόλον αὐτοῦ, ὅστις συνεποσώθη εἰς 160 τριήρεις ἐκτὸς πολλῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἀφοῦ προσέλαβε τὰς ἀξιολόγους μοίρας τὰς ὁποίας ἔπεμψαν διάφοροι ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ ἰδίως αἱ Ἀθῆναι. Ἀπὸ τῆς ἐν Εὐρώπῃ Σηστοῦ εἰς τὴν ἐν Ἀσίᾳ Ἄβυδον ἡ διάβασις τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος ἢ δυσκολίας. Τὴν διάβασιν ταύτην ἐπεστάτησεν ὁ Παρμενίων, διότι ὁ Ἀλέξανδρος χωρισθεὶς ἀπὸ τοῦ στρατοῦ ἐν Σηστῷ ἀπῆλθεν εἰς Ἐλεοῦντα, κατὰ τὴν μεσημβρινωτάτην ἄκραν τῆς χερσονήσου, ὅπου ὑπῆρχε τέμενος καθιερωμένον εἰς τὸν Πρωτεσίλαον ἐκεῖνον ὅστις, κατὰ τὸν μῦθον, πρῶτος Ἑλλήνων, ἐπὶ τοῦ τρωικοῦ πολέμου, ἐκπηδήσας εἰς τὴν τῆς Τροίας παραλίαν ἐφονεύθη ὑπὸ δαρδάνου ἀνδρός. Ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦ ὁποίου ἡ φαντασία δὲν ἔπαυε συνδυάζουσα τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ μὲ ὅλας τὰς προηγουμένας σχέσεις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἐτέλεσεν ἐκεῖ θυσίαν εἰς τὸν ἥρωα καὶ καθικέτευσεν αὐτὸν ἵνα τὸ παρὸν ἔργον ἀποβῇ εὐτυχέστερον τῶν προτέρων. Ἐξ Ἐλεοῦντος δὲ διέβη ὁ βασιλεύς, ἐπὶ τῆς στρατηγίδος νεώς, ἣν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ ἐκυβέρνα εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχαιῶν λιμένα, οὐ μακρὰν τοῦ Ἰλίου. Κατὰ τὸν διάπλουν τοῦτον φθάσας εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἑλλησπόντου ἔθυσεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ εἰς τὰς Νηρηίδας ταῦρον καὶ ἐτέλεσε σπονδὰς ἐκ χρυσῆς φιάλης, μεθ' ὃ φέρων τὴν πανοπλίαν ἐξέβη πρῶτος, ὡς ποτε ὁ Πρωτεσίλαος, εἰς τὴν γῆν τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' οὐδένα εὗρεν·

ὡς ἐκεῖνος, πολέμιον ἵνα ἀντιπαραταχθῇ κατ' αὐτοῦ. 'Εκεῖθεν ἀνελθὼν εἰς τὸ Ἴλιον ἔθυσε τῇ 'Αθηνᾷ καὶ τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ ἀνέθηκεν εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς, λαβὼν ἀντ' αὐτῆς τινὰ τῶν ὅπλων τὰ ὁποῖα λέγεται ὅτι ἀνῆκόν ποτε εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ τρωικοῦ πολέμου, ἔκτοτε δὲ οἱ ὑπασπισταὶ τοῦ βασιλέως ἔφερον συνήθως πρὸ αὐτοῦ εἰς τὰς μάχας. Μεταξὺ τῶν ἄλλων παναρχαίων μνημείων τὰ ὁποῖα οἱ τοῦ 'Ιλίου κάτοικοι ἐπέδειξαν τότε αὐτῷ ἦτο καὶ ἡ οἰκία τοῦ Πριάμου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ βωμοῦ τοῦ 'Ερκείου Διός, παρὰ τὸν ὁποῖον ὁ δυστυχὴς οὗτος γέρων ἐθανατώθη διὰ χειρὸς τοῦ Νεοπτολέμου. 'Επειδὴ δὲ ὁ 'Αλέξανδρος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀπόγονον τοῦ Νεοπτολέμου, καὶ τούτου ἕνεκα ὑποκείμενον πάντοτε εἰς τὴν ἀνεξιλέωτον τοῦ Πριάμου ὀργήν, ἐτέλεσε καὶ ἐν τῷ βωμῷ τούτῳ θυσίαν ἱλαστήριον πρὸς ἐξευμένισιν τοῦ ἐκεῖ θανόντος βασιλέως. Προσελθὼν ἔπειτα εἰς τὸν τάφον καὶ τὴν στήλην τοῦ 'Αχιλλέως, τοῦ πατρὸς τοῦ Νεοπτολέμου, οὐ μόνον στέφανον ἐπ' αὐτῶν ἀπέθεσεν ἀλλὰ καὶ ἀλειψάμενος λίπα περιέδραμε περὶ τὸν τάφον γυμνός, κατὰ τὸ ἔθος, ἀνακράξας, ὡς λέγεται, ὅτι μακαρίζει τὸν ἥρωα ἐκεῖνον, ὅστις καὶ ζῶν φίλου πιστοῦ καὶ τελευτήσας μεγάλου κήρυκος τῶν κατορθωμάτων ἔτυχε. Τελευταῖον ὁ 'Αλέξανδρος ἵδρυσεν εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τῆς διαβάσεως αὐτοῦ, ἐκεῖ ὅπου ὁ στρατὸς κατέλιπε τὴν Εὐρώπην καὶ ἐκεῖ ὅπου ἀπεβιβάσθη εἰς 'Ασίαν, βωμοὺς εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς 'Αθηνᾶς καὶ τοῦ 'Ηρακλέους.

'Ο στρατὸς οὗτος ἐξετασθεὶς μετὰ τὴν εἰς 'Ασίαν διαπεραίωσίν του εὑρέθη συγκείμενος ἐκ 30.000 πεζῶν καὶ 4.500 ἱππέων. 'Η φάλαγξ καὶ οἱ ὑπασπισταὶ συνεποσοῦντο εἰς 12.000 ἀνδρῶν μακεδόνων, τὸ συμμαχικὸν πεζικὸν εἰς 7.000 ἐκ τῶν ἐνταῦθα 'Ελλήνων, τὸ μισθοφορικὸν εἰς 5.000· τούτων ἁπάντων ἦρχεν ὁ Παρμενίων. Καὶ πλὴν τούτων συνεξεστράτευσαν βάρβαροι πεζοὶ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι 6.000, ἐξ ὧν 'Οδρύσαι, Τριβαλλοὶ καὶ 'Ιλλυριοὶ 5.000, 'Αγριᾶνες δὲ τοξόται 1000. Ἔπειτα ἤρχετο τὸ βαρὺ μακεδονικὸν ἱππικόν, οὗ ἦρχε Φιλώτας ὁ Παρμενίωνος, ἄνδρες 1500, τὸ βαρὺ θεσσαλικόν, οὗ ἦρχε Κάλλας ὁ 'Αρπάλου, ἄνδρες 1500· τὸ συμμαχικὸν ἐκ τῆς ἐνταῦθα 'Ελλάδος, οὗ ἦρχεν ὁ Μυτιληναῖος 'Εριγύιος, ἄνδρες 600, καὶ τὸ θρᾳκικὸν καὶ παιονικὸν ἐλαφρόν, ὑπὸ Κάσσανδρον, ἄνδρες 900. Αὕτη τοὐλάχιστον εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιόπιστος ἐξαρίθμησις τῆς πρώτης τοῦ 'Αλεξάνδρου στρατιᾶς, διότι ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι ἀριθμοί, οἵτινες ὅμως οὐδ' αὐτοὶ ὑπερβαίνουσι τὰς 43.000 ἀνδρῶν πεζῶν καὶ τὰς 5.500 ἀνδρῶν ἱππέων. 'Ο βασιλεὺς συναπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ, παρεκτὸς τῶν στρατευμάτων τούτων, καὶ ποικίλας μηχανάς, ἐπιτηδείας πρὸς μάχας τε καὶ πολιορκίας· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ στρατὸς ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως δυσανάλογος πρὸς τὸ ἔργον. Ἦτο δὲ καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ 'Αλεξάνδρου ὁπωσοῦν πενιχρόν, διότι, ἐξαντληθὲν ἀπὸ τῶν προηγουμένων ἀδιακόπων πολέμων, δωρεῶν καὶ παρασκευῶν, δὲν περιεῖχε κατά τινας εἰμὴ 70 τάλαντα, κατ' ἄλλους δὲ τόσα μόνον χρήματα ὅσα ἤρκουν πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Οὐδ' ἠδυνήθη ὁ 'Αλέξανδρος νὰ συμπληρώσῃ τὰς παρασκευὰς εἰμὴ διὰ δανείου 800 ταλάντων, τὰ ὁποῖα προστιθέμενα εἰς τὰ 500 τάλαντα ἅτινα εἶχε δανεισθῇ προηγουμένως ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος ἀνεβίβασαν τὸ δημόσιον τῆς Μακεδονίας χρέος, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, εἰς 8 ἑκατομμύρια ἀρχαίων ἀττικῶν δραχμῶν ἴσων πρὸς 50 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια σημερινῶν· ὥστε ἡ στρατιωτικὴ δύναμις καὶ οἱ χρηματικοὶ πόροι δι' ὧν ὁ 'Αλέξανδρος ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς 'Ασίας φαίνονται εὐτελεῖς, μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῶμεν τὴν στρατιὰν ἣν πρὸ 150 ἐτῶν ἐπήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ξέρξης. 'Αλλ' ἡ μὲν πενία ἦτο τὸ ἰσχυρότατον ἴσως τῆς νίκης ἐλατήριον, ὅπως αὐτὸς ὁ 'Αλέξανδρος δι' ἄλλων λέξεων πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξήγησε· διότι λέγεται ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν

ἔμελλε νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, διένειμεν εἰς τοὺς ἑταίρους ἅπαντα τὰ βασιλικὰ κτήματα καὶ ἁπάσας τὰς βασιλικὰς προσόδους. Ἐρωτήσαντος δὲ τότε ἑνὸς τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτοῦ στρατηγῶν, τοῦ Περδίκκου, «σεαυτῷ δέ, ὦ βασιλεῦ, τί καταλείπεις;» ἀπεκρίθη ἐκεῖνος «τὰς ἐλπίδας»! Τὸ δὲ ποσὸν τοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο εὐαριθμότερον τῶν στρατῶν ἐκείνων δι' ὧν τοσάκις οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες κατετρόπωσαν τοὺς βαρβάρους· ἀντιπαραβαλλόμενον δὲ πρὸς τὸν ἀκαταμέτρητον τοῦ μεγάλου βασιλέως ὄχλον ἀποδεικνύει μόνον τὴν ἀλλόκοτον διαφορὰν ἥτις καὶ κατὰ τοῦτο ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιανῶν δοξασιῶν. Οἱ Ἀσιανοὶ ἀνέκαθεν ἠξίωσαν ὅτι ἡ κυριωτάτη τοῦ στρατοῦ δύναμις συνίσταται εἰς τὸ πολὺ αὐτοῦ πλῆθος, οἱ δ' Εὐρωπαῖοι ἐξ ἐναντίας ἐπρέσβευσαν ἀείποτε ὅτι τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ προτέρημα εἶναι ὁ καλὸς ὀργανισμὸς καὶ ὁπλισμός. Τῷόντι τὰ μεγάλα πολεμικὰ πλήθη ἔχουσι πρῶτον τοῦτο τὸ ἐλάττωμα, ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκροτῶνται καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἀνδρῶν λογάδων, καὶ ἐξ ἀνάγκης περιλαμβάνουσι πολλὰ ἀπόλεμα στοιχεῖα, τὸ ἀσθενὲς τοῦτο τῆς στρατιᾶς μέρος οὐδετερώνει πολλάκις ἅπασαν τὴν ἐνέργειαν τῶν κραταιοτέρων μερῶν. Εἰς τὴν περὶ Κούναξα μάχην λ. χ. οἱ μὲν μύριοι μετὰ Κύρου στρατεύσαντες Ἕλληνες ἐνίκησαν ἀντιπάλους ἀναριθμήτους, τὰ δὲ δεκαπλάσια αὐτῶν ἀσιανὰ τάγματα κατετροπώθησαν. Ἔπειτα ἡ διατροφὴ καὶ ἡ ἄλλη συντήρησις εἶναι τόσῳ δυσχερεστέρα ὅσῳ ὁ στρατὸς εἶναι πολυαριθμότερος καὶ συνήθως ἡ περὶ τοῦτο δυσκολία ἀποβαίνει τοσαύτη ὥστε συνεπάγεται τὴν διάλυσιν ἢ τὴν ὀπισθοχώρησιν αὐτοῦ. Ἂν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου ἠδύνατο νὰ παρατείνῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι διατριβήν, ἴσως δὲν ἐματαιοῦτο τὸ ἔργον αὐτοῦ· τὸ ἔργον τοῦτο ἀπέτυχε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διότι ὁ στρατὸς δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ δι' ἔλλειψιν τροφῶν. Τελευταῖον, ὅσον ἐντελῶς καὶ ἂν εἶναι ὠργανωμένος ὁ στρατός, ὅταν τὸ πλῆθος αὐτοῦ ὑπερβαίνῃ εὐλόγους τινὰς ὅρους, δὲν ὑπάρχωσι δὲ τηλέγραφοι καὶ

Ἀλέξανδρος

(Ἐξ ἀγάλματος εὑρεθέντος ἐν Μαγνησίᾳ, ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει)

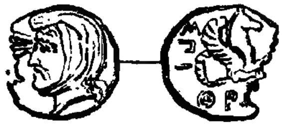
σιδηρόδρομοι, ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ἀποβαίνει δυσοικονόμητος. Οὐδέποτε βεβαίως ὑπῆρξε στρατὸς βέλτιον κατηρτισμένος τοῦ στρατοῦ ὃν ἤλασεν ἐπὶ τὴν Ρωσίαν ὁ Ναπολέων καὶ ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῶν πρώτων ἀτυχημάτων τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ὑπῆρξε τὸ δυσκυβέρνητον τῶν ἀπείρων αὐτῆς ταγμάτων. Σώματα εὔρωστα καὶ καλῶς ἐξησκημένα· ὁπλισμὸς ἐπιτήδειος· πειθαρχία αὐστηρά· εὐρυθμία περὶ τὰς κινήσεις· δίαιτα ἀγαθὴ καὶ ὑγιεινή· ἔντεχνος συνδυασμὸς τῶν διαφόρων τῆς πολεμικῆς τέχνης στοιχείων· τοιαῦτα εἶναι τὰ προτερήματα δι' ὧν κατορθοῦται ἐπὶ τέλους ἡ νίκη, ἔστω ὁ στρατὸς ἀσυγκρίτως τοῦ ἀντιπάλου εὐαριθμότερος. Ὁ δὲ μακεδονικὸς στρατὸς ἦτο καθ' ὅλα ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα ὁμολογουμένως πολὺ τοῦ περσικοῦ καθυπέρτερος. Ὁ τελευταῖος οὗτος οὐδεμίαν εἶχε λάβει βελτίωσιν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομῆς, ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν μυρίων, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀγησιλάου στρατείας, ὅτε ἀνεδείχθη ἀδιαλείπτως τοσοῦτον τοῦ ἑλληνικοῦ κατώτερος. Πῶς λοιπὸν ἤδη ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραβληθῇ πρὸς τὸν μακεδονικόν, τοῦ ὁποίου κατήντησαν ὑποδεέστεροι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἑλλήνων ὁπλιτῶν; Μὴ λησμονήσωμεν πρὸς τούτοις ὅτι ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἤγετο ὑπὸ ἀνδρῶν οἵτινες, ὡς ὁ Παρμενίων, ὁ Φιλώτας, ὁ Κάλλας, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Ἡφαιστίων, Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ Κρατερός, ὁ Περδίκκας, ὁ Λυσίμαχος καὶ μυρίοι ἄλλοι ἐπὶ εἰκοσαετίαν σχεδὸν ὅλην δὲν ἔπαυσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσκούμενοι περὶ τοὺς βαρυτάτους καὶ λαμπροτάτους τῶν ἀγώνων, κτησάμενοι οὕτως ἐμπειρίαν καὶ δεξιότητα πρὸς τὰς ὁποίας ἥκιστα ἠδύνατο νὰ ἀνταγωνισθῇ μόνη ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία τῶν μήδων καὶ περσῶν μεγιστάνων. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα πάντα προσθέσωμεν τὴν βαθεῖαν πεποίθησιν ἣν εὐλόγως εἶχεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς περὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ,ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιχειρημάτων ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα,πεποίθησιν ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ δύναμις ἀπέβαινεν ἀκαταγώνιστος, δὲν θέλομεν κατακρίνει βεβαίως ἐπὶ παραλόγῳ τόλμῃ τὸν Ἀλέξανδρον.

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πλεονέκτημα ὑπῆρξεν ἡ στρατηγικὴ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ μεγαλοφυΐα. Πολλοὶ ἀπεποιήθησαν αὐτῷ τὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς προτερήματα· καὶ οὗτοι ὅμως ὡμολόγησαν ὅτι ὡς πολεμικὸς ἀνὴρ ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλος. Ἡ τόλμη αὐτοῦ καὶ ἀνδρεία ἦν τοσαύτη ὥστε εὑρέθησαν ἄνθρωποι στηλιτεύσαντες αὐτὴν ὡς μανίαν τινὰ καὶ παραφροσύνην· ἡ δὲ ἀδάμαστος δραστηριότης καὶ ἡ πρὸς πάντα πόνον καὶ πρὸς πᾶσαν ταλαιπωρίαν καρτερία ἐφαίνοντο ὑπερβαίνουσαι τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Τοιαῦται ἀρεταί, ὁσάκις συμπίπτει νὰ ἔχῃ αὐτὰς βασιλεύς, καθὸ ἰσχυρῶς ἐπενεργοῦσαι εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν τεταγμένα πλήθη, πολλάκις καθ' ἑαυτὰς ἀρκοῦσιν ἵνα προκαλέσωσι τὰ λαμπρότατα τῶν μεγαλουργημάτων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο μόνον στρατιώτης τέλειος, ἦτο καὶ στρατηγὸς τελειότατος. Οἱ στρατηγικοὶ αὐτοῦ συνδυασμοί, ἡ ἐξαίρετος ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς ἀείποτε μετεχειρίσθη δυνάμεις ποικιλωτάτας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπουμένου, τὰ εὐρύτατα πολεμικὰ βουλεύματα, ἡ ἀδιάλειπτος πρόνοια, τὸ πολυμήχανον πνεῦμα δι' οὗ κατίσχυε τῶν ἀδιακόπως ἀνανεουμένων δυσχερειῶν καὶ ἡ ταχύτης τῶν κινημάτων αὐτοῦ ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει ἀνέδειξαν αὐτὸν τὸν μέγιστον οὐ μόνον τῶν ἀρχαίων ἡγεμόνων, ἀλλὰ δυνάμεθα θαρρούντως εἰπεῖν τὸν μέγιστον τῶν ἡγεμόνων ὅσους ἀναφέρει ἄχρι τοῦδε ἡ ἱστορία· τοὐλάχιστον τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν, τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν καὶ τὰ ποικίλα καὶ μακραίωνα ἀποτελέσματα ὑπερβαίνει ὁμολογουμένως πᾶσαν ἄλλην ὑπ' ἀνδρὸς ἑνὸς ὁπουδήποτε καὶ ὁποτεδήποτε διαπραχθεῖσαν ἐπιχείρησιν. Ὁ Ἀλέξανδρος καθ' ἓν μόνον ὑπῆρξεν ἀτυχής· ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐκεῖνο ὑπ' οὐδενὸς συγχρόνου ἱστορήθη ἀριστοτεχνήματος. Πολλοὶ μὲν τῶν περὶ αὐτὸν

ἐπεχείρησαν νὰ ἀφηγηθῶσι τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα· Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ μετέπειτα ἱδρυτὴς τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἑλληνικῆς βασιλείας, ὁ Ἀριστόβουλος, ὁ Διόδοτος, ὁ Καρδιανὸς Εὐμένης ὁ διατελέσας ἀρχιγραμματεὺς αὐτοῦ, ὁ Νέαρχος, ὁ Μεγασθένης, ἕτερος Καρδιανὸς ὁ Ἱερώνυμος, ὁ Κλείταρχος, ὁ Μαρσύας, ὁ Καλλισθένης, ὁ Ὀνησίκριτος. Παρεκτὸς ὅμως ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τούτων ἦσαν ἡμερολόγια (ἐφημερίδες) μᾶλλον ἢ ἱστορίαι καὶ ὅτι τινὰ ἦσαν ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαβόητα διὰ τὴν ψευδολογίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι οὐδὲ διεσώθησαν ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ὀλίγα τινά,οἱ δὲ συγγραφεῖς δι' ὧν σήμερον γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον εἶναι ὅλοι μεταγενέστεροι, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἀρριανός.Οἱ δύο πρῶτοι,οἱ ἐρανισθέντες ὅσα περὶ Ἀλεξάνδρου ἔγραψαν ἀπὸ Διοδότου καὶ Εὐμένους, ἤκμασαν, ὁ μὲν Διόδωρος περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὁ δὲ Πλούταρχος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας μετὰ Χριστόν. Τὸ δὲ κυριώτατον νῦν σῳζόμενον ἱστορικὸν περὶ τῆς προκειμένης ἐκστρατείας μνημεῖον εἶναι τὸ «Περὶ Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου» ὑπὸ Ἀρριανοῦ συνταχθέν. Ὁ Φλάβιος Ἀρριανός, ἐκ Νικομηδείας, ἀκμάσας ἐν τῇ δευτέρᾳ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι, ἐξιστόρησε τὰ κατὰ τὴν ἀνάβασιν ταύτην εἰς βιβλία ἑπτά, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὅσα οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεμνημόνευσαν, ἰδίως δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου. Ἡ δὲ ἱστορία αὐτοῦ, εἰ καὶ εἰς πολλὰ βραχεῖα καὶ ἀτελής, ἐπαινεῖται δικαίως διὰ τὸν ἀφελῆ τοῦ λόγου χαρακτῆρα, τὴν εἰς πολλὰ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν, τὴν ἀσφαλῆ περὶ αὐτῶν κρίσιν. Ἀλλὰ τὰ προτερήματα ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσιν ἔτι τὸν μέγαν ἱστορικόν· ἀπαιτεῖται πρὸς τούτοις ἰδιάζουσά τις περὶ τὴν παράστασιν τῶν χαρακτήρων τέχνην, ἰδιάζουσά τις περὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν πραγμάτων φαντασία, ἰδιάζουσά τις ἐν γένει περὶ τὴν ἀφήγησιν λαμπρότης καὶ δύναμις λόγου· καθ' ὅλα δὲ ταῦτα ἡ τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραφὴ πόρρω ἀπέχει τῶν ἱστορικῶν ἀριστοτεχνημάτων ἅτινα παρήγαγον ἕτεραι μεγάλαι ἱστορικαὶ περίοδοι, ὑπολαμβανόμενα ἐνίοτε ὡς ἔργα τῆς ἀνθρωπότητος θαυμαστότερα καὶ αὐτῶν τῶν διαιωνισθέντων ὑπ αὐτῶν γεγονότων, οἷον λ. χ. τὸ περὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔργον τοῦ Θουκυδίδου. Τοιαύτην ἀξίαν δὲν ἔχει βεβαίως ἡ ἱστορία τοῦ Ἀρριανοῦ. Εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐγράφησαν μέν τινα περὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πλείστου λόγου ἄξια ἔργα, μάλιστα δὲ τὸ ἐν ἔτει 1833 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Δρόϋσεν ἐκδοθέν.Ἀλλὰ τὰ νεώτερα ταῦτα ἔργα, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ πολυμάθεια αὐτῶν, οὐδέποτε δύνανται ν' ἀναπληρώσωσι τοὺς ἐλλείποντας ἀποχρῶντας πρωτοτύπους ὁδηγούς. Ὥστε ὡς προφήτης ἐλάλησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, ηὔχετο μᾶλλον ἢ ἤλπιζε νὰ τύχῃ ἀνταξίου τῶν κατορθωμάτων κήρυκος. Ἀλλ' ἂν ἡ ἱστορικὴ μοῦσα οὐδὲν ἀφιέρωσεν αὐτῷ τῶν ἑαυτῆς ἀριστουργημάτων ἡ κοινὴ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους περιέβαλε τὴν μνήμην αὐτοῦ δι' ἐπουρανίου τινὸς αἴγλης. Δὲν θέλομεν ἐνθυμίσει ἐνταῦθα ὅτι οἱ κατακτηθέντες λαοὶ ἐτίμησαν αὐτὸν ὡς θεόν, διότι τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνήθης τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἕξις. Οὐδὲ θέλομεν ἀποδώσει πλείονα ἀξίαν εἰς τὴν γνώμην τοῦ συγχρόνου ἐπίσης τεχνίτου Δεινοκράτους, ὅστις δὲν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ εἰκονίσῃ προσηκόντως τὸν Ἀλέξανδρον εἰμὴ προτείνων νὰ μετασκευάσῃ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω εἰς ἄγαλμα αὐτοῦ, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ περιλαμβάνον μυρίανδρον πόλιν, ἐκ δὲ τῆς δεξιᾶς σπένδον εἰς τὴν θάλασσαν ῥεῦμα ποτομοῦ ἀέναον! Ἀλλὰ μήπως καὶ τῶν μεταγενεστέρων οἱ πλεῖστοι δὲν περιῆλθον εἰς ἀληθῆ τινα ἔκστασιν ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου ἐκείνου; Μήπως αἱ παραδόσεις ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἀνατολικῶν τε καὶ εὐρωπαϊκῶν, δὲν μετέβαλον τὸν ἄνθρωπον εἰς ἡμίθεόν τινα ἥρωα; Μήπως εἷς τῶν βασιλέων τοῦ λόγου τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὁ περιώνυμος γάλλος Σατωβριάνδος, δὲν ἀνέκραξέ που ὅτι, ἐὰν ἄνθρω-

πός ποτε ὡμοίασε θεόν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι ὁ 'Αλέξανδρος; Μήπως ὁ ἔγκριτος γερμανὸς φιλόσοφος Ἕγελ δὲν παρέστησεν αὐτὸν ὡς τὸν ἰδεώδη τύπον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς ;Ὥστε οὐ μόνον οἱ σύγχρονοι ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι καὶ ἔθνη ὅλα καὶ κατ' ἰδίαν ἄνδρες περιφανεῖς παρέστησαν τὸν 'Αλέξανδρον ὡς μετέχοντα ὑπερανθρώπου τινὸς φύσεως. Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἡγεμὼν ὁ μετὰ τρισμυρίων ἢ τὸ πολὺ τετρακισμυρίων ἀνδρῶν ἐπιχειρήσας τὴν κατάκτησιν τῆς 'Ασίας καὶ ἐξηγεῖται λοιπὸν ἤδη πῶς ὑπ' αὐτοῦ καθοδηγούμενος ὁ μακεδονικὸς στρατός, εἰ καὶ εὐάριθμος, ἐπείθετο, ὅτι τὰ πάντα ἠδύνατο νὰ τολμήσῃ, τὰ πάντα νὰ διαπράξῃ. τολμήσας τῷ ὄντι καὶ διαπράξας ὅσα οὐδείς ποτε ἕτερος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

'Εξηγήσωμεν πρὸ πάντων τὸ στρατηγικὸν τοῦ 'Αλεξάνδρου σχέδιον. Ὁ βασιλεὺς εἶχε πολλὴν καὶ εὔλογον πεποίθησιν εἰς τὸν πεζικὸν αὐτοῦ στρατόν, ἀλλ' ἐνόει ὅτι κατὰ θάλασσαν ἦτο ἀσθενέστερος τοῦ ἀντιπάλου καὶ ὅτι οὗτος θαλασσοκρατῶν ἠδύνατο νὰ κόψῃ μὲν τὴν μετὰ τῆς Μακεδονίας συγκοινωνίαν, νὰ ὑποκινήσῃ δὲ στάσιν εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα. Ὅθεν ὁ 'Αλέξανδρος πρῶτον καὶ κύριον αὐτοῦ σκοπὸν ἔθετο νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἅπασαν τὴν δυτικὴν αὐτῶν παραλίαν ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρις Αἰγύπτου, ἵνα οὕτως ἀφαιρέσῃ ἀπὸ αὐτοὺς πάντα τρόπον τοῦ νὰ ἔχωσι ναυτικὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ δύναμιν. Καὶ εἰς τοῦτο ἠσχολήθη κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ. Εὐστοχώτερον στρατηγικὸν βούλευμα οὐδέποτε ἐσχεδιάσθη· καὶ ἐξετελέσθη δὲ λαμπρότατα.

Νόμισμα τοῦ σατράπου Σπιθριδάτου μὲ ἐπιγραφὴν ἑλληνικήν.

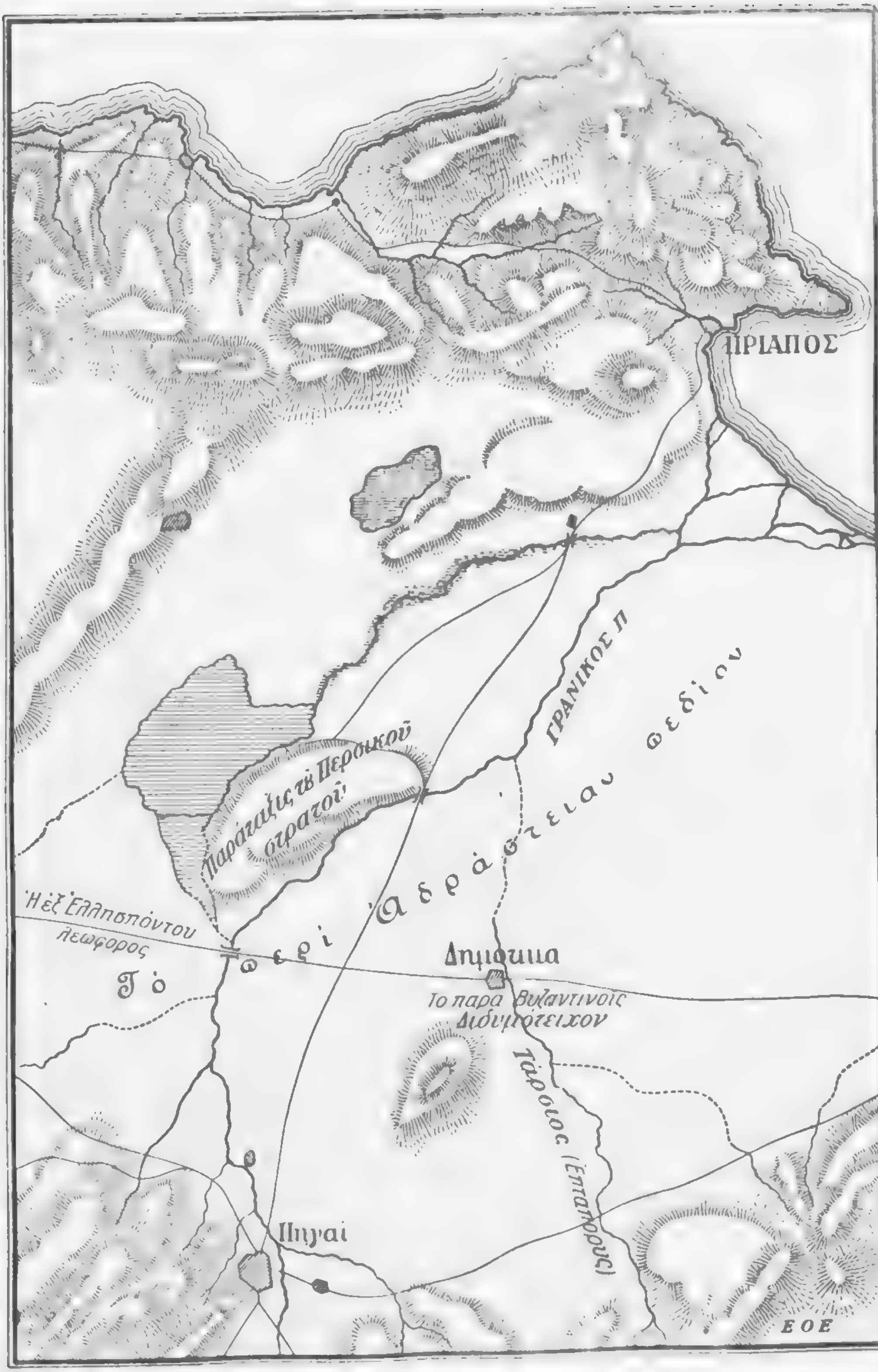
(Κεφαλὴ τοῦ Σπιθριδάτου. Πήγασος καὶ ἐπιγραφὴ ΣΠΙΘΡ.)

Ὁ 'Αλέξανδρος διεπεραιώθη κατὰ μῆνα Μάρτιον ἢ 'Απρίλιον τοῦ 334 εἰς 'Ασίαν, οὐδεμίαν ἀπαντήσας ἀντίστασιν· τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον καὶ καίριον τῶν Περσῶν ἁμάρτημα. 'Εὰν ἐγκαίρως προσῆγον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον τὸν στόλον αὐτῶν, ἐπειδὴ ὁ στόλος οὗτος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, οἱ πολέμιοι ἠδύναντο ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ ἀποτρέψωσι τὸν ἐπικρεμασθέντα ἐπ' αὐτοὺς κίνδυνον. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔπραξαν καὶ ἄλλα οὐδὲν ἧττον ἀσύγγνωστα σφάλματα. Ὅτε ὁ 'Αλέξανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν 'Ασίαν, ὑπῆρχεν ἤδη ἠθροισμένη ἀξιόλογος περσικὴ δύναμις, περὶ Ζέλειαν τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντου Φρυγίας, ὑπὸ στρατηγὸν 'Αρσίτην τὸν τῆς Φρυγίας σατράπην. ἔχοντα περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας, Σπιθριδάτην, τὸν Λυδίας καὶ 'Ιωνίας σατράπην, Φαρνάκην, τὸν τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀδελφόν, καὶ 'Ατιζύην, καὶ Μιθριδάτην, καὶ Ῥεομίθρην. καὶ Νιφάτην, καὶ Πετήνην καὶ ἄλλους. Τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ τούτου συνέκειτο ἐξ ἱππέων, τὸ γένος Μήδων, Βακτριανῶν, Ὑρκανῶν, Καππαδοκῶν, Παφλαγόνων. καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τὸ περσικὸν ἦτο πολὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνώτερον, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας τὸ πεζικόν, τὸ ὁποῖον συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐξ ἑλλήνων μισθοφόρων, ἦτο πολὺ τοῦ ἑλληνικοῦ εὐαριθμότερον, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ἀριθμοὺς τοῦ 'Αρριανοῦ, καθ' οὓς τὸ μὲν ἱππικὸν συνεποσοῦτο εἰς 20.000, τὸ δὲ πεζικὸν εἰς ἑτέρας: 20.000· διότι ἄλλοι, ἀπίθανα λέγοντες, ἀναβιβάζουσι τοὺς πολεμίους εἰς 110.000, ὁ δὲ ρωμαῖος 'Ιουστῖνος καὶ εἰς 600.000. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου συνετάσσετο καὶ ὁ ρόδιος Μέμνων, ὅστις ἠγωνίσθη νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς Πέρσας ἡγεμόνας ἀπὸ παντὸς ἐκ παρατάξεως ἀγῶνος, συμβουλεύσας εἰς αὐτοὺς νὰ περιορισθῶσι μᾶλλον ἐν 'Ασίᾳ εἰς ἁπλῆν ἄμυναν, καταστρέφοντες ὅσον ἐνδέχεται τὴν χώραν καὶ παρεμβάλλοντες οὕτω προσκόμματα εἰς τὴν τοῦ πολεμίου πρόοδον· νὰ μεταφέρωσι δὲ συγχρόνως τὸν πόλεμον εἰς τὴν Εὐρώπην, διαβιβάζοντες διὰ τοῦ στόλου εἰς αὐτὴν ἰσχυρὰν πεζικὴν δύναμιν, καὶ προσβάλλοντες μὲν τὸν 'Αλέξανδρον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ, προκαλοῦντες δὲ καὶ ὑποστηρίζοντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων. 'Εὰν οἱ Πέρσαι

ἤκουον τὴν συμβουλὴν ταύτην, ἴσως ἤθελον ἀναγκάσει τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια· ἀλλ' ἡ ἀμάθεια, ἡ ὑπεροψία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια αὐτῶν ἐματαίωσαν τὸ σοφὸν ἐκεῖνο βούλευμα. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν στρατιωτικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐνταυτῷ πεποιθότες εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀνδρείαν ἀπέβαλον τὴν περὶ ὑποχωρήσεως πρότασιν ὡς ὑβριστικὴν καὶ ἤρχισαν νὰ ὑποψιθυρίζωσιν ὅτι ὁ Μέμνων ἐπιθυμεῖ νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον ἵνα ἰσχύσῃ ἔτι μᾶλλον παρὰ τῷ Δαρείῳ. Συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν τοιαύτην τῶν Περσῶν γνώμην καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ ὅλαι αὐτῶν αἱ πρόσοδοι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τῆς χώρας ἐν ᾗ διεξήγετο ἤδη ὁ πόλεμος, ἐὰν ἡ χώρα αὕτη ἠρημοῦτο, ἤθελον στερηθῆ πλουσιωτάτων πόρων. Ὅθεν ἀπορρίψαντες τὴν πρότασιν τοῦ Μέμνονος ἀπεφάσισαν νὰ περιμείνωσι τὸν Ἀλέξανδρον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ.

Τὸ ποτάμιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρεται μὲν ἤδη ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀλλ' ἐκ τῆς προκειμένης μάλιστα περιστάσεως ἀπέβη ἀείμνηστον, πηγάζει ἀπὸ μιᾶς τῶν κορυφῶν τῆς Ἴδης πλησίον τῆς Σκήψεως, ῥέον δ' ἐκεῖθεν πρὸς βορρᾶν ἐκβάλλει εἰς τὴν Προποντίδα. Καὶ βαθὺ μὲν δὲν εἶναι· περὶ τὸν χῶρον μάλιστα ὅπου ἐστρατοπέδευον οἱ Πέρσαι φαίνεται πολλαχοῦ διαβατόν. Ἀλλ' ἡ δεξιὰ αὐτοῦ ὄχθη, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ἔμελλον νὰ διαβιβασθῶσιν οἱ Ἕλληνες, εἶναι ὑψηλὴ καὶ ἀπόκρημνος· ὥστε ἡ διαπεραίωσις δὲν ἦτο εὔκολος. Οἱ ἀπὸ Ζελείας προελαύνοντες Πέρσαι κατέλαβον ταύτην τὴν δεξιάν, τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Γρανικοῦ πλευρὰν περὶ Ἀδράστειαν, πόλιν ἑλληνίδα, κειμένην μεταξὺ Πριάπου καὶ Παρίου, ἑλληνίδων καὶ τούτων πόλεων. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀναχωρήσας ἀπὸ Ἀρίσβης, ὅπου ἐξήτασε τὸ τελευταῖον τὸν στρατόν, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἦλθεν εἰς Περκώτην, τὴν δὲ δευτέραν εἰς τὸν ποταμὸν Προσάκτιον, τὴν δὲ τρίτην εἰς Ἕρμωτον καὶ τὴν τετάρτην προεχώρησεν ἐπὶ τὸν Γρανικὸν ποταμόν, ἔχων τὸν στρατὸν συντεταγμένον ἐπιμελῶς, δηλαδὴ τάξας μὲν διπλῆν τὴν φάλαγγα τῶν ὁπλιτῶν, ἄγων δὲ τοὺς ἱππεῖς κατὰ τὰ δύο κέρατα, ἀποπέμψας δὲ τὰ σκευοφόρα εἰς τὰ ὀπίσθια. Καὶ ἅμα πλησιάσας τὸν ποταμὸν συνέταξεν ἀμέσως τὴν στρατιὰν πᾶσαν ὡς ἐπὶ μάχην· διότι συνεβούλευσε μὲν ὁ Παρμενίων νὰ ἀναβληθῇ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ὁ ἀγὼν ἀλλ' ὁ βασιλεύς, γινώσκων, ὅπως καὶ ὁ Μέμνων, ὅτι εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἁπάσας τὰς πιθανότητας τοῦ ἐκ παρατάξεως ἀγῶνος, ἀπεφάσισε νὰ μὴ δώσῃ εἰς τοὺς Πέρσας καιρὸν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι τυχὸν διὰ νυκτός.

Κατὰ τὴν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου παραγγελθεῖσαν διακόσμησιν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὅλης δυνάμεως ἵσταντο αἱ ἓξ τῆς φάλαγγος τάξεις, τῶν ὁποίων (ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰν ἀριθμουμένων) ἐστρατήγουν ὁ Περδίκκας, ὁ Κοῖνος, ὁ Ἀμύντας, ὁ Φίλιππος, ὁ Μελέαγρος καὶ ὁ Κρατερός. Ἀμέσως πρὸς δεξιὰν τῆς φάλαγγος ἵσταντο οἱ ὑπασπισταί, ὧν ἡγεῖτο Νικάνωρ ὁ Παρμενίωνος. Ἔπειτα ἤρχοντο οἱ σαρισσοφόροι, οἱ Παίονες καὶ ἡ ἐξ Ἀπολλωνίας ἴλη τῶν ἑταίρων, τῆς ὁποίας ἰλάρχης ἦτο ὁ Σωκράτης, ὅλων δὲ τούτων ἐστρατήγει Ἀμύντας ὁ Ἀρραβαίου· ἐπὶ πᾶσι, ἐτάσσοντο τὸ λοιπὸν σῶμα τῶν ἑταίρων καὶ οἱ τοξόται καὶ οἱ ἀγριᾶνες ἀκοντισταί, ἅπαντες οὗτοι ὑπὸ Φιλώταν, ἕτερον τοῦ Παρμενίωνος υἱόν, τοῦ ὁποίου μοῖρα ἀπετέλει τὸ ἀκρότατον δεξιὸν κέρας. Τὰ δ' ἀριστερὰ τῆς φάλαγγος ὠχυροῦντο ὁμοίως ὑπὸ τριῶν διαφόρων ἱππικῶν μοιρῶν· καὶ πρῶτον ἐτάχθησαν ἐνταῦθα οἱ Θρᾷκες, τῶν ὁποίων ἦρχεν ὁ Ἀγάθων, ἔπειτα οἱ σύμμαχοι ἱππεῖς ὑπὸ Φίλιππον τὸν Μενελάου καὶ τελευταῖον οἱ θετταλοὶ ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο Κάλλας ὁ Ἁρπάλου, τοῦ ὁποίου ἡ μοῖρα ἀπετέλει τὸ ἀκρότατον ἀριστερὸν κέρας. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν στρατηγίαν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἐπέτρεψε δὲ τὴν ἀριστερὰν εἰς τὸν Παρμενίωνα. Εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ Γρανικοῦ ὄχθην παρετάσσετο, παρὰ τὸν ποταμόν, τὸ περσι-

Η ΕΝ ΓΡΑΝΙΚΩ ΜΑΧΗ

(Β β 72)

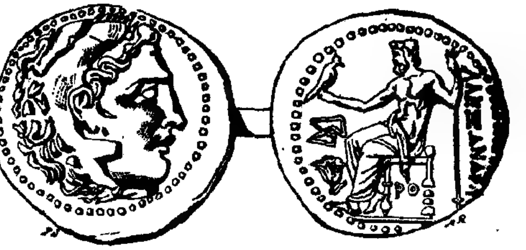
κὸν ἱππικόν, οἱ μὲν Μῆδοι καὶ οἱ Βακτριανοὶ πρὸς δεξιὰν ὑπὸ τὸν Ρεομίθρην, πρὸς ἀριστερὰν δὲ ὁ Μέμνων καὶ ὁ Ἀρσαμένης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἱππέων, ἐν τῷ μέσῳ δὲ οἱ Παφλαγόνες καὶ οἱ Ὑρκανοὶ ὑπὸ Ἀρσίτην καὶ Σπιθριδάτην. Τὸ περσικὸν πεζικόν, τό τε δηλαδὴ ἀσιανὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν, ἐτάχθη μικρὸν ὄπισθεν ἐν εἴδει ἐπιφυλακῆς, διότι οἱ πολέμιοι διὰ τοῦ ἱππικοῦ κυρίως ἤθελον νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Οὕτω πως παρατεταγμένα παρὰ τὰς ἄκρας τοῦ ποταμοῦ ἀμφότερα τὰ στρατεύματα διετέλεσαν, ἐπί τινα χρόνον, ἐν ἀγωνιώδει σιγῇ ἀμοιβαίως παρατηρούμενα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πάλαι πῦρ καὶ καπνὸς δὲν ἐθορύβουν οὐδ' ἐσκότιζον τὰ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων, ἕκαστος ἀφ' ἑκατέρας τῆς στρατιᾶς ἔβλεπε καθαρὰ τὰ κατὰ τὴν ἄλλην γινόμενα, ὥστε οἱ Πέρσαι καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον εὐκόλως διέκρινον ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, ἀπό τε τῆς λαμπρότητος τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς στολῆς, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιδεικνυομένης παρὰ πάντων εὐλαβείας· ὅθεν οἱ ἐπισημότατοι τῶν περσῶν ἡγεμόνων ἔσπευσαν νὰ μεταβῶσι πρὸς τὴν ἀριστερὰν αὐτῶν, ἣν ἐνίσχυσαν διὰ τοῦ ἀρίστου ἱππικοῦ, ἵνα αὐτοὶ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀντεπεξέλθωσιν· ὁ δέ, προτρέψας καὶ ἐνθαρρύνας τὸν στρατὸν δι' ὀλίγων τινῶν, διέταξε νὰ βαδίσωσιν ἐμπρός. Καὶ τὴν μὲν πρώτην προσβολὴν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἴλην τῶν ἑταίρων, τῆς ὁποίας ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ σειρὰ τοῦ νὰ προπορεύεται παντὸς τοῦ ἱππικοῦ. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ τοῦ Σωκράτους προμνημονευθεῖσα ἴλη, ἥτις ἀγομένη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλίππου ἐξώρμησε πρώτη, ἔχουσα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς τοὺς σαρισσοφόρους ἱππεῖς, τοὺς παίονας πεζοὺς ἀκοντιστὰς καὶ μίαν τάξιν τοῦ πεζικοῦ τῆς γραμμῆς, πιθανώτατα ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν ληφθεῖσαν. Κατόπιν αὐτῶν εἰσεπήδησεν ἀμέσως εἰς τὸν ποταμὸν ὁ Ἀλέξανδρος, ἄγων ἅπαν τὸ δεξιὸν κέρας, σαλπίζοντας καὶ ἀλαλάζοντας· ἐν τῷ ἅμα δὲ προήλασε καὶ ὁ Παρμενίων μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ. Ἐν τούτοις οἱ πρόδρομοι, πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, ὑπὸ Πτολεμαῖον καὶ Ἀμύνταν, πλησιάσαντες εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἀπήντησαν ἀντίστασιν ἰσχυράν· διότι οἱ μὲν τῶν Περσῶν προσέβαλλον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὄχθης ἐξ ὑπερδεξίου εἰς τὸν ποταμὸν εἰσακοντίζοντες, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων αὐτῆς μερῶν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὕδωρ καταβαίνοντες. Οἱ Μακεδόνες ἠγωνίσθησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προσαναβῶσι καὶ νὰ διελάσωσιν ἀνὰ μέσον τοῦ περσικοῦ ἱππικοῦ, ἀλλὰ ματαίως· ἐπειδὴ ἐμάχοντο αὐτοὶ κάτωθεν καὶ ἐπὶ ἐδάφους μὴ ἀσφαλοῦς πρὸς τοὺς ἄνωθεν ἐπιτιθεμένους πολεμίους, καὶ ἐπειδὴ ἄλλως τε ἦτο ἐνταῦθα ἐπιτεταγμένον τὸ κράτιστον τῆς περσικῆς ἵππου, οἱ πρόδρομοι ἐκεῖνοι οὐδὲν κατώρθωσαν, ἀλλ' ἀποβαλόντες ἱκανούς τινας ἄνδρας καὶ ἀποκρουσθέντες ἀπέκλινον πρὸς τὸ κύριον τοῦ στρατοῦ σῶμα, τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου αὐτοῦ ἤδη ἐπαγόμενον. Καὶ τότε πλησιάσαντος τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ὄχθην ἐπανελήφθη ὁ ἀγὼν ἔτι πεισματωδέστερον. Πρῶτος ἐνέβαλεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ περὶ αὐτὸν οἱ ἄριστοι τῶν ἡγεμόνων εὐγενῶς ἁνθαμιλλώμενοι, ὥστε συνέβη μάχη κρατερά. Καὶ ἦτο μὲν ἀπὸ τῶν ἵππων ἡ μάχη ἀλλ' ὡμοίαζε πεζομαχίαν μᾶλλον, διότι ἠγωνίζοντο συνεχόμενοι ἵπποι πρὸς ἵππους καὶ ἄνδρες πρὸς ἄνδρας, οἱ μὲν Μακεδόνες ἵνα ἀπώσωσιν ἀπὸ τῆς ὄχθης πρὸς τὸ πεδίον τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ Πέρσαι ἵνα διακωλύσωσι τὴν ἀπόβασιν καὶ κατακρημνίσωσι τοὺς Μακεδόνας αὖθις εἰς τὸν ποταμόν. Τελευταῖον διήλασαν οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὸ πεδίον, πλεονεκτήσαντες ἰδίως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦσαν γεγυμνασμένοι περὶ τὴν χρῆσιν τῆς μακρᾶς λόγχης τῆς ἀσυγκρίτως φοβερωτέρας τοῦ βραχέος περσικοῦ παλτοῦ, ἤτοι ἀκοντίου. Οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ Μακεδόνες ἀπέβησαν εὐχερέστερον, ἅμα ἡ ἀριστερὰ τῶν Περσῶν ἠναγκάσθη νὰ ὑπενδώσῃ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ τότε ὁ ἀγὼν μετεβιβάσθη ἀπὸ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸ παρακείμενον πεδίον. Ἐνταῦθα πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τοῖς πρώτοις ἐμάχετο. Συντριβέντος δὲ

τοῦ δόρατος αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὸν Ἄρετον, ἕνα ὄντα τῶν ἐφίππων σωματοφυλάκων, καὶ ἐζήτησε τὸ δόρυ αὐτοῦ. Ὁ δέ, δείξας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸ ὅπλον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁμοίως κατὰ τὸ ἥμισυ ἐν τῷ ἀγῶνι ἀκρωτηριασθῆ, τῷ εἶπε νὰ ἀποταθῇ πρὸς ἄλλον· καὶ ἔδωκεν ἤδη τῷ βασιλεῖ τὸ δόρυ ὁ κορίνθιος Δημάρατος, εἷς ὧν τῶν ἑταίρων. Οὕτω δὲ ἐκ νέου ὁπλισθεὶς ἐξήλασεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ Μιθριδάτου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ Δαρείου, ὅστις ἐπαγόμενος τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπ' αὐτὸν ἱππέων στῖφος διετέλει πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων προϊππεύων. Ὁ Ἀλέξανδρος κτυπᾷ τὸν Μιθριδάτην κατὰ πρόσωπον καὶ καταβαλὼν αὐτὸν τρέπεται ἐν τῷ ἅμα κατὰ ἑτέρου πέρσου ἡγεμόνος, τοῦ Ροισάκου ὅστις εἶχε καταφέρει ἐπ' αὐτοῦ πληγὴν ἀποκόψασαν μὲν μέρος τοῦ κράνους ἀλλὰ μόλις ψαύσασαν τὰς πρώτας τῆς κεφαλῆς τρίχας· καὶ τοῦτον λοιπὸν τὸν Ροισάκην διατρυπήσας ὁ Ἀλέξανδρος διὰ μέσου τοῦ θώρακος ρίπτει κατὰ γῆς. Ἀλλά, ἐνῷ ταῦτα διέπραττεν, ἄλλος πάλιν πέρσης ἡγεμών, ὁ Σπιθριδάτης, προσελθὼν ὄπισθεν πλησιέστατα εἶχεν ἤδη ὑψώσει τὸν βραχίονα καὶ τὴν σπάθην ἵνα καταβάλῃ αὐτόν, ὅτε προφθάσας ἐγκαίρως Κλεῖτος ὁ Δρωπίδου, ἀρχαῖος καὶ ἐπιφανὴς τοῦ Φιλίππου ἀξιωματικός, ἐκτύπησε πάσῃ δυνάμει τὸν ἀνατεταμένον τοῦ Σπιθριδάτου βραχίονα, ἀπέκοψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἔσωσεν οὕτω τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ θάνατος τοῦ Σπιθριδάτου ἐξηγρίωσεν ἔτι μᾶλλον τοὺς πολλοὺς ἐπισήμους Πέρσας ὅσοι ἦσαν συγγενεῖς αὐτοῦ· ὅθεν ἐπέπεσον ἤδη ἅπαντες μανιωδῶς κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, λαβόντος τότε πολλὰς ἐπὶ τῆς πανοπλίας πληγὰς καὶ εἰς ἔσχατον περιελθόντος κίνδυνον. Ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν δι' ἀγώνων ἀτρύτων ἔσωσαν μὲν τὸν βασιλέα, διέσπασαν δὲ τελευταῖον τὸ τῶν πολεμίων ἱππικόν· καὶ ἐπειδὴ οἵ τε ἐν τῇ ἀριστερᾷ τεταγμένοι θετταλοὶ ἱππεῖς δεινῶς τοὺς ἀντιπάλους ἐπίεσαν, τό τε ἐλαφρὸν πεζικόν, τὸ ὁποῖον συνήθως ἡνωμένον μετὰ τοῦ ἱππικοῦ ἐμάχετο, ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Πέρσας οὐ μικρὰν ζημίαν, ἡ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀρξαμένη σύγχυσις τῶν πολεμίων ἀπέβη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον γενικὴ καὶ μετ' ὀλίγον μετετράπη εἰς φυγήν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀξιωματικοὶ δὲν ἐπέτρεψαν ἐπὶ πολὺ τὴν καταδίωξιν τῶν φυγάδων, διότι ὑπελείπετο ἔτι σῶον τὸ πεζικόν, τὸ ὁποῖον ἱστάμενον, ὡς προείπομεν, ὄπισθεν τοῦ ἱππικοῦ διετέλεσε καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα θεωροῦν ἀκίνητον τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἱππομαχίαν. Ὁ βασιλεὺς διέταξεν ἤδη τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς νὰ προσβάλωσι κατὰ μέτωπον τὸ πεζικὸν τοῦτο, τὸ δὲ ἱππικὸν νὰ περιζώσῃ αὐτὸ πανταχόθεν ἐκ πλαγίου τε καὶ ὄπισθεν. Τοῦ τελευταίου τούτου ἀγῶνος ἡ ἔκβασις ἦτο πρόδηλος· οὐ μόνον τὸ περσικὸν πεζικὸν ἦτο καθ' ἑαυτὸ εὐαριθμότερον τοῦ ἀντιπάλου ἀλλὰ καὶ κυκλωθὲν προσεβάλλετο εἰς μέρη μὴ καλυπτόμενα ὑπὸ τῆς πανοπλίας· καὶ ἠγωνίσθη μὲν γενναίως, καθὸ συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐξ ἑλλήνων μισθοφόρων, τάχιστα ὅμως κατεστράφη, ἀνηλεῶς κατακρεουργηθέν, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἀρριανόν, ὅστις βεβαιοῖ ὅτι ἐκ τῶν 20.000 ἐκείνων ἀνδρῶν δισχίλιοι μόνον περιεσώθησαν αἰχμάλωτοι. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Περσῶν, ἀφοῦ ἔπραξαν τὸ λάθος τοῦ νὰ διεξαγάγωσι τὸ κύριον τοῦ ἀγῶνος μέρος διὰ μόνου τοῦ ἱππικοῦ, μηδεμίαν ποιήσαντες χρῆσιν τοῦ ἀρίστου αὐτῶν πεζικοῦ ἐν τῇ κρισίμῳ στιγμῇ τῆς τοῦ ποταμοῦ διαβάσεως, ἔπειτα περιέπεσον εἰς τὸ ἔτι χειρότερον λάθος τοῦ νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὸ μεμονωμένον εἰς τὴν διάκρισιν πολεμίου πολυαριθμοτέρου καὶ νικηφόρου. Τοῦ ἱππικοῦ ἡ ζημία ὑπῆρξε σχετικῶς πολὺ ὀλιγωτέρα· ἱππεῖς δὲν ἔπεσον, ὡς λέγεται, εἰμὴ χίλιοι περίπου, ἀλλ' ἡγεμόνες πέρσαι ἐθερίσθησαν πολλοί, διότι αὐτοὶ μάλιστα προεκινδύνευσαν, ἐκθύμως ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Παρεκτὸς τοῦ Μιθριδάτου, τοῦ Ροισάκου καὶ τοῦ Σπιθριδάτου, ἀπέθανον ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ ὁ Φαρνάκης, ὁ τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀδελφός, καὶ ὁ Μιθροβαρζάνης, ὁ τῆς Καππαδοκίας σατράπης, καὶ ὁ

'Ατιζύης, καὶ ὁ Νιφάτης, καὶ ὁ Πετήνης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἄνδρες· ὁ δὲ τῆς Φρυγίας σατράπης 'Αρσίτης, ὅστις κυρίως εἶχεν ἀντιταχθῆ εἰς τὴν γνώμην τοῦ Μέμνονος, διεσώθη μὲν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀλλ' ἀπέθανε μετ' οὐ πολύ, αὐτόχειρ γενόμενος ὑπὸ θλίψεως καὶ αἰσχύνης.

Ἡ νίκη λοιπὸν τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀπέβη ὅσον ἐνδέχεται λαμπρὰ καὶ ὁλοσχερής, καὶ ὅμως ὁ στρατὸς αὐτοῦ ὀλιγίστους ἀπέβαλεν, ὡς λέγεται, ἄνδρας. Εἴκοσι καὶ πέντε ἑταῖροι ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν 'Αμύνταν τάξεως ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν πρώτην ἀτυχῆ προσβολὴν τὴν γενομένην πρὸς διάβασιν τοῦ ποταμοῦ. 'Εκ τῶν λοιπῶν ἱππέων ἔπεσον ἐν ὅλοις ἑξήκοντα, ἐκ δὲ τῶν πεζῶν τριάκοντα· ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματιῶν δὲν ἀναφέρεται, ἀλλά, ἐὰν ὑποθέσωμεν αὐτοὺς δεκαπλασίους τῶν θανόντων, ἐν ὅλοις ὁ μακεδονικὸς στρατὸς δὲν ἀπέβαλεν εἰμὴ 1265 περίπου ἄνδρας ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καθ' ἣν ἐκ τῶν πολεμίων λέγονται πεσόντες περὶ τοὺς εἰκοσακισχιλίους.

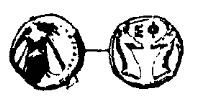

Ἀργυροῦν τετράδραχμον Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὴν νίκην ὁ 'Αλέξανδος ἐφρόντισε πρὸ πάντων περὶ τῶν τραυματιῶν, ἐπισκεφθεὶς αὐτούς, καὶ θεραπεύσας, καὶ παρηγορήσας, καὶ ἐπαινέσας. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἔθαψεν ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τοὺς πεσόντας· ἔθαψε δὲ καὶ τοὺς τῶν Περσῶν ἡγεμόνας καὶ τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας ὅσοι στρατεύοντες μετὰ τῶν πολεμίων ἀπέθανον. Μεθ' ὃ ἐφρόντισε περὶ τῶν ἀμοιβῶν καὶ τῶν ποινῶν. Ἤκμαζε τότε ἐν Ἑλλάδι ἀνδριαντοποιὸς περίφημος, ὁ Λύσιππος, εἰς ὃν καὶ μόνον ὁ 'Αλέξανδρος ἐπέτρεπε τὴν τιμὴν τοῦ νὰ εἰκονίζεται ὑπ' αὐτοῦ. Εἰς τοῦτον τὸν Λύσιππον ἀνέθηκε τὴν κατασκευὴν χαλκῶν ἀνδριάντων 25, τῶν κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν πεσόντων ἑταίρων, διατάξας νὰ στηθῶσιν οἱ ἀνδριάντες οὗτοι ἐν Δήλῳ τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἐσῴζοντο ἔτι ἐπὶ 'Αρριανοῦ. Εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς παῖδας τῶν θανόντων ἔδωκεν ἀτέλειαν παντὸς φόρου καὶ ἀπαλλαγὴν πάσης προσωπικῆς ὑπηρεσίας· ἑαυτὸν δὲ καὶ ἅπαντα τὸν νικηφόρον στρατὸν δὲν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ τιμήσῃ λαμπρότερον εἰμὴ πέμπων εἰς 'Αθήνας τριακοσίας περσικὰς πανοπλίας ἵνα ἀνατεθῶσι τῇ πολιούχῳ 'Αθηνᾷ μετὰ ἐπιγράμματος τάδε διαλαμβάνοντος· «'Αλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν 'Ασίαν κατοικούντων». Τοὺς δὲ δισχιλίους Ἕλληνας ὅσους ἔλαβεν αἰχμαλώτους, δεσμεύσας, ἐξαπέστειλεν εἰς Μακεδονίαν ἵνα ἐργάζωνται αὐτόθι ὡς δοῦλοι «ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἕλλησιν, Ἕλληνες ὄντες, ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο». Ὥστε ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἔπαυεν ἀνακηρύττων τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς καθαρῶς ἑλληνικόν· φαίνεται δὲ ὅτι καὶ οἱ Μακεδόνες οὕτω πως ἔκρινον τὸ πρᾶγμα, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος οὐδὲ μνείαν τινὰ ἰδίαν ἐποίησε Μακεδόνων, ἐνῷ, ἂν οὗτοι διέκρινον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἤθελον βεβαίως ἀγανακτήσει ἕνεκα τούτου, τὸ δὲ πρώτιστον τοῦ 'Αλεξάνδρου συμφέρον ἦτο νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν τοιαύτην παρ' αὐτοῖς δυσαρέσκειαν.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι αἱ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ψηφισθεῖσαι μετὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην νίκην· ἀλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀμοιβὴ ἣν ἔλαβεν ὁ στρατὸς αὐτοῦ διὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς περὶ Γρανικὸν ἤθλησεν ἦτο ὅτι κατέστη διὰ μιᾶς σχεδὸν κύριος ἁπάσης τῆς μικρᾶς 'Ασίας. Οὐδεμία ἄλλη πολεμίων δύναμις ἱκανὴ νὰ ἀντισταθῇ εἰς αὐτὸν

ὑπῆρχεν ἤδη συγκεκροτημένη ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ· ὁ Δαρεῖος εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἀσπασθῆ τὴν γνώμην τοῦ Μέμνονος, καὶ ἤλπιζεν ὅτι, τριβομένου τοῦ πολέμου, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀναγκασθῇ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ὁ ἀγὼν θέλει τοὐλάχιστον παραταθῇ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ· ὅθεν οὔτε ἕτερον στρατὸν παρεσκεύασεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οὔτε τὰς ἄλλας στρατιωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἔσπευσε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς παρακειμένας χώρας τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας. Καὶ ἐν τούτοις διὰ μιᾶς ἔφθασεν ἡ ἀγγελία τῆς φοβερᾶς ἐκείνης καταστροφῆς· ἡ ἀγγελία ὅτι πλεῖστοι αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ συγγενεῖς καὶ ἄλλοι ἐπιφανέστατοι τῶν Περσῶν ἔπεσον ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ μάχῃ· ἡ ἀγγελία ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατεβλήθησαν, καὶ ὅτι ἐν γένει ὁ ἥρως οὗτος, προκινδυνεύων παντοῦ καὶ πάντοτε, ἐφαίνετο περιβεβλημένος δι' ἀκαταμαχήτου τινὸς δυνάμεως· ἂν δὲ σήμερον, μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων, θαυμάζομεν εἰσέτι τὴν ἀκάθεκτον ἐκείνην ὁρμὴν καὶ τόλμην ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐντύπωσις ἣν αὕτη ἐπροξένησεν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν συγχρόνων ὑπῆρξε πολὺ καταπληκτικωτέρα καὶ ὅτι ἡ αὐλὴ πρὸ πάντων τοῦ Δαρείου, ἥτις εἶχε νὰ θρηνήσῃ τὴν στέρησιν τοσούτων φίλων καὶ οἰκείων, περιῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθυμίαν.

Νόμισμα τῆς Ἐφέσου, κοπὲν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου
(Μέλισσα. Δύο κεφαλαὶ ἐλάφων).

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ ὠφεληθῇ μετὰ παραδόξου δραστηριότητος καὶ ἐπιτηδειότητος ἀπὸ τὸν τρόμον ὃν ἐνέπνευσε τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ. Ὁ φρούραρχος τῆς ἀκροπόλεως τῶν Σάρδεων, Μιθρήνης, παρέδωκεν αὐτῷ ἀμέσως τὸ ὀχυρὸν τοῦτο χωρίον, ὁ δὲ κατέστησεν ἐπιμελητὴν τῆς ἄκρας τὸν Παυσανίαν μετὰ φρουρᾶς ἐξ Ἀργείων συγκειμένης καὶ ἔπειτα ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ἣν κατέλαβεν ὁμοίως ἀμαχητί, διότι ἡ φρουρὰ αὐτῆς ἀπέδρα διὰ θαλάσσης ἅμα ἤκουσε προσερχόμενον τὸν βασιλέα. Ἐξ Ἐφέσου ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτρεψεν εἰς διαφόρους στρατηγοὺς ν' ἀπελευθερώσωσι τὰς πολλὰς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην αἰολικὰς καὶ ἰωνικὰς ἑλληνίδας πόλεις καταργοῦντες τὰς ὀλιγαρχίας αὐτῶν καὶ τοὺς φόρους ὅσους ἀπέφερον εἰς τοὺς βαρβάρους, ἀνορθοῦντες δὲ ἁπανταχοῦ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς πατρίους νόμους· αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Μίλητον, τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ ἐπεχείρησε νὰ ἀντισταθῇ, ἐλπίζουσα ἰδίως εἰς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ περσικοῦ στόλου, ὅστις συνέκειτο ἐκ 400 περίπου τριήρων φοινικικῶν καὶ κυπρίων. Ἡ μεγάλη αὕτη ναυτικὴ δύναμις, ἥτις, ἂν ἐπήρχετο ὀλίγας ἑβδομάδας πρότερον, ἠδύνατο νὰ διακωλύσῃ τὴν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης διάβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπλησίασεν ἤδη τωόντι εἰς Μίλητον ἀλλὰ καὶ πάλιν βραδύτερον τοῦ δέοντος. Ὁ μακεδονικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Νικάνορα, προλαβών, εἶχε πρὸ τριῶν ἡμερῶν καταστῆ κύριος τοῦ λιμένος. Καὶ ἦτο μὲν ἀσθενέστερος τοῦ ἀντιπάλου, οὐδ' ἐτόλμησε νὰ ναυμαχήσῃ ἐκ τοῦ συστάδην, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον διεκώλυσε τὴν εἴσοδον αὐτοῦ· ὥστε ἡ φρουρὰ τῶν Μιλησίων περιζωσθεῖσα οὕτω πανταχόθεν, ἀπό τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὑπέκυψε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἅμα ἐγένετο κύριος καὶ ταύτης τῆς πόλεως ὥρμησε πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν Ἁλικαρνασσόν. Ταύτης ἡ πολιορκία ἀπέβη πολὺ δυσχερεστέρα καὶ μακροτέρα, διότι οὐ μόνον ἡ φρουρά, συγκειμένη ἐξ ἀσιανῶν καὶ ἐξ ἀθηναίων φυγάδων, ἀντέστη καρτερικῶς, οὐ μόνον τὸ φρούριον ἦτο ὀχυρώτατον καὶ δαψιλῶς ἐφωδιασμένον δι' ἀμυντικῶν ὅπλων, ἀλλὰ κατέφθασεν ἐνταῦθα καὶ ὁ ἰσχυρὸς περσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μέμνονα αὐτόν, ἀναδεδειγμένον ἤδη παρὰ τοῦ Δαρείου τῆς τε κάτω Ἀσίας καὶ τοῦ ναυτικοῦ παντὸς ἡγεμόνα. Ἐντεῦθεν, ἐνῷ ἡ Μίλητος εἶχε πολιορκηθῇ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, κατὰ τῆς Ἁλικαρνασσοῦ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτεθῇ εἰμὴ ἀπὸ ξηρᾶς. Καὶ ἀπεκρούσθησαν μὲν πολλάκις αἱ ἔφοδοι αὐτοῦ, πολλαὶ δὲ τῶν μηχανῶν κατεπυρπολήθησαν, πολλοὶ δὲ καὶ

ἔγκριτοι Μακεδόνες ἔπεσον ἐνταῦθα· ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσε πάλιν ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς καρτερίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ καὶ εἰσήλασε νικηφόρος εἰς τὴν πόλιν. Μόναι αἱ δύο αὐτῆς ἄκραι ἀντεῖχον ἔτι, ἀλλ' ὁ 'Αλέξανδρος, νομίσας μάταιον νὰ χρονοτριβῇ πλειότερον ἐκεῖ, ἐπέτρεψε τὸ ἔργον τῆς ἁλώσεως τῶν ἄκρων ἐκείνων εἰς τὸν Πτολεμαῖον, δοὺς αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ τρισχιλίους ἄνδρας, αὐτὸς δὲ προήλασε πρὸς τὰ πρόσω. Καὶ ἀφοῦ ἔπεμψε τὰς μηχανὰς εἰς Τράλλεις, τὰς ὁποίας εἶχε καταλάβει πρὸ πολλοῦ ὁ Παρμενίων· ἀφοῦ διέταξε τὸν στρατηγὸν τοῦτον νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἱππικοῦ, τοῦ συμμαχικοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν ἁμαξῶν εἰς Σάρδεις καὶ ἀπὸ Σάρδεων εἰς Φρυγίαν, ὁ 'Αλέξανδρος μετὰ τῆς ὑπολοίπου δυνάμεως ἠσχολήθη κατὰ τοὺς τελευταίους χειμερινοὺς μῆνας περὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυκίας, τῆς Παμφυλίας καὶ τῆς Πισιδίας [1]. Διαπράξας δὲ καὶ τοῦτο τὸ δυσχερὲς ἔργον ἐτράπη ἤδη πρὸς βορρᾶν καὶ ἔφθασεν εἰς Γόρδιον, παρὰ τὸν ποταμὸν Σαγγάριον, ὅπου ἔμελλε νὰ συναντηθῇ μετὰ τοῦ Παρμενίωνος.

'Η 'Αφροδίτη τῶν Τράλλεων

(Κεφαλὴ εὑρεθεῖσα εἰς Τράλλεις καὶ ὁμοιάζουσα μεγάλως πρὸς τὴν 'Αφροδίτην τῆς Μήλου. Ἤδη εἰς Μπελβεντέρε τῆς Βιέννης).

'Ο 'Αλέξανδρος ἔφθασεν εἰς Γόρδιον κατὰ Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον τοῦ 333 καὶ παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐπί τινα χρόνον ἵνα ἀναπαύσῃ τὴν μοῖραν τοῦ στρατοῦ τὴν μετ' αὐτοῦ ἰδίως περὶ τὴν Πισιδίαν δεινῶς κοπιάσασαν. Τότε ἔκοψε τὸν λεγόμενον Γόρδιον δεσμόν, ἐξ οὗ παρήχθη τὸ τοσοῦτον πολυθρύλητον γενόμενον περὶ τοῦ δεσμοῦ τούτου λόγιον· συνέβη δὲ τὸ γεγονὸς ὡς ἑξῆς. Εἰς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐφυλάσσετο ἅμαξα, ἥτις, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀνῆκέ ποτε εἰς τὸν γεωργὸν Γόρδιον καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ Μίδαν, τοὺς πρώτους βασιλεῖς τῆς Φρυγίας· ὁ δεσμὸς ὅστις συνῆπτε τὸν ζυγὸν τῆς ἁμάξης ταύτης μετὰ τοῦ ρυμοῦ ἦτο ἐκ φλοιοῦ κρανέας, καὶ τοιουτοτρόπως συμπεπλεγμένος, ὥστε οὔτε τέλος

---

[1] 'Η διὰ τῆς Παμφυλίας πορεία τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐγένετο ἐν μέρει ἕνεκα τοῦ ἀποκρήμνου καὶ ἀβάτου τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, διὰ θαλάσσης, πεζοπορούντων ἐν αὐτῇ τῶν στρατιωτῶν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, ὑπὲρ τὸν ὀμφαλὸν ἀναβαινούσης πολλάκις τῆς θαλάσσης. Περὶ ταύτης λέγει ὁ Πλούταρχος (Β. 'Αλεξάνδρ. 17)· «'Η δὲ τῆς Παμφυλίας παραδρομὴ πολλοῖς γέγονε τῶν ἱστορικῶν ὑπόθεσις γραφικὴ πρὸς ἔκπληξιν καὶ ὄγκον, ὡς θείᾳ τινὶ τύχῃ παραχωρήσασαν 'Αλεξάνδρῳ τὴν θάλασσαν, ἄλλως ἀεὶ τραχεῖαν ἐκ πελάγους προσφερομένην, σπανίως δέ ποτε λεπτοὺς καὶ προσεχεῖς ὑπὸ τὰ κρημνώδη καὶ παρερρωγότα τοῖς ὀρεινοῖς πάγους διακαλύπτουσαν. Δηλοῖ δὲ καὶ Μένανδρος ἐν κωμῳδίᾳ παίζων πρὸς τὸ παράδοξον:

'Ως ἀλεξανδρῶδες ἤδη τοῦτο· κἂν ζητῶ τινα,
Αὐτόματος οὗτος παρέσται· κἂν διελθεῖν δηλαδὴ
Διὰ θαλάσσης δέῃ τόπον τιν', οὗτος ἔσται μοι βατός.

οὔτε ἀρχὴ αὐτοῦ ἐφαίνετο, ἡ δὲ λύσις ἐνομίζετο ἀκατόρθωτος· καὶ ἐν τούτοις χρησμὸς ἀρχαῖος ἔλεγεν ὅτι ὁ λύσας τὸν δεσμὸν τοῦτον θέλει ἄρξει τῆς 'Ασίας. "Οτε λοιπὸν ὁ 'Αλέξανδρος ἀνέβη εἰς τὴν ἄκραν ἵνα παρατηρήσῃ τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος λείψανον, ἅπαντες οἱ περὶ αὐτόν, Φρύγες τε καὶ Μακεδόνες, περιέμενον ἀνυπομόνως νὰ ἴδωσιν ἂν ὁ περὶ Γρανικὸν νικητὴς καὶ ὁ δορικτήτωρ τῆς 'Αλικαρνασσοῦ θέλει περιποιήσει ἑαυτῷ τὴν ἐπαγγελλομένην κυριαρχίαν, κατισχύων τῶν δυσχερειῶν τοῦ δεσμοῦ. 'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος· περιῆλθε μὲν κατ' ἀρχὰς εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἐπὶ τέλους ὅμως ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτοῦ ἔκοψε διὰ τοῦ ξίφους τὸ σύναμμα· καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὡς λύσις τοῦ προβλήματος, ἐξασφαλίζουσα τὸ δικαίωμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς 'Ασίας.

'Αλλ' ἡ τύχη παρεσκεύαζεν αὐτῷ τότε καὶ ἕτερον πολὺ θετικώτερον πλεονέκτημα. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου ὁ 'Αλέξανδρος εἶχε διαλύσει τὸν στόλον αὐτοῦ μὴ διατηρήσας εἰμὴ μικράν τινα μοῖραν χρήσιμον πρὸς μεταφορὰν τροφῶν καὶ στρατευμάτων. "Επραξε δὲ τοῦτο διότι ἔβλεπεν ὅτι κατὰ θάλασσαν δὲν δύναται νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς τοὺς πολὺ ἰσχυροτέρους πολεμίους καὶ διότι ἤλπιζεν ὅτι, γινόμενος βαθμηδὸν κύριος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς 'Ασίας, θέλει ἐξ ἀνάγκης ἐπαγάγει καὶ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τῶν Περσῶν διάλυσιν. 'Εν ἀρχῇ ὅμως τοῦ 333 ἐκινδύνευσε νὰ ἴδῃ ψευσθείσας τὰς προσδοκίας ταύτας Τῷόντι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς 'Αλικαρνασσοῦ ὁ Μέμνων ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ στόλου νὰ ἄρξῃ μὲν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, νὰ μεταφέρῃ δὲ τὸν πόλεμον εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Καὶ εἶχεν ἤδη καταστῇ κύριος τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου, καὶ εἰς πολλὰς εἶχε περιέλθει συνεννοήσεις πρὸς ἄλλας τε νήσους καὶ πρὸς τὴν Εὔβοιαν, ὅτε αἴφνης νοσήσας ἀπεβίωσε, καὶ ἐματαιώθη οὕτω τὸ ἐπιχείρημα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ παρεμβάλῃ σπουδαιότατα κωλύματα εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 'Αλεξάνδρου. 'Υπῆρχον μὲν βεβαίως καὶ ἄλλοι παρὰ τοῖς πολεμίοις γενναῖοι ἄνδρες, "Ελληνές τε καὶ Πέρσαι, ἀλλ' ἐκ μὲν τῶν Περσῶν οὐδεὶς εἶχε τὴν ναυτικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ Μέμνονος ἐμπειρίαν, ἐκ δὲ τῶν 'Ελλήνων δυσκόλως ἠδύνατο ἄλλος νὰ ἀξιωθῇ τῆς τοῦ Δαρείου πίστεως, ἣν ὁ Ρόδιος ἐκεῖνος εἶχεν ἀσφαλίσει διὰ μακρῶν προηγουμένων ὑπηρεσιῶν. 'Εκ τούτου ἐξηγεῖται πῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μέμνονος βλέπομεν καταπαύσαντα αἴφνης πάντα ἀπὸ θαλάσσης ἀντιπερισπασμόν· τὸ δὲ δεινότερον, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν μὴ ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν σύμβουλον ἐκεῖνον εἰς ὃν ἔδιδε πᾶσαν πίστιν ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἀμυντικὸν τοῦ πολέμου σύστημα, ὅπερ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἶχεν ἄχρι τῆς ὥρας ταύτης ἀσπασθῇ, καὶ παρεσκευάσθη νὰ ἀγωνισθῇ ἐκ παρατάξεως πρὸς τοὺς Μακεδόνας.

'Η δύναμις ἣν ἐπὶ τούτῳ ἤθροισε τότε εἰς τὰ πεδία τῆς Μεσοποταμίας ἦτο ἐπιτηδεία νὰ ἐνθαρρύνῃ, διὰ τὸ ἄπειρον αὐτῆς πλῆθος, πάντα ἀσιανὸν ἄνδρα. "Αν καὶ δὲν εἶχον εἰσέτι προφθάσει ἐνταῦθα τὰ ἐκ Σογδιανῆς καὶ Βακτριανῆς καὶ 'Ινδικῆς στρατεύματα, ἡ δύναμις αὐτὴ συνέκειτο ἤδη κατά τινας ἐκ 400.000 πεζῶν καὶ 100.000 ἱππέων, κατ' ἄλλους δὲ συνεποσοῦτο ἐν ὅλοις εἰς 600.000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ 20—30.000 μισθοφόροι "Ελληνες, μεταβιβασθέντες τότε ἀπὸ τοῦ στόλου εἰς τὴν στερεάν. "Οθεν ἅπαντες οἱ περὶ τὸν Δαρεῖον ἐπίστευον καὶ ἐκήρυττον βεβαίαν τὴν νίκην, καὶ ὁ Δαρεῖος αὐτὸς ἐνεπλήσθη ὑπὸ τῆς περὶ τούτου πεποιθήσεως. Ναὶ μὲν ὀφθαλμὸς μᾶλλον γεγυμνασμένος καὶ ἔμπειρος εὐκόλως ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὰ ἀσθενῆ τοῦ πλήθους τούτου μέρη· καὶ ὁ ἀθηναῖος φυγὰς Χαρίδημος ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως τί φρονεῖ περὶ τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου στρατοῦ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι συμβουλεύει τὸν Δαρεῖον νὰ μὴ ἐλπίζῃ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀσιανὸν τοῦτον ὄχλον, νὰ μεταχειρισθῇ δὲ μᾶλλον τοὺς

θησαυροὺς αὐτοῦ πρὸς συγκρότησιν μεγαλυτέρου ἐξ ἑλλήνων μισθοφόρων στρατοῦ. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος, παραφερόμενος ἤδη ὑπὸ ἐλπίδων κούφων νίκης καὶ δόξης, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τυφλοὶ καὶ ἀγέρωχοι μεγιστᾶνες, ὑπέλαβον ἅπαντες ὡς ὕβριν ἅμα καὶ προδοσίαν τὴν γνώμην ἐκείνην καὶ διέταξαν νὰ θανατωθῇ ἀμέσως ὁ δυστυχὴς Ἕλλην, ὅστις, ἀπαγόμενος ἐπὶ τὸν θάνατον, ὡς προφήτης ἀνεβόησε «μεταμελήσειν ταῦτα ταχὺ τῷ βασιλεῖ καὶ τῆς ἀδίκου τιμωρίας αὐτοῦ σύντομον ἕξειν τὴν κόλασιν, ἐπιδόντα τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας».

Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Καὶ ὅμως, ἐὰν ὤφειλέ ποτε, ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν τοῦ Μέμνονος, νὰ διατελέσῃ ἀμυνόμενος, ὤφειλε νὰ πράξῃ τοῦτο τότε μάλιστα, ὅτε ὁ πολέμιος αὐτοῦ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Συρίαν. Ἐπὶ τῆς περὶ Γρανικὸν μάχης ἡ ἄμυνα ἦτο ἴσως δυσχερής, διὰ τὸ ἀναπεπταμένον τῆς χώρας, ἐνῷ ἤδη, ἐν ἔαρι τοῦ 333 π. Χ., οἱ Πέρσαι ἠδύναντο, ὠφελούμενοι ἐξ ἀμυντικῶν χωρίων ἀσφαλεστάτων νὰ ἀποκρούσωσιν εὐχερῶς τὸν ἀντίπαλον. Ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι πρῶτον τὰς ἀπορθήτους παρόδους τοῦ ὄρους Ταύρου, δι' ὧν ἐφράσσετο ἡ εἰς Κιλικίαν εἰσβολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς καλουμένας ***Κιλικίας πύλας*** (1). Ἔπειτα, ὑποτιθεμένου ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελεν ἐκβιάσει τὰς παρόδους ἐκείνας καὶ καταστῇ κύριος τῆς Κιλικίας, οἱ Πέρσαι εἶχον εἰσέτι τὰς στενὰς ὁδοὺς τὰς διερχομένας μεταξὺ τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, τὰς καλουμένας κατ' ἀρχὰς μὲν Ἀμανίδας πύλας, κατωτέρω δὲ Συρίας ἢ καὶ Κιλικίας πάλιν πύλας. Τελευταῖον ἠδύναντο νὰ ὀχυρώσωσι τὰς παρόδους αὐτοῦ τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ, ὑπό τινων καλουμένας Ἀμανίδας πύλας, δι' ὧν ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ αἱ ὁποῖαι ἅπασαι εὐκόλως καθίσταντο ἀδιάβατοι. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι, ὡς ἂν τυφλωθέντες ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης, ἄφησαν ἀνοικτὰς ἁπάσας ἐκείνας τὰς πύλας, ἄφησαν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ εἰσέλθῃ ἐλευθέρως εἰς τὴν Συρίαν, καὶ τότε μόνον ἀπεφάσισαν ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος, διατρίβων εἰς Γόρδιον, οὐ μόνον τὸν στρατὸν ἀνέπαυσεν ἀλλὰ καὶ ἐπικουρίας τινὰς ἐκ Μακεδονίας προσέλαβεν ὑπὸ Πτολεμαῖον τὸν Σελεύκου, καὶ Κοῖνον τὸν Πολεμοκράτους, καὶ Μελέαγρον τὸν

(1) Τὰ κατὰ τὴν εἰς Καππαδοκίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν διὰ ταύτης εἰς τὰς Κιλικίας πύλας προέλασιν αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστὰ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. Κατά τινα παράδοσιν πηγάζουσαν ἀπὸ Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ, τοῦ συναναβάντος Ἀλεξάνδρῳ εἰς τὴν *Ἀσίαν* καὶ συγγράψαντος ὕστερον ἱστορίαν (μὴ διασωθεῖσαν) τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος «οὐδ ἥψατο κἂν τῆς Καππαδοκίας», ἀλλ' ἀπὸ Φρυγίας μετέβη εὐθὺ εἰς Παμφυλίαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς παραλίας εἰς Κιλικίαν μὴ διελθών, ἐννοεῖται, διὰ τῶν Κιλικίων πυλῶν. Ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη, ἀντιφάσκουσα πρὸς πάσας τὰς ἄλλας περὶ τῆς διὰ Καππαδοκίας καὶ τῶν Κιλικίων Πυλῶν προελάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν θεωρεῖται ἀκριβής. Ὁ περὶ Ἀλεξάνδρου ἰδίαν πραγματείαν συγγράψας γερμανὸς ἱστορικὸς Δρόϋσεν φρονεῖ ὅτι πάντως ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν διὰ Καππαδοκίας προέλασιν κατέλαβε τὴν στρατηγικῶς σπουδαιοτάτην θέσιν τῶν Μαζάκων (νῦν Καισαρείας Καππαδοκίας), πόλεως κειμένης κατὰ τὰς τοῦ Ἀργαίου ὄρους ὑπωρείας, ὑποτίθησι δὲ ὅτι ἀπὸ Μαζάκων ἡ προέλασις πρὸς τὰς Κιλικίας Πύλας ἐγένετο διὰ Τυάνων, πόλεως ὀνομαστῆς τῆς νοτίας Καππαδοκίας κειμένης ἐν μέσῳ που τῆς μεταξὺ Μαζάκων καὶ τῶν Κιλικίων Πυλῶν ὁδοῦ.

(2) Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἰσήλασεν εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ἀλλ' ἀπὸ Γορδίου μετέβη εἰς τὴν Ἄγκυραν τῆς Φρυγίας τὴν κειμένην ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Παφλαγονίας καὶ Φρυγίας, ἐκεῖ δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ ἦλθον πρὸς αὐτὸν πρέσβεις Παφλαγόνων δηλοῦντες ὑποταγὴν τοῦ ἔθνους αὐτῶν τῷ βασιλεῖ καὶ παρακαλοῦντες νὰ μὴ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ προσέταξεν αὐτοῖς νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν μακεδόνα σατράπην τῆς μεγάλης Φρυγίας.

Νεοπτολέμου, πεζῶν μὲν μακεδόνων 1000, ἱππέων δὲ 300, θεσσαλῶν δὲ ἱππέων 200, καὶ ἠλείων 150, ὧν ἡγεῖτο Ἀλκίας ὁ ἠλεῖος. Τότε ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καί, καθυποτάξας τὰς χώρας ταύτας, ἐτράπη πρὸς μεσημβρίαν ἵνα διέλθῃ τὸν Ταῦρον. Πρὸς τοῦτο ἀπερχόμενος τὸ ὄρος ἔφθασεν εἰς χωρίον στενόν, ἀπόκρημνον καὶ τὰ μάλιστα δυσπρόσιτον, τὸ ὁποῖον, καλούμενον «Κύρου στρατόπεδον», ἔκειτο εἰς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Ταύρου πλησίον τῶν λεγομένων «πυλῶν τοῦ Ταύρου» ἢ «Κιλικίων πυλῶν» καὶ ἀπετέλει τὴν συνήθη πάροδον δι' ἧς συνεδέετο ἡ πρὸς βορρᾶν Καππαδοκία μετὰ τῆς πρὸς μεσημβρίαν Κιλικίας. Ἐνταῦθα δέ, ἀντὶ νὰ προσκρούσῃ εἰς στρατὸν ἰσχυρὸν καὶ ἕτοιμον νὰ διακωλύσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν δίοδον αὐτοῦ, δὲν εὗρεν εἰμὴ ὀλίγους τινὰς πέρσας στρατιώτας, οἵτινες ὄντες, ὡς φαίνεται, ἐντελῶς ἀπροπαράσκευοι ἔφυγον ἀμαχητί, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος κατέστη οὕτω κύριος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ζημίας, τοῦ ἀπορθήτου σχεδὸν ὀρεινοῦ ἐκείνου χωρίου (1), καὶ τὴν ἐπιοῦσαν διαβιβάσας δι' αὐτοῦ ἅπαντα τὸν στρατὸν εἰς Κιλικίαν ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν εἰς Ταρσόν, ἣν εἶχεν ἐγκαταλείψει ὁ σατράπης τῆς Κιλικίας Ἀρσάμης.

Νόμισμα τῆς Ταρσοῦ.
(Θεὸς Βάαλ. Λέων. Ἐπιγραφαὶ Ἀραμαϊκαὶ).

Ἀλλά, ἐνῷ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ τύχη διετέλεσεν ἀδιακόπως προσμειδιῶσα εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ἐν Ταρσῷ αἴφνης ἐφάνη ἐγκαταλιποῦσα αὐτόν, διότι εἴτε ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν κόπων εἰς οὓς ἐξετέθη εἴτε διότι ἱδρῶν ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς τὸν παραρρέοντα ποταμὸν Κύδνον, ἔπαθεν ἐνταῦθα πυρετὸν ἐπικίνδυνον· τὸ δὲ δεινότερον, ἐν τῷ μέσῳ τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀνησυχίας ὑφ' ἧς κατελήφθη ὁ στρατὸς ἕνεκα τοῦ συμβεβηκότος τούτου οἱ ἰατροὶ ἐδίσταζον νὰ ἀναλάβωσι τὴν εὐθύνην τῆς θεραπείας.

[»Θὰ ἦτο ὀρθότερον ἂν ἐγράφετο «βασιλέα Μακεδόνων» ἢ τὸ πολὺ «ἕλληνα Βασιλέα» »(χάριν ἐξάρσεως τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων). Ὁ Ἀλέξανδρος »ἦτο βασιλεὺς Μακεδόνων, Ἑλλήνων δὲ ἁπλῶς **στρατηγὸς αὐτοκράτωρ** ἤτοι ἀρχιστράτηγος, »ὅπως ὁ Παυσανίας ἦτο βασιλεὺς Σπάρτης καὶ «Ἑλλάνων ἀρχηγὸς» ἐν τῇ κατὰ Μαρδο- »νίους στρατείᾳ. «***Βασιλεὺς Ἑλλήνων***» (ἐξαιρουμένων τῶν μυθικῶν βασιλέων Δευκαλίωνος »καὶ Ἕλληνος καὶ τῶν βασιλέων τῶν Μυρμιδόνων καὶ Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλίας Πηλέως »καὶ Ἀχιλλέως) ὡς προσωνυμία τιμητικὴ ἀξιώματος ἡγεμονικοῦ εἶναί τι ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους τοῦ Βυζαντίου »οἱ ἡγεμόνες προσωνυμοῦντο «βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες Ρωμαίων». μόνον δὲ οἱ Λατῖνοι τοὺς βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας τούτους ἐκάλουν Imperatores raecorum, τῷ Im- »perator Romanorum χρώμενοι περὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ παρ' αὐτοῖς ἁγίου »ρωμαϊκοῦ κράτους, ὅπερ προυκάλει τὴν διαμαρτυρίαν τῶν ἐν Κων]πόλει βασιλέων »τῶν Ρωμαίων». Οἱ βυζαντιακοὶ χρονογράφοι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς

(1) Κατὰ τὸν ρωμαῖον ἱστοριογράφον Κούρτιον (III, 1-4) ὁ Ἀλέξανδρος γενόμενος ἐν ταῖς Κιλικίαις Πύλαις καὶ θαυμάζων τὴν φύσει φοβερὰν ὀχυρότητα καὶ τὸ δυσπόρθητον τῆς θέσεως οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἐθεώρει ἑαυτὸν τοσοῦτον ἐμφανῶς εὐνοηθέντα ὑπὸ τῆς τύχης ὅσον ἐν ταῖς Κιλικίαις Πύλαις, ἔνθα οὐδεὶς ἀντιπαρετάχθη αὐτῷ πολέμιος στρατὸς κωλύων τὴν διάβασιν ἐνῷ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο.

»βασιλείας τοῦ Βυζαντίου (ἰδίως ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης) ποιοῦνται λόγον περὶ
» «βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τοῦτο ποιοῦσι μόνον ἕνεκεν οὐχὶ εὐλόγου ὁρμῆς καὶ
»συνηθείας τοῦ ἀντικαθιστᾶν τὰ νέα ὀνόματα διὰ τῶν ἀρχαίων (καλοῦντες τοὺς Οὔγ-
»γρους Παίονας, τοὺς Σέρβους Τριβαλλούς, τοὺς Ἀλβανοὺς Ἰλλυριούς). Ἡ ἐπίσημος
»προσωνυμία τῶν *βασιλέων* τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἁλώσεως τῆς Κων]
»πόλεως ἔμεινε «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων», καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ Ὄθων ἐκλήθη
»ἁπλῶς βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτος δὲ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α΄ ἐκλήθη «βασιλεὺς
»τῶν Ἑλλήνων» δι' οὓς λόγους ποικίλους θέλομεν ἐκθέσει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Οὐδέποτε
»λοιπὸν οὐδεὶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐγένετο ἢ ἐκλήθη βασιλεὺς Ἑλλήνων· τὸ τοιοῦτον
»ἀπῇδε πάντη πάντως πρὸς τὴν ἐθνικήν, πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν συνείδησιν τῶν ἀρχαίων
»Ἑλλήνων. Ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῇ πρὸς Φίλιππον Β΄ ἐπιστολῇ παρῄνει τούτῳ «τοὺς μὲν Ἕλλη-
»νας εὐεργετεῖν, Μακεδόνων δὲ βασιλεύειν, τῶν δὲ βαρβάρων ὡς πλείστων ἄρχειν».]

Εἷς μόνος ὁ Ἀκαρνὰν Φίλιππος, πρὸ καιροῦ οἰκεῖος ὢν τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ δὲ τὴν ἐπιστήμην ἐξαιρέτως ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενος, ὑπέσχετο νὰ σώσῃ τὸν ἀσθενῆ δι' ἰσχυροῦ καθαρτικοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε νὰ ἑτοιμασθῇ τὸ φάρμακον. Πρὶν ὅμως φθάσῃ ἡ ὥρα νὰ τὸ πίῃ, λαμβάνει ἀπόρρητον ἐπιστολὴν τοῦ Παρμενίωνος, δι' ἧς προετρέπετο νὰ φυλάττεται ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, διότι ἐλέγετο ὅτι οὗτος διαφθαρεὶς διὰ χρημάτων ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἐμελέτα νὰ θανατώσῃ αὐτόν· ὁ βασιλεύς, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν καὶ μηδενὶ δείξας τῶν φίλων, ἔθηκεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰσέρχεται ὁ Φίλιππος κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ ἰατρικόν· ὁ Ἀλέξανδρος λαμβάνει αὐτό, τὸ καταπίνει διὰ μιᾶς ἄνευ παρατηρήσεώς τινος, καὶ συγχρόνως δίδει εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παρμενίωνος καὶ παρατηρεῖ τὴν ὄψιν τοῦ ἀναγινώσκοντος. Τὸ βλέμμα, οἱ λόγοι, τὸ σχῆμα τοῦ ἰατροῦ, τὰ πάντα ἑνὶ λόγῳ ἐμαρτύρουν τὴν ἀθῳότητα αὐτοῦ, ὅστις ἀποκρούσας μετ' ἀγανακτήσεως τὴν συκοφαντίαν ἐπανέλαβεν ἐκ νέου τὴν πλήρη πεποίθησιν ἣν εἶχεν εἰς τὰ σωτήρια τοῦ φαρμάκου ἀποτελέσματα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μέν, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ φαρμάκου ὀξύτητα, ἐφάνη χειροτερεύουσα ἡ κατάστασις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ τελευταῖον κατέπαυσεν ὁ πυρετός, χαρὰ δὲ καὶ ἀγαλλίασις κατέλαβεν ἅπαντα τὸν στρατὸν ἀκούσαντα ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶναι ἐκτὸς κινδύνου.

Νόμισμα Μαλλοῦ
(Κεφαλὴ σατράπου τιαροφόρου. Ἀφροδίτη. Ἐπιγραφὴ ἑλληνική: ΜΑΛ (λωτὸν).

Ὀλίγαι ἡμέραι ἤρκεσαν ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ ρωμαλέον ἐκεῖνο σῶμα τὴν προτέραν ὑγείαν καὶ δύναμιν· καὶ τότε ὁ Ἀλέξανδρος προκατέπεμψε μὲν τὸν Παρμενίωνα μετὰ τῶν Θρακῶν, τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τοῦ στρατοῦ, ἵνα καταλάβῃ τὴν στενὴν πάροδον ἥτις ἄγουσα ἀπὸ Κιλικίας εἰς Συρίαν, διήρχετο μεταξὺ τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, ἤτοι τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου, καὶ δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ ἀσθενοῦς δυνάμεως, τραπείσης ἐν τῷ ἅμα εἰς φυγήν· αὐτὸς δὲ ἠσχολήθη πρῶτον περὶ τὴν χείρωσιν τῶν ὀρεινῶν φυλῶν τῆς Κιλικίας, ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς Ταρσὸν καὶ προελάσας μετὰ τῶν λογάδων πεζῶν καὶ ἱππέων ἔφθασεν εἰς Μαλλόν, πόλιν ἣν ἀπήλλαξε παντὸς φόρου, καὶ ἄλλως ἐτίμησε καθὸ λογιζομένην ἀποικίαν τῶν Ἀργείων.

Ἐνταῦθα, εἰς Μαλλόν, ἔλαβε τὰς πρώτας ἀσφαλεῖς περὶ Δαρείου καὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στρατοῦ εἰδήσεις, ὅστις ἐλέγετο εἰς Σώχους διατρίβων τῆς Συρίας, κειμένους εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ καὶ ἀπέχοντος δύο ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς παρόδου, ἥτις σήμερον καλεῖται Βαϋλάν, τὸ δὲ πάλαι ἔφερε καὶ αὕτη τὸ τῶν

'Αμανίδων πυλῶν ὄνομα. Ἡ πάροδος αὕτη, ἡ διερχομένη ἀνὰ μέσον τῆς σειρᾶς τοῦ 'Αμανοῦ, ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν τῆς κυρίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῆς μικρᾶς 'Ασίας εἰς τὴν Συρίαν καὶ διερχομένης τὸ μὲν πρῶτον διὰ τοῦ Ταύρου (τῶν Κιλικίων πυλῶν), κατόπιν δὲ διὰ τῶν πρὸ μικροῦ μνημονευθεισῶν στενῶν διόδων μεταξὺ 'Αμανοῦ καὶ θαλάσσης, τῶν καλουμένων κατ' ἀρχὰς μὲν 'Αμανίδων πυλῶν, ἔπειτα δὲ Συρίων καὶ πάλιν Κιλικίων πυλῶν. Ὅθεν σπεύδων εἰς συνάντησιν τοῦ Δαρείου ὁ 'Αλέξανδρος διῆλθε πρῶτον δι' Ἰσσοῦ, ὅπου κατέλιπε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας μετὰ μικρᾶς τινος φρουρᾶς, ὕστερον διέβη διὰ Κιλικίων καὶ Συρίων πυλῶν καὶ ἐκεῖθεν βαδίσας ἐπὶ δύο ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα Μυρίανδρον, τὴν πρώτην τῆς Συρίας ἢ τῆς Φοινίκης πόλιν. 'Αλλ' ἐνταῦθα ἔλαβεν εἰδήσεις ἄλλας, ὅλως τῶν προηγουμένων διαφόρους καὶ ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἠναγκάσθη νὰ τροπολογήσῃ παντελῶς τὸ σχέδιον αὐτοῦ. Ὁ περσικὸς στρατός, ἀναχωρήσας ἐκ Σώχων, εὑρίσκετο ἤδη ἐν Κιλικίᾳ, εἰς τὰ ὀπίσθια τῶν Μακεδόνων, περὶ Ἰσσόν. Πῶς ὁ Δαρεῖος, ὅστις συναγαγὼν τὸν πολυάριθμον αὐτοῦ στρατὸν εἰς τὰ πεδία τῆς Συρίας εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀγωνισθῇ ἐνταῦθα ἐκ παρατάξεως πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον, μετέβαλεν αἴφνης γνώμην καὶ εἰσήλασεν εἰς τὰ στενὰ χωρία ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀφῆκε τὸν 'Αλέξανδρον πρὸ μικροῦ νὰ διέλθῃ ἀκωλύτως; Ὁ Δαρεῖος ἀριθμήσας τοὺς ἑξηκοντάκις μυρίους αὐτοῦ ἄνδρας κατήντησε νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν ἀκαταγώνιστον· καὶ ἐν τούτοις εἶδε τὸν 'Αλέξανδρον χρονοτριβήσαντα ἕνεκα τῆς νόσου εἰς Ταρσόν, χρονοτριβήσαντα ἔπειτα ὁπωσοῦν καὶ περὶ τὴν κατατρόπωσιν τῶν ὀρεινῶν τῆς Κιλικίας φυλῶν καὶ ὑπέλαβε πάντα ταῦτα ὡς σημεῖα δισταγμοῦ καὶ δειλίας. Ὅθεν, τυφλωθεὶς ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ἣν ἐνέπνεε μὲν αὐτῷ ὁ ἀχανὴς περὶ αὐτὸν ὄχλος, ἐνίσχυον δὲ οἱ ἀσύνετοι αὐλικοί, μηδὲ προσέχων ἤδη εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ἀπεφάσισε νὰ μὴ περιμείνῃ τὸν ἀντίπαλον εἰς τὰ ἀναπεπταμένα χωρία εἰς τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης διέτριβεν. ἀλλὰ νὰ ὑπάγῃ νὰ εὕρῃ αὐτὸν εἰς τὰς στενὰς διόδους τῆς Κιλικίας. 'Επὶ τούτῳ δὲ διέβη τὸ ὄρος τοῦ 'Αμανοῦ ἀλλ' ὄχι διὰ τῆς παρόδου δι' ἧς ἐπρόκειτο νὰ διέλθωσιν οἱ Μακεδόνες. Διὰ τοῦ ὄρους 'Αμανοῦ διήρχοντο δύο στεναὶ ὁδοί, ἡ μὲν μεσημβρινή, τὸ στενὸν τοῦ Βαϋλάν, ἡ δὲ βόρειος. 'Ενῷ λοιπὸν οἱ Μακεδόνες ἐπορεύθησαν πρὸς μεσημβρίαν ἵνα διαβῶσι διὰ τῆς μεσημβρινῆς παρόδου τοῦ ὄρους καὶ προσβάλωσι τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν πεδιάδα, ὁ Δαρεῖος ὥρμησε διὰ τῆς βορείου διόδου εἰς Κιλικίαν ἵνα κατατροπώσῃ αὐτόθι τοὺς Μακεδόνας· καὶ διῆλθε τὴν δίοδον ταύτην συνεπαγόμενος οὐ μόνον τὸν στρατὸν ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, τὴν σύζυγον, τὸν λοιπὸν γυναικωνίτην, τὰ τέκνα καὶ πολυτελῆ θεραπείαν, καὶ θησαυρὸν εἰς χρήματα καὶ ἀποσκευὴν οὐ μικρόν, ἂν καὶ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἐξαπέστειλεν εἰς Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Φθάσας δὲ εἰς Ἰσσὸν ἀπέκτεινε τοὺς αὐτόθι ἐγκαταλειφθέντας ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας, καὶ πορευθεὶς ἔπειτα διὰ τῆς αὐτῆς παραλίας ὁδοῦ δι' ἧς πρὸ μικροῦ εἶχε διέλθει ὁ 'Αλέξανδρος, ἐστρατοπέδευσε περὶ τὸν ποταμὸν Πίναρον. Ὅτι ὁ Δαρεῖος οὐδὲν ἄλλο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔπραξεν ἢ νὰ συμπληρώσῃ τὴν σειρὰν τῶν ποικίλων αὐτοῦ στρατηγικῶν ἁμαρτημάτων, εἶναι πρόδηλον. 'Αφοῦ ἀφῆκεν ἀφύλακτον τὸ «Κύρου στρατόπεδον», ἀφυλάκτους τὰς «Κιλικίας ἢ Συρίας πύλας», δὲν ἐπέμεινε τοὐλάχιστον εἰς τὴν πρώτην ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ πεδία τῆς Συρίας, ὅπου, ἂν ὄχι ἄλλο, ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ καὶ νὰ καταστήσῃ χρήσιμον τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καὶ ἰδίως τὸ ἄριστον καὶ πολυάριθμον ἱππικόν, ἀλλά, μεταβαλὼν αἴφνης γνώμην, ἦλθε νὰ πολεμήσῃ τὸν 'Αλέξανδρον εἰς τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας, ὅπου ἀπέβη ἄχρηστος ἡ πλείστη αὐτοῦ δύναμις, καὶ ἐπῆλθεν, ἂν ὄχι ἐντελὴς ἰσότης, βεβαίως ὅμως ὀλιγωτέρα τις δυσαναλογία μεταξὺ

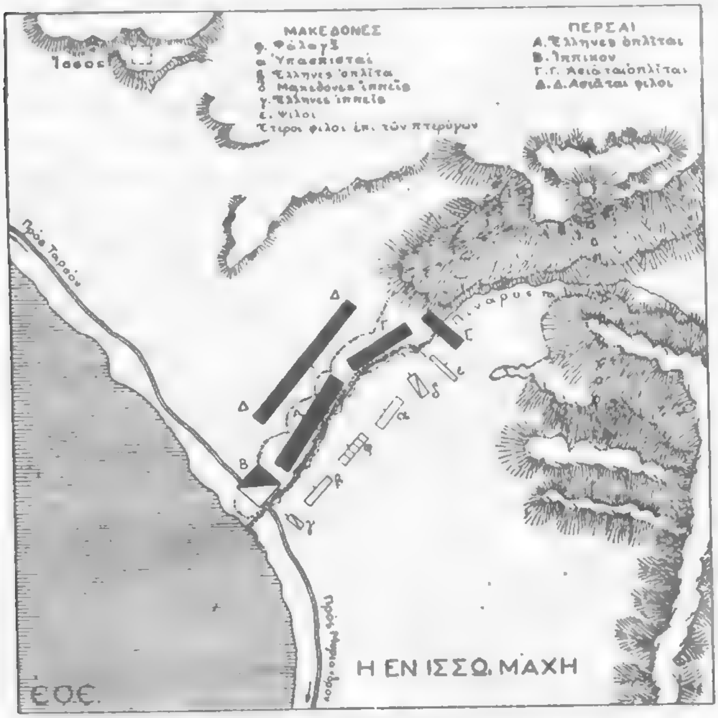
τῶν δύο στρατῶν, ὡς πρὸς τὸ ποσόν, ἐνῷ ἤδη ὡς πρὸς τὸ ποιὸν ὁ μακεδονικὸς ἦτο ἀσυγκρίτως ὑπέρτερος.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄπορον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἔμαθεν εἰς Μυρίανδρον ἀπὸ τῶν ἐξ Ἰσσοῦ φυγάδων τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην εἰς Κιλικίαν ἐπιδρομὴν τοῦ Δαρείου, δὲν ἐπίστευσε κατ' ἀρχὰς ὅτι οὗτος ἔπραξε τοσοῦτον ὀγκῶδες λάθος, οὐδ' ἐπείσθη περὶ τούτου, εἰμὴ ἀφοῦ ἡ ἀγγελία ἐπεκυρώθη ὑπό τινων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν, οἵτινες, ἀναπλεύσαντες τὴν παραλίαν ἐπὶ τριακοντόρου, εἶδον αὐτοῖς ὄμμασι τὰ ἀναρίθμητα τῶν βαρβάρων πλήθη στρατοπεδεύοντα περὶ τὴν θάλασσαν. Τότε ὁ βασιλεὺς συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἰλάρχας καὶ τῶν συμμάχων τοὺς ἡγεμόνας ἀνήγγειλεν αὐτοῖς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, ἐξήγησε τὸ λάθος τοῦ Δαρείου τοῦ καθείρξαντος τὴν δύναμιν ἐκ τῆς εὐρυχωρίας εἰς στενωπόν, ἐνεθύμισεν ἰδίως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι αὐτοὶ μὲν μάχονται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντος, ἐνῷ οἱ μετὰ τοῦ Δαρείου συστρατευόμενοι ὁμογενεῖς ἀθλίως ἐπὶ μισθῷ κινδυνεύουσιν, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην ἁπάντων τὸ τῶν μυρίων Ἑλλήνων ὑπὸ Ξενοφῶντα κατόρθωμα, καίτοι μὴ ἐχόντων παντάπασιν ἱππικόν, ἐνῷ ἤδη ὁ στρατὸς τοσούτους εἶχε παρόντας ἱππεῖς θεσσαλούς, βοιωτούς, πελοποννησίους, μακεδόνας καὶ θρᾶκας, καὶ ἐπὶ πᾶσι παρέστησε τὴν νίκην ὡς ἀναμφισβήτητον· ἐφ' ᾧ οἱ ἀκροώμενοι πάντες λαμπρῶς ἐπικροτήσαντες καὶ τὸν βασιλέα δεξιούμενοι παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φέρῃ αὐτοὺς ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τοὺς πολεμίους.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεῖχε τότε ἀπὸ τῶν Περσῶν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν στάδια· καὶ ἀναχωρήσας ἀφ' ἑσπέρας ἔφθασε περὶ μέσας νύκτας εἰς τὴν μεταξὺ Ἀμανοῦ καὶ θαλάσσης πάροδον, τὰς καλουμένας Κιλικίας ἢ Συρίας πύλας, δι' ἧς εἶχε διέλθει πρὸ δύο ἡμερῶν. Γενόμενος δ' οὕτω πάλιν κύριος τοῦ ἀξιολόγου τούτου χωρίου ἀνέπαυσεν ἐνταῦθα τὸν στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτός, καὶ ἔπειτα περὶ τὰ χαράγματα προήλασε πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τὸν Δαρεῖον. Κατ' ἀρχὰς ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἐβάδιζεν ἦτο τοσοῦτον στενὴ ὥστε ἠναγκάζετο νὰ προάγῃ ἐπὶ κέρας, ὅ ἐστι διὰ φάλαγγος ἐχούσης τὸ βάθος πολλαπλάσιον τοῦ πλάτους· τὸ δὲ ἱππικὸν παρείπετο εἰς τὸ πεζικόν· μετ' ὀλίγον ὅμως καταστάσης τῆς ὁδοῦ εὐρυτέρας ὁπωσοῦν, ὁ Ἀλέξανδρος ἠδυνήθη, παράγων ἀπὸ τῶν ὄπισθεν εἰς τὰ πρόσω ἀλληλοδιαδόχως τὰς διαφόρους τῶν ὁπλιτῶν τάξεις, νὰ ἀναπτύξῃ τὸ μέτωπον αὐτοῦ. Καὶ ὅτε ἐπλησίασεν εἰς τὸν ποταμὸν Πίναρον, ὅστις ἔτεμνεν ἐγκαρσίως τὴν πάροδον, παρέταξε τὸν στρατὸν ὡς ἐπὶ μάχην. Τὴν ἄκραν δεξιὰν κατέλαβον οἱ ὑπασπισταί, μετὰ δὲ τούτους ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ πέντε τάξεις τῆς φάλαγγος ὑπὸ τὸν Κοῖνον, τὸν Περδίκκαν, τὸν Μελέαγρον, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν Ἀμύνταν. Τῶν τριῶν τελευταίων ἀριστερῶν τάξεων προΐστατο ὁ Κρατερός, τῆς δὲ ὅλης ἀριστερᾶς ὁ Παρμενίων. Τὸ πλάτος τοῦ πεδίου μεταξὺ τοῦ ὄρους ἐκ δεξιῶν καὶ τῆς θαλάσσης ἐξ ἀριστερῶν δὲν ὑπερέβαινε τὰ 14 στάδια. Καὶ ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος, φοβούμενος μήπως κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρων βαρβάρων, ἀφ' ἑνὸς μὲν διέταξε τὸν Παρμενίωνα νὰ μὴ τύχῃ καὶ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἀφ' ἑτέρου δὲ τάξας πρὸς δεξιὰν τοὺς ἑταίρους καὶ τοὺς θεσσαλοὺς ἱππεῖς, καὶ προσέτι τοὺς ἀγριᾶνας καὶ ἄλλο ἐλαφρὸν πεζικόν, ἔπεμψεν εἰς τὸν Παρμενίωνα πρὸς ἀριστερὰν ἅπαν τὸ συμμαχικὸν ἱππικὸν καὶ προσέτι τοὺς ψιλῶς ὡπλισμένους θρᾶκας καὶ κρῆτας πεζούς.

Οὕτω διεκόσμησε τὸν στρατὸν ὁ Ἀλέξανδρος· ὁ δὲ Δαρεῖος μαθὼν αὐτὸν ἐπερχόμενον ἀπεφάσισε νὰ ἀγωνισθῇ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἐστρατοπεδευμένος, ἤτοι παρὰ τὸν ποταμὸν Πίναρον, τοῦ ὁποίου αἱ ὄχθαι ἦσαν μὲν ἐνιαχοῦ ἀπόκρημνοι, κατέστησαν δὲ διὰ χαρακωμάτων ἔτι μᾶλλον δυσπρόσιτοι· οὐδὲν ἧττον ὁ μέγας βασιλεύς, ἵνα ἔτι ἀσφαλέστερον

παραταχθῇ διεβίβασε πρὸ πάντων πέραν τοῦ ποταμοῦ τρισμυρίους μὲν ἱππεῖς, ψιλοὺς δὲ δισμυρίους καὶ τούτου γενομένου ἐπλήρωσε παρ' αὐτὸν τὸν Πίναρον ἅπαν τὸ μεταξὺ τοῦ ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης πλάτος δι' 90.000 ὁπλιτῶν, ἐξ ὧν 30.000 Ἕλληνες κατεῖχον τὸ μέσον, ἀνὰ 30.000 δὲ ὡς ὁπλῖται ἐσκευασμένοι Ἀσιανοί, οἱ λεγόμενοι Κάρδακες, κατέλαβον ἑκατέραν τῶν πλευρῶν. Εἰς τὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑψώματα ἐτάχθησαν δισμύριοι ἄνδρες, ἵνα προσβάλωσι τὴν δεξιὰν καὶ τὰ νῶτα τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὁ λοιπὸς ἀναρίθμητος ὄχλος ἔμεινε, διὰ τὸ στενὸν τοῦ τόπου, ἄχρηστος, τὸ δὲ χείριστον δὲν συνεκροτήθη εἰς ἐπιφυλακήν τινα ἐπιτηδείαν νὰ βοηθήσῃ ὅπου δεῖ, ἀλλ' ἐμανδρεύθη χύδην εἰς τὰ ὀπίσθια τῶν ἑλλήνων καὶ ἀσιανῶν ὁπλιτῶν. Ὁπωσδήποτε, παραταχθέντος οὕτω τοῦ στρατοῦ, ἀνεκλήθησαν οἱ διαβάντες τὸν Πίναρον τρισμύριοι ἱππεῖς καὶ δισμύριοι πεζοί· καὶ μέρος μὲν τοῦ ἱππικοῦ ἐκείνου ἀπεστάλη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ χωρίου δὲν ἠδύνατο ἐνταῦθα νὰ ἐνεργήσῃ διετάχθη ἔπειτα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, ὅπου ἵστατο ἤδη καὶ τὸ ἄριστον μέρος τοῦ περσικοῦ ἱππικοῦ· ὁ Δαρεῖος αὐτὸς ἐπεῖχεν ἐφ' ἅρματος τὸ μέσον τῆς πάσης τάξεως, ὄπισθεν τοῦ κρατίστου αὐτῆς πεζικοῦ, ἤτοι τῶν ἑλλήνων ὁπλιτῶν.

Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὴν ὁριστικὴν τοῦ ἀντιπάλου παράταξιν εἰμὴ μετὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ἥτις ἐπί τινα χρόνον ἐκάλυψε τοὺς πολεμίους· καὶ τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ τροπολογήσῃ κατά τι τὰς διατάξεις αὐτοῦ, πέμψας εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τὸ θεσσαλικὸν ἱππικόν, ἀναγκάσας, κυρίως διὰ τοξοτῶν, εἰς ὑποχώρησιν τοὺς δισμυρίους ἄνδρας τοὺς ταχθέντας ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς τὰ πρὸς ἀριστερὰν τῶν Περσῶν ὑψώματα, ἵνα ἀπειλήσωσιν ἐκεῖθεν τὴν δεξιὰν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐξίσωσε τὸ μέτωπον πρὸς τὸ περσικὸν μέτωπον διὰ ποικίλων μισθοφορικῶν σωμάτων.

Οὕτω πως ἀντιπαρετάχθησαν οἱ δύο στρατοί· καὶ ἦσαν μὲν αἱ διατάξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου πολὺ τῶν τοῦ Δαρείου ἐπιτηδειότεραι, ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ τέλους τριπλασία παρὰ τὸν ποταμὸν συνεπυκνώθη ὑπὸ τῶν Περσῶν δύναμις, καὶ μέρος ἀξιόλογον τῆς δυνάμεως ταύτης ἦσαν ἕλληνες ὁπλῖται τρισμύριοι, ὁ ἀγὼν ἀνηγγέλλετο ὁπωσοῦν πεισματώδης· ἀλλ' ἔμελλε, διὰ τὴν τοῦ Δαρείου ἀθλιότητα, νὰ λάβῃ παραδόξως εὐχερῆ καὶ

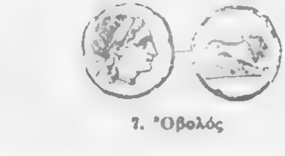
1. Δεκάδραχμον

2. Τετράδραχμα διαφόρων τύπων

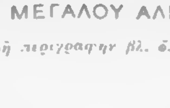
3. Δίδραχμον

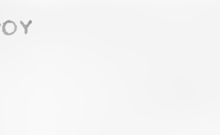
4. Δραχμή

5. Τριώβολον

6. Ὀβολός

7. Ὀβολός

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

(Λεπτομερῆ περιγραφὴν βλ. ὄπισθεν)

ταχεῖαν τὴν λύσιν. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναπαύσας ἐπὶ μικρὸν τὰ στρατεύματα, ἤρχισε νὰ προχωρῇ βάδην πρὸς τὰ ἐμπρός, ὑποθέτων ὅτι οἱ ἐχθροὶ θέλουσι διαβῆ τὸν ποταμὸν ἵνα πρῶτοι προσβάλωσι. Βλέπων ὅμως αὐτοὺς ἀκινήτους μένοντας ὄπισθεν τοῦ ποταμίου ἐξηκολούθησε προχωρῶν, καί, ἅμα φθάσας ἐντὸς βέλους, παραλαβὼν τὸ ἱππικόν, τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ τὰς ἐν τῇ δεξιᾷ τάξεις τῆς φάλαγγος. ἐτάχυνε τὸ βῆμα, διεπέρασε τὸν ποταμὸν καὶ ἐπέπεσεν ὡς κεραυνὸς ἐπὶ τοὺς Κάρδακας τῆς ἀριστερᾶς τῶν Περσῶν πτέρυγος. Οἱ δέ, μικρὸν μόνον ἀντιστάντες, ἔτρεψαν σχεδὸν ἀμέσως τὰ νῶτα, καί, τὸ δεινότερον, ταύτην ἰδὼν τὴν τροπὴν ὁ Δαρεῖος νομίζει ἑαυτὸν κινδυνεύοντα τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καὶ ὑπὸ πανικοῦ φόβου καταληφθεὶς εὐθὺς ὡς εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἅρματος παρακολουθεῖ τοὺς πρώτους φυγάδας. Ἀκόμη μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀκόμη ἵστατο τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ ἀκέραιον, 60 μὲν χιλιάδες ὁπλιτῶν, 100 δὲ χιλιάδες ἱππέων, πολλαὶ δὲ μυριάδες ἄλλαι πεζῶν· ὅλοι δμοῦ οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν δὲν ὑπερέβαινον τοὺς τρισμυρίους ἄνδρας καὶ οἱ διώκοντες ἦσαν ὀλιγώτεροι τοῦ ἡμίσεος τούτων. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος ὑπὸ τοσούτου κατελήφθη τρόμου ὥστε ἔτρεχεν ἀσθμαίνων· καὶ ἐπειδὴ ἀπήντησε φάραγγάς τινας καὶ δυσχωρίας, ἐκπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἅρματος, ἐξηκολούθησε τὴν φυγὴν ἔφιππος, ἀφοῦ ἔρριψε καθ' ὁδὸν ἀσπίδα, τόξον, κάνδυν (ἤτοι τὸν βασιλικὸν μανδύαν). Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκτρᾶς ταύτης δειλίας ἦτο πρόδηλον. Τὸ μέσον καὶ ἡ δεξιὰ τῶν Περσῶν, ὅπου ἵσταντο οἱ ἕλληνες μισθοφόροι καὶ τῶν ἱππέων Περσῶν οἱ ἄριστοι, ἠγωνίσθησαν μὲν γενναίως κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κρατερὸν καὶ Παρμενίωνα τάξεων τῆς φάλαγγος καὶ κατὰ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων, ἐνόσῳ ὑπέθετον παρόντα τὸν Δαρεῖον. Οἱ ἕλληνες μάλιστα μισθοφόροι τοσοῦτον πεισματωδῶς ἀντέστησαν ὥστε ἔπεσον ἐνταῦθα ὅ τε ταξιάρχης Πτολεμαῖος ὁ Σελεύκου καὶ 120 λογάδες φαλαγγῖται. Ἀλλ' ἅμα ὁ Ἀλέξανδρος, συμπληρώσας τὴν τροπὴν τῆς ἀριστερᾶς τῶν πολεμίων, ἐπέπεσεν ἐκ πλαγίου κατὰ τῶν ἑλλήνων μισθοφόρων, διεδόθη δὲ συγχρόνως ὅτι καὶ ὁ Δαρεῖος ἐγένετο ἄφαντος ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὑπενέδωκαν ἐξ ἀνάγκης τότε κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ τῶν Περσῶν καὶ ἐτράπησαν ὁμοίως εἰς φυγήν, ἥτις ἀπέβη τοσούτῳ μᾶλλον ἄτακτος καὶ ὀλεθρία ὅσῳ ὁ Δαρεῖος οὐδεμίαν ἐφρόντισε νὰ δώσῃ διαταγὴν περὶ τοῦ πρακτέου, ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα ν' ἀναπληρώσῃ τὸν βασιλέα, καὶ ἂν ἐτόλμα ὑπὸ οὐδενὸς ὑπηκούετο.

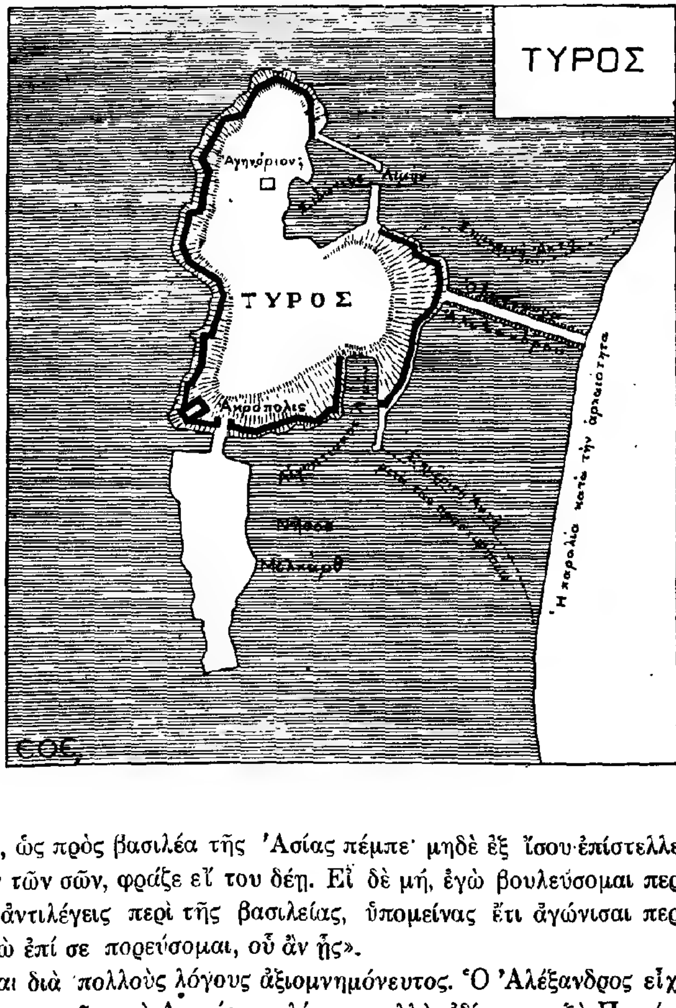
Ἡ δίωξις δὲν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολύ, διότι ἡ μάχη συνεκροτήθη κατὰ μῆνα Νοέμβριον καὶ ἤρχισε καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας πολὺ μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ὥστε τὸ ταχέως ἐπελθὸν σκότος ἠνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον. Οὐδὲν ἧττον ἡ λεία καὶ ἡ σφαγὴ ἀπέβησαν μεγάλαι. Ἅπαν τὸ στρατόπεδον τοῦ Δαρείου, ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἡ σύζυγος, ἡ ἀδελφή, ὁ υἱὸς καὶ δύο θυγατέρες ἔπεσον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἅρμα αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀσπίς, καὶ τὸ τόξον, καὶ προσέτι τρισχίλια τάλαντα εἰς χρυσόν, ἐκτὸς ἀπείρων ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων, σκευῶν καὶ αἰχμαλώτων. Πεσόντες λέγονται δεκακισμύριοι Πέρσαι, ἐξ ὧν ἱππεῖς ὑπὲρ τοὺς μυρίους, καὶ ἐν τούτοις πλεῖστοι μεγιστᾶνες. Ἐν γένει δὲ ἐξ ὅλου τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου στρατοῦ δὲν διετήρησαν τὰς τάξεις αὐτῶν εἰμὴ 4.000 ἄνδρες, οἱ μετὰ τοῦ Δαρείου τὸν Εὐφράτην διαπεράσαντες, καὶ 8.000 ἕλληνες μισθοφόροι, οἵτινες, ἐν μέρει διὰ ξηρᾶς καὶ ἐν μέρει διὰ θαλάσσης, κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν εἰς Αἴγυπτον. Ὅλος ὁ λοιπὸς ὅμιλος διελύθη ὡς ἱστὸς ἀράχνης. Καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοσοῦτον ὁλοσχεροῦς νίκης ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἀπέβαλεν εἰμὴ 300 νεκροὺς ἐκ τῶν πεζῶν καὶ 150 ἐκ τῶν ἱππέων. Τοιαύτη ἐγένετο ἡ περὶ Ἰσσὸν μάχη καὶ τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀλλεπαλλήλων στρατηγικῶν ἁμαρτημάτων τοῦ Δαρείου, μάλιστα διὰ τῆς ἀγεννοῦς ἐκείνης ἀνανδρίας,

ἥτις φαίνεται τοσούτῳ μᾶλλον παράδοξος ὅσῳ οἱ πέρσαι μεγιστᾶνες διέπρεπον συνήθως ἐπὶ γενναιότητι,καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δαρεῖος,πρὶν βασιλεύσῃ, κατέστη περιώνυμος ἐπὶ τῇ ἀλκῇ καὶ τῇ τόλμῃ· ἀλλ' ἡ βασιλεία ἐξηχρείωσεν αὐτόν, ὅπως πολλάκις συμβαίνει εἰς ψυχὰς ἀσθενεῖς.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος μέγας διατελέσας ἐν τῷ ἀγῶνι ἀνεδείχθη οὐδὲν ἧττον θαυμαστὸς μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χρηστότητα μεθ' ἧς προσηνέχθη πρὸς τὴν μητέρα, πρὸς τὴν σύζυγον, πρὸς τὰ τέκνα τοῦ ἀντιπάλου. Ὅτε ἐπανῆλθε διὰ νυκτὸς ἀπὸ τῆς διώξεως, εὗρε τὴν σκηνὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως παρασκευασθεῖσαν ἵνα ὑποδεχθῇ αὐτόν· ἀλλὰ πρὶν δειπνήσῃ, ἀκούσας ἐκεῖ που πλησίον θρήνους καὶ κοπετοὺς γυναικῶν καὶ μαθὼν ὅτι ἡ σύζυγος καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἔκλαιον νομίζουσαι αὐτὸν ἀποθανόντα, ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὸν Λεοννᾶτον, ἕνα τῶν ἑταίρων, ἵνα βεβαιώσῃ αὐτὰς ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῇ, καὶ νὰ προσθέσῃ ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι νὰ διατηρήσωσιν ἅπασαν τὴν βασιλικὴν αὐτῶν θεραπείαν, καλούμεναι πάντοτε βασίλισσαι. Τοσαύτην δὲ ἔδειξε σωφροσύνην ὥστε, ὡς βεβαιοῦται ἐξ ἰδίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Παρμενίωνα ἐπιστολῆς, τῆς ὁποίας περικοπὴν διέσωσεν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος, οὐδὲ νὰ ἴδῃ ἠθέλησε τὴν Δαρείου γυναῖκα καὶ οὐδὲ νὰ ἀκούῃ ηὐχαριστεῖτο τοὺς ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εὐμορφίας αὐτῆς. Βραδύτερον, κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη καὶ μάλιστα κατὰ τὸ τελευταῖον, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέβαλε τὴν ἐξαίρετον ταύτην ἐγκράτειαν· ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περὶ Ἰσσὸν μάχης ἦτο ἔτι ἐν ἀκμῇ τῆς ἀρετῆς· καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἐνταῦθα ἐν ἀκμῇ τοῦ κανονικοῦ κάλλους τὸ ὁποῖον ἡ φύσις ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτὸν ἀφειδῶς, ὅπως συνηθίζει πολλάκις ὡς πρὸς τὰ ἐκλεκτὰ αὐτῆς σκεύη, ὁ συνδυασμὸς οὗτος τῆς καλλονῆς, τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς σωφροσύνης περιέβαλλεν ἔτι μᾶλλον αὐτὸν διὰ τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου τῆς θεότητος ὃν τοσοῦτον προθύμως ἐλάτρευσαν ἐν αὐτῷ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθέντα ἔθνη.

Τὴν ὑστεραίαν τῆς μάχης ὁ Ἀλέξανδρος, καίπερ αὐτὸς ὢν τετρωμένος εἰς τὸν μηρὸν διὰ ξίφους, ἐπεσκέφθη ὅμως κατὰ τὴν συνήθειάν του τοὺς τραυματίας, καί, τοὺς νεκροὺς συναγαγών, ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς σὺν τῇ δυνάμει πάσῃ ἐκτεταγμένῃ λαμπρότατα ὡς εἰς πόλεμον· καὶ ἐπήνεσε τοὺς ἀριστεύσαντας καὶ διὰ χρημάτων ἐβράβευσεν αὐτούς. Μεθ' ὃ ἐπορεύθη διὰ τῆς κοίλης Συρίας πρὸς τὴν φοινικικὴν παραλίαν, πέμψας ἐνταῦθα τὸν Παρμενίωνα ἐπὶ τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος ἐγένετο εὐχερῶς κύριος λαβὼν ἐνταῦθα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ αἰχμαλώτους οὐκ ὀλίγους καὶ ἐπισήμους. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος παρελάμβανεν ἐν τούτοις ἀμαχητὶ τὰς πρώτας φοινικικὰς πόλεις, καὶ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν εὑρισκόμενος, τὴν Μάραθον, ἔλαβε παρὰ τοῦ Δαρείου πρέσβεις καὶ ἐπιστολήν, δι' ἧς οὗτος ᾔτει τὴν ἀπόδοσιν τῆς μητρός, τῆς συζύγου, καὶ τῶν τέκνων, προτείνων φιλίαν καὶ συμμαχίαν καὶ παρενείρων ὅτι ὁ Φίλιππος πρῶτος ἤρξατο ἀδικίας πρὸς τοὺς Πέρσας, ὅτι ταύτην ἐξηκολούθησεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἐπολέμησεν εἰμὴ ἀμυνόμενος αὐτόν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν χαρακτηριστικήν, ἣν παραθέτομεν ἐνταῦθα, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ διασωθὲν ἡμῖν κείμενον αὐτῆς· «Οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι, ἐλθόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, κακῶς ἐποίησαν ἡμᾶς, οὐδὲν προηδικημένοι· ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν κατασταθεὶς καὶ τιμωρήσασθαι βουλόμενος Πέρσας διέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπαρξάντων ὑμῶν. Καὶ γὰρ Περινθίοις ἐβοηθήσατε, οἳ τὸν ἐμὸν πατέρα ἠδίκουν. Καὶ εἰς Θράκην, ἧς ἡμεῖς ἄρχομεν, δύναμιν ἔπεμψεν Ὦχος. Τοῦ δὲ πατρὸς ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων, οὓς ὑμεῖς συνετάξατε (ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε) καὶ Ἀρσὴν ἀποκτείναντός σου μετὰ Βαγώου, καὶ

τὴν ἀρχὴν κατασχόντος οὐ δικαίως, οὐδὲ κατὰ τὸν Περσῶν νόμον, ἀλλ' ἀδικοῦντος Πέρσας, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας γράμματα οὐκ ἐπιτήδεια διαπέμποντος, ὅπως πρός με πολεμῶσι, καὶ χρήματα ἀποστέλλοντος πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ ἄλλους τινὰς τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων οὐδεμιᾶς δεχομένης, Λακεδαιμονίων τε λαβόντων καὶ τῶν παρά σου πεμφθέντων, τοὺς ἐμοὺς φίλους διαφθειράντων, καὶ τὴν εἰρήνην, ἣν τοῖς Ἕλλησι κατεσκεύασα διαλύειν ἐπιχειρούντων, ἐστράτευσα ἐπί σε, ὑπάρξαντός σου τῆς ἔχθρας. Ἐπεὶ δὲ μάχῃ νενίκηκα, πρότερον μὲν τοὺς σοὺς στρατηγοὺς καὶ σατράπας, νῦν δὲ καὶ σὲ καὶ τὴν μετά σου δύναμιν καὶ τὴν χώραν ἔχω, τῶν θεῶν μοι δόντων, ὅσοι τῶν μετά σου παραταξαμένων μὴ ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανον, ἀλλὰ παρ' ἐμὲ κατέφυγον, τούτων ἐπιμέλομαι, καὶ οὐκ ἄκοντες παρ' ἐμοί εἰσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἑκόντες ξυστρατεύονται μετ' ἐμοῦ. Ὡς οὖν ἐμοῦ τῆς Ἀσίας ἁπάσης κυρίου ὄντος, ἧκε πρὸς ἐμέ. Εἰ δὲ φοβῇ μὴ ἐλθὼν πάθῃς τι ἐξ ἐμοῦ ἄχαρι, πέμψε τινὰς τῶν φίλων τὰ πιστὰ ληψομένους. Ἐλθὼν δὲ πρός με, τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας, καὶ εἰ ἄλλο τι θέλεις, αἴτει καὶ λάμβανε. Ὅ,τι γὰρ ἂν πείθῃς ἐμέ, ἔσται σοι. Καὶ τοῦ λοιποῦ, ὅταν πέμπῃς παρ' ἐμέ, ὡς πρὸς βασιλέα τῆς Ἀσίας πέμπε· μηδὲ ἐξ ἴσου ἐπίστελλε, ἀλλ' ὡς κυρίῳ ὄντι πάντων τῶν σῶν, φράζε εἴ του δέῃ. Εἰ δὲ μή, ἐγὼ βουλεύσομαι περὶ σοῦ ὡς ἀδικοῦντος. Εἰ δὲ ἀντιλέγεις περὶ τῆς βασιλείας, ὑπομείνας ἔτι ἀγώνισαι περὶ αὐτῆς καὶ μὴ φεῦγε· ὡς ἐγὼ ἐπί σε πορεύσομαι, οὗ ἂν ᾖς».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι διὰ πολλοὺς λόγους ἀξιομνημόνευτος. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε νὰ ἀναφέρῃ, πρὸς δικαιολόγησιν τοῦ κατὰ Δαρείου πολέμου, πολλὰς ἰδίας μεταξὺ Περσίας καὶ Μακεδονίας ἔριδας· καὶ ὅμως πρώτην καὶ κυρίαν ἀφορμὴν τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἀγῶνος λέγει τὴν μεγάλην τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιστρατείαν· τὰς ἄλλας τοῦ πολέμου αἰτίας παρατίθησι κατόπιν, ὡς δευτέρου λόγου ἀξίας. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγει ἑαυτὸν ἤδη κύριον ἁπάσης τῆς Ἀσίας. Ἀκόμη δὲν εἶχε καταλάβει εἰμὴ μόνον τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ μέρος ἐλάχιστον τῆς Συρίας· ἀκόμη ὁ Δαρεῖος ἦτο κύριος οὐ μόνον τῆς Αἰγύπτου ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Συρίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς Ἰνδι-

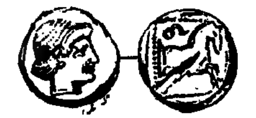
κῆς ἀχανῶν χωρῶν· ἀκόμη εἶχε τοὺς ἀκαταλογίστους θησαυροὺς τῆς Περσεπόλεως καὶ τῶν Σούσων· ἀκόμη ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ στρατοὺς ἑκατὸν καὶ διακοσίων μυριάδων, καὶ ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκήρυττεν ἤδη αὐτὸν πεπτωκότα τῆς ἀρχῆς, ἑαυτὸν δὲ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης κάτοχον· τοσαύτη ἦτο ἡ πεποίθησις ἣν εἶχεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ δικαίως τῇ ἀληθείᾳ· διότι τῆς μὲν ἀσθενείας τῆς περσικῆς κυβερνήσεως ἀνέκαθεν γνωστῆς οὔσης ἔλαβεν ἐπανειλημμένως πεῖραν; περὶ Γρανικὸν καὶ περὶ Ἰσσόν· ἐκ δὲ τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν οἱ μέν, ἰδίως οἱ Ἕλληνες, ὑπεδέχοντο αὐτὸν ὡς λυτρωτήν, οἱ δέ, προκειμένου ἁπλῶς νὰ μεταβάλωσι κυριάρχην, οὐδένα ἐφαίνοντο διατεθειμένοι νὰ ἀναλάβωσιν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς περσικῆς δυναστείας. Τούτου ἕνεκα βλέπομεν τὸν Ἀλέξανδρον εὐχερῶς καταλαβόντα τὰς πλείστας φοινικικὰς πόλεις, καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα καὶ μητρόπολιν τῆς τῶν Φοινίκων εὐημερίας, τὴν Σιδῶνα· αὐτὴ ἡ πασῶν τῶν πόλεων ἐκείνων ἰσχυροτέρα, πλουσιωτέρα καὶ ναυτικωτέρα, ἡ Τύρος, ἔπεμψεν εἰς αὐτὸν δῶρα πολυτελῆ καὶ στέφανον χρυσοῦν καὶ διαβεβαιώσεις ὑποταγῆς, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ἀμαχητὶ καὶ τὴν Φοινίκην ἅπασαν· ἀλλ' αἴφνης προέκυψεν ἐνταῦθα ἀπροσδόκητός τις ἔρις, δι' ἣν ἐξετέθη εἰς τὸν φοβερώτατον τῶν ἀγώνων, ὅσους ἀνέλαβέ ποτε, καθ' ὅλον τὸ δεκαετὲς κατακτητικὸν αὐτοῦ στάδιον.

Οἱ Τύριοι, ὡς προείπομεν, ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ μὴ εἰσέλθωσιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, διότι οὐδ' εἰς τοὺς προτέρους κυριάρχας, τοὺς Πέρσας, ἐπέτρεπον τοιοῦτό τι. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἀγανακτήσας διὰ τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν πόλιν καὶ ἤρχισεν οὕτω, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 332, ἡ περιβόητος ἐκείνη πολιορκία, ἥτις διήρκεσε μῆνας ἑπτά, καὶ εἶναι διὰ τὴν ἑκατέρωθεν ἀναδειχθεῖσαν καρτερίαν, τέχνην καὶ ἀνδρείαν τὸ περιφημότατον ἴσως ὅλων τῶν πολιορκητικῶν ἔργων ὅσα ἀναφέρει ἡ ἀρχαία ἱστορία. Ὅ,τι μάλιστα περιεποίησε πολλὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν Τυρίων ἦτο ὄχι μόνον τὸ ὀχυρὸν τῆς πόλεως, ἣν καὶ φύσις καὶ τέχνη κατέστησαν δυσπόρθητον, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ὁ λαμπρὸς αὐτῶν στόλος, ὅστις ἐπῆλθεν ἀμέσως εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὅλων τῶν λοιπῶν φοινικικῶν πόλεων, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Κυπρίων ὁ στόλος, συνετάχθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καταστάντος ἔκτοτε οὕτω κυρίου τῆς θαλάσσης οὐδὲν ἧττον ἢ τῆς Στερεᾶς. Καὶ ὅμως τοσαύτην οἱ Τύριοι ἀνέδειξαν ἐπιτηδειότητα καὶ τόλμην καὶ ἐπιμονὴν ὥστε ἴσως ἤθελον ἀξιωθῇ τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ματαιώσωσι τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ παρεμβάλωσι πρόσκομμα ἀνυπέρβλητον εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ, ἂν ὁ Δαρεῖος ἐφαίνετο ὁπωσοῦν ἄξιος τοῦ εὐτυχήματος τούτου καὶ ἤρχετο εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος βασιλεὺς τῆς Ἀσίας, ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ εὐκαιρίας τοσοῦτον λαμπρᾶς, περιωρίζετο εἰς ἱκεσίας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις περὶ τὰ τέλη τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου, ἀντὶ νὰ ἴδῃ αὐτὸν μετὰ στρατοῦ ἐπερχόμενον, ἔλαβε δευτέραν παρ' αὐτοῦ πρεσβείαν ἐπαγγέλλουσαν μύρια μὲν τάλαντα ὡς λύτρα τῆς μητρός, τῆς γυναικός, τῶν παίδων, προσθέτουσαν δὲ ὅτι ὁ Δαρεῖος παραχωρεῖ αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ χώραν μέχρι τῆς θαλάσσης τῆς ἑλληνικῆς, καὶ δίδει αὐτῷ σύζυγον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ διατελῇ τοῦ λοιποῦ φίλος καὶ σύμμαχος. Ὁ Ἀλέξανδρος καθυπέβαλε τὴν πρότασιν εἰς τὸν σύλλογον τῶν ἑταίρων. καὶ ἐνταῦθα ὁ Παρμενίων λέγεται εἰπών· « ἐγὼ μέν, εἰ Ἀλέξανδρος ἤμην, ἔλαβον ἂν ταῦτα»· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπεκρίθη, ὡς βεβαιοῦται, «κἀγώ, νὴ Δία, εἰ Παρμενίων». Καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Δαρεῖον ὅτι τῶν μὲν χρημάτων αὐτοῦ οὐδεμίαν χρείαν οὔτε

συναινεῖ νὰ λάβῃ ἀντὶ πάσης τῆς χώρας τὸ μέρος· προσεκάλει δὲ τὸν Δαρεῖον νὰ προσέλθῃ ὑποσχόμενος πᾶσαν φιλάνθρωπον δεξίωσιν· εἰ δὲ μή, αὐτὸς ἐπ' ἐκεῖνον ἤδη πορεύεται. Καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο τελευταῖον κύριος τῆς Τύρου· μεθ' ὃ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἑτέραν πολιορκίαν, τὴν τῆς Γάζης, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐσχάτη πόλις ἣν ἀπήντα ὁ ἐπ' Αἰγύπτου ἐκ Φοινίκης ἐρχόμενος, ἔκειτο ἐν ἀρχῇ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐρήμου καὶ ἀπεῖχε τῆς θαλάσσης περὶ εἴκοσι σταδίους.

[» Ἡ Γάζα ἦτο πόλις ἐν τῇ χώρᾳ τῶν *Φιλισταίων* ἢ *Παλαιστινῶν*, ἀφ' ὧν ἔλαβε τὸ
» ὄνομα ἅπασα ἡ εὐρεῖα χώρα ἡ καλουμένη *Παλαιστίνη*, ἧς ὁ κυριώτερος λαὸς ἐν τῇ π. Χ.
» ἀρχαιότητι καὶ ἐπὶ δύο αἰῶνας μ. Χ. ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, μετὰ τούτους δὲ οἱ μετὰ τού-
» των ἀναμιχθέντες καὶ πρὸς τούτους ἀφομοιωθέντες ἐθνικῶς
» Φιλισταῖοι ἢ Παλαιστινοί, ἀφ' ὧν τοῦ ὀνόματος ἐκλή-
» θη ἡ χώρα *Παλαιστίνη*. Κατὰ τὸν ἰουδαῖον ἑλληνιστὴν
» Ἰώσηπον, τὸν συγγράψαντα περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώ-
» του μ. Χ. αἰῶνος ἀρχαιολογίαν «Ἰουδαίων» (ΙΑ' 8) διαρ-
» κούσης ἔτι τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου, ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμ-
» ψε πρεσβείαν εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰου-
» δαίων (οἵτινες ἐπὶ Κύρου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Δαρείου
» τοῦ Α' ἐπιτευχθείσης τῆς ἀπὸ βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας
» εἰς Παλαιστίνην ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἀπέλαυον αὐτονομίας ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀρ-
» χιερέως αὐτῶν καὶ τοῦ Συνεδρίου τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ) προσκαλῶν τοὺς Ἰου-
» δαίους νὰ ὑποταχθῶσιν αὐτῷ, ἐφ' οἷς ὅροις καὶ εἰς τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ ἀρχιερεὺς
» ἔπεμψεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, «ὡς δεδωκὼς ἤδη ὅρκον πίστεως τῷ βασιλεῖ Δαρείῳ».
» Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τύρου ἐβάδισεν εὐθὺ διὰ τῆς φοινικικῆς καὶ
» παλαιστινικῆς παραλίας πρὸς τὴν *Γάζαν* μὴ παρεκκλίνας τῆς ὁδοῦ μεσογείως πρὸς
» τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Γάζης παλινδρομῶν ἐκί-
» νησε πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐνταῦθα ὁ ἀρχιερεὺς ἀκούσας τοῦτο ἐγένετο περίφοβος
» ἕνεκα τῆς προτέρας πρὸς τὸν βασιλέα ἀρνήσεως ὑποταγῆς καὶ διέταξε τῷ λαῷ νὰ
» προσφέρῃ μετ' αὐτοῦ θυσίας τῷ Θεῷ καὶ δεήσεις ἱκετηρίους πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ
» ἐπικρεμαμένου κινδύνου. Μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τούτων ἐχρηματίσθη κατ' ὄναρ ὑπὸ τοῦ
» Θεοῦ νὰ ἔχῃ θάρρος καὶ νὰ ἐξέλθῃ εἰς προϋπάντησιν τοῦ βασιλέως ὁμοῦ μετὰ τῶν
» ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ ἐν πάσῃ νενομισμένῃ ἐπισημότητι, τῶν λοιπῶν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ
» μέλλοντος νὰ προνοήσῃ. Τὰ κατὰ τὸ ὄνειρον τοῦτο ἀνακοινώσας μετὰ χαρᾶς ὁ ἀρχιε-
» ρεὺς τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τῷ λαῷ ἐξῆλθε μετὰ τούτων εἰς προϋπάντησιν τοῦ βασι-
» λέως, αὐτὸς μὲν φορῶν τὴν ὑακινθίνην διάχρυσον αὐτοῦ στολήν, ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς
» κίδαριν καὶ τὸ χρυσοῦν ἐπ' αὐτῆς ἔλασμα, τῶν ἱερέων περιβεβλημένων τὰς νενομισμένας
» βυσσίνους αὐτῶν στολάς, τοῦ δὲ λαοῦ λευχειμονοῦντος. Ἐνῷ δὲ οἱ τῷ στρατῷ τοῦ
» βασιλέως ἀκολουθοῦντες Φοίνικες καὶ Χαλδαῖοι (τῆς Συρίας) ἀνέμενον ἐκ τῆς ὀργῆς
» τοῦ βασιλέως διαρπαγὰς οἰκιῶν καὶ αἰκισμοὺς πολιτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἅμα ἰδὼν τὸν
» ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν λαὸν ἐν ταῖς εἰρημέναις στολαῖς καὶ τὴν κίδαριν
» τοῦ ἀρχιερέως καὶ τὸ χρυσοῦν ἐπ' αὐτῆς ἔλασμα, ἐφ' οὗ ἦν τὸ τοῦ Θεοῦ γεγραμμένον
» ὄνομα, προσελθὼν μόνος προσεκύνησε τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ πρῶτος ἠσπάσατο τὸν
» ἀρχιερέα. Τότε οἱ Ἰουδαῖοι πάντες μιᾷ φωνῇ ἠσπάσαντο τὸν βασιλέα· οἱ περὶ τὸν
» βασιλέα δὲ μεγιστᾶνες, ἰδίως οἱ τῆς Συρίας ἡγεμόνες οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, ἐνόμισαν
» πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε διαφθαρῇ τὸν νοῦν. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Παρμενίω-
» νος πῶς αὐτὸς ὁ ὑφ' ἁπάντων προσκυνούμενος βασιλεὺς προσεκύνει τὸν τῶν Ἰουδαίων

Νόμισμα τῆς Γάζης

(Ἀπόλλων (;), ἵππος καὶ διὰ φοινικικῶν χαρακτήρων τὸ ὄνομα τῆς πόλεως).

» ἀρχιερέα, «Οὐ τοῦτον, εἶπε, προσεκύνησα, τὸν δὲ Θεόν, οὗ τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτὸς
» τετίμηται· τοῦτον γὰρ καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους εἶδον ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ἐν Δίῳ τῆς
» Μακεδονίας τυγχάνων. Καὶ πρὸς ἐμαυτὸν διασκεπτομένῳ μοι πῶς ἂν κρατήσαιμι τῆς
» Ἀσίας, παρεκελεύετο μὴ μένειν, ἀλλὰ θαρσοῦντα διαβαίνειν· αὐτὸς γὰρ ἡγήσεσθαί μοι
» τῆς στρατιᾶς καὶ τὴν Περσῶν παραδώσειν ἀρχήν. Ὅθεν ἄλλον μὲν οὐδένα θεασάμενος
» ἐν τοιαύτῃ στολῇ, τοῦτον δὲ νῦν ἰδὼν καὶ τῆς κατὰ τοὺς ὕπνους ἀναμνησθεὶς ὄψεώς
» τε καὶ παρακελεύσεως νομίζω θείᾳ πομπῇ τὴν στρατείαν πεποιημένος Δαρεῖον νικήσειν
» καὶ τὴν Περσῶν καταλύσειν δύναμιν καὶ πάνθ' ὅσα κατὰ νοῦν ἔστι μοι, προχωρήσειν».
» Ταῦτα εἰπὼν πρὸς τὸν Παρμενίωνα καὶ δεξιωσάμενος τὸν ἀρχιερέα, τῶν ἱερέων παρα-
» θεόντων εἰς τὴν πόλιν, παραγίνεται καὶ ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ ἱερὸν θύει μὲν τῷ Θεῷ κατὰ
» τὴν τοῦ ἀρχιερέως ὑφήγησιν, αὐτὸν δὲ τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀξιοπρεπῶς ἐτί-
» μησε. Δειχθείσης δ' αὐτῷ τῆς Δανιήλου βίβλου, ἐν ᾗ τινα τῶν Ἑλλήνων καταλύσειν
» τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐδήλου, νομίσας αὐτὸς εἶναι ὁ σημαινόμενος, τότε μὲν πεισθεὶς
» ἀπέλυσε τὸ πλῆθος· τῇ δὲ ἐπιούσῃ προσκαλεσάμενος ἐκέλευσεν αὐτοὺς αἰτεῖσθαι δω-
» ρεάς, ἃς ἂν αὐτὸς θέλοιεν. Τοῦ δὲ ἀρχιερέως αἰτησαμένου χρῆσθαι τοῖς πατρῴοις
» νόμοις καὶ τὸ ἕβδομον ἔτος ἀνείσφορον εἶναι, συνεχώρησε πάντα. Παρακαλεσάντων
» δὲ αὐτῷ, ἵνα καὶ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι καὶ Μηδίᾳ Ἰουδαίους τοῖς ἰδίοις ἐπιτρέψει νόμοις
» χρήσασθαι, ἀσμένως ὑπέσχετο ποιήσειν ἅπερ ἀξιοῦσιν. Εἰπόντος δ' αὐτοῦ πρὸς τὸ πλῆ-
» θος εἴ τινες αὐτῷ βούλονται στρατεύειν τοῖς πατρῴοις ἔθεσιν ἐμμένοντες καὶ κατὰ
» ταῦτα ζῶντες, ἑτοίμως ἔχειν ἐπάγεσθαι πολλοὶ τὴν σὺν αὐτῷ στρατείαν, ἠγάπησαν.
» Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ταῦτα διοικησάμενος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐστράτευσεν ἐπὶ
» τὰς ἐχομένας πόλεις».

» Ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ τοῦ Ἰωσήπου ἐκθέσει, ἣν δὲν δυνάμεθα κἂν νὰ ἐξελέγξωμεν
» δι' ἄλλων παραδόσεων, οὐδεμιᾶς ἄλλης ὑπαρχούσης παραδόσεως περὶ τῆς εἰς Ἱερου-
» σαλὴμ μεταβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου (τὰ ὑπό τινων βυζαντιακῶν χρονογράφων, ὡς
» τοῦ Ι. Ζωναρᾶ, ἱστορούμενα περὶ τούτων εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ Ἰωσήπου), τὸν πυ-
» ρῆνα τοῦ ἱστορικοῦ μέρους τῆς ἀφηγήσεως ἀποτελεῖ πάντως τὸ ζήτημα ἂν ἀληθῶς
» μετέβη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Ἱερουσαλήμ. Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ Γάζης παλινδρομῶν
» ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα δὲν φαίνεται μὲν λίαν πιθανὸν ἀλλὰ καὶ ἀπίθανον ἐντελῶς
» δὲν εἶναι, ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ πάνυ φιλομαθὲς τοῦ φιλίστορος βασιλέως. Τὸ
» ἱστορικῶς ἀληθὲς εἶναι ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ
» βασιλέων Συρίας καὶ Αἰγύπτου, μέχρι τοῦ Ἀντιόχου Δ' (τῆς Συρίας) τοῦ Σελευκίδου,
» διετήρουν τὴν αὐτονομίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐλευθερίας αὐτῶν. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι
» ἐγένετο καὶ ἐν ταῖς κοινότησι τοῖς Ἰουδαϊκῆς διασπορᾶς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἰνδίαις καὶ
» Αἰγύπτῳ (εἰ καὶ Αἰγύπτου δὲν μνημονεύει ὁ Ἰώσηπος· αὐτὸ δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ
» ἐν Ἱερουσαλὴμ μέγα ἐθνικὸν ἰουδαϊκὸν Συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων καλεῖται ἀπὸ
» τοῦ νῦν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος ***Συνέδριον (Σανέτριον)*** καὶ οἱ κατὰ τόπους καὶ
» κοινότητας Ἰουδαϊκοὶ σύλλογοι (οὐχὶ ναοί!) καλοῦνται ὡσαύτως διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ
» ὀνόματος ***συναγωγή (Synagogue)*** μαρτυροῦσιν ἴσως ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤδη ἐξέδωκε
» διάταγμα ἐγγυώμενον τοῖς Ἰουδαίοις τὴν μέχρι νῦν αὐτονομίαν].

Ἀντέστη δέ, διότι πρὸ πάντων ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ φρούραρχον γενναῖόν τινα εὐνοῦχον ὀνόματι Βάτιν, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ αὖθις ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ περσικῷ κράτει ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ σώσωσιν αὐτὸ ἐὰν ἄλλος παρὰ τὸν Δαρεῖον ἡγεμὼν προΐστατο τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ Βάτις ἀπομονωθεὶς καὶ μηδεμίαν ἔξωθεν λαβὼν ἐπικουρίαν ἐξεπορθήθη ὁμοίως μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ ἀκρατήτου βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐπορεύθη

ἤδη ἀκωλύτως ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ βούλευμα, τοῦ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως πᾶσαν πρὸς τὴν Μεσόγειον παραλίαν.

Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης, οἵτινες, ἐπὶ μακρὸν κατὰ τῆς περσικῆς κυριαρχίας στασιάσαντες, πρὸ ὀλίγου μόλις εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ὑποκύψωσιν αὖθις, ἐννοεῖται ὅτι οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ ὑπερμαχήσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τοῦ ἐπερχομένου πολεμίου, οὐδ' εἶχεν ὁ Πέρσης Μαζάκης,ὁ τῆς Αἰγύπτου σατράπης,ἀποχρώσας ἐπὶ τούτῳ δυνάμεις. Ὅθεν μετὰ ἑπταήμερον πορείαν ἀπὸ Γάζης εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀμαχητὶ εἰς Πηλούσιον, τὸ πρῶτον τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὸ μέρος τοῦτο φρούριον, ὅπου ἔφθασεν ὑπὸ Ἡφαιστίωνα καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ, ὅστις ἐθαλασσοκράτει ἤδη καθ' ἃ προείπομεν, διαλυθέντος σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ περσικοῦ στόλου μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς φοινικικῆς παραλίας. Ἀπὸ Πηλουσίου τὸν μὲν στόλον ἔπεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Μέμφιν, αὐτὸς δ' ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ὁ Μαζάκης, παραδοὺς καὶ ἅπαντα τὸν θησαυρὸν εἰς 800 τάλαντα συμποσούμενον καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη. Ἐνταῦθα ἀνεπαύθη ἐπί τινα χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐτέλεσε θυσίαν λαμπρὰν εἴς τε τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ εἰς τὸν θεὸν τῶν Αἰγυπτίων Ἄπιν. καὶ ἀγῶνα ἐποίησε γυμνικόν τε καὶ μουσικόν, καλέσας ἐπὶ τούτῳ ἐκ τῆς Ἑλλάδος δοκιμωτάτους περὶ ταῦτα τεχνίτας. Ἔπειτα ἐκ Μέμφιος κατέπλευσεν, ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Νείλου. εἰς Κάνωβον, ὅθεν παρέπλευσε τὴν παραλίαν, ἵνα ἴδῃ τήν τε παρ' Ὁμήρῳ θρυλουμένην νῆσον Φάρον καὶ τὴν λίμνην τὴν Μαρίαν ἢ Μαρεῶτιν. Τότε δὲ ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ἐπὶ τῆς παρακειμένης εἰς τὴν νῆσον Φάρον στερεᾶς, μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς Μαρεώτιδος λίμνης, πόλιν νέαν, τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας ἀντὶ τῆς προτέρας πρωτευούσης Μέμφιος. Ὁ ἐκλεχθεὶς ἐπὶ τούτῳ χῶρος ἦτο εὐάερος καὶ ὑγιεινός, ἅμα δὲ ἐπιτήδειος εἰς ναυτιλίαν καὶ ἐμπορίαν· ἕνεκα τῆς προκειμένης νήσου Φάρου κατωρθώθη νὰ κατασκευασθῶσιν εἰς τὴν ἀλίμενον ἄλλως ἐκείνην παραλίαν δύο ἄριστοι λιμένες, διὰ τὰ ἀπὸ θαλάσσης ἐπερχόμενα πλοῖα, ἐνῷ ἡ Μαρεῶτις λίμνη, ἥτις διὰ ποικίλων διωρύγων συνεδέετο μετὰ τοῦ Νείλου, εὐχερῶς ἐκόμιζεν ἀπὸ τῆς μεσογαίας τὰ πρὸς ἐξαγωγὴν ὡρισμένα ἐμπορεύματα. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μεγαλοφυὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου χείρ, ἥτις συγχρόνως καὶ ἐμάχετο καὶ ἐκυβέρνα, καὶ κατέλυε καὶ ἐδημιούργει, ἔθετο τὸν θεμέλιον λίθον τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκείνης, ἥτις μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ἀποβῇ μεγίστη, λαμπροτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη πόλις, νὰ καταστῇ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου, τὸ κέντρον ἰδιάζοντός τινος ἑλληνισμοῦ καὶ ἀφοῦ δὲ ἔπεσεν ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀκμῆς, οὐδέποτε ἔπαυσε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐτυχοῦσα. καὶ μέχρι τῆς σήμερον διατελεῖ ἓν τῶν ἐπιφανεστάτων ἐμπορίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ζεὺς Ἄμμων
(Μεγέθυνσις νομίσματος τῆς Κυρήνης).

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθε διὰ τῆς ἐρήμου πρὸς τὸ κατὰ τὴν Λιβύην ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ἄμμωνος, τὸ περίφημον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ μαντεῖον.

[» Αἱ μυθιστορικαὶ περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου παραδόσεις αἱ πρωιμώτατα συναφθεῖσαι
» καὶ συνυφανθεῖσαι μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις συνέδεσαν αὐτὸν ἀπὸ
» τῆς ἐμβρυϊκῆς ἤδη ἡλικίας μετὰ τοῦ Διὸς τοῦ Ἄμμωνος τῆς Αἰγύπτου, ἐξ οὗ μετα-
» μορφωθέντος εἰς Δράκοντα συνέλαβεν ἡ Ὀλυμπιὰς τὸν Ἀλέξανδρον (Πλουτ. Β. Ἀλεξ.
» 2). Ἀφοῦ δὲ ἡ εἰς τὸν Καλλισθένην (τὸν φιλόσοφον ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους
» ἀκολουθήσαντα τῷ Ἀλεξάνδρῳ. Ἰδὲ περαιτέρω) ἀποδιδομένη ψευδοκαλλισθένειος
» μυθιστορία ἡ εἰς τοσαύτας μυθικὰς περὶ Ἀλεξάνδρου παραδό-
» σεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ δοῦσα ἀφορμὴν εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν
» Αἰγύπτῳ (ἐν τοῖς μετὰ Χ. αἰῶσι), φυσικώτατον ἦτο καὶ ἡ τῆς
» περὶ τῆς εἰς τὴν ὄασιν Σιβὰ καὶ τὸ ἐνταῦθα χρηστήριον τοῦ
» Ἄμμωνος ἐπισκέψεως τοῦ βασιλέως παράδοσις νὰ λάβῃ χαρα-
» κτῆρα μυθιστορικόν. Κατ' ἀξιόπιστον παράδοσιν τοῦ Πλου-
» τάρχου (Β. Ἀλεξ. 27) ὁ Ἀλέξανδρος οὐδενὶ τῶν περὶ αὐτὸν
» εἶπέ τι περὶ τῶν λεχθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἔγραψε δὲ καὶ
» εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ Ὀλυμπιάδα ὅτι, ὅταν συναντηθῶσι. μετα-
» ταδώσει αὐτῇ μόνῃ τὰ ἀποκαλυφθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ
» μυστήρια. Πάντα δὲ τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πρὸς Ἀλέξανδρον
» χρησμοῦ τοῦ Ἄμμωνος διεδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀκολουθούν-
» των τῷ Ἀλεξάνδρῳ μακεδόνων φίλων αὐτοῦ. Παρεδόθη
» δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ Ἀλεξάνδρου ὡς

Σαρδόνυξ ἐγχάρακτος παριστῶν τὸν Ἀλέξανδρον ὡς υἱὸν τοῦ Διός, φέροντα κέρας κριοῦ, ὡς ὁ Ἄμμων.

» υἱοῦ τοῦ Διὸς προῆλθον ἁπλῶς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ αἰγύπτιος χρησμοδότης ἱερεύς, θέλων ἐπὶ
» τὸ φιλοφρονέστερον νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἀλέξανδρον *παιδίον*, ἀλλὰ μὴ γινώσκων καλῶς
» τὰ ἑλληνικὰ εἶπε παιδίος, καὶ ἐντεῦθεν διεδόθη ὁ περὶ παιδὸς τοῦ Διὸς λόγος (Πλουτ.
» Β. Ἀλεξ. 28) «ἔνιοι δέ φασι τὸν μὲν προφήτην ἑλληνιστὶ βουλόμενον προσειπεῖν μετά
» τινος φιλοφροσύνης «παιδίον», ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν φθόγγων ὑπὸ βαρβαρισμοῦ πρὸς
» τὸ σίγμα ἐξενεχθῆναι καὶ εἰπεῖν «παιδίος» ἀντὶ τοῦ *νῦ* τῷ *σίγμα* χρησάμενον· ἀσμένῳ
» δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὸ σφάλμα τῆς φωνῆς γενέσθαι καὶ διαδοθῆναι λόγον, ὡς παῖδα
» Διὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ προσειπόντος»). Ἐν τούτοις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ τὴν Αἴ-
» γυπτον στρατείας τὸ πρῶτον ἐπῆλθε, φαίνεται, τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἠθικὴ
» ἐμπέδωσις τῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου ἀρχῆς καὶ βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνα-
» τολικῶν λαῶν ἀπῄτει ν' ἀποδοθῇ αὐτῷ θεία καταγωγὴ καὶ ἰδιότης»].

Εἰσαχθέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν ἱερέων εἰς τὸν ναόν, ὁ προφητεύων ἀνὴρ «χαῖρε, εἶπεν, ὦ παῖ», ὡς ἀπὸ θεοῦ ἔχων τὴν πρόρρησιν ταύτην· ὁ δὲ ὑπολαβὼν «δέχομαι, εἶπεν, ὦ πάτερ, καὶ τὸ λοιπὸν κεκλήσομαι σός, ἀλλ' εἴ μοι δίδως τὴν ἁπάσης γῆς ἀρχήν». Τότε ὁ ἱερεὺς συμβουλευθεὶς τοὺς συλλειτουργοὺς ἀπεκρίθη ὅτι ὁ θεὸς βεβαίως ἐπιτρέπει τὴν αἴτησιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἠρώτησε πάλιν ἂν ἐτιμωρήθησαν ἅπαντες οἱ φονεῖς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἢ διέφυγόν τινες· ἀλλ' ὁ προφήτης ἀνεβόησεν «εὐφήμει, διότι οὐδεὶς ἀνθρώπων ὑπάρχει ὁ δυνάμενος νὰ ἐπιβουλευθῇ τὸν γεννήσαντά σε· οἱ δὲ τοῦ Φιλίππου φονεῖς ἔτυχον ἅπαντες τῆς δεούσης τιμωρίας». Ἐντεῦθεν παρήχθη ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, μεθύων ἐκ τῶν εὐτυχημάτων καὶ τῶν κατορθωμάτων, ἠθέλησεν, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς ἢ Περσεύς, νὰ ἀναφέρῃ εἰς Δία τὴν γένεσιν αὐτοῦ. Καὶ ἴσως τρόντι παρεσκεύασεν ἐκ μακροῦ τὰ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ χρηστηρίου. Ἀλλ' ὅτι ἐπίστευσέ

ποτε εἰς τοιοῦτό τι ἢ ἀπήτησε νὰ ὑπολάβωσιν αὐτὸν ὡς παῖδα Διὸς καὶ οἱ Ἕλληνες, ὅπως ἄχρι τοῦδε ἀξιοῦσι πολλοὶ τῶν κατηγόρων αὐτοῦ, φαίνεται παντάπασιν ἀπίθανον· τοὐλάχιστον καὶ ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὁ Πλούταρχος ῥητῶς λέγουσιν ὅτι δὲν ἀνέφερε τὴν γένεσιν εἰς θεόν, εἰμὴ ἵνα καταπλήξῃ τοὺς βαρβάρους ὑπηκόους, πρὸς δὲ τοὺς Ἕλληνας οὐδέποτε σπουδαίως περὶ τούτου ἐλάλησε, καὶ ἐνίοτε μάλιστα δὲν ἐδίστασε νὰ εἰρωνευθῇ ἀναφανδὸν τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην καταγωγήν. Διότι λέγεται π.χ. ὅτι βραδύτερον πληγωθεὶς ὑπὸ τοξεύματος καὶ περιαλγὴς γενόμενος· «τοῦτο μέν, εἶπεν, ὦ φίλοι, τὸ ῥέον αἷμα, καὶ οὐκ ἰχώρ

οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν».

Ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς Αἴγυπτον περὶ τοὺς τέσσαρας ἢ πέντε τὸ πολὺ μῆνας. Ἐν ἔαρι δὲ τοῦ 331, ἀφοῦ διέταξε τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ταύτης καὶ ἔλαβεν ἐπικουρίας τινὰς Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν,ἀπῆλθεν ἀπὸ Μέμφιος εἰς Φοινίκην,ὅπου ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Φοινίκην,τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πράγματα, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν μεσογαιοτέραν Ἀσίαν ἐπιστρατείαν. Μηδέποτε δὲ λησμονῶν τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ προαιρούμενος καθ' ἕκαστον οὕτως εἰπεῖν βῆμα νὰ συνοικειοῖ πρὸς αὐτὸν τοὺς νέους ὑπηκόους ἐτέλεσεν ἐν Φοινίκῃ θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ πομπὰς πολυτελεῖς,καὶ τραγῳδιῶν παραστάσεις λαμπροτάτας,ἐν αἷς ἠγωνίσθησαν περὶ τοῦ βραβείου οἱ ἄριστοι τῶν ὑποκριτῶν, μάλιστα δὲ ὁ Ἀθηνόδωρος καὶ ὁ Θεσσαλός· τὸ δὲ ἔργον τοῦ χορηγοῦ, ὅ ἐστι τοῦ καταβάλλοντος τὴν δαπάνην τῆς τοῦ δράματος παραστάσεως, ἐξεπλήρωσαν ἐνταῦθα αὐτοὶ τῶν Κυπρίων οἱ βασιλεῖς καὶ ἰδίως Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πεισικράτης ὁ Σόλιος.

Περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διατρίψας ἐπί τινα χρόνον ἐν τῇ Φοινίκῃ ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησεν ἔπειτα ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Εἴπομεν πολλάκις ὅτι ὁ ἀρχικὸς αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ ἀφαιρέσῃ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου πᾶσαν τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν ἀσιανὴν παραλίαν· καὶ εἴδομεν πῶς διέπραξε τὸ μέγα τοῦτο ἔργον κατὰ τὰ τρία ἔτη. Ἤδη δὲ συμπληρώσας τὴν τοῦ βουλεύματος ἐκείνου ἐκτέλεσιν καὶ ἐντελῶς ἀσφαλίσας τὰ νῶτα ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ μεσογαιότερα ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ κράτους κατάλυσιν. Ἐπὶ τούτῳ ἀναζεύξας ἐκ Φοινίκης διεπέρασε τὸν Εὐφράτην περὶ Θάψακον ἀκωλύτως καὶ τὸν Τίγριν περὶ Νῖνον, οὐδὲν ἧττον ἀκωλύτως, ἐνῷ ὁ Δαρεῖος ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ παρεμποδίσῃ καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην διάβασιν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διὰ τοῦ Τίγρεως ποταμοῦ, περὶ ἣν ὁ Ἀλέξανδρος πλείστας ὑπέστη δυσκολίας, καίτοι μηδένα ἀπήντησε πολέμιον. Καὶ ὅμως ὁ Δαρεῖος δὲν ἦτο μακρὰν τοῦ σημείου τούτου, συνεπαγόμενος στρατιὰν πολυαριθμοτέραν καὶ αὐτῆς τῆς περὶ Ἰσσὸν παραταχθείσης· ἀλλ' ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ἀνικανότης ἦτο ἀθεράπευτος, καὶ ἐνῷ, ὡς προείπομεν, ἠδύνατο δι' ὀλίγου κόπου νὰ ἀναχαιτίσῃ περὶ Τίγριν τὸν Ἀλέξανδρον, ἀφῆκεν αὐτὸν ἀνενόχλητον νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὅπως ἀνενόχλητος διέβη τὰς πύλας τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀμανοῦ, καὶ ὅπως ἀνενόχλητος διεξήγαγε τὰς πολιορκίας τῆς Τύρου καὶ τῆς Γάζης.

Ὁ Δαρεῖος, ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ οὐδεμίαν δέχεται συνθήκην εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς, ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἤθροισε στρατὸν ὑπέρογκον περὶ Ἄρβηλα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρεως εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τοῦ ὄρος Ζάγρου πεδία. Ὁ συναγελασθεὶς ἐνταῦθα ὄχλος συνεποσοῦτο κατ' Ἀρριανὸν εἰς 100 μυριάδας πεζῶν καὶ 4 ἱππέων μυριάδας. Ἂν ὁ Δαρεῖος ἔπραξε καὶ αὖθις τὸ λάθος τοῦ νὰ μὴ καταλάβῃ τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρεως,

ἐξελέξατο τοὐλάχιστον χῶρον ἐπιτηδειότερον τοῦ χώρου τῆς περὶ Ἰσσὸν μάχης πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς μεγάλης ἐκείνης δυνάμεως. Ἐπήνεγκε δὲ καὶ ἄλλας τινὰς βελτιώσεις εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἐποίησε τὰ ξίφη καὶ ξυστὰ πολὺ μεγαλύτερα τῶν προτέρων καὶ κατεσκεύασε 200 δρεπανηφόρα ἅρματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἐφαίνετο φοβερά, διότι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲν εἶδος κάμακος εἰς ὀξὺ ληγούσης καὶ ἱκανῶς πρὸ τῶν ἵππων προπιπτούσης, ἑκατέρωθεν δὲ ἀνὰ τρία ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ προκύπτοντα τρισπίθαμα παραμήκη ξύστρα· καὶ πάλιν ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῶν ἀξόνων τῶν τροχῶν προβάλλοντα δρέπανα· ὥστε τὰ ἅρματα ταῦτα ἐμβάλλοντα ἐντὸς τοῦ στρατοῦ τῶν πολεμίων ἠδύναντο οὕτως εἰπεῖν πανταχόθεν νὰ θερίσωσιν αὐτόν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Δαρεῖος εἶχε, περὶ Ἄρβηλα, 15 ὡπλισμένους ἐλέφαντας, οἵτινες κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα ἀναφέρονται εἰς πεδίον τῆς μάχης παρατασσόμενοι.

Ἅμα ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Τίγριν, ὁ Δαρεῖος, παραλιπὼν εἰς Ἄρβηλα τὰ σκεύη καὶ τὸν θησαυρόν, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν περὶ Γαυγάμηλα χώραν, ἀπέχουσαν μὲν περὶ 30 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀρβήλων, ἐπιτηδειοτάτην δέ, διὰ τὸ ὁμαλὸν καὶ ψιλὸν αὐτῆς, πρὸς τὴν ἐπικειμένην ἐκ τοῦ συστάδην μάχην. Ἐνταῦθα ἔταξεν εἰς μὲν τὴν ἀπωτάτην ἀριστερὰν τοὺς Βακτρίους, ὑπὸ Βῆσσον, τὸν σατράπην τῆς Βακτριανῆς· παρὰ τούτους, τοὺς Δάας καὶ Ἀραχώτους, ὑπὸ Βερσαέντην τὸν σατράπην τῆς Ἀραχωσίας· ἔπειτα τοὺς ἰδίως Πέρσας ἱππεῖς τε καὶ πεζούς, τοὺς Σουσίους ὑπὸ Ὀξάτρην καὶ τοὺς Καδουσίους· εἰς δὲ τὴν ἀπωτάτην δεξιὰν ἵσταντο τὰ ἐκ τῆς Συρίας, τῆς τε πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου, στρατεύματα ὑπὸ Μαζαῖον· κατόπιν τούτου οἱ Μῆδοι ὑπὸ Ἀτροπάτην· ἔπειτα οἱ Παρθυαῖοι, οἱ Σάκαι, οἱ Τάπουροι καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, ἱππεῖς ὅλοι ὄντες, ὑπὸ Φραταφέρνην· τελευταῖον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σακεσῖναι (1). Ὁ δὲ Δαρεῖος αὐτὸς ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ, ἔχων περὶ αὐτὸν τὸ κράτιστον τῆς στρατιᾶς, ἤτοι τοὺς ἐφίππους πέρσας σωματοφύλακας, τοὺς καλουμένους συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, τοὺς πεζοὺς πέρσας σωματοφύλακας, τοὺς καλουμένους μηλοφόρους, διότι αἱ λόγχαι αὐτῶν ἀντὶ σαυρωτῆρος ἔφερον χρυσοῦν μῆλον· τοὺς καλουμένους ἀνασπάστους Κᾶρας, ἤτοι τοὺς ἀπογόνους Καρῶν ἄλλοτε ἀπὸ τῆς πατρίδος εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους μετοικισθέντων· τοὺς Μάρδους, τοξότας ὄντας ἀρίστους, καὶ τελευταῖον τοὺς ἕλληνας μισθοφόρους, ἄδηλον πόσους ὄντας. Ταῦτα ἦσαν τὰ προτεταγμένα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ σώματα. Ὄπισθεν δὲ τούτων ἦσαν ἐπιτεταγμένοι, φύρδην μίγδην, Οὔξιοι καὶ Βαβυλώνιοι, καὶ οἱ πρὸς τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ Συτακινοὶ καὶ ἄλλοι, ὧν ἄγνωστον τὸ πλῆθος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τοῦ μετώπου καὶ τῆς φυλακῆς ἐτάχθησαν τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα, ὧν προεπορεύοντο μικρά τινα ἱππικὰ σώματα, κατὰ μὲν τὸ εὐώνυμον κέρας Σκυθῶν καὶ Βακτριανῶν μετὰ 100 ἁρμάτων, κατὰ δὲ τὸ δεξιὸν Ἀρμενίων καὶ Καππαδοκῶν μετὰ 50 ἁρμάτων, τὰ δὲ λοιπὰ 50 ἅρματα ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ μέσῳ. Ἡ τοιαύτη παράταξις τοῦ Περσικοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ κατὰ

(1) Οἱ ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω μνημονευόμενοι Ἀλβανοὶ εἰσὶν οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Καυκάσου, ὧν τὸ ὄνομα ὃν ταὐτὸν τῷ τῶν Σκυθῶν Ἀλανῶν (λαοῦ ἀναμίκτου ἀπὸ Γερμανῶν καὶ Σλαύων, οἰκοῦντος κατὰ τὸν 4 μ.Χ. αἰῶνα περὶ τὸν Τάναϊν (Δὼν) καὶ Βόλγαν), οἵτινες ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Βόλγαν καὶ τὸν Καύκασον χωρῶν ἀνάστατοι γενόμενοι ὑπὸ τῶν Οὔννων ἀπεώσθησαν μέχρι τῶν πέραν τῶν Πυρηναίων χωρῶν. Πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς εὕρεσιν συναφείας φυλετικῆς μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἢ Ἀλανῶν τούτων πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ 11 μ. Χ. αἰῶνος τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένους Ἀλβανοὺς ἢ Ἀρβανίτας τῆς Ἰλλυρίας ἔμεινεν ἐπιστημονικῶς ἄκαρπος.

τὴν μαρτυρίαν τοῦ 'Αριστοβούλου, ὅστις λέγει ὅτι ἀντέγραψεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου σχεδίου, τοῦ ἀνευρεθέντος μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ περσικοῦ ἐπιτελείου, ἅτινα συνελήφθησαν βραδύτερον μετὰ τῆς ἄλλης τοῦ Δαρείου ἀποσκευῆς.

Ὁ 'Αλέξανδρος προήλαυνεν ἤδη τέσσαρας ὅλας ἡμέρας ἀπὸ τῆς τοῦ Τίγρεως διαβάσεως,καὶ μόλις ἀπεῖχεν ἑπτὰ μίλια ἀπὸ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅτε κατὰ πρῶτον ἔμαθεν ἀπὸ περσῶν τινων αἰχμαλώτων ὁπόσον πλησίον εὑρίσκεται τῶν πολεμίων. 'Εν τῷ ἅμα ἀνέστειλε τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ καί, τειχίσας τὸ στρατόπεδον διὰ τάφρου καὶ χάρακος, ἀνέπαυσε τὴν στρατιὰν ἡμέρας τέσσαρας. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς τετάρτης ἡμέρας ἐβάδισε πάλιν ἐμπρός, καταλιπὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τὰ σκεύη, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἀπομάχους. Κατ' ἀρχὰς ἐπορεύθη ἀνὰ μέσον γηλόφων τινῶν, οἵτινες ἐχώριζον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον ἤλπιζε νὰ συναντήσῃ καὶ νὰ προσβάλῃ περὶ τὰ ἐξημερώματα. 'Αλλὰ δὲν προεχώρησεν, ὡς φαίνεται,ὅσον ἐπεθύμει ταχέως, ὥστε, ὅτε τὴν πρωίαν ἀνέβη εἰς τὰ ὑψώματα, καὶ ἦλθον ἤδη ἀμοιβαίως εἰς ὄψιν οἱ δύο στρατοί, ἀπεῖχον ἔτι ἀπ' ἀλλήλων τριάκοντα στάδια.Ὅθεν ἔστησε τὴν φάλαγγα καὶ συγκαλέσας τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς συνεβουλεύθη αὐτοὺς ἂν πρέπει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ ἀρχίσῃ ἄνευ ἀναβολῆς τὴν προσβολήν. Οἱ πλεῖστοι συνεφώνησαν πρὸς ταύτην τὴν γνώμην, ἀλλ' ὁ Παρμενίων ἐγνωμάτευσεν ὅτι ἤθελεν εἶναι ἀσύνετον νὰ πράξωσι τοῦτο, μὴ εἰδότες ἀκριβῶς οὔτε τὸν πρὸ ποδῶν χῶρον, οὔτε τὰς φυσικὰς ἢ τεχνητὰς αὐτοῦ δυσχερείας, οὔτε τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν, καὶ ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ φρόνησις ἀπήτει νὰ παρατηρηθῶσι πρὸ τῆς μάχης πάντα ταῦτα. Ὁ δὲ 'Αλέξανδρος, ὅστις οὐδὲ περὶ Γρανικὸν οὐδὲ περὶ Τύρον ἤκουσε τὴν συμβουλὴν τοῦ Παρμενίωνος, ἀπεδέχθη αὐτὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καίτοι οἱ πλείονες ἀπήτουν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἄνευ ἀναβολῆς· ὅπερ μαρτυρεῖ ὁπόσον ηὐλαβεῖτο τὴν γνώμην τοῦ παλαιμάχου ἐκείνου στρατηγοῦ καὶ ὁπόσον ἤξευρεν ἐν ἀνάγκῃ νὰ περιστέλλῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀκάθεκτον ὁρμήν. Διέταξε λοιπὸν νὰ μείνωσιν ἐκεῖ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀλλὰ συντεταγμένοι ὡς εἰς μάχην, καὶ κατεσκεύασεν ἐνταῦθα νέον ὀχυρὸν στρατόπεδον, εἰς ὃ μετεβίβασε τὰ σκεύη καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν προηγουμένων ἡμερῶν· αὐτὸς δέ, ἀναλαβὼν τοὺς ψιλοὺς καὶ τῶν ἱππέων τοὺς ἑταίρους, κατεσκόπευσε τὸν χῶρον καὶ τοὺς πολεμίους, μηδόλως ὑπὸ τούτων περὶ ταῦτα κωλυθείς. Ὁ Παρμενίων, ὁ Πολυσπέρχων καὶ ἄλλοι συνεβούλευσαν αὐτόν, ἐπανελθόντα ἀπὸ τῆς κατασκοπεύσεως, νὰ ἐπιτεθῇ διὰ νυκτός, ἀλλ' ὁ 'Αλέξανδρος ἀπέρριψε τὴν γνώμην, ἀξιώσας ὅτι αἰσχρὸν εἶναι νὰ κλέψῃ τὴν νίκην καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ καὶ δύναται φανερῶς καὶ δίχα σοφίσματος νὰ νικήσῃ τὸν Δαρεῖον. Μεθ' ὃ εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς ὀλίγους τινὰς προτρεπτικοὺς περὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος λόγους,εἰς οὓς ἐκεῖνοι ἐνθουσιωδῶς ἀπεκρίθησαν, ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ἵνα δειπνήσωσι καὶ κοιμηθῶσιν.

Τὴν ἐπιοῦσαν πρωί, ἦτο δὲ 'Οκτώβριος μὴν τοῦ 331, παρέταξεν εἰς δύο τάξεις τὸν στρατὸν συγκείμενον ἐκ 40.000 πεζῶν καὶ 7.000 ἱππέων. Ἡ πρώτη τάξις, ἤτοι τὸ μέτωπον, συνέκειτο, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, πρῶτον ἀπὸ ὀκτὼ ἰλῶν τῶν ἑταίρων, ὧν ἑκάστη μὲν εἶχε τὸν ἴδιον ἡγεμόνα, ἁπασῶν δ' ἐστρατήγει Φιλώτας ὁ Παρμενίωνος. Πλησίον τούτων ἵστατο τὸ ἄγημα τῶν ὑπασπιστῶν, ἔπειτα οἱ λοιποὶ ὑπασπισταὶ ὑπὸ Νικάνορα, μετὰ δὲ τούτους ἡ φάλαγξ διῃρημένη εἰς ἓξ τάξεις ὑπὸ Κοῖνον, Περδίκκαν, Μελέαγρον, Πολυσπέρχοντα, Σιμμίαν καὶ Κρατερόν. Πρὸς ἀριστερὰν τῆς φάλαγγος παρετάχθη τὸ ἑλληνικὸν ἱππικόν, Λοκροί, Φωκεῖς, Φθιῶται, Μαλιεῖς καὶ Πελοποννήσιοι, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν οἱ Θεσσαλοὶ ὑπὸ Φίλιππον, ἱππεῖς ὄντες ἄριστοι καὶ κατ' οὐδὲν σχεδὸν κατώτεροι τῶν μακεδόνων ἱππέων. Ὁ 'Αλέξανδρος, ὅπως ἔπραξε καὶ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ἐκ παρατάξεως

μάχας, αὐτὸς μὲν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τῆς δεξιᾶς, τὴν δ' ἀριστερὰν ἐπέτρεψε τῷ Παρμενίωνι.

Ὄπισθεν τοῦ μετώπου τούτου παρετάχθη δευτέρα τάξις, ἐν εἴδει ἐπιφυλακῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν προσβολῶν ἃς ἡ ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρα περσικὴ δύναμις ἤθελε πιθανώτατα ἐπιχειρήσει ἐκ πλαγίου καὶ κατὰ νῶτον· ὅθεν ἔταξεν ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς σαρισσοφόρους, τοὺς Παίονας ὑπὸ Ἀρέταν καὶ Ἀρίστωνα, τοὺς ἡμίσεις τῶν Ἀγριάνων ὑπὸ Ἄτταλον, τοὺς μακεδόνας τοξότας, ὧν ἦρχεν ὁ Βρίσων, καὶ τοὺς ἀρχαίους λεγομένους ξένους μισθοφόρους, ἤτοι στρατιώτας ἅπαντας ἀρχαίους ὑπὸ Κλέανδρον· κατὰ δὲ τὴν ἀριστερὰν ποικίλους Θρᾶκας καὶ συμμάχους ἱππεῖς ὑπὸ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἡγεμόνας. Ἅπαντα τὰ διάφορα ταῦτα σώματα ἦσαν ἕτοιμα νὰ ἀποκρούσωσιν, ὡς προείπομεν, πᾶσαν ἐκ πλαγίου ἢ ὄπισθεν προσβολήν. Συμπάντων δέ, καὶ αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ μετώπου, προτεταγμένοι ἦσαν ἕλληνες ἱππεῖς ὑπὸ Μενίδαν πρὸς δεξιάν, ὑπὸ Ἀνδρόμαχον πρὸς ἀριστεράν, καὶ προσέτι μία σαρισσοφόρων μοῖρα ὑπὸ Βάλακρον, καὶ ἀγριᾶνες ἀκοντισταί, καί τινες τοξόται. Τελευταῖον εἰς τοὺς πεζοὺς Θρᾶκας ἐπετράπη ἡ φύλαξις τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν σκευῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος, πληροφορηθεὶς ὑπὸ αὐτομόλου ἀνδρὸς ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ μεταξὺ χώρῳ ἐμπεπηγμέναι που καί που μακραὶ σιδηραῖ ἀκμαὶ ἵνα παρεμποδίσωσι τὸ ἱππικὸν τῶν Μακεδόνων, ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς τὰ κωλύματα ταῦτα, καὶ ἄγων τὴν βασιλικὴν ἴλην κατὰ τὴν ἄκραν δεξιὰν ἐπορεύθη ἐγκαρσίως ὁπωσοῦν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε καὶ προεπορεύθη τῆς δεξιᾶς. Πλησιάσας εἰς τοὺς ἐχθροὺς εἶδεν ὅτι εὑρίσκεται κατάντικρὺ τοῦ Δαρείου αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ περσικοῦ κέντρου, ἤτοι τῶν δορυφόρων Περσῶν, τῶν Ἰνδῶν, τῶν Ἀλβανῶν, τῶν Καρῶν· ἀλλ' ἐξηκολούθησεν οὐδὲν ἧττον κλίνων πάντοτε δεξιά, ὁ δὲ Δαρεῖος πάλιν τὸ ἴδιον μέτωπον πρὸς ἀριστεράν, ἵνα διακωλύσῃ τὸ κίνημα τοῦτο· καὶ τῷ ὄντι, ἕνεκα τοῦ πλήθους αὐτοῦ διετέλει πάντοτε ὑπερφαλαγγῶν τοὺς Μακεδόνας πρὸς ἀριστεράν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ταύτῃ τῇ πρὸς δεξιὰν πορείᾳ εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ χωρίον τὸ ἐξομαλισθὲν ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ τὴν τῶν ἁρμάτων ἔφοδον, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναχαιτίσῃ πᾶσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο περαιτέρω κίνησιν, καὶ ἐπὶ τούτῳ διέταξε χιλίους βακτρίους ἱππεῖς καὶ τοὺς Σκύθας νὰ προχωρήσωσιν ἀπὸ τοῦ περσικοῦ εὐωνύμου, νὰ κυκλώσωσι τοὺς Μακεδόνας καὶ νὰ προσβάλωσι τὴν δεξιὰν αὐτῶν πλευράν. Τότε, ἀντιπέμψαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ὑπὸ Μενίδαν ἱππεῖς, ἤρξατο ὁ ἀγών.

Οἱ βάκτριοι ἱππεῖς, ἅμα εἶδον τὸν Μενίδαν προελαύνοντα, ἔπαυσαν τὸ κυκλοτερὲς αὐτῶν κίνημα, ἐξώρμησαν ἐπ' αὐτόν, καὶ κατ' ἀρχὰς τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. ἀλλ' ἐπελθόντων μετ' ὀλίγον εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ τῶν ἄλλων προτεταγμένων παιόνων καὶ ἑλλήνων ἱππέων ἀπεκρούσθησαν· τότε οἱ Βάκτριοι, εἰς βοήθειαν τῶν ὁποίων προσῆλθεν ὁ σατράπης Βῆσσος ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Δαρείου, ἄγων τὸ κύριον τῶν Βακτρίων σῶμα καὶ τοὺς Σκύθας. Ἐντεῦθεν ὁ ἀγὼν ἀπέβη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πεισματώδης, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔπεσον οὐκ ὀλίγοι Ἕλληνες ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν οὗτοι διὰ τῆς πεπυκνωμένης αὐτῶν τάξεως νὰ ἐξωθήσωσι τοὺς ἀσταθέστερον τεταγμένους πολεμίους καὶ νὰ διανοίξωσιν ἐνταῦθα ῥῆγμα εἰς τὴν παράταξιν αὐτῶν. Ἔτι δέ, ἐξακολουθούσης τῆς ἱππομαχίας ταύτης, διέταξεν ὁ Δαρεῖος νὰ ὁρμήσωσι τὰ δρεπανηφόρα, καὶ νὰ ἐπέλθῃ κατόπιν αὐτῶν ἡ πρώτη τοῦ ὅλου στρατοῦ τάξις, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὰ ἅρματα θέλουσιν ἀναταράξει τὴν φάλαγγα καὶ ὅτι, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς ταύτης, προσβαλλομένη αὕτη ὑπὸ τοῦ ἄλλου στρατοῦ θέλει καθ' ὁλοκληρίαν ἀνατραπῇ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπεδείχθη ὅτι τὰ ἅρματα ὀλίγον ἠδύναντο νὰ εἶναι χρήσιμα. Οἱ ἵπποι αὐτῶν ἐξεφοβίζοντο, ἀνε-

χαιτίζοντο ἢ ἐτραυματίζοντο ὑπὸ τῶν μακεδόνων τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν, ὧν ἔνιοι καὶ τῶν ρυτήρων ἀντιλαμβανόμενοι τούς τε ἀναβάτας κατέσπων καὶ τοὺς ἵππους ἐφόνευον. Ἐκ τῶν 100 ἁρμάτων τοῦ μετώπου τῆς τοῦ Δαρείου τάξεως, δι' ὧν συγχρόνως ἐπερχομένων ἠλπίζετο νὰ ἀνατραπῇ ἡ μακεδονικὴ τάξις, πολλὰ οὕτως ἔμειναν ἀκίνητα ἢ ἄλλως ἀπέβησαν ἀνωφελῆ· ἄλλα ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὀπίσω, διότι οἱ ἵπποι ἐξεπλάγησαν ὑπὸ τῶν προτεταγμένων δοράτων, ἢ ἐκ τοῦ ψόφου ὃν ἐπροξένουν οἱ φαλαγγῖται τύπτοντες τὰς ἀσπίδας διὰ τῶν σαρισσῶν· ἄλλα, φθάσαντα τελευταῖον μέχρι τῆς φάλαγγος, διεπέρασαν ἀνὰ μέσον τῶν διαστημάτων, τὰ ὁποῖα οἱ φαλαγγῖται ἄφηνον ἐξεπίτηδες ἀραιούμενοι, ὥστε καὶ ταῦτα ἀπέβησαν ἀζήμια· ὀλίγα δέ τινα μόνον ἐπήνεγκον πληγὰς ἢ ἄλλας βλάβας εἰς τοὺς στρατιώτας. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαλλαγεὶς ἅπαξ τῶν ἁρμάτων καὶ βλέπων κατόπιν τούτων ἐπερχομένην τὴν κυρίαν τῶν Περσῶν δύναμιν διέταξε καὶ αὐτὸς τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀκίνητα παραμείναντα στρατεύματα τῆς πρώτης αὐτοῦ τάξεως νὰ ἀντεπεξέλθωσι δρόμῳ καὶ ἀλαλαγμῷ, παραγγείλας ἐνταυτῷ τὸν Ἀρέταν νὰ ἀποκρούσῃ μετὰ τῶν Παιόνων τοὺς κατὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ πλευρᾶς ἐπιτεθέντας πολεμίους. Αὐτὸς δέ, παύσας τὴν λοξὴν κίνησιν, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν περσικὴν παράταξιν καὶ ἐνέβαλε μεθ' ὅλων τῶν ἑταίρων εἰς τὸ ρῆγμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχε διανοιχθῆ ἐν αὐτῇ ὡς ἐκ τοῦ κυκλοτεροῦς κινήματος τῶν Βακτρίων. Οὕτω δὲ ὡς δι' ἐμβόλου τινὸς διαρρήξας τὸ μέτωπον τῶν πολεμίων ἐτράπη κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὸν Δαρεῖον αὐτόν. περὶ ὃν συνέβη ἤδη ἱππομαχία φοβερά, καθ' ἣν οἱ ἑταῖροι προσέβαλλον διὰ τῶν ξυστῶν τὰ τῶν Περσῶν πρόσωπα. Ἐντεῦθεν δέ, ὡς καὶ περὶ Γρανικόν, περιῆλθον οἱ πολέμιοι εἰς πολλὴν ἀταξίαν, διότι δὲν ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα, ἀλλ' ἐμάχοντο μᾶλλον δι' ἀκοντισμοῦ καὶ ταχέος τῶν ἵππων ἐξελιγμοῦ πρὸς ἀνανέωσιν τῆς προσβολῆς, ὅπερ ἤδη διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ ἀγῶνος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν. Ἐπῆλθεν ἐνταυτῷ καὶ ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ, ἥτις εὐπαγῶς συντεταγμένη καὶ προτείνουσα τὰς μακρὰς αὐτῆς σαρίσσας ἐπίεσεν ὡσαύτως τοὺς ἀντιπάλους. Οὐδὲν ἧττον ἐπί τινα χρόνον ὁ ἀγὼν ἀπέβη δεινὸς καὶ ἀνένδοτος, καὶ ἤθελεν ἴσως παραταθῆ ἔτι ἡ ἀντίστασις, διότι ἐνταῦθα ἵσταντο τὰ ἄριστα τῶν τοῦ Δαρείου στρατευμάτων, ἕλληνες, Κᾶρες, πέρσαι δορυφόροι, συγγενεῖς τοῦ βασιλέως καὶ ἄλλοι· ἀλλ' ἔμελλε νὰ ματαιώσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὡς περὶ Ἰσσόν, τὴν ἐξαίρετον τον στρατοῦ ἀνδρείαν ἡ ἐπονείδιστος δειλία τοῦ Δαρείου. Ἀφ' ἧς εἶδε τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἐπιφανέντα εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Γαυγαμήλων, εἶχε γίνει οὗτος περίφοβος· ἡ ταραχὴ αὐτοῦ ηὔξησεν, ὅτε ἐματαιώθη τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων ἡ ἐνέργεια· ὅτε δὲ οἱ Μακεδόνες, μετὰ βαθεῖαν σιωπήν, ρήξαντες αἴφνης τὴν πολεμιστήριον κραυγήν, ἐπεχείρησαν κρατερὸν πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀγῶνα, καὶ πρὸ πάντων ἠπείλησαν τὸ λαμπρὸν ἅρμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἵστατο, καὶ εἶδε τὸν Ἀλέξανδρον, αὐτὸν τὸν ἀκαταγώνιστον Ἀλέξανδρον, ἐπ' αὐτὸν ἐπερχόμενον, ὁ ταλαίπωρος Δαρεῖος τὰ ἔχασε παντελῶς· καί, διατάξας τὸ ἅρμα αὐτοῦ νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω, ἔδωκε πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης οἱ Πέρσαι, εἰ καὶ μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη, ἠδύναντο νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς ἡττημένοι. Ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως συνεπήγαγε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὴν φυγὴν τῶν ἀμέσως περὶ αὐτὸν ἱσταμένων στρατευμάτων· οὐ μόνον δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα ἦσαν τὰ ἄριστα πάντων τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπετέλουν τὸ πλεῖστον καὶ κυριώτατον τοῦ περσικοῦ κέντρου ἡ τροπὴ αὐτῶν ἐπήνεγκε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ὁ στρατὸς τῶν πολεμίων ἐκόπη εἰς δύο τμήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο ὡς ἐκ τούτου νὰ περιέλθωσιν εἰμὴ εἰς πολλὴν ταραχὴν καὶ σύγχυσιν. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως κατετρόπωσε καὶ ὁ Ἀρέτας μετὰ τῶν Παιόνων τοὺς κατὰ τὴν δεξιὰν μακεδονικὴν πτέ-

ρυγα Βακτρίους, οὐδὲν ἤδη διεκώλυσε τὴν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος σφοδροτάτην καταδίωξιν τῶν πολεμίων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου· οὐδὲ ἐσώθη ὁ Δαρεῖος εἰμὴ χάρις εἰς τὰ απαραίτητα προσκόμματα τὰ ὁποῖα ἀπήντησεν ἡ δίωξις ἕνεκα τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου τῶν φυγάδων ὄχλου, καὶ πρὸς τούτοις διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ κονιορτοῦ ὃν ἤγειρε τοσοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων, ἵππων καὶ ἁρμάτων, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου κατήντησεν ἀδύνατον νὰ διακρίνωσιν οἱ Μακεδόνες πρὸς ποῖον μέρος ἐπορεύθη ὁ μέγας βασιλεύς.

Ἐν τούτοις, ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπετύγχανε νίκην ὁλοσχερῆ κατὰ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πτέρυγα καὶ περὶ τὸ κέντρον, τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ κέρας, τὸ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα τεταγμένον, ὑφίστατο ἀγῶνα δεινὸν πρὸς τὸ δεξιὸν περσικὸν κέρας τὸ ὑπὸ Μαζαίου στρατηγούμενον. Καὶ μετὰ τὴν φυγὴν αὐτὴν τοῦ Δαρείου ὁ Παρμενίων τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐπιέσθη ὥστε ἐζήτησεν ἐπικουρίαν παρ' Ἀλεξάνδρου, ὅστις, καίτοι ἀγανακτήσας διότι ἠναγκάζετο νὰ ἀναστείλῃ τὴν δίωξιν, ἐπέστρεψεν ὅμως μετὰ τῶν ἑταίρων καὶ τῶν λοιπῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων, διὰ τῆς εὐθυτέρας ὁδοῦ, ἤτοι ἐγκαρσίως τέμνων τὸ πεδίον τῆς μάχης, εἰς ἐπικουρίαν τῆς ἀριστερᾶς. Αἱ διάφοροι τῆς φάλαγγος τάξεις εἶχον ἤδη ἀλληλοδιαδόχως ἐπέλθει ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον· ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀσυναρτήτου πρὸς τὰ ἀριστερὰ στροφῆς συνέβη ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων ῥῆγμα, ἀνὰ μέσον τοῦ ὁποίου διελάσασα μία ἰνδικοῦ καὶ περσικοῦ μοῖρα ἐπέπεσεν εἰς τὰ ὀπίσθια τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τὰ σκευοφόρα αὐτῶν,καὶ παρ' ὀλίγον οὐ μόνον πάντα ταῦτα νὰ λεηλατήσῃ ἀλλὰ καὶ σύμπασαν τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου, ἣν μεθ' ἑαυτοῦ συνεπήγετο ὁ Ἀλέξανδρος, νὰ ἀπελευθερώσῃ. Τάχιστα ὅμως ὑπὸ τῆς μακεδονικῆς ἐπιφυλακῆς προσβληθεῖσα ἡ περσικὴ ἐκείνη μοῖρα ἐν μέρει κατεκόπη καὶ ἐν μέρει διὰ φυγῆς ἐσώθη. Ὁ δὲ Μαζαῖος ἐξηκολούθησε μὲν ἔτι ἐπί τινα χρόνον γενναίως κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἀντιτασσόμενος, ἀλλ' ἀφοῦ εἶδε τὴν ὁλοσχερῆ τῆς ἀριστερᾶς τροπήν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ αὐτόθι τεταγμένοι θεσσαλοὶ καὶ ἕλληνες ἱππεῖς, ἀναπτερωθέντες, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βαρύτερον κατ' αὐτοῦ ἐπετίθεντο, ἐνόησεν ὅτι ἀδύνατον νὰ ἀνορθώσῃ μόνος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὴν τύχην τῆς μάχης καὶ ἐτράπη ὁμοίως ἐπὶ τέλους εἰς φυγήν, πρὶν ἔτι φθάσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Παρμενίωνος ὁ Ἀλέξανδρος. Τὴν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος πορείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐβράδυνε τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ διήρχετο διὰ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀπήντησεν ἴλας τινὰς ἀρίστων περσῶν καὶ πάρθων ἱππέων, οἵτινες τελευταῖοι ἀπὸ τοῦ κέντρου ὑπεχώρουν. Ἐπιπεσόντος δὲ ἐπ' αὐτοὺς τοῦ βασιλέως μετὰ τῶν ἑταίρων ἐγένετο ἐνταῦθα ἀγὼν πεισματώδης καὶ φονικός,καθ' ὃν ἔπεσον 60 μακεδόνες ἱππεῖς καὶ ἔτι πλείονες ἐτραυματίσθησαν, ἐν οἷς ὁ Ἡφαιστίων, ὁ Κοῖνος, ὁ Μενίδας· αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Καὶ ἐνίκησε μὲν ἐπὶ τέλους ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν γενναίων ἐκείνων ἀντιπάλων κατώρθωσαν νὰ σωθῶσι, καίτοι οὐκ ὀλίγους κατέλιπον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης νεκρούς. Μετὰ τοῦτο ἔφθασε τελευταῖον ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ, ἀλλ' εὗρεν οὐ μόνον παντὸς κινδύνου ἀπαλλαγεῖσαν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ νικηφόρον ἀναδειχθεῖσαν· ὅθεν ἐπανέλαβε τὴν δίωξιν τῶν φυγάδων, ἧς μετέσχεν ἤδη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα μοῖρα τοῦ στρατοῦ.

Περὶ τὴν δίωξιν ταύτην πολλοὶ μὲν τῶν πολεμίων ἔπεσον, πολλοὶ δὲ ἠχμαλωτεύθησαν. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος διεσώθη ὅπως καὶ περὶ Ἰσσόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤλπισεν ὅτι θέλει καταφθάσει αὐτὸν εἰς Ἄρβηλα, ὅπου εἰσῆλθε τὴν ἐπιοῦσαν. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ ἐλπὶς ἐψεύσθη, διότι ὁ Δαρεῖος δὲν ἐστάθη οὐδὲ στιγμὴν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἀδιακόπως φεύγων, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὰ ἐκεῖ καταληφθέντα πολυτελῆ λάφυρα, ἐν οἷς εὑρέθη αὖθις τὸ ἅρμα τοῦ Δαρείου, καὶ ἡ ἀσπίς, καὶ τὰ τόξα. Ἤδη δὲ ὁ Παρμενίων εἶχε κυριεύσει ἅπαν τὸ περὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης

στρατόπεδον τῶν βαρβάρων, καὶ τὰ σκευοφόρα, καὶ τοὺς ἐλέφαντας, καὶ τὰς καμήλους. Πόσοι ἔπεσον ἢ ᾐχμαλωτεύθησαν ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ὁπωσοῦν ἀκριβῶς. Ὁ Ἀρριανὸς ἀναφέρει 300.000 νεκρῶν βαρβάρων καὶ πολὺ πλείονας αἰχμαλώτους· ὁ Διόδωρος λέγει πεσόντας 90.000, ὁ δὲ Ῥωμαῖος Κούρτιος 40 000. Πάλιν δὲ Ἕλληνας ὁ μὲν Ἀρριανὸς ἀναφέρει πεσόντας ἑκατόν, ὁ δὲ Κούρτιος 300, ὁ δὲ Διόδωρος 500, ἐκτὸς πολλῶν τραυματιῶν. Πῶς ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων διαφωνιῶν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν ; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἀναρίθμητος ἐκεῖνος ὅμιλος ἐν μέρει κατεκόπη, ἐν μέρει ᾐχμαλωτεύθη καὶ ἐν μέρει διεσπάρη, οὐδεμία δὲ πλέον ἐγένετο ἀπόπειρα συγκροτήσεως νέου μεγάλου στρατοῦ, οὐδὲ μάχη ἐκ παρατάξεως ἄλλη συνεκροτήθη οὐδεμία.

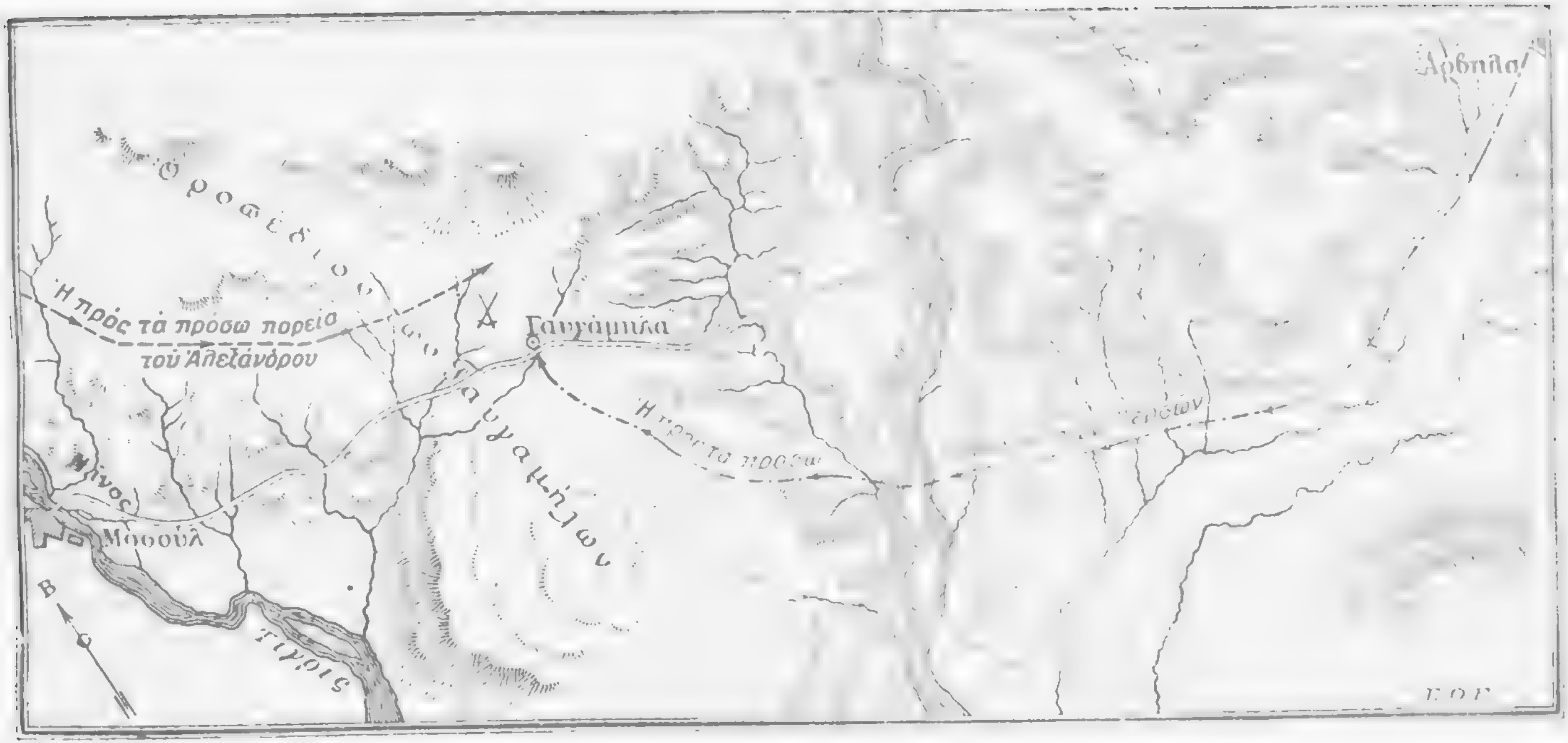
Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις αὕτη μάχη καὶ ἧττα κατέφερε πληγὴν καιρίαν καὶ ἀνεπανόρθωτον εἰς τὸ περσικὸν κράτος· δι' αὐτῆς ὁ μὲν Ἀλέξανδρος κατέστη ἤδη μέγας βασιλεύς, ὁ δὲ Δαρεῖος φυγὰς ἐλεεινός, περιφρονούμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηκόων διὰ τὴν δειλίαν αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν γενναίων ἐκείνων Περσῶν οἵτινες, λαμπρῶς ἀείποτε ἀγωνισθέντες, εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀείποτε ἡττήθησαν πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ συνώμοσαν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸν σατράπην τῆς Βακτριανῆς Βῆσσον. Ἡ πεποίθησίς των αὕτη ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀληθής. Ὁ Δαρεῖος πρῶτος ἔφυγε καὶ ἐν Ἰσσῷ καὶ ἐν Γαυγαμήλοις· καὶ ἔφυγε κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις, μόλις ἀρξαμένης τῆς μάχης, πολὺ πρὶν κριθῇ ὁ ἀγών· κατ' ἀμφοτέρας λοιπὸν τὰς μάχας ὑπῆρξεν ὁ κύριος παραίτιος τῆς ὅλης τροπῆς. Πλὴν τούτου ὅμως καὶ ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ἀνικανότης ἀπέβη ἀείποτε ὀλεθρία. Ἐν Ἰσσῷ, ἀφοῦ κατέλιπεν ἀνοικτὰς ὅλας τὰς παρόδους εἰς ἃς ἦτο εὐκολώτερον νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον, ἔπειτα ἦλθε νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἐντὸς χώρου στενοῦ, ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ τοὐλάχιστον ἐκ τῆς πολυαρίθμου αὐτοῦ στρατιᾶς. Ἐν Γαυγαμήλοις δέ ἀφοῦ πάλιν ἀφῆκε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ διαβῇ ἐλευθέρως τόν τε Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν, ἐξελέξατο μὲν πεδίον τῆς μάχης εὐρὺ ἀλλὰ παρέταξε τὰ ἀναρίθμητα αὐτοῦ στίφη εἰς τρόπον ὥστε κατέστησε τὰ τρία τέταρτα αὐτῶν παντελῶς ἄχρηστα. Διότι ἐν Γαυγαμήλοις δὲν ἐπολέμησεν εἰμὴ ἡ κατὰ μέτωπον παραταχθεῖσα περσικὴ δύναμις· ἅπας δὲ ὁ ὄπισθεν αὐτῆς ἱστάμενος ὄχλος ὄχι μόνον δὲν ἠγωνίσθη ἀλλά, ἀτάκτως συμπεφυρμένος, οὔτε ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἡ ἐκ πλαγίου ἔφοδος ἣν οἱ Πέρσαι ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀντὶ νὰ διενεργηθῇ ὅπως ἔπρεπεν ὑπό τινος τῶν σωμάτων τῆς ἐπιφυλακῆς, διεξήχθη ἐξ ἐναντίας ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μετώπῳ τεταγμένων Βακτρίων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τούτῳ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν τάξιν αὐτῶν, ἐξ οὗ συνέβη ῥῆγμα ἐν τῷ περσικῷ μετώπῳ, ἐκ τοῦ ὁποίου ὠφελήθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμβαλὼν ἀμέσως ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κόψας οὕτως εἰς δύο τὴν παράταξιν τῶν πολεμίων. Ὁποία δὲ ἐν γένει ἀντίθεσις οὐ μόνον μεταξὺ τῆς αἰσχρᾶς δειλίας τοῦ Δαρείου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀκατασχέτου τόλμης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφ' ἑτέρου, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς ἐλεεινῆς μὲν τοῦ ἑνὸς ἀνικανότητος, τῆς θαυμαστῆς δὲ τοῦ ἑτέρου μεγαλοφυΐας! Οὐδέποτε ἴσως στρατηγὸς ἐνίκησε διὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης τοσαύτης οἵαν ἀνέδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς ταύτην τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην. Ὁ ἐπιτήδειος τῶν διαφόρων ὅπλων συνδυασμός, ἡ ἔντεχνος τῆς δυνάμεως κατὰ μέτωπον καὶ κατ' ἐπιφυλακὴν διάταξις, ἡ θαυμαστὴ πρόνοια μεθ' ἧς ἕκαστον σῶμα, ἕκαστον τάγμα, ἕκαστος λόχος ἐγίνωσκον ἐκ προοιμίου τί ὤφειλον νὰ πράξωσιν εἴτε ἀμυνόμενοι εἴτε ἐπιτιθέμενοι, ἐπολλαπλασίασαν τὰς δυνάμεις τοῦ εὐαρίθμου ἐκείνου στρατοῦ καὶ κατέστησαν τὴν νίκην ἀναπόδραστον.

Ὁπόσον δὲ ἡ νίκη ἀπέβη κρίσιμος, ἀπεδείχθη ἀμέσως διὰ τῆς ἁλώσεως τῶν δύο μεγάλων τοῦ περσικοῦ κράτους πρωτευουσῶν, τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν Σούσων. Ἀμφότεραι παρεδόθησαν ἀμαχητί, ἡ μὲν Βαβυλὼν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον αὐτόν, τὰ δὲ Σοῦσα εἰς τὸν Φιλόξενον. Εἰς Βαβυλῶνα εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποτεταμιευμένον χρηματικὸν ποσὸν ἀξιόλογον, δι' οὗ ἠδυνήθη νὰ ἀπονείμῃ δωρεὰς μεγάλας εἰς τὸν στρατόν, δοὺς εἰς ἕκαστον μὲν μακεδόνα ἱππέα δραχ. 600, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν ἄλλων ἱππέων 500, εἰς ἕκαστον μακεδόνα πεζὸν 200, καὶ εἰς ἕκαστον τῶν ἄλλων πεζῶν μικρὸν ὀλιγωτέραν ἀμοιβήν. Ἔτι μεγαλύτεροι ὑπῆρξαν οἱ ἐν Σούσοις εὑρεθέντες θησαυροί, διότι κατ' Ἀρριανὸν συνεποσοῦντο εἰς τάλαντα ἀργυρίου πεντακισμύρια, ἤτοι εἰς 300 ἑκατομμύρια ἀρχαίων ἀττικῶν δραχμῶν, ποσὸν τὸ ὁποῖον ἤθελε φανῇ παντάπασιν ἀπίθανον, ἐὰν μετ' οὐ πολὺ ἐν Περσεπόλει δὲν εὑρίσκετο ἀποταμίευμα ἔτι πλουσιώτερον. Τῷ ὄντι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέπαυσεν ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας τὸν στρατὸν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ διέταξεν ἐνταῦθα τὰ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπειῶν Βαβυλῶνος, καὶ Ἀρμενίας (1), καὶ Συρίας, καὶ Φοινίκης, ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Σοῦσα, παρέλαβεν ἐνταῦθα ἀξιόλογον ἐπικουρίαν 15.000 ἀνδρῶν ἱππέων τε καὶ πεζῶν, ἣν ἔπεμψεν αὐτῷ ἐκ Μακεδονίας ὁ Ἀντίπατρος, ἐπήνεγκε τροπολογίας τινὰς περὶ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ στρατοῦ, ἀπῆλθεν ἤδη ἐπὶ τὴν ἰδίως Περσίδα, ἐξεπόρθησε τὰς Περσίδας λεγομένας πύλας καὶ ἐγένετο τελευταῖον κύριος τῆς Περσεπόλεως, τῆς τετάρτης καὶ ἱερωτάτης τῶν πρωτευουσῶν τοῦ περσικοῦ κράτους, ἐν ᾗ εὗρεν, ὡς βεβαιοῦσι Διόδωρος καὶ Κούρτιος, 120.000 ταλάντων εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἰσοδυναμούντων πρὸς 720 ἑκατομμύρια ἀρχαίων ἀττικῶν δραχμῶν. Ἔπειτα δὲ περὶ τὰ τέλη ἤδη ὄντος

Ἀνάγλυφον παριστῶν τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην, εὑρεθὲν ἐν Ἰταλίᾳ

(1) Ἀρμενία νοητέον ἐνταῦθα ἁπλῶς τὰ νότια πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Μεσοποταμίαν πρόσουρα μέρη τοῦ μεγάλου Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Μηδίας καὶ Περσίας.

Η ΕΝ ΓΑΥΓΑΜΗΛΟΙΣ ΜΑΧΗ

τοῦ χειμῶνος τοῦ ἔτους 331 πρὸς τὸ ἔτος 330, ἀνέπαυσε πάλιν ἐπὶ μῆνα ἢ καὶ πλειότερον τὸν κύριον στρατὸν ἐν Περσεπόλει, αὐτὸς δὲ μετὰ μιᾶς αὐτοῦ μοίρας διῆλθεν ἐν τάχει τὰ ἐνδότερα τῆς ἰδίως Περσίδος, καθυπέταξε τὰς διαφόρους αὐτῆς κώμας καὶ χώρας, καὶ τότε, καταλιπὼν εἰς Περσέπολιν φρουρὰν τρισχιλίων Μακεδόνων καὶ διορίσας σατράπην αὐτῆς τὸν παραδόντα αὐτῷ τὴν πόλιν ἐκείνην Τιριδάτην ἀπῆλθε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὴν Μηδίαν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου.

Ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν πρώτων τεσσάρων κατὰ τὴν 'Ασίαν ἐκστρατειῶν τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 334 μέχρι τοῦ Μαρτίου 330. 'Ο ἑλληνισμός, ὅστις μέχρι πρὸ δεκαετίας περιεστρέφετο κυρίως μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ταινάρου, ὑπερεκχειλίσας ἤδη τῶν στενῶν τούτων ὁρίων, περιήγαγε τὰς νικηφόρους αὐτοῦ σημαίας καθ' ὅλην τὴν μικρὰν 'Ασίαν, τὴν Φοινίκην, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν 'Ασσυρίαν, τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Σουσιανὴν καὶ τὴν ἰδίως Περσίδα· οἱ Λοκροί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Φθιῶται, οἱ Μαλιεῖς καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἵτινες μέχρι πρὸ δεκαετίας ἠγωνίζοντο τὸν ἀγεννῆ περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ἀγῶνα, ἐμάχοντο ἤδη ἐν Γαυγαμήλοις, εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς 'Ασίας, περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀμυθήτων θησαυρῶν τῆς Βαβυλῶνος, τῶν Σούσων καὶ τῆς Περσεπόλεως· ὁ κορίνθιος Δημάρατος βλέπων ἐν Βαβυλῶνι τὸν 'Αλέξανδρον καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ τῆς 'Ασίας θρόνου ἔλεγε δακρύων, ὁπόσον μεγάλης ἡδονῆς ἐστερήθησαν οἱ Ἕλληνες οἱ ἀποθανόντες πρὶν ἴδωσιν 'Αλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον· ὁ δὲ Αἰσχίνης ἀνέκραξεν ἐν 'Αθήναις εἰς τὸν κατὰ Κτησιφῶντος λόγον· «τοιγάρτοι τί τῶν ἀνελπίστων καὶ ἀπροσδοκήτων ἐφ' ἡμῶν οὐ γέγονεν! οὐ γὰρ βίον γε ἡμεῖς ἀνθρώπινον βεβιώκαμεν, ἀλλ' εἰς παραδοξολογίαν τοῖς ἐσομένος μεθ' ἡμᾶς ἔφυμεν. Οὐχ ὁ μὲν τῶν Περσῶν βασιλεύς, ὁ τὸν Ἄθων διορύξας, ὁ τὸν 'Ελλήσποντον ζεύξας, ὁ γῆν καὶ ὕδωρ τοὺς Ἕλληνας αἰτῶν, ὁ τολμῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς γράφειν ὅτι δεσπότης ἐστὶν ἁπάντων ἀνθρώπων ἀφ' ἡλίου ἀνιόντος μέχρι δυομένου, νῦν οὐ περὶ τοῦ κύριος ἑτέρων εἶναι διαγωνίζεται ἀλλ' ἤδη περὶ τῆς τοῦ σώματος σωτηρίας;» Ὅλοι οἱ ἐπισημότεροι τῶν φιλοσόφων, ὁ 'Αριστοτέλης, ὁ Θεόφραστος, ὁ Ξενοκράτης, ἐνόμιζον τὸν 'Αλέξανδρον ὡς εὐεργέτην τοῦ ἑλληνισμοῦ· αὐτὸς ὁ Δημοσθένης συνέχαιρεν αὐτῷ διὰ γραμμάτων καὶ ἐπεζήτει τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ. Καὶ ἔπειτα λέγουσί τινες εἰσέτι ὅτι τὸ κατὰ τῆς 'Ασίας ἐπιχείρημα ἐκεῖνο δὲν ἦτο ἐπιχείρημα ἑλληνικόν· ὅτι ὁ Φίλιππος καὶ ὁ 'Αλέξανδρος κατέλυσαν τὸν ἑλληνισμόν, δὲν ἤνοιξαν αὐτῷ νέον ἐνεργείας καὶ δόξης στάδιον· καὶ ὅτι ἡ 'Ελλὰς ἄκουσα καὶ κατηναγκασμένη παρηκολούθησε τὰς σημαίας αὐτῶν!

[» 'Η στρατεία τοῦ 'Αλεξάνδρου εἶχε βεβαίως χαρακτῆρα ἑλληνικόν, ἀφοῦ πᾶσαι
» σχεδὸν αἱ ὀνομασταὶ πόλεις τῆς κυρίως 'Ελλάδος ἐξαιρουμένων τῆς Σπάρτης καὶ τῶν
» κατεστραμμένων Θηβῶν, ἑκοῦσαι ἄκουσαι μετεῖχον ταύτης, ἀλλ' ἡ μετοχὴ αὕτη τινῶν
» μὲν πόλεων αὐθόρμητος καὶ ἑκουσία, τινῶν δέ, ἰδίως τῶν 'Αθηνῶν, ἀκουσία. Τὰ
» λεγόμενα δὲ περὶ καταλύσεως δῆθεν τοῦ *'Ελληνισμοῦ* ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ 'Αλεξάν-
» δρου ἀναφέρονται ἁπλῶς εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ συστήματος τῶν αὐτονόμων καὶ αὐτοτε-
» λῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὅπερ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές ('Ιδὲ περαιτέρω). Οἱ Μακε-
» δόνες δὲν κατεπίεσαν τὸ σύστημα τοῦτο πλέον ἢ ὅσον αἱ 'Αθῆναι, ἡ Σπάρτη καὶ
» αἱ Θῆβαι, καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ στρατεία τοῦ 'Αλεξάνδρου ἦτο κυρίως ἔργον καὶ ἐπι-
» βολὴ μακεδονικὴ μετέχουσα καί τινος καθόλου ἑλληνικοῦ ἰδεώδους οὐχὶ τοσοῦτον
» διὰ τὴν εἰς αὐτὴν συμμετοχὴν πολλῶν ἢ ὀλίγων πόλεων ἑλληνικῶν, ἀλλὰ διότι ὁ
» ἡγούμενος τῆς στρατείας εἶχε μόρφωσιν ἑλληνικήν, συνῆδε δὲ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔν τινι

» μέτρῳ πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς πόθους τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ τῇ λοιπῇ
» Ἑλλάδι φιλοσόφων καὶ ῥητόρων οἵτινες, ὡς ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Θεό-
» πομπος, ἐν τῷ Φιλίππῳ καὶ ἐν τῷ μακεδονικῷ κράτει ἔβλεπον δυνάμεις προωρισμένας
» εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς κοινὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον. Ταῦτα καὶ
» μόνα προσεδόκα ἀπὸ τῆς ἑλληνομακεδονικῆς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείας ὁ Ἰσοκράτης
» οὐδ' ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ μείζονα ὁ ἀνὴρ ὁ κηρύξας ἐμφαντικώτατα ὅτι αἱ Ἀθῆναι
» διὰ τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν ἐξηλλήνισαν πνευματικῶς τὸν κόσμον καὶ ὅτι αἱ Ἀθῆναι
» μόναι ἔδει νὰ ἡγήσωνται καὶ τῆς κατὰ βαρβάρων στρατείας. Αὐτὸς δ' ὁ Ἀλέξανδρος
» ἦν ἐμπεφορημένος τῆς ἰδέας τοῦ ἐκδικητικοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου καὶ τῆς ἀντα-
» ποδόσεως τῶν ὑπὸ τούτων τῇ Ἑλλάδι πεπραγμένων. Ἀλλὰ τοιούτων ἰδεῶν ἐνεφορεῖτο
» ὁ Ἀλέξανδρος ὡς Ἕλλην ἥρως καὶ κρατερὸς αἰχμητὴς πρότυπον μιμήσεως στησά-
» μενος ἑαυτῷ τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας, οὐχὶ ὡς ἡγεμὼν ἀναμορφωτὴς βουλευόμενος
» ν' ἀναμορφώσῃ τὸν κόσμον διὰ τῆς τούτου ἐξελληνίσεως.

»Τοιαύτη σκέψις δὲν συνᾴδει πρὸς τὴν ἀκατάσχετον αὐτοῦ μέχρι Ἰνδοῦ καὶ Γάγ-
» γου καὶ τίς οἶδε πόσου τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας (ἂν ἐπέτρεπε τοῦτο ὁ στρατὸς αὐτοῦ)
» καὶ Ἀραβίας καὶ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Λιβύης στρατείας ὁρμήν» .

Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἅπασα δὲν συνῳκειώθη διὰ μιᾶς καὶ ὁμοφώνως πρὸς τὴν νέαν ἐκείνην τοῦ βίου καὶ τῆς τύχης αὐτῆς μεταβολήν· δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα μερὶς ἀνθρώπων διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας καὶ ἀγωνιζομένη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐπαγάγῃ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς, ἔστω καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν Περσῶν συμμαχίας. Τὰ πράγματα ἐπικυροῦσι τοῦτο ἀναμφισβητήτως. Ὁρμητήριον δὲ τῆς περὶ τούτους τοὺς χρόνους κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀντιδράσεως ὑπῆρξεν ἡ Σπάρτη, τῆς ὁποίας ὁ πολυπράγμων βασιλεὺς Ἆγις, ἀθροίσας δύναμιν ἀξιόλογον 22.000 πεζῶν καὶ ἱππέων, συγκειμένην ἐκ Σπαρτιατῶν, Ἠλείων, Ἀχαιῶν καὶ μυρίων μισθοφόρων, ἐπεχείρησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 330, ἤτοι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος διέτριβεν εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώρας, νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Μεγάλης πόλεως, ἥτις διετέλει πιστὴ εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὁ Ἆγις, ὅστις πρὸ καιροῦ συνενοεῖτο ἐπὶ τούτῳ μετὰ τῶν Περσῶν, ἐπεχείρησεν ἤδη τὸ κίνημα αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ Ἀντίπατρος, περισπώμενος ὑπό τινος τῶν Ὀδρυσῶν στάσεως, δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἠπατήθη ὅμως περὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ, διότι μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ὁ Ἀντίπατρος μετὰ 40 χιλιάδων ἀνδρῶν καί, κατατροπώσας κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 330, περὶ Μεγάλην πόλιν, τοὺς Σπαρτιάτας εἰς μάχην, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ Ἆγις, ἐβίασεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι συγγνώμην παρ' Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ Ἄγιδος δὲν ἐξεπροσώπει βεβαίως τὴν ὅλην τῆς Ἑλλάδος διάθεσιν, δὲν ἐξεπροσώπει εἰμὴ τὸ παρά τισιν ὑφιστάμενον ἔτι αἴσθημα τῆς τοπικῆς αὐτονομίας, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε εἶχεν ἐγερθῆ πολὺ ἰσχυρότερον καὶ κατὰ τῆς ἀττικῆς καὶ κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς καὶ τῆς τῶν κατὰ Θηβαίων ἡγεμονίας· δὲν ἐξεπροσώπει εἰμὴ τὸ παρά τισιν ἔτι ὑφιστάμενον φυσικώτατον αἴσθημα ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, αἴσθημα τὸ ὁποῖον βλέπομεν παντοῦ καὶ πάντοτε ἀναφυόμενον εἰς πᾶσαν μεγάλην πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταβολήν. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τοῦτο πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ εἶναι κοινὸν εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας· ὅτι δὲ ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις εἶχε πολλοὺς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐνθέρμους τοὺς ὀπαδούς, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον ἡ ἀποτυχία τῆς τοῦ Ἄγιδος ἐπαναστάσεως, οὐ μόνον ἡ προθυμία μεθ' ἧς τοσαῦται Ἑλλήνων χιλιάδες ἐμάχοντο ἐν Γρανικῷ, ἐν Ἰσσῷ, ἐν Γαυγαμήλοις, οὐ μόνον αἱ προαναφερθεῖσαι ἐνθου-

σιώδεις διαδηλώσεις τοῦ Δημαράτου καὶ τοῦ Αἰσχίνου ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀθηνῶν τὸ πολίτευμα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος. Τῷ ὄντι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, χειραγωγουμένη τότε ὑπὸ τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου, διετέλεσε παντάπασιν ἀμέτοχος τῆς τοῦ Ἄγιδος ἐπιχειρήσεως. Αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἐφαίνετο δελεασθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχήτου ἐκείνης μεγαλοφυΐας, καί, ἀπέχων τοὐλάχιστον πάσης ἀντιπράξεως, ἠσχολήθη κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ἰδίως ἐν ἔτει 337 καὶ 336, εἰς τὸν περίφημον ἐκεῖνον πρὸς τὸν Αἰσχίνην ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου προϊὸν ὑπῆρξαν τὰ λαμπρότατα ἴσως τῶν δύο τούτων ῥητόρων ἔργα, ὁ περὶ στεφάνου λόγος τοῦ Δημοσθένους καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος τοῦ Αἰσχίνου· λόγοι ἀείμνηστοι διὰ τὴν ῥώμην αὐτῶν καὶ τὴν χάριν, λόγοι, οἵτινες παραβαλλόμενοι πρὸς τὰ σύγχρονα ἀριστουργήματα τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπιστήμης, καὶ ἐνταῦτῷ πρὸς τὰ οὐδὲν ἧττον ἀείμνηστα ἔργα τὰ ὁποῖα ταυτοχρόνως ἐπετελοῦντο ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, παρέχουσιν ἡμῖν ἐν κεφαλαίῳ τὴν εἰκόνα τῆς ἀκαταμετρήτου διανοητικῆς καὶ πρακτικῆς δυνάμεως ἥτις ἐπεκράτει τότε ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει.

Αἱ ἑπόμεναι ἑπτὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκστρατεῖαι εἶναι ὡς πρὸς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀσίας καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ὀλιγώτερον λόγου ἄξιαι ἢ τὰ ἄχρι τοῦδε ἱστορηθέντα τέσσαρα πρῶτα τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ ἔτη. Βασιλεὺς Περσίας ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο ἀληθῶς εἰπεῖν ἅμα μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην· τοὐλάχιστον οὐδεμία ἔκτοτε ἐκ παρατάξεως συνεκροτήθη μάχη πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ μόνον μερικαί τινες συμπλοκαὶ καὶ ὀχυρῶν τινων χωρίων ἀντιστάσεις. Πλὴν τούτου, κύριον τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ στάδιον δύναται νὰ λογισθῇ τὸ μέρος τοῦ περσικοῦ κράτους τὸ μέχρι τοῦ 330 κατακτηθέν. Ἐνταῦθα, καὶ ἰδίως ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐρρίζωσαν, ἐβλάστησαν καὶ ἐκαρποφόρησαν τὰ σπέρματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅσα ἔσπειραν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, εἰς δὲ τὰς μετέπειτα κατακτηθείσας ἀνατολικωτέρας χώρας ἐγένοντο μὲν ὡσαύτως καὶ πόλεων κτίσεις καὶ ἀποικιῶν ἱδρύσεις καὶ ἄλλων συστατικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου μεταφυτεύσεις ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τούτων ἐμαράνθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅσα δὲ βραδύτερον, διὰ τῆς τῶν Σελευκιδῶν καλλιεργείας, αὖθις ἐξήνθησαν οὐδὲ ταῦτα διήρκεσαν πολύ, οὐδ' ἐπενήργησαν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὅθεν ἐπιτροχάδην μόνον θέλομεν διεξέλθει τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔτη πολεμικὰ ἔργα.

Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ Μάρτιον τοῦ 330 ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Περσίδος πρὸς τὰ Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας, εἰς καταδίωξιν τοῦ προτροπάδην φεύγοντος Δαρείου. Καὶ ὁ μὲν Δαρεῖος ἐφονεύθη ἐν τῇ φυγῇ ταύτῃ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 330, ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν μεγιστάνων, ὧν προΐστατο ὁ τῆς Βακτριανῆς σατράπης Βῆσσος, ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἔθαψε πολυτελῶς τὸν νεκρὸν τοῦ Δαρείου εἰς τοὺς βασιλείους τῶν Περσῶν τάφους, ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κύριος τῆς Μηδίας, τῆς Παρθυηνῆς (1), τῆς Δραγγιανῆς, τῆς Γε-

(1) Παρθυηνὴ ἢ Παρθυαία τὸ νῦν Χωρασὰν τῆς Περσίας, οὕτω κληθεῖσα ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Πάρθων. Δραγγιανὴ εἶναι χώρα ἐν τοῖς τοῦ νῦν περσικοῦ κράτους πρὸς τὸ Ἀφγανιστὰν μεθορίοις (ἡ νῦν Σεϊστὰν καλουμένη), λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Δραγγῶν. Γεδρωσία εἶναι μέρος τοῦ νῦν Βελουχιστάν (τὸ καλούμενον Μεκράν) λαβὸν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Γεδρωσῶν. Ἀραχωσία ἐκαλεῖτο μέγα μέρος τοῦ νῦν Ἀφγανιστὰν τὸ βορειοδυτικὸν ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἀραχώτου (ὡς ἐκάλεσαν τοῦτον οἱ Ἕλληνες)· ἐν τῇ ἀρχαίᾳ περσικῇ καλεῖται οὗτος Ἀραβάϊτι ἢ Χαρβάϊτι = πολύυδρος. Ἐκ τοῦ δευτέρου τύπου παρήχθη ὁ ἑλληνικὸς τύπος Ἀράχωτος). Παροπαμισάδαι καὶ ὀρθότερον Παροπανισάδαι ἐκαλεῖτο ὁ λαὸς ὁ οἰκῶν τὰς ὑπωρείας τοῦ περὶ τὸν Ἰνδικὸν

δρωσίας, τῆς 'Αραχωσίας καὶ τῶν Παροπαμισαδῶν Εἰς τὰς χώρας ταύτας ἔκτισε τρεῖς μεγάλας ἐπωνύμους αὐτῷ πόλεις· 'Αλεξάνδρειαν τὴν ἐν 'Αρείοις, ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὑπάρχει τὸ Χεράτ, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι σῴζουσιν ἔτι τὴν μνήμην τοῦ κτίτορος τῆς πλουσίας αὐτῶν πόλεως, 'Αλεξάνδρειαν τὴν ἐν 'Αραχώτοις, ἥτις ἐστὶν ἡ σημερινὴ πόλις Κανδαχάρ, καὶ 'Αλεξάνδρειαν τὴν ἐν Καυκάσῳ, πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν τοῦ σημερινοῦ Καβούλ. Πρῶτοι τῶν πόλεων τούτων κάτοικοι ἦσαν ἀποσπάσματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυάριθμα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα, καταλιπόμενα ὡς φρουροὶ καὶ ἱδρυταί, ὠργανίζοντο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀστικῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν, καὶ περὶ τὰ ὁποῖα ἔπειτα συνήρχοντο διὰ τὸ ἐπίκαιρον τοῦ χωρίου πλεῖστοι ἰθαγενεῖς,μετὰ τῶν ἀποίκων προϊόντος τοῦ χρόνου συγχωνευόμενοι. Καὶ οὕτως ἤρξατο τὸ μέγα ἔργον τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο βίων, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀσιανοῦ, ὅπερ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε ἐπιδιώκων ὁ 'Αλέξανδρος καὶ δι' ἄλλων πολλῶν τρόπων· διὰ τοῦ διορισμοῦ εἰς τὰ ἀνώτατα τοῦ κράτους ἀξιώματα Περσῶν ἅμα καὶ Ἑλλήνων ἐπὶ τῷ αὐτῷ συμπραττόντων σκοπῷ,διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς περσικῆς ἐθιμοταξίας ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ, καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἐθιμοταξίας ταύτης μετὰ ἑλληνικῶν πανηγύρεων καὶ θεατρικῶν παραστάσεων, τὰς ὁποίας δὲν ἔπαυσε τελῶν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀπωτάτας τῆς 'Ασίας χώρας· ἐπὶ πᾶσι δέ, διὰ τῆς μετ' ὀλίγον ἐν αὐτῷ τῷ στρατῷ συγχωνεύσεως ἑλλήνων καὶ περσῶν μαχητῶν. 'Αλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς τῶν δύο στοιχείων συγχωνεύσεως συνεπήγετο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, πολλὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἀρχικοῦ ἑλληνικοῦ βίου, καὶ προσέβαλεν οὕτω πολλὰς ἕξεις, πολλὰς πεποιθήσεις τῶν περὶ τὸν βασιλέα ἀνδρῶν. 'Εντεῦθεν δέ, ἂν ἀφ' ἑνὸς ἐπεδοκιμάζετο ὑπό τινων ἀφωσιωμένων αὐτῷ στρατηγῶν, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος, τοῦ Κρατεροῦ, τοῦ Κοίνου, κατεκρίνετο ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πικρῶς ὑπὸ στρατηγῶν ἑτέρων, καὶ μάλιστα ὑπὸ Φιλώτα τοῦ Παρμενίωνος· ἡ δὲ διχόνοια αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ὀλεθρίας περιπετείας, καὶ πρῶτον εἰς τὴν τραγικὴν τοῦ Φιλώτα καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καταστροφήν, ἥτις συνέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, 330, ἐν Δραγγιανῇ.

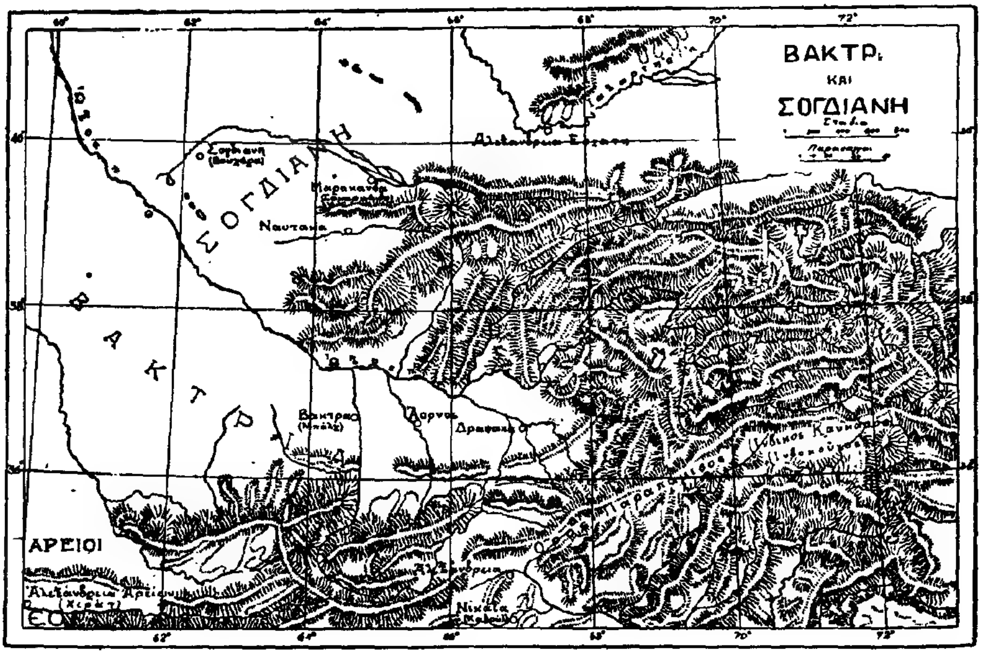
Ὁ Παρμενίων ἦτο ἤδη πρεσβύτης ἀνήρ, ἑβδομηκοντούτης περίπου τὴν ἡλικίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκτιθέμενος εἰς τὰς ἀδιαλείπτους κακουχίας τοῦ προκειμένου πολέμου· ὅθεν κατελείφθη εἰς 'Εκβάτανα ὡς ἀρχηγὸς τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ᾗ ὁ 'Αλέξανδρος κατέθεσε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καὶ ἣν κατέστησε γενικὸν ὁρμητήριον τῶν νέων ἐπὶ τὴν 'Ανατολὴν στρατειῶν. Ὁ Παρμενίων, διὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ στρατιωτικὴν πεῖραν καὶ τὴν πολλὴν πίστιν ἣν εἶχεν ἤδη πρὸς αὐτὸν

Καύκασον ἢ Παροπάνισον ('Ινδουκούχ) ὀρεινοῦ μέρους τοῦ νῦν Παμὶρ καλουμένου ὀροπεδίου, (τοῦ διαχωρίζοντος τὰς ἐν 'Ασίᾳ ρωσικὰς κτήσεις ἀπὸ τῶν ἀγγλικῶν) Παροπάνισος ὑπό τινων ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἰνδικοῦ Γραβακασᾶς = λευκὸν ὄρος (ἄλλοι βλέπουσιν ἐν αὐτῷ τὸ ἀρχαῖον περσικὸν Παροῦ = ὄρος).'Ινδικὸς Καύκασος ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ 'Αλεξάνδρου στρατευσάντων Ἑλλήνων ἐκ τοῦ ἐγχωρίου ὀνόματος Χινδουκούς (**Hindukouch**), ἔνθα τὸ δεύτερον συνθετικὸν **Kouch** ἐξελήφθη ὡς σημαῖνον τὸν Καύκασον, τὸν ἀληθῆ Καύκασον τῶν μύθων. Δόντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὸ ὄρος μετήνεγκον εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς μετὰ τοῦ Καυκάσου συνδεομένους μύθους. 'Εν τῷ νῦν ἐπικρατοῦντι ὀνόματι. Χινδουκούς, ὅπερ φαίνεται ὅτι εἶναι σύνθετον, τὸ πρῶτον μέρος Χινδοῦ δηλοῖ πάντως σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν 'Ινδικόν, τὸ δὲ δεύτερον Kouch οἱ μὲν 'Ινδοὶ ἑρμηνεύουσι φονεὺς ὡς ἐν τῇ διαβάσει ποτὲ τοῦ ὄρους ἀπολομένων δισχιλίων ἰνδῶν δούλων, οἱ δὲ Πέρσαι ἑρμηνεύουσιν ὄρος ἐκ τοῦ περσικοῦ κουχ = ὄρος, καὶ αὕτη ἡ ἑρμηνεία φαίνεται ἡ πιθανωτέρα· Εὐρωπαῖοι δέ τινες ἐρευνηταὶ συνάπτουσι τὴν λέξιν πρὸς τὸ Χοῦς τῆς Π. Διαθήκης, τὸ ὄνομα δηλονότι τοῦ υἱοῦ τοῦ Χάμ, ἐξ οὗ οἱ Χαμιτικοὶ λαοὶ καλοῦνται καὶ Χουσῖται.

ὁ Φίλιππος, ἦτο μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ὁ ὕπατος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἡγεμών. Εἶχε δὲ τρεῖς υἱούς, καὶ τοὺς τρεῖς ἐν τῷ στρατῷ καταταχθέντας· ὁ νεώτατος πάντων, ὁ Ἕκτωρ, εἶχε πνιγῇ πρὸ ἑνὸς καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτοῦ κατὰ τύχην εἰς τὸν Νεῖλον τῆς Αἰγύπτου· ὁ δεύτερος, ὁ Νικάνωρ, ὅστις ἦρχε τῶν ὑπασπιστῶν, νοσήσας εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ· ὁ δὲ πρεσβύτερος. ὁ Φιλώτας, εἶχε τὸ μέγιστον ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ τῶν ἑταίρων, καί, διατελῶν εἰς καθημερινὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον σχέσιν, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἐλάμβανε διαταγάς. Εἰς τὸν Φιλώταν εἶχε καταμηνυθῇ ὅτι στρατιώτης τις συνώμοσε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου· καὶ ἐπειδὴ ὁ Φιλώτας, περιφρονήσας, ὡς φαίνεται, τὸ πρᾶγμα, δὲν τὸ ἀνέφερεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἡ καταμήνυσις ἐπανελήφθη εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα, διατάξαντα τὴν σύλληψιν τοῦ στρατιώτου, ὅστις ὅμως γενόμενος αὐτόχειρ οὐδὲν πλειότερον ἀπεκάλυψεν. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως μετὰ πολλῆς ἀπορίας τὸν Φιλώταν, πῶς δὲν εἶπε τίποτε εἰς αὐτὸν περὶ τῆς συνωμοσίας ταύτης, ὁ Φιλώτας ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἐνόμισε σπουδαίαν τὴν καταμήνυσιν· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ὅτι ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτην. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Φιλώτας εἶχε πολλάκις καυχηθῇ ὅτι ἡ κατάκτησις τῆς Ἀσίας ὀφείλεται κυρίως εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν πατέρα του· εἶχε πολλάκις ἐκμυκτηρίσει τὴν ἀξίωσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅτι ἦτο παῖς Διός· εἶχεν ἐκφράσει πολλάκις τὴν δυσαρέσκειάν του, διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐτίμα καὶ μετεχειρίζετο τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς Μακεδόνας, καὶ εἶχε διὰ τὸν ἀγέρωχον αὐτοῦ τρόπον πολλοὺς ἐν τῷ στρατῷ ἐχθρούς. Ἐξ ὅλων λοιπὸν τούτων τῶν περιστάσεων ὠφελούμενοι ὁ Κρατερὸς καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Φιλώτα ἀντίζηλοι παρέστησαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὡς πρωτουργὸν τῆς συνωμοσίας, τῆς ὁποίας ἀπεσιώπησε τὴν ὕπαρξιν. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὅστις ἦτο ὀξύτατος ἄνθρωπος, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου, ἐπειγόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν, οὔτε εἶχε καιρὸν νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβέστερον τὰ πράγματα, καὶ πρὸ πάντων ἐνόμιζεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃ ἐν τῷ στρατῷ τοιαύτας διχονοίας καὶ ἀναρχίας σπέρματα, διέταξεν ὁπωσοῦν κατεσπευσμένως τὴν σύλληψιν, τὴν δίκην καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Φιλώτα· καὶ μηδὲ εἰς τοῦτο ἀρκούμενος διέταξε συγχρόνως τὸν φόνον τοῦ γηραιοῦ Περμενίωνος, ὅστις διέτριβεν, ὡς εἴπομεν, εἰς Ἐκβάτανα. Ἀντὶ δὲ τοῦ Φιλώτα οὐδένα πλέον διώρισε τῶν ἑταίρων ἀρχηγόν, ἀλλὰ διαιρέσας τὸ σῶμα τοῦτο εἰς δύο μοίρας ἐπέστησε τῆς μὲν μιᾶς ἡγεμόνα τὸν Ἡφαιστίωνα, τῆς δὲ ἄλλης τὸν Κλεῖτον.

Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου κατεκρίθη, καὶ δικαίως, ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ναὶ μὲν ὁ Φιλώτας βασανισθεὶς ὡμολόγησεν, ὡς λέγεται, τήν τε ἰδίαν καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἐνοχὴν ἀλλὰ τοιαύτη ὁμολογία, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἔγινεν, οὐδὲν δύναται νὰ ἔχῃ κῦρος, ἄλλη δὲ ἀπόδειξις οὐδεμία, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη, ὑφίσταται κατὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Καὶ ἂν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὰς πολυχρονίους καὶ ἐπιφανεῖς ὑπηρεσίας αὐτῶν, πῶς νὰ μὴ καταδικάσωμεν τὸν Ἀλέξανδρον διότι δὲν ἐπεχείρησε τοὐλάχιστον ἀκριβεστέραν ἀνάκρισιν, καὶ πῶς νὰ μὴ ἐλεεινολογήσωμεν τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, βλέποντες τὸν ἡμίθεον ἐκεῖνον τῆς Ἀσίας δορικτήτορα ἐμπίπτοντα τοσοῦτον εὐκόλως εἰς τὰς παγίδας τῶν ἰδίων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν παθῶν; Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πρὸ πάντων ἀγανακτήσει κατὰ τοῦ Φιλώτα διὰ τοὺς σαρκασμοὺς αὐτοῦ καὶ τἆλλα ὅσα ἔλεγε κατ' ἰδίαν ἵνα ἐξευτελίσῃ τὰ τοῦ βασιλέως κατορθώματα. Ὁ δὲ Ναπολέων, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, ἐξόριστος ὢν ἐν Ἁγίᾳ Ἑλένῃ, παρετήρει ὀρθῶς ὅτι τὸ μέγιστον λάθος ὅπερ δύναται νὰ πράξῃ κυριάρχης εἶναι νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὰς εἰρωνείας καὶ μεμψιμοιρίας τῶν ἀνθρώπων, διότι τοιαύτη εἶναι ἡ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ εἰλικρινέστατοι τῶν φίλων συνήθως κακολογοῦσιν ἀλλήλους·

Ὁ στρατάρχης Λάνν, ἐξηκολούθει ὁ Ναπολέων, ἀπέθανεν ὑπὲρ ἐμοῦ μαχόμενος ἡρωικῶς, καὶ ὅμως τοσαῦτα ἔλεγε συνήθως κατ' ἐμοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους, ὥστε, ἂν ἤθελον προσέξει εἰς αὐτά, ἔπρεπε πολλάκις νὰ τὸν καταδικάσω ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Ὅ,τι ἄριστον ἔχει νὰ πράξῃ ὁ κυβερνήτης εἶναι νὰ μὴ ἠξεύρῃ τὰ λεγόμενα, διότι, ὅσην δύναμιν ψυχῆς καὶ ἂν ἔχῃ, ὑπάρχουσι λόγοι τοὺς ὁποίους δυσκόλως ἠμπορεῖ νὰ συγχωρήσῃ, καὶ ὁ ἀσφαλέστατος τρόπος τοῦ νὰ τοὺς συγχωρήσῃ εἶναι νὰ τοὺς ἀγνοῇ. Ἀλλὰ μήπως καὶ αὐτὸς ὁ Ναπολέων δὲν ἐθανάτωσε τὸν δοῦκα τοῦ Ἀγγέν, ἐπίσης ἀδίκως ὅσον καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Φιλώταν καὶ τὸν Παρμενίωνα; Ἐφιλοσόφει δὲ ὡς ἀνω-

Βακτριανὴ καὶ Σογδιανή

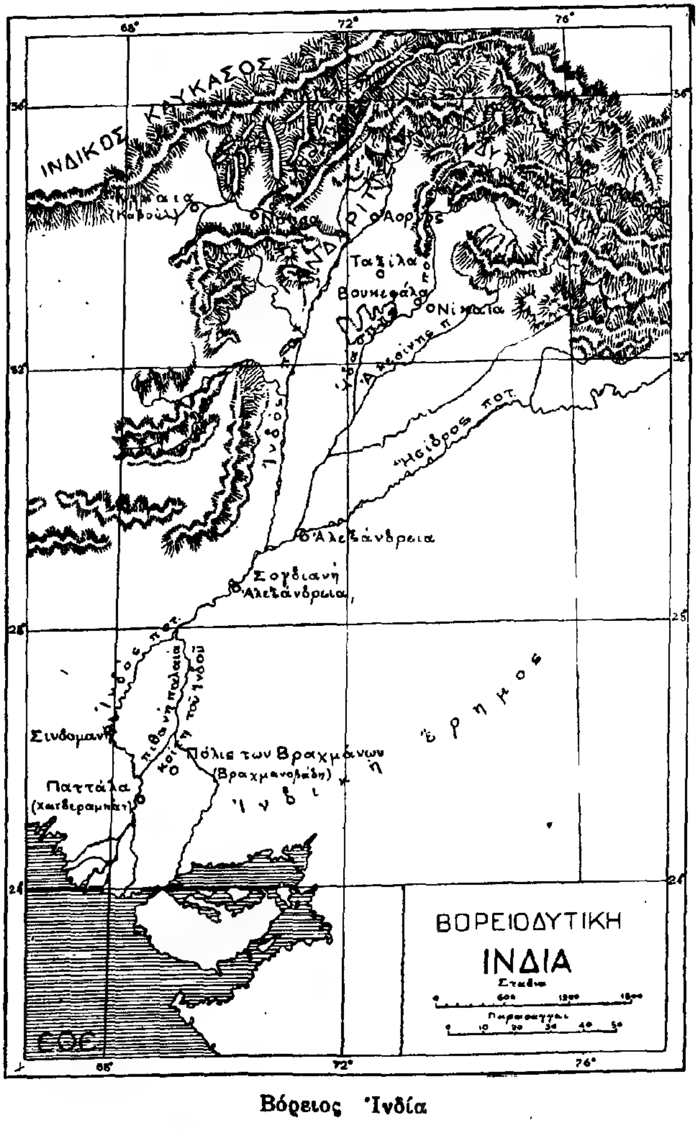
τέρω μακρὰν ὢν ἤδη τῆς τύρβης τῶν πραγμάτων καὶ εἰς ἡλικίαν πεντήκοντα ἐτῶν. Ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος ἥμαρτεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου δυσχερεστάτων περιστάσεων καὶ εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν σώφρονα πεῖραν τοῦ ἐξορίστου τῆς Ἁγίας Ἑλένης.

Τῷ 329 καὶ τῷ 328 ὁ Ἀλέξανδρος κατέκτησε τὴν Βακτριανὴν καὶ τὴν Σογδιανήν, αἵτινες εἶναι αἱ ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεῖσαι ἀνατολικώταται πρὸς βορρᾶν τῆς μεσογείου Ἀσίας χῶραι. Αἱ χῶραι αὗται ἐστασίασαν πολλάκις καὶ ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ ἐπέλθῃ ἐπανειλημμένως πρὸς περιστολὴν καὶ τιμωρίαν αὐτῶν. Ἐν γένει δὲ αἱ ἀνατολικώτεραι ἐκεῖναι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκστρατεῖαι, εἰ καὶ δὲν ἐγένοντο τότε μάχαι μεγάλαι ἐκ παρατάξεως, ἀπέβησαν ὅμως δυσχερέσταται, διὰ τὸ δυσπρόσοδον τοῦ τόπου καὶ τὴν πεισματώδη τῶν κατοίκων ἀντίστασιν· οὐδὲν ὅμως ἠδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν ἀκατάσχετον δορικτήτορα. Ἐκεῖ παρὰ τὸν Ἰαξάρτην ποταμὸν ἔκτισε πόλιν νέαν, Ἀλεξάνδρειαν τὴν καλουμένην παρὰ τῷ Τανάιδι, διότι οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον τὸν Ἰαξάρτην καὶ Τάναϊν. Ἐκεῖ συνέλαβεν, ἐδίκασε καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Βῆσσον, ὅστις, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν Δαρεῖον, φορέσας τὴν τιάραν καὶ τὴν περσικὴν στολήν, μετονομασθεὶς δὲ

'Αρταξέρξης, καὶ λέγων ἑαυτὸν βασιλέα τῆς 'Ασίας, ἐτόλμησε νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τὸν ἐν Γαυγαμήλοις νικητήν. 'Αλλ' ἐκεῖ ὁμοίως ἀνεφάνησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αἱ δυσχέρειαι τῆς τῶν δύο βίων, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀσιανοῦ, συγχωνεύσεως, καὶ ἐπήνεγκον αὖθις τραγικάς τινας περὶ τὸν 'Αλέξανδρον σκηνάς.

Οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνθυμοῦνται βεβαίως τὸν Κλεῖτον ἐκεῖνον, ὅστις κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἀποκόψας τὸν τοῦ Πέρσου Σπιθριδάτου βραχίονα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ βραχίων οὗτος κατέπιπτεν ἤδη ἐπὶ τὸν βασιλέα. 'Από τοῦ θανάτου τοῦ Φιλώτα εἰς τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον εἶχεν ἐπιτραπῆ ἡ ἡγεμονία τῆς μιᾶς τῶν ἑταίρων μοίρας, ὧν ἡ ἄλλη ἐστρατηγεῖτο ὑπὸ 'Ηφαιστίωνος. Πλὴν τούτου ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κλεῖτου Λανίκη εἶχεν ἀναθρέψει τὸν 'Αλέξανδρον, καὶ δύο αὐτῆς υἱοὶ εἶχον ἤδη πέσει εἰς τὰς ἐν 'Ασίᾳ μάχας· ὥστε πολυειδεῖς δεσμοὶ στοργῆς, εὐγνωμοσύνης καὶ ἐξαιρέτου ὑπολήψεως, συνέδεον τὸν 'Αλέξανδρον μετὰ τοῦ Κλείτου. 'Αλλ' ὁ Κλεῖτος ἦτο ἐκ τῶν φίλων ἐκείνων τοῦ βασιλέως οἵτινες ἀπεδοκίμαζον τὰς παραχωρήσεις ὅσας οὗτος ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ κάμνῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ, ἀποδεχόμενός τινας τῶν βαρβαρικῶν ἐθίμων ἵνα εὐχερέστερον μεταπλάσῃ τοὺς 'Ασιανοὺς ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον· καὶ ἰδίως ὁ Κλεῖτος δὲν ἠνείχετο τὴν παρεισαχθεῖσαν ἐν τῇ αὐλῇ περσικὴν ἐθιμοταξίαν καὶ τὰς κολακείας καὶ ἐξευτελίσεις, εἰς ἃς πολλοὶ περὶ τὸν 'Αλέξανδρον ἐξώκελλον καὶ εἰς ἃς αὐτὸς οὗτος ἐφαίνετο ἤδη ἐνασμενιζόμενος. Τελουμένης δέ ποτε εἰς Μαράκανδα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σογδιανῆς, τὴν σημερινὴν Σαμαρκάνδαν, θυσίας εἰς τιμὴν τῶν Διοσκούρων, καὶ τῆς εὐωχίας παραταθείσης πολὺ ἐπὶ τὸ βαρβαρικώτερον, τινὲς τῶν συνδαιτυμόνων μεθύσαντες ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ πότου περιέπεσον εἰς πολλὴν φλυαρίαν, ἠξίωσαν ὅτι τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αλεξάνδρου εἶναι ἀνώτερα τῶν ἔργων τοῦ Πολυδεύκους καὶ Κάστορος, ἀνώτερα τῶν ἄθλων τοῦ 'Ηρακλέους καὶ ἀνώτερα τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πεπραγμένων. 'Ο Κλεῖτος, ὅστις ἦτο παρών, δὲν ἠμπόρεσε νὰ σιωπήσῃ, καὶ ἤλεγξε μὲν τοὺς ἐκφαυλίζοντας τὰ τῶν πάλαι ἡρώων ἔργα, παροξυνόμενος δὲ ὁμοίως ὑπὸ τοῦ οἴνου προσέθηκεν ὅτι οὐδὲ τὰ τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰσὶ τοσοῦτον μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ὅσον ἐκεῖνοι λέγουσι, διότι δὲν διέπραξεν αὐτὰ μόνος, ἀλλὰ πολλὰ ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν αὐτοῦ ἐγένοντο. Τοῦτο ἐπείραξε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὸν 'Αλέξανδρον, ὅστις ὠνείδισε τὸν Κλεῖτον ὡς διαστασιάζοντα τὸν στρατὸν διὰ τοιούτων λόγων, καὶ παντάπασιν ἐκτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος, ὡς καὶ δειλὸν ἠθέλησε τὸν Κλεῖτον νὰ ὀνομάσῃ. Τότε ὁ Κλεῖτος ἐπαναστὰς «καὶ ὅμως, εἶπεν, αὕτη ἡ δειλία ἔσωσε σὲ τὸν ἐκ θεῶν, ἐνῷ ἤδη ἐπεκρέματο ἐπὶ τοῦ τραχήλου σου τὸ τοῦ Σπιθριδάτου ξίφος· καὶ τῷ Μακεδόνων αἵματι καὶ τοῖς τραύμασι τούτοις ἐγένου τηλικοῦτος, ὥστ' Ἄμμωνι σαυτὸν εἰσποιεῖν, ἀπειπάμενος Φίλιππον». Καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐρεθιζόμενος «τοιαῦτα λοιπόν, ἀνέκραξεν, ἔμελλον νὰ εἶναι τὰ τέλη τῶν κόπων ἡμῶν! Μακάριοι οἱ ἤδη ἀποθανόντες πρὶν ἴδωσι τοὺς Μακεδόνας διὰ μηδικῶν τιμωρουμένους ῥάβδων καὶ Περσῶν δεομένους ἵνα προσέλθωσι τῷ βασιλεῖ».'Η ἔρις ἀπέβη οὕτως ἀδιάλλακτος, τοσούτῳ μᾶλλον ἀδιάλλακτος ὅσῳ ὁ Κλεῖτος ἀπὸ λόγου εἰς λόγον φερόμενος δὲν ἐδίστασε νὰ ἐλέγξῃ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τὸν ἄδικον τοῦ Φιλώτα καὶ τοῦ Παρμενίωνος θάνατον. Ὅθεν ἐξαγριωθεὶς ὁ 'Αλέξανδρος ὥρμησεν ἤδη ἐπὶ τὸν Κλεῖτον· καὶ οἱ μὲν παρόντες ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Περδίκκας καὶ ἄλλοι, ἠγωνίσθησαν ἐπί τινα χρόνον νὰ ἀναχαιτίσωσιν αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιμείνωσι πολὺ κατακρατοῦντες τὸν βασιλέα κατώρθωσεν οὗτος νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς των, καὶ κτυπήσας διὰ τῆς σαρίσσης τὸν Κλεῖτον ἐξήπλωσεν αὐτὸν κατὰ γῆς. Ναὶ μέν, ἅμα διαπράξας τὸν

ὀλέθριον τοῦτον φόνον καὶ ἰδὼν νεκρὸν ἐνώπιόν του τὸν ἀρχαῖον συναγωνιστήν, τὸν σωτῆρα, τὸν ἀδελφὸν τῆς τροφοῦ Λανίκης, κατελήφθη ὑπὸ μετανοίας οἰκτρᾶς καὶ ἐθρήνησε καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν τοῦ ζῆν ἀνεκήρυξε. Ταῦτα δὲ πάντα ἐμαρτύρησαν ὁπόσον εὐγενὴς ἦτο ἡ φύσις ἐκείνη, εἰ καὶ ὑπὸ στιγμιαίων παραφορῶν ἐκ διαλειμμάτων τυφλουμένη. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Αἱ παραφοραὶ ἦσαν δειναί· τὰ πάθη ὀξύτατα· αἱ περιστάσεις δυσχερεῖς· αἱ ἀφορμαὶ τῶν διενέξεων ἀδιάκοποι· ὥστε τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη εἰς ἀληθῆ τραγῳδίαν μετεβλήθησαν.

Βόρειος Ἰνδία

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Ἀλέξανδρος διατελῶν εἰς Βάκτρα ἔγημε τὴν καλὴν Ῥωξάνην, τὴν θυγατέρα τοῦ Βακτρίου Ὀξυάρτου. Αἱ ἕνεκα τῶν γάμων τούτων πανηγύρεις ἐτελέσθησαν μετ' ἀσιανῆς μεγαλοπρεπείας, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπήτησεν ἤδη νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸν ὡς ἄλλον μέγαν βασιλέα οὐ μόνον οἱ Πέρσαι ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες. Τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς νέας δυσαρεσκείας· διότι ἡ προσκύνησις παρεξηγεῖτο, καί, ἐνῷ παρ' Ἀσιανοῖς ἦτο τιμὴ ἀπονεμομένη τῷ βασιλεῖ, παρ' Ἕλλησιν ἐλογίζετο ὡς τιμὴ προσήκουσα μόνῳ τῷ θεῷ. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν περὶ αὐτὸν λογίων ἀνδρῶν, ὁ Ἀνάξαρχος, ὁ Κλέων, ὁ ποιητὴς Ἆγις ὁ ἀργεῖος, δὲν ἐδίστασαν νὰ κύψωσι τὸν αὐχένα εἰς τὴν ἀξίωσιν ἐκείνην· ἄλλοι ὅμως, καὶ ἰδίως ὁ Καλλισθένης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπεποιήθησαν ἀναφανδὸν νὰ ἀπονείμωσι τιμὴν τοιαύτην εἰς ἁπλοῦν θνητὸν ἄνθρωπον. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος δὲν ἐτόλμησε κατ' ἀρχὰς νὰ τιμωρήσῃ τὸν Καλλισθένην, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περίστασίς τις σπουδαιοτέρα ἐπήνεγκε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός. Τινὲς τῶν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον παίδων, περὶ ὧν ἐλάβομεν ἀνωτέρω ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν πρα-

Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΡΩΞΑΝΗΣ ΕΝ ΣΟΥΣΟΙΣ

(Εἰκὼν Α. Μύλλερ ἐν τῷ Μαξιμιλιανείῳ τοῦ Μονάχου)

(Β΄α΄ 108)

γματευόμενοι περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὀργισθέντες διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τοὺς τρόπους καὶ εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ βασιλέως ἀλλοίωσιν, συνώμοσαν κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Οὐδεμία ὑπῆρχεν ὑπόδειξις ὅτι ὁ Καλλισθένης μετεῖχεν ὁπωσδήποτε τῆς συνωμοσίας ταύτης· ἀλλ' εἷς τῶν πρωταιτίων αὐτῆς, ὁ παῖς Ἑρμόλαος, ἦτο στενὸς φίλος καὶ θαυμαστὴς τοῦ φιλοσόφου· ἀλλ' ὁ Καλλισθένης ἀντεπολιτεύετο, ὡς εἴδομεν, εἰς τοὺς νέους τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου· ταῦτα ἤρκεσαν ἵνα περιπλακῇ, ἀδίκως καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, εἰς τὸ κακούργημα, καί, μετὰ τὸν θάνατον τῶν παίδων στρεβλωθείς, ἐκρεμάσθη καὶ αὐτός.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐν τούτοις αὗται στάσεις, συνωμοσίαι, σφαγαὶ δὲν ἴσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸν Ἀλέξανδρον οὔτε ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς ἀναμορφώσεως τῆς Ἀσίας οὔτε ἀπὸ ἀδιαλείπτων πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς κατακτήσεων. Τὸ ἔτι παραδοξότερον ἴσως εἶναι ὅτι, μηδέποτε παύσας τοῦ νὰ τέρπεται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἰλιάδος ἣν εἶχε πάντοτε παρ' ἑαυτῷ, ἔγραφε τότε εἰς τὸν Ἅρπαλον νά τῳ στείλῃ προσέτι καὶ τὰς βίβλους τοῦ Φιλίστου, καὶ τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Αἰσχύλου, καὶ τοὺς Τελέστου καὶ Φιλοξένου διθυράμβους (1). Ἄνθρωπος τῇ ἀληθείᾳ ὑπεράνθρωπος, ὅστις ἐν μέσῳ τηλικούτων φοβερῶν περισπασμῶν ᾐσθάνετο πάντοτε τὴν ἀνάγκην νὰ δροσίζῃ ἑαυτὸν διὰ τῶν ναμάτων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἱστορίας. Κατὰ δὲ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 327 ἀνεχώρησεν ἀπὸ Βακτριανῆς ἐπὶ τὴν τῆς Ἰνδικῆς κατάκτησιν. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔτος τοῦτο κατέλαβε τὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ χώρας, κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 326 διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ ἔπειτα τὸν Ὑδάσπην, εἰς τὴν ἀντιπέραν τοῦ ὁποίου ὄχθην κατετρόπωσε καὶ ᾐχμαλώτευσε τὸν ἰνδὸν ἡγεμόνα Πῶρον, κτίσας ἐκεῖ καὶ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας Βουκεφάλαν καὶ Νίκαιαν. Μετὰ ταῦτα, βαίνων πάντοτε πρὸς ἀνατολάς, ἐπέρασε τὸν Ἀκεσίνην ποταμὸν καὶ κατόπιν τούτου τὸν Ὑδραώτην, μεθ' ὃ ἐπορεύθη πρὸς τὸν Ὕφασιν, ὅστις εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ Ἰνδικοῦ πενταποτάμου ρεῦμα. Ἀλλά, ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ περάσῃ καὶ τοῦτον τὸν ποταμὸν καὶ ἔδωκεν ἤδη τὰς περὶ τούτου διαταγάς, πρώτην ἤδη φορὰν ὁ στρατὸς ἅπας, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀπέδειξαν τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῶν διὰ τοὺς ἀκαταπαύστους ἐκείνους ἀγῶνας, εἰς οὓς ἐξέθετεν αὐτοὺς ἡ ἀκατάσχετος πρὸς τὰ πρόσω ὁρμὴ τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠγωνίσθη μὲν νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι ὁ στρατὸς ἐπέμεινεν ἀποποιούμενος νὰ προχωρήσῃ· ἀπέβησαν δὲ καὶ τὰ ἱερὰ οὐχὶ αἴσια, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐπιστροφήν.

Πρὶν ὅμως ὑποχωρήσῃ διέταξε τὴν στρατιὰν νὰ κατασκευάσῃ, παρὰ τὴν δυτικὴν τοῦ Ὑφάσιος ποταμοῦ ὄχθην, δώδεκα βωμούς, τὸ μὲν ὕψος ἴσους τῶν μεγίστων πύργων, τὸ δὲ εὖρος ἔτι μείζονας, εἰς ἔνδειξιν τοῦ ἀπωτάτου σημείου εἰς ὃ ἔφθασε κατὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν. Κατασκευασθέντων δὲ τῶν βωμῶν, ἔθυσεν ἐπ' αὐτῶν κατὰ τὰ νόμιμα εὐχαριστήριον εἰς τοὺς θεοὺς θυσίαν καὶ ἀγῶνα ἐποίησε γυμνικόν τε καὶ ἱππικόν. Καὶ τότε, περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 326, ἐπεχείρησε τὴν ἀπὸ τοῦ Ὑφάσιος κάθοδον καὶ ἐπανῆλθε πρῶτον εἰς Νίκαιαν. Εἰς Νίκαιαν ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ γνωρίσῃ τὸ κάτω τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέρος. Ὅθεν ἐν ἀρχῇ τοῦ Νοεμβρίου κατέπλευσεν ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου, καὶ φθάσας εἰς τὸ μέρος ὅπου ὁ Ἰνδὸς εἰσδέχεται τὸν μέγαν ἀνατολικὸν βραχίονα, εἰς τὸν ὁποῖον συμβάλλουσιν ἅπαντα τὰ ρεύματα τοῦ πενταποτάμου, ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ἐνταῦθα πόλιν ἑλληνικήν, τὴν παρὰ τὸν Ἰνδὸν Ἀλεξάνδρειαν· διότι ἔκρινε μὲν τὸν χῶρον

(1) Τοῦ περιφήμου Συρακουσίου συγγραφέως ἱστορίας τῆς Σικελίας, φίλου τοῦ τυράννου Συρακουσίου Διονυσίου τοῦ νεωτέρου.

ἐπιτηδειότατον εἴς τε τὰς μεταξὺ τῆς μεσογαίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδικοῦ συναλλαγὰς καὶ εἰς τὴν τῆς χώρας κατοχήν, ἤλπισε δὲ ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη, ἥτις ἔμελλε νὰ ἀποτελέσῃ τὸ μεσημβρινώτατον σημεῖον τῆς ἰνδικῆς σατραπείας, θέλει ἀποβῆ διὰ τῆς ἐμπορίας τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἀξιόλογος καὶ ἀκμαία. Περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 325 ἀνέζευξεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Ἰνδὸν Ἀλεξανδρείας καὶ φθάσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σόγδων (1) μετωνόμασεν αὐτὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Σόγδοις καὶ κατέστησε δεύτερον σταθμὸν τοῦ περὶ τὸν Ἰνδὸν ἑλληνικοῦ βίου. Σατράπης δὲ ἁπάσης τῆς περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν χώρας ἀνεδείχθη ὁ Πύθων, ὅστις ἔμεινεν ἐκεῖ μετὰ 10.000 ἀνδρῶν, διότι ὁ στρατὸς δὲν ἔπαυσε λαμβάνων ἐπικουρίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀξιολόγους ἐξ Εὐρώπης, δι᾽ ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰ διάφορα αὐτὰ ἀποσπάσματα τὰ ὁποῖα καθ᾽ ὁδὸν κατέλειπε. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου ἔφθασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Πάταλα, ὅπου σχίζεται ὁ Ἰνδὸς εἰς δύο βραχίονας, σχηματίζοντας τὸ δέλτα αὐτοῦ, καὶ διέταξε τὸν Ἡφαιστίωνα νὰ τειχίσῃ ἐνταῦθα ἄκραν καὶ νὰ κατασκευάσῃ ναύσταθμον καὶ νεωσοίκους, καταστήσας τὸν χῶρον ἐκεῖνον τρίτον ἀξιόλογον περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν σταθμόν. Ἐκ Πατάλων δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ ἀνακομίσῃ τὸν στρατὸν διὰ ξηρᾶς, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Νέαρχον νὰ ὁδηγήσῃ τὸν στόλον καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου διάπλουν τοῦ Ὠκεανοῦ, ἵνα καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων τοῦ βασιλέως βουλευμάτων, περὶ τῆς ἐμπορικῆς συναφείας τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Ἡ ἐκ Πατάλων ἀνάζευξις ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου 325· καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ὠρειτῶν, διατάσσεται ὁ Ἡφαιστίων νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἔθνους Ῥαμβακίαν, καὶ ἀποικίσας ἐνταῦθα τὴν ἐν Ὠρείταις Ἀλεξάνδρειαν, νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τῆς σατραπείας τῶν Ὠρειτῶν. Προβαίνουσι δὲ ἤδη, οὐ μακρὰν τῆς παραλίας, εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰχθυοφάγων, ἔπειτα ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ μεσογειότερα, καὶ περιπίπτουσιν εἰς ἐρήμους φοβεράς, ὅπου παθόντες τὰ πάνδεινα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀποπλανῶνται τῆς ὁδοῦ. Ἀλλ᾽ εὐτυχῶς ἀπαντῶσι πάλιν τὴν παραλίαν, ὁδεύουσι δι᾽ αὐτῆς ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας, τρέπονται αὖθις πρὸς τὴν μεσογαίαν καὶ φθάνουσι, διὰ καρποφόρων καὶ ἱλαρῶν χωρῶν, εἰς Πούρα, πρωτεύουσαν τῆς σατραπείας τῆς Γεδρωσίας. Ἐντεῦθεν προχωροῦσιν, ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου, πρὸς τὴν Καρμανίαν (2), εἰς τὰ παράλια τῆς ὁποίας ἔφθασε καὶ ὁ Νέαρχος αἰσίως, ἐκπλεύσας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου. Καὶ ὁ μὲν στόλος διετάχθη ἤδη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον πλοῦν μέχρι τοῦ Πασιτίγριος, καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου νὰ πλεύσῃ εἰς Σοῦσα. Ὁ δὲ Ἡφαιστίων παρηγγέλθη νὰ ὁδεύσῃ μετὰ τῆς πλείστης στρατιᾶς εἰς Περσίδα, διὰ τῆς παραλίας, οὔσης κατὰ τὴν χειμερινὴν ὥραν μαλακωτέρας· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπορεύθη διὰ τῆς συντομωτάτης εἰς Περσέπολιν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σοῦσα, ὅπου ἔφθασε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 324.

---

(1) Οἱ Σόγδοι οὗτοι οἱ κατὰ τὸν κάτω ῥοῦν τοῦ Ἰνδοῦ οἰκοῦντες οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τοὺς Σογδιαίους ἢ Σογδιανοὺς τῆς Σογδίας καὶ Σογδιανῆς καλουμένης χώρας τῆς μέσης Ἀσίας (τῆς νῦν δηλονότι Βουχάρας), ἧς πρωτεύουσα ἦν ἡ προμνημονευθεῖσα Μαράκανδα (ἡ ἔπειτα Σαμαρκάνδη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Περσῶν καὶ Τούρκων κληθεῖσα καὶ νῦν καλουμένη κατὰ τὸν συνήθη ἐν τῇ τουρκικῇ τρόπον τοῦ μετασχηματίζειν τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα πόλεων ἐξ αἰτιατικῆς μετὰ τῆς εἰς προθέσεως: εἰς τὴν πόλιν=Ἰσταμπούλ, εἰς Νικομήδειαν=Ἰσνικμίδ, εἰς Νίκαιαν=Ἰσνίκ, εἰς τὴν Κῶ=Στάγκογ).

(2) Τὴν νῦν Κερμὰν καλουμένην περσικὴν χώραν.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς Σοῦσα καὶ εἰς Σουσιανὴν ἐπί τινας μῆνας· καὶ πρώτην ταύτην φορὰν ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του διετέλεσε τοσοῦτον χρόνον ἀπέχων παντὸς πολεμικοῦ ἐπιχειρήματος. Ἀλλ' ἐνησχόλησαν αὐτὸν ἤδη φροντίδες οὐδὲν ἧττον δυσχερεῖς, ἡ διοίκησις τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου κράτους καὶ ἡ βαθμηδὸν ὁλοσχερεστέρα συγχώνευσις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἀσιανοῦ βίου. Κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν, ἤτοι ἀφ' ἧς ἀπῆλθεν ἐξ Ὑρκανίας πρὸς ἀνατολὰς εἰς καταδίωξιν τοῦ Βήσσου, οἱ σατράπαι, τοὺς ὁποίους εἶχε διορίσει εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθείσας ἀπεράντους χώρας, εἶχον ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν· οὐ μόνον ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο, ἀπὸ Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς καὶ Ἰνδικῆς, νὰ ἐπιτηρῇ αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ φῆμαι πιθανώταται ἐπανειλημμένως διεδόθησαν ὅτι ἀπέθανεν ἢ ἄλλως ἀπωλέσθη. Ἐντεῦθεν εὐκόλως ἐννοεῖται ὁποία ἀναρχία καὶ ἀκολασία ἐπεκράτησεν εἰς ὅλας τὰς τῆς μέσης καὶ δυτικωτέρας Ἀσίας χώρας. Οἱ σατράπαι, οὐδένα ἤδη φοβούμενοι τῶν πράξεων αὐτῶν ἔλεγχον, ἐτράπησαν εἰς καταπιέσεις καὶ καταχρήσεις, ἐσύλησαν τὰ ἱερά, ἐλήστευσαν τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ταμεῖα, καὶ πολλοί, ὑπολαβόντες ἑαυτοὺς ὅλως αὐτοκεφάλους, συνεκρότησαν ἰδίους μισθοφορικοὺς στρατούς. Ἡ αἰφνίδιος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπάνοδος ὡς κεραυνὸς διέλυσε τὰ ὄνειρα ταῦτα, καὶ ἄλλοι μὲν ἐζήτησαν διὰ φυγῆς σωτηρίαν, οἷος ὁ διαβόητος τῆς Βαβυλῶνος σατράπης Ἅρπαλος, ὅστις, καταναλώσας εἰς ἑταίρας καὶ ἄλλας ἀσωτίας ἄπειρα χρήματα, ὑπὸ τηλικούτου κατελήφθη τρόμου ἅμα ἤκουσε τὸν Ἀλέξανδρον πλησιάζοντα εἰς Σουσιανήν, ὥστε παραλαβὼν θησαυρὸν μέγαν καί τινας μισθοφόρους κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλους παραλαβὼν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ θανάτου ἐτιμώρησεν, ἐν οἷς καὶ Ἀβουλίτην τὸν σατράπην τῆς Σουσιανῆς, καὶ τὸν υἱὸν τούτου Ὀξάθρην, τὸν ὁποῖον ἰδίᾳ χειρὶ ἀπέκτεινεν. Ἅπαντας δὲ τοὺς σατράπας αὐστηρῶς διέταξε νὰ διαλύσωσι τοὺς μισθοφόρους, καὶ ἐν γένει μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐν πολέμῳ τε καὶ εἰρήνῃ δραστηριότητος καὶ ὀξύτητος ἐξήτασε τὰ παράπονα, ἀνέκρινε τοὺς κατηγορουμένους, ἐτιμώρησε τοὺς ἐνόχους. Οὐδὲ εἰς ταῦτα μόνα ἠρκέσθη ὁ Ἀλέξανδρος· ἐνόμισεν ἤδη συντελεστικώτατον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βουλεύματος νὰ συνάψῃ μὲν διὰ γάμων τοὺς περὶ αὐτὸν Ἕλληνας μετὰ Περσίδων, νὰ κατατάξῃ δὲ τοὺς ἐγχωρίους εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὅθεν ἐτέλεσε τότε εἰς Σοῦσα μεγάλην τινὰ ἑλληνοασιανὴν γαμήλιον πανήγυριν. Καὶ πρῶτος αὐτός, ἀφοῦ συνεζεύχθη ἐν Βακτριανῇ, ὡς προείπομεν, τὴν Ρωξάνην, ἔλαβε δὲ νῦν δύο ἑτέρας γυναῖκας, τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Στάτειραν, καὶ Παρύσατιν τὴν θυγατέρα τοῦ προτέρου βασιλέως Ὤχου. Συγχρόνως δὲ κατέπεισε, διὰ προτροπῶν καὶ δώρων, ὀγδοήκοντα τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων καὶ ἀξιωματικῶν νὰ λάβωσι γυναῖκας ἐκ τῶν πρώτων περσικῶν οἴκων, καὶ ἐν γένει ἐβράβευσε πολυτελῶς πάντας τοὺς Μακεδόνας ὅσοι ἤθελον νὰ συζευχθῶσι Περσίδας. Οἱ γάμοι οὗτοι ἐπανηγυρίσθησαν διὰ λαμπρῶν ἑορτῶν, καθ' ἃς παραδόξως ὁπωσοῦν συνεδυάσθησαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ ἀσιανὰ ἔθιμα καὶ ἅπασα ἡ τοσοῦτον ἀντίθετος ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ δίαιτα.

Ἀραμαϊκὸν νόμισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου.

(Ἡ θεὰ Ἀτέργατις καὶ ἀραμαϊκὴ ἐπιγραφὴ «Ἀτταγάθη» — Ἀγαθὴ θεά· Λέων κατατρώγων ταῦρον καὶ ἐπιγραφὴ ἀραμαϊκὴ «Ἀλέξανδρος»)

Ἐν τούτοις ἡ δυσαρέσκεα τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν τῶν πατρίων ἐθίμων δὲν ἔπαυε παραγομένη. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἠγωνίζετο ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κατευνάζῃ αὐτήν, καὶ ἐπὶ τούτῳ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπλήρωσε τότε ἅπαντα τὰ χρηματικὰ

χρέη τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, συμποσωθέντα κατά τινας μὲν εἰς 10.000 τάλαντα, κατὰ δὲ τὸν ᾿Αρριανὸν εἰς 20 χιλιάδες, ἤτοι εἰς 120.000.000 ἀρχαίων ἀττικῶν δραχμῶν. ᾿Αλλὰ δὲν ἀπετρέπετο ἕνεκα τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐκείνης ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κυρίου βουλεύματος, ἐπὶ δὲ τούτῳ στρατολογήσας ἤδη ἀπὸ τῶν διαφόρων σατραπειῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων, ἤτοι τῆς Σογδιανῆς, τῆς Βακτριανῆς, τῆς Δραγγιανῆς, τῆς ᾿Αραχωσίας καὶ ἄλλων, 30.000 νέων, καὶ ὁπλίσας αὐτοὺς καὶ ἀσκήσας ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον καὶ καλέσας «ἐπιγόνους» κατέταξεν εἰς τὸν στρατόν. Κατέλεξε δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑταίρους πολλοὺς πέρσας ἀξιωματικούς τε καὶ στρατιώτας.

Ταῦτα πάντα ἐλύπουν τοὺς Μακεδόνας, ὡς παντάπασιν ἤδη βαρβαρίζοντος τῇ γνώμῃ ᾿Αλεξάνδρου καὶ καταφρονοῦντος τά τε μακεδονικὰ ἔθιμα καὶ αὐτοὺς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ λύπη αὕτη ἐξετράπη εἰς ἀληθῆ στάσιν, ὅτε ὁ βασιλεὺς πεποιθὼς εἰς τὴν κάλλιστα ὀργανωθεῖσαν νέαν ἐκείνην δύναμιν καὶ προαιρούμενος ἐνταῦτῷ νὰ ἀναπαύσῃ τοὺς γεροντοτέρους τῶν στρατιωτῶν ἀνήγγειλεν ὅτι θέλει ἀποπέμψει αὐτοὺς εἰς τὰ ἴδια, βραβεύων τὰς πολλὰς καὶ λαμπρὰς ὑπηρεσίας των δι᾿ἀμοιβῶν δαψιλῶν. Γενικὴ τότε ἠγέρθη ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ κραυγή, προσκαλοῦσα αὐτὸν νὰ ἀπολύσῃ ἅπαντας, ἐπιχειρήσῃ δὲ ἐκστρατείας νέας μετὰ τοῦ πατρὸς Ἄμμωνος καὶ περσῶν νεανίσκων. ᾿Αλλ᾿ ὁ ᾿Αλέξανδρος, διὰ τολμηρῶν τινων τιμωριῶν, καὶ γενναίων ἐλέγχων, καὶ ἐπιτηδείων περιποιήσεων, καθυπήγαγεν αὖθις εἰς πειθαρχίαν τὸν ἀφηνιάσαντα στρατόν, ὅστις μετανοήσας καὶ μέχρι δακρύων συγκινηθεὶς ἐζήτησεν ἐπὶ τέλους συγγνώμην. Τότε ἐτέλεσεν ὁ βασιλεύς, ἐπὶ τῇ συνδιαλλαγῇ ταύτῃ, τὴν μᾶλλον ἀξιομνημόνευτον ἴσως τῶν μικτῶν αὐτοῦ πανηγύρεων· ἐποίησε θυσίαν τοῖς θεοῖς κατὰ τὸν πάτριον νόμον καὶ εὐωχίαν δημοτελῆ, καθημένων ἀναμὶξ περὶ αὐτὸν Μακεδόνων, Περσῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ἅπαντες δέ, αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κρατῆρος ἔπιον, καὶ τὰς αὐτὰς ἔπραξαν σπονδάς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων καὶ τῶν μάγων τῆς Περσίας. Καὶ ηὔχετο ὁ βασιλεὺς τά τε ἄλλα ἀγαθὰ καὶ ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε Μακεδόσι καὶ Πέρσαις. Μεθ᾿ὃ ἀπεχωρίσθησαν τοῦ στρατοῦ μύριοι ἄνδρες, ὅσοι διὰ γῆρας ἤ τινα ἄλλην συμφορὰν κατέστησαν ἀπόλεμοι καί, πολυειδῶς βραβευθέντες καὶ ἀνταμειφθέντες, ἀπεπέμφθησαν εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ τὸν πιστὸν αὐτοῦ Κρατερόν, ὅν, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, εἶπεν «ὅτι ἴσον τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ ἄγει».

Ταῦτα διαπράξας καὶ νέας μελετῶν διὰ τοῦ οὕτως ἀνοργανωθέντος στρατοῦ ἐπιχειρήσεις ἦλθεν ὁ ᾿Αλέξανδρος περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 324 εἰς ᾿Εκβάτανα, ὅπου ἐτέλεσε πάλιν μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ πότους. ᾿Αλλ᾿ἐνταῦθα ἔπαθεν ἀτυχίαν μεγάλην. Ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος, ὃν ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς, ὡς ἄλλον Πάτροκλον, ὁ νέος οὗτος ᾿Αχιλλεὺς ἠγάπησεν, ὁ Ἡφαιστίων, νοσήσας ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν ἀσωτιῶν τοῦ βίου, ὃν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπό τινος διῆγον, ἀπέθανε τότε εἰς ᾿Εκβάτανα. Ἡ θλῖψις ἣν ὁ βασιλεὺς ᾐσθάνθη διὰ τὴν στέρησιν τοῦ ἀρίστου τούτου τῶν φίλων ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος καὶ τόσῳ βαρύτερον ἐπλήγωσεν αὐτὸν ὅσῳ καὶ αὐτὸς ἤδη ὁ ᾿Αλέξανδρος, ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη σωφρονέστατος ἀναδειχθείς, εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς ἀκατάσχετον πρὸς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ῥοπήν, ἥτις συνδυαζομένη μὲ τὴν ἄμετρον ἐκείνην περὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν διοίκησιν ἔντασιν δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τέλους εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσῃ ὀλεθρίως εἴς τε τὸ ἦθος, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὅσον ἀθλητικὰ καὶ ἂν ἦσαν. Οὕτω καταβεβλημένος ἀπῆλθεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος εἰς Βαβυλῶνα, ἣν ἐμελέτα νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ὅλου κράτους, καὶ ὅπου ἐσκόπει νὰ ἐπιχειρήσῃ νέας ἐπὶ τὴν ᾿Αραβίαν παρασκευάς. Καθ᾿ ὁδὸν δὲ ἔλαβεν ἀπόδειξιν τρανοτάτην τῆς φήμης ἣν τοσαῦτα θαυμάσια κατορθώματα περιεποίησαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθ᾿ἅπασαν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην. Διότι προσῆλθον πρὸς

αὐτὸν ἀλλεπαλλήλως πρέσβεις τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς Λιβύης, πρέσβεις τῆς Καρχηδόνος, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Σαρδοῦς, τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν, τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Βρεττίων καὶ Λευκανῶν, καὶ Τυρρηνῶν, ὡς δέ τινες ἀξιοῦσι καὶ αὐτῶν τῶν Ρωμαίων, μετρίαν ἔτι τότε κεκτημένων τὴν δύναμιν κατὰ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἔτι παραδοξότερα ὀνόματα πρέσβεων ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα· Αἰθίοπας, ἀπὸ τῆς ἐπέκεινα τῆς Αἰγύπτου ἀπωτάτης μεσημβρίας, Σκύθας ἀπὸ τοῦ ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου βορρᾶ, Ἴβηρας καὶ Γαλάτας ἀπὸ τῆς πέραν τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἀπωτάτης Δύσεως· μηδὲ λησμονήσωμεν τοὺς πρέσβεις διαφόρων ἑλληνίδων πόλεων οἵτινες παρέστησαν ὡσαύτως τότε ἐν μέρει ἵνα συγχαρῶσι τῷ βασιλεῖ διὰ τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ ἔργα, ἐν μέρει ἵνα ὑποβάλλωσιν αὐτῷ παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων. Καὶ προσῆλθον οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι τῆς Ἑλλάδος, ἐστεφανωμένοι αὐτοὶ καὶ χρυσοῦς προσφέροντες τῷ βασιλεῖ στεφάνους. Ὁ δὲ διέταξεν ἀμέσως νὰ ἀποδοθῶσιν αὐτοῖς ὅλοι οἱ ἀνδριάντες καὶ ὅλα τὰ ἀγάλματα ἢ ἄλλα ἀναθήματα ὅσα εἶχεν ἀνακομίσει ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ξέρξης εἰς Βαβυλῶνα ἢ εἰς Πασαργάδας ἢ εἰς Σοῦσα ἢ ὅπου ἀλλοῦ τῆς Ἀσίας.

Ἀλλά, ἐνῷ ἔβλεπεν ἑαυτὸν οὕτω μετεωρισθέντα εἰς ὕψιστον βαθμὸν δόξης καὶ δυνάμεως, σημεῖα ἀπαίσια ἱερείων καὶ ἀστέρων ἑρμηνευόμενα ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων σοφῶν, τῶν καλουμένων Χαλδαίων, οἰωνίζοντο ὀλέθρια περὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδίως ἀπέτρεπον αὐτὸν τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βαβυλῶνα. Εἰσῆλθεν ὅμως οὐδὲν ἧττον εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν καὶ ἐπεχείρησε δραστηρίως τὴν συμπλήρωσιν τῶν παρασκευῶν ὅσας ἀπῄτουν αἱ μελετώμεναι νέαι ἐπιχειρήσεις. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὐτοῦ ὥρα προσήγγιζεν ἤδη. Τὰ πάθη, τὰ αἰσθήματα καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τὸν βίον ἀκρασία εἶχον λάβει παρ' αὐτῷ τὰς κολοσσιαίας διαστάσεις τῶν κατακτήσεων ὅσας διεπράξατο, οἱ δὲ Βαβυλώνιοι σοφοὶ δὲν εἶχον χρείαν νὰ συμβουλευθῶσι τὴν ἀστρονομικὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἄλλην μαντικὴν ἐπιστήμην, ἵνα κατανοήσωσιν ὅτι σῶμα ἀνθρώπινον δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τοιαύτας ὑπερβολὰς καὶ παραφοράς. Τὰ μὲν αἰσθήματα αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη ἦσαν πάντοτε εὐγενῆ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἔντασιν ἣν ἐλάμβανον ἀπέβαινον ὄντως μανιώδη. Τίς δύναται νὰ κατακρίνῃ τὴν πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα στοργήν; Πολλοὶ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἠγάπησαν βεβαίως αὐτὸν διαφερόντως, πάντων δὲ μάλιστα ὁ Κρατερός, περὶ οὗ, ὡς εἴδομεν, εἶπέ ποτε ὁ βασιλεὺς ὅτι ἴσον ἄγει αὐτὸν τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος λεπτότατα διέκρινε τὴν διαφορὰν τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας ἑκατέρου τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, διότι ἔλεγε Κρατερὸν μὲν εἶναι φιλοβασιλέα, Ἡφαιστίωνα δὲ φιλαλέξανδρον. Ὅσῳ ὅμως καὶ ἂν τιμῶμεν τὰ αἰσθήματα ταῦτα, πῶς νὰ μὴ καταπλαγῶμεν ὑπὸ τοῦ θηριώδους πένθους τοῦ καταλαβόντος τότε, διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος, τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις δὲν εὕρισκε παρηγορίαν εἰμὴ ἐξερχόμενος ἐπὶ θήραν καὶ κυνηγεσίαν ἀνθρώπων, καὶ ἔθνος ὁλόκληρον, τὸ Κοσσαίων ἔθνος, ἀπέσφαττεν ἡβηδόν; Τοῦτο δὲ Ἡφαιστίωνος ἐναγισμὸν ἀπεκάλει. Καὶ αὐτὴ δὲ τοῦ φίλου ἐκείνου ἡ ἐκφορά, ὅπως διέταξε τὰ κατ' αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶχέ τι τερατῶδες· διότι κατεδαπάνησεν εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα δραχμῶν ἑκατομμύρια καὶ ᾠκοδόμησε τετράπλευρον πυράν, ἔχουσαν καθ' ἑκάστην μὲν πλευρὰν σταδιαίαν ἔκτασιν, ὕψος δὲ πήχεων πλειόνων τῶν 130, καὶ ἐσώρευσεν ἐν αὐτῇ ἀπειράριθμα εἴδωλα καὶ ἄλλα κοσμήματα ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, καὶ ἔθυσε τῷ Ἡφαιστίωνι ὡς θεῷ, μύρια ἀναλώσας παντοδαπὰ κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην ἱερεῖα. Οὐδ' ἡ ὀργὴ αὐτοῦ ἦτο μετριωτέρα τῆς φιλίας. Συνέπεσε τότε νὰ φθάσῃ πρὸ μικροῦ εἰς Βαβυλῶνα ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου ἐκείνου ὃν εἶχε καταλίπει ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς ἐν Μακεδονίᾳ, ὅτε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐστράτευεν. Ὁ Κάσσανδρος, ὅστις δὲν εἶχε προπαρασκευασθῆ βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως ἀλλοίωσιν, ἦτο φυσικώτατον ν' ἀπορήσῃ βλέπων τοσούτους

νεωτερισμούς· καί ποτε ἰδὼν βαρβάρους τινὰς προσκυνοῦντας τὸν βασιλέα, καί, καθὸ τεθραμμένος ἑλληνικῶς, μηδὲν τοιοῦτον πρότερον εἰς τὴν ζωήν του ἀπαντήσας, ἐγέλασε

'Αλέξανδρος θνήσκων (Μουσεῖον Φλωρεντίας)

προπετέστερον ὁπωσοῦν. Ὁ δ' 'Αλέξανδρος, ἀντὶ νὰ παραινέσῃ αὐτόν, ἐξεμάνη ὑπὸ ὀργῆς καὶ ἁρπάσας τὸν νέον ἀπὸ τῆς κόμης ἐκτύπησεν ἰσχυρῶς δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῖχον. Τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κασσάνδρου ὥστε βραδύτερον, μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐνιαυτῶν, ἤδη τούτου βασιλεύοντος τῆς Ἑλλάδος καὶ περιπατοῦντός ποτε ἐν Δελφοῖς καὶ θεωροῦντος τοὺς ἀνδριάντας, φανείσης εἰκόνος τοῦ 'Αλεξάνδρου, κατελήφθη αἴφνης ὁ Κάσσανδρος ὑπὸ φρίκης δεινῆς καὶ «μόλις ἀνέλαβεν αὐτὸν ἰλιγγιάσαντα πρὸς τὴν ὄψιν», λέγει ὁ Πλούταρχος.

Τοιαύτη ἀπέβη, περὶ τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς, ἡ ἠθικὴ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἔκστασις, διότι ἀτιμωρητὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπερβαίνει ὅριά τινα μεγαλείου καὶ δυνάμεως. 'Εὰν δὲ εἰς

ταῦτα προσθέσωμεν τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους εἰς οὓς ἐξετέθη κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη, τὴν ἀκολασίαν τοῦ βίου εἰς ἣν πρό τινος εἶχε παραδοθῆ, τὴν ἀγωνίαν ἐν ᾗ διετέλει διαλογιζόμενος τάς τε δυσχερείας τῆς διοικήσεως τοῦ ἀχανοῦς ἐκείνου κράτους καὶ τὸ ἄδηλον τῆς μετὰ θάνατον αὐτοῦ τύχης τοῦ μεγάλου ἔργου ὅπερ ἐπεχείρησε, διότι οὐδένα ἔβλεπε τὸν ἐπιτήδειον νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτόν, θέλομεν ἐννοήσει ὅτι ἦτο καθ' ὅλα προδιατεθειμένος, ἠθικῶς τε καὶ σωματικῶς, εἰς δεινήν τινα κρίσιν. Καὶ τῷ ὄντι ἅμα, κατὰ μῆνα Μάιον, ἐτέλεσεν εἰς Βαβυλῶνα τὴν μυθώδη ἐκείνην ἐκφορὰν τοῦ Ἡφαιστίωνος, καθ' ἣν πάλιν ἐξετράπη εἰς πότους δεινοὺς καὶ ποικίλην ἀκρασίαν, προσεβλήθη ὑπὸ πυρετοῦ ὀλεθρίου. Ἡ νόσος ἦτο ἴσως ἐξ ἀρχῆς ἀνίατος· ἀλλὰ βεβαίως ἀθεράπευτον αὐτὴν κατέστησεν ἡ ἀλλόκοτος αὐτοῦ δίαιτα, διότι, διαλείποντος κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ πυρετοῦ, ἐτρέπετο ἐν τῷ ἅμα εἰς τὴν συνήθη τοῦ βίου ἀσωτίαν, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκμῇ τοῦ πυρετοῦ ἐζήτει δι' οἴνου νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀκατάσχετον αὐτοῦ δίψαν, ὥστε μετ' ὀλίγον οὐδεμία σωτηρίας ὑπελείφθη ἐλπίς. Ὁ στρατὸς ἐπόθησε τότε νὰ ἴδῃ αὐτὸν διὰ τελευταίαν φοράν· καὶ ἠνεῴχθησαν αἱ πύλαι τῶν βασιλείων καὶ διῆλθον ἐν παρατάξει τὰ τάγματα ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις τοσάκις ἤγαγεν αὐτὰ ἐπὶ τὴν νίκην. Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἄφωνος, ἀλλ' ὅμως εἶχεν ἔτι ἀκμαίαν τὴν συνείδησιν τῶν γινομένων καὶ ἐδεξιώθη τὸν παραπορευομένην στρατιάν, τήν τε κεφαλὴν ἐπαίρων, εἰ καὶ μετὰ κόπου καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισημαίνων τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ πρὸς τοὺς συναγωνιστάς. Ἀλλὰ βεβαιοῦσιν ὅτι εἶπεν εἰσέτι πρὶν ἐκπνεύσῃ δύο λέξεις, τὰς τελευταίας λέξεις ὅσας ἐπρόφεραν τὰ χείλη αὐτοῦ. Διότι ἐρωτηθεὶς τίνι καταλείπει τὴν βασιλείαν ἀπεκρίθη, ὡς λέγεται, **τῷ κρατίστῳ**· καὶ ἐξαγαγὼν τὸν δακτύλιον ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Περδίκκαν. Ἀπέθανε δὲ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 323, ζήσας μὲν ἔτη 32 καὶ μῆνας 8, βασιλεύσας δὲ ἔτη 12 καὶ μῆνας 8.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς νεότητος, ἐπροξένησεν εἰς ὅλην τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην ἐντύπωσιν βαθυτάτην· τοσοῦτον βαθεῖαν ὥστε κατ' ἀρχὰς τὸ γεγονὸς ἐνομίσθη ἀπίθανον, ἀπίστευτον, ἀδύνατον. Ὅτε ἡ περὶ τούτου πρώτη φήμη ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας «οὐ τέθνηκεν Ἀλέξανδρος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι», ἀνέκραξεν ὁ ῥήτωρ Δημάδης, «ὦζε γὰρ ἂν ἡ οἰκουμένη τοῦ νεκροῦ». Ἡ οἰκουμένη τῷ ὄντι ἅπασα ἔμελλε νὰ σεισθῇ, ὡς ἐκ τοῦ θανάτου ἐκείνου, διότι τὸ οἰκοδόμημα ὅπερ κατεσκεύασεν ὁ ἀνὴρ ἦτο τὸ μέγιστον τῶν πολιτικῶν οἰκοδομημάτων ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία ὑπὸ ἀνδρὸς ἑνὸς γενόμενον, ἡ δὲ τύχη τοῦ ἔργου τούτου ἔμεινεν ἤδη ἄδηλος καὶ ἐπισφαλής. Ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας τὰ ἔθνη εἶχον συνηθίσει νὰ θεωρῶσιν ὡς ἰσχυρότατον τῶν ἐπὶ γῆς μοναρχῶν τὸν μέγαν βασιλέα. Εἴδομεν ὅτι καθ' οὓς χρόνους ὁ Ξέρξης ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἑλλησπόντιός τις Ἕλλην, θεωρῶν τὰ πλήθη αὐτοῦ διαβαίνοντα τὸν πορθμόν, «ὦ Ζεῦ! ἀνέκραξε, διατί λαβὼν σχῆμα ἀνδρὸς πέρσου καὶ ὄνομα Ξέρξου ἀντὶ Διὸς ἐπεχείρησας νὰ ἀναστατώσῃς τὴν Ἑλλάδα;» (Ἰδὲ Κεφ. Β' βιβλίου Γ' τοῦ Α' τόμου). Καὶ οὐδὲ ἔπαυσε μέχρις ἐσχάτων ὁ κόσμος νὰ ὑπολαμβάνῃ τὸν βασιλέα ἐκεῖνον, ὃν κατ' ἐξοχὴν μέγαν ἀπεκάλει, ὡς τὸ πρότυπον τῆς ἐπὶ γῆς δυνάμεως καὶ εὐδαιμονίας, διότι ἐξηκολούθει οὗτος ἄρχων τῆς Ἀσίας καὶ ῥυθμίζων πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐνιαυτῶν δι' ἐπιταγμάτων τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον ἤδη εἶχε καταλύσει τὸν μέγαν τοῦτον βασιλέα, οὐ μόνον τῶν ἀκαταμετρήτων αὐτοῦ θησαυρῶν καὶ χωρῶν κατέστη κύριος ἀλλὰ καὶ ἁπάσης τῆς μεταξὺ Ἴστρου καὶ Μαλέας χερσονήσου ἐδέσποζε καὶ ἁπασῶν τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας νήσων. Καὶ ταῦτα πάντα διέπραξεν ἐντὸς δώδεκα ἐνιαυτῶν, καὶ ταῦτα πάντα συνεπλήρωσεν εἰς ἡλικίαν τριάκοντα καὶ

δύο μόνον ἐτῶν, εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν ὁ μὲν ἀθηναῖος πολίτης μόλις ἤρχιζε νὰ λογίζεται ἄξιος τῆς στρατηγίας, ὁ δὲ ρωμαῖος δὲν ἐκρίνετο ἔτι ὥριμος πρὸς τὸ τοῦ ὑπάτου ἀξίωμα· εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν ὁ μὲν Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ἔτι ἀκατονόμαστος, ὁ δὲ Ναπολέων διετέλει εἰς τὸ προοίμιον τοῦ κατακτητικοῦ αὐτοῦ σταδίου. Καὶ ἔπειτα ὁ κόσμος, ὅστις δὲν ἐγίνωσκε τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς προσβολὰς ἃς ἔπαθε τὸ νεαρὸν ἐκεῖνο σῶμα, ὅστις δὲν ἐνόει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι, δὲν θαυματουργεῖ ἐντὸς τῶν πρώτων τῆς ἡλικίας ἐνιαυτῶν, εἰμὴ θυσιάζων καὶ προεξοφλῶν οὕτως εἰπεῖν τὴν μετέπειτα τοῦ βίου ἡλικίαν, ὅστις ἔβλεπε τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ δωδεκαετίαν τοσαῦτα κατορθώσαντα καὶ ἤδη ἔχοντα εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τόν τε λαμπρὸν τῆς Ἑλλάδος πολιτισμὸν καὶ τοὺς ἀναριθμήτους θησαυροὺς καὶ λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ νεάζοντα ἔτι, ὁ κόσμος προσεδόκα πεποιθότως ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν θέλει ἀρκεσθῇ εἰς ὅσα ἤδη ἐκτήσατο, ἀλλὰ θέλει ἐπιχειρήσει καὶ διαπράξει τὴν κατάκτησιν ἁπάσης τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, Ἰταλίας, Γαλατίας, Ἰβηρίας καὶ τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἴστρου χωρῶν καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰνδοῦ· «οὔτε μεῖναι ἂν ἀτρεμοῦντα ἐπ' οὐδὲν τῶν ἤδη κεκτημένων, οὐδὲ εἰ τὴν Εὐρώπην τῇ Ἀσίᾳ προσέθηκεν, οὐδ' εἰ τὰς Βρεταννῶν νήσους τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' ἔτι ἂν ἐπέκεινα ζητῶν τι τῶν ἠγνοημένων». Τρεῖς μετέπειτα αἰῶνας, ὁ περιώνυμος ρωμαῖος ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος ἐξήταζε μετὰ πλείστης ἀκριβολογίας τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀγῶνος ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιζήσας ἤθελεν ἐπιχειρήσει κατὰ Ρωμαίων, καὶ ἔτι βραδύτερον ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ «περὶ Ρωμαίων τύχης» πραγματείᾳ αὐτοῦ μεταξὺ τῶν εὐτυχημάτων αὐτῶν συγκατέλεγε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθανὼν προώρως δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τῶν ἱστορικῶν οἱ ἐπιφανέστατοι βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤθελε παύσει προελαύνων εἰμὴ ἕως ὅτου ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὅθεν εὐλόγως δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὁ θάνατος ἀνθρώπου ἑνὸς συνεκίνησε τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα ὅσον ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου θάνατος.

Τοῦτο ἤδη μαρτυρεῖ ὁπόσον ὡς δορικτήτωρ ὑπῆρξεν ἀνώτερος ὅλων τῶν μεγίστων δορικτητόρων ὅσους ἀναφέρει ἥ τε ἀρχαία καὶ ἡ νέα ἱστορία. Διότι πολλοὶ ἠθέλησαν νὰ παραβάλωσιν αὐτὸν πρὸς Καίσαρα ἢ πρὸς Ναπολέοντα.

[» Τοιαῦται παραβολαὶ καὶ παρομοιώσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς διαφόρους μεγάλους
» κατακτητάς, μόνον κατά τινα σημεῖα, καὶ ταῦτα οὐχὶ λίαν οὐσιώδη, ἐπιτυγχάνουσαι, δὲν ἔχου-
» σι πολλὴν σπουδαιότητα ἐν τῇ πραγματικῇ ἱστορίᾳ. Ἡ τοῦ Καίσαρος ἱστορία ὡς πρὸς τὸ μέ-
» ρος τὸ στρατηγικὸν καὶ στρατιωτικὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ὑφ' ἑκατέρων (Ἀλεξάνδρου, Καί-
» σαρος) γενομένων κατακτήσεων καὶ τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων ἐπίσκεψιν νέων χωρῶν τῆς βορείας
» καὶ δυτικῆς Γαλατίας (καὶ τῆς Βρεταννίας ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς μέσης
» Ἀσίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου) παρέχει τινὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ τοῦ
» Ναπολέοντος Α΄ δὲ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ δημιουργηθέντος κράτους καὶ τὸ πολυ-
» ποίκιλον τῶν ἐθνῶν, τὴν ἑνότητα τὴν ὀργανικὴν καὶ ἠθικὴν ἐν ἑκατέρῳ τῶν κρατῶν·
» εἰ καὶ ἐν πολλοῖς μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, σπουδαία ἡ διαφορὰ
» μεταξὺ τοῦ κράτους τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦν ὅτι ἐν τῷ
» πρώτῳ κέντρον καὶ ἄρχον στοιχεῖον ἦτο ἡ Γαλλία καὶ τὸ ὁμογενὲς γαλλικὸν ἔθνος,
» ἐνῷ ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρχον μὲν στοιχεῖον ἦτο τὸ μακεδονικὸν ἀλλὰ κέντρον οὐχὶ ἡ
» Μακεδονία οὐδ' ἡ Ἑλλάς, ἀλλ' ἡ Βαβυλωνία. Ἐντεῦθεν δὲ γεωγραφικῶς μὲν καὶ τοπο-
» γραφικῶς κρείττονα ἑνότητα εἶχε τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῆς Βαβυλῶνος κειμέ-
» νης ἐν μέσῳ που τῆς μεταξὺ Ἰνδοῦ καὶ Μακεδονίας ἀποστάσεως, ἀλλ' ἐθνικῶς καὶ

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

(Β'α'115)

«Εὐγνωμονῶ εἰς τοὺς θεούς, διότι ἐγεννήθην Ἕλλην».

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ» Α.Ε.

» εἶχε βάσιν πολλῷ ἀσθενεστέραν τῆς τοῦ Ναπολέοντος, τῆς Βαβυλωνίας μὴ οὔσης
» μακεδονικῆς μηδ' ἑλληνικῆς.

» Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς λαοῖς μόνος ὁ Ἀλέξανδρος ἐκπροσωπεῖ τελείως τὴν
» ἰδέαν τῆς κοσμοκρατορίας· οὗτος μόνος θεωρούμενος ὡς μοναδικὸς καὶ τέλειος
» κοσμοκράτωρ, ὡς τελεία ἐκπροσώπησις κοσμοκρατείρας ἀρχῆς. Πάντων τῶν ἄλλων τῶν
» πρὸ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν μεγάλων κατακτητῶν, μυθικῶν τε καὶ ἱστορικῶν (Τσεμ-
» σίδ, Σεμιράμιδος, Κύρου τοῦ μεγάλου, Ἀττίλα), πολλὰ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ χαρα-
» κτῆρος ἡ ἀνατολικὴ ποιητικὴ ἱστορία, ἰδίως ἡ τοῦ Φιρδουσῆ, μετεβίβασεν εἰς τὸν
» Ἀλέξανδρον καὶ αὐτὸν τὸν Μογγόλον σύμβουλον τοῦ Ἀττίλα, Ἐδέκωνα, μεταποιήσασα εἰς
» πρωθυπουργὸν Ἀλεξάνδρου, ὅπως καί τινες δημώδεις μεσαιωνικαὶ ἑλληνικαὶ παραδόσεις
» ἐποίησαν· τὸ αὐτό. Ἀλλ' ἡ ἀνατολικὴ μορφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεθισταμένη εἰς ποίη-
» σιν καὶ μύθους ἀφίσταται πολὺ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ ὅμως ὑπῆρξαν Εὐρω-
» παῖοι ἐπὶ τοῦ θετικοῦ ἐδάφους τῆς ἱστορίας ζητήσαντες παραβολὰς καὶ συγκρίσεις τοῦ
» Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς μεγάλους κατακτητὰς τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτως ὁ Χάμμερ δὲν ἐδί-
» στασε νὰ παραβάλῃ τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς τὸν Ταμερλάνον ἢ Τιμουρλὲγκ οὐχὶ μόνον
» ὡς κατακτητὴν ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκπολιτιστὴν διαδόντα (τὸν Τάρταρον τοῦτον) εἰς τὰς
» κατακτηθείσας ὑπ' αὐτοῦ χώρας τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ τὸν περσικὸν
» πολιτισμόν. Δὲν ἔλιπον δὲ καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι μετὰ θαυμαστῆς ἐπιπολαιότητος
» παραβάλλοντες τὴν δι' ὀλίγων κατ' αὐτοὺς *μακεδονοϊλλυρικῶν* ἤ, ὡς εἶπον, ***ἀλβανικῶν***!
» ταγμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατάκτησιν τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ***ἀλβανο-***
» ***μακεδόνος*** Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου δι' ὀλίγων ἀλβανικῶν ταγμάτων καθυπόταξιν
» τῶν ἀχανῶν χωρῶν τῆς ἔνδον Ἀφρικῆς (τοῦ Σουδάν).

» Ἀκριβῶς αἱ τοιαῦται θεωρίαι ἐπὶ παραβολῶν καὶ παρομοιώσεων μονομερῶν καὶ
» ἐπιπολαίων στηριζόμεναι οὐδεμίαν κέκτηνται σημασίαν ἐν τῇ σπουδαίᾳ ἱστοριογραφίᾳ,
» ἥτις τὰς παραβολὰς ἐν μεγάλῃ φειδωλίᾳ καὶ ἐν ἐλαχίστοις σημείοις ὡς περισσὸν κόσμημα
» ἐπιτρέπει ἀξιοῦσα ἄλλως λίαν εὐλόγως ἵνα ὁ ἱστορικὸς χαρακτήρ, ἡ ἱστορικὴ μορφή,
» τὰ ἔργα καὶ αἱ πράξεις τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δρώντων ἀνδρῶν κρίνωνται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς
» ἐξηγήσεως αὐτῶν τούτων τῶν πράξεων. Ἄλλως αἱ παραβολαὶ καὶ αἱ συγκρίσεις καθί-
» στανται ἐπισφαλεῖς καὶ ἐπιζήμιοι μάλιστα εἰς τὴν σαφῆ ἱστορικὴν ἀντίληψιν, ὅταν
» μάλιστα οἱ συγκρινόμενοι ἀνήκωσιν εἰς ὁρίζοντας καὶ κόσμους ἱστορικοὺς λίαν ἀφιστα-
» μένους ἀλλήλων κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν αὐτοῖς ἰδέας καὶ κατὰ τὸν καθόλου χαρακτῆρα
» καὶ τὸν τρόπον τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν. Σημειωτέον ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ
» αἴγλη ἡ περιβαλοῦσα τὸν Ἀλέξανδρον ὡς μέγιστον ἡγεμόνα, ὡς κύριον τοῦ κόσμου,
» δοῦσα αὐτῷ προσωνυμίας ἀναλόγους (ἰδὲ περαιτέρω) ὑπῆρξε μείζων ἐν Ἀνατολῇ ἢ ἐν
» Ἑλλάδι. Καὶ αὐτὴ ἡ προσωνυμία *μέγας* αἰῶνας ὅλους μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐδόθη
» αὐτῷ ἐν τῇ ἑλληνορρωμαϊκῇ Δύσει. Ἀλλὰ περὶ τούτων περαιτέρω μακρότερος γενή-
» σεται λόγος.] » Ἀλλ' ὁ μὲν Ναπολέων ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου, ἀφοῦ προ-
ηγουμένως κατεβλήθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων· ὥστε, ἐνῷ ἀνέκαθεν δὲν ἐκυριάρχησεν εἰμὴ
μόνης τῆς Εὐρώπης, καὶ οὐδὲ ταύτης ὁλοκλήρου, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ σταδίου εἶδε καὶ
αὐτῆς ἑτέρους κυριαρχήσαντας. Ὁ δὲ Καῖσαρ οὐ μόνον ἐλαχίστας ὡς πρὸς τὸν Ἀλέξαν-
δρον προσεκτήσατο χώρας ἀλλ' ὁ θάνατος αὐτοῦ μικρὸν ἀναλόγως ἐπενήργησεν εἰς τὴν
τύχην τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, διότι ἀμέσως σχεδὸν εὑρέθησαν ἄνδρες ἐπιτήδειοι νὰ ἐξα-
κολουθήσωσι καὶ νὰ συμπληρώσωσι μάλιστα τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τὸ ἔργον
ἦτο τοσοῦτον μέγα, καὶ τοσοῦτον μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀπαραμίλλου μεγαλοφυΐας συνδε-
δεμένον ὥστε, αὐτοῦ θανόντος, ὁλόκληρος ὁ κόσμος ἐκ βάθρων τῇ ἀληθείᾳ συνεκινήθη·

τὰ μὲν μήπω κατακτηθέντα ἔθνη ὑπέλαβον ἑαυτὰ ἀπαλλαγέντα τοῦ μεγίστου τῶν κινδύνων, τὰ δὲ προϋποκύψαντα εἶδον αἴφνης διαρραγέντα τὸν συνάψαντα αὐτὰ δεσμόν, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας παρεδόθησαν εἰς ἀπείρους μεταβολάς, ἑνώσεις, διαιρέσεις ἐπικρατειῶν, γλωσσῶν, φυλῶν, θρησκευμάτων, ἅτινα πάντα εἶχον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἀφορμὴν ἐν τῷ πρώτῳ καὶ μεγάλῳ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐπιχειρήματι.

Ὡς δοριχτήτωρ λοιπόν, διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν κατακτήσεων καὶ τὴν ἐπιρροὴν ἥν αἱ κατακτήσεις αὐτοῦ ἔσχον εἰς τὴν τύχην τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἀπαράμιλλος ἐν τῇ καθόλου τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίᾳ. Καὶ ὡς πολεμικὸς δὲ ἀνήρ, διά τε τὴν τόλμην καὶ τὸν ὀργανικὸν νοῦν καὶ τὸ στρατηγικὸν πνεῦμα, λέγεται συνάπτων ἐν ἑαυτῷ ἁπάσας τὰς ἀρετὰς ἃς ὁ Ὅμηρος ἀποδίδει εἰς τὸν θοῦρον Ἄρην καὶ εἰς τὴν πολύβουλον Ἀθηνᾶν, καὶ ἀνακηρύσσεται ὡσαύτως ἐνιαῖος, ἂν ὄχι ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ, τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἔγκριτοι ἱστορικοὶ δὲν παραδέχονται ὅτι συνέλαβέ ποτε τὸ συνήθως ἀποδιδόμενον αὐτῷ μέγα βούλευμα τῆς συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀσιανοῦ κόσμου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ὅσον ἐνδέχεται μείζονος ἐξοικειώσεως τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἀξιοῦσιν ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἔτεινεν ὄχι εἰς τὸ νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν Ἀσίαν ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἐξασιανίσῃ τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ἡ λεγομένη διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπῆρξεν ἔργον οὐχὶ αὐτοῦ ἀλλὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπει εἰμὴ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, φορολογῶν καὶ στρατολογῶν, ἕτερον δὲ μηδὲν πράττων πρὸς τὴν συγχώνευσιν καὶ ἠθοποίησιν τῶν κατακτηθέντων λαῶν. ἁπλῶς δὲ ἐξακολουθῶν τὰς παραδόσεις καὶ ἕξεις τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, παρεκτὸς μόνον ὅτι ἐπέβαλεν εἰς τὸ ἀσυνάρτητον ἐκεῖνο ἄθροισμα φυλῶν, γλωσσῶν καὶ θρησκευμάτων, ὡς κυρίαρχον ἔθνος τοὺς Μακεδόνας ἀντὶ τῶν πρότερον κυριαρχούντων Περσῶν ἢ μᾶλλον τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Πέρσας ἀπὸ κοινοῦ ἤδη κυριαρχοῦντας, καὶ πρὸς τούτοις ὅτι ἐβελτίωσεν ἐπὶ τὸ μακεδονικώτερον τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ.

Ἀλλ' ἔχονται ἆρά γε ἀληθείας ταῦτα πάντα, δι' ὧν τοσοῦτον μειοῦται ἡ ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξάνδρου, παριστάμενη ὡς ἐπαγαγοῦσα ὑλικάς τινας μόνον καὶ ἐξωτερικὰς μεταβολάς, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀποτελεσμάτων; Ἵνα λάβωμεν εὐκρινῆ περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ζητήματος ἔννοιαν, ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ ἐξηγήσωμεν τί ἐννοοῦμεν διὰ τοῦ τοσάκις ἤδη ἀναφερθέντος καὶ πολλάκις ἀναφερθησομένου ἔτι ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀσίας. Περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς ὁμιλοῦντες δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ὅτι μετεδόθησαν εἰς αὐτὴν αἱ δύο ἰδιάζουσαι τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνισμῷ ἀρεταί, ἤτοι αἱ ἐλεύθεραι πολιτεῖαι καὶ τὸ δημιουργικὸν περὶ τὸν καλὸν λόγον καὶ περὶ τὴν καλὴν τέχνην πνεῦμα. Ταῦτα δὲν μετεφυτεύθησαν οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφυτευθῶσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὅθεν ὁ μεταδοθεὶς εἰς αὐτὴν ἑλληνισμὸς δὲν ἦτο τῳόντι ἀπαράλλακτος ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος, ὁ πρῶτος ἑλληνισμός, ἀλλ' ἕτερός τις αὐτοῦ τύπος· εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲν μετεδόθησαν εἰμὴ ἡ γλῶσσα, τὸ πολυμήχανον πνεῦμα, τὸ γενναῖον φρόνημα καὶ οἱ ἀστικοὶ θεσμοὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Ἂν ὅμως ὁ δεύτερος οὗτος ἑλληνισμὸς δὲν ἦτο ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Περικλέους, τοῦ Φειδίου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι ἐντελῶς ἀποβαλὼν τὴν ἀρχικὴν φύσιν ὅλως ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἀσιανὸν βίον καὶ χαρακτῆρα. Ἡ ἑλληνικὴ μοναρχία, ἥτις ὑπῆρξε τὸ πρώτιστον καὶ κυριώτατον τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ὄργανον, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῆς περσικῆς μοναρχίας, τῆς ὁποίας παρεδέξα-

το τὸν ὄγκον, τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἐθιμοταξίαν, καὶ εἰς πολλά, δέν το ἀρνούμεθα, αὐτὰς τῆς κακίας· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁπόσον διέφερε τοῦ ἀκατασκεύου, τοῦ τυραννικοῦ ἅμα καὶ χαλαροῦ, τοῦ βαρβάρου ἑνὶ λόγῳ ἱδρύματος, τὸ ὁποῖον ἦλθε νὰ καταλύσῃ ἅμα καὶ νὰ ἀναπληρώσῃ! Οἱ Πέρσαι δὲν εἶχον συνδεθῇ δι'ἑνὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν κατακτηθέντων ἐθνῶν· ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τοῦτο συνίστατο, ὅτι ἐπέβαλλον ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, φορολογοῦντες καὶ στρατολογοῦντες ἀνεπιτηδείως, οὐδὲν πλέον δὲ φροντίζοντες περὶ τῆς ἠθικῆς, τῆς κοινωνικῆς, τῆς πολιτικῆς αὐτῶν βελτιώσεως, οὐδ'ὁπωσδήποτε τροπολογοῦντες τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, ὥστε ἡ κυριαρχία ἐκείνη ἦτο ἁπλῶς μηχανική, ὅ ἐστιν ἄτεχνόν τι συναρμολόγημα διαφόρων φυλῶν, γλωσσῶν καὶ θρησκειῶν μὴ συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας εἰμὴ διὰ τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτὰς ὄγκου, καὶ κατ'οὐσίαν ἀλλοτρίων διατελουσῶν πρὸς ἀλλήλας τε καὶ πρὸς τὸν δυνάστην. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐξ ἐναντίας μοναρχίας τὰς διαδεξαμένας τὴν περσικὴν οὐ μόνον ὁ στρατὸς ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις καὶ πάντα ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν διωργανώθησαν μετ' ἐξαιρέτου εὐρυθμίας· παρεκτὸς δὲ τῆς ἐξωτερικῆς, τῆς διοικητικῆς ταύτης τέχνης, ἥτις, εἰ καὶ διαφέρουσα τῆς ἀρχαιοτέρας ἑλληνικῆς, μετεῖχεν ὅμως τῆς εὐφυΐας αὐτῆς καὶ δεξιότητος, διενηργήθη καὶ πολυειδὴς διανοητικὴ καὶ μέχρι τινὸς ἠθικὴ τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν κατακτηθέντων συγχώνευσις, συγχώνευσις ἐν ᾗ βλέπομεν ἁπανταχοῦ ἐπικρατοῦντα τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη καὶ παιδεία, ἥτις ἐμαράνθη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔκτοτε ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς πατρίδι, ἐξηκολούθει ἀκμάζουσα εἰς Πέργαμον, εἰς Ἔφεσον, εἰς Ἀντιόχειαν, εἰς Σιδῶνα, εἰς Γάζαν, εἰς Ταρσόν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὅλην ἐν γένει τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον. Ναὶ μὲν δὲν παρήχθησαν ἐνταῦθα ἀριστουργήματα ποιήσεως, τέχνης, ἱστορίας, φιλοσοφίας, ἐνάμιλλα ἐκείνων δι'ἃ τοσοῦτον ἐκλείσθη ὁ πρῶτος ἑλληνισμός, ἀλλ'ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀνέδειξεν ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια, αἱ δὲ θετικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ μαθηματική, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσική, ἡ γεωγραφία, ἔλαβον ἐπίδοσιν ἀσυγκρίτως τῆς προηγουμένης μεγαλυτέραν. Δὲν ἐξηπλώθη λοιπὸν ὁ ἑλληνισμὸς μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ πολλὰ οὐσιωδῶς ἐτελειώθη. Οὐδὲ περιωρίσθη ἡ ἐξάπλωσις αὐτοῦ εἰς τὰς προειρημένας χώρας. Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ αὐτῇ, ἡ ἑλληνικὴ ἐπεκράτησεν ἔκτοτε ὡς ἐπίσημος τοῦ κράτους γλῶσσα. Ἡ δὲ γλῶσσα αὕτη ἐτυποῦτο καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Βακτριανῆς. Βεβαίως αἱ πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ πόλεις αἱ κτισθεῖσαι καθ'ὅλας ἐκείνας τὰς χώρας δὲν εἶχον τὴν αὐτοτελῆ πολιτικὴν ὕπαρξιν τῶν ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, ἀλλ' ἐν εἴδει ἀστικοῦ ὀργανισμοῦ διέσωσαν ἅπαν τὸ ἀρχαῖον πολιτικὸν σύστημα, τὸν δῆμον, τὴν βουλήν, τοὺς ἄρχοντας· καὶ διὰ τῆς ἀδιακόπου αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων ἐνεργείας κατωρθώθη ἰδίως νὰ ἐπικρατήσῃ καθ'ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική, ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τοῦ ἐμπορίου, ὡς ὄργανον ἑνὶ λόγῳ ὅλων τῶν ὑψίστων καὶ εὐγενεστάτων σχέσεων. Διεδόθη δὲ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸ ἑλληνικὸν θρήσκευμα, καὶ σύγκρισις καὶ ταυτισμός τις τῶν ἑλληνικῶν θεῶν μετὰ τῶν πατρίων θεῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀσίας ἐγένετο· διὰ δὲ τῆς συνθέσεως ταύτης ἤρχισαν νὰ ἀφανίζωνται αἱ μερικαί, αἱ τοπικαὶ τῶν θεοτήτων ἰδιότητες, καὶ τὰ πνεύματα νὰ συνοικειῶνται πρὸς γενικωτέραν τινὰ τῆς θεότητος ἀντίληψιν· ὥστε, ὅτε μετὰ τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδας ἐκηρύχθη ἐν Ἀσίᾳ κατὰ πρῶτον ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, εὗρε τοὺς λαοὺς ἐκείνους προπαρεσκευασμένους μὲν εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶσι τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, λαλοῦντας δὲ τὴν γλῶσσαν δι'ἧς παραδόξως διηυκολύνθη ἡ διάδοσις καὶ ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀληθειῶν ὅσας ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον, διότι ἦτο ἡ τεχνικωτάτη καὶ τε-

λειοτάτη τῶν γλωσσῶν, ἡ ἐπιτηδειοτέρα πάσης ἄλλης εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκεύματος.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα, τοιοῦτος ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ διαδοθέντος εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας. Ἀλλά, λέγουσιν, ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος δὲν ἦτο ὁ ἀρχαῖος, ὁ γνήσιος ἑλληνισμός, ἦτο ἀσθενές τι ἐκείνου ἀπαύγασμα, κατάστασις πραγμάτων νόθος καὶ ἀλλοτρία τῆς ἰδιαζούσης ἐκείνης ἀρετῆς, γενναιοφροσύνης, χάριτος καὶ εὐφυΐας, εἰς ἣν ἰδίως ἀποδίδομεν τὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὄνομα. Ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός, τὸ ὡμολογήσαμεν, ὑποδείξαντες καὶ κατὰ τί διαφέρει ἐκείνου· ὅτι ὅμως δὲν εἶναι παντάπασιν ἑλληνισμός, τὸ ἀρνούμεθα πάσῃ δυνάμει, διότι τὸ ἀρνοῦνται διαπρυσίως γεγονότα ἐπενεργήσαντα εἰς τὴν τύχην ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Τί ἐστι τῳόντι γνήσιος ἑλληνισμὸς καὶ τί νόθος; Τὰ ἔθνη δύνανται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς νὰ ἐπιτελῶσιν ἐντολὰς διαφόρους καὶ διὰ διαφόρων τρόπων νὰ ἐπιδιώκωσι διαφόρους σκοπούς, ἐπίσης γενναίους, ἐπίσης λόγου ἀξίους. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι·ἐπῆλθε τότε εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατάστασις πραγμάτων οὐσιωδῶς ἐπενεργήσασα εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐπίδοσιν τῶν τε χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς ὅλης γνωστῆς οἰκουμένης; Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων ὑπῆρξε βραδύτερον τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς διαδόσεως, τῆς ἀναπτύξεως, τῆς παγιώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ; Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων παρήχθη διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐνεργείας καὶ γλώσσης; Ἐνόσῳ λοιπὸν βλέπομεν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ τὴν αὐτὴν μέχρι τινὸς ἰδιότητα τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς δυνάμεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφισβητῶμεν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς αὐτῆς ἐθνότητος, ἂν καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἐτροπολογήθη διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων. Μήπως ὁ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ρωμαϊσμὸς ὑπῆρξεν αὐτὸς ἐκεῖνος ἀπαράλλακτος ὁ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ρωμαϊσμός; Τὰ ἤθη, αἱ ἕξεις, αἱ προαιρέσεις, τὸ πολίτευμα, ἅπας ἐν γένει ὁ δημόσιος καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἠλλοιώθησαν· καὶ ὅμως οὐδείς ποτε ἐφαντάσθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸν ρωμαϊσμὸν τῆς αὐτοκρατορίας. Μήπως τὰ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἔχουσι σήμερον ὅπως ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Η'; Τὰ ἤθη, αἱ ἕξεις, αἱ προαιρέσεις, τὸ πολίτευμα, ἅπας ἐν γένει ὁ δημόσιος καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος οὐσιωδῶς ἐτροπολογήθησαν· καὶ ὅμως οὐδείς ποτε ἠξίωσε νὰ ἀρνηθῇ τὸν στενὸν δεσμὸν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τὸν ὑπάρχοντα μεταξὺ τῶν δύο τούτων περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους. Πῶς λοιπὸν ἤθελον ἔχει δίκαιον οἱ ἀξιοῦντες ὅτι ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι ἑλληνισμὸς διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι διαφέρει τοῦ ἀρχαιοτέρου ἑλληνισμοῦ ὡς πρός τινα τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ συστατικῶν;

Ἀλλ' ἔστω, λέγουσιν, ὅτι διεδόθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἑλληνισμός τις ὁστισδήποτε, ἡ διάδοσις ὅμως τοῦ ἑλληνισμοῦ τούτου δὲν ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὑπῆρξεν ἔργον τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἄλλο δὲν ἔπραξεν εἰμὴ νὰ κατακτήσῃ τὰς χώρας ἐκείνας καὶ τὸ πολὺ νὰ παραδεχθῇ τὰ ἤθη τὰ περσικά, οὐχὶ δὲ νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν βίον τὸν ἑλληνικόν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπῆρξε κυρίως ἔργον τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀδιαλείπτως ἐργασθέντων ἐπὶ τούτῳ ἐν διαστήματι τριῶν ἑκατονταετηρίδων. Ἀλλὰ τίς παρήγαγεν εἰς μέσον τοὺς διαδόχους; τίς παρεσκεύασε τὸ πεδίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰργάσθησαν; τίς ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ἔθετο τὰς πρώτας καὶ κυριωτάτας τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἔργου ἀφορμάς; Βεβαίως ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο ἐντὸς δέκα ἐνιαυτῶν νὰ κατακτήσῃ ἅμα καὶ νὰ ἐξελληνίσῃ ἁπάσας τὰς μεταξὺ Μεσογείου καὶ Ἰνδοῦ, ἁπάσας τὰς μεταξὺ Κασπίας καὶ Αἰθιοπίας

χώρας. Ἀλλ' οἱ ἀξιοῦντες ὅτι περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ κατακτήσῃ τὰς χώρας ταύτας καὶ ὅτι οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα προπαρασκευάσῃ τὸν ἐξελληνισμὸν αὐτῶν τυφλώττουσιν ἐνώπιον γεγονότων ἀναμφισβητήτων. Ἴσως τὸ παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς» λεγόμενον, ὅτι ἔκτισε περὶ τὰς 70 πόλεις εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι ὑπερβολή· ἀλλ' ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώρας, καὶ εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰνδὸν ποταμόν, πόλεις ἑλληνίδας οὐκ ὀλίγας, ὧν τινας ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἀνωτέρω, καὶ ὅτι πλείστας ἄλλας ἀνεκαίνισε κατά τε τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν. Αἱ δὲ ἑλληνίδες αὗται πόλεις, τὰς ὁποίας ἐπ' ἄπειρον ἐπολλαπλασίασαν ἔπειτα οἱ διάδοχοι, συνετέλεσαν ὁμολογουμένως πολὺ εἰς τὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ διάδοσιν.

[» Ἂν διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ἔργων τῶν διαδόχων » αὐτοῦ προήχθη ἡ τοῦ ἑλληνισμοῦ διάδοσις εἶναι ζήτημα μὴ χρῇζον μηδαμῶς συζη- » τήσεως καὶ λύσεως. Καὶ ὀρθῶς εἶπεν ὁ Παπαρρηγόπουλος ὅτι ἄνευ τοῦ Ἀλεξάνδρου » δὲν ἤθελον παραχθῆ εἰς τὸ μέσον οἱ διάδοχοι, εἰ καὶ ἄνευ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνδρῶν » τούτων, οἵτινες ἦσαν στρατηγοὶ καὶ συνεργάται αὐτοῦ πρὸ τοῦ εἶναι διάδοχοι, καὶ ὁ » Ἀλέξανδρος δυσκόλως θὰ κατώρθου ὅ,τι κατώρθωσε (πρβλ. Πολυβ. Η'12,8 10 «χωρὶς » δὲ τῶν ἐπὶ Φιλίππου πράξεων αἱ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον ἐπιτελεσθεῖσαι μετὰ Ἀλέ- » ξανδρον *πᾶσαν* ὁμολογουμένην τὴν ἐπ' ἀρετῇ φήμην παραδεδώκασι περὶ αὐτῶν· ***μεγά- » λην γὰρ ἴσως μερίδα θετέον*** τῷ προεστῶτι τῶν ὅλων Ἀλεξάνδρῳ, καίπερ ὄντι νέῳ » παντελῶς, ***οὐκ ἐλάττω μέν τοι γε τοῖς συνεργοῖς καὶ φίλοις***, οἳ πολλαῖς μὲν καὶ » παραδόξοις μάχαις ἐνίκησαν τοὺς ἐναντίους, πολλοὺς δὲ καὶ παραβόλους ὑπέμειναν » πόνους καὶ κινδύνους καὶ ταλαιπωρίας, πλείστας δὲ περιουσίας κυριεύσαντες καὶ πρὸς » ἁπάσας τὰς ἐπιθυμίας πλείστοις εὐπορήσαντες καὶ ἀπολαύσαντες οὔτε κατὰ τὴν σωμα- » τικὴν δύναμιν οὐδέποτε διὰ ταῦτα ἠλαττώθησαν, οὔτε κατὰ τὰς ψυχικὰς ὁρμὰς οὐδὲν » ἄδικον οὐδὲ ἀσελγὲς ἐπετήδευσαν, ἅπαντες δ' ὡς ἔπος εἰπεῖν ***βασιλικοὶ*** καὶ ταῖς » μεγαλοψυχίαις καὶ ταῖς σωφροσύναις καὶ ταῖς τόλμαις ἀπέβησαν Φιλίππῳ καὶ μετ' » αὐτὸν Ἀλεξάνδρῳ συμβιώσαντες»)· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἔργα διέπραξαν » οὗτοι πρὸ τοῦ εἶναι διάδοχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ συμπολεμισταὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ » μεγάλῳ ἔργῳ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ὧν «μεγάλην ἴσως μερίδα θετέον τῷ » προεστῶτι Ἀλεξάνδρῳ». Ἀλλὰ τὸ ἐπασχολοῦν ἡμᾶς ἐνταῦθα ζήτημα δὲν εἶναι ἂν ὁ » Ἀλέξανδρος, μόνος αὐτός, ἔχει τὴν δόξαν τῶν πεπραγμένων ἢ καὶ οἱ συνεργοὶ αὐτοῦ » μεγάλοι μακεδόνες στρατηγοί, ἀλλ' ἂν ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐγένετο πλέον διὰ » τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ διὰ τῶν διαδόχων. Ἁπλουστάτη δὲ λογικὴ πείθει πάντας ὅτι, ἀφοῦ » τὸ ἀρξάμενον ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔργον προήχθη ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ ὁ μὲν » καὶ οἱ δε συνετέλεσαν ἐξ ἴσου εἰς τὸ ἔργον, τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου τεθέντος πάντως » ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἐνταῦθα ζήτημα εἶναι ἄλλο· ἂν ὁ Ἀλέξανδρος » ἐν γνώσει καὶ συνειδήσει εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ, » ἤτοι ὑπὲρ τῆς ἐξελληνίσεως τῆς Ἀσίας, καὶ ἂν ἡ μεγάλη ἰδέα ἡ κινοῦσα καὶ ἐλαύνουσα » αὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην στρατείαν, ἂν ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ ἀστὴρ ὁ καθοδηγῶν » αὐτὸν μέχρι Γάγγου ἦν ἡ ἰδέα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας, ἣν βλέπομεν ὡς γεγονὸς » ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τῶν ἔργων αὐτοῦ. Τοιοῦτό τι παραδέχεται ὁ Παπαρρηγόπουλος, » ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον οὐδαμῶς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἱστορίας. Οὐδεὶς τῶν συγχρόνων τοῦ » Ἀλεξάνδρου ἢ τῶν μετ' αὐτόν, πολλοὺς μάλιστα αἰῶνας μετ' αὐτόν, γραψάντων περὶ » αὐτοῦ τοιοῦτό τι ὑπαινίσσεται περὶ Ἀλεξάνδρου. Οὐδ' αὐτὸς ὁ μεγαλοϊδεάτης Ἰσο- » κράτης, ὁ τοσοῦτο θερμῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς παροτρύνας τὸν Φίλιππον εἰς τὴν μεγάλην

» στρατείαν, τοιοῦτό τι ἐφαντάζετο γενησόμενον ὑπὸ Φιλίππου οὐδ' ὡς σκοπὸν τῆς » στρατείας τὴν διὰ τὸν ὅπλων τῶν μακεδονικῶν ἐξελλήνισιν τῆς μεγάλης 'Ασίας ἐκή- » ρυττεν. Ἡ ἄρχουσα ἰδέα περὶ τῆς στρατείας ταύτης, παρά τε τῷ 'Ισοκράτει καὶ παρὰ τῷ » 'Αλεξάνδρῳ (ἐν τοῖς εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένοις λόγοις) καὶ παρὰ τοῖς βραδύτερον » μνημονεύουσιν αὐτοῦ μεγάλοις συγγραφεῦσιν, ἦν ἡ ἐναντίον τῆς 'Ασίας ἐκδίκησις δι' ἣν » ἐπεχείρησεν αὕτη ἐπιδρομὴν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ καθυπό- » ταξις τῆς βαρβάρου 'Ασίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔπειτα ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐπορία ἡ » ἐντεῦθεν προερχομένη καὶ κατὰ 'Ισοκράτην ἡ ἀποίκισις τῆς μικρᾶς 'Ασίας διὰ τῶν » ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ παντὸς φόβου κινδύνου ἐκ μέρους τῶν » ἐπιπολαζόντων ἐν Ἑλλάδι ἐπικινδύνων τούτων στοιχείων, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἐν τῷ πνεύ- » ματι τοῦ 'Αλεξάνδρου ἡρωισμὸς ὁ ἀντάξιος τῶν νομιζομένων προγόνων αὐτοῦ » Ἡρακλέους καὶ 'Αχιλλέως, ἔτι δὲ καὶ ὁ πόθος ἀνακαλύψεως χωρῶν καὶ λαῶν ἀγνώστων » ὑπὸ γοητευτικῶν μυστηρίων ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν Ἑλλήνων περιβαλλομένων, οἷαι αἱ » περὶ τὸν 'Ινδόν, Γάγγην καὶ Ἰνδουκοῦχον χῶραι. 'Αλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἀποτελοῦσι » βεβαίως ἰδέαν θετικὴν πολιτικὴν ἀπαραίτητον εἰς μεγάλα πολεμικὰ ἔργα μέλλοντα » νὰ δημιουργήσωσι νέον καθεστὼς ἱστορικόν. Ὡς πρὸς τοῦτο οὐδὲν θετικὸν καὶ ὡρισμένον » μαντεύομεν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ 'Αλεξάνδρου οὔτε φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε τοσοῦτον ὥριμον » ἐν αὐτῇ, ἔμελλον δὲ τὰ πάντα νὰ ὡριμάσωσιν ἀπὸ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων. » Ὁ 'Αλέξανδρος ἐλαυνόμενος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς ἀρνητικῆς ἐπιβολῆς τοῦ » καταλῦσαι τὸ περσικὸν κράτος οὐδὲν ὡρισμένον θετικὸν πολιτικὸν φαίνεται σχεδιά- » ζων περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταλυθησομένου περσικοῦ κράτους ἱδρυθησομένου. » Τί ἤθελε πράξει ἄρα ἂν προυχώρει μέχρι τοῦ Γάγγου καὶ τῶν πέραν τούτου χωρῶν; » Ἡ φαντασία τῶν ἀσιατικῶν λαῶν ἔλυσεν ἁπλούστατα τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν ταῖς περὶ » 'Αλεξάνδρου παραδόσεσιν αὐτῶν, ἀποδοῦσα τῷ 'Αλεξάνδρῳ τὸν σκοπὸν δημιουργίας » κράτους, περιλαμβάνοντος ἅπαντα τὸν κόσμον ἵνα κυβερνήσῃ αὐτὸ ὡς βασιλεὺς » συμπάντων τῶν ἀνθρώπων. 'Αλλ' ἡ θετικὴ καὶ μάλιστα ἡ κριτικὴ ἱστορικὴ ἔρευνα » δὲν στέργει τοιαύτας λύσεις. 'Αληθὲς φαίνεται ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀπὸ κατακτήσεων εἰς » κατακτήσεις μεταβαίνων καὶ διὰ τοιούτων ἔργων (μετὰ ἰδεώδους τινὸς πάντως πνευματι- » κῶς ὑψηλοῦ ἐλατηρίου, καίπερ μὴ ἀποβλέποντος εἰς θετικὸν πρακτικὸν τέρμα) ἀπεμα- » κρύνετο τοῦ θετικοῦ ἐδάφους τοῦ πολιτικῶς διανοεῖσθαι καὶ βουλεύεσθαι. Ἡ ἀνάγκη » αὐτὴ τῶν πραγμάτων, ἡ ἄρνησις τοῦ στρατοῦ πρὸς περαιτέρω τοῦ Πενταποτάμου » πορείαν ἤγαγον αὐτὸν εἰς πρακτικωτέρας σκέψεις καὶ ἐνεργείας καὶ εἰς θετικώτερα » πολιτικὰ βουλεύματα. 'Αλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα βουλεύματα, ἡ διατήρησις δηλονότι » κράτους ἀπὸ 'Αδρίου μέχρι 'Ινδοῦ καὶ 'Ιαξάρτου ἐκτεινομένου μετὰ μελετωμένων νέων » κατακτήσεων ἐν 'Ασίᾳ (τῆς 'Αραβίας) καί, ὡς παραδίδεται, καὶ ἐν 'Αφρικῇ (ἁπάσης » τῆς βορείου 'Αφρικῆς, ἰδίως τῆς Καρχηδόνος) καὶ ἐν Εὐρώπῃ (ἐν 'Ιταλίᾳ, εἰ καὶ τὰ » περὶ τοιούτων βουλευμάτων παραδιδόμενα δὲν εἶναι λίαν αὐθεντικά) μετὰ κέντρου » διοικήσεως, τῆς μεγάλης ἀσιατικῆς πόλεως Βαβυλῶνος καὶ μετὰ ἰσονομίας καὶ ἰσηγο- » ρίας Ἑλλήνων καὶ 'Ασιατῶν, δὲν ἦσαν ἰδέαι καὶ βουλεύματα δυνάμενα νὰ ἔχωσι θέσιν » ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐθνικῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς βουλεύματα ἀποβλέποντα εἰς » τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲν τοιοῦτον φαίνεται ἐν τοῖς λόγοις καὶ » ταῖς πράξεσι τοῦ 'Αλεξάνδρου. Καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαι » ἐν τῇ ἄνω 'Ασίᾳ πόλεις εἶχον κυρίως χαρακτῆρα στρατιωτικῶν σταθμῶν ἐναντίον » βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ('Ιδ. Πολυβ. Α' 27, 3· «περιοικεῖται δὲ ἡ Μηδία πόλεσιν » ἑλληνίσι κατὰ τὴν ὑφήγησιν τὴν 'Αλεξάνδρου φυλακῆς ἕνεκα τῶν συγκυρούντων αὐτῇ

» βαρβάρων»). Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταβαλλόμεναι ἐνέργειαι πρὸς συγχώνευσιν
» τοῦ ἀσιατικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ βίου οὐδεμίαν φαίνονται ἔχουσαι ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ
» σχέσιν πρὸς τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῷ σκοπὸν τοῦ ἐξελληνίσαι τὴν Ἀσίαν, ὡς φρονεῖ
» ὁ Παπαρρηγόπουλος. Ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται νοήσας ὅτι ἡ ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀριστο-
» κρατίας ἐρειδομένη μακεδονικὴ μοναρχία αὐτοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ συγκρατήσῃ τὸ
» βάρος καὶ τὴν συνοχὴν τῆς ἐν τῷ γίνεσθαι ἔτι διατελούσης κοσμοκρατορίας αὐτοῦ καὶ
» ὅτι τό τε κράτος καὶ ἡ βασιλικὴ αὐτοῦ ἐξουσία μόνον διὰ τῆς ἰδέας τῆς μοναρχίας κατὰ
» τὸ περσικὸν σύστημα ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῇ καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην ἐπειράθη νὰ προα-
» γάγῃ πέρα ἔτι τοῦ μέτρου καὶ βαθμοῦ τῶν βασιλέων Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας, ἀφοῦ ἠξίου
» νὰ νομίζηται καὶ νὰ λατρεύηται ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ὡς θεός. Ἐν τῷ συμμίκτῳ τούτῳ
» εἴδει ἑλληνικῆς καὶ ἀσιατικῆς περὶ πολιτείας καὶ κράτους ἰδέας οὐδὲν ἠδύνατο νὰ
» στερεωθῇ θετικὸν καὶ μόνιμον, ἂν μὴ τὸ κράτος ἐλάμβανε χαρακτῆρα πολιτικὸν ἀκραι-
» φνῶς ἀσιατικόν. Πόσον ἡ τοιαύτη μοναρχικὴ ἰδέα οὐχὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι μόνον ἦτο
» ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἀσθενὴς ἄνευ ἐκπάγλου μεγαλοφυΐας καὶ μεγαλουργίας προϊστα-
» μένης αὐτῆς, ἐμαρτυρήθη εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τοῖς βαρβα-
» ρώτατα διεξαχθεῖσι μεταξὺ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ πολέμοις, ἐν οἷς τὸ εἰδεχθέστατον
» φονικὸν θέαμα ἦτο αὐτὸς ὁ φόνος τῶν υἱῶν καὶ νομίμων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου,
» παίδων ἔτι ὄντων, καὶ δὴ φόνος ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ὑπὸ μακεδόνων στρα-
» τηγῶν τελεσθείς, ἔτι δὲ ἡ διὰ φόνου ἐξολόθρευσις σύμπαντος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου
» χωρὶς ἐντεῦθεν, ὡς θὰ προσεδόκα τις, νὰ ἐξεγερθῇ ἐθνικὴ ἀγανάκτησις ἐν τῷ λαῷ
» ἐναντίον τοιούτων βδελυρῶν πράξεων.

» Καὶ ὅμως, θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἡ διὰ τοιούτων ἀνοσιουργημάτων ἐπελθοῦσα νέα κατά-
» στασις ἦτο φύσει προωρισμένη (ἄνευ συνειδήσεως τῶν αὐτουργῶν) εἰς τὸ νὰ ἐπενέγκῃ
» τινὰ τάξιν εἰς τὸ χάος τοῦ πολιτικοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ διαμορφώσῃ
» αὐτὸ ἐπὶ βάσεων μονιμότητός τινος ἐξυπηρετούσης (ὑπεράνω τῆς συνειδήσεως καὶ δια-
» νοίας τῶν αὐτουργῶν) τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄνευ τῆς δι' αἱματηροτάτων
» τοιούτων ἀγώνων καὶ ἀγριωτάτων μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγώνων καὶ
» τῆς ἀγρίας καταστροφῆς τοῦ οἴκου τοῦ βασιλικοῦ καὶ τῆς ἐντεῦθεν προελθούσης γενέ-
» σεως πολλῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν ἐντὸς ὡρισμένων γεωγραφικῶν, μέχρι τινὸς δὲ καὶ
» ἐθνογραφικῶν ὁρίων, τῶν προκυψάντων ἐκ τῆς ὁριστικῆς κατακερματίσεως τοῦ ἀπὸ
» Βαβυλῶνος ἐπὶ Ἀλεξάνδρου κυβερνωμένου κράτους, πάνυ δύσκολος θὰ ἦτο οἱοσδήποτε
» ἐξελληνισμὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν μέθοδον μάλιστα τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγκαινισθεῖ-
» σαν τῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μηδοπερσῶν συγχωνεύσεως. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπελθούσης κατα-
» κερματίσεως τοῦ κράτους ἀπεχωρίσθησαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πᾶσαι
» αἱ πέραν τοῦ Τίγρητος δυσπρόσιτοι εἰς ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολι-
» τισμοῦ χῶραι, ὑπελείφθησαν δὲ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον αἱ χῶραι αἵτι-
» νες καὶ ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἤδη ἤρξαντο ὑποκείμεναι εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ
» ἑλληνισμοῦ, πρὸ πάντων μὲν ἡ βραδύτερον μικρὰ Ἀσία κληθεῖσα μεγάλη χερσόνησος,
» κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία. Αὗται δὲ ἀκριβῶς εἰσιν αἱ χῶραι,
» ἐν αἷς ὁ ἑλληνικὸς πνευματικὸς βίος τοσαῦτα ἐπετέλεσε μεγάλα καὶ θαυμαστὰ διὰ τῆς
» ἀγαθῆς συμπτώσεως τῶν μακεδονικῶν καταχτήσεων. Οἱ αὐτουργοὶ τῶν κατακτήσεων
» τούτων δὲν ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁρμώμενοι ἀπὸ ἰδεῶν
» ὑψηλῶν περὶ τῆς τούτου ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν νεωστὶ δημιουργηθέντα πολιτικὸν κόσμον
» τῆς Ἀνατολῆς. Τοὐναντίον δὲ αὐτὸς ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ περιόδῳ τῆς κοσμοϊστορικῆς
» αὐτοῦ ἐξελίξεως καὶ ἐπεκτάσεως διατελῶν ἐκάλλυνε τὴν ἠθικὴν ὄψιν καὶ τὸν χαρακτῆρα

» τῶν ἐξ αἱματηρῶν ἀγώνων προελθόντων κρατῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τινῶν τῶν κρατῶν
» τούτων οἱ ἡγεμόνες, ὡς οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγάμου,
» συνέδραμον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ
» καὶ τῶν ἡγεμόνων τούτων τὸ ἔργον ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ οἴκοθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς
» ἰδίας αὐτοῦ πνευματικῆς ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως ἐπεκτεινομένου ἑλληνικοῦ βίου, ὅπως
» ὁ ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐνεργούμενος ἀποικισμὸς ἦτο κυρίως
» ἀποτέλεσμα τοῦ μετὰ τῆς πνευματικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βίου συνδεομένου ἀποι-
» κιακοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦ πνεύματος ἐκείνου, ὅπερ καὶ πρὸ ἡμισείας χιλιετηρίδος
» ἐν τῇ νεανικῇ περιόδῳ καὶ ὁρμῇ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου εἶχεν ἐπεκτείνει τὰς ἑλληνικὰς
» ἀποικίας, τὴν ἑλληνικὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν τέχνην μέχρι τῶν σκυθικῶν πεδίων καὶ
» τῶν ὀχθῶν τῆς Κασπίας πρὸς ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ πρὸς
» δυσμάς, νῦν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀχανεῖς ἐκείνας παραλιακὰς ἀποικίας ἤρξαντο αἱ
» μεγάλαι μεσογειακαὶ ἀποικήσεις, ὧν τὴν ἵδρυσιν ὁ Ἰσοκράτης ἤδη εἶχε συστήσει τῷ
» Φιλίππῳ Β'. Ἀλλ' ἂν ὁ ἀποικισμὸς οὗτος ὡς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἦτο ἀποτέ-
» λεσμα τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἐπελθούσης πλησμονῆς τοῦ βίου ὑπὸ πάσας τὰς τούτου ἐπό-
» ψεις, ὡς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς κυβερνήσεις τῶν νέων πολιτικῶν μονάδων τῶν
» νέων κρατῶν τῆς Δυτικῆς Ἀσίας ἦτο ἔργον ἀνάγκης ἀπαραιτήτου καὶ στοιχεῖον ἀπαραί-
» τητον πρὸ πάντων οἰκονομικῆς καὶ ἐμπορικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς καθόλου ἀναπτύξεως καὶ
» εὐημερίας τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οὐ
» μόνον οἱ ἑλληνομακεδονικῆς καταγωγῆς δυνάσται τῶν νέων κρατῶν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ
» ἰθαγενεῖς ἡγεμόνες, ὡς οἱ βασιλεῖς τῆς Βιθυνίας, Περγάμου, Πόντου καὶ Καππαδοκίας
» καὶ Ἀρμενίας ἔτι, εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς δι' ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐκπολιτίσεως τοῦ κρά-
» τους αὐτῶν αὐτοὶ προσκαλοῦντες ἀποίκους Ἕλληνας ἐκ παντοίων χωρῶν ἑλληνικῶν
» καὶ πλεῖστα παρέχοντες προνόμια ταῖς ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν ἱδρυομέναις ἑλληνικαῖς
» πόλεσι, μάλιστα δὲ καὶ αὐτονομίαν οὐ μόνον ἀστικὴν ἀλλὰ καὶ πολιτικήν. Τὴν τοιαύ-
» την τῶν πραγμάτων κατάστασιν διαφωτίζει κατὰ τρόπον ἀξιομνημόνευτον, εἰ καὶ ὀλί-
» γον παράδοξον, καὶ συνθήκη τις συνομολογηθεῖσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἀλλήλους συμμα-
» χησάντων ἡγεμόνων Πόντου καὶ Ἀρμενίας, Μιθριδάτου ϛ' καὶ Τιγράνους Β'. Κατὰ
» τὴν συνθήκην ταύτην τῶν κατακτηθησομένων (ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ) ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡγε-
» μόνων χωρῶν τὸ μὲν ἔδαφος ἔδει ν' ἀνήκῃ τῷ Μιθριδάτῃ, οἱ δὲ ἄνθρωποι τῷ Τιγρά-
» νει οὐχὶ χάριν ἐξανδραποδισμοῦ ἀλλὰ χάριν τοῦ δι' Ἑλλήνων ἀποικισμοῦ καὶ ἐκπολιτι-
» σμοῦ τοῦ ἐλαχίστας πόλεις ἑλληνικὰς περιέχοντος κράτους τοῦ Τιγράνους. Οὕτω δὲ ἐκ
» μόνης τῆς Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, ἐν αἷς χώραις μέγα ὑπῆρχε πλῆθος ἑλληνικῶν
» ἀποικιῶν, ὁ Τιγράνης ἐν μιᾷ μόνῃ στρατείᾳ ἀπήγαγε τριακοσίας χιλιάδας Ἑλλήνων,
» δι' ὧν ἵδρυσε πόλεις ἑλληνικὰς ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἐν αἷς καὶ τὴν ὁμωνύμως αὐτῷ
» κληθεῖσαν Τιγρανούπολιν (ἢ Τιγρανόκερτα ἀρμενιστί).

» Ὁρμὴ λοιπὸν ἀποικιστικὴ ἐν ἑλληνικαῖς χώραις, ἀνάγκη πληθυσμῶν ἐκπολιτιστι-
» κῶν ἐν ἀσιατικαῖς χώραις ἦγον εἰς στενὴν συνάφειαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ***τὴν λοιπὴν***
» ***Ἀνατολήν***. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς πρὸς τὸ ἀποικιακὸν εἴτε εἰς τὸν ὑλικὸν πληθυσμὸν ἀπο-
» βλέπον μέρος τῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπεκτάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀκραιφνῶς πνευματικῷ
» μέρει τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ὁμοία ἕλξις ἀμοιβαία εἵλκυε πρὸς ἀλλήλας Ἑλλάδα καὶ
» Ἀνατολήν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τούτους ὁ πνευματικὸς βίος ὁ ἑλληνικός,
» μεθιστάμενος ἀπὸ τῆς πρωτοτυπίας τῆς πρώτης περιόδου εἰς τὴν τῆς πολυμαθείας
» τῆς νῦν περιόδου, ἀπὸ τῆς εὐθυγνωσίας καὶ αὐτεπινοίας, καὶ τῆς ἐντεῦθεν προερχομέ-
» νης φιλοσοφίας, εἰς τὴν ***πολυμερῆ ἐπιστήμην*** καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπι-

Η ΛΕΓΟΜΕΝΗ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

(Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ „ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ" Α. Ε.

» στήμης ἐπὶ τὸν πρακτικὸν βίον, ᾐσθάνετο ὁρμέμφυτον ἀνάγκην ἐπεκτάσεως πρὸς τὰ
» ἔξω, ἡ δὲ ἐγγὺς Ἀνατολή, Ἀσία τε καὶ Αἴγυπτος, ᾐσθάνοντο ἀκριβῶς τὴν ἄμεσον
» ἀνάγκην τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας τῶν χωρῶν αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα,
» οὐ μόνον ἐν τῷ θεωρητικῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ. Οὐ μόνον ποιηταὶ καὶ
» φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ ῥητορικῆς διδάσκαλοι, σοφισταί, ἀρχιτέκτονες καὶ γλύπται
» καὶ ζωγράφοι καὶ **μουσικοὶ** ἀλλὰ καὶ **μαθηματικοὶ** καὶ **φυσικοὶ** καὶ **ἀστρονόμοι**
» καὶ **φιλόλογοι** ἢ **γραμματικοί**, καὶ **μηχανικοὶ** καὶ ἰατροὶ καὶ ἄνδρες ἐπιστήμονες εἰδικοί,
» τεχνικοὶ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἐνεργείᾳ, στρατηγοὶ ἢ ἀρχηγοὶ μισθοφόρων, μυριάδες πολ-
» λαὶ μισθοφόρων ἐξαπελύοντο ἀπὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου
» καὶ μάλιστα τῆς Θρᾴκης, ἵνα ὑπηρετῶσιν ἐν Ἀσίᾳ πρότερον μὲν τοῖς πέρσαις σατρά-
» παις, εἶτα δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἢ Ἑλληνιστικοῖς (τοῖς μὴ οὖσιν ἑλληνικῆς καταγωγῆς
» ἀλλ' ἑλληνίζουσι τὸν βίον καὶ τὸ ἦθος) δυνάσταις.

» Καθόλου εἰπεῖν ὁ ἑλληνισμὸς ἐπεβλήθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὴν Ἀνα-
» τολὴν διὰ τῆς ἐνοικούσης ἐν αὐτῷ ὑψηλοτέρας ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς, καθαρῶς
» ἀνθρωπίνης καὶ κοσμοπολιτικῆς δυνάμεως (εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ
» τῶν χρόνων τοῦ Σωκράτους ἤρξατο ἐπικρατοῦν ὁμοῦ μετὰ τοῦ πράγματος καὶ τὸ
» ὄνομα τοῦτο **κόσμου πολίτης** καὶ **κόσμιος**). Ὁ τοιοῦτος ὑψηλός, ἠθικός, ἀκραιφνῶς καὶ
» καθολικῶς ἀνθρώπινος, ὑπὸ τὴν ὑψίστην ἔννοιαν τοῦ ἀνθρωπίνου ἰδεώδους, κοσμοπο-
» λιτικὸς ἑλληνισμὸς δὲν εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἡγεμονικῶν καὶ κυβερνητικῶν ἐνερ-
» γειῶν ἵνα διαδοθῇ· ἦν οὕτως εἰπεῖν θρησκεία τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ καθολικωτέρου
» πνευματικοῦ βίου διαδιδομένη μόνη δι' ἑαυτῆς, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ
» χριστιανικῇ φάσει αὐτοῦ. Ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν καθαρῶς ἱστορικήν, ὡς δύναμις δηλονότι
» πνευματικὴ καὶ καθαρῶς ἱστορικὴ ἀνθρωπίνη φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη, ταχύτερον, ἀσφα-
» λέστερον, εὐκολώτερον καὶ εὐρύτερον ἐπεκτείνεται καὶ διαδίδεται ἢ ἡ θρησκεία. Καὶ
» οὕτος ἦν ἀκριβῶς ὁ χαρακτὴρ τοῦ τότε διαδιδομένου ἐν Ἀνατολῇ ἑλληνισμοῦ.

» Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡγεμόνες τινὲς τῆς Αἰγύπτου ἐπεδαψίλευσαν πᾶσαν ἀρωγὴν ὑλι-
» κὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, ὅπως καὶ οἱ ἡγε-
» μόνες τοῦ Περγαμηνοῦ κράτους· ὅτι ὁ Ἀριαράθης Ϛ΄ τῆς Καππαδοκίας «τὴν πάλαι τοῖς
» Ἕλλησιν ἀγνοουμένην Καππαδοκίαν κατέστησεν ἐμβωτήριον φιλοσόφων», ὡς λέγει ὁ
» Δόδωρος· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν σμικρὰ καὶ σμικρᾶς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος ἀπέ-
» ναντι τοῦ ἐκπάγλου ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ μεγαλείου τοῦ οἴκοθεν διὰ τῶν ἰδίων
» αὐτοῦ δυνάμεων ἐπιβαλλομένου ἑλληνισμοῦ, οἷον βλέπομεν αὐτὸν ἰδίως ἐν τῷ κράτει
» τῶν Σελευκιδῶν, ἐνῷ ἡ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καλλιέργεια, εἶναι ἔργον κυρίως
» πόλεων καὶ ἰδιωτῶν. Οὐδεὶς ἡγεμὼν ἕλλην ἢ ἑλληνίζων συνέλαβε τότε τὴν ἰδέαν νὰ
» ἐξελληνίσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ μεθόδων κυβερνητικῶν. Τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ **ἡμι-
» παράφρονος** καὶ ἀκολάστου Ἀντιόχου Δ΄, τοῦ προδρόμου τούτου τῶν ὀλίγων εὐτυχῶς
» ἐκείνων τεράτων ἅτινα περιεβλήθησαν βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν πορ-
» φύραν, τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπέ-
» βλεπον ἁπλῶς εἰς ἁρπαγὴν τῶν πολυτίμων τοῦ ναοῦ σκευῶν, εἰς φορολογικὰς ἐκβιάσεις
» καὶ εἰς βιαίαν εἰσαγωγὴν ἑλληνικῶν τινων ἐθίμων, οἷον ἀγώνων, εἰς τοὺς ἀποτροπια-
» ζομένους ταῦτα αὐστηροὺς θιασώτας τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ εἰς τέλεσιν θυσιῶν
» τῷ Διὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ (Ἰεχωβά), οὐδεμίαν δ' εἶχον οὐδ' ἠδύναντο νὰ ἔχωσι
» σχέσιν πρὸς τὸν ὑψηλὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐν Ἀνατολῇ διαδιδομένου ἑλλη-
» νικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο θαυμαστῶς ἀξιομνημόνευτον, ὅτι ἀκρι-
» βῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς κρατερῶς ἐξηγείρετο ἐναντίον τῶν καταπιέσεων

» τοῦ 'Αντιόχου Δ' (175—164 π. Χ.) καὶ ἡρωικῶς ἠμύνετο ὑπὲρ τῶν πατρίων καὶ ὁ
» συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ δεινῶς προεφήτευσε τὸν ὄλεθρον τοῦ κράτους
» τούτου, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς χρόνους καὶ ὀλίγῳ προγενεστέρους καὶ μεταγενεστέρους
» ἐτελεῖτο ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ μεγάλη ἐσωτερικὴ προσέγγισις πρὸς τὸν ἑλληνισμόν.

» Περὶ τὰ μέσα τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος μετεφράζετο ἐν Αἰγύπτῳ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἡ
» Ἱερὰ Γραφή (ἡ Παλαιὰ Διαθήκη)· τότε δὲ συνεγράφοντο καὶ βίβλοι ἰουδαϊκαὶ ἐν τῇ
» ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἑλληνιστὶ ἰδίως συνετάχθη τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων
» (ὡς ἀπόσπασμα τῆς ἑλληνιστὶ συντεταγμένης ἱστορικῆς πραγματείας τοῦ ἀπὸ Κυρήνης
» ἑλληνιστοῦ 'Ιουδαίου 'Ιάσονος), τὸ διηγούμενον ἀκριβῶς μετὰ τόνου τραγικοῦ τὰ
» ὅσα ἔπασχον οἱ 'Ιουδαῖοι ὑπὸ τοῦ 'Αντιόχου Δ.' Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐκ τῶν κατὰ τοῦ 'Αντιό-
» χου Δ' πολέμων προελθὼν ἡγεμὼν τῆς αὐτονόμου ἰουδαϊκῆς πολιτείας 'Ιωνάθαν ἔπεμ-
» πε πρέσβεις καὶ ἔγραφεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς « ἀδελφοὺς Σπαρτιάτας» (Μακκαβαίων
» Α' 12), οὐ πολλῷ δ'ὕστερον, 130 π.Χ., ὁ τοῦ περιφήμου 'Ιησοῦ Σιρὰχ ἔγγονος μετέ-
» φραζεν εἰς γλαφυρὰν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν τότε χρόνων τὴν «*Σοφίαν*» τοῦ 'Ιησοῦ
» Σιράχ», τοιαύτης δὲ συναφείας μεταξὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἰουδαϊσμοῦ καρποὶ ὑπῆρ-
» ξαν βραδύτερον ἡ φιλοσοφία τοῦ Φίλωνος καὶ αἱ πολλαὶ ἑλληνιστὶ συντεταγμέναι ἱστο-
» ρικαὶ πραγματεῖαι τοῦ φαρισαίου ἑλληνιστοῦ 'Ιωσήπου, οὗ τὸ ἰουδαϊκὸν ὄνομα
» '*Ιωσὴφ* ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον μετεποιήθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου εἰς '*Ιώσηπον*.
» Τοιαύτη ἦτο ἡ ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς διανοίας τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐν ἀντιθέσει μά-
» λιστα ἐνίοτε πρὸς ταύτην ἐνεργοῦσα καθολική, ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμις τοῦ
» ἑλληνισμοῦ ἡ ἀποτελέσασα τὸ ἰσχυρότατον ὅπλον καὶ ἐλατήριον τῆς διαδόσεως αὐτοῦ.
» Ὁ ἑλληνισμὸς λοιπὸν τῆς 'Ανατολῆς ὁ φαινόμενος ἡμῖν ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἀπὸ
» τῶν κατακτήσεων τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ προελθὼν καὶ διὰ τῶν
» ὅπλων αὐτῶν διαδοθεὶς ἦτο καρπὸς ἑαυτοῦ, ἀπέρρεεν ἐκ δυνάμεως πνευματικῆς πολλῷ
» ἰσχυροτέρας καὶ διεδίδετο δι' ὅπλων ἠθικῶν πολλῷ δραστικωτέρων καὶ ἀποτελεσματι-
» κωτέρων τῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὅπλων, διευκολύνας μᾶλλον τὸ ἔργον τῶν ὅπλων τού-
» των ἢ διευκολυνάμενος ὑπὸ τούτων. Ὁ σύγχρονος τῷ 'Αλεξάνδρῳ ἑλληνικὸς κόσμος
» οὐδεμίαν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἀνεγνώρισε τοιοῦτον χαρακτῆρα εἰς τὸ ἔργον τοῦ 'Αλε-
» ξάνδρου. Πολὺ πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ 'Αλεξάνδρου, ὁ τοῦ πατρὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου
» φίλος καὶ θερμότατος συνήγορος τῆς ἐπὶ τὴν 'Ασίαν πανελληνικῆς στρατείας ἐκήρυττεν
» ἐμφαντικώτατα καὶ ἐνθουσιωδέστατα ὅτι «αἱ 'Αθῆναι» τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα ἐποί-
» ησαν μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τεκμήριον εἶναι καὶ μᾶλλον Ἕλλη-
» νας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῶν 'Αθηνῶν ἢ τοὺς τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς φύσε-
» ως μετασχόντας». Ὁ τοῦ 'Αλεξάνδρου σύγχρονος περίπου ὀνομαστὸς Σικελιώτης ἱστο-
» ριογράφος Τίμαιος (352—256) ἐπῄνει τὸν Δημοσθένην καὶ τοὺς ὁμόφρονας τούτου
» ῥήτορας καὶ ἔλεγεν αὐτοὺς «ἀξίους τῆς Ἑλλάδος γεγονέναι, διότι 'Αλεξάνδρου τιμαῖς
» ταῖς ἰσοθέοις ἀντέλεγον» (Πολυβ. ΙΒ' 2, 3). Ὁ 180 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
» 'Αλεξάνδρου συγγράψας ἱστορίαν μέγας Πολύβιος καλεῖ μὲν τὸν 'Αλέξανδρον
» (ΙΒ' 22,5) «ἄνδρα τοιοῦτον, ὃν πάντες μεγαλοφυέστερον ἢ κατ' ἄνθρωπον γεγονέναι
» τῆς ψυχῆς συγχωροῦσιν», μνημονεύει ὅμως καὶ γνώμην συγχρόνων αὐτῷ περίπου ἀνδρῶν,
» οἷον τοῦ Αἰτωλοῦ Χλαινέου, ὅτι ἡ Μακεδόνων δυναστεία «ἀρχὴ συνέβη γεγονέναι τοῖς
» Ἕλλησι δουλείας». Πρὸς ἣν γνώμην αὖθις ἀντιτάσσει τὴν τοῦ 'Ακαρνᾶνος Λυκίσκου, ὅτι
» ὁ 'Αλέξανδρος «μεγάλων κακῶν τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας ἔλυσε καταδουλωσάμενος τοὺς
» βαρβάρους καὶ παρελόμενος αὐτῶν τὰς χορηγίας, αἷς ἐκεῖνοι χρώμενοι κατέφθειραν τὴν
» Ἑλλάδα... ποτὲ μὲν 'Αθηναίους ποτὲ δὲ Θηβαίους, καὶ τέλος ὑπήκοον ἐποίησε τὴν

» Ἀσίαν τοῖς Ἕλλησιν... οἱ δὲ διαδεξάμενοι ἐκεῖνον οἷς μὲν ἀγαθῶν οἷς δὲ κακῶν
» ἐγένοντο αἴτιοι πολλάκις».

» Πάντως ἡ ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις ἀναφερομένη ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου γενο-
» μένη καθυπόταξις τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπαινίσσεται ἁπλῶς καθυπόταξιν πολι-
» τικήν, οὐχὶ πνευματικὴν διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὕτως οἱ ἀρχαῖοι ἱστοριογράφοι καὶ
» αὐτοὶ οἱ αἰῶνας ἱκανοὺς μετὰ Ἀλέξανδρον συγγράψαντες καὶ δυνάμενοι νὰ κρίνωσι
» τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει καὶ ἀξίᾳ οὐδὲν ὑπαινίσσονται περὶ
» τοῦ ὑπὸ τούτου ἢ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας θεωροῦντες σιωπηλῶς
» τὸ γεγονὸς τοῦτο (τὸ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας) ὥς τι ὅλως φυσικὸν ἐξ ἑαυτοῦ
» προελθόν. Μόνον δὲ ἡ νεωτάτη ἱστοριογραφία συνέδεσε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν
» διαδόχων αὐτοῦ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλλην σμοῦ ὡς ἐκλήθη ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστο-
» ρίας ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἀρχομένη (**ἑλληνισμὸς** ἐν τῇ γλώσσῃ
» τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν ἣν ἔχει σήμερον, τὴν ἔννοιαν δηλονότι τῆς
» ἐθνικῆς ἰδιότητος καὶ τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς· σημαίνει δὲ τοὐναντίον
» (ἐκ τοῦ ἑλληνίζειν=μιμεῖσθαι τὰ τῶν Ἑλλήνων) τὴν ὑπὸ ξένων λαῶν θεραπείαν καὶ
» μάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἐντεῦθεν δὲ καὶ
» **ἑλληνισταὶ** οἱ ξένοι οἱ λαλοῦντες καὶ γράφοντες ἑλληνιστὶ καὶ μιμούμενοι τὰ τῶν Ἑλλή
» νων ἤθη καὶ βίον. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ ὅρου ἔπλασαν οἱ νεώτεροι Εὐρωπαῖοι καὶ τὸν
» ὅρον **ἑλληνιστικός** (**hellénistique, hellenistisch**).

» Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων πρὸς
» τὸν **ἑλληνισμὸν** τίθεται πάντως τὸ ζήτημα· ἠδύνατο ἡ Ἀνατολὴ νὰ ἐξελληνισθῇ ἄνευ
» τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ;—Εἴμεθα τοσοῦτον εἰθισμένοι καὶ ἐξῳ-
» κειωμένοι, ἀπὸ τῆς πρώτης στοιχειώδους διδασκαλίας καὶ σπουδῆς τῆς ἱστορίας μέχρι
» τῆς ἀνωτάτης, μετὰ τῆς ἰδέας ὅτι ὁ **ἑλληνισμὸς** τῆς Ἀνατολῆς ἦν ἔργον τοῦ Ἀλε-
» ξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὥστε καὶ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ **ἑλληνισμοῦ** δὲν
» διστάζομεν νὰ καλέσωμεν μακεδονικὴν ἢ μακεδονικὸν ἑλληνισμόν, ὅπως ἔπραξεν ὁ
» Παπαρρηγόπουλος, ὡσεὶ ὑπῆρχε καὶ προμακεδονικὸς ἑλληνισμὸς καὶ ὑπῆρχε πράγματι
» τοιοῦτος ἑλληνισμὸς καὶ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Σκυθίᾳ ἔτι τῇ τε εὐρωπαϊκῇ καὶ τῇ ἀσια-
» τικῇ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, πολλῷ δὲ πλέον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ, ὧν μέγα μέρος ἦτο
» Ἑλλὰς καὶ μεγάλη Ἑλλάς. Ἀλλὰ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ μόνον
» ἁπλῶς χρονικῶς, ἤτοι ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μακεδονικῆς ἀρχῆς
» κατ' ἀναλογίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἑλληνισμοῦ δηλονότι τῶν τῆς ρωμαϊκῆς
» κυριαρχίας χρόνων. Ὁ ἐνδιατρίβων ὁπωσοῦν ἐπιμελῶς περὶ τὰς ἱστορικὰς ἐρεύνας
» ἐννοεῖ ὅτι ἐν πρώτοις ἡ νῦν μικρὰ Ἀσία ἀπὸ τῆς ἠοῦς ἔτι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ
» τῶν ὁμηρικῶν ἔτι χρόνων, μετεῖχε λίαν ἰσχυρῶς τοῦ ἑλληνικοῦ βίου. Τὸν ἑλληνισμὸν
» τοῦτον ἐνίσχυσαν θαυμασίως αἱ γενόμεναι ἀποικίαι, αἰολικαί, ἰωνικαί, δωρικαί· τὸ
» μέγα λυδικὸν κράτος, πολλῷ δὲ πλέον τὸ μέγα περσικὸν κράτος προσῆλθεν εἰς ἐνί-
» σχυσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας· ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ γλῶσσα
» τῆς ἐμπορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἦτο ἑλληνική. Ἕλληνες δὲ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς
» μικρᾶς Ἀσίας ὑπηρέτουν ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ πρὸ τῆς περσικῆς κυριαρχίας καὶ
» ὡς στρατιῶται (ὡς ἦτο καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλκαίου Ἀντιμενίδης), καὶ ἕλληνες ναῦται
» ἀπετέλουν τὸ πλήρωμα τοῦ στόλου ὃν κατεσκεύασεν ὁ ἀσσύριος βασιλεὺς Σεναχειρὶμ
» ἐπὶ τοῦ Τίγρητος καὶ ὅστις διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου κατέπλευσεν εἰς τὸν Περσικὸν
» κόλπον. Καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ δέ, φαίνεται, πολὺ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτει ὡς γλῶσσα
» φιλολογικὴ ἡ ἑλληνική, ὡς μαρτυρεῖται ἔκ τινων ἑλληνιστὶ γεγραμμένων βιβλίων

» τῆς Π. Διαθήκης ἀναγομένων εἰς χρόνους μεταγενεστέρους μὲν τῆς βαβυλωνιακῆς
» αἰχμαλωσίας προγενεστέρους δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου
» ἑλληνισμὸς δὲν ἄρχεται ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων, ἀλλὰ λαμβάνει ἐπίδοσιν
» μεγάλην ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἱδρύσεως τῆς
» Ναυκράτιδος καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ φιλέλληνος Ἀμάσεως τοσοῦτον ἐπικρατῶν
» ἑλληνισμὸς ἐγένετο ἐπικρατέστερος ἐν τοῖς μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους χρόνοις,
» ὁπότε καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἄμμωνος ἐγένετο δεύτερον μαντεῖον Δελφικὸν
» διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ αἰγύπτιοι θεοὶ εὗρον εὐπρόσδεκτον εἴσοδον εἰς τὸ πάνθεον
» τὸ ἑλληνικόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ ὁ
» ἑλληνισμὸς ἐπεκράτησεν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰ καὶ ἐπὶ τῆς
» περσικῆς κυριαρχίας ὑπῆρχον ἐνταῦθα ζώπυρα ἑλληνισμοῦ· ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ πρά-
» γματα προκειμένου περὶ τῆς νῦν μικρᾶς Ἀσίας.

» Τὸ σπουδαιότατον ὡς πρὸς τὴν νῦν μ. Ἀσίαν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ εἶναι ἡ
» γνῶσις τῶν κατὰ τὴν κατάστασίν τῆς χώρας τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα πρὸ τῆς στρατείας
» τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πολλαὶ ἐγένοντο ἔρευναι ἐν τοῖς ἐσχά-
» τοις χρόνοις καὶ ἱκαναὶ ἐξεδόθησαν πραγματεῖαι, ἐν αἷς σπουδαιοτάτην κατέχουσι θέσιν
» αἱ τοῦ Γερμανοῦ Walter Judeich «Μικρασιατικαὶ μελέται. Ἔρευναι περὶ τῆς ἑλλη-
» νικῆς ἱστορίας τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος (Kleinasiatische Studien. Untersuchungen
» zur griechishen Geschichte des 4. Jahrhunderts v. Chr). Τὸ γενικὸν συμπέρασμα
» τῶν τοιούτων ἐρευνῶν εἶναι ὅτι ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 4ου καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π. Χ.
» αἰῶνος ἐν τῇ ὅλῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ δὴ ἐν τοῖς μεσογείοις ἐπιχωριάζων ἑλληνισμὸς δὲν
» προῆλθεν ὡς ἐκ θαύματος διὰ τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῶν μέχρι
» τοῦ 301 π. Χ. μεταξὺ τῶν διαδόχων διεξαχθέντων αἱματηρῶν πολέμων, ἀλλὰ πρὸ πολ-
» λοῦ παρεσκευάζετο ἐπὶ τῆς περσικῆς ἤδη κυριαρχίας βραδέως καὶ ἀσφαλῶς. Ἡ ἑλληνικὴ
» γλῶσσα κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον εἶχε κατασταθῆ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς περσικῆς ἀρχῆς
» ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου καὶ ἐν ταύτῃ ἐδημοσιεύοντο τὰ
» ἀπὸ Σούσων πεμπόμενα διατάγματα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἡ γλῶσσα ἡ ἐμπορική,
» ὡς ἐρρήθη, ἦτο ἡ ἑλληνική. Στίφη ἑλλήνων μισθοφόρων διέσχιζον κατὰ μῆκος καὶ
» πλάτος τὴν χερσόνησον ὑπηρετοῦντες τοῖς φιλοδόξοις σατράπαις ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους
» πολεμικαῖς συγκρούσεσι δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν πρῶτον φιλόδοξον σατρά-
» πην τὸν ἐξεγειρόμενον ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡς ἔπραξε τοῦτο περὶ τὰ μέσα
» τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ὁ φοβερὸς σατράπης τῆς Καππαδοκίας Δατάμης μόλις καταβλη-
» θεὶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν συστάσεως πολλῶν ἄλλων σατραπῶν. Αὐτὸς ὁ σατράπης Δατά-
» μης ὡς Κὰρ τὴν καταγωγὴν ἦτο μᾶλλον Ἕλλην ἢ Πέρσης. Οἱ μισθοφόροι οἱ ὑπὸ τοῦ
» Κύρου ἐναντίον τοῦ Ἀρταξέρξου Β΄ ἀχθέντες καὶ εἶτα ἀφόβως ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς
» ἑλληνικὰς χώρας ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ τοῦ Ἀγησιλάου εὐχερὴς καὶ ἐπιτυχὴς μέχρι Ἅλυος καὶ
» Καππαδοκίας προέλασις μαρτυρεῖ πόσον εὐχερὴς ἦτο ἡ τῆς ὅλης χερσονήσου ὑπὸ οἱουδή-
» ποτε ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατάληψις. Πλὴν τούτων κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἤδη παρὰ τοὺς σατρά-
» πας ἐν μέρει δὲ καὶ ὑπὸ τοὺς σατράπας ὑπῆρχον ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἰσχυροὶ ἐγχώριοι ἡγεμό-
» νες ἱδρύοντες κράτη ἔχοντα κέντρα ἑλληνικά. Οὕτως ὁ Μαύσωλος τῆς Καρίας (377—
» 353 π.Χ.) μετέστησε τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρικῶν Μυλάσων εἰς τὴν ἑλληνικὴν πόλιν
» Ἁλικαρνασσόν. Ὅμοια κράτη ὑπῆρχον καὶ ἐν Πόντῳ καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ. Ἐν Ἡρακλείᾳ
» τῇ Ποντικῇ περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος (πρὸ τῆς στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου)
» εἶχεν ἱδρύσει κράτος ἑλληνικὸν Τιμόθεος ὁ Κλεάρχου ὡς τύραννος· καὶ τῷ 338 π. Χ.
» πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν μεταβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ

» Διονύσιος, οὗ γυνὴ ἦτο ἡ τοῦ μεγάλου βασιλέως Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ ἀνεψιὰ Ἄμαστρις.
»Πλὴν τούτων μεγάλην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκτήσαντο δύναμιν ἐν τῇ νῦν μ.
» Ἀσίᾳ τὰ ἱερατικὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κράτη, τὰ δύο κόμματα τῆς Καππαδοκίας καὶ Πόν-
» του, τὰ *Ὄλβασα* τῆς Κιλικίας, Πεσσινοῦς τῆς Φρυγίας, Τελμησὸς τῆς Λυκίας, καὶ τὰ κράτη
» ταῦτα διὰ τῶν μαντείων αὐτῶν ἐπεκοινώνουν πρὸς τὰ ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις καὶ ἐν
» τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι περιώνυμα μαντεῖα. Καθόλου δὲ πνεῦμα ἑλλη-
» νισμοῦ ἰσχυρὸν πνέει τὴν χερσόνησον κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀπὸ τῶν παραλίων
» πρὸς τὴν Μεσόγειον, ὅπερ τοσοῦτον εὐχερῶς κατέστησε τὴν χώραν ταύτην κατὰ τὸν ἑπό-
» μενον αἰῶνα κέντρον ἑλληνισμοῦ. Προσθετέον δὲ εἰς πάντα ταῦτα ὅτι σχεδὸν ἅπαντες οἱ
» λαοὶ τῆς μ. Ἀσίας ἦσαν τότε φρυγοπελασγικῆς καταγωγῆς συγγενεῖς τὴν γλῶσσαν πρὸς
» τοὺς Ἕλληνας.

» Ἐκ πάντων τούτων δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὁπωσοῦν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ μ. Ἀσία τοὐλά-
» χιστον καὶ ἄνευ τῆς στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔμελλε νὰ ἐξελληνισθῇ ἀσφαλῶς. Ἄλλως
» τε ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάβασις διὰ τῆς μ. Ἀσίας γενομενη ταχέως διὰ στρατιωτικῆς
» πορείας οὐδὲν κατέλιπε μνημεῖον ὄπισθεν αὐτῆς, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Εὐμέ-
» νους, οὐδὲν κτίσμα φέρον τὸ ὄνομα Ἀλεξάνδρου· συνετέλεσαν δὲ εἰς τὴν περαιτέρω ἐξελ-
» λήνισιν τῆς χώρας οὐχὶ μακεδόνες σατράπαι ἢ στρατηγοὶ ἀλλ' ἐγχώριοι ἡγεμόνες ἐρα-
» σταὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας, ὅπως ἦτο ἰδίως ὁ Ἀριαράθης Ϛ΄
» τῆς Καππαδοκίας»].

Πλὴν τούτου ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροοιμίασεν εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς συγχωνεύσεως καὶ διὰ γάμων μικτῶν, ὡς εἴδομεν, καὶ διὰ μικτῶν πανηγύρεων καὶ διὰ στρατοῦ μικτοῦ. «Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευσεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἡγεμονικῶς, τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς ἐχρήσατο», λέγει ὁ Πλούταρχος· «ἀλλὰ κοινῶς ἥκειν θεόθεν ἁρμοστὴς καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων νομίζων, οὓς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε, τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος, εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκὼν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ, τοὺς βίους καὶ τὰ ἤθη ἔμιξε». Καὶ μικρὸν κατωτέρω, ἐμπαίζων τὸν Ξέρξην, διότι ἐνόμισεν ὅτι θέλει ἑνώσει τὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης διὰ τῆς γεφυρώσεως τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἀντιπαραθέτων εἰς τὸ ἀνόητον ἐκεῖνο τοῦ μεγάλου βασιλέως βούλευμα τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἑνώσεως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πραχθέντα, ὁ Πλούταρχος ἐπιφέρει· «Οὕτως ἔμφρονες βασιλεῖς Ἀσίαν Εὐρώπῃ συνάπτουσιν, οὐ ξύλοις οὐδὲ σχεδίαις, οὐδὲ ἀψύχοις καὶ ἀσυμπαθέσι δεσμοῖς, *ἀλλ' ἔρωτι νομίμῳ, καὶ γάμοις σώφροσι, καὶ κοινωνίαις παίδων τὰ γένη συνάπτοντες*. Πρὸς τοῦτον ἀποβλέπων τὸν κόσμον Ἀλέξανδρος οὐ τὴν ἐσθῆτα προσήκατο τὴν μηδικὴν ἀλλὰ τὴν περσικήν, εὐτελεστέραν οὖσαν. Τὰ γὰρ ἔξαλλα καὶ τραγικὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου παραιτησάμενος, οἷον τιάραν καὶ κάνδυν καὶ ἀναξυρίδας, ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ καὶ περσικοῦ τρόπου μεμιγμένην τινὰ στολὴν ἐφόρει, καθάπερ Ἐρατοσθένης ἱστόρηκεν. Ὡς μὲν φιλόσοφος τοῖς ἀδιαφόροις χρώμενος, ὡς δὲ ἡγεμὼν κοινὸς καὶ βασιλεὺς φιλάνθρωπος, τῇ περὶ τὴν ἐσθῆτα τιμῇ τὴν τῶν κεκρατημένων ἀνακτώμενος εὔνοιαν, ἵνα βεβαίως παραμείνωσιν ἀγαπῶντες ὡς ἄρχοντας μακεδόνας, μὴ μισοῦντες ὡς πολεμίους».

Ἕτερος δὲ ἱστορικὸς φιλόσοφος μέγας, ὁ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας γάλλος Μοντέσκιος, ἀνακράζει ἐν τῷ περιωνύμῳ αὐτοῦ «περὶ τοῦ πνεύματος τῶν νόμων» συγγράμματι· «Ἰδοὺ λοιπὸν καταχτητὴς τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον ἐθρήνησαν ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποταχθέντα ἔθνη· ἰδοὺ σφετεριστὴς ὃν ἔκλαυσε καὶ αὐτὸς ὁ ὑπ' αὐτοῦ καθαιρεθεὶς βασίλειος οἶκος! Τοιοῦτό τι περὶ οὐδενὸς ἄλλου τῶν δορικτητόρων ἀνέφερεν ἡ ἱστορία». Καὶ μετ' οὐ πολὺ αἰνιττόμενος τὰς παραφορὰς τοῦ

'Αλεξάνδρου, ἰδίως τὸν φόνον τοῦ Κλείτου, ἐπιλέγει· «'Αλλὰ καὶ ταύτας τὰς ὀλίγας αὐτοῦ πονηρὰς πράξεις κατέστησε περιωνύμους διὰ τῆς μετανοίας· ὥστε ὁ κόσμος ἐλησμόνησεν αὐτάς, ἐνθυμούμενος μόνον τὸ σέβας τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἀρετήν· ὥστε ἐθεωρήθησαν ὡς συμφοραὶ μᾶλλον τυχαῖαι ἢ ὡς ἴδιαι αὐτοῦ πράξεις· ὥστε οἱ μεταγενέστεροι θεωροῦντες τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα, ὑπὸ τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καλυπτόμενα ἠλέησαν μὲν αὐτὸν ἐνίοτε ἀλλὰ δὲν ἐμίσησαν ποτέ».

Αὕτη εἶναι ἡ περὶ 'Αλεξάνδρου ἀλήθεια. 'Αναμάρτητος βεβαίως δὲν ὑπῆρξε, μάλιστα περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, ὅτε τὰ πάθη αὐτοῦ ὑπερέβαλον τὰ ὅρια τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ἀνεδείχθη οὐ μόνον τῶν κατακτητῶν ὁ μέγιστος ἀλλὰ καὶ τῶν κυβερνητῶν ὁ μᾶλλον μεγαλεπήβολος καὶ ἀγαπητός. Τὸ κράτος τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἥπλουτο ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης μέχρι τῶν Ἱμαλαΐων καὶ ἀπὸ τῶν ἀφρικανικῶν ἐρήμων μέχρι τῶν στεππῶν τῆς 'Αραλικῆς λίμνης. Ἂν δὲν ἐξελλήνισεν ἅπασαν τὴν ἀχανῆ ἐκείνην μοναρχίαν, ἔρριψεν ὅμως τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ ἔργου ὅπερ μετέπειτα συνεπλήρωσαν οἱ διάδοχοι. 'Εκ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἡ γνωστὴ ἄχρι τοῦδε ἱστορία αὐτὸν πρῶτον ἐπωνόμασε Μέγαν.

Νόμισμα κοπὲν ἐν 'Αλεξανδρείᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αλεξάνδρου

('Ο 'Αλέξανδρος φορῶν δορὰν ἐλέφαντος. ἐπιγραφὴ «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ», Ζεὺς ἀετοφόρος καὶ Πήγασος)

[» Ἡ προσωνυμία αὕτη τρεῖς περίπου αἰῶνας καὶ πλέον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αλε-
» ξάνδρου ἤρξατο διδομένη αὐτῷ, διότι ἐκ τῶν ὁπωσοῦν ἐγκρίτων συγγραφέων παρὰ
» Πλουτάρχῳ τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἀπαντᾷ αὕτη, ἐνῷ ὁ Πομπήιος ἐν τῇ
» συγχρόνῳ αὐτῷ ἱστορίᾳ ἐκλήθη magnus, ἤτοι δύο περίπου αἰῶνας πρὸ τοῦ 'Αλεξάν-
» δρου, καίπερ δύο αἰῶνας καὶ πλέον μετὰ τὸν τούτου θάνατον γεννηθείς. Ἡ συνήθης
» κλῆσις τοῦ 'Αλεξάνδρου πρότερον εἶναι 'Αλέξανδρος Φιλίππου ἢ 'Αλέξανδρος ὁ ***Μακε-
» δών*** ἢ ἀμφότερα ὁμοῦ (ὡς ἐν Μακκαβ. Α΄ 1· «'Αλέξανδρος ὁ Φιλίππου ὁ Μακεδών»).'Εν
» ταῖς ἀνατολικαῖς περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου παραδόσεσι καλεῖται οὗτος ***'Ισκενδὲρ***
» παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἢ ***Σικανδὲρ*** παρὰ τοῖς Πέρσαις, ***Δουλκαρνέϊν*** ἤτοι «'Αλέ-
» ξανδρος ὁ δίκερως».Καὶ τὸ μὲν ὄνομα ***'Ισκενδὲρ*** ἢ ***Σικανδὲρ*** εἶναι αὐτὸ τοῦτο
» τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα 'Αλέξανδρος μετὰ τοῦ ἀραβικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ
» ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Οἱ ὁπωσοῦν γινώσκοντες τὴν 'Αραβικὴν ἐννοοῦσι πῶς οὕτω μετέ-
» πεσεν ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Οἱ Ἄραβες συνηθίζουσι τῶν ὀνομά-
» των τῶν οὐσιαστικῶν νὰ προτάσσωσι τὸ ἄρθρον ***ἀλ***. Ὅπως δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι οἱ μὴ
» εἰδότες τὴν τοιαύτην χρῆσιν τοῦ ἄρθρου πολλὰ ὀνόματα ἐκ τῆς ἀραβικῆς ληφθέντα εἰς
» τὴν ἐπιστήμην ἢ εἰς τὴν συνήθη χρῆσιν συνεχώνευσαν μετὰ τοῦ ρθρου (ἀλ-γεβρα)
» (ἀλ-χημεία, ἀλ-μανάχ, ἀλ-τουβαρέν, ἀλ-κοχόλ) οὕτω καὶ οἱ Ἄραβες ἐνίοτε ἀπὸ τῶν ξε-
» νικῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχομένων ἀπὸ τῆς συλλαβῆς αλ, νομίζοντες ταύτην ἄρθρον, ἀφαι-
» ροῦσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ξενικοῦ ὀνόματος. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως
» τοῦ αλ ἀπὸ τῶν δύο πρώτων συλλαβῶν τοῦ 'Αλέξανδρος τὸ ὄνομα τοῦτο μετέπεσε
» παρὰ τοῖς Ἄραψιν εἰς ***'Εξανδέρ***, ***'Εκσανδὲρ*** καὶ μεταθέσει τῶν συμφώνων κ σ εἰς σκ
» ***'Ισκανδέρ***, μεταπεσὸν παρὰ τοῖς Πέρσαις εἰς Σικανδέρ (οὕτω καί τὸ ***'Αράξης***,
» θεωρηθὲν ὑπὸ τοῦ ἄραβος γεωγράφου ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ ἀλ-Ράξ, μετεποιήθη εἰς
» Ράξ). 'Εκ τῆς ἀραβικῆς δὲ τὸ ὄνομα ('Αλέξανδρος) ὑπὸ τὸν τύπον ***'Ισκανδὲρ***

» μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν (*Ἰσκενδὲρ* παρὰ Τούρκοις, *Σικανδὲρ* παρὰ Πέρσαις,
» Ἀφγανοῖς καὶ ἄλλοις ἰρανικοῖς λαοῖς) διεδόθη εἰς τὰς ἄλλας ἀσιατικὰς γλώσσας.

» Τὸ δὲ ἐπίθετον ἢ ἐπώνυμον ***Δουλκαρέϊν*** = μετὰ δύο κεράτων, ***δίκερως***,
» ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διαφόρους ἑρμηνείας ἀδοκίμους, οἷαι ***κύριος δύο ἠπεί-***
» ***ρων***, Εὐρώπης καὶ Ἀσίας (καὶ διατί οὐχὶ τριῶν, ἀφοῦ ἦρξε καὶ τῆς Αἰγύπτου;),
» ἢ ***κύριος δύο αἰώνων*** (καὶ δύο κόσμων). Τὴν ἀληθῆ ἑρμηνείαν τοῦ ἀραβι-
» κοῦ ἐπωνύμου τοῦ Ἀλεξάνδρου εὑρίσκομεν ἐν τοῖς ψευδοκαλλισθενείοις, ἐν οἷς
» καλεῖται οὗτος ***μηλόκερως***, ἤτοι ἔχων κέρας ἢ κέρατα ***μήλου***, ἤτοι προβάτου.
» Ὡς γνωστὸν ὁ ***κριὸς*** ἦν ἱερὸν ζῷον τοῦ ἐν Θήβαις ταῖς αἰγυπτιακαῖς ἐν
» ἀρχῇ, εἶτα δ' ἐν πάσῃ Αἰγύπτῳ λατρευομένου καὶ σφόδρα τιμωμένου, λατρευομέ-
» νου δὲ καὶ ἔν τισι τόποις ἑλληνικοῖς ἐν τοῖς ἑλληνιστικοῖς χρόνοις (ἐν Λακεδαίμονι,
» ἐν Θήβαις, ἐν Παλλήνῃ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν οἷς τόποις ὑπῆρχον ναοὶ καὶ βωμοὶ αὐτοῦ,
» ὅπως καὶ ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ) θεοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ***εὐφορίας***, εἶτα δὲ τοῦ ***ἡλίου***
» (ὅτε ἡνώθη ἡ λατρεία καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Ρά (Ἀμμὰν Ρά).
» Ὁ Ἀμμὰν Ρὰ εἰκονίζετο μετὰ κεφαλῆς κριοῦ, φερούσης συνεστραμμένα πρὸς τὰ
» κάτω κέρατα δύο, ἢ καὶ ὡς κριὸς ἔτι. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὡς υἱὸς τοῦ
» Ἄμμωνος ἢ καὶ ὡς Ἄμμων ἔτι τιμώμενος ἐν Αἰγύπτῳ εἰκονίζετο, ὡς φαίνεται, ὑπὸ
» τῶν ἐγχωρίων μετὰ δύο κεράτων καὶ τούτου ἕνεκα προσωνυμεῖτο ***δίκερως***, ἐντεῦθεν τὸ
» ἀραβικὸν δουλκαρέϊν=ἔχων δύο κέρατα. Ὁπωσδήποτε τό τε ἐν τοῖς ψευδοκαλλισθενείοις
» ***μηλόκερως***=φέρων κέρατα προβάτου ἤτοι κριοῦ (παραδόξως ἐν οὐδενὶ ἑλληνικῷ λεξι-
» κῷ εὕρηται ἡ λέξις οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ θησαυρῷ τοῦ Ἑρ. Στεφάνου) καὶ τὸ ἀραβικὸν
» ***δίκερως*** προῆλθον ἐκ τῆς πρὸς τὸν ***κριὸν*** θεὸν Ἄμμωνα συναφείας τοῦ ὀνόματος τοῦ
» Ἀλεξάνδρου. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παραδόσεσιν ὀνόματος καὶ
» ἐπωνύμου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

» Ὡς πρὸς δὲ τὸν λοιπὸν χαρακτῆρα τῶν παραδόσεων τούτων, αὗται ἀπορρέουσαι
» ἀπὸ τῶν ψευδοκαλλισθενείων, ὧν πατρὶς εἶναι ἡ Αἴγυπτος, ἔχουσι χαρακτῆρα μᾶλ-
» λον ἢ ἧττον μυθιστορικόν, οἷον βλέπομεν αὐτὸν ἰδίως ἐν τῇ περσικῇ ποιήσει. Ἡ μόνη
» πρὸς τὸ ἀκραιφνῶς ἱστορικὸν πλησιάζουσα ἀνατολικὴ παράδοσις εἶναι ἡ ἐν τῇ Π. Δ.
» ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μακκαβαίων· ἀλλ' αὕτη ὀλίγον σχετικῶς ἀφισταμένη ἀπὸ τῶν χρό-
» νων τοῦ Ἀλεξάνδρου (ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3 π.Χ. αἰῶνος) πηγάζει ἀπὸ τῶν συγ-
» χρόνων τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπομνημονευμάτων. (Ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν
» Μακκαβαίων (συγγραφῇ τοῦ ἑλληνιστοῦ ἰουδαίου Ἰάσονος) Α΄ 1-8 περὶ Ἀλεξάν-
» δρου συντομωτάτη ἀφήγησις ἔχει ὧδε· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τὸν
» Φιλίππου τὸν Μακεδόνα, ὃς ἐπάταξε τὸν Δαρεῖον βασιλέα Περσῶν καὶ Μήδων καὶ
» ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ πρότερον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ συνεστήσατο πολέμους πολλούς,
» καὶ ἐκράτησεν ὀχυρωμάτων πολλῶν, καὶ ἔσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς. Καὶ διῆλθεν ἕως
» ἄκρων τῆς γῆς, καὶ ἔλαβε σκῦλα πλήθους ἐθνῶν, καὶ ἡσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ
» ὑψώθη καὶ ἐπήρθη ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ συνῆξε δύναμιν ἰσχυρὰν σφόδρα, καὶ ἦρξε
» χωρῶν καὶ ἐθνῶν καὶ τυραννιῶν καὶ ἐγένοντο αὐτῷ εἰς φόρον. Καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσεν
» ἐπὶ τὴν κοίτην, καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει. Καὶ ἐκάλεσε τοὺς παῖδας αὐτοῦ τοὺς ἐνδό-
» ξους, τοὺς συνεκτρόφους αὐτοῦ ἀπὸ νεότητος, καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ
» ἔτι ζῶντος αὐτοῦ (ἐννοεῖ πάντως τὰς διαφόρους σατραπείας, ἃς συστησάμενος διώρισεν
» ἑκάστῃ σατράπην ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἀρίστων, Πτολεμαῖον ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀντίγονον ἐν τῇ
» μεγάλῃ Φρυγίᾳ, τὸν Ἀντίπατρον κατέλιπεν ἐπίτροπον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἄλλους ἀλλα-
» χοῦ διώρισε σατράπας). Καὶ ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος ἔτη δώδεκα καὶ ἀπέθανε. Καὶ

» ἐπεκράτησαν οἱ παῖδες αὐτοῦ ἕκαστος ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ. Καὶ ἐπέθεντο πάντες διαδή-
» ματα μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν (οἱ λεγόμενοι Ἐπίγονοι)
» ἔτη πολλά, καὶ ἐπλήθυναν κακὰ ἐν τῇ γῇ. Καὶ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῶν ῥίζα ἁμαρτωλὸς Ἀντίοχος
» Ἐπιφανής...» Τοιαῦτα τὰ ἐν τῇ Π. Δ. περὶ Ἀλεξάνδρου ἱστορούμενα.

»**Ἀραβικαὶ καὶ περσικαὶ περὶ Ἀλεξάνδρου παραδόσεις.** Αἱ παρὰ τοῖς Ἄραψι περὶ
» τοῦ Ἀλεξάνδρου παραδόσεις ἐν ταῖς ψευδοκαλλισθενείοις παραδόσεσιν, ὧν πηγὴ εἶναι
» ἡ Αἴγυπτος, φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν ὁριστικὴν αὐτῶν διαμόρφωσιν ἔλαβον ἐν πολλῷ
» μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τῶν Ἑλλή-
» νων ὄνομα ἀφωμοιώθη πρὸς τὸ τῶν *Ρωμαίων* καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκαλοῦντο ἐν πάσῃ τῇ Ἀνα-
» τολῇ *Ρωμαῖοι* καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεωρεῖτο Ρωμαῖος. Τοῦτο τοὐλά-
» χιστον μαρτυρεῖ τὸ ἐπίθετον *Ρωμαῖος* (*ρουμί*), μεθ' οὗ εἶναι γνωστὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐν
» τῇ ἀραβικῇ, τὸ αὐτὸ φέρων ἐπίθετον καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀσιατικαῖς παρδόσεσιν. Ἐντεῦθεν
» ὁ Ἀλέξανδρος τῶν ἀσιατικῶν τούτων παραδόσεων ἀφομοιωθεὶς ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀσια-
» τικῶν λαῶν πρὸς αὐτοκράτορα ρωμαῖον χριστιανὸν ὑπὸ τοιαύτην μόνον μορφὴν καὶ
» ἰδιότητα ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδεῶδες μεγαλεῖον κοσμοκρατορικῆς ἀρχῆς *ρωμαϊκῆς χριστιανι-*
» *κῆς*. Ἡ τοιαύτη ἰδιότης καὶ μορφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου διεσώθη μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ περσικῇ
» ἐπικῇ ἢ ἡρωικῇ ποιήσει τῆς νεοπερσικῆς μωαμεθανικῆς γραμματείας, ἀρυσαμένης τό τε
» ὄνομα καὶ τὴν ποιητικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ γραμματείας
» τοῦ περσικοῦ κράτους τῶν *Σασσανιδῶν* (226 μ. Χ. — 651 μ. Χ.) Ἀλλ' ἡ μὲν περσικὴ
» ποίησις ἢ παράδοσις τῶν Σασσανιδῶν συνῆψε τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν
» πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου πολιτικῶν σχέσεων τοῦ κράτους τῶν *Σασσανι-*
» *δῶν*, τὸ δὲ νεώτερον μωαμεθανικὸν περσικὸν ἔπος διήνθισε τὴν ποιητικὴν ἱστορίαν τοῦ
» ἥρωος βασιλέως καὶ μετά τινων παραδόσεων μωαμεθανικῶν, οὕτω δὲ παρήχθη ἡ πλή-
» ρης ἀσιατικὴ ποιητικὴ εἰκὼν καὶ ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵαν εἰκονίζει ἡμῖν αὐτὸς ὁ
» Ὅμηρος τῆς νεοπερσικῆς μωαμεθανικῆς ποιήσεως καὶ δημιουργὸς καὶ πατὴρ τῆς νεω-
» περσικῆς φιλολογίας καὶ φιλολογικῆς γλώσσης, ὁ περίφημος. *Φιρδουσή* (Ἄβουλ Κασὶμ
» Μανσοὺρ *Φιρδουσή*), ὁ τὴν ἱστορίαν ὅλην τῶν Περσῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς χρόνους τῶν
» Σασσανιδῶν μεταποιήσας εἰς ἔπος διὰ τῆς περιφήμου ἐμμέτρου ποιητικῆς αὐτοῦ «ἱστο-
» ρίας ἢ βιβλίου τῶν βασιλέων» (Σαχναμὲ=βίβλος τῶν βασιλέων). Τὸ ἐν μέρει ἱστορικόν,
» ἐν μέρει μυθικὸν περιεχόμενον τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἱστορίας ἠρύσατο ὁ Φερδούση ἐκ
» τοῦ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ τελευταίου σασσανίδου πέρσου βασιλέως Ἰστεγέρδου
» (632—651) ἐν τῇ περσικῇ γλώσσῃ τῶν Σασσανιδῶν συνταχθέντος «βιβλίου τῶν βασι-
» λέων» (*Χοδαϊναμέ*) τοῦ διαδοθέντος ὕστερον εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ μεταφρασθέν-
» τος καὶ εἰς τὴν ἀραβικήν. Τὴν ἐν πεζῇ περσικῇ γλώσσῃ τῶν χρόνων τῶν Σασσανιδῶν
» γραφεῖσαν ταύτην ἱστορίαν ἐπεχείρησεν ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος ἀκμάσας
» πέρσης μωαμεθανὸς ποιητὴς Δακκί (Ἀβοῦ Μανσοὺρ Δακκί) νὰ μεταβάλῃ εἰς ἔπος ἔμμε-
» τρον, ἀλλ' ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐποποιίας ταύτης ἐπιτελέσας ἐτελεύτησε. Ὁ Φερδούση δ'
» ἦν ὁ μετὰ τοῦτον λαμπρῶς ἐπιλαβόμενος τοῦ ἔργου καὶ περατώσας αὐτό.

» **Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ ἔπει τοῦ Φερδούση (Σαχναμέ).** Ἡ μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου
» ἱστορία τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας εἶναι ὅλως μυθικὴ περιστρεφομένη περὶ
» ὀνόματα μυθικά, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι μετενηνεγμένα μετὰ στολῆς ποιητικῆς μυθικῆς
» ἐκ τῆς μεταγενεστέρας ἱστορίας τῶν σασσανιδῶν βασιλέων. Ἡ ἀρχαία ἱστορία Ἑλλάδος
» καὶ Εὐρώπης εἶναι παντάπασιν ἄγνωστος τῷ ποιητῇ (ὁ ὅλος μὴ ἀσιατικὸς κόσμος
» περιλαμβάνεται ἐν τῷ ἔθνει *Ρούμ — Ρωμαῖος* (τοῦ Βυζαντίου Ἕλλην) ὅπως καὶ ἡ
» ἀρχαία ἱστορία τῆς Περσίας ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἰρανίων τινῶν ἡγεμόνων μυθικῶν. Ἐκ

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ

ΕΚΔΟΤ. ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ

» ὠκεανοῦ τῆς λήθης τῆς ἀρχαίας πραγματικῆς ἱστορίας, ἑλληνικῆς τε καὶ περσικῆς,
» ἐπέπλευσαν, ἠλλοιωμένα τὴν ἱστορικὴν μορφήν (μεταπεποιημένα τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπὶ τὸ
» βυζαντιακὸν ἑλληνικόν, τὰ δὲ περσικὰ ἐπὶ τὸ περσικὸν τῶν ***Σασσανιδῶν***) μόνον τὰ
» ὀνόματα Φιλίππου (Φιλεΐκου) τοῦ πατρὸς Ἀλεξάνδρου (Ἰσκανδὲρ ἢ Σικανδέρ) καὶ Ἀρι-
» στοτέλους (Ἀριστάταλις), τούτου ὑπὸ μορφὴν πρωθυπουργοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ρωμαίου
» (ἕλληνος καὶ χριστιανοῦ), τοῦ Ἐδέκωνος (Βίδεκοὺν), τοῦ περιφήμου Σκύθου ἢ Οὔν-
» νου συμβούλου τοῦ Ἀττίλα, ὑπὸ ἰδιότητα καὶ μορφὴν πρωθυπουργοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου
» (ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν ἄγνωστον τῷ πέρσῃ ποιητῇ Ἀττίλαν),
» ἐκ δὲ τῆς περσικῆς τὸ Γουτάσπου (Ὑστάσπους, πατρὸς τοῦ Δαρείου Α΄, ὅστις ὅμως
» εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Δαρεῖον τὸν νηκηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου) καὶ ***Ἀρτασίρου***
» ***τινός*** (οὐχὶ Ἀρταξέρξου). Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος εἰσὶν ἐν τῷ Σαχναμὲ Καίσαρες
» (Καϊσάρ), ἤτοι ***αὐτοκράτορες*** ρωμαῖοι ἔχοντες τὴν καθέδραν αὐτῶν ἐν Ἀμορίῳ τῆς
» Φρυγίας, πόλει περιφήμῳ γενομένῃ ἐν τοῖς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων τοῦ
» Βυζαντίου καὶ τῶν μωαμεθανῶν Ἀράβων ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ διεξαγομένοις πολέμοις τοῖς
» ἀρξαμένοις ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος, καὶ ἰδίως τοῖς τοῦ 9. μ. Χ. αἰῶνος
» (***Κωνσταντινουπόλεως***) (***Κωνσταντινιέ***) ἅπαξ μόνον παροδικὴν ποιεῖται μνείαν ὁ πέρσης
» ποιητής), ὁ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρωθυπουργὸς Ἀριστοτέλης εἶναι χριστιανὸς φιλό-
» σοφος καὶ θεολόγος. Ἡ δὲ ἐν τῷ ***Σαχναμὲ*** ἐκτιθεμένη ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει
» ὡς ἑξῆς. Φίλιππος (Φιλέικος) ὁ αὐτοκράτωρ (Καϊσάρ) τῶν Ρωμαίων (Ρούμ), περιελ-
» θὼν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν σύγχρονον αὐτῷ βασιλέα τοῦ Ἰράν (τῶν χωρῶν τῆς Ἀρια-
» νῆς ἢ τοῦ μεγάλου Ἰρανικοῦ ὀροπεδίου, ὡς ὀνομάζουσι τὸ περσικὸν κράτος οἱ Πέρσαι)
» ***Δαράβ*** (τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας ἄγνωστον τοῦτο ὄνομα φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν
» τῇ γλώσσῃ τῶν Ἀχαιμενιδῶν τύπου Δαριαβούς=Δαρεῖος) ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ ἵνα
» ἀποφύγῃ τὰς ἐκ τῆς ἥττης συμφορὰς πέμψας πρεσβείαν τῷ Δαρὰβ προέτεινεν αὐτῷ εἰρήνην
» ἐπὶ τῷ ὅρῳ διηνεκοῦς πρὸς αὐτὸν ὑποτελείας καὶ τῆς εἰς γάμον πρὸς αὐτὸν ἐκδόσεως τῆς
» θυγατρὸς αὐτοῦ ***Ναχίδ*** (ὀνόματος τοῦ ἀστέρος ***Ἀφροδίτης***). Δεξαμένου τοῦ ***Δαρὰβ*** τοὺς
» ὅρους ἡ Ναχὶδ ἐπέμφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πέρσου βασιλέως. Ἀλλ' οὗτος μετ' ὀλίγον
» ἀπέπεμψεν αὐτὴν εἰς τὸν Φίλιππον ἔγκυον ἤδη οὖσαν διὰ μηδαμινοὺς λόγους δυσαρε-
» σκείας. Ὁ υἱός, ὃν ἐγέννησεν ἡ Ναχὶδ ἐν Ἀμορίῳ, τῇ καθέδρᾳ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους,
» ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς μητρὸς ***Σικανδὲρ*** κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ***χόρτου*** θεραπεύσαντος αὐτὴν ἐκ
» τῆς δυσωδίας τοῦ στόματος, δι' ἣν ἀπεπέμφθη εἰς τὸν πατέρα της. Ὁ Φίλιππος μὴ
» ἔχων ἄλλον υἱὸν καὶ κληρονόμον υἱοθέτησε τὸν ἐκ τῆς θυγατρὸς ἔγγονον Σικανδέρ,
» υἱὸν γνήσιον τοῦ βασιλέως Δαράβ, πρεσβύτερον ἀδελφὸν τοῦ διαδεξαμένου τὸν Δαρὰβ
» Δαρείου καὶ μείζονα τοῦ Δαρείου ἔχοντα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καιανιδῶν
» (τοῦ οἴκου τοῦ βασιλικοῦ τοῦ ἔχοντος καταγωγὴν ἀρχαιοτάτην.) Ἀνδρωθέντος ἤδη
« τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διαδεξαμένου εἰς τὸν θρόνον τοῦ ***Καϊσάρ*** (τῶν Καισάρων) τὸν
» θετὸν πατέρα αὐτοῦ Φίλιππον, ὁ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπίσης διαδεξάμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ
» Δαρεῖος ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος, ἵνα ζητήσῃ τὸν
» ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν θρόνον καθυστερούμενον τῇ περσικῇ αὐλῇ
» φόρον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος τοσοῦτον ὠργίσθη ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοιούτων πρέσβεων
» ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ ὥστε ἐκήρυξεν εὐθὺς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ
» Δαρείου. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἤρξατο τῆς στρατείας, ὁρμώμενος ἀπὸ
» τοῦ ***Ἀμορίου*** (Ἀμούρια) ἄγων ἀναρίθμητον στρατὸν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ
» συνοδευόμενον ὑπὸ πλήθους πατριαρχῶν (***καθολικῶν***, 'δζαθελίκ) καὶ ἐπισκόπων (σεκουπᾶ)
» καὶ ἱερέων, τοῦ Ἀριστοτέλους μείναντος ἐν Ἀμορίῳ ὡς ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς. Ἡ ἀφή-

» γησις των κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην δὲν ἀφίσταται παρὰ τῷ πέρσῃ ποιητῇ παρὰ
» πολὺ τῆς γνωστῆς ἡμῖν πραγματικῆς ἱστορίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ταχέως κατέλαβε τὴν
» Συρίαν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνεκρούσθησαν τὰ ἀπειροπληθῆ ὡσεὶ ἄμμος θαλάσσης στρα-
» τεύματα τῶν δύο ἡγεμόνων· ἀλλ' ὁ Δαρεῖος ἡττηθεὶς ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Περσίαν
» καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις κατέλαβε νῦν τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐντεῦθεν
» προυχώρησεν εἰς τὴν Περσίαν. Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ
» Δαρείου, ὅστις μαθὼν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου αἰχμαλωσίαν τῆς γυναικὸς καὶ τῆς
» θυγατρὸς αὐτοῦ παρεκάλει αὐτὸν θερμῶς νὰ σεβασθῇ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ νὰ
» πέμψῃ αὐτὰς πρὸς αὐτὸν κεκαλυμμένας τὸ πρόσωπον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐμήνυσε τῷ
» Δαρείῳ ὅτι ὁ τολμήσων νὰ θίξῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ θανάτῳ τελευ-
» τήσει. Τότε ὁ Δαρεῖος ηὔξατο τῷ θεῷ νὰ σώσῃ τὸ περσικὸν κράτος, ἀλλ' ἐὰν ἐν ταῖς
» βουλαῖς αὐτοῦ ἦν ἀποφασισμένη ἡ καταστροφὴ τῆς δυναστείας **τῶν Καιανιδῶν** (τοῦ
» μυθικοῦ οἴκου τῶν Δζὲμ ἢ Δζεμσίτ), ἐξ οὗ ἐθεωροῦντο κατὰ τὰς περσικὰς παραδόσεις
»καταγόμενοι οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας), τότε μόνον κληρονόμον τῆς δυναστείας νὰ κατα-
» στήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος προσήγγιζεν εἰς τὸ μέρος
» ἔνθα ἦν ὁ ***Δαρεῖος*** (εἰς τὴν Περσέπολιν, Ἰστιχάρ), ἦλθον μεγιστᾶνες τοῦ Δαρείου πρὸς
» τὸν ρωμαῖον *Καϊσάρ*, ἵνα ἀγγείλωσιν αὐτῷ ὅτι ἀπέστησαν αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ Δαρείου καὶ
» ἐτραυμάτισαν αὐτὸν θανασίμως, νομίζοντες ὅτι οὕτως ἤθελον εὕρει χάριν καὶ τιμὰς
« καὶ ἀξιώματα παρὰ τῷ νικητῇ. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὰ γεγονότα ἔδραμεν
» εὐθὺς πρὸς τὸν Δαρεῖον, ὃν εὗρεν ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου. Μετὰ δακρύων θαλε-
» ρῶν ἠσπάσθη τὸν θνήσκοντα βασιλέα παραμυθούμενος αὐτὸν καὶ ὑπισχνούμενος ὅτι
» μέλλει νὰ μεταπέμψηται ἰατροὺς ἀπὸ τῆς ***Ἰνδικῆς*** καὶ ἀπὸ τοῦ ***Ρούμ*** δυναμένους
» νὰ θεραπεύσωσι τὰς πληγὰς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος ἀπήντησεν ὅτι ἡ τελευταία αὐτοῦ
» στιγμὴ ἐπλησίαζε καὶ κατέλιπε διαθήκην τῷ Ἀλεξάνδρῳ νὰ νυμφευθῇ τὴν ὡραίαν καὶ
» ἀγαθὴν αὐτοῦ θυγατέρα *Ρουσενάκ* (ὑποκοριστικὸν τοῦ Ρουσὰν ἢ Ρουσενᾶ=λαμπρά,
» φωτεινή), κατὰ τοὺς Ἕλληνας Ρωξάνη. Οὕτως ἐκπνεύσαντος τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξαν-
» δρος ἐνυμφεύθη μετὰ τῆς ***Ρωξάνης*** καὶ ὡς ἀδελφὸς καὶ γαμβρὸς τοῦ Δαρείου
» ἐγένετο νόμιμος κληρονόμος τοῦ θρόνου τῶν ***Καιανιδῶν***. Μετὰ ταῦτα
» ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν καὶ ἐπὶ πάσας τὰς ὑπαρχούσας
» χώρας τοῦ κόσμου καὶ προῆλθε μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης, ὅπου εὑρέθη
» αἴφνης ἐν μέσῳ νέφους καὶ σκότους, ἐν ᾧ οὐδεὶς ἐτόλμα ν' ἀκολουθήσῃ αὐτῷ. Μόνος
» νῦν προχωρῶν ὁ Ἀλέξανδρος εἶδεν αἴφνης τὸ σκότος διασχιζόμενον ὑπὸ νεφέλης
» φωτὸς καὶ φωνὴν ἤκουσε λέγουσαν ***«Εἷς μόνος ὑπάρχει Θεὸς καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης
» αὐτοῦ»***. Ταῦτα ἤκουσεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐχὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἢ περσικῇ γλώσσῃ ἀλλ' ἐν
» τῇ ἀραβικῇ τοῦ κορανίου («λὰ-ἰλὰ ἰλ-ἀλλάχ, Μουχάμετουν ρεσοὺλ οὑλλάχ»). Τότε ὁ
» Ἀλέξανδρος ἐνόησεν ὅτι εὑρίσκετο ἐν τοῖς πέρασι τοῦ κόσμου καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν
» Ἰνδικήν. Κατὰ τὴν ἐντεῦθεν εἰς Βαβυλῶνα ἐπάνοδον διῆλθε διὰ τῆς Ἀραβίας ἐπισκε-
» ψάμενος τὸν ἐν Μέκκα ναὸν τοῦ Θεοῦ (Μπεῒτ οὐλλάχ) τὸν κτισθέντα κατὰ τὴν ἀρα-
» βικὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ προσηγόρευσε τὸν ἐνταῦθα εὑρισκόμενον τότε
» ***Ἰσμαήλ*** υἱὸν τοῦ Ἀβραὰμ ἐξ Ἄγαρ καὶ ἀδελφὸν τοῦ Ἰσαάκ, γενάρχην τῶν Ἰσμαηλι-
» τῶν Ἀράβων. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Βαβυλῶνα ἐσκέφθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ στερεώσῃ
» τὸν θρόνον αὐτοῦ διὰ τοῦ φόνου πάντων ***τῶν Καιανιδῶν***. Ἀλλ' εὐτυχῶς πρὸ τῆς ἐκτε-
» λέσεως τοῦ βουλεύματος ὑπέβαλεν αὐτὸ δι' ἐπιστολῆς τῷ ***Ἀριστοτέλει***, ὅστις οὐ μόνον
» ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἐντονώτατα τοῦ τοιούτου βουλεύματος ἀλλὰ καὶ προέτρεψεν αὐτὸν
» νὰ περιποιῆται τοὺς πέρσας εὐγενεῖς, ὅπερ καὶ ἔπραξεν. Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὴν εἰς

»Βαβυλῶνα ἐπάνοδον ὁ 'Αλέξανδρος νοήσας πλησιάζον τὸ τέλος αὐτοῦ, ἀφοῦ πολλὰ
» τέρατα καὶ σημεῖα προήγγελλον αὐτό, ἔγραψεν ἐπιστολὴν ἐν εἴδει διαθήκης πρὸς τὴν
» ἐν 'Αμορίῳ διαμένουσαν μητέρα αὐτοῦ (τὸ ὄνομα αὐτῆς δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ πέρσου
» ποιητοῦ), δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἀποθνήσκων κατέλειπε τὴν Ρωξάνην(Ρουσενὰκ)ἔγκυον καὶ πα-
» ρήγγελλεν ἵνα τὸ ἐκ ταύτης γεννηθησόμενον,ἂν εἶναι ἄρρεν,διαδεχθῇ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον
» ἵνα ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ τῶν *Ρωμαίων* κράτους. Περὶ δὲ Περσίας προ-
» κειμένου συμμορφούμενος πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν συμβουλῶν τοῦ 'Αριστοτέλους συνεκάλεσε
» περὶ τὴν κλίνην τοῦ θανάτου τοὺς εὐγενεῖς τῶν Περσῶν καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὰς
» περσικὰς χώρας. Οὕτω δὲ παρήχθησαν πολλοὶ δυνάσται, ἐν οἷς ἰσχυροὶ ἐγένοντο οἱ
» *'Ασκανίδαι* ('Ασκανιάν), ἤτοι οἱ 'Αρσακίδαι, ἀφ' ὧν ὕστερον ἀφήρεσε τὴν ἀρχὴν ὁ μέγας
» καὶ συνετὸς *'Αρτασίρης* (Artachir=ἰσχυρὸς λέων). Πλημμελῶς οἵ τε ἕλληνες καὶ ρωμαῖοι
» ἱστοριογράφοι τῶν τότε χρόνων συνέχεον τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ περσικόν,ὅπερ ἄλλως εἶναι
» γνωστὸν ἀπὸ τοῦ Κτησίου ὡς*'Αρτασίρης*,πρὸς τὸ ἕτερον *'Αρταξέρξης* τὸ γνωστὸν ἀπὸ τῆς
» ἀρχαιοτέρας ἱστορίας τῶν Περσῶν καὶ ἀπὸ τῶν δοκίμων ἑλλήνων συγγραφέων καὶ σημαῖ-
» νον γενναῖος βασιλεύς). 'Αρτασίρης ὁ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς κληθεὶς Σασα-
» νίδης (Σασανιάν) ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν. 'Ο τοῦ
» 'Αλεξάνδρου θάνατος, ἐξακολουθεῖ ὁ Φερδουύση λέγων, παρήγαγε θάμβος καὶ
» ἔκπληξιν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἰδίως ἐν τῷ κράτει *Ρούμ*. 'Η Ρωξάνη περιπαθέστατα ἐθρή-
» νησε τὸν νεκρόν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ κοσμοκράτορος. 'Εν 'Αλεξανδείᾳ, ἔνθα
» ἐκομίσθη ὁ νεκρός, συνήχθησαν περὶ τοῦτον πανταχόθεν τοῦ *ρωμαϊκοῦ* κράτους πάν-
» τες οἱ μεγάλοι σοφοί, ἡγουμένου τοῦ 'Αριστοτέλους καὶ πολλὰ εἶπον ἀποφθέγματα
» φιλοσοφικὰ περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου βλέποντες τὸν μέγαν κύριον τοῦ ὅλου κόσμου,
» τὸν κτησάμενον τοσαύτην δύναμιν καὶ ἰσχὺν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ μεγαλεῖον,κείμε-
» νον ἄπνουν καὶ μεταβαλλόμενον εἰς σποδὸν καὶ κόνιν, ἀπευθύνοντες ἕκαστος ἐν τοιούτῳ
» πνεύματι ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας πρὸς τὸν νεκρόν.

» 'Ενταῦθα λήγει ἡ ποιητικὴ ἱστορία τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐν τῇ «Βίβλῳ τῶν βασιλέων»,
» οὐδενὸς πλέον γινομένου λόγου οὔτε περὶ τοῦ υἱοῦ οὔτε περὶ τῆς Ρωξάνης ἀλλὰ μόνον
» περὶ αὐτοκρατόρων (*Καϊσάρ*) τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους χωρὶς νὰ λεχθῇ τι περὶ τῆς συγ-
» γενείας ἢ περὶ οἱασδήποτε δυναστικῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον.

» 'Η μυθιστορικὴ αὕτη τοῦ 'Αλεξάνδρου τοῦ *Ρουμ*, 'Αλεξάνδρου τοῦ ρωμαίου
» (Σικανδὲρ ρουμί), ἱστορία, τοῦ πρώτου καὶ τελείου κοσμοκράτορος (*Τζιχὰν—Γκίρ*), τοῦ
» δικέρωτος (Δουλχαρνεΐν), ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μέγα πλῆθος ᾀσμάτων, ἀποφθεγμάτων,
» μύθων καὶ παροιμιῶν φερομένων ἔτι νῦν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι
» τῆς τε μέσης καὶ τῆς δυτικῆς 'Ασίας καὶ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης. 'Εντεῦθεν δὲ αἱ μυ-
» θώδεις ἱστορίαι μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ οἴκου τοῦ
» Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων αὐτοῦ, ὅστις οἶκος ἐνεκαίνισεν ἐν Ρώμῃ
» τὴν λατρείαν τοῦ'Αλεξάνδρου,εἰσήγαγε δὲ εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ 'Αλεξάν-
» δρου (ἐν τῷ 'Αλεξάνδρῳ Σεβήρῳ),αἱ δὲ μετὰ τῆς λατρείας τοῦ 'Αλεξάνδρου συνδεθεῖσαι
» ἔτι πρότερον εἰσαχθεῖσαι εἰς Ρώμην μυθικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς θαυμαστῷ τῷ τρόπῳ
» κυήσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τῆς ἀπὸ θεοῦ Ἄμμωνος ὡς πατρὸς καταγωγῆς αὐτοῦ
» εὗρον ἠχὼ καὶ ἐν τῷ μεγίστῳ τῶν συγγραφέων τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος
» τῷ τῆς Χαιρωνείας φιλοσόφῳ Πλουτάρχῳ,τῷ μεγίστῳ καὶ θερμοτάτῳ ἐγκωμιαστῇ τοῦ
» 'Αλεξάνδρου· παρ' αὐτῷ δὲ τὸ πρῶτον εὑρίσκομεν καὶ τὸ ἐπώνυμον Μέγας»].

Ὁ περίπλοκος μαίανδρος τῶν τοιχογραφιῶν

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.΄

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΠΟΛΕΜΟΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἀπεβίωσεν εἰς Βαβυλῶνα, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 323 ἔτους πρὸ Χριστοῦ. Ὁ θάνατος αὐτοῦ, ὁ συγκινήσας μετ' ὀλίγον χώρας ἀπωτάτω κειμένας, κατέπληξε τὴν ἀχανῆ πόλιν ἐντὸς τῆς ὁποίας συνέβη. Ταραχώδεινὴ ἐπεκράτησε δι'ὅλης τῆς νυκτός, ἥτις παρηκολούθησε τὴν ἑσπέραν καθ' ἣν ὁ νέος δορικτήτωρ κατέλυσε τὸ ζῆν. Στρατὸς καὶ λαός, θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι, ἐνέβαλον εἰς τὰ βασίλεια, ἵνα ἴδωσι τὸν νεκρόν, ἵνα βεβαιωθῶσι περὶ τοῦ γεγονότος καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν θλῖψιν διεδέχθη ὁ περὶ τοῦ μέλλοντος φόβος, ἢ μᾶλλον περὶ τοῦ παρόντος, διότι οὐδεὶς ἤξευρε τί δύναται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ἐπισυμβῇ, ἀφ' ἧς ἐξέλιπεν ἡ στιβαρὰ χεὶρ ἥτις συνεῖχε τὸ κολοσσιαῖον καὶ πολυποίκιλον ἐκεῖνο κατασκεύασμα· οἱ κατακτηταὶ ὑπώπτευον τοὺς ἐγχωρίους, οἱ ἐγχώριοι τοὺς κατακτητάς, οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς ἀρχηγούς· ὅθεν πάντες διενυκτέρευσαν ἔνοπλοι καὶ ἔντρομοι, περιμένοντες στάσιν τινά, αἱματοχυσίαν καὶ λεηλασίαν.

Ἀλλὰ τὸ κράτος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ ταχεῖαν καὶ ἀποπληκτικὴν πτῶσιν. Τὴν ἐπιοῦσαν πρωίαν συνῆλθον, ἵνα βουλευθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, «οἱ ἑπτὰ σωματοφύλακες», τοὺς ὁποίους ὅμως μὴ ἐκλάβωμεν ὡς ἁπλοῦς σωματοφύλακας, κατὰ τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως ταύτης ἔννοιαν, διότι ἀληθῶς εἰπεῖν ἦσαν οἱ ἀνώτατοι τοῦ στρατοῦ ἄρχοντες, καὶ τούτου ἕνεκα ἐξομοιοῦνται ὑπὸ τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς νῦν καλουμένους στρατάρχας. Ἀπεφάσισαν δὲ οἱ ἑπτὰ σωματοφύλακες νὰ καλέσωσι τοὺς

«πρώτους τῶν φίλων», ἤτοι τοὺς ἀμέσως μετὰ τοὺς σωματοφύλακας ἐρχομένους ἀνωτάτους τῆς πολιτείας ἄρχοντας, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ, εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ἵνα ὁρίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν διάδοχον τῆς βασιλείας καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Καὶ συνῆλθον λοιπὸν οὗτοι ἔνοπλοι εἰς τὰ βασίλεια, παρείποντο δὲ ἅπαντα τὰ μακεδονικὰ τάγματα, ἐπὶ τοσοῦτον συμπιεζόμενα, ὥστε πολλοὶ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασχίσωσι τὸ πυκνὸν ἐκεῖνο στῖφος καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως.

Ἡ συνεδρίασις ὑπῆρξε πανηγυρικὴ καὶ ἤρξατο διὰ νέων θρήνων περὶ τοῦ μεγάλου νεκροῦ, τοῦ ὁποίου τὰ ὅπλα, ἡ πορφύρα, τὸ διάδημα ἔκειντο ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ θρόνου, θρόνου ἐρήμου καὶ χηρεύοντος. Μετὰ δὲ τὴν ἔνδειξιν τῶν πενθίμων τούτων τῆς συνελεύσεως αἰσθημάτων ἀνέστη ὁ Περδίκκας, ὁ τῶν σωματοφυλάκων πρῶτος, καί, ἀποθέσας ἐπὶ τοῦ θρόνου, μεταξὺ τῶν ἄλλων κειμηλίων, τὸν δακτύλιον ὃν παρέδωκεν αὐτῷ ἀποθνήσκων ὁ βασιλεύς, παρεκάλεσε τὴν συνέλευσιν νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς σφραγῖδος ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν· ὑπέμνησε τὸν κίνδυνον εἰς ὃν περιέστη τὸ κράτος ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ μένῃ ἄνευ κεφαλῆς· προσέθηκε δὲ ὅτι ἔδει νὰ τηρηθῇ ἡ μακεδονικὴ τάξις τῆς διαδοχῆς καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ βασίλισσα Ῥωξάνη ἦτο ἔγκυος, ἂν τῶν θεῶν εὐδοκούντων ἤθελε γεννήσει υἱόν, εἰς τοῦτον προσῆκε τὸ διάδημα· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ διορισθῇ Ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἤ, καθὼς ἠθέλομεν εἰπεῖ σήμερον, Ἀντιβασιλεύς, καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ προσεκάλει ἰδίως τὴν προσοχὴν τῆς συνελεύσεως. Τότε ἀντέστη ὁ ναύαρχος Νέαρχος καὶ εἶπεν ὅτι ἐννοεῖται μὲν οἴκοθεν ὅτι ἡ βασιλεία πρέπει νὰ παραμένῃ ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ, ὅτι ὅμως οὔτε εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ διαδήματος οὔτε εἰς τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων ἁρμόζει νὰ ἀναγορευθῇ ὑπέρτατος ἄρχων παῖς μήπω γεννηθείς, ἐνῷ μάλιστα εἶναι ἄδηλον ἂν ἡ βασίλισσα γεννήσῃ υἱόν· καὶ ἔπειτα μεσοβασιλεία πολύμηνος δύναται νὰ ἐκθέσῃ τὸ κράτος εἰς μεγίστας συμφοράς. Ὅθεν, ἐπέφερε, τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ ἀπόφασιν ἑτέραν, καὶ προέτεινε λοιπὸν νὰ μὴ περιμείνωσι τὸν προσδοκώμενον υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα τὸν ὑπάρχοντα υἱὸν αὐτοῦ Ἡρακλῆ, ὃν ἔτεκεν αὐτῷ ἡ τοῦ Μέμνονος χήρα Βαρσίνη.

Ταύτην τοῦ ναυάρχου τὴν πρότασιν ἤκουσεν ἡ συνέλευσις δυσμενῶς, ὀνομάσασα τὸν παῖδα νόθον δοριαλώτου γυναικός· συγκατέκρινον δὲ τὴν γνώμην ἐκείνην καὶ οἱ περιεστῶτες Μακεδόνες, κραυγάζοντες δεινῶς καὶ τύπτοντες τὰς σαρίσσας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων. Τελευταῖον κατίσχυσε τοῦ θορύβου ἡ φωνὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς φάλαγγος Μελεάγρου, ὅστις εἶπεν ὅτι ἐπίσης ἄτοπον εἶναι ν' ἀποδοθῇ ἡ βασιλεία εἴτε εἰς τὸν παῖδα τῆς δοριαλώτου Βαρσίνης εἴτε εἰς τὸν παῖδα τῆς βαρβάρου Ῥωξάνης· ὅτι δύνανται ν' ἀποφύγωσι τὸ ἀτόπημα τοῦτο καὶ οὐδὲν ἧττον ν' διατηρήσωσι τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ βασιλείῳ οἴκῳ· ὅτι Ἀρριδαῖος ὁ τοῦ Φιλίππου υἱὸς εἶχε τὰ πλεῖστα καὶ ἰσχυρότατα δικαιώματα εἰς τὴν ἀρχήν· καὶ ὅτι τοῦτον ἀναγορεύοντες πράττουσιν ὅ,τι ἐπράχθη ὡς πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον, ὅστις προετιμήθη τοῦ υἱοῦ τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ λαβὼν τὸν λόγον Πτολεμαῖος ὁ Λάγου ἀντέκρουσεν ἐντόνως τὸν Μελέαγρον. Ὁ Ἀρριδαῖος, εἶπε, δὲν εἶναι μόνον νόθος, καθὸ υἱὸς θεσσαλίδος ἑταίρας, ἀλλὰ καὶ ἀμβλὺς τὴν φύσιν, διὸ παντάπασι περιεφρονεῖτο ὑπό τε τοῦ Φιλίππου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω, προσέθηκεν, ὅτι πρὸ πάντων ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διαταχθῇ τι μόνιμον καὶ σωτήριον περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους. Ὁστισδήποτε τῶν προταθέντων ἀναγορευθῇ βασιλεύς, εἷς τις θέλει σφετερισθῇ ἅπασαν τὴν ἀρχήν, εἴτε ὡς κηδεμὼν εἴτε

ὡς εὐνοούμενος αὐτοῦ· ὅθεν προτείνω, οἱ ἄνδρες οἵτινες ἀπετέλουν τὸ σύνηθες τοῦ Ἀλεξάνδρου συμβούλιον, νὰ ἐξακολουθήσωσι περιστοιχίζοντες τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἀποφασίζοντες περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους κατὰ πλειονοψηφίαν, ὑπακουόμενοι ὑπό τε τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἡγεμόνων, ὑπό τε τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἀρχῶν.

Ἡ γνώμη αὕτη ἐφάνη εἰς πολλοὺς ἐπαγωγός, ἀλλὰ δὲν ἐγένετο δεκτή, διότι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ὁ στρατός, ὁ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν βασίλειον οἶκον καὶ εἰς τὴν βασιλείαν, δὲν ἤθελεν ἀσπασθῇ αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἡρακλῆς δὲν ἦτο εἰς Βαβυλῶνα καὶ δὲν ἦτο γνήσιος, ὁ δ' Ἀρριδαῖος ὡσαύτως νόθος ὢν ἦτο πρὸς τούτοις ἀσθενὴς τὸν νοῦν, ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ ἐπιφυλάξῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν παῖδα τῆς Ῥωξάνης.

Τότε μετέβη εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ ἀντιβασιλέως. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρῶτος ἐλάλησεν ὁ σωματοφύλαξ Ἀριστόνους ὁ Πελλαῖος, εἰπὼν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἀποθνήσκων εἰς τὸν Περδίκκαν παρέδωκε τὸν δακτύλιόν, καίτοι περιεστοιχισμένος ὢν ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων Μακεδόνων, προδήλως ἀπέδειξεν ὅτι εἰς τὸν Περδίκκαν ἠθέλησε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν τῶν πραγμάτων κυβέρνησιν. Κοινὴ δ' ἠκούσθη ἤδη ἐπιδοκιμασία καὶ κραυγή· «προελθέτω ὁ Περδίκκας ἵνα ἀναλάβῃ τὸν δακτύλιον ἀπὸ τοῦ θρόνου!» Ἀλλ' αὐτὸς δὲν προῆλθεν· ἐπόθει μὲν καὶ προσεδόκα τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα ἀλλ' ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι διστάζει νὰ ἀναλάβῃ τὴν μεγάλην ἐκείνην τιμὴν καὶ τὴν βαρεῖαν εὐθύνην, ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι καταναγκάζεται νὰ δεχθῇ αὐτὴν ἄκων. Τότε λαβὼν αὖθις τὸν λόγον ὁ Μελέαγρος εἶπεν ὅτι δικαίως ὁ Περδίκκας διστάζει νὰ δεχθῇ τὸ μέγα ἐκεῖνο ἀξίωμα. προσφερόμενον αὐτῷ ὑπὸ συνελεύσεως ἥτις δὲν εἶναι πρὸς τοῦτο ἁρμοδία· μόνος ὁ στρατὸς δικαιοῦται νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ χηρεύοντος θρόνου καὶ περὶ τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον κατέκτησε. Βουλευόμεθα, προσέθηκε, τίς θέλει εἶναι ὁ Ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, ἐνῷ δὲν ἠξεύρομεν τίνα θέλει βασιλέα ὁ στρατός· τὸ κατ' ἐμὲ διαμαρτύρομαι κατὰ τῶν τοιούτων ἀποφάσεων, αἵτινες ἀντιβαίνουσι καθ' ὅλα εἰς τὰ νόμιμα καὶ ἔθιμα τῶν Μακεδόνων. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνέστη λαμπρῶς ἐπικροτούμενος ὑπὸ τῶν παρισταμένων Μακεδόνων καὶ ἐξῆλθεν ἐν συνοδίᾳ αὐτῶν τῆς συνελεύσεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ πολλὴ ἐπεκράτει ταραχὴ ἔξωθεν τῶν ἀνακτόρων, παρὰ τῇ συμπεπυκνωμένῃ αὐτόθι φάλαγγι, ἧς ἐλάχιστον μόνον μέρος εἶχε δυνηθῇ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως· ἡ φάλαγξ ἠγανάκτει διότι οἱ μεγιστᾶνες ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τοῦ κράτους, ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ στρατοῦ. Εἰπόντος δέ τινος ὅτι ὑπάρχει ἐν Βαβυλῶνι Ἀρριδαῖος ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς καὶ κληρονόμος, ἀνεβόησαν πάντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς καὶ ὅτι πᾶς ἄλλος ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἀναγορευθεὶς εἶναι θανάτου ἔνοχος. Ταύτην δὲ τὴν στιγμὴν ἐξῆλθε τῶν ἀνακτόρων ὁ Μελέαγρος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν πολεμιστῶν καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια, συνεπαγόμενος ἅπαντας τοὺς φαλαγγίτας, οἵτινες ἀναζητήσαντες καὶ ἀνευρόντες τὸν Ἀρριδαῖον ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα ὑπὸ τὸ ἀγαπητὸν τοῦ Φιλίππου ὄνομα, διώρισαν τοὺς σωματοφύλακας αὐτοῦ, καὶ οὕτως, ἔχοντες αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ, ἐνέβαλον εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως. Ἐνταῦθα οἱ μεγιστᾶνες δὲν εἶχον μείνει ἄπρακτοι ἀφ' ἧς ἤκουσαν τὴν διαμαρτύρησιν καὶ εἶδον τὴν ἔξοδον τοῦ Μελεάγρου. Ὁ Περδίκκας εἶχε σπεύσει ν' ἀναλάβῃ τὸν δακτύλιον ἀπὸ τοῦ θρόνου· διετάχθησαν πάραυτα τὰ πάντα ἵνα προσοικειωθῶσι τοὺς ἱππεῖς· καὶ προεχειρίσθησαν ὁ μὲν Πύθων σωματοφύλαξ, ὁ δὲ Περδίκκας καὶ ὁ Λεοννᾶτος κηδεμόνες τοῦ μέλλοντος παιδὸς τῆς Ρωξάνης, ὁ δ' Ἀντίπατρος καὶ ὁ Κρατερὸς κύριοι τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην πραγμάτων. Τούτων δὲ γενομένων ὤμοσαν πάντες πίστιν

εἰς τὸν ἀπὸ τῆς Ρωξάνης υἱὸν τοῦ 'Αλεξάνδρου. 'Αλλὰ μόλις ὁρκισθέντων αὐτῶν ἐπεφάνησαν εἰς τὸν πρόδομον τῆς αἰθούσης οἱ φαλαγγῖται, ὁ δὲ Μελέαγρος εἰσήλασεν εἰς αὐτὴν μετὰ τοῦ 'Αρριδαίου καὶ ἱκανῶν ὁπλιτῶν ἀνακράζων «ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς εἰς ὃν προσήκει ὁ τῆς πίστεως ὅρκος!» Χιλιάδες παρισταμένων σαρισσῶν ὑπεστήριζον τὸν λόγον αὐτοῦ· ὅθεν πολλοὶ τῶν μεγιστάνων καταπλαγέντες συνετάχθησαν μετὰ τοῦ νέου βασιλέως, καὶ δεινὸς μὲν ἐπῆλθε θόρυβος, ἐπὶ τέλους δὲ ὑπερίσχυσαν οἱ περὶ τὸν 'Αρριδαῖον. Αὐτὸς μὲν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ταράχου ἐγένετο ἄφαντος, ἀπελθὼν εἰς τοὺς ἰδίους θαλάμους, ἀλλ'ἤδη ἐπανήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐπέθηκαν ἐπ'αὐτὸν τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα τοῦ 'Αλεξάνδρου, ὁ Μελέαγρος, λαβὼν τὸν θώρακα καὶ τὰ ὅπλα ἐστάθη ὄπισθεντοῦ νέου βασιλέως ὡς σωματοφύλαξ, καὶ οἱ φαλαγγῖται, τύπτοντες τὰς σαρίσσας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐχαιρέτιζον μὲν ἀγαλλόμενοι τὸν βασιλέα Φίλιππον, ἠπείλουν δὲ θάνατον εἰς τοὺς σφετερισθέντας τὴν βασιλείαν προδότας! Τινὲς ὅμως τῶν μεγιστάνων διαφυγόντες ὑπεχώρησαν εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἔκειτο ὁ τοῦ βασιλέως νεκρός. 'Εκεῖ ἠθροίσθησαν περὶ Περδίκκαν ἑξακόσιοι περίπου ἔγκριτοι ἄνδρες, εἰς οὓς προσῆλθε καὶ ὁ Λαγίδης Πτολεμαῖος μετὰ τοῦ ὁμίλου τῶν βασιλικῶν παίδων. 'Αλλὰ καὶ μέχρι τοῦ ἀσύλου τούτου κατεδίωξαν αὐτοὺς οἱ φαλαγγῖται μετὰ τοῦ Μελεάγρου καὶ τοῦ 'Αρριδαίου. «Περὶ ἐμέ, ἀνέκραξε τότε ὁ Περδίκκας, περὶ ἐμὲ πάντες οἱ βουλόμενοι νὰ προφυλάξωσι τὸν τοῦ βασιλέως νεκρόν». Καὶ ἄγριος ἤδη ἐξερράγη ἀγών, ἱκανοὶ δὲ τραυματίαι καὶ νεκροὶ ἔπεσον ἑκατέρωθεν μέχρις οὗ τινὲς τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων προελθόντες εἰς μέσον ἐξώρκισαν τοὺς ἀνθισταμένους νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὴν περὶ αὐτὸν ὑπερέχουσαν δύναμιν τῆς φάλαγγος, προκρίνοντες ἀντὶ τῆς βεβαίας καταστροφῆς ἔντιμον συνδιαλλαγήν· πρῶτος δὲ ὁ Περδίκκας κατέθεσε τὰ ὅπλα. Καὶ ὁ μὲν Μελέαγρος ἀπῄτησε νὰ παραμείνωσι περὶ τὸν νεκρὸν οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, οἱ δὲ φοβούμενοι προδοσίαν ἐξῆλθον κρυφίως τῶν τε ἀνακτόρων καὶ τῆς πόλεως καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν ὑπαίθρῳ· μόνος ὁ Περδίκκας μετά τινων ἐκ τῶν βασιλείων παίδων ἐξηκολούθησε κατ' ἀρχὰς διατρίβων ἐν τῇ πόλει, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ προσοικειωθῇ ἔτι τοὺς φαλαγγίτας. Τῳόντι ὁ πεζὸς οὗτος στρατὸς ἠδυνήθη ἐν στιγμῇ παραφορᾶς νὰ ἀντιπράξῃ εἰς τοὺς εὐπατρίδας, ἀλλ' ἅμα παρελθούσης τῆς πρώτης αὐτοῦ μέθης δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ σεβασθῇ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, τοὺς ὁποίους εἶχε συνηθίσει νὰ τιμᾷ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, εἶχε συνηθίσει νὰ βλέπῃ διακρινομένους ὑπ'αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς οὗ ἐθρήνει τὸν θάνατον. 'Ο Μελέαγρος ᾐσθάνετο τοῦτο κάλλιον παντὸς ἄλλου· καὶ ἐπεχείρησε μὲν νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ φονεύσῃ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἀντιπάλων, τὸν Περδίκκαν, ἀλλ'ἀπέτυχε, διότι οἱ ἐπὶ τούτῳ σταλέντες στρατιῶται, ἅμα εὑρέθησαν ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς καίτοι μὴ ἔχοντες περὶ αὐτὸν εἰμὴ ἑκκαίδεκα τῶν βασιλείων παίδων, ηὐλαβήθησαν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τῶν λόγων, καὶ ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι καὶ δυσηρεστημένοι. 'Εδοκίμασε πρὸς τούτοις ὁ Μελέαγρος νὰ συγκροτήσῃ ἄνευ τῶν εὐπατριδῶν τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ πολλὴ ἐπεκράτει οὐδὲν ἧττον ἔν τε τοῖς βασιλείοις, καὶ ἐν τῷ στρατῷ ἀθυμία καὶ δυσπιστία. Μετ'οὐ πολὺ δὲ τὰ πράγματα ἐδεινώθησαν ἔτι μᾶλλον· οἱ ἔξω τῆς πόλεως στρατοπεδεύοντες ἱππεῖς, οἱ προσεπικαλούμενοι ἑταῖροι, εἰς οὓς προσῆλθεν ἤδη καὶ ὁ Περδίκκας, ἤρχισαν νὰ παρεμποδίζωσι τὴν

Χάλκινα νομίσματα τοῦ Φιλίππου 'Αρριδαίου
Κεφαλὴ 'Αρριδαίου, 'Ιππεὺς καὶ ἐπιγραφὴ «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ»

εἰς Βαβυλῶνα εἰσαγωγὴν νέων τροφῶν· ἐντεῦθεν ἐκορυφώθη ἐν αὐτῇ ἡ ταραχή, οἱ δὲ φαλαγγῖται ἀπήτουν ταχεῖάν τινα λύσιν τῆς πρὸς τοὺς ἱππεῖς διενέξεως, εἴτε διὰ πολέμου εἴτε διὰ συνδιαλλαγῆς. Καὶ ἀπεστάλησαν λοιπὸν τρεῖς εἰς τὸ στρατόπεδον πρέσβεις, προσκαλοῦντες τοὺς ἑταίρους νὰ παύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλ' ἤκουσαν εἰς ἀπάντησιν ὅτι οἱ ἱππεῖς δὲν θέλουσιν ἀποθέσει τὰ ὅπλα εἰμὴ ὅταν ὁ βασιλεὺς παραδώσῃ τοὺς αἰτίους ἁπάσης ταύτης τῆς ἀνωμαλίας. Ἡ ἀπότομος αὕτη ἀπαίτησις δὲν ἐγένετο δεκτή, ἐξηκολούθησαν ὅμως αἱ διαπραγματεύσεις, ἰδίως διὰ τοῦ ἐπιτηδείου γραμματέως τοῦ Ἀλεξάνδρου, Εὐμένους τοῦ Καρδιανοῦ· ἐπεθύμει δὲ καὶ ὁ Περδίκκας τὸν συμβιβασμόν, πεποιθὼς ὅτι, ἅμα πλησιάσῃ τὸν βασιλέα, θέλει ἀνατρέψει τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Μελεάγρου. Ὅθεν, ἐν ἀρχῇ Ἰουλίου, συνωμολογήθη μεταξὺ φάλαγγος καὶ ἑταίρων σύμβασις, καθ'ἣν ὁ μὲν Ἀρριδαῖος, μετονομασθεὶς Φίλιππος, παρέμεινε βασιλεύς, ἀλλ'ὅμως ἔμελλε νὰ μετάσχῃ τῆς βασιλείας καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Ρωξάνης παῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν Εὐρώπῃ μὲν στρατηγὸς ἐκυρώθη ὁ Ἀντίπατρος, προστάτης δὲ τῆς βασιλείας ὁ Κρατερός· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ μὲν Περδίκκας ἀνηγορεύθη χιλίαρχος, ὁ δὲ Μελέαγρος ὕπαρχος αὐτοῦ. Ἐνταῦθα πάλιν μὴ συγχύσῃ ὁ ἀναγνώστης τὰ παλαιὰ ὀνόματα μὲ τὰ νέα καὶ ὑπολάβῃ τὴν χιλιαρχίαν ἐκείνην τοῦ Περδίκκου ὡς μικράν τινα χιλίων ἀνδρῶν ἀρχήν. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶχε παραλάβει ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς περσικῆς αὐλῆς, ὅπου ὁ χιλίαρχος δὲν προΐστατο μόνον τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου τῶν ἱππέων ὁμίλου οἵτινες ἐκαλοῦντο «συγγενεῖς τοῦ βασιλέως», ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσιν εἵπετο ἀμέσως μετὰ τὸν βασιλέα ἐκπροσωπῶν αὐτόν, ὅπως ὁ μέγας βεζίρης τὸν σουλτάνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τουρκικῇ αὐλῇ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρριανὸς ὁμιλῶν περὶ τῆς χιλιαρχίας ἐκείνης τοῦ Περδίκκου λέγει· «Περδίκκαν δὲ χιλιαρχεῖν χιλιαρχίας ἧς ἦρχεν Ἡφαιστίων· τὸ δὲ ἦν ἐπιτροπὴ τῆς πάσης βασιλείας». Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἀξίωμα τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Περδίκκαν διὰ τῆς γενομένης συμβάσεως· τελεσθέντων δὲ τῶν ὅρκων ἑκατέρωθεν, προήλασαν οἱ μὲν φαλαγγῖται ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπὸ Μελέαγρον, οἱ δ' ἑταῖροι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ὑπὸ Περδίκκαν, καὶ ἑνωθέντες ἅπαντες περὶ τὰ τείχη τῆς Βαβυλῶνος εἰσῆλθον εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἡνωμένοι καὶ ἀγαλλόμενοι.

Ἀλλ'ἡ κοινὴ αὕτη ἀγαλλίασις δὲν διήρκεσε πολύ. Ὁ ἀρχικός, ὁ ἀγέρωχος Περδίκκας δὲν ηὐχαριστεῖτο εἰς τὴν τοιαύτην συνδιαλλαγήν. Ἡ στασιάσασα φάλαγξ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ· ὁ αὐθάδης Μελέαγρος, ὁ τολμήσας ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ καταστῇ ἐκποδών. Ὅθεν, ἅμα ἀναλαβὼν τὴν ἀρχήν, διέταξεν ἐπίσημον τοῦ στρατοῦ ἁγνείαν, ἤτοι καθαρισμόν, ἕνεκα τῆς προγεγενημένης ἀνωμαλίας καὶ ἀδελφοκτονίας. Ἡ ἁγνεία ἐτελεῖτο κατὰ τὰ πάτρια τῶν Μακεδόνων, ὡς ἑξῆς. Ἐδιχοτομεῖτο κύων καὶ τὰ δύο αὐτοῦ τμήματα κατετίθεντο ἐν πεδίῳ ἀναπεπταμένῳ εἴς τινα ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ αὐτῶν διήρχετο σύμπας ὁ στρατός, πρῶτον τὰ ὅπλα τῶν προτέρων βασιλέων, ἔπειτα ὁ βασιλεὺς περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν παίδων, κατόπιν οἱ ἱππεῖς καὶ τελευταῖον οἱ πεζοί· καὶ μετὰ τὴν ἁγνείαν συνεπληροῦτο ἡ τελετὴ διὰ προσποιητῆς μεταξὺ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων μάχης. Οὕτω λοιπὸν ἐγένοντο τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ἀλλ' ὅτε ἀντιπαρετάχθησαν τὰ δύο σώματα, ἔνθεν μὲν οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ ἐλέφαντες ὑπὸ τὸν βασιλέα καὶ τὸν Περδίκκαν, ἔνθεν δὲ οἱ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Μελέαγρον, ἵνα συγκροτηθῇ ἡ προσποιητὴ μάχη, καὶ ἤρξατο ἤδη τὸ τῶν ἱππέων κίνημα, διεδόθη αἴφνης μεταξὺ τῶν φαλαγγιτῶν ἡ φήμη ὅτι μελετᾶται προδοσία· καὶ πολλοὶ μὲν ἐφρόνουν ὅτι δέον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν, διότι ἐν πεδίῳ ἀναπεπταμένῳ ἀντιπαρατασσόμενοι εἰς τοὺς ἱππεῖς ἤθελον κατατροπωθῇ, ἄλλοι δὲ πάλιν ἐδίσταζον νὰ ἀνατρέψωσιν οὕτω τὴν μόλις ἀνορθωθεῖσαν συμφιλίωσιν. Ἐντούτοις ἐπλησίασε τὸ ἱππικὸν καὶ τότε προκαλπάσας ὁ

βασιλεὺς μετὰ τοῦ Περδίκκου καὶ μιᾶς ἴλης «ἵνα συμπληρωθῇ ἡ ἁγνεία, ἀνέκραξεν, ἀνάγκη νὰ παραδοθῶσιν οἱ πρωτουργοὶ τῆς στάσεως καὶ λάβωσι τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτῶν». Ἠπείλησε δὲ ὅτι, ἐὰν παρακούσωσιν εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, θέλει ἐξωθήσει τοὺς ἐλέφαντας ἐπὶ τὴν φάλαγγα. Ἡ φάλαγξ ἔμεινεν ὡς ἐμβρόντητος ἀκούσασα τὸν ἀπροσδόκητον τοῦτον λόγον, ἐνῷ ὁ βασιλεύς, πλησιάσας, ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς τάξεις αὐτῶν ὀνομαστὶ ὅλους ὅσοι, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπιούσης τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνταχθέντες μετὰ τοῦ Μελεάγρου, εἶχον ἐξέλθει τῶν βασιλείων. Τριακόσιοι περίπου οὕτω συνελήφθησαν Μακεδόνες, καὶ ἐν τῷ ἅμα ριφθέντες εἰς τοὺς ἐλέφαντας κατεσπαράχθησαν ὑπ' αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ συνεπληρώθη ἡ θυσία αὕτη διὰ μεγαλυτέρου θύματος. Ἐν ὅσῳ διήρκει ἡ φοβερὰ ἐκείνη σκηνή, ὁ Μελέαγρος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἐν τῇ φάλαγγι τάξιν· ἅμα ὅμως ἐπανῆλθον τὰ στρατεύματα εἰς τὰ ἴδια, θεωρῶν ὅτι προδήλως κινδυνεύει, κατέφυγεν εἰς ἕνα τῶν ναῶν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τότε ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Περδίκκας εἶπον ὅτι, διὰ ταύτης τῆς φυγῆς, αὐτὸς ἑαυτὸν ὡμολόγησεν ἔνοχον θανάτου καὶ διέταξαν νὰ φονευθῇ ἐν τῷ ναῷ.

Διὰ τοῦ τολμηροῦ τούτου ἅμα καὶ συνετοῦ ἔργου ἐπροοιμίασεν ὁ Περδίκκας εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ νέος χιλίαρχος ἐνόει ὅτι καίτοι σωφρονίσας τὴν φάλαγγα, καίτοι ἀπαλλαγεὶς τοῦ Μελεάγρου, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολάβῃ ἀσφαλῆ τὴν ἀρχήν, ἐνόσῳ ἔβλεπε περὶ αὐτὸν καὶ τὸν βασιλέα τοσούτους εὐκλεεῖς συστρατήγους, ὧν πολλοί, ἂν ὄχι ἅπαντες, εἶχον ἴσα πρὸς αὐτὸν δικαιώματα εἰς τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο ἀξίωμα. Ναὶ μὲν ὁ Περδίκκας ἦτο ἀνὴρ εὐσταθὴς καὶ ρέκτης, καὶ εἶχε προσφέρει ἐπὶ μακρὸν λαμπρὰς ὑπηρεσίας εἴς τε τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλ' οὔτε λόγῳ τῶν ἀρετῶν οὔτε λόγῳ τῶν ὑπηρεσιῶν ἦτο ἀνώτερος πάντων τῶν σωματοφυλάκων καὶ τῶν ἄλλων ἐγκρίτων συναθλητῶν τοῦ τελευταίου βασιλέως. Ναὶ μὲν εἷλκε τὸ γένος ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ τῆς Ὀρεστίδος οἴκου ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀνῆγον τὴν ἀρχὴν εἰς οὐδὲν ἧττον ἐπιφανεῖς προπάτορας, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Πολυσπέρχων, ὁ Λεοννᾶτος. Ἦτο τῳόντι ὁ πρεσβύτερος τῶν σωματοφυλάκων, διὸ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀποθνήσκων, εἰς αὐτὸν παρέδωκε τὸν δακτύλιον. ἀλλὰ τὸ τυχαῖον τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος περιστατικὸν δὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς ἔχον μέγα κῦρος εἰς τὰς παρούσας δυσχερεῖς περιστάσεις. Τὸ δὲ ἱστόρημα, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐρωτηθεὶς τίνι καταλείπει τὴν βασιλείαν ἀπεκρίθη «τῷ κρατίστῳ», ἐπενοήθη καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ χιλιάρχου ἵνα ἐνισχύσῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Περδίκκας ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ ἀφήσῃ ἡνωμένους περὶ τὸν βασιλέα ἅπαντας τοὺς μεγιστᾶνας ἐκείνους, οἵτινες ἅπαξ συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ καταβάλωσιν αὐτόν. Ἵνα δὲ διασκορπίσῃ αὐτούς, ἐπιτήδειον ἐνόμισε νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν τῶν σατραπειῶν διανομήν, ἣν ἐπεθύμουν βεβαίως καὶ οἱ φιλοδοξότατοι τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ ν' ἀποβῶσιν εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας καὶ ἀπομεμακρυσμένας διοικήσεις πολὺ πλέον ἀνεξάρτητοι καὶ ἰσχυροὶ παρ' ὅ,τι ἦσαν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς κυβερνήσεως. Ἀμέσως λοιπὸν τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἁγνείας προσεκάλεσεν ὁ Περδίκκας τοὺς στρατηγοὺς εἰς συνέλευσιν καὶ διεκοίνωσεν εἰς αὐτούς, ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως, ὅτι ἕνεκα τῶν δυσχερῶν περιστάσεων τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν ἃς πολλοὶ τῶν ἡγεμόνων προσήνεγκον τῇ βασιλείᾳ, εὔλογον ἐνομίσθη νὰ διαταχθῶσιν αἱ ἀκόλουθοι οὐσιώδεις μεταβολαὶ περί τε τὴν διοίκησιν τῶν σατραπειῶν καὶ περὶ τὰ ἀνώτατα τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα.

Ὁ μὲν Περδίκκας ἔμελλε νὰ παραμείνῃ παρὰ τῷ βασιλεῖ, διατηρῶν τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν ὅλων τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ὅσα δὲν ἀνῆκον εἰς τὰς κατ' ἰδίαν σατραπείας·

ἔμελλε πρὸς τούτοις, ὡς Ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ, νὰ φέρῃ τὴν βασιλικὴν σφραγῖδα, ἅπασαι δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ βασιλείου, αἵτε στρατιωτικαὶ καὶ αἱ πολιτικαί, δι' αὐτοῦ ἔμελλον νὰ λαμβάνωσι τὰς βασιλικὰς διαταγάς. Τὸ ἀξίωμα τῆς χιλιαρχίας ἀπεδόθη εἰς τὸν Σέλευκον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιόχου, πρότερον ὄντα ἡγεμόνα τῶν παίδων. Ὁ Σέλευκος οὗτος, ὃν θέλομεν ἰδεῖ βραδύτερον ἱδρυτὴν γενόμενον τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Σελευκιδῶν, ἤδη ὢν μόλις τριακονταέτης, εἶχε διαπρέψει ἐν τῇ ἰνδικῇ ἐκστρατείᾳ καὶ μάλιστα εἰς τὴν περὶ τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν μάχην, ἄγων τὸ εὐγενὲς ἐκεῖνο τοῦ στρατοῦ σῶμα· ἔπειτα κατὰ τὴν μεγάλην πανήγυριν, τὴν εἰς Σοῦσα τελεσθεῖσαν, ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Σπιταμένους τοῦ βακτρίου ἡγεμόνος παῖδα· νῦν δέ, διὰ τὴν τόλμην αὐτοῦ, καὶ τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ἐξαισίαν ρώμην, ἅμα δὲ τὸ προσηνὲς καὶ τὸ συνετόν, ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ ἰδίως ἐπιτήδειος πρὸς τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε δὲν ἤθελε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς ἕνα τῶν πρεσβυτέρων στρατηγῶν, τῶν τούτου ἕνεκα ἐπικινδυνοτάτων ὄντων ἀντιπάλων. Ἡγεμὼν δὲν τῶν παίδων προεχειρίσθη, ἀντὶ τοῦ Σελεύκου, Κάσσανδρος ὁ Ἀντιπάτρου, ὅστις ὀλίγον πρὸ τῆς τοῦ βασιλέως τελευτῆς εἶχεν ἔλθει εἰς Βαβυλῶνα κομίζων ἐντολὰς τοῦ πατρός. Ὁ Κάσσανδρος μικρὸν νεώτερος ὢν τοῦ Σελεύκου καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης μὴ διατελέσας ἔτι ἐν τῇ βασιλικῇ ὑπηρεσίᾳ προήχθη αἴφνης εἰς ἓν τῶν ἐντιμοτάτων ἀξιωμάτων τοῦ στρατοῦ, τὸ μὲν διότι ὁ Περδίκκας ἤλπιζεν οὕτω νὰ προσοικειωθῇ τὸν γέροντα Ἀντίπατρον, το δὲ διότι ἐνόμιζε φρόνιμον νὰ κρατήσῃ παρ' ἑαυτῷ ὡς ὅμηρον τὸν υἱόν του. Τὰς ἄλλας ἐν τῷ γενικῷ ἐπιτελείῳ γενομένας τότε μεταβολὰς δὲν γνωρίζομεν. Τὰ δὲ καὶ τὰς σατραπείας διετάχθησαν ὡς ἀκολούθως.

Σέλευκος (Μεγέθυνσις νομίσματος)

Ἡ Αἴγυπτος ἦτο μία τῶν μᾶλλον λόγου ἀξίων σατραπειῶν τοῦ ὅλου κράτους, διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς, τὴν ταχέως προαχθεῖσαν εὐημερίαν καὶ τὴν πρωτεύουσαν Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις, πρὸ ὀλίγων μόλις ἐνιαυτῶν ἱδρυθεῖσα ἤδη θαυμασίως ἤκμαζε. Ταύτης τῆς σατραπείας ἡγεμὼν κατέστη ὁ σωματοφύλαξ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγῶν. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦτο πρὸ καιροῦ μέγα ἐν τῷ κράτει, ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἦτο ὄχι τοῦ Λάγου ἀλλὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου υἱός, καὶ τῳόντι εἶχε πολλὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρός, ἰδίως τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ ἐκτιμᾷ τὰς περιστάσεις καὶ νὰ ὠφελῆται ἐξ αὐτῶν ὅσον δεῖ, ἤγουν οὔτε πλειότερα οὔτε ὀλιγώτερα ἐπιζητῶν πλεονεκτήματα ἀφ' ὅσα εὐλόγως δύνανται αὐται ἑκάστοτε νὰ παραγάγωσιν. Ἡ μετριότης αὕτη δὲν ἀναδεικνύει μὲν Ἀλεξάνδρους δορικτή-

τορας, ἀναδεικνύει ὅμως θεμελιωτὰς διαρκεστέρων ἱδρυμάτων· ὅθεν θέλομεν ἰδεῖ τὸν Πτολεμαῖον ἀρχηγέτην γενόμενον μακρᾶς καὶ πολυκρότου ἐν τῇ ἱστορίᾳ βασιλικῆς δυναστείας.

Τῆς ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου Συρίας, ἤτοι τῆς χώρας ἥτις ἁπλουμένη μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τῆς παραλίας, περιελάμβανε καὶ τὰς φοινικικὰς πόλεις, σατράπης προεχειρίσθη Λαομέδων ὁ Λαρίχου, Μυτιληναῖος. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἀνδρὸς ἕλληνος εἰς μίαν τῶν καλλίστων τοῦ κράτους σατραπειῶν μαρτυρεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τῷ Ἀλεξάνδρου εἰσαχθεῖσαν ἐντελῆ μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων ἰσότητα· διότι, ἵνα διορισθῇ εἰς τὴν σατραπείαν ταύτην, ὁ Λαομέδων ἦτο βεβαίως εἷς τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς. Καὶ ἔπειτα εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτος ἦτο εἷς τῶν πιστῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου φίλων τῶν ἐξορισθέντων τούτου ἕνεκα ἐκ τῆς Μακεδονίας, τῷ 337, καὶ ἐν οἷς, παρεκτὸς αὐτοῦ, συγκατελέγοντο ὁ Νέαρχος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λαομέδοντος Ἐριγύιος. Βασιλεύσαντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Λαομέδων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τῷ 332, δι' ἣν εἶχε γνῶσιν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τὴν διοίκησιν τῶν αἰχμαλώτων.

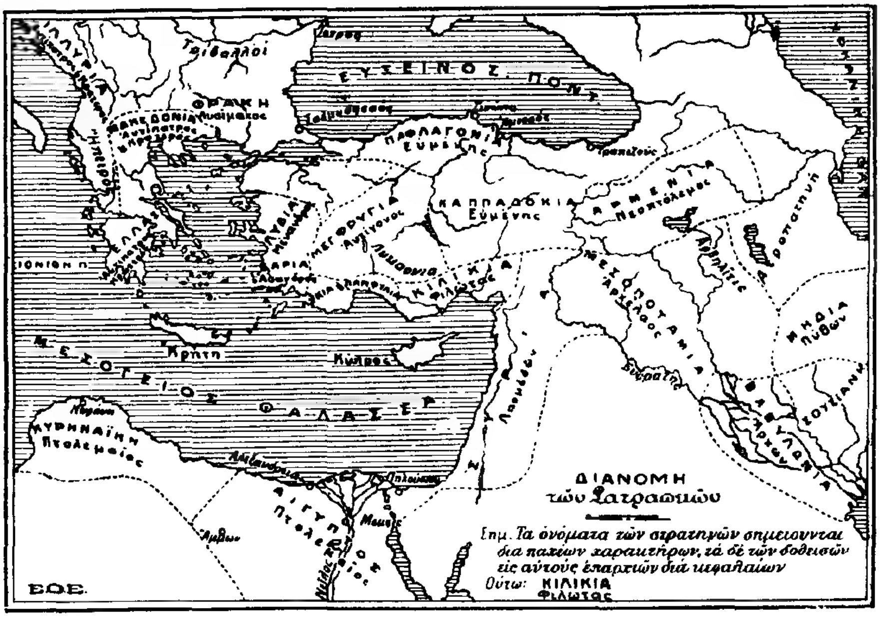
Ἡ σατραπεία Κιλικίας δὲν διεκρίνετο οὔτε διὰ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς οὔτε διὰ τὴν εὐπορίαν· ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἦτο λόγου ἀξία, καθὸ συνάπτουσα τὴν δυτικὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς. Ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν ταξίαρχον Φιλώταν. Πρὸς δυσμὰς συνώρευε τῇ Κιλικίᾳ ἡ Παμφυλία, τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔλαβε, σὺν τῇ Λυκίᾳ, ὁ περιώνυμος τοῦ στόλου ἡγεμὼν Νέαρχος. Καὶ ἤδη δὲ φαίνονται αἱ χῶραι αὗται εἰς αὐτὸν ἐπιτραπεῖσαι, ἀλλ' οὗτος προτιμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀρχηγίαν τῆς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν ναυτικῆς τῶν Μακεδόνων δυνάμεως ἀνέθηκε προσωρινῶς τὴν σατραπείαν αὐτοῦ εἰς Ἀντίγονον τὸν Φιλίππου.

Ὁ Ἀντίγονος οὗτος, ἕλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς Ἐλιμείας οἴκου καὶ μεγαλεπήβολος ὤν, προεχειρίσθη ἔτι ἀπὸ τοῦ 333 σατράπης τῆς μεγάλης καλουμένης ἢ ἰδίως Φρυγίας, χώρας ἔκτοτε δυσκυβερνήτου ἕνεκα τῶν ληστρικῶν ὀρεινῶν φύλων καὶ τῶν σχεδὸν ἀνεξαρτήτων συμμάχων ὑφ' ὧν περιεστοιχίζετο. Διότι πρὸς μεσημβρίαν μὲν ᾤκουν οἱ Πισίδαι καὶ οἱ Ἴσαυροι, οἵτινες πολλάκις ἐτάραττον τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, καὶ ἐνίοτε ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς μακεδόνας στρατηγοὺς ἠγωνίζοντο. Πρὸς δὲ τὸ βορειοανατολικόν, εἰς τὴν πρὸς τῷ Πόντῳ Καππαδοκίαν, ἥτις βραδύτερον ἁπλῶς Πόντος ἐκλήθη, ἐδυνάστευεν ὁ γηραιὸς Ἀριαράθης, ἔχων, ὡς ἐφημίζετο, πεζοὺς μὲν τρισμυρίους, ἱππεῖς δὲ ἀρίστους μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. Πρὸς βορρᾶν δὲ οἱ Παφλαγόνες, εἶχον μὲν ὑποταχθῇ τῷ 333 εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὑποβληθῇ τότε ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐφορείαν τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὅροις ὅτι θέλουσι διατηρήσει τὴν ἰδίαν δυναστείαν καὶ ὅτι τὰ μακεδονικὰ στρατεύματα δὲν θέλουσιν εἰσέλθει εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Ἕνεκα λοιπὸν τοιούτων γειτόνων ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ἀνέκαθεν πολλὰ ἀνὰ χεῖρας πράγματα· ἤδη δὲ ὁ Περδίκκας ἐφρόντισε νὰ προσθέσῃ νέας δυσκολίας εἰς τὸν φιλόδοξον ἐκεῖνον σατράπην· διότι ἥ τε Καππαδοκία καὶ ἡ Παφλαγονία κατετάχθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ κυριευθῶσιν ἐπὶ τούτῳ, ὁ Ἀντίγονος προσεκλήθη νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν κατάκτησιν αὐτῶν.

Τῳόντι ἡ Παφλαγονία, ἡ μεγάλη Καππαδοκία (ἡ πρὸς τῷ Ταύρῳ καὶ μεγάλη καλουμένη) καὶ ἡ πρὸς τῷ Πόντῳ Καππαδοκία, μέχρι Τραπεζοῦντος πρὸς ἀνατολάς, ἐπετράπησαν ὑπὸ τοῦ Περδίκκου εἰς τὸν Καρδιανὸν Εὐμένη, ὅστις, Ἕλλην ὢν τὸ γένος, εἶχε διατελέσει ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ στρατηγὸς κατὰ τὴν Ἰνδικὴν ἀπεστάλη, καὶ τὴν Περδίκκου παρέλαβεν ἱππαρχίαν, ὅτε ὁ Περδίκκας, ἀποθανόντος τοῦ Ἡφαι-

στίωνος, εἰς τὴν ἐκείνου προῆλθε τάξιν. Ὥστε ὁ Ἕλλην οὗτος ἦτο εἷς τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς, διακρινόμενος οὐ μόνον ἐπὶ παιδείᾳ καὶ συνέσει ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ αὐτοῦ. Ὁ δ' Ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ τοῦτον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, ἀναθεὶς αὐτῷ σατραπείαν ἣν κατὰ μέγα μέρος ἔδει νὰ κατακτήσῃ ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ δυνάστου Ἀριαράθου, παραγγείλας δὲ καὶ τὸν Ἀντίγονον ν' βοηθήσῃ αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ ἀπησχόλησεν ἀμφοτέρους εἰς δυσχερῆ πράγματα.

Σατράπης τῆς μὲν Καρίας ἀνεδείχθη Ἄσανδρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παρμενίωνος· τῆς

Διανομὴ τῶν Σατραπειῶν.

δὲ Λυδίας ὁ Μένανδρος· τῆς δὲ μικρᾶς Φρυγίας τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ ὁ περιώνυμος σωματοφύλαξ Λεοννᾶτος, διότι ἡ μικρὰ Φρυγία ἦτο μία τῶν σπουδαιοτάτων σατραπειῶν τοῦ κράτους, λόγῳ τοὐλάχιστον στρατιωτικῷ. Τὴν μικρὰν Φρυγίαν ὤφειλε νὰ διέλθῃ πᾶς ὁ θέλων ἀσφαλῶς καὶ προχείρως νὰ μεταβῇ εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην εἴτε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν· ὥστε ὁ δεσπόζων τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας ἐδέσποζε τῆς κυριωτάτης πύλης ἥτις διῄρει εἰς δύο τὸ ὅλον κράτος. Τούτου ἕνεκα ὁ μὲν Περδίκκας ἔδωκε τὴν σατραπείαν ταύτην εἰς φίλον πιστόν, τὸν Λεοννᾶτον, ὅστις πλεῖστον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ κατισχύσῃ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ὁ Ἐπιμελητής· ὁ δὲ Λεοννᾶτος πάλιν εὐχαρίστως ἐδέχθη αὐτὴν ὡς δυναμένην μέχρι τινὸς ν' ἀντισταθμίσῃ τὸ μέγα ἐν τῷ κράτει ἀξίωμα τοῦ Περδίκκου.

Ἐν Εὐρώπῃ ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς χώρας ἣν πρότερον διῴκει ὁ Ἀντίπατρος, ἡ Θράκη καὶ ἰδίως ἡ Θρακικὴ χερσόνησος, ἐπιτραπεῖσα εἰς τὸν σωματοφύλακα Λυσίμαχον, στρατηγὸν ὄντα ἄριστον καὶ φίλον ὡσαύτως πιστὸν τοῦ Ἐπιμελητοῦ. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι ἡ Χερσόνησος εἶχεν ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν ἀξίαν τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας· διότι δι' ὃν λόγον ὁ ταύτης ἄρχων ἦτο κύριος τῆς ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διαβάσεως, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ τῆς Χερσονήσου ἄρχων προχείρως διέβαινεν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς δὲ τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἤτοι εἰς τὰς χώρας

τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν Τριβαλλῶν, τῶν Ἀγριάνων, εἰς τὴν ἰδίως Μακεδονίαν, εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῖς Μακεδόσι μέρος τῆς Ἠπείρου, καὶ εἰς τὴν ἰδίως Ἑλλάδα, δὲν ἔμενεν ὡς πρότερον ἀπαραμείωτον τὸ τοῦ Ἀντιπάτρου κράτος, πρὸς ὃν δὲν διέκειτο καλῶς ὁ Περδίκκας· ἀλλ' ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἀνηγορεύθη στρατηγὸς αὐτοκράτωρ, ἡ δὲ αὐτόθι προστασία τῆς βασιλείας ἀνετέθη εἰς τὸν Κρατερόν, ἤγουν ὁ πρῶτος διωρίσθη στρατιωτικὸς διοικητής, ὁ δὲ δεύτερος πολιτικὸς διοικητὴς τῶν χωρῶν τούτων.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὰς δυτικωτέρας ἀσιανὰς σατραπείας καὶ τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην διαταχθέντα. Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικωτέραν Ἀσίαν δὲν ἐγένοντο πολλαὶ περὶ τὴν διοίκησιν μεταβολαί. Τὰς μὲν ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ χώρας διετήρησαν, ὡς πρότερον, οἱ βασιλεῖς Πῶρος καὶ Ταξίλης, σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἤδη ὄντες ἀπὸ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ἡ δ' ἐντὸς τοῦ Ἰνδοῦ σατραπεία ἣν ἐκυβέρνησε, μέχρι τοῦ ἔτους 324, ὁ πατὴρ τοῦ σατράπου τῆς μεγάλης Φρυγίας Ἀντιγόνου, Φίλιππος, τὸν ὁποῖον ἀποθανόντα ἐπετρόπευσεν ὁ τῶν αὐτόθι στρατευμάτων ἡγεμών, νῦν ἀνετέθη εἰς Πύθωνα τὸν Ἀγήνορος, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε καταλίπει, τῷ 325, σατράπην τῆς περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν χώρας. Τὴν χώραν τῶν Παροπαμισαδῶν διεφύλαξεν Ὀξυάρτης ὁ τῆς Ρωξάνης πατήρ. Ὡσαύτως παρέμειναν ἡνωμέναι ὑπὸ Σιβύρτιον ἡ Ἀραχωσία καὶ ἡ Γεδρωσία· καὶ ἡ Ἀρία δὲ καὶ ἡ Δραγγιανὴ διετήρησαν τὸν προηγούμενον αὐτῶν σατράπην, τὸν Σόλιον Στασάνορα. Ἐκ τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Καυκάσου χωρῶν ἡ Βακτριανὴ ἔμεινεν ὑπὸ Ἀμύνταν, ἡ Σογδιανὴ ὑπὸ Φίλιππον, ἡ Παρθυαία ὑπὸ Στάγνορα, ἡ Ὑρκανία καὶ ἡ Ταπουρία ὑπὸ Φραταφέρνην.

Εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς τῶν χωρῶν τούτων κειμένας ἐπαρχίας ἐγένοντο, ὡς φαίνεται, μεταβολαί τινες. Τὴν τῆς μεγάλης Μηδίας σατραπείαν διετήρησε μὲν ὁ Ἀτροπάτης, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἔγημεν εἰς Σοῦσα ὁ Περδίκκας, ἀλλὰ τῆς μικρᾶς Μηδίας σατράπης προεχειρίσθη ὁ σωματοφύλαξ Πύθων ὁ Κρατεᾶ, διαταχθεὶς νὰ ἑδρεύῃ εἰς Ἐκβάτανα. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνὴρ νεωτεροποιός, φρονήματος πλήρης καὶ στρατηγὸς ἐπιτήδειος, κατήντησε μετ' οὐ πολὺ νὰ περιορίσῃ τὸν Ἀτροπάτην εἰς μόνον τὸ βορειότερον τῆς Μηδίας μέρος, τὸ ὑπὸ τῆς ὡραίας τοῦ Ἀράξου κοιλάδος διασχιζόμενον, ὅπου ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ ἰθαγενὴς οὗτος δυνάστης ἀπέβη ἀνεξάρτητος, μεταβιβάσας καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνην τὴν ἀπ' αὐτοῦ μετονομασθεῖσαν Ἀτροπατηνήν (1). Ἡ ἀρμενικὴ σατραπεία ἡ κειμένη ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Μηδίας καὶ τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας προέκειτο νὰ καταλάβῃ ὁ Εὐμένης, παρεδόθη εἰς τὸν ἀρχιυπασπιστὴν Νεοπτόλεμον, τὸν ἕλκοντα μὲν τὸ γένος ἀπὸ τῶν Αἰακιδῶν, διαπρέψαντα δὲ εἰς τὴν τῆς Γάζης πολιορκίαν. Τὴν δὲ μεσημβρινῶς πρὸς ἐκείνην συνορεύουσαν Μεσοποταμίαν, ἤτοι τὴν ἐκτὸς τοῦ Εὐφράτου Συρίαν, ἔλαβεν ὁ Ἀρχέλαος, καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ὁ Ἄρχων. Εἰς τίνα ἐπετράπη ἡ Σουσιανή, ἄγνωστον· ἄδηλον ὡσαύτως ἂν ἡ Παραιτακηνὴ (2) ἐξηκολούθησεν ἀποτελοῦσα ἰδίαν σατραπείαν, ἢ ἡνώθη εἴτε μετὰ τῆς Μηδίας εἴτε μετὰ τῆς Περσίδος. Τὴν δὲ Περσίδα διετήρησεν ὁ προηγούμενος σατράπης, ὁ σωματοφύλαξ Πευκέστας, καθὼς καὶ τὴν συνορεύουσαν αὐτῇ Καρμανίαν ὁ αὐτὸς Τληπόλεμος ὃν προέταξεν αὐτῆς ὁ Ἀλέξανδρος τῷ 325.

---

(1) Ἀτροπατηνὴ (νῦν Ἀτσὲρ—πεϊτσάν) ἑρμηνεύεται συνήθως χώρα πυρολατρῶν, πυρολάτρης δὲ σημαίνει τὸ ἀτροπάτης (ater =πῦρ. Ἑλλην. αἴθω αἰθήρ, αἴθυια καὶ pata=λατρεύω).

(2) Παραιτακηναὶ καλούμεναι χῶραι ἦσαν τρεῖς α') ἡ μεταξὺ Περσίας καὶ Μηδίας χώρα· β') ἡ χώρα ἡ κειμένη μεταξὺ Ὤξου καὶ Ἰαξάρτου καὶ γ') ἡ χώρα ἡ κειμένη μεταξὺ Δραγγιανῆς καὶ Ἀραχωσίας, νῦν μεταξὺ τοῦ περσικοῦ Σεϊστὰν καὶ τοῦ Ἀφγανικοῦ Κανδαχάρ. Ἐνταῦθα πρόκειται προδήλως περὶ τῆς πρώτης.

Τοιουτοτρόπως διέταξεν ὁ Περδίκκας τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Τὸ μέγα τοῦ 'Αλεξάνδρου ἔργον ἐφαίνετο, ἐκ πρώτης ὄψεως, προωρισμένον νὰ διατηρηθῇ ἀκέραιον. Μετ' ὀλίγον ἡ Ρωξάνη ἔτεκεν υἱόν, ὃν ὁ στρατὸς ἐχαιρέτισεν ἀγαλλόμενος ὡς βασιλέα 'Αλέξανδρον. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐτελέσθη πανηγυρικῶς ἡ τοῦ τεθνεῶτος βασιλέως ἐκφορά, καὶ ἔπειτα ἀπῆλθον οἱ νέοι σατράπαι εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν. 'Εν γένει ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ κόσμος ἀνεγνώρισε τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 'Επιμελητοῦ αὐτοκράτορος. 'Αλλὰ τὰ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα τὰ ὁποῖα ἐνυπῆρχον ἔν τε τῇ αὐλῇ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἦσαν ἰσχυρότερα τῆς ρώμης καὶ τῆς συνέσεως τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐφαντάσθη ὅτι ἠμπορεῖ νὰ συντηρήσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου κατασκευασθέντα κολοσσόν. 'Η Ρωξάνη φθονοῦσα τὴν Στάτειραν, ἣν ὁ 'Αλέξανδρος ἔγημεν εἰς Σοῦσα, προσήγαγε δι' ἀπάτης εἰς Βαβυλῶνα ἔτι πρὸ τοῦ τοκετοῦ αὐτῆς ἐκείνην τε καὶ τὴν ἀδελφὴν ἐκείνης Δρύπετιν, τὴν νέαν τοῦ 'Ηφαιστίωνος χήραν, καὶ ἀπέκτεινεν ἀμφοτέρας, καὶ τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς φρέαρ κατέβαλε καὶ συνέχωσεν, εἰδότος ταῦτα τοῦ Περδίκκου καὶ συμπράττοντος. Οὕτως ἐξέλιπον οἱ δύο τελευταῖοι γόνοι τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Περσῶν, καὶ οὕτως ἐπροοιμιάσθη ἡ σειρὰ τῶν δολοφονιῶν, δι' ὧν ἐπέπρωτο νὰ ἐξοντωθῇ ἅπασα ἡ τοῦ 'Αλεξάνδρου γενεά. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐστασίασαν συγχρόνως σχεδὸν τὰ δύο ἀπώτατα τοῦ κράτους ἄκρα, τό τε βορειοανατολικὸν καὶ τὸ νοτιοδυτικώτατον, καὶ οὕτως ἐπροοιμιάσθη ἡ σειρὰ τῶν στάσεων δι' ὧν ἐπέπρωτο νὰ διαλυθῇ τὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου κράτος. 'Η ἐπικήδειος αὐτοῦ τελετὴ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία περίστασις καθ' ἣν ὁ μακεδονικὸς στρατὸς διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ ἡνωμένος· οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς τὰς ἐπαρχίας σατράπαι δὲν ἔμελλον πλέον νὰ συναντηθῶσιν εἰμὴ ὡς πολέμιοι κατ' ἀλλήλων ἀντιπαρατεταγμένοι.

Τῳόντι ἅμα ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ 'Αλεξάνδρου αἱ στρατιωτικαὶ ἀποικίαι τῶν βορειοανατολικωτέρων σατραπειῶν συνεννοηθεῖσαι ἀπέστησαν· οἱ δὲ συγκροτοῦντες αὐτὰς ἄνδρες, τὸ μὲν γένος Ἕλληνες οἱ πλεῖστοι ὄντες, συμποσούμενοι δὲ ἀφοῦ ἡνώθησαν ὅλοι εἰς 20.000 πεζῶν καὶ 3.000 ἱππέων, ἐκίνησαν ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ὑπὸ τὸν αἰνιᾶνα Φίλωνα. Καὶ τούτους μὲν τοὺς στασιαστὰς κατετρόπωσε καὶ κατέσφαξε καθ' ὁδὸν συναπαντήσας ὁ ἐπ' αὐτοὺς ἀμέσως ἀποσταλεὶς σατράπης τῆς Μηδίας Μύθων ὁ Κρατεᾶ. 'Αλλὰ συγχρόνως σχεδὸν μέγα ἐξερρήγνυτο ἐν τῇ 'Ελλάδι κατὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας κίνημα.

Τὸ κίνημα τοῦτο παρεσκευάσθη ἐν 'Αθήναις. 'Αναγγελθέντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέθανεν, ὁ μὲν Δημάδης ἀνέκραξε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο· «οὐ τέθνηκεν 'Αλέξανδρος, ὦ ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ὦζε γὰρ ἂν ἡ οἰκουμένη τοῦ νεκροῦ». 'Αλλὰ πλεῖστοι ἄλλοι ῥήτορες ἀναπηδήσαντες εἰς τὸ βῆμα ἐβόων ὅτι ὁ βασιλεὺς βεβαίως ἀπέθανε· καὶ ὅτι εἴπερ ποτ' ἄλλοτε πάρεστιν ἤδη καιρὸς ν' ἀποβάλωσι τὸν μακεδονικὸν ζυγόν. 'Ο γηραιὸς Φωκίων ἠγωνίζετο κατὰ τὸ σύνηθες νὰ κατευνάσῃ τὸ πλῆθος καὶ προέτρεπεν αὐτὸ νὰ ἀναβάλῃ τοὐλάχιστον πᾶσαν ἀπόφασιν πρὶν ἢ ἔλθωσιν ἀσφαλέστεραι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως εἰδήσεις, ἐπιλέγων ὀρθῶς «οὐκοῦν, εἰ σήμερον τέθνηκε, καὶ αὔριον ἔσται καὶ εἰς τρίτην τεθνηκώς· ὥστε ἡμᾶς ἐν ἡσυχίᾳ βουλεύσασθαι, μᾶλλον δὲ μετ' ἀσφαλείας». 'Ο Φωκίων εἶχε συνευδοκοῦντας τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν, ἀλλ' οἱ πένητες, οἱ δημαγωγοί, τὰ λαμπρὰ ὀνόματα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀρχαίας ἡγεμονίας, τῆς ἀρχαίας δόξης ἔμελλον ἐπὶ τέλους νὰ ὑπερισχύσωσι τῆς τῶν ὀλίγων συνέσεως. 'Ο Δημοσθένης δὲν ἦτο τότε ἐν 'Αθήναις. 'Ο ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὸν σατράπην τῆς Βαβυλῶνος Ἅρπαλον, ὅστις, φοβούμενος τὴν κατ' αὐτοῦ δικαίαν ὀργὴν

τοῦ 'Αλεξάνδρου, παρέλαβε θησαυρὸν οὐ μικρὸν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν 'Ελλάδα. 'Ο Ἅρπαλος ἦλθεν εἰς 'Αθήνας ζητῶν ἄσυλον καὶ προσφέρων τὸν πλοῦτον αὐτοῦ καὶ τὰς ἐν 'Ασίᾳ σχέσεις, ἵνα διοργανωθῇ γενικὸν κατὰ τοῦ βασιλέως κίνημα. Πολλοὶ τῶν ῥητόρων τότε συνεβούλευον νὰ δεχθῶσιν οἱ 'Αθηναῖοι τόν τε Ἅρπαλον καὶ τὰς προτάσεις αὐτοῦ· ἄλλοι μέν, ἐν οἷς καὶ ὁ 'Υπερείδης, διότι ἐπίστευον ἐπιτηδείαν τὴν εὐκαιρίαν τῆς κατὰ 'Αλεξάνδρου ἐπαναστάσεως, ἄλλοι δὲ ἁπλῶς διότι ἔλαβον χρήματα παρὰ 'Αρπάλου. 'Αλλ' ὁ Φωκίων, καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ μετ' αὐτοῦ συμπράξας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅπως ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἄγιδος, δὲν ἐνόμισαν φρόνιμον νὰ ἐκθέσωσι τὴν πόλιν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀντέστησαν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ 'Αρπάλου. 'Εν τῷ μεταξὺ ὁ 'Αντίπατρος ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ τε πρόσφυγος καὶ τῶν χρημάτων αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο ἀντεῖπεν ὁ Δημοσθένης, προέτρεπε δὲ νὰ φυλακισθῇ ὁ Ἅρπαλος, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν 'Ακρόπολιν μέχρις οὗ ἀποφασίσῃ περὶ πάντων αὐτὸς ὁ 'Αλέξανδρος. 'Η ἐκκλησία τοῦ δήμου παρεδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην· καὶ τὰ μὲν χρήματα κατετέθησαν εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, δηλαδὴ τὰ εὑρεθέντα ἐπὶ τῆς παραδόσεως 350 περίπου τάλαντα, ἐνῷ ὁ Ἅρπαλος εἶχεν ὁμολογήσει κατ' ἀρχὰς 700, ὁ δὲ σατράπης κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ πλεύσας διὰ τοῦ Ταινάρου εἰς Κρήτην ἐδολοφονήθη ἐκεῖ. 'Εν τούτοις διετάχθη ἐν 'Αθήναις ἀνάκρισις περὶ τῶν ἐκλιπόντων χρημάτων, τὰ ὁποῖα προδήλως διενεμήθησαν εἰς διαφόρους δωροδοκίας· μεταξὺ δὲ τῶν κατηγορουμένων περιελήφθη καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτός, καὶ τὸ παραδοξότερον, ἐν τοῖς κατηγόροις τοῦ ἀνδρὸς ἐπρώτευεν ὁ 'Υπερείδης, ὁ πάλαι ποτὲ χρηστὸς τοῦ μεγάλου ῥήτορος συναγωνιστής. 'Αλλ' ὁ 'Υπερείδης δὲν ἠδύνατο ἤδη νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν Δημοσθένην ὅτι ἀντετάχθη εἰς τὴν πρότασιν τοῦ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῶν σχέσεων τοῦ 'Αρπάλου ἵνα καταπολεμήσωσι τὸν 'Αλέξανδρον. Καὶ θεωρεῖται μὲν σήμερον ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐσυκοφαντήθη κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀλλ' ὅμως τότε κατεδικάσθη εἰς 50 ταλάντων ζημίαν. 'Επειδὴ δὲ δὲν εἶχε νά τα πληρώσῃ ἐφυλακίσθη· καὶ δραπετεύσας ἔφυγεν εἰς Τροιζῆνα. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβὴ ἣν ἔλαβεν ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 60 καὶ ἐπέκεινα, τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ὑπὲρ πατρίδος μόχθων καὶ ἀγώνων. Οὐδ' εἶναι ἄπορον ὅτι ἐδάκρυσε καὶ παντελῶς ἠθύμησεν ἀναχωρῶν ἐξ 'Αθηνῶν· διότι τότε λέγεται ὅτι ἀνέκραξε, πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἀνατείνας τὰς χεῖρας· «Ὦ δέσποινα πολιάς, τί δὴ τρισὶ τοῖς χαλεπωτάτοις χαίρεις θηρίοις, γλαυκὶ καὶ δράκοντι καὶ δήμῳ;». Ἔκτοτε δὲ βεβαιοῦσιν ὅτι τοὺς περὶ αὐτὸν νέους ἀπέτρεπε τῶν δημοσίων πραγμάτων, λέγων, «ὡς, εἰ δυοῖν προκειμένων ὁδῶν ἀπ' ἀρχῆς, τῆς μὲν ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τῆς δ' ἄντικρυς εἰς τὸν ὄλεθρον, ἐτύγχανε προειδὼς τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν κακά, φόβους καὶ φθόνους καὶ διαβολὰς καὶ ἀγῶνας, ἐπὶ ταύτην ἂν ὁρμῆσαι τὴν εὐθὺ τοῦ θανάτου τείνουσαν».

Οὕτω συνέβη νὰ λείπῃ ἐξ 'Αθηνῶν ὁ Δημοσθένης ὅτε ἐπῆλθεν ὁ τοῦ 'Αλεξάνδρου θάνατος. Προΐσταντο δὲ ἤδη τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος ὁ 'Υπερείδης καὶ ὁ στρατηγὸς Λεωσθένης. Πρὸς τούτους λοιπὸν διετέλει ἀνταγωνιζόμενος ὁ Φωκίων· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου προσέβαλεν, ὡς φαίνεται, τὰς στρατηγικὰς τοῦ Λεωσθένους ἀξιώσεις, ὁ δὲ Λεωσθένης ἠρώτησεν αὐτὸν καταγελῶν «τί πεποίηκεν ἀγαθὸν τὴν πόλιν, ἔτη τοσαῦτα στρατηγῶν;» «Οὐ μικρόν, ἀπήντησεν ὁ Φωκίων, τὸ τοὺς πολίτας ἐν τοῖς ἰδίοις μνήμασι θάπτεσθαι». 'Εξακολουθοῦντος δὲ τοῦ Λεωσθένους νὰ θρασύνεται καὶ νὰ κομπάζῃ ἐνώπιον τοῦ δήμου· «οἱ λόγοι σου, τῷ εἶπεν ὁ γέρων, οἱ λόγοι σου, ὦ μειράκιον, ἐοίκασι κυπαρίττοις· μεγάλοι γὰρ ὄντες καὶ ὑψηλοὶ καρποὺς οὐ φέρουσι».—Τότε

ἀναστὰς ὁ Ὑπερειδης, ἠρώτησε· «Πότ' οὖν, ὦ Φωκίων, συμβουλεύεις πολεμεῖν Ἀθηναίοις;—Ὅταν, ἀπεκρίθη οὗτος, τοὺς μὲν νέους ἴδω τὴν τάξιν βουλομένους φυλάττειν, τοὺς δὲ πλουσίους εἰσφέρειν, τοὺς δὲ ῥήτορας ἀπέχεσθαι τοῦ κλέπτην τὰ δημόσια».

Ἀλλ' εἰς μάτην ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἀνὴρ ἐπεκόσμει διὰ τοσαύτης χάριτος καὶ ἑτοιμότητος λόγου τὴν παροιμιώδη αὐτοῦ χρηστότητα καὶ σύνεσιν· ὁ πόλεμος ἀπεφασίσθη διὰ ψηφίσματος, τοῦ ὁποίου διέσωσεν ἡμῖν τὸ κείμενον αὐτολεξεὶ σχεδὸν ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὅστις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον θέλει εἶναι ἤδη ὁ κύριος ἡμῶν ὁδηγός. Τὸ ψήφισμα διελάμβανε «τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας φροντίσαι τὸν δῆμον καὶ τὰς μὲν φρουρουμένας πόλεις ἐλευθερῶσαι, ναῦς δὲ παρασκευάσαι τετρήρεις μὲν τεσσαράκοντα, τριήρεις δὲ διακοσίας· στρατεύσασθαι δὲ πάντας Ἀθηναίους τοὺς μέχρις ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ τρεῖς μὲν φυλὰς τὴν Ἀττικὴν παραφυλάττειν, τὰς δ' ἑπτὰ πρὸς τὰς ὑπερορίους στρατείας ἑτοίμους εἶναι. Ἐκπέμψαι δὲ καὶ πρέσβεις τοὺς ἐπελευσομένους τὰς ἑλληνίδας πόλεις, διδάξαντας ὅτι καὶ πρῶτον μὲν ὁ δῆμος, τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν κοινὴν εἶναι πατρίδα κρίνων τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ἐπὶ δουλείᾳ στρατευσαμένους βαρβάρους ἠμύνατο κατὰ θάλατταν καὶ νῦν οἴεται ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας καὶ σώμασι καὶ χρήμασι καὶ ναυσὶ προκινδυνεύειν». Στρατηγὸς δὲ προεχειρίσθη ὁ Λεωσθένης, διαταχθείς, παρεκτὸς τῶν προειρημένων δυνάμεων νὰ στρατολογήσῃ καὶ 8.000 μισθοφόρους, διὰ 50 ταλάντων, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν αὐτῷ ἐκ τῶν τοῦ Ἁρπάλου χρημάτων. Καὶ συνετάχθησαν πρὸς τούτοις μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἱκανοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ἰδίως οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου διετέλεσαν ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν. Ἀλλ' οἱ Βοιωτοὶ ἀπέσχον τοῦ ἀγῶνος, φοβούμενοι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Θηβαίων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς κατακληρουχηθείσης τούτων χώρας· ὡσαύτως οἱ Σπαρτιᾶται, διότι ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἄγιδος ὁ Ἀντίπατρος εἶχε παραλάβει ὁμήρους 50 τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς Σπάρτης πολιτῶν· τελευταῖον οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Κορίνθιοι. Οὕτως ἤρχισεν ὁ πόλεμος ὁ ὀνομαζόμενος ἐν τῇ ἱστορίᾳ «Λαμιακὸς πόλεμος», διότι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, περὶ τὴν Λαμίαν κυρίως διεξήχθη.

Καίτοι δὲν ἔμειναν ἀμέτοχοι τῆς συμμαχίας τοσοῦτοι Ἕλληνες ὁ Λεωσθένης κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας διὰ στρατοῦ πολὺ ἰσχυροτέρου τῶν 13.000 πεζῶν καὶ 600 ἱππέων οὓς μόνους ἠδυνήθη νὰ ἐπαγάγῃ ἐπ' αὐτὸν ὁ Ἀντίπατρος, διότι ἡ Μακεδονία ἐσπάνιζε τότε στρατευμάτων, ὁ δὲ Κρατερὸς δὲν εἶχεν ἔτι ἐπανέλθει ἐξ Ἀσίας. Ὅθεν, συγκροτηθείσης, κατὰ τὰ τέλη τοῦ θέρους, μάχης περὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἡττᾶται ὁ γηραιὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑποστράτηγος, καὶ περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαναστάντων ἐθνῶν ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ ἐντὸς τῆς ὀχυρᾶς Λαμίας. Ἐνταῦθα ἐπολιόρκησεν αὐτὸν ὁ Λεωσθένης, ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν πληγωθεὶς καιρίως εἰς τὴν κεφαλὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησε. Πρὸ τούτου ἔτι, οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον ἀναχωρήσει ἐκ τοῦ στρατοπέδου, διά τινας ἐθνικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις. Ἤδη ἀπῆλθον οἴκαδε καὶ ἄλλοι, ὥστε ὁ στρατὸς ἠλαττώθη πολύ. Ἡ δεινοτέρα ὅμως ζημία ἣν ἔπαθεν ἦτο ὁ τοῦ Λεωσθένους θάνατος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο μὲν νέος, διότι εἴδομεν τὸν Φωκίωνα ὀνομάζοντα αὐτὸν μειράκιον, ἀλλ' εἶχεν ἤδη, ὡς φαίνεται, οὐ μικρὰν τοῦ πολέμου πεῖραν, μέγα ἰδίως κτησάμενος παρὰ τοῖς μισθοφόροις ὄνομα· ἐτιμᾶτο δὲ καὶ παρὰ τῶν Μακεδόνων, καθὸ διατελέσας ἄλλοτε ἑταῖρος Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, καὶ μάλιστα διέπρεπε κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, εὐλόγως θεωρηθεὶς ὡς ψυχὴ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος. Ὅθεν αὐτοῦ θανόντος ἐνεκρώθησαν οἱ σύμμαχοι, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ μόνος στρατηγὸς ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτὸν ἐπαξίως, ὁ Φωκίων, δὲν ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Ὁ Φωκίων

ἐνόμισε πάντοτε ἐπισφαλῆ τὴν ἔκβασιν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐξέφρασέ ποτε τὴν πεποίθησιν ταύτην δι' εἰκόνος χαριεστάτης· διότι ἔτι πρὸ τῆς νίκης, ἐρωτηθεὶς πῶς φαίνονται αὐτῷ αἱ ὑπὸ τοῦ Λεωσθένους παρασκευασθεῖσαι δυνάμεις, «Καλῶς, ἔφη, πρὸς τὸ στάδιον (ὅ ἐστι πρὸς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος)· τὸν δὲ δόλιχον τοῦ πολέμου (ὅ ἐστι τὴν παράτασιν αὐτοῦ) φοβοῦμαι, μήτε χρήματα τῆς πόλεως ἕτερα, μήτε ναῦς, μήτε ὁπλίτας ἐχούσης». Προεχειρίσθη λοιπὸν στρατηγὸς ὁ 'Αντίφιλος, ὅστις λέγεται μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου «ἀνὴρ συνέσει στρατηγικῇ καὶ ἀνδρείᾳ διαφέρων» ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἦτο ἐνάμιλλος τῶν νέων κινδύνων οἵτινες ἐπῆλθον ἤδη ἀπὸ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ 'Αντίπατρος εἶχε ζητήσει ἐξ ἀρχῆς ἀπανταχόθεν ἐπικουρίας. Ὁ Κρατερὸς ἦτο εἰσέτι μακράν, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μικρᾶς 'Ασίας. Ὁ πλησιέστερος τοῦ 'Αντιπάτρου γείτων, ὁ σατράπης τῆς Θρᾴκης Λυσίμαχος, ἀπησχολεῖτο καὶ αὐτὸς ὑπὸ δεινῆς τινος τοῦ 'Οδρυσῶν βασιλέως Σεύθου στάσεως. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν εἰμὴ ὁ τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας ἡγεμὼν Λεοννᾶτος, ὅστις, παρεσκευασμένος ὢν νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Εὐμένους κατὰ τοῦ 'Αριαράθου τῆς Καππαδοκίας, ἔδραμεν ἤδη εἰς βοήθειαν τοῦ 'Αντιπάτρου συνεπαγόμενος 20.000 πεζῶν καὶ 2.000 ἱππέων, καὶ ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν περὶ Φεβρουάριον τοῦ 322. Ὁ 'Αντίφιλος ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ ἀμέσως τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, ἵνα ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τοῦ νέου τούτου πολεμίου, καθ' οὗ ἐπεξῆλθε τοσούτῳ μᾶλλον θαρρούντως ὅσῳ, μετὰ τὴν πρώτην νίκην τοῦ Λεωσθένους, εἶχον ἐγκαταλίπει τοὺς Μακεδόνας οἱ Θεσσαλοὶ προσελθόντες εἰς τὴν τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων συμμαχίαν. Καὶ τφόντι, συγκροτηθείσης ἱππομαχίας κρατερᾶς, ὑπενέδωκαν μὲν οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς Θεσσαλούς, ἔπεσε δὲ ὁ Λεοννᾶτος. 'Αλλὰ καὶ αὕτη ἡ νίκη μικρὸν ὠφέλησε τοὺς συμμάχους.

Τὸ πεζικὸν τῶν Μακεδόνων εἶχε μείνει ἀκέραιον. Ὁ 'Αντίπατρος ἐξελθὼν ἤδη τῆς Λαμίας ἡνώθη μετ' αὐτοῦ καὶ καταλαβὼν ὀχυρά τινα ὑψώματα, ὅπου ὁ 'Αντίφιλος δὲν ἐτόλμα νά τον προσβάλῃ, περιέμενεν ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν ἐπερχόμενον εἰς βοήθειαν αὐτοῦ Κρατερόν. 'Εν τῷ μεταξὺ δὲ ἡττῶντο οἱ 'Αθηναῖοι ἐπανειλημμένως κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μακεδόνες εἶχον συγκροτήσει στόλον ἰσχυρὸν 240 πλοίων ὑπὸ Κλεῖτον, οἱ δ' 'Αθηναῖοι ἐψήφισαν μέν, ὡς εἴδομεν, πολλὰ καὶ μεγάλα, ἐπὶ πολὺν ὅμως χρόνον οὐδὲν λόγου ἄξιον ἐξετέλεσαν, ἐπὶ τέλους δὲ μόλις παρεσκεύασαν 170 πλοῖα, ἐν ἀρχῇ τοῦ 322 ἔτους, ὑπὸ 'Ηετίωνα. Ἡ πόλις προσεδόκα τέρατα καὶ σημεῖα ἀπὸ αὐτόν· καὶ ἀληθῶς μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ δημαγωγὸς Στρατοκλῆς, ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ στόλου, τοῦ ἀντιπαραταχθέντος περὶ 'Αμοργόν, πρὸς τοὺς Μακεδόνας, εἰσελαύνει ἐστεφανωμένος διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἀναγγέλλει ὅτι νενικήκασι καὶ γράφει ψήφισμα διατάσσον νὰ θύσωσιν εὐαγγέλια καὶ νὰ ποιήσωσι κρεοδαισίαν κατὰ φυλήν. 'Αλλ' ἔτι πανηγυριζούσης τῆς πόλεως καταφθάνουσιν εἰς Πειραιᾶ τὰ λείψανα τοῦ οἰκτρῶς καταστροπωθέντος στόλου τῶν 'Αθηναίων. Τότε ὁ δῆμος ὀργισθεὶς κατεξανέστη κατὰ τοῦ Στρατοκλέους, ὁ δὲ ἀναιδὴς οὗτος ἄνθρωπος, θρασέως ὑποστὰς τὸν θόρυβον, «Εἶτα, εἶπε, τί πεπόνθατε δεινὸν εἰ δύο ἡμέρας ἡδέως γεγόνατε;» Καὶ τοιούτους ἀνεχομένη προστάτας ἡ πόλις ἤλπιζε νὰ κατισχύσῃ ποτὲ τῶν Μακεδόνων. Ὁ μακεδονικὸς στόλος παρέπλευσε τότε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ τῆς Αἰτωλίας παράλια, ἵνα ἀναχαιτίσῃ τοὺς αὐτόθι συμμάχους τῶν 'Αθηναίων· καὶ ἐνταῦθα ἡττῶνται αὖθις αἱ τῶν 'Αθηναίων νῆες, περὶ 'Εχινάδας, μία δὲ μοῖρα Μακεδόνων ὑπὸ Μικίωνα, καταδιώξασα τὰ λείψανα τῶν ἀντιπάλων, ἀποβιβάζει εἰς Ῥαμνοῦντα ἱκανήν τινα δύναμιν καὶ λεηλατεῖ δεινῶς ἅπασαν τὴν λεγομένην Παραλίαν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβον ἤδη τὰς 'Αθήνας, ὁ δὲ Φωκίων ἔσπευσε νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς πολίτας κατὰ τῶν πολεμίων. 'Αλλ' οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν ἤξευρον πλέον τί ἐστι πειθαρχία, καὶ ἠξίουν ὅλοι νὰ στρατηγῶσιν. Ὁ εἷς ἐφώναζε νὰ καταλάβωσι τοῦτον τὸν λόφον, ἄλλος νὰ περιπέμ-

ψωσιν ἐκεῖ τοὺς ἱππεῖς, ἄλλος ἐδῶ νὰ στρατοπεδεύσωσιν, ὥστε ἔφεραν εἰς ἀπελπισίαν τὸν δυστυχῆ Φωκίωνα, ἀνακράξαντα· «Ὦ Ἡράκλεις, ὡς πολλοὺς ὁρῶ στρατηγούς, ὀλίγους δὲ στρατιώτας!», Τελευταῖον, παρατάξαντος αὐτοῦ τοὺς ὁπλίτας, εἷς ἐξ αὐτῶν, γαυριῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ, προῆλθεν αὐτογνωμόνως πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων· μόλις ὅμως εἶδεν ἄνδρα πολέμιον ἐξορμήσαντα ἐπ' αὐτόν, φοβηθεὶς ἐτράπη πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω· ὁ δὲ Φωκίων ταῦτα θεωρῶν «Ὦ μειράκιον, εἶπεν, οὐκ αἰδῇ δύο τάξεις ἀπολελοιπώς, ἣν ἐτάχθης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ πάλιν ἐφ' ἣν σεαυτὸν ἔταξας;».Κατ' εὐτυχίαν, χάρις εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ συνετοῦ ἐκείνου ἀνδρός, ἐτράπησαν οἱ ἀποβιβασθέντες, ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ αὐτὸς ὁ Μικίων, ἡ δ' Ἀττικὴ ἀπηλλάγη τῶν πολεμίων.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν, ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους τοῦ 322, ὁ Κρατερὸς μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς, ὥστε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντιπάτρου συνεποσώθη εἰς 40.000 πεζῶν, 5.000 ἱππέων καὶ 3.000 τοξοτῶν καὶ σφενδονητῶν· συγκροτηθείσης δὲ περὶ Κραννῶνα τῆς Θεσσαλίας μάχης κρισίμου ἡττῶνται οἱ περὶ τὸν Ἀντίφιλον, διαλύονται οἱ σύμμαχοι, αἱ θεσσαλικαὶ πόλεις ἁλίσκονται, αἱ πλεῖσται ἄλλαι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἐπιτυγχάνουσι κατ' αἴτησίν των συνθήκας εἰρηνικάς, μόνοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐγκαρτεροῦσιν ἀνθιστάμενοι, διότι ἤξευρον ὅτι οἱ Μακεδόνες οὐδένα δέχονται πρὸς αὐτοὺς συμβιβασμόν. Οἱ Αἰτωλοὶ ὅμως μετὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀναχώρησιν δὲν φαίνονται πλέον ἐπανελθόντες εἰς αὐτό, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, μὴ τολμήσαντες μόνοι νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς Θερμοπύλας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, ὥστε ὁ Ἀντίπατρος ἀκωλύτως εἰσήλασεν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε περὶ Καδμείαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἠθύμησε παντελῶς. Ὁ Δημοσθένης, ὅστις, ἀνακληθεὶς πρό τινος ὑπὸ τῆς πόλεως καὶ ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῶν πρώτων τοῦ πολέμου τούτου κατορθωμάτων, εἶχε συμπράξει εἰς αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀρχαίου ζήλου, ὁ Ὑπερείδης, ὁ Εὐκράτης, Ἀριστόνικος ὁ Μαραθώνιος, Ἱμεραῖος ὁ Φαληρεύς, ἅπαντες ἐν γένει οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, ἔσπευσαν νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως· ὑπερίσχυσαν δὲ οἱ τούτων ἀντίπαλοι καὶ ἀπεστάλησαν ἀμέσως πρὸς τὸν ἐν Θήβαις Ἀντίπατρον πρέσβεις ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Δημάδης καὶ ὁ Φωκίων.

Ἡ πρώτη αἴτησις ἣν ὁ Φωκίων ὑπέβαλεν εἰς τὸν νικηφόρον Μακεδόνα ἦτο νὰ μὴ καταβῇ ὁ στρατὸς εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου ἤδη διέμενεν, ἐν Βοιωτίᾳ, νὰ συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη. Ὁ Κρατερὸς παρετήρησεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἄδικον, ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος λαβόμενος αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς «δοτέον, εἶπε, Φωκίωνι, ταύτην τὴν χάριν». Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἀπῄτησε νὰ παραδοθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτοῦ.Κομισθείσης εἰς Ἀθήνας τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης ὁ δῆμος ἐνόμισεν ὅτι ἀνάγκη νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἐξαπέστειλε νέους εἰς Θήβας πρέσβεις ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ ὅσον ἐνδέχεται ἐπιεικεστέρους ὅρους· ὁ δ' Ἀντίπατρος ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συνθήκην εἰρήνης καὶ συμμαχίας, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὅροις ὅτι θέλουσι παραδώσει αὐτῷ τὸν Δημοσθένην, τὸν Ὑπερείδην καὶ τοὺς ἄλλους κυρίους τῶν Μακεδόνων ἀνταγωνιστάς· ὅτι τὸ πολίτευμα θέλει μεταβληθῇ ἀπὸ καθαρῶς δημοκρατικοῦ εἰς τιμοκρατικόν· ὅτι μακεδονικὴ φρουρὰ θέλει καταλάβει τὴν Μουνιχίαν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν· ὅτι ἡ πόλις θέλει καταβάλει τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τούτοις χρηματικὴν ποινὴν διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συμμαχίας ἀποστασίαν· ὅτι τέλος ἀφαιροῦνται ἀπ' αὐτῆς αἱ νῆσοι Λῆμνος, Ἴμβρος, Σκῦρος καὶ προσέτι ὁ Ὠρωπός, ἐπιφυλάττεται δὲ εἰς τὴν ἐν Βαβυλῶνι βασιλείαν ν' ἀποφασίσῃ ἂν οἱ Ἀθηναῖοι θέλουσιν ἐξακολουθεῖ κατέχοντες τὴν Σάμον. Ὁ Φωκίων, εἷς ὢν τῶν πρέσβεων, παρε-

κάλεσε νὰ μὴ τεθῇ τοὐλάχιστον φρουρὰ εἰς Μουνιχίαν. 'Αλλ' ὁ 'Αντίπατρος τὸν ἠρώτησε τότε ἂν ἐγγυᾶται ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι δὲν θέλουσι διαταράξει πάλιν τὴν εἰρήνην. Σιωπήσαντος δὲ ἐκείνου καὶ διστάζοντος ν' ἀποκριθῇ, ὁ παρὰ τῷ 'Αντιπάτρῳ διατελῶν ἀθηναῖος Καλλιμέδων ὁ Κάραβος «ἐὰν δ' οὗτος, ὦ 'Αντίπατρε, ἀνέκραξε, φλυαρῇ, σὺ πιστεύσεις, καὶ οὐ πράξεις ἃ ἔγνωκας;». Ὅθεν ὁ στρατηγὸς διέταξε νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὰ ἀποφασισθέντα, τοῦτο μόνον τὸ φιλάνθρωπον καὶ ὄντως προφητικὸν προσθείς, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν χρηστὸν γέροντα· « Ὦ Φωκίων, ἡμεῖς πάντα σοι χαρίζεσθαι βουλόμεθα, πλὴν τῶν καὶ σὲ ἀπολούντων καὶ ἡμᾶς».

Κατὰ Σεπτέμβριον λοιπὸν τοῦ 322 ἔτους μακεδονικὴ φρουρὰ ὑπὸ Μένυλλον κατέλαβε τὴν Μουνιχίαν, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐτροπολογήθη τὸ πολίτευμα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ 'Αντιπάτρου. Πολῖται ἤδη ἐλογίσθησαν μόνοι οἱ κεκτημένοι πλείω δραχμῶν δισχιλίων· εὑρέθησαν δὲ τοιοῦτοι 9.000. Οἱ ὀλιγώτερα τοῦ ποσοῦ ἐκείνου ἢ μηδὲν ἔχοντες ἐστερήθησαν παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, καὶ οἱ βουλόμενοι ἐξ αὐτῶν ἔλαβον χώραν εἰς κατοίκησιν ἐν τῇ Θρᾴκῃ· εὑρέθησαν δὲ τοιοῦτοι 22.000. 'Επὶ πᾶσιν ὁ Περδίκκας, ὡς ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ, ἀπεφάσισεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ὅτι ἡ Σάμος θέλει ἀποδοθῇ εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς κατοίκους. 'Αλλ' ἔμενεν ἔτι νὰ ἐκτελεσθῇ εἷς τῶν κυριωτάτων ὅρων τῆς συνθήκης, ἡ τῶν ἀντιμακεδονιστῶν ῥητόρων παράδοσις. 'Επειδὴ οὗτοι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ φύγει, κατεδικάσθησαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Δημάδου εἰς θάνατον ἐρήμην, ὁ δὲ 'Αντίπατρος ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς. Ὁ 'Αντίπατρος εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετερρύθμισεν ἁπανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα ὅπως τὸ ἐν 'Αθήναις, ἠξιώθη ἁπανταχοῦ χρυσῶν στεφάνων καὶ ἄλλων τιμῶν ὡς ἀνορθωτὴς τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως, ἔπειτα δ' ἐξαπέστειλε πρὸς καταδίωξιν τῶν φυγάδων μοῖραν στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Θούριον τὸ γένος 'Αρχίαν, διατελέσαντα ἄλλοτε τραγῳδίας ὑποκριτήν, ἔκτοτε δὲ στιγματισθέντα διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Φυγαδοθήρου. Ὁ Ὑπερείδης(1), ὁ Ἱμεραῖος, ὁ 'Αριστόνικος, ὁ Εὐκράτης συνελήφθησαν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἀπαχθέντες εἰς Κλεωνὰς τῆς 'Αργολίδος, ὅπου διέτριβεν ὁ 'Αντίπατρος, ἐκεῖ διὰ βασάνων ἐθανατώθησαν. Ὁ δὲ Δημοσθένης εἶχε καταφύγει εἰς τὸ ἐν Καλαυρίᾳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ διῶκται αὐτοῦ θέλουσι σεβασθῇ τὸ ἄσυλον τοῦτο. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπελθὼν ὁ 'Αρχίας μετὰ τῶν δορυφόρων καὶ ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ μεγάλου ῥήτορος, καθημένου παρὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησε διὰ πολλῶν ἐπιεικῶν λόγων καὶ ὑποσχέσεων ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. 'Εκεῖνος ὅμως μὴ πειθόμενος καὶ ἀναβλέψας πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ 'Αντιπάτρου «ὦ 'Αρχία, εἶπεν, οὔτε ὑποκρινόμενός με ἔπεισας πώποτε, οὔτε νῦν πείσεις ἐπαγγελλόμενος». Τότε ἀρξαμένου τοῦ 'Αρχίου ἀπειλεῖν μετ' ὀργῆς «νῦν, εἶπε, λέγεις τὰ ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ τρίποδος, ἄρτι δὲ ὑποκρίνου. Μικρὸν οὖν ἐπίσχες, ὅπως ἐπιστείλω τι τοῖς οἴκοι». Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ ναοῦ, κατέπιε δηλητήριον ὅπερ πρὸ καιροῦ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ προσδοκῶν ἀείποτε τοιοῦτόν τινα κίνδυνον καὶ ἐκάθισεν. Οἱ παρὰ τὰς θύρας δορυφόροι, ἰδόντες αὐτὸν καλύψαντα καὶ κλίναντα τὴν κεφαλήν, ἐνέπαιζον τὸν ἄνδρα ὡς

(1) Περὶ τοῦ Ὑπερείδου ὅμως ἴδ. Ψευδοπλούταρχον ἐν Β. Δέκα ῥητόρ· «Ἕρμιππος δέ φησιν αὐτόν (τὸν Ὑπερείδην) γλωττοτομηθῆναι εἰς Μακεδονίαν ἐλθόντα καὶ ῥιφῆναι ἄταφον, 'Αλφῖνον δέ, ἀνεψιὸν ὄντα αὐτῷ ἢ ὥς τινες Γλαυκίππου τινὸς τὸν υἱὸν διὰ Φιλοπείθους τινὸς ἰατροῦ λαβόντος ἐξουσίαν τοῦ σώματος καῦσαι αὐτὸν καὶ τὰ ὀστᾶ κομίσαι εἰς 'Αθήνας τοῖς προσήκουσι, παρὰ τὰ τῶν 'Αθηναίων καὶ Μακεδόνων δόγματα, οὐ μόνον γὰρ κελεῦσαι αὐτοὺς φυγεῖν, ἀλλὰ μηδ' ἐν τῇ οἰκείᾳ ταφῆναι».

μαλακὸν καὶ ἄνανδρον· ὁ δ' Ἀρχίας προσελθὼν προσεκάλει αὐτὸν νὰ ἐγερθῇ, ἐπαγγελλόμενος αὖθις διαλλαγὰς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον. Τότε ὁ Δημοσθένης, ὅστις συνῃσθάνετο ἤδη τὴν ἐνέργειαν τοῦ δηλητηρίου, ἀποκαλύψας τὴν κεφαλὴν καὶ διαβλέψας πρὸς τὸν Ἀρχίαν «τώρα, εἶπε, δύνασαι νὰ ὑποκριθῇς τὸν τῆς τραγῳδίας Κρέοντα καὶ νὰ ρίψῃς ἄταφον τὸ σῶμα τοῦτο». Προῆλθε δὲ τρέμων, καὶ ἅμα παρήλλαξε τὸν βωμόν, ἔπεσε καὶ στενάξας ἀφῆκε τὴν ψυχήν (1).

Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν ὁ Δημοσθένης, ρήτωρ ἀπαράμιλλος, πολιτικὸς ἀνὴρ ἀτυχής. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ ἀληθεῖς ἐπιτάφιοι τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν λόγοι. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ παραγαγοῦσα τοὺς καλλίστους τῆς τέχνης καὶ τῆς διανοίας καρπούς, ἦτο δίκαιον νὰ τύχῃ τοιούτου ἐπικηδείου μέλους, οὐδ' ἀνεδείχθη ἴσως ὁ Δημοσθένης τοσοῦτον μέγας περὶ τὴν ρητορικὴν τέχνην εἰμὴ διότι τοσοῦτον ἀπέβη ἀτυχὴς κατὰ τὸ πολιτικὸν στάδιον. Ὁ λόγος δύναται νὰ ἐπικαλλύνῃ καὶ ἥττας καὶ νίκας. Ἀλλ' ἡ ὑπὲρ τῶν συμφορῶν συνηγορία θέλει εἶναι ἀείποτε ἐργωδεστέρα ὅλων τῶν ἐγκωμίων ὅσα ἠμποροῦν νὰ προκαλέσωσιν οἱ λαμπρότατοι τῶν θριάμβων.

Ὁ Ἀντίπατρος ἀπέβη ἤδη παντοδύναμος ἐν τῇ Εὐρώπῃ, τοσούτῳ μᾶλλον παντοδύναμος ὅσῳ ἐφρόντισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προσοικειωθῇ τὸν καλὸν κἀγαθὸν Κρατερόν, στρατηγὸν ἐπιφανῆ, τὸν ὁποῖον ἐξαιρέτως μὲν ἐτίμα ὁ Ἀλέξανδρος, οὐδὲν ἧττον δὲ ἠγάπα καὶ ηὐλαβεῖτο ὁ δῆμος καὶ ὁ στρατός. Ὁ Ἀντίπατρος ἔνειμεν αὐτῷ τιμὰς μεγάλας καὶ δῶρα πολυτελῆ, καὶ ἔδωκε σύζυγον τὴν ἰδίαν θυγατέρα Φίλαν, πολυθρύλητον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὰ εὐγενῆ φρονήματα. Μόνοι ἔτι ἀνθίσταντο ἐν Ἑλλάδι οἱ Αἰτωλοί. Ὅθεν τούτους ἐπεχείρησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 322 νὰ δαμάσωσιν οἱ δύο στρατηγοί, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Αἰτωλίαν μετὰ 30.000 πεζῶν καὶ 2.500 ἱππέων. Καί, ἀφοῦ ὑπέστησαν αὐτόθι ἀγῶνας δεινούς, εἶχον ἤδη φέρει τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς ἐντελῆ ἀπόγνωσιν, ὅτε αἴφνης κατέφθασεν εἰς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον, ὡς φυγάς, ὁ τῆς μεγάλης Φρυγίας σατράπης Ἀντίγονος κομίζων ἀγγελίας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἀντίπατρος ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ ἀμέσως ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. Ἀνέβαλε λοιπὸν εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν τὴν ἐντελῆ τῶν Αἰτωλῶν ὑποταγήν, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς εἰρήνην ἐπιεικῆ.

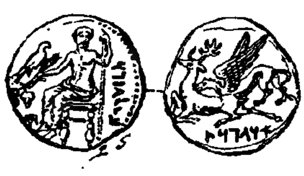
Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἀντίγονος εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τοῦ Περδίκκου νὰ συνδράμῃ τὸν Εὐμένη περὶ τὴν κατάκτησιν τῆς ἐπιτραπείσης αὐτῷ σατραπείας. Ὁ Ἀντίγονος, μὴ νομίζων συμφέρουσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιχείρησιν, ἀπεποιήθη νὰ ὑπακούσῃ. Ὁ δὲ Ἐπιμελητής, θέλων πρὸ πάντων νὰ ἐνισχύσῃ τὸν πιστὸν Εὐμένη, ἀνέλαβεν αὐτὸς μεθ' ὅλου τοῦ κεντρικοῦ στρατοῦ τῆς βασιλείας νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ἀριαράθην, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 322, κατατροπώσας τοῦτον διὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ φονεύσας παρέδωκε τὴν Καππαδοκίαν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ. Τότε ἐκάλεσε τὸν Ἀντίγονον νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του ἵνα ἀπολογηθῇ καὶ ἐνταὐτῷ ἐξεπολιόρκησε δύο ἐν τῇ Πισιδικῇ πόλεις, τὴν τῶν Λαρανδέων καὶ τὴν τῶν Ἰσαυρέων, ἵνα διευκολύνῃ τὴν εἰς Φρυγίαν εἴσοδον, ἐὰν ὁ Ἀντίγονος παρακούσας αὖθις

---

(1) Ἰδὲ Πλουταρχ. Β. Δημοσθ. 30· «τὸ δὲ φάρμακον Ἀρίστων μὲν ἐκ τοῦ καλάμου λαβεῖν φησιν αὐτὸν ὡς εἴρηται. Πάππος δέ τις, οὗ τὴν ἱστορίαν Ἕρμιππος ἀνείληφε, φησὶ πεσόντος αὐτοῦ παρὰ τὸν βωμὸν ἐν μὲν τῷ βιβλίῳ γεγραμμένην ἐπιστολῆς ἀρχὴν εὑρεθῆναι, «Δημοσθένης Ἀντιπάτρῳ» καὶ μηδὲν ἄλλο. Θαυμαζομένης δὲ τῆς περὶ τὸν θάνατον ὀξύτητος διηγεῖσθαι τοὺς παρὰ ταῖς θύραις Θρᾷκας ὡς ἔκ τινος ρακίου λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα προσθεῖτο τῷ στόματι καὶ καταπίοι τὸ φάρμακον· αὐτοὶ δ' ἄρα χρυσὸν φήθησαν εἶναι τὸ καταπινόμενον, ἡ δ' ὑπηρετοῦσα παιδίσκη, πυνθανομένων τῶν περὶ Ἀρχίαν, φαίη πολὺν εἶναι χρόνον, ἐξ οὗ φορείη τὸν ἀπόδεσμον ἐκεῖνον ὁ Δημοσθένης ὡς φυλακτήριον».

τολμήση ν' ἀντισταθῇ. Ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος οὔτε νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Ἐπιμελητοῦ ἐνόμισε συνετὸν οὔτε δυνατὸν ν' ἀνταγωνισθῇ μόνος πρὸς ἐκεῖνον· καί, τούτου ἕνεκα, παραλαβὼν τὸν υἱὸν Δημήτριον καὶ τοὺς φίλους, ἔφυγε διὰ τῆς Ἐφέσου εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, τὸν ὁποῖον ἤλπιζεν εὐλόγως νὰ καταστήση συμμέτοχον τοῦ ἀγῶνος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀντίπατρος προαιρούμενος νὰ συνάψη ὅσον ἐνδέχεται στενώτερον πρὸς τὸν Περδίκκαν δεσμὸν ἔδωκεν αὐτῷ σύζυγον τὴν ἑτέραν τῶν θυγατέρων, τὴν Νίκαιαν. Ἀλλ' ἡ βασίλισσα Ὀλυμπιάς, ἡ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μήτηρ, ἥτις ἐμίσει τὸν Ἀντίπατρον ὅπως ἐν τῇ ἀγριότητι τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ἤξευρε νὰ μισῇ, προέτεινεν εἰς τὸν Ἐπιμελητὴν νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν ἰδίαν αὐτῆς θυγατέρα Κλεοπάτραν, τὴν χήραν τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Ἀλεξάνδρου, καὶ ἔπεμψεν αὐτὴν ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἀσίαν. Ὁ τελευταῖος οὗτος γάμος συνέφερε τὰ μέγιστα εἰς τὸν Περδίκκαν, διότι προσήγγιζεν αὐτὸν ὅσον ἔνεστιν εἰς τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα τοῦ ὁποίου ὠρέγετο· ὁ Ἐπιμελητὴς ὅμως μὴ θεωρῶν φρόνιμον ἔτι νὰ καταστήση πολέμιον τὸν Ἀντίπατρον ἔγημε μὲν τὴν Νίκαιαν, ἔμελλε δὲ ἅμα γενόμενος κύριος ἀσφαλὴς τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων, ν' ἀποπέμψη ἐκείνην καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν Κλεοπάτραν νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο δὲ μαθὼν ἐγκαίρως ὁ Ἀντίπατρος ἔσπευσε νὰ διαλύσῃ τὸν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμον καὶ καταλιπὼν ἐν Μακεδονίᾳ στρατηγὸν τὸν Πολυσπέρχοντα, ἐστράτευσεν, ἐν ἔαρι τοῦ 321, μετὰ τοῦ Κρατεροῦ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Ἀντίγονος, ὡς φαίνεται, ἐστρατήγει τοῦ στόλου αὐτῶν.

Νόμισμα τοῦ Ἀριαράθου

(Βάαλ ἀετοφόρος. Γρῖφων κατατρώγων ἔλαφον καὶ ἀραμαϊκὴ ἐπιγραφή: Ἀριαράτ.)

Τὰ κατὰ τὸν Ἐπιμελητὴν ἀπέβησαν ἐντεῦθεν τοσούτῳ μᾶλλον δεινὰ ὅσῳ καὶ ἄλλαι εἶχον παραχθῆ, ἐν τῷ μεταξύ, περὶ αὐτὸν δυσκολίαι. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος εἶχε γεννήσει ἀπὸ ἰλλυρίδος γυναικὸς θυγατέρα ὀνόματι Κυνάνην, ἣν εἶχε συζεύξει μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμύντου, τοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου θανατωθέντος. Ἡ Κυνάνη ἔχουσα ἀπὸ τοῦ γάμου τούτου θυγατέρα τὴν Εὐρυδίκην, οὖσα δὲ καὶ φιλόδοξος καὶ τολμηρὰ ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα της σύζυγον εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἀρριδαῖον Φίλιππον καὶ ἀπῆλθεν ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἀσίαν. Ὁ δὲ Περδίκκας ἐπέτυχε μὲν νὰ δολοφονήσῃ καθ' ὁδὸν τὴν Κυνάνην, ὑπείκων δὲ εἰς τὰς κραυγὰς τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο ἔτι ἀφωσιωμένος εἰς πάντας τοὺς γόνους τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἠναγκάσθη οὐ μόνον νὰ φεισθῇ τῆς Εὐρυδίκης ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποσχεθῇ τὸν γάμον αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀρριδαίου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη νέα τοῦ Περδίκκου δυσκολία, διότι ἡ Εὐρυδίκη ἦτο οὐδὲν ἧττον τῆς μητρὸς φίλαρχος, καὶ ὡς σύζυγος τοῦ βασιλέως ἠδύνατο νὰ παρεμβάλῃ σπουδαῖα κωλύματα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φιλοδόξων βουλευμάτων τοῦ Ἐπιμελητοῦ. Συγχρόνως δὲ ἀπέστη καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου σατράπης Πτολεμαῖος φίλος ὢν τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ συνεμάχησε μετὰ τὸν περὶ αὐτόν, ἤτοι τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ Κρατεροῦ. Ἦτο δὲ ὁ Πτολεμαῖος ἀντίπαλος σφόδρα ἐπικίνδυνος, οὐ μόνον διὰ τὰ προσωπικὰ αὐτοῦ προτερήματα ἀλλὰ καὶ διότι ἦρχε χώρας πλουσιωτάτης, εἰς ἣν προσέθηκε, τῷ 322, καὶ τὴν γείτονα ἑλληνικὴν ἀποικίαν, τὴν Κυρηναϊκήν.

Οὕτως ἀπὸ μεσημβρίας καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἀπειλούμενος ὁ Περδίκκας ἀπεφάσισεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 321, αὐτὸς μὲν νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, τὰ δὲ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν πιστὸν Εὐμένη· καὶ ἐπὶ τούτῳ παρεκτὸς τῆς

ἐξ ἀρχῆς δοθείσης αὐτῷ σατραπείας τῆς Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας, ἀνέθηκεν ἤδη εἰς αὐτὸν τήν τε μικρὰν καὶ τὴν μεγάλην Φρυγίαν χηρευούσας ἀμφοτέρας, τὴν μὲν διὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεοννάτου, τὴν δὲ ἕνεκα τῆς τοῦ Ἀντιγόνου φυγῆς, κατέστησεν ἐν γένει τὸν ἄνδρα αὐτοκράτορα στρατηγὸν ὅλων τῶν ἐντὸς τοῦ Ταύρου χωρῶν καὶ σατραπειῶν, κατέλιπεν αὐτῷ ἀξιόλογον δύναμιν καὶ παρήγγειλεν ἰδίως νὰ ἐπιτηρῇ τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα διακωλύσῃ πᾶσαν τῶν πολεμίων διάβασιν. Ἀλλά, ὅσῳ μεγάλη καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐπιτραπεῖσα εἰς τὸν Εὐμένη δύναμις, αἱ δυσχέρειαι πρὸς ἃς εἶχε νὰ παλαίσῃ ἦσαν ἔτι μεγαλύτεραι. Μὴ λησμονήσωμεν πρὸ πάντων ὅτι ἦτο Ἕλλην καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ἐφθονεῖτο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων· ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ἔδει νὰ πολεμήσῃ πρὸς Ἀντίπατρον καὶ Κρατερόν, ἄνδρας τοὺς ὁποίους ἅπας ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ηὐλαβεῖτο καὶ ἠγάπα. Ὅθεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας αὐτὸς τοῦ Περδίκκου ὁ ἀδελφὸς Ἀλκέτας εἶπεν εἰλικρινῶς εἰς τὸν Εὐμένη ὅτι οἱ ὑπ' αὐτὸν τεταγμένοι Μακεδόνες ἀποποιοῦνται ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς περιφανεῖς ἐκείνους φίλους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Οἱ πλεῖστοι σατράπαι δὲν ἦσαν πιστοί, ὁ δὲ Ἀρμενίας Νεοπτόλεμος ἀναφανδὸν συνησπίσθη μετ' ὀλίγον πρὸς τοὺς πολεμίους. Πᾶς ἄλλος ἴσως ἤθελε καταβληθῇ ὑπὸ τηλικούτων περιστοιχιζόμενος κινδύνων· ἀλλὰ τώρα ἐνεφάνη διατί ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τοιαύτην εἶχεν εἰς τὸν Εὐμένη ὑπόληψιν οὐ μόνον ὡς ἀρχιγραμματέα ἀλλὰ καὶ ὡς στρατηγόν.

Ὁ Εὐμένης, βλέπων ὅτι δι' ἀσιανῶν μόνον στρατευμάτων ὤφειλε ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὰ κράτιστα μακεδονικὰ τάγματα τὰ ὁποῖα ἐπήγοντο ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Κρατερός, δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ περιμείνῃ αὐτὰ εἰς τὰς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον χώρας, προτιμήσας νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν πιστὴν Καππαδοκίαν, νὰ ἀφήσῃ τοὺς πολεμίους νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔπειτα ἐκ πλαγίου νὰ ἀπειλήσῃ αὐτούς. Εἶχον δὲ ἤδη οὗτοι περάσει τὸν Ἑλλήσποντον καὶ πλησιάσει εἰς τὴν μεγάλην Φρυγίαν, ὅτε ὁ Εὐμένης, βεβαιωθεὶς περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Νεοπτολέμου, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ ἀμέσως εἰς τὴν Καππαδοκίαν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ. Παρακούσαντα δὲ προσέβαλεν αὐτὸν ἄνευ ἀναβολῆς καί, διὰ τῶν ἀρίστων καππαδοκῶν ἱππέων, εντελῶς κατετρόπωσεν, ἀναγκάσας καὶ αὐτὸ τὸ μακεδονικὸν πεζικὸν νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ ὀμόσῃ πίστιν εἰς τὸν Περδίκκαν.

Ὀλίγον πρὸ τῆς μάχης ταύτης, ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Κρατερὸς εἶχον διαβιβάσει εἰς τὸν Εὐμένη λαμπροτάτας προτάσεις, ἐὰν ἤθελε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἐπιμελητήν· ἀλλ' ὁ καλὸς κἀγαθὸς Καρδιανός, καίτοι ἀρχαῖος καὶ στενὸς ὢν φίλος τοῦ Κρατεροῦ, ἀπέκρουσε τὴν προδοσίαν. Συγχρόνως δὲ σχεδὸν μὲ τὴν τοιαύτην ἐκείνου ἀπάντησιν ἔφθασεν εἰς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον ὁ Νεοπτόλεμος, φεύγων ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν ᾧ εἶχεν ἡττηθῇ. Ὁ Νεοπτόλεμος ἐβεβαίου ὅτι, ἂν ἐπιπέσωσιν ἀμέσως κατὰ τοῦ Εὐμένους, θέλουσιν εὕρει αὐτὸν πανηγυρίζοντα μὲν ἔτι τὴν νίκην, ἀπαράσκευον δὲ πρὸς νέους ἀγῶνας καὶ θέλουσιν ὑπερισχύσει τόσῳ πιθανώτερον ὅσῳ οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ Μακεδόνες, οἱ τὸν Κρατερὸν ἀγαπῶντες καὶ εὐλαβούμενοι, εἶναι ἀδύνατον, ἅμα ἀκούσωσι τὴν φωνὴν αὐτοῦ καὶ ἴδωσι τὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας αὐτοῦ, νὰ μὴ αὐτομολήσωσι παραυτίκα. Οἱ δύο στρατηγοὶ ἐπείσθησαν εἰς τοὺς λόγους τούτους, ἀναλογιζόμενοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι δὲν συνέφερε νὰ προχωρήσωσιν ἔχοντες εἰς τὰ νῶτα τὸν Εὐμένη. Καὶ ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὁ μὲν Ἀντίπατρος, παραλαβὼν μικρὸν τῆς δυνάμεως μέρος, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς Κιλικίαν πορείαν, ὁ δὲ Κρατερός, συνεπαγόμενος 20.000 πεζῶν καὶ 2.000 ἱππέων, ἁπάντων Μακεδόνων, νὰ ὁρμήσῃ μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου κατὰ τοῦ Εὐμένους.

Ἀλλ' ὁ Εὐμένης δὲν ἦτο ἀπαράσκευος· ἤξευρεν ὅτι θέλει προσβληθῇ καὶ ἤξευρεν

ὅτι τὸ ὄνομα μόνον τοῦ Κρατεροῦ ἤρκει ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ὅθεν διέδωκε τὴν φήμην ὅτι οἱ ἐπερχόμενοι πολέμιοι εἶναι ὁ πρὸ μικροῦ ἡττηθεὶς Νεοπτόλεμος καὶ ὁ Πίγρης, οἵτινες, συλλέξαντες καππαδόκας καὶ παφλαγόνας ἱππεῖς, θέλουσι νὰ δοκιμάσωσι καὶ αὖθις τὴν τύχην αὐτῶν. Προῆλθε δὲ δι'ὁδῶν πλαγίων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ περὶ αὐτὸν οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ λάβωσι περὶ τῶν πολεμίων εἴδησιν, ὥστε εἶχον ἤδη πλησιάσει οἱ δύο στρατοὶ καὶ ὑπὸ σειρᾶς τινος λόφων μόνον ἐχωρίζοντο, οὐδεὶς δὲ τῶν περὶ τὸν Εὐμένη, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀνώτατοι καὶ πιστότατοι ἀξιωματικοί, ἐγίνωσκον πρὸς τίνα πρόκειται νὰ ἀνταγωνισθῶσιν.

Τὴν πρωίαν τῆς μάχης ὁ Κρατερός, γινώσκων τὸν Εὐμένη ὄπισθεν τῶν λόφων ἱστάμενον, συνήγαγεν εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, προήγγειλεν εὐχερῆ τὴν νίκην, διότι οἱ περὶ τὸν προδότην ἐκεῖνον Μακεδόνες δὲν θέλουσι βεβαίως ἐπιμείνει πολεμοῦντες, πρὸς ἀδελφοὺς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν ἡγεμόνα, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας, ἐὰν νικήσωσι, νὰ διαρπάσωσιν ἁπάσας τῶν πολεμίων τὰς ἀποσκευάς. Ταῦτα δὲ εἰπὼν διεκόσμησε τὴν δύναμιν, τάξας ἐν τῷ μέσῳ τὴν φάλαγγα καὶ τὸ ἄλλο πεζικόν, εἰς δὲ τὰ ἄκρα τὸ ἱππικὸν τὸ ὁποῖον ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι αὕτη θέλει ἀρκέσει ἵνα διαλύσῃ τοὺς ἀντιπάλους· καὶ τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρατος ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν στρατηγίαν, τὸ δ' ἀριστερὸν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Νεοπτόλεμον. Παρέταξε δὲ καὶ ὁ Εὐμένης τὸν ἴδιον στρατόν. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ τεθὲν πεζικὸν αὐτοῦ συνεποσοῦτο μὲν εἰς 20.000, ἀλλὰ συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐκ βαρβάρων δὲν ἦτο ἐνάμιλλον τῆς ἀντιπάλου φάλαγγος. Ὅθεν ἰδίως ἤλπισεν ὁ Εὐμένης εἰς τὸ πολυάριθμον αὐτοῦ καὶ ἄριστον ἱππικόν τὸ ἐκ 5.000 μὲν ἀνδρῶν συνιστάμενον, διανεμηθὲν δὲ εἰς τὰς δύο πτέρυγας. Ἐκ τούτων εἰς τὴν ἀριστεράν, ἀντικρὺ τοῦ Κρατεροῦ, ἔταξε δύο ἀσιανὰς ἱππαρχίας ὑπὸ τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ Φαρνάβαζον καὶ τὸν τενέδιον Φοίνικα διακελευσάμενος, ὀφθέντων τῶν πολεμίων, νὰ ὁρμήσωσι κατὰ τάχος καὶ νὰ συμπλακῶσι μὴ ὑπενδίδοντες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, μὴ προσέχοντες εἰς καμμίαν τῶν ἐχθρῶν φωνὴν καὶ μὴ ἀποδεχόμενοι οὐδεμίαν αὐτῶν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐρρωμενεστάτους ἱππεῖς τριακοσίους ὡς ἄγημα συντάξας καὶ παρελάσας ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἔμελλε ν' ἀγωνισθῇ πρὸς τοὺς περὶ Νεοπτόλεμον.

Καὶ ἤδη ἡ ἱππικὴ τοῦ Εὐμένους παράταξις, ὑπερβαλοῦσα τὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεδίου τῆς μάχης λόφον, ὤφθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐπερχομένη μετὰ λαμπροῦ παιᾶνος καὶ ἀλαλαγμοῦ ἐπὶ τὴν ἔφοδον. Ὁ Κρατερὸς ἐξεπλάγη ἰδὼν τὰ συμβαίνοντα· καὶ λοιδορήσας πολλὰ τὸν Νεοπτόλεμον, τὸν ἀξιώσαντα ὅτι οἱ Μακεδόνες θέλουσιν αὐτομολήσει. ἔπειτα παρήγγειλεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ν' ἀναδειχθῶσιν ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἀντεξήλασε. Βαρεῖα ἐγένετο ἡ πρώτη σύρραξις· καί, τῶν δοράτων ταχέως συντριβέντων, ὁ ἀγὼν ἐτράπη εἰς φοβερὰν ξιφομαχίαν· οὐδὲ κατῄσχυνεν ὁ Κρατερὸς τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου εὔνοιαν, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν κατέβαλε, πολλάκις δὲ ἔτρεψε τοὺς ἀντιτεταγμένους· τελευταῖον ὅμως πληγωθεὶς ὑπὸ Θρᾳκὸς ἐκ πλαγίου προσελάσαντος κατέπεσε τοῦ ἵππου. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι, πεσόντα αὐτόν, παρήλασαν ἀγνοοῦντες· εἷς δὲ τῶν Εὐμένους στρατηγῶν, ὁ Γοργίας, ἀναγνωρίσας τὸν ἄνδρα καὶ καταβὰς περιέστησε φρουρὰν περὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, κακῶς ἤδη διακειμένου καὶ πνέοντος τὰ λοίσθια. Τότε οἱ Μακεδόνες, ἀπεστερημένοι τοῦ ἰδίου ἡγεμόνος, ἐνέδωκαν εἰς τοὺς νικηφόρους Ἀσιανούς, καί, πλείστην ὑποστάντες ζημίαν, ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν φάλαγγα.

Ταυτοχρόνως εἶχεν ἀρχίσει ὁ ἀγὼν κατὰ τὴν ἑτέραν πτέρυγα. Καὶ κατὰ μὲν τὰς δύο πρώτας ἐφόδους δὲν εἶδον ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ὁ Εὐμένης τὸν Νεοπτόλεμον· κατὰ δὲ τὴν τρίτην, ἀναγνωρισθέντες, ὥρμησαν μετὰ πλείστης ἀγριότητος κατ' ἀλλήλων, σπάσα-

μενοι τὰ ξίφη καὶ βοῶντες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἵπποι αὐτῶν συνεκρούσθησαν ἀντικρυσθέντες, ὡς τριήρεις, οἱ δύο στρατηγοί, ἀφέντες τὰς ἡνίας ἐπελάβοντο ἀλλήλων διὰ τῶν χειρῶν, τά τε κράνη περισπῶντες καὶ περιρρηγνύοντες ἐκ τῶν ἐπωμίδων τοὺς θώρακας. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σπαραγμοῦ τούτου ὑπεξέφυγον οἱ ἵπποι καὶ οἱ δύο ἀνταγωνισταὶ εὑρέθησαν κατὰ γῆς, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν παλαίοντες ὡς μαινόμενοι καὶ καταφέροντες ἀμοιβαίας πληγὰς πολλὰς καὶ ποικίλας, μεχρις οὗ ὁ Νεοπτόλεμος, τρωθεὶς παρὰ τὸν τράχηλον, ἔπεσεν ἀναισθητῶν. Τοσοῦτον ὅμως ἦτο τὸ πάθος τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὥστε, ἐνῷ ὁ Εὐμένης, ἀφαιρῶν τὰ ὅπλα τοῦ Νεοπτολέμου, ὕβριζεν αὐτόν, ἠδυνήθη οὗτος ἔτι νὰ κεντήσῃ τὸν ἀντίπαλον, διὰ τοῦ ξίφους, περὶ τὸν βουβῶνα, ἀλλ' ἡ χεὶρ τοῦ θνήσκοντος εἶναι ἀσθενής· καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἐκπνέων εἶδε μετὰ μίσους καὶ ὀργῆς ἀνεκλαλήτου ὄρθιον πάντοτε ἱστάμενον καὶ νικηφόρον τὸν ἄσπονδον αὐτοῦ ἐχθρόν. Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον οἱ πολέμιοι ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν φάλαγγα· ὁ δὲ Εὐμένης, καίτοι χαλεπῶς εἶχεν ἐκ τῶν τραυμάτων, «μηροὺς καὶ βραχίονας διακεκομμένος», ἵππευσεν οὐδὲν ἧττον καὶ ὥρμησεν ἐπὶ τὸ ἕτερον κέρας, ὅπου ὑπέθετεν ἐξακολουθοῦντα τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' εὗρε καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἀντιπάλους ὑπενδόντας καὶ ἔμαθεν ὅτι ἔπεσεν ὁ Κρατερός. Ἀμέσως ἔδραμε πρὸς αὐτόν, προέφθασε τὸν ἄνδρα ἔτι ἀναπνέοντα καὶ σφας ἔχοντα τὰς γενναίας φρένας, κατέβη τοῦ ἵππου, ἠσπάσθη αὐτόν· οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ ἐπληρώθησαν δακρύων καὶ κατηράσθη τὸν Νεοπτόλεμον καὶ ἐλεεινολόγησε τὴν κακὴν μοῖραν τὴν ἀναγκάσασαν αὐτὸν νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς φίλον ἀρχαῖον καὶ πιστόν. Οὕτως ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ ὁ Κρατερός, ὁ μεγαλοφρονέστατος καὶ ἐνδοξότατος τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἠγάπησεν ὁ μέγας βασιλεύς.

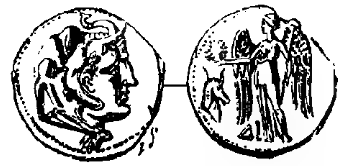

Νόμισμα τῶν Αἰτωλῶν
(Ἡρακλῆς ἀγένειος. Αἰτωλὸς φορῶν καυσίαν, καθήμενος ἐπὶ ἀσπίδος καὶ κρατῶν λόγχην καὶ ξίφος.)

Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ ἱππικοῦ, μετὰ τὸν θάνατον ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν, ἡ φάλαγξ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Εὐμένη· καὶ παρεβίασε μὲν μετ' ὀλίγον τοὺς ὅρους, ἀπελθοῦσα αὖθις πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, οὐδὲν ἧττον ὁ Εὐμένης ἔμεινε κύριος τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἡ δὲ νίκη αὐτοῦ αὕτη ἀπέβη οὐ μόνον διὸ τοῦτο ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀξιομνημόνευτος. Διότι ἐμαρτύρησε τὸ τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ Ἀσιανοὶ ἐπιτηδείως στρατηγούμενοι, καὶ ἐμαρτύρησε συνάμα ὅτι ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς δὲν κατώρθωσεν ὅσα κατώρθωσε διὰ μόνων μακεδόνων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑλλήνων γενναίων, ἐναμίλλων ἀναδειχθέντων τῶν περιφανεστάτων πρωταγωνιστῶν τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας. Οὐδ' ἠρκέσθη ὁ Εὐμένης εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῶν ἀντιταχθέντων αὐτῷ πολεμίων· ὑπεκίνησε συγχρόνως εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες ὡς σύμμαχοι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Περδίκκου ἐγένοντο μετ' ὀλίγον κύριοι ἁπάσης σχεδὸν τῆς Θεσσαλίας. Ὥστε καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ εἶχον ἄριστα τὰ κατὰ τὸν Ἐπιμελητήν· ἀλλ' ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ εἴτε κακὴ τύχη εἴτε ἀδεξιότης νὰ καταστρέψῃ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ πλεονεκτήματα ὅσα παρέσχεν αὐτῷ ἡ θαυμαστὴ τοῦ Εὐμένους σύνεσις.

Ὁ Περδίκκας, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Εὐμένη τὰ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Πισιδικῆς, ἐν ἔαρι τοῦ 321, μετὰ τοῦ κεντρικοῦ στρατοῦ τοῦ κράτους, ἵνα κατα-

βάλη τὸν ἕτερον τῶν ἀντιπάλων, τὸν ἐν Αἰγύπτῳ Πτολεμαῖον. Συνεπήγετο δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς δύο βασιλεῖς, Φίλιππον 'Αρριδαῖον καὶ 'Αλέξανδρον, καὶ τὴν νέαν Εὐρυδίκην. Ἅμα ἔφθασεν εἰς Δαμασκόν, ἠθέλησε, κατὰ τὰ ἔθη τῶν Μακεδόνων, νὰ προκαλέση τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καταδίκην τοῦ Πτολεμαίου, ὡς παραβάτου τῆς εἰς τοὺς βασιλεῖς ὀφειλομένης εὐπειθείας· ἀλλ' ὁ στρατός, ὅστις ἠγάπα τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον συναγωνιστὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου καί, ὡς εἴδομεν εἰς τὰ περὶ τῆς Εὐρυδίκης, ἤρχισε νὰ δυσπιστῇ πρὸς τὸν 'Επιμελητήν, ἠθῴωσε τὸν κατηγορούμενον. Ὁ Περδίκκας, ἐπιμένων οὐδὲν ἧττον, ἐπεχείρησε νὰ δαμάση τὴν ἀντιπολίτευσιν δι' αὐστηρῶν τινων τιμωριῶν καὶ ἔπειτα προήλασε πρὸς τὰ πρόσω. 'Αλλά, περὶ τὸ Πηλούσιον ἔτι αὐτοῦ εὑρισκομένου, πολλοὶ τῶν λοχαγῶν καὶ ἄλλων ἡγεμόνων αὐτομολοῦσι πρὸς Πτολεμαῖον. Ὁ ἐπίλοιπος στρατὸς ἠθέλησε νὰ ἐκπληρώση τὸ καθῆκον καὶ ὥρμησεν ἐπὶ τὴν τοῦ Νείλου διάβασιν· ἀπεκρούσθη ὅμως ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπέστη ζημίας οὐ μικράς. 'Επῆλθε καὶ τροφῶν στέρησις, δι' ἣν ηὔξησεν ἡ κοινὴ δυσαρέσκεια. Τότε πολλοὶ τῶν ἡγεμόνων, προσελθόντες εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ 'Επιμελητοῦ, κατηγόρησαν αὐτὸν ἀναφανδὸν ὡς πρωταίτιον τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἄλλοι τολμηρότεροι, προϊσταμένων τοῦ χιλιάρχου Σελεύκου καὶ τοῦ τῶν ὑπασπιστῶν ἢ ἀργυρασπίδων στρατηγοῦ 'Αντιγένους, προσπεσόντες ἀθρόοι, κατέσφαξαν τὸν Περδίκκαν.

Διπλοῦς στατὴρ κοπεὶς ἐν Ταρσῷ ὑπὸ Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αλεξάνδρου.

('Αλέξανδρος φορῶν ἐλεφαντῆν. Νικη στεφανηφόρος καὶ κεφαλὴ Βουκεφάλα κερασφόρος).

Οὕτω κατέλυσε τὸν βίον ὁ ἀνήρ, ὁ πρῶτος ἐπιχειρήσας νὰ συντηρήση τὴν ἑνότητα τοῦ ἀχανοῦς κράτους τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος, μαθὼν τὰ γενόμενα, προσῆλθε τῇ ὑστεραίᾳ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐχαιρέτισεν εὐλαβῶς τοὺς βασιλεῖς, προσῳκειώθη διὰ δώρων πολυτίμων τοὺς μεγιστᾶνας, ἀπελογήθη ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην εἰς ἣν εὑρέθη νὰ πολεμήση πρὸς ἀρχαίους συναγωνιστάς, καὶ τοσοῦτον εὐδοκίμησεν ὥστε πάντες ἠθέλησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς βασιλείας. 'Αλλ' αὐτός, ὅστις πρὸ καιροῦ ἐνόησεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους, προετίμα τῆς ματαίας ἐκείνης τιμῆς νὰ μείνη σατράπης ἑνὸς τῶν καλλίστων αὐτοῦ τμημάτων, τοῦ ὁποίου ἴσως ἔκτοτε προέβλεπεν ὅτι θέλει ἀποβῆ διαδοχικὸς δυνάστης. Ὅθεν, ἀποποιηθεὶς τὸ ἀξίωμα ἐνήργησε νὰ δοθῇ τοῦτο εἰς δύο τῶν πιστοτέρων αὐτοῦ φίλων, τοὺς στρατηγοὺς Πύθωνα καὶ 'Αρριδαῖον. Πρὸς τούτοις ὁ στρατὸς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Εὐμένη καὶ τοὺς ἄλλους τοῦ Περδίκκου στρατηγούς, τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα, καὶ ἔπειτα ἐστάλησαν πρός τε τὸν 'Αντίπατρον καὶ τὸν 'Αντίγονον διαταγαὶ νὰ σπεύσωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς Τριπαράδεισον τῆς ἄνω Συρίας, πρὸς τοὺς βασιλεῖς. 'Απελθόντος δὲ ἤδη πρὸς τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἅπαντος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοὺς δύο νέους 'Επιμελητὰς ὁ Πτολεμαῖος ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον.

Ἔτι δὲ ὄντος καθ' ὁδὸν τοῦ στρατοῦ ἡ Εὐρυδίκη ἀπαιτεῖ, ὡς σύζυγος ἤδη τοῦ βασιλέως 'Αρριδαίου Φιλίππου, νὰ κοινωνήση τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Οἱ δύο 'Επιμεληταὶ ἀποκρούουσι τὴν ἀξίωσιν· ἀλλά, ὅτε ἔφθασαν εἰς Τριπαράδεισον, ἡ Εὐρυδίκη, ἥτις ἀγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ παραιτηθῶσι. Τότε ἀναγορεύεται 'Επιμελητὴς ὁ 'Αντίπατρος· οὐδὲ τοῦτο ὅμως συνέφερεν εἰς τὴν Εὐρυδίκην, ἥτις ἤξευρε τὸν γηραιὸν ἐκεῖνον στρατηγὸν κάκιστα πρὸς ἑαυτὴν διακείμενον· ὅθεν, ἅμα προσελθόντος αὐτοῦ εἰς Τριπαράδεισον, κατορθοῖ πάλιν, ἰδίως διὰ τῆς φάλαγγος, νὰ καθαιρεθῇ οὗτος. 'Αλλὰ μετὰ τοῦ 'Αντιπάτρου συντάσσονται οἱ ἑταῖροι· νέα ἐπαπειλεῖται σύγκρουσις μεταξὺ ἱππικοῦ

καὶ πεζικοῦ· ἡ Εὐρυδίκη καταπλήσσεται ἐντεῦθεν, ἐνδίδει καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀναγορεύεται τὸ δεύτερον ὁ Ἀντίπατρος Ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ.

Πρώτη τοῦ νέου Ἐπιμελητοῦ πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ ἐν Τριπαραδείσῳ γενομένη νέα τῶν σατραπειῶν διανομή, τῆς ὁποίας δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα εἰμὴ τὰς ἀξιολογωτέρας διατάξεις τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ πολλαὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἔμειναν εἰς χεῖρας τῶν προτέρων ἡγεμόνων. Ἰδίως ὁ Πτολεμαῖος διετήρησεν ἣν εἶχε σατραπείαν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν Αἴγυπτος, Λιβύη, Ἀραβία καὶ ὅσα ἤθελε κατακτήσει πρὸς δυσμάς. Τῆς Βαβυλωνίας ὅμως σατράπης προεχειρίσθη ὁ ἐπὶ Περδίκκου χιλίαρχος Σέλευκος. Ἡ Βαβυλὼν ἔπαυσε μὲν τοῦ νὰ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ἀλλ' ὅμως παρέμεινε μία τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ πόλεων, καθ' ἑαυτήν τε καὶ καθὸ μεσάζουσα μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ οὗ προϊόντος τοῦ χρόνου ὠφελήθη ὁ Σέλευκος πολύ. Ὡσαύτως ἡ παρακειμένη Σουσιανὴ ἔλαβε νέον σατράπην, τὸν Ἀντιγένη, ὅστις ἔτι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἦγε τὸ σῶμα τῶν ὑπασπιστῶν, τοὺς ἤδη μετονομασθέντας ἀργυράσπιδας, οἵτινες ἦσαν μὲν τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος, καθὸ ἅπαντες παλαίμαχοι ὄντες, ἦσαν δὲ καὶ οἱ μᾶλλον δυσήνιοι τῶν Μακεδόνων καὶ εἰς μόνον τὸν βασιλικὸν οἶκον πιστοί. Τούτους λοιπὸν θέλων ν' ἀπομακρύνῃ καὶ ν' ἀπασχολήσῃ ὁ Ἀντίπατρος διέταξε 3.000 ἐξ αὐτῶν ν' ἀπέλθωσι μετὰ τοῦ Ἀντιγένους εἰς Σοῦσα ἵνα ἀνακομίσωσιν εἰς τὴν παραλίαν μέρος ἀξιόλογον τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ σωρευθέντων θησαυρῶν. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν Ἀντίγονον ἀπεδόθησαν ἡ μεγάλη Φρυγία καὶ ἡ Λυκία μετὰ τῆς παρακειμένης Λυκαονίας καὶ Παμφυλίας. Ὁ τοῦ Ἀντιπάτρου υἱὸς Κάσσανδρος διωρίσθη χιλίαρχος, ἀντὶ τοῦ Σελεύκου. Ἑαυτῷ ὁ Ἐπιμελητὴς ἐπεφύλαξε τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε καὶ πρότερον, καὶ ὅπου μετέβη μετά τινα χρόνον συνεπαγόμενος τὸ πλεῖστον τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ ἱκανοὺς πολεμιστηρίους ἐλέφαντας, τοὺς πρώτους οὓς εἶδεν ἡ Εὐρώπη. Τὸν Ἐπιμελητὴν παρηκολούθησαν ὅ τε βασιλεὺς Φίλιππος Ἀρριδαῖος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εὐρυδίκη, ὅ τε τριετὴς ἤδη βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ρωξάνη. Ἡ Κλεοπάτρα ἔμεινεν εἰς Σάρδεις, ὅπου διέτριβεν ἀπὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαπεραιώσεως αὐτῆς. Εἰς δὲ τὸν Ἀντίγονον ἐπετράπη νὰ καταβάλῃ τοὺς περιλιπομένους ὀπαδοὺς τοῦ Περδίκκου, ἐφ' ᾧ ὁ Ἀντίπατρος κατέλιπεν αὐτῷ μέρος ἀξιόλογον τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ.

Καὶ τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς καὶ Θεσσαλούς, τοὺς συμμάχους αὐτῶν, εὐχερῶς ὑπήγαγεν ὑφ' ἑαυτὸν ὁ Πολυσπέρχων· ἀλλ' οἱ ἐν Ἀσίᾳ πολέμιοι τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἦσαν πολλοὶ καὶ ἰσχυροί, ὁ Εὐμένης ὁ ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκου Ἀλκέτας, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἄτταλος, ὁ τούτου ἀδελφὸς Πολέμων καὶ ἄλλοι. Κατὰ δυστυχίαν αὐτῶν, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν ἔμειναν ἡνωμένοι· οἱ συγγενεῖς τοῦ Περδίκκου, οἵτινες κατεῖχον τὰ ὄρη τῆς πρὸς μεσημβρίαν κειμένης Πισιδικῆς, δὲν ἤθελον ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ μεγαλοφυοῦς Εὐμένους, ὅστις ἐκυριάρχει τῆς πρὸς βορρᾶν Καππαδοκίας· ἐκ δὲ τῆς διχονοίας ταύτης ὠφελούμενος ὁ Ἀντίγονος, ὅστις ἐδέσποζε τῶν ἐν τῷ μέσῳ χωρῶν. καὶ ἰδίως τῆς μεγάλης Φρυγίας, ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους ἀλληλοδιαδόχως νὰ κατισχύσῃ αὐτῶν.

Αἱ μεγάλαι ἐχθροπραξίαι δὲν ἤρχισαν εἰμὴ περὶ τὰ μέσα τοῦ 320· καὶ πρῶτον ὁ Ἀντίγονος ἐτράπη κατὰ τοῦ Εὐμένους. Περὶ τοῦ Ἀντιγόνου λέγεται ὅτι εἶχε τοῦτο τὸ παράδοξον ἰδίωμα, ὅτι, ἰσχυρότερος μὲν ὤν, ἀνεδεικνύετο συνεσταλμένος καὶ βραδὺς περὶ τὴν τοῦ πολέμου διεξαγωγήν, ὁσάκις δὲ ἦτο ἀσθενέστερος, τότε μάλιστα ἀπέβαινε πρόθυμος καὶ τολμηρὸς πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Τοιοῦτό τι συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ὁ Εὐμένης εἶχεν ὁμολογουμένως ὑπέροχον περὶ αὐτὸν δύναμιν· οὐδὲν ἧττον ὁ Ἀντίγονος

δὲν ἐδίστασε νὰ ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ, στρατοπεδεύοντος ἐν 'Ορκυνίοις τῆς Καππαδοκίας κατὰ Πλούταρχον, ἔν τισι πεδίοις τῆς Καππαδοκίας εὐθέτοις πρὸς ἱππομαχίαν, λέγει ὁ Διόδωρος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι συνενοεῖτο πρὸς ἕνα τῶν ὑποστρατήγων τοῦ Εὐμένους, τὸν 'Απολλωνίδην, καὶ ὅτι δὲν ἐνίκησεν εἰμὴ διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, αὐτομολήσαντος ἐν τῇ κυριωτάτῃ τῆς μάχης στιγμῇ. 'Ο δ' Εὐμένης, καίτοι ἀποβαλὼν 8.000 ἄνδρας, ὑπεχώρησεν ὅσον ἔνεστι τακτικῶς· ηὐτύχησε νὰ συλλάβῃ τὸν προδότην, ὃν καὶ ἐκρέμασεν, ἔπειτα δὲ φεύγων ἐπιτηδείως καὶ λαθὼν τοὺς διώκοντας ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἀπένειμεν ἐκεῖ εἰς τοὺς ἰδίους νεκροὺς τὰς νενομισμένας τιμάς· «ὥστε τὸν 'Αντίγονον ὕστερον ἐπελθόντα θαυμάζειν τὸ θάρσος αὐτοῦ καὶ τὴν εὐστάθειαν».

'Απέβαλεν ὅμως ἐν τούτοις τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως καὶ ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς 'Αρμενίαν ἵνα ἐκεῖθεν πορισθῇ συμμάχους. 'Επὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην ἠγωνίσθη ἤδη μετὰ θαυμαστῆς τόλμης καὶ δεξιότητος. 'Αλλ' εἶχεν ἀντίπαλον οὐδὲν ἧττον δεξιόν, ὅστις ἔφραξεν αὐτῷ πανταχόθεν τὴν δίοδον, μέχρις οὗ ὁ Εὐμένης νοήσας ὅτι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ μετὰ μόνων 500 ἱππέων καὶ 200 ὁπλιτῶν εἰς Νῶρα, χωρίον ἀπόρθητον ἐν μεθορίῳ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας κείμενον, εἰς ὃ ἐφρόντισε νὰ ἐμβάλῃ τοσαύτας τροφὰς καὶ προμηθείας ὥστε ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ ἐν αὐτῷ ἔτη πολλά, καραδοκῶν νέας περιστάσεις καὶ εὐκαιρίας. Καὶ ἀπέβη μὲν ἐντεῦθεν ὁ 'Αντίγονος κύριος τοῦ πλείστου τῆς μικρᾶς 'Ασίας ἀλλ' ᾐσθάνετο ὅτι διέκειτο ἐπισφαλῶς, ἐνόσῳ ἐσῴζετο ὡς πολέμιος ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης πέτρας ὁ πολυμήχανος καὶ ἀδάμαστος Εὐμένης. "Οθεν ἀπεφάσισε νὰ προσοικειωθῇ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν ἄνδρα, καί, προσελθὼν εἰς Νῶρα, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἵνα διαπραγματευθῶσιν. 'Ο Εὐμένης ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν, ἐὰν σταλῶσι πρὸς αὐτὸν ὅμηροι· διότι ὁ 'Αντίγονος ἔχει πολλοὺς φίλους τοὺς δυναμένους νὰ ἄρξωσι τοῦ στρατοῦ, ἐὰν συμβῇ τι εἰς αὐτόν, ἐνῷ αὐτὸς ὁ Εὐμένης παθών τι οὐδένα ἔχει νὰ καταλίπῃ ἡγεμόνα τῶν ὧν προπολεμεῖ. Κελεύσαντος δὲ τοῦ 'Αντιγόνου νὰ λαλῇ αὐτῷ ὡς κρείττονι, «Οὐδένα, εἶπεν, ἐκεῖνος, ἐμαυτοῦ κρείττονα νομίζω, μέχρις ἂν ὦ τοῦ ξίφους κύριος». Τελευταῖον ἔπεμψεν ὁ 'Αντίγονος τὸν ἀνεψιόν του Πτολεμαῖον εἰς Νῶρα ὡς ὅμηρον καὶ τότε κατέβη ὁ Εὐμένης, καὶ περιβαλόντες ἀλλήλους ἠσπάσαντο φιλικῶς καὶ οἰκείως οἱ ἀρχαῖοι συναγωνισταί. Λόγων δὲ γενομένων πολλῶν, ὁ Εὐμένης μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν παντάπασιν ἀπηλπισμένον δὲν ἠρκέσθη εἰς ἁπλῆν συνδιαλλαγὴν καὶ ψιλὰς ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἀπήτησε ν' ἀποδοθῶσιν αὐτῷ πᾶσαι αἱ σατραπεῖαι καὶ τιμαὶ ἃς προηγουμένως ἐνέμετο· ὥστε ὅλοι οἱ παρόντες τοῦ 'Αντιγόνου φίλοι ἐθαύμασαν τὸ φρόνημα καὶ τὴν εὐτολμίαν τοῦ Καρδιανοῦ. Καὶ οὐ μόνον οὗτοι ἀλλὰ διαδοθέντος ὅτι ὁ Εὐμένης εἶναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ συνέτρεχον πολλοὶ τῶν Μακεδόνων ἵνα ἴδωσι τὸν περιώνυμον ἄνδρα, περὶ οὗ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Κρατεροῦ ἐγένετο ἐν τῷ στρατῷ λόγος οἷος περὶ οὐδενὸς ἄλλου. Τοσαύτη δ' ἐκ τούτου συνέβη συρροὴ ὥστε ὁ 'Αντίγονος φοβηθεὶς μή τι πάθῃ βίαιον ὁ ξένος αὐτοῦ, ἐφ' ἱκανὸν μὲν ἐφώναζε νὰ μὴ πλησιάζωσι καὶ διὰ λίθων ἔβαλλε τοὺς παρακούοντας, τέλος δέ, ταῖς χερσὶ τὸν Εὐμένη περιβαλὼν καὶ τὸν ὄχλον συνέχων διὰ τῶν δορυφόρων, μόλις ἠδυνήθη ν' ἀποπέμψῃ ἐκεῖνον ἀσφαλῶς.

'Απέβη λοιπὸν ματαία ἡ περὶ συνδιαλλαγῆς αὕτη ἀπόπειρα, διότι ὁ 'Αντίγονος ἤθελε μὲν νὰ προσοικειωθῇ τὸν Εὐμένη ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἐλαττώσῃ ἐπὶ τούτῳ τὸ ἴδιον ἀξίωμα, ὅπερ ἤθελε συμβῇ, ἐὰν ἀπεδίδεν εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς σατραπείας ἃς ἄλλοτε εἶχεν. 'Αφ' ἑτέρου δὲ βλέπων ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπορθήσῃ τὰ Νῶρα ἀπεφάσισε νὰ

περιορισθῇ εἰς ἁπλοῦν ἀποκλεισμὸν δι' ἑνὸς τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ κυρίου τῆς δυνάμεως μέρους ἐτράπη, περὶ τὰ τέλη τοῦ 320 ἔτους, ἐπὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ Περδίκκου ὀπαδούς, τοὺς ἐν τῇ Πισιδικῇ ὑπὸ 'Αλκέταν συγκεντρωθέντας. Τούτου τοῦ ἀγῶνος ἡ ἔκβασις ἦτο ἀναμφίβολος· διότι ὁ 'Αντίγονος, ὡς ἀστραπὴ διελθὼν ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, μετὰ 40.000 πεζῶν, 7.000 ἱππέων καὶ 70 ἐλεφάντων, συνήντησε τοὺς ἀντιπάλους περὶ τὴν ὀνομαζομένην Κρητῶν πόλιν, μὴ ἔχοντας εἰμὴ 16.000 πεζῶν καὶ 900 ἱππεῖς. Ὅθεν, γενομένης μάχης, οἱ μὲν τούτων ἐφονεύθησαν, οἱ πλεῖστοι παρεδόθησαν, ὁ Ἄτταλος καὶ ὁ Πολέμων καὶ ὁ Δόκιμος ᾐχμαλωτεύθησαν· ὁ δὲ 'Αλκέτας ἐπέτυχε μὲν νὰ σωθῇ εἰς Τερμησσὸν ἀλλ' ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Πισιδῶν ἐφονεύθη. Ὁ δὲ 'Αντίγονος ἐπέστρεψε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος εἰς Φρυγίαν, παντοδύναμος γενόμενος ἐν τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ, ἔχων περὶ ἑαυτὸν στρατὸν μέγαν καὶ ὀνειροπολῶν ἤδη νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπέρτατον τοῦ κράτους ἀξίωμα, ὅτε αἴφνης ἔλαβεν ἐξ Εὐρώπης, ἐν ἀρχῇ τοῦ 319, ἀγγελίαν, ἐπιτηδειοτάτην νὰ ὑπηρετήσῃ κατ' ἀμφότερα τὰ φιλόδοξα αὐτοῦ βουλεύματα.

Ἔτος ὅλον εἶχε παρέλθει ἀφ' ἧς ὁ 'Αντίπατρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην, εὑρὼν τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς ἡττηθέντας, τὴν δὲ Θεσσαλίαν ὑποταχθεῖσαν, τὴν δὲ ἄλλην Ἑλλάδα εἰρηνεύουσαν καὶ συνεχομένην ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν πολιτευμάτων. Εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα τότε ὑπῆρχον, ὅπως ἐπὶ Φιλίππου καὶ 'Αλεξάνδρου, ὅπως καὶ πολὺ ὑστερώτερον, δύο ἀνθρώπων τάξεις· οἱ μέν, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀρχαίαν αὐτονομίαν, ἐθεώρουν τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν ὡς συμφορὰν δεινὴν καὶ ὡς ἀφανῆ τὴν τάξιν ἣν ἐπεῖχεν αὕτη ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας οἵτινες ἐξηκολούθουν διεξαγόμενοι ἐν 'Ασίᾳ· οἱ δέ, πειθόμενοι ὅτι παρῆλθον ἤδη οἱ χρόνοι τῆς αὐτοτελοῦς μεγαλοπράγμονος ἐνεργείας, ἔστεργον εἰς τὴν τῶν Μακεδόνων προστασίαν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων διενέξεων, ἤρχισε νὰ ἀνακύπτῃ ὁπωσοῦν ἡ τῆς χώρας εὐημερία. Αὗται ἦσαν αἱ δύο ἀντίθετοι ἐπόψεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐθεώρουν καὶ δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ θεωρῶσι τὰ πράγματα οἱ τότε Ἕλληνες. 'Αλλ' εἰς ἡμᾶς τοὺς κρίνοντας ἤδη τὰ πράγματα ταῦτα, χωρὶς νὰ κινώμεθα ὑπὸ τῶν μικρῶν φιλοτιμιῶν αἵτινες φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπεκράτουν τότε ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις, καὶ πρὸς τούτοις ἔχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν ἅπαντα τὰ εὐκλεᾶ μὲν διὰ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, σωτήρια δὲ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα ἀποτελέσματα τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, δὲν εἶναι, νομίζομεν, ἐπιτετραμμένον νὰ διστάσωμεν περὶ τοῦ τίς ἦτο ἡ ὀρθοτέρα τῶν δύο ἐκείνων ἀντιθέτων δοξασιῶν. Καθὼς πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν, ἅπαντα τὰ στοιχεῖα δι' ὧν τὰ ἔθνη μεγαλουργοῦσιν, ἢ τοὐλάχιστον σῴζουσι τὴν αὐτονομίαν, εἶχον πρὸ καιροῦ ἐκλείψει ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος. Αἱ Θῆβαι εἶχον ἐντελῶς καταστραφῆ· τῆς Σπάρτης οἱ πολῖται εἶχον περιορισθῆ εἰς ὀλίγας τινὰς ἑκατοντάδας, οἱ δὲ 'Αθηναῖοι εἶχον ἐπὶ τοσοῦτον ἀλλοιωθῆ ὥστε, ὅταν παραβάλῃ τις τὰ παρὰ Δημοσθένους περὶ αὐτῶν λεγόμενα πρὸς τὰ παρὰ Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου ἱστορούμενα, νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ δύο παντάπασι διαφόρων λαῶν. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ἦτο ὥριμος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν πρώτην ξένην δύναμιν ἥτις ἤθελε προσβάλει αὐτήν, καὶ εὐτύχημα μέγα ὑπῆρξεν ὅτι, ἀντὶ δυνάμεως ξένης, ἐπῆλθεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ συγγενὴς μακεδονικὴ ἡγεμονία, ἥτις παρέλαβεν αὐτὴν ἠθικὸν συνεργὸν περὶ τὸ μέγα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς 'Ανατολῆς ἔργον· διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἂν πολεμικὴ ἀκρόπολις τῆς κατακτήσεως τῆς 'Ασίας ἦτο ἡ Μακεδονία, ἠθικὴ τοῦ κατορθώματος τούτου ἀκρόπολις καὶ ὁρμητήριον τῶν δοξασιῶν δι' ὧν ἐπήνεγκε τοσοῦτον ποικίλα καὶ μεγάλα ἀποτελέσματα ὑπῆρξεν ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς. Βεβαίως οἱ στέργοντες τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν δὲν εἶχον. δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν, ὑπ' ὄψιν ἅπαντα τὸν

κύκλον τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, καὶ ὑπετάσσοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνην μᾶλλον διότι ἐνόουν ὅτι δὲν ἠδύναντο ἄλλο τι νὰ πράξωσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο περιορίζοντες τὸν λόγον τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν καὶ παραδεχόμενοι ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ ὑπηρέτουν τὴν εὔκλειαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀπέφευγον ἐν γνώσει ἀγῶνας ματαίους καὶ δηώσεις τῆς χώρας ἀτελεσφορήτους, καὶ ἔσῳζον οὕτω τὰ ὑλικὰ τοὐλάχιστον αὐτῆς συμφέροντα· ἐνῷ οἱ ἐπιδιώκοντες εἰσέτι τὴν αὐτονομίαν, εἰ καὶ ὑπὸ εὐγενῶν αἰσθημάτων κινούμενοι, οὐ μόνον ἀνήλισκον ἐπὶ ματαίῳ τοὺς τελευταίους τοῦ ἔθνους πόρους ἀλλὰ καὶ ἀντέπραττον ἐν ἀγνοίᾳ μέν, οὐδὲν ἧττον ἀντέπραττον, εἰς τὴν μόνην δύναμιν ἥτις εἰργάζετο ἔτι ὑπὲρ τῆς εὐκλείας καὶ τῆς ἐπιρρώσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος.

Μᾶλλον δὲ λόγου ἄξιος ἀντιπρόσωπος τῆς μερίδος ἥτις, ἐν τῇ κυριωτάτῃ τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἐν Ἀθήναις, ἔστεργε τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν, ἦτο ὁ χρηστὸς Φωκίων (Κεφ. Γ΄ τοῦ Ε΄ βιβλ. τοῦ Α΄ τόμ. καὶ κεφ. Α΄ τοῦ Ζ΄ βιβλ. τοῦ παρόντος τόμ.). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τῆς αὐτῆς μερίδος ὀπαδὸς ἦτο ὁ κακοήθης, ὁ ἄσωτος, ὁ ἄπιστος, εἰ καὶ εὐφυὴς ἀνήρ,καὶ ῥήτωρ δεινὸς Δημάδης,τοῦ ὁποίου τοσαύτη ἦτο ἡ ἄπληστος δωροδοκία,ὥστε ὁ Ἀντίπατρος ἔλεγεν ὅτι «δυοῖν αὐτῷ φίλων Ἀθήνησιν ὄντων, Φωκίωνος καὶ Δημάδου, τὸν μὲν λαβεῖν οὐ πέπεικε, τὸν δὲ διδοὺς οὐκ ἐμπέπληκε». Τίς ὅμως ποτὲ πολιτικὴ δοξασία ὑπηρετήθη καθ' ὁλοκληρίαν ὑπ' ἀνδρῶν ἐναρέτων; Ὁ Δημάδης ἦτο ἐκ τῶν δυστυχῶς συνηθεστάτων ἐκείνων ἀφωσιωμένων οἵτινες δὲν ἀφοσιοῦνται εἰμὴ διὰ νὰ ἀργυρολογήσωσι καὶ παραμονεύουσι πάντοτε νὰ ἴδωσι τίς εἶναι ὁ ἰσχυρότερος ἵνα εἰς αὐτὸν προσηλωθῶσιν. Ὅτε λ.χ. ἐν ἀρχῇ τοῦ 321 εἶδε τὸν Ἀντίπατρον μεταβάντα εἰς Ἀσίαν καὶ τὸν Περδίκκαν τὸ πρῶτον εὐδοκιμοῦντα, τοὺς δ' Αἰτωλοὺς ἐπαναστάντας, ἔσπευσε νὰ προτείνῃ κρυφίως τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ εἰς τὸν Περδίκκαν, ὑβρίζων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τὸν Ἀντίπατρον. Ἀλλ' ἔμελλεν ἤδη νὰ λάβῃ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του. Ἀπὸ τῆς μετὰ τὸν λαμιακὸν πόλεμον γενομένης μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Μουνιχίας ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέκτησαν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ ἱκανὴν εὐημερίαν. Τοῦτο βεβαιοῖ ῥητῶς ὁ Διόδωρος λέγων· «καὶ τὸ λοιπὸν ἀταράχως πολιτευόμενοι καὶ τὴν χώραν αὐτῶν καρπούμενοι ταχὺ ταῖς οὐσίαις προσανέδραμον» Οὐδὲν ἧττον ἐπεθύμουν φυσικῷ τῷ λόγῳ ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ παρεκάλεσαν ἤδη τὸν Φωκίωνα νὰ μεσιτεύσῃ παρ' Ἀντιπάτρῳ ἵνα ἀνακληθῇ ὁ Μένυλλος καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Ὁ δέ, εἴτε διότι δὲν ἤλπιζε νὰ πείσῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μακεδονίας εἴτε διότι δὲν ἐνόμιζεν ἔτι συμφέρουσαν τὴν ἀναχώρησιν τῆς φρουρᾶς, ἀπέφυγε τὴν ἐντολήν. Τότε ἀνέλαβε προθύμως αὐτὴν ὁ Δημάδης, πεποιθὼς ὅτι ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἤξευρε τίποτε περὶ τῶν πρὸς τὸν Περδίκκαν διαπραγματεύσεών του. Ὅθεν ἀπῆλθε, περὶ τὰ τέλη τοῦ 320, εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ υἱοῦ Δημέου. Κατὰ δυστυχίαν του, ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν εὕρει μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Περδίκκου ἐπιστολὴν τοῦ Δημάδου, δι' ἧς παρεκάλει οὗτος τὸν Ἐπιμελητὴν «ἐπιφανῆναι τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, ἐκ παλαιοῦ καὶ σαπροῦ κρεμαμένοις στήμονος», οὕτως ἀποκαλῶν τὸν γηραιὸν καὶ ἔνδοξον τῆς Μακεδονίας στρατηγόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίπατρος ἐνόσει ἤδη τὴν νόσον ἐξ ἧς μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ὁ παρ' αὐτῷ διέπων τὰ πράγματα Κάσσανδρος, γινώσκων πάντα τὰ διατρέχοντα, συνέλαβεν, ἅμα ἐμφανισθέντας, τόν τε Δημάδην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἀμφοτέρους ἐφόνευσεν. Ἀπεβίωσε δὲ καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἐν ἀρχῇ τοῦ 319, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 80 περίπου, ἀφοῦ ἀνέδειξεν Ἐπιμελητὴν τῶν βασιλέων καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα οὐχὶ τὸν υἱὸν Κάσσανδρον ἀλλὰ τὸν πρεσβύτην Πολυσπέρχοντα, ἕνα τῶν περιφανῶν στρατηγῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· ὁ Κάσσανδρος ἔμεινε Χιλίαρχος, ὅπως ἦν πρὸ καιροῦ διωρισμένος.

Τοῦτο ἦτο τὸ γεγονὸς τοῦ ὁποίου τὴν ἀγγελίαν ἔλαβεν ὁ 'Αντίγονος ἅμα συνεπλήρωσε τὸ ἐν τῇ Πισιδικῇ κατόρθωμα· γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ νέαν πραγμάτων περιπλοκήν, καθ' ἣν ἐπέπρωτο νὰ θυσιασθῶσιν ἅπαντες οἱ συγγενεῖς τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου, νὰ καταλυθῇ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ νὰ προέλθωσιν εἰς μέσον νέοι βασίλειοι οἶκοι. 'Ο Κάσσανδρος, δυσαρεστηθεὶς διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ διώρισεν οὐχὶ αὐτὸν ἀλλὰ τὸν Πολυσπέρχοντα 'Επιμελητὴν τῶν βασιλέων, ἀπεφάσισε ν'ἀντιπράξῃ· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀμέσως συνεννοήθη μὲν μετὰ τῶν ἐν 'Ελλάδι ὀλιγαρχιῶν καὶ ἰδίως ἔπεμψεν εἰς 'Αθήνας τὸν πιστὸν Νικάνορα ἵνα, πρὶν ἔτι γνωσθῇ τοῦ 'Αντιπάτρου ὁ θάνατος, παραλάβῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μενύλλου, συνενοήθη δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐν τῇ 'Ανατολῇ σατραπῶν καί στρατηγῶν, ἐξαιρέτως μετὰ τοῦ 'Αντιγόνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, τοὺς ὁποίους ἐγίνωσκε προθύμους νὰ συντελέσωσιν εἰς πᾶσαν τῆς ἐγκατασταθείσης νέας ἐξουσίας κατάλυσιν. Μετά τινα δὲ χρόνον ἀπεδήμησε καὶ αὐτὸς εἰς 'Ασίαν, ἵνα ἀναφανδὸν συμμαχήσῃ μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν. Τότε ὁ Πολυσπέρχων ἐβουλεύθη ἀφ'ἑτέρου νὰ προσοικειωθῇ πρὸ πάντων τοὺς ἐνταῦθα Ἕλληνας, ἀποδίδων αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν καὶ καταλύων τὰς ἁπανταχοῦ ὑπὸ τοῦ 'Αντιπάτρου ἱδρυθείσας ὀλιγαρχίας· νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὴν 'Ολυμπιάδα (ἥτις πρὸ καιροῦ διέτριβεν εἰς Ἤπειρον, διότι ἀείποτε διετέλεσεν ἐρίζουσα πρὸς τὸν 'Αντίπατρον) περιποιούμενος αὐτὴν ὅσον ἔνεστι καὶ ἰδίως ἐπιτρέπων αὐτῇ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ νέου βασιλέως 'Αλεξάνδρου· τέλος νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὸν Εὐμένη, ἀναγορεύων αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα ἁπάσης 'Ασίας καὶ διατάσσων νὰ δοθῶσι μὲν αὐτῷ ἐκ τοῦ θησαυροῦ ὃν εἶχον ἤδη μετακομίσει ἀπὸ Σούσων εἰς Κιλικίαν οἱ ἀργυράσπιδες τάλαντα 500, νὰ ταχθῶσι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀργυράσπιδες ὑπ'αὐτόν, ὡς πρόμαχον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Τῳόντι ὁ Εὐμένης διαφεύγει ἀπὸ Νῶρα, ἔρχεται εἰς Κιλικίαν, προσοικειοῦται διὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἐπιτηδειότητος τοὺς ἀργυράσπιδας, συλλέγει διὰ τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐκόμιζον πολλοὺς μισθοφόρους ἐν Λυκίᾳ, ἐν Πισιδικῇ, ἐν Κιλικίᾳ, ἐν Συρίᾳ, ἐν Κύπρῳ, ἐν αὐτῇ τῇ 'Ελλάδι, καὶ συγκροτεῖ οὕτω, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 318, στρατὸν ἀξιόλογον. Τί δ'ἔπραττον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, καθ'ὅλον τὸ ἔτος 319, οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ καὶ ἰδίως ὁ 'Αντίγονος καὶ ὁ Κάσσανδρος; Διότι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ὁ Πτολεμαῖος,ἀσφαλὴς ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ σατραπείᾳ, ὀλίγον μετέσχε τοῦ ἀγῶνος τούτου, φροντίζων μόνον νὰ ὑποθάλπῃ τὰς τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἔριδας ἵνα κατατρίβωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν.

Αἱ δύο δυτικώτεραι τῆς μικρᾶς 'Ασίας σατραπεῖαι, ἡ ἐφ' 'Ελλησπόντῳ Φρυγία καὶ Λυδία, κατείχοντο ὑπὸ δύο στρατηγῶν, ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τοῦ 'Αρριδαίου, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοῦ Κλείτου, ὧν οὐδέτερος ἤθελε νὰ γίνῃ τυφλὸν τῶν βουλευμάτων τοῦ 'Αντιγόνου ὄργανον, καὶ οἵτινες ἀμφότεροι ἀπέκλινον μᾶλλον πρὸς τὸν 'Επιμελητὴν τῆς βασιλείας Πολυσπέρχοντα. 'Εν τούτοις αἱ δύο αὗται σατραπεῖαι ἦσαν ἀναγκαιόταται εἰς τὸν 'Αντίγονον, ὅστις δι'αὐτῶν καὶ μόνων ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην· ὅθεν ταύτας ἀπεφάσισε πρὸ πάντων νὰ καταλάβῃ· καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἀναγκάσας τὸν μὲν 'Αρριδαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν παρὰ τὴν Προποντίδα, ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Βιθυνίας, Κίον, τὸν δὲ Κλεῖτον νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ τὸν Πολυσπέρχοντα, παρ'οὗ διωρίσθη ναύαρχος τοῦ μακεδονικοῦ στόλου. Τότε, ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους 319, ἔφθασεν ὁ Κάσσανδρος εἰς τὸ τοῦ 'Αντιγόνου στρατόπεδον καὶ ἐπέμεινε νὰ ἐνεργήσωσιν ἰδίως ἐν'Ελλάδι κατὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος, συνήνεσε δὲ εἰς τοῦτο ὁ 'Αντίγονος, θεωρῶν συμφέρον ν'ἀπασχολήσῃ τὸν 'Επιμελητὴν ἐν Εὐρώπῃ.

'Αλλ' ὁ Πολυσπέρχων, νοήσας ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸν ἐντεῦθεν ἐπικρεμάμενον κίνδυνον, ἀπεφάσισεν, ὡς προείπομεν, νὰ καταλύσῃ ὅλα τὰ ἐν 'Ελλάδι ὑπὸ τοῦ 'Αντιπά-

τρου ἱδρυθέντα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, ἀφ' ὧν ἤλπιζε κυρίως ὁ Κάσσανδρος, νὰ προσοικειωθῇ δ' ἔτι μᾶλλον τοὺς Ἕλληνας ἀποκαθιστῶν ἐνταῦθα τὰ πράγματα ὅπως εἶχον ἐπὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου. Εἶχε λοιπὸν ἐκδώσει ἐπὶ τούτῳ, ἐν ὀνόματι τῶν βασιλέων, τὸ ἀκόλουθον ἀξιομνημόνευτον δόγμα· «Ἐπειδὴ συμβέβηκε τοῖς προγόνοις ἡμῶν πολλὰ τοὺς Ἕλληνας εὐεργετηκέναι, βουλόμεθα διαφυλάττειν τὴν ἐκείνων προαίρεσιν καὶ πᾶσι φανερὰν ποιῆσαι τὴν ἡμετέραν εὔνοιαν, ἣν ἔχοντες διατελοῦμεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πρότερον μὲν οὖν, Ἀλεξάνδρου μεταλλάξαντος ἐξ ἀνθρώπων καὶ τῆς βασιλείας εἰς ἡμᾶς καθηκούσης, ἡγούμενοι δεῖν ἐπαναγαγεῖν πάντας ἐπὶ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰς πολιτείας ἃς ὁ Φίλιππος ὁ ἡμέτερος πατὴρ κατέστησεν, ἐπεστείλαμεν εἰς ἁπάσας τὰς πόλεις περὶ τούτων. Ἐπεὶ δὲ συνέβη μακρὰν ἀπόντων ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τινάς, μὴ ὀρθῶς γινώσκοντας, πόλεμον ἐξενεγκεῖν πρὸς Μακεδόνας, καὶ κρατηθῆναι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν, καὶ πολλὰ καὶ δυσχερῆ ταῖς πόλεσι συμβῆναι· τούτων μὲν οὖν τοὺς στρατηγοὺς αἰτίους ὑπολάβετε γεγενῆσθαι. Ἡμεῖς δὲ τιμῶντες τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν κατασκευάζομεν ὑμῖν εἰρήνην, πολιτείας δέ, τὰς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ τἄλλα πράττειν κατὰ τὰ διαγράμματα τὰ πρότερον ὑπ' ἐκείνων γραφέντα. Καὶ τοὺς μεταστάντας ἢ φυγόντας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐκ τῶν πόλεων, ἀφ' ὧν χρόνων Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν διέβη, κατάγομεν, καὶ τοὺς ὑφ' ἡμῶν κατελθόντας πάντα τὰ αὑτῶν ἔχοντας καὶ ἀστασιάστους καὶ ἀμνησικακουμένους ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι πολιτεύεσθαι. Καὶ εἴ τι κατὰ τούτων ἐψήφιστο, ἄκυρον ἔστω πλὴν εἴ τινες ἐφ' αἵματι ἢ ἀσεβείᾳ κατὰ νόμον πεφεύγασι. Μὴ κατιέναι δὲ μηδὲ Μεγαλοπολιτῶν τοὺς μετὰ Πολυαινέτου ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντας, μηδ' Ἀμφισσεῖς, μηδὲ Φαρκαδωνίους, μηδὲ Ἡρακλεώτας (αἱ τελευταῖαι τρεῖς θεσσαλικαὶ πόλεις συνεμάχησαν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐν ἔτει 323-321· ἐν γένει δὲ ἅπαντες οἱ ἐνταῦθα ἐξαιρούμενοι τῆς ἀμνηστίας ὑπήγοντο εἰς τὴν τῶν χρόνων τούτων στάσιν). Τοὺς δ' ἄλλους καταδεχέσθωσαν πρὸ τῆς τριακάδος τοῦ Ξανθικοῦ μηνός (ἤτοι, κατὰ τοὺς νεωτέρους ὑπολογισμοὺς τοῦ Δρουσένου, ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου 319). Εἰ δέ τινα τῶν πολιτευμάτων Φίλιππος ἢ Ἀλέξανδρος ἀπέδειξαν ἑαυτοῖς ὑπεναντία, παραγινέσθωσαν πρὸς ἡμᾶς, ἵνα διορθωσάμενοι τὰ συμφέροντα καὶ ταῖς πόλεσι καὶ ἡμῖν πράττωσιν. Ἀθηναίοις δ' εἶναι τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου· Ὠρωπὸν δὲ Ὠρωπίους ἔχειν, καθάπερ νῦν. Σάμον δὲ δίδομεν Ἀθηναίοις, ἐπειδὴ καὶ Φίλιππος ἔδωκεν ὁ πατήρ. Ποιήσασθαι δὲ δόγμα πάντας τοὺς Ἕλληνας, μηδένα μήτε στρατεύειν μήτε πράττειν ὑπεναντία ἡμῖν· εἰ δὲ μή, φεύγειν αὐτὸν καὶ γενεάν, καὶ τῶν ὄντων στέρεσθαι. Προστετάχαμεν δὲ καὶ περὶ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν Πολυσπέρχοντι πραγματεύεσθαι. Ὑμεῖς οὖν καθάπερ καὶ πρότερον ὑμῖν ἐγράψαμεν, ἀκούετε τούτου. Τοῖς γὰρ μὴ ποιοῦσί τι τῶν γεγραμμένων οὐκ ἐπιτρέψομεν».

Τὸ διάταγμα τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου κατηργοῦντο τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἀνεκαλοῦντο οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐξορισθέντων, ἦτο βεβαίως ἐπιτήδειον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπιρροὴν τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις εἶχε συμπράξει μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἤδη ἀνατρεπομένης καταστάσεως τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ συγχρόνως τὸ δόγμα τοῦ Πολυσπέρχοντος ἔμελλε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἐπαγάγῃ γενικὴν καὶ φοβερὰν ἀναρχίαν διὰ τῶν μεταβολῶν καὶ ἀντεκδικήσεων τὰς ὁποίας προεκάλει. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἡ Ἑλλὰς κατέστη στάδιον πάλης μεταξὺ τῶν δύο μακεδόνων στρατηγῶν, δυνάμεθα ἐκ προοιμίου νὰ λάβωμεν ἔννοιάν τινα τῶν συμφορῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη περὶ τὰ τέλη τοῦ 319 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 318. Τὰ γεγονότα ὅμως ταῦτα ὀλίγον γνωρίζομεν, διότι ἀκριβεστέρας περὶ αὐτῶν εἰδήσεις δὲν ἔχομεν εἰμὴ μόνον ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι λαβόντες γνῶ-

Ο ΑΠΟΛΛΩΝ ΤΟΥ BELVÉDÈRE

(Μουσεῖον Βατικανοῦ· Ρώμη)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ» Α. Ε.

σιν τοῦ νέου βασιλικοῦ προστάγματος ἀπήτησαν ἀμέσως ἀπὸ τὸν Νικάνορα νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκ τῆς Μουνιχίας· ὁ δὲ οὐ μόνον τοῦτο δὲν ἔπραξεν ἀλλά, γινώσκων ἐπερχόμενον τὸν Κάσσανδρον, εἰς ὃν ἦτο ἰδίως ἀφωσιωμένος, κατέλαβε μετ' οὐ πολὺ καὶ τὰ τείχη καὶ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς.'Εκ τούτου ἐθορυβήθησαν οἱ 'Αθηναῖοι καὶ τὸ πλῆθος ἤρχισε νὰ ἀγανακτῇ κατὰ τοῦ Φωκίωνος, ὅστις, ἐνῷ ἦτο φίλος τοῦ Νικάνορος, μήτε νὰ προλάβῃ τὸ τόλμημα ἐκεῖνο μήτε νὰ ἐπανορθώσῃ γενόμενον ἠδυνήθη. 'Αλλ' ἤλπιζον ἤδη εἰς τὸν Πολυσπέρχοντα, ὅστις εἰσήλασε τῳόντι εἰς τὴν 'Ελλάδα μετ' ὀλίγον καὶ προεξέπεμψε τὸν υἱὸν 'Αλέξανδρον εἰς τὴν 'Αττικήν, μετὰ δυνάμεως, ἵνα ἐλευθερώσῃ τοὺς λιμένας. Τὸν 'Αλέξανδρον παρηκολούθουν πλεῖστοι 'Αθηναῖοι, ἐν μέρει φυγάδες ἄλλοτε γενόμενοι, ἐν μέρει πένητες ἀποδημήσαντες τῷ 322· παρεκτὸς δὲ τούτων καὶ οὐκ ὀλίγοι ξένοι, ἄτιμοι, δοῦλοι, δραπέται καὶ παντὸς εἴδους ἄλλοι τυχοδιῶκται, οἵτινες ὅλοι, ὡς ἀγαθοὶ ἀθηναῖοι πολῖται, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἤρχιζον ν' ἀποφασίζωσι περὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως. Ταῦτα βλέποντες οἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κυβερνήσαντες τὰ πράγματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Φωκίων, προσῆλθον πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον, ἐβεβαίωσαν ὅτι ἀφ' ἧς ὁ Νικάνωρ παρέστη ὡς ἀντίπαλος τῆς βασιλείας ἔπαυσαν πᾶσαν πρὸς τοῦτον σχέσιν, ἔδωκαν ὅμως συγχρόνως αὐτῷ νὰ νοήσῃ ὅτι νῦν μάλιστα, διὰ τὴν ἐνδεχομένην ὡς ἐκ τῆς ἐπανόδου τοσούτου παμμιγοῦς ὄχλου ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀπειλουμένην ἀπὸ θαλάσσης ἔφοδον τοῦ Κασσάνδρου, καλὸν ἦτο νὰ καταλάβῃ τοὺς λιμένας ἡ βασιλικὴ δύναμις. Τότε ὁ 'Αλέξανδρος κατελθὼν ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Πειραιῶς καὶ ἦλθεν ἐπανειλημμένως εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Νικάνορος. Οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει καὶ ἰδίως οἱ αὐτοχειροτόνητοι νέοι πολῖται, μαθόντες τὰς συνεντεύξεις ταύτας, θεωροῦντες ὅτι οὐδεμία ἐγίνετο προπαρασκευὴ πρὸς ἐκκένωσιν τῶν φρουρίων, ἠξεύροντες ὅτι καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ διεπραγματεύοντο πρὸς 'Αλέξανδρον ἐφοβήθησαν μήπως οἵ τε δύο μακεδόνες στρατηγοὶ καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ συμφωνήσαντες ἐπὶ τέλους καταλύσωσι τὴν μόλις ἀνακτηθεῖσαν ἐλευθερίαν τοῦ ὄχλου. Ὅθεν συγκροτήσαντες ἐκκλησίαν καθῄρεσαν τῆς στρατηγίας τὸν Φωκίωνα καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ 'Αγνωνίδου κατηγόρησαν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς ὀλιγαρχίας γεγονότας ἄρχοντας ἐπὶ προδοσίᾳ. 'Εκ τῶν κατηγορουμένων τούτων τινές, καὶ ἰδίως ὁ Καλλιμέδων καὶ ὁ Χαρικλῆς, ἐζήτησαν νὰ σωθῶσι διὰ φυγῆς, ὁ δὲ Φωκίων, ὁ 'Ηγήμων, ὁ Νικοκλῆς, ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι προσῆλθον εἰς τὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου στρατόπεδον, ὡς εἰς ἄσυλον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ 'Αλέξανδρος παρέπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα, γράψας ἐνταῦτῷ «ὅπως μηδὲν πάθωσιν οἱ περὶ Φωκίωνα τἀκείνου πεφρονηκότες καὶ νῦν ἐπαγγελλόμενοι πάντα συμπράξειν», ἐξαπέστειλαν ἀμέσως καὶ οἱ 'Αθηναῖοι πρεσβείαν πρὸς τὸν τῆς βασιλείας 'Επιμελητήν, ἐπιτετραμμένην νὰ κατηγορήσῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς περὶ τὸν Φωκίωνα.

Κατήγοροι καὶ κατηγορούμενοι κατέλαβον τὸν Πολυσπέρχοντα περὶ κώμην τινὰ τῆς Φωκίδος, Φάρυγας καλουμένην, καὶ ἐνταῦθα διεξήχθη ἡ δίκη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ 'Αρριδαίου Φιλίππου. 'Υπὸ χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐκάθισαν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φίλοι, πέριξ δὲ ἵσταντο Μακεδόνες πολλοὶ καὶ ξένοι. Οἱ κατήγοροι ἐπεθύμουν νὰ παραπεμφθῇ ἡ δίκη εἰς 'Αθήνας· καὶ τούτου ἕνεκα ὁ προϊστάμενος τῆς πρεσβείας 'Αγνωνίδης, ὠφεληθεὶς ἐκ τοῦ θορύβου ὅστις συνέβη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διὰ τὰς ἀμοιβαίας τῶν δύο μερίδων κατηγορίας, ἀνέκραξεν· «ἅπαντας ἡμᾶς εἰς μίαν ἐμβαλόντες γαλεάγραν 'Αθηναίοις ἀναπέμψατε λόγον ὑφέξοντας». Τούτους ἀκούσας τοὺς λόγους ὁ βασιλεὺς ἐγέλασεν· ἀλλ' οἱ περιεστῶτες Μακεδόνες καὶ οἱ ξένοι, οἵτινες ἐπεθύμουν νὰ μὴ στερηθῶσι τοῦ θεάματος· παρεκάλεσαν διὰ νεύματος τοὺς πρέσβεις νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐνταῦθα τὴν κατηγορίαν. Ὅθεν ἐξηκολούθησεν ἡ δίκη, Δὲν ὠφελήθησαν ὅμως πολὺ ἐκ τούτου οἱ κατηγορούμενοι,

διότι ὁ Πολυσπέρχων, διαφωνῶν πρὸς τὸν υἱὸν 'Αλέξανδρον, ἐθεώρει συμφέρουσαν τὴν καταστροφὴν τῶν ὀλιγαρχικῶν. Καὶ ἀπέδειξε τοῦτο καθ' ὅλην τὴν συζήτησιν, διακόψας πολλάκις τὸν Φωκίωνα ἀγορεύοντα, ἐπὶ τέλους μάλιστα κτυπήσας κατὰ γῆς τὴν βακτηρίαν ἐπέβαλε σιωπήν. Ἔπειτα τοῦ Ἡγήμονος εἰπόντος ὅτι φέρει μάρτυρα τῆς πρὸς τὸν δῆμον εὐνοίας αὐτοῦ τὸν Πολυσπέρχοντα ὁ 'Επιμελητὴς ὀργισθεὶς ἀπεκρίθη· «παῦσαί μου πρὸς τὸν βασιλέα καταψευδόμενος», ὁ δὲ βασιλεὺς ὥρμησε νὰ λογχίσῃ τὸν Ἡγήμονα, μόλις ἀναχαιτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος. Τελευταῖον ἐψηφηφόρησαν οἱ φίλοι καὶ ἀπεφήναντο ἐνόχους τοὺς περὶ τὸν Φωκίωνα· ὁ δ' 'Επιμελητὴς εἶπε πρὸς τοὺς πρέσβεις ὅτι, εἰ καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἐνοχῆς τῶν κατηγορουμένων, ἐπιτρέπει τὴν περὶ τούτων ἀπόφασιν εἰς τὸν δῆμον· καὶ συλλαβὼν αὐτοὺς ἀπέστειλε δεσμίους εἰς 'Αθήνας.

Ἦν δὲ μία τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Μαΐου μηνὸς 318, ὅτε ἅμαξαι κομίζουσαι τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους ἄνδρας καὶ ὑπὸ μακεδόνων στρατιωτῶν φρουρούμεναι εἰσῆλθον διὰ τῆς ἱερᾶς τῶν 'Αθηνῶν πύλης καὶ ἐκεῖθεν, ἐν τῷ μέσῳ ἀπείρου ὄχλου, ἐπορεύθησαν, διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἔμπροσθεν τῶν Προπυλαίων, πρὸς τὸ μέγα θέατρον τοῦ Διονύσου·θέαμα λυπηρόν! Αὐτοί, οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν πολιτῶν, οἱ πρὸ μικροῦ ἔτι πλούσιοι καὶ ἰσχυροί, ἅπαντες σχεδὸν εὐπατρίδαι καὶ εὐπαίδευτοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ γηραιός, ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς Φωκίων, ἐφέροντο δέσμιοι ὡς κοινοί τινες κακοῦργοι. 'Εκεῖ εἰς τὸ θέατρον ἐστάθη ἡ συνοδία μέχρις οὗ οἱ ἄρχοντες ἐπλήρωσαν τὴν ἐκκλησίαν, καλέσαντες καὶ δούλους καὶ ξένους, καὶ ἀτίμους καὶ ἑνὶ λόγῳ «πᾶσι καὶ πάσαις ἀναπεπταμένον τὸ βῆμα καὶ τὸ θέατρον παρασχόντες», λέγει ὁ καλὸς κἀγαθὸς Πλούταρχος. Σιγῆς δὲ γενομένης διὰ τοῦ κήρυκος ἀνεγνώσθη πρῶτον ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή, δι' ἧς ἐπετρέπετο ἡ κρίσις εἰς τοὺς 'Αθηναίους, ἐλευθέρους ἤδη καὶ αὐτονόμους ὄντας· καὶ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τὸ κατηγορητήριον ἔγγραφον, διαλαμβάνον ὅτι οἱ παρόντες Φωκίων, Νικοκλῆς, Θούδιππος, Ἡγήμων, Πυθοκλῆς, καὶ οἱ φυγόδικοι Καλλιμέδων, Χαρικλῆς, Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς «παραίτιοι γεγένηνται, μετὰ τὸν λαμιακὸν πόλεμον, τῆς τε δουλείας τῇ πατρίδι καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ δήμου καὶ τῶν νόμων». 'Αναστάντος δὲ τοῦ Φωκίωνος, ἵνα ἀπολογηθῇ, οἱ μὲν βέλτιστοι τῶν πολιτῶν ἤκουον αὐτοῦ εὐλαβῶς, συγκεκινημένοι καὶ δακρύοντες, ἀλλ' οἱ πολλοὶ τοσοῦτον ἐθορύβουν ὥστε ἡ φωνὴ αὐτοῦ παντάπασιν ἐκαλύπτετο. Τότε εἷς ἐτόλμησε νὰ παρατηρήσῃ ὅτι, ἐπιτρέποντος τοῦ βασιλέως τηλικαύτην κρίσιν εἰς τὸν δῆμον, καλὸν ἦτο νὰ ἀπέλθωσι τῆς ἐκκλησίας οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ξένοι, ἀλλὰ τότε ἐκμανεὶς ὁ ὄχλος ἀνέκραξε· «κάτω οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ οἱ μισόδημοι!». 'Επειδὴ δ' ἐξηκολούθει ὁ θόρυβος καὶ ὁ γέλως, ὥστε ἡ φωνὴ τοῦ κινδυνεύοντος οὐδόλως ἠκούετο, «Πότερον, εἶπεν ὁ Φωκίων ἀδίκως ἢ δικαίως ἀποκτεῖναι βούλεσθε ἡμᾶς;». 'Αποκριθέντων δέ τινων ὅτι δικαίως «Καὶ τοῦτο,· προσέθηκε, πῶς γνώσεσθε μὴ ἀκούσαντες;». 'Αλλὰ τούτων πάντων μόλις οἱ πλησίον ὄντες ἀντελαμβάνοντο, οἱ δὲ μακρότερον ἱστάμενοι δὲν ἠδύναντο διὰ τὸ μέγεθος τῆς κραυγῆς τῶν θορυβούντων νὰ νοήσωσι τὸν ἀγορεύοντα καὶ μόνον διέκρινον τὴν ἐναγώνιον χειρονομίαν τοῦ σεβασμίου στρατηγοῦ. Ὅθεν ὁ Φωκίων περὶ ἑαυτοῦ ἀπελπισθείς, ἀλλὰ θέλων τοὐλάχιστον νὰ σώσῃ τοὺς συγκατηγορουμένους, προσῆλθεν ἐγγυτέρω πρὸς τὸν ὄχλον καὶ ἀνεβόησεν· «Ἔστω ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἔνοχος καὶ ἄξιος θανάτου, δι' ὅσα ἔπραξα· ἀλλὰ τούτους, 'Αθηναῖοι, διατί θέλετε νά τους θανατώσετε, ἐνῷ κανὲν δὲν ἔπραξαν ἀδίκημα;»—«Διότι εἶναι φίλοι σου!» ἀνέκραξεν ὁ ἄθλιος ὄχλος. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Φωκίων ὑπεχώρησε καὶ ἐσιώπησε. Καὶ ἠθέλησαν μὲν ἔτι τινὲς τῶν φίλων νὰ συνηγορήσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀλλὰ διὰ τὴν κορυφωθεῖσαν ταραχὴν ἠναγκάσθησαν νὰ παύσωσι. Παρελθὼν δὲ ἤδη ὁ 'Αγνωνίδης εἰς μέσον ἀνέγνωσε

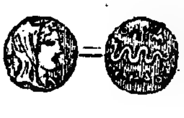
ψήφισμα διαλαμβάνον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία ἐφωτίσθη, ὁ δῆμος θέλει ἀποφασίσει διὰ χειροτονίας ἂν οἱ κατηγορούμενοι εἶναι ἔνοχοι καὶ ὅτι, ἂν καταχειροτονηθῶσι, θέλουσιν ἀποθάνει. Ἄλλοι ὅμως προέτεινον νὰ προστεθῇ εἰς τὸ ψήφισμα ὅτι ὁ Φωκίων θέλει ἀποθάνει στρεβλωθείς, καὶ ἐφώναξαν μάλιστα νὰ φέρωσι τὰ βασανιστήρια.Ἀλλ' ὁ Ἀγνωνίδης, βλέπων τὸν ἀρχηγὸν τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς Κλεῖτον δυσχεραίνοντα καὶ συγχρόνως νομίζων τὸ πρᾶγμα βάρβαρον καὶ μιαρόν, »ἀμμὴ τί θέλομεν κάμει τὸν Καλλιμέδοντα, εἶπεν, ὅταν τον συλλάβωμεν, ἐὰν σήμερον στρεβλώσωμεν τὸν Φωκίωνα;»— «Δὲν ἐρωτᾷς καλύτερον τί θέλομεν κάμει ἐσένα», ὑπεφώνησέ τις τῶν Ἀθηναίων. Χειροτονηθέντος λοιπὸν τοῦ ψηφίσματος ὅπως εἶχε, κατεδίκασεν ὁ ὄχλος, παμψηφεὶ σχεδόν, εἰς θάνατον τοὺς κατηγορουμένους, ὀρθῆς ἱσταμένης τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν πλείστων ἐστεφανωμένων, ὡς ἂν προέκειτο περὶ ἑορτῆς τινος καὶ πανηγύρεως. Μεθ' ὃ ἀπήχθησαν οἱ περὶ τὸν Φωκίωνα εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ ἐκεῖ, τῇ 10 Μαΐου, κατέλυσαν τὸν βίον, διὰ τῆς τοῦ κωνείου πόσεως, κατὰ τὸ πάτριον ἔθος, οἱ δὲ νεκροὶ αὐτῶν ἐρρίφθησαν ἄταφοι ἐκτὸς τῶν τῆς Ἀττικῆς ὁρίων.

Φωκίων (Βατικανὸν Μουσεῖον)

Ἡ τοιαύτη δίκη καὶ τελευτὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, καὶ μάλιστα τοῦ γηραιοῦ, τοῦ ἐναρέτου, τοῦ τοσαύτας τῇ πατρίδι προσενεγκόντος ὑπηρεσίας Φωκίωνος, εἶναι ἓν τῶν οἰκτροτέρων γεγονότων τῆς ἱστορίας ἡμῶν· τοσούτῳ μᾶλλον οἰκτρὸν ὅσῳ διεπράχθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινῆς παρακμῆς καὶ ἐκλύσεως. Βεβαίως αἱ πόλεις ἀδικοῦσι κατὰ δυστυχίαν πολλάκις καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως οὖσαι, ἀλλὰ τότε τὰ στίγματα ταῦτα ἐξαφανίζονται ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς δόξης καὶ τῆς εὐημερίας· ἐνῷ, ὁσάκις συμβαίνουσιν ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ θανάτου, προξενοῦσι τόσῳ πλείονα μελαγχολίαν ὅσῳ δικαιοῦσι τρόπον τινὰ τὴν ἐπερχομένην πτῶσιν.—Ἡ καταδίκη ἐκείνη τῶν ὀλιγαρχικῶν δὲν ἔσωσε τοὐλάχιστον, ὡς θέλομεν ἴδει, τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Πολυσπέρχοντα ὠφέλησε πολύ. Ὀλίγας μετὰ ταῦτα ἡμέρας ὁ

Κάσσανδρος, ὅστις ἀγνοοῦμεν διατί ἐβράδυνε τοσοῦτον νὰ προσέλθῃ, ἔφθασε τελευταῖον εἰς Πειραιᾶ, μετὰ 35 πλοίων καὶ 4.000 ὁπλιτῶν δοθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου. Καὶ κατέβη μὲν ἀμέσως ὁ Πολυσπέρχων εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐκ Φωκίδος, συνεπαγόμενος 30.000 μακεδόνων πεζῶν, 4.000 συμμάχων, 1000 ἱππεῖς καὶ 65 ἐλέφαντας, οἵτινες κατὰ πρῶτον τότε ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς κλασσικῆς ταύτης γῆς· ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκπορθήσῃ διὰ μιᾶς τὰ τείχη τοῦ λιμένος κατέλιπε τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον μετὰ μικρᾶς τινος δυνάμεως ἱππικοῦ ἵνα κατέχῃ τὴν χώραν, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθε μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, ἵνα παραλάβῃ αὐτόθι νέους συμμάχους διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῆς τῶν δημοκρατικῶν ἀνορθώσεως. Ἀπέτυχεν ὅμως καὶ εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην, διότι, ἀντιστάσης εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ τῆς Μεγάλης πόλεως, ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη γενναίως καὶ ἐπιτηδείως, ἀποβαλὼν τοὺς πλείστους τῶν ἐλεφάντων. Καί, ἐνῷ ὑφίστατο τὴν δευτέραν ταύτην ἧτταν, ἐλάμβανε ἁπανταχόθεν εἰδήσεις ἀπαισίας. Ὁ Πολυσπέρχων εἶχεν ἐλπίσει ὅτι ὁ Εὐμένης κεκτημένος ἤδη ἱκανὴν ἐν Κιλικίᾳ δύναμιν θέλει ὁρμήσει κατὰ τοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἀντιγόνου καὶ ἀποτρέψει αὐτὸν ἀπὸ πάσης κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐφόδου· ἤδη δ' ἐμάνθανεν ὅτι ὁ Εὐμένης, διὰ λόγους σπουδαίους, τοὺς ὁποίους βραδύτερον θέλομεν ἐκθέσει, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Συρίαν· ἐμάνθανεν ὡσαύτως ὅτι ὁ Κάσσανδρος εἶχεν ἐκπέμψει εἰς Ἑλλήσποντον καὶ Προποντίδα τὸν Νικάνορα μετὰ τοῦ ἐν Πειραιεῖ στόλου, ὅτι ὁ Νικάνωρ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Χαλκηδόνι καὶ ὅτι παντελῶς κατετρόπωσεν ἐν Βυζαντίῳ τὴν ὑπὸ τοῦ Κλείτου ἀγομένην ναυτικὴν τοῦ Ἐπιμελητοῦ δύναμιν· ἐμάνθανε τελευταῖον ὅτι πολλαὶ τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἀναφανδὸν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συνετάσσοντο ὅτι οὗτος εἶχε κυριεύσει ἐν τῷ μεταξὺ τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Σαλαμῖνα, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ πρὸ μικροῦ τοσοῦτον ὑπὲρ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐνθουσιασθέντες, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς ὅροις τοῦ νὰ ἔχωσι μὲν τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν καὶ τὰς προσόδους καὶ τὰς ναῦς αὐτῶν, φίλοι ὄντες καὶ σύμμαχοι τοῦ Κασσάνδρου, νὰ κρατήσῃ ὅμως οὗτος κατὰ τὸ παρὸν τὴν Μουνιχίαν, τὸ δὲ πολίτευμα νὰ ἀποβῇ αὖθις ἀριστοκρατικόν, μὴ ἐχόντων τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα εἰμὴ ἐκείνων ὅσων ἡ φορολογητέα περιουσία ἤθελε συμποσοῦται εἰς 1000 δραχ. τοὐλάχιστον, καὶ ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως νὰ ἐκλεχθῇ εἷς τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ἐπιφυλαττομένης τῆς τοῦ Κασσάνδρου ἐπικυρώσεως· προεχειρίσθη δὲ τοιοῦτος ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχε καταδικασθῇ ἐρήμην εἰς θάνατον.

Ἡ Ὀλυμπιὰς ἐπὶ μεταγενεστέρου νομίσματος.

Ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων κινδύνων αἴφνης ἀπειληθεὶς ὁ Πολυσπέρχων ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ καταλίπῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Μεγάλης πόλεως καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως εἰς Μακεδονίαν ἵνα προλάβῃ μὲν πᾶσαν τοῦ Ἀντιγόνου εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν, στρατολογήσῃ δὲ νέας δυνάμεις. Ἀλλ' ἔτι καθ' ὁδὸν εὑρισκόμενος ἔλαβε καὶ ἐκ Μακεδονίας εἰδήσεις δεινάς. Ἡ φιλόδοξος Εὐρυδίκη, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθει παρ' αὐτῇ ὁ Ἀρριδαῖος Φίλιππος, καταλαμβάνει τὴν ἀρχήν, συμμαχεῖ μετὰ τοῦ Κασσάνδρου, διορίζει αὐτόν, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, Ἐπιμελητὴν τοῦ Κράτους καὶ διατάσσει τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὸν στρατόν. Τότε ὁ Πολυσπέρχων τρέπεται κατ' ἀρχὰς πρὸς τὴν Αἰτωλίαν, ἀφ' ἧς ἔπειτα διέβη εἰς Ἤπειρον· ὁ δὲ Κάσσανδρος ἔρχεται περὶ τὰ τέλη τοῦ 318 εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐνισχυθεὶς αὐτόθι διὰ νέων δυνάμεων ἐπιστρέφει ἐν ἀρχῇ τοῦ 317 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχήν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Πολυσπέρχων συμμαχεῖ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Αἰακίδου,

παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐπανῆλθε πάλιν ἡ 'Ολυμπιὰς μετὰ τοῦ ἐγγόνου αὐτῆς 'Αλεξάνδρου, πρώτη ἐκείνου ἐξαδέλφη οὖσα· καὶ πάντες ἐπέρχονται ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν. 'Αντεπεξέρχεται μὲν ἡ Εὐρυδίκη κατ' αὐτῶν ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἀποποιοῦνται νὰ πολεμήσωσι τὴν μητέρα τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ πάντες προσέρχονται πρὸς τὴν 'Ολυμπιάδα, ἥτις, γενομένη οὕτω κυρία τῆς Μακεδονίας, συλλαμβάνει τόν τε 'Αρριδαῖον καὶ τὴν Εὐρυδίκην καὶ θανατώνει ἀμφοτέρους διὰ βασάνων οἰκτρῶν. Κατὰ δυστυχίαν, ἡ γυνὴ αὕτη, καίτοι γηράσασα, ἔσῳζεν ἅπασαν τὴν φυσικὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀγριότητα. "Οθεν ἐπιχειρεῖ καὶ ἄλλας φοβερὰς ἀντεκδικήσεις, φονεύει περὶ τοὺς ἑκατὸν φίλους τοῦ Κασσάνδρου, ἅπαντας ἐπιφανεῖς ὄντας τῆς χώρας ἄνδρας, καὶ κατορθοῖ, αὐτή, τῆς ὁποίας τὴν ἐπάνοδον μετὰ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως ἐχαιρέτισαν πρὸ μικροῦ οἱ Μακεδόνες, νὰ μισηθῇ ἤδη ὑπ' αὐτῶν. 'Εκ τούτου ὠφεληθεὶς ὁ Κάσσανδρος ἐπιστρέφει ἐξ 'Ελλάδος εἰς Μακεδονίαν, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 317, τυγχάνει αὐτόθι δεξιώσεως προθύμου καὶ πολιορκεῖ τὴν 'Ολυμπιάδα εἰς Πύδναν· μετὰ τῆς 'Ολυμπιάδος ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου τούτου ὁ νέος βασιλεὺς 'Αλέξανδρος, ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ρωξάνη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Φιλίππου (τοῦ πατρὸς τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου) Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐπιφανεῖς γυναῖκες. Καὶ ἐπῆλθε μὲν εἰς βοήθειαν τῆς Πύδνης ὁ Αἰακίδης ἀλλ' ὁ στρατὸς αὐτοῦ, δυσαρεστηθεὶς διότι ἐν μέσῳ χειμῶνι εἰς τηλικούτους ὑπεβάλλετο κινδύνους ἄνευ ὠφελήματός τινος, στασιάζει, καθαιρεῖ τὸν βασιλέα καὶ συμμαχεῖ μετὰ τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις πέμπει εἰς "Ηπειρον ἐπιμελητὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Λυκίσκον· ὥστε ἡ Πύδνα ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀντέχει μὲν ἐπί τινα χρόνον διὰ τὴν ὄντως ἡρωικὴν καρτερίαν τῆς ἀτρομήτου 'Ολυμπιάδος ἀλλὰ τελευταῖον, ἐν ἔαρι τοῦ 316, παραδίδεται εἰς τὸν Κάσσανδρον. 'Ο δὲ θανατώνει τὴν γηραιὰν μητέρα τοῦ μεγάλου βασιλέως, περιορίζει εἰς 'Αμφίπολιν τὸν νέον 'Αλέξανδρον, ἑξαετῆ ἤδη ὄντα, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ρωξάνην, ἀναγκάζει τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ ζητήσῃ ἄσυλον παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς, λαμβάνει σύζυγον τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄρχει ἔκτοτε ἀπολύτως τῆς Μακεδονίας, μὴ φέρων μὲν ἔτι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα ἀλλ' ἐξασκῶν ἅπαν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ὥστε καὶ πόλιν ἐπώνυμον, τὴν Κασσάνδρειαν, τότε ἔκτισεν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Παλλήνης, ἥτις μέχρι σήμερον φέρει τὸ τοῦ δυνάστου ἐκείνου ὄνομα, Κασσάνδρα καλουμένη. 'Η ἑνότης τῆς κληρονομίας τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου ἀπὸ λεπτοῦ ἐξηρτᾶτο νήματος, ἀπὸ τοῦ δεσμίου ἐκείνου παιδός, Τὰ δ' ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὴν 'Ασίαν συμβάντα, εἰς τῶν ὁποίων μεταβαίνομεν τὴν ἐξιστόρησιν, ἔμελλον ἔτι μᾶλλον νὰ ἐπιταχύνωσι τὸν κατακερματισμὸν τοῦ Κράτους.

Νόμισμα χάλκινον φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Κασσάνδρου, κοπὲν πρὶν οὗτος ἀναγορευθῇ βασιλεύς.

'Ο ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ἴσως τὸν σωματοφύλακα τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου Πύθωνα, ὅστις, κατὰ μὲν τὴν ἐπὶ Περδίκκου πρώτην τῶν χωρῶν διανομὴν προεχειρίσθη σατράπης τῆς μικρᾶς Μηδίας· μετὰ δὲ τὸν τοῦ Περδίκκου θάνατον ἀνηγορεύθη εἷς τῶν δύο 'Επιμελητῶν τοῦ κράτους, ἠναγκάσθη ὅμως ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ παραιτηθῇ τούτου τοῦ ἀξιώματος. Τότε, διορισθέντος 'Επιμελητοῦ τοῦ 'Αντιπάτρου καὶ γενομένης νέας χωρῶν διανομῆς ἐν Τριπαραδείσῳ, ὁ Πύθων διετήρησε μὲν τὴν σατραπείαν τῆς μικρᾶς Μηδίας, ἵν' ἀποζημιωθῇ δὲ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ 'Επιμελητοῦ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποβάλει, ἀνηγορεύθη πρὸς τούτοις γενικὸς διοικητὴς τῶν ἀνατολικωτέρων σατραπειῶν, ἤ, κατὰ Διόδωρον, στρατηγὸς τῶν ἄνω σατραπειῶν ἁπασῶν. ἂν καὶ κατ' ἄλλην γνώμην βραδύτερον ἐσφετερίσθη οἴκοθεν τὴν γενικὴν ταύτην διοίκησιν.

Ὁπωσδήποτε ἐν ἔαρι τοῦ 318, ἐνῷ ὁ μὲν Ἀντίγονος ἠσχολεῖτο ἔτι περὶ τὰς δυτικωτέρας ἐπαρχίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξέπεμπε τὸν Κάσσανδρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δ' Εὐμένης ἵστατο ἔτι ἐν Κιλικίᾳ, ὁ Πύθων ἐκεῖνος ἐβουλεύθη νὰ γίνῃ καθ' ὁλοκληρίαν κύριος τῶν ἄνω σατραπειῶν· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐμβαλὼν τὸ πρῶτον εἰς Παρθυαίαν συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε τὸν σατράπην αὐτῆς Φίλιππον, διορίσας ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Εὔδημον. Ἀλλὰ τότε ἑνοῦνται ὅλοι οἱ σατράπαι τῶν ἄνω χωρῶν, κατατροποῦσι τὸν Πύθωνα περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 318 καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ παρὰ τῷ Σελεύκῳ εἰς Βαβυλῶνα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Εὐμένης, καίτοι συνεκρότησεν ἀξιόλογον δύναμιν ἐν Κιλικίᾳ, δὲν ἦτο ὅμως ἔτι ἐνάμιλλος πρὸς τὸν Ἀντίγονον· ἔβλεπε τοῦτον πράττοντα ὡς ἂν ἐσκόπει νὰ περαιωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνταῦθα νὰ κρίνῃ τὸν ἀγῶνα· ᾐσθάνετο ὅτι διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοῦτο, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ κοινωνήσῃ ἀμέσως μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ προσλάβῃ ἐκεῖθεν νέας δυνάμεις, ἔχει ἀπαραίτητον χρείαν στόλου, οὗ ὅλως ἐστερεῖτο. Ὅθεν ἀπεφάσισε πρὸ πάντων νὰ εὕρῃ ἐκ παντὸς τρόπου στόλον· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐν ἔαρι τοῦ 318 ἐνέβαλεν εἰς Φοινίκην, ὑπὸ φρουρῶν τοῦ Πτολεμαίου κατεχομένην, ἐκυρίευσεν αὐτὴν εὐχερῶς, κατεσκεύασεν ἐν θέρει δύναμιν ναυτικὴν ἀξιόλογον καὶ ἤδη ἤλπιζεν ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος νὰ ἐπιπλεύσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν καί, ἑνωθεὶς ἐνταῦθα μετὰ τοῦ μακεδονικοῦ στόλου, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν κατὰ τῆς βασιλείας στάσιν, ὅτε αἴφνης βλέπει ἐπερχόμενον τροπαιοφόρον στόλον ἕτερον, τὸν στόλον τοῦ Ἀντιγόνου, τὸν πρὸ μικροῦ ἐν Βυζαντίῳ νικηφορήσαντα. Διότι ὁ Ἀντίγονος, καίτοι ἠδύνατο ἤδη ἀκωλύτως νὰ διαπεραιωθῇ εἰς Εὐρώπην, μαθὼν ὅμως τὰ παρὰ τοῦ Εὐμένους ἐνεργούμενα, δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ καταλίπῃ ὄπισθέν του τοιοῦτον πολέμιον, καί, μεταβαλὼν ἀμέσως σχέδιον, παραδίδει τὴν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀρχὴν εἰς τὸν σατράπην Καρίας Ἄσανδρον, ἀναχωρεῖ μετὰ 20.000 πεζῶν καὶ 4.000 ἱππέων ἀπὸ τῶν περὶ Ἑλλήσποντον χωρῶν ἐπὶ Κιλικίαν, καὶ ἐκπέμπει συγχρόνως τὰ πλοῖα αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἐκεῖ παράλια. Ἅμα δ' ἐμφανισθείσης τῆς τροπαιούχου ταύτης δυνάμεως οἱ Φοίνικες ἐγκαταλείπουσι τὸν Εὐμένη καὶ παραδίδονται εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ.

Τὰ κατὰ τὸν Εὐμένη ἀπέβησαν ἐντεῦθεν δεινότατα· διότι στερηθεὶς τοῦ στόλου ἀπέβαλε πάντα τρόπον κοινωνίας μετὰ τῆς Εὐρώπης· ἰδίαν ἀξιόμαχον πρὸς τὸν Ἀντίγονον δύναμιν δὲν εἶχε· σύμμαχον δὲν ἔβλεπε κανένα πιθανόν, οὔτε ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ οὔτε ἐν Φοινίκῃ. Πᾶς ἄλλος ἤθελε περιέλθει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἀγῶνος εἶναι ματαία καὶ ὅτι καιρὸς εἶναι νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος, συνθηκολογῶν πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἦτο πάντοτε πρόθυμος νὰ συμφιλιωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ πολυμήχανος Καρδιανὸς δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον ἔμελλε νὰ κρατήσῃ ὀρθὴν τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ βασιλικὴν σημαίαν. Μὴ βλέπων τί ἔχει ἤδη νὰ πράξῃ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ ἐτράπη ἀπὸ Φοινίκης πρὸς τὰς ἀνατολικωτέρας χώρας, ὅπου ἤξευρε τοὺς σατράπας συνασπισθέντας, ἐν ὀνόματι τῆς βασιλείας, κατὰ Πύθωνος καὶ Σελεύκου καὶ διελθὼν διὰ τῆς Κοίλης Συρίας, παρεχείμασεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Ἐντεῦθεν συνεννοήθη πρὸ πάντων μετὰ τοῦ Πύθωνος καὶ τοῦ Σελεύκου, προσκαλέσας αὐτοὺς «βοηθεῖν τοῖς βασιλεῦσι», συντασσόμενοι μετ' αὐτοῦ, στρατηγοῦ ὄντος τῆς Ἀσίας, κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν ὅτι εἶναι μὲν ἕτοιμοι νὰ ὑπηρετήσωσι τοὺς βασιλεῖς, ὄχι ὅμως καὶ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἄνδρα καταδικασθέντα εἰς θάνατον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων· καὶ ἐν ταὐτῷ διεμήνυσαν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἐπερχόμενος κατόπιν τοῦ Εὐμένους ἦτο ἤδη ἐν Μεσοποταμίᾳ, νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Εὐμένης, εἰσελθὼν ἐν ἀρχῇ τοῦ 317 εἰς Σουσιανήν, προσεκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς τῶν ἄνω σατραπειῶν ἡγεμόνας, Πευκέστην τὸν Περσίδος (ἄλλοτε σωματοφύλακα τοῦ Ἀλεξάνδρου διατελέσαντα), Τληπόλεμον Καρμανίας, Σιβύρτιον Ἀραχωσίας, Ἀνδρόβαζον σταλέντα παρὰ τοῦ σατράπου

Παροπαμισαδῶν Ὀξυάρτου, Στάσανδρον Ἀρίας καὶ Εὔδημον Ἰνδικῆς, οἵτινες προσῆλθον τῳόντι εἰς Σουσιανήν, ἄγοντες ἐν ὅλοις 11.200 πεζούς, 4.600 ἱππεῖς καὶ 125 ἐλέφαντας, εἰς οὓς μετ' ὀλίγον ὁ Πευκέστης προσέθηκεν ἔτι, ἐκ Περσίδος προσαγαγών, 10.000 τοξότας. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε καὶ ὁ Εὐμένης, προσλαβὼν καθ'ὁδὸν τὸν τῆς Μεσοποταμίας σατράπην Ἀμφίμαχον, 15.000 πεζούς, ἐν οἷς τοὺς ἀηττήτους ἀργυράσπιδας, καὶ 2.800 ἱππεῖς, ἡ ὅλη αὐτοῦ δύναμις ἀπέβη λόγου ἀξία. Καὶ ἦλθον μὲν εἰς μέσον ἔριδές τινες περὶ ἡγεμανίας· ἰδίως ὁ Πευκέστης ἀπήτει ν'ἀναγνωρισθῇ αὐτὸς ἀρχηγός· ἀλλ'ὁ Εὐμένης κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐπιτηδείου αὐτοῦ τρόπου νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δυνάμει τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων αὐτὸς καὶ μόνος εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τοὺς ἐν Σούσοις περιλιπομένους ἔτι θησαυρούς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀντίγονος, περὶ Μάιον τοῦ 317, ἀναζεύξας ἐκ Μεσοποταμίας, ἡνώθη ἐν Βαβυλῶνι μετὰ τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Πύθωνος, μεθ' ὧν συνετάσσετο καὶ ὁ στρατηγῶν τοῦ στόλου περιώνυμος Νέαρχος, διέβη τὸν Τίγριν, προήλασεν εἰς Σοῦσα, καί, ἐπειδὴ ὁ ἐνταῦθα φρουρῶν τοὺς θησαυροὺς Ξενόφιλος ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ αὐτούς, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Σέλευκον τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς ἄκρας τῆς πόλεως ἐκείνης. Αὐτὸς δὲ ὥρμησε μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ διερχόμενος ἐν μέσῳ τοῦ θέρους τὰ πεδία τῆς Σουσιανῆς ὑπέστη πολλὰς ζημίας, καὶ ἔπειτα περὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Κοπράτου, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους,ἔπαθεν ἧτταν δεινήν,καθ' ἣν ἀπέβαλε περὶ τοὺς 8.000 ἄνδρας, τοὺς μὲν φονευθέντας, τοὺς δὲ αὐτομολήσαντας· ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρὰν μέχρι Μηδίας ὑποχώρησιν, ἥτις ἐπήνεγκεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ νέας ζημίας καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἀληθῆ ἀπόγνωσιν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν καρτερίαν καὶ τὴν δεξιότητα τοῦ Ἀντιγόνου ἔφθασαν τελευταῖον εἰς Μηδίαν, τὴν σατραπείαν τοῦ Πύθωνος, οἱ καταπεπονημένοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, καὶ εὗρον ἐκεῖ ἀσφάλειαν καὶ ἀναψυχὴν καὶ πόρους δαψιλεῖς, τοὺς ἐν Ἐκβατάνοις σῳζομένους ἔτι μεγάλους θησαυρούς.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐμένη, μαθόντες τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Ἀντιγόνου μέχρι Μηδίας, περιέστησαν εἰς πολλὴν περὶ τοῦ πρακτέου ἀμφιβολίαν. Ὁ μὲν Εὐμένης ἤθελε νὰ ὁρμήσωσι κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, νὰ γίνωσι κύριοι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, νὰ συνενωθῶσιν ἐκεῖθεν μετὰ τῶν βασιλέων, καὶ οὕτω παντοδύναμοι γενόμενοι νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς βασιλείας πολεμίους. Ἀλλ' οἱ σατράπαι, ἰδίως κηδόμενοι περὶ τῶν σατραπειῶν αὐτῶν ἀπέκρουσαν παντὶ σθένει τὸ τολμηρὸν ἐκεῖνο βούλευμα, ἰσχυρίσθησαν ὅτι δέον πρὸ πάντων νὰ κατατροπωθῇ ὁ Ἀντίγονος, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ καταδιωχθῇ εἰς τὰς ὀρεινὰς τῆς Μηδίας χώρας, προέτειναν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς Περσίδα, τὴν τοῦ Πευκέστου σατραπείαν. Ὑπερίσχυσε λοιπὸν ἡ γνώμη αὕτη, καὶ ὁ στρατός, μεταβὰς εἰς Περσέπολιν, ἔτυχεν αὐτόθι λαμπρᾶς ὑπὸ τοῦ Πευκέστου δεξιώσεως, ὅστις ἠγωνίσθη πάλιν, δι' εὐωχιῶν καὶ δώρων, νὰ σφετερισθῇ τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονίαν· ἀλλ' ὁ Εὐμένης ἐματαίωσε καὶ ἤδη τὴν ῥᾳδιουργίαν ταύτην, μετ' οὐ πολὺ δέ, διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἠσφαλίσθη ἔτι μᾶλλον τὸ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ κράτος τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρός. Τῳόντι κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 317 ἔφθασεν ἀπροσδοκήτως εἰς Περσέπολιν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἀναπαύσας καὶ ἐπιρρώσας τὸν στρατὸν ἐν Μηδίᾳ ἐπέρχεται εἰς τὴν Περσίδα· τὸ δὲ δεινότερον, συνέπεσε νὰ νοσήσῃ τότε ὁ Εὐμένης ἐκ πυρετοῦ ἰσχυροῦ, ὥστε τὰ βασιλικὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἐν κινδύνοις εἶχον πεποίθησιν, παντάπασιν ἠθύμησαν. Κατ' εὐτυχίαν ἤρχισε μετ' ὀλίγον νὰ ἀναλαμβάνῃ καὶ ἠδυνήθη νὰ διατάξῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν, παρακολουθῶν αὐτὸς ἐν φορείῳ, διότι ἦτο ἔτι παντελῶς ἀδύνατος.Καὶ ἐπλησίασαν οὕτως οἱ δύο στρατοί,

ἡ δ' ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν σατραπῶν, ὑπερβαλοῦσα τελευταίους τινὰς λόφους, εὗρεν αἴφνης ἀντικρὺ αὐτῆς τοὺς πολεμίους εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντας. 'Αλλ' ἅμα αἱ πρῶται τῶν ἀργυρασπίδων τάξεις κατεῖδον τὴν λάμψιν τῶν χρυσῶν ὅπλων τοῦ ἀντιπάλου ἀγήματος καὶ τοὺς πύργους τῶν ἐλεφάντων καὶ τὰς πορφύρας δι' ὧν ἐκοσμοῦντο τὰ θηρία εἰς μάχην ἀγόμενα, ἐπιστήσασαι διὰ μιᾶς τὴν πορείαν και τὰ ὅπλα πρὸς τὴν γῆν ἐρείσασαι, ἐβόησαν ὅτι δὲν προχωροῦσι βῆμα, ἐὰν δὲν προσέλθῃ ὁ στρατηγός. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Εὐμένης διέταξε ν' ἀνακομίσωσιν αὐτὸν δρομαίως πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ προφθάσας καὶ ἀποκαλύψας τὰς ἑκατέρωθεν αὐλαίας τοῦ φορείου προέτεινε τὴν δεξιὰν χαιρετίζων τοὺς συναγωνιστάς. Οἱ δέ, ἅμα εἶδον αὐτόν, εὐθὺς ἀσπασάμενοι μακεδονιστὶ τῇ φωνῇ ἀνύψωσαν τὰς ἀσπίδας καὶ ἐπεκρότησαν διὰ τῶν σαρισσῶν καὶ ἠλάλαξαν, προκαλούμενοι ἤδη τοὺς πολεμίους, διότι ἔχουσι παρόντα τὸν ἡγεμόνα. Καὶ ὁ Εὐμένης παρευθύς, ἄνω καὶ κάτω κομιζόμενος, παρέταξε τὸν στρατὸν ὡς ἐπὶ μάχην, ὥστε ὁ 'Αντίγονος, ὅστις ἀκούσας ἐκεῖνον νοσοῦντα ἐπήρχετο βέβαιος νὰ καταβάλῃ τοὺς λοιποὺς εὐχερῶς, ἰδὼν νῦν ἀπροσδοκήτως τὴν θαυμαστὴν ταύτην διάταξιν ἐξεπλάγη· μετ' ὀλίγον ὅμως, παρατηρήσας ἐπιμελέστερον διέκρινε τὸ φορεῖον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κέρατος εἰς τὸ ἄλλο μεταφερόμενον, καὶ τότε γελάσας μεγάλῃ τῇ φωνῇ, καθὼς συνήθιζεν, εἶπε πρὸς τοὺς φίλους·«Τοῦτο λοιπὸν τὸ φορεῖον εἶναι τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἀντεπεξῆλθε καθ' ἡμῶν», καὶ διέταξεν εὐθὺς νὰ ἀπαγάγωσιν ὀπίσω τὴν δύναμιν καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ νὰ στρατοπεδεύσωσι. Μετά τινας ἡμέρας μάλιστα ἠθέλησε νὰ ἐκχωρήσῃ ὅλως ἐκ τῆς Περσίδος εἰς Γαβιηνὴν τῆς Σουσιανῆς, χώραν πλουσίαν ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ διαχειμάσῃ κοινωνῶν προχείρως μετὰ τοῦ ἐν Σούσοις ἔτι διατρίβοντος Σελεύκου. 'Αλλὰ τοῦ Εὐμένους νοήσαντος τὸ βούλευμα καὶ ἐπιχειρήσαντος νὰ κόψῃ τὴν δίοδον τοῦ ἀντιπάλου συνέβη ἐντεῦθεν σύγκρουσις μεγάλη καὶ πεισματώδης. Ἡ τοῦ 'Αντιγόνου δύναμις ἦτο καθυπερτέρα τῆς τοῦ Εὐμένους· οὐδὲν ἧττον ὁ ἀγὼν ἀπέβη ἄκριτος, διότι ἑκάτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὸ πεδίον τῆς μάχης. Καὶ ἀπέβαλε μὲν ὁ 'Αντίγονος πολὺ πλείονας ἄνδρας ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὸν Εὐμένη τοσοῦτον ἐξησθένησαν ὥστε οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ἐκείνου ὑποχώρησιν, ἀπελθόντος ἤδη ἀνενοχλήτως αὖθις εἰς Μηδίαν, ἐνῷ ὁ Εὐμένης ἔμεινε νὰ διαχειμάσῃ εἰς Γαβιηνήν.

'Ενταῦθα παρελθόντος τοῦ κινδύνου ἠλαττώθη αὖθις τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ Εὐμένους ἀξίωμα· ὁ στρατὸς παρεδόθη εἰς πολλὴν βίου ἀκολασίαν· τὰ δὲ διάφορα αὐτοῦ σώματα ἐπὶ τοσοῦτον διεσκεδάσθησαν, ὥστε τινὰ ἐξ αὐτῶν κατήντησαν ν' ἀπέχωσιν ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμερῶν ἕξ. Ὁ 'Αντίγονος ἐμάνθανε ταῦτα πάντα καὶ ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἀφροσύνην τῶν ἀντιπάλων, ἐπιπίπτων ἐν μέσῳ χειμῶνι κατ' αὐτῶν ἀδοκήτως. Ἡ χώρα τῆς Μηδίας ἐν ᾗ οὗτος ἐστάθμευεν ἀπεῖχεν ἀπὸ τῆς Γαβιηνῆς ἐν ᾗ διέτριβον οἱ πολέμιοι, διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους διερχομένης, σταθμοὺς 25· ἀλλὰ πρὸ τοῦ ὄρους ἐξαπλοῦται πεδίον εὐρὺ ἄδενδρον, ἄνυδρον, ἀκατοίκητον, ἀληθὴς ἐρημία. Διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἀπεφάσισεν ὁ 'Αντίγονος νὰ πορευθῇ, διότι δι' αὐτῆς ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων ἐντὸς 8 μόνον ἡμερῶν καὶ νὰ κατατροπώσῃ αὐτοὺς πρὶν λάβωσι καιρὸν νὰ συναθροισθῶσιν.

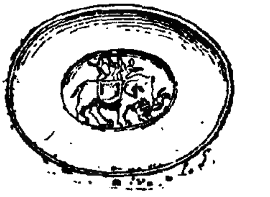
'Επὶ τούτῳ παρηγγέλθησαν τὰ στρατεύματα νὰ εἶναι ἕτοιμα πρὸς ἀνάζευξιν, νὰ προπαρασκευάσωσι δέκα ἡμερῶν τροφὰς διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους καὶ νὰ προμηθευθῶσι 10.000 ἀσκοὺς ποσίμου ὕδατος. Ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο ὅτι μέλλουσι νὰ ἀπέλθωσιν εἰς 'Αρμενίαν, ὅτε αἴφνης περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 317 κατῆλθον εἰς τὴν ἔρημον. Ἵνα μὴ κατανοηθῶσι δὲ ἐπερχόμενοι, διετάχθησαν νὰ μὴ καίωσι πυρὰ κατὰ τὰς νυκτερινὰς στρατοπεδείας, εἰ καὶ τοσοῦτον ψυχρὰς οὔσας διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Καὶ ἐπορεύθησαν

οὕτως ἐπιπόνως ἐπὶ πέντε ἡμέρας· ἀλλὰ τότε τὸ ψῦχος ἀπέβη ἀφόρητον, ὥστε ἐδέησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ ἀνάψωσι πῦρ, διότι ἄλλως ἅπαντες ἐκινδύνευον ν' ἀπολεσθῶσι. Τότε ὅμως οἱ κατὰ τὰ πέριξ ὄρη οἰκοῦντες εἶδον τὸ κατάφωτον ἐκεῖνο σῶμα ἐν μέσῃ ἐρήμῳ καὶ ἔσπευσαν νὰ ἀναγγείλωσι τὸ γεγονὸς εἰς τοὺς περὶ Πευκέστην καὶ Εὐμένη. Ἡ ἀγγελία διὰ καμήλων δρομάδων κομισθεῖσα τάχιστα κατετάραξε τοὺς σατράπας. Ἐντὸς 4 ἡμερῶν ἠδύνατο νὰ καταφθάσῃ ὁ πολέμιος, αὐτοὶ δὲ μόλις ἐντὸς 6 ἠδύναντο νὰ συνενώσωσιν ἁπάσας τὰς δυνάμεις· ὅθεν πολλὴ ἐπεκράτησεν ἀμηχανία, ὁ δὲ Πευκέστης προέτεινε νὰ ὑποχωρήσωσι μέχρις οὗ κατορθωθῇ ἡ ἕνωσις αὕτη. Τελευταῖος ἀνέστη ὁ Εὐμένης καὶ εἶπεν ὅτι ὁ κίνδυνος ἐπέστη διὰ τὸν ἄφρονα ἐπὶ τῆς παραχειμασίας διασκορπισμόν, καθ' οὗ οὗτος εἶχεν τοσοῦτον ἀντισταθῆ· ὅτι ὅμως ὑπάρχει ἔτι τρόπος θεραπείας, ἂν ὑπακούσωσιν εἰς τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ· ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀνακληθῇ ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀντιγόνου ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας, ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ κατορθωθῇ ἡ τοῦ στρατοῦ συμπύκνωσις, καὶ τότε ἐπιπίπτοντες ἐπὶ τοὺς καταπεπονημένους ἕνεκα τῆς πορείας ἐκείνης πολεμίους εὐχερῶς δύνανται νὰ κατατροπώσωσιν αὐτούς. Πάντες ἐθαύμασαν τὸ παράδοξον τῆς γνώμης καὶ ὑπέσχοντο νὰ ὑπακούσωσιν. Ὁ δὲ πέμψας ἀμέσως πρὸς τοὺς ἀπόντας ἡγεμόνας ταχυδρόμους κομίζοντας παραγγελίαν νὰ φθάσωσιν ὅτι τάχιστα εἰς τὸ κράσπεδον τῆς ἐρήμου διέταξε τοὺς παρόντας νά τον ἀκολουθήσωσι μεθ' ὅλων τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν. Καὶ φθάσας εἰς μετέωρόν τινα χῶρον ἐστραμμένον ἐπὶ τὴν ἔρημον καὶ πανταχόθεν ὁρατὸν ἔθετο ἐνταῦθα τὰ σημεῖα στρατοπέδου μεγάλου περιλαμβάνοντος ἑβδομήκοντα σταδίων περιφέρειαν, καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ ἀνάπτωσι καθ' ἑκάστην νύκτα πυρὰ πολλά, ὥστε μακρόθεν νὰ ἔχῃ τὸ κατασκεύασμα ὄψιν ἀληθινῆς στρατοπεδείας. Τούτων γενομένων, οἱ κάτοικοι ἑτέρων τινῶν παρακειμένων ὀρέων, φίλοι ὄντες τοῦ Πύθωνος τῆς Μηδίας καὶ πρῶτοι ἀπατηθέντες κατέδραμον εἰς τὸ πεδίον καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Ἀντίγονον ὅτι στρατὸς μέγας εἶναι ἕτοιμος νά τον ὑποδεχθῇ. Ἔβλεπον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον στρατηγοὶ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν πυρῶν, ὥστε δὲν ἐδίσταζαν νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ Εὐμένης ἐγκαίρως πληροφορηθεὶς τὸ βούλευμα αὐτῶν προέφθασε νὰ συγκεντρώσῃ αὐτόθι ἅπαντα τὸν στρατόν. Ὅθεν ὁ Ἀντίγονος, μὴ νομίζων φρόνιμον νὰ ἐπέλθῃ μετὰ ταγμάτων ὑπὸ τοσούτῳ δυσχεροῦς πορείας καταβεβλημένων ἐπὶ ἀντιπάλους πρὸ ἡμερῶν ἑτοίμους καὶ ἀναπαυομένους, ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ὁδὸν ἧς εἶχεν ἤδη διέλθει ὑπὲρ τὸ ἥμισυ· καὶ τραπεὶς ἐν τῷ ἅμα δεξιᾷ ἐβάδισε πρὸς τὴν λεωφόρον, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ὑπῆρχον πολλαὶ πόλεις καὶ κῶμαι, ὅπου οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ εὕρωσι πᾶσαν ἀναψυχὴν καὶ προμήθειαν. Μεταβαλὼν δὲ οὕτω πορείαν ἐθαύμαζε πῶς τὸ μέγα ἐκεῖνο στρατόπεδον οὐδὲν ἔδιδε σημεῖον ζωῆς καὶ οὐδεμίαν τοὐλάχιστον καταδίωξιν ἐπεχείρησεν. Ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν οἰκουμένην χώραν ἐξηγήθησαν τὰ πάντα· οἱ πέριξ φίλοι ὀρεινοὶ ὡμολόγησαν ὅτι κατ' ἀρχάς, διὰ τὰ πολλὰ ταῦτα πυρά, ἐπίστευσαν εἰς τὴν ὕπαρξιν μεγάλου στρατοῦ, ἀλλὰ νῦν, μηδὲν ἕτερον τεκμήριον βλέποντες τῆς παρουσίας ἀξιολόγου δυνάμεως, πείθονται μᾶλλον ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους στρατόπεδον στρατιώτας δὲν ἔχει. Οὐδὲν ἧττον τὸ βούλευμα τοῦ Ἀντιγόνου ἐματαιώθη ἤδη· καὶ οὗτος σφόδρα ὀργισθεὶς διότι τοσοῦτον οἰκτρῶς κατεστρατηγήθη ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου κρίσιμόν τινα μάχην.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνέρρευσαν ἁπανταχόθεν περὶ τὸν Εὐμένη τὰ διάφορα τοῦ στρατοῦ σώματα· μόνοι οἱ ἐλέφαντες ἔλειπον ἔτι, ὁ δ' Ἀντίγονος, μαθὼν ὅτι ἐκεῖ που πλησίον διατρίβουσι μεμονωμένοι πάσης βοηθείας, ἤλπισεν ὅτι δύναται, αἰφνιδίως καὶ ραγδαίως ἐπιπίπτων, νὰ ἀφαιρέσῃ τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων τὸ κύριον ἐκεῖνο αὐτῶν ὅπλον. Ἐκπέμπει λοιπὸν ἐπὶ τούτῳ 2.200 ἐλαφροὺς ἱππεῖς καὶ ὅλους τοὺς ψιλοὺς πεζούς. Ἀλλὰ

τὸν ἄγρυπνον Εὐμένη οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ κίνδυνος· ὑποπτεύσας τί ἐβουλεύετο ὁ ἀντίπαλος προεξέπεμψε καὶ οὗτος 1.500 ἱππεῖς λογάδας καὶ 3.000 πεζοὺς ἐκ τῶν ψιλῶν, εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐλεφάντων. Καὶ εἶχον ἤδη προφθάσει οἱ πολέμιοι, εἶχον τρέψει τοὺς ὀλίγους ἱππεῖς ὅσοι ἐφρούρουν τὰ θηρία καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἐπέτυχε τὸ πραξικόπημα, ὅτε αἴφνης ἐπιφανεῖσα ἡ τοῦ Εὐμένους ἐπικουρία ἀνέσωσε τοὺς ἐλέφαντας καὶ ἀνεκόμισεν αὐτοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον.

Οὕτω διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς προνοίας τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀπηλλάγη ὁ στρατὸς ἀπὸ καταστροφῆς βεβαίας, ἠνωρθώθησαν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων στρατηγῶν, συνηθροίσθησαν ἐπὶ ἓν πᾶσαι αἱ δυνάμεις καὶ ἀνεσώθησαν οἱ ἐλέφαντες. Πάντες ἀπεθαύμαζον τὸν μέγαν ἡγεμόνα· καί, ἐπελθούσης ἤδη τῆς κρίσεως τοῦ ἀγῶνος, πάντες ἀπήτησαν εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ ἀνατεθῇ ἡ ὑπερτάτη διεύθυνσις· πάντες ἐκτὸς τῶν στρατηγῶν, οἵτινες φθονοῦντες τὴν ὑπεροχὴν ταύτην καὶ ἀγανακτοῦντες διότι ἀναγκάζονται αὖθις νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ξένον, ὥς τον ἔλεγον, συνώμοσαν νὰ θανατώσωσιν αὐτὸν ἅμα ἀπαλλαγέντες τοῦ Ἀντιγόνου διὰ τῆς τελευταίας ταύτης μάχης. Προΐσταντο δὲ τῆς ἐπιβουλῆς οἱ τῶν ἀργυρασπίδων ἡγεμόνες Ἀντιγένης καὶ Τεύταμος. Ὁ Εὐμένης ἔμαθε τὰ ἐνεργούμενα, ἀλλὰ δὲν ἐπτοήθη. Ἀπελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ εἶπε μόνον πικρῶς εἰς τοὺς φίλους ὅτι «ἐν πανηγύρει θηρίων ἀναστρέφεται», ἔγραψε τὴν διαθήκην του, ἔσχισε καὶ ἠφάνισε τὰ γράμματά του, ἵνα μή, τελευτήσαντος αὐτοῦ, προκύψωσι συκοφαντίαι καὶ κίνδυνοι διὰ τοὺς γράψαντας, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀγωνισθῇ τὸν προκείμενον ἀγῶνα, εὔελπις ἔτι ὅτι νικήσας θέλει ματαιώσει τῶν ἀγνωμόνων συστρατήγων τὰ ἐπιβουλεύματα. Καὶ ἀντιπαρετάχθησαν λοιπὸν οἱ δύο στρατοί, ὁ μὲν τοῦ Ἀντιγόνου συγκείμενος ἐξ 22.000 πεζῶν, ἱππέων δὲ 9.000 καὶ ἐπέκεινα, καὶ 65 ἐλεφάντων· ὁ δὲ τοῦ Εὐμένους συμποσούμενος εἰς 36.700 πεζούς, 6.500 ἱππεῖς καὶ 114 ἐλέφαντας. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τελευταίου ἦτο πρόδηλος· διότι εἶχε μὲν ἱππικὸν ὀλιγώτερον ἀλλὰ πεζικὸν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότερον καὶ ἐλέφαντας σχεδὸν διπλασίους· τὸ δὲ πάντων σπουδαιότερον, εἶχε τοὺς παλαιμάχους ἐκείνους ἀργυράσπιδας, οἵτινες ἐλογίζοντο ἀήττητοι, καὶ τοσαύτην ἔπνεον ἀγανάκτησιν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὥστε ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς μάχης διὰ μακεδόνος ἱππέως προεκπεμφθέντος ἐπὶ τὴν φάλαγγα τοῦ Ἀντιγόνου ἤλεγξαν αὐτὴν πικρῶς, ἀναβοήσαντες· «ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν, ὦ κακαὶ κεφαλαί, τολμᾶτε νὰ ἄρετε χεῖρας, τοὺς μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου τὰ ὅλα κατειργασμένους;». Γενομένου δὲ τοῦ κηρύγματος τούτου, παρὰ μὲν τοῖς ἐναντίοις ἠκούσθησαν φωναὶ δυσχερεῖς ὅτι ἀναγκαζόμενοι διαμάχονται πρὸς συγγενεῖς καὶ πρεσβυτέρους, οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐμένη ἐνθουσιωδῶς ἀνεβόησαν νὰ φέρῃ αὐτοὺς τὴν ταχίστην ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Τὰ πάντα λοιπὸν προεμήνυον νίκην λαμπράν· ἀλλ' ἔμελλε νὰ ματαιώσῃ τὰς χρηστὰς ταύτας προσδοκίας ἡ προδοσία τῶν ἄλλων στρατηγῶν, οἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ περιποιήσωσι νέον εἰς τὸν μισητὸν Εὐμένη θρίαμβον. Τρόντι εὐθὺς ἀρξαμένης τῆς μάχης ὁ Πευκέστης ἐγκαταλείπει τὴν ὁρισθεῖσαν αὐτῷ τάξιν, συμπαρασύρων καὶ μέρος ἀξιόλογον τοῦ ἱππικοῦ· τὸ λοιπὸν εὐάριθμον ἱππικὸν δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ· οἱ πεζοὶ καὶ μάλιστα οἱ ἀργυράσπιδες ἀναδείκνυνται νικηφόροι καὶ ἐπάγονται φοβερὰν σφαγὴν τῶν ἀντιπάλων. ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος ἐν τῷ μεταξὺ ὠφεληθεὶς ἀπὸ τῆς τοῦ Πευκέστου ὑποχωρήσεως ἐπιπίπτει εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς παρατάξεως τοῦ Εὐμένους ὁπωσοῦν μακρὰν κείμενον καὶ ὑπ' ὀλίγων φρου-

Μάχιμος ἐλέφας.

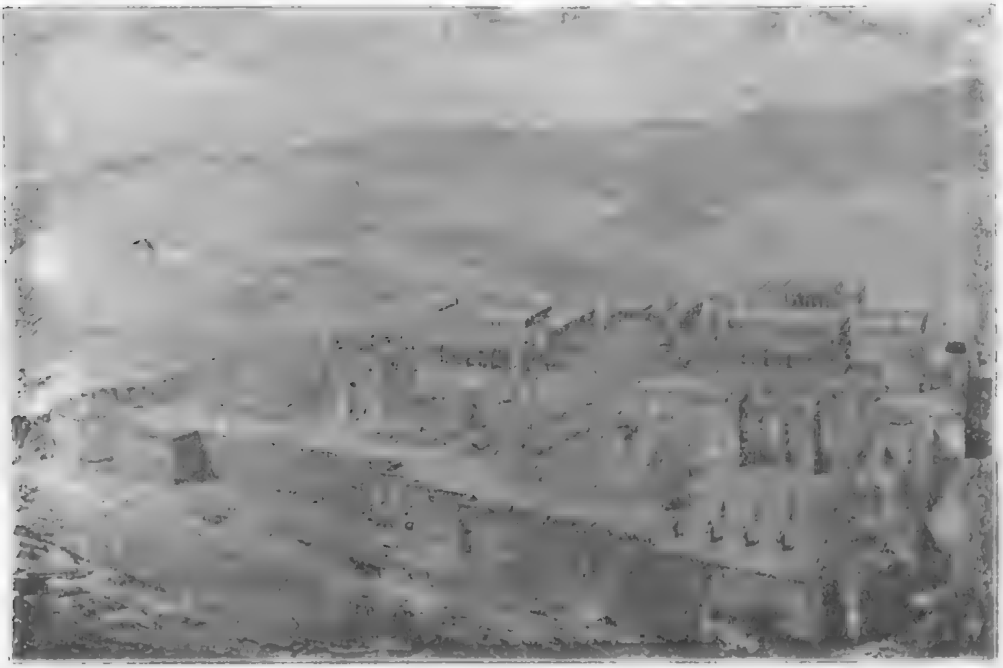
ρούμενον στρατόπεδον αὐτοῦ, καὶ κυριεύει ἅπασαν μὲν τὴν πλουσίαν ἀποσκευήν, ἁπάσας δὲ τὰς γυναῖκας καὶ ἅπαντα τὰ τέκνα τῶν ἀργυρασπίδων καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Εὐμένης εἰς μάτην καθικετεύει τὸν Πευκέστην νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ γενομένου κακοῦ· ὁ Πευκέστης βεβαιῶν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι ἀνεπανόρθωτον ὑποχωρεῖ ἀκαταπαύστως, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἀργυράσπιδες ἀναγκάζονται, εἰ καὶ ἐν πληρεστάτῃ τάξει, νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ νὰ ἀσφαλισθῶσι παρὰ τὴν ὄχθην παρακειμένου τινὸς ποταμοῦ, ἀναφανδὸν κηρύττοντες ὅτι ὁ Πευκέστης ἦτο ὁ παραίτιος ταύτης τῆς συμφορᾶς.

Ἐκεῖ περὶ τοὺς ἀργυράσπιδας ἠθροίσθησαν ὁ Εὐμένης, οἱ σατράπαι, τὰ διάφορα ἄλλα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα, καὶ ἐβουλεύθησαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Εὐμένης ἠξίωσεν ὀρθῶς ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίγονος ἀπέβαλεν ἅπαν τὸ πεζικόν, ἐπαναλαμβανομένης τῆς μάχης τὴν ἐπιοῦσαν, ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ ἦτο βεβαία. Κατὰ δυστυχίαν οἱ σατράπαι ἄλλα ἐβουλεύοντο, τὸ δὲ δεινότερον, οἱ ἀργυράσπιδες ἤθελον πρὸ πάντων ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, καὶ ἐνδόντες ἤδη εἰς τὰς ἐπιβούλους εἰσηγήσεις τοῦ Τευτάμου διεπρεσβεύσαντο πρὸς Ἀντίγονον ζητοῦντες ἐπὶ παντὶ ὅρῳ ὅσα οὗτος ἀφῄρεσεν ἀπ' αὐτῶν, ὁ δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἀμέσως ἀποδίδει τὰ πάντα ἂν μόνον παραδοθῇ αὐτῷ ὁ Εὐμένης. Καὶ οὕτω παρεδόθη ὁ Εὐμένης, ηὐτομόλησαν οἱ ἀργυράσπιδες, ηὐτομόλησεν ὁ Πευκέστης μετὰ τῶν Περσῶν αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων σατραπῶν οἱ μὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦτο, οἱ δὲ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὰς ἰδίας σατραπείας. Καθὼς πολλάκις ὅμως συμβαίνει, πρῶτοι οἱ προδόται ἔλαβον ἀμέσως τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτῶν, ὁ Ἀντιγένης, ὁ Εὔδημος, πλεῖστοι ἄλλοι θανατωθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου· αὐτοὶ οἱ ἀργυράσπιδες, οἱ ἀτιμάσαντες τὰς λευκὰς αὐτῶν τρίχας διὰ τῆς πράξεως ἐκείνης, ἔμελλον μετ' οὐ πολύ, ἀλλ' ἐξώρας πλέον, νὰ μετανοήσωσι δι' αὐτήν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Εὐμένη ἐδίστασεν ὁ Ἀντίγονος ἐπί τινας ἡμέρας περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ γενναῖος Νέαρχος καὶ ὁ νέος τοῦ Ἀντιγόνου υἱὸς Δημήτριος, ὅστις ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ἤρχισε τὸ τοσοῦτο πολυθρύλητον μετέπειτα γενόμενον πολεμικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἐφιλοτιμήθησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ σώσωσι τὸν μέγαν ἄνδρα, ἀλλὰ πάντες οἱ λοιποὶ ἐζήτησαν ἐπιμόνως τὸν θάνατον αὐτοῦ· τὸ δὲ χείριστον, αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ συναγωνισταὶ κατεκραύγαζον αὐτοῦ καὶ ἠπείλουν στάσιν, ἐὰν δὲν τιμωρηθῇ· ὥστε ὁ Ἀντίγονος ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ καὶ διέταξε νὰ θανατωθῇ ὁ ἔνδοξος αἰχμάλωτος.

Τοιουτοτρόπως κατέλυσε τὸν πολυτάραχον καὶ πολυπράγμονα αὐτοῦ βίον ὁ Καρδιανὸς Εὐμένης, εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα καὶ πέντε μόλις ἐτῶν. Ὁ Ἕλλην οὗτος ὑπῆρξε βεβαίως ὁ ἐπιτηδειότατος τῶν στρατηγῶν ὅσοι ἐξῆλθον ἀπὸ τῆς σχολῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἂν ἀπέτυχεν, ἀπέτυχε διότι ἠθέλησε νὰ φανῇ πιστὸς εἰς τὴν βασιλικὴν σημαίαν, εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ κράτους, ἥτις, ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ δύο ἐμπαθεστάτων γυναικῶν, ὑπὸ τοῦ βλακὸς Ἀρριδαίου Φιλίππου καὶ ὑπὸ τοῦ νηπίου Ἀλεξάνδρου, δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συντηρηθῇ, ἐνῷ ὁ κύριος αὐτοῦ ἀντίπαλος, ὁ Ἀντίγονος, ἐπεδίωκε τὸν κατακερματισμόν, ἔχων πρὸς τοῦτο φυσικοὺς συμμάχους ὅλους τοὺς ἰσχυροτέρους μεγιστᾶνας· πλὴν τούτου δέ, ὁ Εὐμένης ἐπέτυχε καὶ διότι ἴσως, Ἕλλην ὤν, ἐφθονεῖτο ὑπὸ τῶν μακεδόνων στρατηγῶν· ναὶ μὲν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ Μακεδόνες ἠναγκάσθησαν ν' ἀσπασθῶσι τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἰσότητα, ἀλλ' ἀφοῦ ἐξέλιπεν ἡ πίεσις τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου βραχίονος προέκυψεν αὖθις εἰς μέσον ἡ μεταξὺ τῶν δύο φύλων ἀντιζηλία καὶ ἀντίπραξις. Ἀλλά, ἂν ὁ Εὐμένης ὑπῆρξεν ὁ ἀτυχέστερος τῶν λεγομένων διαδόχων, οὐδεὶς τούτων ἀπέβη ἐκείνου ἐνδοξότερος καὶ χρηστότερος· διὸ εἶναι εἷς ἐκ τῶν τριῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὓς κατέταξεν ὁ Πλούταρχος ἐν

τῇ πινακοθήκῃ τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, ἥτις θέλει διδάσκει καὶ συγκινεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνόσῳ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνθρωποι τιμῶντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν.

Ὁ δ' Ἀντίγονος, παραδόξως οὕτως εὑρεθεὶς κύριος ἅπαντος τοῦ στρατοῦ τῆς ἄνω Ἀσίας, ἀπῆλθε, κατὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 316 εἰς Μηδίαν καὶ διέτριψε περὶ τὰ Ἐκβά-

Ἀναπαράστασις τῆς ἐξέδρας τῶν ἀνακτόρων τῆς Περσεπόλεως κατὰ τὸν Σιπιέ

τανα τὸ λοιπὸν τοῦ χειμῶνος, καταστήσας ἐνταῦθα ἐκποδὼν τὸν ἀρχαῖον συνεργὸν Πύθωνα, διότι ἔμαθεν αὐτὸν ἀντιπράττοντα ἤδη, σατράπην δὲ Μηδίας ἀνέδειξε τὸν μῆδον Ὀροντοβάτην, καὶ στρατηγὸν τὸν Ἱππόστρατον. Ἔπειτα μετέβη εἰς Περσέπολιν καὶ ἐκεῖ ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Καρμανίαν τὴν Βακτριανὴν, τοὺς Παροπαμισάδας, τὴν Ἀραχωσίαν καὶ τὴν Ἀρίαν. Εἰς τὰς τέσσαρας πρώτας κατέλιπε τοὺς προηγουμένους σατράπας Τληπόλεμον, Στασάνορα, Ὀξυάρτην, τὸν Ῥωξάνης πατέρα, καὶ Σιβύρτιον, τοὺς μὲν διότι δὲν ἦτο εὔκολον ἐπὶ τοῦ παρόντος ν'ἀποβάλῃ, ἰσχυροὺς ὄντας, τοὺς δὲ δι' ἄλλους λόγους· εἰς τὴν Ἀρίαν ἀπέστειλε τὸν Εὐαγόραν, ἄνδρα ὀνομαστὸν ἐπ'ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει. Τελευταῖον σατράπην Περσίδος κατέστησε τὸν Ἀσκληπιόδωρον, ἀντὶ τοῦ Πευκέστου, τοῦ ὁποίου ἄδηλον εἶναι τὸ τέλος, τὸ δὲ ὄνομα ἐξαφανίζεται ἔκτοτε ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Ἀλλά, τὸ πάντων σπουδαιότερον, παρέδωκεν εἰς τὸν Σιβύρτιον, τὸν ἡγεμόνα τῆς ἀπωτάτης Ἀραχωσίας, τοὺς ἀργυράσπιδας «πάντα τρόπον ἐκτρῖψαι καὶ καταφθεῖραι κελεύσας», ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, «ὅπως μηδεὶς αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν ἄπεισι μηδ'ὄψεται τὴν ἑλληνικὴν θάλατταν». Ὥστε δεινὴν ἔλαβον τὴν τιμωρίαν οἱ ἄπιστοι ἐκεῖνοι στρατιῶται διὰ τὴν κατὰ τοῦ Εὐμένους προδοσίαν· «αἱ γὰρ ἀσεβεῖς χρεῖαι, παρατηρεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Διόδωρος, τοῖς μὲν δυνάσταις διὰ τὴν ἐξουσίαν γίγνονται λυσιτελεῖς, τοῖς δ' ὑπακούσασιν ἰδιώταις μεγά-

λων καλῶν ὡς ἐπίπαν αἴτιαι καθίστανται». Καὶ οὕτω λοιπόν, ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ ἐθανατοῦντο ἀλληλοδιαδόχως οἱ συγγενεῖς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Εὐρυδίκη, Ἀρριδαῖος, Ὀλυμπιάς, ἐν Ἀσίᾳ ἠφανίζοντο οἱ τελευταῖοι αὐτῶν λειτουργοί. Εὔδημος Ἀντιγένης, Εὐμένης, Πύθων, Πευκέστης, ἀργυράσπιδες, ὥστε, ὅπως συνήθως συμβαίνει ἐν μεγάλαις κρίσεσιν, ἡ καταστροφὴ τῶν προσώπων συμπροέβαινε μετὰ τῆς τῶν πραγμάτων καταστροφῆς.

Ἐκ Περσεπόλεως ἀπῆλθεν ὁ Ἀντίγονος εἰς Σουσιανήν, παρέλαβε τοὺς θησαυροὺς ὅσοι ὑπελείποντο ἔτι εἰς Σοῦσα, ἐν τῷ μεταξὺ κυριευθέντα ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ἐφάνη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δυσπιστῶν πρὸς τοῦτον διορίσας σατράπην Σουσιανῆς Ἀσπίδαν, ἕνα τῶν ἐγχωρίων, καί, ἔχων ἤδη ἀναρίθμητον χρημάτων πλῆθος, μετέβη εἰς Βαβυλῶνα. Ἐνταῦθα ἦλθεν εἰς παντελῆ ρῆξιν πρὸς τὸν Σέλευκον, ὅστις μὴ ἀνεχόμενος τὰς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις καὶ φοβούμενος μὴ πάθῃ ὅ,τι ὁ Πύθων ἐδραπέτευσε μετ' οὐ πολὺ διανοούμενος νὰ ζητήσῃ ἄσυλον παρὰ Πτολεμαίῳ. Ὁ δ' Ἀντίγονος, καταστήσας σατράπην Βαβυλωνίας Πύθωνα τὸν Ἀγήνορος, τὸν ἐν Ἰνδικῇ διατελέσαντα πρότερον, ἔσπευσε νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰς δυτικὰς χώρας, ὅπου προέβλεπεν ὅτι θέλει ἀναγκασθῆ νὰ ὑποστῇ νέους ἀγῶνας, καί, περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 316, φθάσας εἰς Μαλλόν. διεχείμασεν αὐτόθι.

Βεβαίως ὁ Ἀντίγονος ἀπέβη ἤδη ὁ ἰσχυρότατος τῶν στρατηγῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· οὐδεὶς αὐτῶν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ἐκείνου ἐνάμιλλος. Ὡς στρατηγὸς Ἀσίας ἦρχεν ὅλων τῶν εὐρυτάτων καὶ πλουσιωτάτων χωρῶν ὅσαι ἡπλοῦντο ἀπὸ Ἰνδικῆς μέχρι Μεσογείου. Τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ δεξιότητος καὶ εὐτυχίας ἔδωκε πρὸ μικροῦ ἔτι δείγματα λαμπρά· καίτοι δὲ ἑβδομηκοντούτης περίπου ὢν καὶ μονόφθαλμος ἔσῳζεν ἀκμαίας τὰς δυνάμεις, τόσῳ μᾶλλον ζωηρὸς καὶ εὔθυμος γινόμενος ὅσῳ δεινότεροι ἦσαν οἱ κίνδυνοι πρὸς οὓς ἀντεπεξήρχετο. Οἱ πόροι του ἦσαν ἀνεξάντλητοι, διότι ἐκτὸς τοῦ ὑπερόγκου ἀποταμιεύματος, τὸ ὁποῖον ἤθροισεν ἀπὸ Ἐκβατάνων καὶ Σούσων, τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῷ χωρῶν συνεποσοῦτο εἰς 11.000 ταλάντων, καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν πόρων τούτων ἦτο φειδωλότατος. Πλὴν τούτων εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ στηρίζεται ἐπὶ υἱοῦ, τοῦ περιωνύμου Δημητρίου, ὑπὸ σφοδροτάτων μὲν οἰστρηλατουμένου παθῶν, ἀλλ' ἐκ νεότητος ἀναδείξαντος ἐξαίρετα πολεμικὰ προτερήματα. Ἐπὶ πᾶσιν, ὅλοι οἱ σπουδαῖοι ἀντιπρόσωποι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου εἶχον ἐκλείψει· δὲν ὑπελείποντο δὲ εἰμὴ ὁ ἑπταετὴς Ἀλέξανδρος, ὁ νόθος τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, ὅστις οὐδὲν εἶχε νόμιμον δικαίωμα εἰς τὴν διαδοχήν, καὶ δύο θυγατέρες τοῦ Φιλίππου. ἡ Κελοπάτρα, ἥτις ἀπὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεώς της ἔζη εἰς Σάρδεις, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ἣν ἔγημεν ἐσχάτως ὁ Κάσσανδρος,, ἀμφότεροι ὀλίγον ἐπιτήδειαι νὰ ὑποστηρίξωσιν οἴκοθεν τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν. Ὥστε ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὁ Ἀντίγονος ἐφαίνετο πάντων ἰσχυρότερος καὶ προωρισμένος ἴσως νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἑνότητα τοῦ Κράτους.

Οὐ μόνον ὅμως ἡ ἑνότης αὕτη δὲν ἦτο πεπρωμένον ν' ἀποκατασταθῇ ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἰχανὴς ἀρχὴ ἣν κατεσκεύασεν ἐν Ἀσίᾳ ὁ Ἀντίγονος δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολύ. Οἱ στρατηγοὶ ὅσοι κατεῖχον τὰ λοιπὰ τοῦ κράτους τμήματα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῶσι τὴν τοιαύτην ἐκείνου ὑπεροχήν· καί, ἂν ἕκαστος αὐτῶν δὲν ἐτόλμα ἰδίᾳ ν' ἀνταγωνισθῇ, ἡνωμένοι ὅμως ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φιλοδόξων τούτων βουλευμάτων. Ὁ τῆς Αἰγύπτου δυνάστης Πτολεμαῖος, διὰ τὴν συνετὴν αὐτοῦ διοίκησιν καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ὀλίγην μετοχὴν εἰς τὰς ἐμφυλίους διενέξεις, παραδόξως εὐπορήσας ἦτο ἀντίπαλος τόσῳ μᾶλλον φοβερὸς ὅσῳ ἐθαλασσοκράτει, γενόμενος ἀφ' ἑνὸς κύριος τῆς Κυρήνης, προσοικειωθεὶς ἀφ' ἑτέρου τὴν ναυτικὴν τῶν Φοινίκων δύναμιν καὶ φίλος διατελῶν πολλῶν κυπρίων ἡγεμόνων. Ὁ τῆς Θράκης δυνάστης Λυσίμαχος ὁ ἐπὶ ἑπταε-

τίων ὅλην ἀπασχοληθεὶς εἰς τοὺς κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν 'Οδρυσῶν Σεύθου ἀγῶνας, ἤδη οὐ μόνον τοῦτον κατετρόπωσεν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπεξέτεινεν ἐπέκεινα τοῦ Αἵμου καὶ ἐφ' ἁπάσας τὰς κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἑλληνίδας πόλεις· ὥστε ἰσχυρῶς ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατὰ τοῦ 'Αντιγόνου συμμαχίαν. Τελευταῖον ὁ Κάσσανδρος, κύριος γενόμενος, ὡς εἴδομεν, τῆς Μακεδονίας, τῆς 'Ηπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τοῦ πλείστου τῆς 'Ελλάδος καὶ ἐξαιρέτως προσοικειωσάμενος τὴν τῶν 'Ελλήνων εὔνοιαν διὰ τῆς ἐν θέρει τοῦ 316 διαταχθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἀνορθώσεως τῆς τῶν Θηβῶν πόλεως, δικαίως ἀνησύχησε διὰ τὸ ὑπέρογκον ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἐκτήσατο ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀρχαῖος αὐτοῦ σύμμαχος 'Αντίγονος. Καὶ οὐδὲ ταῦτα ἤρκουν. 'Εν αὐτῇ τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ ὁ σατράπης Καρίας Ἄσανδρος, ὃν ὁ 'Αντίγονος κατέλιπεν ἐπίτροπον τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς ἀπερχόμενος τῷ 318 κατὰ τοῦ Εὐμένους, κατεσκεύασεν ἔκτοτε ἰδίαν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἐφαίνετο παντάπασι διατεθειμένος νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ἐπιστρέφοντα ἀρχηγὸν αὐτοῦ. Ὅθεν εὐλόγως ὁ 'Αντίγονος περιέμενε μέγαν τινὰ ἐπικείμενον ἀγῶνα καὶ ἤθελε νὰ εἶναι παρεσκευασμένος

Κύριον ὄργανον τῆς κατασκευασθείσης τότε κατ' αὐτοῦ συμμαχίας ὑπῆρξεν ὁ Σέλευκος, ὅστις καταφυγὼν παρὰ Πτολεμαίῳ ἔπεισε πρῶτον τοῦτον, καὶ ἔπειτα ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ τὸν Κάσσανδρον καὶ τὸν Λυσίμαχον, ὥστε, ἐν ἀρχῇ τοῦ 315, ἀφοῦ ἐγένοντο μάταιαί τινες περὶ συμβιβασμοῦ διαπραγματεύσεις, συνεμάχησαν οὗτοι πάντες ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ γηραιοῦ τῆς 'Ασίας στρατηγοῦ, συνεργὸν ἔχοντες καὶ τὸν σατράπην Καρίας Ἄσανδρον. 'Ο ἐντεῦθεν ἐκραγεὶς νέος πόλεμος διήρκεσεν ἔτη τέσσαρα· στάδιον αὐτοῦ ἐγένετο ἡ 'Ασία, ἡ Εὐρώπη, ἡ 'Αφρική· αἱ περιπέτειαι ὑπῆρξαν ποικίλαι, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα οὐχὶ κρίσιμον. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ 'Αντίγονος ὑπολαμβάνων, καὶ δικαίως, τὸν Πτολεμαῖον ὡς τὸν ἐπικινδυνότατον τῶν ἀντιπάλων, ἰδίως δι' ἣν εἶχε μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, ἐνήργησε τὰ δέοντα πρὸς κατασκευὴν ἀξιομάχου στόλου ἐν Ρόδῳ, ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐν Φοινίκῃ· ἐπειδὴ δὲ ἡ Τύρος κατείχετο ὑπὸ αἰγυπτιακῆς φρουρᾶς, ἐπεχείρησε συγχρόνως τὴν πολιορκίαν τοῦ μεγάλου φρουρίου. Καὶ ἐνῷ περὶ ταῦτα διέτριβεν, ἔπεμψεν ἀφ' ἑνὸς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Πτολεμαῖον εἰς μικρὰν 'Ασίαν ἵνα καταβάλῃ τὸν Ἄσανδρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν Μιλήσιον 'Αριστόδημον εἰς Πελοπόννησον μετὰ 1000 ταλάντων ἵνα στρατολογήσας ὅσον ἔνεστι πλείστους μισθοφόρους, καὶ συμμαχήσας μετὰ Πολυσπέρχοντος καὶ 'Αλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ κηρύξας ἐπ' ὀνόματι τοῦ 'Αντιγόνου τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας ἀφρουρήτους, ἐλευθέρους, αὐτονόμους, καταλύσῃ τὸ ἐνταῦθα κράτος τοῦ Κασσάνδρου. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔμενον ἄπρακτοι οἱ ἀντίπαλοι, καὶ ἰδίως ὁ Πτολεμαῖος. 'Ο παρὰ τούτου σταλεὶς εἰς Κύπρον Σέλευκος γίνεται κύριος τῆς ἀξιολόγου ταύτης ναυτικῆς νήσου, ἣν ματαίως ὁ 'Αντίγονος ἠγωνίσθη νὰ προσοικειωθῇ· ἀνακηρύττει δὲ καὶ ὁ Πτολεμαῖος τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους, ὥστε οὐδετεροῖ οὕτω τὸ κήρυγμα τοῦ 'Αριστοδήμου, καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ Κάσσανδρος παντάπασιν ἀνέτρεψε τὰς ἐν Πελοποννήσῳ ἐνεργείας τοῦ τῆς 'Ασίας στρατηγοῦ, διότι ἔπεισεν 'Αλέξανδρον τὸν Πολυσπέρχοντος νὰ συνταχθῇ μετὰ τῶν συμμάχων διοριζόμενος στρατηγὸς τῆς χερσονήσου ἐκείνης. 'Εν τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ 'Αντιγόνου Πτολεμαῖος οὐδὲν διέπραττε κατὰ 'Ασάνδρου, λαβόντος ἱκανὴν ἐπικουρίαν παρὰ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου. Τὸ δὲ πάντων δεινότερον, ὁ μόλις κατασκευασθεὶς στόλος τοῦ 'Αντιγόνου κατετροπώθη περὶ τὴν λυκιακὴν παραλίαν ὑπὸ τοῦ αἰγυπτίου ναυάρχου Πολυκλείτου, καὶ ὁ 'Αντίγονος ματαίως ἐπὶ ὀκτὼ ἤδη μῆνας ἐπολιόρκει τὴν Τύρον. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὰ τέλη τοῦ 315.

Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ 'Αντίγονος ὑπῆρξεν ὁπωσοῦν εὐτυχέστερος. 'Ο πιστὸς

'Αριστόδημος, συμμαχήσας μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἐπέτυχε νὰ ἀνορθώσῃ ἐν Πελοποννήσῳ τὴν μερίδα αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, δολοφονηθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἀνέλαβε μὲν τὴν στρατηγίαν ἡ καλὴ καὶ γενναία σύζυγος αὐτοῦ Κρατησίπολις ἀλλὰ περιωρίσθη κυρίως ἀμυνομένη ἐν Σικυῶνι. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἂν πρὸς μεσημβρίαν ἐμειοῦτο οὕτω τὸ τοῦ Κασσάνδρου κράτος, ηὔξανε πρὸς βορρᾶν, διότι ἔπεισεν οὗτος τοὺς 'Ακαρνᾶνας νὰ ἐπέλθωσιν ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἐπὶ τῆς 'Ηπείρου ἀρχὴν κυριεύσας τὴν 'Απολλωνίαν καὶ τὴν 'Επίδαμνον. 'Αφ' ἑτέρου ὅμως ὁ 'Αντίγονος ἠνάγκασε τελευταῖον, ἐν θέρει τοῦ 314, τὴν Τύρον νὰ παραδοθῇ, καὶ συνεπλήρωσεν οὕτω τὴν ἐπὶ τῆς Συρίας κυριαρχίαν. Τότε δὲ καταλιπὼν ἐκεῖ 13.000 περίπου πεζῶν, 5.000 ἱππέων καὶ 40 ἐλέφαντας ὑπὸ τὸν υἱὸν Δημήτριον, εἰς ὅν, εἰκοσιδύο ἐτῶν μόλις ὄντα, ἔδωκε τέσσαρας ἐμπείρους συμβούλους, τὸν Νέαρχον, τὸν ὀλύνθιον 'Ανδρόνικον, τὸν Φίλιππον καὶ Πύθωνα τὸν 'Αγήνορος, ὥρμησεν αὐτὸς μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ εἰς τὴν μικρὰν 'Ασίαν καὶ διεχείμασε, τῷ 314—313, εἰς Κελαινὰς τῆς Φρυγίας.

'Αρξαμένων δὲ τῷ 313 τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ 'Αντίγονος ἐδάμασεν ἀλληλοδιαδόχως τόν τε Ἄσανδρον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐκλείπει ἔκτοτε ἀπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ τὰς πόλεις ὅσαι μετ' αὐτοῦ συνεμάχησαν, ὥστε περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἡτοιμάζετο νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην. 'Ενταῦθα ὁ μὲν Λυσίμαχος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν συμμάχων, διότι αἱ κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου ἑλληνίδες πόλεις, ὠφελούμεναι ἐκ τοῦ περὶ ἐλευθερίας κηρύγματος τοῦ 'Αντιγόνου, εἶχον ἀποστατήσει· ἀπεστάτησε δὲ πάλιν ὁ τῶν 'Οδρυσῶν βασιλεὺς Σεύθης· ἔστειλεν ἐπικουρίαν καὶ ὁ 'Αντίγονος. Ὅθεν ἐδέησε πρὸ πάντων νὰ δαμάσῃ ὁ Λυσίμαχος τούτους τοὺς πολεμίους καὶ μόλις ἀπετέλεσε τὸ ἔργον, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, περὶ τὰ μέσα τοῦ 313. Ὁ δὲ Κάσσανδρος ἠναγκάσθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς 'Ηπειρώτας, στασιάσαντας ὑπὸ τὸν ἐπιστρέψαντα Αἰακίδην, ὅστις ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη· ἠναγκάσθη πρὸς τούτοις ὁ Κάσσανδρος ν' ἀγωνισθῇ πρὸς τὰς ἐπικουρίας ὅσας ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ 'Αντίγονος ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Πτολεμαῖον· τελευταῖον ὅμως ἐπέστρεψεν ἐγκαίρως εἰς Μακεδονίαν, ἵνα ἀντιπράξῃ εἰς τὴν ὑπὸ τούτου μελετηθεῖσαν διαπεραίωσιν. 'Επειδὴ δὲ συγχρόνως ἐπλησίαζε καὶ ὁ Λυσίμαχος, ἐπέκειτο δὲ χειμών, ὁ 'Αντίγονος ἐνόμισε φρόνιμον νὰ παραιτήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος αὐτοῦ. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀπησχολήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κυρίως ὑπὸ δύο μεγάλων στάσεων, τὰς ὁποίας καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ὁ 'Αντίγονος ὑπεκίνησε τὴν στάσιν τῆς Κυρήνης καὶ τὴν τῶν κυπρίων ἡγεμόνων στάσιν. 'Αλλὰ κατίσχυσεν ἀμφοτέρων καὶ ἠνώρθωσεν ἀκεραίαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὥστε κατὰ τὸ τέταρτον τοῦ πολέμου ἔτος ἀπέβη ὁ κύριος τοῦ στρατηγοῦ τῆς 'Ασίας ἀνταγωνιστής, ἐπιτεθεὶς μετὰ μεγάλης δυνάμεως κατὰ τῆς Συρίας καὶ βιάσας οὕτως αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ ὅλως τὸ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπιχείρημα.

Τῷόντι, ἐν ἔαρι τοῦ 312, ἐπὶ τῇ συμβουλῇ τοῦ Σελεύκου, ὁ Πτολεμαῖος, συγκροτήσας στρατὸν 18.000 πεζῶν καὶ 4.000 ἱππέων καὶ διελθὼν τὴν ἔρημον τὴν χωρίζουσαν τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῆς Συρίας, κατεστρατοπέδευσε περὶ Γάζαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Δημήτριος ὥρμησεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ· οἱ ἔμπειροι ἄνδρες οὓς ὁ 'Αντίγονος εἶχε δώσει τῷ υἱῷ ὡς ὁδηγοὺς ἐπροσπάθησαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸν νέον τοῦτον ἀπὸ τῆς ἐκ παρατάξεως μάχης, διότι οἱ πολέμιοι ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ ἤγοντο ὑπὸ δύο ὀνομαστοτάτων τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου στρατηγῶν. 'Αλλ' ὁ ἡρωικὸς καὶ φιλότιμος Δημήτριος δὲν ἐπείσθη νὰ ὑποχωρήσῃ· καὶ ἠγωνίσθη μὲν λαμπρῶς, ἡττήθη ὅμως κατὰ κράτος, ἀπέβαλε τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς, τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν φίλων, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγὸν Πύθωνα, ἅπασαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Ἄζωτον. 'Εντεῦθεν ἐξέπεμψ'

κήρυκα περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ταφῆς· ὁ δὲ Πτολεμαῖος γενναῖος καὶ εὐεργετικὸς ὡς ἀείποτε ἀναδεικνύμενος οὐ μόνον τοῦτο προθύμως ἐπέτρεψεν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ πάντας τοὺς αἰχμαλωτευθέντας φίλους ἀπέδωκε, προσειπὼν ὅτι οὐχὶ περὶ τούτων, «περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον ἐστὶν αὐτοῖς». Καὶ ταῦτα δεξάμενος καὶ ἀκούσας ὁ Δημήτριος ηὐχήθη τοῖς θεοῖς «μὴ πολὺν χρόνον ὀφειλέτην γενέσθαι Πτολεμαίῳ τῆς χάριτος, ἀλλὰ ταχέως ἀμείψασθαι διὰ τῶν ὁμοίων». Μεθ' ὃ ὁ μὲν Δημήτριος ἀπῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἄνω Συρίαν καὶ ἔπειτα εἰς Κιλικίαν, ζητήσας παρὰ τοῦ πατρὸς νέαν στρατιάν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐγένετο κύριος ἁπάσης τῆς Φοινίκης καὶ αὐτῆς τῆς Τύρου. Τότε ὁ Σέλευκος, βλέπων ὅτι ἡ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρα καὶ ἠξεύρων ὁπόσον οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης αὐτὸν μὲν ἠγάπων, τὸν δ' Ἀντίγονον ἀπεστρέφοντο, παραλαμβάνει παρὰ Πτολεμαίου 800 πεζοὺς καὶ 200 ἱππεῖς, περᾷ τὸν Εὐφράτην, διέρχεται διὰ τῆς Μεσοποταμίας, εὑρίσκει παντοῦ πρόθυμον δεξίωσιν, εἰσέρχεται τροπαιοῦχος εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐκπορθεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Διφίλου φρουρουμένην ἄκραν αὐτῆς. Ναὶ μὲν ἐπέρχεται μετ' οὐ πολὺ κατ' αὐτοῦ ὁ τῆς Μηδίας σατράπης Νικάνωρ, ὁ τοῦ Ἀντιγόνου φίλος, μετὰ 10.000 πεζῶν καὶ 7.000 ἱππέων Μήδων, Περσῶν, καὶ ἄλλων· ὁ Σέλευκος δὲν ἔχει ν' ἀντιτάξῃ εἰς αὐτὸν εἰμὴ 3.000 πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς· ἀλλ' ἐπιπίπτει αἰφνιδίως διὰ νυκτός, εὑρίσκει τὸν ἐχθρὸν ἀφύλακτον, κατατροπώνει αὐτὸν ὁλοσχερῶς, καί, ὠφελούμενος ἐκ τοῦ μίσους τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει εἰς τὰς ἄνω σατραπείας κατὰ τῆς καταθλιπτικῆς τοῦ Ἀντιγόνου ἀρχῆς προσοικειοῦται διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς πραότητος αὐτοῦ τὴν Μηδίαν, τὴν Περσίδα, τὴν Σουσιανήν.

Τούτων δὲ γινομένων ἐν τῇ ἀνατολικωτέρᾳ Ἀσίᾳ, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 312 ἔτους, ἐπανελήφθησαν ταυτοχρόνως αἱ ἐχθροπραξίαι ἐν ταῖς συριακαῖς χώραις· Ὁ Δημήτριος, ἀναδιοργανώσας τὸν στρατὸν εἰς Κιλικίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἄνω Συρίαν, κατετρόπωσε περὶ Μυοῦντα τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κίλλην, ἐζώγρησεν αὐτὸν τοῦτον τὸν στρατηγὸν καὶ ἔσπευσεν, ἀνταποδίδων εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὴν χάριν, νὰ ἀποπέμψῃ πρὸς αὐτὸν τόν τε Κίλλην καὶ τοὺς φίλους μετὰ δώρων λαμπρῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ κατέβη εἰς Συρίαν καὶ ὁ Ἀντίγονος, ἄγων σύμπασιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὥστε ὁ Πτολεμαῖος ἐνόμισεν ἤδη συνετὸν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Αἴγυπτον. Μέχρι τῆς χώρας ταύτης δὲν προέβη ὁ τῆς Ἀσίας στρατηγὸς ἐπαναλαμβάνων τὸ τοῦ Περδίκκου λάθος, ἀλλ' ἀφοῦ περιέστειλε νομαδικάς τινας Ἀράβων φυλάς, τοὺς λεγομένους Ναβαταίους, οἵτινες κατῴκουν εἰς τὰς παντελῶς ἐρήμους χώρας τὰς κειμένας μεταξὺ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, ἐξαπέστειλε τὸν υἱὸν Δημήτριον κατὰ τοῦ Σελεύκου. Ὁ τελευταῖος οὗτος καταλαβών, ὡς εἴδομεν, τὴν Σουσιανήν, τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Περσίδα ἡτοιμάζετο νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰς ἀνατολικωτέρας ἔτι σατραπείας· ὅθεν ὁ Δημήτριος εὐχερῶς εἰσήλασεν εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐξεπόρθησε τὴν μίαν τῶν δύο ἄκρων αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δευτέρα ἐπέμενεν ἀνθισταμένη, ὁ Δημήτριος, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἔσπευσεν, ἄδηλον διατί, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Συρίαν, ἐπιτρέψας εἰς ἕνα τῶν φίλων, τὸν Ἀρχέλαον, μετὰ 5.000 πεζῶν καὶ 1000 ἱππέων, τήν τε κατάληψιν τῆς κυριευθείσης ἄκρας καὶ τὴν τῆς ἑτέρας ἅλωσιν.

Ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ μᾶλλον λόγου ἄξια γνωστὰ τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου γεγονότα, κατὰ τὸ ἔτος 312. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ ὁ μὲν Λυσίμαχος οὐδόλως κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀναφέρεται, ἴσως διότι, μὴ συμπληρώσας ἔτι τὴν χείρωσιν τῶν χωρῶν καὶ πόλεων ὅσαι εἶχο[ν] ἀποστατήσει περὶ τὸν Εὔξεινον, εἰς τοῦτο ἀπησχολεῖτο τὸ ἔργον, ὁ δὲ Κάσσανδρος ἔπαθεν ἱκανήν τινα τοῦ κράτους μείωσιν. Ἀπελθόντος αὐτοῦ, ὡς εἴδομεν, περὶ τὰ τέλη τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Μακεδονίαν, ὁ Πτολεμαῖος (ὁ τοῦ

'Αντιγόνου ἀνεψιὸς) ἐκυρίευσεν ἀκωλύτως τὴν Εὔβοιαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, πολὺ μέρος τῆς Πελοποννήσου, καὶ αὐτὴν τὴν 'Αττικήν, ἀναγκάσας τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν 'Αντίγονον περὶ συμμαχίας. Ὡσαύτως ἐν 'Ηπείρῳ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς πατρίου βασιλείας ὁ τοῦ Αἰακίδου ἀδελφὸς 'Αλκέτας, καὶ ἐνικήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Λυκίσκου, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Κασσάνδρου, ἐπειδὴ ὅμως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ταυλαντίων Γλαυκίου (ὅστις εἶχε παρ' ἑαυτῷ καὶ τὸν νέον Πύρρον, τὸν τοσοῦτο μετέπειτα πολυθρύλητον γενόμενον υἱὸν τοῦ Αἰακίδου), ὁ Κάσσανδρος ἐνόμισε καλὸν νὰ εἰρηνεύσῃ, καταλείπων αὐτῷ τὴν Ἤπειρον, ἵνα δυνηθῇ ἀνετώτερον νὰ καταλάβῃ τοὐλάχιστον τὴν ἀποστᾶσαν ὁμοίως 'Απολλωνίαν· ἀλλ' ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν 'Απολλωνιατῶν παντελῶς ἐκεῖθεν ὑπεχώρησεν.

Εἰς τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ τετάρτου τούτου ἔτους τοῦ πολέμου τὰ πράγματα, ἐν γένει θεωρούμενα, εἶχον σχεδὸν ὅπως ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου. Ὁ 'Αντίγονος ἔμενε κύριος τῆς 'Ασίας ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου, ὁ Λυσίμαχος τῆς Θράκης, ὁ Κάσσανδρος τῆς Μακεδονίας. Κρίσιμον γεγονὸς οὐδὲν ἐπῆλθεν. Ἂν ὁ Σέλευκος ἠγωνίζετο ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ 'Αντιγόνου τὰς ἀνατολικωτέρας τῶν τῆς 'Ασίας σατραπειῶν, ὁ 'Αντίγονος ἐπέτυχε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρου τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἑλλάδα· ὥστε αἱ ζημίαι ἠδύναντο νὰ λογισθῶσιν ἰσόρροποι. 'Αλλ' ὁ κύριος σκοπὸς δι' ὃν ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος δὲν ἐφαίνετο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ· οὔτε ὁ στρατηγὸς τῆς 'Ασίας ἠδύνατο νὰ καταλύσῃ τοὺς ἀντιπάλους, οὔτε οἱ ἀντίπαλοι οὗτοι τὸν στρατηγὸν τῆς 'Ασίας. Ὅθεν ἅπαντες οἱ ἀνταγωνιζόμενοι ἐνόμισαν μάταιον νὰ ἐπιμείνωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀρχικοῦ ἐκείνου βουλεύματος, καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον 311 ἔτος «οἱ περὶ Κάσσανδρον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Λυσίμαχον διαλύσεις ἐποιήσαντο πρὸς 'Αντίγονον καὶ συνθήκας ἔγραψαν· ἐν δὲ ταύταις ἦν Κάσσανδρον μὲν εἶναι στρατηγὸν τῆς Εὐρώπης μέχρις ἂν 'Αλέξανδρος ὁ ἐκ Ρωξάνης εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, καὶ Λυσίμαχον μὲν τῆς Θράκης κυριεύειν, Πτολεμαῖον δὲ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν συνοριζουσῶν ταύτῃ πόλεων κατά τε τὴν Λυβύην καὶ τὴν 'Αραβίαν. 'Αντίγονον δὲ ἀφηγεῖσθαι τῆς 'Ασίας πάσης· τοὺς δ' Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι».

'Αλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη περιεῖχε τὰ σπέρματα νέων διενέξεων καὶ ἀγώνων. Οἱ διαγωνιζόμενοι ἠναγκάσθησαν μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παραιτήσωσι τὸν μέγαν σκοπὸν τῆς ἀμοιβαίας καταλύσεως, ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἀντιζηλίαι αἱ προκαλέσασαι πρὸ τετραετίας τὸν πόλεμον ὑφίσταντο ἀκέραιαι, αἱ δὲ δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων δὲν ἐξηντλήθησαν, ἡ ῥῆξις ἦτο ἀναπόδραστος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον τῶν συνδιαλλαγῶν ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ποικίλας ἀφορμάς. Κατὰ τὴν εἰρήνην, ὁ ἤδη δωδεκαέτης νέος 'Αλέξανδρος ἀνεγνωρίσθη βασιλεύς· πρώτη δὲ πρᾶξις τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις, ὡς γνωρίζομεν, εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὸν παῖδα ἐκεῖνον, ὑπῆρξε νὰ φονεύσῃ αὐτόν τε καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ρωξάνην, ὥστε ἐξέλιπεν οὕτω καὶ τὸ τελευταῖον λεπτὸν νῆμα, δι' οὗ συνεκρατεῖτο ἔτι ἡ ἑνότης τοῦ κράτους, ἀπροφάσιστον δὲ ἠνεῴχθη τοῦ λοιποῦ στάδιον εἰς τὴν φιλοδοξίαν τῶν στρατηγῶν. Πλὴν τούτου, ἡ εἰρήνη οὐδὲν διελάμβανε περὶ Σελεύκου. Καὶ ὅμως ἦτο γνωστὸν ὅτι ἐνῷ ὑπεγράφετο ἡ εἰρήνη ὁ Σέλευκος ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ἄρξῃ τῶν ἀνατολικωτέρων τῆς 'Ασίας σατραπειῶν καὶ ἐν μέρει εἶχεν ἤδη ἐπιτύχει εἰς τοῦτο. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἑπομένων δέκα ἐνιαυτῶν οὐδὲν σχεδὸν περὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ γνωρίζομεν· ἀλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι ἐν ἔτει 302 ἀναφαίνεται αἴφνης ἄρχων ἀπολύτως καὶ ἀναμφισβητήτως ὅλης τῆς ἀνατολικῆς 'Ασίας·

ὅθεν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν ὡς πιθανὸν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπολέμησε πρὸς 'Αντίγονον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν ἐκείνην. Τελευταῖον οἱ ἀρχαῖοι τοῦ Σελεύκου σύμμαχοι κατὰ μὲν τὸ γράμμα τῆς εἰρήνης τοῦ 311 ἐγκατέλιπον αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ 'Αντιγόνου, πράγματι ὅμως εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Πτολεμαῖος, διενήργησεν οὐσιώδη ὑπὲρ τοῦ Σελεύκου ἀντιπερισπασμόν, ὠφελούμενος ἐξ ἑτέρας τινὸς τῶν συνθηκῶν διατάξεώς. Τῳόντι αἱ συνθῆκαι ἀνεκήρυττον τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐκολοβοῦτο ὅλων τῶν διαμαχομένων τὸ κράτος, διότι ὅλοι εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἑλληνίδας πόλεις· ὁ Πτολεμαῖος τὴν Κυρηναϊκὴν Πεντάπολιν, ὁ 'Αντίγονος τὰς κατὰ τὴν 'Ασίαν ἀρχαίας καὶ πολυαρίθμους ἀποικίας, ὁ Λυσίμαχος τὰς κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὁ Κάσσανδρος ὅλην τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα. Ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο ὅτι οὐδεὶς εἶχε συμφέρον νὰ ἐκτελέσῃ τὸν ὅρον ἐκεῖνον. 'Αλλ' ἔτι ἀπὸ τοῦ 312 ἡ Κυρήνη εἶχεν αὖθις ἀποστατήσει, ὡς θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν· ὅθεν ὁ Πτολεμαῖος, ἐκτελουμένου τοῦ ὅρου τῆς τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίας, οὐδὲν ἤδη εἶχε νὰ ἀπολέσῃ, ὠφελεῖτο δὲ διὰ τὴν κολόβωσιν τῆς τῶν ἄλλων δυνάμεως καὶ ἰδίως τοῦ μεγάλου τοῦ 'Αντιγόνου κράτους. 'Ανεφάνη λοιπὸν αἴφνης προστάτης τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καὶ περὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο περιστρέφεται πᾶσα ἡ τῶν χρόνων τούτων ἱστορία κατὰ τὰ ἑπόμενα τρία ἔτη.

Εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἑπομένου τῆς εἰρήνης ἔτους ὁ Πτολεμαῖος ἐξέδωκε τὸ περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ἑλληνίδων πόλεων κήρυγμα αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ προσέβαλε τὰς κατὰ τὴν Κιλικίαν ὑπὸ τοῦ 'Αντιγόνου κατεχομένας πόλεις. 'Αποκρουσθεὶς δ'ἐκεῖθεν ὑπὸ Δημητρίου τοῦ 'Αντιγόνου ἔπλευσε, τῷ 309, ἐπὶ Λυκίαν, ἐξεπόρθησε τὴν Φάσηλιν καὶ τὴν Ξάνθον, μετέβη εἰς Καρίαν, ἐγένετο κύριος τῆς Καύνου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κῶν, ἵνα ἐκεῖθεν ὁρμώμενος ἐπιχειρήσῃ τὴν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ ἅλωσιν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ συνέβη τότε νὰ ἐνισχυθῇ ἀπροσδοκήτως διὰ νέας τινὸς ἱκανῆς δυνάμεως. Ὁ τοῦ 'Αντιγόνου ἀνεψιὸς Πτολεμαῖος, ὅστις ἦτο κύριος τοῦ πλείστου τῆς Ἑλλάδος, δυσαρεστηθεὶς κατὰ τοῦ θείου αὐτοῦ, εἶχεν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους αὐτομολήσει πρὸς Κάσσανδρον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, νὰ λάβῃ τὴν στρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου. Συγχρόνως ὅμως ὁ γέρων Πολυσπέρχων, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ 'Αλεξάνδρου, συνέπραττε μετὰ τῆς χήρας ἐκείνου Κρατησιπόλεως καὶ διέτριβεν ὡσαύτως ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ὕψωσεν ἐνταῦθα πάλιν τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐπ'ὀνόματι Ἡρακλέους, τοῦ 'Αλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ Βαρσίνης υἱοῦ, ὅν, 18 ἐτῶν ἤδη ὄντα, ἐκάλεσε παρ'ἑαυτῷ ἐκ Περγάμου, ὅπου μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔζη μετὰ τῆς μητρός. 'Αλλ'ὁ Κάσσανδρος βλέπων ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο εὐδοκιμεῖ καὶ δύναται ν'ἀποβῇ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀφοσίωσιν κατορθώνει διὰ δωρεῶν πολλῶν νὰ προσοικειωθῇ τὸν Πολυσπέρχοντα, πείθει αὐτὸν νὰ δολοφονήσῃ τὸν Ἡρακλέα καὶ ἐπιτυχὼν οὕτω τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου ἄρρενος ἀπογόνου τῆς βασιλικῆς οἰκίας διορίζει τὸν Πολυσπέρχοντα, εἰς ἀμοιβήν, στρατηγὸν Πελοποννήσου. 'Εκ τούτου ὅμως πάλιν δυσαρεστηθεὶς ὁ τοῦ 'Αντιγόνου ἀνεψιὸς Πτολεμαῖος ἐγκαταλείπει τὸν Κάσσανδρον καὶ ἀπέρχεται μετὰ τοῦ ἰδίου στρατοῦ πρὸς τὸν Λαγίδην Πτολεμαῖον εἰς Κῶν διατρίβοντα, ἵνα ζητήσῃ παρ'αὐτῷ νέαν τύχην. 'Ενταῦθα δὲ θανατοῦται ὑπὸ τοῦ Λαγίδου, ὅστις παραλαβὼν τὰ ἐκείνου στρατεύματα εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν ἐπιχειρεῖ, περὶ τὰ τέλη τοῦ 309, τὴν πολιορκίαν τῆς ἰσχυρᾶς Ἁλικαρνασσοῦ. 'Αλλ'ἐπελθόντος τοῦ Δημητρίου εἰς ἐπικουρίαν τῆς πόλεως ὁ Πτολεμαῖος ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Μύνδον. Ὥστε ὁ 'Αντίγονος ἐφαίνετο πάντοτε ὑπερισχύων καὶ φόβος ἐπεκράτησε μήπως ἐκτελέσῃ ἤδη τὸ ἀρχαῖον βούλευμα τοῦ νὰ διεκπεραιωθῇ εἰς Εὐρώπην. Τούτου ἕνεκα ὁ Λυσίμαχος, ὅστις

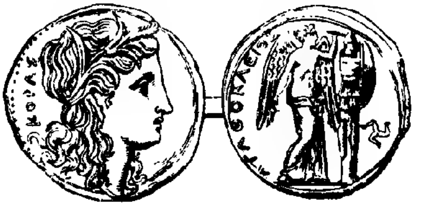
πρῶτος ἔμελλε νὰ κινδυνεύσῃ, ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ ἀσφαλίσῃ ὅσον οἷόν τε τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τούτῳ, εἰς τὸν ἰσθμὸν δι᾽οὗ ἡ χερσόνησος αὕτη συνάπτεται μετὰ τῆς ἠπείρου, πόλιν ἐπώνυμον, τὴν Λυσιμάχειαν, μετατοπίσας εἰς αὐτὴν τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς Καρδίας. Καὶ ὁ μὲν 'Αντίγονος δὲν διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντιπερισπώμενος πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὁ δὲ Πτολεμαῖος, ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ παράλια τῆς 'Ασίας, ἀπῆλθε τῷ 308 εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἐκυρίευσε τὴν ῎Ανδρον, τὴν Κόρινθον, τὴν Σικυῶνα, πάντοτε ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Αἴφνης ὅμως, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλιπὼν φρουροὺς εἰς τὰς δύο ἐκείνας πελοποννησιακὰς πόλεις, συνομολογεῖ πρὸς Κάσσανδρον συνθήκην, καθ᾽ ἣν ἑκάτερος διετήρει ὅσας κατεῖχεν ἑλληνίδας πόλεις, καὶ ἐπιστρέφει εἰς Αἴγυπτον, εἴτε διότι δὲν εὕρισκε πολὺν ζῆλον παρὰ τοῖς ῞Ελλησι πρὸς τὴν τῆς τοιαύτης ἐλευθερίας ἀνάκτησιν εἴτε μᾶλλον διότι ἴδια σπουδαῖα συμφέροντα μετεκάλεσαν αὐτὸν οἴκαδε.

Δημήτριος ὁ 'Αντιγόνου
(Κεφαλὴ ἀγαλματίου εὑρεθέντος εἰς 'Ηράκλειον).

Εἴπομεν ὅτι ἔτι ἀπὸ τοῦ 312 ἡ Κυρήνη εἶχεν ἀποβάλει τὴν τῆς Αἰγύπτου κυριαρχίαν. 'Αρχηγὸς τῆς στάσεως ὑπῆρχεν αὐτὸς ὁ ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Πτολεμαίου κυβερνῶν τὴν Πεντάπολιν 'Οφέλλας, ὅστις ἔπειτα, τῷ 308, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν χώραν ταύτην ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ μέχρι Καρχηδόνος, λαβὼν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἑξῆς περιστάσεων. 'Ο ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ἴσως ὅτι αἱ Συράκουσαι τῆς Σικελίας, ἀφοῦ ἔπαθον πολλὰ ἀπὸ τυράννων δεινά, ἐν ἔτει 345 εἶχον ἀνακτήσει τὸ ἀρχαῖον ἐλεύθερον πολίτευμα διὰ τοῦ κορινθίου Τιμολέοντος (Κεφ. Γ΄ τοῦ Ε΄ βιβλ. τοῦ πρώτου τόμου). Κατὰ δυστυχίαν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο πολίτευμα δὲν διήρκεσε πολύ, διότι ἰδιάζον, ὡς φαίνεται, φυτὸν ἐν Σικελίᾳ ὑπῆρχεν ἡ τυραννίς· εἴκοσιν ἔτη μόλις εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς διὰ Τιμολέοντος ἐπελθούσης θεραπείας, καὶ ἤδη νέος προέκυψεν ἐν Συρακούσαις τύραννος, ὁ 'Αγαθοκλῆς, ἄνθρωπος ἔχων λαμπρότατα στρατιωτικὰ προτερήματα, ἀλλ᾽ ἠθικῶς ἀποτρόπαιος, αἱμοβόρος, ἄπιστος, πανοῦργος ὅσον οὐδεὶς ἴσως τῶν προηγουμένων τυράννων. Τοιοῦτος δὲ ὢν τοσοῦτον ἴσχυσεν ὥστε τῷ 314 ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν ὅλων τῶν σικελικῶν πολιτειῶν. 'Αλλὰ μετ᾽ ὀλίγον, τῷ 311, ἐπέρχονται οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ τὴν Σικελίαν καὶ παρεκτὸς τῶν Συρακουσῶν γίνονται κύριοι ἁπάσης τῆς νήσου. Τότε ὁ τολμηρὸς 'Αγαθοκλῆς, καταλιπὼν εἰς Συρακούσας τὸν ἀδελφὸν ῎Ανταντρον, μεταβιβάζει τὸν πόλεμον, τῷ 310, εἰς 'Αφρικήν, γίνεται κύριος ἁπάσης τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἀπειλεῖ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, καί, ἔχων χρείαν νέων δυνάμεων ἵνα καταβάλῃ τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν, ζητεῖ τῷ 308 τὴν ἐπικουρίαν τοῦ δυνάστου Κυρήνης 'Οφέλλα, ὑποσχόμενος νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ ἁπάσας τὰς ἐν Λιγύῃ κατακτήσεις, διότι τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν

ἠρκεῖτο εἰς τὴν Σικελίαν. Πείθεται εἰς ταῦτα ὁ Ὀφέλλας, καί, παρασκευάσας δύναμιν ἀξιόλογον πεζῶν καὶ ἱππέων, ἀπέρχεται διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τῆς Κυρηναϊκῆς πρὸς τὴν τῶν Καρχηδονίων χώραν. Ἀλλὰ πάσχει καθ' ὁδὸν τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς ἐλλείψεως ὕδατος καὶ τροφῶν· φθάσας δὲ τελευταῖον μετὰ δίμηνον πορείαν πρὸς τὸν Ἀγαθοκλέα προσβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ πίπτει ἐν τῷ ἐπιβούλῳ τούτῳ ἀγῶνι. ὁ δὲ παρεπόμενος αὐτῷ στρατὸς ἀναγκάζεται νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν. Ἐπὶ τέλους ἀποτυγχάνει καὶ τούτου τὸ κατὰ Καρχηδονίων ἐπιχείρημα. Διετήρησεν ὅμως ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐπὶ πολλοὺς ἔτι ἐνιαυτοὺς τὴν ἐν Σικελίᾳ ἀρχὴν καὶ μόλις τῷ 289 ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 72, αἴσχιστος μὲν ἀλλὰ τελευταῖος διατελέσας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀντιπρόσωπος ἐν Σικελίᾳ, διότι ἔκτοτε οἱ Καρχηδόνιοι καὶ Ρωμαῖοι ἤρισαν κυρίως περὶ τῆς αὐτόθι ἀρχῆς, μέχρις οὗ ὑπερίσχυσαν οἱ Ρωμαῖοι.

Νόμισμα τοῦ Ἀγαθοκλέους, κοπὲν μετὰ τὰς κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκας.

Αὕτη δὲ τοῦ Ὀφέλλα ἡ ἐπιχείρησις καὶ καταστροφὴ εἶναι ἡ προκαλέσασα τὴν κατεσπευμένην εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφὴν τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐν τῷ ἅμα ἐγένετο αὖθις κύριος τῆς Κυρηναϊκῆς. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότατον ὠφέλημα τὸ ὁποῖον ὁ τῆς Αἰγύπτου δυνάστης ἐπορίσθη ἀπὸ τῆς τριετοῦς αὐτοῦ τελευταίας στρατείας, εἰ καὶ ὅλως ἀντίθετον τοῦ ἀρχικοῦ κηρύγματος ὅτι μάχεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἑλληνίδων πόλεων αὐτονομίας. Τότε δὲ λέγεται ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα τῶν δύο θυγατέρων τοῦ Φιλίππου, ἡ Κλεοπάτρα, ἥτις, ὡς ἠξεύρομεν, ἔζη εἰς Σάρδεις, ἠθέλησε νὰ συζευχθῇ αὐτόν· ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος, μαθὼν τὰ ἐνεργούμενα, διέπραξε κρυφίως, ὡς βεβαιοῦται, τὸν θάνατον τῆς ἀδελφῆς ἐκείνης τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἐπὶ δέκα λοιπὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη ὁ Πολυσπέρχων, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Κάσσανδρος ὑπέσχοντο ἀλληλοδιαδόχως νὰ καταστήσωσι τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους, ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους· καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν φρουρούμενοι, φορολογούμενοι, δεσποζόμενοι ὑπὸ τῶν μακεδόνων δυναστῶν. Ἠμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ τῆς κυρίως Ἑλλάδος πόλεις οὐδέποτε ἔπαθον τοσαῦτα δεινὰ ὅσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καθ' οὓς τηλικοῦτος περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν συνέβαινε θόρυβος. Εἰς τὰς ἀρχαίας μεταξὺ ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν διενέξεις προσετέθη, πρὸ 30 ἐτῶν, ἡ μεταξὺ μακεδονιστῶν καὶ ἀντιμακεδονιστῶν ἔρις, καὶ ἤδη ἐκορυφώθησαν αἱ συμφοραὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐλευθερωτῶν καὶ τῶν παρακολουθούντων αὐτοὺς τυχοδιωκτῶν καὶ μισθοφόρων. Αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Εὔξεινον πόντον ἑλληνίδες πόλεις ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον δυστυχεῖς· αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν εἶχον πρὸ καιροῦ ἀποβάλει πᾶσαν ἀξίωσιν πολιτικῆς ἐνεργείας καὶ ἠρκοῦντο εἰς μόνον τὸν αὐτοτελῆ ἀστικὸν βίον, ὑπείκουσαι κατὰ τὰ ἄλλα ὁριστικῶς εἰς τὸν Ἀντίγονον ἢ τὸν Λυσίμαχον, μηδ' ἐννοοῦσαι ἄλλως τὴν ὑπὸ τούτων κηρυττομένην ἐλευθερίαν. Τινὲς μάλιστα, καθὼς ἡ Ρόδος, ἡ Κύζικος, τὸ Βυζάντιον, διὰ τὴν ἰδιάζουσαν πρὸς τὸ ἐμπόριον εὐφυΐαν καὶ τὴν συνετὴν οὐδετερότητα ἣν ἐτήρουν πρὸς τοὺς πέριξ ἰσχυροὺς δυνάστας, οὐ μόνον εἴπερ ποτὲ ἤκμασαν ἀλλὰ καὶ πολιτικὴν ἀξίαν ἐκτήσαντο ὄχι μικράν. Αἱ δ' ἄλλαι ηὐδαιμόνουν τοὐλάχιστον ὑλικῶς. Αὗται αἱ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Σικελίας, ὅσαι ὑπὸ ἰθαγενεῖς ἐτέλουν τυράννους,

εἶχον, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς ἕνα ἄρχοντα καὶ ἐνίοτε, ὅπως αἱ Συράκουσαι ἐπὶ Ἀγαθοκλέους, νὰ ἀνυψῶνται δι' αὐτοῦ εἰς μεγάλην πολιτικὴν περιωπήν, ἐνῷ αἱ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος πόλεις εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀναρχίαν, πολυαρχίαν, ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν παραλυσίαν καὶ ἀπελπισίαν.

Μόνον οἱ Αἰτωλοὶ διετέλουν ἔτι ἀληθῶς αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι. Τραχεῖς, γενναῖοι, πλεονέκται καὶ δουλείας ἀνεπίδεκτοι, διά τε τὸ ἴδιον μέγα φρόνημα καὶ τὴν φύσιν τῆς χώρας ἣν ᾤκουν, αὐτοὶ μόνοι δὲν ἔπαυσαν ἀδιακόπως ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν· ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐτελείωσαν ὁπωσοῦν τὴν ἀρχαίαν ἀφελῆ αὐτῶν συμπολιτείαν (Κεφ. Α΄ τοῦ Β΄ βιβλ. τοῦ Α΄ τόμου). ὥστε μετ' οὐ πολὺ κατέστησαν τὸ κυριώτατον ἐλατήριον τῆς τελευταίας σπουδαίας ἀποπείρας ἣν ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἔκαμεν ἵνα ἀνακτήσῃ ἀληθῆ τινα πολιτικὴν αὐτονομίαν. Ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν γειτόνων αὐτῶν οἱ μὲν Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι ἦσαν πιστοὶ τῶν Αἰτωλῶν σύμμαχοι, οἱ δὲ Ἀκαρνᾶνες πιστοὶ τῶν Μακεδόνων ὀπαδοί.

Ὀλιγωτέρου λόγου ἀξία ἦτο ἡ τῶν Βοιωτῶν συμπολιτεία. Ἡ συμπολιτεία αὕτη, τῆς ὁποίας ἐπὶ τῶν λαμπρῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων τὸ ὄνομα μόνον ἐσῴζετο διὰ τὴν ὑπερέχουσαν τάξιν ἣν εἶχεν ἐν αὐτῇ ὡς ἡγεμὼν καὶ δέσποινα ἡ ἰσχυρὰ τῶν Θηβῶν πόλις, ἀνέλαβε, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 335 γενομένην καταστροφὴν τῶν Θηβῶν, πολιτικόν τι ἀξίωμα, σύμμαχος διατελοῦσα ἔκτοτε τῶν Μακεδόνων. Ἀφ' ἧς ὅμως πάλιν τῷ 316 ὁ Κάσσανδρος ἀνῳκοδόμησε τὰς Θήβας ἡ συμπολιτεία ἐτάχθη μετὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Συνέκειτο δὲ ἐξ ὀκτὼ πόλεων, ἀφ' ὧν ἐξηρτῶντο τὰ ἄλλα μικρότερα χωρία· καὶ καθὼς τῶν Αἰτωλῶν προΐστατο ὁ στρατηγός, οὕτω τῶν Βοιωτῶν προΐστατο ὁ τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας ἄρχων. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀδιάλλακτον διένεξιν τῶν ἄλλων πόλεων πρὸς τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας ὁ ἀνορθωτὴς αὐτῶν Κάσσανδρος ἐφρόντισε νὰ κατέχῃ δι' ἰδίας φρουρᾶς, ἡ ὁμοσπονδία ἐκείνη δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ προαχθῇ μέχρις ἀληθοῦς πολιτικῆς αὐτονομίας. Ὡσαύτως αἱ παρακείμεναι χῶραι τῶν Φωκέων, τῶν βορείων Λοκρῶν, τῶν Θεσσαλῶν ἦσαν παντάπασιν ὑποχείριοι τῶν Μακεδόνων.

Ἡ ἀρκαδικὴ ὁμοσπονδία, ἀνέκαθεν χαλαρὰ οὖσα, ἐκρατύνθη μὲν ὁπωσοῦν ἐπὶ Ἐπαμεινώνδου ἀλλ' ἀπέβη αὖθις ἀσθενὴς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· ἡ πρωτεύουσα αὐτῆς Μεγάλη πόλις παρέμεινε πιστὴ εἰς τὴν μακεδονικὴν βασιλείαν καὶ ἰδίως εἰς τὸν Κάσσανδρον, ἀποκρούσασα τῷ 318 τὴν τοῦ Πολυσπέρχοντος ἔφοδον, ἐνῷ ἕτεραι ἀρκαδικαὶ πόλεις, ἡ Τεγέα, ἡ Στυμφαλία, ὁ Ὀρχομενός, διετέλουν πολέμιαι τοῦ Κασσάνδρου. Καὶ ἄδηλον μὲν εἶναι ἂν καὶ ποῦ ὑπῆρχον ἐνταῦθα μακεδονικαὶ φρουραί, βέβαιον δὲ ὅτι τὸ ἐν ἔτι 308 κήρυγμα τοῦ Πτολεμαίου περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲν εἰσηκούσθη.

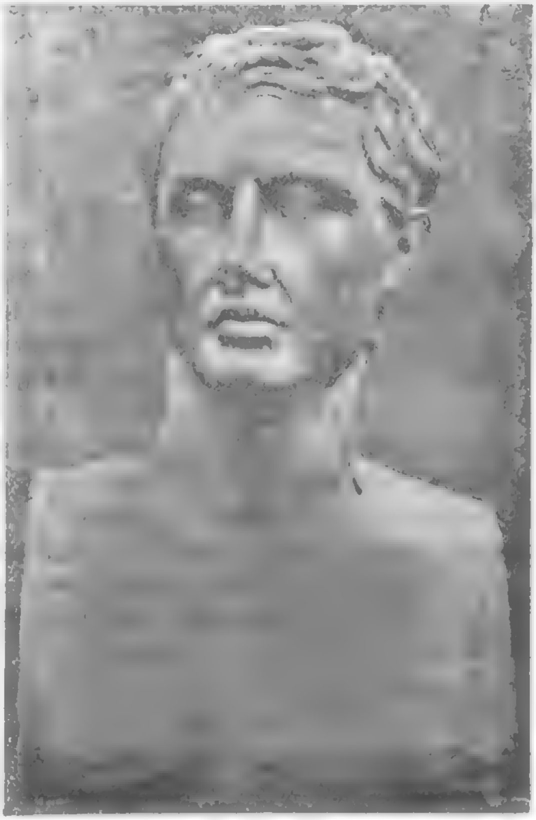
Αἱ φοβεραὶ ἀνωμαλίαι αἱ διαταράξασαι τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοῦ 316 μέχρι τοῦ 311 ἰδίως ἀνέσεισαν τὰς παραλίους αὐτῆς χώρας, Ἄργος, Ἀχαΐαν, Ἦλιν· ἡ τελευταία αὕτη περιέπεσεν ἐπ' ἐσχάτων ἐντελῶς εἰς χεῖρας τοῦ Κασσάνδρου καὶ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὅστις ἐπ' αὐτῆς ἦλθεν εἰς τὴν χερσόνησον ὡς στρατηγὸς αὐτῆς καὶ κατέλαβε τὰς τῆς Ἀχαΐας πόλεις. Τὰ Μέγαρα μετέστησαν ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου πρὸς Κάσσανδρον, δεχθέντα, ὅπως καὶ τὸ Ἄργος, μακεδονικὴν φρουράν· ὡσαύτως ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν κατείχοντο ἥ τε Μεσσηνία καὶ ἡ Ἦλις· μόνον ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Σικυῶνι ὑφίσταντο αἰγυπτιακὰ στρατεύματα.

Μάλιστα ἀλλοκότως εἶχον τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην περὶ τοὺς χρόνους τούτους. Ἴσχυον μὲν αὐτόθι ἔτι οἱ ἀρχαῖοι νόμοι καὶ τύποι τοῦ λυκουργείου πολιτεύματος, ἀλλὰ τὸ

ἀρχαῖον πνεῦμα εἶχε παντελῶς ἐκλείψει, θρασυτάτη δ' ἐπεκράτει κακοήθεια. ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν ἠλαττώθη εἰς ὀλίγας ἑκατοντάδας, τὸ κράτος περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν Λακωνικήν, ὁ κατ' ἐπιφάνειαν τηρούμενος ἔτι νόμος τοῦ Λυκούργου κατήντησε καθαρὸν ψεῦδος, ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις ἀπέβη τόσῳ μᾶλλον δεινὴ ὅσῳ καὶ ἤδη, ὡς ἄλλοτε, οὐδὲν ἴχνος ὑπῆρξεν ἐνταῦθα ἐπιστήμης καὶ τέχνης, αἵτινες τοσοῦτον παραμυθοῦσι τὰ πολιτικῶς παρακμάσαντα ἔθνη. Ἡ Σπάρτη δὲν ἐσήμαινε τότε εἰμὴ κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς ἔκειτο τὸ Ταίναρον, τὸ ὁποῖον εἶχε καταστῆ τὸ κύριον μισθοφορικὸν ἐμπορεῖον τῶν χρόνων ἐκείνων. Αὐτὸς τοῦ Εὐρυσθενείδου βασιλέως Κλεομένους ὁ υἱὸς Ἀκρότατος, διὰ μισθοφόρων, ἀπῆλθε νὰ πολεμήσῃ τὸν τύραννον τῆς Σικελίας Ἀγαθοκλέα· καὶ μισηθεὶς αὐτόθι διὰ τὸν αἱμοβόρον καὶ αἰσχρὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ κακῶς ἔχων. Ἐν γένει δέ, ἀφ' ἧς ἔπαυσαν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, ἡ βασιλεία ἐξέπεσε πολὺ ἐν Σπάρτῃ· ἡ μόνη σπουδαία ἀρχὴ ἦτο ἡ τῶν Ἐφόρων, οὐδεὶς δὲ λόγος ἐγένετο πλέον καὶ οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γίνῃ περὶ τῶν ἀρχαίων κυριαρχικῶν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἀξιώσεων, καίτοι αἱ περιστάσεις τῆς χερσονήσου ἦσαν, ὡς εἴδομεν, πρὸς τοῦτο ἐπιτηδειόταται.

Καθὼς πάντοτε, αἱ Ἀθῆναι παριστῶσιν ἀλλοίαν ὅλως τῆς Σπάρτης ὄψιν. Ὄχι βεβαίως τὴν ἀρχαίαν ὄψιν· καὶ ἐνταῦθα ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀλλοίωσις ἐξηκολούθησε προαγομένη, ἀλλ' ὁ βίος δὲν στερεῖται τοὐλάχιστον χάριτός τινος καὶ εὐπορίας. Ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 318, αἱ Ἀθῆναι ἐκυβερνῶντο,ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κασσάνδρου, διὰ Δημητρίου Φανοστράτου, τοῦ Φαληρέως (Κεφ. Α' τοῦ Ζ' βιβλίου), ὅστις λόγῳ τῆς ἀνατροφῆς, τῆς διαίτης καὶ τοῦ χαρακτῆρος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πιστὴ τῆς ὅλης πόλεως εἰκών. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἐξ εὐτελῶν γονέων ἕλκων τὸ γένος, ἀνετράφη ἐν τῇ οἰκίᾳ Τιμοθέου τοῦ Κόνωνος καὶ ἰδίως ἐξεπαιδεύθη περὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα ὑπὸ Θεοφράστου, τοῦ ὀνομαστοτάτου τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους· ὥστε ἀπέβη εἷς τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου καὶ συγγραφεὺς τοῦ ὁποίου ἐφημίζετο τὸ λεῖον καὶ λεπτὸν ὕφος. Κατὰ δυστυχίαν ἦτο ἐκ τῶν λογίων ἐκείνων οἵτινες γράμματα μὲν ἠξεύρουσι πολλά, χρηστότηττα δὲ ἔχουσιν ὀλίγην. Ὁ Ἱμεραῖος ὁ Φαληρεύς, ὃν εἴδομεν θανατωθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου (Κεφ. Α' τοῦ Ζ' βιβλίου), ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Δημητρίου. Τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Δημήτριον τοῦ νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ διὰ πάσης κολακείας τὴν εὔνοιαν τοῦ Κασσάνδρου. Διὰ στόματος εἶχε πάντοτε τὴν ἀρετήν, τὴν οἰκονομίαν, τὴν σωφροσύνην· ἀλλ' ὁ σάμιος Δοῦρις ἔλεγεν· «ὁ τοῖς ἄλλοις τιθέμενος θεσμοὺς Δημήτριος καὶ τοὺς βίους τάττων ἀνομοθέτητον ἑαυτῷ τὸν βίον κατεσκεύαζε»· πάντα δὲ ὅσα ἠξεύρομεν περὶ τοῦ ἀνδρός, ὡς προστάτου τῆς πόλεως, ἐπιμαρτυροῦσι τὴν ἀντίθεσιν ταύτην μεταξὺ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Κατ' ἀρχάς, ἐν ὅσῳ δηλαδὴ δὲν εἶχε πόρον τινά, ἔζησε λιτῶς ὡς φιλόσοφος, τρεφόμενος ἀπὸ ἐλαιῶν καὶ τυροῦ, ἀλλ' ἅμα ἄρξας τῶν Ἀθηνῶν ἐτράπη εἰς δεινὴν ἀκολασίαν καὶ ἀσωτίαν. Αἱ πρόσοδοι τῆς πόλεως ὁμοῦ μὲ τὰς χορηγίας ὅσαι ἐδίδοντο αὐτῇ ἐκ Μακεδονίας καὶ Αἰγύπτου συνεποσοῦντο κατ' ἔτος εἰς 1200 τάλαντα, ὅσα δὲν εἰσεπράττοντο ἴσως οὐδ' ἐπὶ τῆς μεγίστης ἀττικῆς ἡγεμονίας. Ἐκ τοῦ μεγάλου λοιπὸν τούτου ποσοῦ μικρόν τι ἀφῄρει ὁ Δημήτριος διὰ τὰς κοινὰς τῆς πόλεως χρείας, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐσφετερίζετο καὶ κατησώτευε, πολυθρύλητος γενόμενος διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν κομψότητα αὐτοῦ. Ἡ δαψίλεια καὶ ἡ τρυφὴ τῆς τραπέζης τοῦ προστάτου τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων ἦτο τοσαύτη ὥστε ὁ δοῦλος αὐτοῦ μάγειρος ἀπὸ μόνης τῆς πωλήσεως τῶν περιλειπομένων αὐτῆς ἐπορίσθη ἐντὸς δύο ἐνιαυτῶν τρεῖς ἐπαύλεις. Ἦτο

δὲ ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς καὶ εἰς ἔρωτας ἀθέσμους ἔκδοτος καὶ μέχρι γελοίου κατεκόσμει ἑαυτόν. Ἐν τούτοις ἔγραφε νόμους κατὰ τῆς πολυτελείας· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι οὐδεὶς ὑπήκουεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὅτι τῆς ὅλης πόλεως ὁ βίος ἦτο πιστὸν τοῦ προστάτου αὐτῆς ἀπεικόνισμα. Οἱ ἄνθρωποι ἔτρεχον νὰ ἀκούσωσι τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν μεγαρέα Στίλπωνα, ὄχι διὰ νὰ διδαχθῶσι τὰς ἀληθεῖς καὶ ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς διαλεκτικῆς ἀλλὰ διὰ νὰ συναντήσωσιν εἰς τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα ἀκροατήρια τὰς καλλίστας τῶν χρόνων τούτων ἑταίρας λαμπρῶς καὶ ἀναιδῶς ἱματισμένας. Εἰς τὰς ποικίλας τῆς πόλεως τέρψεις συνετέλουν προσέτι οἱ τότε ἀκμάσαντες κωμῳδιοποιοὶ Φιλήμων καὶ Μένανδρος, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταί, μουσικοί, ζωγράφοι, ἀγαλματοποιοί. Θρησκεία δὲ καὶ φιλοπατρία καὶ οἰκιακὴ ἀρετὴ καὶ πᾶσα οἱαδήποτε χρηστότης κατήντησαν πράγματα ἀνύπαρκτα· οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔζων εἰμὴ διὰ νὰ γελῶσι, νὰ παίζωσι, νὰ διασκεδάζωσι, νὰ ἀκολασταίνωσιν, ὁδηγὸν εἰς τοῦτο ἀπαράμιλλον ἔχοντες τὸν προστάτην τῆς πόλεως Δημήτριον, ὅστις ἐφαίνετο γεννηθεὶς διὰ νὰ ἄρχῃ τοιούτων πολιτῶν, ὅπως οἱ πολῖται ἐκεῖνοι ἐφαίνοντο πλασθέντες διὰ νὰ εἶναι ὑπήκοοι τοιούτου ἄρχοντος.

Μένανδρος

(Προτομὴ τοῦ Κηφισοδότου ἐν τῷ Μουσείῳ Βοστώνης).

Εἰς τοιαύτην ἠθικὴν ἔκλυσιν κατήντησαν οἱ ἀπόγονοι τῶν Μαραθωνομάχων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως κυβέρνησις συνετέλεσε πολύ, ὡς βεβαιοῦσιν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας. Τοῦτο ὁμολογεῖ αὐτὸς αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, Δημοχάρης, ὁ τοῦ Δημοσθένους ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιός, λέγων ὅτι πολλὰ καὶ εὔθηνὰ ἐπωλοῦντο τότε κατὰ τὴν πόλιν, δαψιλῆ δὲ ὑπῆρχον πᾶσι τὰ πρὸς τὸν βίον, ἂν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ πατρίς, πᾶν ἀποβαλοῦσα ἀξίωμα, τυφλῶς ὑπετάσσετο εἰς τὸν Κάσσανδρον. Ἰδίως ηὐπόρησαν ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων αἱ Ἀθῆναι, ὡς φαίνεται, διότι ἄπειροι ξένοι συνέρρεον εἰς αὐτὰς ἁπανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, τῆς τε παιδεύσεως ἕνεκα καὶ τῶν ἑταιρῶν καὶ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἐμπορίου. Τὰ ἐργαστήρια μάλιστα τῶν τεχνιτῶν πολλὰς ἐδέχοντο παραγγελίας· εἰς μόνον τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου, ἀνηγέρθησαν, ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν, τριακόσιοι ἑξήκοντα ἀνδριάντες· εἰργάζοντο δὲ οἱ ἀθηναῖοι τεχνῖται καὶ διὰ τὰς αὐλὰς τῶν δυναστῶν καὶ διὰ τὰς νέας πόλεις τὰς ὁποίας οὗτοι ἵδρυον, Καὶ τὸ ἐμπόριον ἤκμαζεν, εἴπερ ποτέ, ἐνάμιλλον γενόμενον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ῥόδου

τοῦ Βυζαντίου, τῆς 'Αλεξανδρείας. Τελευταῖον ὑπάρχει ἐπίσημος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 'Αττικῆς ἐν ἔτει 309 πιστοποίησις, καθ ἣν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς ταύτης χώρας συνεποσοῦντο εἰς 21.000 πολιτῶν, 10.000 ξένων καὶ 400.000 δούλων. 'Αλλ' ἂν κατὰ τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον ἡ πόλις ἤριζεν ἔτι μέχρι τινὸς πρὸς τοὺς παρελθόντας χρόνους τὸ πολιτικὸν αὐτῆς ἀξίωμα, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην τοῦ Δημοχάρους παρατήρησιν, ἐξέλιπε παντάπασιν. 'Επὶ μακρὸν ἡ πόλις ὑπετάσσετο ἀπροφασίστως εἰς τὸν Κάσσανδρον· ἅμα δὲ τῷ 312 ἐπλησίασεν ὁ τοῦ 'Αντιγόνου ἀνεψιὸς Πτολεμαῖος ἔσπευσεν ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς νὰ ἔλθη εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν ἰσχυρὸν τῆς 'Ασίας δυνάστην. Ἔπειτα, κατὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 311, προεκηρύχθη ἡ τῶν ἑλληνίδων πόλεων αὐτονομία· καὶ ὅμως δὲν ἐξεχώρησεν ἐκ Μουνιχίας ἡ μακεδονικὴ φρουρά. Κατὰ δὲ τὸν ἐν ἔτει 308 μεταξὺ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου καὶ Κασσάνδρου γενόμενον συμβιβασμὸν ἔμεινε πάλιν ὁ Κάσσανδρος ἀπόλυτος τῆς πόλεως κύριος, ὅτε αἴφνης μεγάλη ἐπῆλθεν ἐνταῦθα μεταβολή.

Ὁ 'Αντίγονος, ἅμα ἔμαθεν ὅτι ὁ Πτολεμαῖος, ἀφοῦ κατέλαβε πόλεις τινὰς τῆς Ἑλλάδος, ἀνεχώρησε καταλιπὼν τὰς λοιπὰς εἰς τὴν τοῦ Κασσάνδρου διάκρισιν, ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβη αὐτὸς τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως, δηλαδὴ νὰ ἐπιτύχη τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν ἀντὶ τοῦ Κασσάνδρου καὶ τοῦ Πτολεμαίου. 'Εξαπέστειλε δ' ἐπὶ τούτῳ τὸν υἱὸν Δημήτριον, ἐκπλεύσαντα, ἐν ἔαρι τοῦ 307, πρὸ πάντων ἐπὶ τὰς 'Αθήνας μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς. Δημήτριος ὁ 'Αντιγόνου ἦτο βεβαίως ὁ λαμπρότατος τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου καὶ ὁ πληρέστατος ἀντιπρόσωπος ὅλων τῶν ποικίλων στοιχείων διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν ὁποίων νέος παρεσκευάζετο ἐν τῇ ἱστορίᾳ κόσμος, ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ βίου συγχώνευσις. Διότι εἶχεν ἅμα μὲν τὸ ἐρρωμένον τοῦ μακεδόνος στρατιώτου, ἅμα δὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν χάριν τοῦ ἀττικοῦ ἕλληνος, ἅμα δὲ τὴν ἀσωτίαν καὶ τὴν ἡδυπάθειαν τοῦ ἀσιανοῦ σατράπου, ὢν ἐνταυτῷ φιλοκίνδυνος καὶ ἄστατος ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ μελετῶν τὸν βίον αὐτοῦ εὑρίσκει ἔκθαμβος ὅτι μέγαν σκοπὸν εἶχε τὸ ἀναρρίπτειν ἑκάστοτε τὸν κύβον μᾶλλον ἢ ὅτι ἀνέρριπτε τὸν κύβον πρὸς μέγαν τινὰ σκοπόν. «Ἦν δὲ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸ κάλλος ἡρωικὸν ἀποφαίνων ἀξίωμα, ὥστε καὶ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων θεωροῦντας εὐπρέπειαν κεκοσμημένην ὑπεροχῇ βασιλικῇ θαυμάζειν καὶ παρακολουθεῖν ἐν ταῖς ἐξόδοις ἕνεκεν τῆς θέας. 'Επὶ δὲ τούτοις ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ μετέωρος καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ καταφρονῶν οὐ τῶν πολλῶν μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς δυναστείαις ὄντων», λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. Μίαν μόνον πόλιν δὲν κατεφρόνησε ποτέ, τὴν πόλιν τῶν 'Αθηνῶν, τῆς ὁποίας πάντοτε ἐθαύμασε καὶ ἠγάπησε τὸ ἔνδοξον παρελθόν, τὴν εὐφυΐαν, τὴν λεπτότητα, τὴν τέχνην, τὴν φιλοσοφίαν· καὶ πρὸς ἕνα μόνον πόθον παρέμεινε πιστός, τὸν πόθον τοῦ νὰ ἐλευθερώση τὰς 'Αθήνας, νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τῶν 'Αθηναίων σωτήρ, νὰ παρασταθῇ ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὰς στοὰς τῆς περιφανοῦς πόλεως καὶ νὰ ἴδη τὸν δῆμον ἐκεῖνον ἐγκωμιάζοντα τὸ κάλλος αὐτοῦ, ἐπικροτοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ, εὐλογοῦντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, στεφανοῦντα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ 'Αντίγονος ἦτο πολὺ θετικώτερος ἄνθρωπος· ὁ 'Αντίγονος ἤξευρεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀπελευθερώσεως· ἤξευρεν ὅτι ὁ προκείμενος ἀγὼν ἐγίνετο ἵνα ἀποφασισθῇ τίς θέλει ἄρξει τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως τῶν 'Αθηνῶν, αὐτὸς ἢ ὁ Κάσσανδρος. Γινώσκων ὅμως τὴν ἀδυναμίαν τοῦ υἱοῦ τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα, περιεποιεῖτο τὸ αἴσθημα ἐκεῖνο ὅσον ἔνεστι· καὶ ὅτε ἐν τῷ στρατιωτικῷ συμβουλίῳ τὸ ὁποῖον περὶ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου συνεκροτήθη εἷς τῶν φίλων παρετήρησεν ὅτι, κυριεύσαντες τὰς

'Αθήνας, πρέπει νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν ταύτην στρατιωτικῶς, «ἐπιβάθραν τῆς Ἑλλάδος οὖσαν», ὁ 'Αντίγονος δὲν παρεδέχθη τὴν γνώμην, «ἀλλ' ἐπιβάθραν μὲν ἔφη, καλὴν καὶ ἀσάλευτον εἶναι τὴν εὔνοιαν· τὰς δ' 'Αθήνας ὥσπερ σκοπὸν τῆς οἰκουμένης ταχὺ τῇ δόξῃ διαπυρσεύσειν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τὰς πράξεις».

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀνὴρ ὅστις, κατὰ μῆνα Μάιον τοῦ 307, ὥρμησεν ἐξ 'Εφέσου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς καὶ χρημάτων πολλῶν. Δημήτριος ὁ 'Αντιγόνου, ἔχων ἀργυρίου τάλαντα 5.000, καὶ στόλον νεῶν 250, ἔτι δὲ βελῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰς πολιορκίαν χρησίμων τὴν ἁρμόζουσαν παρασκευήν, ἔπλευσεν ἀμέσως εἰς τὰς 'Αθήνας, αἵτινες, ὡς ἠξεύρομεν, διῳκοῦντο ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ὁποία μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνθρώπων διαφορά! Τῷόντι ὁ μὲν ἐξεπροσώπει τὸν πρῶτον, τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν, ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ αὐτοῦ παρακμῇ, ὁ δὲ τὸν δεύτερον, τὸν μακεδονικὸν ἑλληνισμόν, ἐν τῷ νεαρῷ αὐτοῦ ὀργασμῷ· ὁ μὲν εἶχεν εἰσέτι παιδείαν τινὰ καὶ εὐφυΐαν καὶ χάριν καὶ κομψότητα, ὁ δέ, πλὴν τούτων, καὶ τὴν περὶ τὸ πράττειν δύναμιν καὶ τόλμην, ἥτις ὅλως ἐφαίνετο ἤδη καταλιποῦσα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν μητρόπολιν. Καὶ ἡ τῶν δύο χαρακτήρων ἀντίθεσις ἀνεδείχθη εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἀπάντησιν. Ὁ Δημήτριος ὁ 'Αντιγόνου ἐπιφανεὶς αἰφνιδίως εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐκήρυξεν «ὅτι πέμψειεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀγαθῇ τύχῃ 'Αθηναίους ἐλευθερώσοντα καὶ τὴν φρουρὰν ἐκβαλοῦντα καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς καὶ τὴν πάτριον ἀποδώσοντα πολιτείαν». Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀποβιβάσας τὸν στρατὸν ἐγένετο κύριος τοῦ Πειραιῶς. Ὁ δὲ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, καίτοι εἶχε πολλοὺς ἐν τῇ πόλει ὀπαδούς, καίτοι ἐπηρείδετο εἰς τὴν ἐν Μουνιχίᾳ ἰσχυρὰν μακεδονικὴν φρουράν, ὑπὸ τὸν φρούραρχον Διονύσιον, ἄνδρα ἔμπειρον καὶ γενναῖον, καίτοι ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἐπικουρίας μεγάλας ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρου, οὐδ' ἐφαντάσθη νὰ ἀντισταθῇ, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐφρόντισε περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας. Καὶ ἐγκαταλιπὼν τοὺς φίλους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων, τὸ δὲ χείριστον εἰς τὴν τοῦ δήμου διάκρισιν, ἔσπευσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ Δημητρίου τοῦ 'Αντιγόνου, ὅστις, γενναίως ὡς πάντοτε φερόμενος, διέταξε νὰ παραπεμφθῇ ἀσφαλῶς εἰς Θήβας· ἐκ Θηβῶν ὁ Φαληρεὺς μετέβη εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κασσάνδρου, ὅτε ἔπλευσεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς Πτολεμαῖον.

Ὁ δὲ στρατηγὸς Δημήτριος, ἄλλο τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνδρός, δὲν ἀνέβη τότε εἰς τὴν πόλιν, διότι,εἶπε, ἐπιθυμεῖ μὲν αὐτὴν πολύ, δὲν θέλει ὅμως νά την ἴδῃ πρὶν ἢ παντάπασιν ἐλευθερώσῃ καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς φρουρᾶς. Ὅθεν ἐπεχείρησε πρὸ πάντων τὴν πολιορκίαν τῆς Μουνιχίας. Παρασκευάσας δὲ τὰ ἐπὶ τούτῳ ἀπαιτούμενα ἐπιτρέπει τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου εἰς τοὺς ὑποστρατήγους καὶ ἐπιπλέει αὐτὸς εἰς Μέγαρα, φρουρούμενα ὡσαύτως ὑπὸ στρατευμάτων τοῦ Κασσάνδρου. 'Ενταῦθα πάλιν πράττει ὅ,τι ὡς πρὸς τὴν Μουνιχίαν· διατάξας τὰ δέοντα πρὸς πολιορκίαν ἀπέρχεται, ἔχων εὐζώνους τινὰς σὺν αὐτῷ. ποῦ; Εἰς 'Αχαΐαν, εἰς Πάτρας, ὅπου διέτριβεν ἡ περιβόητος ἐπὶ κάλλει Κρατησίπολις, ἡ χήρα 'Αλεξάνδρου τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἥτις εἶχεν, ὡς λέγεται, προσκαλέσει αὐτόν. Ὁ Δημήτριος δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἀποφύγῃ τοιαύτην συνέντευξιν· φθάνει λοιπὸν πλησίον τῶν Πατρῶν, ἀφήνει τὴν συνοδίαν μακρὰν ὁπωσοῦν, ἐγείρει σκηνὴν πολυτελῆ καὶ περιμένει μόνος ἐν αὐτῇ τὴν Κρατησίπολιν. 'Αλλ'ἀντὶ τῆς ὡραίας χήρας ἐπιπίπτουσιν αἴφνης πολέμιοι καὶ διαρπάζουσι τὴν σκηνὴν καὶ τὰ χρήματα. Ὁ Δημήτριος μόλις σῴζεται, καί, ἐπιστρέψας εἰς Μέγαρα, παρηγορεῖται διὰ τὴν ἐρωτικὴν ἐκείνην ἀποτυχίαν, γενόμενος κύριος τῆς πόλεως ταύτης. 'Ανεδείχθη δὲ αὖθις μεγαλόφρων. Οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἤθελον νὰ τραπῶσιν εἰς διαρπαγήν, ἀλλ'αὐτός, ἀπαγορεύσας τοῦτο, ἀνεκήρυξεν ἐλεύθερα τὰ Μέγαρα. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπὶ τῆς πολιορκίας εἶχε γίνει ἱκανὴ

λαφυραγωγία, μάλιστα δούλων πολλῶν. Διότι, ὅτε ὁ Δημήτριος ἀναχωρῶν καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Στίλπωνα εἶπεν, ἐλευθέραν ὑμῶν, ὦ Στίλπων, ἀπολείπω τὴν πόλιν», «ὀρθῶς, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, λέγεις· οὐδένα γὰρ ἡμῶν δοῦλον ἀπολέλοιπας». Εἶχε δὲ περιποιηθῆ πολὺ τὸν Στίλπωνα· καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐρωτήσει αὐτὸν μή τις τῶν στρατιωτῶν ἔλαβέ τι τῶν ἐκείνου. «Οὐδείς», ἀπήντησεν ὁ Στίλπων ἀγερώχως καὶ δηκτικῶς· «οὐδένα γὰρ εἶδον ἐπιστάμαν ἀποφέροντα».

Μετὰ τὰς ἐκδρομὰς ταύτας ἐπέστρεψεν ὁ Δημήτριος εἰς Μουνιχίαν καὶ δι' ἀγώνων μακρῶν καὶ ἀτρύτων ἐξεπόρθησε τελευταῖον αὐτήν, ἐζώγρησε τὸν Διονύσιον καὶ κατέσκαψε τὸ φρούριον. Τότε, δηλαδὴ κατ' Αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον τοῦ 307, ἀνῆλθεν ἤδη εἰς τὸ ἄστυ, λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ πλήθους παρακολουθούμενος καὶ παραπεμπόμενος. Συναγαγὼν δὲ τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν ἐκήρυξεν ἀπὸ τοῦ βήματος ὅτι ἀποδίδει αὐτῷ τὴν πάτριον πολιτείαν· ὅτι θέλει προσπαθήσει ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν· ὅτι ἰδίως πρέπει αὕτη νὰ κατασκευάσῃ ναυτικόν· ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν θέλει παρακαλέσει τὸν πατέρα νὰ πέμψῃ ἐνταῦθα ξύλων ναυπηγησίμων πλῆθος εἰς ἑκατὸν τριήρεις καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν νῆσον Ἴμβρον· ὅτι καλὸν εἶναι ἐν τούτοις ν' στείλωσι περὶ πάντων τούτων πρέσβεις πρὸς Ἀντίγονον καὶ ὅτι θέλουσι λάβει προσέτι παρ' αὐτοῦ 150.000 μεδίμνους σίτου.

Κατὰ δυστυχίαν, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο πλέον ἐπιτηδεία νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀνορθώσεως ταύτης τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς αὐτονομίας. Ἀντὶ νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ρύθμισιν τῶν δημοσίων πόρων καὶ δυνάμεων, κατέτριψε τὸν χρόνον περὶ τὴν καταδίωξιν τῶν πεσόντων ὀλιγαρχικῶν καὶ περὶ τὴν ἀπονομὴν τιμῶν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν Δημήτριον. Κατηγορίαι ἐγένοντο κατὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ κατὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, ἐν οἷς μὴ παραλείψωμεν νὰ ἀναφέρωμεν τὸν κωμῳδιογράφον Μένανδρον· οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν τούτων, φυγάδες ὄντες, κατεδικάσθησαν ἐρήμην εἰς θάνατον· οἱ ἀνδριάντες τοῦ Φαληρέως ἀνετράπησαν καὶ ἐχωνεύθησαν· ἀλλ' οἱ παρόντες τοὐλάχιστον κατηγορούμενοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Μένανδρος, ἠθῳώθησαν, χάρις ἴσως εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ στρατηγοῦ Δημητρίου. Ὥστε τοῦτο μόνον ἤθελεν ἀρκέσει ἵνα μὴ μεμφθῶμεν τὰς τιμὰς ὅσας ἡ πόλις ἀπένειμε πρὸς τὸν ἄνδρα, ἐὰν τὰ δείγματα ταῦτα τῆς εὐνοίας δὲν ἀπέβαινον ἀηδῆ διὰ τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν. Τῳόντι οἱ δημαγωγοὶ τῶν χρόνων τούτων ἐφιλοτιμήθησαν τίς τίνα νὰ ὑπερτερήσῃ περὶ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κολακείας τρόπων, ἐπιτηδείων νὰ ἐπισύρωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν εὔνοιαν καὶ τὰς χάριτας τοῦ δυνάστου. Πρὸ πάντων δὲ διεκρίθη περὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ἅμιλλαν ὁ γέρων Στρατοκλῆς (Κεφ. Α' τοῦ Ζ' βιβλ.), ὅστις ἔκτοτε ἀναφαίνεται ἰσχυρότατος ἐν Ἀθήναις. Ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο νὰ στήσωσι μὲν χρυσᾶς εἰκόνας ἐφ' ἅρματος τοῦ τε Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου, νὰ στεφανώσωσι δὲ ἀμφοτέρους διὰ στεφάνων χρυσῶν ἀξίας διακοσίων ταλάντων, καὶ βωμὸν ἱδρυσάμενοι εἰς αὐτοὺς νὰ προσαγορεύσωσιν αὐτὸν βωμὸν τῶν Σωτήρων. Πρὸς τούτοις νὰ προσθέσωσιν εἰς τὰς δέκα φυλὰς δύο νέας, ὀνομάζοντες αὐτὰς Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα, καὶ νὰ τελῶσιν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἀγῶνα καὶ πομπὴν καὶ θυσίαν, ἐνυφαίνοντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν εἰς τὸν τῆς Ἀθηνᾶς πέπλον· πλὴν τούτων ἀπεφασίσθη νὰ χειροτονῆται καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἱερεὺς Σωτήρων ἐπικαλούμενος, καὶ τούτου τὸ ὄνομα νὰ φέρωσι τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ ἄλλαι ἐπίσημοι πράξεις, οὐχὶ δέ, ὡς πρότερον, τὸ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος· ἐπὶ δὲ πᾶσιν οἱ πεμπόμενοι πρὸς Ἀντίγονον ἢ Δημήτριον πρεσβευταὶ νὰ φέρωσι τὸ ὄνομα καὶ τὸ σχῆμα τῶν θεωρῶν. Ἄλλοι δὲ ἐπρότειναν νὰ καθιερωθῇ ὁ τόπος ὅπου κατὰ πρῶτον ἀπέβη εἰς τὴν ἀττικὴν χώραν ὁ Δημήτριος καὶ νὰ ἐγερθῇ αὐτόθι βωμὸς προσαγορευόμενος Δημητρίου Καται-

βάτου ἐνῷ πρότερον εἰς μόνον τὸν Δία ἀπενέμετο ἡ τοῦ Καταιβάτου προσωνυμία· πρὸς τούτοις νὰ δέχωνται τὸν Δημήτριον ὁσάκις ἔρχεται εἰς Ἀθήνας, διὰ τῶν ἀπονεμομένων εἰς τὴν Δήμητρα καὶ τὸν Διόνυσον τιμῶν, εἰς δὲ τὸν ὑπερτεροῦντα τοὺς ἄλλους κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ὑποδοχῆς νὰ δίδεται ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς ἀφιέρωσιν τοῦ ἀναθήματος ἀργύριον· τελευταῖον τὸν μὲν Μουνιχιῶνα μῆνα Δημητριῶνα μετωνόμασαν, πᾶσαν δὲ τελευταίαν μηνὸς ἡμέραν Δημητριάδα, τὰ δὲ Διονύσια Δημήτρια ἀπεκάλεσαν. Προκειμένου δὲ μετ' οὐ πολὺ ν' ἀνατεθῶσιν ὑπὸ τῆς πόλεως ἀσπίδες εἰς Δελφούς, ἔγραψε Δρομοκλείδης ὁ Σφήττιος τὸ ἀκόλουθον ἀλλόκοτον ψήφισμα· «Ἀγαθῇ τύχῃ, δεδόχθω τῷ δήμῳ χειροτονῆσαι τὸν δῆμον ἕνα ἄνδρα ἐξ Ἀθηναίων, ὅστις ἀφικόμενος πρὸς Σωτῆρα καὶ καλλιερησάμενος ἐπερωτήσει (Δημήτριον) τὸν Σωτῆρα πῶς εὐσεβέστατα καὶ κάλλιστα καὶ τὴν ταχίστην ὁ δῆμος τὴν ἀποκατάστασιν ποιήσαιτο τῶν ἀναθημάτων· ὅ,τι δ' ἂν χρήσῃ, ταῦτα πράττειν τὸν δῆμον». Καὶ τὸ πάντων πρακτικώτερον, ἀφοῦ ἐχαιρέτισαν τὸν Δημήτριον ὡς θεόν, ἀπένειμαν εἰς αὐτόν τε καὶ εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ τὴν θετικωτάτην τῶν τιμῶν ἣν ἠδύναντο νὰ ἐπινοήσωσι, πρῶτοι ἀμφοτέρους προσαγορεύσαντες βασιλεῖς!

Περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι· οὐδ' εἶναι ἄπορον πῶς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηυτελίζοντο ἐνώπιον τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου νεανίου, εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ ὁποίου ὤφειλον τοὐλάχιστον τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας, ἀφοῦ πρὸ μικροῦ εἰς τὸ τυφλὸν τοῦ Κασσάνδρου ὄργανον, εἰς τὸ ἄθλιον ἐξ ἀνδραπόδων ἀνδράποδον, εἰς τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα εἶχον ἐγείρει τριακοσίους ἑξήκοντα ἀνδριάντας! Οὐδεὶς δύναται νὰ καταμετρήσῃ τὸ βάραθρον τῆς ταπεινώσεως εἰς ὃ καταφέρονται ἐνίοτε τὰ ἔθνη· καί, τὸ δεινότερον, ὅσῳ εὐφυέστερα καὶ λογιώτερα ἐδείχθησαν τόσῳ οἰκτροτέρα πολλάκις ἀποβαίνει ἡ ταπείνωσις αὐτῶν, ὡς ἂν ἐφηρμόζετο εἰς αὐτὰ ὁ φοβερὸς τῆς Νεμέσεως νόμος.

Ἀλλ' ἂν οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἔπραττον ἵνα ἀσφαλίσωσι τὴν ἀπονεμηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν ἢ ἀνακτήσωσι μέρος τοὐλάχιστον τῆς προτέρας πραγματικῆς δυνάμεως, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδ' ὁ Δημήτριος ἔπραξέ τι, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τοῦ ἐπιτραπέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατρός, ἤτοι πρὸς κατάλυσιν τῆς κατὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἀρχῆς τοῦ Κασσάνδρου καὶ τοῦ Πτολεμαίου· ἀλλὰ διέτριψεν ἐπὶ μῆνας πολλοὺς σχολάζων εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν, καὶ εὐφραινόμενος εἰς τὰς ἐλεεινὰς ἐκείνας κολακείας, καὶ ἀσωτεύων εἰς συμπόσια πολυτελῆ μετὰ κομψῶν φιλοσόφων καὶ ὡραίων ἑταιρῶν. Ἐπεσφράγισε δὲ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἀθηναίων λαβὼν σύζυγον τὴν καλὴν Εὐρυδίκην, τὴν χήραν τοῦ ἐν Κυρήνῃ ἄρξαντος Ὀφέλλα, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν πατρίδα αὐτῆς, τὰς Ἀθήνας. Ὁ γάμος οὗτος ἐθεωρήθη ὡς γεγονὸς μέγιστον, οὐ μόνον διὰ τὴν λαμπρότητα μεθ' ἧς ἐτελέσθη, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Εὐρυδίκη ἐλέγετο ἀπόγονος τοῦ Μιλτιάδου, ὥστε τὸ συνοικέσιον τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν παρόντων ἡρώων μετὰ τῆς κληρονόμου ἑνὸς τῶν ἐξοχωτάτων ἡρωικῶν γενῶν τῆς πόλεως ἐφαίνετο συνάπτον τὸ ἔνδοξον αὐτῆς παρελθὸν μετὰ τῆς μεγίστης τῶν τότε ἐπὶ γῆς δυνάμεων. Ἀλλ' αἴφνης περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 307 διεκόπη τὸ ὄνειρον τοῦτο τῶν τιμῶν καὶ εὐωχιῶν καὶ πανηγύρεων, διότι ὁ Δημήτριος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς νὰ ἐπιστρέψῃ ὅ,τι τάχιστα εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ὁριστικὴ ρύθμισις τῆς κληρονομίας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπέβαινεν ὁσημέραι ἀναπόδραστος. Ἡ ἐν ἔτει 311 γενομένη εἰρήνη δὲν ἐλογίσθη διαλυθεῖσα διὰ τῶν ἐκστρατειῶν τὰς ὁποίας, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἐπεχείρησαν ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Δημήτριος· ἀλλ' ἕτερα γεγονότα προπαρεσκεύασαν νέαν

μεγάλην ρῆξιν. Διὰ τῆς εἰρήνης ἐκείνης εἶχεν ἔτι ἀναγνωρισθῆ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους καὶ βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ ἀπὸ τῆς Ρωξάνης υἱὸς τοῦ κατακτητοῦ· μετ' οὐ πολὺ ὅμως, ὡς γνωρίζομεν, ὁ Κάσσανδρος ἐφόνευσε τόν τε νέον 'Αλέξανδρον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ· ἔπειτα ὁ Πολυσπέρχων ἐδολοφόνησε καὶ τὸν Ἡρακλέα· κατόπιν ἐξέλιπεν ὡσαύτως ἐκ μέσου ἡ Κλεοπάτρα· ὥστε ἐν ἔτει 307 ἐξ ὅλων τῶν συγγενῶν τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου δὲν ἐσῴζετο εἰμὴ μόνον ἡ θεία αὐτοῦ Θεσσαλονίκη, ἡ τοῦ Κασσάνδρου σύζυγος. 'Εὰν λοιπὸν προέκειτο εἰσέτι νὰ διατηρηθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, τὸ δικαίωμα τοῦτο περιῆλθεν εἰς τὸν Κάσσανδρον. 'Αλλ' ὁ Κάσσανδρος δὲν ἐνομίζετο ἐπιτήδειος νὰ ἀποβῇ ὁλοσχερὴς τοῦ μεγάλου κράτους κληρονόμος, εἴτε διότι τὸ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης δικαίωμα δὲν ὑπελαμβάνετο ὡς σπουδαῖον, εἴτε διότι πράγματι ὁ Κάσσανδρος ἦτο ὁ ἀσθενέστερος ὅλων τῶν λοιπῶν στρατηγῶν. 'Εντεῦθεν περὶ τοὺς χρόνους τούτους οἱ δυνάσται οὗτοι ἤρχισαν νὰ ἐπισπεύδωσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν λύσιν τοῦ ὅλου ζητήματος. Ἦτο δὲ τὸ ζήτημα ἂν θέλει διατηρηθῆ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους ὑπὸ ἕνα ἐξ αὐτῶν ἢ ἂν θέλει συνομολογηθῆ ὁριστική τις διανομὴ καὶ ἀναγνωρισθῆ ἕκαστος βασιλεὺς τῆς ἰδίας μερίδος. Ὁ μόνος τῶν στρατηγῶν ὅστις ἠξίου ν' ἀναλάβῃ τὴν ὁλοσχερῆ κληρονομίαν ἦτο ὁ 'Αντίγονος, διά τε τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ διότι, ἄρχων τῆς μικρᾶς 'Ασίας καὶ τῆς Συρίας, ἦτο ὁμολογουμένως ἁπάντων ἰσχυρότερος, καὶ διότι ἐπηρείδετο ἐπὶ τῶν λαμπρῶν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου προτερημάτων. Μήπως πρὸ μικροῦ οἱ 'Αθηναῖοι δὲν εἶχον προσαγορεύσει ἤδη ἀμφοτέρους βασιλεῖς; 'Αλλ' οὔτε ὁ Πτολεμαῖος οὔτε ὁ Σέλευκος οὔτε ὁ Λυσίμαχος ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἀξίωσιν ἐκείνην. 'Ιδίως δὲ ὁ Πτολεμαῖος, εἴτε ὡς δραστηριώτερος τῶν ἄλλων εἴτε ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων κινδυνεύων, εἶχεν ἀπό τινος χρόνου ἀρχίσει νὰ παρασκευάζεται πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ εἶχεν ἀθροίσει ἐπὶ τούτῳ δυνάμεις ἱκανὰς εἰς Κύπρον. Τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τὸν 'Αντίγονον ν' ἀνακαλέσῃ ἐν τάχει τὸν Δημήτριον ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν 'Ανατολήν.

Ὁ Δημήτριος ἔδραμεν ἀμέσως εἰς Καρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ ἐνισχύσας, εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα, ἱκανῶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔπλευσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 306, ἐπὶ Κύπρον, ἔχων πεζοὺς μὲν 15,000, ἱππεῖς δὲ 400, τριήρεις 110 καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ πλοῖα. 'Αποβιβασθεὶς εἰς τὴν βορειοανατολικὴν τῆς νήσου παραλίαν ἐκυρίευσε κατ' ἀρχὰς τὴν Οὐρανίαν καὶ τὴν Καρπασίαν καὶ ἔπειτα ἐτράπη πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου πόλιν, τὴν Σαλαμῖνα. 'Ενταῦθα συνήντησε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πτολεμαίου Μενέλαον καὶ κατατροπώσας αὐτὸν ὁλοσχερῶς κατέκλεισεν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἧς ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν. Τότε δὲ κατὰ πρῶτον ἔλαβεν ὁ νέος ἐκεῖνος στρατηγὸς ἀφορμὴν ν' ἀποδείξῃ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ εὐφυΐαν περὶ τὴν ἐπινόησιν καὶ κατασκευὴν νέων καὶ φοβερῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐδόθη αὐτῷ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ τοῦ «πολιορκητοῦ» ἐπώνυμον. Ἔφερεν ἐκ τῆς 'Ασίας τεχνίτας, σίδηρον, ξυλείαν καὶ πᾶν ἄλλο ἐπιτήδειον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ κατεσκεύασε μηχανὰς παντὸς εἴδους ἀλλοκότου μεγέθους, λιθοβόλους, καταπέλτας (ἤτοι ὄργανα ἐπιτήδεια πρὸς ἐξακόντισιν βελῶν, λογχῶν καὶ ἄλλων τοιούτων), κριοὺς πρὸς καθαίρεσιν τῶν τειχῶν, χελώνας, ἤτοι στέγας ὑπὸ τὰς ὁποίας προεφυλάττοντο οἱ πολιορκηταί, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τὸ μέγιστον πάντων τῶν ἐπινοηθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἦτο ἡ ὀνομαζομένη ἑλέπολις. κατασκεύασμα κολοσσιαῖον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν ἐντὸς ὅσον ἔνεστι μικροτέρου χώρου τὴν διὰ τοῦτο μάλιστα καταστρεπτικώτερον ἐνεργοῦσαν δύναμιν πολλῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων· τὸ πλάτος ἑκάστης αὐτῆς πλευρᾶς εἶχε τεσσαράκοντα καὶ πέντε πήχεις, τὸ δὲ ὕψος πήχεις ἐνενήκοντα· ἐφέρετο δὲ ἐπὶ τεσσάρων στερεῶν τροχῶν, ὧν ἕκαστος εἶχε δεκατεσσάρων ποδῶν περίμετρον. Καὶ διῃρεῖτο ἡ πελώ-

ρία αὕτη μηχανὴ εἰς στέγας ἐννέα· ἐκ τούτων εἰς μὲν τὰς κάτω στέγας εἰσήνεγκεν ὁ Δημήτριος παντοίας πετροβόλους, ὧν οἱ μέγιστοι ἐσφενδόνιζον λίθους ζυγίζοντας 150 λίτρας· εἰς δὲ τὰς μέσας ἔθηκε τοὺς μεγίστους καταπέλτας,εἰς δὲ τὰς ἀνωτάτας τοὺς μικροτέρους καταπέλτας καὶ πετροβόλους· οἱ δ' ἐπιτετραμμένοι τὴν χρῆσιν πάντων τούτων ἄνδρες ἦσαν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους· καὶ συνηρμόσθησαν πρὸς τούτοις εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ γιγαντώδους ἐκείνου ἐπιθετικοῦ πύργου δύο τερατώδεις κριοὶ καὶ αἱ προσήκουσαι χελῶναι, ἵνα σύναμα μετ' ἐκείνου ἐνεργῶσιν. 'Εννοεῖται ὅτι τὰ τείχη ἦτο ἀδύνατον ν' ἀνθέξωσι τοιουτοτρόπως προσβαλλόμενα καὶ διασειόμενα, ὥστε ἤρχισαν νὰ πίπτωσι, καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευε νὰ κυριευθῇ, ὅτε αἴφνης ὁ Μενέλαος κατώρθωσε διὰ νυκτὸς νὰ κατακαύσῃ τὰς πλείστας τῶν μηχανῶν.

'Ο δὲ Δημήτριος, καίτοι εἶδε τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἔργα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ καταστραφέντα, ἐπέμεινεν οὐδὲν ἧττον εἰς τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ. Οὕτω διαρκούσης πεισματωδῶς τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀμύνης ἐπῆλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Μενελάου ὁ Πτολεμαῖος αὐτὸς καὶ κατέπλευσεν εἰς Κίτιον, ἀπέχον τῆς Σαλαμῖνος σταδίους διακοσίους. 'Ο Πτολεμαῖος ἐκόμιζε μεθ' ἑαυτοῦ ναῦς πολεμικὰς 140, πεντήρεις καὶ τετρήρεις ἁπάσας, ἐπὶ δὲ φορτηγῶν πεντακοσίων μυρίους πεζούς· ὥστε εὐλόγως ἤλπιζεν ὅτι ὁ Δημήτριος προσβαλλόμενος κατὰ μέτωπον ὑπὸ τηλικαύτης δυνάμεως καὶ ἀπειλούμενος ὄπισθεν ὑπὸ τοῦ ἐγκαρτεροῦντος ἔτι ἐν Σαλαμῖνι Μενελάου δυσκόλως θέλει δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ παντελῆ καταστροφήν. Εἶχε δὲ ὁ Μενέλαος ἐν Σαλαμῖνι, ἐκτὸς τοῦ ἄλλου στρατοῦ, καὶ ἑξήκοντα ναῦς, τὰς ὁποίας ὁ Πτολεμαῖος παρήγγειλε νὰ πέμψῃ αὐτῷ ὅτι ταχιστα, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσῃ τὴν δύναμιν δι' ἧς θέλει ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Δημητρίου. 'Αλλ' ὁ Δημήτριος οὔτε ἐν τῷ χώρῳ ὅπου ἵστατο περιέμενε τὸν ἀντίπαλον οὔτε τῶν ἑξήκοντα πλοίων τὴν ἔξοδον ἐπέτρεψε. Καταλιπὼν ἐπὶ τῆς πολιορκίας μέρος τῆς δυνάμεως καὶ εἰς τὴν παρακειμένην παραλίαν ἅπαν τὸ ἱππικὸν ἐπεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς τοὺς κρατίστους τῶν πεζῶν καὶ τὰ χρησιμώτερα τῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων, κατέλιπε δέκα μόνον πεντήρεις ὑπὸ 'Αντισθένην, τὰς ὁποίας ἐνόμισεν ἱκανὰς νὰ διακωλύσωσι τὴν ἔξοδον τῶν ἑξήκοντα πολεμίων πλοίων διὰ τὸ στενὸν τοῦ λιμένος στόμιον, καὶ αὐτὸς ἐξέπλευσε μεθ' ὅλων τῶν λοιπῶν εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἀντιπάλου.

'Ο Δημήτριος ἐξήρχετο περιχαρὴς διὰ τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, καίτοι ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι μέγιστον ἀναλαμβάνει κίνδυνον. Καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ὁ στόλος αὐτοῦ ἦτο ἀσθενέστερος τοῦ αἰγυπτιακοῦ· διότι λέγουσι μὲν ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Πολύαινος ὅτι εἶχε ναῦς 180, κατὰ τὸν Διόδωρον ὅμως εἶχε μόνον 108, καὶ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν ὑπολαμβάνουσιν οἱ νεώτεροι ἀκριβέστερον· πλὴν τούτου δὲ ὁ στόλος τοῦ Πτολεμαίου ἐφημίζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ὡς ὁ πάντων ἐπιτηδειότερος, οὐδεὶς δὲ ἔτι εἶχε τολμήσει νὰ ἀντιπαραταχθῇ κατ' αὐτοῦ ἐν πελάγει ἀναπεπταμένῳ. 'Αλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο προθυμότερον ἐπεζήτει τὸν ἀγῶνα ὁ Δημήτριος. Κοσμήσας δὲ πολυτελῶς πρὸς ναυμαχίαν τὸν στόλον ἔταξε κατὰ μὲν τὸ εὐώνυμον, τὸ καὶ ἰσχυρότερον κέρας, τοῦ ὁποίου αὐτὸς προΐστατο, πεντήκοντα δύο ναῦς τὰς μεγαλυτέρας, ἐν αἷς ἦσαν τριάκοντα τετρήρεις τῶν 'Αθηναίων ὑπὸ ναύαρχον τὸν Μήδιον, κατὰ δὲ τὴν μέσην τάξιν τὰ ἐλάχιστα τῶν σκαφῶν, ὧν ἡγοῦντο Θεμίσων ὁ σάμιος καὶ Μαρσύας ὁ ἱστορικός· εἰς δὲ τὸ δεξιὸν πάντα τὰ λοιπὰ πλοῖα ὑπὸ 'Ηγήσιππον τὸν ἁλικαρνασσέα καὶ Πλειστίαν τὸν κῷον, ἀρχικυβερνήτην ὄντα τοῦ σύμπαντος στόλου. Ταῦτα ἐγένοντο ἀφ' ἑσπέρας δι' ὅλης τῆς νυκτός, τὴν δ' ἐπιοῦσαν πρωὶ ἐπεφάνη ὁ τῶν ἐναντίων στόλος ἐπιπλέων κατὰ σπουδὴν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει προλάβει τὴν ἔξοδον τοῦ Δημητρίου. Ἤδη δὲ ὁ Πτολεμαῖος, θεωρῶν ὅτι προκατελήφθη, παρεσκευάσθη ὡσαύτως πρὸς

τὴν ναυμαχίαν, καταλιπὼν ὄπισθεν τὰ φορτηγὰ καὶ διατάξας τὰ κατὰ τὸν στόλον εἰς τρόπον ὅλως ἀντίθετον τοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Δημήτριος, καθὼς εἴδομεν, ἐνίσχυσεν ἐξαιρέτως τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ κέρας, ἵνα, τρέψας τὸ δεξιὸν τοῦ Πτολεμαίου, ἐξωθήσῃ τὸ ὑπόλοιπον πρὸς τὴν παραλίαν, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν ἱππέων αὐτοῦ τῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν οὕτως εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς νίκης· ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐξ ἐναντίας ἐνίσχυσεν ἰδιαζόντως τὸ ἴδιον ἀριστερὸν κέρας, ἵνα οὕτω τρέψας τὸ δεξιὸν τοῦ ἀντιπάλου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξωθήσῃ τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν πρὸς τὸ πέλαγος, ὅπου ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἦτο ἐπιτηδειότερος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰσελάσῃ ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶχε νὰ προσλάβῃ ἐπικουρίαν πλοίων ἑξήκοντα.

Ἡ παραλία εἰς ἣν ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἡ ναυμαχία αὕτη εἶναι πολυειδῶς ἀξιομνημόνευτος. Ἐνταῦθα ὑψοῦτο ἡ Σαλαμίς, πόλις ὁμώνυμος ἐκείνης παρὰ τῇ ὁποίᾳ πρὸ 174 ἐτῶν οἱ στόλοι τῆς Ἑλλάδος ἐπάλαισαν πρὸς τοὺς ἀσιανοὺς στόλους καὶ ἐθριάμβευσαν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος· ἐνταῦθα ἠγείρετο τὸ Κίτιον ἐκεῖνο ὅπου, πρὸ 143 ἐτῶν, ἀπέθανεν ὁ Κίμων, τοῦ ὁποίου ὁ στόλος, ὡς ἂν ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰσέτι ἐμπνεόμενος, ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ χώρου μετ' ὀλίγον κατετρόπωσε τὰς βαρβαρικὰς τριήρεις καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τοὺς πολυθρυλήτους ὅρους τῆς κιμωνείου συνθήκης. Τίς ἤθελεν εἴπει εἰς τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους ἀγωνιστὰς τῆς ἐνταῦθα μικρᾶς Ἑλλάδος ὅτι μετὰ ἡμιόλιον περίπου ἑκατονταετηρίδα μέγας βασιλεὺς δὲν θέλει πλέον ὑπάρχει, ὅτι ἑλληνικοὶ στρατοὶ θέλουσι κατέχει ἅπαν αὐτοῦ τὸ ἀχανὲς κράτος, καὶ ὅτι στρατηγοὶ ἕλληνες, ἑλληνικοὺς ἄγοντες στόλους, θέλουσιν ἐρίζει πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῶν πεδίων τούτων τῶν κιμωνείων μαχῶν περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου! Διότι περὶ τούτου προέκειτο καὶ τοῦτο κάλλιστα συναισθανόμενοι οἱ δύο ἀντίπαλοι, ὅ,τε Δημήτριος, καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀμοιβαίαν σύγκρουσιν. Συμπληρωθείσης δὲ τῆς παρασκευῆς, ἐγένοντο ἐφ' ἑκάστου πλοίου αἱ νενομισμέναι πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχαὶ διὰ τῶν κελευστῶν, ἃς ἐπανελάμβανον ἅπαντα τὰ πληρώματα μεγάλῃ τῇ φωνῇ· μεθ' ὃ πρῶτος ὁ Δημήτριος ὕψωσε τὸ πρὸς μάχην σύσσημον, ἀσπίδα κεχρυσωμένην· τοῦτο δ' ἔπραξε καὶ ὁ Πτολεμαῖος. Τότε ἐσήμαναν αἱ σάλπιγγες τὸ πολεμικόν, συνηλάλαξαν ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις καὶ ὥρμησαν κατ' ἀλλήλων καταπληκτικῶς. Λαμπρότατα δὲ πάντων ἠγωνίσθη ὁ Δημήτριος ἱστάμενος ἐπὶ τῆς πρύμνης τῆς ἑπτήρους αὐτοῦ καὶ ἀείποτε τῶν περὶ αὐτὸν προπορευόμενος. Οἱ πολέμιοι περιεχύθησαν ἀθρόοι κατ' αὐτοῦ, ὁ δὲ δὲν ἔπαυσε τοὺς μὲν διὰ λογχῶν ἀκοντίζων, τοὺς δὲ ἐκ χειρὸς διὰ τοῦ δόρατος τύπτων· καὶ ἀναρίθμητα μὲν ἦσαν τὰ ἐπ' αὐτὸν φερόμενα βέλη· ἀλλ' αὐτὸς τὰ μὲν προορώμενος ἐξέκλινεν, ἀπὸ δὲ τῶν ἄλλων ἐσῴζετο διὰ τῶν σκεπαστηρίων αὐτοῦ ὅπλων. Τρεῖς ἔπεσον περὶ αὐτὸν ὑπασπισταί, αὐτὸς δὲ ἀτρόμητος ἐξηκολούθει ἐπιτιθέμενος κατὰ τῶν ἀντιπάλων, καὶ τρέψας τελευταῖον τὴν δεξιὰν αὐτῶν ἐπετέθη ἀκατάσχετος κατὰ τοῦ κέντρου καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ ἐν τῷ ἅμα εἰς πλείστην ταραχήν. Ὁ Πτολεμαῖος ἠγωνίζετο ἐν τούτοις οὐδὲν ἧττον ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς τοῦ Δημητρίου δεξιᾶς· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἄλλας μὲν τῶν πολεμίων νηῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κατέδυσεν, ἄλλας δὲ αὐτάνδρους ἐκυρίευσε καὶ ἐτρέπετο ἤδη νικηφόρος ἐπὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Δημητρίου δυνάμεις βλέπει τό τε εὐώνυμον κέρας τῶν ἰδίων συντετριμμένον καὶ τὴν μέσην τάξιν πρὸς φυγὴν ὁρμήσασαν· ὥστε ἀποβάλλει πᾶσαν νίκης ἐλπίδα, νομίζει ἀναγκαῖον νὰ σώσῃ ὅ,τι ἠδύνατο ἔτι νὰ σωθῇ, καὶ μετὰ κόπου διελαύνει εἰς Κίτιον, συνεπαγόμενος ὀκτὼ μόλις πλοῖα ἐκ τοῦ πολυαρίθμου αὐτοῦ στόλου. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς Νέωνα καὶ Βούριχον τὴν δίωξιν τῶν ἡττηθέντων καὶ τὴν διάσωσιν τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐπιπλεόντων·

αὐτὸς δέ, κοσμήσας τὰς ἰδίας ναῦς διὰ τῶν ἀκροστολίων καὶ ἐφελκόμενος τὰς κυριευθείσας, ἐπέτρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σαλαμῖνος. Διαρκούσης τῆς μάχης, αἱ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ ἑξήκοντα τοῦ Μενελάου νῆες ἠγωνίσθησαν νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Πτολεμαίου καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην πρὸς τὰ δέκα τοῦ Δημητρίου πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔφραττον τὸ στόμιον, κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐκπλεύσωσιν· ἀλλ' ἔφθασαν βραδέως· ὁ Πτολεμαῖος εἶχεν ἤδη ὑποχωρήσει· ὁ Δημήτριος ἐπανήρχετο τροπαιοῦχος· ὅθεν ἔσπευσαν ν' ἀσφαλισθῶσι πάλιν ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Ἡ νίκη τοῦ Δημητρίου ὑπῆρξεν ὅσον ἐνδέχεται ὁλοσχερής· δὲν ἀπέβαλεν εἰμὴ εἴκοσι σκάφη, ἐκυρίευσε δὲ τεσσαράκοντα αὔτανδρα, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον ἑβδομήκοντα, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ Πτολεμαίου πολεμικὰ πλοῖα, πλὴν τῶν ὀκτὼ τῶν εἰς Κίτιον διασωθέντων, διεφθάρησαν καὶ πλήρη θαλάσσης κατήχθησαν εἰς τὸ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα στρατόπεδον. Πρὸς τούτοις ἐκυριεύθησαν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν φορτηγὰ μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ὀκτακισχιλίων σχεδὸν στρατιωτῶν. Ἀλλ' ὁπόσον ὁλοσχερὴς ἀπέβη ἡ νίκη, ἀπεδείχθη μάλιστα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων· διότι ἐν τῷ ἅμα παρεδόθη μὲν ὁ Μενέλαος καὶ ἅπας ὁ στόλος αὐτοῦ, ὑπετάχθησαν δὲ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Κύπρου πόλεις, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐγκαταλιπὼν τὴν νῆσον ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Δημήτριος ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων, ἀπέδωκεν ἄνευ λύτρων ἐκ τῶν αἰχμαλώτων πολλοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας, ἐν οἷς τὸν Μενέλαον, καὶ Λεοντίσκον τὸν τοῦ Πτολεμαίου υἱόν, κατέταξεν εἰς τὸν ἴδιον στρατὸν τοὺς λοιποὺς συμποσουμένους εἰς 16.000 πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς· ἀπέστειλεν εἰς τοὺς πιστοὺς Ἀθηναίους ὧν τὰ πλοῖα τοσοῦτον συνέπραξαν εἰς τὸν ἀγῶνα χιλίας καὶ διακοσίας πανοπλίας, καὶ ἔσπευσε πρὸ πάντων ν' ἀναγγείλῃ τὸ κατόρθωμα εἰς τὸν πατέρα διὰ τοῦ Μιλησίου Ἀριστοδήμου, ἑνὸς τῶν ἐπισημοτάτων αὐτοῦ αὐλικῶν. Ὁ Ἀριστόδημος ἔδραμεν ἐκ Κύπρου εἰς Συρίαν, ὅπου διέτριβεν ὁ Ἀντίγονος, ἀσχολούμενος τότε περὶ τὴν κατασκευὴν νέας πόλεως παρὰ τὸν Ὀρόντην ποταμόν, τὴν ὁποίαν ἀφ' ἑαυτοῦ Ἀντιγονίαν ὠνόμασεν. Ὁ Ἀριστόδημος φθάσας δὲν ἐπέτρεψε νὰ πλησιάσῃ τὸ κομίζον αὐτὸν πλοῖον εἰς τὴν γῆν ἀλλ' ἀγκυροβολήσας διέταξε τὸ πλήρωμα νὰ μένῃ ἀκίνητον ἐντὸς τῆς νηός, αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐξῆλθε μόνος εἰς τὴν ξηράν. Ὁ Ἀντίγονος διετέλει πρὸ ἡμερῶν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ μὴ λαμβάνων παρὰ τοῦ υἱοῦ ἀγγελίαν τινά· ὅτε δ' ἔμαθεν ὅτε ἀφίκετο πλοῖον ἐκ Κύπρου καὶ ὅτι ἠγκυροβόλησεν, ἡ ταραχὴ αὐτοῦ ηὔξησε καὶ ἔπεμψε ἀλλεπαλλήλους ἀπεσταλμένους ἵνα μάθωσι τί τρέχει. Οἱ ἀπεσταλμένοι συναντήσαντες τὸν Ἀριστόδημον ἠρώτων αὐτὸν τίνα φέρει ἀγγελίαν καὶ ἐξώρκιζον νὰ εἴπῃ ὅ,τι καὶ ἂν συμβαίνῃ, ἵνα παύσῃ ἡ τοῦ γέροντος πατρὸς ἀμηχανία· ὁ δὲ εἰς οὐδένα ἀπεκρίνετο καὶ προέβαινε βάδην, σιωπηλὸς καὶ σοβαρός. Πολῖται καὶ στρατιῶται, μακεδόνες, ἕλληνες, ἀσιανοὶ συνηθροίσθησαν ἐν τῷ μεταξὺ περὶ τὸν Ἀριστόδημον καὶ παρέπεμπον αὐτὸν πρὸς τὰ βασίλεια ἀποροῦντες καὶ φοβούμενοι τὰ δεινότερα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀντίγονος μὴ δυνάμενος πλέον νὰ κρατήσῃ

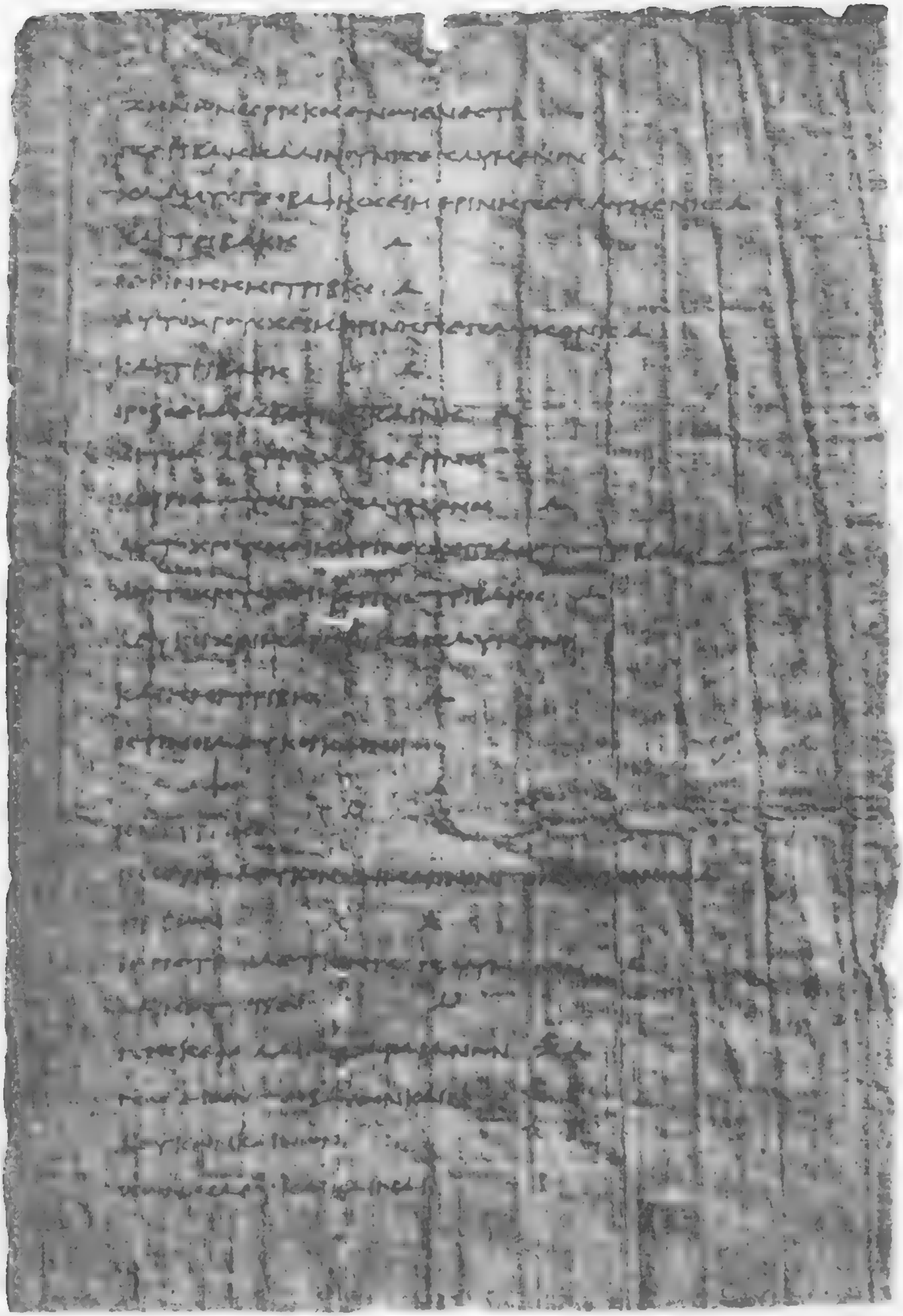
Ἀντίγονος καὶ Δημήτριος βασιλεῖς. Νομίσματα.

α΄. (Ἡρακλῆς ἀγένειος· Ζεὺς ἀετοφόρος καὶ ἐπιγραφή : «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ)· β΄ (Ἡ Νίκη, ὀρθία ἐπὶ πρῴρας πλοίου, σαλπίζει. Ὁ Ποσειδῶν μαχόμενος διὰ τῆς τριαίνης καὶ ἐπιγραφὴ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ».

ἑαυτόν, κατῆλθε μέχρι τῶν θυτῶν εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἐρχομένου. Τελευταῖον ἐπλησίασεν ὁ Ἀριστόδημος, καὶ τότε, ἐκτείνας τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν στρατηγόν, ἀνεβόησε μεγάλῃ τῇ φωνῇ· «Χαῖρε, βασιλεῦ Ἀντίγονε, νικῶμεν Πτολεμαῖον ναυμαχίᾳ, καὶ Κύπρον ἔχομεν, καὶ στρατιώτας αἰχμαλώτους μυρίους ἑξακισχιλίους ὀκτακοσίους». Καὶ ἐπανέλαβεν ἐν τῷ ἅμα τὸ πλῆθος εὐφραινόμενον· «Χαῖρε, βασιλεῦ Ἀντίγονε! Χαῖρε, βασιλεῦ Δημήτριε!» Οἱ δὲ φίλοι προελθόντες ἀμέσως ἀνέδησαν εἰς τὸ τοῦ στρατηγοῦ μέτωπον τὸ τοῦ βασιλέως διάδημα καὶ ἀνήγαγον αὐτόν, ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ λαοῦ χαιρετιζόμενον, εἰς τὰ βασίλεια. Ἐκεῖ πρὸς τὸν Ἀριστόδημον στραφείς· «Καὶ σὺ νὴ Δία χαῖρε!» εἶπεν ὁ Ἀντίγονος, «οὕτω δ' ἡμᾶς βασανίσας δίκην ὑφέξεις· βράδιον γὰρ ἀπολήψῃ τὸ εὐαγγέλιον». Μεθ' ὃ ἔπεμψε πρὸς τὸν τροπαιοῦχον υἱὸν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν καὶ διάδημα, προσειπὼν ἐν αὐτῇ τὸν Δημήτριον βασιλέα.

Ὁ Ἀντίγονος λοιπὸν ἐφαίνετο πλησιάσας πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν πρὸ τοσούτων ἐνιαυτῶν ἐπεδίωκεν. Ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀντιγονίᾳ οἱ λαοὶ ἐχαιρέτισαν ἤδη αὐτὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον ὡς βασιλεῖς. Ὁ μᾶλλον ἐπικίνδυνος τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ὁ Πτολεμαῖος, κατὰ κράτος περὶ Κύπρον ἡττηθείς, οὐδὲν ἄλλο ἐφαίνετο ὅτι ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς νόμιμον κύριον· οἱ δύο ἄλλοι ἐν Εὐρώπῃ δυνάσται, ὁ Κάσσανδρος καὶ Λυσίμαχος, δὲν ἦσαν βεβαίως ἐνάμιλλοι αὐτοῦ· ὁ δὲ Σέλευκος εἶχε μὲν ἤδη συγκροτήσει πρὸς ἀνατολὰς κράτος μέγα, ἀλλὰ δυσκόλως ἐπὶ τέλους ἤθελεν ἀνθέξει εἰς τὴν ἡνωμένην δύναμιν ἁπάσης τῆς Δύσεως, ὑπὸ τῆς νέας ἀγομένην βασιλείας. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ὄνειρα ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐτρέφετο ὁ Ἀντίγονος, ἀναλογιζόμενος τὰς περὶ αὐτὸν περιστάσεις· ἐλησμόνει δ' ἐν τούτοις ὅτι ἦτο γέρων ὀγδοηκοντούτης, καὶ ὅτι ἡ τύχη σπανίως ἐπιδαψιλεύει τὰς χάριτας αὐτῆς εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην· ἐλησμόνει ὅτι, ἂν ἔσῳζε τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ ἐμπειρίαν, εἶχε παντάπασιν ἀποβάλει τὴν ἄλλοτε ἀπαράμιλλον τόλμην, καρτερίαν, δραστηριότητα· ἐλησμόνει ὅτι, ἂν εἶχεν υἱὸν νέον, φιλόδοξον, ῥιψοκίνδυνον, πολυμήχανον, ὁ υἱὸς οὗτος, ἄσωτος ὢν ἐνταῦτῷ καὶ ἄστατος, εἶχεν ἅπαντα τὰ ἰδιώματα ἐκεῖνα δι' ὧν ἀπόλλυνται μᾶλλον ἢ συμπληροῦνται καὶ παγιοῦνται τὰ κτηθέντα· ἐλησμόνει ἐπὶ πᾶσιν ὅτι ἔμελλε ν' ἀνταγωνισθῇ οὐχὶ πρὸς βαρβάρους ἀλλὰ πρὸς στρατοὺς ἐξησκημένους καθ' ὃν τρόπον ἦσαν ἐξησκημένοι οἱ ἴδιοι αὐτοῦ στρατοὶ καὶ ἀγομένους ὑπὸ στρατηγῶν ἐξελθόντων ἀφ' ἧς καὶ αὐτὸς ἐξῆλθε σχολῆς· ὥστε, ἂν δὲν ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τῆς πρεσβυτικῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας, ὤφειλε νὰ σκέπτεται πῶς νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν δυναστῶν τάξιν μᾶλλον ἢ πῶς νὰ ὑπαγάγῃ ἅπαντας ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ κυριαρχίαν.

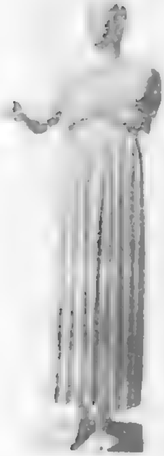
Τῳόντι ὁ Πτολεμαῖος, κύριος ὢν χώρας πλουσίας, καλῶς κυβερνωμένης καὶ ἐντελῶς εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένης, δὲν εἶχε παντάπασιν ἀπελπισθῆ ἕνεκα τῆς περὶ Κύπρον ἥττης. Οὐδέποτε μὲν ἐφαντάσθη ὅτι δύναται νὰ κληρονομήσῃ ὁλόκληρον τὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀξίωμα, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς λαχούσης αὐτῷ χώρας ἦτο ἕτοιμος νὰ ὑπερμαχήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπερειδόμενος ἰδίως εἰς στρατὸν πιστόν, ὅστις, ἀντὶ νὰ ταπεινωθῇ διὰ τὴν πρὸ μικροῦ ἐπελθοῦσαν ἀποτυχίαν, ἀγερώχως ἀπ' ἐναντίας ἔσπευσε νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ βασιλέα. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀξιοσημείωτον. Κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος καθ' ὃ ὁ Ἀντίγονος λαβὼν τὸ διάδημα ἐθεώρει ἑαυτὸν μόνον κληρονόμον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος καὶ οἱ ἄλλοι δυνάσται ἅπαντες βασιλεῖς ἑαυτοὺς ἀνεκήρυξαν, ὅ,τε Λυσίμαχος ἐν Θρᾴκῃ καὶ ὁ Κάσσανδρος ἐν Μακεδονίᾳ· διόπερ ἐνιαυτὸς βασιλέων ὠνομάσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἔτος 306. Ὁ δὲ Σέλευκος, πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων βασιλεὺς ὀνομαζόμενος καὶ ἐπὶ τὸ ἀνατολικώτερον χαιρετιζόμενος,

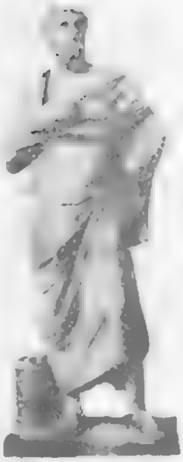
ΠΑΠΥΡΟΣ ΤΟΥ 250 π.Χ. ΠΕΡΙΠΟΥ, ΕΥΡΕΘΕΙΣ ΕΝ ΦΑΓΙΟΥΜ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

(Μουσεῖον Καΐρου· ἀρ. Γεν. Καταλόγου 59092)

(Διαστάσεις τοῦ παπύρου: 0 μ. 335 × 0 μ. 185· Ἑρμηνείαν τοῦ κειμένου βλ. ὄπισθεν).

Ποδήρης χειριδωτὸς χιτών

Ἐπίβλημα (ἱμάτιον χειμερινόν)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΙΜΑΤΙΩΝ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ

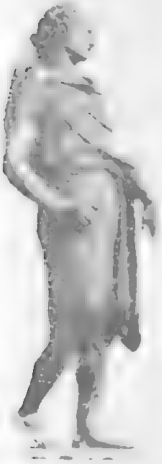
(«ΖΗΝΩΝΟΣ ΙΜΑΤΙΩΝ ΓΡΑΦΗ»)

ΕΥΓΕΝΟΥΣ ΕΛΛΗΝΟΣ ΕΝ ΤΗι ΑΥΛΗι ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ,
ΩΣ ΑΝΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΠΙΣΘΕΝ ΠΑΠΥΡΟΝ

Ζήνωνος ρίσκος ἐν ὧι ἔνεστι
περίβλημα λινοῦν πεπλυμένον α
χλαμὺς γεωβαφὴς χειμερινὴ πεπλυμένη α
καὶ τριβακὴ α
5 θερινὴ ἡμιτριβὴς α
αὐτόχρους χειμερινὴ πεπλυμένη α
καὶ τριβακὴ α
ὀροβοειδὴς θερινὴ καινὴ α
χιτὼν λευκὸς χειμερινὸς
10 χειριδωτὸς πεπλυμένος α
αὐτόχρους χειμερινὸς χειριδωτὸς τριβακὸς α
αὐτόχρους χειμερινὸς τριβακὸς α
λευκοὶ χειμερινοὶ πεπλυμένοι β
καὶ ἡμιτριβὴς α
15 θερινοὶ λευκοὶ καινοὶ γ
ἄγναφος α
ἡμιτριβὴς α
ἱμάτιον λευκὸν χειμερινὸν πεπλυμένον α
τρίβων α
20 θέριστρον λευκὸν πεπλυμένον α
καὶ ἡμιτριβὲς α
προσκεφαλαίων Σαρδιανῶν ζ α
ποδείων γεωβαφῶν καινῶν ζ β
λευκῶν καινῶν ζ β
25 ζῶναι λευκαὶ καιναὶ β

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τοῦ παπύρου:

παρὰ Πεισικλέους
τῶν Ζήνωνος ἱματίων
γραφή.

Χιτώνιον, χλαμὺς καὶ πέτασος ἐπὶ τῶν νώτων

Χιτώνιον, ἐφεστρίς καὶ πέτασος ἐπὶ τῶν νώτων

Ὡς φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ παπύρου, τοῦτον συνέταξεν ὁ Πεισικλῆς, θεράπων τοῦ Ζήνωνος, ἀναγράψας εἰς αὐτὸν τὰ ἐνδύματα ὅσα παρέλαβεν ὁ κύριός του εἰς ἓν τῶν ταξιδίων του ἐντὸς ὁδοιπορικοῦ κιβωτίου *(ρίσκου)*. Ἦτο δὲ ὁ Ζήνων Μικρασιάτης ἐκ Καύνου, ὑπάλληλος τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντος «ἐπὶ τῆς διοικήσεως» (τῶν οἰκονομικῶν) Ἀπολλωνίου καὶ κατ' ἐντολὴν τούτου ἐξετέλεσε πολλὰς περιοδείας ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ὀγκώδης αὐτοῦ ἀλληλογραφία ἐπὶ παπύρων ἔχει διασωθῆ καὶ ἐκδοθῆ εἰς σειρὰν τόμων ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολόγου Ἔδγαρ. Εἰς τὸν ἄνω πάπυρον: α=1, β=2, γ=3, τὸ σύμπλεγμα ζ=ζεῦγος, οἱ δὲ ἀριστερᾷ τοῦ κειμένου ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὴν ἀρίθμησιν τῶν στίχων.

Ἐξωμὶς καὶ πλεκταὶ βράκαι
(Φρὺξ δοῦλος)

Γυμνὸς ἔφηβος κρατῶν πολύπτυχον μανδύαν

ἤρχισεν ἀπὸ τοῦδε νὰ φέρῃ τὸ διάδημα καὶ ὅταν ἕλληνας ἢ μακεδόνας ἄνδρας ὑπεδέχετο, νὰ ἀριθμῇ δὲ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀφ' ἧς, ἐξ Αἰγύπτου ἐπανερχόμενος, ἀνέκτησε τὴν Βαβυλῶνα. Ἀντὶ ἑνὸς λοιπὸν βασιλέως πέντε βλέπομεν ἤδη βασιλεῖς, ὁ δ' Ἀντίγονος ἐντεῦθεν εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε ἠναγκάσθη νὰ στηρίξῃ διὰ τῶν ὅπλων τὰς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις.

Πτολεμαῖος, Λυσίμαχος, Κάσσανδρος, Σέλευκος βασιλεῖς. Νομίσματα:

α' Πτολεαμῖος φέρων τὸ διάδημα Ἀετὸς κρατῶν κεραυνὸν καὶ ἐπιγραφὴ «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ).β' Ἡρακλῆς ἀγένειος. Λέων καὶ ἐπιγραφή «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ».γ' Σέλευκος φέρων τὸ διάδημα καὶ κέρας ταύρου· Βουκέφαλος κερασφόρος καὶ ἐπιγραφὴ «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΕΛΕΥΚΟΥ».δ'. Κεφαλὴ Πτολεμαίου Σωτῆρος, Πτολεμαῖος ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἐλεφάντων καὶ ἐπιγραφὴ «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ»)

Καὶ πρῶτον ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ ὁποίου τὴν κατατρόπωσιν ἐνόμιζεν ἀπαραίτητον, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῶν ἄλλων ἀνταγωνιστῶν. Ὅθεν διέταξε μεγάλας περὶ τὸν Ὀρόντην προπαρασκευὰς καὶ μετεκάλεσεν ἐκεῖ ἐκ Κύπρου τὸν Δημήτριον. Ἐν τῇ μακαρίᾳ ἐκείνῃ νήσῳ ὁ νέος στρατηγὸς ἐφαίνετο λησμονήσας τὸν κόσμον ὅλον ἐν μέσῳ τῶν πανηγύρεων ὅσαι ἐτελοῦντο εἰς τιμὴν τοῦ ἀπονεμηθέντος αὐτῷ διαδήματος καί, τὸ δεινότερον, εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς περιβοήτου ἑταίρας Λαμίας. Ταύτην τὴν Λάμιαν εἶχε συλλάβει αἰχμάλωτον κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ νίκην, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα ἐλάτρευσε, καίτοι πολὺ πρεσβυτέραν αὐτοῦ οὖσαν. Ἀλλ' ἅμα ἔλαβε τὴν προσταγὴν τοῦ πατρὸς ἔδραμεν εἰς Ἀντιγονίαν, καὶ ἐπειδὴ φθάσας, περιπαθῶς, κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, ἠσπάζετο τὸν γέροντα, ὁ Ἀντίγονος εἶπε γελῶν πρὸς αὐτόν· «Μήπως νομίζεις, ὦ παῖ, ὅτι τὴν Λάμιαν καταφιλεῖς;» Δὲν ἔπαυσε δὲ καὶ ἐν Ἀντιγονίᾳ γινομένων τῶν παρασκευῶν, νὰ διάγῃ ἐν πότοις καὶ ἀσωτίαις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλάκις ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἀπέφευγε νὰ ἴδῃ τὸν πατέρα. Καὶ λέγεται ὅτι προσελθόντος ποτὲ τοῦ γέροντος πρὸς τὸν υἱὸν μετὰ πολυήμερον τούτου πότον, ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἐβεβαίου ὅτι ρεῦμά τι ἠνώχλησεν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν πατέρα· «τὸ ἔμαθα, εἶπεν ὁ Ἀντίγονος, ἀλλ' εἰπέ μοι θάσιον ἦτο τὸ ρεῦμα ἢ χῖον;» Ἄλλοτε πάλιν ἀκούσας ὁ Ἀντίγονος ὅτι ἀσθενεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὑπῆγε νά τον ἐπισκεφθῇ καὶ συνήντησεν εἰς τὸν πρόδομον καλήν τινα νέαν ἀναχωροῦσαν· εἰσελθὼν δὲ καὶ καθίσας παρ' αὐτῷ ἥψατο τῆς χειρός. Ὁ Δημήτριος τῷ εἶπεν ὅτι ὁ πυρετός του τώρα ἐξέλιπε. «Τφόντι, παιδίον, ἀπεκρίθη ὁ Ἀντίγονος, καὶ ἐμὲ συνήντησε πρὸ μικροῦ εἰς τὸν πρόδομον ὁ πυρετός σου ἀπερχόμενος». Καὶ ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁ Δημήτριος ὁ πρὸ μικροῦ κατατροπώσας τὸν Πτολεμαῖον εἰς μάχην ἐναγώνιον καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκτεθεὶς εἰς τοὺς φοβερωτάτους τῶν κινδύνων!

Τελευταῖον συνεπληρώθησαν αἱ παρασκευαί, καί, περὶ τὰς ἀρχὰς φθινοπώρου τοῦ

306, ἐξεκίνησεν ὁ στρατὸς ἐκεῖνος, ἀγόμενος κατὰ ξηρὰν μὲν ὑπὸ τοῦ 'Αντιγόνου αὐτοῦ, κατὰ θάλασσαν δὲ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου. Ἡ δύναμις ἥτις προέκειτο ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου συνεκροτεῖτο ἐξ 80.000 πεζῶν, 8.000 ἱππέων, 83 πολεμιστηρίων ἐλεφάντων, 150 πολεμικῶν πλοίων καὶ 100 φορτηγῶν. Ὁ σκοπὸς τοῦ 'Αντιγόνου ἦτο νὰ προσβάλῃ τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· καὶ αὐτὸς μὲν ἔφθασε σῷος διὰ τῆς ἐρήμου εἰς Πηλούσιον, παρὰ τὰς ἀνατολικὰς τοῦ Νείλου ἐκβολάς, κατὰ μῆνα Νοέμβριον, ὁ δὲ Δημήτριος, μετὰ τοῦ στόλου, ὑπέστη κατὰ τὸν μεταξὺ Γάζης καὶ Πηλουσίου πλοῦν τρικυμίαν δεινὴν καὶ πολυήμερον, καθ' ἣν ἀπέβαλεν οὐκ ὀλίγα σκάφη, κινδυνεύσας αὐτὸς τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. 'Αφοῦ δὲ συνῆλθον πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ περὶ Πηλούσιον αἱ δύο δυνάμεις, ἐπεχείρησαν νὰ διαβῶσι τὸν ἀνατολικὸν τοῦ Νείλου βραχίονα καὶ συγχρόνως νὰ ἐπέλθωσιν ἀπὸ θαλάσσης. 'Αλλ' ὁ Πτολεμαῖος εἶχεν ἐγκαίρως ὀχυρώσει ἀσφαλῶς τήν τε παραλίαν ἅπασαν καὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην, ὥστε αἱ ἐπιθέσεις, εἰ καὶ ἐπιμόνως καὶ γενναίως γενόμεναι, ἀπέτυχον πανταχόθεν, ὁ δ' 'Αντίγονος, θεωρῶν τὸν χρόνον παρερχόμενον καὶ τὰς τροφὰς ἐκλιπούσας καὶ τὸν στρατὸν ἄθυμον ἐστοχάσθη φρόνιμον νὰ καταπαύσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Συρίαν. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἥτταν ὁλοσχερῆ ἤρχισε ν' ἀποδεικνύῃ τὴν ματαιότητα τῶν κυριαρχικῶν τοῦ δυνάστου τῆς 'Ασίας ὀνείρων· καὶ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ 'Αντίγονος δὲν ἐφάνη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος 'Αντίγονος ὁ τοῦ Εὐμένους στρατηγικός, τολμηρὸς καὶ ἐπίμονος ἀντίπαλος. Τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου ἦτο ὁμολογουμένως τὸ μᾶλλον δυσπρόσιτον τῆς Αἰγύπτου μέρος. Διατί λοιπὸν ὁ 'Αντίγονος νὰ θελήσῃ διὰ τούτου καὶ μόνου νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν χώραν τοῦ πολεμίου; Τοσαύτας ἔχων δυνάμεις ἠδύνατο, ἀπὸ τοῦ Πηλουσίου ὁρμώμενος, νὰ προσβάλῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν Μέμφιν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν 'Αλεξάνδρειαν· ἀναγκάσας δὲ οὕτω τὸν Πτολεμαῖον νὰ διαιρέσῃ μὲν τὰς δυνάμεις, νὰ δράμῃ δὲ εἰς βοήθειαν τῶν πρωτευουσῶν τοῦ κράτους πόλεων, νὰ ἐξασθενίσῃ δὲ τὴν τοῦ Δέλτα ἄμυναν, ὁ 'Αντίγονος πιθανώτατα ἤθελε κατορθώσει ἐπὶ τέλους νὰ διαπεράσῃ τὸν ἀνατολικὸν τοῦ Νείλου βραχίονα. 'Αλλὰ καὶ ἂν ἀπετύγχανε πάλιν, διατί νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ μιᾶς εἰς Συρίαν ὡς ἂν κατὰ κράτος ἡττηθείς; Διατί νὰ μὴ παραμείνῃ τοὐλάχιστον παρὰ τὸ Πηλούσιον, ὅπου θαλασσοκρατῶν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀφθόνους τροφάς, νὰ προσλάβῃ νέας ἐπικουρίας, νὰ περιμείνῃ ἀσφαλῶς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν τοῦ ποταμοῦ ὑδάτων, ἵνα ἐπαναλάβῃ ἐπιτυχέστερον τὸν ἀγῶνα; Ἑνὶ λόγῳ ἔπραξεν ὅ,τι χείριστον ἠδύνατο νὰ πράξῃ, διὰ δὲ τῆς ἐσπευσμένης ὑποχωρήσεως αὐτοῦ οὐ μόνον τὸ ὅλον ἐπιχείρημα ἐματαίωσεν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς, ἣν διὰ τοσούτων ἀγώνων ἐκτήσατο, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ἀπώλεσεν.

Αἴφνης δέ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 305, βλέπομεν αὐτὸν ἐπιτιθέμενον κατὰ τῆς Ρόδου. Τί τὸ προκαλέσαν τὸν νέον τοῦτον ἀγῶνα, ἄδηλον. Βεβαίως, ἐπειδὴ ὁ 'Αντίγονος ἦτο ἤδη κύριος τῆς Κύπρου, ἂν ἐπετύγχανε νὰ δεσπόσῃ καὶ τῆς Ρόδου, ἤθελε καθ' ὁλοκληρίαν θαλασσοκρατήσει καὶ ἠδύνατο οὕτω νὰ ἐπιφέρῃ μὲν πληγὴν καιρίαν εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν τῆς Αἰγύπτου ἐμπόριον, νὰ ἐπιτεθῇ δὲ κατ' αὐτῆς δι' ἀκαταμαχήτου ναυτικῆς δυνάμεως. 'Αλλὰ παρεκτὸς ὅτι ὁ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀγὼν σφόδρα ἐντεῦθεν περιεπλέκετο δι' ἑτέρου, παρεμπίπτοντος, δεινοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκβασιν ἀδήλου ἀγῶνος, ἦτο καὶ ἄδικον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο κατὰ πόλεως οὐδετέρας καὶ ἐμπορικῆς· τοσούτῳ μᾶλλον ἄδικον ὅσῳ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἡ πόλις αὕτη ἔπραξεν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν ἵνα ἐξευμενίσῃ τὸν ἀγέρωχον ἐκεῖνον δυνάστην.

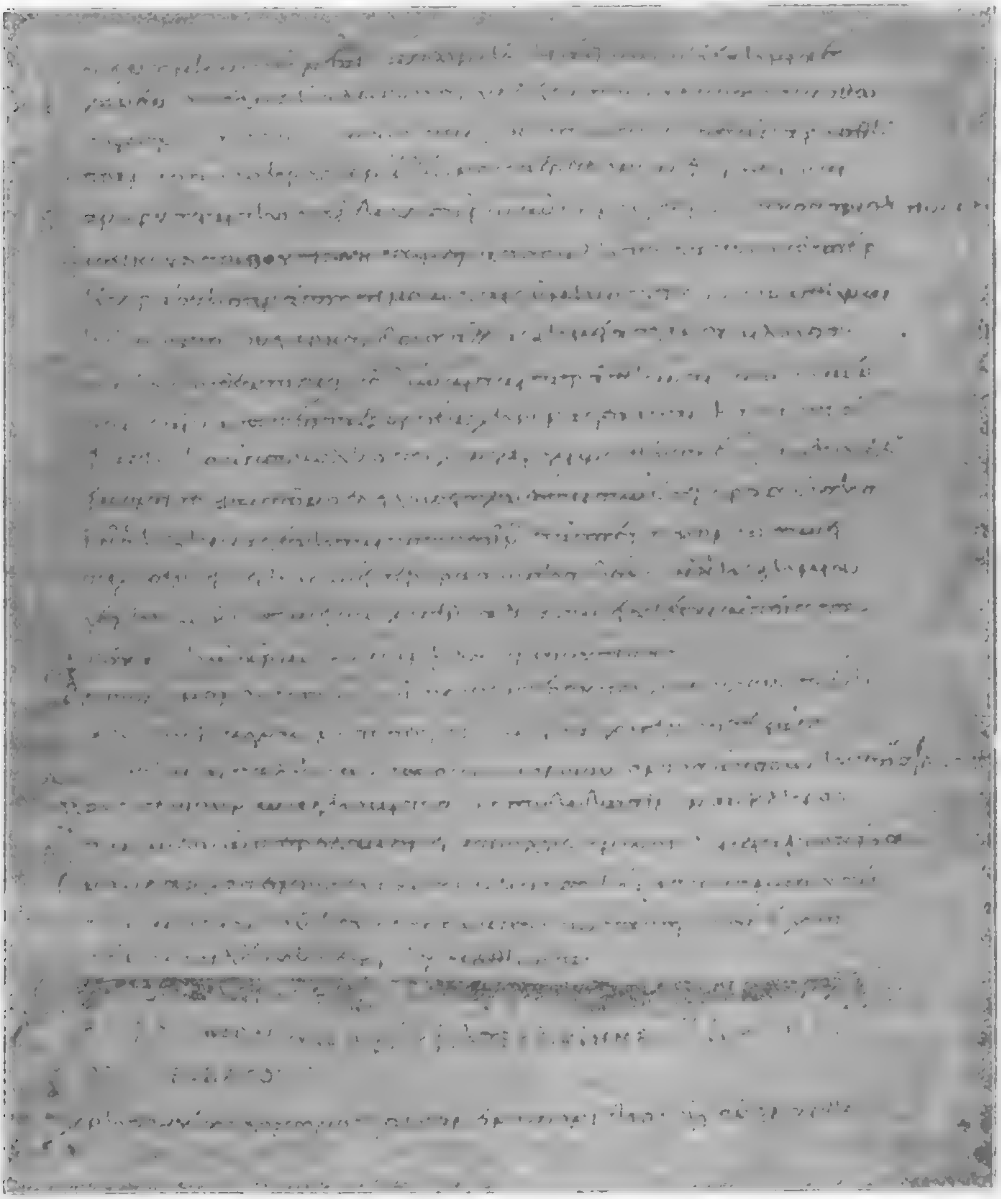
Ἡ τῶν Ροδίων πολιτεία εἶχεν ἀκμάσει πολὺ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ 'Αλεξάνδρου

καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν πολέμων οὓς πρὸς ἀλλήλους διεξήγαγον οἱ διάδοχοι. Πᾶσα σχεδὸν ἡ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἐμπορία συνεκεντρώθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην. Οἱ Ρόδιοι ἦσαν ἐπιτηδειότατοι ναυτικοί, διὰ δὲ τοῦ σώφρονος καὶ φιλονόμου πνεύματος αὐτῶν, τῆς φιλοπονίας, τῶν συνετῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἀρίστων ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν νόμων ἀπέβησαν ὀνομαστοὶ καθ' ἅπαντα τὸν γνωστὸν ἐμπορικὸν κόσμον, ὃν καὶ κατὰ τοῦτο εὐηργέτουν, ὅτι ἐπιμόνως καὶ ἐπιτυχῶς κατεδίωκον τὴν μαστίζουσαν τὰς θαλάσσας ἐκείνας πειρατείαν. Ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἡ νῆσος αὐτῶν εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς· ἐκείνου δὲ θανόντος, οἱ Ρόδιοι ἐξέβαλον τὴν φρουρὰν ταύτην καὶ διετέλεσαν αὐτόνομοι, ἐπερειδόμενοι ἐπὶ ναυτικῆς δυνάμεως ἀξιολόγου καὶ ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας τῶν δυναστῶν. Τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἦτο ἀριστοκρατία εὔρυθμος καὶ σώφρων· διὰ δὲ τὴν σύνεσιν τοῦ πολιτεύματος τούτου καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γενικοῦ ταράχου οὐδετερότητα τοσοῦτον ηὐδοκίμησαν ὥστε πολλοὶ ξένοι ἔμποροι καὶ κεφαλαιοῦχοι κατέφευγον εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, ἵνα ἐν ἀσφαλείᾳ αὐξήσωσι τοὺς πόρους ἢ ἐν ἡσυχίᾳ ἀναλώσωσι τὴν κεκτημένην περιουσίαν. Καὶ ἐπεζήτει μὲν ἕκαστος τῶν δυναστῶν τὴν πρὸς τοὺς Ροδίους οἰκειότητα, παρέχων αὐτοῖς δῶρα καὶ ἄλλα πολυειδῆ πλεονεκτήματα, ἀλλ' αὐτοί, πρὸς πάντας φιλικῶς διακείμενοι, ἀπέφευγον ἐπιμελῶς πᾶν εἶδος συμμαχίας δυναμένης νὰ περιπλέξῃ αὐτοὺς εἰς πολέμους. Ἀνάγκη ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀπέκλινον ὁπωσοῦν πρὸς τὸ τοῦ Πτολεμαίου μέρος, διότι μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἰδίως διεξῆγον τὰς κυριωτέρας αὐτῶν συναλλαγάς. Τὰ ἐμπορεύματα τῆς μεσημβρίας, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς μεταξὺ Σελεύκου καὶ Ἀντιγόνου ρήξεως δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διέρχωνται διὰ τῆς Ἀσίας, κατέπλεον ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς Ρόδον, ἵνα μεταβιβασθῶσιν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ἄλλας δυτικὰς πόλεις· αἱ δὲ τελωνιακαὶ εἰσπράξεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐμπορίου ἀπετέλουν τὴν κυρίαν τῆς πολιτείας πρόσοδον. Τοιαύτη ἦτο ἡ νῆσος ἣν ὁ Ἀντίγονος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ 305, ἀπαιτήσας νὰ παύσῃ πᾶσαν μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἐμπορίαν.

Οἱ Ρόδιοι ἠγωνίσθησαν ν' ἀποτρέψωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν ἐπικειμένην τοῦ πολέμου συμφοράν, ψηφίσαντες εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ εἰς τὸν Δημήτριον ἀνδριάντας καὶ ἄλλας τιμὰς καὶ παρακαλέσαντες νὰ μὴ ἀναγκασθῶσι, παρὰ τὰς συνθήκας, εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αἰγύπτου, πρὸς κοινὴν ζημίαν ὅλου τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἡ αἴτησις αὐτῶν ἀπεκρούσθη, καὶ ὁ Δημήτριος, εἰς ὃν ὁ πατὴρ ἐπέτρεψε τὸν ἀγῶνα τοῦτον, κατέπλευσεν εἰς τὸ μεταξὺ τῆς Ρόδου καὶ τῆς στερεᾶς στενόν, μετὰ δυνάμεως φοβερᾶς, συγκειμένης ἐκ πλοίων πολεμικῶν παντὸς μεγέθους 200, φορτηγῶν δὲ 170, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκομίζοντο ἄνδρες περὶ τοὺς 40.000 καὶ πάντων τῶν πρὸς πολιορκίαν χρησίμων μεγάλη παρασκευή. Παρεκτὸς δὲ τούτων συνηκολούθουν καὶ 1000 περίπου ἰδιωτικὰ πλοῖα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς λείας ἣν δαψιλῆ ἐπηγγέλλετο ἡ ἐκπόρθησις τῆς τῶν Ροδίων χώρας. Τότε οἱ Ρόδιοι, καταπλαγέντες, ἀπεφάσισαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δημητρίου καὶ διεμήνυσαν ὅτι θέλουσι συμπολεμήσει κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος, μὴ ἀρκούμενος ἤδη εἰς τοῦτο, προσαπήτησεν ἑκατὸν ὁμήρους τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ τὴν εἰς τοὺς λιμένας τῆς νήσου εἴσοδον τοῦ στόλου αὐτοῦ. Τὴν νέαν ταύτην ἀπαίτησιν ὑπέλαβον οἱ Ρόδιοι ὡς ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς πόλεως αὐτῶν, καί, θεωρήσαντες ἐπὶ τέλους προτιμότερον ν' ἀναλάβωσι πάντα κίνδυνον ἢ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτήν, παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον. Ἀριθμηθέντες εὑρέθησαν 6.000 πολῖται καὶ 1000 ξένοι ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἔπεμψαν δὲ πρέσβεις πρὸς Πτολεμαῖον, Κάσσανδρον, Λυσίμαχον, αἰτοῦντες καὶ παρὰ τούτων ὅτι τάχιστα συνδρομήν.

Ἐν τούτοις ὁ Δημήτριος ἀποβιβασθεὶς πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως ἤρχισε τὰ πολιορ-

χητικὰ ἔργα, διὰ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τέχνης, ἥτις ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀπέβη ἀπαράμιλλος. Ἡ πόλις τῆς Ῥόδου, κτισθεῖσα ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ

Ὁ περίφημος ναυτικὸς κῶδιξ τῆς Ῥόδου
(Χειρόγραφον τοῦ Ι' αἰῶνος μ. Χ.).

πολέμου, ἦτο μία τῶν ὡραιοτέρων καὶ κανονικώτερον ρυμοτομημένων ἑλληνίδων πόλεων. Εἶχε σχῆμα ᾠοειδές, τοῦ ὁποίου τὴν μὲν μίαν κορυφὴν ἀπετέλει ἡ ἀκρόπολις, τὴν δὲ ἄλλην ὁ μέγας λιμήν· ὄπισθεν τοῦ λιμένος τούτου ὑπῆρχεν, εἰσέχων ἐντὸς τῆς πόλεως, ἄλλος μικρότερος πολεμικὸς λιμήν, συνδεόμενος μετὰ τοῦ μεγάλου διὰ στομίου

στενοῦ. Ἅπας ὁ μέγας λιμὴν ἦτο περιεζωσμένος ὑπὸ χώματος ἢ κρηπῖδος, ἅπασα δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τείχους ἰσχυροῦ, ἔχοντος πύργους πολλούς, περιφράσσοντος δὲ καὶ τὸν μέγαν λιμένα. Πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως ὑπῆρχον προάστεια, τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ Ρόδιοι ἠναγκάσθησαν δι' ἔλλειψιν ἀποχρώσης δυνάμεως νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὸν πολέμιον. Τὰ προάστεια εἶχον ἰδίους λιμένας, ὁ δὲ πρὸς βορρᾶν λιμὴν κατελήφθη ὑπὸ τῆς ναυτικῆς τοῦ Δημητρίου δυνάμεως. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ κυριεύσῃ πρὸ πάντων τὸν μέγαν λιμένα τῆς πόλεως, τὸ μὲν ἵνα διακόψῃ πᾶσαν αὐτῆς κοινωνίαν μετὰ τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ διότι τὰ τείχη ἐφαίνοντο ὀλιγώτερον ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου δυσπόρθητα. Ἐπὶ τούτῳ ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ δύο χελώνας, ἤτοι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν, δύο προφυλακτικὰς τῶν ἐπιτεμένων μηχανάς, φερομένας ἀμφοτέρας ἐπὶ δύο πλοίων φορτηγῶν κατεζευγμένων· ἐκ τῶν χελωνῶν τούτων ἡ μὲν ἔμελλε νὰ προφυλάττῃ κατὰ τῆς ὁριζοντίου βολῆς τῶν καταπελτῶν, ἡ δὲ κατὰ τῆς τοξοειδοῦς τῶν πετροβόλων. Συγχρόνως ἐπεχείρησε τὴν κατασκευὴν δύο μὲν πύργων τεραστίων, ὧν ἑκάτερος ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο συνημμένων πλοίων καὶ ὑπερεῖχε κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἐπὶ τοῦ λιμένος πύργων· πλωτοῦ δὲ περιχαρακώματος ἔχοντος τετραπόδους τὸ μῆκος πασσάλους, ἵνα προσπλέον διακωλύῃ τοὺς πολεμίους ἀπὸ τοῦ νὰ προσβάλλωσι τὰ φέροντα τὰς μηχανὰς πλοῖα. Ἐνόσῳ δὲ νὰ ἑτοιμασθῶσι ταῦτα, συνήγαγε πλείστας λέμβους, καί, καταφράξας αὐτὰς ἄνωθεν καὶ ἐκ πλαγίου, ἀνέθετο ἐντὸς ἐλαφροὺς καταπέλτας τοὺς μέχρι 1.000 βημάτων βάλλοντας, ἔτι δὲ τοὺς ἀναγκαίους περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἄνδρας καὶ κρῆτας τοξότας· καὶ προσαγαγὼν τὰς λέμβους ταύτας πρὸς τὴν κρηπῖδα τοῦ λιμένος, ἐντὸς βέλους, ἤρχισε νὰ προσβάλῃ ἐπιτυχέστατα τοὺς Ροδίους ὅσοι ἠσχολοῦντο ν' ἀνυψώσωσι τὰ περὶ τὸν λιμένα τείχη.

Δὲν ἔμενον δὲ καὶ οἱ Ρόδιοι ἄπρακτοι, ἀλλὰ δύο μὲν ἔστησαν μηχανὰς ἐπὶ τῆς κρηπῖδος, τρεῖς δὲ ἐπὶ φορτηγῶν πλοίων, πλησίον τῆς εἰσόδου τοῦ μικροῦ λιμένος, ἐντὸς δὲ ἔθηκαν πλῆθος καταπελτῶν καὶ πετροβόλων παντὸς μεγέθους, ὅπως ἐμποδίζωσι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν πολεμίων, εἴτε οὗτοι ἀποβιβάζουσι πρὸς τὴν κρηπῖδα στρατιώτας εἴτε προσάγουσι τὰς μηχανάς· ἐνέβαλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐν τῷ λιμένι πλοίων μεγάλας βελῶν προμηθείας, ἵνα ἔχωσι προχείρους αὐτὰς πρὸς χρῆσιν τῶν μηχανῶν. Τοιαῦται ἐγένοντο αἱ πρῶται ἑκατέρωθεν παρασκευαί. Καὶ τότε ὁ Δημήτριος ἐπιχειρήσας νὰ προσαγάγῃ τὰς μηχανὰς εἰς τὸν λιμένα διεκωλύθη ὑπὸ γενομένου κλύδωνος τῆς θαλάσσης μεγάλου. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐπανελθούσης τῆς εὐδίας, εἰσέπλευσε διὰ νυκτὸς ἀπαρατήρητος καὶ καταλαβὼν τὴν ἄκραν τῆς κρηπῖδος τοῦ μεγάλου λιμένος περιεχαράκωσεν εὐθὺς τὸν τόπον, ἐξησφάλισεν αὐτὸν διὰ πετρῶν καὶ ξύλων καὶ ἐξεβίβασεν ἐνταῦθα στρατιώτας 400 καὶ πλῆθος παντοδαπῶν βελῶν. Ἔπειτα δέ, ἡμέρας γενομένης, ὠφελούμενος ἐκ τοῦ ὀχυροῦ τούτου σταθμοῦ, ὅστις δὲν ἀπεῖχε τῶν τειχῶν τοῦ μέρους ἐκείνου εἰμὴ 250 βήματα, εἰσήγαγε τὰς μηχανὰς εἰς τὸν λιμένα μετὰ σάλπιγγος καὶ κραυγῆς· καὶ διὰ μὲν τῶν ἐλαφροτέρων καταπελτῶν ἠμπόδιζε τοὺς ἐργαζομένους τὸ παρὰ τὸν λιμένα τεῖχος, διὰ δὲ τῶν μεγάλων πετροβόλων εὐστόχως προσέβαλλε τάς τε μηχανὰς τῶν πολεμίων καὶ τὸ παρὰ τὴν κρηπῖδα τεῖχος, ἀσθενὲς ὑπάρχον, ὡς προείρηται, καὶ ταπεινόν. Ἀμυνομένων δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐντόνως, διετέλεσαν καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι πολλὰ καὶ γενναῖα δρῶντες καὶ πάσχοντες, μέχρις οὗ, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὁ Δημήτριος ἐρρυμούλκησε τὰς μηχανὰς αὐτοῦ ἔξω βέλους. Καὶ ἐπεχείρησαν μὲν οἱ Ρόδιοι πληρώσαντες ἀκάτια ὕλης ξηρᾶς καὶ δαδὸς καὶ πῦρ ἐνθέμενοι νὰ προσπλεύσωσιν εἰς τὰς μηχανὰς τῶν πολεμίων καὶ νὰ καύσωσιν αὐτὰς ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ πλωτοῦ περιχαρακώματος καὶ τῶν βελῶν

ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι· τὰ ὀλίγα ἀκάτια εἰς ὅσα κατωρθώθη να σβεσθῇ τὸ πῦρ ἐπανῆλθον σῷα, τὰ δὲ πλεῖστα κατεκάησαν καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν μετὰ κόπου κολυμβῶντα διεσώθησαν. Ὁ Δημήτριος ἐπανέλαβε τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἔφοδον καθ' ὅμοιον τοῦ προεκτεθέντος τρόπον, παρεκτὸς ὅτι διέταξε καὶ ἀπὸ ξηρᾶς γενικὴν προσβολήν, ἵνα διὰ τῶν ἀντιπερισπασμῶν τούτων φέρῃ εἰς πλείονα ἀγωνίαν τοὺς Ροδίους.

Τοιουτοτρόπως δ' ἐξακολουθήσας τὴν πολιορκίαν ἐπὶ ἡμέρας ὀκτὼ συνέτριψε μὲν τὰς μηχανὰς τὰς ἐπὶ τῆς κρηπῖδος διὰ πετροβόλων. διέσεισε δὲ τούς τε πύργους καὶ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πύργων μέρος τοῦ τείχους, καὶ κατέλαβε μάλιστα μέρος τοῦ παρὰ τὸν λιμένα τείχους. Ἀλλὰ τότε συστραφέντες οἱ Ρόδιοι πάσῃ δυνάμει ἠνάγκασαν τοὺς ἐπιτεθέντας νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ ἐνέπρησαν τὰ σκάφη τὰ κομίσαντα τοὺς ἐπιτεθέντας στρατιώτας. Οἱ περὶ τὸν Δημήτριον ὅμως διὰ νέων σκαφῶν ἐπιπλέοντες προσέφερον κλίμακας εἰς τὰ τείχη καὶ βιαιότερον ἐνέκειντο, γενομένης συγχρόνως καὶ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐφόδου· ὥστε ἐφ' ἱκανὸν ἐξηκολούθησε μάχη ἐναγώνιος, καθ' ἣν οἱ μὲν ἔξωθεν ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὰ τείχη ἐπροσπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσωσιν αὐτῶν, οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως, ἀθρόως παραβοηθοῦντες, ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας. Τελευταῖον κατίσχυσαν οἱ Ρόδιοι, καὶ οἱ μὲν τῶν προσαναβάντων ἔπεσον, οἱ δὲ κατατραυματισθέντες ᾐχμαλωτεύθησαν, ἐν οἷς ἦσάν τινες καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων. Οὕτω λοιπὸν ἀπέτυχεν ἡ πρώτη φοβερὰ ἔφοδος. Ὁ Δημήτριος ἀπεκόμισε τὰς μηχανὰς εἰς τὸν ἴδιον λιμένα ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰς ζημίας ἃς ὑπέστησαν αὐταί τε καὶ τὰ πλοῖα αὐτοῦ, οἱ δὲ Ρόδιοι ἔθαψαν τοὺς τελευτήσαντας τῶν πολιτῶν, ἀνέθηκαν εἰς τοὺς θεοὺς τὰ ὅπλα τῶν πολεμίων καὶ τὰ ἀκροστόλια καὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πεπτωκότων τειχῶν.

Μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἐπέπλευσε πάλιν ὁ Δημήτριος εἰς τὸν μέγαν λιμένα καὶ προχωρήσας ἐντὸς βέλους ἐξέπεμψε τὰ πυρπολικὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν μικρὸν λιμένα κατὰ τῶν πλοίων τῶν Ροδίων, διέσεισε διὰ τῶν πετροβόλων τὰ τείχη καὶ διὰ τῶν καταπελτῶν κατετραυμάτιζε τοὺς μᾶλλον ἐκτεθειμένους ἐκ τῶν ὑπερμάχων τοῦ τείχους. Ἡ νέα λοιπὸν ἔφοδος ὑπῆρξεν οὐδὲν ἧττον τῆς πρώτης καταπληκτική. Οἱ Ρόδιοι ναύκληροι ἐπέτυχον νὰ σβέσωσι τὰ πυρφόρα· οἱ δὲ πρυτάνεις, θεωροῦντες κινδυνεύοντα τὸν λιμένα, παρεκάλεσαν τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν νὰ ὑπομείνωσι τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας κίνδυνον. Καί, προθύμως πολλῶν ὑπακουόντων, τρεῖς ναῦς τὰς κρατίστας ἐπλήρωσαν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, εἰς οὓς παρήγγειλαν νὰ βυθίσωσι διὰ τῶν ἐμβόλων τὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα τὰς μηχανὰς τῶν πολεμίων. Οὗτοι λοιπόν, γενναίως ὁρμήσαντες, καίπερ πολλῶν ἐπ' αὐτοὺς καταφερομένων βελῶν, πρῶτον μὲν διέσπασαν τὸ πασσαλωτὸν περιχαράκωμα, ἔπειτα δὲ δόντες πολλὰς ἐμβολὰς εἰς τὰ πλοῖα καὶ πληρώσαντες αὐτὰ θαλάσσης κατέβαλον δύο τῶν μηχανῶν. Μὴ ἀρκεσθέντες ὅμως εἰς τοῦτο ἐξηκολούθησαν θρασύτερον τοῦ προσήκοντος ἐπιτιθέμενοι καὶ κατὰ τῆς τρίτης μηχανῆς, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ρυμουκληθῇ πρὸς τὰ ὀπίσω. Τότε ἐχύθησαν ἐπ' αὐτοὺς πολλαὶ καὶ μεγάλαι νῆες καὶ ᾐχμαλωτεύθησαν ὅ,τε ναύαρχος τῶν Ροδίων Ἐξήκεστος καὶ ὁ τριήραρχος καί τινες ἄλλοι, τραυματισθέντες, ἐγένετο δ' ὑποχείριος μία τῶν νεῶν καὶ μόλις διέφυγον τὸν κίνδυνον αἱ ἄλλαι δύο.

Ἐντὸς μικροῦ ὁ Δημήτριος, ἀντὶ τῶν καταβληθεισῶν μηχανῶν, κατεσκεύασεν ἄλλην τριπλασίαν κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος, καὶ προσήγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν λιμένα ἀλλὰ πάλιν καταιγὶς νοτίου ἀνέμου πνεύσασα αἰφνιδίως κατέβαλεν αὐτήν τε καὶ τὰ φέροντα αὐτὴν πλοῖα· ἐξ οὗ ὠφελούμενοι οἱ Ρόδιοι ἤνοιξαν μίαν τῶν πυλῶν τοῦ τείχους καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὁποῖον, ὡς προείπομεν, εἶχε καταλάβει

τὴν ἄκραν τῆς κρηπῖδος τοῦ μεγάλου λιμένος. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος, διὰ τὴν τρικυμίαν, οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ δώσῃ βοήθειαν, οἱ δὲ Ῥόδιοι διὰ νέων δυνάμεων ἀδιαλείπτως ἐπετίθεντο, ἠναγκάσθησαν οἱ τοῦ βασιλέως νὰ ἀποθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ παραδώσωσιν ἑαυτοὺς ὄντες σχεδὸν 400.

Τὰ κατὰ τὸν Δημήτριον ἀπέβαινον οὕτω δεινότατα· διότι, ἐνῷ ἀπέβαλε τὸ παρὰ τὴν κρηπῖδα ὀχύρωμα, οἱ Ῥόδιοι ἔλαβον ἱκανοὺς ἐπικούρους, παρὰ μὲν Κνωσίων 150 ἄνδρας, παρὰ δὲ Πτολεμαίου πλείονας τῶν 500, τὸ δὲ πάντων χείριστον, διὰ τὴν ἀρξαμένην ἤδη χειμερινὴν ὥραν τοῦ ἔτους ἠναγκάζετο νὰ παύσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ λιμένος ἐπίθεσιν, δι' ἧς καὶ μόνης ἠδύνατο ν' ἀποκλείσῃ πανταχόθεν τὴν πόλιν. Ἀλλὰ πολυμήχανος καὶ φιλότιμος ὢν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὸ ἔργον ἐξακολουθῶν τὴν πολιορκίαν, ἰδίως ἀπὸ ξηρᾶς, καὶ ἐπὶ τούτῳ κατεσκεύασε νέαν ἑλέπολιν, ἱκανῶς μεγαλυτέραν ἐκείνης ἣν μετεχειρίσθη κατὰ τῆς Σαλαμῖνος. Τὸ πυργοειδὲς τοῦτο οἰκοδόμημα, ἔχον ὕψος ἑκατὸν περίπου πηχῶν, ἠγείρετο ἐπὶ βάσεως τετραγώνου, ἧς ἑκάστη πλευρὰ ἦτο πηχῶν σχεδὸν πεντήκοντα. Ἐκ τῶν πλευρῶν τούτων αἱ τρεῖς ἦσαν προφυλαγμέναι ἀπὸ τοῦ πυρὸς δι' ἰσχυρῶν σιδηρῶν λεπίδων· τὸ δὲ πρόσωπον εἶχε τὰς θυρίδας τὰς ἐπιτηδείας πρὸς τὰς ἰδιότητας τῶν βελῶν ὅσα ἔμελλον ἐκεῖθεν ν' ἀφίενται. Αἱ θυρίδες αὗται εἶχον καλύμματα δερμάτινα καὶ πλήρη ἐρίων, τὰ ὁποῖα, διὰ μηχανῆς ἀνασπώμενα, προεφύλαττον κατὰ τῶν πολεμίων βελῶν τοὺς περὶ τὴν ἄφεσιν τῶν βελῶν ἀσχολουμένους. Τὸ ὅλον κατασκεύασμα ἦτο ἐννεάστεγον καὶ ἑκάστη τῶν στεγῶν εἶχε δύο κλίμακας πλατείας, ὧν ἡ μὲν μία ἐχρησίμευε πρὸς τὴν ἀνάβασιν τῶν χρησίμων, ἡ δὲ πρὸς τὴν κατάβασιν, ἵνα τὸ πᾶν ὑπηρετῆται ἀθορύβως. Ἐστηρίζετο δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἐπὶ ὀκτὼ στερεῶν καὶ μεγάλων τροχῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἁψῖδες εἶχον δύο πηχῶν πάχος καὶ ἦσαν σεσιδηρωμέναι δι' ἰσχυρῶν λεπίδων· καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ μηχανὴ ἦτο τοιουτοτρόπως διεσκευασμένη ὥστε εὐχερῶς νὰ δύναται πανταχόθεν νὰ κινῆται· τρισχίλιοι δὲ καὶ τετρακόσιοι ρωμαλεώτατοι ἄνδρες ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν αὐτῆς, ἄλλοι μὲν ἐντὸς ἀγωνιζόμενοι, ἄλλοι δὲ εἰς τὰ ὀπίσθια παριστάμενοι ἵνα διὰ τοῦ ὠθισμοῦ μετακινῶσιν αὐτήν. Οὐδὲ ἠρκέσθη εἰς τὴν ἑλέπολιν ταύτην ὁ Δημήτριος ἀλλὰ καὶ στοὰς κεκαλυμμένας καὶ χελώνας κατεσκεύασεν, ἵνα ἀσφαλῶς κομίζωνται μὲν οἱ κριοί, ἐργάζωνται δὲ ἐν γένει οἱ ἐργάται. Τὰ πληρώματα τῶν πλοίων ἠσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐξομαλίσωσι τὸν διὰ τὰς μηχανὰς ἐκείνας ἀναγκαῖον τόπον, ἔχοντα πλάτος 1,200 βημάτων, διὸ ἡ κυρία προσβολὴ ἠδύνατο νὰ γίνῃ κατὰ ἑπτὰ πύργων καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν ὑψουμένου τείχους.

Κριοφόρος.

Οἱ Ῥόδιοι ἐξεπλάγησαν ἰδόντες ἐγειρόμενα τὰ κολοσσιαῖα ταῦτα ἔργα, ἀλλὰ δὲν ἠθύμησαν. Φοβούμενοι μήπως τὸ μέρος τοῦ τείχους κατὰ τοῦ ὁποίου ἰδίως ἡτοιμάζοντο αἱ φοβεραὶ ἐκεῖναι μηχαναὶ ἐπὶ τέλους καταπέσῃ, κατεσκεύασαν ἐντὸς αὐτοῦ ἕτερον παράλληλον τεῖχος καὶ ἐνταυτῷ ἐξέπεμψαν ἐννέα πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν πέριξ θάλασσαν δι' ὧν ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν πολλὰ τῶν τοῦ Δημητρίου πλοίων, κομίζοντα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως τροφάς, πολεμεφόδια ἢ ἄλλας προμηθείας. Ἐπλεονέκτησαν δὲ καὶ ἄλλως οἱ Ῥόδιοι· διότι ὑπορύξαντος τοῦ Δημητρίου τὸ τεῖχος διὰ τῶν μεταλλέων, δηλαδὴ

τῶν ὑπονομευτῶν,ἔμαθον τοῦτο οἱ πολιορκούμενοι ἐξ αὐτομόλου τινός, ἔσπευσαν καὶ αὐτοὶ νὰ ὀρύξωσιν ἀντίθετον ὑπόνομον καὶ συναντήσαντες ὑπὸ γῆν τοὺς ἐναντίους διεκώλυσαν αὐτοὺς τῆς πρὸς τὰ πρόσω πορείας· συλλαβόντες μάλιστα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων στρατηγῶν καὶ φίλων τοῦ Δημητρίου, τὸν μακεδόνα Ἀλέξανδρον. Περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολοῦντο οἱ ἀντίπαλοι μέχρι τῆς συμπληρώσεως τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δημητρίου·καὶ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυον δίδοντες ἀμοιβαίως δείγματα εὐγενείας αἰσθημάτων καὶ μεγαλοφροσύνης,δι' ἃ ὁ πόλεμος οὗτος κατέστη οὐδὲν ἧττον πολυθρύλητος ἢ διὰ τὴν τελειότητα εἰς ἣν ἔφθασεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ πολιορκητικὴ τῶν ἀρχαίων τέχνη· Τῳόντι ἐν τῷ μέσῳ τῆς καταπλήξεως ἣν ἐπροξένουν εἰς τοὺς Ροδίους τὰ τῶν πολιορκητῶν μηχανήματα πρότασις ἐγένετο παρά τινων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου νὰ καθαιρέσωσι τὰς εἰκόνας τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημητρίου, ἀλλ' ὁ δῆμος ἀγανακτήσας ἀπέρριψε τὴν πρότασιν καὶ οὐδεμίαν τῶν τιμῶν ὅσας εἰς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους ἀπένειμε μετεκίνησεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δημήτριος οὐδὲν ἧττον ἀνεδείχθη μεγαλόψυχος.Ἐν τῷ βορείῳ προαστείῳ τῆς πόλεως διέτριβεν, ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Δημητρίου, ὁ περίφημος καύνιος ζωγράφος Πρωτογένης, ἀσχολούμενος τότε εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς περὶ τὸν Ἰάλυσον εἰκόνος, ἣν λέγεται ὅτι εἶχε διατελέσει ἑπτὰ ἔτη φιλοπονῶν. Οἱ Ρόδιοι λοιπὸν ἔπεμψαν πρὸς Δημήτριον κήρυκα παρακαλοῦντες νὰ φεισθῇ τοῦ ἔργου καὶ νὰ μὴ διαφθείρῃ αὐτό, ὁ δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἤθελεν ἐμπρήσει τὰς τοῦ πατρὸς εἰκόνας μᾶλλον ἢ τέχνης πόνον τοσοῦτον. Καὶ καλέσας τὸν τεχνίτην ἠρώτησε μὲν αὐτὸν πῶς τολμᾷ νὰ διατρίβῃ ἔξω τῆς πόλεως· ἐκείνου δ' ἀπαντήσαντος, «διότι γινώσκει τὸν Δημήτριον τὴν πόλιν πολεμοῦντα καὶ οὐχὶ τὴν τέχνην», ἀπένειμεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἔκτοτε ἐπεσκέπτετο τὸ ἐργαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Πρωτογένης δὲν ἔπαυσεν ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων ἀριστοτεχνῶν.

Τελευταῖον συνεπληρώθησαν αἱ μεγάλαι τοῦ Δημητρίου μηχαναὶ καὶ ἐξωμαλίσθη ὁ χῶρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ ἐνεργήσωσιν. Ἐν τῷ μέσῳ ἵστατο ἡ ἑλέπολις, ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἀνὰ τέσσαρες χελῶναι καὶ παρ' ἑκάστην ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχε μία κεκαλυμμένη στοά, ἵνα ἐν ἀσφαλείᾳ γίνεται ἡ μεταξὺ τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ στρατοπέδου κοινωνία. Πλὴν δὲ τούτων κατεσκευάσθησαν καὶ δύο πελώριαι κριοφόροι, ὧν ἑκατέρα εἶχε μῆκος 120 πηχῶν, ἦτο σεσιδηρωμένη καὶ ὡπλισμένη δι' ἐμβόλου ὁμοίου τοῦ ἐμβόλου τῶν πλοίων· ἐκινεῖτο δ' εὐκόλως διὰ τῶν τροχῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἵστατο καὶ ἐλάμβανε τὴν ἐναγώνιον αὐτῆς ἐνέργειαν διὰ χιλίων περίπου ἀνδρῶν.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ πάντα οὕτω παρεσκευάσθησαν καὶ ὡπλίσθησαν ὅλαι τῆς ἑλεπόλεως αἱ στέγαι διὰ τῶν ἁρμοδίων πετροβόλων καὶ καταπελτῶν, καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸν λιμένα αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις, καὶ περιέζωσαν τὸ τεῖχος τὰ πεζικὰ στρατεύματα, ἐδόθη ἓν παρακέλευσμα καὶ σημεῖον καὶ πάντες διὰ μιᾶς συναλαλάξαντες πανταχόθεν προσέβαλον τὴν πόλιν. Ἤδη δὲ εἶχον ἀρχίσει οἱ κριοὶ καὶ οἱ πετροβόλοι νὰ διασείωσι τὰ τείχη, ὅτε αἴφνης ἐνεφανίσθησαν Κνιδίων πρέσβεις παρακαλοῦντες τὸν Δημήτριον ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπαγγελλόμενοι νὰ πείσωσι τοὺς Ροδίους εἰς παραδοχὴν τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ. Ἐνέδωκεν ὁ βασιλεύς, οἱ δὲ πρέσβεις μετέβησαν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ποθουμένην διαλλαγήν· ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασαν καὶ ἐπανελήφθη ἡ πολιορκία. Ὁ Δημήτριος δὲ κατώρθωσε μὲν νὰ καταβάλῃ τὸν στερεώτερον τῶν πύργων, ᾠκοδομημένον ἐκ λίθων τετραπέδων καὶ νὰ διασείσῃ τὸ παρακείμενον τεῖχος διανοίξας οὕτω ῥῆγμα μέγα, ἀλλὰ τότε ἀπεκαλύφθη ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ νεωστὶ κατασκευασθὲν δεύτερον τεῖχος, ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν οἱ πολιορκηταὶ νὰ ἐμβάλωσι διὰ τοῦ ῥήγματος ἐκείνου. Πλὴν τούτου ἔλαβον κατὰ τὰς ἡμέ-

ρας ταύτας οἱ Ρόδιοι παρὰ Πτολεμαίου καὶ Κασσάνδρου καὶ Λυσιμάχου τροφῶν μέγα πλῆθος, τῶν ὁποίων ὁ Δημήτριος δὲν ἠδυνήθη νὰ διακωλύσῃ τὴν εἰς τὸν λιμένα εἴσοδον· δι' ὃ πολυειδῶς ἀνεθάρρησαν καὶ ἀπεφάσισαν ἤδη νὰ πυρπολήσωσι τὰς μηχανὰς τῶν ἀντιπάλων. Ἐπὶ τούτῳ παρεσκεύασαν πολλὰ πυρφόρα βέλη, ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τείχους ἅπαντας τοὺς πετροβόλους καὶ τοὺς καταπέλτας, καί, ἐκλέξαντες νύκτα ἀσέληνον σκοτεινήν, ἐσφενδόνησαν αἴφνης βροχὴν πυρφόρων, δι' ὧν ἐφώτισαν τὸ πεδίον καὶ τὰς μηχανάς. Οἱ πολιορκηταὶ ἔδραμον ἵνα σώσωσι τὰ ἔργα αὐτῶν, ἀλλὰ παρά τε τῶν πυρφόρων, παρά τε τῶν περοβόλων καὶ τῶν καταπελτῶν δεινῶς ἐτιτρώσκοντο καὶ ἐθανατοῦντο. Ἔτυχε δὲ νὰ ἐκπέσωσιν ἀπὸ τῆς ἑλεπόλεως καί τινες τῶν λεπίδων, διὸ οἱ πυρφόροι ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τὸ γυμνωθὲν τοῦ κατασκευάσματος ξύλον καὶ πρόδηλος ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ πυρποληθῇ ὁλόκληρον τὸ ἔργον. Ὅθεν ὁ Δημήτριος ἐλθὼν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ εἰς βοήθειαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπειράθη νὰ σβέσῃ τὴν ἐπιφερομένην φλόγα, διὰ τοῦ ὕδατος τὸ ὁποῖον εἶχε παρεσκευασμένον ἐν ταῖς στέγαις· τελευταῖον δὲ ἀθροίσας διὰ τῆς σάλπιγγος τοὺς τεταγμένους ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν ἔργων ἀπήγαγε διὰ τούτων τὰς μηχανὰς ἐκτὸς βέλους καὶ ἐξησφάλισεν οὕτως αὐτάς. Μεθ' ὅ, ἡμέρας γενομένης, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ ὁπόση τις ἦτο ἡ τῶν πολεμεφοδίων τῆς πόλεως προμήθεια καὶ διέταξεν ἐπὶ τούτῳ ν' ἀριθμηθῶσι τὰ ἐκτοξευθέντα βέλη, ὧν εὑρέθησαν πυρφόρα μὲν πλείονα τῶν 500, καταπελτικὰ δὲ ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 1.500. ποσὸν μαρτυροῦν ὅτι, ἂν τῶν πολιορκητῶν οἱ πόροι ἦσαν ἄφθονοι, οἱ τῶν πολιορκουμένων δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον δαψιλεῖς.

Ἤδη δὲ ὁ μὲν Δημήτριος ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν μηχανῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων, καὶ περὶ τὴν ταφὴν τῶν τελευτησάντων καὶ περὶ τὴν θεραπείαν τῶν τραυματιῶν, οἱ δὲ Ρόδιοι ᾠκοδόμησαν κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς πόλεως τὴν μᾶλλον κινδυνεύουσαν, τρίτον τεῖχος, ἔτι δὲ ὤρυξαν, πρὸ τοῦ πεπτωκότος τείχους, τάφρον βαθεῖαν, ἵνα καταστήσωσιν ὅσον ἔνεστι δυσχερεστέραν τὴν τοῦ βασιλέως ἔφοδον, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐκπέμψαντες πάλιν τὰς ἄριστα πλεούσας ναῦς εἰς τὴν πέριξ θάλασσαν ἐκυρίευσάν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, πολεμικά τε καὶ ἐμπορικά. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεσκευάσθησαν αἱ τοῦ Δημητρίου μηχαναὶ καὶ ἐπανελήφθη ἡ κατὰ τοῦ τείχους προσβολή, ὄχι ὅμως, ὡς φαίνεται, κατὰ τοῦ πρότερον προσβληθέντος μέρους, ὅπου οἱ Ρόδιοι εἶχον ὑψώσει τριπλοῦν τεῖχος, ἀλλὰ μᾶλλον καθ' ἑτέρου τινὸς μέρους. Καὶ ἀφειδῶς μὲν μεταχειριζόμενος παντὸς εἴδους βέλη ὁ πολιορκητὴς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοὺς ὑπερμάχους αὐτῶν, διὰ δὲ τῶν κριῶν τύπτων τὸ τεῖχος κατέβαλεν αὐτὸ ἑκατέρωθεν ἑνὸς τῶν πύργων, περὶ δὲ τὸν πύργον αὐτὸν συνεχεῖς καὶ πεισματώδεις ἐγίνοντο ἀγῶνες, καθ' οὓς ἔπεσεν ὅ τε στρατηγὸς τῶν Ροδίων Ἀμεινίας καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἀλλά, ὅση καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐπιμονή, ἡ τέχνη καὶ ἡ δύναμις τοῦ Δημητρίου, οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπέβαλλον τὸ θάρρος. Ἤξευρον ὅτι οἱ δυνάσται δὲν θέλουσιν ἐγκαταλείψει αὐτούς· ἤξευρον ὅτι καὶ αἱ ἑλληνίδες πόλεις ἐκήδοντο περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Τῳόντι, περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Ρόδιοι ἔλαβον νέας παρὰ τοῦ Πτολεμαίου βοηθείας, τροφὰς ἀφθόνους καὶ στρατιώτας 1.500. Πρὸς δὲ τὸν Δημήτριον ἦλθον πρέσβεις παρὰ Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων ὑπὲρ τοὺς 50, πάντες ἀξιοῦντες νὰ διαλύσῃ τὸν πρὸς τοὺς Ροδίους πόλεμον. Ὅθεν συνωμολογήθησαν ἀνοχαὶ καὶ πολλὰ παρὰ τῶν πρέσβεων ἐρρήθησαν πρός τε τὸν δῆμον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλ' οὐδεμία κατωρθώθη συμφωνία, οἱ δὲ μεσῖται ἀπῆλθον ἄπρακτοι.

Καὶ τότε ὁ Δημήτριος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τοῦ πρὸ μικροῦ ἀνοιχθέντος ρήγματος νέαν καὶ κρίσιμον ἔφοδον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐκλέξας 1.500 ἄνδρας, τοὺς κρα-

τίστους τῶν μαχίμων καὶ τῶν ἄλλων τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, ἔταξεν αὐτοὺς ὑπὸ Μαντίαν, καὶ τὸν φερώνυμον ἐκεῖνον Ἄλκιμον τὸν Ἠπειρώτην, τοῦ ὁποίου ἡ πανοπλία ἦτο διτάλαντος, ἤτοι διπλασία κατὰ τὸ βάρος τῶν ἄλλων πανοπλιῶν. Ἰδίως δὲ ὁ σιδηροῦς θώραξ τὸν ὁποῖον ἐφόρει ὁ ρωμαλέος ἀνὴρ καὶ ἄλλος ὅμοιος τὸν ὁποῖον ὁ Δημήτριος μετεχειρίζετο, ἔχων ἕκαστος βάρος μνῶν 40, ἦσαν ἔργα τοῦ κυπρίου τεχνίτου Ζωίλου καὶ τοσοῦτον ἀσφαλῶς κατεσκευασμένα ὥστε ἐξ 20 βημάτων ἀφιεμένου ἐπ' αὐτοὺς καταπελτικοῦ βέλους διέμενεν ἄρραγὴς ὁ σίδηρος. Τὸ ἐκλεκτὸν λοιπὸν ἐκεῖνο σῶμα διετάχθη ὑπὸ Ἄλκιμον καὶ Μαντίαν νὰ πλησιάσῃ διὰ νυκτὸς καὶ ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ πρὸς τὸ ῥῆγμα τοῦ τείχους, νὰ φονεύσῃ τοὺς φρουροῦντας, νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν πόλιν καί, καταλαβὸν ἢ τὴν ἀκρόπολιν ἢ τὸ θέατρον, ν' ἀνθέξῃ μέχρις οὗ τὴν πρωίαν δοθῇ τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου· τότε δὲ νὰ ἐξορμήσῃ ἀπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ καταληφθέντος χώρου, ἵνα οἱ πολιορκούμενοι εὑρεθῶσιν οὕτως ἐν τῷ μέσῳ δύο πολεμίων. Ἐνταῦτῳ διετάχθησαν ὅλα τὰ λοιπὰ σώματα νὰ καταλάβωσι τὰ ἐπιτήδεια πρὸς τὴν ἔφοδον μέρη καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμα· ὡσαύτως δὲ παρηγγέλθη καὶ ὁ στόλος νὰ παρασκευασθῇ ἵνα ἐφορμήσῃ κατὰ τοῦ λιμένος. Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν βαθείας νυκτὸς οἱ 1.500 ὥρμησαν πρὸς τὸ ῥῆγμα, ἐφόνευσαν τοὺς φύλακας τῆς τάφρου, εὑρέθησαν ἐν ἀκαρεῖ ἐντὸς τοῦ ῥήγματος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως. Τότε ἔδραμον ἀμέσως πρὸς τὸ θέατρον, ὅπου, διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς θέσεως καὶ τὸ μέγα περιτείχισμα, ἠδύναντο ἀσφαλῶς ν' ἀνθέξωσι. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ εἴσοδός των εἰς τὴν πόλιν δὲν ἔμεινεν ἄγνωστος, πολὺς δὲ ἐν τῷ ἅμα προέκυψε θόρυβος, καὶ κατ' ἀρχὰς κίνδυνος ὑπῆρξε μήπως πάντες οἱ φρουροῦντες τὰ τείχη καὶ τοὺς λιμένας, ἐγκαταλιπόντες τὰς τάξεις, συρρεύσωσιν ἐπὶ τὸ θέατρον ἵνα καταστρέψωσι τοὺς ἐμβαλόντας· ὁ δὲ Δημήτριος, καταλαβὼν ἐν τῷ μεταξὺ εὐχερῶς τὰ τείχη, γίνῃ κύριος τῆς πόλεως διὰ μόνης τῆς θυσίας τῶν 1.500 ἐκείνων ἀνδρῶν. Ἀλλ' οἱ Ῥόδιοι, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νοήσαντες τὸν κίνδυνον τοῦτον, ἀπέφυγον αὐτόν· διότι διέταξαν ἀμέσως νὰ μὴ καταλείπῃ οὐδεὶς τὴν ἐπὶ τοῦ λιμένος καὶ περὶ τὰ τείχη τάξιν, ἀλλὰ νὰ μείνωσι πάντες ὅπου ἵσταντο, ἕτοιμοι ν' ἀποκρούσωσι τοὺς ἔξωθεν ἂν προσβάλωσι· μόνον δὲ ἓν σῶμα ἐπιλέκτων καὶ οἱ πρὸ μικροῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας καταπλεύσαντες ἐπίκουροι, περιέζωσαν τοὺς ἐντὸς τοῦ τείχους παρεισπεσόντας. Περὶ τὰ χαράγματα ἀντήχησαν πανταχόθεν αἱ σάλπιγγες, καὶ συνηλάλαξαν οἱ στρατοί, καὶ ὥρμησαν διὰ μιᾶς ἐπὶ τὸν λιμένα, ἐπὶ τοὺς πύργους, ἐπὶ τὰ τείχη· εὐθαρσῶς δ' ἐπεχείρησαν τὰς προσβολὰς αὐτῶν καὶ οἱ τὸ θέατρον προκαταλαβόντες λογάδες ἄνδρες· ὥστε δεινὴ ἐπεκράτησεν ἐντὸς τῆς πόλεως ἀγωνία, οἱ δὲ ὄχλοι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων περιεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι, διότι ἐνόμιζον ἤδη τὴν πόλιν κυριευθεῖσαν. Ἀλλ' οἱ ἐπὶ τὸ θέατρον τεταγμένοι ἄνδρες γενναίως ἀπέκλεισαν τοὺς ἐν αὐτῷ πολεμίους, λαβόντες δὲ καὶ ἄλλας ἐπικουρίας οὐ μόνον τὴν ἔξοδον αὐτῶν διεκώλυσαν ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος ἤρχισαν νὰ θλίβωσιν αὐτούς. Καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον ἑκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ πρύτανις τῶν Ῥοδίων Δαμοτέλης καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν ἐμβαλόντων Ἄλκιμος καὶ Μαντίας, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ μὲν ἔξωθεν πιέζοντες ἀδιαλείπτως ἀνενεοῦντο, οἱ δ' ἐντὸς τοῦ θεάτρου οὐδεμίαν ἐλάμβανον βοήθειαν, ἐπὶ τέλους πλεῖστοι μὲν τούτων ἐφονεύθησαν, πολλοὶ δὲ ᾐχμαλωτεύθησαν, ὀλίγοι δὲ φυγόντες πρὸς τὸν βασιλέα διεσώθησαν. Ὅθεν ἀπέτυχε καὶ αὕτη ἡ ἔφοδος.

Ἔτος ὅλον περίπου διήρκει ἡ πολιορκία αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐν ἐκτάσει ἐξεθέσαμεν, ἵνα δώσωμεν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἔννοιάν τινα τῆς προόδου τῆς γενομένης ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἐποχῆς περὶ τὴν μηχανικὴν τέχνην· προόδου τοσαύτης ὥστε, κατὰ τοὺς ἀκολούθους τῆς ἀρχαιότητος χρόνους καὶ μέχρι τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος, οὐδὲν

φοβερώτερον καὶ δραστικώτερον ἐπενοήθη τῶν ἑλεπόλεων ἐκείνων καὶ κριῶν, δι' ὧν τὰ ἰσχυρότερα τείχη διεσείοντο καὶ κατεστρέφοντο, οὐδὲν ἧττον ἢ διὰ τοῦ σημερινοῦ πυροβολικοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπὶ κατεζευγμένων πλοίων πύργοι καὶ τὸ πλωτὸν περιχαράκωμα τοῦ Δημητρίου ἐνθυμίζουσι μέχρι τινὸς τὰς πλωτὰς πυροβολοστοιχίας τὰς κατὰ πρῶτον ἐν ἔτει 1782 ἐπινοηθείσας ἐπὶ τῆς περιφήμου ἀμύνης ἣν ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Ἔλλιοτ διεξήγαγεν ἐκ Γιβραλτάρη κατὰ τῶν Γάλλων. Ἀλλά, ὅσον θαυμαστὸν καὶ ἂν ὑπῆρξε τὸ μηχανικὸν τοῦ Δημητρίου, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀποτυχίαι τοῦ πολιορκητοῦ τούτου εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεξήγητοι, ἴσως διότι ὁ Διόδωρος Σικελιώτης, ὅστις εἶναι ὁ κύριος ἡμῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάρτυς, δὲν ἐξέθηκεν ἀκριβῶς τὰ πράγματα. Δὲν δυνάμεθα λ. χ. νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ὁ Δημήτριος, ἔχων 200 πολεμικὰ πλοῖα, δὲν κατώρθωσεν, ἂν ὄχι νὰ κυριεύσῃ τὸν λιμένα, τοὐλάχιστον νὰ διακωλύσῃ τὴν πρὸς τὰ ἔξω κοινωνίαν αὐτοῦ, οὐ μόνον δ' ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον στόλων ὁλοκλήρων κομιζόντων τροφὰς καὶ στρατεύματα ἀλλ' οὐδὲ τὰς εὐαρίθμους πολεμικὰς τῶν Ῥοδίων νῆας δὲν ἠμπόδιζε νὰ ἐξέρχωνται ἵνα προσβάλλωσι καὶ κυριεύωσι τὰ ἰδικά του πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα, καὶ ἔπειτα πάλιν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὸν λιμένα. Ἢ πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔφοδον παράδοξον τοῦτο, ὅτι δὲν συνεκεντρώθη πᾶσα τῆς ἐπιθέσεως ἡ βία εἰς τὸ ἀνοιχθὲν ῥῆγμα; διότι, ἂν τοῦτο ἐγίνετο καὶ ὑπεστηρίζετο τὸ κίνημα ὑπὸ τῶν εἰς τὴν πόλιν παρεισπεσόντων 1.500, ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ εὐδοκιμήσῃ τὸ ἐπιχείρημα. Ὁπωσδήποτε, ἂν καὶ ἀπαράμιλλος ὑπῆρξεν ἡ καρτερία καὶ ἡ περὶ τοὺς πόρους δαψίλεια τῶν Ῥοδίων, ἐπειδὴ ὅμως οἱ τοῦ Πολιορκητοῦ πόροι ἦσαν πολὺ μείζονες καὶ ἐπειδὴ ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι οὐδὲν φρούριον δύναται ἐπ' ἄπειρον ν' ἀνθέξῃ εἰς τοσοῦτο δεινὴν πολιορκίαν, ὁ Δημήτριος ἤθελε καταστῆ κύριος ἐπὶ τέλους τῆς Ῥόδου, ἐὰν τὰ ποικίλα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συμφέροντα ἐπέτρεπον αὐτῷ νὰ παραμείνῃ πλειότερον ἐνταῦθα. Ἀλλά, ἐνῷ παρεσκευάζετο εἰς νέας ἐπιθέσεις, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος νὰ διαλύσῃ τὸν πρὸς τοὺς Ῥοδίους πόλεμον ἐπὶ εὐλόγοις ὅσον ἐνδέχεται ὅροις, διότι τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράγματα ἀπαιτοῦσι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. Καὶ τῶν Αἰτωλῶν δὲ καὶ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις προσελθόντες εἶπον ὅτι ὁ Κάσσανδρος ἐν τῷ μεταξὺ τοσοῦτον ἐν Ἑλλάδι ηὐδοκίμησεν ὥστε, ἂν δὲν ἐπέλθῃ ταχίστη βοήθεια, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ θέλει ἀποβῆ αὐτόθι δυσκαταγώνιστος. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ῥόδιοι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦσαν εὐδιάθετοι πρὸς εἰρήνην οὐ μόνον διότι ἔπαθον πολλὰς ζημίας ἕνεκα τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐμπορίου ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Πτολεμαῖος, ὅστις ὑπέσχετο νέας τροφὰς καὶ ἐπικουρίας 3.000 ἀνδρῶν, ἀντὶ τούτων ἀπέστειλε προσφάτως ἐπιστολὰς συμβουλεύων νὰ εἰρηνεύσωσιν ὅσον ἐνδέχεται συμφερώτερον πρὸς Ἀντίγονον. Ὅθεν περὶ τὰ μέσα τοῦ 304 συνωμολογήθησαν μεταξὺ Ῥοδίων καὶ Δημητρίου, τῇ μεσολαβήσει τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεων, αἱ ἀκόλουθοι συνθῆκαι· «Αὐτόνομον καὶ ἀφρούρητον εἶναι τὴν πόλιν καὶ ἔχειν τὰς ἰδίας προσόδους· συμμαχεῖν δὲ Ῥοδίους Ἀντιγόνῳ, πλὴν ἐὰν ἐπὶ Πτολεμαῖον στρατεύηται· καὶ δοῦναι τῶν πολιτῶν ὁμήρους ἑκατὸν οὓς ἂν ἀπογράψηται Δημήτριος, πλὴν τῶν ἀρχὰς ἐχόντων». Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ πολυθρύλητος αὕτη πολιορκία. Οἱ Ῥόδιοι ἐτίμησαν ἐξαιρέτως ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ κρισίμῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι διαπρέψαντας συμπολίτας· ἀπηλευθέρωσαν τοὺς δούλους τοὺς εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως συντελέσαντας, ἵδρυσαν ἀνδριάντας εἰς τοὺς βασιλεῖς Κάσσανδρον καὶ Λυσίμαχον, καὶ ἰδιάζοντα ἀπένειμαν δείγματα εὐγνωμοσύνης εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀποδόντες αὐτῷ τὸ τοῦ «Σωτῆρος» ἐπώνυμον· ἠνώρθωσαν δ' ἐνταυτῷ τὰς ζημίας ὅσας ὑπέστη ἡ πόλις καὶ εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε ἔκτοτε ἴσχυσαν, ἀποτελέσαντες μίαν τῶν πρώτων τότε δυνάμεων, ἀφοῦ ἀπεδείχθη ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀνθέ-

ξωσι καὶ εἰς τὸν ἰσχυρότατον τῶν δυναστῶν. Ὁ δὲ Δημήτριος μέγα μὲν ἐκτήσατο τῇ ἀληθείᾳ ἀπὸ τοῦ ἔργου τούτου κλέος, ἔκτοτε ἰδίως λαβὼν τὸ ἱστορικὸν τοῦ «Πολιορκητοῦ» ἐπώνυμον, καὶ νέα ἔδωκε δείγματα τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς, καταλιπὼν εἰς τοὺς Ροδίους, εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τοῦ τε μεγαλείου τῶν πολιορκητικῶν αὐτοῦ ἔργων καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνων ἀνδρείας, τὴν ἑλέπολιν, ἀπὸ τοῦ μετάλλου τῆς ὁποίας ὁ λίνδιος Χάρης κατεσκεύασε βραδύτερον τὸν περίφημον κολοσσὸν τῆς Ρόδου. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ὁ Δημήτριος ἀπέτυχε· καὶ ἀπέτυχε διότι δὲν εἶχε τὴν πολιτικὴν σύνεσιν ν' ἀποδεχθῇ τὰς προτάσεις τὰς ὁποίας οἱ Ρόδιοι καθυπέβαλον αὐτῷ ἐν τῇ παραμονῇ τῆς πολιορκίας, δι' ὧν εἶχον εἰπεῖ ἑαυτοὺς προθύμους καὶ κατὰ Πτολεμαίου μετὰ 'Αντιγόνου νὰ συμμαχήσωσιν· ἐνῷ ἤδη ρητῶς συνωμολογήθη ὅτι οὐδέποτε θέλουσιν ἀναγκασθῇ νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ Πτολεμαῖον. Πλὴν τούτου ἀπώλεσεν ἔτος ὁλόκληρον, κατέστησεν ἀναμφισβήτητον ὅτι δὲν δύναται νὰ θαλασσοκρατήσῃ· καὶ ἤδη ἠναγκάζετο νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῶν 'Αθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πολιορκουμένων, ὥστε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρόδηλον ἐγίνετο, ὁπόσον ματαία ἦτο ἡ τοῦ 'Αντιγόνου ἀξίωσις τοῦ νὰ διαδεχθῇ ἀκεραίαν τὴν τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου κληρονομίαν.

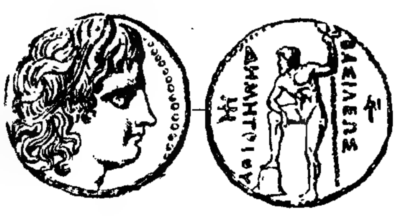
'Εκ Ρόδου ὁ Δημήτριος ἔπλευσεν ἀμέσως ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πολυσπέρχων εἶχον διαπράξει πολλὰς κατακτήσεις, ὁ δὲ πρῶτος ἐπ' ἐσχάτων ἐπολιόρκησε καὶ αὐτὰς τὰς 'Αθήνας. Ὁ Δημήτριος ἀπεβιβάσθη, περὶ τὰ τέλη τοῦ 304, εἰς Βοιωτίαν καὶ ἀπειλήσας οὕτως ἐκ τοῦ ὄπισθεν τὸν Κάσσανδρον ἠνάγκασεν αὐτὸν οὐ μόνον τὴν πολιορκίαν τῶν 'Αθηνῶν νὰ διαλύσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι Θεσσαλίας. Τοῦτο δὲ κατορθώσας καὶ συνομολογήσας πρὸς Αἰτωλοὺς συμμαχίαν κατὰ Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος προσῆλθεν εἰς 'Αθήνας, ὅπου διέτριψεν ὅλον τὸν χειμῶνα. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ τοσοῦτον ταπεινωθεῖσα κατὰ τὴν πρώτην ἐν αὐτῇ διατριβὴν τοῦ 'Ελευθερωτοῦ, ἐξηυτελίσθη τότε ἔτι μᾶλλον, παρασυρομένη ὑπὸ τῆς εὐγνώμονος αὐτῆς ἀσθενείας καὶ ὑπενδίδουσα εἰς τὴν παντοδύναμον ἐκείνου ἀκολασίαν. Οἱ 'Αθηναῖοι ἔδωκαν ἤδη αὐτῷ εἰς κατάλυσιν τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος, ἀξιοῦντες ὅτι αὐτὴ ἡ 'Αθηνᾶ ὑπεδέχετο καὶ ἐξένιζε τὸν σωτῆρα τῆς πόλεως, ἐκεῖνος δὲ κατ' οὐδὲν σεβόμενος τὴν σεμνὴν θεάν, ἣν ἐν τούτοις πρεσβυτέραν ἀδελφὴν ἑαυτοῦ ἐκάλει, ἐξώκειλεν αὐτόθι εἰς τοσαύτην ἀσωτίαν ὥστε ὁ Πλούταρχος ᾐσχύνθη ν' ἀναφέρῃ ἀκριβῶς πάντα ὅσα τότε ἐγένοντο ἐν τῷ ναῷ τῆς παρθένου. Καὶ τὰ ὀλίγα δὲ ὅσα ἱστορεῖ δὲν τολμῶμεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, ἀρκούμενοι νὰ εἴπωμεν ὅτι, λόγου γενομένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου περὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ δυνάστου ἀσελγείας, οἱ 'Αθηναῖοι ἐψήφισαν ὅτι πᾶν τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Δημητρίου διατασσόμενον «τοῦτο καὶ πρὸς θεοὺς ὅσιον καὶ πρὸς ἀνθρώπους εἶναι δίκαιον». 'Επιφέρομεν δὲ μετὰ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ Πλουτάρχου· «τοιαῦτα ἔπραττον 'Αθηναῖοι φρουρὰς ἀπηλλάχθαι καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν δοκοῦντες».

'Εν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 303 ἐνέβαλεν ὁ Δημήτριος εἰς Πελοπόννησον, κηρύττων, ὡς πάντοτε, τὴν ἐλευθερίαν τῶν πόλεων· καὶ ἐκβαλὼν τὰς αἰγυπτιακὰς καὶ μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ Σικυῶνος, Κορίνθου, Ἄργους καὶ ἄλλων πόλεων ἐθεοποιήθη πανταχοῦ σχεδὸν ὅπως καὶ ἐν 'Αθήναις. Μεθ' ὃ συνεκρότησεν, ὡς ἄλλοτε ὁ Φίλιππος καὶ ὁ 'Αλέξανδρος, κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ 'Ισθμῷ συνέδριον, ὅπου, συνελθόντων πολλῶν ἀνθρώπων, ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον ὅστις ἔμελλε νὰ διεξαχθῇ προσεχῶς κατὰ τοῦ Κασσάνδρου. Τελευταῖον, κατ' 'Απρίλιον τοῦ 302, ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς 'Αθήνας. 'Ενταῦθα δ' ἐγένοντο πρὸς ὑποδοχὴν καὶ δεξίωσιν αὐτοῦ χείρονα ἔτι τῶν προ-

τέρων. Ὁ Δημήτριος ἀπήτησε πρὸ πάντων νὰ μυηθῇ εὐθὺς εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια καὶ νὰ λάβῃ ἄνευ ἀναβολῆς ἅπαντας τῶν μυουμένων τοὺς βαθμοὺς ἀπὸ τῶν μικροτέρων μέχρι τῶν μεγίστων. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τοῦ βασιλέως ἀντέβαινεν εἰς τοὺς ἱερωτάτους τῆς πόλεως νόμους, καθ' οὓς ἕκαστος ὤφειλε πρῶτον νὰ μυηθῇ εἰς τὰ μικρὰ μυστήρια κατὰ μῆνα Ἀνθεστηριῶνα, ἤτοι Φεβρουάριον, καὶ ἔπειτα, μόνον μετὰ παρέλευσιν ἐνιαυτοῦ, εἰσήγετο εἰς τὰ μεγάλα μυστήρια κατὰ μῆνα Βοηδρομιῶνα, ἤτοι Ὀκτώβριον. Γενομένης δὲ τῆς προτάσεως εἷς καὶ μόνος, ὁ δᾳδοῦχος Πυθόδωρος, ἐτόλμησε ν' ἀντιτείνῃ· ἀλλ' ὁ ἀναιδέστατος Στρατοκλῆς προέτεινε πρῶτον μὲν τὸν Μουνιχιῶνα μῆνα, ἤτοι τὸν Ἀπρίλιον, εἰς ὃν ἤδη εὑρίσκοντο, νὰ μετονομάσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου Ἀνθεστηριῶνα καὶ νὰ τελέσωσι τὰ μικρὰ μυστήρια, ἔπειτα δὲ ἀμέσως πάλιν τὸν αὐτὸν Μουνιχιῶνα νὰ ἀποκαλέσωσι Βοηδρομιῶνα, καί, τελέσαντες τὰ μεγάλα μυστήρια, νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς αὐτὰ τὸν Δημήτριον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ συνέβησαν τότε καὶ ἄλλα πολλὰ αἰσχρά, καὶ ᾄσματα ἐποιήθησαν δι' ὧν ὁ Δημήτριος ἐκαλεῖτο ὁ μέγιστος τῶν θεῶν· ὁ δὲ μέγιστος οὗτος τῶν θεῶν παραδόξως πως ἀνταπέδιδε τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, διότι, ἵνα τὰ λοιπὰ παραλείψωμεν, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διέταξε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταβάλωσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς 250 τάλαντα ἀργυρίου, ἤτοι 9 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, κατὰ τὴν σημερινὴν τοῦ ἀργυρίου ἀξίαν, καὶ κομισθέντων ἐνώπιον αὐτοῦ τῶν χρημάτων ὁ Δημήτριος στραφεὶς πρὸς τὴν περιβόητον Λάμιαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἑταίρας· «Λάβετέ τα εἶπε, διὰ τὸ ψιμύθιόν σας». Περὶ ταῦτα διέτριβεν ὁ ἀλλόκοτος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀθήναις ἰδίως παντάπασι λησμονῶν τὰς νομίμους αὐτοῦ συζύγους, τήν τε Ἀθηναίαν Εὐρυδίκην, καὶ τὴν εὐγενῆ Φίλαν, τὴν Ἀντιπάτρου θυγατέρα, καὶ τὴν καλὴν Δηιδάμειαν, τὴν θυγατέρα Αἰακίδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου· πρὸ πάντων δὲ παντάπασι λησμονῶν ὅτι τοσαύτη ἀκολασία ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων βουλευμάτων ὅσα ἐμέλετα αὐτός τε καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, βουλευμάτων τῶν ὁποίων ἤδη ἐρχόμεθα νὰ ἱστορήσωμεν τὰς τελευταίας περιπετείας.

Ἐν θέρει τοῦ ἔτους 302 ἐστράτευσεν ὁ Δημήτριος, ὡς ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τοῦ δυνάστου τῆς Μακεδονίας Κασσάνδρου, ὅστις εἶχεν ἤδη προαποβάλει ἁπάσας τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις, παρεκτὸς τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Κάσσανδρος ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δὲν ἤλπισε ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸν Δημήτριον, διότι οὐδένα εἶχε τότε σύμμαχον, ὅθεν ἐξέπεμψε πρεσβευτὰς πρὸς Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐξαιτούμενος τὴν διάλυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλλ' ὁ ἀγέρωχος ἐκεῖνος γέρων ἀπεκρίθη ὅτι μίαν γινώσκει διάλυσιν, τὴν πλήρη τοῦ Κασσάνδρου ὑποταγήν. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δι' ἧς ὁ Ἀντίγονος παρίστατο ὡς ὁ μόνος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κληρονόμος καὶ ἐθεώρει τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς ὡς ἁπλοῦς αὐτοῦ ὑποτελεῖς, κατέπληξεν οὐ μόνον τὸν Κάσσανδρον ἀλλὰ καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους δυνάστας· διότι, καταβληθέντος τοῦ Κασσάνδρου, δυσκόλως ἤθελε σωθῇ πρῶτος ὁ Λυσίμαχος καὶ ἔπειτα ὁ Πτολεμαῖος, τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σέλευκος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη ὁ Σέλευκος διατελέσας ὅλως ἀμέτοχος τῶν ἀδιαλείπτων σχεδὸν ἀγώνων οὓς διεξῆγον πρὸς δυσμὰς οἱ ἄλλοι δυνάσται, εἶχε συγκροτήσει ἐν τῇ ἄκρᾳ Ἀνατολῇ κράτος ὑπέρογκον. Ἐκ Βαβυλῶνος, ἥτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους τούτου καὶ ὅπου ὁ Σέλευκος, ἐν ἔτει 305, ἔλαβεν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ δυνάσται, τὸ τοῦ βασιλέως ἀξίωμα, ἡ κυριαρχία αὐτοῦ ἐξηπλοῦτο εἰς πάντας τοὺς σατράπας τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν μέχρις Ὤξου καὶ Ἰαξάρτου, πρὸς δὲ Σανδρόκοτον, τὸν ἐπιχώριον ἡγεμόνα τῶν περὶ Ἰνδὸν χωρῶν, αἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀποβάλει τὴν ἑλληνικὴν ἡγεμονίαν, διετέλει, ὡς φαίνεται, ὁ Σέλευκος εἰς φιλικωτάτας σχέσεις, λαβὼν παρ' αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ 500 πολεμιστηρίους ἐλέ-

φαντας. Οὐδὲν ἧττον καὶ ὁ Σέλευκος αὐτὸς δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐὰν ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ καταβάλῃ ἀλληλοδιαδόχως ἅπαντας τοὺς λοιποὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ. Ὅθεν κοινὸς ἤδη ἐλογίσθη ὁ κίνδυνος, καί, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Κασσάνδρου, εὐχερῶς συνεκροτήθη συμμαχία τετραπλῆ μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἀπωτάτω Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καθαιρέσωσι τελευταῖον ὁλοσχερῶς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ἐξ οὗ δὲν ἔπαυον ἀδιακόπως περὶ τῶν ὅλων ἀγωνιῶντες. Ἀπεφάσισαν δὲ οἱ σύμμαχοι νὰ προσβάλωσιν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, καθὸ κυριωτάτην ἑστίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτῳ ἐπέρασεν ὁ Λυσίμαχος διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν ἀντικρὺ μεγάλην χερσόνησον, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον ὥρμησάν ἀπ' ἀνατολῶν μὲν ὁ Σέλευκος, ἀπὸ μεσημβρίας δὲ ὁ Πτολεμαῖος.

Νόμισμα Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου
(Κεφαλὴ Δημητρίου κερασφόρος. Ποσειδῶν στηριζόμενος ἐπὶ τῆς τριαίνης καὶ ἐπιγραφὴ «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ»).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δημήτριος εἶχε προελάσει εἰς Θεσσαλίαν καὶ συνήντησεν ἐνταῦθα τὸν Κάσσανδρον, ὅστις ὅμως ἐπιτηδείως ἀποφεύγων πᾶσαν κρίσιμον μάχην ἠδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ αὐτὸν μέχρις οὗ ὁ Ἀντίγονος, θεωρῶν ἑαυτὸν πανταχόθεν ἐν Ἀσίᾳ ἀπειλούμενον, ἠναγκάσθη νὰ μετακαλέσῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν υἱόν, περὶ τὰ τέλη τοῦ 302. Ἐκπλεύσαντος δὲ τοῦ Δημητρίου εἰς Ἔφεσον, ἔπεμψε καὶ ὁ Κάσσανδρος ὅσα ἠδυνήθη στρατεύματα εἰς τὸ κύριον τοῦ πολέμου στάδιον, ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν Πλείσταρχον, αὐτὸς δὲ παρέμεινεν ἐν Εὐρώπῃ. Συνηθροίσθησαν λοιπὸν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ οἱ στρατοὶ τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Σελεύκου ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου ἀφ' ἑτέρου, διότι ὁ Πτολεμαῖος βραδέως ὁπωσοῦν ἤλαυνε διὰ τῆς Συρίας ἀποφεύγων, κατὰ τὸν συνήθη αὐτοῦ χαρακτῆρα, πάντα κρίσιμον ἐπιθετικὸν ἀγῶνα· καὶ ἐν θέρει τοῦ ἔτους 301, συγκροτηθείσης μάχης μεγάλης, περὶ Ἴψον τῆς Φρυγίας, μεταξὺ Ἀντιγόνου, Δημητρίου Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου, ἀπεφασίσθη ἡ τῆς Ἀσίας τύχη.

Ὁ Ἀντίγονος παρέταξεν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ 70.000 πεζῶν καὶ 10.000 ἱππέων, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀντέταξαν 64.000 πεζῶν καὶ 10,500 ἱππεῖς· κατὰ τοῦτο λοιπὸν αἱ δυνάμεις ἑκατέρωθεν ἦσαν σχεδὸν ἴσαι. Ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος δὲν εἶχεν εἰμὴ 75 ἐλέφαντας, ὁ δὲ Σέλευκος συνεπήγετο 400 ἤ, κατ' ἄλλους, 480, ἐξ οὗ γίνεται καταφανὲς ὅτι ἡ κοινοτέρα σύνεσις ὑπηγόρευεν εἰς τὸν ἰσχυρὸν δυνάστην τῆς Ἀσίας ν' ἀποφύγῃ πάντα ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, καθ' ὃν ἡ ἀσύγκριτος τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ περὶ τοὺς ἐλέφαντας ὑπεροχὴ δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ περιποιήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην· ἐνῷ, τρίβων τὸν πόλεμον καὶ κατὰ μικρὸν φθείρων τὰς δυνάμεις τῶν πολεμίων ὁ Ἀντίγονος ἤθελε πιθανώτατα κατισχύσει, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ τῶν συμμάχων ἕνωσις οὐδὲ εἰλικρινὴς οὐδ' ἀσφαλὴς ἦτο, καὶ ἰδίως ὁ Πτολεμαῖος δὲν συνέπραττε μετὰ πολλοῦ ζήλου, οὐδ' ἤθελεν εἶναι δύσκολον νὰ ἀποσπασθῇ ὅλως διόλου ἀπὸ τῶν ἄλλων διά τινων παραχωρήσεων. Καὶ ὅμως ὁ Ἀντίγονος ἐπέμενεν εἰς τὸ ν' ἀναρρίψῃ τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον, τὸ δὲ παραδοξότερον, ἐπέμενε καίτοι διστάζων περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἢ μᾶλλον προαισθανόμενος τὴν συμφοράν, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄλλοτε ἀπέναντι τῶν πολεμίων τοσοῦτον εὔθυμος, καὶ περὶ τὰς ἀποφάσεις ταχύς, καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων ἐνεργός, ἐκάθητο ἤδη σύννους καὶ σιωπηλός, καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Δημητρίου περὶ τοῦ πρακτέου, ὅπερ οὐδέποτε ἄλλοτε ἔπραξε, καὶ συνέστησεν

αὐτὸν εἰς τὸ πλῆθος ὡς διάδοχον, καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ᾐτήσατο νίκην παρὰ τῶν θεῶν ἢ θάνατον ἀναίσθητον πρὸ τῆς ἥττης.

Ταῦτα πάντα ἀποχρώντως ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ἀντίγονος δὲν εἶχε τὸ σύνηθες αὐτοῦ θάρρος ὡς πρὸς τὴν ἔκβασιν τῆς κρισίμου μάχης· διατί λοιπὸν ἐξώρμησεν ἐπὶ τὴν μάχην ταύτην; Διότι οὕτω τιμωροῦνται αἱ παράλογοι καὶ ὑπέρμετροι ἀξιώσεις· εἰς τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν οἱ κανόνες τῆς κοινῆς συνέσεως. Ἂν ὁ Ἀντίγονος ἠρκεῖτο ν' ἀποβῇ εἷς τῶν κληρονόμων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔστω καὶ ὁ πάντων μέγιστος, εὐχερῶς ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ἢ μᾶλλον δὲν ἤθελον ἴσως περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀγωνίζεται περὶ τῶν ὅλων πρὸς τοὺς συγκληρονόμους. Ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος διήγαγε τὰ τελευταῖα πεντεκαίδεκα τῆς ζωῆς του ἔτη ὀνειρευόμενος τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους, ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Πῶς ἦτο ἤδη δυνατὸν νὰ παραχωρήσῃ ἀξιόλογον τῆς κυριαρχίας ταύτης μέρος εἰς τὸν Πτολεμαῖον; ἢ πῶς ἐπιστάσης τῆς κρισίμου ὥρας, καθ' ἣν προέκειτο νὰ ἐπιτύχῃ διὰ μιᾶς τὸν σκοπὸν ὃν πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεδίωκεν, ἠδύνατο ἤδη νὰ προτιμήσῃ ἀναβολὰς καὶ χρονοτριβάς, δι' ὧν ἐσῴζετο μὲν αὐτὸς πιθανώτατα, δὲν ἦτο ὅμως βέβαιον ὅτι κατεβάλλοντο καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ; Ὅθεν ἐφέρετο ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ἑκὼν ἄκων, ὑπὸ ἀκαταμαχήτου τινὸς ἀνάγκης, ἣν οἱ μὲν κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσιν εἱμαρμένην, οἱ δὲ φιλοσοφικώτερον μελετῶντες τὰ τῆς ἱστορίας θεωροῦσιν εὐλόγως ὡς τιμωρίαν ἀπαραίτητον τῆς ἀμέτρου φιλαρχίας.

Καὶ ἀρξαμένης λοιπὸν τῆς μάχης ὁ μὲν Δημήτριος λαμπρῶς μετὰ τοῦ ἱππικοῦ ἀγωνισάμενος πρὸς τὸ ἱππικὸν τῶν πολεμίων, τὸ ἀγόμενον ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σελεύκου, ἔτρεψεν αὐτὸ κατὰ κράτος· ἀλλά, λησμονῶν τὸ δίδαγμα τὸ τοσάκις ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου δοθέν, τῆς σώφρονος διώξεως ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ἐξηκολούθησε τρέχων ἀκατάσχετος κατόπιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἡττηθέντων καὶ μηδόλως φροντίζων τί γίνεται ὄπισθεν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Σέλευκος, ἰδὼν τότε τὴν φάλαγγα τοῦ Ἀντιγόνου γυμνὴν ἱππέων, περιέζωσεν αὐτὴν καὶ ἠπείλησε πανταχόθεν διὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως καὶ μάλιστα διὰ τῶν πολυαρίθμων ἐλεφάντων, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἄλλα μὲν ἀποσπάσματα τῆς φάλαγγος ἐκείνης ηὐτομόλησαν πρὸς αὐτόν, ἄλλα δὲ ἐτράπησαν. Μόνος ὁ Ἀντίγονος μετ' ὀλίγων τινῶν δὲν ἐνέδωκε· καὶ ὅτε, περιστοιχισθεὶς πανταχόθεν, ἤκουσέ τινα τῶν περὶ αὐτὸν εἰπόντα· «ἐπὶ σὲ οὗτοι, βασιλεῦ». «Καὶ τίνα ἄλλον πλὴν ἐμοῦ σκοπὸν ἔχουσιν;» ἀπεκρίθη ἀταράχως καὶ ἀγερώχως. «Ἀλλ' ὁ Δημήτριος θέλει ἔλθει εἰς βοήθειαν ἡμῶν». Καὶ ταύτην τὴν ἐλπίδα σῴζων μέχρι τέλους ἐνεκαρτέρει περισκοπῶν πανταχόθεν τὸν υἱόν· ἀλλ' εἰς μάτην προσεδόκα· οὐδεὶς ἤρχετο εἰς βοήθειαν· καὶ ἐν τούτοις ὁ κύκλος ὁ περιζωννύων αὐτὸν συνεσφίγγετο, καὶ τὰ ἐπ' αὐτὸν βαλλόμενα ἀκοντίσματα ἐπολλαπλασιάζοντο· καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ ὀπαδοί, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἐγκατέλειπον αὐτόν, καὶ ἔπεσε τελευταῖον ὁ ἀτρόμητος γέρων, εἷς δὲ μόνος παρέμεινε παρὰ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ὁ λαρισαῖος Θώραξ.

Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 81 ὁ Ἀντίγονος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, πεσὼν ἐνδόξως τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐπαξίως τῶν μεγάλων τοῦ βίου αὐτοῦ ἀγώνων καὶ ἀξιώσεων. Ὁ Δημήτριος ἐπανελθὼν βραδέως ἀπὸ τῆς διώξεως καὶ μηδεμίαν ἤδη ἔχων ἐλπίδα ν' ἀνορθώσῃ τὰ πράγματα ἔφυγε μετὰ πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ τετρακισχιλίων ἱππέων εἰς Ἔφεσον, ὅθεν θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν μεταβάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον ἐξακολουθήσαντα τὸ πολυτάραχον αὐτοῦ στάδιον. Οἱ δὲ νικηταὶ τὸν μὲν νεκρὸν τοῦ Ἀντιγόνου διὰ βασιλικῶν ἐκήδευσαν τιμῶν, ἐπεχείρησαν δὲ ἀμέσως τὴν διανομὴν

τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἡ διανομὴ ἐγένετο κυρίως μεταξὺ τῶν δύο πρωταγωνιστῶν τοῦ τελευταίου κατορθώματος, ἤτοι τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου, διότι ὁ μὲν Πτολεμαῖος, ὡς ἐλάχιστα συμπράξας, ἀπεκλείσθη πάσης νέας ὠφελείας, ὁ δὲ Κάσσανδρος ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν χωρῶν αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐπέκτασίν τινα ἐν Ἀσίᾳ· εἰς μόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πλείσταρχον, ὅστις αὐτοπροσώπως μετέσχε τοῦ ἀγῶνος, ἀπενεμήθη ἡ Κιλικία. Καὶ ὁ μὲν Σέλευκος ἔλαβεν ἅπασαν τὴν Συρίαν καὶ τὰ ἀνατολικώτερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὁ δὲ Λυσίμαχος τὰ δυτικώτερα τῆς χερσονήσου ταύτης. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο βασιλείων παρέμεινάν ἐνταῦθα χῶραί τινες οὐδέτεραι· ἡ Κιλικία, ἥτις ἐδόθη, ὡς πρὸ μικροῦ εἴρηται, εἰς τὸν Πλείσταρχον, ἡ Καππαδοκία, ἧς ἦρχεν ὁ ἐπιχώριος ἡγεμὼν Ἀριαράθης (¹), ἡ Ἀρμενία, ἧς προΐστατο ἕτερος ἐπιχώριος ἡγεμών, ὁ Ὀρόντης, καὶ ὁ Πόντος, τοῦ ὁποίου ἐδυνάστευον ἐπίσης οἱ ἐπιχώριοι Μιθριδάται. Ἐκ δὲ τῶν οὐδετέρων τούτων χωρῶν ἡ μὲν Καππαδοκία καὶ ἡ Ἀρμενία ὑπέκυπτον εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Σελεύκου, ὁ δὲ Πόντος καὶ ἡ Κιλικία ὑπήκουον μᾶλλον εἰς τὸν Λυσίμαχον.

Αὕτη ἡ περὶ Ἴψον μάχη, ἡ συγκροτηθεῖσα 22 ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶναι γεγονὸς σπουδαιότατον, διότι δι' αὐτῆς ἀπεφασίσθη ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως ἐπὶ μακρὸν ἡ τύχη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς· τῳόντι ἔκτοτε δὲν ἔπαυσαν ἐνταῦθα ἄρχοντες ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην πράγματα ὑπέκυψαν εἰσέτι ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἰς ποικίλας μεταβολάς. Οὔτε ὁ Λυσίμαχος οὔτε ὁ Κάσσανδρος ἐπέπρωτο ν' ἀποβῶσιν ἀρχηγέται διαρκῶν δυναστειῶν· ἐπὶ τέλους τῆς Εὐρώπης ἦρξεν ἡ τοῦ Ἀντιγόνου γενεά, ὡς θέλομεν ἤδη ἱστορήσει διὰ βραχέων.

Ὁ Δημήτριος ἀπῆλθεν ἐξ Ἐφέσου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἤλπιζε νὰ εὕρῃ προθύμους νὰ ὑποδεχθῶσιν αὐτὸν καὶ ὑποστηρίξωσιν ἐν τῇ ἀτυχίᾳ τὴν ὁποίαν ὑπέστη. Ἀλλ' ἔτι περὶ τὰς Κυκλάδας εὑρισκόμενος εἶδε προσερχομένους πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἐντολὴν ἔχοντας νὰ παρακαλέσωσιν αὐτὸν ν' ἀπέχῃ τῆς πόλεως ταύτης, διότι ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ μὴ δεχθῶσιν οὐδένα τῶν βασιλέων. Τοῦτο τῶν Ἀθηναίων τὸ πολίτευμα ἐλύπησεν αὐτὸν πλειότερον ἴσως καὶ αὐτῆς τῆς συμφορᾶς ἣν ἐν Ἀσίᾳ πρὸ ὀλίγου ἔπαθεν· ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου δὲν ἐπτοήθη. Ἐπειδὴ κατεῖχεν εἰσέτι πόλεις ἱκανὰς ἐν Πελοποννήσῳ, μάλιστα τὴν ἀξιόλογον Κόρινθον, καὶ πλὴν τούτων τινὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ λιμένας, καὶ τὴν Κύπρον, καὶ τὴν Φοινίκην, μέγας δὲ ἦτο καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ, ὁ Δημήτριος ἐξηκολούθει θαλασσοκρατῶν καὶ ἠδυνήθη αὖθις ν' ἀποβῇ φοβερὸς εἰς τοὺς ἀντιπάλους, ἐξαιρέτως δὲ ἐπίεσε τὸν Λυσίμαχον δηώσας πολλὰ τῆς Θρᾴκης παράλια καὶ ἀπὸ τῆς ἐκεῖθεν συλλεγείσης λείας δυνηθεὶς ν' αὐξήσῃ τοὺς μισθοφόρους αὐτοῦ. Ὁ Λυσίμαχος οὐδένα εἶχε στόλον· τοσαῦτα δὲ πάσχων ἀπὸ Δημητρίου ἐφοβεῖτο ἀφ' ἑτέρου μήπως καὶ ὁ Σέλευκος, ὅστις ἀπέβη ἤδη ἰσχυρότερος ἢ ἄλλοτε ὁ Ἀντίγονος, ἐπιχειρήσῃ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ ἅπασαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Λυσίμαχος ἐνόμισε φρόνιμον, τῷ 300, νὰ προτείνῃ ἰδίαν πρὸς τὸν Πτολεμαῖον συνθήκην συμμαχίας. Εἰς τοῦτο εὑρέθη ὁ Πτολεμαῖος πρόθυμος, διότι ἦτο μὲν ὡσαύτως

(1) Ὁ Ἀριαράθης οὗτος εἶναι ὁ Ἀριαράθης Γ' υἱὸς ἢ ἔγγονος τοῦ ὑπὸ Περδίκκου φονευθέντος Ἀριαράθου Β' ἐπελθὼν ἐξ Ἀρμενίας, ἔνθα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀριαράθου Β' εἶχεν εὕρει καταφύγιον παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας Μιθροβαρζάνῃ. Τῷ 302 π. Χ ἐπωφεληθεὶς τὸν τότε ἐν μ. Ἀσίᾳ διεξαγόμενον μεταξὺ τῶν μακεδόνων στρατηγῶν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ καταλαβὼν τὴν πάτριον χώραν καὶ ἐξουσίαν, ἀφοῦ ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν μακεδόνα στρατηγὸν διοικητὴν Καππαδοκίας, ἀνεκτήσατο την πατρῴαν ἀρχήν.

Η ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

(Μουσεῖον Λούβρου· Παρίσιοι)

δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ Σελεύκου, τοῦ μηδεμίαν θελήσαντος νὰ παραχωρήση αὐτῷ ὠφέλειαν καὶ ἰδίως μὴ ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὰ τῆς Συρίας παράλια, τὰ ὁποῖα ὁ Πτολεμαῖος ἐθεώρει ὡς ἀπαραίτητον παράρτημα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ αὐτοῦ ἀρχῆς, διετέλει δὲ δυσανασχετῶν καὶ κατὰ τῆς Δημητρίου θαλασσοκρατίας ἧς ἕνεκα ἐκωλύετο ν' ἀνακτήση τὴν οὐδὲν ἧττον ποθουμένην ὑπ' αὐτοῦ Κύπρον. Συνωμολογήθη λοιπὸν εὐκόλως ἡ συμμαχία αὕτη, πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ὁποίας ὁ Λυσίμαχος συνεζεύχθη τὴν Πτολεμαίου θυγατέρα Ἀρσινόην, καίτοι εἶχε σύζυγον ἀγαπητήν, τὴν εὐγενῆ περσίδα Ἄμαστριν· ἀλλ' εἴδομεν ὅτι οἱ μακεδόνες ἐκεῖνοι δυνάσται δὲν ἐδίσταζον νὰ προσλαμβάνωσιν, ἅπαντες σχεδόν, δύο καὶ πλείονας συζύγους. Ἐν τούτοις ἡ συμμαχία αὕτη ἐνέβαλεν εἰς εὔλογον ἀνησυχίαν τὸν βασιλέα Σέλευκον, ὅστις ἀναλογιζόμενος ὅτι οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχη ὠφέλειαν ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρου, τοῦ μὴ συντηροῦντος ἀξιόλογον στόλον, ἐνῷ ὁ Δημήτριος ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ πολὺ χρησιμώτερος ἕνεκα τῶν πολλῶν πλοίων τὰ ὁποῖα εἶχε καὶ τῶν πολλῶν λιμένων οὓς κατεῖχε, τούτου ἐπεζήτησε τὴν συμμαχίαν καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συμμαχίας ταύτης προέτεινε νὰ λάβη σύζυγον τὴν καλὴν τοῦ Δημητρίου θυγατέρα Στρατονίκην.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Δημήτριος ἥρπασεν ἀμέσως τὴν εὐκαιρίαν ταύτην καὶ ἔδραμε μετὰ τῆς θυγατρὸς εἰς Συρίαν προς Σέλευκον, ἀποβιβασθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας καὶ ἐξώσας ἐκεῖθεν τὸν Πλείσταρχον. Ἅμα δὲ γενομένου τοῦ στενοῦ τούτου συνδέσμους μεταξὺ Σελεύκου καὶ Δημητρίου, διελύθη ἀμέσως ὁ προηγούμενος μεταξὺ Λυσιμάχου καὶ Πτολεμαίου. Ὁ Πτολεμαῖος εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ Λυσιμάχου, μὴ ὑποθέτων ποτὲ ὅτι ὁ Σέλευκος δύναται τοσοῦτον, ταχέως νὰ συμβιβασθῆ μετὰ τοῦ Δημητρίου. Ἅμα ὅμως τούτου γενομένου, ὁ Πτολεμαῖος δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ διακινδυνεύση περὶ τῶν ὅλων πρὸς τοσοῦτο δεινοὺς ἀντιπάλους· ὅθεν ἔσπευσε νὰ συνδιαλλαγῆ πρὸς αὐτούς, καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ ἐγένετο εὐχερῶς, διότι συνέφερεν εἰς τὸν Σέλευκον καθὸ ἐπαγομένη τὴν μόνωσιν τοῦ Λυσιμάχου, συνέφερε δὲ καὶ εἰς τὸν Δημήτριον, ὅστις ἄλλον στόλον δὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ εἰμὴ τὸν αἰγυπτιακόν. Ἐγένετο λοιπὸν συμβιβασμός τις, καθ' ὃν ὁ μὲν Δημήτριος ἔλαβε σύζυγον Πτολεμαΐδα τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου, ὁ δὲ Πτολεμαῖος, ἵνα ἐξασφαλίση τὴν θαλασσοπλοΐαν αὐτοῦ, ἔλαβε παρὰ Δημητρίου ὁμήρους τινάς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἠπειρώτην ἡγεμονόπαιδα Πύρρον, ὅστις πλανώμενος ἔτι μακρὰν τῆς πατρίδος διετέλει ἀπό τινος χρόνου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Δημητρίου. Τοὺς ἄλλους τῆς συνθήκης ταύτης ὅρους δὲν γνωρίζομεν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ μὲν Πτολεμαῖος ἀνεγνώρισε τότε τὸν Δημήτριον βασιλέα Κύπρου, Κιλικίας καὶ Φοινίκης, ὁ δὲ Δημήτριος ἀνεγνώρισεν αὖθις τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι πόλεων.

Ἡ ἐνταῦθα προκύψασα εἰρήνη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέση πολύ. Ὁ Δημήτριος ᾐσθάνετο ὅτι τὸ κράτος αὐτοῦ ἦτο οὕτως εἰπεῖν μετέωρον, οὐδαμοῦ ἔχον βάσεις ὁπωσοῦν ἀσφαλεῖς. Ἡ Κιλικία καὶ ἡ Φοινίκη, ἀποτελοῦσαι τὰ κράσπεδα τῆς εὐρείας τοῦ Σελεύκου ἀρχῆς, δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ διαμείνωσιν ἐπὶ πολὺ κεχωρισμένα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης· καὶ τῷόντι ὁ Σέλευκος μετ' ὀλίγον ἤρχισε ν' ἀπαιτῆ παρὰ τοῦ κηδεστοῦ τὰ παράλια ἐκεῖνα, νῦν μὲν χρήματα προτείνων, νῦν δὲ ἀπειλάς. Τὸν δὲ Πτολεμαῖον ἐγίνωσκεν ὁ Δημήτριος ἐπιβουλευόμενον ἀείποτε τὴν Κύπρον, οὐδ' ἔβλεπε ποῦ στηριζόμενος ἠδύνατο ν' ἀποκρούση τοὺς πανταχόθεν ἐποφθαλμιῶντας εἰς τὰς κυριωτάτας αὐτοῦ ἐκείνας κτήσεις. Τούτου ἕνεκα μετ' οὐ πολύ, ἤτοι τῷ 298, ἐμελέτησε νὰ καταλάβη αὖθις τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα, ἵνα προσοικειωθῆ χώραν πόρρω μὲν κειμένην τῶν ἰσχυροτάτων αὐτοῦ ἀντιπάλων, τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλεστέραν τῶν ἄλλων κτήσεων, δυναμένην δὲ νὰ χρησιμεύση ὡς ὁρμητήριον τῶν πιθανῶν αὐτοῦ κατ' ἐκείνων ἀγώνων.

Ἔλαβε δὲ πρόφασιν καλὴν τῆς πρὸς τοῦτο ἐπιχειρήσεως, τὴν νέαν τοῦ Κασσάνδρου ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Διότι καὶ ὁ Κάσσανδρος, ὑπολαμβάνων τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ὡς ἀπαραίτητον τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας παράρτημα, καὶ βλέπων τὸν Δημήτριον ἀσθενῆ καὶ μακρὰν ἀπησχολημένον, εἶχε νομίσει πρὸ μικροῦ ἐπιτήδειον τὸν καιρὸν νὰ ἄρξῃ αὖθις τῆς χώρας ταύτης και ἠπείλησε πρὸ πάντων τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔχοντες τότε προϊστάμενον τὸν καλὸν κἀγαθὸν Ὀλυμπιόδωρον, καὶ λαβόντες τὴν τῶν

Ἡ πύλη τῆς Μεσσήνης ὡς εἶχε τὸ πάλαι.

Αἰτωλῶν ἐπικουρίαν ἐματαίωσαν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κασσάνδρου, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐβουλεύθη ἤδη νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ δι' ἄλλης ὁδοῦ. Προσοικειωθεὶς τὸν ἰσχυρὸν δημαγωγὸν Λαχάρη κατέπεισεν αὐτὸν νὰ σφετερισθῇ τὴν ἀπόλυτον τῆς πόλεως ἀρχήν, ἤτοι, καθὼς ἔλεγον οἱ προπάτορες ἡμῶν, νὰ τυραννήσῃ αὐτῆς, καὶ τοῦτο ἵνα λάβῃ ὁ νέος τύραννος ἀνάγκην μισθοφόρων καὶ ἐξωτερικῶν συμμάχων καὶ περιπέσῃ οὕτως ἀπαραιτήτως εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κασσάνδρου. Ταῦτα μαθὼν ἐνεργούμενα ὁ Δημήτριος ἔδραμεν ἐκ Κύπρου μετὰ στόλου ἰσχυροῦ, ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκυρίευσε τὴν Μεσσήνην καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις καὶ ἡτοιμάζετο, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 296, νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, αἵτινες, δεσπόζοντος ἤδη ἐνταῦθα τοῦ Λαχάρους, ἐπεχείρησαν ἰσχυρᾶς ἀμύνης προπαρασκευάς, λαβοῦσαι παρὰ μὲν τῶν βασιλέων τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Αἰγύπτου χρηματικάς τινας συνδρομάς, παρὰ δὲ τοῦ τελευταίου καὶ ὑπόσχεσιν ναυτικῆς βοηθείας. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Λαχάρης δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς ἐπικουρίας ταύτας, ἀλλ' ἀφήρεσεν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τὰς ἀνατεθειμένας εἰς αὐτὴν χρυσᾶς ἀσπίδας, καί, τὸ ἔτι δεινότερον, τὸν χρυσὸν τοῦ ἀριστουργήματος ἐκείνου τὸ ὁποῖον ὁ Φειδίας ἤγειρέ ποτε ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὅσος ἦτο περιαιρετός, δηλαδὴ ἠδύνατο νὰ χωρισθῇ ἄνευ βλάβης τοῦ κυρίου ἀγάλματος (Κεφ. Α' βιβλ. Δ' τοῦ πρώτου τόμου).

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν αἴφνης ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος, περὶ τὰ τέλη τοῦ 297, ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ ἔμελλε νὰ προξενήσῃ πολλὰς μεταβολάς, διότι οἱ υἱοί του ἐφάνησαν παντάπασιν ἀνάξιοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ τοῦ πατρὸς ἔργον. Καὶ πρῶτον ὁ Δημήτριος, πολιορκήσας τὰς Ἀθήνας, ἐγένετο κύριος αὐτῶν, περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑπομένου ἔτους, ὅτε ἔφυγε καὶ ὁ Λαχάρης εἰς Βοιωτίαν. Ὁ Δημήτριος προσηνέχθη ἐπιεικῶς πρὸς τὴν ἀγνώμονα πόλιν, ἀλλ' ὅμως ἐνέβαλε φρουρὰς εἰς Πειραιᾶ, καὶ εἰς τὴν Μουνιχίαν, ἀσφαλίσας δὲ οὕτω τὴν ἐνταῦθα ἀρχὴν ἐπεχείρησε μετ' ὀλίγον νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν Σπάρτην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τότε ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Λυσίμαχος συμμαχήσαντες πάλιν, ἀφήρεσαν ἀπ' αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι κατεῖχεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ μὲν Λυσίμαχος κατέλαβε τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν παραλίους πόλεις, ὁ δὲ Πτολεμαῖος τὸ πλεῖστον τῆς Κύπρου, ὁ δὲ Σέλευκος τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Φοινίκην· ἀλλ' ὁ Δημήτριος δὲν ἀπέβαλε καὶ αὖθις τὸ θάρρος αὐτοῦ. Λύσας ἐν τῷ ἅμα τὴν πολιορκίαν τῆς Σπάρτης δὲν ἀπῆλθεν εἰς Ἀσίαν, ἀλλ' ἐπεχείρησε πρὸ πάντων νὰ ἀσφαλίσῃ ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ βορείῳ Ἑλλάδι τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἤλπισε νὰ γίνῃ καὶ τῆς Μακεδονίας κύριος, διὰ τὰς αὐτόθι ἐπελθούσας ἀνωμαλίας. Τῳόντι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἤριζον περὶ τῆς βασιλείας δύο τοῦ Κασσάνδρου υἱοί, ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Τούτων ὁ πρεσβύτερος ἐδολοφόνησε τὴν ἰδίαν μητέρα Θεσσαλονίκην, διότι ἐνόμιζεν αὐτὴν προτιμῶσαν τὸν νεώτερον καὶ ἀγωνιζομένην νὰ περιποιήσῃ αὐτῷ τὴν βασιλείαν· καὶ οὕτω λοιπὸν ἀπέθανεν, ἐν ἔτει 295, διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου υἱοῦ, ἡ μόνη περιλιπομένη ἀπόγονος τοῦ ἀρχαίου βασιλικοῦ τῆς Μακεδονίας οἴκου. Ἀλλὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο ἐξήγειρε πάντας κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, ὅστις ἐνόμισε φρόνιμον νὰ φύγῃ πρὸς Λυσίμαχον, τοῦ ὁποίου ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εὐρυδίκῃ, εὔελπις ὅτι βασιλεὺς οὗτος τῆς Θρᾴκης θέλει συντρέξει αὐτὸν εἰς τὸ ν' ἀνακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτο δὲ φοβούμενος ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πύρρου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀνακτήσει τὴν πάτριον τῆς Ἠπείρου βασιλείαν, καὶ ἀμφότεροι ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ. Εἶχε δὲ ὁ τῶν Ἠπειρωτῶν βασιλεὺς καταλάβει ἤδη μέρος τῆς Μακεδονίας, καὶ ὁ Δημήτριος εἶχε φθάσει εἰς τὰ μεθόρια τῆς χώρας, ὅτε ὁ μητραλοίας Ἀντίπατρος ἐπιβουλευθεὶς καὶ τοῦ πενθεροῦ τὴν ζωὴν καὶ ἀποτυχὼν ἐτιμωρήθη αὐτὸς διὰ τῆς δικαίας τοῦ θανάτου ποινῆς. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος, μὴ ἔχων πλέον χρείαν ξένων ἐπικούρων, ἐζήτησε ν' ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἐκ παντὸς τρόπου. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἠπειρώτας συνεβιβάσθη παραχωρήσας αὐτοῖς τμῆμά τι τῆς Μακεδονίας, τοῦ δὲ Δημητρίου ἐμελέτησε ν' ἀπαλλαγῇ διὰ δολοφονίας. Τοῦτο μαθὼν ὁ Δημήτριος προέλαβε τὸν μοχθηρὸν νεανίαν καί, συνεντεύξεως μεταξὺ αὐτῶν γενομένης εἰς Λάρισαν, διέταξε τὸν φόνον αὐτοῦ· μεθ' ὃ ὁ μακεδονικὸς στρατός, ὅστις οὐδεμίαν εἶχε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὑπόληψιν, ἀσμένως μετέστη πρὸς Δημήτριον καὶ ἀνηγόρευσεν αὐτὸν βασιλέα, τῷ 294.

Μεσσήνης δυτικὰ τείχη.

Τοιουτοτρόπως ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ αἱματοφύρτου τῆς Μακεδονίας θρόνου ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς καὶ ἐξέλιπεν ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν δολοφόνων ἡ παραχθεῖσα ἀπὸ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ Ἀντιπάτρου, ἤτοι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάσσανδρος καὶ οἱ τούτου υἱοὶ Ἀντίπατρος καὶ Ἀλέξανδρος. Ἐξ ὅλου τοῦ οἴκου αὐτοῦ μόνη ἡ Φίλα, ἀδελφὴ μὲν τοῦ Κασσάνδρου, σύζυγος δὲ τοῦ Δημητρίου, ἀνεδείχθη χρηστὴ καὶ εὐγενῆ ἀληθῶς ἔχουσα αἰσθήματα. Ὁ Δημήτριος εἶχεν ἀείποτε παραμελήσει αὐτήν, προτιμήσας ἄλλας συζύγους, καὶ ἑταίρας· οὐδὲν ἧττον ἡ Φίλα δὲν ἔπαυσεν ἀγαπῶσα αὐτὸν καὶ πιστὴ διατελοῦσα. Ὅτε δέ, πολιορκοῦντος τοῦ Δημητρίου τὴν Σπάρτην, ὁ Πτολεμαῖος ἐπετέθη κατὰ τῆς νήσου Κύπρου, αὐτὴ ὑπερησπίσθη γενναίως τὸ κτῆμα τοῦτο· καὶ ἔπεσε μὲν ἐπὶ τέλους αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τοῦ Πτολεμαίου ἀλλ' ἅμα μετ' ὀλίγον ἐλευθερωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἔδραμε πρὸς τὸν ἄπιστον σύζυγον, καὶ χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, λησμονήσασα ὅσας πικρίας ὑπέστη παρὰ Δημητρίου, ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχὴν αὐτοῦ, διότι οἱ Μακεδόνες δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Δημήτριον εἰμὴ καθὸ γαμβρὸν τοῦ τοσοῦτον ἀγαπητοῦ παρ' αὐτοῖς διατελέσαντος Ἀντιπάτρου.

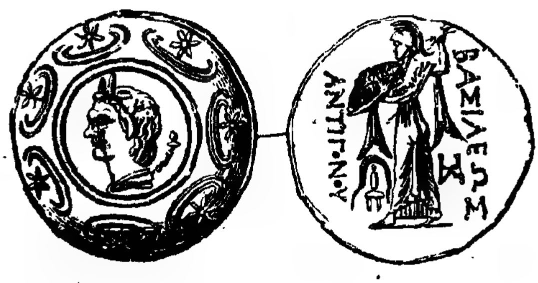
Κατὰ δυστυχίαν ὁ Δημήτριος δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὸ νέον αὐτοῦ κράτος, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις δὲν ἦτο λόγου ἀνάξιον· ναὶ μὲν εἶχεν ἀποβάλει τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Κύπρον, ἦρχεν ὅμως τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι σχεδὸν ὅλου τοῦ βασιλείου ὅπερ ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Φίλιππος, μετὰ τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου εἶχε κατορθώσει ν' ἀπαρτίσῃ. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἔσῳζε τὰ ὄνειρα τοῦ πατρός, περιεφρόνει τὴν Μακεδονίαν, ἦτο δυσπρόσοδος καὶ τραχὺς πρὸς τοὺς προσερχομένους, οὐ μόνον δὲν ἀνεγίνωσκε τὰς ἀναφορὰς τῶν ὑπηκόων ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον αὐτῶν τὰς ἔρριπτεν εἰς τοὺς δρόμους, ἐνταὐτῷ δὲ κατεπίεζε τὸν τόπον συντηρῶν αὐλὴν πολυτελεστάτην καὶ παρασκευάζων στόλον καὶ στρατὸν ὑπέρογκον ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ ἀσιανὸν τοῦ πατρὸς κράτος. Ἐκ τούτων ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ κατήντησεν, ὡς ἐκ τῶν τρόπων ἐκείνων, τοσοῦτον ὀλίγον ἀσφαλὴς ὥστε, νοσήσαντος αὐτοῦ ποτε, ἐν ἔτει 289, ὁ τῆς Ἠπείρου βασιλεὺς Πύρρος ἐμβαλὼν κατέλαβε πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν ἀμαχητί. Καὶ ἐξέβαλε μὲν τὸν Πύρρον ὁ Δημήτριος, ἅμα ἀναλαβὼν ἐκ τῆς νόσου, ἀλλ' ἐξηκολούθησε καταθλίβων τοὺς ὑπηκόους καὶ συμπληρῶν τὰς παραλόγους πολεμικὰς παρασκευάς. Εἶχε δὲ ἤδη συγκροτήσει στόλον 500 πλοίων καὶ στρατὸν 112.000 ἀνδρῶν, καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκπλεύσῃ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὅτε διὰ μιᾶς ἀπεδείχθη ἡ ματαιότης ὅλων ἐκείνων τῶν βουλευμάτων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ἐπανέλαβον τὴν ἀρχαίαν συμμαχίαν, προσέλαβον εἰς αὐτὴν καὶ τὸν Πύρρον καὶ ἐπετέθησαν πανταχόθεν κατὰ τοῦ κοινοῦ αὐτῶν ἐχθροῦ. Ὁ Λυσίμαχος ἐνέβαλεν ἀπὸ βορρᾶ, ὁ Πύρρος ἀπὸ δυσμῶν, ὁ Πτολεμαῖος ἔπεμψε τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος· ἴσως εἶχον συνεννοήσεις καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Δημητρίου. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἅμα ἐπλησίασαν οἱ ἐχθροί, ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐγκατέλιπε τὸν βασιλέα ἀναγκασθέντα νὰ σώσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς φυγῆς. Οὕτως, ἐν ἔτει 287, μετὰ ἑπταετῆ ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείαν, ἀπέβαλεν αὖθις ὁ Δημήτριος τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπῆλθεν ὑπὸ πάντων ἐγκαταλελειμμένος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εὐγενὴς Φίλα, μὴ ἀνεχομένη νὰ ἴδῃ αὐτὸν αὖθις ἰδιώτην καὶ φυγάδα, ἀπέθανε πιοῦσα φάρμακον, τὴν δὲ Μακεδονίαν διένειμαν πρὸς ἀλλήλους ὁ Πύρρος καὶ ὁ Λυσίμαχος.

Ταύτην τὴν εὐκαιρίαν ἥρπασεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ἀθηναῖος Ὀλυμπιόδωρος, ἵνα

ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς· καὶ προσβαλὼν αὐτὴν ἠνάγκασε ν' ἀπέλθῃ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπεφάνη ἐνώπιον τῶν Ἀθηνῶν ὁ Δημήτριος μετὰ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὑποχωρήσῃ ἄπρακτος. Τότε ἐγκαταλιπὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις εἰς τὸν υἱὸν Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν, διότι τὸ καθ' ἑαυτὸν δὲν ἠδύνατο περὶ μικρὰ νὰ ἐνδιατρίβῃ, ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας μετὰ 11.000 ἀνδρῶν. Ὁ Λυσίμαχος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς κτήσεις ἐνέβαλε, διέτριβεν εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ' ὁ γενναῖος αὐτοῦ υἱὸς Ἀγαθοκλῆς, ὅστις διετέλει ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἄρχων στρατοῦ ἀξιολόγου, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Δημητρίου ἅμα ἀποβιβασθέντος. Ὁ Ἀγαθοκλῆς ἀπέφυγε πάντα κρίσιμον πρὸς τὸν ἀπηλπισμένον ἀντίπαλον αὐτοῦ ἀγῶνα, ἀπέκοψεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐστέρησε τροφῶν καὶ ἀδιακόπως καταδιώκων καὶ παρενοχλῶν ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Ὁ Δημήτριος, ἀποβαλὼν οὕτως ἐντὸς μικροῦ καὶ ἐπὶ ματαίῳ ὀκτακισχιλίους ἄνδρας, κατέφυγεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ὅμως περιέστη εἰς τοσαύτας συμφορὰς ὥστε ἐδέησε νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Σελεύκου. Ὁ δέ, γενναιοφρόνως φερόμενος, διέταξε τοὺς περὶ τὰ μεθόρια στρατηγοὺς νὰ ὑποδεχθῶσιν αὐτὸν φιλικῶς καὶ νὰ προμηθεύσωσιν αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, δικαίως ἢ ἀδίκως, παρήχθη καὶ μεταξὺ Σελεύκου καὶ Δημητρίου ἀμοιβαία διχόνοια· ὁ Σέλευκος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Δημητρίου ὁμήρους· ὁ Δημήτριος, μὴ πειθόμενος εἰς τοῦτο, ἐπεχείρησεν ἐχθροπραξίας τινὰς κατὰ Σελεύκου, κατετροπώθη ὅμως, ἐννοεῖται, εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τῆς Ἀσίας δυνάστου, ἠθέλησεν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτοῦ νὰ γίνῃ αὐτόχειρ, διεκωλύθη ὑπὸ τῶν φίλων καὶ τελευταῖον ἐπέτρεψεν ἐκείνῳ τὰ καθ' ἑαυτόν, ἐν ἔτει 286. Ὁ Σέλευκος προσηνέχθη πάλιν πρὸς αὐτὸν βασιλικῶς, ἔδωκεν αὐτῷ ὀχυράν τινα πόλιν πρὸς κατοικίαν, παρεῖχε δαψιλῶς τὰ πρὸς συντήρησιν τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἀναγκαῖα χρήματα, καὶ ἐφρούρει μὲν τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἐπέτρεπεν αὐτῷ ἱκανὴν ἐλευθερίαν. Ἐνταῦθα διέτριψεν ὁ Δημήτριος τὰ τρία τελευταῖα τοῦ ποικίλου αὐτοῦ βίου ἔτη, κατατρίβων τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς μὲν περὶ θήρας καὶ δρόμους, ἔπειτα δέ, νωθρότερος γενόμενος, περὶ πότους καὶ κύβους, μέχρις οὗ νοσήσας ἀπεβίωσε τῷ 283 εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 54. Ὁ ἀγαθὸς Πλούταρχος, δανειζόμενος εἰκόνα τινὰ τοῦ Σοφοκλέους, παραβάλλει εὐφυῶς τὰς παραδόξους τροπὰς καὶ ἀδιαλείπτους αὐξήσεις καὶ φθίσεις τῆς τοῦ Δημητρίου τύχης πρὸς τὴν ὄψιν τῆς σελήνης, ἥτις οὐδὲ δύο νύκτας συνεχεῖς δύναται νὰ διατηρήσῃ μορφὴν μίαν, ἀλλ' ἐξ ἀδήλου πρῶτον ἔρχεται νέα, καὶ κατὰ μικρὸν αὐξάνει μέχρις οὗ συμπληρωθῇ, καὶ ἔπειτα πάλιν διαρρεῖ καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἔρχεται. Ἡ δὲ παραβολὴ αὕτη δύναται νὰ παρεκταθῇ καὶ εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συμβάντα· διότι αὐτὸς ὁ τοσάκις ὑψωθείς, καὶ τοσάκις πεσών, καὶ πάλιν ὑψωθείς, ἀπέθανε μὲν ἐπὶ τέλους ἰδιώτης ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἐπέπρωτο νὰ ἀνακτήσῃ αὖθις τὴν τῆς Μακεδονίας βασιλείαν.

Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου ὑπέκυψε καὶ ὁ Λυσίμαχος εἰς τὸν Σέλευκον. Ὁ Λυσίμαχος εἶχεν ἀσφαλίσει τὴν ἐν Θράκῃ ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ συνετῶν διατάξεων καὶ εὐτυχῶν πολέμων, εἶχε προσαποκτήσει, ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Δημητρίου, τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας καὶ εἶχεν ἀφαιρέσει μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ Πύρρου τὸ ἕτερον τῆς χώρας ἐκείνης ἥμισυ. Ἀλλ' ἦτο ἤδη πρεσβύτης καὶ ἀσθενὴς καὶ ἔπαθε περὶ δυσμὰς βίου πολλὰς οἰκιακὰς θλίψεις. Ὁ Λυσίμαχος εἶχε τέσσαρας συζύγους. Ἡ πρώτη, ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ τῶν Ὀδρυσῶν οἴκου καταγομένη, ἔτεκεν αὐτῷ δύο υἱούς, Ἀγαθοκλέα καὶ Ἀλέξανδρον. Ἐκ τῆς δευτέρας, τῆς Νικαίας, ἀδελφῆς τοῦ Κασσάνδρου, ἥτις τὸ πρῶτον εἶχε συζευχθῇ μετὰ τοῦ Περδίκκου, ἐγέννησεν ὁ Λυσίμαχος δύο θυγατέρας, Εὐρυδίκην καὶ Ἀρσινόην, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη συνεζεύχθη τὸν τοῦ Κασσάνδρου υἱὸν Ἀντίπατρον,

ἡ δευτέρα τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Τρίτη αὐτοῦ σύζυγος ἦτο ἡ Περσίς, Ἄμαστρις, ἀνεψιὰ τοῦ βασιλέως Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ, ἥτις εἶχε προδιατελέσει σύζυγος πρῶτον τοῦ Κρατεροῦ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τοῦ Διονυσίου τοῦ δυνάστου τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας. Ὁ Λυσίμαχος, ὅστις οὐδὲν ἐκτήσατο ἐξ αὐτῆς τέκνον, ἠγάπα αὐτὴν περιπαθῶς, ἀλλ' ὅμως, ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, συνεζεύχθη προσέτι καὶ Ἀρσινόην τὴν Πτολεμαίου, ἐξ ἧς ἐγέννησε τρεῖς υἱούς. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου γάμου ἐπήγασαν τὰ δυστυχήματα αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον, ἡ Ἄμαστρις, μὴ ἀνεχομένη τὴν νέαν ταύτην σύζυγον, μετέβη εἰς τὴν ἐν Ἡρακλείᾳ ἡγεμονίαν αὐτῆς, ὅπου ὅμως ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν τοὺς ὁποίους ἔτεκεν ἀπὸ τοῦ Διονυσίου. Ὁ Λυσίμαχος, ὅστις ἔσῳζεν ἀείποτε τὸ πρὸς τὴν Ἄμαστριν φίλτρον, ἐτιμώρησε τοὺς μητραλοίας διὰ τοῦ θανάτου, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐστερήθη τῆς φιλτάτης τῶν συζύγων, ἐνῷ δὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν εἶχε πράξει κακούργημα, καίτοι ἄλλως μὴ διακρινόμενος ἐπ' ἀρετῇ ἢ εὐγενείᾳ τῆς ψυχῆς, παρεσύρθη ἤδη ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης εἰς δεινὰ ἀνοσιουργήματα. Διάδοχος τῆς ἐν Θρᾴκῃ ἡγεμονίας ἦτο ὁ Ἀγαθοκλῆς, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε λάβει σύζυγον ἑτέραν τοῦ Πτολεμαίου θυγατέρα, τὴν Λυσάνδραν, ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν οὖσαν τῆς Ἀρσινόης· εἶχε δὲ ἡ Λυσάνδρα ἀμφιθαλῆ ἀδελφὸν Πτολεμαῖον, τὸν ἕνεκα τῆς ὀξύτητος τοῦ χαρακτῆρος ἐπικληθέντα Κεραυνόν, ὅστις διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐξ Αἰγύπτου εἶχε τύχει εὐμενοῦς δεξιώσεως ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Λυσιμάχου. Ἡ Λυσάνδρα λοιπὸν καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, καθὸ τέκνα ἀπεχθοῦς μητρυιᾶς, ἐμισοῦντο ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης καὶ ἀνταπέδιδον αὐτῇ τὰ ἴσα· ἐμίσει δ' ἐνταῦθα ἡ Ἀρσινόη καὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, διότι ἡ βασιλεία προέκειτο νὰ μεταβιβασθῇ οὐχὶ εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα, ἀλλ' εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τῆς ἑτεροθαλοῦς ἐκείνης ἀδελφῆς· καὶ πλὴν τούτου λέγεται ὅτι δηλώσασά ποτε τὸν ἔρωτα αὐτῆς πρὸς τὸν Ἀγαθοκλέα μετ' ἀγανακτήσεως ὑπὸ τούτου ἀπεκρούσθη. Ἅπαντα λοιπὸν τὰ σφοδρότερα πάθη, φιλαρχία, οἰκογενειακὰ μίση καὶ ἔρως ἀποτυχών, συνέδραμον εἰς τὸ νὰ ἐξαγριώσωσι τὴν Ἀρσινόην μέχρι μανίας. Τὸ δὲ παραδοξότερον, ἠδυνήθη αὕτη νὰ προσλάβῃ συνεργὸν τῶν ἐπιβουλευμάτων τὸν Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνόν, ὅστις ἀπετροπιάζετο μὲν τὴν Ἀρσινόην ἀλλ' ἐποφθαλμιῶν ἔκτοτε εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κακοηθέστατος ὢν ἀσμένως ἐπελήφθη τῆς περιστάσεως τοῦ νὰ καταστήσῃ ἐκποδὼν τὸν ἄνδρα ὃν εὐλόγως ἐθεώρει ὡς τὸν κύριον εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ πρόσκομμα. Τοιοῦτον λοιπὸν προσλαβοῦσα σύμμαχον ἡ Ἀρσινόη, ἐσυκοφάντησε τὸν Ἀγαθοκλέα παρὰ τῷ πατρί, κατέπεισε τὸν ἀσθενῆ τοῦτον γέροντα ὅτι ὁ ἄριστος ἐκεῖνος τῶν υἱῶν πονηρὰ μελετᾷ κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπέτυχεν ὥστε ὁ Λυσίμαχος νὰ διατάξῃ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ υἱοῦ τούτου.

Νόμισμα Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ

(Μακεδονικὴ ἀσπὶς κεκοσμημένη δι' ἀστέρων ἐντὸς διπλῶν ἡμισελήνων καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς κεφαλὴ Πανὸς κερασφόρου. Ἀθηνᾶ καὶ ἐπιγραφὴ «ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ»)

Ὁ θάνατος τοῦ εὐγενοῦς καὶ ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένου Ἀγαθοκλέους ἐπροξένησε κοινὴν δυσαρέσκειαν, ἥτις ηὔξησε τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Λυσίμαχος, παραπειθόμενος ὑπὸ τῆς ἀχρείας ἐκείνης γυναικός, παρεξετράπη εἰς μυρίας ἄλλας καταδιώξεις, μάλιστα ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν εἶχε διοικήσει ὁ Ἀγαθοκλῆς καὶ ὅπου πολλοὶ

ἤδη αὐτοῦ φίλοι καὶ ὀπαδοὶ ἐθανατώθησαν. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀγαθοκλέους Λυσάνδρα καὶ ὁ ἀμφιθαλὴς τούτου ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι σωτηρίαν παρὰ Σελεύκῳ, εἰς ὃν κατέφυγον πολλοὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατοῦ καὶ ἰδίως ὁ φύλαξ τῶν ἐν Περγάμῳ θησαυρῶν τοῦ Λυσιμάχου Φιλέταιρος, ὅστις παραλαβὼν 9.000 ταλάντων ἀπῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας καὶ Συρίας. Ἔτυχον δὲ πάντες παρ' αὐτῷ προθύμου δεξιώσεως, διότι ὁ Σέλευκος πρὸ καιροῦ ἐμελέτα νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὸ μέρος τῆς μικρᾶς Ἀσίας τὸ ἄλλοτε ἐπιτραπὲν εἰς τὸν Λυσίμαχον, καὶ ἔβλεπε πρὸς τοῦτο ἐπιτηδειοτάτην τὴν προκειμένην εὐκαιρίαν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ μετ' οὐ πολύ, τῷ 283, ἀπέθανεν ὁ γέρων βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Σωτήρ, ὅστις, ὡς φαίνεται, περιέστελλεν ἐνόσῳ ἔζη τὰς κατακτητικὰς ὁρμὰς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσίας.

Ἐντεῦθεν ὁ Λυσίμαχος εἶδεν ἑαυτὸν αἴφνης δεινῶς ἀπὸ τοῦ Σελεύκου κινδυνεύοντα, καί, τὸ φοβερώτερον, εἶχε συγχρόνως σχεδὸν βεβαιωθῆ ὅτι ἀδίκως ἐθανάτωσε τὸν υἱόν. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ πολέμου παρεδίδοντο αἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεις, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης εἰς τὸν Σέλευκον, ὥστε ὁ Λυσίμαχος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ αὐτὸς εἰς τὴν Ἀσίαν ἵνα ἀναρρίψῃ τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον. Καὶ συναντηθέντων τῶν δύο στρατῶν περὶ Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ, ἐν θέρει τοῦ 281, εἰς Κύρου πεδίον (1), ὁ μὲν Λυσίμαχος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καιρίως ἐπληγώθη, ὁ δὲ στρατὸς αὐτοῦ κατετροπώθη ὁλοσχερῶς. Ὁ νεκρὸς τοῦ βασιλέως εἶχε μείνει ἀπαρατήρητος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, μέχρις οὗ. μετὰ πολλὰς ἡμέρας, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ κηδεύσῃ αὐτὸν πρεπόντως. Οὐδὲ ἤθελεν εὑρεθῆ τὸ σῶμα ἐὰν κύων πιστὸς δὲν παρέμενε παρ' αὐτῷ διαφυλάττων τὸν νεκρὸν ἀπὸ τῶν ὀρνέων καὶ τῶν θηρίων. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετακομίσας τὸ λείψανον εἰς Λυσιμάχειαν τὴν ἐν Θράκῃ ἤγειρεν αὐτόθι μνημεῖον εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, τὸν ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 80 πεσόντα· ὁ δὲ Σέλευκος, διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον, μικρὸν μετὰ τὴν μάχην, καθυπέταξε καὶ τὰς εὐρωπαϊκὰς τοῦ ἀντιπάλου κτήσεις.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Σέλευκος δὲν ἀπήλαυσεν ἐπὶ πολὺ τὸν ὕπατον τοῦτον βαθμὸν τῆς εὐτυχίας, διότι εἶχε θρέψει ὄφιν εἰς τοὺς κόλπους του. Εἷς ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἔφυγον ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ Λυσιμάχου πρὸς τὸν Σέλευκον ἦτο καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, φοβούμενος εἴτε τὴν ὀργὴν τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις εἶχε μάθει τὴν ἀθφότητα τοῦ Ἀγαθοκλέους εἴτε τὴν καταδίωξιν τοῦ ἰδίου πατρός, τοῦ γέροντος βασιλέως της Αἰγύπτου, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων εἶχεν ἔλθει εἰς φιλικὰς πρὸς τὸν Λυσίμαχον σχέσεις. Ὁπωσδήποτε ἔτυχεν εὐμενοῦς παρὰ Σελεύκῳ δεξιώσεως καὶ παρηκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπὶ Θράκην καὶ Μακεδονίαν τελευταίαν στρατείαν του. Ἐνταῦθα δὲ καταρραδιουργεῖ τὸν στρατὸν τοῦ Σελεύκου, τοῦ μὴ συνεπαγαγόντος μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Εὐρώπην εἰμὴ στρατιώτας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Ἀγαθοκλέους τοὺς ὁποίους ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, ἔχων ἀρχαίας πρὸς αὐτοὺς σχέσεις, εὐχερῶς ἔπεισε περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ξένου δυνάστου ἵνα διασώσωσι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν. Μεθ' ὃ ὁ μοχθηρὸς οὗτος ἄνθρωπος δολοφονεῖ τὸν Σέλευκον, 280, ἀπέρχεται ἀμέσως εἰς Λυσιμάχειαν, ἀναγορεύεται αὐτόθι βασιλεὺς Θράκης, ἐπελθὼν δὲ εἰς Μακεδονίαν μετὰ στρατοῦ, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Τοιουτοτρόπως ἀπέθανεν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ τῶν

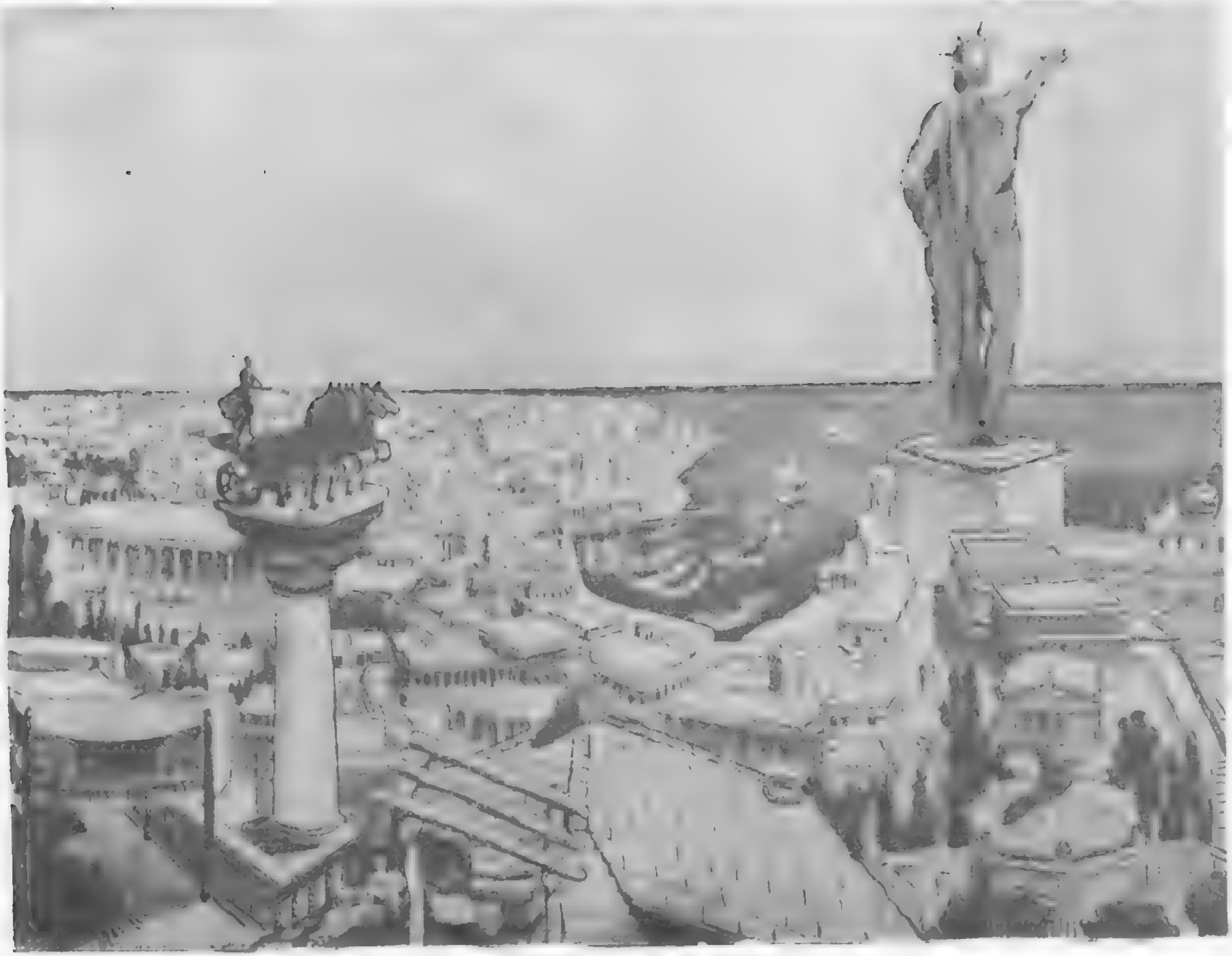
(1) Τὸ Κύρου πεδίον ἢ Κυροπέδιον ὑπ' ἄλλων τίθεται ἐν Βιθυνίᾳ, ὑπ' ἄλλων ἐν Λυδίᾳ πλησίον τῶν Σάρδεων (Στράβ. Γ' 16 26 καὶ 629.)

Σελευκιδῶν κράτους, εἰς ἡλικίαν 73 ἐτῶν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος, Ἀντίοχος ὁ Α' ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἀλλὰ γινώσκων τὸν μὲν Πτολεμαῖον τῆς Αἰγύπτου πρόθυμον νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, τὸν δὲ νέον τῆς Θράκης Μακεδονίας δυνάστην παραιτήσαντα πᾶσαν ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀξίωσιν, τοὺς δὲ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπιχωρίους ἡγεμόνας ἀποκρούοντας ἤδη πᾶσαν διὰ τῶν χωρῶν αὐτῶν διάβασιν, προετίμησε μετ' οὐ πολὺ νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ὁ νέος οὗτος βασιλεύς, ὅπως διὰ κακουργίας κατέλαβε τὴν ἀρχήν, οὕτω διὰ κακουργίας ἠθέλησε ν' ἀσφαλίσῃ αὐτήν. Τί ἀπέγιναν ἡ τοῦ Ἀγαθοκλέους χήρα καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς εἶναι ἄδηλον· ἀλλ' ἡ τοῦ Λυσιμάχου σύζυγος Ἀρσινόη, ἡ τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ ἑτεροθαλὴς ἀδελφή, εἶχε καταφύγει μετὰ τῶν υἱῶν εἰς τὴν ὀχυρὰν Κασσάνδρειαν. Ὁ Πτολεμαῖος, διὰ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῶν παίδων τοῦ Λυσιμάχου, προτείνει εἰς τὴν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὴν νὰ λάβῃ αὐτὸν σύζυγον, ὑποσχόμενος ἐνόρκως νὰ θεωρήσῃ τὸ κράτος ὡς κτῆμα τῶν τέκνων αὐτῆς καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν νὰ ἄρξῃ. Οἱ τοιοῦτοι μεταξὺ ἀδελφῶν γάμοι ἀναφαίνονται ἤδη συχνότατοι παρὰ τοῖς διαδόχοις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πείθεται λοιπὸν ἡ Ἀρσινόη· ἅμα ὅμως τελεσθέντων τῶν γάμων καὶ περιελθούσης τῆς Κασσανδρείας εἰς χεῖρας τοῦ Πτολεμαίου φονεύει οὗτος τὰ τέκνα τῆς Ἀρσινόης εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς καὶ φυλακίζει αὐτὴν ταύτην εἰς τὴν Σαμοθράκην, ὅθεν μετ' οὐ πολὺ διαφυγοῦσα εἰς Αἴγυπτον συνεζεύχθη ἡ Ἀρσινόη αὐτόθι τὸν ἕτερον αὐτῆς ἀδελφὸν Πτολεμαῖον τὸν Β', τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος βασιλεύσαντα τῆς Αἰγύπτου. Τὸ κράτος λοιπὸν τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ ἐφαίνετο πανταχόθεν ἀσφαλισθέν. Ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου ἦτο σύμμαχος αὐτοῦ· ὁ Ἀντίοχος τῆς Ἀσίας εἶχε συνομολογήσει εἰρήνην πρὸς αὐτόν· οἱ τοῦ Λυσιμάχου παῖδες εἶχον φονευθῆ· ὁ τῆς Ἠπείρου βασιλεὺς Πύρρος εἶχεν ἀπέλθει περὶ τοὺς χρόνους τούτους εἰς Ἰταλίαν, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Ταραντίνους κατὰ τῶν Ρωμαίων· ὁ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ υἱὸς Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, κατέχων ἱκανὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Πελοποννήσου, καὶ σύμμαχος ὢν τῶν μαχίμων Αἰτωλῶν, ἦτο βεβαίως ἀντίπαλος ἐπικίνδυνος· ἀνεχαιτίζετο ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐπεχείρησαν τότε νὰ πολεμήσωσιν αὐτὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας· καὶ οὐδὲν μὲν λόγου ἄξιον κατώρθωσαν ἀλλὰ περιέσπασαν ὁπωσδήποτε τὴν προσοχὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ· ὥστε ἐνομίζετο ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς οὐδαμόθεν φοβεῖται κίνδυνόν τινα, ὅτε αἴφνης ἀπροσδόκητος καὶ φοβερὸς ἐπεφάνη κατ' αὐτοῦ πολέμιος.

Ὁ ὅλως ἀπροσδοκήτως τφόντι ἐπελθὼν οὗτος πολέμιος ἦσαν οἱ λεγόμεναι Κελτοὶ ἢ Γαλάται (1). Οἱ Γαλάται εἶναι οἱ ἀρχαιότατοι γνωστοὶ κάτοικοι τῶν δυτικωτέρων τῆς Εὐρώπης χωρῶν, ἤτοι τῆς μεγάλης Βρεταννίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἐνῷ δέ, καθὸ ἀποτε-

(1) Μετὰ τὰ ἐν τῷ Α' Τόμῳ περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἀρίων ὑφ' ἡμῶν λεχθέντα ἡ περὶ τῆς ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην μεταναστεύσεως θεωρία τῶν Κελτῶν λογίζεται στερουμένη πάσης βάσεως ἐπιστημονικῆς. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴ κοιτὶς τῶν λαῶν τούτων εἶναι ἡ δυτικωτάτη Εὐρώπη, ἐξ ἧς μετενάστευσαν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους εἰς χώρας ἀνατολικωτέρας. Κατὰ Πλούταρχον (Β. Καμίλ. 15) οἱ Κέλται ἐκ τῶν Ριπαίων ὀρέων διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένας χώρας. Ἀλλ' ἡ θέσις τῶν Ριπαίων ὀρέων εἶναι ἄγνωστος. Κατά τινας ἀπετέλουν ταῦτα μέρος τοῦ Καυκάσου, κατ' ἄλλους ἦσαν τὰ Καρπάθια, κατ' ἄλλους πάλιν ὄρη ὑποτιθέμενα ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ, κατ' ἄλλους ὄρη τῆς ἔνδον Ἀσίας (Ἀλτάια).

Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

(Ἀναπαράστασις)

(Β΄α΄ 227)

λοῦντες κλάδον τῆς ἰνδογερμανικῆς φυλῆς ἐξ Ἀσίας ἐπῆλθόν ποτε εἰς τὰς ἐσχατιὰς ἐκείνας τοῦ ἡμετέρου τῆς γῆς μέρους, ἔπειτα, ἀπὸ τῆς 6 π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν παλινδρομοῦντες πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν· καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπῴκησαν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνέβαλον εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν 4 π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἐπεφάνησαν καὶ εἰς τὰ βορειότερα τῆς ἡμετέρας χερσονήσου. Ἐν ἔτει 335, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἦλθον πρὸς αὐτὸν Γαλατῶν πρέσβεις καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην, ἣν βραδύτερον, ἐν ἔτει 323, ἀνενέωσαν διὰ δευτέρας πρεσβείας πεμφθείσης ὑπ' αὐτῶν εἰς Βαβυλῶνα. Ἐπὶ τῶν διαδόχων νέα γαλατικὰ φῦλα ἐπήρχοντο ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰς βορειοτάτας τῆς χερσονήσου ἡμῶν χώρας, ἰδίως δὲ περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς εὑρισκόμεθα, διότι τότε καὶ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ στίφη κατατροπωθέντα τῷ 284 ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐτράπησαν πρὸς ἀνατολάς. Τὰ κατὰ τὰς χώρας τὰς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Αἵμου εἶχον ἤδη ἐπιτηδειότατα πρὸς τὰς ληστρικὰς ἐκείνας ἐπιδρομάς. Ὁ Λυσίμαχος, περισπώμενος περὶ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ἔτη ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν τὰς ὁποίας προεξεθέσαμεν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ πολέμου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀρκτικὰ τοῦ κράτους σύνορα. Οἱ Γαλάται ἐγίνωσκον, ὡς φαίνεται, τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων, διὸ καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πρώτην μεγάλην ἐπιδρομὴν οὐχὶ πρὸς μεσημβρίαν εἰς τὸ τοῦ Πύρρου βασίλειον, ἀλλὰ πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τῆς Θρᾴκης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μαθόντες τὴν μεγάλην τοῦ αὐτόθι ἑλληνικοῦ βασιλείου δύναμιν δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω. Ἀμέσως ὅμως ἔπειτα ἐπῆλθον αἱ γνωσταὶ δειναὶ ἀνωμαλίαι, ὁ θάνατος τοῦ Λυσιμάχου, ὁ θάνατος τοῦ Σελεύκου, οἱ ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι ἐμφύλιοι ἀγῶνες μεταξὺ Σπαρτιατῶν, Αἰτωλῶν καὶ Ἀντιγόνου, ἡ εἰς τὴν Ἰταλίαν διαπεραίωσις τοῦ Πύρρου· ὥστε τότε ἀναρίθμητα Γαλατῶν στίφη εἰς νέας ἐφώρμησαν ἐπιδρομάς. οἱ μὲν ὑπὸ Κερέθριον πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τῆς Τριβαλλῶν καὶ Θρᾳκῶν χώρας, οἱ δὲ ὑπὸ Βρέννον καὶ Ἀκιχώριον κατὰ τῆς Παννονίας, οἱ δὲ ὑπὸ Βέλγιον κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς φαίνεται περιφρονήσας πλέον τοῦ δέοντος τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς καὶ μὴ ἀντιπαρατάξας εἰς αὐτοὺς ἀποχρῶσαν δύναμιν, ὅθεν, συγκροτηθείσης ἐν ἀρχῇ Νοεμβρίου 280 μάχης, οἱ Μακεδόνες κατετροπώθησαν ὁλοσχερῶς, ἔπεσε δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ καὶ αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός.

Οἱ Γαλάται γίνονται τότε κύριοι τῆς ὑπαίθρου κατὰ τὴν Μακεδονίαν χώρας καὶ πορθοῦσιν αὐτὴν ἀνηλεῶς. Μελέαγρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ἀναγορεύεται βασιλεύς, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὴν χώραν· καὶ ἀποβάλλεται ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, προχειρισάντων βασιλέα τὸν Ἀντίπατρον, συγγενῆ τινα τοῦ Κασσάνδρου ἢ τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις ὅμως, ἀνεπιτήδειος ὢν πρὸς τὸν πόλεμον, καθαιρεῖται ὡσαύτως μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἀναλαμβάνει δὲ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα ὁ εὐπατρίδης μακεδὼν Σωσθένης, ὅστις καὶ κατορθώνει τῳόντι νὰ ἐξελάσῃ τοὺς βαρβάρους εἰς Παννονίαν καὶ Θρᾴκην. Οἱ εὐγνώμονες Μακεδόνες ἠθέλησαν ἤδη ν' ἀναγορεύσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη τὸ διάδημα καὶ ἠρκέσθη εἰς τὸ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας ἀξίωμα.

Ἐν τούτοις τὰ περὶ τὸν Βρέννον στίφη, μαθόντα ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Βέλγιον ὁπόσον πλουσίαν λείαν εὗρον οὗτοι ἐν Μακεδονίᾳ, ὥρμησαν, ἐν ἔαρι τοῦ 279, καὶ ταῦτα ἐπὶ τὴν αὐτὴν χώραν, συμποσούμενα, ὡς λέγεται, εἰς 200.000 περίπου μαχίμων ἀνδρῶν καὶ συνεπαγόμενα, κατὰ τὸ ἔθος, τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ τοὺς παῖδας. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησαν αὖθις τοὺς ἀγροὺς καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἐξηκολούθησαν

προελαύνοντα πρὸς μεσημβρίαν διὰ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ τοιαύτη ἀγγελία συνεκίνησε φυσικῷ τῷ λόγῳ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα τὴν κατὰ πρῶτον κινδυνεύουσαν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι ἦσαν αὐτόνομοι, διότι ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἦρχε κυρίως πολλῶν πελοποννησιακῶν πόλεων καὶ χωρῶν, ἐκτὸς δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ δὲν κατεῖχεν ὡς φαίνεται, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰμὴ μόνην τὴν Εὔβοιαν. Ἔσπευσαν λοιπὸν νὰ συμμαχήσωσι κατὰ τῆς ἐπικειμένης ἐπιδρομῆς, πᾶσαι αἱ ἐλεύθεραι τῆς μέσης Ἑλλάδος πολιτεῖαι, ἡ Αἰτωλία, ἡ Βοιωτία, ἡ Λοκρίς, ἡ Φωκίς, τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔπεμψε δὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπικουρίαν καὶ ὁ Ἀντίγονος, ἀνδρῶν πεντακοσίων, καὶ ὁ τῆς Συρίας βασιλεὺς Ἀντίοχος πεντακοσίων ἐπίσης ἀνδρῶν. Κάλλιππος ὁ Μοιροκλέους Ἀθηναῖος, ἐστρατήγησε τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου στρατοῦ, ὅστις συγκείμενος ἐξ 27.000 ἀνδρῶν, τοῦ μὲν Σπερχειοῦ τὰς διαβάσεις δὲν ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ, κατέλαβε δὲ τὰς Θερμοπύλας, ἔχων παρ' ἑαυτῷ καὶ ἱκανὴν ναυτικὴν δύναμιν. Ἀλλ' ὁ Βρέννος ὁ τῶν Γαλατῶν ἡγεμών, διὰ νὰ χωρίσῃ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, πέμπει μοῖραν ἀξιόλογον εἰς Αἰτωλίαν· καὶ τῷ ὄντι οἱ Αἰτωλοί, ἅμα ἀκούσαντες τοῦτο, ἀναχωροῦσιν εἰς 7.000 συμποσούμενοι, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου οἴκαδε. Τότε ὁ Βρέννος (1) παραλαβὼν ἑτέραν τοῦ στρατοῦ μοῖραν ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὰ

Γαλάτης μαχόμενος

('Εκ τῶν ἀγαλμάτων τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ βασιλεὺς Ἄτταλος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νικης του κατα των Γαλατων, ηδη εὑρισκόμενον εἰς το Μουσεῖον Λούβρου.)

(1) Βρέννος ἐν τῇ Κελτικῇ γλώσσῃ ἐσήμαινε στρατηγὸν καὶ εἶναι ὄνομα ἢ μᾶλλον προσωνυμία πάντων τῶν γαλατῶν ἀρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπιδρομαῖς αὐτῶν.

νῶτα τῶν Ἑλλήνων δι' αὐτῆς ἐκείνης τῆς πλαγίας ὁδοῦ, ἣν πρὸ 200 ἐτῶν ἠκολούθησαν οἱ Πέρσαι ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ὁδηγούμενοι (Κεφ. Β΄ τοῦ Γ΄ βιβλ. τοῦ πρώτου τόμου). Καὶ συνέβη ἐνταῦθα ἤδη ὅ,τι εἶχε συμβῆ ἄλλοτε· δηλαδὴ ἡ δίοδος ἐφυλάττετο μὲν ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἀλλ' οὗτοι, ἀπροσδοκήτως ἐξόπισθεν καταληφθέντες, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσι, καὶ μετ' ὀλίγον ἰδόντες ἑαυτοὺς πανταχόθεν κυκλωθέντας δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ καταφυγόντες εἰς τὸν παρακείμενον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέστρεψαν ἕκαστοι εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Βρέννος εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπορεύθη κατ' εὐθεῖαν πρὸς τοὺς Δελφούς, οἵτινες εἶχον μὲν λῃστευθῆ πρὸ 70 περίπου ἐτῶν ἐπὶ τοῦ φωκικοῦ πολέμου ἀλλ' ἀνέκτησαν, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ μεταξύ, ἢ τοὐλάχιστον ἐφημίζοντο ὅτι ἀνέκτησαν, θησαυροὺς ἀξίους λόγου. Ἐνταῦθα ὅμως οἱ Γαλάται, περιπεσόντες εἰς πόλεμον ὀρεινόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ· καὶ ἀφοῦ ἔπαθον ζημίας μεγάλας, εἶδον δὲ πεσόντα καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, Βρέννον, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἀνέκαμψαν ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Κομοντόριον, διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θρᾴκην, ἀδιακόπως πολεμούμενοι ὑφ' ὅλων τῶν λαῶν τοὺς ὁποίους πρὸ μικροῦ ἐλεηλάτησαν. Ἐκεῖ εἰς τὴν Θρᾴκην, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ συνέρρευσαν καὶ ἄλλα Γαλατῶν στίφη, ἵδρυσαν οὗτοι ἴδιον βασίλειον, τὴν λεγομένην Τύλην, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον διὰ τῶν κατακτήσεων ἐξηπλώθη ὥστε κατέστησεν ὑποτελῆ φόρου καὶ αὐτὴν τὴν ἰσχυρὸν πόλιν τοῦ Βυζαντίου. Τὸ βασίλειον τοῦτο, τοῦ ὁποίου πρῶτος βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ Κομοντόριος, διήρκεσεν 60 περίπου ἔτη, μέχρις οὗ, ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος Καυάρου, ἐπανέστησαν οἱ Θρᾷκες, καὶ καταλύσαντες τὴν ξενικὴν ἐκείνην κυριαρχίαν ἀνέκτησαν τὴν πάλαι αὐτονομίαν.

Διαδούμενος.

Ἀλλ' οἱ Γαλάται κατέλιπον καὶ ἕτερα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἴχνη. Ὁ γενναῖος τῆς Μακεδονίας στρατηγὸς Σωσθένης εἶχεν ἀποθάνει περὶ τὰ τέλη τοῦ 279. Τότε νέα προέκυψεν αὐτόθι ἀναρχία, ἐκ τῆς ὁποίας ὠφελούμενος ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἐπῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέλαβε περὶ τὰ μέσα τοῦ 278 τὴν πάτριον βασιλείαν, ἣν καὶ διέσωσεν ἔκτοτε, καταλιπὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους. Εἰς τὴν ἐξασφάλισιν αὐτοῦ συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Βιθυνίας, Νικομήδης Α΄, περὶ οὗ πλειότερά τινα θέλομεν εἴπει μετ' οὐ πολύ, θεωρῶν ἑαυτὸν κινδυνεύοντα ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας, ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ γαλατικά τινα στίφη, περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πρότερον λῃστρικῶς πλανώμενα. Τὰ στίφη ταῦτα, κατόπιν τῶν ὁποίων ἐπῆλθον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ Γαλάται, διετέλεσαν ἐπὶ μακρὸν λεηλατοῦντα διαφόρους χώρας τῆς χερσονήσου· ἔπειτα δὲ κατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν

μεταξὺ Καππαδοκίας, Παφλαγονίας, Βιθυνίας καὶ Φρυγίας χώραν, τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν. Τοιοῦτο τέλος ἔλαβεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ δυσμῶν καὶ βορρᾶ βάρβαροι, οἱ τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπισκεφθέντες. Ἔκτοτε μετὰ 500 περίπου ἔτη ἐπανελήφθησαν τοιαῦται ἄλλων βαρβάρων ἐπιδρομαί, αἵτινες ἔμελλον νὰ διαρκέσωσι περισσότερον καὶ νὰ ἐπενεργήσωσι πολὺ σπουδαιότερον εἰς τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1)

---

(1) Ἐπιγραφὴ ἀνακαλυφθεῖσα ἐν Δελφοῖς ἐν ταῖς αὐτόθι ἀρξαμέναις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀνασκαφαῖς περιέχει ὕμνον εἰς Ἀπόλλωνα εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ διασώσει τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τῆς ἀπειληθείσης βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς. Ἀναφέρει δ' ὁ ὕμνος τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἀθηναίων εἴς τε τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν χαριστήριον ἑορτήν. Ἡ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις σπουδαιοτάτη αὕτη ἐπιγραφή, ἐν ᾗ σημειοῦνται καὶ σημεῖα μουσικῆς, ἀνεκαλύφθη ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν νῦν φιλαρχαίων καὶ φιλελλήνων ἀπογόνων τῶν βαρβάρων Γαλατῶν, τῶν πρὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἐπιδραμόντων εἰς Δελφούς, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς ἐν τοῖς εὐαναγνώστοις μέρεσιν αὐτῆς·

[Τὸν κιθαρί]σει κλυτόν, παῖδα μεγάλου Διός
ἀείδετε πα]ρ' ἀκρονιφῆ τόνδε πάγον [αμβροθ' ὃ ἃ]
πᾶσι θνατοῖς προφαίνει [λόγια
τρ]ίποδα μαντεῖον ὡς ε]ἷλεν
οὗρει δράκων, ὅτε τρ]ήσας αἰόλον
ἑλικτὰν [φυὰν] συρίγμαθ' ἱείς
ἀθώπε[υτος] . . . δὲ Γαλατᾶν ἄρης
. . . . . . ν ἐπέρασ' ἄσεπτ[ος]
Σαλλιωγενᾶν ο (ν) θάλος φίλον
. . . ., δάμοιο . . . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Ἑλικ]ῶνα βαθύδενδρον ἐλά[χετε Διὸς] ἐριβρόμου
θύγατρες εὐώλε[νοι] μόλετε[τε]
συνόμαιμον ἵνα Φοῖβον φδαῖσι
μέλψητε χρυσοκόμαν
οἳ ἀνα . . . . . Παρνασσίδος τάσδε πέτρας
ἕδρανα μ[ε]τακλυταῖς Δελφίσιν, Κασταλίδος
εὐύδρου νάματ' ἐπινίσεται, Δελφῶν ἀνά-
[πρ]ωνα μαντεῖον ἐφέπων πάγον. [Ἴθι] κλυτὰ
μεγαλόπολις Ἀθθὶς εὐχαῖ[σι] φερόπλοιο ναί-
ουσα Τριτωνίδος δά[πεδ]ον ἄθραυστον ἁγί-
οις δὲ βωμοῖσιν Ἅ[φ]αιστος αἶθε(ι) νεῶν
μηρὰ ταύρων ὁμοῦ δέ νιν. Ἄραψ ἀτμὸς ἐς Ὄ-
λυμπον ἀνακίδν[α]ται· λιγὺ δὲ λωτὸς βρέμων
αἰόλοις μ[έ]λεσιν φδᾶν κρέκει, χρύσεα
δ' ἀδύθρου[ς κί]θαρις ὕμνοισιν ἀναμέλπεται·
ὁ δὲ [θε]ω[ρ]ῶν πρόπας ἑσμὸς Ἀθθίδα λαχώ[ν . . .

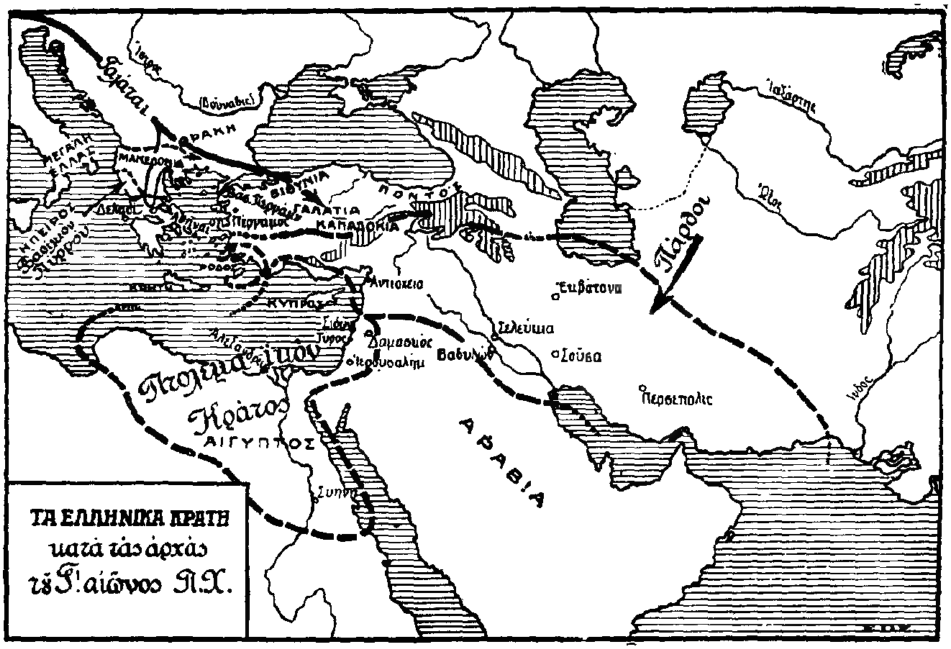
Ζωφόρος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΤΗι ΤΡΙΤΗι ΚΑΙ ΕΝ ΤΗι ΔΕΥΤΕΡΑι Π. Χ. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ.

Διὰ τῆς ἀναβάσεως Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας συνεπληρώθη ἡ τελευταία ὁριστικὴ διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τοῦ κράτους τούτου προέκυψαν ἤδη, ἀντὶ τῶν τεσσάρων βασιλείων τὰ ὁποῖα εἴδομεν ἱδρυθέντα μετὰ τὴν ἐν Ἴψῳ μάχην, τρία μόνα βασίλεια, τὸ τῆς Ἀσίας ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας, τὸ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους, καὶ τὸ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοὺς Ἀντιγονίδας· τὸ βασίλειον τῆς Θράκης, τὸ ὁποῖον πρό τινος ἤκμαζε διὰ Λυσιμάχου, ἐξέλιπε νῦν παντελῶς μετὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ. Καὶ οὐ μόνον τὸ τοῦ Λυσιμάχου γένος ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Κασσάνδρου ἐξηφανίσθη· κατὰ συγκυρίαν δέ, οὐχὶ βεβαίως παράλογον, ἡ τελευταία αὕτη τῶν πραγμάτων ἀποκατάστασις συνέπιπτε μὲ τὸν θάνατον τῶν τριῶν τελευταίων συναγωνιστῶν τοῦ μεγάλου ῥοριχτήτορος, τὸν σχεδὸν σύγχρονον θάνατον τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Λυσιμάχου, τοῦ Σελεύκου. Τεσσαράκοντα πέντε παρῆλθον ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀδιαλείπτων σχεδὸν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους συνήθως μετ' ἀδιαφορίας διεξερχόμεθα, θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς ἁπλᾶ παίγνια τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ὁμάδος τῶν στρατηγῶν τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ἀδίκως τῇ ἀληθείᾳ. Τὰ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα συνετέλεσαν εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα, ὅπως εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα γεγονότα. Ἀλλ' εἶναι πλάνη τὸ νὰ νομίζωμεν ὅτι οἱ πόλεμοι οὗτοι δὲν ὑπηρέτησαν εἰμὴ ἀτομικὰς ὀρέξεις. Ὁ γιγαντώδης ἐκεῖνος ἀγὼν διεξήχθη πρὸ πάντων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ διατηρηθῇ ἡ ἑνότης τοῦ κράτους. Τοῦτο τὸ μέγα βούλευμα ἐπεδίωξεν ὁ Περδίκκας· τοῦτο ὁ Εὐμένης· τοῦτο ὁ Ἀντίγονος. Καὶ ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης πάλης οὐδέποτε οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου συναγωνισταὶ ἐλησμόνησαν ἕτερον μέγαν σκοπόν, τὸν σκοπὸν τῆς παγιώσεως καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης. Δὲν ὑπῆρξαν λοιπὸν ὅλως ἰδιοτελεῖς καὶ ἄγονοι οἱ μακροὶ οὗτοι πόλεμοι οὐδ' οἱ πρωταγωνισταὶ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν ἀνάξιοι μαθηταὶ διδασκάλου ἀπαραμίλλου, ἢ ἀπόστολοι καὶ ἐντολεῖς ἀνάξιοι τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ ἀνάμιξις τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τῶν ἐξῶν καὶ θεσμῶν τοῦ

ἀσιανοῦ βίου, καὶ ἡ ἀνεύθυνος παντοδυναμία εἰς ἣν περιέστησαν οἱ δυνάσται οὗτοι, παρήγαγον παρ' ἅπασιν μὲν δίαιταν ἐν πολλοῖς ἀλλοτρίαν τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ἑλλάδος χρόνων, παρά τισι δὲ καὶ κακίας οἰκτράς. Ἀλλ' ἐὰν ὁ Περδίκκας, ὁ Πολυσπέρχων, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος καὶ αὐτὸς ὁ γέρων Ἀντίγονος ἔβαψαν τὰς χεῖρας αὐτῶν εἰς πράξεις μιαιφόνους, ἀφ' ἑτέρου ὁ Εὐμένης, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος καὶ αὐτὸς ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ἀνέδειξαν ἀρετὰς καὶ μάλιστα γενναιοφροσύνην τῆς ὁποίας ὀλίγα ἐνάμιλλα παραδείγματα δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πρώτου ἑλληνισμοῦ. Τὸ δὲ ἰδίως σημειώσεως ἄξιον, ἐθριάμβευσαν ἐπὶ τέλους καὶ κατίσχυσαν ἐκεῖνοι μάλιστα

Τὰ ἑλληνικὰ κράτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶος π. Χ.

ἐξ αὐτῶν ὅσοι διετέλεσαν χρηστότεροι καὶ μεγαλοφρονέστεροι· ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ μὲν δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν ἁμαρτήματα, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ἀναμφισβήτητον μέγα φρόνημα ἀντημείφθη ἐπὶ τέλους διὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ἀναβάσεως τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ. Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων περιπετειῶν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ πολὺ σπουδαιότερον γεγονὸς τῆς τότε γενομένης μεγάλης τοῦ ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ γενικῆς τινος εἰκόνος τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐκτάσεως περὶ τὸ 280 ἔτος π. Χ., βαίνοντες δὲ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς.

Ἡ Ἰνδικὴ ἤτοι αἱ περὶ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν χῶραι μέχρι τῶν Παροπαμισαδῶν εἶχον ἀποσπασθῇ ἤδη τοῦ κράτους, διὰ τοῦ ἐπιχωρίου ἡγεμόνος Σανδροκόττου· ἀλλ' ὅμως διετήρησαν ἔτι ἐπὶ μακρὸν σχέσεις ὁπωσοῦν στενὰς πρὸς τὸν ἑλληνισμόν. Ὁ Μεγασθένης ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν πρέσβυς πρὸς τὸν Σανδρόκοττον, ὁ δὲ πλαταιεὺς Δηίμαχος πρὸς τὸν ἐκείνου υἱὸν καὶ διάδοχον Ἀμιτροχάτην. Ὡσαύτως καὶ ὁ Διονύσιος ἀπεστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τῶν αὐτῶν ἡγεμόνων ὑπὸ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου, τοῦ ἐπι-

καλουμένου Φιλαδέλφου. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπὸ τῶν Παραπαμισαδῶν μέχρι τοῦ Βοσπόρου, τῆς Προποντίδος, Ἑλλησπόντου, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χῶραι ἀπετέλουν τὸ κολοσσιαῖον τῶν Σελευκιδῶν κράτος· ἀλλά τινες ἐξ αὐτῶν δὲν ὑπήγοντο εἰμὴ ἐμμέσως εἰς τοὺς Σελευκίδας καὶ ἰδίως ἡ Ἀτροπατηνή, ἤτοι τὸ δυτικώτερον τῆς ἰδίως Μηδίας, ἡ Ἀρμενία, ἡ Καππαδοκία, ὁ Πόντος, ἡ Παφλαγονία, ἡ Βιθυνία καὶ τὸ Πέργαμον (1). Αἱ χῶραι αὗται εἶχον ἰδίους ἡγεμόνας, αἱ μὲν ἀπὸ τῶν προτέρων χρόνων, αἱ δὲ ἀπὸ τῶν παρόντων· οἱ δὲ ἡγεμόνες οὗτοι περιῆλθον ἔκτοτε εἰς πολεμίας πρὸς τοὺς Σελευκίδας σχέσεις καὶ ἀπέβησαν μετ' οὐ πολὺ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεξάρτητοι. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον, ἐνῷ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν βαρβάρου καταγωγῆς, ὑπέκυψαν οὐδὲν ἧττον εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὑπηρέτησαν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ σχεδὸν ὅσον καὶ οἱ καθαρᾶς ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες. Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς παρακειμένας αὐτῇ χώρας τῆς Λυβύης ἄρχουσιν οἱ Πτολεμαῖοι· εἰς αὐτοὺς ὑπάγονται καὶ πολλαὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων. Ἡ δὲ Ρόδος ἐξακολουθεῖ ἀκμάζουσα ὡς αὐτοτελὴς ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ πολιτεία. Ἐν Εὐρώπῃ πρὸς βορρᾶν, ἀφοῦ ἐξέλιπε τὸ βασίλειον τοῦ Λυσιμάχου, ἠγέρθη ἀντ' αὐτοῦ τὸ γαλατικὸν τῆς Τύλης βασίλειον· αἱ δὲ κατὰ τὰ αὐτόθι παράλια ἑλληνίδες πόλεις μετὰ κόπου μὲν σῴζουσι τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ πλουτοῦσι καὶ ἀντέχουσι διὰ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐμπορίας. Ἔρχεται ἔπειτα τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον πολυειδῶς μὲν ἐξησθένησε διὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαν, καὶ τοὺς μετέπειτα ἐμφυλίους πολέμους, καὶ τὴν ἀναρχίαν, καὶ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν, ἀλλ' ἔμελλε μετ' ὀλίγον ν' ἀνακύψῃ ὁπωσοῦν διὰ τῆς τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ διοικήσεως. Εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο παρεκτὸς τῆς Μακεδονίας ὑπάγεται καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Εὔβοια καί τινες ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, ἰδίως αἱ ἀχαϊκαί (2). Αἱ δὲ λοιπαὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος πολιτεῖαι διατηροῦσι μὲν τὴν αὐτονομίαν ἀλλ' ἀσθενῆ καὶ ἄδοξον, ἐξαιρέσει τῶν γενναίων Αἰτωλῶν οἵτινες, ρυθμίσαντες ἤδη ὁπωσοῦν τὴν ἀρχαίαν συμπολιτείαν, ἀποβαίνουσι μετ' οὐ πολὺ τὸ κράτιστον τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἔθνος. Καὶ οἱ Ἀχαιοὶ δὲ τῆς Πελοποννήσου, ἀνακτήσαντες μετὰ μικρὸν τὴν ἀνεξαρτησίαν, συγκροτοῦσι συμπολιτείαν, ἥτις ἐφαίδρυνεν ἐπί τινα χρόνον τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ βίου.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος πολὺ μᾶλλον λόγου ἀξία ἐγένετο ἡ εἰς τὴν Ἤπειρον ἐπελθοῦσα ἀλλοίωσις τῶν πραγμάτων. Περὶ τῶν διαφόρων φυλῶν ὅσαι κατῴκουν ἐν Ἠπείρῳ ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν (Κεφ. Α' βιβλ. Β' τοῦ πρώτου τόμου) νὰ ὁμιλήσωμεν, παρατηρήσαντες ὅτι αἱ φυλαὶ αὗται εἶχον τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καταγωγὴν καὶ θρησκείαν ἣν καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, ἀλλὰ δὲν συμπροώδευσαν μετὰ τούτων εἰς τὸ στάδιον τῆς κοινωνικῆς διαμορφώσεως, διὰ δὲ τοῦτο, ὅπως καὶ οἱ Μακεδόνες, ὀνομάζονται ἐνίοτε βάρβαροι ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι. Εἴπομεν πρὸς τούτοις ἔκτοτε ὅτι ἡ ἀρχαία Ἤπειρος εἶναι μία τῶν ὀλίγων ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας τὸ

(1) Ἀλλ' ἐν τοῖς ἔνδον τῆς μ. Ἀσίας, μεταξὺ Φρυγίας, Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας ἀπὸ χωρῶν ἀφαιρεθεισῶν καὶ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων ἐπικρατειῶν ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἥμισυ τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος νέον κράτος γαλατικόν, ἱδρυθὲν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν τῶν ἀπὸ Θρᾴκης εἰς τὰ παράλια τῆς μ. Ἀσίας μεταναστάντων καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα ἐπιδραμόντων. Οἱ Γαλάται οὗτοι ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς μ. Ἀσίας ἀπετέλεσαν τὸ ἀνάμικτον ἔθνος τῶν Γαλλογραίκων.

(2) Αἱ ἀχαϊκαὶ πόλεις ἢ μᾶλλον ἡ συμπολιτεία τῶν ἀχαϊκῶν πόλεων διετέλει ἁπλῶς φίλη καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, οὖσα ἄλλως ἐν πᾶσιν αὐτόνομος καὶ αὐτοτελὴς συμπολιτεία αὐτονόμων πόλεων.

βασιλικὸν ἀξίωμα τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς διεσώθη καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων· τοὐλάχιστον παρά τισι τῶν φυλῶν καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ πολυθρύλητον τῶν Αἰακιδῶν γένος. Ἡ μολοσσικὴ αὕτη βασιλεία, ἥτις ἐπέπρωτο βραδύτερον νὰ ὑπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὴν ἅπασαν τὴν Ἤπειρον, διέσωσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἡρωικῆς βασιλείας. Εἰς Πασσαρῶνα, χωρίον τῆς Μολοσσίδος, ἔθυον οἱ βασιλεῖς οὗτοι τῷ Ἀρείῳ Διὶ καὶ ὡρκίζοντο νὰ ἄρξωσι κατὰ τοὺς νόμους, οἱ δὲ Ἠπειρῶται πάλιν ὡρκίζοντο νὰ διαφυλάξωσι τὴν βασιλείαν κατὰ τοὺς νόμους. Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ὁ τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαος ἤρχισε νὰ πολιτίζῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐρρύθμισε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρρύβας ἢ Θαρρύτας, ὁ εἰς Ἀθήνας ἀνατραφείς, τοὺς νόμους καὶ τὴν διοίκησιν τῶν Μολοσσῶν, ἱδρύσας βουλὴν καὶ ἐτησίους ἄρχοντας. Ἀλλ' ἔμελλεν ἔτι νὰ παρέλθῃ ἑκατονταετηρὶς περίπου ὅλη πρὶν ἢ ἡ Ἤπειρος προσλάβῃ ἰσχύν τινα ἀξιόλογον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἡ Μακεδονία διὰ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, τὰ δὲ ἠπειρωτικὰ φῦλα ὑπέκυψαν, ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γείτονος ἐκείνου κράτους οὐ μόνον ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων διαδόχων, Ἀντιπάτρου καὶ Κασσάνδρου. Ὅτε ἐν ἔτει 317 ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν Αἰακίδης ἐτόλμησε νὰ βοηθήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πολεμουμένην Ὀλυμπιάδα, ὁ Αἰακίδης ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο καθαιρεθεὶς τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ. Ὁ Αἰακίδης οὗτος εἶχε λάβει σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ θεσσαλοῦ Μένωνος, ἐξ ἧς ἐγέννησεν υἱὸν μὲν τὸν Πύρρον, θυγατέρα δὲ τὴν Δηιδάμειαν, ἥτις διετέλεσε μία τῶν συζύγων Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Ὅτε ὁ Αἰακίδης ἐξώσθη τῆς βασιλείας, ὁ Πύρρος ἦτο διετὴς καὶ μετὰ κόπου διεσώθη ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς πολεμίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μερίδος· εὗρε δὲ ἄσυλον παρὰ τῷ ἀγαθῷ ἡγεμόνι τῶν Ἰλλυριῶν Γλαυκίᾳ, παρὰ τῷ ὁποίῳ παρέμεινε δεκαετίαν περίπου ὅλην. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ἀνακτήσει τὸν θρόνον καὶ μετ' ὀλίγον, ἀποθανόντος τούτου, διεδέχθη τὴν βασιλείαν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλκέτας, ὅστις ὅμως, μισηθεὶς διὰ τὴν ἀγριότητα ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, ἐθανατώθη ὑπ' αὐτῶν τῷ 307. καὶ τότε ὁ Γλαυκίας ἔσπευσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ προστατευόμενον Πύρρον εἰς τὸν πάτριον θρόνον. Ἀλλὰ τῷ 302 ἀποστατοῦσιν αὖθις οἱ Ἠπειρῶται καὶ ἀναγορεύουσι βασιλέα τὸν Νεοπτόλεμον, υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκείνου τοῦ ὁποίου ἀδελφὴ ἦτο ἡ περιβόητος Ὀλυμπιάς, ἐξάδελφος δὲ ὁ τοῦ Πύρρου πατὴρ Αἰακίδης. Ὁ Πύρρος ἤδη διεσώθη παρὰ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ Δημητρίῳ τῷ Πολιορκητῇ, παρ' ᾧ ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθη κατὰ τὴν ἐν Ἴψῳ μάχην καὶ τὸν ὁποῖον παρηκολούθησεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐντεῦθεν ἀπεστάλη, ὡς εἴδομεν, ὅμηρος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον τὸν Σωτῆρα, καὶ τοσοῦτον διὰ

Πύρρος
(Μουσεῖον Νεαπόλεως)

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΠΟΚΡΟΥΟΥΝ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ

(Ἔργον Μάκκαρι ἐν τῇ Ἰταλικῇ Γερουσίᾳ)

(Μολονότι ἀποβὰς νικητὴς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ κατὰ τῶν Ρωμαίων πολέμου, ὁ Πύρρος ἀντελήφθη ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ αὐτούς. Προέτεινεν ὅθεν αὐτοῖς ὅρους εἰρήνης. Ἡ Σύγκλητος ἔκλινε πρὸς τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν. Ἀλλ ὁ γηραιὸς Ἄππιος Κλαύδιος Καῖκος (ὁ Τυφλός) μετέπεισε τοὺς Συγκλητικούς, ἐδόθη δὲ τότε ἡ ἀπάντησις ὅτι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης δὲν ἐπιτρέπονται ἐφόσον ὁ Πύρρος εὑρίσκεται ἐπὶ ἰταλικοῦ ἐδάφους.)

(Β΄α΄ 232)

τῶν ἐπιτηδείων αὐτοῦ τρόπων προσῳκειώθη τὸν βασιλέα ἐκεῖνον ὥστε ἐπὶ τέλους οὗτος ἐβοήθησεν αὐτόν, διὰ χρημάτων καὶ στρατοῦ, εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθῃ αὖθις εἰς Ἤπειρον, ὅπου κατ' ἀρχάς, τῷ 296, συνεμερίσθη τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου, μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀποβαλὼν τὸν συμβασιλέα ἦρξε μόνος τῆς χώρας. Καὶ τότε ἐπεχείρησε μακροὺς πολέμους δι ὧν ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τῶν συνόρων τοῦ φίλου ἡγεμόνος τῶν Ταυλαντίων Γλαυκίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι τῆς Αἰτωλίας, καταλαβὼν ἐπανειλημμένως καὶ πρὸς δυσμὰς τὴν Κέρκυραν, καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν δὲν διετήρησε μέν, ὑπεχρέωσεν ὅμως ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἤπειρον τὰς τὸ πάλαι ἀνηκούσας αὐτῇ χώρας τῆς Τυμφαίας καὶ τῆς Παραυαίας.

Τὰ ἠπειρωτικὰ φῦλα ἦσαν τότε ἐν ἀκμῇ τῆς δυνάμεως, ἣν οἱ Μακεδόνες εἶχον ἤδη ἀποβάλει· ὁ δὲ Πύρρος ἦτο ὁμολογουμένως ὁ τολμηρότατος, ὁ εὐτυχέστατος καὶ ὁ ἀγαθώτατος τῶν συγχρόνων πρωταγωνιστῶν. Κατήγετο μὲν ἐκ βασιλέων, ἀλλ' ὑπῆρξε δημιουργὸς τῆς ἰδίας τύχης· προσεκτήσατο ἐν ταῖς μακραῖς τῆς νεότητος δοκιμασίαις τὴν τέχνην τοῦ δελεάζειν τοὺς ἀνθρώπους, οὐχὶ τὴν κακίαν τοῦ ἐπιβουλεύεσθαι αὐτούς· ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀγαπᾶται, οὐχὶ νὰ μισῆται, καὶ ἐκτήσατο φίλους πιστούς, χρηστούς, μεγαλοφυεῖς. Ἐκ τούτων ἡ ἱστορία διῃώνισε μάλιστα τὸ ὄνομα τοῦ Θεσσαλοῦ Κινέου, τοῦ ὁποίου ἡ σύνεσις, ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ περὶ τὸν λόγον τέχνη, ἥτις, ὡς βεβαιοῦσιν, ἀνεμίμνησκε τὴν τοῦ Δημοσθένους δεινότητα, ἐτίμησαν τὸν βασιλέα τὸν ἐκλέξαντα καὶ διατηρήσαντα τοιοῦτον ὑπουργὸν τοὐλάχιστον ὅσον καὶ τὸν ἄνδρα αὐτὸν τὸν κτησάμενον τοσαῦτα προτερήματα. Μὴ ἀπορήσωμεν λοιπὸν ὅτι τὸ πλῆθος ἐλάτρευσε τὸν βασιλέα ἐκεῖνον. Οἱ Ἠπειρῶται ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν διὰ τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ κατορθώματα προσηγόρευσαν τὸν Πύρρον Ἀετόν. Ὁ δέ, «δι' ὑμᾶς, ἔλεγεν, Ἀετός εἰμι· πῶς γὰρ οὐ μέλλω τοῖς ὑμετέροις ὅπλοις, ὥσπερ ὠκυπτέροις, ἐπαιρόμενος;». Διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἤξευρε νὰ παγιδεύῃ τὸν πολὺν τῶν ἀνθρώπων ὅμιλον ὅπως καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν ἐξόχους ἄνδρας, καὶ μετεχειρίζετο πρὸς τοῦτο θαυμαστὴν τοῦ λόγου τέχνην, ἣν προσέλαβε παιδευθεὶς τὴν τοσοῦτον ἐξαίρετον εἰσέτι τότε ἑλληνικὴν παιδείαν. Ἐκόσμησε διὰ λαμπρῶν τῆς τέχνης ἔργων τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ Ἀμβρακίαν καὶ εἶχε καρδίαν εὐπρόσιτον εἰς τὴν εὐγενῆ καὶ ὑψηλὴν τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων ἔκφρασιν, διότι σῴζεται λατινικὴ μετάφρασις ἐπιγραφῆς ποιηθείσης μέν ποτε ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Τάραντι ναὸν τοῦ Διός, μαρτυρούσης δὲ τήν τε εὐαισθησίαν καὶ τὸ μέγα τῆς ψυχῆς ἐκείνης φρόνημα.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ Πύρρος· καὶ ἄν, παρεκτὸς τῶν ἀρετῶν τούτων, εἶχεν εὐστάθειάν τινα χαρακτῆρος καὶ πολιτείας, ἤθελε βεβαίως ἀναδείξει τὴν Ἤπειρον ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤθελε προσθέσει εἰς τὸ κλέος ὅπερ διὰ τῶν Μακεδόνων πρὸ ὀλίγου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκτήσατο, τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸ ἕτερον οὐδὲν ἧττον ἐπίζηλον κλέος, τῆς διὰ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τοῦ μοναρχικοῦ αὐτῶν πολιτεύματος συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς ἑστίᾳ. Ἀλλ' ὁ Πύρρος μετὰ τὴν παγίωσιν τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἀρχῆς ἐφάνη φιλοτιμούμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκ προαιρέσεως τὸν ἄστατον καὶ πλάνητα ἐκεῖνον βίον ὃν ἐκ κακῆς τύχης διήγαγεν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ νεότητι. Μηδέποτε στέργων τὰ παρόντα ἀλλά, ὡς λέγει ὁ ἀγαθὸς Πλούταρχος, ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κυλίνδων, νέας ἐπεζήτει ὁσημέραι καὶ παραβόλους τύχας, ὅμοιος κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα ἐφαίνετο οὕτως εἰπεῖν μεταβιβασθὲν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νέου ἐκείνου μαθητοῦ καὶ κηδεστοῦ. Τοῦτο δὲ τῶν παραλόγων ἐπιχειρήσεων τὸ πνεῦμα παρέσυρε τὸν Πύρρον, ἐν ἔτει 280, εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὀλεθρίαν κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐκστρατείαν.

Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ὅτι ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ πολλαὶ ὑπῆρχον καὶ ἀκμαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι (Κεφ. Ε΄ βιβλ. Β΄ τοῦ πρώτου τόμου), καὶ ἐνθυμεῖται ὡσαύτως ὅτι αἱ ἀποικίαι αὗται, ἔτι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, ἤρχισαν δεινῶς νὰ πιέζωνται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων φυλῶν, Λευκανῶν, Βρεττίων καὶ ἄλλων. Εἰς τὰ δεινὰ ταῦτα προσετέθησαν κατὰ τὰς δύο ἀκολούθους ἑκατονταετηρίδας αἱ τῶν Συρακουσίων τῆς Σικελίας ἐπιθέσεις, ὥστε αἱ ἑλληνικαὶ αὗται ἀποικίαι, περιελθοῦσαι εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἐζήτησαν ἐκ διαλειμμάτων τὴν συνδρομὴν τῶν κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα ὁμογενῶν. Οὕτως ἐν ἔτει 345, ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ταραντίνων, ἐλθὼν εἰς Ἰταλίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος, ὁ τοῦ περιφήμου Ἀγησιλάου υἱός, διεπολέμησεν ἐπὶ ἑπταετίαν πρὸς τοὺς Λευκανούς, μέχρι οὗ ἔπεσεν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ. Τότε οἱ Ταραντῖνοι ἐτράπησαν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἠπειρωτῶν Ἀλέξανδρον, τὸν ἀδελφὸν τῆς Ὀλυμπιάδος, ὅστις μετὰ πολλὰς ἐκστρατείας ἔπεσεν ἐπίσης ἐν τῷ πρὸς τοὺς Λευκανοὺς ἀγῶνι, μετὰ 20 δὲ περίπου ἔτη ἐπεραιώθη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὡσαύτως κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων, τοὺς ὁποίους πάλιν ἐπίεσαν οἱ Λευκανοί, τρίτος ἐπίκουρος, Κλεώνυμος ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους υἱός, ὅστις ἐβίασε τῳόντι τοὺς Λευκανοὺς νὰ εἰρηνεύσωσιν. Ἀλλ' ἀμέσως ἔπειτα συμμαχήσας μετὰ τῶν βαρβάρων τούτων καὶ καταπιέσας τὰς ἑλληνίδας πόλεις τὰς ὁποίας εἶχεν ἔλθει νὰ προστατεύσῃ προεκάλεσε τὴν πρώτην τῶν Ρωμαίων ἐπέμβασιν εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας. Οἱ Ρωμαῖοι, ἔθνος ἀνῆκον, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες, εἰς τὸν ἑλληνολατινικὸν κλάδον τῆς ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, ἤρχισαν νὰ διαμορφῶνται ἀπὸ τῆς ὀγδόης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ κειμένης πρωτευούσης αὐτῶν Ρώμης, καὶ εἶχον ἐν τῷ μεταξύ, θαυμασίως ὀργανωθέντες πολιτικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς, κυριαρχήσει ὅλων τῶν γειτόνων φυλῶν. Ἤδη δὲ ἐκλήθησαν καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἑλληνίδων πόλεων, ἵνα βοηθήσωσιν αὐτὰς κατὰ τοῦ Κλεωνύμου καὶ τῶν ἐπιχωρίων αὐτοῦ συμμάχων. Καὶ ἠνάγκασαν τῳόντι αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, θεωρηθέντες ἔκτοτε ὡς προστάται τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Βρεττίων· τινὲς μάλιστα τῶν πόλεων τούτων ἐδέχθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἀλλ' ὁ Τάρας, ὅστις ἦτο τότε ἡ μεγίστη καὶ λαμπροτάτη τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἂν καὶ παρεκτραπεῖσα εἰς πολλὴν ἠθῶν ἀκολασίαν, ἐπεχείρησε ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐπέμβασιν ταύτην τῶν Ρωμαίων διὰ διαφόρων πλαγίων τρόπων, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἐπήγαγον τὴν ἄμεσον μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ρῆξιν. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὅσαι ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουρὰς ἦσαν καὶ οἱ παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος κειμένοι Θούριοι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ρώμης κοινωνία εἶχε διακοπῇ διὰ ξηρᾶς ὑπὸ τῶν Λευκανῶν, οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ διατηρῶσι τὰς πρὸς τοὺς Θουρίους σχέσεις διὰ θαλάσσης, ἤτοι διὰ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος, καὶ ἔπεμψαν ἐπὶ τούτῳ αὐτόθι ναυτικὴν δύναμιν δέκα πλοίων· Κατ' ἀρχὰς οἱ Ταραντῖνοι δὲν ἠναντιώθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ρωμαϊκοῦ τούτου στολίσκου ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῶν· ἀλλ' ἔπειτα προσέβαλον τὰ πλοῖα καὶ ἐξέβαλον αὐτὰ τοῦ κόλπου, πέμψαντες δὲ στρατὸν εἰς Θουρίους ἐγένοντο, διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς αὐτόθι δημοκρατικῆς μερίδος, κύριοι τῆς πόλεως· καὶ τοὺς μὲν ρωμαίους φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφῆκαν, τοὺς δ' ἐπιφανεῖς πολίτας, τοὺς προηγουμένως καλέσαντας τὴν ρωμαϊκὴν φρουράν, ἀπήλασαν καὶ διένειμαν τὰ κτήματα αὐτῶν μεταξὺ τοῦ δήμου. Ταῦτα μαθόντες οἱ Ρωμαῖοι ἔπεμψαν εἰς Τάραντα πρέσβεις ἀπαιτήσαντες τὴν κάθοδον τῶν ἐκβληθέντων ἀριστοκρατικῶν τῆς τῶν Θουρίων πόλεως, τὴν εἰς τούτους ἀπόδοσιν τῶν δημευθέντων κτημάτων καὶ τὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους παράδοσιν τῶν ταραντίνων δημαγωγῶν, ὅσοι ἐγένοντο αἴτιοι τῆς διαλύσεως τῆς εἰρήνης. Τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἥτις συνεκροτήθη τότε ἐν Τάραντι

πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πρέσβεων τούτων δίδουσι τὸ μέτρον τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως εἰς ἣν κατήντησαν οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι· διότι, ἀντὶ νὰ συζητήσωσι σπουδαίως πρὸς τοὺς πρέσβεις, ἐνέπαιζον τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν αὐτῶν καὶ τοὺς τρόπους, ἀπεκάλουν αὐτοὺς βαρβάρους καὶ ἐξέβαλον τελευταῖον τοῦ θεάτρου ὅπου εἶχε συνέλθει ἡ ἐκκλησία. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρκέσθησαν, ἀλλ' ἀπερχομένων αὐτῶν ἄθλιός τις Ταραντῖνος, ὅστις ἵστατο κατὰ τὴν πάροδον, «ἀνασυράμενος τὴν περιβολὴν καὶ σχηματίσας ἑαυτὸν ὡς αἴσχιστον ὀφθῆναι τὴν οὐδὲ λέγεσθαι πρέπουσαν ἀκαθαρσίαν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ πρεσβευτοῦ κατεσκέδασε». Καὶ ἐπειδὴ ἀντὶ νὰ συλληφθῇ καὶ τιμωρηθῇ ὁ ἀναιδὴς οὗτος ὑβριστὴς ἐξ ἐναντίας ὑπὸ γέλωτος ἀντήχησεν ὅλον τὸ θέατρον καὶ φωναὶ ἠκούοντο ἐπιχαίρουσαι καὶ τὴν ὕβριν ἐπαινοῦσαι ὁ προϊστάμενος τῶν πρέσβεων ἀγανακτήσας «Γελᾶτε, ἀνέκραξεν, ἕως ἔξεστιν ὑμῖν, ἄνδρες Ταραντῖνοι, γελᾶτε· πολὺν γὰρ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον κλαύσετε». Ἐξαγριωθέντων δέ τινων πρὸς τὴν ἀπειλήν, «καὶ ἵνα γε μᾶλλον, προσέθηκεν, ἀγανακτήσητε καὶ τοῦθ' ὑμῖν λέγομεν· ὅτι πολλῷ τὴν ἐσθῆτα ταύτην αἵματι ἐκπλυνεῖτε».

Οὕτως ἀπελθόντων τῶν πρέσβεων ἔπεμψαν οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τοῦ Τάραντος, ἐν ἔτει 281, στρατὸν φοβερόν, οἱ δὲ Ταραντῖνοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσιν ἔξωθεν πάλιν βοήθειαν καὶ ἰδίως τὴν βοήθειαν τοῦ περιωνύμου ἤδη ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι βασιλέως τῶν Ἠπειρωτῶν. Ὁ Πύρρος ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῶν ὁμογενῶν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐλέγετο καλούμενος οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν Ταραντίνων ἀλλ' ὑφ' ὅλων τῶν Ἰταλιωτῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐγχωρίων βαρβάρων, οἵτινες ἅπαντες παρίσταντο ὡς ἕτοιμοι ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ Ρωμαίων. Ὁ συνετὸς Κινέας, ὅστις δὲν ἐπίστευε πολὺ εἰς τὰς ὑποσχέσεις ταύτας, προσεπάθησε μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος ν' ἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρήματος. Οἱ Ρωμαῖοι, παρετήρησεν αὐτῷ, οἱ Ρωμαῖοι, ὦ Πύρρε, λέγονται πολεμισταὶ ἀγαθοὶ καὶ πολλῶν ἐθνῶν μαχίμων ἄρχουσιν. Ἀλλ' ἔστω, ὅτι τῇ θείᾳ συνάρσει θέλομεν νικήσει τοὺς ἄνδρας· τί θέλομεν πράξει μετὰ τὴν νίκην; Καὶ ὁ Πύρρος· ἐρωτᾷς, εἶπεν, ὦ Κινέα, πρᾶγμα φαινόμενον. Καταβαλόντες ἅπαξ τοὺς Ρωμαίους δὲν θέλομεν συναντήσει πλέον ἐκεῖ οὔτε βάρβαρον πόλιν οὔτε ἑλληνίδα ἀξιόμαχον, ἀλλὰ θέλομεν ἔχει εὐθὺς ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν εἰς πάντα ἄλλον εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἀγνοῇ ἢ εἰς σέ. Τότε μικρὸν σιωπήσας ὁ Κινέας, Ἰταλίαν δέ, ὦ βασιλεῦ, λαβόντες τί ποιήσωμεν; ἠρώτησε. Καὶ ὁ Πύρρος, ὅστις δὲν ἔβλεπεν ἀκόμη ποῦ θέλει καταντήσει ὁ λόγος, Ἐγγύς, εἶπεν, ἐκεῖ εἶναι ἡ Σικελία, νῆσος εὐδαίμων πολυάνθρωπος καὶ τὰ μάλιστα εὐάλωτος, διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους εἶναι, καθὼς ἠξεύρεις, ὦ Κινέα, τὰ πάντα αὐτόθι στάσις καὶ ἀναρχία. Ὀρθὰ λέγεις, ἀπεκρίθη ὁ Κινέας· ἀλλὰ τοῦτο ἆρά γε θέλει εἶναι τὸ πέρας τῆς ἐκστρατείας ἡμῶν, τὸ λαβεῖν τὴν Σικελίαν; Ἐὰν δώσῃ ὁ Θεός, εἶπεν ὁ Πύρρος, καὶ νικήσωμεν καὶ κατορθώσωμεν ταῦτα πάντα, θέλομεν μεταχειρισθῆ τοὺς ἀγῶνας τούτους ὡς προοίμια πραγμάτων μεγάλων. Διότι πῶς νὰ μὴ γίνωμεν τότε κύριοι τῆς Λιβύης καὶ τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγαθοκλῆς, ἀποδρὰς κρυφίως καὶ δι' ὀλίγων πλοίων ἐκ Συρακουσῶν, μικρὸν ἔλειψε νὰ καταλάβῃ; Ὅτι δέ, ἀφοῦ καθυποτάξωμεν ταύτας τὰς χώρας, οὐδεὶς πλέον θέλει ἀντισταθῆ ἐκ τῶν πολεμίων ὅσοι νῦν αὐθαδιάζουσι πρὸς ἡμᾶς, δὲν ἠμπορεῖ τις νά το ἀρνηθῇ. Βεβαίως ὄχι, ἀπήντησεν ὁ Κινέας· διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι, ἀπὸ τοιαύτης δυνάμεως ὁρμώμενοι, καὶ τὴν Μακεδονίαν θέλομεν ἀναλάβει καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρξει ἀσφαλῶς. Ἀλλ' ὅταν καθυποτάξωμεν ὅλον τὸν κόσμον, τότε τί θὰ κάμωμεν; Τότε, εἶπεν ὁ Πύρρος ἐπιγελάσας, θέλομεν ἀναπαυθῆ, εὐφραινόμενοι, ὦ μακάριε, διὰ καθημερινῶν πότων καὶ συνομιλιῶν. Ὁ δὲ Κινέας, ἀφοῦ κατέφερεν εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα τὸν Πύρρον· ἀλλὰ τί μᾶς ἐμποδίζει, εἶπε, καὶ νῦν, ἐὰν θέλωμεν, νὰ διασκεδάζωμεν καὶ νὰ εὐφραινώ-

[illegible] ἔχοντες ἤδη [illegible] τὸ ἔργον τοῦτο εἰς ὃ δι' [illegible] πόνων μεγάλων καὶ κινδύνων μέλλομεν νὰ φθάσωμεν, πολλὰ καὶ δράσαντες ἑτέρους κακὰ καὶ παθόντες;

Ὁ Πλούταρχος, ὅστις ἀναφέρει τὴν συνδιάλεξιν ταύτην ἐν βίῳ Πύρρου, δὲν λέγει τί ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ φίλου αὐτοῦ συμπέρασμα· ἀλλ' εἶναι

Ναοὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Ναὸς ἐν Ἐγέστῃ

πρόδηλον τί ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ. Ἄνευ πόνων καὶ κινδύνων μεγάλων οὐδὲν μέγα κατορθοῦται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἡ φιλόσοφος ἐκείνη ῥαθυμία φέρει εἰς τὴν νωθρότητα καὶ τὴν ἀκολασίαν. Ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρέσβευεν αὐτήν, δὲν ἤθελε ποτὲ ἐξελληνισθῇ ἡ Ἀνατολή. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι Ἀλέξανδροι δὲν γεννῶνται καθ' ἑκάστην, ἡ δὲ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πύρρος δὲν ἦτο Ἀλέξανδρος. Ἀλλ' ἐν τῷ πολιτικῷ ὅπως καὶ ἐν τῷ κατ' ἰδίαν βίῳ ἡ τέχνη συνίσταται ὄχι νὰ ἀπρακτῇ τις φιλοσοφῶν, οὔτε πάλιν ὀνειροπολῶν νὰ πράττῃ, ἀλλὰ νὰ ἐπιζητῇ τὸ ἐφικτόν, καταμετρῶν τάς τε ἰδίας δυνάμεις καὶ τὰς κύκλῳ περιστάσεις. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ ἐφικτὸν ἦτο οὐχὶ νὰ ἐπιδιώξῃ ὁ Πύρρος νέας καὶ διαποντίους κατακτήσεις, ἀλλὰ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος, ἐξασφαλίζων αὐτὴν κατὰ παντὸς ἐξωτερικοῦ κινδύνου, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κινέας, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόγου, ὑπέδειξεν ὡς τελευταῖον σκοπὸν τῶν μελετωμένων ἀγώνων. Ὁπωσδήποτε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ὑπουργοῦ ἐκείνου δὲν ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ μεταβάλῃ γνώμην. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 280 ἐπέπλευσεν ὁ Πύρρος εἰς Ἰταλίαν μετὰ 25.000 ἀνδρῶν καὶ 20 ἐλεφάντων. Καὶ ἐνίκησε μὲν τοὺς Ῥωμαίους ἐκ παρατάξεως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐνίκησε δὲ αὐτοὺς αὖθις κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ἀλλὰ τοσαύτην ἔπαθε κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους φθορὰν ὥστε εἶπε, λέγουσι, τότε· «Ἂν ἔτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν,

ἀπολούμεθα παντελῶς». Ἐντεῦθεν εὐχαρίστως ἐδέχθη τὴν παράκλησιν τῶν Συρακουσῶν τοῦ νὰ δράμη εἰς βοήθειαν αὐτῶν κατὰ τῶν Καρχηδονίων ἐν ἔτει 278. Εἰς Σικελίαν διέτριψε τρία ἔτη, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ Ρωμαῖοι, ὠφεληθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, περιέστειλαν τὰ πολέμια ἐγχώρια τῆς Ἰταλίας ἔθνη, ἐγένοντο δὲ κύριοι καὶ πολλῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οἱ κινδυνεύοντες σύμμαχοι τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου παρεκάλεσαν ἤδη αὐτὸν νὰ ἐπανέλθη εἰς τὴν χερσόνησον ἵνα σώση αὐτούς· ἐπεθύμει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς νὰ λάβη εὔλογόν τινα ἀφορμὴν ἐκχωρήσεως ἐκ τῆς Σικελίας, ὅπου, μετά τινας εὐτυχεῖς ἐπιχειρήσεις, εἶχε περιέλθει εἰς ἣν ἀμηχανίαν πρότερον ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅθεν ἐπανέκαμψεν εἰς Τάραντα τῷ 275, ἔχων μὲν εἰσέτι στρατὸν 23.000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐκ νεοσυλλέκτων συγκείμενον, διότι τὰ ἄριστα αὐτοῦ τάγματα εἶχον καταναλωθῆ εἰς τὰς μάχας τῶν προηγουμένων πέντε ἐνιαυτῶν· ὥστε δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι κατετροπώθη ἤδη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψη τὸ ἀκόλουθον ἔτος εἰς Ἤπειρον, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ ἐξήντλησε τὸν χρόνον καὶ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὑπερόριον ἐκείνην στρατείαν· οὐδ' ἠδυνήθη πλέον ἔκτοτε, ἕνεκα τούτου, νὰ ἀναλάβη τὴν τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἡγεμονίαν.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου ἐκ τῆς Ἰταλίας οἱ Ρωμαῖοι καθυπέταξαν ἤδη ἀκωλύτως οὐ μόνον ὅλα τὰ ἐγχώρια αὐτόθι ἔθνη ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας. Μετὰ δέκα δὲ ἔτη ἤρχισεν ὁ πρῶτος μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων πόλεμος, τοῦ ὁποίου κύριον στάδιον ὑπῆρξεν ἡ Σικελία καὶ τοῦ ὁποίου καταπαύσαντος τῷ 241 ἡ νῆσος ἐκείνη καὶ ἅπασαι αἱ ἐν αὐτῇ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑπέκυψαν ὡσαύτως εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Μόνη ἡ πόλις τῶν Συρακουσῶν, μετά τινος περὶ αὐτὴν μικρᾶς χώρας, διέσωσε τότε τὴν αὐτονομίαν ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἱέρωνα Β', ὅστις, μετὰ πολλὰς ταραχὰς καὶ διχονοίας, εἶχε καταλάβει ἐν αὐτῇ τὴν ἀρχὴν ἔτι ἀπὸ τοῦ 269. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Συρακουσῶν πόλις ἐκυριεύθη τελευταῖον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τοῦ δευτέρου αὐτῶν κατὰ τῶν Καρχηδονίων πολέμου, ἐν ἔτει 212 (1).

Ἐντὸς τῆς τρίτης λοιπὸν ταύτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῶν προπατόρων ἡμῶν εἶχον ἀποβάλει τὴν αὐτονομίαν, περιληφθεῖσαι ἔκτοτε εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἐκεῖνο κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο βραδύτερον νὰ κυριαρχήση ἅπαντος τοῦ κόσμου. Μόνη ἡ ἔτι δυτικώτερον κειμένη Μασσαλία(Κεφ.Β' βιβλ.Β' τοῦ Α' τόμου) διέσωσεν ἐπί τινα χρόνον αὐτοτελῆ ὕπαρξιν καὶ ἀπέβη ἐπίσημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι διά τε τὴν σύνεσιν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ αὐτῆς πολιτεύματος, τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς εἰς τὰ πέριξ βάρβαρα ἔθνη καὶ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ πολυθρυλήτου αὐτῆς θαλασσοπόρου Πυθέου, ὅστις, ἐν ἔτεσι 330—320, διελθὼν διὰ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ἐκεῖθεν τραπεὶς πρὸς βορρᾶν, παρέπλευσε τὰ παράλια τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλατίας, τῆς Βρεταννίας, τῆς Γερμανίας, προχωρήσας ἴσως καὶ ἔτι πλέον πρὸς βορρᾶν, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς χρόνους καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον προήλαυνον πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ Μασσαλία, μεμονωμένη οὖσα εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Γαλλίας παράλια, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ κέντρον μέγα ἑλληνισμοῦ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, περὶ τὰ μέσα τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐκυριεύθη

(1) Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑπῆρχον, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ 6 ἤδη π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ νοτιοανατολικοῖς παραλίοις τῆς Ἱσπανίας, ὧν ἐπισημοτάτη ἡ περίφημος Ζάκανθα ἢ Σάγουντον, ἡ ἡρωικῶς ταφεῖσα ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου (219 π. Χ.). Πᾶσαι αὗται αἱ πόλεις περὶ τὰ τέλη τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος περιῆλθον ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων καὶ εἶτα τῶν Ρωμαίων.

καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (1). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ πρὸς δυσμὰς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίαι, εἰ καὶ ἀποβαλοῦσαι τὴν αὐτονομίαν, δὲν συναπέβαλον τὸν ἑλληνισμόν. Οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες ἐξελατίνισαν ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη ὅσων ἐκυριάρχησαν καὶ ἐπεχείρησαν τὸν ἐκλατινισμόν, πρὸς μόνον τον ἑλληνισμὸν ματαίως ἀντεπάλαισαν, καὶ αὐτοῦ

Θάνατος Ἀρχιμήδους. (Μωσαϊκὸν Πομπηίας ἀνασκαφαὶ 1925).

μόνου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσιν. Ἐπὶ πολλὰς ἔτι ἑκατονταετηρίδας, οὐ μόνον εἰς Μασσαλίαν ἀλλά, τὸ παραδοξότερον, διὰ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας γαλατικὰς πόλεις καὶ ἰδίως εἰς Λούγδουνον, ἤκμαζον σχολαὶ ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἑλληνικῆς τέχνης, αἵτινες ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ἐνάμιλλοι τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν. Κατὰ τὴν τρίτην ταύτην ἑκατονταετηρίδα εἰς ἣν εὑρισκόμεθα αἱ ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἀνέδειξαν τινὰς τῶν ἐνδοξοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ὁ μέγιστος τῶν μηχανικῶν καὶ μαθηματικῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Ἀρχιμήδης, ἦτο Συρακούσιος, ἐθανατώθη δὲ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πατρίδος αὐτοῦ τῷ 212, ἀφοῦ ἐπὶ τριετίαν ὅλην ὑπερήσπισεν αὐτὴν διὰ τῶν ἐπινοηθεισῶν παρ' αὐτοῦ πολυειδῶν μηχανῶν.

(1) Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου (V. Agricolae) κατὰ τὸν πρῶτον ἔτι μ. Χ. αἰῶνα ἡ Μασσαλία ἦν κέντρον ἑλληνικοῦ βίου καὶ ἑλληνικῆς παιδεύσεως, ἔνθα ἐπαιδεύθη καθὰ ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐρρήθη καὶ ὁ Ἀγρικόλας ὁ γενόμενος εἶτα πενθερὸς τοῦ Τακίτου.

Ὁ χαριέστερος τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, ὁ Θεόκριτος, ἦτο καὶ αὐτὸς Συρακούσιος καὶ ἤκμασε περὶ τὸ 270 π. Χ. Ὁ ἱστορικὸς Τίμαιος ἦτο Ταυρομενίτης. Σικελιώτης, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀργυρίου τῆς Σικελίας, ἦτο ὡσαύτως ὁ ἱστορικὸς ἐκεῖνος Διόδωρος, τὸν ὁποῖον τοσάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν ν' ἀναφέρωμεν καὶ ὅστις ἤκμασεν ἐν τῇ πρώτῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι. Ἐν γένει δὲ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἔρριψε τοσοῦ-

Ὁ τάφος τοῦ Ἀρχιμήδους

το βαθείας ρίζας ὥστε (Κεφ. Ε΄ βιβλ. Β΄ τοῦ πρώτου τόμου) οὔτε οἱ Ρωμαῖοι οὔτε οἱ μετὰ τοὺς Ρωμαίους ἐπελθόντες Λομβαρδοί, Ἄραβες, Νορμαννοὶ ἠδυνήθησαν ἐντελῶς νὰ ἐξαφανίσωσιν αὐτόν· καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα αὐτὰ τὰ δημόσια ἔγγραφα πολλάκις αὐτόθι ἑλληνιστὶ ἔτι συνετάσσοντο καὶ μέχρι τῆς σήμερον σῴζονται εἰς τὰς χώρας ἐκείνας οὐκ ὀλίγα ἑλληνισμοῦ ἴχνη. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων εἰς οὓς ἤδη εὑρισκόμεθα ὁ δυτικὸς ἐκεῖνος ἑλληνισμός, ἀποβαλὼν τὴν αὐτονομίαν, διετέλεσεν ἀμυνόμενος μᾶλλον ἢ ἐξαπλούμενος, καὶ μαραινόμενος μᾶλλον ἢ ἀκμάζων, ἡ δὲ δραστηριωτέρα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνέργεια μετεβιβάσθη ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολάς, ὅπου οὗτος δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας προαγόμενος καὶ παράγων καρπούς, οἵτινες πολυειδῶς ἔμελλον νὰ ἐπενεργήσωσιν εἰς τὴν τύχην τοῦ κόσμου. Εἰς τοῦτον λοιπὸν τὸν ἀνατολικὸν ἑλληνισμὸν ἐφιστῶμεν ἤδη τὴν προσοχήν, ἵνα ἐξηγήσωμεν κατὰ τίνα **τρόπον ἐξηπλώθη καὶ ἀνεπτύχθη.**

Τὸ δραστηριώτερον ὄργανον τῆς μεγάλης διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνα-

τολὴν ὑπῆρξαν αἱ πολυάριθμοι πόλεις τὰς ὁποίας ἵδρυσαν αὐτόθι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Αἱ πόλεις αὗται συνετέλεσαν διττῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν παγίωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρῶτον, διότι συνέκειντο κυρίως, κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον, ἐξ Ἑλλήνων· μετ' οὐ πολὺ ἐγένοντο βεβαίως δεκτοὶ εἰς τὰς πόλεις ταύτας καὶ ἐκ τῶν ἐπιχωρίων κατοίκων πολλοί, ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν ἰσόνομοι καὶ ἰσοδίκαιοι τῶν Ἑλλήνων, ἄλλοι δὲ ἁπλῶς πάροικοι ἢ μέτοικοι· ἀλλ' αἱ πόλεις παρέμενον οὐδὲν ἧττον ἑλληνικαί, διότι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἦτο πολλάκις πολυπληθέστερον, πάντοτε δὲ ἠθικῶς ἰσχυρότερον. Δεύτερον δὲ αἱ πόλεις αὗται οὐ μόνον ἐξ Ἑλλήνων συνέκειντο ἀλλ' ἦσαν καὶ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ὠργανωμέναι· ναὶ μὲν δὲν εἶχον τὴν αὐτοτελῆ πολιτικὴν ὕπαρξιν τῶν ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, ἀλλ' ἐν εἴδει ἀστικοῦ ὀργανισμοῦ διέσωσαν ἅπαν τὸ ἀρχαῖον πολιτικὸν σύστημα· τὸν *δῆμον*, τὴν *βουλήν*, τοὺς *ἄρχοντας*, τοὺς *στρατηγούς*· ὥστε οὐ μόνον τὸ αἷμα τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ θεσμοὶ οἱ ἑλληνικοί, εἰ καὶ μὴ ἔχοντες ὁλοσχερῆ τὴν πάλαι ἀξίαν, ἐνεκεντρίσθησαν διὰ τῶν ἀπειραρίθμων ἐκείνων κτισμάτων εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἱδρυμάτων αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου δὲν θέλομεν ἀκριβολογήσει ἐνταῦθα πλειότερον. Τὰ κυριώτατα καὶ μᾶλλον ἀναμφισβήτητα τούτων ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ. Ὁ Γερμανὸς Δρόϋσεν ὅστις, παρεκτὸς τῆς ἱστορίας τοῦ κατακτητοῦ ἔγραψε καὶ δύο τόμους πλείστου λόγου ἀξίους περὶ τῶν διαδόχων, μνημονεύει μὲν ὀνομαστὶ πολὺ πλειοτέρων ἀποικιῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθεισῶν, ἤτοι πεντήκοντα περίπου, ὥστε προσεγγίζει ὁπωσοῦν εἰς τὰς ἑβδομήκοντα πόλεις ἃς ἀποδίδει εἰς τὸν κατακτητὴν ὁ Πλούταρχος· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι περὶ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Δρόϋσεν ἀναφερομένων ὀνομάτων ὑπάρχουσιν εὔλογοι ἀμφιβολίαι ἂν ἦσαν πόλεις ἢ ἁπλῶς στρατιωτικοὶ σταθμοί. Τούτου ἕνεκα μεταβαίνομεν ἀμέσως εἰς τὰ τῶν διαδόχων ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἀναμφισβήτητα ἦσαν καὶ ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερα.

Προυσίας Α'

Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ παράλια τῆς χερσονήσου ταύτης ἦσαν πρὸ καιροῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἑλληνικά, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ αὗται αὐτῆς αἱ μεσογειότεραι χῶραι καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἐξελληνίσθησαν. Τὸ δὲ παράδοξον, ὡς προείπομεν, εἶναι ὅτι, ἐνῷ πολλαὶ ἐκ τῶν χωρῶν τούτων εἶχον ἡγεμόνας βαρβάρου καταγωγῆς, οἱ ἡγεμόνες οὗτοι, περιβληθέντες τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ἔπραξαν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ τοὐλάχιστον ὅσα καὶ οἱ γνησιώτατοι ἕλληνες ἡγεμόνες. Καὶ πρῶτον τοῦτο συνέβη ἐν Βιθυνίᾳ. Ἡ χώρα αὕτη εἶχε μὲν κατακτηθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἐγχώριος κληρονομικὸς αὐτῆς σατράπης ὀνόματι Βίας, ἀντέσχεν εἰς τὰ ὄρη· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ζιποίτης, ἀποθανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατέλαβεν αὖθις τὴν χώραν καὶ διέσωσε τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπό τε τοῦ Λυσιμάχου καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων μακεδόνων δυναστῶν. Ὁ Λυσίμαχος κατέσκαψε μὲν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας Ἄστακον ἀλλ' ὁ Ζιποίτης ἵδρυσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀστάκου νέαν πρωτεύουσαν, ἣν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Νικομήδους ὠνόμασε Νικομήδειαν καὶ ἐξ Ἑλλήνων σχεδὸν καθ'ὁλοκληρίαν κατῴκισε, πλεῖστα ὅσα ἐπιτρέψας εἰς αὐτοὺς πλεονεκτήματα. Ἐντεῦθεν ἡ αὐλὴ καὶ ἡ κυβέρνησις τῶν βασιλέων τῆς Βιθυνίας ἀπέβησαν ὅλως ἑλληνικαί. Καὶ δὲν διετήρησαν μὲν ἐπὶ πολὺ τὴν ὁλοσχερῆ αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι, διότι ἤδη ἐπὶ Προυσίου τοῦ Α', ἐγγόνου

Ο ΑΤΤΑΛΟΣ ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΕΙΣ ΠΕΡΓΑΜΟΝ
ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΘΥΣΙΑΣ Τῌ ΑΘΗΝᾼ

(Ἔργον Τορβαλδσεν)

(Β' α' 240)

τοῦ προμνημονευθέντος Νικομήδους τοῦ Α΄, ἤρχισαν νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τὴν τῶν Ρωμαίων παντοδυναμίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνετράπησαν τὰ σπέρματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅσα οὗτοι κατέθεντο. Ἡ Νικομήδεια παρέμεινε μία τῶν λαμπρῶν τῆς Ἀνατολῆς ἑλληνίδων πόλεων καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ βραδύτερον μέχρι τῆς καταστρεπτικῆς τῶν Τούρκων ἐποχῆς. Παρεκτὸς δὲ τῆς Νικμοηδείας, εὑρίσκομεν ἐνταῦθα πόλεις ἑλληνίδας τὴν Νίκαιαν, ἣν εἶχεν ἤδη ὁ Ἀντίγονος ἱδρύσει, ὀνομάσας Ἀντιγόνειαν, μετωνόμασε δὲ βραδύτερον ὁ Λυσίμαχος ἀπὸ μιᾶς τῶν συζύγων αὐτοῦ Νίκαιαν· τὴν Προυσιάδα, τὴν μέχρι σήμερον ὀνομαστὴν Προῦσαν πρὸς τῷ Ὀλύμπῳ (1)· τὴν Ἀπάμειαν· τὴν Προυσιάδα τὴν πρὸς Ὑπίῳ· τὴν Ἀντιγόνειαν πρὸς τῷ Δασκυλίῳ· ἑτέραν Ἀντιγόνειαν, ἣν ὁ γεωγράφος Στέφανος ὀνομάζει φρούριον τῆς Κυζικηνῆς· τὸ Νικομήδειον· τὸ Ζιποίτιον· τὴν Ἐπιφάνειαν. Ἐν γένει δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Βιθυνίας τοσοῦτον πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνῳκειώθησαν ὥστε βραδύτερον ἐλησμονήθη παντάπασιν ἡ βάρβαρος αὐτῶν καταγωγὴ καὶ οἱ χρονογράφοι ἔλεγον αὐτοὺς ὄντας «ἐκ τοῦ γένους τῶν Μακεδόνων».

Φαρνάκης Α΄

Ἀνάλογά τινα συνέβησαν καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας τῆς μικρᾶς Ἀσίας χώρας. Εἰς Πόντον καὶ εἰς Παφλαγονίαν ὑπῆρχον ὡσαύτως ἐγχώριοι δυνάσται. Καὶ οἱ μὲν τῆς Παφλαγονίας δὲν προέκυψαν εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τῆς 3 ἑκατονταετηρίδος, οὐδὲ ὑπῆρξαν ἐπὶ πολὺ ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ διετέλεσαν ὑποτεταγμένοι νῦν μὲν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Πόντου, νῦν δὲ εἰς τοὺς τῆς Βιθυνίας. Οἱ δὲ τοῦ Πόντου ἕλκοντες τὸ γένος ἀπὸ Κύρου ἀπέβησαν ἰσχυροὶ καὶ ἔνδοξοι, ἀθρόαν μεταφυτεύσαντες τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ δίαιταν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν. Νέα ἑλληνικὰ κτίσματα δὲν φαίνονται ἐνταῦθα πολλά· καὶ ὅσα γνωρίζομεν εἶναι τὰ ἑξῆς. Ἄμαστρις, ὑπὸ Ἀμάστριος τῆς τοῦ Λυσιμάχου γυναικὸς περὶ τὸ ἔτος 300 π.Χ. ἢ βραδύτερον κτισθεῖσα, κληθεῖσα δὲ «δεξιὸς ὀφθαλμὸς τοῦ κόσμου», εἰς ἣν προσήρχοντο οἱ πέραν τοῦ Πόντου Σκύθαι καὶ οἱ πρὸς μεσημβρίαν λαοὶ «ὥσπερ εἰς κοινόν τι συντρέχοντες ἐμπόριον». Προσέτι Φαρνακία πλησίον τοῦ Κερασοῦντος. Εὐπατορία πλησίον τῆς Ἀμισοῦ (2), ἑτέρα Εὐπατορία ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Λύκου καὶ Ἴριδος, Πολεμώνιον καὶ Λαοδίκεια. Μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι εἰς τὰ παράλια ταῦτα ἰδίως ὑπῆρχον πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἀρχαιότεραι ἑλληνικαὶ πόλεις ἡ Ἡράκλεια, ἡ Σινώπη, ἡ Ἀμισός, ἡ Τραπεζοῦς, ὁ Κερασοῦς καὶ ἄλλαι. Αἱ πόλεις αὗται διετέλεσαν ἐφ' ἱκανὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεξάρτητοι· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωνται ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Πόντου καὶ νὰ ἐπενεργῶσι δραστηρίως εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς χώρας, μάλιστα δὲ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς αὐλῆς. Πρῶτος ὁ Μιθριδάτης Γ΄ κατέκτησε τὴν Ἄμαστριν, ἥτις ἦτο μὲν νέον κτίσμα, ἀλλά, ὡς εἴδομεν, δὲν ἱδρύθη ὑπὸ τῶν τοῦ Πόντου βασιλέων. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι κατέστησαν ἔκτοτε τὴν Ἄμαστριν πολλάκις καθέδραν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Περὶ τὰ ἑκατὸν δ' ἔτη βραδύτερον, ἤτοι μεταξὺ τοῦ

---

(1) Προυσιὰς ἐκαλεῖτο οὐχὶ ἡ Νίκαια, ἡ κληθεῖσα οὕτω πρὸς τιμὴν μιᾶς τῶν γυναικῶν τοῦ Λυσιμάχου, ἀλλ' ἡ Κίερος, ἣν κυριεύσας ὁ Προυσίας ἐκάλεσε Προυσιάδα, αὐτὸς δὲ ἔκτισε καὶ τὴν ἄλλην πόλιν Προῦσαν διάφορον τῆς Προυσιάδος.

(2) Ἡ Εὐπατορία ἦτο πρόσκτισμα τῆς Ἀμισοῦ, οὐχὶ πόλις ἰδιαιτέρα. Ἔλαβε δὲ καὶ τὸ ὄνομα καὶ αὐτὴ ὡς καὶ ἡ ἑτέρα (Εὐπατορία), ἡ ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Λύκου καὶ τῆς Ἴριδος ἀπὸ τοῦ Μιθριδάτου στ΄ τοῦ Εὐπάτορος.

190 καὶ 180 ἔτους π. Χ., κατέλαβεν ὁ Φαρνάκης Α', ὁ τοῦ βασιλέως Μιθριδάτου Δ' υἱός, τὴν Σινώπην, ἥτις ἦτο ἡ ἀκμαιοιάτη ὅλων τῶν κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἑλληνίδων πόλεων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ ποντικὸν κράτος δὲν ἔπαυσε προαγόμενον, πρωτεύουσαν ἔχον τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐκείνην ἑλληνίδα πόλιν, ἥτις τότε εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε ἤκμασε, θαλασσοκρατοῦσα ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ διὰ λαμπρῶν τῆς τέχνης ἔργων κοσμηθεῖσα ὑπὸ τῶν νέων αὐτῆς δυναστῶν. Εἰς τὸν ὕπατον δὲ βαθμὸν τῆς δυνάμεως ἔφθασε τὸ βασίλειον τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Φαρνάκου, Μιθριδάτου στ' (1) τοῦ μεγάλου, ὅστις, ἐν ἀρχῇ τῆς τελευταίας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ αὐτῶν τῶν παντοδυνάμων Ρωμαίων ἀνεδείχθη φοβερὸς πολέμιος.

Εἰς Καππαδοκίαν ὁ ἑλληνισμὸς διεδόθη βραδύτερον ἢ ἀλλαχοῦ, διότι ἀρχαιότερον μὲν κτίσμα οὐδὲν ὑπῆρχεν αὐτόθι, τὰ δὲ νεώτερα δὲν ἤρχισαν ἱδρυόμενα εἰμὴ περὶ τὰ μέσα τῆς δευτέρας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἀπὸ τοῦ ἐγχωρίου βασιλέως τῆς Καππαδοκίας Ἀριαράθου Ε' (2), περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει ὅτι μετέσχε παιδείας ἑλληνικῆς «ἐξ οὗ καὶ ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι πάλαι ἀγνοουμένη Καππαδοκία τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν». Ἔκτοτε δὲ τέσσαρες ἀναφέρονται ἐνταῦθα ὀνομασταὶ ἑλληνικαὶ πόλεις· Ἀριαράθεια, Εὐσέβεια ἡ πρὸς τῷ Ταύρῳ, «πόλις ἑλλὰς ἐν τῷ Καππαδόκων ἔθνει» κατὰ Φιλόστρατον (3)· Εὐσέβεια ἡ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ ἡ καὶ Μάζακα (4) καλουμένη, περὶ ἧς ὁ Στράβων βεβαιοῖ ὅτι «χρῶνται οἱ Μαζακηνοὶ τοῖς Χαρώνδα νόμοις, αἱρούμενοι καὶ Νομῳδόν, ὅς ἐστιν αὐτοῖς ἐξηγητὴς τῶν νόμων»· τελευταῖον Ἀρχελαΐς. Ἀλλὰ ὑπῆρχον βεβαίως καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ἑλληνίδες πόλεις, διότι κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα ὁ βασιλεὺς Τιγράνης ἔκτισεν ἐκεῖ πόλιν ἣν ὠνόμασεν Τιγρανόκερτα «ἐκ δώδεκα ὑπ' αὐτοῦ ἐρημωθεισῶν ἑλληνίδων πόλεων συναγαγών» (5).

Ἡ Φρυγία διετέλεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Σελευκίδας· καθὸ κειμένη δ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας διασχίζεται ὑπὸ μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν, καὶ παρὰ τὰς ὁδοὺς ταύτας εὑρίσκομεν τὰ πλεῖστα νέα κτίσματα. Ἐκ τούτων ἀναφέρονται ὀνομαστὶ 29, ἀλλὰ τὰ ἀκόλουθα 14 φαίνονται τὰ μᾶλλον ἀναμφισβήτητα. Λαοδίκεια· Φιλομήλιον (6)· Πολύβοτος· Σύνναδα, τῆς ὁποίας σῴζονται νομίσματα φέροντα Συνναδέων Ἰώνων, Συνναδέων δωριέων, Ζεὺς πάνδημος Συνναδέων· Δοκιμία· Λυσιάς· Πέλται, αἵτινες ἀνεφέρονται μὲν ἤδη ἐν τῇ Ἀναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος ἀλλ' ἐδέχθησαν πολλοὺς

---

(1) Οὕτως ἰσχυρίζετο ὁ Μιθριδάτης στ' ὁ Εὐπάτωρ ἢ καὶ μ έ γ α ς ἐπικαλούμενος. Ὡς ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας ἀναφέρεται σατράπης τις Μιθριδάτης (ὁ Μιθριδάτης Α') πρὸ τῆς στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἄρχων τῆς χώρας. Υἱὸς δὲ ἢ ἔγγονος τούτου ὁμώνυμος Μιθριδάτης Β' διαρχοῦντος ἔτι τοῦ ἐμφιλίου πολέμου τῶν Μακεδόνων, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀριαράθης Γ' κατελάμβανε τὴν Καππαδοκίαν (Ἰδ. ἀνωτέρω σημ.), ἔθετε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἅλυος μεταξὺ Σινώπης καὶ Ἀμισοῦ τὰς βάσεις τοῦ ποντικοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται οὗτος καὶ Κ τ ί σ τ η ς

(2) Ἀ ρ ι α ρ ά θ ο υ τοῦ στ' υἱοῦ τοῦ Ε'

(3) Τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι Τ ύ α ν α.

(4) Ἡ ἔπειτα Καισάρεια Καππαδοκίας.

(5) Ὁ Τιγράνης ἔκτισε τὰ Τιγρανόκερτα ἢ Τιγρανούπολιν ἐν τοῖς ὁρίοις Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας, τὴν πόλιν τὴν κληθεῖσαν ὕστερον Μαρτυρούπολιν, νῦν Μ α ρ δ ί ν· ἔκτισε δὲ αὐτὴν διὰ τῶν ἀπὸ Μαζάκων καὶ τῆς λοιπῆς Καππαδοκίας ἀνασπάστων γενομένων Ἑλλήνων, οὓς ὕστερον ὁ Λεύκολλος, καταλαβὼν τὰ Τιγρανόκερτα, ἔπεμψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν.

(6) Ὁ παρὰ Πολυβίῳ (ΛΑ. 35. 2), ὅστις πρῶτος μνημονεύει τῆς πόλεως ταύτης, τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Φ ι λ ό μ η λ ο ν.

Μακεδόνας ἐποίκους· Εὐμένεια· Διονυσόπολις· Λαοδίκεια ἡ πρὸς Λύκῳ, μία τῶν ἀξιολογωτάτων καὶ πλουσιωτάτων πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας· Θεμισώνιον· Ἀπάμεια (1) ἢ Κιβωτός(2), περὶ ἧς ὁ Στράβων λέγει «ἐμπορεῖον μέγα τῆς ἰδίως λεγομένης Ἀσίας, δευτερεῦον μετὰ τὴν Ἔφεσον», Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Πισιδίᾳ καὶ Σελεύκεια ἡ ἐπιλεγομένη Σιδηρᾶ.

Καὶ αὐτὴ ἡ Γαλατία, δηλαδὴ ἡ χώρα ἣν οἱ Γαλάται κατέλαβον μεταξὺ Καππαδοκίας, Παφλαγονίας, Βιθυνίας καὶ Φρυγίας, δὲν διέφυγε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ μὲν ὄχλος αὐτῶν διέσωσε τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μέχρι τῆς 5 μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος (3), τὸ δὲ πολίτευμα ὠργανώθη κατὰ τὰ πάτρια τοῦ λαοῦ ἐκείνου ἔθιμα, διαιρεθέντος τοῦ πλήθους εἰς δώδεκα τετραρχίας, ὧν ἑκάστης προΐστατο ἡγεμὼν καλούμενος τετράρχης. Ἀλλ' ἔτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δευτέρας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος οἵ τε ἡγεμόνες ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν Γαλατῶν, λόγῳ καταγωγῆς καὶ πλούτου, ἠσπάσθησαν τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, παιδείαν καὶ γλῶσσαν· Ἐκ δὲ τῶν πόλεων τῆς χώρας ἡ μὲν Ἄγκυρα ἡ ὑπὸ τοῦ παναρχαίου βασιλέως τῆς Φρυγίας Μίδου κτισθεῖσα ἀπέβαλεν ἐπὶ τῶν Γαλατῶν τὴν ἀρχαίαν ἀξίαν, μὴ ἀνακτήσασα αὐτὴν εἰμὴ ἐπὶ Ρωμαίων, ὅτε ἀπέβη λαμπροτάτη, μάλιστα ἐπὶ Αὐγούστου, ὅστις ἔκτισεν ἐν αὐτῇ ναὸν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ὁποίου ἐνέγραψεν ἐν ἐπιγραφῇ μεγάλῃ τὴν ἱστορίαν τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἐπιγραφῇ ἥτις ἀνευρέθη μὲν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1554, ἀλλὰ δὲν ἀντεγράφη ὁλόκληρος εἰμὴ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἑτέρα ὅμως πόλις, ἡ Πεσσινοῦς, ἥτις εἶχεν ἱερὸν τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν, μεγάλου σεβασμοῦ τυγχάνον, ἐξηκολούθησεν ἀκμάζουσα καὶ ἐπὶ τῶν Γαλατῶν, ὁ δὲ Στράβων ὀνομάζει ἔτι αὐτὴν «ἐμπορεῖον τῶν ταύτῃ μέγιστον».

Νόμισμα Λαοδικείας.

Προσωποποίησις τοῦ Δήμου καὶ ἐπιγραφὴ «ΔΗΜΟΣ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ»

Νόμισμα Συννάδων

Ζεὺς πάνδημος καὶ ἐπιγραφὴ «ΔΙΑ ΠΑΝΔΗΜΟΝ ΣΥΝΝΑΔΕΙΣ»

Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς τὰς δυτικωτέρας χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου προέκυψε κράτος καθαρῶς ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον λόγῳ παιδείας καὶ τέχνης ἀπέβη πολὺ μὲν σημαντικώτερον τῶν ἐξελληνισθεισῶν βαρβάρων τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας δυναστειῶν, ἐνάμιλλον δὲ σχεδὸν τῶν βασιλείων ἅπερ ἵδρυσαν οἱ Σελευκίδαι καὶ οἱ Λαγίδαι. Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ νέον ἐκεῖνο κράτος Περγαμηνόν, ἀπὸ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ Περγάμου· καὶ ἱδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ γνωστὸς ἤδη εἰς ἡμᾶς θησαυροφύλαξ τοῦ Λυσιμάχου Φιλέταιρος ἐκ τοῦ ἐν τῷ Πόντῳ Τιείου, περὶ οὗ ὁ Στράβων λέγει ὅτι εἶναι πολίχνιον οὐδὲν ἔχον μνήμης ἄξιον, πλὴν ὅτι Φιλέταιρος ἐντεῦθεν ἦν ὁ ἀρχηγέτης τοῦ τῶν ἀτταλικῶν βασιλέων γένους. Ὁ Φιλέταιρος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀγαθοκλέους

(1) Ἐκτίσθη ἢ ἀνεκτίσθη ὑπὸ Ἀντιόχου Α' τοῦ Σωτῆρος πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἀπάμης θυγατρὸς τοῦ πέρσου μεγιστᾶνος Ἀρταβάζου. Τὸ ὄνομα (Ἀπάμα) εἶναι περσικόν. Κιβωτὸς φαίνεται ὅτι εἶναι μετάφρασις ἑλληνικὴ τοῦ φρυγικοῦ ὀνόματος Κελαιναὶ σημαίνοντος κιβωτὸν ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς πόλεως. Τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα (κιβωτὸς) ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ κατακλυσμοῦ ἐν Φρυγίᾳ καὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μυθικοῦ φρυγὸς βασιλέως Ναννάκου μύθους, προελθόντας, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὰ μέρη ταῦτα γενομένων ἰουδαϊκῶν ἐποικήσεων.

(2) Ἀπάμεια ἢ Κιβωτὸς ἐν τῇ θέσει τῶν ἀρχαίων Κελαινῶν.

(3) Ἀλλ' οἱ Γαλάται, πρὸς οὓς καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, ἐλάλουν καὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐλέγοντο Γαλλόγραικοι.

ἀπέστη πρὸς Σέλευκον Α΄ καὶ ἔπειτα ὠφεληθεὶς ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν ὅσαι ἐπῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγέτου ἐκείνου τῶν Σελευκιδῶν οὐ μόνον ἀνεξάρτητος ἀπέβη ἀλλὰ καὶ πολλὰς παραλίους πόλεις κατέλαβε. Τὰς κτήσεις ταύτας ἐπεξέτεινεν ἔτι μᾶλλον ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Εὐμένης Α΄. Ὁ δὲ τοῦ Εὐμένους ἐξάδελφος και διάδοχος

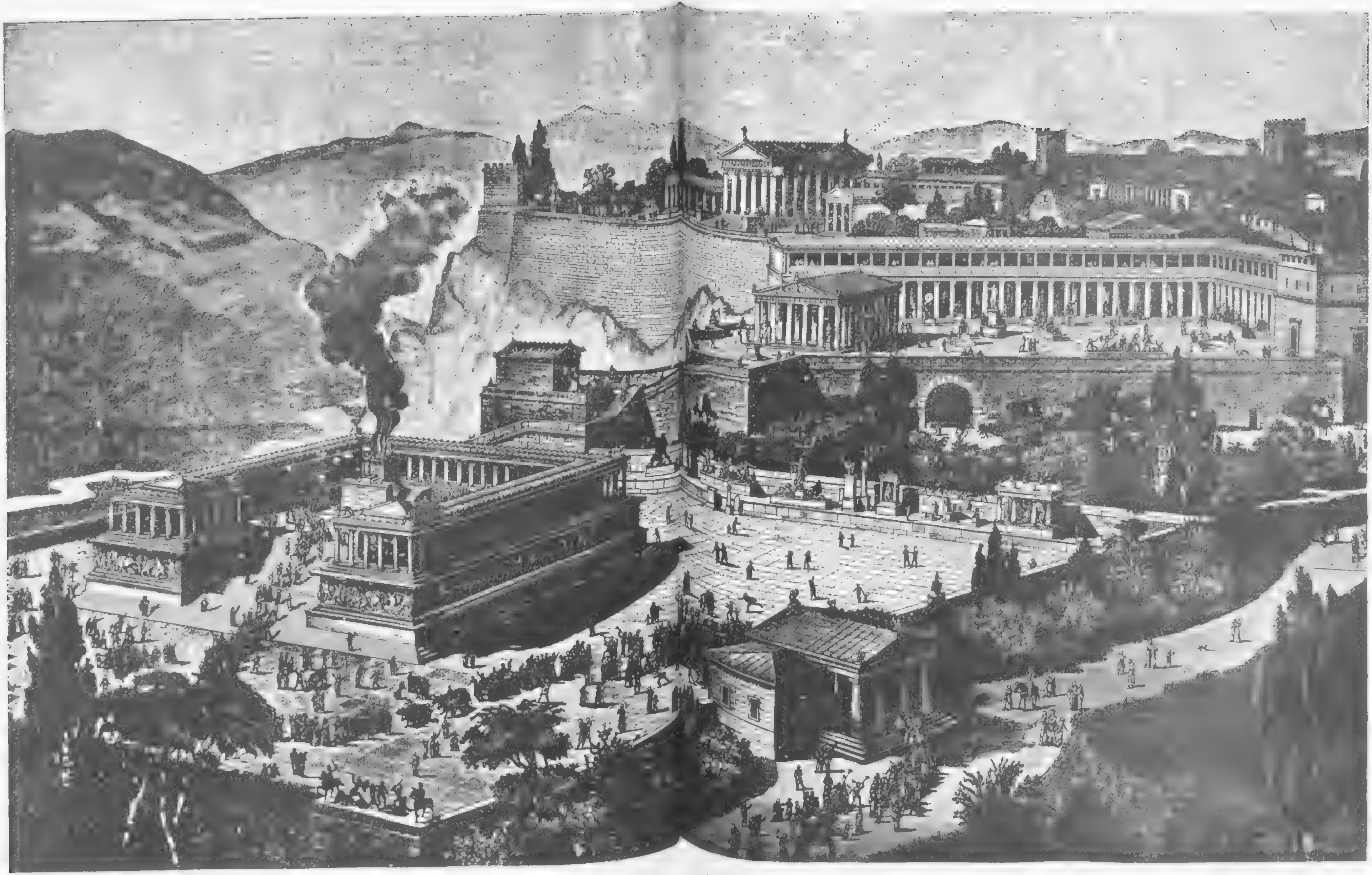

Γαλάτης πληγωμένος

ἐκ τῶν ἀγαλμάτων δι' ὧν ὁ Ἄτταλος ἠθέλησε ν' ἀπαθανατίσῃ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν. (Μουσεῖον Καπιτωλίου Ρώμης).

Ἄτταλος ἀνηγορεύθη βασιλεύς, νικήσας τοὺς Γαλάτας εἰς μάχην μεγάλην καὶ καταστήσας τὸ βασίλειον αὐτοῦ ἰσχυρότατον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὁ Ἄτταλος οὗτος και οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Εὐμένης Β΄, Ἄτταλος Β΄ καὶ Ἄτταλος Γ΄ ἐπροστατεύθησαν πολυειδῶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες τότε ἀνεμίχθησαν εἰς τα ἀσιανὰ πράγματα· ἀλλὰ συγχρόνως οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι παντελῶς ἐξηυτελίσθησαν ὑπὸ τῶν ξένων τούτων δεσποτῶν. Καθὼς ὅμως συνέβη ἐν γένει εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ πολιτικῶς ὑπερισχύσαντες ἐπὶ τέλους ἐνταῦθα Ρωμαῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διακωλύσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ὃν εἰσήγαγον και διέδωκαν εἰς Λυδίαν οἱ τοῦ Φιλεταίρου κληρονόμοι. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι προήγαγον τὴν ἐπιστήμην και τὴν τέχνην ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἡ χώρα αὐτῶν ἐλογίζετο νέα Ἑλλάς. Ὁ Εὐμένης Β΄ ἐσύστησε τὴν περίφημον τῆς Περγάμου βιβλιοθήκην, ἥτις ἐπὶ τέλους κατήντησε νὰ περιλαμβάνῃ, ὡς βεβαιοῦσι, 200.000 βιβλίων. Ὅτε ἡ ζηλοτυπία τῶν Πτολεμαίων ἀπηγόρευσε την ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγὴν τοῦ παπύρου, ἤτοι τῆς θάμνου (1) ἐκείνης ἐξ ἧς κατεσκευάζετο το ἐν χρήσει τότε πρὸς γραφὴν ὑλικόν, οἱ Περγαμηνοὶ ἀνεπλήρωσαν τὸ ὑλικὸν τοῦτο δια τῆς παρ' αὐτῶν ἐπινοηθείσης περγαμηνῆς διφθέρας, ἧς

(1) **Οὐχὶ τοῦ θάμνου (τοῦ καλουμένου παπύρου)** ἀλλὰ τοῦ φλοιοῦ τοῦ θάμνου **τοῦ καλουμένου βύβλου**, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐκλήθη πάπυρος, δοθέντος τοῦ ὀνόματος καὶ εἰς τὸν **φλοιὸν** καὶ εἰς την ἐκ τούτου κατασκευαζομένην γραφικὴν ὕλην.

ΠΕΔΙΑΣ ΤΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥΝΤΟΣ — Ο ΜΕΓΑΣ ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ — ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ — ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ — Η ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

(Ἀναπαράστασις Φρ. Θιερσίου)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ» Α. Ε.

ἡ παρασκευὴ ἀπετέλεσεν ἔκτοτε νέον ἀξιόλογον κλάδον τῆς περγαμηνῆς βιομηχανίας (1). Διότι ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ ἡ ὠφέλιμος τέχνη συμπροώδευσε μετὰ τῆς τέχνης τῆς καλῆς, ἡ δὲ πρακτικὴ ἐπιστήμη, ἡ μηχανική, ἡ ναυτική, ἡ ἐμπορία, συνημιλλῶντο πρὸς τὴν θεωρητικήν, τὰ μαθηματικά, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φιλολογίαν. Τὰ ἀτταλικὰ ὑφάσματα καὶ ἄλλα τῆς περγαμηνῆς βιομηχανίας προϊόντα ἀπέβησαν τὸ πάλαι ὀνομαστὰ οὐδὲν ἧττον ἢ ἡ αὐτόθι ἀκμάσασα στωικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ τέχνη ἐκείνη ἥτις κατεσκεύασε τὸ πολυθρύλητον ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῷ κατὰ Πέργαμον ἱερῷ τοῦ θεοῦ τούτου, καὶ ἄλλα ἔργα δι' ὧν περγαμηνοὶ τεχνῖται ἐκλέϊσαν τὰ κατὰ Γαλατῶν κατορθώματα τῶν βασιλέων αὐτῶν. Ἰδίως δὲ ἐρρίζωσε καὶ ἀνεπτύχθη ὁ ἑλληνισμὸς ἐν ταῖς χώραις ταύταις διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων, ὧν ἔχομεν ν' ἀναφέρωμεν 12 τὰ γνωστότερα· Λυσιμάχειαν, Ἀττάλειαν, Ἑλληνόπολιν, ἑτέραν Ἀττάλειαν, ἥτις πρότερον, ἐλέγετο

Γαλάτης φονεύσας τὴν σύζυγόν του καὶ αὐτοκτονῶν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν (Μουσεῖον Θερμῶν. Ρώμη.)

(1) Ἡ διφθέρα ὡς γραφικὴ ὕλη δὲν ἐπενοήθη ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν, ἀλλ' ἦν ἐν χρήσει ἤδη καὶ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἀφοῦ ὁ τότε ἀκμάζων φιλόσοφος Φερεκύδης ὁ ἀπὸ Σύρου ἔγραφεν ἐπὶ διφθέρας. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς διφθέρας δὲν προώδευσε, διότι ἡ ἐπεξεργασία ἦν ἀτελὴς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τοῦ παπύρου. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις ἦν ἐν χρήσει ἡ διφθέρα, ἧς καὶ το ὄνομα μετέπεσεν ἐν τῇ περσικῇ εἰς τὴν γνωστὴν βιβλίον σημαίνουσαν λέξιν δεφτέρ. Λέγεται δὲ περὶ τοῦ Κτησίου τοῦ Κνιδίου τοῦ γράψαντος περσικὰ χρονικὰ

'Αγρόειρα, Φιλαδέλφειαν, ἣν καίτοι πολλὰ παθοῦσαν ἐκ σεισμῶν «μικρὰς 'Αθήνας» ἐκάλεσαν βραδύτερον διὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ ἱερά· 'Απολλωνίδα, Σμύρνην, πόλιν ἥτις ἦτο μὲν παναρχαία (Κεφ. Ε΄ βιβλ. Β΄ τοῦ πρώτου τόμου). ἀλλ' ἀπὸ τῆς 7 π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Λυδῶν διετέλεσε περὶ τὰ 400 ἔτη οἰκουμένη κωμηδόν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀνήγειρεν αὐτὴν 'Αντίγονος καὶ κατόπιν τούτου Λυσίμαχος. Ὁ Στράβων λέγει τὴν Σμύρνην πόλιν καλλίστην πασῶν καὶ θαυμάζει τήν τε εὐθύτητα τῆς ρυμοτομίας αὐτῆς, καὶ τὰς λιθοστρώτους ὁδούς, καὶ τὰς μεγάλας στοάς, καὶ τὴν βιβλιοθήκην, καὶ τὸ λεγόμενον ὁμήρειον, ὅπερ ἦτο στοὰ τετράγωνος ἔχουσα ναὸν Ὁμήρου καὶ ξόανον. Πλὴν τούτων ἔχομεν ἐνταῦθα 'Αρσινόην, ἤτοι τὴν ἀρχαίαν Ἔφεσον, μετονομασθεῖσαν οὕτως ἀπὸ τῆς Λυσιμάχου γυναικός, πόλιν πλουσίαν, ἥτις δὲν ἔπαυσε καὶ ἄλλως εὐδοκιμοῦσα. διότι μία μὲν ἦτο τῶν τριῶν πόλεων (Ἔφεσος, Κολοφῶν, Κῶς), ἐν αἷς ἐλέγετο ὅτι ἐγεννήθη ὁ ἐπὶ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν πρώτων διαδόχων περιώνυμος ζωγράφος 'Απελλῆς· ἤκμαζε δ' ἐν αὐτῇ ἔτι περὶ τὸ 100 π. Χ. ἡ σχολὴ ἐκείνη ἀφ' ἧς κατάγεται ὁ ἐν τῷ ἐθνικῷ μουσείῳ τοῦ ἐν Παρισίοις Λούβρου εὑρισκόμενος τανῦν περίφημος Βοργήσιος ἀθλητης (1)· Θυάτειρα(2), κατοικίαν Μακεδόνων, κατὰ Στράβωνα· Νάκρασσαν (3) κατά τινα ἐπιγραφὴν λέγουσαν «ἡ Μακεδόνων

'Ερείπια τοῦ μεγάλου ναοῦ ἐν 'Ηλιουπόλει (Βααλβὲκ) τῆς Συρίας.

περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4 π. Χ. αἰῶνος, ὅτι ἠρύετο τὰς εἰδήσεις ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν. 'Αλλ' ἡ χρῆσις τῆς διφθέρας ἐπεκράτησε τῆς τοῦ παπύρου ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον οὐχὶ ἐπενοήθη, ἀλλ' ἐβελτιώθη καὶ ἐτελειοποιηθη ἐν Περγάμῳ ἡ διφθέρα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἀρξαμένην ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ 12 μ.Χ. αἰῶνος κατασκευὴν τοῦ νῦν χάρτου ἔμεινεν ἐν κοινῇ χρήσει ὁ περγαμηνὸς χάρτης μέχρι τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας. 'Αλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐφευρεσιν ταύτην τοῦ 15ου αἰῶνος ἡ χρῆσις τοῦ περγαμηνοῦ ἐπεκράτησε καὶ ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερον ἐν τῇ συντάξει ἐπισήμων ἐγγάφων, οἷον συνθηκῶν μεταξὺ κυβερνήσεων, διπλωμάτων εὐγενείας καὶ ἐπιστήμης (ἅτινα ἐντεῦθεν λέγονται καὶ περγαμηναὶ γερμανιστὶ Pergamente. γαλλιστὶ parchemins (κατὰ παραφθ. ἐκ τοῦ περγαμηνή, Pergamenus, Parchement). 'Αλλὰ πρὸς τῷ περγαμηνὸς ἐπεκράτησε κατὰ μικρὸν καὶ ἕτερον ὄνομα περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τὸ ἐκ τοῦ λατινικοῦ = membrana · ὑμήν, δέρμα, διφθέρα προελθὸν μεμβρᾶνα ἁπαντῶν ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ ἤδη ἐν τοῖς χρόνοις τῶν 'Αποστόλων ('Ιδ. 'Επιστολ. Β΄ Παύλ. πρὸς Τιμόθεον. Β΄. 4, 13) «ἐρχόμενος φέρε καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας».)

(1) Ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀθλητοῦ τοῦ περιφήμου ἐφεσίου γλύπτου τοῦ ἑτέρου τῶν δύο 'Εφεσίων 'Αγασιῶν υἱῶν Δοσιθέου, ὅπερ θεωρεῖται ἀριστούργημα γλυπτικῆς καὶ πρότυπον πρὸς σπουδὴν καὶ μίμησιν τῆς πλαστικῆς ἀνατομίας. Καλεῖται «Βοργήσιος ἀθλητής» ἐνταῦθα

Νακρασσιτῶν βουλὴ καὶ ὁ δῆμος», κατὰ δὲ τὰ νομίσματα "Ακρασσον· Μυσομακεδόνας, καὶ Μακεδόνας Ὑρκανούς (4).

Αἱ λοιπαὶ τῆς μικρᾶς 'Ασίας χῶραι διετέλουν ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοὺς Λαγίδας, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας, καίτοι δὲ σῴζουσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν ἀρχαιότερον βίον ἐκαλύφθησαν ὅμως καὶ αὗται ὑπὸ οὐκ ὀλίγων ἑλληνίδων πόλεων. Εἰς Καρίαν εὑρίσκομεν 'Αντιόχειαν (5) τὴν πρὸς Μαιάνδρῳ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε γέφυραν, ἥτις εἰκονίζεται καὶ εἰς ἓν τῶν σῳζομένων νομισμάτων αὐτῆς· Εὐανθίαν ἢ "Ανθειαν, ὅπως ἐπωνομάσθησαν αἱ παναρχαῖαι Τράλλεις, αἵτινες καὶ ἄλλα ὀνόματα προσέλαβον κληθεῖσαι καὶ Σελεύκεια καὶ 'Αντιόχεια· Πλειστάρχειαν· Στρατονίκειαν.

Οὐδ' ἐν Λυκίᾳ καὶ Πισιδίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ λείπουσιν ἑλληνικὰ ἱδρύματα ἢ ὀνόματα, ἂν καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιχώριος γλῶσσα φαίνεται διατηρηθεῖσα παρὰ τῇ ἑλληνικῇ πλειότερον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην τῆς μικρᾶς 'Ασίας παραλίαν. 'Εν Λυκίᾳ εὑρίσκομεν 'Αρσινόην, Σελεύκειαν, Πτολεμαΐδα· ἐν Παμφυλίᾳ Δῖον καὶ Μενεδήμιον· αἱ δὲ πόλεις τῆς Πισιδίας Σέλγη, Σαγαλασσός, Κιβύρα καὶ "Αμβλαδα ἦσαν ὁμολογουμένως Λακεδαιμονίων ἀποικίαι.

Τελευταῖον εἰς Κιλικίαν, ὅπου ὑπῆρχον πολλὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ κτίσματα, συναντῶμεν καὶ νεώτερα οὐκ ὀλίγα. 'Αντιόχειαν τὴν ἐπὶ Κραγίῳ, 'Αρσινόην, Σελεύκειαν τὴν πρὸς τῷ Καλυκάδνῳ, ἥτις καὶ ἐπὶ Στράβωνος ἤκμαζε καὶ βραδύτερον ἐπὶ Ρωμαίων καὶ ἐπὶ χριστιανισμοῦ διετέλεσε ἐλευθέρα καὶ καλλίστη πόλις· 'Ελαιοῦσαν, 'Αντιόχειαν τὴν πρὸς τῷ Σάρῳ, 'Αντιόχειαν Κιλικίας καὶ 'Επιφάνειαν. 'Εν μόνῃ λοιπὸν τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ ἐκτίσθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων πόλεις ἑλληνικαὶ νέαι ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα, μὴ περιλαμβανομένων εἰς ταύτας πολλῶν ἄλλων, αἵτινες φέρουσι μὲν ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀλλ' εἶναι ἄδηλον ἂν ἱδρύθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἢ προηγουμένως. . .

Μεταβαίνομεν εἰς τὴν Συρίαν, ἤτοι εἰς τὴν ὁμάδα τῶν χωρῶν αἵτινες πρὸς βορρᾶν μὲν ἔχουσι τὰ ὄρη τῆς 'Αρμενίας, πρὸς ἀνατολὰς τὸν Εὐφράτην, πρὸς μεσημβρίαν τὰ ἐλεύθερα τῆς ἐρήμου ἀραβικὰ στίφη καὶ πρὸς δυσμὰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. 'Ενταῦθα ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εὗρε τὰς εὐκολίας τὰς ὁποίας εἶχεν ἐν τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ, ὅπου, διὰ τὰς

διότι μετηνέχθη εἰς Παρισίους ἐκ τοῦ ἐν Ρώμῃ ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν πριγκίπων τοῦ οἴκου τῶν Βοργησίων πλουσιωτάτου μουσείου Καλλιτεχνημάτων.

(2) Κατά τινα παράδοσιν ἥκιστα πιστευτὴν (Στεφάν.Βυζ. ἐν λέξει. Θυάτειρα) τὰ Θυάτειρα ἔλαβον δῆθεν τὸ ὄνομα τοῦτο παρὰ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος, πρότερον Πελόπεια καλούμενα, πρὸς τιμὴν τῆς Θυγατείρας δῆθεν καλουμένης θυγατρὸς αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως φαίνεται ἀρχαῖον μικρασιατικὸν φρυγικόν.

(3) Νάκρασσα ἢ Νάκρασσος καὶ "Ακρασσος καλουμένη π. Πρβλ. τὸ ὄνομα τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως 'Ακαρασσός.

(4) Ὑρκάνιον πεδίον ἢ Ὑρκανία ἐκαλεῖτο μέρος τῆς Λυδίας τὸ διαρρεόμενον ὑπὸ τοῦ Μαιάνδρου, διότι κατὰ Στράβωνα (ΙΒ' 629) οἱ Πέρσαι εἶχον πέμψει ἐποίκους αὐτόσε ἀπὸ τῆς (Ὑρκανίας νῦν Γκιλὰν) τῆς Περσίας. 'Εν τοῖς χρόνοις δὲ τῶν διαδόχων φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα καὶ Μακεδόνες καλούμενοι Μακεδόνες Ὑρκανοί. "Οτι οἱ Μακεδόνες οὗτοι μετεπέμφθησαν ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐν Ὑρκανίᾳ τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀποικισθέντων Μακεδόνων (Μακεδόνων Ὑρκανῶν) φαίνεται ἥκιστα πιθανόν. "Οτι περσικός τις συνοικισμὸς ὑπῆρχεν ἐνταῦθα πρὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Λυδίας πρὸ τῆς στρατείας ἔτι τοῦ 'Αλεξάνδρου σφόδρα ἐπιχωριαζούσης λατρείας τῶν Μάγων.

(5) 'Αντιόχεια ἡ ἐπὶ Κράγῳ ἦτο πόλις τῆς Τραχείας Κιλικίας, ἔνθα ὑψοῦτο τὸ ἡφαίστειον Κράγος, τὸ δὸν ἀφορμὴν ἴσως εἰς τὸν περὶ Χιμαίρας μῦθον.

προηγουμένας ἀποικίας, καὶ ἐμπορικὰς σχέσεις, καὶ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ μισθοφορίας, εἶχε πρὸ καιροῦ παρασκευασθῆ ὁ ἤδη συμπληρωθεὶς θρίαμβος αὐτοῦ. Εἰς τὴν Συρίαν δὲν ἤρχισαν ἱδρυόμεναι ἑλληνικαὶ πόλεις εἰμὴ ἀπὸ 'Αλεξάνδρου· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ εἰς τὰς χώρας ταύτας συνεπύκνωσαν οἱ Σελευκίδαι καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀρχηγέτης αὐτῶν Σέλευκος Α' τὸ κυριώτατον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξε τὸ ὁρμητήριον οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, τὰ νέα κτίσματα ἐπολλαπλασιάσθησαν τοσοῦτον ὥστε πολλαχοῦ, ἂν ὄχι ἁπανταχοῦ, κατίσχυσαν τοῦ ἐπιχωρίου στοιχείου. 'Ιδίως εἰς τὴν ἄνω Συρίαν, δηλαδὴ τὴν μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ταύρου μέχρι τῆς Κοίλης Συρίας χώραν, ἔχομεν ν' ἀναφέρωμεν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ἑλληνικὰς πόλεις, ὧν τὰς πλείστας ἔκτισεν ἢ ἀνῳκοδόμησε καὶ ἐκάλλυνε καὶ διὰ νέου ἑλληνικοῦ βίου ἐζωογόνησεν ὁ Σέλευκος ὁ Α'. 'Εκ τούτων δὲ πάλιν τέσσαρες ἦσαν αἱ ὀνομαστότεραι· 'Αντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ, Σελεύκεια ἡ ἐν Πιερίᾳ, Λαοδίκεια ἡ ἐπὶ θαλάττῃ καὶ 'Απάμεια ἡ πρῴην Πέλλα, αἵτινες καὶ ἐλέγοντο «ἀδελφαὶ ἀλλήλων» κατὰ Στράβωνα, «ἀδελφοὶ δῆμοι» κατὰ τὰ νομίσματα. Ἡ 'Αντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ ἐκτίσθη παρὰ τὸν 'Ορόντην ποταμὸν ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ἅμα ὡς ἐγένετο κύριος τῆς Συρίας· καὶ κατέστη πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, εἰ καὶ ἔκειτο εἰς τὸ δυτικώτερον αὐτοῦ μέρος, διότι ἔτι ἀπὸ τοῦ 293 ὁ Σέλευκος εἶχε νομίσει πρέπον νὰ διαιρέσῃ τὸ κράτος εἰς δύο καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὰς ἀνατολικωτέρας ἐπαρχίας εἰς τὸν υἱὸν 'Αντίοχον Α', νὰ διατηρήσῃ δὲ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἑαυτοῦ κυβέρνησιν τὰς δυτικωτέρας, ἑδρεύων εἰς 'Αντιόχειαν. Ἦτο δὲ ἡ 'Αντιόχεια αὕτη τετράπολις, δηλαδὴ συνίστατο ἐκ τεσσάρων μερῶν, ὧν ἕκαστον εἶχεν ἴδιον τεῖχος, ἅπαντα δὲ πάλιν διὰ κοινοῦ τείχους συνεδέοντο. Ἡ κυρία αὐτῆς ὁδός, ἧς ἑκατέρωθεν ὑπῆρχον ἐμπορικὰ καταστήματα, εἶχε μῆκος τριάκοντα σταδίων, κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, ἡ δὲ ὅλη περιοχὴ κατήντησε νὰ ἐκτείνεται εἰς δύο καὶ ἥμισυ γεωγραφικὰ μίλια. Πρῶτοι κάτοικοι λέγονται 'Αθηναῖοι, Μακεδόνες, Κρῆτες καὶ Κύπριοι, ἀλλ' οἱ 'Αθηναῖοι ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐπικρατέστεροι τῶν ἄλλων. Τοὐλάχιστον πρὸς χάριν αὐτῶν ἰδίως ἐποίησεν ὁ Σέλευκος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνδριάντα χαλκοῦν τῆς 'Αθηνᾶς μέγιστον, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ 'Αντιοχεῖς διετήρησαν χαρακτῆράς τινας τῆς εὐγενεστάτης ἐκείνης τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, τὴν περὶ τὸν λόγον εὐφυΐαν, τὸ ἀττικὸν τῆς γλώσσης ἰδίωμα, τὴν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην φιλοκαλίαν. Καίτοι δὲ πολλάκις παθοῦσα καὶ ἐν μέρει καταστραφεῖσα ὑπὸ σεισμῶν, ἐξ ὧν εἰς ἕνα ἀπέβαλον, ὡς λέγεται, τὸ ζῆν 250.000 ψυχῶν, ἡ 'Αντιόχεια διετήρησεν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τὸ μέγεθος καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. 'Ημποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξαιρέτως ἤκμασεν ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Οὐ μακρὰν δὲ τῆς 'Αντιοχείας ἔκειτο ἡ χαριεστάτη Δάφνη, τὴν ὁποίαν ὁ γερμανὸς Δρόϋσεν εὐφυῶς ἀποκαλεῖ Βερσαλλίαν τῆς Συρίας, καὶ ἥτις διὰ τὸ μέγα καὶ συνηρεφὲς αὐτῆς ἄλσος, τὸ ὑπὸ πηγαίων ὑδάτων διαρρεόμενον, τοὺς λαμπροὺς ναοὺς καὶ τὰς πολυτελεῖς πανηγύρεις, ἀπέβη ἓν τῶν θαυμαστοτάτων χωρίων τῆς 'Ανατολῆς. Ἡ Σελεύκεια ἡ ἐν Πιερίᾳ ἔκειτο παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ 'Ορόντου καὶ ἀπετέλει οὕτω τὸν λιμένα τῆς 'Αντιοχείας, ἐνάμιλλος αὐτῆς οὖσα κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ μέγεθος. Ἡ Λαοδίκεια ἡ ἐπὶ θαλάττῃ ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὴν πολύοινον αὐτῆς χώραν καὶ τὴν ἀξιόλογον ἐμπορίαν, ἡ δὲ 'Απάμεια, ἡ πρῴην Πέλλα, ἦτο ἰδίως στρατιωτικὴ πόλις, διότι ἐνταῦθα ἐτρέφοντο οἱ πεντακόσιοι ἐλέφαντες τοῦ Σελεύκου, ἐνταῦθα διέτριβε τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς καὶ ἐνταῦθα ἦτο τὸ στρατιωτικὸν λογιστήριον καὶ τὸ ἱπποτρόφιον.

'Αλλ' ἐκτὸς τῶν τεσσάρων τούτων μεγάλων πόλεων ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν πλείστας ἄλλας ἐν τῇ Ἄνω Συρίᾳ· Ἡράκλειαν Πιερίας, 'Αντιόχειαν Πιερίας, Γέφυραν, Βέροιαν,

Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ

(Μουσεῖον Λούβρου· Παρίσιοι)

ἄλλην Ἡράκλειαν, Ἱερόπολιν, Εὐρωπόν(1), Νικάτωριν, Νικόπολιν, Μελεάγρου χάρακα, Σαμόσατα (2), τὴν πατρίδα τοῦ Λουκιανοῦ, Ἀντιόχειαν ἐπὶ τῷ Ταύρῳ, Ἀντιόχειαν τὴν πρὸς Εὐφράτην, Ἐπιφάνειαν τὴν πρὸς Εὐφράτην, Ἡράκλειαν, Λευκάδα, Ὀρθωσίαν, Λάρισαν, Λυσιάδα, ἑτέραν Ἐπιφάνειαν, Σελευκόβηλον, Μέγαρα, Ἀπολλωνίαν, Χαλκίδα, Μαρώνειαν, Ὠρωπὸν καὶ τὸ Ζεῦγμα, ἀξιολογώτατον παρὰ τῷ Εὐφράτῃ χωρίον, ἐκεῖ ὅπου ὁ ποταμὸς οὗτος προκύπτει ἐκ τῶν ὀρέων. Τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τῶν γεφυρῶν τὰς ὁποίας ἵδρυσεν αὐτόθι συγχρόνως μὲ τὴν πόλιν ὁ Σέλευκος. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοις, ὅτε λόγος ἐγίνετο νὰ συνδεθῇ, διὰ τῆς Συρίας, ἡ Εὐρώπη, μετὰ τῆς Ἰνδικῆς, ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀτμοπλοΐα ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τούτῳ νὰ ὀργανωθῇ.

Ἕτερον τῆς Συρίας τμῆμα ἦτο ἡ καλουμένη Κοίλη Συρία, ἥτις διετέλεσε διαρκῶς τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Σελευκιδῶν καὶ Λαγιδῶν. Ὅθεν εὑρίσκομεν ἐνταῦθα ἑκατέρωθεν ἱδρύματα· Λαοδίκειαν τὴν πρὸς Λιβάνῳ, Ἀπολλωνίαν, Δαμασκόν, ἣν ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος λέγει ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Πτολεμαίων ἀνοικοδομηθεῖσαν καὶ τῆς ὁποίας αἱ ἴδιαι παραδόσεις μαρτυροῦσι τὸν ἐξελληνισμόν· Λευκάδα, Δῖον, Πέλλαν, Γέρασα, Ἵππον, Γάδαρα, Ἀντιόχειαν, ἑτέραν Ἀντιόχειαν, Αἶνον, Φιλαδέλφειαν, Φιλωτέραν, Ἄζωτον, Ἀπολλωνίαν, Ἀνθηδόνα, Στράτωνος Πύργον, Βερενίκην καὶ τελευταῖον Πτολεμαΐδα, τὸ ἀξιολογώτατον τῆς παραλίας ἐκείνης φρούριον κτισθέν, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ δευτέρου Λαγίδου. Ἀναφέρονται μὲν ἐνταῦθα καὶ ἄλλαι τινὲς πόλεις ἑλληνικαί, ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτῶν δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητα· ὅθεν παραλείποντες αὐτὰς ἐρχόμεθα εἰς τὰς περὶ Εὐφράτην καὶ Τίγριν χώρας.

Τῆς Μεσοποταμίας ὁ ἐξελληνισμὸς ἐπὶ τοσοῦτον προήχθη, ὥστε τὰ βορειότερα αὐτῆς μέρη ἔφερον τὰ ἀρχαῖα μακεδονικὰ ὀνόματα τῆς Μυγδονίας καὶ τῆς Ἀνθεμουσίας (3). Ἕνδεκα δὲ μνημονεύονται ἐνταῦθα ὀνομασταὶ πόλεις· Ἀπάμεια, Σελεύκεια, Ἀνθεμουσιάς, Βάτναι, Ἄλλαγμα, Ἴχναι, Δοῦρα, Ἀμφίπολις, Αἰνός, Ἔδεσσα καὶ Νίσιβις, ἡ μενονομασθεῖσα ὑπὸ τῶν Μακεδόνων Ἀντιόχεια Μυγδονικὴ καὶ οὕτω πως ἀναφερομένη παρά τε Πολυβίῳ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικώτεραι ἦσαν αἱ κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Σουσιανὴν πόλεις. Ἐκεῖ ἔκτισεν ὁ Σέλευκος τὴν ἐπισημοτάτην βεβαίως ὅλων τῶν παρ' αὐτοῦ ἱδρυθεισῶν πόλεων, Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ τῷ Τίγρει, ἥτις ἐπὶ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους, ἣν προεμνημονεύσαμεν, κατέστη πρωτεύουσα τοῦ Ἀντιόχου Α'. Ὠκοδομήθη δὲ ἡ πόλις παρὰ τὴν δυτικὴν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην, ὀκτὼ περίπου ὥρας μακρὰν τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος (4), τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετετέθησαν

---

(1) Εὔρωπὸς ἢ Εὔρωπος ἦτο κτίσμα Μακεδόνων οὐχὶ ἐν Συρίᾳ ἀλλ' ἐν Μεσοποταμίᾳ (ὑπῆρχε δὲ ὁμώνυμον κτίσμα καὶ ἐν Μηδίᾳ) κληθὲν ὑπὸ τῶν ἱδρυσάντων αὐτὸ Ἐδεσσηνῶν, Εὔρωπός, ὁμωνύμως τῇ ἐν Μακεδονίᾳ Εὐρωπῷ.

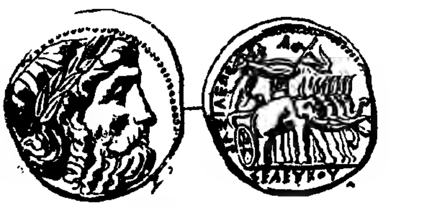
(2) Σαμόσατα δὲν ἦσαν ἀποικία ἑλληνομακεδονική· ἡ πόλις ἦτο ἀρχαία συριακὴ καὶ τὸ ὄνομα συριακόν, ἐξηλληνίσθη δ' ἡ πόλις ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις καὶ εἶναι γνωστὴ ὡς πατρὶς τοῦ Λουκιανοῦ.

(3) Περὶ Μεσοποταμίας λέγει ὁ Πλίνιος (Histor. Natur. VI 21) ὅτι πᾶσαν ταύτην τὴν χώραν κωμηδὸν καὶ σποράδην οἰκουμένην πρῶτοι οἱ Μακεδόνες εἰς πόλεις συνέπηξαν διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἐδάφους. Καὶ ὁ Ἀππιανὸς Μαρκελλῖνος (XIV, 8, 6,) λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ὁ Νικάτωρ ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐξ ἀγροτικῶν οἰκητηρίων μικρῶν εὐδαίμονας πόλεις ἵδρυσεν.

(4) Ἡ Βαβυλὼν ἐγένετο κατὰ μέγα μέρος πόλις ἑλληνικὴ οἰκουμένη ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων (Ἰωσήπ. Ἰουδ. Ἀρχ. ΙΓ' 5. 11· «καὶ γὰρ οἱ ταύτῃ (Βαβυλῶνι) κατοικοῦντες Ἕλληνες καὶ Μακεδόνες ἐπρεσβεύοντο πρὸς τὸν Δημήτριον»). Ἀλλ' ἡ Βαβυλὼν δὲν ἦτο μόνον πόλις ἑλλη-

ἰς Σελεύκειαν, τὸ δὲ ὄνομα ἐξαφανίζεται ἔκτοτε ἀπὸ τῆς ἱστορίας ([1]). Οἱ Βαβυλώνιοι οὗτοι, οἵτινες ἀπετέλεσαν μετ' ἄλλων ἐγχωρίων τοὺς πρώτους τῆς Σελευκείας κατοίκους, συνεχωνεύθησαν κατὰ μικρὸν μετὰ τῶν αὐτόθι μετοικισθέντων ὑπὸ τοῦ Σελεύκου Ἑλλήνων, οἵτινες ἐνετύπωσαν καὶ εἰς τοῦτο τὸ ἵδρυμα τὸν ἴδιον χαρακτῆρα. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς πόλεως ἔδωκεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς πολίτας αὐτῆς τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιοικήσεως· τοῦτο δὲ τὸ ἐλεύθερον, τὸ ἑλληνικὸν πολίτευμα συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς Σελευκείας, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνίδων κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων. Διότι, ἵνα προαχθῶσιν αἱ πόλεις, ὅπως καὶ τὰ ἔθνη, δέον νὰ ἔχωσιν ἴδιά τινα στοιχεῖα ζωῆς καὶ ἐνεργείας. Ὅταν τὰ στοιχεῖα ταῦτα λείπωσι, δύνανται μὲν αἱ πόλεις νὰ εὐδοκιμήσωσι μέχρι τινὸς διὰ τῆς προστασίας κυριάρχου μεγαλοφυοῦς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτοι κυριάρχαι εἶναι σπάνιοι, ἐκλιπόντων αὐτῶν, αἱ πόλεις ὅσων ἡ τύχη ἀπὸ ἀλλοτρίας εὐνοίας ἐξήρτηται φυσικῷ τῷ λόγῳ μαραίνονται. Τοιαῦται δὲ ἦσαν ὅλαι σχεδὸν τῆς Ἀσίας αἱ πόλεις πρὸ τοῦ ἐξελληνισμοῦ αὐτῆς, οὐδ' ἦσαν κυρίως εἰπεῖν πόλεις ἀλλὰ μᾶλλον ἀσύντακτοι ἀνθρώπων ὁμάδες, αἵτινες, καθὸ ἀπεστερημέναι παντὸς πολιτικοῦ συστήματος οὐδεμίαν εἶχον αὐτοτελῆ ὕπαρξιν καὶ ἑπομένως οὐδὲν μόνιμον ἐπιδόσεως στοιχεῖον. Ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν νεκρῶν ἐκείνων πληθυσμῶν καὶ τοῦ ἀστικοῦ τῶν ἑλληνικῶν κτισμάτων βίου! Ἡ ἰδέα τῆς πολιτείας τοσοῦτον ἀείποτε ἐταυτίζετο παρὰ τοῖς Ἕλλησι πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς πόλεως ὥστε μέχρι τῆς σήμερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς *πολιτείαν* ὀνομάζει τὴν πόλιν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ αὗται αἱ μέγισται πόλεις οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ κῶμαι ἀχανεῖς, μηδένα ἔχουσαι ἴδιον ῥυθμὸν καὶ βίον. Τούτου ἕνεκα αἱ ἀρχαιότεραι τῶν πόλεων ἐκείνων, καὶ αὗται αἱ μέγισται καὶ λαμπρόταται, ἡ Νίνος, ἡ Βαβυλών, ἡ Περσέπολις, ἠφανίσθησαν ὡς ἱστὸς ἀράχνης, ἅμα ἐξέλιπον αἱ ἱδρύσασαι ἢ προστατεύσασαι αὐτὰς βασιλεῖαι, ἐνῷ τὰ ἑλληνικὰ κτίσματα οὐ μόνον δὲν συνεξέλιπον μετὰ τῶν ἱδρυσάντων αὐτὰ δυναστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξηκολούθησαν ἀκμάζοντα καὶ πολλάκις ἐπέβαλλον τὸν ἴδιον χαρακτῆρα εἰς τοὺς νέους βαρβάρους κυριάρχας. Τοιαύτη μάλιστα ἀνεδείχθη ἡ Σελεύκεια ἐκείνη ἡ ἐπὶ τῷ Τίγρει, ἥτις δὲν ἔπαυσε προαγομένη μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν, ἐπὶ τῆς τῶν Πάρθων κυριαρχίας, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον, καὶ

Νόμισμα Σελεύκου Α'

α' (Κεφαλὴ Διός. Ἅρμα συρόμενον ὑπὸ ἐλεφάντων)

β' (Κεφαλὴ τοῦ Βουκεφάλου κερασφόρου. Ἐλέφας)

νομακεδονική, ἀλλὰ διετήρησε καὶ τὸν ἔκπαλαι κυριώτατον χαρακτῆρα αὐτῆς ὡς μεγάλου κέντρου τοῦ σημιτικοῦ πολιτισμοῦ, μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ (70 μ.Χ.) κέντρου τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸν 5 μ.Χ. αἰῶνα συνετάχθη ὁ βαβυλωνιακὸς Ταλμούδ (οὕτω καλούμενος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ταλμοὺδ τῆς Ἱερουσαλὴμ) καὶ κατέπεσε μὲν κατὰ μικρὸν μετὰ τὸν 5 μ.Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς προτέρας ἀκμῆς ἀλλ' οὐδέποτε ἐξηφανίσθη, καὶ νῦν δὲ ὑφίσταται παρὰ τὰ μεγάλα, ποικίλα καὶ ἱστορικὰ ἐρείπια καὶ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἡ νέα πόλις ἡ καλουμένη Χιλλέ.

([1]) Ἡ Βαβυλὼν ὑπῆρχεν ὡς πόλις ἱκανῶς σημαντικὴ καὶ ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν ἔτι χρόνοις·

διατελοῦσα ἐνάμιλλος τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἦτο δὲ ᾠκοδομημένη ἐν σχήματι ἀετοῦ ἀναπεταννύοντος τὰς πτέρυγας, πιστὴ εἰκὼν τῆς ἀετώδους ἐκείνης φυλῆς, ἥτις, ἐξορμήσασα ἀπὸ Πίνδου καὶ Ὀλύμπου, τῶν ἀρχαίων αὐτῆς ἑστιῶν, καὶ διαπεράσασα τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διασχίσασα τὸν Ταῦρον, ἦλθε νὰ καθίσῃ περὶ τὸν Τίγριν *ποταμόν, ἁπλοῦσα τὴν μεγάλην αὐτῆς σκιὰν μέχρις Ἰνδοῦ καὶ Ἰαξάρτου. Καὶ εἶχεν* ἡ Σελεύκεια αὕτη κατοίκους περὶ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας, οὐδὲ ἤρχισε παρακμάζουσα εἰμὴ εἰς ἑτέραν ἑλληνίδα ὡσαύτως πόλιν ὑπενδίδουσα, τὴν Κτησιφῶντα, ἥτις, κτισθεῖσα εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Τίγρεως ὄχθην καταντικρὺ τῆς Σελευκείας καὶ συγχρόνως μὲ αὐτήν, *ἐγένετο βραδύτερον χειμερινὴ καθέδρα τῶν πάρθων βασιλέων καὶ ἐκληρονόμησεν οὕτω* τὸ ἀξίωμα τῆς γείτονος Σελευκείας.

Παρεκτὸς τῶν δύο τούτων πόλεων εὑρίσκομεν εἰς μὲν τὰς χώρας ταύτας καὶ ἄλλας τινάς, Ἀπάμειαν, Διαδοχούπολιν, Λαοδίκειαν καὶ Σελεύκειαν τὴν πρὸς τῷ Ἡδυφῶντι ποταμῷ· εἰς δὲ τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρεως μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων χώρας Ἄκραν καὶ Δημητριάδα, ἥτις ἔκειτο περὶ Ἄρβηλα· καὶ ἐντὸς δὲ αὐτῆς τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς Μεσοποταμίας Ἀρμενίας Ἐπιφάνειαν, Νίκαιαν, Φιλαδέλφειαν. Ἡ πρὸς τοὺς Σελευκίδας σχέσις τῆς Ἀρμενίας εἶναι ἀσαφεστάτη, διότι ἄδηλον ἂν ποτε καθ' ὁλοκληρίαν ὑπετάχθη εἰς αὐτούς, βέβαιον δὲ μόνον ὅτι ἐκ διαλειμμάτων ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν των καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς γ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς β' ἑκατονταετηρίδος ἀπετέλεσεν ὅλως αὐτοτελὲς κράτος ὑπὸ ἰδίους βασιλεῖς. Οὐδὲν ἧττον ἡ Ἀρμενία ὑπέκυψεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, πολλοὶ δὲ Ἕλληνες τεχνῖται λέγονται διατελέσαντες παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς χώρας ταύτης, οἷον ὁ ἐπὶ ἐμπειρίᾳ καὶ καλλιτεχνικῇ ἱκανότητι ὀνομαστὸς Καλλίμαχος· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας ἑλληνοπρεπῶς ἐξεπαιδεύοντο ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε βεβαιοῦται ὅτι εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀρταουάσδης, τραγῳδίας ἐποίει καὶ λόγους ἔγραφε καὶ ἱστορίας.

Αἱ δὲ ἀνατολικώτεραι χῶραι τῆς Παρθυαίας, τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς πολὺ ἐνωρίτερον ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς τῶν Σελευκιδῶν κυριαρχίας. Εἴδομεν ὅτι αὐτὸς ὁ Σέλευκος Α' ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἰνδικῆς, ἂν καὶ μὴ παύσας ἔχων πρὸς αὐτὴν σχέσεις. Εἰς δὲ τὰς ἐντεῦθεν τῆς Ἰνδικῆς χώρας προέκυψαν κράτη αὐτοτελῆ ἀπὸ τῶν μέσων τῆς γ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν διαδόχων τοῦ Ἀντιόχου Α'. Αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀντίοχος Α' ὁ τοῦ Σελεύκου υἱός, ὅστις ἕνεκα νίκης τινὸς αὐτοῦ ἐπωνομάσθη Σωτήρ, πολὺ ἀπεῖχε τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ πατρός· ἀπέβαλε τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν χώρας τῆς Καππαδοκίας(1), τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Περγάμου, ἠτύχησεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πόλεμον καὶ ἐθανάτωσε τὸν πρεσβύτερον υἱόν του. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιόχου Α' ἐν ἔτει 264 π.Χ. ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀντίοχος Β', ὃν οἱ Μιλήσιοι εὐγνωμονοῦντες διότι ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἀπό τινος τυράννου ἐπωνόμασαν *Θεόν*, παρεδόθη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, διαρκέσασαν πεντεκαίδεκα ἔτη, εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ κακοήθειαν καὶ παραμελήσας τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἀπέβαλε τὸ ἥμισυ σχεδὸν αὐτοῦ. Ἕλλην ἀγνώστου καταγωγῆς, ὀνόματι Θεόδοτος ἢ Διόδοτος, ὕψωσεν ἐν Βουχαρίᾳ τὴν σημαίαν τῆς στάσεως καὶ ἵδρυσεν αὐτόθι τὸ βακτρικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐξηπλώθη μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἰνδικῆς, καὶ ἀπέβη τοσοῦτο μέγα καὶ πολυάνθρωπον ὥστε βεβαιοῦται ὅτι περιελάμβανε πόλεις χιλίας. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Θεοδότου Α'

(1) Ἡ Καππαδοκία εἶχε καταστῆ καθ' ὁλοκληρίαν κράτος ἐλεύθερον.

Θεόδοτος Β΄ κατεβλήθη περὶ τὸ 219 ὑπὸ τοῦ ἐκ Μαγνησίας Εὐθυδήμου, ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐθύδημος διετέλεσεν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ τότε βασιλεύοντος Ἀντιόχου Γ΄ συνομολογήσας ἁπλῶς πρὸς αὐτὸν συμμαχίαν καὶ κηδεστίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐθυδήμου περὶ τὸ 195 π.Χ., τὸ βακτρικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο· ὁ τοῦ Εὐθυδήμου υἱὸς Δημήτριος διετήρησε μόνας τὰς περὶ τὴν Ἰνδικὴν κτήσεις τοῦ πατρός, τὴν δὲ Βακτριανὴν κατέλαβεν ὁ Μένανδρος, μεθ᾽ ὃ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Εὐκρατίδας Α΄, ἐξώσας τῇ συμπράξει τῶν συμμάχων αὐτοῦ Πάρθων τὸν Δημήτριον καὶ ἀπὸ τὰς Ἰνδικὰς χώρας συνήνωσεν αὖθις εἰς ἓν ἅπαν τὸ βακτρικὸν κράτος(1). Ἀλλὰ μετ᾽ οὐ πολὺ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Εὐκρατίδας Β΄, ἀποβαλὼν τὴν τῶν Πάρθων συμμαχίαν, κατετροπώθη ὑπ᾽ αὐτῶν ἐν ἔτει 134 π.Χ. καὶ οὕτω κατελύθη τὸ βασίλειον ἐκεῖνο. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ διετέλεσεν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη ὑπὸ ἕλληνας ἡγεμόνας, οὐ μόνον διετήρησε τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ ὅσα κατέθεσαν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας ὅ τε Ἀλέξανδρος ὁ μέγας καὶ ὁ Σέλευκος Α΄, ἀλλὰ καὶ παραδόξως ὑπέθαλψε καὶ προήγαγεν αὐτά.

Εὐκρατίδας βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς. Νόμισμα αὐτοῦ μὲ ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν.

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν πρώτην ἀποστασίαν τοῦ Διοδότου ἀπέστησαν εἰς τὰς νοτιοανατολικὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης χώρας τὰ παρθικὰ στίφη ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ἀρσάκην, καί, ἐκβαλόντα τὰς αὐτόθι σελευκιδικὰς ἀρχάς, παρέμειναν ἔκτοτε ἀνεξάρτητα. Οἱ Πάρθοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους τινὲς λέγουσι συγγενεῖς τοῦ μηδοπερσικοῦ κλάδου τῆς ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, ἄλλοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν ὡς ἓν τῶν τουρκικῶν ἐθνῶν, ἦσαν καὶ παρέμειναν νομάδες, τὸ δὲ κράτος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ὠφελούμενον ἀπὸ τὴν προαγομένην ἀσθένειαν τῶν Σελευκιδῶν κατήντησε περὶ τὰ μέσα τῆς β΄ π.Χ. ἑκατονταετηρίδος νὰ περιλάβῃ ἁπάσας τὰς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ἰνδοῦ χώρας, καὶ διετηρήθη περὶ τὰ 450 ἔτη

(1) Πρὸ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης (301 π.Χ.) καὶ τῆς ὁριστικῆς διαιρέσεως τῶν ἐκ τῶν Ἀσίᾳ ἱδρυθέντων (ἢ ἀποσπασθέντων ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν) ἑλληνικῶν κρατῶν τὸ βακτριανὸν ἢ ἰνδιοβακτρικὸν ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐν τῷ κράτει τούτῳ ἐπίσημος γλῶσσα μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἦτο καὶ ἡ ἐντοπία βακτριανὴ συγγενὴς πρὸς τὴν σανσκριτικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν βακτριανὴν ἢ ζενδικήν. Ἡ γλῶσσα αὕτη ἐγνώσθη ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων τοῦ βακτριανοῦ κράτους ὡς καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν ἰνδοσκυθῶν τῶν καταλυσάντων τὸ κράτος τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἱδρυσάντων δυναστείαν ἰδίαν ἰνδοσκυθικήν. Τὰ ὑπὸ τῶν ἄγγλων στρατιωτικῶν ἰδίως εὑρεθέντα βακτριανὰ καὶ ἰνδοσκυθικὰ νομίσματα ἔφερον πρὸς τῇ ἑλληνικῇ ἐπιγραφῇ καὶ ἑτέραν ἐν ἰδίοις γράμμασιν ἀλφαβητικοῖς γεγραμμένην, ὧν γραμμάτων ἀγνώστων εἰς τὴν ἐπιστήμην μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἑρμηνεὺς ἐγένετο ἰδίως ὁ μέγας νορβηγὸς ἀσιανολόγος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Χριστιανὸς Λάσσεν, μετὰ τοῦτον δὲ καὶ ὀνομαστοὶ Γάλλοι. Διὰ τῶν μελετῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀναγνωσθεῖσαι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν βακτριανῶν καὶ τῶν ἰνδοσκυθικῶν νομισμάτων παρέδοσαν ἡμῖν τάδε τὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ βακτριανῇ καὶ ἰνδοσκυθικῇ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλέων καὶ θεῶν ὀνόματα:

Ἑλλ. βασιλ. Πανταλέοντος	Βακτρ. Pantalevasa maharaïsa μεγάλου βασιλέως
» βασιλ. Νικηφόρου Ἀντιμάχου	maharaïsa Antimakasa
Β. Σωτῆρος καὶ Ἀπολλοδότου	mahar. Tradatesa Apollodotasa

δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ νὰ ὀνομασθῇ βάρβαρον. Ἀλλ' ὅμως αἱ ἐντὸς αὐτοῦ περιλαμβανόμεναι ἑλληνίδες πόλεις διετήρησαν ἐπὶ πολὺ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Ἀπόδειξις τούτου κυρία εἶναι ὅτι σῴζονται νομίσματα αὐτῶν μέχρι τοῦ 196 ἔτους μ.Χ. φέροντα τὴν τῶν Σελευκιδῶν χρονολογίαν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τῶν Πάρθων βασιλεῖς, οἱ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγέτου Ἀρσακίδαι καλούμενοι, δὲν ἔμειναν παντελῶς ἀναίσθητοι εἰς τὰς χάριτας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῶν θρυλεῖται ἀκμάσας τραγῳδιῶν ὑποκριτὴς ἐπιτηδειότατος, ὁ τραλλιανὸς Ἰάσων, καὶ ἐν γένει ἐφημίζετο τὸ πάλαι ὅτι Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες, χωρῶν ὅλων ὑπαγομένων εἰς τὸ παρθικὸν κράτος, τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγῳδίας ᾖδον. Συνετέλεσαν δὲ βεβαίως εἰς τοῦτο αἱ πόλεις τὰς ὁποίας οἱ Σελευκίδαι προέφθασαν νὰ κτίσωσιν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας· διότι ἐν Περσίδι μὲν εὑρίσκομεν Λαοδίκειον, Στάσιν, Μεθώνην· ἐν Μηδίᾳ δέ, περὶ ἧς ὁ Πολύβιος λέγει γενικῶς ὅτι περιοικεῖται πόλεσιν ἑλληνίσιν, ἀναφέρονται ὀνομαστὶ Ἐπιφάνεια, ὅπως μετωνομάσθησαν τὰ ἀρχαῖα Ἐκβάτανα, Ἀντιόχεια, Ἀχαΐς, Εὐρωπός, Λαοδίκεια, Ἀπάμεια, Ἑκατόμπολις, Χάραξ· ἐν Παρθικῇ δέ, ἐν Ὑρκανίᾳ καὶ Ἀρείᾳ μνημονεύονται Σύριξ, Καλλιόπη, Φεραί, Ἑκατόμπυλος, Εὐμένεια, Σώτειρα, Χάρις, Ἀχαΐα. Τελευταῖον ἐν τῇ Βακτριανῇ εὑρίσκομεν Ἀντιόχειαν τὴν ἐν τῇ Μαργιανῇ (¹), Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Σκυθίᾳ (²), Θήραν, Εὐκρατιδίαν, Δημητριάδα καὶ Εὐθυδημίαν, παρεκτὸς ἄλλων οὐκ ὀλίγων, περὶ ὧν ὅμως ὑπάρχουσιν ἀμφιβολίαι τινές.

Ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα περίπου πόλεις ἐκτίσθησαν λοιπὸν ὑπὸ τῶν διαδόχων εἰς τὴν Ἀσίαν· αἱ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὑπῆρξαν ἀναλόγως πολὺ ὀλιγώτεραι διὰ ποικίλους λόγους. Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν δὲν διετηρήθη, ὡς εἴδομεν, ἀκέραιον εἰμὴ ἐπ' ὀλίγον χρόνον. Ἔτι ἐπὶ Σελεύκου Α' ἀπεσπάσθη αὐτοῦ ἡ Ἰνδική· ἐπὶ Ἀντιόχου Α' ἐστερήθη τῶν πλείστων τῆς μικρᾶς Ἀσίας χωρῶν καὶ ἐπὶ Ἀντιόχου Β' ὅλων τῶν λεγομένων ἄνω σατραπειῶν, ὥστε, ἐπειδὴ ἀφ' ἑτέρου καὶ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τὰ μεσημβρινοδυτικὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκ διαλειμμάτων κατείχοντο ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων

Β. Νικ. Ἀνικήτου Λυσίου	maharaïasa apadihatasa hisikasa
Β. Νικ. Ἀντιαλκίδου	» Iagadharasa Andialudasa
Βασιλεὺς Βασιλέων Σῶτερ Μέγας	mahar Païadiraïasa Mahatasa Tradadesa
Α. Κορσηλοκοξουλο Καδφίδου	Dhama Phidasa Katujasa
Βασιλεὺς Βασιλέων Μεγάλου Ονυνο	Maharaïasa Bhrata, Dhrramitasa
Σπολύριος Δικαίου	Spalaora patrasa Dhramiasa
ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως	Spelagidamasa

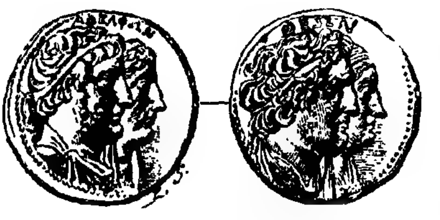
Τινὰ τῶν ὀνομάτων τούτων εἰσὶ γεγραμμένα καὶ γράμμασι Πεχλεβικοῖς (Παρθυανοῖς)

Κατὰ νεώτατα πορίσματα τῆς ἐπιστήμης οἱ Πάρθοι ἦσαν λαὸς φυλῆς ἰρανικῆς, ἤτοι ἀρίας· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἀντείχοντο τοσοῦτον ἰσχυρῶς τῆς ζωροαστρικῆς θρησκείας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ βίου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τῷ παρθικῷ κράτει, ὅπως καὶ ἐν τῷ τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἰρανικὸν ὀροπέδιον, ὅπως καὶ ἐν αὐτῷ τῷ νῦν περσικῷ κράτει, πρὸς τοῖς ἀρίοις λαοῖς ὑπῆρχον καὶ τουρανικοί, ἤτοι τουρκικοὶ λαοὶ ἐν μειονότητι (ἡ νῦν περσικὴ δυναστεία εἶναι τουρκικῆς καταγωγῆς καὶ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Νασρεδδὶν Σάχ, τοῦ πάππου τοῦ νῦν Σάχου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ἐν τῇ αὐλῇ κρατοῦσα γλῶσσα ἦτο τουρκική· νῦν εἶναι περσική).

(¹) Ἀντιόχεια ἡ Μαργιανὴ εἶναι ἡ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων καταληφθεῖσα τέως αὐτόνομος περίφημος τουρκοϊρανικὴ πόλις Μὲρβ ἢ Μεροῦ ἡ κειμένη ἐν τοῖς πρὸς Ἀφγανιστὰν ὁρίοις τῆς ἀσιατικῆς Ρωσίας καὶ νῦν ἀποτελοῦσα αὐτόνομον σοβιετικὴν δημοκρατίαν τουρκοπερσικήν.

(²) Ἀντιόχεια ἐν Σκυθίᾳ ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ Στεφ. Βυζαντίου, τῆς Μαργιανῆς θεωρουμένης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων χώρας σκυθικῆς.

τῆς Αἰγύπτου, τὸ τῶν Σελευκιδῶν κράτος κατήντησεν, ἑξήκοντα μόλις ἔτη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ, νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγριν χώρας. Ἐκ τούτου καθίσταται πρόδηλον ὅτι, ἂν ὁ ἑλληνισμὸς προέκειτο νὰ διαδοθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν κυρίως διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς κεντρικῆς τῶν Σελευκιδῶν κυβερνήσεως, τὸ ἔργον οὐδὲ ἐπὶ πολὺ ἤθελεν ἐξαπλωθῇ, οὐδὲ ἐφ᾽ ἱκανὸν χρόνον διαρκέσει, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ τοῦ Σελεύκου διάδοχοι πολὺ ἀπέσχον τοῦ ν᾽ ἀναδειχθῶσιν ἐκείνου ἐνάμιλλοι. Ἀλλ᾽ ἡ κατὰ τὴν Ἀσίαν διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπέτυχε, διότι κυρίως διενηργήθη διὰ τῶν πολλῶν ἐκείνων ἑλληνικῶν κτισμάτων, ἀφ᾽ ἑκάστου τῶν ὁποίων, ὡς ἀπὸ ἑστίας τινὸς λαμπροῦ φωτός, αἱ ἀκτῖνες τοῦ νέου βίου ἐξηπλοῦντο εἰς μακρὰν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περιφέρειαν. Δὲν λέγομεν ὅτι ἡ κεντρικὴ τῶν Σελευκιδῶν κυβέρνησις δὲν συνετέλεσε διὰ τῶν γενικῶν αὐτῆς θεσμῶν καὶ πράξεων εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος· καὶ εἴδομεν ὁπόσον συνέπραξαν εἰς τοῦτο αὐτοὶ οἱ βάρβαροι δυνάσται τῶν βορειοδυτικῶν τῆς Ἀσίας χωρῶν.

Νόμισμα Πτολεμαίου Β´

(Ἐπιγραφὴ «ΑΔΕΛΦΩΝ» καὶ κεφαλαὶ Πτολεμαίου Β´ καὶ τῆς συζύγου καὶ ἀδελφῆς του Ἀρσινόης. Ἐπιγραφὴ «ΘΕΩΝ» καὶ κεφαλαὶ Πτολεμαίου Α´ καὶ τῆς συζύγου του Βερενίκης)

Ἀλλὰ τὸ δραστικώτερον ὄργανον τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἐπελθούσης ἀλλοιώσεως τῶν πραγμάτων ὑπῆρξαν, ἐπαναλαμβάνομεν, αἱ πόλεις, ἐνῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλεις ἐκτίσθησαν ἀναλόγως ὀλίγισται, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς διεδόθη καὶ ἐπαγιώθη κυρίως διὰ τῆς κυβερνήσεως, τῆς αὐλῆς, τοῦ στρατοῦ καὶ ἐν γένει διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἐνεργείας. Κατωρθώθη δὲ τοῦτο ἐνταῦθα, διότι οἱ πρῶτοι τοῦ Πτολεμαίου διάδοχοι, ὁ Πτολεμαῖος Β´, ὁ βασιλεύσας μέχρι τοῦ 246, καὶ ὁ Πτολεμαῖος Γ´, ὁ βασιλεύσας μέχρι τοῦ 221, ἔδειξαν πλείστην σύνεσιν καὶ ἐπιτηδειότητα περὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἀρχηγέτου αὐτῶν· καὶ πρὸς τούτοις διότι τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος ἔμεινε μέχρι τέλους συμπαγὲς καὶ ἀδιαίρετον. Οἱ Πτολεμαῖοι κατέκτησαν καὶ ἀπέβαλον πολλάκις τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας, ἀλλὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς παρακειμένης Κυρηναϊκῆς διετέλεσαν μέχρι τέλους ἀδιάλειπτοι κύριοι, ὥστε ἐπὶ τοῦ κεφαλαιωδεστάτου τούτου μέρους τοῦ κράτους αὐτῶν ἡ ἐνέργεια τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ὑπῆρξε συνεχὴς καὶ σύντομος. Αὕτη δὲ ἡ διὰ διαφόρων ὀργάνων, ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ, τοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος ἐπιτυχία εἶναι βεβαίως μία τῶν θαυμασιωτέρων περιπετειῶν τοῦ πολυειδῶς τοσοῦτο θαυμασίου ἐκείνου γεγονότος τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ συμπληρώσωμεν πρὸ πάντων τὴν περὶ τῶν πόλεων ἔκθεσιν ἡμῶν ταύτην παρατιθέντες ἐνταῦθα καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν ἱδρυθείσας.

Ἡ Κυρηναϊκὴ εἶχεν, ὡς ἠξεύρομεν, πρὸ πολλοῦ ἐξελληνισθῇ (Κεφ. Ε´ βιβλ. Β´ τοῦ Α´ τόμ.)· νέα δὲ κτίσματα εὑρίσκομεν ἐνταῦθα τρία μόνα, τὴν Βερενίκην, ἥτις ἦτο ἡ ἀρχαία Ἑσπερίς, τὴν Ἀρσινόην καὶ τὴν Πτολεμαΐδα ὅπως μετωνομάσθη ἡ ἀρχαία Βάρκη. Ἐντεῦθεν δὲ μέχρις Ἀλεξανδρείας οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς παραλίας πόλις ἧς τὸ ὄνομα νὰ μαρτυρῇ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκτίσθη. Πολλαὶ ὅμως κῶμαι κατά τε τὴν παραλίαν καὶ ἐντὸς τοῦ Δέλτα ἔφερον καθαρῶς ἑλληνικὰ ὀνόματα· οἷον Χαιρέου, Ἀργέου, Φίλωνος κώμη, Προξενούπολις, Ἐλευσίς, Λυκόπολις κλπ. Πόλεις δὲ ἀληθῶς λόγου ἄξιαι δὲν ἀναφέρονται καθ᾽ ὅλην τὴν Αἴγυπτον εἰμὴ τρεῖς (ἐννοεῖται πλὴν τῆς μεγάλης ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθείσης Ἀλεξανδρείας)· Φιλαδέλφεια, Πτολεμαΐς

καὶ Ἀρσινόη. Περὶ τῆς Πτολεμαΐδος ταύτης, ἥτις ἦτο κτίσμα τοῦ Σωτῆρος, ὁ Στράβων λέγει «πόλις μεγίστη ἐν τῇ Θηβαΐδι καὶ οὐκ ἐλάττων Μέμφεως, ἔχουσα καὶ σύστημα πολιτικὸν ἐν τῷ ἑλληνικῷ τρόπῳ».

Πλειότερα ὑπῆρχον τὰ παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν κτίσματα, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἵνα ἀσφαλίσωσι τὴν πρὸς τὴν Ἰνδικὴν διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ὁδόν, μάλιστα ἀφ' ἧς διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἀπόστασίαν τῶν ἐπέκεινα τοῦ Τίγρεως χωρῶν διεκόπη ἡ διὰ ξηρᾶς κοινωνία. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, εὑρίσκομεν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς βορείου αὐτῆς ἄκρας, Κλύσμα, φρούριον, Φιλωτέραν, Ἀρσινόην, Μυὸς ὅρμον, Βερενίκην. Μεταξὺ τῶν παραλίων τούτων καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου εἶχον κατασκευασθῇ ὁδοί, τῶν ὁποίων οἱ διάφοροι σταθμοὶ παρεῖχον εἰς τὴν ἐμπορίαν πλείστας ὅσας εὐκολίας. Ἔφερον δὲ οἱ σταθμοὶ οὗτοι ἴδια ἑλληνικὰ ὀνόματα· οἷον Διδύμη, Ἀριστωνίς, Ἀπολλωνὶς καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ἐξακολουθήσωμεν καταπλέοντες τὴν ἀπὸ Βερενίκης παραλίαν, διότι θέλομεν εὕρει ἐνταῦθα ἱκανά τινα καὶ ἀξιόλογα ἑλληνικὰ ἱδρύματα· Ἀγάθωνος νῆσον, τὴν καὶ Ὀφιώδη καλουμένην, ὅπου συνελέγοντο τὰ πολλὰ τοπάζια· Πτολεμαΐδα Θηρῶν, Βερενίκην τὴν κατὰ Σαβάς, Ἀντιφίλου λιμένα, Φιλίππου νῆσον, Ἀρσινόην, Ἀντιόχου σωλῆνα. Καὶ ἄλλα δέ τινα ἑλληνικὰ ὀνόματα παρατίθησιν ἐνταῦθα ὁ γεωγράφος Πτολεμαῖος· οἷον Δαφνίνην, Ἀκανθίνην, Μακαρίαν. Ὁ δὲ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Ἀρριανὸν Περίπλους περιγράφων τὸν Ἀδουλικὸν κόλπον, τὸν οὐ μακρὰν τοῦ πορθμοῦ τοῦ σήμερον καλουμένου Βαβ-ελ-Μανδέβ, λέγει περὶ τοῦ βασιλέως τῶν χωρῶν τούτων ὅτι ἦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «γραμμάτων ἑλληνικῶν ἔμπειρος». Ὡσαύτως ὁ Περίπλους μνημονεύων ἐκεῖ που καὶ τῆς Διοσκορίδου νήσου λέγει περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὅτι ἦσαν «ἐπίξενοι καὶ ἐπίμικτοι Ἀράβων τε καὶ Ἰνδῶν καὶ ἔτι Ἑλλήνων τῶν πρὸς ἐργασίαν ἐκπλεόντων». Ἐπὶ πᾶσιν εἰς τὴν ἀντικρὺ τῆς Ἀραβίας παραλίαν ἀναφέρονται Ἀρέθουσα, Λάρισα, Χαλκίς, Βερενίκη, Σωσίππου λιμήν.

Τοσαῦται καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ ἑλληνίδες πόλεις αἱ ὑπὸ τῶν διαδόχων ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κτισθεῖσαι. Παρεθέσαμεν ὀνομαστὶ περὶ τὰς 200, καὶ βεβαίως ἦσαν πολὺ πλειότεραι. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ἀποικισμὸν δὲν συνετέλεσε μόνον ἡ ἐνταῦθα Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία· συνέδραμον οὐσιωδῶς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐν μέρει δὲ καὶ αἱ κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἀρχαιότεραι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Αἱ νέαι ἐκεῖναι πόλεις ἀπετέλουν ὡς ἂν πολυαρίθμους κυκλάδας καὶ σποράδας νήσους ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς πελάγους τῶν ἐγχωρίων τῆς Ἀνατολῆς ἐθνῶν, καὶ προσῳκειοῦντο αὐτὰ κατὰ μικρὸν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, μάλιστα δὲ διὰ τῆς γλώσσης, ἥτις ἀκαταπαύστως διαδιδομένη εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἐπὶ τέλους ἐπὶ μακρότατον ἐξελλήνισε τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ἰδίως ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ. Ἡ μαγνητικὴ αὕτη δύναμις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ἓν τῶν περιεργοτέρων φαινομένων τῆς ἱστορίας. Καθὼς τὰ χρυσᾶ ὅπλα τῶν μακεδονικῶν ἀγημάτων εἶχον ἅμα μὲν ἐσωτερικὴν ἀξίαν μεγάλην, ἅμα δὲ ἐπιθετικὴν ἰσχὺν ἀκαταγώνιστον, οὕτω καὶ ἡ τελειοτάτη καὶ χαριεστάτη τῶν γλωσσῶν ἀπέβη τότε τὸ ἰσχυρότερον τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅπλον. Σημειωτέον ὅμως ὅτι κατίσχυσε κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, διότι ὁ μὲν ἑλληνισμὸς ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ, τὰ δὲ ἔθνη ὧν κατέλαβε τὰς χώρας ἀσυγκρίτως κατώτερα. Βραδύτερον θέλομεν ἴδει τὸν ἐξατονήσαντα ἑλληνισμὸν συγχωνευθέντα πολλάκις ἀπ' ἐναντίας ἐντὸς συνοίκων ἰσχυροτέρων.

Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, πρὶν ἐπέλθῃ ἡ συγχώνευσις, αἱ «πόλεις» διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν

πέριξ «ἐθνῶν», καὶ εἰς πολλὰ δημόσια ἔγγραφα βεβαιοῦται ἐπισήμως ἡ τοιαύτη διάκρισις. Ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τῇ μεταξὺ Ρωμαίων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου Γ', ἐγγόνου Ἀντιόχου Β', συνθήκῃ περὶ εἰρήνης, ἧς τὸ κείμενον περιεσώθη εἰς ἡμᾶς παρὰ Πολυβίῳ, φέρεται ὁ ἑξῆς ὅρος· «ἂν δέ τινες τῶν πόλεων ἢ τῶν ἐθνῶν πρὸς ἃ γέγραπται μὴ πολεμεῖν Ἀντίοχον πρότεροι ἐκφέρωσι πόλεμον, ἐξέστω πολεμεῖν Ἀντιόχῳ. Τῶν δὲ ἐθνῶν καὶ πόλεων τούτων μὴ ἐχέτω τὴν κυρίαν αὐτός, μηδ' εἰς φιλίαν προσαγέσθω». Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας συνθήκας καὶ ἐπιγραφὰς καταφαίνεται ἡ διάκρισις ἐκείνη τῶν «πόλεων», ὅ ἐστι τῶν ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων, πρὸς τὰ «ἔθνη», ὅ ἐστι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατοίκους, ὥστε ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ ὅρος «ἐθνικός» (1) ἦτο ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν «ἑλληνισμόν», ἐνῷ βραδύτερον οὐ μόνον ἐξέλιπεν ἡ ἀντίθεσις ἀλλά, διὰ παραδόξου τροπῆς τῶν πραγμάτων, συνέβη ἀπ' ἐναντίας νὰ ταυτισθῶσι τὰ δύο ἐκεῖνα ὀνόματα. Τῳόντι, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπειδὴ τὸ νέον θρήσκευμα εὐκολώτερον μὲν ἐπεκράτησεν εἰς τὰς πόλεις, δυσκολώτερον δὲ εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν, ὅ ἐστιν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία παρέμεινε πολὺ εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα, διὰ τοῦτο ἐθνικὸς καὶ εἰδωλολάτρης ἀπέβησαν ταυτοσήμαντα· Ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐπειδὴ ἡ εἰδωλολατρεία, κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, ἐταυτίζετο πρὸς τὸν ἑλληνισμόν, κατήντησαν οὕτω νὰ ταυτισθῶσιν οἱ δύο πρότερον τοσοῦτον ἀντίθετοι ὅροι «ἐθνικὸς» καὶ «ἕλλην», μέχρις οὗ, ἐκλιπόντος παντάπασι τοῦ ἀρχαίου θρησκεύματος περὶ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα, καὶ συγχρόνως ἐξελληνισθείσης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανικῆς μοναρχίας, ἔπαυσεν ἐπὶ τέλους τὸ ὄνομα Ἕλλην νὰ σημαίνῃ τὸν ἐθνικὸν καὶ ἐξ ἐναντίας ἀπέβη βραδύτερον ἐπὶ μακρὸν χρόνον καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν συνώνυμον τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἀλλά, καθὼς ἐπανειλημμένως παρετηρήσαμεν, τὰ ἑλληνικὰ ἐκεῖνα κτίσματα ὑπῆρξαν μὲν ἓν τῶν κυρίων ὀργάνων τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ μόνον. Ἐν Αἰγύπτῳ μάλιστα ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις τῶν Πτολεμαίων συνετέλεσεν εἰς τοῦτο πολὺ πλειότερον ἢ αἱ πόλεις, καὶ οἱ Σελευκίδαι ὅμως συνέπραξαν ἀπ' εὐθείας μέχρι τινὸς εἰς τὸν τῆς Ἀσίας ἐξελληνισμόν.

---

(1) Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα περὶ τῶν ὅρων Ἐθνικὸς καὶ Ἕλλην οὔτε ἀκριβῶς ἔχουσιν οὔτε σαφῶς· τὸ ὄνομα ἐθνικὸς ἐν τῇ χριστιανικῇ ἱστορίᾳ καὶ φιλολογίᾳ εἶναι ἁπλούστατα μετάφρασις τοῦ ἑβραϊκοῦ Κογὶμ=ἔθνη, καλοῦνται δὲ οὕτω ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ περιφρονητικῶς οἱ μὴ ὄντες Ἑβραῖοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν περιούσιον ἢ ἐκλεκτὸν λαὸν τοῦ Κυρίου, τὸν ἰουδαϊκόν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ἔννοιαν τῶν ὀνομάτων ἐκάλεσαν ἐθνικοὺς τοὺς μὴ πιστεύοντας εἰς τὴν Γραφήν, ἤτοι τοὺς μὴ ὄντας χριστιανοὺς ἢ ἰουδαίους καὶ μωαμεθανοὺς ἔτι (οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ χριστιανικῇ φιλολογίᾳ οἱ μὴ χριστιανοὶ ἢ ἰουδαῖοι καλοῦνται Gentiles). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ Ἑλληνισμοῦ πάντες οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ὡς λαλοῦντες ἑλληνιστὶ ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων Ἕλληνες ἐπεκράτησε καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἕλλην ἡ σημασία τοῦ ἐθνικός, τοῦ μὴ Ἰουδαῖος, ἐνταῦθα δ' ὕστερον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τοῦ μὴ χριστιανὸς ἢ Ἰουδαῖος. Τοιαύτην ἔννοιαν ἔχει καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ ὄνομα Ἕλληνες (παρὰ τοῖς Λατίνοις οὔτε Ἕλλην (Hellen) οὔτε Γραικός (Graicus) ἔχουσι τοιαύτην ἔννοιαν· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ φιλολογίᾳ καὶ ἐν τῇ δημώδει ἔτι γλώσσῃ τῶν χριστιανῶν ἐπεκράτησε πλὴν τοῦ Gentilis=ἐθνικὸς τὸ Paganus (=ἀγρότης), διότι μετὰ τὰ ἐναντίον τῶν εἰδωλολατρῶν ἐκδοθέντα διατάγματα τῶν αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου τοῦ Α' καὶ Γρατιανοῦ ἡ εἰδωλολατρεία ἢ ἡ ἐθνικὴ λατρεία περιωρίσθη μόνον εἰς τοὺς ἀγρότας, ἐντεῦθεν δὲ τὸ Paganus καὶ ἐν ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις ὑπὸ διαφόρους τύπους ἐδόθη εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας. (Pagano ἰταλ., Payen γαλ.=εἰδωλολάτρης). Ἡ ἑτέρα γαλλικὴ λέξις paysan ἀγρότης δὲν προῆλ-

Καὶ πρῶτον διὰ τῆς διοικήσεως, ἥτις ἦτο μὲν κρᾶμα ἀσιανῶν καὶ ἑλληνικῶν θεσμῶν καὶ δοξασιῶν, ἀλλ' ὅμως ἔφερεν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἱματισμὸν ἑλληνικόν, διὰ τῆς ἑλληνικῆς δηλαδὴ ἐξεφέρετο γλώσσης, καὶ ὑπεχρέου οὕτω τοὺς ἐγχωρίους νὰ προσοικειῶνται τὴν γλῶσσαν ταύτην. Ἐν Συρίᾳ ὑπῆρχε παρὰ τῷ βασιλεῖ ἀνώτατός τις ἄρχων καλούμενος «ὁ ἐπὶ τῶν πραγμάτων» καὶ «συγγενὴς» τοῦ βασιλέως, κοσμούμενος δὲ διὰ πορφύρας, χρυσοῦ στεφάνου, χρυσῶν ψελίων καὶ τῶν τοιούτων. Δι' αὐτοῦ συνενοεῖτο ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ὑπηκόων· πρὸς αὐτὸν διηυθύνοντο αἱ βασιλικαὶ διαταγαί, κοινοποιούμεναι ἔπειτα ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἰδίῳ ὀνόματι. Ὁ «ἐπὶ τῶν πραγμάτων» ἦτο, ἑνὶ λόγῳ, ὅπως ὁ ἄλλοτε Χιλίαρχος, βεζίρης τις τοῦ κράτους. Καὶ εἶχεν μὲν παρ' ἑαυτῷ σῶμα συμβουλευτικόν, τὸ «συνέδριον», συγκείμενον ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐλικῶν ὑπαλλήλων, τῶν καλουμένων «φίλων», οἵτινες συγχρόνως ἦσαν περιβεβλημένοι τὰ ὕπατα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ἦσαν δηλαδὴ «ἡγεμόνες τῆς δυνάμεως» καὶ «ἐπὶ τῶν ἡνιῶν»· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου ἄρχοντος ἦτο φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπικινδυνότατον, καὶ πολλάκις οἱ τοῦτο περιβεβλημένοι ἐπεχείρησαν νὰ σφετερισθῶσι τὸ διάδημα, μάλιστα ἐπὶ τῶν τελευταίων ἀσθενεστέρων Σελευκιδῶν, οἷον ὁ Ἡλιόδωρος μετὰ θάνατον τοῦ Σελεύκου Δ', καὶ ὁ Διόδοτος Τρύφων, καὶ ὁ Ἡρακλεὼν ὁ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Γρυποῦ δολοφόνος.

Τὸ βασίλειον ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Α', ὅτε ἀκόμη περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, ἦτο διῃρημένον εἰς ἑβδομήκοντα καὶ δύο σατραπείας, ἑκάστης τῶν ὁποίων προΐστατο ἄρχων καλούμενος «στρατηγὸς πρώταρχος» συνήθως διεξάγων τήν τε στρατιωτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Τῶν δὲ σατραπειῶν διοικητικὴ ὑποδιαίρεσις φαίνονται αἱ «τοπαρχίαι» καὶ ὑπὸ τοὺς πρωτάρχους στρατηγοὺς ἀναφέρονται οἱ «στρατηγοὶ» ἁπλῶς, οἱ «μεριδάρχαι», οἱ «κατὰ τόπον στρατηγοί», οἱ «κατὰ τόπον ἄρχοντες», οἱ «ἐπὶ τῶν χρειῶν», οἱ «ἄνδρες τοῦ βασιλέως». Ἀλλ' αἱ τοπαρχίαι αὗται δὲν περιελάμβανον εἰμὴ τὰ ἔθνη· αἱ ἑλληνίδες ἢ ἐξελληνισθεῖσαι πόλεις καὶ αἱ περιοχαὶ τῶν πόλεων τούτων διακρίνονται ἀπ' αὐτῶν. Ἐν γένει δὲ τῆς κεντρικῆς τῶν Σελευκιδῶν κυβερνήσεως ἡ ἐνέργεια ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περιωρισμένη, καὶ τοῦτο ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς πόρρω κειμένας ἐπαρχίας αἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἐντελῶς ἀπ' αὐτῆς ἀπεσπάσθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Συρίαν, ἥτις ἦτο ἡ κυριωτάτη τοῦ κράτους τούτου ἑστία. Διότι καὶ ἐνταῦθα ἡ μὲν Παλαιστίνη ἐξηκολούθει διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα αὐτῆς, ἂν καὶ ὑποκύπτουσα οὐδὲν ἧττον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὡς θέλομεν λάβει κατωτέρω ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν πλατύτερον· οἱ δὲ Φοίνικες ἔσῳζον τὰς ἀρχαίας ἀστικὰς ἀρχάς, αἱ δὲ νέαι πόλεις, αἱ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ρυθμίσασαι τὰ καθ' ἑαυτάς, οὐ μόνον δὲν ὑπήγοντο εἰς τὰς γενικὰς διοικητικὰς ὑποδιαιρέσεις ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δὲν ὑπετάσσοντο ἀπροφασίστως εἰς τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ἐπικρί-

---

θεν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ paganus ἀλλ' ἐκ τοῦ γαλλικοῦ pays, προελθόντος καὶ τούτου ἐκ τοῦ pagus (καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ δὲ τὸ Heide=εἰδωλολάτρης εἶναι μετάφρασις τοῦ Paganus ἐκ τοῦ Heide=ἔρημον πεδίον)· μόνον τὸ ἀρμενικὸν Hetanos προῆλθεν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἄλλως τὸ ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενον περὶ τῆς πρότερον τοσοῦτον ἀντιθέτου ἐννοίας τῶν ὅρων ἐθνικὸς καὶ Ἕλλην δὲν ἔχονται ἀληθείας, ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἐθνικὸς ἐξέλαβεν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ βάρβαρος, ὅπερ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ἀκριβῶς ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς ἑλληνιστικοῖς ἢ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρθέντος ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τοῦ μεταξὺ Ἕλληνος καὶ μὴ Ἕλληνος ἤτοι βαρβάρου φραγμοῦ καὶ πάντων τῶν ἑλληνιζόντων ἢ ἑλληνιστὶ λαλούντων καλουμένων Ἑλλήνων τὸ βάρβαρος ἐσήμαινεν ἁπλῶς τὸν ἀπολίτιστον, οὐχὶ τὸν μὴ Ἕλληνα.

νουσαι τὰ ἐν τῇ αὐλῇ ἐνεργούμενα καὶ πολλάκις ἐπὶ τοσοῦτον ἐλευθέρως πολιτευόμεναι ὥστε καὶ πόλεμος ἀναφέρεται μεταξὺ Λαρίσης καὶ Ἀπαμείας. Βαθμηδὸν δὲ ἀπέβησαν ὅλως σχεδὸν αὐτοτελεῖς, ὥστε περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Ἀντιόχου Γ', ἤτοι ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας, ὑπὸ μυρίων περισπασμῶν καὶ κινδύνων ἐπειγόμενοι, ἠναγκάσθησαν διὰ πολυειδῶν παραχωρήσεων νὰ προσοικειωθῶσι τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν ἑστιῶν ἐκείνων τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν πολλαὶ τῶν πόλεων τούτων ὠνομάσθησαν τότε «ἱεραὶ καὶ ἄσυλοι», ὅ ἐστιν ἀπηλλάγησαν πάσης στρατιωτικῆς καὶ δικαστικῆς ἐπεμβάσεως τῶν βασιλικῶν ἀρχόντων· ἔτι δὲ «αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεραι», ὅ ἐστιν ἔχουσαι πλήρη ἀστικὴν αὐτονομίαν καὶ ἀπηλλαγμέναι παντὸς τακτικοῦ φόρου καὶ πάσης φρουρᾶς. Ἕτεραι δὲ πάλιν πόλεις ἐπεκαλοῦντο «μητροπόλεις», δηλαδὴ ἐλάμβανον ἰδιάζοντά τινα τιμητικὰ ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς πρωτεῖα, ἢ «ναυαρχίδες» καθὸ ἔχουσαι ἀξιόλογα νεώρια ἢ καὶ ἰδίαν ναυτικὴν δύναμιν, λ.χ. ἡ Τύρος ἐπελέγετο ἱερὰ καὶ ἄσυλος ἢ μητρόπολις· ἡ Ἀντιόχεια μητρόπολις αὐτόνομος· ἡ Σελεύκεια ἱερὰ καὶ αὐτόνομος· ἡ Λαοδίκεια, ἡ πρὸς θάλατταν, ἱερὰ καὶ ἄσυλος, ἢ ἱερὰ καὶ αὐτόνομος. Συγχρόνως πᾶσα πόλις εἶχε τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀστικὴν χρονολογίαν, ἂν καὶ συνυπάρχουσαν μετὰ τῆς κοινῆς τῶν Σελευκιδῶν χρονολογίας, ἥτις ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 312 π.Χ, καί, τὸ ἔτι σπουδαιότερον, ἔλαβε τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἴδια ἀργυρᾶ νομίσματα, φέροντα μὲν τὴν προτομὴν τοῦ Σελευκίδου ἡγεμόνος, ἀλλ' ἔχοντα νομισματικὴν βάσιν ἄλλην τοῦ σελευκιδικοῦ νομίσματος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο σύμφωνον πρὸς τὸ ἀττικόν, ὅπερ εἰσαχθὲν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου εἰς τὸ μακεδονικὸν κράτος διετηρήθη ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν, ἐνῷ τὰ ἀστικὰ νομίσματα βάσιν εἶχον, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, τὴν ἐπιχώριον, τὴν τύριον καὶ ἑβραϊκήν, τὸ δ' ἐξ ἀρχῆς βαβυλώνιον, πρὸς ἣν ὅλως συνεφώνει ..αὶ ἡ τοῦ πτολεμαϊκοῦ νομίσματος βάσις. Ἐπὶ πᾶσι πολλῶν πόλεων οἱ στρατηγοὶ κατήντησαν ἀνεξάρτητοι ἐκ διαλειμμάτων, καὶ ἐκλήθησαν «τύραννοι, μονάρχαι, βασιλεῖς»· οἷον Στράτων, ὁ τῆς Βεροίας τύραννος, ἐπὶ Δημητρίου Γ', ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος· Διονύσιος, Τριπόλεως τύραννος· Σίλας, τύραννος Λυσιάδος, Λυσίμαχος ἢ Λυσανίας βασιλεὺς Χαλκίδος, καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν κεντρικὴν τῶν Σελευκιδῶν κυβέρνησιν.

Ἴσχυε δὲ ἡ κυβέρνησις αὕτη διὰ τοῦ στρατοῦ μᾶλλον ἢ διὰ τῆς διοικήσεως, ὅστις συνέκειτο μὲν ἐκ Μακεδόνων, Ἑλλήνων καὶ ἐγχωρίων, ἀλλ' ἦτο ἑλληνικῶς διωργανωμένος καὶ ἑλληνιστὶ διῳκεῖτο. Οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Ἕλληνες ἐλαμβάνοντο ἢ ἀπὸ τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Ἀσίας ἢ ἀπὸ τῶν χωρῶν καὶ τῶν νήσων τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αὕτη δὲ ἡ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἐπιμιξία καὶ συμβίωσις ἐν τῷ στρατῷ συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Ἀνατολῆς. Περὶ τῶν χρηματικῶν πόρων τῆς τῶν Σελευκιδῶν μοναρχίας δὲν ἔχομεν τὰς ἀσφαλεῖς εἰδήσεις αἵτινες περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ὡς πρὸς τοὺς πόρους τῶν Λαγιδῶν, καθάπερ μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει· ἀλλὰ βέβαιον νομίζεται ὅτι οἱ Σελευκίδαι, τοὐλάχιστον ἀφ' ἧς ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν ἡ πλείστη μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Παρθυαία καὶ ἡ Βακτριανή, δὲν συνέλεγον τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῶν αἰγυπτίων βασιλέων. Ἔπραξαν μὲν πολλὰ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἐμπορίας, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πλείστων τούτων ἐπιχειρημάτων αὐτῶν, μετὰ τὴν κολόβωσιν τοῦ κράτους, ὠφελήθησαν ἄλλοι καὶ ὄχι αὐτοί. Λόγου χάριν ὁ Σέλευκος Α' ἐβουλήθη νὰ συνάψῃ διὰ διώρυγος τὴν Κασπίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, Ἀντίοχος ὁ Α', διέταξε τὴν ἐπιμελεστέραν ἐξέτασιν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἐπιτρέψας ἰδίως τὸ ἔργον εἰς τὸν λαρισαῖον Πολύκλειτον· καὶ ἄλλως δὲ ἐπεμελήθησαν τὴν μεγάλην ἐμπο-

ρικὴν ὁδὸν ἥτις ἔφερεν ἐκ τῆς βορείου Ἰνδικῆς εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐμπορικῆς ταύτης ὁδοῦ ἐπλούτισαν μετ' οὐ πολὺ κυρίως οἱ τοῦ Πόντου βασιλεῖς. Εἰς τοὺς Σελευκίδας ἰδίως ἀπέβη λυσιτελὴς ἡ παρὰ τὸν Τίγριν ἱδρυθεῖσα μεγάλη Σελεύκεια, ἥτις κατέστη κέντρον ἐμπορίας σημαντικώτατον (¹). Ἐκεῖ ἔφερον οἱ Ἀρμένιοι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν, καταπλέοντες τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν· ἕως ἐκεῖ ἠδύναντο ν' ἀναπλεύσωσι τὰ πλοῖα τὸν ὀξύτατον Τίγριν· ἐκεῖθεν μετῆγον οἱ Ἀρμένιοι ἰδίως τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν τῶν Κομάνων ἀγορὰν ἢ ὑπὲρ τὸν Καύκασον, ἐπέκεινα τοῦ ὁποίου οἱ Ἄορσοι, οἱ τὸν Τάναϊν παροικοῦντες, «ἐνεπορεύοντο καμήλοις τὸν ἰνδικὸν φόρτον καὶ τὸν βαβυλώνιον, κατὰ τὸν Στράβωνα, παρά τε Ἀρμενίων καὶ Μήδων διαδεχόμενοι· ἐχρυσοφόρουν δὲ διὰ δὲ τὴν εὐπορίαν». Πρὸς τούτοις εἰς τὴν Σελεύκειαν συνήρχοντο τὰ κιρβάνια ἀπό τε της ἄνω Περσίας καὶ τῆς Ἀραβίας· καὶ ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι τὰ ἰνδικὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα ἀνηλίσκοντο εἰς τὰς πολυαρίθμους καὶ πολυτελεῖς πόλεις τῆς συριακῆς παραλίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ τῆς Σελευκείας προήρχοντο, οὐχὶ ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἂν καὶ κατὰ δυστυχίαν δὲν γνωρίζομεν διὰ τίνων τρόπων προήγετο καὶ ἐπροστατεύετο ἡ ἐμπορία αὕτη ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν.

Ἐγχάρακτος λίθος παριστῶν τὸν Πτολεμαῖον Β' καὶ τὴν Ἀρσινόην

Ἄδηλον ὡσαύτως εἶναι καὶ πῶς πρὸς τὰ ἐγχώρια θρησκεύματα ἐπολιτεύθησαν. Οἱ μεταγενέστεροι ἐξ αὐτῶν ἐσύλησαν μὲν τοὺς ναοὺς τῆς Ἐλυμαΐδος καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ὁ πρῶτος Σέλευκος ἐδείχθη, ὡς φαίνεται, εὐλαβέστερος πρὸς τὰ ἀσιανὰ θρησκεύματα· τοὐλάχιστον εἶναι βέβαιον ὅτι συνεβουλεύθη τοὺς Χαλδαίους περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς ἐπὶ τῷ Τίγρει Σελευκείας. Ἕνεκα τῶν πολυαρίθμων αὐτῶν κτισμάτων οἱ Σελευκίδαι ἔλαβον φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀφορμὴν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸ πάντων τὴν λατρείαν πολλῶν ἑλληνίδων θεοτήτων. Ἀποφηνάμενοι ἑαυτοὺς ἀπογόνους

(¹) Τῶν ἱερατικῶν πόλεων τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Πόντου, αἵτινες ἦσαν, ὡς πᾶσαι αἱ ἱερατικαὶ πόλεις τῆς μ. Ἀσίας, ἐμπόρια μέγιστα

τοῦ Ἀπόλλωνος ἵδρυσαν ἱερὸν πρὸς τιμὴν τοῦ ἀρχηγέτου αὐτῶν ἐν τῇ παρὰ τῇ Ἀντιοχείᾳ Δάφνῃ. Ὁ Ἀντίοχος Α' προσηγορεύετο *Ἀπόλλων Σωτήρ*, μετὰ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος συνελατρεύετο καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἄρτεμις, καὶ ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ὁ Ζεύς, καὶ ἡ Ἥρα, καὶ ἡ Νίκη, καὶ ἡ Τύχη. Τεχνίτης ἕλλην, ὁ Εὐτυχίδης, κατεσκεύασε τὴν Τύχην τῆς Ἀντιοχείας, τὴν προστάτιν τῆς πόλεως, πρόσωπον μὲν ἔχουσαν τὸν ποτάμιον θεὸν Ὀρόντην, στεφανουμένην δὲ ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Ἀντιόχου. Συγχρόνως ἐξηκολούθει, ἐννοεῖται, ἡ λατρεία τῶν ἐπιτοπίων θεῶν· καὶ κατὰ μικρὸν ἐπήρχετο συγχώνευσίς τις τῶν δύο θρησκευμάτων. Ἡ Ἀφροδίτη λ.χ. εὐχερῶς μετεβάλλετο εἰς τὴν ἐπιχώριον Ἄσταρτιν, ἡ δ' Ἄρτεμις εἰς τὴν ἐπιχώριον Ἀναΐτιν [1], καὶ οὕτω καθεξῆς, διότι αἱ περὶ τῶν θεοτήτων ἐκείνων ἀσιαναὶ καὶ ἑλληνικαὶ ἀντιλήψεις ἦσαν συγγενεῖς. Ἀντιμετεβιβάζοντο δὲ καὶ εἰς ἑλληνικὰς χώρας αἱ ἀσιαναὶ θρησκευτικαὶ δοξασίαι. Βηρωσός [2], χαλδαῖος ἱερεὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων, ὅστις καὶ τὸν Ἀλέξανδρον εἶχεν ἰδεῖ, καὶ χάριν τοῦ πρώτου Ἀντιόχου ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας ἐξαχθεῖσαν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐπορεύθη εἰς τὴν νῆσον Κῶν καὶ ἐδίδαξεν αὐτόθι ἀστρολογίαν. Πολὺ ὅμως σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ διάδοσις, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν οὐ μόνον τῆς βιομηχανίας ζηλωταὶ ἀλλὰ καὶ τῆς θρησκείας, τὸ δὲ μονοθεϊκὸν αὐτῶν δόγμα, καθὸ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ καθυπέρτερον τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας, ἐπροξένει ἀναγκαίως πολλὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πνεύματα καὶ παρεσκεύαζεν αὐτὰ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην, τὴν φιλολογίαν, τὴν τέχνην, δὲν φαίνονται πολλὰ πράξαντες οἱ Σελευκίδαι, οἵτινες ἀνεδείχθησαν κατὰ τοῦτο πολὺ κατώτεροι οὐ μόνον τῶν Πτολεμαίων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων τοῦ Περγάμου. Τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ Μουσεῖον, ἤτοι Μουσῶν ἱερὸν καὶ βιβλιοθήκη, λέγεται ἱδρυθὲν ἐπὶ Ἀντιόχου Ζ' τοῦ φιλοπάτορος ἐκ παραγγελίας καὶ διὰ χρημάτων τοῦ ἀντιοχέως Μάρωνος. Βιβλιοθήκη δὲ ἀναφέρεται ἔτι ἐπὶ τοῦ τρίτου Ἀντιόχου, ἧς προΐστατο ὁ ποιητὴς Εὐφορίων. Ἄλλη πάλιν βιβλιοθήκη λέγεται συγκροτηθεῖσα ἐν Νινευί. Ἐν γένει ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο ὁ ἑλληνισμὸς φαίνεται διαδοθεὶς ὑπὸ τῶν πόλεων μᾶλλον ἢ διὰ κυβερνητικῆς ἐνεργείας τῶν Σελευκιδῶν. Σχολαὶ καὶ φιλολογικαὶ μελέται ἀκμάζουσιν ἐν Κιλικίᾳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐπέκεινα τοῦ Εὐφράτου, ἀλλ' ἀκμάζουσι διὰ τῶν πόλεων, οὐχὶ ὑπὸ τῆς βασιλείας ἱδρυόμεναι συντηρούμεναι, προστατευόμεναι.

Παντάπασι διάφορος ὑπῆρξεν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνηργήθη ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἐπειδὴ τὸ Κράτος τῶν Σελευκιδῶν συνέκειτο ἐκ ποικίλων χιλιάδων, ποταμῶν, φύλων, γλωσσῶν, βίων καὶ ἀναμνήσεων, διὰ τοῦτο εὐχερῶς ἐτεμματίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἑλληνισμὸς διεδόθη ἐν αὐτῷ διὰ ποικίλων ὡσαύτως τρόπων, διὰ πόλεων ἀρχαίων καὶ νέων, διὰ δυναστῶν ἑλλήνων καὶ βαρβάρων μᾶλλον ἢ διὰ μοναρχικῆς κυβερνήσεως. Ἐν τῇ Ἀφρικῇ δέ, καθὼς τὸ κύριον τοῦ κράτους μέρος, ἡ Αἴγυπτος, συνέκειτο ἐκ μιᾶς μεγάλης κοιλάδος, ὑπὸ ἑνὸς μεγάλου ποταμοῦ διαρρεομένης καὶ ζωογονουμένης, οὕτω καὶ ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ μιᾶς ἔρρευσε πηγῆς, ἀπὸ τῆς κεντρικῆς

---

[1] Ἡ Ἀναΐτις δὲν ἦτο θεότης συριακὴ ἀλλὰ περσικὴ καὶ ἰρανική, ἧς ἡ λατρεία διεδόθη ἰδίως εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἥτις καλεῖται συνήθως Ἄρτεμις Περσία.

[2] Τὸ ὄνομα τοῦ Βηρωσοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι περσικὸν καὶ οὐχὶ βαβυλωνιακόν, ἐκ τοῦ περσικοῦ Φιρούζ=φωτεινός, Φώτιος· εἶναι δὲ καὶ κύριον ὄνομα τὸ Φιρούζ.

τῶν Λαγιδῶν κυβερνήσεως. Ἐν τῷ κράτει τούτῳ οὔτε πόλεις αὐτοτελεῖς πολλαὶ οὔτε δυνάσται ἀνεξάρτητοι ὑπάρχουσιν· ὁ μονάρχης εἶναι τὸ πᾶν· ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ, εὐρύθμως καὶ τεχνικῶς διωργανωμένη ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων μέχρι τῶν κατωτάτων αὐτῆς κλάδων, καλύπτει διὰ τῆς ἀμφιλαφοῦς αὐτῆς σκιᾶς ἅπασαν τὴν χώραν καὶ διευθύνει αὐτὴν καὶ χειραγωγεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν. Σκοπὸς δὲ τῆς κυβερνήσεως ταύτης εἶνε ἡ συγχώνευσις τοῦ ἑλληνικοῦ μετὰ τοῦ ἐγχωρίου βίου, καὶ ὄργανα κύρια ἐπὶ τούτῳ ἡ διοίκησις, ὁ στρατός, τὰ θρησκευτικά, τὰ φιλολογικά, τὰ ἐπιστημονικά, τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα.

Τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ὑπερεῖχον ἐν Αἰγύπτῳ ἁπάντων τῶν λοιπῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγχώριοι ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὸν στρατόν, ὅπως παρὰ τοῖς Σελευκίδαις, ἀλλὰ συνέκειτο οὗτος ἐκ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισθεισῶν φυλῶν μόνον, τὰ διάφορα αὐτοῦ ἀποσπάσματα διανενεμημένα κατὰ τὴν χώραν ἐχρησίμευον ἅμα μὲν ὡς φρουραὶ πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως, ἅμα δὲ ὡς ἀποικίαι πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ νέου βίου. Ὁ ἀνώτατος τῶν στρατιωτικῶν τούτων ἀποσπασμάτων ἀρχηγὸς ἐλέγετο «ἐπιστράτηγος»· καὶ ἦσαν τοιοῦτοι ἐπιστράτηγοι τρεῖς, ὧν ἕκαστος, ἔχων καὶ ἀρχηγὸν τοῦ γραφείου καλούμενον «ἐπιστολογράφον», προΐστατο ἁπάσης τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν νομῶν οἵτινες ἀπήρτιζον τὴν ἐπιστρατηγίαν αὐτοῦ. Ἑκάστου δὲ πάλιν νομοῦ προΐστατο «στρατηγός», ὑπαγόμενος εἰς τὸν ἁρμόδιον ἐπιστράτηγον καὶ ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν τοὺς «ἱππάρχους», τοὺς «ἡγεμόνας», τοὺς «φρουράρχους» τοῦ νομοῦ, ἔτι δὲ ἀρχηγὸν τοῦ γραφείου, τὸν «γραμματέα» τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἀνωτάτη διοικητικὴ τῆς Αἰγύπτου διαίρεσις καὶ ὁ προϊστάμενος αὐτῆς εἶχον ἐξελληνισθῆ ἔτι ἐπὶ Ἡροδότου διὰ τῶν λέξεων *νομὸς* καὶ *νομάρχης*, ἐν χρήσει καὶ βραδύτερον παρὰ Διοδώρῳ καὶ Στράβωνι. Αἰγυπτιαστὶ δὲ ὁ νομάρχης ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων βασιλέων *μερ-νουτ-τάτ*. Ὁ ἐπιστράτηγος ἦτο, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ ἀνώτατος τῆς πολιτικῆς διοικήσεως ἄρχων τῆς ὅλης ἐπιστρατηγίας· κατὰ νομοὺς ὅμως διεκρίνετο ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἀπὸ τῶν ἄλλων δημοσίων λειτουργημάτων, καὶ τῆς μὲν διοικήσεως προΐστατο ὁ «νομάρχης», τῆς δὲ διανομῆς τῆς δικαιοσύνης ὁ «ἐπιστάτης», τῆς δὲ ποικίλης γραφικῆς καὶ κτηματολογικῆς ὑπηρεσίας ὁ «βασιλικὸς γραμματεύς». Τελευταῖον εἰς τὸν «ἀγορανόμον» ἦσαν ἐπιτετραμμέναι αἱ ἐμπορικαὶ ὑποθέσεις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πολυαρίθμων ξένων ὅσοι δὲν ἀνῆκον οὔτε εἰς τὸν στρατόν, οὔτε εἰς ἑλληνικήν τινα πολιτείαν, οὔτε εἰς τοὺς ἀρχαίους αἰγυπτιακοὺς βίους. Διότι οἱ μὲν ἐκ τοῦ στρατοῦ ὑπήγοντο εἰς τὴν στρατιωτικὴν δικαιοσύνην τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἐπιστρατήγων, οἱ δὲ ζῶντες εἰς τὰς ὀλίγας ἑλληνικὰς πόλεις ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πόλεων τούτων, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι εἶχον ἰδίους κριτάς, τοὺς «λαοκρίτας», οἵτινες ἐδίκαζον κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπιχώριον δίκαιον. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ἠδύναντο νὰ φέρωσι τὰς δίκας αὐτῶν καὶ ἐνώπιον τῶν βασιλικῶν δικαστηρίων, ἤτοι τοῦ «ἐπιστάτου». Σῴζονται δὲ τὰ πρακτικὰ δίκης διεξαχθείσης ἐνώπιον τοιούτου ἐπιστάτου καὶ τῶν παρέδρων αὐτοῦ, τῶν «συμπαρόντων», προδήλως μὴ Αἰγυπτίων. Ἕκαστος τῶν διαδίκων εἶχε τὸν συνήγορον αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀγόρευσιν τῶν συνηγόρων ἐξεδίδετο ἠτιολογημένη ἀπόφασις. Ἰδία καὶ ἀξιοσημείωτος θεσμοθεσία ἦτο ἡ τῶν «χρηματιστῶν», ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Β', ὡς φαίνεται, εἰσαχθεῖσα ἵνα ἀπαλλάξῃ τοὺς διαδίκους τῆς ἐπιζημίου εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ νομοῦ μεταβάσεως· ἦσαν δὲ οἱ χρηματισταὶ δικαστήριον κινητὸν περιφερόμενον εἰς τὸν νομὸν καὶ δικάζον ἰδίως τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις.

Ὅλως διακεκριμένη τῆς ἄλλης διοικήσεως ἦτο ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις, τῆς ὁποίας προΐστατο καθ' ἕκαστον νομὸν ὑπάλληλος ἀνωτάτου βαθμοῦ, «ὁ ἐπὶ τῶν προσόδων», ὅστις εἰσέπραττεν ὅλα τὰ διάφορα τοῦ νομοῦ εἰσοδήματα, τά τε ἀπὸ τῶν βασιλικῶν

κτημάτων καὶ τὰ ἀπὸ τῶν δημεύσεων, καὶ τὰ τέλη, καὶ τὰ τῶν ἐνοικιαστῶν μισθώματα. Ἑνὶ λόγῳ εἰς αὐτὸν προσῆκε πᾶσα ἡ διεύθυνσις τῆς «βασιλικῆς τραπέζης», ἤτοι τοῦ βασιλικοῦ ταμείου. Ὑπήγετο δὲ ὁ ἐπὶ τῶν προσόδων εἰς τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνέδριον τῶν διοικητῶν.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ κέντρον τῆς ὅλης κυβερνήσεως ἦτο ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἐν αὐτῇ ἥδρευε τὸ «συνέδριον», δηλαδὴ τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον συνήρχετο ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως καὶ τὸ πλεῖστον ὑπ' αὐτοῦ προηδρεύετο. Ἐκεῖθεν ἐλάμβανον οἱ ἐπιστράτηγοι, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι τὰς βασιλικὰς διαταγὰς διὰ τῶν βασιλικῶν ἐπιστολογράφων. Ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως οὐδαμοῦ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος περιωρίζετο· αὐτὸς ἦτο τὸ ἀέτωμα τῆς στρατιωτικῆς καὶ μοναρχικῆς ἐκείνης πολιτείας, οὐδὲ συνήντα φραγμόν τινα ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰμὴ ἐν τῷ μονίμῳ στρατῷ. Διότι οἱ Μακεδόνες οὗτοι, ἐν ὅλῳ λαμβανόμενοι, εἶχον ἔτι δίκαιά τινα κατὰ τὸ πάτριον μακεδονικὸν ἔθος. Τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς κληρονομικῶς. Ὁ τῆς βασιλείας διάδοχος διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν γινομένου «ἐνθρονισμοῦ» ἀνεγνωρίζετο τὸ πρῶτον ὡς τοιοῦτος. Ἐκκλησίαζον δὲ καὶ ἐβουλεύοντο καὶ ἔσῳζον τὸ τῆς ἰσηγορίας δίκαιον, τὸ ἀνέκαθεν αὐτοῖς ἐπιτραπέν. Καὶ εἶναι μέν, ὅπως ὀνομάζονται, τὸ πλεῖστον Μακεδόνες, ἀλλ' ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς καὶ ἴδια σώματα Ἑλλήνων, Θρᾳκῶν, Γαλατῶν, Κρητῶν καὶ τῶν τοιούτων, ἔχοντα, ἐννοεῖται, ὀλιγώτερα ἐκείνων δίκαια. Ἐπὶ τῆς πανηγύρεως τῆς τελεσθείσης ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας Πτολεμαίου τοῦ Β' «ἐπόμπευσαν, λέγει ὁ Ἀθηναῖος, αἱ δυνάμεις αἱ ἱππικαὶ καὶ πεζικαί, πᾶσαι καθωπλισμέναι θαυμασίως, πεζοὶ μὲν εἰς πέντε μυριάδας καὶ ἑπτακισχιλίους καὶ ἑξακοσίους, ἱππεῖς δὲ δισμύριοι τρισχίλιοι διακόσιοι». Αὗται ὅμως ἦσαν αἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συγκεντρωμέναι δυνάμεις, ὁ δὲ ὅλος στρατὸς συνέκειτο ἐκ 200.000 πεζῶν, 40.000 ἱππέων, ἐλεφάντων πολεμιστηρίων 300, ἁρμάτων πρὸς μάχας 2.000, καὶ ὑπῆρχον ἔτι ἐν ταῖς ἀποθήκαις ὅπλα διὰ 300.000 ἀνδρῶν.

Ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας ἐβαθμολογοῦντο κατά τινα μακεδονικὴν ἅμα καὶ περσικὴν τάξιν· οὐδ' ἀνεφέρετό τις αὐτῶν ἐπισήμως, εἴτε πολιτικὸς εἴτε στρατιωτικός, ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ οἰκείου βαθμοῦ. Ἡ ἀνωτάτη τάξις ἦσαν οἱ «συγγενεῖς», ἦσαν δὲ τοιοῦτοι οἱ ἐπιστράτηγοι καὶ οἱ ἐπιστολογράφοι· μετὰ τούτους εἵποντο οἱ «ἀρχισωματοφύλακες», οἱ «πρῶτοι φίλοι», οἱ «σωματοφύλακες», οἱ «φίλοι», οἱ «περὶ τὴν αὐλὴν διάδοχοι». Ἂν τοιαῦτα ἀξιώματα ἐλάμβανον καὶ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τῶν πρώτων βασιλέων, ἀμφίβολον. Ἵνα ἔχωμεν δὲ πλήρη ὁπωσοῦν ἔννοιαν τῆς ἑλληνικῆς ταύτης αὐλῆς, ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ προειρημένα καὶ μακρὰν σειρὰν αὐλικῶν ὑπαλλήλων, οἷον τοῦ ἀρχιοινοχόου, τοῦ ἀρχικυνηγοῦ, τοῦ ἀρχιοψοποιοῦ, τοῦ ἀρχιναυκλήρου κλπ., ἔτι δὲ καὶ ἰδιάζουσάν τινα αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν καὶ διακεκριμένην αὐλικὴν στολήν.

Ἐκ πρώτης λοιπὸν ὄψεως ἡ ἑλληνική, ἤ, ἂν θέλετε, ἑλληνομακεδονικὴ αὕτη πολιτεία, ἥ τε αὐλὴ αὐτῆς καὶ ὁ στρατός, φαίνεται ὅλως ἀπὸ τοῦ ἐπιχωρίου φύλου διακεκριμένη· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ βαθμιαία τῶν δύο στοιχείων συνοικείωσις καὶ μέχρι τινὸς συγχώνευσις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνίδων πόλεων ἦτο μὲν μικρός, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅμως οἱ Ἕλληνες, ζῶντες ὄχι εἰς ἰδίας καὶ κεχωρισμένας πολιτείας, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν Αἰγυπτίων διετέλουν εἰς συνεχῆ μετ' αὐτῶν ἐπιμιξίαν. Ναὶ μὲν ἅπασαι αἱ πράξεις τῶν μὴ αἰγυπτίων ὑπαλλήλων συνετάσσοντο εἰς τὴν ἑλληνικήν, ἀλλ' ἐγίνοντο δεκτὰ καὶ τὰ αἰγυπτιαστὶ γεγραμμένα συμβόλαια καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ὁσάκις παρουσιαζόμενα εἰς τὰς ἀρχὰς ἦσαν ἑλληνιστὶ προσυπογεγραμμένα. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἤρχισαν Ἕλληνες νὰ διδάσκωνται τὴν αἰγυπτιακήν, Αἰγύπτιοι δὲ νὰ προσθέτωσι μὲν ὀνόματα ἑλληνικὰ εἰς

τὰ ἐπιχώρια, νὰ εἰσέρχωνται δὲ εἰς τὸν μόνιμον στρατὸν καὶ νὰ προάγωνται μάλιστα μέχρι τῶν ἀνωτάτων τῆς διοικήσεως ἀξιωμάτων.

Κρηπὶς τῆς συγχωνεύσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ τῶν δύο θρησκευμάτων, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ, συγχώνευσις, ἥτις παρασκευασθεῖσα διὰ τῆς πολυειδοῦς προστασίας ἣν οἱ Πτολεμαῖοι ἀπένειμαν εἰς τοὺς ναούς, εἰς τὰς τελετὰς καὶ εἰς τὰ ἱερὰ τῶν Αἰγυπτίων γράμματα, συνεπληρώθη μετ' οὐ πολὺ διὰ τῆς ἐν μέσῃ Αἰγύπτῳ ἐνιδρύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Διὸς Ἅδου. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἱστοροῦνται τὰ περὶ τούτου. Πτολεμαῖος ὁ Σωτὴρ εἶδε κατ' ὄναρ τὸν θεόν, προστάξαντα νὰ μεταφέρῃ ἐν Πόντου τὴν εἰκόνα αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ἱερεῖς δὲν ἤξευρον νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ ὄνειρον, ἀλλ' ὁ ἀθηναῖος Τιμόθεος ὁ Εὐμολπίδης, ὅστις εἶχε προσκληθῆ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὡς εἰσηγητὴς τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων, ἐδήλωσεν ὅτι ὁ θεὸς οὗτος ἐτιμᾶτο ἐν Σινώπῃ ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τῆς Περσεφόνης. Τότε ἐπέμφθησαν πρεσβευταὶ εἰς Δελφούς, ὁ δὲ Ἀπόλλων διέταξε νὰ μεταφέρωσι μὲν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰκόνα, ν' ἀφήσωσι δὲ τὴν τῆς ἀδελφῆς. Μετὰ θαυμασίαν λοιπὸν θαλασσοπορίαν ἔφθασεν ὁ ἐν Σινώπῃ θεὸς εἰς Αἴγυπτον, ὁ δὲ Τιμόθεος, ὁ ἕλλην ἐξηγητής, καὶ Μανέθων[1] ὁ αἰγύπτιος ἀρχιερεύς, ἀνεγνώρισαν ἐκ συμφώνου ὅτι ὁ ἕλλην οὗτος θεὸς εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ αἰγύπτιος Σάραπις, ἤτοι ὁ τοῦ Ἅδου Ὄσιρις. Ὅθεν εἰς Ρακῶτιν, τμῆμα τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ κυρία τοῦ ἐμπορίου ἑστία καὶ περιελάμβανε συγχρόνως τὰ πλεῖστα ἱερὰ τῆς πόλεως καταστήματα, ἱδρύθη νέος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ναός, καλούμενος Σαραπεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔκτοτε ἐλατρεύθησαν ἀπὸ κοινοῦ ὅ τε Ἕλλην θεός, ὁ Ζεὺς Ἅδης, ὁ ἤδη ταυτισθεὶς πρὸς τὸν αἰγύπτιον Σάραπιν ἢ Ὄσιριν Ἅδην[2], καὶ ἡ τοῦ Ὀσίριδος τούτου ἀδελφὴ καὶ σύζυγος, ἡ αἰγυπτία θέαινα Ἶσις. Οἵα δὲ συνέβη ἐκ τούτου περὶ τὸν ὅλον ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν βίον ἀλλοίωσις! Ἐν αὐτῷ τῷ παναρχαίῳ Σαραπείῳ τῆς Μέμφεως εὑρίσκομεν τὸ ἀπὸ τοῦδε δύο ἱερείας ἐπιτελούσας τὰ τῆς λατρείας τοῦ Σαράπιδος καὶ τῆς Ἴσιδος, ἐνῷ ἄλλοτε ἡ Αἴγυπτος ποτὲ ἱερείας δὲν εἶχεν. Ἔκτοτε πρὸς τούτοις ἀνῆκεν εἰς τὰ προσόντα ἀμφοτέρων ἐκείνων τῶν θεοτήτων ὁ Κάλαθος ὁ μεταβιβασθεὶς ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι λατρείας τῆς Δήμητρος, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου ἤδη ἐλέγετο ἡ αὐτὴ οὖσα πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν

---

[1] Ὁ Μανέθων (ἢ Μανέθος) ἦν οὐχὶ ἀρχιερεὺς ἀλλ' ἱερογραμματεύς, οὗ ἔργον ἦτο ἡ ἐξήγησις τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ παραδόσεων καὶ ἐπιτήρησις αὐτῶν ἐν ταῖς ἱερουργίαις ὡς καὶ ἡ διαφύλαξις τῶν ἱερῶν γραφῶν ἢ τῆς ἱερᾶς βίβλου (ἐλέγετο καὶ ἱερὸς γραμματεύς). Ὡς συνεργάτην τοῦ Μανέθωνος μετεπέμψατο ὁ Πτολεμαῖος Α' εἰς Αἴγυπτον ἐξ Ἐλευσῖνος τὸν ἐκ τῶν Εὐμολπιδῶν ἐξηγητὴν Τιμόθεον τὸν θεολόγον. Ὁ Μανέθων εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς συγγραφεὺς πολλῶν ἱστορικῶν, φυσικῶν (Φυσικῆς ἱστορίας) καὶ ἀστρονομικῶν καὶ θεολογικῶν (περὶ Ἴσιδος, Ὀσίριδος, Ἄπιδος καὶ Σεράπιδος) πραγματειῶν, ἐξ ὧν οὐδὲν ἐσώθη, πλὴν τῶν καταλόγων τῶν αἰγυπτιακῶν δυναστῶν, οἵτινες διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Εὐσεβίου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ.

[1] Τίς ἦν ὁ ἐκ Σινώπης εἰς Αἴγυπτον ἐλθὼν καὶ ἐνταῦθα ὡς Ζεὺς Ἅδης λατρευόμενος θεὸς εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ σαφῶς. Τὸ ὄνομα Σέραπις ἐτυμολογοῦσί τινες ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων Ὄσιρις καὶ Ἆπις (Ὀσουρ-απ) συμφώνως πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἑλληναιγυπτιακῶν θεοτήτων τῆς περιόδου τοῦ ἑλληνισμοῦ = Ὡραπόλλων (Ὧρος, Ἀπόλλων), καὶ Ἑρμάνουβις. Ἂν πράγματι ἡ λατρεία τοῦ Σεράπιδος ἀπὸ τῆς μ. Ἀσίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐντεῦθεν πάλιν διεδόθη εἰς πᾶσαν τὴν ἑλληνίζουσαν Ἀνατολήν, ἡ μόνη θεότης ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔχουσα τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα θεὸς Ἅδης, εἶναι ὁ θεὸς ἅμα καὶ ἥρως Σαρπηδών, ὁ λατρευόμενος ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν πάσῃ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ἶσιν. Μετ' ὀλίγον ὁ Σάραπις ταυτίζεται τῷ Ἀσκληπιῷ, τῷ Ἡλίῳ, τῷ Διονύσῳ, καὶ ἀξιῶν ἐπὶ τέλους ὅτι εἶναι ὁ κοινὸς τοῦ κόσμου θεὸς ἀποκρίνεται εἰς τὸν Κύπρου βασιλέα Νικοκρέοντα ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι κεφαλὴ αὐτοῦ, σῶμα δὲ ἡ θάλασσα, πόδες ἡ γῆ, καὶ ὀφθαλμὸς ὁ ἥλιος. Πολυσήμαντος δὲ ὡσαύτως ἀναφαίνεται ἡ Ἶσις, ἧς ἡ πανήγυρις διαδίδεται μετ' ὀλίγον εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

Ἄγαλμα τῆς Ἴσιδος, ἑλληνικῆς τέχνης
(Κατὰ συμπλήρωσιν, ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Βιέννης)

Οὐδὲν ἧττον ἀξιομνημόνευτα εἶναι ὅσα ἔπραξαν οἱ Πτολεμαῖοι πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας. Ὁ προηγούμενος ἑλληνικὸς κόσμος, ὁ διὰ τῶν Ἀθηναίων μάλιστα ἐκπροσωπούμενος, εἶχε τελειώσει τὰς ἰδίως λεγομένας ἐλευθερίους τέχνας, ἐνδιατρίψας περὶ πᾶσαν ἐν γένει πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἥτις οὔτε πολυμαθείας, οὔτε ὑπερβολικοῦ πλούτου, οὔτε ἄλλης ἐξωτερικῆς προτροπῆς καὶ προστασίας εἶχε χρείαν, καθὸ προαγομένη ἀπὸ τῆς ἐν ἑαυτῇ ὑπαρχούσης τέρψεως καὶ ἐπαγωγῆς. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς κόσμος τῆς μακεδονικῆς περιόδου, ὁ κατὰ τοῦτο ἰδίως ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἐκπροσωπούμενος, διακρίνεται μᾶλλον διὰ τῶν ἔργων ὅσα δύνανται νὰ προαχθῶσι διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς κυβερνήσεως καὶ διὰ πάσης ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως καὶ παρακελεύσεως, εὐδοκιμήσας τούτου ἕνεκεν ἐξαιρέτως εἰς πᾶν τὸ χρήσιμον, τὸ γλαφυρόν, τὸ λαμπρόν, καὶ εὐδοκιμήσας ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη οὐδεμίαν πλειοτέραν πρόοδον διέπραξαν διὰ τῶν μετέπειτα ἀκμασάντων Ρωμαίων. Νέα πνευματικὰ ἀριστουργήματα τότε δὲν παρήχθησαν, ἀλλὰ τὰ παλαιὰ συνελέγησαν, ἐξηκριβώθησαν, ἡρμηνεύθησαν, καὶ ἐπιστημονικῶς κατετάχθησαν. Ἑστία δὲ τῆς νέας ταύτης πνευματικῆς ἐνεργείας ὑπῆρξε τὸ Μουσεῖον. Τὸ πολυθρύλητον τοῦτο κατάστημα ἵδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἀχανῶν καὶ μεγαλοπρεπεστάτων βασιλείων τὰ ὁποῖα ἠγείροντο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε καὶ βιβλιοθήκην, ἔτι δὲ πλεῖστα ἄλλα ἐπιστημονικὰ παραρτήματα, ὥστε τὸ ὅλον καθίδρυμα ἠδύνατο σήμερον νὰ ὀνομασθῇ Πανεπιστήμιον καὶ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν. Μέρος αὐτοῦ ἦν προσδιωρισμένον εἰς κατοικίαν καὶ συσσίτιον τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν· ἄλλαι αἴθουσαι ἐχρησίμευον εἰς διδασκαλίας καὶ ἀκροάσεις· καὶ εἰς ἄλλας εἰργάζοντο οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν βιβλίων καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι οἵτινες δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ τοὺς σημερινοὺς βιβλιοδέτας· διότι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐσυνήθιζον νὰ

Η ΑΓΟΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

(Ἀναπαράστασις)

ἔχωσιν εἰς τὰς βιβλιοθήκας ἰδίους τινὰς ὑπαλλήλους ἔργον ἔχοντας τὴν συγκόλλησιν τῶν φύλλων καὶ τὴν διασκευὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἐν χρήσει τότε διὰ τὰ βιβλία κυλινδροειδὲς σχῆμα. Παρεκτὸς δὲ πάντων τούτων ὑπῆρχον ἐν τῷ μουσείῳ στοαὶ καὶ κῆποι, ὅπου ἐγίνετο ἡ διδασκαλία τῶν σοφῶν, ἥτις καὶ τότε, ὡς ἄλλοτέ ποτε ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι, διεξήγετο πολλάκις ὄχι διὰ τῶν λεγομένων ἀκροάσεων ἀλλὰ μᾶλλον δι' ἐλευθέρας

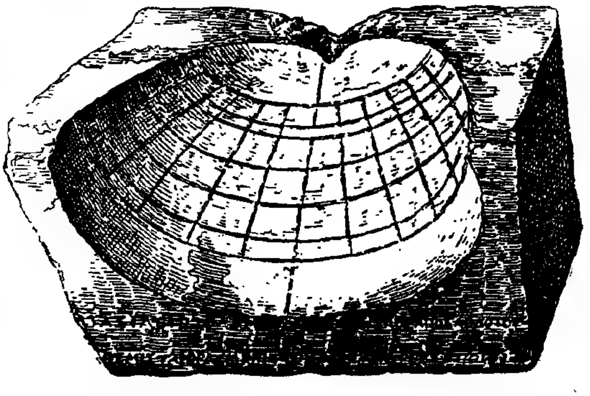

Τεμάχια παπύρου τοῦ Σεραπείου, περιέχοντος, σὺν τοῖς ἄλλλοις, τεσσαράκοντα τέσσαρας ἀγνώστους πρὶν στίχους τοῦ Εὐριπίδου.

συνδιαλέξεως τῶν διδασκάλων μετὰ τῶν μαθητῶν, ἐπὶ τούτῳ ἄνω καὶ κάτω συμπεριπατούντων. Εἴπομεν ὅτι τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε καὶ βιβλιοθήκην. Ταύτης τὰς ἀρχὰς ἔθετο ὁ πρῶτος τῶν Πτολεμαίων, ἔχων περί τε τοῦτο καὶ περὶ πάντα ὅσα πρὸς ἐπίδοσιν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ἔπραξε, συνεργὸν τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Κατεπλούτισε δὲ τὴν βιβλιοθήκην ὁ Φιλάδελφος συναγαγὼν ἁπανταχόθεν τῆς οἰκουμένης βιβλία τὰ ὁποῖα ἀδιακόπως ἀντεγράφοντο ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπὸ τῶν προμνημονευθέντων γραφέων. Ἡ πολυθρύλητος αὕτη Ἀλεξανδρινὴ βιβλιοθήκη, τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυσαν αὐξάνοντες οἱ τοῦ Φιλαδέλφου διάδοχοι, ἐγένετο κατὰ δυστυχίαν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, περὶ τὰ μέσα τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, παρεκτὸς τοῦ μέρους αὐτῆς τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ Μουσείῳ, εἶχεν ἀποτεθῆ εἰς ἄλλα καταστήματα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἠφανίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον, ἂν ὄχι ἐν ὅλῳ, εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ὡς θέλομεν ἱστορήσει ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Δὲν εἶχον δὲ ἀθροίσει οἱ Πτολεμαῖοι ἑλληνικὰ μόνον βιβλία ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων γνωστῶν ἐθνῶν τὰ συγγράμματα, ὥστε ἡ βιβλιοθήκη ἐκείνη ἦτο ταμεῖον κοινὸν τῆς φιλολογίας ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγένετο, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Φιλαδέλφου (1), ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Ἰου-

(1) Ἡ παράδοσις ἡ περὶ τῆς ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου ἢ ἐπὶ ἄλλου τινὸς Πτολεμαίου γενομένης μεταφράσεως τῆς Π. Δ. παρέστησε τὸ γεγονὸς ἐπὶ τὸ θαυμασιώτερον καὶ ὑπερφυ-

δαίων, ἤτοι τῆς Παλαιᾶς διαθήκης, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα. Τότε ὡσαύτως ἤκμασεν ἐν τῷ Μουσείῳ καὶ παρὰ τῷ Μουσείῳ ὁ βουκολικὸς ποιητὴς Θεόκριτος, ὅστις ποτὲ μὲν ἔζη ἐν Σικελίᾳ, ποτὲ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, γράψας γραμματικά, ἱστορικά, ποιητικά· Ἀπολλώνιος, ὁ γράψας τὸ Ἀργοναυτικὰ καὶ ἐπιστάτης διατελέσας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης· Ἀρίσταρχος μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ περιφημότατος τῶν Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Ἡλιακὸν ὡρολόγιον κατασκευασθὲν ὑπὸ Θεμισταγόρου καὶ ἀφιερωθὲν ὑπὸ Ἀπολλωνίου, πιθανῶς τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ, εἰς τὸν βασιλέα Πτολεμαῖον.

Ἕτερον ἀξιομνημόνευτον κατάστημα, ἂν καὶ πάντη ἄλλου εἴδους, ἀξιομνημόνευτον ἰδίως διὰ τὴν εὐκολίαν ἣν παρεῖχεν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἦτο ὁ πρῶτος γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου φανοφόρος πύργος, ὁ κατασκευασθεὶς ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου τῆς προκειμένης τοῦ κυρίου τῆς Ἀλεξανδρείας λιμένος (1). Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐπεκλήθη ἀπὸ τῆς νήσου ***πύργος τῆς Φάρου*** ἢ καὶ ἁπλῶς ***Φάρος***, ἐξ οὗ ἔκτοτε ἅπαντες οἱ τοιοῦτοι πύργοι εἰς πολλὰς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ***Φάροι*** ὀνομάζονται. Κατεσκευάσθη δὲ διὰ δαπάνης ἁδρᾶς ἐντὸς ἐνιαυτῶν δώδεκα ὑπὸ τοῦ περιφήμου κνιδίου τεχνίτου Σωστράτου, τοῦ ὁποίου ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἣν ἔφερε καὶ ἥτις εἶχεν ὡς ἔπεται· «Σώστρατος κνίδιος Δεξιφάνους θεοῖς σωτῆρσιν ὑπὲρ τῶν πλωιζομένων». Ὁ πύργος οὗτος, ὅστις τοσοῦτον ἐθαυμάσθη διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ὥστε βραδύτερον συγκατελέχθη μεταξὺ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου, ἦτο ᾠκοδομημένος ἐκ λίθου λευκοῦ ἐπὶ βράχου ἀποτόμου, καὶ πολυώροφος ὢν εἶχεν ὕψος 300 πήχεων, ὡς βεβαιοῦται· ὁ δὲ ἐν τῇ κορυφῇ αὐτοῦ ἀναπτόμενος φανὸς ἦτο, ἐὰν πιστεύσωμεν τὰ λεγόμενα, ὁρατὸς εἰς ἀπόστασιν 7 1]2 γερμανικῶν μιλίων.

Ἐν γένει δὲ ἡ **ναυτιλία** καὶ ἡ ναυπηγία ἐτελειώθησαν ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ τελειωθῶσιν ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ἵνα δώσωμεν ἔννοιάν τινα τῆς περὶ τοῦτο γενομένης τότε ἐπιδόσεως, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου συνετήρουν, ἐκτὸς 2.000 μικροτέρων πλοίων, 1.500 μεγαλυτέρας πολεμικὰς ναῦς, ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρους, ὑλικὸν διὰ διπλάσια τούτων πλοῖα, καὶ θαλαμηγὰ πρὸς ἰδίαν

έστερον. Κατὰ τὰς γνώμας τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν καὶ κριτικῶν πρόκειται κατ' οὐσίαν ἁπλῶς περὶ μεταφράσεως γενομένης ὑπὸ τῶν ἰουδαίων Ἑλληνιστῶν τῆς Αἰγύπτου χάριν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μόνον τὴν ἑλληνικὴν λαλούντων καὶ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον τῆς Ἰ. Γραφῆς μὴ νοούντων Ἰουδαίων τῆς Διασπορᾶς.

(1) Τὸ σχῆμα τοῦ φάρου τούτου ὡς καὶ τῶν φάρων καθόλου εἶχε τὸ τῶν ἐν μωαμεθανικοῖς εὐκτηρίοις (δζαμίοις) ὑψουμένων πύργων τῶν καλουμένων μιναρέ. Ἡ ἀραβικὴ αὕτη λέξις σημαίνει ἁπλῶς τόπον φωταγωγούμενον (οὐχὶ διὰ τὴν νῦν ἐθιζομένην ἐν ταῖς μωαμεθανικαῖς ἑορταῖς φωταγώγησιν αὐτῶν, ἀλλὰ διότι ἐλήφθη τὸ ὄνομα ἀπὸ πύργων φωταγωγουμένων καὶ χρησιμευόντων ὡς φάρων.

χρῆσιν τῶν βασιλέων (εἶδος yacht) χρυσόπρυμνα καὶ χρυσέμβολα 800. Ἀλλὰ συνέβη συγχρόνως τότε ὅ,τι συμβαίνει πολλάκις ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἰδίως ἐπιδίδωνται εἰς τὰς πρακτικὰς τέχνας, τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ ἀκορέστῳ ὁρμῇ τοῦ νὰ ἐπιτύχωσιν ὅσον ἐνδέχεται χρησιμώτερα ἔργα διαπράττουσί τινα τὰ ὁποῖα καταπλήττουσι μὲν τὸν κόσμον διὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ μέγεθος ἀποβαίνουσιν ἄχρηστα. Οὕτως ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἱέρων Β', ὅστις διετέλεσεν εἰς φιλικωτάτας πρὸς τὸν Πτολεμαῖον Β' σχέσεις, κατεσκεύασε, διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ περιωνύμου Ἀρχιμήδους, ναῦν εἰκοσήρη, δηλαδὴ ἔχουσαν εἴκοσι σειρὰς ἐρετῶν ἑκατέρωθεν, ἐνῷ αἱ συνήθως ἐν χρήσει νῆες ἦσαν πεντήρεις ἢ ἑπτήρεις. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ πελώριον πλοῖον, τὸ ὁποῖον διέπρεπεν οὐ μόνον διὰ τὴν τέχνην ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ πολυτέλειαν, κατώρθωσε νὰ πλεύσῃ ἐκ Σικελίας εἰς Ἀλεξάνδρειαν, πληρωθὲν σίτου καὶ σταλὲν ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος δῶρον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' ὁ τέταρτος Πτολεμαῖος ἠθέλησε νὰ ὑπερτερήσῃ τὸν κολοσσὸν ἐκεῖνον κατασκευάζων τεσσαρακοντήρη· καὶ ἐναυπηγήθη λοιπὸν οὕτω τὸ μέγιστον τῶν πλοίων ὅσα ποτὲ ὑπῆρξαν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ πλοῖον κυρίως εἰπεῖν δὲν ἦτο, ἦτο τερατῶδές τι κατασκεύασμα ἐν σχήματι πλοίου. Ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν ὅτι διὰ νὰ κινηθῇ ἀπῃτοῦντο πολλαὶ ναυτῶν καὶ ἐρετῶν χιλιάδες, καὶ ὅτι περιελάμβανεν, ἐκτὸς τοῦ ναυτικοῦ ὁμίλου, τρισχιλίους καθωπλισμένους μαχητάς.

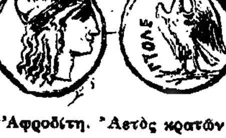
Τὰ ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων κατασκευασθέντα ταῦτα ἔργα καὶ καταστήματα, προϋποθέτουσι βεβαίως ὅτι οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ εἶχον θησαυροὺς μεγάλους. Τῳόντι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσαντος ἀλεξανδρέως ἱστορικοῦ Ἀππιανοῦ, οἱ θησαυροὶ οὓς εἶχε συλλέξει ὁ δεύτερος τῶν Πτολεμαίων συνεποσοῦντο εἰς τὸ ὑπέρογκον ποσὸν τῶν 740.000 ταλάντων, ἤτοι 3.700.000.000 δραχμῶν, διότι τὸ ἀλεξανδρινὸν ἀργυροῦν τάλαντον ἦτο πρὸς τὸ Σολώνειον ὡς 5 πρὸς 6. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τῶν νεωτέρων τινὲς ὑπέλαβον ὅλως ἀπίθανον τοσοῦτον ἀποταμίευμα· ἀλλὰ παρεκτὸς ὅτι ὁ Ἀππιανὸς βεβαιοῖ ὅτι παρέλαβε τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ ἐκ «τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν», καὶ ἄλλαι τινὲς περιστάσεις ὑποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ὅσον ὑπερβολικὸν καὶ ἂν φαίνεται, δὲν ἦτο ἀπίθανον. Ὁ περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας Ἰώσηπος βεβαιοῖ ὅτι ἡ Αἴγυπτος εἶχε τότε, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, 7.500.000 κατοίκων, καὶ ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ χώρα εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν παρακμήν. Ὁ ποιητὴς Θεόκριτος περιγράφων τὴν τοῦ Φιλαδέλφου δύναμιν, ἐν τῷ 17 εἰδυλλίῳ, ὁρίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν πόλεων εἰς 33.333. Ὁ ἀριθμὸς φαίνεται ἀλλόκοτος καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ποιητικῆς ἀδείας πλάσμα μᾶλλον ἢ ἀκριβοῦς τοπογραφικῆς γνώσεως συμπέρασμα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Διόδωρον ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ πόλεις καὶ κῶμαι ἀξιόλογοι πλείονες τῶν τρισμυρίων. Σῴζονται δὲ ἐπιγραφαὶ πομπῶν τινων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καθ' ἅς, ἕνεκα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἀνατολικῆς πολυτελείας μετὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἐδαπανήθησαν τοσαῦτα πολύτιμα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη ὥστε τῇ ἀληθείᾳ δὲν φαίνεται ἀδύνατος ἡ θρυλουμένη ἐκείνη τῶν θησαυρῶν συσσώρευσις. Τὸ πάντων ὅμως σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἡ Αἴγυπτος, ἥτις πρὸ τῶν Πτολεμαίων περιωρίζετο εἰς μόνην σχεδὸν τὴν ἐξαγωγὴν τῶν σιτηρῶν, κατέστη ἔκτοτε ἡ γέφυρα τῆς παγκοσμίου ἐμπορίας. Οἱ πρῶτοι Λαγίδαι κατέβαλον πλείστην ἐπιμέλειαν ἵνα δι' αὐτῆς ἐνεργῆται τὸ Ἰνδικόν, τὸ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰθιοπίας ἐμπόριον. Ἐπὶ τούτῳ οὐ μόνον ἵδρυσαν πολλὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης πόλεις, ὡς εἴδομεν, ἀλλὰ καὶ συνεπλήρωσαν τὴν ἀσυντέλεστον μείνασαν διώρυγα Νεκὼ τοῦ Ψαμμιτίχου, καὶ κατεσκεύασαν τὰς ὁδοὺς αἵτινες

ἔφερον ἀπὸ Βερενίκης καὶ Μυὸς ὅρμου εἰς Κοπτόν. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν εἰσαγομένων ἐξήγοντο αὖθις ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου· τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐποντοπόρουν μέχρις Εὐξείνου καὶ ἐπανερχόμενα ἐκεῖθεν ἐκόμιζον νέα φορτία, ὧν τὰ πλεῖστα πάλιν ἀνέπλεον τὸν Νεῖλον καί, μεταβιβασθέντα εἰς τὴν Ἐρυθράν, ἐξεπέμποντο περαιτέρω πρὸς τὰς νοτιωτέρας χώρας. Ὥστε ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέστη ἀληθὲς κέντρον τοῦ ἐμπορίου τοῦ κόσμου. Εἶναι δὲ ὁμολογούμενον ὅτι, ὅσῳ πυκνότερος εἶναι ὁ πληθυσμός, ὅσῳ μεγαλυτέρα ἡ ἐμπορία, ὅσῳ ἀσφαλεστέρα ἡ κτῆσις, ὅσῳ ἀγαθωτέρα ἡ διανομὴ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἡ Αἴγυπτος εἶχε πάντα ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα ἐπὶ Πτολεμαίων, τόσῳ δαψιλέστεροι εἶναι οἱ πόροι τοῦ κράτους.

Κυπριακὰ νομίσματα κοπέντα ἐπὶ Πτολεμαίων.

α΄ (Κεφαλὴ Ἀφροδίτης· Ἀετὸς καὶ ἐπιγραφὴ «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ»

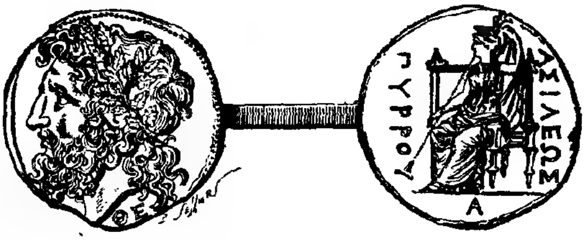
β΄ (Ἀφροδίτη. Ἀετὸς κρατῶν κεραυνὸν καὶ ἐπιγραφὴ «ΠΤΟΛΕ»

Δὲν ἦρχον δὲ μόνον τῆς Αἰγύπτου οἱ Πτολεμαῖοι· ἐκυριάρχουν καὶ τῆς Κύπρου, ἐκ διαλειμμάτων δὲ καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς πρὸς δυσμὰς καὶ τῶν παραλίων τῆς Συρίας πρὸς ἀνατολάς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένας πρὸς μεσημβρίαν στρατείας, δεσπόσαντες ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πολλῶν τῆς Αἰθιοπίας χωρῶν καὶ ἐπὶ τοσοῦτο διαδόντες μέχρι τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων χωρῶν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ὥστε κατὰ τὴν 4 μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, Σιλκώ, ὁ βασιλεὺς τῶν Νουβαδῶν καὶ ὅλων τῶν Αἰθιόπων, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνέγραψε τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ κατορθώματα.

Τοιαῦτα τὰ θαυμάσια ὅσα ὁ ἑλληνισμὸς διέπραξεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπὸ τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ἀνάπτυξις ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ὅσα προηγουμένως οἱ μεγάλοι ἐσωτερικοὶ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος ἀγῶνες εἶχον ἐπιφέρει εἰς ταύτην τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἑστίαν. Ἡ Μακεδονία ἐξηντλήθη ἕνεκα τῆς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἕνεκα τῶν ἐπακολουθησάντων τεσσαρακονταετῶν ἐμφυλίων πολέμων, καθ' οὓς τὸ κράτιστον τῆς στρατιᾶς ἁπάντων σχεδὸν τῶν μαχομένων ἐκ Μακεδόνων συνέκειτο· ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀποικισμῶν καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἕνεκα τῶν ὀλεθρίων γαλατικῶν ἐπιδρομῶν. Ναὶ μὲν ἡ Μακεδονία ἔτυχεν ἤδη ἡγεμόνος συνετοῦ, μετριοπαθοῦς καὶ ἐπιμόνου, τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτὴρ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὡς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ ἡρωικοῦ καὶ ἀστάτου χαρακτῆρος δι' οὗ διεκρίνετο ὁ Αἰακίδης Πύρρος. Ἀλλ' ἡ μεγίστη ἐπιτηδειότης τοῦ ἡγεμόνος ἔχει χρείαν ὑλικῶν πόρων διὰ νὰ μεγαλουργήσῃ, οἱ δὲ ὑλικοὶ πόροι τῆς Μακεδονίας εἶχον παραδόξως ἐλαττωθῆ, καὶ τὰ εὐφορώτερα αὐτῆς πεδία κατελήφθησαν μετ' ὀλίγον ὑπὸ Γαλατῶν καὶ Ἰλλυριῶν. Αὕτη δὲ τῆς Μακεδονίας ἡ παρακμὴ δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσῃ ὀλεθρίως εἰς τὴν τύχην τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶχε χρείαν ἡγεμόνος καὶ εὗρε τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀλλ' ἤδη ἡ ἡγεμονία αὕτη ἀπέβη ἀσθενής. Ἴσως ἠδύνατο ν' ἀναπληρωθῇ διὰ τῆς ἠπειρωτικῆς τοῦ Πύρρου ἡγεμονίας· ἀλλ' εἴδομεν ὅτι καὶ ὁ Πύρρος ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς ματαίας κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἐπιχειρήσεις· καὶ ἦτο μὲν στρατηγὸς λαμπρότατος ἀλλὰ παντάπασιν ἐστερεῖτο τῶν πολεμικῶν προτερημάτων δι' ὧν κυρίως κατορθοῦνται καὶ παγιοῦνται αἱ ἡγεμονίαι. Ἐντεῦθεν ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἔμεινε πάλιν ἀκέφαλος, ὅπως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τὴν πτῶσιν τῆς τῶν Θηβαίων ἡγεμονίας. Παρήχθησαν μὲν περὶ τοὺς

χρόνους τούτους ἐνταῦθα δύο ὁμοσπονδίαι, αἵτινες ἐφαίνοντο προωρισμέναι νὰ σώσωσι τὴν ἑλληνικὴν αὐτονομίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐστηρίζοντο ἀμφότεραι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοπολιτείας, ἣν ματαίως ἄλλοτε ἀνεζητήσαμεν εἰς τὰς ἀρχαίας ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' αἱ ὁμοσπονδίαι αὗται εἶχον, ὡς θέλομεν ἴδει, ἕτερα καίρια ὀργανικὰ ἐλαττώματα. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν Αἰτωλοὶ διέπρεπον ἐπὶ τῇ ὑλικῇ αὐτῶν ῥώμῃ, ἀλλ' ἠθικῆς δυνάμεως παντάπασιν ἐστεροῦντο· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τἀνάπαλιν, εἶχον μὲν σωφρονεστέρας περὶ τῆς ἐννόμου τάξεως ἰδέας ἀλλὰ δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ τῷ πολεμικῷ προτερήματι. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ Μακεδονία εἶχε μὲν ἐξασθενήσει ἀλλ' ὄχι ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ ἀποβάλῃ παντελῶς τὰς ἡγεμονικὰς ἀξιώσεις· διὸ παρήχθη ἀπὸ τοῦδε ἀδιάκοπός τις ἐμφύλιος ἀγὼν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν δύο νέων ὁμοσπονδιῶν· ἀγὼν ἀτελεσφόρητος, διότι οὐδεὶς τῶν ἀντιπάλων ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τοῦ ἄλλου, τελεσφόρος δὲ δυστυχῶς κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐξήντλησε καὶ τὰς τελευταίας τοῦ ἔθνους δυνάμεις καὶ παρεσκεύασεν αὐτὸ εἰς τὸ νὰ γίνῃ βορὰ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἰταλικῆς πόλεως, ἥτις, ἀφοῦ κατέβαλε τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἕλληνας, ἔμελλεν ἀλληλοδιαδόχως νὰ καταβάλῃ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι καὶ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ.

Νομίσματα Πύρρου.

α' (Κεφαλὴ Διὸς Δωδωναίου, ἐστεφανωμένου διὰ φύλλων δρυός. Διώνη)

β' (Κεφαλὴ Ἀχιλλέως. Θέτις ἐπὶ ἱπποκάμπου κρατοῦσα τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως).

Ὁ Πύρρος ἐπανελθὼν εἰς Ἤπειρον, τῷ 274, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐκστρατείας δὲν ἐφρόντισε νὰ ῥυθμίσῃ τὰ καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἐτράπη ἀμέσως εἰς διαφόρους νέας ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς Μακεδονίας πρῶτον, κατὰ τῆς Σπάρτης δεύτερον, καὶ τελευταῖον κατὰ τοῦ Ἄργους. Κατὰ τὸ σύνηθες δὲ αὐτῷ εὐδοκιμεῖ κατ' ἀρχὰς ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλ' ἔπειτα ἀποκρούεται· εὐδοκιμεῖ ὡσαύτως ἐν Λακωνικῇ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὡσαύτως ἀποκρούεται· ἐπελθὼν δὲ καὶ εἰς τὸ Ἄργος εὑρίσκει συνδραμόντας εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ταύτης τόν τε βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρέα καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον, καὶ φονεύεται, 272, ἐν τῇ μάχῃ ἥτις συνεκροτήθη ἐντὸς αὐτῆς τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου ἔλαμψεν εἰσέτι ἐπὶ μικρὸν ὁ ἀστὴρ τῶν Αἰακιδῶν, διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος κατέστη ἐπὶ μικρὸν κύριος ἁπάσης σχεδὸν τῆς Μακεδονίας· ἔπειτα ὅμως νικηθεὶς οὐ μόνον τῆς Μακεδονίας ἐξώσθη ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου τὸ πλεῖστον ἀπέβαλεν· ἀλλ' ἐξέβαλε πάλιν αὐτῆς τοὺς Μακεδόνας διὰ συνδρομῆς τῶν Αἰτωλῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐβασίλευσαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ, Πύρρος καὶ Πτολεμαῖος· δολοφονηθέντος δὲ τούτου καὶ προσέτι φονευθείσης τῆς θυγατρὸς τοῦ πρεσβυτέρου Πύρρου Δηιδαμείας ἐξέλιπεν ἡ ἡρωικὴ ἐκείνη γενεά, ἡ δὲ Ἤπειρος, ἀποβαλοῦσα ἐν τῷ μεταξὺ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Κέρκυραν, περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀναρχίαν καὶ ἀπέβη ἀκατονόμαστος ὅπως ἦτο πρὸ τοῦ Πύρρου. Ἐγχώριοι τύραννοι, ἄγριοι μισθοφόροι, οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοί, ἐδῄουν καὶ κατεξουσίαζον τὴν χώραν ταύτην. Μόνοι οἱ Μολοσσοί, οἱ Χάονες καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ

διετήρησαν ὁπωσοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, συγκροτήσαντες ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας προΐσταντο στρατηγοὶ καὶ ἀνώτατοι ἄρχοντες. Ὁ δὲ τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονος ἠσφάλισε μὲν ἐπὶ τέλους τὴν ἐν αὐτῇ ἀρχήν, ἣν τοσάκις ἀπέβαλεν, ἀλλὰ ματαίως ἠγωνίσθη νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, διακωλυθεὶς περὶ τοῦτο ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ὅστις, ἄρχων πολλῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσων, ὑπεστήριζε διὰ πλοίων καὶ στρατῶν τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου προσβαλλομένους ἢ κατ' αὐτοῦ στασιάζοντας Ἕλληνας. Περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοσαύτην ἤδη ἀνάπτυξιν ἔλαβον αἱ δύο ὁμοσπονδίαι, ἡ ἀχαϊκὴ καὶ ἡ αἰτωλική, ὥστε ἡ μὲν ἐξέβαλεν αὐτὸν τῆς Πελοποννήσου, γενομένη κυρία τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἡ δὲ ἀπέκρουσε πᾶσαν αὐτοῦ ἐπέμβασιν εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα. Ἐντεῦθεν τῷ 240, ὅτε ὁ Ἀντίγονος ἀπέθανε, δὲν κατεῖχε τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰμὴ τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Ἀττικήν. Ἡ ἐπίλοιπος χώρα ἀνεκτήσατο διὰ τελευταίαν φορὰν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀνεξαρτησίαν τιν' διὰ τῶν δύο προμνημονευθεισῶν ὁμοσπονδιῶν, τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἀχαϊκῆς.

Αἱ δύο αὗται ὁμοσπονδίαι ἐπεζήτησαν τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἶχον ἐπιδιώξει ἀλληλοδιαδόχως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι. Ἀλλ' ἐπεζήτησαν αὐτὸν κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον. Ἄλλοτε μία ἰσχυρὰ πόλις ὑπῆγε κατὰ μικρὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πολιτείας· νῦν δὲ πολλαὶ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι συνηνώθησαν ἐπὶ ἴσοις δικαίοις ἵνα διατηρήσωσι τὴν αὐτονομίαν καὶ προσλάβωσι κατὰ μικρὸν ὅσον ἐνδέχεται πλειοτέρους Ἕλληνας ἐν τῇ συμπολιτείᾳ ταύτῃ. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσοπολιτείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζοντο τὰ νέα ταῦτα κράτη, ἦτο βεβαίως πολὺ ὑγιεστέρα τῆς κυριαρχικῆς ἡγεμονίας τῶν ἀρχαιοτέρων· καὶ τούτου ἕνεκα, ἂν ἐφηρμόζετο νόμῳ καὶ ἔργῳ, αἱ νέαι συμπολιτεῖαι δὲν ἤθελον τρέχει τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ διαλυθῶσι διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἀπαρτιζουσῶν αὐτὰς πόλεων. Αἱ πόλεις ἄλλοτε ἐστασίαζον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τῆς Σπάρτης, κατὰ τῶν Θηβῶν, διότι ἐδεσπόζοντο ὑπ' αὐτῶν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὴν τοιαύτην στέρησιν πάσης ἰδίας πολιτικῆς ὑπάρξεως· νῦν δέ, ἰσοπολιτείας ἐπικρατούσης, οὐδεμίαν ἤθελον ἔχει τοιαύτην ἀφορμὴν στάσεως, καθὸ ἐξ ἴσου μετέχουσαι τῆς κοινῆς τῶν πραγμάτων διευθύνσεως. Ἀλλὰ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς συμπολιτείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσοπολιτείας παρεβιάζετο δεινῶς εἴτε διὰ τοῦ πολιτεύματος εἴτε διὰ τῆς πράξεως.

Παρεκτὸς δὲ τούτου ἡ ἰσοπολιτεία μόνη δὲν ἀρκεῖ ἵνα συντηρηθῇ τὸ κράτος· προσαπαιτεῖται καὶ ἰσχυρά τις τῶν ἴσων δικαίων συγκέντρωσις καὶ κυβέρνησις, ἧς ἄνευ τὰ τοιαῦτα ῥέπουσι φύσει πρὸς τὴν διάλυσιν διὰ τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῶν συμπολιτευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Ἂν ἡ συγκέντρωσις ἐκείνη ἐξοκείλῃ μέχρι τῆς δεσποτικῆς κυριαρχίας μιᾶς πόλεως, ὅπως συνέβαινεν ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, τότε ἡ συμπολιτεία κινδυνεύει ὡς ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν πιεζομένων μελῶν. Ἂν ὅμως πάλιν ἡ συγκέντρωσις παντελῶς σχεδὸν λείψῃ, ὅπως κυρίως εἰπεῖν συνέβαινεν ἐπὶ τῶν δύο προκειμένων συμπολιτειῶν, ἡ συμπολιτεία κινδυνεύει νὰ διαλυθῇ διὰ τῆς παραλυσίας τῶν μὴ ἀποχρώντως συνεχομένων μελῶν (1). Εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν ὑπάρχουσι παραδείγματά τινα ὁμοσπονδιῶν αἵτινες διετηρήθησαν εἰ καὶ μὴ ἔχουσαι ἱκανῶς ἰσχυρὸν κέντρον τῶν ἴσων αὐτῶν δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων, οἷον ἡ ἑλουητικὴ ὁμοσπον-

---

(1) Ἀλλὰ τοῦτο λέγει ὁ Θουκυδίδης (Γ' 94) περὶ δύο μόνων ἐθνῶν αἰτωλικῶν, τῶν Ὀφιονέων καὶ τῶν Εὐρυτάνων.

δία καὶ ἡ τῆς ἀρκτῴας Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ παρεκτὸς ὅτι, ὅσῳ χαλαραὶ καὶ ἂν ὦσιν αἱ δμοσπονδίαι αὗται, εἶναι πάντοτε διωργανωμέναι σφιγκτότερον τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἀχαϊκῆς, οὐδὲν ἧττον δὲν διατηροῦνται εἰμὴ ἢ διότι δὲν ἔχουσιν ἰσχυροτέρους γείτονας, ὅπως ἡ ἀμερικανική, ἢ διότι οἱ ἰσχυροὶ γείτονες ἠγγυήθησαν ἐκ συμφώνου τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ὅπως συνέβη ὡς πρὸς τὴν ἑλουητικήν. Ἡ δὲ αἰτωλικὴ καὶ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία δὲν ἔπαυσαν πολεμούμεναι ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, δὲν ἔπαυσαν πρὸς ἀλλήλας ἐρίζουσαι, συνήντησαν καὶ ἑτέρους ἐμφυλίους ἀντιπάλους, ὥστε ἐπὶ τέλους ἐπελθόντων τῶν Ρωμαίων, ἀφοῦ μάλιστα ἅπαντες οἱ ἐνταῦθα ἀγωνιζόμενοι εἶχον παντελῶς ἀναλώσει τοὺς πόρους αὐτῶν, φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν συμπεπυκνωμένην καὶ θαυμασίως ἐρρυθμισμένην πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς ἰταλικῆς ἐκείνης πόλεως.

Ὁ Δημήτριος φέρων τὸ διάδημα ἐπὶ νομίσματος.

Οἱ Αἰτωλοὶ (Κεφ. Α΄ βιβλ. Β΄ τοῦ Α΄ τόμ.), διῃρημένοι ὄντες εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας φυλάς, διετέλεσαν μὲν ὀνομαστοὶ ἐπὶ τῶν ἡρωικῶν χρόνων, μετέσχον δὲ καὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ὑπῆρξαν ὅλως ἀφανεῖς καὶ ἄσχετοι πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου προκύπτουσι μὲν πάλιν εἰς μέσον, ἀλλὰ παρίστανται ὑπὸ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἱστορικοῦ ὡς οἰκοῦντες κατὰ κώμας ἀτειχίστους, ὄχι εἰς πόλεις, ὡς λαλοῦντες γλῶσσαν δυσκατάληπτον, τρώγοντες κρέας ὠμόν, καὶ ἐν γένει ὡς τραχεῖς τὰ ἤθη καὶ σχεδὸν βάρβαροι. Τοῦτο δὲ ὄχι βεβαίως διότι δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ διότι, ὅπως οἱ Ἠπειρῶται, ὅπως οἱ Θεσσαλοί, ὅπως οἱ Μακεδόνες, δὲν συμπροώδευσαν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Ὀνομαστοὶ δὲν ἐγένοντο ὁπωσοῦν οἱ Αἰτωλοὶ εἰμὴ ἑκατὸν περίπου μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἔτη, ἤτοι περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἔκτοτε βλέπομεν αὐτοὺς γενναίως ἀγωνιζομένους κατὰ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, καὶ μόνους Ἑλλήνων σῴζοντας ἀείποτε τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ἡ ἀνεξαρτησία δὲν ἔχει ἀξίαν εἰμὴ ὅταν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς εὐνομῆται· τοῦτο δὲ οὐδέποτε συνέβη τοῖς Αἰτωλοῖς.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτη φυλὴ εἶχεν ἀνέκαθεν συμπολιτείαν τινά, καὶ περὶ τὸ 280 πρὸ Χρ. ἡ συμπολιτεία αὕτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ κανονικώτερόν τινα τύπον. Ἡ ὑπερτάτη αὐτῆς ἐξουσία ἤδρευεν εἰς τὰς κοινὰς συνόδους, τῶν ὁποίων μετεῖχον ἅπαντες οἱ αἰτωλοὶ

πολῖται· αἱ δὲ κοιναὶ ἐκεῖναι σύνοδοι συνεκροτοῦντο κατ' ἔτος πανηγυρικῶς ἐν Θέρμοις, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐτέλουν τὰς ἀρχαιρεσίας· ἐν ἀνάγκῃ δὲ συνεκροτοῦντο καὶ ἀλλαχοῦ ἔκτακτοι κοιναὶ σύνοδοι. Πλὴν δὲ τῆς κοινῆς συνόδου ὑπῆρχε παρ' Αἰτωλοῖς ἕτερόν τι συνέδριον· οἱ καλούμενοι «'Απόκλητοι», οἵτινες ἐξεπροσώπουν, ὡς φαίνεται, τοὺς εὐπατρίδας τῆς χώρας καὶ πολλάκις διεῖπον αὐτοὶ μᾶλλον τὰ πολιτικὰ πράγματα, ἢ αἱ κοιναὶ σύνοδοι. Ὁ ὕπατος ἐνιαυσιαῖος ἄρχων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, «ὁ στρατηγός», ἐκ τῶν ἀποκλήτων ἐλαμβάνετο, ὑπ' αὐτῶν ἐξελέγετο καὶ ἁπλῶς ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου· Δεύτερος ἄρχων τῆς πολιτείας ἀμέσως μετὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ «Ἵππαρχος» καὶ τρίτος ὁ «δημόσιος γραμματεύς». Ἡ οὕτω πως εὐρύθμως κατὰ τὸ φαινόμενον διωργανωμένη αὕτη συμπολιτεία ηὐξήθη περὶ τὰ μέσα τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐν μέρει διὰ τῆς εἰς αὐτὴν κατατάξεως ἐπ' ἴσῃς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πολίτας δικαίοις, χωρῶν καὶ πολιτειῶν πρότερον ἀλλοτρίων, ἐν μέρει διὰ συμμαχιῶν, πρὸς πολιτείας διατελούσας κατὰ τὰ λοιπὰ αὐτοτελεῖς καὶ αὐτονόμους. Πρὸς δυσμὰς προσέλαβε τὴν Κεφαλληνίαν, πρὸς μεσημβρίαν τὴν Ἦλιν, τὴν Μεσσηνίαν, ἀρκαδικάς τινας πόλεις, πρὸς ἀνατολὰς τοὺς Λοκρούς, τοὺς Φωκεῖς, τοὺς Βοιωτούς, πρὸς βορρᾶν θεσσαλικάς τινας πόλεις. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι αἱ αἰτωλικαὶ φυλαὶ διέπρεπον ὁμολογουμένως ἐπὶ ἀνδρείᾳ δοῦσαι αὐτῆς δείγματα λαμπρὰ εἰς τοὺς κατὰ Μακεδόνων καὶ Γαλατῶν ἀγῶνας, ἐκ πρώτης ὄψεως θέλομεν ὑποθέσει ὅτι ἡ ὁμοσπονδία αὕτη ἦτο προωρισμένη νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος. Δυστυχῶς οἱ Αἰτωλοὶ οὔτε περὶ τὸν κατ' ἰδίαν βίον οὔτε περὶ τὸ πολίτευμα εἶχον τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα προτερήματα ὧν ἄνευ οὐδὲν μέγα τὰ ἔθνη διαπράττουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, κυρίως δὲ ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον τῶν χρόνων ἐκείνων ἔθνος. Ὁ Πολύβιος ὁμιλεῖ πολλάκις περὶ τῆς ἀδικίας αὐτῶν καὶ πλεονεξίας· βεβαιοῖ ὅτι ἀείποτε «δυσχερῶς ἔφερον τὴν εἰρήνην, καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων δαπάνας· ὡς ἂν εἰθισμένοι μὲν ζῆν ἀπὸ τῶν πέλας, δεόμενοι δὲ πολλῆς χορηγίας διὰ τὴν ἔμφυτον ἀλαζονείαν, ᾗ δουλεύοντες ἀεὶ πλεονεκτικὸν καὶ θηριώδη ζῶσι βίον, οὐδὲν οἰκεῖον, πάντα δ' ἡγούμενοι πολέμια», καὶ ἐπιφέρει ὅτι μήτε εἰρήνης μήτε πολέμου ὅρον γνωρίζουσιν, ἀλλ' εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθη καὶ ἔθιμα πολιτεύονται. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ὁ μέγας ἐκεῖνος ἱστορικός, υἱὸς ὢν τοῦ Μεγαλοπολίτου Λυκόρτα, στρατηγοῦ διατελέσαντος τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, καὶ αὐτὸς ὡς ἵππαρχος αὐτὴν ὑπηρετήσας, καὶ ἀγαπήσας αὐτὴν καὶ θαυμάσας, ἐκακολόγησε τοὺς Αἰτωλοὺς ἐξ ὑπερβολῆς πάθους κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα μάλιστα ἐφαρμόζεται τὸ κοινῶς λεγόμενον ὅτι ἡ κακολογία, καὶ ἂν ὑποτεθῇ εἰς ὑπερβολάς τινας ἐκτρεπομένη, ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπόστασίν τινα καὶ ἀφορμήν, διότι οὐδείς ποτε ἐχέφρων ἄνθρωπος ἐπεχείρησε νὰ γελοιογραφήσῃ ὡς πολύσαρκον τὸν ἰσχνόν, οὐδ' ὡς πυγμαῖον τὸν πελώριον· ὥστε, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Πολύβιος δι' ἐντονωτέρας τινὸς χροιᾶς ἐχρωμάτισε τὰ τῶν Αἰτωλῶν ἰδιώματα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἱστορικὸς σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ μέγα κτησάμενος ὄνομα παρά τε τοῖς συγχρόνοις καὶ τοῖς μεταγενεστέροις ἐντελῶς ἐπενόησε τὰ ἰδιώματα ἐκεῖνα. Καὶ ἔπειτα τὰ πράγματα ἐπιμαρτυροῦσι τοὺς λόγους αὐτοῦ, διότι πολλάκις καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ, καὶ ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Αἰτωλοὶ διέπραξαν τὰς δεινοτέρας λεηλασίας εἰς πόλεις καὶ χώρας συνδεομένας μετ' αὐτῶν διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς συμπολιτείας ἢ τῆς συμμαχίας, ἰδίως δὲ τοὺς κατ' ἀρχὰς συμπολιτευσαμένους μετ' αὐτῶν Μεσσηνίους εἰς τοσαύτην διὰ βιαιοπραγιῶν ἔφεραν ἀπελπισίαν ὥστε ἠνάγκασαν αὐτοὺς ν' ἀποστατήσωσιν. Οὐδεμία εἰρήνη

οὐδεμία συνθήκη πρὸς τὴν συμπολιτείαν ἐκείνην ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ἀσφαλής, καὶ πολλὰ παραδείγματα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὄχι μόνον ἔθος παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχε τὴν τῶν πολεμίων χώραν νὰ ἄγωσι καὶ νὰ φέρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἕτεροί τινες ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, οἱ Αἰτωλοὶ ἐνόμιζον συγκεχωρημένον αὐτοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπικουρίαν ἀμφοτέρων τῶν πολεμούντων καὶ τὴν χώραν νὰ λεηλατῶσι τὴν ἀμφοτέρων. Πλὴν τούτων οἱ Αἰτωλοὶ ἦσαν μὲν Ἕλληνες βεβαίως ἀλλὰ Ἕλληνες ὄχι μόνον κατώτεροι ὅλων τῶν λοιπῶν ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἀλλὰ καὶ μηδεμίαν διάθεσιν ἔχοντες νὰ προσοικειωθῶσι τελευταῖον, ὅπως οἱ Μακεδόνες, ὅπως οἱ Ἠπειρῶται, ὅπως οἱ Θεσσαλοί, τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἤδη, ἐνῷ ἠξίουν εἶναι ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθησαν ζῶντες κωμηδόν· αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα πόλις αὐτῶν, τὰ Θέρμα, παρέμεινεν ἀείποτε ἀτείχιστος· ἐπὶ πᾶσιν, ἐνῷ ἀδιακόπως πολεμοῦντες ἀφ' ἑνὸς πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς εἶχον χρείαν ἁπάσης αὐτῶν τῆς δυνάμεως, ἵνα ἀνθέξωσιν εἰς τοσούτους καὶ τοιούτους ἀντιπάλους, οὐδὲν ἧττον ἀπήρχοντο σωρηδὸν ἵνα μισθοφορήσωσιν, ἐπὶ ἁδραῖς πληρωμαῖς, παρὰ τοῖς Σελευκίδαις καὶ τοῖς Πτολεμαίοις. Ὅθεν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς περιστάσεις ἡ συμπολιτεία ἐκείνη ἀνεξεταζομένη δὲν ἦτο ἐπιτηδεία νὰ προστατήσῃ τῆς Ἑλλάδος ἢ καὶ ἁπλῶς ἐπὶ μακρὸν ὁπωσοῦν χρόνον νὰ ὑπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὴν μέρος τῆς Ἑλλάδος ἀξιόλογον.

Νομίσματα τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.

α΄ Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος φερούσης φαρέτραν Προσωποποίησις τῆς Αἰτωλίας, καθημένης ἐπὶ σωροῦ ἀσπίδων καὶ πρὸ αὐτῆς τρόπαιον)·

β΄(Κεφαλὴ τοῦ Αἰτωλοῦ ὁ Καλυδώνιος κάπρος)

Οἱ δ' Ἀχαιοί, (Κεφ. Γ΄ βιβλ. Β΄ τοῦ Α΄ τόμ.), μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡρωικῆς αὐτῶν βασιλείας ἀπετέλεσαν χαλαράν τινα συμπολιτείαν ἐκ δώδεκα πόλεων αὐτονόμων, αἵτινες ὅμως ἐτέλουν περιοδικὰς πανηγύρεις καὶ θυσίας εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἴγιον ἱερὸν τοῦ Διὸς Ὁμαρίου, ὅπου διέλυον τὰς ἀμοιβαίας ἔριδας καὶ ἐρρύθμιζον τὰ κοινὰ συμφέροντα(1). Ἀλλ' ἡ ὁμοσπονδία αὕτη, εἰ καὶ εὐδοκιμοῦσα ἐπὶ συνέσει καὶ χρηστότητι, ὑπῆρξε μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Γ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀσθενεστάτη· μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μάλιστα διετέλεσεν ὅλως ἀμέτοχος τῶν κοινῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἔκτοτε ἀναφέρεται ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' ὡς θῦμα τῆς φιλαρχίας τῶν διαφόρων τῆς Ἑλλάδος ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ ὡς αὐτοτελής τις δύναμις. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην μάλιστα

(1) Εἰς ταῦτα δὲν συνᾴδουσι τὰ ὅσα φρονεῖ ὁ Πολύβιος λέγων (Β΄ 38, 10)· «τὸ μὲν οὖν τῆς προαιρέσεως καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἰδίωμα τὸ νῦν εἰρημένον καὶ πρότερον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς . . . καθ' οὓς γὰρ χρόνους ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις καὶ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα τότε προσαγορευομένην ἐνεπρήσθη τὰ συνέδρια τῶν Πυθαγορείων συνέβη τὰς κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους ἑλληνικὰς πόλεις ἀναπλησθῆναι φόνων καὶ στάσεως καὶ παντοδαπῆς ταραχῆς· ἐν οἷς καιροῖς ἀπὸ τῶν πλείστων μερῶν τῆς Ἑλλάδος πρεσβευόντων ἐπὶ τὰς διαλύσεις, Ἀχαιοῖς καὶ τῇ τούτων πίστει συνεχρήσαντο πρὸς τὴν τῶν παρόντων ἐξαγωγήν, οὐ μόνον δὲ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς ἐδέξαντο τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ καὶ μετά τινας χρόνους· παρακαλέσαντες γὰρ καὶ συμφρονήσαντες Κροτωνιᾶται, Συβαρῖται, Καλλονιᾶται τοὺς ἐθισμοὺς καὶ νόμους ἐκλαβόντες τοὺς τῶν Ἀχαιῶν, ἐπεβάλλοντο χρῆσθαι καὶ διοικεῖν κατὰ τούτους τὴν πολιτείαν. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι μόνοις τῶν Ἑλλήνων Ἀχαιοῖς οὐ πρὸς τὴν δύναμιν ἀποβλέποντες . . ; τὸ δὲ πλεῖστον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ὅλην καλοκαγαθίαν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπέτρεψαν τὴν κρίσιν».

ἤρχισε νὰ διαλύεται, καί τινες τῶν πόλεων ἀποσπασθεῖσαι ἀπ' αὐτῆς κατελήφθησαν ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν. Βραδύτερον δέ, κατὰ τοὺς μετὰ τὸν λαμιακὸν πόλεμον χρόνους, ἐντελῶς κατελύθη ἡ ἀρχαία ἐκείνη ὁμοσπονδία. προέκυψε δ' ἀντ' ἐκείνης, ἀπὸ τοῦ 281 ἔτους, βαθμηδὸν ἄλλη νέα, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα, ὀλιγώτερον ὂν χαλαρὸν τοῦ προτέρου, εἶχε κατὰ τοὺς τύπους ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ αἰτωλικόν. Πρῶται συνῆλθον ἐπὶ τούτῳ, τῷ 281, ἡ Δύμη καὶ αἱ Πάτραι διὰ συνδρομῆς τῶν Αἰτωλῶν πιθανῶς ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν· μετ' ὀλίγον καὶ ἡ Τριταία καὶ αἱ Φαραί, ἐκβαλοῦσαι τὰς φρουρὰς μετέλαβον τῆς νέας ὁμοσπονδίας, εἰς ἣν προσῆλθον ἀλληλοδιαδόχως τὸ Αἴγιον, ἡ Βοῦρα, ἡ Κερύνεια, ἡ Πελλήνη, ἡ Αἴγειρα καὶ τὸ Λεόντιον· ὥστε ἀντὶ τῶν δώδεκα ἀρχαίων πόλεων συνεκροτήθη ἤδη ἐκ δέκα. Ἡ κοινὴ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης σύνοδος συνεκροτεῖτο δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς Αἴγιον, ἀποφασίζουσα τὰ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὰ περὶ παραδοχῆς νέων πόλεων εἰς τὴν συμπολιτείαν, τὰ περὶ συμμαχιῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ προχειρίζουσα τοὺς κοινοὺς τῆς πολιτείας ἄρχοντας, ἐτησίους ὄντας· εἰς ἐκτάκτους δμως περιστάσεις συνήρχετο καὶ ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ ἡ σύνοδος. Ταύτης μετεῖχον, ὡς φαίνεται, οἱ πολῖται ὅλοι τῶν πόλεων ὅσοι ἀπετέλουν τὴν συμπολιτείαν· ἐπειδὴ δέ, φυσικῷ τῷ λόγῳ, συνήρχοντο οὐχὶ πάντες, ἀλλὰ συνήθως οἱ εὐπορώτεροι καὶ ἐγκριτώτεροι τῶν πολιτῶν, παρήχθη ἐκ τούτου ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, μόνη αὐτὴ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐγνώρισε καὶ ἐφήρμοσε τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη φαίνεται ἀπίθανος, διότι ἀναφέρονται καὶ σύνοδοι καθ' ἃς συνέρρεον ὄχλοι πολλοὶ καὶ βάναυσοι (1). Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀνατεθειμένη εἰς δύο στρατηγοὺς καὶ ἕνα γραμματέα, ἀλλὰ τῷ 253 οἱ Ἀχαιοί, ἀναγνωρίσαντες τὴν ἀνάγκην πλειοτέρας τινὸς κυβερνητικῆς συγκεντρώσεως, ὥρισαν ὅτι ἕνα θέλουσιν ἔχει τοῦ λοιποῦ στρατηγόν, τὸν δὲ ἕτερον κατέστησαν δεύτερον τῆς πολιτείας ἄρχοντα, καλέσαντες «ἵππαρχον», ὅπως καὶ οἱ Αἰτωλοί. Σημειωτέον ὅμως ὅτι παρὰ τῷ στρατηγῷ ὑπῆρχε συνέδριον ἀνδρῶν δέκα, καλουμένων «δημιουργῶν», οἵτινες ἐξεπροσώπουν τὰς δέκα ὁμοσπόνδους πόλεις καὶ διενήργουν τὰ κοινὰ πράγματα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐκείνου· παρασκευάζοντες τὰς εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον ὑποβλητέας προτάσεις, τοιουτοτρόπως ὥστε αὕτη δὲν εἶχε ν' ἀποφασίσῃ εἰμὴ διὰ τοῦ ναὶ ἢ διὰ τοῦ οὔ· τούτου δ' ἕνεκεν ἡ σύνοδος δὲν διήρκει εἰμὴ τρεῖς ἡμέρας. Οἱ δημιουργοὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο καὶ «συνάρχοντες» (2), καθὸ

---

(1) Ἀντιπροσωπικὸν σύστημα βεβαίως θεσμοθετημένον δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' οὐδ' ὁ λαὸς ὅλης τῆς συμπολιτείας ἠδύνατο νὰ μετέχῃ τῶν κοινῶν συνόδων ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς ἕδρας τῆς συμπολιτείας. Οἱ ὄχλοι, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὁ συγγραφεύς, εἰσὶν ὁ τῆς ἕδρας τῆς συμπολιτείας (τοῦ Αἰγίου ἐν ἀρχῇ) καὶ τῆς πέριξ μόνον χώρας. Διὰ τοῦτο δὲ μία τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος βραδύτερον ἐνεργηθεισῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ καθεστῶτος τῆς συμπολιτείας ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐναλλὰξ συγκρότησιν τῆς κοινῆς συνόδου εἰς διαφόρους πόλεις, ἵνα πολλῶν πόλεων καὶ χωρῶν οἱ κάτοικοι ἀμοιβαδὸν δύνανται νὰ μετέχωσι τῆς κοινῆς συνόδου, ἥτις, ὅπου καὶ ἂν συνήρχετο καὶ ἐξ ὅσων καὶ ἂν συνέκειτο πολιτῶν, ἐθεωρεῖτο ἐκπροσωποῦσα τὸ ἔ θ ν ο ς τῶν Ἀχαιῶν, πάντων δηλονότι τῶν λαῶν τῶν μετεχόντων τῆς συμπολιτείας. Πρβλ. Πολυβ. ΚΔ' 12, 12. «τῆς μὲν οὖν ὑπὲρ τῶν ὅλων διαλήψεως τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐποιήσατο (Φιλοποίμην) καὶ γάρ, ὥσπερ ἐπίτηδες συνέβαινε, τότε πάλιν συνάγεσθαι τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς Μεγάλην πόλιν ἐπὶ τὴν δευτέραν σύνοδον». Ἀντιπροσωπικὸν σύστημα νόμων συντεταγμένων καὶ κεκανονισμένων ἦτο ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ξένον πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

(2) Ὁ Πολύβιος ποιεῖται λόγον μόνον περὶ ἀ ρ χ ό ν τ ω ν· ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς οἱ ἄρχοντες οὗτοι καλοῦνται σ ύ ν ε δ ρ ο ι καὶ ν ο μ ο γ ρ ά φ ο ι (ἰδὲ περαιτέρω)· οὔτε δὲ περὶ π ρ ο β ο ύ λ ω ν καὶ σ υ ν α ρ χ ό ν τ ω ν ἢ σ υ ν ά ρ χ ω ν γίνεται λόγος παρὰ Πολυβίῳ. Τὰ τοιαῦτα ὑπὸ

συμπράττοντες μετὰ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ «πρόβουλοι», καθὸ προσυζητοῦντες τὰ ὑποβλητέα εἰς τὴν σύνοδον. Ἐπειδὴ δὲ συνέπραττον μετ' αὐτῶν οὐ μόνον ὁ στρατηγὸς ἀλλὰ καὶ ὁ ἵππαρχος, τὸ ὅλον συνέδριον συνεκροτεῖτο ἐκ δώδεκα ἀνδρῶν (1)· ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προεχειρίζετο καὶ τῆς ἁρμοδιότητος αὐτοῦ δὲν ἔχομεν ἀκριβεστέρας εἰδήσεις.

Ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀνενεώθη οὕτω μεταξὺ τοῦ 280 καὶ 250 ἔτους, ὠφεληθεῖσα ἐκ τῶν περισπασμῶν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου καὶ ἐκ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Αἰτωλῶν. Ἀλλὰ δὲν ἔμελλεν ἤδη νὰ περιορισθῇ, ὡς πάλαι ποτέ, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἰδίως Ἀχαΐας. Ἐν ἔτει τετάρτῳ ἀφ' ἧς κατέστη ἐν αὐτῇ εἷς καὶ μόνος στρατηγός, δηλαδὴ τῷ 250, ὑπερέβαλεν ἡ ὁμοσπονδία αὕτη κατὰ πρῶτον τὰ ἀρχαῖα ὅρια, συμπαραλαβοῦσα εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῆς σύστημα τὴν Σικυῶνα. Ἡ Σικυὼν διετέλει ὑπὸ τυράννους, ἄρχοντας διὰ τῆς προστασίας τῶν Μακεδόνων (2). Κατὰ δὲ τὸ εἰρημένον ἔτος ὁ σικυώνιος Ἄρατος, ἐκβαλὼν τὸν τότε αὐτῆς τύραννον Νικοκλέα, κατέταξεν αὐτὴν εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείαν, ἵνα ἀσφαλισθῇ οὕτως ἡ ἀνακτηθεῖσα ἐλευθερία ἔχουσα προστάτας τοὺς Ἀχαιούς. Οὐδὲ εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη ὁ Ἄρατος, ἀλλ' αἱρεθεὶς στρατηγὸς κατὰ πρῶτον μὲν τῷ 245, ἔπειτα δὲ πάλιν τῷ 243, ἐπέτυχε κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας τὸν ἰσχυρὸν Ἀκροκόρινθον καὶ νὰ συγκαταλέξῃ αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Μικρὸν δὲ πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἀντίγονος ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὰ Μέγαρα, προστεθέντα εἰς τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἐμιμήθησαν ἡ Τροιζήν, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ αἱ Κλεωναί, ὥστε, καθὼς ηὔξανεν ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τῶν Αἰτωλῶν ὁμοσπονδία, οὕτως ηὔξανεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡ τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ εἰκὼν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἣν δίδει ἡμῖν ὁ Πολύβιος, εἶναι παντάπασι διάφορος τῆς ὑπ' αὐτοῦ διαγραφείσης εἰκόνος τῶν Αἰτωλῶν (3). «Τῆς ἰσηγορίας καὶ παρρησίας καὶ καθόλου δημοκρατίας ἀληθινῆς σύστημα καὶ προαίρεσιν εἰλικρινεστέραν *οὐκ ἂν εὕροι τις τῆς παρὰ τοῖς* Ἀχαιοῖς *ὑπαρχούσης*, λέγει ὁ ἱστορικός.

πολὺ μεταγενεστέρων τινῶν συγγραφέων ὡς πρὸς τῶν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἐν χρήσει ὀνόματα ἐλήφθησαν κατ' ἀναλογίαν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς περὶ ἄλλων πολιτειῶν χρήσεως τῶν ὀνομάτων τούτων.

(1) Δώδεκα δηλονότι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ἱππάρχου, ἀλλὰ τὰ περὶ δέκα δημιουργῶν καὶ δώδεκα ἐν ὅλῳ μελῶν τῶν συνεδρίου δὲν εἶναι ἐν πᾶσιν ἀκριβῆ.

(2) Μικρὸν πρὸ τοῦ Φιλίππου δευτέρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐπ' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἀχαϊκῆς καὶ τῆς αἰτωλικῆς συμμαχίας εἶχον παραχθῆ ἐν πλείσταις ἑλληνικαῖς πόλεσι τυραννίδες τῆς δευτέρας καλουμένης περιόδου τῆς τυραννίδος, καθ' ἣν οἱ τύραννοι καλοῦνται καὶ μόναρχοι (ἰδίως παρὰ Πολυβίῳ). Οἱ λεπτομερῶς τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης τυραννίδος ἐρευνῶντες ἀναβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν τοιούτων μονάρχων εἰς ἑκατὸν εἴκοσιν ὀκτώ. Μεταξὺ τούτων εἶναι καὶ ἡ περίφημος τύραννος Σικυῶνος Κρατησίπολις κληρονομήσασα τὴν τυραννίδα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ μετὰ τὸν τούτου θάνατον συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυσπέρχοντος.

(3) Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς συνοχῆς τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας λέγει ὁ Πολύβιος (Β'. 37, 10-11)· «τοιαύτην καὶ τηλικαύτην ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἔσχε προκοπὴν καὶ συντέλειαν τοῦτο τὸ μέρος (τὸ ἀχαϊκόν), ὥστε μὴ μόνον συμμαχικὴν καὶ φιλικὴν κοινωνίαν γεγονέναι πραγμάτων περὶ αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς καὶ σταθμοῖς καὶ μέτροις καὶ νομίσμασι, πρὸς δὲ τούτοις ἄρχουσι, βουλευταῖς, δικασταῖς τοῖς αὐτοῖς, καθόλου δὲ τούτῳ μόνον διαλλάττειν τοῦ τῆς μιᾶς πόλεως διάθεσιν ἔχειν σχεδὸν τὴν σύμπασαν Πελοπόννησον».

Μετὰ τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς συνοχῆς καὶ ἑνότητος συνδέονται δύο ἀξιοσημείωτα γεγονότα· πρῶτον ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ προσελθοῦσαι ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος εἰς τὴν συμπολιτείαν

Αὕτη τινὰς μὲν ἐθελοντὶ αἱρετιστὰς εὗρε Πελοποννησίων, πολλοὺς δὲ πειθοῖ καὶ λόγῳ προσηγάγετο· τινὰς δὲ βιασαμένη σὺν καιρῷ, παραχρῆμα πάλιν εὐδοκιμεῖν ἐποίησεν αὐτῇ τοὺς ἀναγκασθέντας. Οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ὑπολειπομένη πλεονέκτημα τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἴσα δὲ πάντα ποιοῦσα τοῖς ἀεὶ προσλαμβανομένοις ταχέως καθικνεῖτο τῆς προκειμένης ἐπιβολῆς, δύο συνεργοῖς χρωμένη τοῖς ἰσχυροτάτοις, ἰσότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ. Διὸ ταύτην ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ἡγητέον τοῦ συμφρονήσαντας Πελοποννησίους, τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς εὐδαιμονίαν καταστήσασθαι». Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἂν ὁ ἱστορικὸς ἀφειδέστερον ὁπωσοῦν ἐπεσώρευσε τὰ σκοτεινὰ αὐτοῦ χρώματα περὶ Αἰτωλῶν πραγματευόμενος, δαψιλέστερον ἤδη μετεχειρίσθη τὰ φωτεινότερα τῶν χρωμάτων ἐν ταύτῃ τῶν Ἀχαιῶν τῇ ζωγραφίᾳ. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχε βαθεῖαν τὴν συνείδησιν τῆς ἐννόμου τάξεως· εἶναι βέβαιον ὅτι κατώρθωσε νὰ περιλάβῃ, ἐπί τινα χρόνον, ἅπασαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον· εἶναι βέβαιον ὅτι ἀνέδειξεν ἄνδρας οἵτινες ἐνθυμίζουσι μέχρι τινὸς τοὺς ἀρίστους τῆς πρώτης περιόδου τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' εἶναι ὡσαύτως βέβαιον ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν εἰμὴ ἐπὶ μικρόν· καὶ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο οὐχὶ μόνον ἕνεκα πολλῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, τῶν ὁποίων δὲν δύνανται νὰ φέρωσι τὴν εὐθύνην, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα ἰδίων τινῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν πλημμελημάτων. Περὶ τὴν ρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν ἐνίοτε μὲν ἐλησμόνησαν τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσηγορίας, ἐνίοτε δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέτειναν αὐτὴν ὥστε ἔπαυε τοῦ νὰ εἶναι ἰσηγορία ἀληθής. Εἴδομεν ὅτι τὸ ἀνώτατον τῆς συμπολιτείας συνέδριον συνέκειτο ἐκ δέκα δημιουργῶν ἢ συναρχόντων ἢ προβούλων· κατ' ἀρχὰς τίποτε τούτου δικαιότερον, διότι καὶ ἡ συμπολιτεία συνέκειτο τότε ἐκ δέκα μόνον πόλεων. Μετ' ὀλίγον ὅμως προσέλαβε καὶ ἄλλας εἴκοσιν ἢ καὶ τριάκοντα ἢ καὶ πλείονας ἔτι πόλεις· οὐδὲν ἧττον τὸ συνέδριον τῶν δημιουργῶν παρέμεινεν ἀείποτε συγκεκροτημένον ἐκ δέκα μόνον ἀνδρῶν· ὥστε αἱ πλειότεραι τῶν πόλεων δὲν ἐξεπροσωποῦντο εἰς αὐτό.

[» Ταῦτα λεγόμενα ἐξ εἰκασιῶν ἀορίστων δὲν ἀνταποκρίνονται ἐν πᾶσι πρὸς τὴν

πόλεις, Σικυών, Κλεωναί, Ἐπίδαυρος, Ἄργος κ.τ.λ. ἐκάλουν ἑαυτὰς ἐπισήμως ἀχαϊκάς. Οὕτως ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐπὶ νομισμάτων λέγεται «Ἀχαιῶν Σικυωνίων, Ἀχαιὸς ἀπ' Ἄργους, Ἀχαιὸς ἀπὸ Μεσσήνης, Ἀχαιὸς ἀπὸ Κορίνθου»· δεύτερον ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς συμπολιτείας ἦν ἑνιαία, εἰς οὐδεμίαν πόλιν μετέχουσαν ταύτης ἐπιτρεπομένου νὰ διατηρῇ πολιτικὰς σχέσεις ἰδιαιτέρας πρὸς οἱανδήποτε ξένην πολιτείαν, ἢ νὰ πέμπῃ πρεσβείαν, ἢ νὰ δέχηται παρὰ ξένης πόλεως πεμπομένην πλὴν ἐὰν τὸ τοιοῦτον ἐγίνετο ἐγκρίσει τῆς συμπολιτείας, ὡς ἐγένετο ἐν τῇ πρεσβεύσει τῶν Μεγαλοπολιτῶν πρὸς τὸν Ἀντίγονον τὸν Δόσωνα (Πολυβ. Β' 48,5,7 «παρίστησιν (Ἄρατος) τοῖς Μεγαλοπολίταις εἰς τὸ πρεσβεύειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ παρακαλεῖν πέμπειν πρὸς τὸν Ἀντίγον ὑπὲρ βοηθείας... Οἱ δ' Ἀχαιοὶ συνεχώρησαν πρεσβεύειν τοῖς Μεγαλοπολίταις») καὶ ἐν τῷ γεγονότι τῆς ἀκουσίας τῶν Μεγαρέων ἀπὸ τῆς συμπολιτείας πρὸς Βοιωτοὺς ἀποστασίας, ἐγκρίσει τῆς συμπολιτείας καὶ πρὸς ὄφελος αὐτῆς καὶ γενομένης (Πολυβ. Κ 6. 8. 9 «Μεγαρεῖς γὰρ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπολιτεύοντο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῶν κατ' Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν χρόνων, ὅτε δὲ Κλεομένης εἰς τὸν Ἰσθμὸν προσεκάθισε, διακλεισθέντες προσέθεντο τοῖς Βοιωτοῖς μετὰ τῆς τῶν Ἀ χ α ι ῶ ν γ ν ώ μ η ς»). Πᾶσαι αἱ ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς συμπολιτείας καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ρώμην πρεσβεύουσαι πόλεις ἐθεωροῦντο ὡς ἀποστάτιδες καὶ ἐτιμωροῦντο) καὶ ἐντεῦθεν προῆλθον αἱ πρῶται τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὴν Ρώμην ἔριδες. Αἱ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφερόμεναι πρὸς Ρώμην συμμαχίαι πόλεών τινων τῆς ἀχαϊκῆς συμμαχίας, οἷον τῆς Ἐπιδαύρου (ἰδ. μικρὸν κατωτέρω), ἐγένοντο μετὰ τὸ 146 π. Χ., ὅτε ἡ ἀχαϊκὴ συμμαχία περιωρίσθη εἰς μόνας τὰς κυρίως ἀχαϊκὰς πόλεις.

» ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ἐκ τῶν προτέρων εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἐπιφανέστα-
» τοι τῶν ἀχαιῶν στρατηγῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ πρόεδροι τῶν **ἀρχόντων**, · Ἄρατος ὁ
» σικυώνιος, Φιλοποίμην, Λυκόρτας καὶ Δίαιος οἱ Μεγαλοπολῖται δὲν κατήγοντο ἐκ
» τῆς κυρίως Ἀχαΐας. Ἐν νεωστὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου Π. Καββαδία ἐν Ἐπι-
» δαύρῳ (ἐν τῷ ἱερῷ Ἐπιδαύρου Ἀσκληπιείῳ) εὑρεθείσῃ ἐπιγραφῇ, ***νομογράφοι*** πόλεων
» μὴ κυρίως ἀχαϊκῶν ἀναφέρονται τοσοῦτοι, ὅσοι καὶ τῶν τῆς κυρίως Ἀχαΐας πόλεων.
» Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε.

Θεὸς ἀγαθὰ τύχα.

» Νομογράφοι Ἀχαιῶν οἱ τὸν νόμον τῇ *ὑγιείᾳ* θέντες ***Ἐπιδαύριος*** Ἀρχίλοχος
» Τιμαΐδα, ***Ἑρμιονεὺς*** Ἀμφαίνετος Μνάμονος, ***Ἀργεῖος*** Λίσιππος Δαμοκρίτου, Τιμο-
» κράτης Τίμωνος, ***Φιλόδαμος*** Φιλάρχου, ***Κλεωναῖος*** Νικίας Ξενοκλέους, ***Σικυώνιος***
» Δεξίας Δέξιος, ***Πυθοκλῆς*** Πυθοδώρου. Μὴ κυρίως ἀχαϊκῶν πόλεων νομογράφοι.
» ***Φλειάσιος*** Ἀρχίας Εὐτελείδου, ***Φενεάτης*** Πανταίνετος Διοφάνεος, ***Πελλανεὺς*** Αἴσχε-
» λος Ἀρχιμήδεος, Βούριοι. Κυρίως ἀχαϊκῶν πόλεων. Δίφιλος Δαμοκράτεος, ***Αἰγιεὺς***
» Στασίας Ἐχεκράτεος Νιολαΐδας, ***Πατρεὺς*** Ἀγανορίδας Τιμανορίδα, ***Δυμαῖος*** Θυΐων,
» Λύκινος, Σαμοφάνης Θεοξένου, Φαραιεὺς Ξένου Σατύρου, ***Τριταιεὺς*** Ἀριστέας Ἀρι-
» στέος, ***Λουσιάτας*** Ἀκράγας Κλέϊος, ***Μεγαλοπολῖται*** Λύρανθος Ἱερωνύμου, Λυσίπ(που),
» Καλλίδαμος Καλλιμά[χου.... Μὴ ἀχαϊκῶν. . ***ασχεὺς*** Ἀριστόβου[λος Εὐτηρ[όχου,
» γραμματ[εὺς Ἐλευσι(νίων.) Ὥστε μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερομένων (τιθεμένου
» κατὰ μέρος τοῦ ἠκρωτηριασμένου ὀνόματος.... ασχεὺς) ἐν τοῖς ἑπτακαίδεκα νομογρά-
» φοις οἱ ἐννέα ἀνήκουσιν εἰς τὰς μὴ κυρίως ἀχαϊκὰς πελοποννησιακὰς πόλεις καὶ οἱ
» ὀκτὼ εἰς τὰς κυρίως ἀχαϊκάς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἄλλης,
» ἣν παραθέτομεν μετὰ ταύτην, εὑρεθεῖσαν καὶ αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Π. Καββαδία. γίνεται
» γνωστὸν τὸ ὄνομα ***νομογράφοι***. ***Τὸ νομογράφος*** προκειμένου περὶ Ἀχαιῶν δὲν
» ὑπάρχει ἐν τοῖς σῳζομένοις τοῦ Πολυβίου, ποιεῖται ὅμως οὗτος χρῆσιν τοῦ ὀνόματος
» προκειμένου περὶ τῶν τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας. (ΙΓ΄ 1, 2) Ἀλλ' ἦσαν οἱ ***νομο-***
» ***γράφοι*** τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ***ἄρχοντας***, ἢ συνέδρους, ἢ
» δημιουργούς; ***Νομογράφος***, ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα, σημαίνει κυρίως τὸν συντάττοντα νόμον,
» ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν ***νομοθετοῦντα***. Οὕτω καλεῖ ὁ Διόδωρος (ΙΒ΄ 25) τοὺς δεκάρχους
» τῆς Ρώμης, τοιαύτην δὲ σημασίαν φαίνεται ἔχον τὸ ὄνομα καὶ παρὰ Πολυβίῳ ἐν τῷ
» εἰρημένῳ χωρίῳ· «διόπερ οἰκείως διακείμενοι πρὸς καινοτομίαν τῆς οἰκείας πολιτείας
» εἵλοντο ***νομογράφους*** Δωρίμαχον καὶ Σκόπαν» καὶ περαιτέρω [ΙΓ΄ Λ, 5) «Ἀλέξαν-
» δρος ὁ αἰτωλός, νομοθετοῦντος Δωριμάχου καὶ Σκόπα ἀντέλεγε τοῖς γραφομένοις».
» Ἐκ τῶν χωρίων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ***νομογράφοι*** παρ' Αἰτωλοῖς ἦσαν ὅλως ἔκτα-
» κτος ἀρχὴ ἐκτάκτως δι' ἐκλογῆς καθισταμένη καὶ ὑπὸ ὀλιγίστων, δύο, ἀνδρῶν διεξα-
» γομένη καὶ ἐργαζομένη πρὸς σύνταξιν νόμου καὶ δὴ νόμου συντακτικοῦ πολιτειακοῦ
» («πρὸς καινοτομίαν τῆς οἰκείας πολιτείας»), ἄρα δὲν ἦσαν ***ἄρχοντες***. δημιουργοὶ κυ-
» βερνητικὴν ἀρχὴν ἀποτελοῦντες ἐν Ἀχαΐᾳ. Οἱ τοιοῦτοι ἄρχοντες ἐν τῇ αἰτω-
» λικῇ συμπολιτείᾳ ἐκαλοῦντο, ὡς εἴδομεν ἀπόκλητοι οἱ μετὰ τῆς «κοινῆς συνόδου
» τῶν Αἰτωλῶν κυβερνῶντες τὴν τούτων συμπολιτείαν, διὰ τοῦτο καὶ ***ἄρχοντες*** τῶν Αἰτω-
» λῶν ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (ΚΑ΄ 4 (2) 7) καλοῦνται ὅπως οἱ δημιουργοὶ τῆς ἀχαϊκῆς
» συμπολιτείας. Οἱ ***νομογράφοι*** τῶν Αἰτωλῶν ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ***ἀποκλήτων*** ἢ ὑπὸ
» τῆς κοινῆς συνόδου μεθ' ὡρισμένης ἐντολῆς νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς θεραπείας τῶν
» οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, ὑφ' ὧν ἐπιέζετο ἡ συμπολιτεία (Πολύβ. ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ

» «Αἰτωλοὶ διά τε τὴν συνέχειαν τῶν πολέμων καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν βίων ἔπαθον
» οὐ μόνον ἄλλους ἀλλὰ καὶ σφᾶς ***κατάχρεοι γενηθέντες»***), ἐπιτετραμμένοι μόνον νὰ
» προτείνωσι νόμους πρὸς ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν χρεῶν ἀποβλέποντας. Ὁ δὲ Πολύβιος
» προσθέτων εἰς τὰ ἄνω εἰρημένα «διόπερ οἰκείως διακείμενοι πρὸς καινοτομίαν τῆς
» οἰκείας πολιτείας εἵλοντο νομογράφους Δωρίμαχον καὶ Σκόπαν, θεωροῦντες τούτους
» κατά τε τὰς προαιρέσεις κοινωνικοὺς ὑπάρχοντας καὶ κατὰ τὰς οὐσίας ἐνδεδεμένους καὶ
» πολλὰ τῶν βιωτικῶν συναλλαγμάτων», μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ***καινοτομία*** τῆς πολιτείας, πρὸς
» ἣν οἰκείως διακείμενοι εἵλοντο τοὺς νομογράφους, δὲν ὑπονοεῖ μεταβολὴν πολιτειακῶν
» θεσμῶν προταθησομένων ὑπὸ τῶν ἐκλεχθέντων, ἀλλὰ μόνον νόμους προταθησομένους
» ὑπὸ τῶν εἰρημένων δύο εἰς συναλλαγὰς οἰκονομικὰς ἐνδεδεμένων καὶ ἐχόντων διαφέρον
» εἰς τὴν καλὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας, ἄλλως δέ, ὡς φαίνεται, ἰδιωτῶν
« ἀλλά, ***κινητικῶν*** ἤτοι θερμουργῶν ἀνδρῶν. Καινοτομίαν δὲ τῆς πολιτείας ἐννοεῖ ἁπλῶς
» ὁ Πολύβιος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μόνον τὴν ἐκλογὴν τῶν τοιούτων ἀνδρῶν πρὸς
» σύνταξιν νόμων ἀποβλεπόντων πρὸς ὡρισμένον εἰδικὸν σκοπὸν τῆς οἰκονομικῆς βελ-
» τιώσεως τῆς χώρας. Τὸ πρᾶγμα ἦν ὅλως ἔκτακτον καὶ νεωτεριστικὸν καὶ διὰ τοῦτο
» κατεκρίνετο ὑπὸ τῶν συντηρητικῶν ἐκ τῶν Αἰτωλῶν, ἐν οἷς ὁ Ἀλέξανδρος ὁ αἰτωλὸς
» «ἀντέλεγε τοῖς ὑπ' ἐκείνων γραφομένοις» ἐκ πολλῶν ἐπιδεικνύμενος ὅτι παρ' οἷς ἔφυ
» τοῦτο τὸ φυτόν (ὁ νεωτερισμὸς οὗτος) οὐδέποτε κατέληξε πρότερον ἢ μεγάλοις κακοῖς
» περιβαλεῖν τοὺς ἅπαξ αὐτῷ χρησαμένους». Τοὐναντίον δὲ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ὡς
» δηλοῦται ἐκ τῆς ἄνω παρατεθείσης ἐπιγραφῆς ***οἱ νομογράφοι*** ἀπετέλουν τακτικὴν σχε-
» δὸν ἀρχὴν ἐν τῇ συμπολιτείᾳ οὐχὶ ἐκλεγόμενοι ***ἀλλ' ἀποκληρούμενοι*** ἐκ τῶν εἰς τὰς
» κοινὰς συνόδους πεμπομένων ὑπὸ τῶν μετεχουσῶν τῆς συμπολιτείας πόλεων ἢ ἐθνῶν,
» ἀλλ' ἀπεκληροῦντο οὕτως ὥστε νὰ ἐκπροσωπῶνται ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ πᾶσαι αἱ πόλεις
» καὶ τὰ ἔθνη (Ἰδ. κατωτέρω τὴν ἐπιγραφήν). Τέλος ὁ ὅρος ***σύνεδροι*** ὁ μὴ ἀναφερόμενος
» παρὰ Πολυβίῳ δὲν φαίνεται ταυτόσημος πρὸς τὸ ***«δημιουργός»***· φαίνεται δὲ ὅτι τὸ
» ὄνομα ἐδίδετο καὶ εἰς τοὺς εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον Ἀχαιῶν πεμπομένους ἐκ διαφόρων
» πόλεων ἀπεσταλμένους, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς τρίτης τῶν ὑπὸ τοῦ Καββαδία εὑρεθει-
» σῶν ἐπιγραφῶν ἐχούσης ὧδέ πως .... [συνέ[δρους [μηδὲ τοὺ[ς ἀποστελλομέ[νους παρὰ
» τῶν συ[νέδρων μηδὲ τοὺς ἐπὶ τὴν κοινὴν σ[τρατεῖαν) ἐκπεμπομένους .... ἐφ' ἃ ἑκά-
» στοις συντέτακται μήτε τοὺς ἐκπεμπομένους ἐπὶ τὰ[ς] ... μ]ηδὲ ***ἀνδροληπτεῖν*** μηδὲ
» κατὰ [γυ]ᾶν ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ· ἂν δέ τι ......, ἄρχοντες οἱ ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων
» κωλυέτωσαν καὶ οἱ]σύ[νε[δροι ...... συνέρχεσθαι δὲ τοὺς συνέδρους ἐν μὲν τῇ
» εἰρήνῃ τ[ρίς, κατ' ἐνιαυτόν, ἐ[ν δὲ τῷ πολέμῳ ὁσάκις [ἂν δοκῇ [σ[υμφέρειν τοῖς ***συνέ-***
» ***δροις*** καὶ ***προέδροις*** καὶ τῷ ὑπὸ τῶν ***βασιλέων*** ἐπὶ τῆς κοινῆς φυλακῆς καταλελειμμέ[νῳ,
» συ[νεδρεύειν δὲ ὁπόσας ἂν ἡμέρας οἱ πρόεδροι τοῦ συνεδρίου παραγγείλωσ[ιν, τ]ὰς δὲ
» συνόδους γίνεσθαι τοῦ συνεδρίου ἕ[ως μὲν ἂν ὁ κοινὸς πόλεμος λυ[θῇ ο[ὗ ἂν οἱ ***πρόε-***
» ***δροι*** καὶ ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ ὑ[πὸ] τῶν βασιλέων ἀποδεδειγμένος στρ[ατηγὸς] ..... ὅταν
» δ' ἡ εἰρήνη γέν]ηται] οὗ ἂν οἱ στεφανῖται ἀγῶνες ἄγωνται. τὰ δὲ δόξαντα τοῖς συνέδροις
» [κύρια;] εἶναι, χρηματιζόντων δὲ ὑπὲρ ἥμισυ γινόμενοι, ἂν δ' ἐλάττους συνέλθ[ωσιν]
» μὴ χρηματίζειν· περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ δοξάντων μὴ ἐξέστω ταῖς πόλεσιν εὐθύ-
» νας λαμβάνειν [παρ]ὰ τῶν ἀποστελλομένων ***συνέδρων***, προέδρους δὲ εἶναι ***πέντε*** ἐκ
» τῶν συνέδρων οἳ ἂν λάχωσιν ὅταν ὁ πόλε[μος εἰδὲ] μή, ἀποκληρούσθωσαν δὲ νο[μο-
» γράφο[υς ἐξ ἔθνους ἢ πόλεως τοῦ [α]γαγεῖν τε τοὺς συνέδρους καὶ τοὺς γραμμα-
» τεῖς ἀπὸ τοῦ κοι[νοῦ ..... καὶ ὑπηρέτας καὶ προτιθέναι περὶ ὧ[ν ἂν βου]λεύεσθαι

» κ[οινῆ δόξῃ. . . . . τοῖς γραμματεῦσι καὶ αὐτοὺς ε[. . . . ἀν]τίγραφα . , ... πος
» εἰσάγειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι . . . . ὄντως τὸν ἀτακτοῦντα ζημιοῦν . . . . . συμφε-
» ρόντων τοῖς βασιλεῦσιν . . . . . . πεναντία πράττοντας τοῖς συμμά[χοις . . . . ἢ ἄλλο τι
» χρηματίσαι τοῖς συναδέλφοις . . . . . . οἱ δὲ προτιθέτωσαν ἐς τοὺς σ[υνέδρου]ς· ὑπευ-
» θύνους [δὲ εἶναι καὶ τοὺς προέδρους.
» ὧν ἂν πράξωσιν, τὰς δὲ γραφὰς διδότω κατά . , . . ,
» τοὺς μετὰ τούτους ἀποκληρωθέντας προέδρους . . . . .
» ἀγέτωσαν ἐς τοὺς συνέδρους ἐν τῇ πρώτῃ . . . .
» ἕως ἂν ὁ κοινὸς πόλεμος λυθῇ προεδρεύειν δέ . . . . . .
» [ἂν] δέ τις πόλις μὴ ἀποστείλῃ κ]ατὰ τὰς [συνθήκας] συνέδρους [ἐς τὰς κοινὰς] συνό-
» δους ἀποτινέτω . . . . . . [δ]ύο ἑκάστης . . . . . ἕως ἂν διαλυθῶσιν ο[ἱ σύνεδροι . . . . .
» νοσήσας καὶ ἄν τις πόλις [μὴ ἀ]ποστείλῃ τὴν δύ[ναμιν τὴ]ν τεταγμένην . . . . [πα]ραγ-
» γείλῃ [ἀποτιν] έτω ἑκάστης ἡμέρας [κατὰ] τὸν ἱππέα ἡμιμ[ναῖον, κα]τὰ δὲ τὸ[ν ὁπλί-
» την] εἴκοσι δραχμάς, κατὰ [δὲ ψιλὸ]ν δέκα δραχμὰς καὶ κα]τὰ το[ξότην πέντε δ]ραχμάς,
» ἕως ἂν [παρέλθῃ ὁ χ]ρόνος τῆς στρα[τείας.

» Ἐκ τῆς ἀτυχῶς πολλαχοῦ ἠκρωτηριασμένης ταύτης σπουδαιοτάτης διὰ τὴν ἱστο-
» ρίαν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀκριβέστερον δὲ τοῦ γενικοῦ συντάγματος τῆς συμπο-
» λιτείας ταύτης, σαφὲς μὲν τελείως καὶ ἀκριβὲς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα οὐδὲν μανθάνομεν
» διὰ τὸ ἕνεκα τῶν χασμάτων ἀσυνάρτητον ἐν πολλοῖς τῶν γραφομένων, ἐκ γενικῆς ὅμως
» ἐπόψεως διαφωτίζονταί πως οὐκ ὀλίγα ζητήματα :

» α') Ὅτι ***σύνεδροι*** δὲν ἐλέγοντο οἱ ἄρχοντες οἱ δημιουργοὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' οἱ
» πεμπόμενοι ἐκ τῶν πόλεων εἰς τὰς κοινὰς συνόδους. Τοῦτο ἐξάγεται σαφῶς ἐξ ἁπάν-
» των τῶν περὶ ***συνέδρων*** καὶ ***συνεδρίων*** πραγματευομένων πολλῶν χωρίων τῆς ἐπιγρα-
φῆς (ἰδίως τοῦ 15· «τὰς δὲ συνόδους γίνεσθαι τοῦ ***συνεδρίου***».

» β') Ὅτι αἱ τῆς ***συνόδου*** ἢ ***συνεδρίου*** ἀποφάσεις εἶχον κῦρος ὁριστικόν (στ. 18 «τὰ
» δὲ δόξαντα τοῖς συνέδροις ***κύρια*** εἶναι»).

» γ'.) Ὅτι ***οἱ χρηματισμοί,*** αἱ ***συνεδρίαι τῆς*** συνόδου ἢ τοῦ συνεδρίου συνεκροτοῦντο
» τῶν μελῶν ἀνερχομένων εἰς τὸ ἥμισυ καὶ πλέον (στ. 19-20 «***χρηματιζόντων*** δὲ ὑπὲρ
» ἥμισυ γινόμενοι, ἂν δ' ἐλάττους συνέλθωσι μὴ χρηματίζειν»).

» γ'.) Αἱ πόλεις αἱ πέμπουσαι τοὺς συνέδρους δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ζητῶσι λόγον
» ἢ εὐθύνας οὔτε παρὰ τοῦ ὅλου συνεδρίου οὔτε παρὰ τῶν πεμπομένων ὑπ' αὐτοῦ συνέδρων
» (στ. 19-20)· «περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ δοξάντων μὴ ἐξέστω ταῖς πόλεσιν εὐθύνας
» λαμβάνειν παρὰ τῶν ἀποστελλομένων συνέδρων».

» δ'.) Πέντε πρόεδροι ἐκληροῦντο (οἳ ἂν λάχωσι) (ἰδὲ καὶ στ. 34 ἀποκληρωθέντος
» προέδρου) ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συνεδρίου. Ἔργον τῶν πέντε προέδρων (ἄγνωστον ἂν ἑνὸς
» κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἢ πάντων ὁμοῦ καθ' ἑκάστην) φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ καθορίζειν τὴν
» ἡμέραν τῆς συζητήσεως ἑκάστης προτάσεως (στ. 25)· « καὶ προτιθέναι περὶ ὧν ἂν βου-
» λεύεσθαι κοινῇ δόξῃ». Φαίνεται ὅτι οἱ ***πρόεδροι*** οὗτοι ἐτέλουν ἐν τῷ ἀχαϊκῷ συνεδρίῳ
» ὅ,τι περίπου ἐν τῇ βουλῇ τῶν πεντακοσίων ἐν Ἀθήναις οἱ τὸ πέμπτον τῆς πρυτανευ-
» ούσης φυλῆς ἀποτελοῦντες δέκα ***πρόεδροι,*** ἀλλ' οὐχὶ ὡς οὗτοι ἐπὶ 7 μόνον ἡμέρας καὶ
» μετὰ ταύτας ἀντικαθιστάμενοι ὑπὸ ἄλλου πέμπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐν τῇ ἀχαϊκῇ
» συμπολιτείᾳ προέδρων τῶν ἅπαξ ἐκλεγέντων ἢ κληρωθέντων διήρκει ὅσον καὶ ἡ τοῦ
» συνεδρίου τοῦ ἐν εἰρήνῃ μὲν συνερχομένου τρὶς κατ' ἐνιαυτόν, ἐν πολέμῳ δὲ ὁσάκις
» ἤθελον ἐγκρίνει τοῦτο οἱ σύνεδροι καὶ οἱ πρόεδροι ὁμοῦ καὶ ὁ παρὰ τῇ συμπολιτείᾳ στρα-
» τιωτικὸς ἐπίτροπος τῶν συμμάχων βασιλέων τῆς Μακεδονίας (ἰδ. περαιτέρω) ἐν δὲ

» τῷ πολέμῳ ὁσάκις ἂν δοκῇ συμφέρειν τοῖς *συνέδροις* καὶ προέδροις καὶ τῷ ἐπὶ τῶν
» βασιλέων ἐπὶ τῆς κοινῆς φυλακῆς καταλελειμμένῳ» (στ. 13-14). Τῶν συνεδριῶν δὲ τῆς
» συνόδου τὸν χρόνον καὶ τὴν προθεσμίαν καθώριζον πάλιν οἱ πρόεδροι (στ. 14-15), συνε-
» δρεύειν δὲ ὁπόσας ἂν ἡμέρας οἱ ***πρόεδροι*** τοῦ συνεδρίου παραγγείλωσι.

» ε΄) Ἐκ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ϛ. 22 λεγομένων «προέδρους δ' εἶναι πέντε ἐκ τῶν συνέδρων
» οἳ ἂν λάχωσιν ὅταν ὁ πόλεμος ἐνδημῇ», δὲν πρέπει νὰ ἐξαχθῇ ἡ εἰκασία ὅτι πρόεδροι
» ἐξελέγοντο μόνον ἐν καιρῷ πολέμου, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἐν καιρῷ πολέμου χάριν τῆς
» καλῆς τούτου διεξαγωγῆς οἱ πρόεδροι δὲν ἀντικαθίσταντο, ἀλλ' ἔμενον οἱ αὐτοὶ διαρ-
» κῶς, μένοντες καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου, ἵνα ὁμοῦ μετὰ τῶν
» ἀρχόντων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτρόπων τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας βουλεύωνται
» διηνεκῶς περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ πολέμου καὶ περὶ τῆς εὐτυχοῦς τούτου διεξαγωγῆς,
» ὑποχρεωμένοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς τὸ συνέδριον περὶ τῶν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα
» τοῦτο ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένων (στ. 32-33 «ὑπευθύνους (δὲ εἶναι καὶ τοὺς προέδρους
» ὧν ἂν πράξωσιν»).

» ϛ΄ Ἡ ἀποστολὴ συνέδρων εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον ἦν ὑποχρεωτική, εἰς ἑκάστην
» πόλιν, ἡ δὲ μὴ ἀποστέλλουσα ἐτιμωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ποινῆς (ϛ΄. 37—39· «ἂν δέ τις
» πόλις μὴ ἀποστέλλῃ ... συνέδρους [εἰς τὰς κοινὰς] συνόδους ἀποτινέτω . . . .») ὅπως ἐτι-
» μωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ζημίας καὶ μὴ ἀποστέλλουσα τὴν τεταγμένην αὐτῇ στρατιωτικὴν
» δύναμιν (ϛ΄. 40—44 καὶ ἄν τις πόλις [μὴ ἀ] ποστείλῃ τὴν δύναμιν τὴν τεταγμένην . . . .
» ἀποτινέτω ἑκάστης ἡμέρας [κατὰ] τὸν ἱππέα ἡμιμ[ναῖον, κα]τὰ δὲ τὸν[ὁπλίτην] εἴκοσι
» δραχμάς. κατὰ δὲ ψιλὸ[ν]δέκα δραχμὰς καὶ κα]τὰ το[ξότην πέντε δ]χμάς, ἕως ἂν
» [παρέλθῃ ὁ χ]ρόνος τῆς στρα]τείας»).

» Ζ΄. Περὶ τῆς πόλεως ἐν ᾗ συνεκροτοῦντο αἱ κοιναὶ σύνοδοι λέγει ἡ ἐπιγραφὴ
» αὕτη (ϛ΄. 16—17)· «[ἕως] μὲν ἂν ὁ κοινὸς πόλεμος λυ[θῇ ο[ὗ ἂν οἱ πρόεδροι καὶ ὁ
» βασιλεὺς ἢ ὁ ὑπὸ τῶν βασιλέων (τῆς Μακεδονίας) ἀποδεδειγμένος στρατηγὸς παραγ-
» γείλῃ, ὅταν δ' ἡ εἰρήνη γένηται οὗ ἂν οἱ στεφανῖται ἀγῶνες ἄγωνται».

» Η΄. Τὸ σπουδαιότατον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς συμπολι-
» τείας καὶ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς σχέσεις εἶναι ὅτι τὸ σύνταγμα τῆς ἀχαϊκῆς συμπολι-
» τείας προνοεῖ καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ συμπολιτείᾳ θέσεως τοῦ βασιλέως ἢ τῶν βασιλέων
» τῆς Μακεδονίας ἀφ' οὗ χρόνου ἡ συμπολιτεία πιεζομένη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἠναγκάσθη
» νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιόχου τοῦ Δώσωνος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ
» 323—22 π. Χ., ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον φαίνεται ὅτι συνε-
» γράφη τὸ νέον σύνταγμα τῆς συμπολιτείας, οὗ ἀντίγραφον εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τῆς
» Ἐπιδαύρου ἀνευρεθεῖσα ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐπιδαύρου ἅτε ἀνακοινουμένη ἐν αὐτῇ κατὰ
» τὸ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰωθὸς νὰ ἀνατίθενται ἐν τοῖς ὀνομαστοῖς ἱεροῖς τὰ ἀντί-
» γραφα σπουδαίων συνθηκῶν. Ἡ δὲ ἐπιγραφὴ αὕτη περιέχει χαρακτῆρα συνθήκης με-
» ταξὺ τῶν πόλεων τῆς συμπολιτείας πρὸς ἀλλήλας τε καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδο-
» νίας, ἐνταῦθα δὲ καὶ νέου συντάγματος μεταρρυθμισθέντος κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὡς
» ἄνω εἰρημένης συμμαχίας. Κατὰ τὰς συνθήκας λοιπὸν ταύτας καὶ τὸ νέον σύνταγμα ὁ
» βασιλεὺς ἢ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καθίσταντο ἀνώτατοι στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς
» συμπολιτείας αὐτοὶ ἐν ***καιρῷ πολέμου*** εἴτε ἀπ' εὐθείας (παρόντες εἰς Πελοπόννησον)
» εἴτε διὰ τοῦ χάριν κοινῆς φυλακῆς καταλειπομένου ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς συμ-
» πολιτείας στρατηγοῦ αὐτῶν προσδιορίζοντες, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν προέδρων (ὧν ἡ
» δικαιοδοσία φαίνεται ὅτι παρετείνετο διαρκοῦντος τοῦ πολέμου κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα)

» καὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι συνέδρων τῶν διαφόρων πόλεων τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῶν συνεδριῶν τῆς κοινῆς συνόδου.

» Θ΄. Μετὰ τῆς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας συμμαχίας ἀναγκαίως » καθισταμένης μεταρρυθμίσεως τοῦ **συντάγματος** ἤ, ὡς λέγομεν σήμερον, τοῦ **ὀργανισμοῦ** » ἢ καταστατικοῦ τῆς συμπολιτείας συμπίπτει ἡ ἵδρυσις τῆς ἀρχῆς τῶν **νομογράφων** τῶν » ἐχόντων ἔργον πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ καθορίσωσι πάντα τὰ τῆς ἐν καιρῷ πολέμου συμ- » πράξεως τῆς πολιτείας μετὰ τοῦ βασιλέως, τὰ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ἢ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ » καταλειπομένου ὡς ἐπιτρόπου στρατηγοῦ αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἡ ἀρχὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν » νομογράφων παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς φαίνεταί πως μαρτυρουμένη ἐκ τῶν παρ' Αἰτωλοῖς » ὁμοίων γεγονότων. Καὶ διαφέρουσι μὲν πάντως οἱ λόγοι τῆς παρ' Αἰτωλοῖς ἐκλο- » γῆς δύο νομογράφων, λόγοι ὅλως ἐσωτερικοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' ἔχομεν » ἄλλην τινὰ μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου (Κ. Λ΄ 1—2), ὅτι καὶ οἱ Αἰτωλοί, ὅτε συνεμάχησαν » μετὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ΄ τῆς Συρίας, ἐξελέξαντο ἐπιτροπείαν τριάκοντα **ἀποκλήτων**, ἵνα » διασκέπτωνται μετὰ τοῦ βασιλέως («τριάκοντα τῶν ἀποκλήτων προεχειρίσαντο τοὺς » συνεδρεύσοντας μετὰ τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ συνῆγε τοὺς **ἀποκλήτους** καὶ διαβούλιον ἀνε- » δίδου περὶ τῶν ἐνεστώτων»). Ἐκ τούτου καθίσταται δῆλον ὅτι ἥ τε αἰτωλικὴ καὶ ἡ » ἀχαϊκὴ συμπολιτεία χάριν τῆς πρὸς τοὺς βασιλεῖς συνεννοήσεως καθίστων ἰδίαν ἀρχὴν » ἢ ἐπιτροπείαν· πιθανῶς δὲ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἵδρυσε τὴν ἀρχὴν τῶν **νομογράφων** » ἵνα προτείνωσι θεσμούς τινας ἀπαραιτήτους πρὸς διεξαγωγὴν τῶν μετὰ τοῦ βασιλέως » διαπραγματεύσεων καὶ συνεννοήσεων. Ἄλλως αὐτὸς ὁ Πολύβιος θέτει εἰς τὸ στόμα » τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ αἰτωλοῦ λέξεις καταδικαζούσας πικρῶς, καθ' εἴδομεν, τὸν θεσμὸν » τῶν νομογράφων ὡς φυτὸν ὀλέθριον.

Ι΄. Σπουδαιότατον εἶναι καὶ τὸ ἐν τῷ 9 στίχῳ λεγόμενον «μηδὲ **ἀνδροληπτεῖν**». » Ἀτυχῶς διὰ τὸ ἠκρωτηριασμένον καὶ τούτου τοῦ στίχου καὶ τῶν πρὸ τούτου δύο στίχων » καὶ διὰ τὸ τέλεον κατεστραμμένον τῶν ἓξ πρὸ αὐτοῦ στίχων εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῇ » ὁ νοῦς τοῦ στίχου· ἀλλ' ὅμως ἀναντίρρητος εἶναι ἡ συνάφεια τοῦ ἐνταῦθα κειμένου » ῥήματος **ἀνδροληπτεῖν** πρὸς τὸν ἐκ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου γνωστὸν ὅρον **ἀνδροληψία** καὶ » **ἀνδρολήψιον**. **Ἀνδροληψία** καὶ **ἀνδρολήψιον** ἐκαλεῖτο ἐν Ἀθήναις τὸ δικαίωμα οὗ ἀπέ- » λαυον οἱ πολῖται τῆς πόλεως ταύτης τοῦ νὰ συλλαμβάνωσιν οἱ συγγενεῖς ἀθηναίου » πολίτου φονευθέντος ἐν ξένῃ ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς κατ' ἀνώτατον ὅρον ἐκ τῶν πολιτῶν » τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐτελέσθη ὁ φόνος, καὶ τιμωρήσωσι τούτους, ἂν μὴ ἡ πόλις αὕτη » ἤθελε παραδώσει τὸν φονέα (ὁμοία τις ποινικὴ ῥήτρα ὑπάρχει ἐν τῷ ἰσλαμικῷ ἱερῷ » δικαίῳ ἐπιτρέπουσα τὴν σύλληψιν 40 κατοίκων τῆς πόλεως ἐν ᾗ ἐτελέσθη οἱοσδήποτε » φόνος καθ' ἣν περίπτωσιν δὲν συλλαμβάνεται ὁ κακουργήσας, καὶ τὴν κράτησιν τούτων » μέχις οὗ προσέλθῃ ὁ κακουργήσας, μὴ προερχομένου δὲ τούτου ἐπιβάλλουσα χρηματικὴν » ποινὴν εἰς τοὺς συλληφθέντας). Καὶ νῦν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ οὐ μόνον εὑρίσκομεν ῥῆμα » νέον **ἀνδροληπτεῖν** ἄγνωστον ἐν τοῖς λεξικοῖς, ἐν οἷς εὕρηνται μόνον **ἀνδροληψία** καὶ » **ἀνδρολήψιον**, ἀλλά, τὸ σπουδαιότερον, μανθάνομεν ὅτι ἡ **ἀνδροληψία** δὲν ἦτο μόνον » τοῦ ἀττικοῦ δικαίου διάταξις ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀχαϊκοῦ, ἴσως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τού- » τους, ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν, ἦν **ἑλληνικὸν** δίκαιον γενικόν. Ὁ δὲ νοῦς τοῦ ἐν » τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τῆς ἐπιγραφῆς **ἀνδροληπτεῖν** εἶναι, ὡς φαίνεται, ὁ ἑξῆς: Ἰσχύον- » τος ἐν τῇ ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ, ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων σχέσεσι, τοῦ » δικαίου τῆς **ἀνδροληψίας**, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐνεργηθῇ τὸ δίκαιον τοῦτο ἐναντίον τῶν » εἰς τὰς κοινὰς συνόδους πεμπομένων συνέδρων (στ. 8—10· «μήτε τοὺς ἐκπεμπομένους

» ἐπὶ τὰ[ς..... συνόδους αὐτῶν· μ]ηδὲ *ἀνδροληπτεῖν* μηδὲ κατα,.... ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ ἂν
» δέ τι [ ] ἄρχοντες οἱ ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων κωλυέτωσαν).

'Εκ τῶν εἰρημένων ἁπάντων γίνεται δῆλον ὅτι τό τε λεγόμενον ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ
» Παπαρρηγοπούλου ὅτι αἱ πλειότεραι τῶν πόλεων δὲν ἐξεπροσωποῦντο ἐν τῷ συνεδρίῳ
» τῶν δημιουργῶν» δὲν εἶναι ἀκριβὲς καὶ ὅτι ἱκανοὶ ὑπῆρχον συνεκτικοὶ δεσμοὶ πολιτι-
» κοὶ τῆς συμπολιτείας ἐπὶ ἰσηγορίας ἐρειδόμενοι.'Αλλ'ἀτελῶς καὶ ἐκ τῶν τοῦ Καββαδίου
» τριῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν μέν τινα νέα περὶ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀλλὰ δὲν
» διαφωτιζόμεθα ἀρκούντως περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ τῆς *βουλῆς* καὶ τῆς *ἐκκλησίας*.
» Μανθάνομεν μόνον ὅτι οἱ λεγόμενοι σύνεδροι δὲν ἦσαν οἱ *ἄρχοντες* ἢ *δημιουργοὶ* ἀλλ' οἱ
» ἀπεσταλμένοι τῶν πόλεων εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον. Φαίνεται δὲ ὅτι κοινὴ σύνοδος ἦτο
» ἡ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καλουμένη *βουλὴ* ἢ *γερουσία*, σύνοδος ἢ ἐκκλησία (τακτικὴ τῶν
» 'Αχαιῶν), ὧν ἀπέναντι ἵστατο ἡ *σύγκλητος ἐκκλησία*. Καθόλου δὲ εἰπεῖν καὶ ἡ τῶν εἰρη-
» μένων τριῶν ἐπιγραφῶν μελέτη καὶ ἀνάλυσις ρίπτει μὲν νέας ἀκτῖνας φωτὸς καὶ νέα
» εἰσφέρει στοιχεῖα γνώσεων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα περὶ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀλλ'
» οὔτε ἐν τῷ ὅλῳ φωτίζει τὴν ταύτης πολιτειακὴν εἰκόνα οὔτε σαφῶς καὶ ὁριστικῶς λύει
» τὰς ἀνωτέρω διατυπωθείσας ἡμῖν ἀπορίας »].

Ὅταν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὁπόσον ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν εἶχε τὸ συνέδριον ἐκεῖνο, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αὕτη ἡ ἀξίωσις τῶν δέκα ἀρχαιοτέρων πόλεων, τοῦ νὰ παρέχωσιν αὐταὶ καὶ μόναι τοὺς δημιουργούς, ἦτο ἄδικος καὶ ὅτι προεκάλει εὐλόγως τὴν δυσαρέσκειαν τῶν ἄλλων. 'Αφ' ἑτέρου εἴδομεν ὅτι τῆς κοινῆς συνόδου μετεῖχον οἱ πολῖται ὅλων τῶν πόλεων· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐψήφιζον κατὰ κεφαλήν, ἀλλὰ κατὰ πόλεις, αἱ ἐλάχισται τῶν πόλεων εἶχον τὴν αὐτὴν ψῆφον ἣν καὶ αἱ μέγισται (1). Τοῦτο ἦτο ὡσαύτως ἄδικον, διότι ἄδικον ἦτο τῳόντι νὰ βαρύνῃ εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς κοινῆς συνόδου ἡ πόλις ἡ παρέχουσα εἰς τὸν ἐθνικὸν στρατὸν 50 μόνον ἄνδρας ἐξ ἴσου μὲ τὴν πόλιν τὴν παρέχουσαν 1000. Τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἰσηγορία· ἐγένετο δὲ προδήλως ἵνα περιποιήσῃ ἐξαιρετικὸν πλεονέκτημα εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ἀχαϊκὰς πόλεις, αἵτινες ἦσαν ὅλαι μικραὶ παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς μετέπειτα προσελθούσας, τὴν Σικυῶνα, τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὸ Ἄργος, τὴν Μεγάλην πόλιν, τὴν Σπάρτην καὶ ἄλλας πολλάς· ἀλλὰ συγχρόνως δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν φυσικὴν τῶν πραγμάτων ἰσορροπίαν, διότι ἡ διάταξις αὕτη, συνδυαζομένη μὲ τὴν περὶ τῶν δέκα δημιουργῶν, εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ καταστήσῃ κέντρον βαρύτητος τὸ ἀσθενέστερον τῆς συμπολιτείας μέρος. 'Εν γένει δὲ ὅταν παραβάλωμεν τὴν συμπολιτείαν ταύτην, ἥτις ἠξίου ὅτι ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐντελοῦς τῶν πόλεων ἰσότητος, πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας ἡγεμονίας, αἵτινες ὑπῆρχον διὰ τῆς κυριαρχικῆς ἐπιρροῆς μιᾶς μόνης πόλεως, εὑρίσκομεν ὅτι αὗται μὲν εἶχον τὰ ἐλαττώματα τῆς ἰσχύος, ἡ δὲ προκειμένη τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀδυναμίας· ἀλλὰ τὰ ἔθνη σπανίως διὰ τῆς ἀδυναμίας σῴζονται καὶ μεγαλουργοῦσιν, ὅσῳ καὶ ἂν εἶναι ἔννομος καὶ δικαία ἡ ἀδυναμία ἐκείνη. 'Εὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν ὅτι, κατ' ἀντίθετον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς λόγον, ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία οὐδέποτε ἐπὶ τοῖς πολεμικοῖς κατορθώμασι διέπρεψε καὶ ὅτι περιῆλθεν εἰς ποικίλας ἐμφυλίας καὶ ἐξωτερικὰς διενέξεις πρὸς δυνάμεις

1) 'Αλλ' ἀκριβῶς ὁ Φιλοποίμην ἐνήργησεν, ἵνα πολλαὶ μικραὶ πόλεις κείμεναι ἐν τῇ περιοχῇ μεγάλων καὶ ἀποτελοῦσαι μίαν μετ' αὐτῶν πολιτείαν ἀποσπώμεναι αὐτῶν ἀποτελῶσι καθ' ἑαυτὰς μέλη τῆς συμπολιτείας, ἵνα οὕτω μὴ αἱ μεγάλαι ἁπλῶς πόλεις ἐκπροσωπῶσιν ὅλον τὸν λαὸν ἀλλὰ καὶ οἱ μικροπολῖται μετέχωσι τῶν συνόδων.

κατὰ διαφόρους λόγους κρείττονας αὐτῆς, θέλομεν εὐχερῶς κατανοήσει πῶς οὐδ' αὕτη ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἔχουσα, τῆς πολιτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναβιώσεως ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ αὐτοῦ ἑστίᾳ.

Πιστὴ εἰκὼν τῆς ἀχαϊκῆς ταύτης συμπολιτείας, μάλιστα κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς περίοδον, ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς στρατηγὸς αὐτῆς Ἄρατος, ὁ σικυώνιος. Ὁ Πολύβιος, ὅστις ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν λαμπρῶς, λέγει ὅτι κατὰ μὲν τὰ ἄλλα ὁ Ἄρατος ἦτο ἀνὴρ τέλειος πρὸς διεξαγωγὴν πραγμάτων· δυνατὸς ὢν εἰς τὸ εἰπεῖν καὶ διανοηθῆναι καὶ ἀποκρῦψαι τὸ κριθέν. Καὶ πλὴν τούτου πρᾶος μὲν περὶ τὰς πολιτικὰς διαφοράς, ἐπιτήδειος δὲ εἰς τὸ κατασκευάζειν φίλους καὶ συμμάχους· ἔτι δὲ δεινότατος εἰς τὸ ἐπινοῆσαι πράξεις, ἀπάτας, ἐπιβουλὰς κατὰ τῶν πολεμίων καὶ εἰς τὸ ἐκτελέσαι ταῦτα ἅπαντα διὰ τῆς κακοπαθείας αὐτοῦ καὶ τόλμης. Ἐναργῆ τῶν τοιούτων μαρτύρια ὑπάρχουσι πολλά, ἐκφανέστατα δὲ ὅσα ἔπραξε περὶ τὴν κατάληψιν τῆς Σικυῶνος καὶ τῆς Μαντινείας, περὶ τὴν ἔξωσιν τῶν Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελληνέων πόλεως καὶ περὶ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἀπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς οὗτος ἄνθρωπος, ὁσάκις ἠθέλησε νὰ κατέλθῃ εἰς ἀγῶνας ἐκ παρατάξεως, ἀνεδείχθη νωθρὸς μὲν περὶ τὰς ἐπινοίας, ἄτολμος δὲ περὶ τὰς ἐπιχειρήσεις, καί, τὸ παραδοξότερον, ἀνίκανος νὰ ἴδῃ κατὰ μέτωπον τὸν κίνδυνον. Διὸ καὶ τροπαίων κατ' αὐτοῦ στηθέντων ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόννησον, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἀείποτε εὐχείρωτος ὑπὸ τῶν πολεμίων. Οὕτως, ἐξακολουθεῖ ὁ Πολύβιος, αἱ τῶν ἀνθρώπων φύσεις οὐ μόνον κατὰ τὰ σώματα εἶναι ποικίλαι ἀλλ' ἔτι μᾶλλον κατὰ τὰς ψυχάς· ὥστε ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ὄχι μόνον περὶ τὰς ἐνεργείας αἵτινες ἀπαιτοῦσι διάφορον ἐπιτηδειότητα πρός τινας μὲν ἔχει εὐφυῶς, πρός τινας δὲ τοὐναντίον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὁμοειδῆ τινα πολλάκις ὁ αὐτὸς συμβαίνει νὰ εἶναι καὶ συνετώτατος καὶ βραδύτατος, ὁμοίως δὲ καὶ τολμηρότατος καὶ δειλότατος. Οὐδ' εἶναι ταῦτα παράδοξα ἀλλὰ συνήθη καὶ γνώριμα εἰς τοὺς μελετῶντας τὰ κατὰ τοὺς ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας. Διότι τινὲς μέν εἰσι τολμηροὶ περὶ τὸ κυνήγιον τῶν θηρίων, οἱ δ' αὐτοὶ πρὸς πολεμίους ἄνανδροι· καὶ πάλιν περὶ τὴν τοῦ πολέμου ἐνάσκησιν, οἱ μὲν κατ' ἄνδρα καὶ κατ' ἰδίαν ἐπιτηδειότατα μάχονται, εἰς δὲ τὰς ἐκ παρατάξεως μάχας καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον φαλαγγηδὸν ἔφοδον πάντάπασιν εἰσὶν ἄπρακτοι.

Ταύτην τὴν περὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς πράξεις ἀντίθεσιν καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀντίφασιν τοῦ Ἀράτου θαυμασίως καὶ ἀκριβῶς κατέδειξεν ὁ πρακτικώτατος μεγαλοπολίτης ἱστοριογράφος. Ἀλλὰ παρατηροῦνται περὶ τὸ πολίτευμα τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἄλλα τινὰ ἔτι δυσκολώτερον πρὸς ἄλληλα ἐκ πρώτης ὄψεως συμβιβαζόμενα. Ὁ Ἄρατος ἦτο ὁμολογουμένως ἀνὴρ χρημάτων κρείσσων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλάκις δὲν ἐδίστασε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὁλόκληρον νὰ θυσιάσῃ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Καὶ ὅμως ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐλάμβανε παρὰ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου χρήματα, καὶ ἰδίως τακτικὴν ἐτησίαν σύνταξιν ἓξ ταλάντων. Ὁ Ἄρατος κύριον σκοπὸν τοῦ ὅλου βίου προέθετο τὴν ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας ἀπαλλαγὴν τῆς Πελοποννήσου, πράξας ἐπὶ τούτῳ ἔργα γενναῖα, μάλιστα τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀκροκορίνθου ἔξωσιν τῶν Μακεδόνων. Καὶ ὅμως ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἀπέδωκε βραδύτερον αὖθις εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν κυριαρχίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον τότε ἐλογίζετο ὡς ἡ κλεὶς τῆς χερσονήσου, τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὁ Ἄρατος ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τῇ ἰσηγορίᾳ καὶ ἰσοπολιτείᾳ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν συστήματος· καὶ ὅμως αὐτὸς εἶναι πιθανώτατα ὁ ὑπαγορεύσας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὰς δύο ἐκείνας τοῦ πολιτεύματος διατάξεις δι' ὧν ἀνετρέπετο ἡ τῆς ἰσηγορίας καὶ ἰσοπολιτείας ἀρχή, ἤτοι τὴν διαρκῆ διατήρησιν τῶν δέκα δημιουργῶν καὶ τὴν κατὰ πόλεις ψηφοφορίαν ἐν ταῖς κοιναῖς συνόδοις.

Ὅθεν οὐ μόνον περὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα σχεδὸν τὸν βίον διετέλεσε πρὸς ἑαυτὸν οὕτως εἰπεῖν ἀντιπολιτευόμενος. Πῶς τοῦτο; μήπως ἐκ παραλόγου τινὸς τοῦ χαρακτῆρος ἀνακολουθίας; Ὄχι, τῇ ἀληθείᾳ. Χρήματα ἐλάμβανε παρὰ Πτολεμαίου ὄχι δι' ἑαυτὸν ἀλλ' ἵνα θεραπεύσῃ τὰς πολυειδεῖς καὶ ἀκαταμαχήτους χρείας ὅσας παρήγαγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου αἱ προηγούμεναι αὐτῆς ἀνωμαλίαι καὶ συμφοραί. Ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος, διότι δὲν ἠμπόρεσε μὲν ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸν μεγαλοφυᾶ τῆς Σπάρτης βασιλέα Κλεομένην, μὴ δυναμένης δ' ἅπαξ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας νὰ συντηρηθῇ οἴκοθεν ἐνόμισε τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν λυσιτελεστέραν τῆς σπαρτιατικῆς. Ὑπηγόρευσεν, ὡς εἰκάζεται, τὴν διατήρησιν τοῦ προνομίου τῶν πρώτων δέκα ἀχαϊκῶν πόλεων, διότι ἤλπισεν οὕτω νὰ δώσῃ πλείονά τινα βαρύτητα εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς συμπολιτείας κέντρον καὶ ἴσως διότι ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἐντελὴς ἰσοψηφία θέλει ἐπιφέρει ἀναγκαίως τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἄλλων μεγάλων τῆς χερσονήσου πόλεων, ἐξ ἀντιζηλίας δὲ ἐφοβεῖτο τὴν ἐπικράτησιν ταύτην. Ἐπὶ πᾶσι δέ, αὐτὴ ἡ περὶ τοὺς ἐκ παρατάξεως ἀγῶνας πολυθρύλητος νωθρότης καὶ ἀτολμία ἀνδρὸς δόντος πλεῖστα καὶ λαμπρὰ προσωπικῆς τόλμης καὶ δραστηριότητος δείγματα μὴ τυχὸν προήρχετο ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἦσαν ἐκ τοῦ συστάδην ἐνάμιλλοι πρὸς τοὺς ποικίλους αὐτῶν ἀντιπάλους; Ὁπωσδήποτε ὅλαι ἐκεῖναι αἱ παρατηρούμεναι ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ ἀνδρὸς ἀντιφάσεις δὲν ἦσαν πάντοτε ἴδιαι αὐτοῦ ἀντιφάσεις ἀλλὰ πολλάκις οἰκονομία τῶν περὶ αὐτὸν περιστάσεων καὶ ὑποχωρήσεις εἰς τὴν πολυειδῆ ἀσθένειαν τῆς συμπολιτείας ἣν ὑπηρέτει καὶ ἥτις, ὡς ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν, τῆς ἀδυναμίας μᾶλλον ἢ τῆς δυνάμεως εἶχε τὰ πλεονεκτήματα. Ἀνὴρ μεγαλοφυής, Θεμιστοκλῆς ἢ Ἐπαμεινώνδας, ἤθελε μᾶλλον καθυπαγάγει τὰς περιστάσεις ὑφ' ἑαυτὸν ἢ ὑποκύψει αὐτὸς εἰς τὰς περιστάσεις. Ἀλλ' ὁ Ἄρατος δὲν ἦτο ἔξοχος εἰμὴ πρὸς τὸ ἀνάστημα τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀναμετρούμενος. Ἡ δὲ συμπολιτεία πάλιν αὕτη ἔχει μὲν τῳόντι ἰδιάζουσάν τινα ἑλληνικὴν χάριν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀλλοιώσεως ἣν εἴδομεν ὅτι ἔπαθεν ὁ ἑλληνικὸς βίος ἀναμιχθεὶς πρὸς τὸν ἀσιανὸν ἀλλὰ κινεῖ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν μᾶλλον καθὸ ἀναμιμνήσκουσα τὸν ἀρχαῖον ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον βίον ἢ διότι προσέθηκε νέας τινὰς λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου ἐκείνου· φωτίζεται διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ παρελθόντος μᾶλλον ἢ εἶναι ἑστία ἰδίου πυρός· παρίσταται ὡς πλανήτης ἑτερόφωτος μᾶλλον ἢ ὡς ἰδιόφωτος ἥλιος ἐν τῷ στερεώματι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὅθεν καὶ οἱ διακεκριμένοι ἄνδρες οὓς ἀνέδειξεν, Ἄρατος, Φιλοποίμην, Λυκόρτας, εἶναι ὠχρὰ τῶν ἀρχαίων μεγάλων ἀνδρῶν ἀπαυγάσματα, καὶ ὅλως ἀνάλογοι πρὸς τὴν μετριότητα τῶν περιστάσεων καὶ τῶν πραγμάτων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκλήθησαν νὰ πράξωσιν. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος αὐτῶν, ὁ Ἄρατος, καὶ παρὰ τὴν ἰδίαν ἴσως φύσιν τοσοῦτο πιστῶς ἐθεράπευσε τὰ συμφέροντα τῶν Ἀχαιῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο τοσοῦτο παρ' αὐτοῖς ηὐδοκίμησεν ὥστε, κατὰ τὸν Πλούταρχον τὸν γράψαντα τὸν βίον αὐτοῦ, «ἐπεὶ μὴ κατ' ἐνιαυτὸν ἐξῆν (ἀπαγορευομένης ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀλλεπαλλήλου ἐκλογῆς) παρ' ἐνιαυτὸν αἱρεῖσθαι στρατηγὸν αὐτόν, ἔργῳ δὲ καὶ γνώμῃ διὰ παντὸς ἄρχειν». Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τῶν πραγμάτων τὴν ἔκθεσιν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ δεκαετίαν τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τοῦ 240 μέχρι τοῦ 230, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος, ὁ ὀλιγώτερον ἄξιος τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὅστις τοὺς μὲν Ἀχαιοὺς μικρὸν ἠνώχλησε, διατελέσας δὲ ἀδιαλείπτως μαχόμενος κατὰ τῶν Αἰτωλῶν οὐδὲ πρὸς τούτους ὑπῆρξεν εὐτυχής. Οἱ Αἰτωλοὶ τότε ἀπέβαλον μὲν τὴν Βοιωτίαν ἀναγκάσαντες διὰ τῶν βιαιοπραγιῶν αὐτῶν

τοὺς Βοιωτοὺς νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξέτειναν κατ' ὀλίγον τὸ κράτος αὐτῶν εἰς ἅπασαν σχεδὸν τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ὑπάτην, τὴν Λαμίαν, τὴν Φάρσαλον, τὴν Κρεμαστὴν Λάρισαν καὶ ἐνταῦτῷ προσεκτήσαντο τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατεχομένας ἀρκαδικὰς πόλεις τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῆς Μαντινείας τῆς Τεγέας· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Μεγάλη πόλις εἰσῆλθεν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα συναινέσαντος εἰς τοῦτο, διὰ προτροπῆς τοῦ Ἀράτου, τοῦ τυράννου αὐτῆς Λυδιάδου ἢ Λυσιάδου.

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δημητρίου τῷ 230 διεδέξατο τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου αὐτοῦ υἱοῦ Φιλίππου ὁ τοῦ Δημητρίου ἐξάδελφος Ἀντίγονος Δώσων, ὅστις ἦτο ἀνὴρ διακεκριμένος ἐπὶ τῇ πολιτικῇ καὶ πολεμικῇ δεξιότητι, ἀλλὰ πολεμῶν μετὰ τῶν Δαρδανίων μὲν πρὸς ἄρκτον, μετὰ τῶν Αἰτωλῶν δὲ καὶ τῶν μεσημβρινῶν Θεσσαλῶν πρὸς νότον, καὶ ἔχων πρὸς τούτοις νὰ καταβάλῃ στάσιν τινὰ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ παντάπασι σχεδὸν κατ' ἀρχὰς ἐγκατέλιπε τὴν Πελοπόννησον. Τότε λοιπὸν οἱ ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ τύραννοι ἠναγκάσθησαν ἅπαντες ν' ἀποθέσωσι τὴν ἀρχήν, οἷον Ξένων ὁ τῶν Ἑρμιονέων, Κλεώνυμος ὁ τῶν Φλιασίων, Ἀριστόμαχος ὁ τῶν Ἀργείων, αἱ δὲ πόλεις αὗται κατετάχθησαν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν εἰς ἣν προσεχώρησαν καὶ οἱ Αἰγινῆται καὶ τῆς Ἀρκαδίας τὸ πλεῖστον. Τότε ὁ Ἄρατος κατέπεισε καὶ τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ μακεδόνα φρούραρχον Διογένη ἐπὶ χρήμασι ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ παρ' αὐτοῦ κατεχόμενα ὀχυρά· ὥστε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπηλλάγησαν ἤδη τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας, μὴ καταταχθέντες μὲν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, φιλικῶς ὅμως πρὸς αὐτὴν διακείμενοι. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δεινὸς προέκυψεν ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ ἀντίπαλος τῶν Ἀχαιῶν.

Παρεστήσαμεν ἄλλοτε ἐπανειλημμένως τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς ἣν κατήντησεν ἡ Σπάρτη ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγουμένης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ κυριαρχία αὐτῆς εἶχε περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν Λακωνικήν· τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος δὲν ἐσῴζοντο εἰμὴ οἱ τύποι· τὸ δὲ χείριστον, δὲν ὑπῆρχον σχεδὸν ἄνθρωποι εἰς οὓς νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ πολίτευμα τοῦτο, διότι ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ Σπάρτη περιεῖχε μόλις 1000 πολίτας, περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος, εἰς ἣν εὑρισκόμεθα, ἅπαντες οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἦσαν πλείονες τῶν 700, καὶ ἐκ τούτων ἑκατὸν ἦσαν μόνοι οἱ γῆν κεκτημένοι, κύριοι ὄντες ἁπάσης τῆς Λακωνικῆς ὅση δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς περιοίκους. Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ ἡ ὁμαλότης τῶν περιουσιῶν, ἥτις ἀποτελοῦσα ἓν τῶν κυρίων ἐρεισμάτων τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος, πρὸ καιροῦ εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀνατρέπεται, ἤδη παντάπασιν ἐξέλιπεν. Ἀλλὰ τότε παράδοξός τις ἐγένετο ἀπόπειρα ἀναβιώσεως τοῦ προτέρου πολιτεύματος καὶ ἀξιώματος. Ἆγις ὁ Εὐδαμίδα, Εὐρυπωντίδης τὴν οἰκίαν, δυσθυμῶν διὰ τὴν νοσηρὰν ἐκείνην τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ θεραπεύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν λυκουργείων νόμων. Εἰς τοῦτο δὲ ἐθεώρησε συντελεστικώτατον τὴν ῥύθμισιν ἰσότητός τινος περιουσιῶν, οἵα οὐδέποτε ἐπεκράτησεν ἐν Σπάρτῃ, προτείνας μὲν ἐπὶ τούτῳ τὴν ἄφεσιν ὅλων τῶν χρεῶν καὶ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς περιοίκους, λέγων δὲ ἑαυτὸν ἕτοιμον νὰ φέρῃ πρῶτος εἰς μέσον, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν ἔτει 244. Ὁ Ἆγις ἦτο εἰλικρινής, χρηστός, γενναῖος ἀλλ' ἄπειρος καὶ ἀνεπιτήδειος νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας ἦτο φυσικὸν νὰ προκαλέσῃ τὸ ἀνατρεπτικὸν αὐτοῦ βούλευμα. Ἐννοεῖται ὅτι ὅλοι οἱ πλούσιοι ἤκουσαν μὲ φρίκην τὴν μελετωμένην ταύτην γύμνωσιν αὐτῶν, καὶ ἔχοντες προστάτην τὸν ἐκ τῆς ἑτέρας οἰκίας βασιλέα Λεωνίδαν τὸν Κλεωνύμου, συνεργὸν δὲ κρύφιον καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Ἄγιδος θεῖον Ἀγησίλαον ἐπέτυχον

ἐπὶ τέλους νὰ ματαιώσωσι τὸ ἐπιχείρημα καὶ νὰ θανατώσωσι τὸν Ἄγιν, ἐν ἔτει 241, μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς μάμμης, αἵτινες προθυμότατα εἶχον συνδράμει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἄγιδος, ὁ Λεωνίδας συνέζευξε τὴν χήραν τούτου Ἀγιᾶτιν, περίφημον μὲν διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρετήν, ἐπίκληρον δὲ μεγάλης περιουσίας, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεομένους. Ὁ νέος οὗτος ἦτο ὁ λαμπρότατος βεβαίως τῶν ἀστέρων ὅσοι κατὰ δυστυχίαν διάττοντες ἐξέλαμπον ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς βίου. Διότι μεγαλεπήβολος ὢν καὶ ἀτρόμητος, καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔμπειρος, καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτήδειος, εἶχεν ὅλα τὰ προτερήματα ὅσα ἀπῃτοῦντο ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἡ τοῦ Ἄγιδος προαίρεσις. Τὴν προαίρεσιν ταύτην συνεζεύχθη μετὰ τῆς Ἀγιάτιδος καὶ διετέλεσεν ἔχων ἀμφοτέρας κοινὸν ἀντικείμενον τῶν πόθων καὶ τῆς λατρείας. Ἂν ἡ Ἑλλὰς ἦτο δυνατὸν ν' ἀναστηθῇ, ὁ Κλεομένης ἤθελεν ἀναστήσει αὐτήν. Ἡ φύσις ἔδωκεν αὐτῷ ὄχι μόνον πᾶν τὸ δι' οὗ μεγαλουργεῖ τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ δι' οὗ ἀγαπᾶται. Ὁπόσον κατανυκτικὴ ὑπῆρξεν ἡ στοργὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν μητέρα Κρατησίκλειαν, τὴν μεγαλοφρονεστάτην τῶν γυναικῶν! Ὁπόσον ἐρασμία ἡ εὐλαβὴς πρὸς τὴν σύζυγον Ἀγιᾶτιν τρυφερότης! Ὁπόσην ἀφοσίωσιν ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς φίλους! Ὁ Πολύβιος, ὅστις δὲν ἠγάπα τὸν Κλεομένην, καθὸ ἀντίπαλον τῶν Ἀχαιῶν, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀκαταμάχητον χάριν δι' ἧς ἐδέσμευε τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν τῶν ἀνθρώπων. Πάλιν δὲ ἀλλαχοῦ που λέγει αὐτὸν «χρηστότατον μὲν βασιλέα, εὐτραπελώτατον δὲ ἰδιώτην καὶ φιλανθρωπότατον». Ναὶ μὲν προστίθησιν ὅτι ἦτο καὶ «πικρότατος τύραννος», ἀλλὰ τί ἐννοεῖ διὰ τούτου; Ὅτι ἠναγκάσθη διὰ τῆς βίας νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ. Καὶ τίς ποτε μεγάλη πραγμάτων μεταβολὴ ἄνευ βίας ἐγένετο; Ὁ Κλεομένης δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἵτινες, ὡς ὁ Ἄρατος, διὰ πλαγίων πολιτεύονται τρόπων καὶ οἰκονομιῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων οἵτινες ξιφήρεις βαδίζουσι τὴν εὐθεῖαν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ἀληθὲς ὅτι, ἀφοῦ ηὐδοκίμησεν ἐπί τινα χρόνον ἐπὶ τέλους ἀπέτυχεν· ἀλλ' ἀπέτυχε διότι, ἵνα πλασθῇ τι, δὲν ἀρκοῦσι χεῖρες δημιουργικαί, προσαπαιτεῖται καὶ ἡ ἀναγκαία ὕλη, ἡ δὲ ἀναγκαία ὕλη ἔλειπεν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος.

Ὁ Κλεομένης, βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Λεωνίδου, δύο τινὰ ἐν τῷ ἅμα προέθετο, τὴν ἐσωτερικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Σπάρτης καὶ τὴν προσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θέλει ἀποδοθῇ αὐτῷ ἡ ἡγεμονία τοῦ συστήματος· ἀμφότερα δύσκολα, διότι εἴδομεν ὁποῖον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβε πρὸ ὀλίγου ἡ μεταρρυθμιστικὴ ἀπόπειρα τοῦ Αἴγιδος, ὁ δὲ παντοδύναμος τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμὼν Ἄρατος ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχωρήσῃ εὐκόλως τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ εἰς ἀντίπαλον οἷος ἦτο ὁ Κλεομένης, εἰς ἀντίπαλον δηλαδὴ ὅστις ἤθελε παντάπασιν ἀνατρέψει τὴν τοῦ Ἀράτου ἐπιρροήν. Ἐπροοιμίασε δὲ ὁ Κλεομένης εἰς τὸ ἔργον ἐμβαλὼν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὴν Μαντίνειαν, τὴν Τεγέαν, τὸν Ὀρχομενόν, πόλεις ἀνηκούσας εἰς τοὺς Αἰτωλούς, ἀλλ' ἀπαραιτήτους τῷ βασιλεῖ τῆς Σπάρτης πρὸς τὴν περαιτέρω ἐκπλήρωσιν τοῦ βουλεύματος αὐτοῦ. Ἦτο δέ, φαίνεται, συννενοημένος πρὸς τοὺς Αἰτωλούς, ἴσως διότι οὗτοι δὲν ἤλπιζον οὕτως ἢ ἄλλως νὰ διατηρήσωσι τὰς πόρρω κειμένας ἐκείνας κτήσεις, τοὐλάχιστον δὲν ἔπαυσαν ἐκ τούτου φιλικῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντες. Ὁ δ' Ἄρατος ἐξ ἐναντίας, ἐννοῶν τί ἐσήμαινε τὸ πρῶτον ἐκεῖνο τοῦ Κλεομένους ἐπιχείρημα, ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ περιστείλῃ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐνέβαλε τῷ 227 εἰς Ἀρκαδίαν. Κατ' ἀρχάς, ἐπειδὴ ὁ Κλεομένης ἦτο ἀπών, ηὐδοκίμησεν ὁπωσοῦν ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, κυριεύσας τὰς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀνηκούσας Καφύας. Ἀλλ' ἅμα προσῆλθεν

ὁ Κλεομένης μετὰ 5.000 ἀνδρῶν, ὁ Ἄρατος, καίτοι ἄρχων στρατοῦ συμποσουμένου εἰς ἄνδρας 21.000, ὑπεχώρησε. Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένους καὶ ἐκ τῆς Ἤλιδος, εἰς ἣν εἶχεν ἐμβάλει ὡς φιλικῶς διακειμένην πρός τε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ πρὸς τοὺς Αἰτωλούς. Μετ' οὐ πολὺ κατετρόπωσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης τὸν Ἄρατον ἔτι ὁλοσχερέστερον περὶ τὴν Μεγάλην πόλιν· καὶ τότε ἐνόμισεν ἐπιτηδείαν τὴν περίστασιν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν μεταρρύθμισιν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀποθανόντος ἤδη ἢ κατ' ἄλλους δολοφονηθέντος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς ἑτέρας οἰκίας βασιλέως Ἀρχιδάμου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἄγιδος, ἔμεινεν ὁ Κλεομένης μόνος βασιλεύς. Ὅθεν, ἀφοῦ διὰ μακρῶν ἄνω καὶ κάτω κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν πορειῶν εἰς τοσαύτην περιήγαγε κόπωσιν ἅπαντας τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ὅσους ὑπώπτευεν ἐναντίους ὄντας τῆς μεταβολῆς, ὥστε αὐτοὶ πρῶτοι παρεκάλεσαν νὰ καταλειφθῶσιν ἥσυχοι ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἀπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 224 εἰς τὴν Σπάρτην μετὰ τοῦ ὑπολοίπου, ἐκ μισθοφόρων τὸ πλεῖστον συγκειμένου, στρατοῦ καί, φονεύσας διά τινων προαποσταλέντων πιστῶν ἀνθρώπων τούς τε Ἐφόρους εἰς τὸ συσσίτιον δειπνοῦντας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν δραμόντας Σπαρτιάτας, συνεκάλεσε τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἐξέθηκε τὴν ὠφέλειαν τῆς μελετωμένης μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην εἰς ἣν εὑρέθη ἵνα ἀσφαλίσῃ αὐτὴν διὰ τῆς προγεγενημένης σφαγῆς. Διέταξε δὲ ἐν τῷ ἅμα τὰ κατὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, καθ' ἣν ὡρίσθη ἡ ἐξίσωσις τῶν περιουσιῶν, ἡ τῶν χρεῶν ἄφεσις, ὁ ἀναδασμὸς τῆς γῆς, ἡ ἀνόρθωσις τῆς λυκουργείου ἀγωγῆς καί, τὸ πάντων θετικώτερον καὶ σπουδαιότερον, ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν διὰ τῆς εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν παραδοχῆς τῶν χρηστοτέρων περιοίκων. Πρὸς τούτοις μετερρυθμίσθη ἡ Γερουσία, κατηργήθη τὸ τῶν Ἐφόρων ἀξίωμα καὶ ἀπεδείχθη συμβασιλεὺς τοῦ Κλεομένους ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐκλείδας, ἑτέρας οὕτως ἐπελθούσης σπουδαίας καινοτομίας, διότι ποτὲ πρότερον δὲν συνέβη ν' ἀναγορευθῶσιν ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκίας δύο βασιλεῖς· ὅπερ ἤδη ἐγένετο ἵνα τηρηθῇ μὲν ὁ ἀρχαῖος τύπος τῶν δύο βασιλέων, πράγματι δὲ ἄρχῃ μόνος ὁ Κλεομένης. Τελευταῖον, εἴτε τότε εἴτε μικρὸν ἔπειτα, ἐπήνεγκεν οὐσιώδη μεταβολὴν καὶ περὶ τὸν ὁπλισμὸν τοῦ στρατοῦ· διότι προνοητικώτατος ἀναδειχθεὶς ἐγύμνασε 4.000 ἀνδρῶν περὶ τὴν χρῆσιν τῆς σαρίσσης καὶ παρεσκεύασεν αὐτοὺς τοιουτοτρόπως ν' ἀγωνισθῶσιν οὐ μόνον πρὸς Ἀχαιοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς Μακεδόνας. Οὕτω μεταρρυθμίσας τό τε πολίτευμα καὶ τὸν στρατὸν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἐτράπη ἐπὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἑτέρου βουλεύματος, καὶ ἀφοῦ ἐπόρθησε τὴν χώραν τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἐνέβαλεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς κατὰ κράτος ἐν Δύμαις. Οἱ Ἀχαιοὶ ἤθελον πιθανῶς τότε παραδώσει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐὰν δὲν ἀνθίστατο εἰς τοῦτο ἐκ παντὸς τρόπου ὁ Ἄρατος. Ὅθεν ὁ Κλεομένης ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας, καὶ ἀνεδείχθη εὐτυχέστατος, καταλαβὼν τὰς Καφύας, τὴν Πελλήνην, πολλὰ ἀρκαδικὰ χωρία τῶν Ἀχαιῶν καὶ αὐτὸ τὸ Ἄργος. Τὸ διὰ τοσούτων κόπων ὑπὸ τοῦ Ἀράτου κατασκευασθὲν οἰκοδόμημα κατέπιπτεν ἤδη ἀθρόον, ὡς ὑπὸ λαίλαπος φοβερᾶς ἀνατρεπόμενον. Μετ' ὀλίγον προσεχώρησαν ἑκουσίως εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναί, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζήν, ἡ Ἑρμιόνη, ὥστε οἱ Ἀχαιοὶ περιελθόντες εἰς ἔσχατον κίνδυνον καὶ θεωροῦντες αὐτὴν τὴν Κόρινθον τὸ πλεῖστον λακωνίζουσαν ἀνηγόρευσαν τὸν Ἄρατον στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Ὁ δὲ πρὸ καιροῦ ὢν συννενοημένος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, διότι ἀπ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἤλπιζε σωτηρίαν, ἐπισπεύδει ἤδη τὴν ἄφιξιν τοῦ πρῴην ἐκείνου ἀντιπάλου, ὑποσχόμενος εἰς αὐτὸν μισθὸν τῆς συνδρομῆς, τὴν παραχώρησιν τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἣν κατώρθωσε νὰ κυρώσῃ καὶ ἡ ἐν Αἰγίῳ κοινὴ σύνοδος.

Ἐπέρχεται λοιπὸν ἐν ἔαρι τοῦ 223 ἔτους ὁ Ἀντίγονος εἰς τὸν ἰσθμὸν μετ' ἀνδρῶν 21.400, κατελθὼν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, διὰ τῆς Εὐβοίας, διότι οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν διάβασιν. Καὶ νικᾶται μὲν περὶ τὸ Λέχαιον ὑπὸ τοῦ Κλεομένους ἀλλ' ἐπαναστάντος τοῦ Ἄργους κατὰ τούτου, διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, φίλου ὄντος τοῦ Ἀράτου, ἠναγκάσθη ὁ Κλεομένης, ἵνα μὴ εὑρεθῇ μεταξὺ δύο ἐχθρῶν, νὰ ἀναζεύξῃ ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς Σπάρτην, ὅπως παρασκευασθῇ ὁλοσχερέστερον εἰς τὸν ἐπικείμενον κρίσιμον ἀγῶνα. Ὁ Ἀντίγονος ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, προέβη εἰς Ἄργος, ἀνῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεγάλην πόλιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέβαλε τὴν σπαρτιατικὴν φρουράν, ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς Αἴγιον, ὅπου ᾑρέθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν συμμάχων· καὶ τότε ἐμβαλὼν αὖθις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἐκυρίευσε τὴν Τεγέαν, τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Μαντίνειαν, ἐφόνευσεν ἢ ἐξηνδραπόδισεν ἅπαντας τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως τοὺς κατοίκους διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀπόστασιν, καί, ἐνοικίσας ἐκ νέου καὶ μετονομάσας Ἀντιγόνειαν, ἐδωρήσατο αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀργείους, παρὰ τοῖς ὁποίοις διεχείμασε τῷ 223—222.

Κλεομένης Γ' ὁ Λεωνίδου

Δὲν ἔμεινε δὲ οὐδ' ὁ Κλεομένης ἐν τούτοις ἀργός. Ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν Πτολεμαίου Γ' τοῦ Εὐεργέτου ἐπικαλουμένου, τοῦ τότε ἐν Αἰγύπτῳ βασιλεύοντος, καὶ ἐν ταὐτῷ, ἵνα αὐξήσῃ ἐκ τοῦ προχείρου τὸν στρατὸν καὶ πορισθῇ χρήματα, ἀνεκήρυξεν ἐλεύθερον, ὡς περίοικον, πάντα εἵλωτα ὅστις καταβάλῃ 5 μνᾶς. Εἰσπράξας δὲ τοιουτοτρόπως τάλαντα 500 καὶ προσκαθοπλίσας δισχιλίους ἄνδρας κατέσχε τὴν Μεγάλην πόλιν καί, ἐπειδὴ οἱ Μεγαλοπολῖται δὲν ἠθέλησαν νὰ προσνείμωσιν ἑαυτοὺς ἐκείνῳ, μιμούμενοι μέχρι τινὸς τὸ πρὸ μικροῦ ἐν Μαντινείᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου πραχθέν, κατέσκαψε τὴν πόλιν, ἀφοῦ ἐλεηλάτησεν αὐτήν, ἵνα πορισθῇ καὶ ἄλλα χρήματα, ὧν εἶχεν ἀπαραίτητον ἀνάγκην πρὸς συντήρησιν τοῦ ἰδίου στρατοῦ, ἔπειτα δέ, ἤδη διαχειμάζοντος τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Ἄργει, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀργολικήν, ἐδήωσε τὴν χώραν καὶ ἐπέστρεψεν ἀνενόχλητος εἰς Σπάρτην. Κατὰ τὸ πρῶτον λοιπὸν τοῦτο τοῦ πολέμου ἔτος ὁ Κλεομένης εἰ καὶ εἰς μόνην τὴν Λακωνικὴν ἐπὶ τέλους περιεσταλμένος, δὲν κατεβλήθη ἔτι, ἀλλ ἠδυνήθη μάλιστα καὶ νὰ διαπράξῃ ἐπιθετικάς τινας ἐπιτυχεῖς ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὅμως ἔτος 222, κατετροπώθη. Ὁ Ἀντίγονος, ἀθροίσας ὅλον αὐτοῦ τὸν στρατόν, συγκείμενον ἐκ 30.000 περίπου Μακεδόνων, Ἰλλυριῶν, Ἀκαρνάνων, Ἠπειρωτῶν, Ἀχαιῶν καὶ ἄλλων συμμάχων καὶ μισθοφόρων, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἀντίπαλον ἐν αὐτῇ τῇ Λακωνικῇ· ὁ δὲ Κλεομένης ἠσφάλισε μὲν καὶ τὰς ἄλλας εἰς ταύτην εἰσόδους, ἰδίως ὅμως κατέλαβε μετὰ 20.000 ἀνδρῶν τὰ περὶ Σελλασίαν στενά, ὑποθέτων ὅτι δι' αὐτῶν μάλιστα θέλει ἐπιχειρήσει τὴν ἔφοδον ὁ Ἀντίγονος ὅπερ καὶ συνέβη τῳόντι. Ὅθεν ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ κρίσιμος μάχη. Ὁ Κλεομένης ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν παρατείνων τὸν ἀγῶνα. Καὶ ἂν ἤξευρεν ὅτι πρὸ μικροῦ οἱ Ἰλλυριοὶ εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὅτι, τούτου ἕνεκα, ὁ Ἀντίγονος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐπιστρέψῃ τάχιστα εἰς τὰ ἴδια, δὲν ἤθελε δώσει βεβαίως αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ τελειώσῃ διὰ μιᾶς τὸν παρόντα πόλεμον, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπερχομένου ἐκείνου ἤθελε μείνει κύριος τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ὁ Κλεομένης δὲν ἤξευρε τί συνέβαινεν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ὥστε ὑποχωρῶν ὑπέθετεν ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἠδύνατο νὰ διατρίψῃ πολὺ ἐν τῇ Λακωνικῇ. Καὶ ἦτο μὲν δύσκολος εἰς πάντα εἰσβάλλοντα ὁ ἐν αὐτῇ πόλεμος, ἀλλὰ δὲν ἤθελεν ἆρά γε ὁ Ἀντίγονος εὕρει συμμάχους πολλοὺς εἵλωτας, πολλοὺς περιοίκους καὶ Σπαρτιάτας ἴσως οὐκ ὀλίγους δυσηρεστημένους κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Κλεομέ-

νους; Τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον βασιλέα ἤθελον ἀποβῆ ἐκ τούτου δυσχερέστατα. Καὶ ἔπειτα τὸ τρίτον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων. Εἶχεν ἆρά γε χρήματα ἱκανὰ ἵνα συντηρήσῃ αὐτοὺς ἐπὶ πολύ; Τελευταῖον, ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἦτο μὲν εὐαριθμότερος τοῦ ἀντιπάλου ἀλλ' ὁ περὶ Σελλασίαν χῶρος ἦτο ὀχυρώτατος. Ὥστε, δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἀπεφάσισε ν' ἀγωνισθῇ ἐνταῦθα. Καὶ ἠγωνίσθη γενναίως. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐκλείδας, ἄρχων τῆς μιᾶς πτέρυγος, ἀνεδείχθη παντάπασιν ἀνεπιτήδειος. Ἔπραξαν καὶ οἱ ἐχθροὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος σφάλματα, ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς εὑρέθη νέος τις ἐξ ἐκείνων τῶν ὁποίων ἡ φύσις αὐτὴ ὑπογράφει τὸ τῆς στρατηγίας δίπλωμα. ὁ μεγαλοπολίτης Φιλοποίμην, ὅστις οἴκοθεν ἐπηνώρθωσε τὰ ἡμαρτημένως πραχθέντα, ἐνῷ οὐδεὶς ὑπῆρξε περὶ τὸν Εὐκλείδαν ἱκανὸς νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τοῦ βασιλέως τούτου. Ὅθεν πίπτει οὗτος καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν σὺν αὐτῷ, οἱ δὲ λοιποὶ τρέπονται. Τότε ὁ Κλεομένης, καθ' οὗ εἰς τὴν ἑτέραν πτέρυγα ἐπετέθη αὐτὸς ὁ Ἀντίγονος, ἀντέστη μὲν ἐπί τινα ἔτι χρόνον, ἀλλὰ θεωρῶν τὸ ἐπίλοιπον τῆς στρατιᾶς διαλυθὲν καὶ δεινῶς ὑπὸ τῆς φοβερᾶς μακεδονικῆς φάλαγγος πιεζόμενος, καὶ πλείστους ὅσους ἀποβαλὼν ἄνδρας, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ὡσαύτως νὰ ὑποχωρήσῃ. Οὐδὲ παρέμεινεν ἐν Σπάρτῃ, διότι δὲν ἔβλεπε τί ἠδύνατο πλέον νὰ πράξῃ ἐν Πελοποννήσῳ. Ὅθεν κατελθὼν ἀμέσως εἰς Γύθειον ἐξέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἤλπιζε πάντοτε βοήθειαν, ὅπου ὅμως ὁ μετ' ὀλίγον διαδεξάμενος τὸν Πτολεμαῖον Γ' Εὐεργέτην, ἀνάξιος Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἀπελπισίαν ὥστε ἐγένετο αὐτόχειρ.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς γενναίας τοῦ Κλεομένους ἐπιχειρήσεως. Ἂν δὲν ἀντιπαρετάσσετο ἐκ τοῦ συστάδην, ἤθελε, διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰλλυριῶν, ἀπαλλαγῇ μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἀντιγόνου· ἂν εἶχεν ἐπιτηδειότερον κατὰ τὴν ἑτέραν πτέρυγα ἡγεμόνα, ἔθελε πιθανώτατα νικήσει ἐν Σελλασίᾳ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἢ οὕτω τυχὸν ὑπερισχύσας δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἱδρύσῃ ἐν Ἑλλάδι νέαν διαρκῆ αὐτονομίας κατάστασιν, Τοιαύτη ἦτο ἡ ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ ἀτονία τῆς Σπάρτης, τοσαύτη ἡ ἀντιζηλία τῶν πόλεων, καὶ τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ οἱ πρόθυμοι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων ὥστε τὸ ὄνειρον τοῦ Κλεομένους, θᾶσσον ἢ βράδιον, ἤθελε πάντοτε ματαιωθῇ. Ὁπωσδήποτε ὁ Ἀντίγονος ὁ γενόμενος ἤδη κύριος τῆς Σπάρτης κατήργησε τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ ἡττηθέντος ἀντιπάλου, ἠνώρθωσε τὸ τῶν ἐφόρων ἀξίωμα καὶ ἀπέλιπεν ἐπί τινα χρόνον διοικητὴν αὐτῆς, ἤ, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, ἐπιστάτην, τὸν βοιωτὸν Βραχύλλην, μεθ' ὃ ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μακεδονίαν. Καὶ ἐξέβαλε μὲν ἐκεῖθεν τοὺς Ἰλλυριούς, ἀπέθανε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 221 ἔτους, καταλιπὼν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Φίλιππον τὸν τοῦ Δημητρίου υἱόν.

Μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην ἡ Πελοπόννησος ὑπέκυψεν αὖθις εἰς τὴν μακεδονικὴν δυναστείαν. Πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν, τῶν νεωτέρων μάλιστα, κατέκριναν πικρῶς τὸν Ἄρατον ἕνεκα τῆς παλινῳδίας ἣν ἔδειξε παραδοὺς τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Μακεδόνας, οὓς μετὰ τοσούτου κόπου ἐκεῖθεν προηγουμένως ἐξέβαλεν. Ἡ γνώμη αὕτη ἤθελεν εἶναι ὀρθή, ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη ἐλπὶς τοῦ νὰ σωθῇ οἴκοθεν ἡ αὐτονομία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὸ καθ' ἡμᾶς δέ, ἐπειδὴ πεπείσμεθα ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν ἦτο ἐπιτηδεία οὔτε ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία οὔτε ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, καὶ ὅτι μόνη ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία παρεῖχεν ἔτι πιθανάς τινας ἐγγυήσεις ἐπιτυχίας τοῦ εὐγενοῦς τούτου σκοποῦ, ὁμολογοῦμεν βεβαίως ὅτι ἡ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην διαγωγὴ τοῦ Ἀράτου παρίστησι παράδοξόν τινα πρὸς τὴν ὅλην προτέραν αὐτοῦ πολιτείαν ἀντίφασιν, ἀλλὰ δὲν νομίζομεν αὐτὴν ἀξιοκατάκριτον ἀφορῶντες εἰς τὸ κοινὸν καὶ μόνιμον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος

συμφέρον. Τὸ κοινὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος συμφέρον ἦτο νὰ μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ξενικὴν ἐκείνην δυναστείαν, ἥτις ἀπὸ τῆς μέσης Ἰταλίας ὁρμωμένη εἶχεν ἤδη καθυποτάξει τοὺς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἕλληνας, καὶ ἤρχισε νὰ ἅπτεται τῶν παραλίων τῆς χερσονήσου ἡμῶν. Ἂν ὑπῆρχε δὲ ἔτι τρόπος νὰ σωθῶμεν ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἐκείνου, ὁ τρόπος οὗτος συνίστατο εἰς τὸ νὰ συνταχθῶμεν ἅπαντες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν μοναρχικὴν καὶ στρατιωτικὴν τῆς Μακεδονίας ἡγεμονίαν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ νέος βασιλεὺς Φίλιππος, εἰ καὶ μόλις ἑπτακαιδεκαέτης τὴν ἡλικίαν, εἶχε πολλὰ προσωπικὰ καὶ κυβερνητικὰ προτερήματα, ἰδίως δὲ ἐξαίρετον πολεμικὴν ἀνδρείαν καὶ δεξιότητα. Τὸ δυστύχημα λοιπὸν δὲν ἦτο ὅτι εἰς αὐτὸν παρεδόθη ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος· τὸ δυστύχημα ἦτο ὅτι, διὰ τὰς ἀδιορθώτους ἡμῶν ἐμφυλίους διενέξεις, διὰ τὰ ποικίλα πολιτικὰ σφάλματα εἰς τὰ ὁποῖα περιέπεσεν ὁ Φίλιππος, ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἕνεκα τῆς δαιμονίου ἐπιτηδειότητος μεθ' ἧς ἡ Ῥώμη ἤξευρε νὰ ὠφελῆται ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων, οὐδ' αὐτὴ ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἀκαταγώνιστον πολιτικὴν μᾶλλον ἢ στρατιωτικὴν τῆς Ῥώμης ὑπεροχήν.

Καθ' οὓς χρόνους ἐβασίλευσεν ὁ Φίλιππος οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἤδη καταλάβει τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Οἱ Ἰλλυριοί, ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου προκύψασαν ἐν Ἑλλάδι γενικὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἐξασθένισιν τῆς ἠπειρωτικῆς βασιλείας, εἶχον συγκροτήσει κράτος μέγα, ἰδίως ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἄγρωνος, ἀλλὰ κράτος ληστρικόν. Ἐπειδὴ δὲ προσέβαλον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατετροπώθησαν τόσῳ μᾶλλον εὐχερῶς ὅσῳ οἱ Ῥωμαῖοι εὗρον συνεργὸν ἐπιτήδειον ἕνα τῶν αὐτόθι Ἑλλήνων, Δημήτριον (1) τὸν ἐπικαλούμενον Φάριον, ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τῆς δαλματικῆς νήσου Φάρου (2). Ἐκ τῶν ἀφαιρεθέντων τότε ἀπὸ τοῦ ἰλλυρικοῦ κράτους τμημάτων τὰ μέν, ἤτοι ἡ Κέρκυρα (3) καί τινες ἑλληνίδες πόλεις τῆς ἰλλυρικῆς παραλίας, ἀνεγνώρισαν τὴν ρωμαϊκὴν προστασίαν, τὰ δὲ ἐδόθησαν τῷ Δημητρίῳ εἰς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας αὐτοῦ. Ἡ δὲ αἰτωλικὴ ὁμοσπονδία καὶ ἡ ἀχαϊκή, ἀπαλλαγεῖσαι τῶν πειρατειῶν ἐκείνων, ἐδήλωσαν τὴν πρὸς τὸ νικηφόρον ἔθνος εὐγνωμοσύνην διὰ τρόπου σαφῶς ἀποδεικνύοντος αὐτοῦ μὲν τὴν ὑπεροχήν, αὐτῶν δὲ τὴν ἀσθένειαν. Καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπειδὴ οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Δημήτριος ἐπεχείρησαν νέας πειρατείας, οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέβαλον τῷ 219 τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐφημέρου αὐτοῦ κράτους, καταφυγόντα τότε πρὸς Φίλιππον τὸν τῆς Μακεδονίας βασιλέα.

Ἐνῷ λοιπὸν τηλικοῦτος ἀπὸ δυσμῶν ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κίνδυνος, δεινὸς ἐξερράγη ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι ἐμφύλιος μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν ἀγών, ὁ καλούμενος «συμμαχικὸς» πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 220 μέχρι τοῦ 217. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀφορμὴν ἔδωκαν αἱ λῃστεῖαι, τὰς ὁποίας οἱ Αἰτωλοὶ ἐπεχείρησαν κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν Μεσσηνίων, οἵτινες, ἀπελπισθέντες, ἐζήτησαν τὴν ἐπικουρίαν τῶν

---

(1) Οὐχὶ ὁ Ἄρατος ἀλλ' ὁ αἰτωλὸς Ἀγέλαος ὁ ἀπὸ Ναυπάκτου ἦν ὁ τότε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἕνωσιν προτρέψας ἀπέναντι τοῦ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας κινδύνου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον Δημήτριος ὁ Φάριος.

(2) Ὁ Δημήτριος ὑπ' ἄλλων θεωρεῖται ἰλλυριός, ἔχων ὁπωσδήποτε ἑλληνικὴν μόρφωσιν.

(3) Ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται δῆθεν περὶ τῆς Κερκύρας τῆς μ ε λ α ί ν η ς καλουμένης (ἰλλυρικῆς τινος νήσου ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Δαλματίας, νῦν Κούρζολα), ὡς ἐνόμισάν τινες, εἶναι γνώμη πάντη πλημμελής, ἀφοῦ παρὰ τῷ Πολυβίῳ Β' 9, 2, 12—56) τοσοῦτον σαφῶς ἐκτίθενται τὰ περὶ τῆς ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν προστασίαν ὑπαγωγῆς τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς νήσου.

'Αχαιῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ πάντοτε ἀτυχοῦς ἐν πολέμῳ 'Αράτου, ἔπαθον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Φίλιππος, καθὸ προστάτης τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀναλαβὼν τὸν ἀγῶνα κατετρόπωσε τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐδήωσεν αὐτὴν ἀνηλεῶς· ὥστε καλλίστη ἦτο τότε ἡ περίστασις τοῦ νὰ ὑποκύψῃ τελευταῖον καὶ αὕτη ἡ αἰτωλικὴ ὁμοσπονδία εἰς τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν καὶ νὰ εὑρεθῶσιν οὕτω πᾶσαι αἱ ἐνταῦθα δυνάμεις ἡνωμέναι κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰς ἐκ δυσμῶν πολεμίου, ὅτε, διὰ τὴν ἀστασίαν τοῦ Φιλίππου, ἐματαιώθη αἴφνης τὸ αἴσιον τοῦτο ἀποτέλεσμα. Ὁ Δημήτριος ὁ Φάριος, διατρίβων ἤδη παρ' αὐτῷ, ἐμελέτα πῶς νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ρωμαίους· καὶ ἐπειδὴ ἤξευρεν αὐτοὺς περιπλακέντας εἰς τὸν δεύτερον κατὰ τῶν Καρχηδονίων πόλεμον καὶ δεινῶς πιεζομένους ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς τῶν Καρχηδονίων στρατηγοῦ Ἀννίβου, τοῦ μετενεγκόντος τὸν ἀγῶνα εἰς αὐτὴν τὴν 'Ιταλίαν, ὁ Δημήτριος συνεβούλευσε τὸν Φίλιππον νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Ἀννίβου ἵνα συμπληρώσῃ οὕτω τὸν ὄλεθρον τῶν Ρωμαίων.

Φίλιππος ὁ 'Αντιγόνου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας

Καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἡ συμβουλὴ δὲν ἦτο κακή· διότι, ἂν ὑπῆρξέ ποτε ἐλπὶς νὰ καταβληθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ἐλπὶς αὕτη τότε μάλιστα ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ ὅτε ἡ πόλις ἐκείνη ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἀπὸ τοῦ Ἀννίβου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐγκαίρως ἑνούμενος ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ ἐπιτύχῃ· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἦτο ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἀνεπιτηδείως διεξήχθη. 'Εν πρώτοις ὁ Φίλιππος δὲν συνεπλήρωσε τὴν χείρωσιν τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην «ὥστ' ἔχειν ἀμφοτέρους ἃ νῦν ἔχουσι (1)», περιστείλας μὲν αὐτοὺς οὐσιωδῶς, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καταλιπὼν ὑπάρχουσαν τὴν ὁμοσπονδίαν, ἥτις φυσικὸν ἦτο νὰ προξενήσῃ μετ' ὀλίγον νέα σκάνδαλα. 'Αφ' ἑτέρου ὁ Φίλιππος, ἀντὶ νὰ δράμῃ τάχιστα εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Ἀννίβου, κατέτριψεν ἔτη ὅλα εἰς ματαίας πρὸς αὐτὸν διαπραγματεύσεις, δοὺς οὕτως εἰς τοὺς Ρωμαίους καιρὸν νὰ παραγάγωσι νέους ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος περισπασμούς. Τφόντι

(1) Κατὰ τὸ ἀξίωμα, ὡς λέγεται σήμερον ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ διπλωματικῇ γλώσσῃ, τοῦ «Uti possidetis». Ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη ἐν Ναυπάκτῳ (217 π. Χ.) ἐν συνεδρίῳ οὗ μετεῖχον καὶ Φίλιππος καὶ Ἄρατος καὶ Δημήτριος. Ὁ λόγος, ὃν εἶπεν ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ ὁ Ναυπάκτιος 'Αγέλαος ἔχει κατὰ Πολύβιον (Ε' 104, 1 - 11) ὧδε· «ὃς ('Αγέλαος) ἔφη δεῖν μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς εἰ λέγοντες ἓν καὶ ταὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσῴζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατόν, κατά γε τὸ παρὸν ἠξίου συμφρονεῖν καὶ φυλάττεσθαι προϊδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνεστῶτος πρὸς ταῖς δύσεσι πολέμου (ἐννοεῖ τὸν τότε διεξαγόμενον μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων μέγαν δεύτερον καρχηδονικὸν πόλεμον)· δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζοντι καὶ νῦν, ὡς ἐάν τε Καρχηδόνιοι Ρωμαίων ἐάν τε Ρωμαῖοι Καρχηδονίων περιγένωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστι τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ τῆς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μεῖναι δυναστείας, ἥξειν δὲ καὶ διατενεῖν τὰς ἐπιβολὰς καὶ δυνάμεις αὐτῶν πέρα τοῦ δέοντος. Διόπερ ἠξίου πάντας μὲν φυλάξασθαι τὸν καιρόν, μάλιστα δὲ Φίλιππον· εἶναι δὲ φυλακὴν ἐὰν ἀφέμενος τοῦ καταφθείρειν τοὺς Ἕλληνας καὶ ποιεῖν εὐχειρώτους τοῖς ἐπιβαλλομένοις, κατὰ τοὐναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλεύηται καὶ καθόλου πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ ποιῆται πρόνοιαν· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένου τοῖς πράγμασι τοὺς μὲν Ἕλληνας εὔνους ὑπάρξειν αὐτῷ καὶ βεβαίους συναγωνιστὰς πρὸς τὰς ἐπιβολάς, τοὺς δὲ ἔξωθεν ἧττον ἐπιβουλεύσειν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ καταπεπληγμένους τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίστιν. Εἰ δὲ πραγμάτων (κατα-

οἱ Ρωμαῖοι, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, ὑποκινοῦσιν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἐξάπτεται ἐκ τούτου αὖθις μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Φιλίππου πόλεμος, καθ' ὅν, διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 211 μέχρι τοῦ 204, οἱ μὲν 'Αχαιοὶ ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, οἱ δε Σπαρτιᾶται καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἄτταλος Α' μετὰ τῶν Αἰτωλῶν. Μόνοι δὲ οἱ Ρωμαῖοι, ἐννοεῖται, ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου· ὁ μὲν Φίλιππος διεκωλύθη ἐξ αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς 'Ιταλίαν (1), αἱ δὲ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἐπὶ ματαίῳ ἠναλώθησαν. Καὶ ὅτε τελευταῖον συνωμολογήθη, ἀκόντων τῶν Ρωμαίων, εἰρήνη, οὗτοι ἀνεγνώρισαν μὲν αὐτήν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὑπέγραψαν ἰδίας πρὸς τὸν Φίλιππον συνθήκας, ἀλλ' ἔπραξαν τοῦτο μόνον ἵνα λάβωσιν ἐν τῷ μεταξὺ καιρὸν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν Καρχηδονίων καὶ δυνηθῶσιν ἔπειτα ἀνετώτερον νὰ καταβάλωσι τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἕλληνες ἐν τούτοις ἔπραττον ὅ,τι ἠδύναντο ἵνα εὐκολύνωσι τὸ ἔργον τῶν Ρωμαίων. Οἱ 'Αθηναῖοι, οἵτινες ἀνέκτησαν δι' ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ κολακεύωσιν αἰσχρῶς πάντα ἰσχυρὸν δυνάστην· οἱ Αἰτωλοὶ δὲν εἶχον κατὰ νοῦν εἰμὴ ληστείας καὶ δῃώσεις· οἱ Σπαρτιᾶται περιέπεσον ἀλληλοδιαδόχως εἰς χεῖρας ποικίλων κακούργων· ἡ δ' ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ὑφίστατο μὲν πάντοτε, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς δὲν ἔπαυσε δυστυχῶς περιπίπτων εἰς ἀλλεπάλληλα πολιτικὰ ἁμαρτήματα. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἐν ᾧ καιρῷ εἶχεν ἤδη ἀποβάλει τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν, παρήγαγε τὸν ἐπιτηδειότερον τῶν στρατηγῶν αὐτῆς. Ὁ Ἄρατος ἀπέθανε τῷ 213, καὶ τότε παρῆλθεν εἰς μέσον ὁ νέος ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον εἴδομεν διαπρέψαντα κατὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην, ὁ μεγαλοπολίτης Φιλοποίμην, ὅστις οὐ μόνον στρατηγικὰ προτερήματα εἶχεν ἔξοχα ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν ἀξίαν τῶν λαμπροτέρων τῆς Ἑλλάδος χρόνων. 'Από τοῦ ἔτους 208, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀνηγορεύθη στρατηγὸς τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὁ Φιλοποίμην ὀκτάκις μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως βελτιώσας τὸν

κτήσεων δηλονότι) ἐφίεται (Φίλιππος), πρὸς τὰς δύσεις βλέπειν αὐτὸν ἠξίου καὶ τοῖς ἐν 'Ιταλίᾳ συνεστῶσι πολέμοις προσέχειν τὸν νοῦν, ἵνα γενόμενος ἔφεδρος ἔμφρων πειραθῇ σὺν καιρῷ τῆς τῶν ὅλων ἀντιποιήσεσθαι δυναστείας· εἶναι δὲ τὸν παρόντα καιρὸν οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐλπίδος ταύτης· τὰς δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφορὰς καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀναπαύσεις αὐτῶν ὑπερτίθεσθαι παρεκάλει . . . ὡς ἐὰν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα νῦν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ('Ιταλίας) νέφη παραδέξηται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι, καὶ λίαν ἀγωνιᾶν ἔφη μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τοὺς πολέμους καὶ καθόλου τὰς παιδιάς, ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλους, ἐκκοπῆναι συμβῇ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε κἂν εὔξασθαι τοῖς θεοῖς ὑπάρχειν, ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ πολεμεῖν ὅταν βουλώμεθα καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ καθόλου κυρίους εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβητουμένων».

Ὡς ἐννοεῖ τις εὐκόλως ἀναγινώσκων ταῦτα, ὁ 'Αγέλαος ἐδείκνυεν εἰς τὸν Φίλιππον Γ' (ἢ Ε') ὅ,τι ὁ 'Ισοκράτης εἰς τὸν Φίλιππον Β', ὡς μόνην ὀρθὴν τοῖς μακεδόσι δυνάσταις προσήκουσαν πολιτικὴν τὸ μὴ ἐπιβουλεύειν μηδαμῶς τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀλλὰ συντελεῖν μᾶλλον εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνευσιν αὐτῶν καὶ ἐν συμμαχίᾳ μετ' αὐτῶν ὅλως ἐλευθέρων προσέχειν τὸν νοῦν πρὸς ἐξωτερικοὺς πολεμίους. Καὶ ἦν αὕτη ἡ μόνη πρὸς τὸ προαιώνιον καθεστὼς τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτικοῦ καὶ πολιτειακοῦ συστήματος προσαρμοζομένη πολιτική, ἄλλως πᾶσα δι' ἐπιβολῆς τῆς μακεδονικῆς ἀρχῆς ἑνότης τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ σύμπραξις ἐναντίον τῶν ξένων πολεμίων, ὡς ἀξιοῖ ὁ συγγραφεύς, ἦτο καταδεδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν καὶ τῆς ἀποτυχίας ταύτης τὴν εὐθύνην ἔφερεν ὁ Φίλιππος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἄρατος, ὡς ὁμολογεῖ περαιτέρω τοῦτο αὐτὸς ὁ Πολύβιος.

(1) Ὁ Φίλιππος ἐκωλύθη νὰ μεταβῇ εἰς 'Ιταλίαν ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ ρωμαϊκοῦ τοῦ πεμφθέντος εἰς τὸν 'Αδρίαν.

στρατόν, πρὸ πάντων δὲ ὑποχρεώσας τοὺς πλουσιωτέρους τῶν 'Αχαιῶν νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτοπροσώπως, καὶ ἀσκήσας αὐτοὺς λαμπρῶς ἐνίσχυσε τὴν συμπολιτείαν· ἀλλ' ἐνίσχυσεν αὐτὴν ὡς πρὸς τοὺς γείτονας Πελοποννησίους, ὡς πρὸς δὲ τὴν ὅλην τύχην τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπενήργησεν οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ. Περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λέγομεν ὅ,τι εἴπομεν περὶ τοῦ Κλεομένους· αἱ περὶ αὐτὸν περιστάσεις ἦσαν τοιαῦται ὥστε ἔμελλον ἀπαραιτήτως νὰ ματαιώσωσιν ἅπαντας αὐτοῦ τοὺς ἀγῶνας καὶ ἅπασαν τὴν ἀξίαν. Ὁ Φιλοποίμην ἐπωνομάσθη ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων· τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι οὐδένα εἶχε τῶν διανοημάτων καὶ τῶν ἀρετῶν συνεργόν. Ἵνα λάβωμεν δ' ἔννοιάν τινα τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆςἐξαχρειώσεως εἰς ἣν περιέπεσε τότε ἡ Πελοπόννησος, ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Σπάρτης. 'Εν Σπάρτῃ κατέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεομένους τὴν ἀρχὴν ἄνθρωπός τις κοινός, ὁ Λυκοῦργος [1], ὅστις δὲν διετήρησεν αὐτὴν εἰμὴ διὰ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν. 'Αποθανόντος δ' αὐτοῦ προῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνὴρ ἕτερος ἀγνώστου καταγωγῆς, ὁ Μαχανίδας, πράξας τὰ πάνδεινα εἰς τοὺς ἰδίους ὑπηκόους, ἐμπνεύσας τρόμον μέγαν δι' ἀδιακόπων κακουργιῶν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας καὶ ὑποστηριχθεὶς κατὰ τούτων ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φιλοποίμην ἐνίκησεν αὐτὸν περὶ Μαντίνειαν ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ τὴν ὁποίαν ὡς στρατηγὸς συνεκρότησε, καὶ ἐφόνευσεν ἐνταῦθα τὸν τύραννον ἰδίᾳ χειρὶ τῷ 207. 'Αλλ' ἐπιτεθεὶς ἤδη κατὰ τῆς Σπάρτης ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τρίτου τυράννου, πολὺ δεινοτέρου τῶν προηγουμένων, τοῦ Νάβιδος, ὅστις, ἀπωθήσας τοὺς ἐχθρούς, κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν, ἐφόνευσεν ἀμέσως ἢ ἐξώρισεν ἅπαντας τοὺς πλουσίους Σπαρτιάτας, ἀφοῦ διὰ δεινῶν βασάνων ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὴν περιουσίαν, συνωμολόγησε συνθήκην ἐπίσημον μετὰ τῶν πειρατῶν τῆς Κρήτης, ὠχύρωσε τὴν Σπάρτην, κατέστησεν αὐτὴν ὁρμητήριον ὅλων τῶν κακούργων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄρξας ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη διετέλεσε λεηλατῶν τὰς γείτονας πολιτείας. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν περιῆλθεν ἡ πατρὶς τοῦ Βρασίδου, τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ 'Αγησιλάου! Ὁ δὲ Φίλιππος, ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ σώσῃ ἔτι τὴν ἐξωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος αὐτονομίαν ἀπὸ τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὴν ρωμαϊκῆς δυναστείας, ἀντὶ ν' ἀσχοληθῇ νὰ ἑνώσῃ ἐπὶ τούτῳ δι' ἐπιτηδείων συμμαχιῶν ἁπάσας τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις, ἐνταῦθά τε καὶ ἐν 'Ανατολῇ, ἀπ' ἐναντίας, ὡς ἂν φιλοτιμούμενος ν' αὐξάνῃ τὰς ὑφισταμένας διαιρέσεις, ὑπέλαβε τότε ἐπιτήδειον τὸν καιρὸν νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περγάμου, πρὸς τοὺς Ροδίους καὶ πρὸς τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς 'Ασίας, νὰ δηώσῃ τὴν χώραν τῶν 'Αθηναίων, νὰ ἔλθῃ εἰς διενέξεις πρὸς τοὺς Αἰτωλούς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀνεδείχθη, κατὰ ξηράν τε καὶ κατὰ θάλασσαν, στρατηγὸς ἐπιτήδειος, εἶναι ὅμως ὡσαύτως βέβαιον ὅτι οἱ Ρόδιοι, οἱ 'Αθηναῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου, ζητήσαντες διὰ πρεσβειῶν τὴν συνδρομὴν τῆς ρωμαϊκῆς βουλῆς,ἔδωκαν εἰς ταύτην ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμον ἐν ἔτει 200, ἀφορμὴν τοσούτῳ μᾶλλον καλὴν ὅσῳ πρὸ δύο περίπου ἐτῶν εἶχον τελειώσει τὸν δεύτερον κατὰ τῶν Καρχηδονίων πόλεμον, ἐντελῶς ταπεινώσαντες τοὺς ἀντιπάλους ἐκείνους.

(1) 'Ιδὲ Πολυβ. Δ' 35, 14—15· «Λυκοῦργον δὲ βασιλέα κατέστησαν, οὗ τῶν προγόνων οὐδεὶς ἐτετεύχει τῆς προσηγορίας· ὃς δοὺς ἑκάστῳ τῶν ἐφόρων τάλαντον Ἡρακλέους ἀπόγονος καὶ βασιλεὺς ἐγεγόνει τῆς Σπάρτης. Οὕτως εὔωνα πανταχῇ τὰ καλὰ γέγονε. Τοιγαροῦν οἱ παῖδες παίδων, ἀλλ' αὐτοὶ πρῶτοι τῆς ἀνοίας ἀπέτισαν τοὺς μισθοὺς ἢ καταστήσαντες».

Ἡ σφαγὴ τῶν Νιοβιδῶν. (Ἐκ σαρκοφάγου τοῦ Βατικανοῦ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

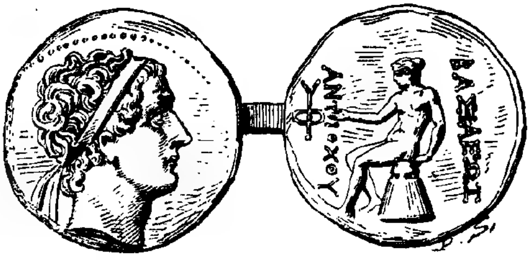
Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΤΗι ΔΕΥΤΕΡΑι ΚΑΙ ΕΝ ΤΗι ΠΡΩΤΗι Π. Χ. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ.

Ὁ Πολύβιος, ἐπιχειρῶν νὰ ἐξηγήσῃ διατί οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀποδίδει τὸν θρίαμβον τοῦτον κυρίως εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα ν' ἀντιπαραθέσωμεν τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα πρὸς τὸ ρωμαϊκόν· ἡ τοιαύτη πραγματεία ἤθελε παρατρέψει τὸν λόγον ἡμῶν εἰς θεωρίας καὶ συζητήσεις ἀλλοτρίας τῆς παρούσης προαιρέσεως. Τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μοναρχικὴ πολιτεία ὑπὸ τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ἐτάχθη ἡ Ἑλλάς, διὰ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, δεν ἦτο ἀνεπιτηδεία πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους· καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἡ μοναρχικὴ πολιτεία ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐτάχθη αὐτὴ ἡ Ρώμη ἀπὸ Αὐγούστου ἠδυνήθη νὰ συντηρήσῃ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας τὸ κολοσσιαῖον αὐτῆς κράτος. Δὲν θέλομεν ὡσαύτως τολμήσει νὰ ἀμφισβητήσωμεν ὅσα περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ τῶν Ρωμαίων ὀργανισμοῦ λέγει ὁ Πολύβιος καὶ νὰ ἀντείπωμεν εἰς τὴν περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου κρίσιν ἀνδρὸς οὐ μόνον αὐτόπτου τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιτηδείου νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν· ὥστε παραδεχόμεθα ὅτι ὁ στρατιωτικὸς τῶν Ρωμαίων ὀργανισμὸς ἦτο τελειότερος τοῦ μακεδονικοῦ. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ μακεδονικοῦ περιλαμβάνομεν ἐν αὐτῷ τὸν ἰδίως ἑλληνικόν, οὐ μόνον ὡς ὁμολογουμένως ὑποδεέστερον ἐκείνου ἀλλὰ καὶ διότι ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἤδη ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας. Καίτοι ὅμως ὁμολογοῦμεν τὴν πλειοτέραν ἐκείνην περὶ τὰ πολεμικὰ ἐπιτηδειότητα τῶν Ρωμαίων, δὲν νομίζομεν ὅτι αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη τοῦ ὁριστικοῦ αὐτῶν θριάμβου αἰτία. Ἡ φάλαγξ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ κράτους ἡμέρας, ἐνέπνεεν εἰσέτι τρόμον εἰς τοὺς Ρωμαίους. Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πολυβίου αὐτοῦ, βεβαιοῦντος ὅτι ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου Περσέως ὁ ρωμαῖος ὕπατος Λεύκιος, ἀνὴρ πολλοὺς ἰδὼν καὶ δια[illegible]

ἀγῶνας, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκρύψῃ ἀπὸ τῶν φίλων ὅτι οὐδὲν οὐδέποτε εἶδε «φοβερώτερον καὶ δεινότερον φάλαγγος τῆς μακεδονικῆς». Καὶ τὰ πράγματα συμμαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην, διότι ὁ μακεδονικὸς στρατός, καίτοι ἐπὶ τέλους ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, πολλάκις ὅμως ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς αὐτούς. Ἄλλα λοιπὸν ὑπῆρξαν τὰ κύρια τῆς κατατροπώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ αἴτια· πόρρω μὲν ὅτι, ὡς πολλάκις προεξηγήσαμεν, τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα περιεῖχον ἀνέκαθεν ἐν αὐτοῖς τὰ σπέρματα ταχείας ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἀναλώσεως τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ἐνῷ ἡ Ρώμη τοσοῦτον συνετῶς ὠργάνωσε τὸ πολίτευμα αὐτῆς ὥστε ἐπὶ μακρότατον δὲν ἔπαυσε προάγουσα καὶ συντηροῦσα τὴν ἀκμὴν αὐτῆς· προσεχῆ δὲ αἴτια τὰ προεκτεθέντα τοῦ Φιλίππου ἁμαρτήματα, ὅστις δὲν ἐφρόντισεν ἐγκαίρως νὰ συμπήξῃ εἰς ἓν τὰ διάφορα τοῦ ἑλληνισμοῦ στοιχεῖα, αἱ ἀδιόρθωτοι τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἀντιζηλίαι αἱ ἀείποτε διακωλύσασαι τὴν ἕνωσιν ταύτην καὶ ἡ θαυμαστὴ πολιτικὴ ἐπιτηδειότης τῶν Ρωμαίων. Ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμος αὐτῶν διήρκεσεν ἔτη τέσσαρα περίπου, ἀπὸ τοῦ 200—197· κατὰ τὰ δύο πρῶτα οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσαν καὶ ἐπείσθησαν ὅτι δυσκόλως θέλουσι κατορθώσει τι ἐνόσῳ αἱ ἐνταῦθα ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι συμπράττουσι μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, καὶ νὰ προσοικειωθῶσιν αὐτάς, προτείνοντες τὸ τῆς ἐλευθερίας δέλεαρ, εἰς τὸ ὁποῖον ἤξευρον ὅτι αἱ πολιτεῖαι ἐκεῖναι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀνθέξωσι· καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψαν ἐν ἔτει τρίτῳ τοῦ πολέμου τὸν ὕπατον Τίτον Κοΐντιον Φλαμινῖνον, ἄνδρα γινώσκοντα κάλλιστα τὰ ἑλληνικὰ ἤθη καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους καὶ συνδυάζοντα τὴν πολιτικὴν μετὰ τῆς στρατηγικῆς δεξιότητος. Ὁ Φλαμινῖνος κατώρθωσε τφόντι ν' ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐξαιρέσει τῶν Ἀκαρνάνων, ὅλα τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸν βασιλέα νὰ προτείνῃ λόγους περὶ εἰρήνης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ρωμαϊκὴ βουλὴ δὲν ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις ταύτας κατ' εἰσήγησιν τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς, ἀπαιτοῦντος ἐπαχθεστέρους ὅρους, ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκβασις ἦτο ἤδη ἀναμφίβολος, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον συμμάχους τοὺς Ροδίους, τὸν Ἄτταλον, τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν καὶ αὐτὸν τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν, ὁ δὲ Φίλιππος εἶχε μὲν συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου Γ' ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος, διαπαιδαγωγηθεὶς ὡσαύτως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐγκατέλιπε τὸν σύμμαχον αὐτοῦ, ὅστις ἄλλους ἐπικούρους ἤδη δὲν εἶχεν εἰμὴ μόνους τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Οὐδὲν ἧττον ὁ Φίλιππος δὲν ἐπτοήθη καὶ ἠγωνίσθη μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας καὶ τόλμης. Ἀλλὰ συγκροτηθέντος ἀγῶνος κρισίμου, τῷ 197, περὶ Κυνὸς κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας ἡττήθη τελευταῖον· ὑπεχώρησεν ὅμως ἐπιτηδείως καὶ διεξήγαγε τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις τοσοῦτο συνετῶς ὥστε δὲν ὑπέκυψεν εἰς ὅρους βαρυτέρους τῶν πρὸ τῆς μάχης ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου ἀπαιτηθέντων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἀξιώσεις ἐκεῖναι ἦσαν ἤδη δεινόταται, διότι ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, νὰ παραδώσῃ τὸν στόλον, νὰ παραδώσῃ ὅμηρον ἕνα τῶν υἱῶν καὶ νὰ καταβάλῃ χίλια τάλαντα, ὧν τὰ ἡμίση παραυτίκα, τὰ δὲ ἡμίση κατὰ φόρους εἰς ἔτη δέκα. Ἐτιμωρήθησαν δὲ καὶ οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ Ἀκαρνᾶνες διὰ τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον πίστιν· διότι καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ Λευκίου Κοϊντίου, ἀδελφοῦ τοῦ Τίτου Κοϊντίου Φλαμινίνου, ἐβιάσθησαν μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς νίκην νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν (1).

(1) Ἀναγνωρίζειν τὴν κυριαρχίαν Ρωμαίων, κατὰ τὸν νῦν εἰθισμένον τρόπον τοῦ λέγειν ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον. Ἐν τοῖς χρόνοις ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν ἐξεφέ-

Ταύτης τῆς πρὸς Φίλιππον συνθήκης τῶν Ρωμαίων ὁ ἐπαχθέστερος ὅρος δὲν ἦτο οὔτε ἡ χρηματικὴ ζημία οὔτε ἡ τοῦ στόλου παράδοσις ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινεν εἰμὴ ὅτι διασπᾶται μὲν ἡ ἑνότης τοῦ ἑλληνικοῦ, τὰ δὲ μεμονωμένα αὐτοῦ κλάσματα ἐκτίθενται τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ρωμαίων (1). Οἱ Ρωμαῖοι ἔπραξαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅ,τι ἄλλοτε ἐγένετο διὰ τῶν ἐπ' Ἀνταλκίδου συνθηκῶν· ὥστε καὶ ἀπὸ δυσμῶν ὡς καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἅπαντες τῆς Ἑλλάδος οἱ πολέμιοι τὴν διαίρεσιν αὐτῆς ἐπεζήτουν νὰ νομιμοποιήσωσι παρεκτὸς μόνον ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ὠφελήθησαν ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης πολὺ ἐπιτηδειότερον ἢ οἱ Πέρσαι, ὡς θέλομεν ἴδει μετ' οὐ πολύ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔλαβον ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῶσι καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἑλληνικὰ πράγματα. Εἴπομεν ἄλλοτε ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν δύο πρώτων διαδόχων τοῦ Σελεύκου, τοῦ ἱδρύσαντος τὸ συριακὸν κράτος. Μετὰ τὸν Ἀντίοχον Α' καὶ τὸν Ἀντίοχον Β' ἐβασίλευσαν ἀλλεπαλλήλως δύο Σέλευκοι οὐδὲν ἧττον τῶν προκατόχων ἀνίκανοι, μέχρις οὗ μετὰ τὸν Σέλευκον Γ' (υἱὸν τοῦ Σελεύκου Β' καὶ ἔγγονον τοῦ Ἀντιόχου Β') ἡ βασιλεία περιῆλθεν, ἐν ἔτει 224, εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀντίοχον Γ', ὅστις ὁμολογουμένως εἶχε πολλὴν ἀξίαν, ἀλλὰ δυστυχῶς, πρὶν φθάσῃ νὰ περιποιήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἑνότητά τινα καὶ ἰσχύν, περιεπλάκη εἰς τὰς παγίδας τῶν Ρωμαίων. Ὁ Ἀντίοχος Γ' κατέβαλε κατὰ τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτη τοὺς στασιάσαντας σατράπας τῆς Μηδίας, τῆς Περσίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ τῷ 217 ἐνικήθη περὶ Ραφίαν, πόλιν Παλαιστίνης, ὑπὸ Πτολεμαίου Δ' τοῦ Φιλοπάτορος, παρ' οὗ ἐζήτησε νὰ ἀναλάβῃ τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων κατακτηθείσας χώρας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ οὐδεμίαν εἶχε τῶν ἀρετῶν τῶν τριῶν αὐτοῦ προκατόχων· ὠνομάσθη «Φιλοπάτωρ», διότι ἤλπισεν οὕτω ν' ἀποτρέψῃ τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἐφόνευσε τὸν πατέρα του, διετέλεσε δὲ διὰ παντὸς ὑποχείριος ἀνθρώπων μοχθηρῶν, παρεσύρθη ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ κακουργήματος εἰς κακούργημα, ἀπὸ ἀσελγείας εἰς ἀσέλγειαν καὶ ἐθανάτωσε πλείστους τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν. Ἀλλὰ τινὲς ἐκ τῶν συμβούλων ἐκείνων δὲν ἐστεροῦντο πανουργίας καὶ ἐπιτηδειότητος, οἷον ὁ Σωσίβιος· τὸ κράτος ἦτο πλούσιον, αἱ τότε περιστάσεις

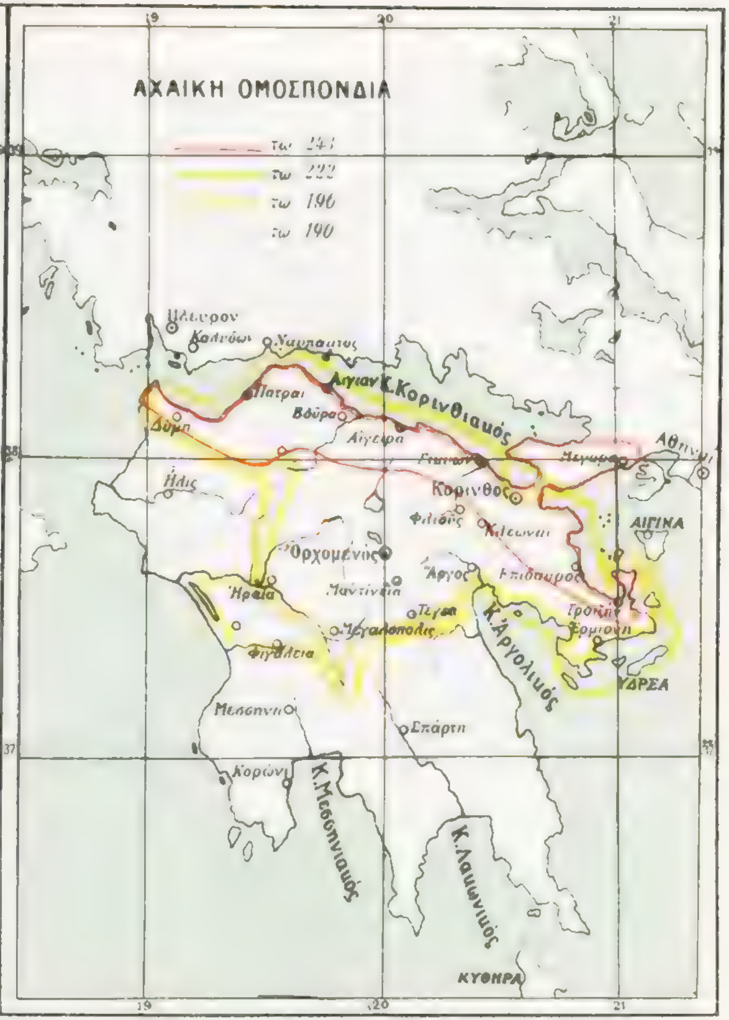
Νόμισμα Ἀντιόχου Γ'

(Κεφαλὴ Ἀντιόχου Ἀπόλλων καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τῶν Δελφῶν)

ρετο ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον «ἀρχὴν καὶ δυναστείαν Ρωμαίων φυλάττειν» ,λατινιστὶ δὲ «majestatem populi Romani colere». Ἡ τοιαύτη δὲ πρᾶξις εἶχε χαρακτῆρα πολιτικὸν ἠθικὸν μὴ συνοδευόμενον ὑπὸ ὑποτελείας φόρου, ἂν μὴ ἰδιαιτέρα συνθήκη ἕνεκεν ὡρισμένων γεγονότων δὲν ἐπέβαλλε τὸ τοιοῦτον.

(1) Πολυβ. ΙΗ' 34, 1—2 «Οὐκ ἐβούλετο (ὁ Τίτος) Φίλιππον ἐκβαλὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς Αἰτωλοὺς καταλιπεῖν δεσπότας τῶν Ἑλλήνων». Οἱ Αἰτωλοὶ ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς Ἕλληνες ἀπήτουν τὴν παντελῆ κατάλυσιν τῆς τοῦ Φιλίππου ἀρχῆς καὶ τοῦ κράτους τοῦ μακεδονικοῦ. Ἀλλ' ὁ ρωμαῖος σττατηγὸς ἀντετάχθη εὐλόγως λέγων ὅτι τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ἡ ὕπαρξις ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν ἀπὸ Θράκης βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἡ τοιαύτη ἀπαίτησις τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν ὁμοφρόνων τούτοις Ἑλλήνων μαρτυρεῖ ἐκ περισσοῦ πόσον ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, ὅτι ἦτο δυνατὸν ἡ Ἑλλὰς ν' ἀποτελέσῃ μίαν πολιτείαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου.

ΕΚΔΟΤ. ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘ. ΡΟΥΔΑΚΗΣ" ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ο ΦΛΑΜΙΝΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥΤΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΗΡΥΞΙΝ
ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

(Ἔργον Βαγλατοπούλου) (Β' β' 295)

τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν παρεῖχον εὐχερῶς συμμάχους καὶ μισθοφόρους, ὥστε οὕτως ἐξηγεῖται πῶς ὁ Πτολεμαῖος Δ΄ ἐνίκησε τὸν 'Αντίοχον Γ΄. Ἡ ἧττα αὕτη δὲν ἐκώλυσε τὸν τελευταῖον νὰ εὐδοκιμήσῃ ἔπειτα εἰς ἐπανειλημμένας κατὰ τὴν ἀνατολικὴν 'Ασίαν ἐκστρατείας, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπεκλήθη ἀπὸ τούτων μέγας. 'Επανελθὼν δ' ἐκεῖθεν συνεμάχησε μετὰ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἥτις διετέλει τότε σφόδρα τεταραγμένη διὰ τὴν ἀνηλικότητα τοῦ Πτολεμαίου Ε΄ τοῦ 'Επιφανοῦς, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Πτολεμαίου Δ΄. Τότε λοιπόν, ἐνῷ ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσε τὰς ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων κατεχομένας ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τῇ μικρᾷ 'Ασίᾳ πόλεις ὁ 'Αντίοχος ἀνεκτήσατο τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην. Καὶ ὅλοι μὲν οὗτοι οἱ μεταξὺ τῶν ἑλλήνων βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς 'Ανατολῆς πόλεμοι ἦσαν ἄκαιροι καὶ ὀλέθριοι, διότι οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι ἐξ ἐναντίας ὤφειλον νὰ ἑνωθῶσι πρὸς ἀλλήλους ἵνα δυνηθῶσι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξ ἴσου ἅπαντες ἐκινδύνευον· ἀλλὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ὑπῆρξαν ἔτι θλιβερώτερα. Δύο τοὐλάχιστον τῶν βασιλέων τούτων ἦσαν ἡνωμένοι πρὸς ἀλλήλους. ὡς εἴδομεν, ὁ Φίλιππος καὶ ὁ 'Αντίοχος, ὅτε οἱ Ρωμαῖοι ἐπέπεσον κατὰ τοῦ πρώτου. Ἡ κοινοτέρα λοιπὸν σύνεσις ὑπηγόρευεν εἰς τὸν 'Αντίοχον καθῆκον τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τοῦ συμμάχου αὐτοῦ· ἀλλ' ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῆς Ρώμης, ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πόλεμον καὶ ἐπολιτεύθη ὡς ἐχθρὸς σχεδὸν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, μέχρις οὗ, καταβληθέντος τούτου, οἱ πανοῦργοι αὐτοῦ νικηταὶ ἀποβαλόντες τὸ προσωπεῖον ἀπήτησαν καὶ ἀπὸ 'Αντιόχου τήν τε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ἀπόδοσιν τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν πόλεων τῆς μικρᾶς 'Ασίας ὅσας εἶχε κατακτήσει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Συρίας βασιλεύς. Ὥστε οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἔλαβον πᾶσαν ἄνεσιν ἵνα κατατροπώσωσι τὸν Φίλιππον καὶ ἀνεδείχθησαν πρόμαχοι τῆς ὑποτιθεμένης ἀνεξαρτησίας τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων, συγχρόνως παρίσταντο προστάται καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῶν κατὰ τὴν μικρὰν 'Ασίαν· ὁ δὲ 'Αντίοχος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπεμονοῦτο, μόνους δὲ συμμάχους παρέλαβεν ἀπροσδοκήτως ὁπωσοῦν τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες περιῆλθον εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς φίλους αὐτῶν Ρωμαίους, διότι, ἐλπίσαντες νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, εἶδον τὴν προσδοκίαν αὐτῶν ταύτην ματαιωθεῖσαν διὰ τῆς πρὸς τὸν Φίλιππον συνθήκης, καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία ὅλων τῶν ἑλληνίδων πόλεων (1).

α') Πτολεμαῖος ὁ Δ΄
β') Πτολεμαῖος ὁ Ε΄

Μετὰ μόνων λοιπὸν τῶν Αἰτωλῶν ἀνέλαβεν ὁ 'Αντίοχος, ἐν χειμῶνι τοῦ ἔτους 192, τὸν κατὰ τῆς Ρώμης πόλεμον· καί, διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐγένετο ἀμέσως κύριος τῆς Εὐβοίας. 'Αλλὰ πάλιν περιέπεσεν εἰς νέα σφάλματα. 'Αφοῦ ἔπραξε τὸ λάθος τοῦ νὰ μὴ συμμαχήσῃ ἐγκαίρως μετὰ τοῦ Φιλίππου, ἤδη, προτείνας ἀξιώσεις εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, ἠνάγκασε τὸν βασιλέα αὐτῆς νὰ συνταχθῇ μετὰ τῶν Ρωμαίων. Πλὴν τούτου, ἀντὶ νὰ καταλάβῃ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ρωμαίων τὰ ἐπικαιρότερα χωρία. κατέτριψε τὸν χρόνον περὶ γάμους ἀκαίρους ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. 'Εν τῷ μεταξὺ δ' ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ρωμαϊκὸς στρατός, ὑπὸ τὸν ὕπατον Γλαβρίωνα, καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Φιλίππου κατέκτησε πᾶσαν

(1) Τῶν ὀνομαζομένων δηλονότι ἐν τῇ συνθήκῃ, τῶν κατεχομένων τέως ὑπὸ φρουρῶν μακεδονικῶν.

τὴν Θεσσαλίαν τῷ 191. Τότε μόλις ἐξυπνήσας ὁ ἐν Χαλκίδι Ἀντίοχος μετέβη εἰς τὴν στερεάν· ἀλλὰ μὴ λαβὼν ἀποχρῶσαν ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν συνδρομὴν καὶ κατατροπωθεὶς περὶ Θερμοπύλας ὑπὸ τοῦ Γλαβρίωνος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν ἐνόουν νὰ ἀφήσωσιν αὐτὸν οὐδ' ἐκεῖ ἀνενόχλητον. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος 190 ἕτερος αὐτῶν ὕπατος, ὁ Σκιπίων, ἐπιτρέψας εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἑξάμηνον ἀνακωχὴν καὶ λαβὼν τὰ πιστὰ παρὰ Φιλίππου διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ ῥωμαϊκὸς στόλος δὶς ναυμαχήσας πρὸς τὸν συριακὸν κατέβαλεν αὐτόν. Ὁ Ἀντίοχος μάτην ἤδη προέτεινε λόγους περὶ εἰρήνης· οἱ Ρωμαῖοι ἤθελον τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ταπείνωσιν καὶ ἐπέτυχον ὅ,τι ἤθελον νικήσαντες αὐτόν, τῷ 190, εἰς μάχην κρίσιμον συγκροτηθεῖσαν περὶ τὴν λυδικὴν πόλιν Μαγνησίαν τὴν πρὸς Σιπύλῳ. Διὰ τῆς νίκης ταύτης κατέστησαν κύριοι καὶ διαιτηταὶ τῆς Ἀσίας. Ἔτι ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πολλάκις οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν εἶπον καὶ ἐκήρυξαν·«ἦν βασιλεὺς Ἀντίοχος ὁ μέγας»· ὅπερ ἐστί, πρὶν ἔτι τον νικήσωσιν, ἀπεφάσισαν ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀπαραλλάκτως καθὼς ὁ Ναπολέων Α΄ ἐσυνήθιζε νὰ λέγῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας περὶ πολεμίων βασιλέων καὶ ἐθνῶν. Μετὰ δὲ τὸ ἐν Σιπύλῳ κατόρθωμα ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ ἐπροσκύνησε τοὺς νικητὰς ταπεινῶς. Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, οἱ ἀπόγονοι τῶν στρατηγῶν οἵτινες μετ' Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου κατετρόπωσάν ποτε τὸν Δαρεῖον, οἱ Ἀντίοχοι, οἱ Πτολεμαῖοι, οἱ Ἄτταλοι, ἔπαθον ἤδη παρὰ Ρωμαίων ὅ,τι πρὸ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν εἶχε πάθει ὁ τῆς Περσίας βασιλεὺς παρ' Ἀλεξάνδρου καὶ Ἑλλήνων· διότι ὁ ἑλληνισμὸς διέδωκε μὲν τὴν γλῶσσαν, τὴν εὐφυΐαν, τὴν τέχνην αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀλλὰ συναπεκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας τὸ πατροπαράδοτον καὶ ἐπάρατον τῆς διχονοίας καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων πνεῦμα, ἐν οἷς ἠνάλωσε τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀπέβη ἤδη ἀνίσχυρος ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τῶν Ρωμαίων τόλμην, ἀλκήν, ἐπιτηδειότητα, ἧς πρώτιστος ὅρος εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἑνότης. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β΄ ἦλθεν αὐτοπροσώπως εἰς

Εὐμένης Β'

Ἄγαλμα παριστάνον τὴν Βιθυνίαν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Ρωμαίους

Ρώμην ἵνα ἐπιζητήση τὴν εὔνοιαν τῶν ἡγεμόνων τοῦ κόσμου· καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων πολιτειῶν καὶ πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπορεύθησαν πρὸς αὐτοὺς πρεσβεῖαι ἀπεκδεχόμεναι εὐπειθῶς διαταγάς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Προυσίας καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Πτολεμαῖος Ε΄ ἐπολιτεύθησαν, ἔτι πρὸ τῆς ἥττης τοῦ Ἀντιόχου, ὡς ὑπήκοοι τῆς Ρώμης· ὁ δὲ Ἀντίοχος αὐτός, μετὰ τὴν ἐν Μαγνησίᾳ ἧτταν, ἐνῷ ἐκυριάρχει ἔτι ἀπὸ Συρίας μέχρις Ἰνδοῦ, ἔπεμψεν ὡσαύτως εἰς τὴν κοσμοκράτορα πόλιν πρεσβείαν ἐπίσημον ἵνα ἀξιωθῇ παρὰ τῆς εὐμενείας τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοὺς ὁποίους αὕτη ἤθελεν εὐδοκήσει νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ. Καὶ οἱ ὅροι ὑπῆρξαν βαρεῖς. Ὁ Ἀντίοχος ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ ἁπάσης τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ πληρώσῃ μὲν ἐντὸς 12 ἐτῶν τάλαντα 12.000, νὰ παραδώσῃ δὲ ἅπαντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, τοὺς ἐλέφαντας καί τινας Ἕλληνας πρόσφυγας. Τὰς δὲ ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τὸν Ἀντίοχον χώρας διένειμαν οἱ Ρωμαῖοι εἰς τοὺς συμμάχους αὐτῶν δωρησάμενοι τὸ μὲν πλεῖστον εἰς τὸν Εὐμένη, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς τοὺς Ροδίους, διότι δὲν ἤθελον ἔτι νὰ μεταβάλωσι τὴν μικρὰν Ἀσίαν εἰς ἐπαρχίαν ἰδίαν, πρὶν γίνωσιν ἐντελῶς κύριοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ οὔτε τοὺς Αἰτωλούς, τοὺς συμμάχους τοῦ Ἀντιόχου, ἐλησμόνησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 189 ἐπέβαλον αὐτοῖς εἰρήνην δι' ἧς ὁ πένης ἐκεῖνος λαὸς ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ 500 τάλαντα (1), ἐχωρίσθησαν τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας ἅπαντα τὰ μὴ αἰτωλικὰ χωρία καὶ ὁ οὕτως ἐξασθενήσας δῆμος, ὁ τῶν Αἰτωλῶν, ὑπεχρεώθη νὰ τηρῇ ἀδόλως «τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων».

Τίτος Κοΐντιος Φλαμινῖνος

Πρόδηλον δὲ ἦτο ὅτι τὴν αὐτὴν τύχην ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ λάβῃ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς. Ναὶ μὲν διὰ τῆς εἰρήνης ἥτις συνωμολογήθη τῷ 197 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἀνεγνωρίσθη ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν· καὶ ἐγένετο ἡ ἀναγνώρισις αὕτη πανηγυρικῶς, διότι ὁ Φλαμινῖνος, ἐλθὼν ἐν ἔτει 196 ἐκ Μακεδονίας

(1) Τῶν πεντακοσίων «εὐβοϊκῶν» ταλάντων τὰ μὲν διακόσια ἔδει νὰ πληρωθῶσιν εὐθύς, τὰ δὲ τριακόσια ἐν ἔτεσιν ἕξ, ἀνὰ πεντήκοντα καθ' ἕκαστον ἔτος· ὑπεχρεοῦντο δὲ προσέτι οἱ Αἰτωλοὶ νὰ παραδώσωσι τοῖς Ρωμαίοις πάντας τοὺς ρωμαίους αἰχμαλώτους καὶ αὐτομόλους τοὺς ὄντας παρ' αὐτοῖς, ἄνευ λύτρων. Οὗτοι ἦσαν οἱ ὅροι οἱ προκαταρκτικοὶ οἱ ἐπιβληθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐν Αἰτωλίᾳ. Ἀλλ' ἔδει ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τῆς τῶν Αἰτωλῶν συνόδου καὶ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου. Τότε δὲ ὁμοῦ μετὰ τῶν πρέσβεων τῶν Αἰτωλῶν ἔπεμψαν εἰς Ρώμην πρέσβεις καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ρόδιοι, ἵνα συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν καὶ αἰτήσωνται τὴν μετρίασιν τῶν τῆς εἰρήνης ὅρων. Ἀλλὰ μάτην οἱ Ἀθηναῖοι ρήτορες μετὰ περισσοῦ ρητορικοῦ πάθους ἐλάλησαν ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν ἐν τῇ συγκλήτῳ. Αὕτη οὐ μόνον δὲν ἐμετρίασε τοὺς ὅρους, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸν ὅρον τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, τὸν ὅρον δηλονότι τὸν λέγοντα «ὁ δῆμος ὁ τῶν Αἰτωλῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων διαφυλαττέτω ἀδόλως». Καὶ οὕτως ἐκυρώθη ἡ συνθήκη καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων.

εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐτελοῦντο τότε τὰ Ἴσθμια, ἀνήγγειλεν ἐνταῦθα διὰ κήρυκος ὅτι «ἡ σύγκλητος τῶν Ρωμαίων καὶ Τίτος Κοΐντιος, στρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιᾶσιν ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Φωκέας, Λοκρούς, Εὐβοεῖς, Ἀχαιοὺς τοὺς φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβούς». Ὁ δὲ πρὸς τὸν Τίτον ἐνθουσιασμὸς τοῦ πλήθους ἕνεκα τοῦ κηρύγματος τούτου ὑπῆρξε τοσοῦτος ὥστε, καθὼς λέγει ὁ Πολύβιος, «παρ' ὀλίγον διέλυσαν τὸν ἄνθρωπον».Ἐννοεῖταί δὲ ὅτι παρέμειναν ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι πρὸς τούτοις οἱ Αἰτωλοί, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, μὴ περιληφθέντες εἰς τὸ κήρυγμα τοῦτο, διότι καὶ προηγουμένως ἢ δὲν ὑπήγοντο εἰς τὴν μακεδονικὴν δυναστείαν ἢ εἶχον ἀποσπασθῆ ἀπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ τί ἦτο ἡ ἐλευθερία ἐκείνη καὶ ἡ αὐτονομία ἡ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐπιτραπεῖσα εἰς τοὺς Ἕλληνας κατέστη δῆλον ἐκ τῶν ἀμέσως ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου πραχθέντων (1), διότι κατέλιπε ρωμαϊκὰς φρουρὰς εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις, ἀφῆκε τὴν Σπάρτην ὑπὸ τὸν αἰσχρὸν τύραννον Νάβιν (2), καὶ καθίσας ἐν Ἐλατείᾳ δικαστήριον ἐρρύθμισεν αὐτοδικαίως ἐν ὄψει τῆς Ἑλλάδος ὅλης τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, προγυμνάζων οὕτω τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Τελευταῖον δὲ συγκροτήσας ἐν Κορίνθῳ μεγάλην ἐθνικὴν σύνοδον καὶ λαλήσας ἑλληνιστὶ πρὸς τὰ συρρεύσαντα ἐκεῖ πλήθη προέτρεψεν εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Ρώμην τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες συγκινηθέντες διὰ τὴν τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν τοῦ ἐξαισίου ἐκείνου ὑποκριτοῦ ἔχυσαν δάκρυα ἀγαλλιάσεως· τὸ δὲ θαυμαστότερον, ἔκλαυσε καὶ ὁ Φλαμινῖνος αὐτός (3)! Τοιαύτη αὐτονομία ἦτο ἀδύνατον βεβαίως νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολύ. Τὴν σήμερον ὑπάρχουσιν ἔθνη μικρά, τὰ ὁποῖα οὕτως ἢ ἀναλόγως πως προστατευόμενα καὶ παιδαγωγούμενα ὑπὸ ἰσχυροτέρων σῴζουσιν οὐδὲν ἧττον τὴν αὐτοτελῆ ὕπαρξιν· ἀλλὰ τοῦτο διότι σήμερον παρὰ τοῖς ἰσχυροτέροις ἐκείνοις ὑπάρχουσιν ἕτεροι ἐπίσης ἰσχυροί, οἵτινες δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ὁλοσχερῆ ἐξαφάνισιν τῶν ἀσθενεστέρων ἐθνοτήτων, ἐνῷ τὸ πάλαι, καὶ ἰδίως ἐν τῇ δευτέρᾳ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι, εἷς μόνος ὑπῆρχεν ἐν τῷ κόσμῳ ἰσχυρὸς δυνάστης, ἀπὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο ἡ τύχη ὅλων τῶν λαῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τοιούτων ἀνεξελέγκτων καὶ ἀπεριορίστων δυναστῶν ἡ ὄρεξις εἶναι ἄπληστος καὶ ἀκόρεστος. Δὲν λέγομεν τοῦτο ἵνα παραπονεθῶμεν κατὰ τῆς Ρώμης· τὰ ἔθνη ὅσα εἶναι ἄξια ἐλευθερίας ἐπὶ τέλους σῴζουσιν αὐτήν. Εἴπομεν δὲ ὅσα εἴπομεν ἁπλῶς ἵνα ἐξηγήσωμεν τὰ τότε μετ' ὀλίγον συμβάντα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Φλαμινίνου καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ οἱ Ρωμαῖοι, ἐπὶ τοῦ ἀντιοχικοῦ καὶ τοῦ αἰτωλικοῦ πολέμου, ἀφῆκαν ἐπί τινα χρόνον ἥσυχον τὴν ἄλλην ἐνταῦθα Ἑλλάδα· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἐφάνη ἀναλαβοῦσα

(1) Ἡ τοιαύτη περὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολιτικῆς τοῦ Τίτου γνώμη ἀμφισβητεῖται ἰσχυρῶς ὑπὸ ἄλλων ἱστοριογράφων, οἵτινες παριστῶσι τὸν Φλαμινῖνον ὡς φιλέλληνα εἰλικρινῆ καὶ εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐργαζόμενον καὶ τὰ προσήκοντα καὶ τὰ συμφέροντα παραινοῦντα (Ἰδὲ Γουσταύου Ἕρσμπεργ Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας· μετάφρ. Π. Καρολίδου τόμ. Α΄, σελ. 127 καὶ ἑξ.).

(2) Κατὰ τοῦ Νάβιδος ἐστράτευσεν ὁ Φλαμινῖνος καὶ ἱκανῶς περιώρισε τὸ κράτος αὐτοῦ· μόνον δὲν κατέλυσεν αὐτὸ ὁλοσχερῶς ἕνεκα στρατιωτικῶν μᾶλλον ἢ πολιτικῶν λόγων.

(3) Ταῦτα ἐκτιθέμενα συντόμως κατὰ τὸν γερμανὸν ἱστοριογράφον Σλόσσερ εἰσὶν ἀνακριβῆ. Ὁ Φλαμινῖνος ἔμεινε μέχρι τέλους φιλέλλην ὁπωσδήποτε εἰλικρινὴς ἀντιδράσας ἰσχυρῶς κατὰ τῆς ἐν Ρώμῃ ἀνθελληνικῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς, ἐργασάμενος ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἐκκενώσεως τῶν ὑπὸ ρωμαϊκῶν στρατευμάτων κατεχομένων ἐν Ἑλλάδι φρουρίων.

O ΠΑΥΛΟΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΠΥΔΝΗΣ (168 π.Χ.)

(Ἔργον Ἔρ. Μ. Μπῶρτον)

(Ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Παῦλος Αἰμίλιος εὑρίσκετο πρὸ τῆς Πύδνης, ἔναντι τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὅτε ἐγένετο ἔκλειψις σελήνης. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς κατεταράχθη, ἀλλ' ἐγκαίρως ἐξηγηθησαν εἰς αὐτὸν τὰ αἴτια τοῦ οὐρανίου φαινομένου. Ἐξ ἐναντίας, ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐθεώρησε τὴν ἔκλειψιν ὡς οἰωνὸν περὶ τῆς ἐπικειμένης καταλύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.)

(Β' α' 298)

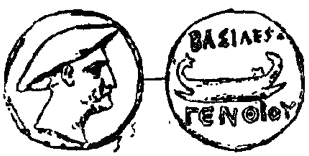
νέαν ζωήν. Ὁ τύραννος τῆς Σπάρτης Νάβις, ἐπιχειρήσας τῷ 191 ν' ἀνακτήσῃ τὰς παραλίους λακωνικὰς πόλεις, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος· ζητήσας δ' ἐπικουρίαν παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τούτων, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ γίνωσι κύριοι τῆς Σπάρτης· Ἀλλὰ τότε οἱ Σπαρτιᾶται ἐπαναστάντες ἐξέβαλον τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ κατετάχθησαν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Αὐτοὶ δὲ οἱ Ρωμαῖοι παρέδωκαν εἰς τὴν συμπολιτείαν ταύτην καὶ τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἠλείους, καθὸ συμμάχους διατελέσαντας τῶν Αἰτωλῶν καὶ τοῦ Ἀντιόχου. Ὥστε περὶ τὸ 190 ἔτος ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία περιέλαβεν ἅπασαν ἄνευ ἐξαιρέσεώς τινος τὴν Πελοπόννησον· καὶ συνέβη τότε ὅ,τι οὐδέποτε ἐπὶ τῶν λαμπροτέρων τῆς Ἑλλάδος ἐποχῶν εἶχε πρότερον συμβῆ, ἡ τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπὸ μίαν κυβέρνησιν ἕνωσις. Ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολύ, διότι ἡ ἐνίσχυσις οἱουδήποτε μέρους τῆς Ἑλλάδος δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Μετ' ὀλίγον, ἀποστάντων τῶν Μεσσηνίων ἀπὸ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, οἱ Ρωμαῖοι ἀντὶ τῆς αἰτηθείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν συνδρομῆς, ἀπήντησαν ὅτι δὲν ἤθελον ἰδεῖ δυσαρέστως ὄχι μόνον τοὺς Μεσσηνίους ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Κορινθίους, χωριζομένους ἀπὸ τῆς συμπολιτείας. Μικρὸν ἔπειτα οἱ Σπαρτιᾶται περιῆλθον εἰς διένεξιν πρὸς τοὺς Ἀχαιούς· ἀμφοτέρων δὲ ἀποταθέντων πρὸς τὴν Ρώμην, ἡ Βουλὴ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀπάντησιν ἀμφίβολον καὶ ἐπιτηδείαν μόνον εἰς τὸ νὰ παροξύνῃ τὴν διχόνοιαν. Τότε οἱ Ἀχαιοί, θεωροῦντες ὅτι δι' οἰκείας μόνον παρασκευῆς ἠδύναντο νὰ ὑποστηρίξωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, ἔπεμψαν ἐν ἔτει 183 κατὰ τῶν Μεσσηνίων τὸν Φιλοποίμενα, ὅστις ἀπέκρουσε μὲν τοὺς ἀποστάντας, ἀλλ' ᾐχμαλωτίσθη καὶ ἐφονεύθη. Καὶ ὁ μὲν ἀντ' αὐτοῦ αἱρεθεὶς στρατηγὸς Λυκόρτας, ὁ πατὴρ τοῦ Πολυβίου, ὁ τελευταῖος ἔγκριτος ἡγεμὼν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, νικήσας τοὺς Μεσσηνίους ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τοὺς αἰτίους τοῦ φόνου, καὶ νὰ συνταχθῶσιν αὖθις μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλ' ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καθὼς καὶ πᾶσα ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ὑπέκυψαν μετ' ὀλίγον εἰς νέα δυστυχήματα ἕνεκα τοῦ νέου πολέμου, τὸν ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀναγκασθεὶς νὰ παράσχῃ ἀξιόλογον εἰς τοὺς Ρωμαίους συνδρομήν, ἠδημόνει διὰ τὴν ὑποτελῆ θέσιν εἰς ἣν πρὸς αὐτοὺς περιῆλθε· καὶ ἀγωνιζόμενος ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς ἐρρύθμισε συνετῶς τά τε οἰκονομικὰ πράγματα καὶ τὴν ἄλλην διοίκησιν, ἐγύμνασε καλῶς τὸν στρατὸν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τὰς γείτονας χώρας τῆς Θράκης καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἀντέπραττον παντὶ σθένει ὑποστηρίζοντες τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἀποδεχόμενοι προθύμως ὅλα τὰ κατ' αὐτοῦ παράπονα καὶ ἀείποτε αὐτὸν καταδικάζοντες ὁσάκις παρίσταντο ὡς διαιτηταί· ὥστε ὁ πόλεμος ἦτο ἄφευκτος, οὐδ' ἀνεβλήθη εἰμὴ διότι ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο ἀποχρώντως παρεσκευασμένος. Καὶ ἐντούτοις ἀποθνήσκει ὁ Φίλιππος τῷ 179, τὴν δὲ βασιλείαν παραλαμβάνει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεύς. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐκληρονόμησε μὲν τὸ κατὰ Ρωμαίων μῖσος τοῦ πατρὸς ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας Γένθιος καὶ οἱ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἴστρου οἰκοῦντες Βαστάρναι, ἔθνος γαλατικὸν μετὰ Γερμανῶν ἀνάμικτον, προέτειναν αὐτῷ συνδρομὴν ἐπ' ὀλίγοις χρήμασιν· ὁ δέ, διὰ τὴν φιλαργυρίαν, ἀπεποιήθη τὴν συνδρομὴν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδίας παρασκευὰς διέκοψεν, ἀπατηθεὶς ἐκ τῶν φιλικῶν διαβεβαιώσεων τοῦ πρέσβεως (1) τῶν Ρωμαίων Κοΐντου Μαρκίου Φιλίππου·

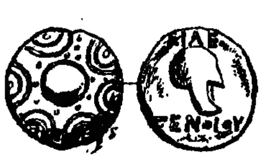
(1) Αἱ τοῦ Κοΐντου Μαρκίου Φιλίππου πρὸς τὸν Περσέα διαπραγματεύσεις συνήφθησαν οὐχὶ πρὸ τοῦ πολέμου ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ὁπότε ὁ Κόιντος Μάρκιος Φίλιππος ἔδειξε τὴν ἀνειλικρίνειαν καὶ δολιότητα αὐτοῦ.

καὶ τοῦτο ἐνῷ ἤξευρεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β΄, ἔτι ἀπὸ τοῦ 173, καθυπέβαλεν εἰς Ρώμην ὁρμαθὸν ὅλον κατηγοριῶν κατ' αὐτοῦ. Ὅθεν, ὅτε ἐν ἔτει 171 ἤρχισεν ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος τῶν Ρωμαίων, ὁ βασιλεὺς οὗτος ἕνα μόνον εἶχε κατὰ πρῶτον σύμμαχον, τὸν ἡγεμόνα τῶν Ὀδρυσῶν Κότυν. Καὶ ἤλπιζε μὲν εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα ἀλλ' αὕτη διῃρημένη, ἀσθενὴς καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ῥᾳδιουργουμένη οὐδεμίαν παρέσχεν αὐτῷ βοήθειαν, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι ἐξ ἐναντίας εἶχον συμμάχους τοὺς Ροδίους καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Περγάμου. Οὐδὲν ἧττον κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν (1). Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἀκαταγώνιστοι καὶ ὅτι, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἑνώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες, ἤθελον διασώσει τὴν ἀνεξαρτησίαν. Κατὰ δυστυχίαν οἱ μὲν Ἕλληνες δὲν ἤξευρον νὰ ἑνωθῶσιν, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἤξευρον νὰ ἐπανορθῶσι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν. Καὶ ἐν ἔτει 168 ἐπιτρέπουσι τὸν πόλεμον τοῦτον εἰς τὸν Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον, ἄνδρα διαπρεπῆ ἐπὶ συνέσει καὶ τόλμῃ. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ἐπαυξήσας τὸν στρατὸν καὶ ἀνορθώσας τὴν πειθαρχίαν, ἅμα ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠνάγκασε τοὺς Μακεδόνας νὰ ὑποχωρήσωσι μέχρι Πύδνης, περὶ δὲ τὴν πόλιν ταύτην ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Περσέα, ὅστις ἔφυγε μὲν μετὰ τῶν θησαυρῶν εἰς Σαμοθράκην ἀλλὰ προδοθεὶς ὑπό τινος Κρητὸς ἀπήχθη εἰς Ρώμην, παρηκολούθησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ καὶ ἀπέθανε μετὰ τετραετῆ αἰχμαλωσίαν, οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ἐκείνης, εἰς Ἄλβαν Λόγγαν. Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἤδη κύριοι τῆς Μακεδονίας· μὴ θέλοντες ὅμως νὰ μεταβάλωσιν αὐτὴν διὰ μιᾶς εἰς ἐπαρχίαν παρεσκεύασαν τὰ πάντα πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ ἐπιτραπέντος αὐτῇ ἐλευθέρου μὲν κατ' ἐπιφάνειαν ἀληθῶς δὲ ὀλεθρίου πολιτεύματος. Διήρεσαν τὴν χώραν εἰς τέσσαρας ἰδίας πολιτείας, ἀπαγορεύσαντες τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἐπιγαμίαν καὶ ἔγκτησιν, ὅπερ ἐστὶν ἀπογορεύσαντες εἰς τοὺς πολίτας ἑκάστης τῶν πολιτειῶν τούτων τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἔχωσιν ἀκίνητον κτῆσιν εἰς τὰς ἄλλας πολιτείας καὶ νὰ συνομολογῶσι γάμους μετὰ τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων τούτων πολιτειῶν· τοῦτο δὲ ἵνα παρακωλύσωσι τὸν μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον καὶ τὴν κατὰ τῆς Ρώμης ἐπανάστασιν. Πλὴν τούτου ἠλάττωσαν μὲν τοὺς πληρωτέους εἰς τὴν Ρώμην φόρους ἐπὶ τὸ ἥμισυ τῶν πρότερον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τελουμένων ἀλλὰ δὲν ἐβελτίωσαν διὰ τοῦτο πολὺ τὴν τύχην τοῦ μακεδονικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη, ἐκτὸς τῶν φόρων ἐκείνων, νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν συντήρησιν τεσσάρων κυβερνήσεων ἀντὶ μιᾶς· ἐνῷ οἱ πόροι αὐτοῦ ἠλαττώθησαν οὐ μόνον διὰ τὴν καταστροφὴν πάσης ἐμπορίας ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ρωμαῖοι ἐσφετερίσθησαν τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἀργυρίων, τῶν χρυσωρυχείων καὶ τῶν δημοσίων κτημάτων· ὥστε ἀληθῶς εἰπεῖν πολὺ συμφερώτερον ταύτης τῆς ὑποτιθεμένης αὐτονομίας ἤθελεν εἶναι εἰς τοὺς Μακεδόνας, ἐὰν ἡ χώρα αὐτῶν μετεβάλλετο ἁπλῶς εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Τὸ δὲ πάντων ἴσως δεινότερον, οἱ Ρωμαῖοι ἠνάγκασαν ὅλους τοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος αὐτῶν διατελέσαντάς ποτε Μακεδόνας, δηλαδὴ ὅλους τοὺς πλουσίους, τοὺς ἐγκρίτους πολίτας νὰ μεταναστεύσωσιν, ἐπὶ ποινῇ θανάτου,

Νομίσματα Γενθίου.

α΄) Κεφαλὴ Γενθίου φοροῦντος καυσίαν. Ναῦς καὶ ἐπιγραφὴ ἑλληνική.)

β΄) (Μακεδονικὴ ἀσπίς. Κράνος μετὰ παραγναθίδων καὶ ἐπιγραφὴ ἑλλην.)

(1) Ὁ Κόϊντος Μάρκιος Φίλιππος εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν νότιον Μακεδονίαν διὰ τοῦ Ὀλύμπου πρὶν ἢ ἔλθῃ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος.

εἰς τὴν Ἰταλίαν· καὶ τοῦτο διότι ἡ παρουσία αὐτῶν δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ εἰσαχθὲν ἤδη εἰς τὴν Μακεδονίαν δημοκρατικὸν πολίτευμα! Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μεταχειρίσθησαν καὶ τοὺς Ἰλλυριούς, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Γένθιος, συμμαχήσας ἐπὶ τέλους μετὰ τοῦ Περσέως, συγκατετροπώθη μετ' αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τῶν ἐσχάτως ἐπίσης μετὰ τοῦ Περσέως, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ταχθέντων Ἠπειρωτῶν ἐπεχείρησεν ὁ Παῦλος Αἰμίλιος συστηματικὴν λεηλασίαν, καταστρέψας μὲν 70 αὐτῶν πόλεις, ἐξανδραποδισάμενος δὲ 150.000 ἀνθρώπων. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθη καὶ ὁ Εὐμένης, διότι, ἀκμάζοντος τοῦ πολέμου, ἐνόησεν ὁπόσον ὀλεθρίως εἶχε πολιτευθῆ καὶ ἐπεχείρησε νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Περσέως (1). Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίσχυσαν ἤδη τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν πρὸς βλάβην τοῦ Εὐμένους (2), καθὼς πρότερον εἶχον προάξει αὐτὸν τοῦτον τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου πρὸς βλάβην τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Περσέως. Τελευταῖον οἱ Ρόδιοι, οἱ θελήσαντες ὁμοίως νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν πτῶσιν τῆς Μακεδονίας (3), ἐστερήθησαν τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Καρίαν, καὶ πολυειδῶς ἐξουδενίσθησαν. Ἵνα δώσωμεν δ' ἔννοιάν τινα τῆς ταπεινώσεως μεθ' ἧς ἅπαντα ἐν γένει τὰ ἑλληνικὰ κράτη ἐπολιτεύοντο τότε πρὸς τοὺς Ρωμαίους, παραθέτομεν αὐτολεξεὶ τὸ ἀκόλουθον τοῦ Πολυβίου χωρίον, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Προυσίας ἐπέτυχε τότε τὴν τῶν ρωμαίων εὔνοιαν. «Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦλθε, λέγει ὁ Μεγαλοπολίτης ἱστορικός, καὶ Προυσίας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ρώμην, συγχαρησόμενος τῇ συγκλήτῳ καὶ τοῖς στρατηγοῖς ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν. Ὁ δὲ Προυσίας οὗτος οὐδαμῶς γέγονεν ἄξιος τοῦ τῆς βασιλείας προσχήματος· τεκμήραιτο δ' ἄν τις ἐκ τούτων. Ὅς γε πρῶτον μέν, πρεσβευτῶν παραγεγονότων ρωμαϊκῶν πρὸς αὐτόν, ἐξυρημένος τὴν κεφαλήν, καὶ πίλεον ἔχων, καὶ τήβενναν, καὶ καλικίους ἀπήντα τούτοις, καὶ καθόλου τοιαύτῃ διασκευῇ κεχρημένος οἵαν ἔχουσιν οἱ προσφάτως ἠλευθερωμένοι παρὰ Ρωμαίοις, οὓς καλοῦσι «λιβέρτους». Καὶ δεξιωσάμενος τοὺς πρεσβευτάς, «ὁρᾶτε, ἔφη, τὸν ὑμέτερον λίβερτον ἐμέ, πάντα βουλόμενον χαρίζεσθαι καὶ μιμεῖσθαι τὰ παρ' ὑμῖν» Ἧς ἀγεννεστέραν φωνὴν οὐ ῥάδιον εἰπεῖν. Τότε δὲ κατὰ τὴν εἴσοδον γενόμενος τὴν εἰς τὴν σύγκλητον, στὰς κατὰ τὸ θύρετρον ἀντίος τοῦ συνεδρίου, καὶ καθεὶς τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας, προσεκύνησε τὸν οὐδὸν καὶ τοὺς καθημένους, ἐπιφθεγξάμενος «χαίρετε, θεοὶ σωτῆρες»· ὑπερβολὴν οὐ καταλιπὼν ἀνανδρίας, ἅμα δὲ καὶ γυναικισμοῦ καὶ κολακείας, οὐδενὶ τῶν ἐπιγενομένων. Ἀκόλουθα δὲ τούτοις καὶ κατὰ τὴν κοινολογίαν εἰσελθὼν ἐπετελέσατο, περὶ ὧν καὶ τὸ γράφειν ἀπρεπὲς ἂν ἦν. Φανεὶς δὲ τελέως εὐκαταφρόνητος ἀπόκρισιν ἔλαβε δι' αὐτὸ τοῦτο φιλάνθρωπον».

Ὁ Περσεὺς ἐπὶ νομίσματος

Ὁ βασιλεὺς Περσεὺς καὶ τὰ τέκνα του πρὸ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου εἶναι ἐστημένον τρόπαιον
(Μετάλλιον τῆς οἰκογ. Αἰμιλίου).

---

(1) Ταῦτα δὲν εἶναι ἀκριβῆ. Ἡ κατὰ τοῦ Εὐμένους δυσμένεια τῆς Ρώμης προῆλθε, φαίνεται, ἀπὸ διαβολῶν τινων καὶ ῥᾳδιουργιῶν, οὐχὶ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἀπιστίας.

(2) Ὁ Εὐμένης οὐδὲν ἀπώλεσεν ἐν Ἀσίᾳ· ἀφῃρέθη μόνον τὴν Αἶνον καὶ τὴν Μαρώνειαν ἐν Εὐρώπῃ.

(3) Καὶ τοῦτο εἶναι ἀνακριβές. Οἱ Ρόδιοι ἁπλῶς ἐμεσίτευσαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, κατὰ δολίαν εἰσήγησιν τοῦ Κοΐντου Μαρκίου Φιλίππου.

Εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα ἡ ταπείνωσις δὲν ἦτο ἔτι τοσοῦτον αἰσχρά· καὶ ἐνταῦθα ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν κοινῶν ἐκείνων συμφορῶν καὶ ἐπέτυχον οὕτω παρὰ τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου τὴν εἰς αὐτοὺς παραχώρησιν τῆς Δήλου καὶ τῆς Λήμνου. Ἔπειτα ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἕτερα δεινά, ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας ἕνεκα πολλῶν αἰτιῶν, μάλιστα δ' ἕνεκα τῶν ἀδιακόπων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων, ἡ ἀδιόρθωτος τῶν πόλεων, ἡ ἀντιζηλία καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσαι ὀλέθριαι διαιρέσεις, ἡ κακοήθεια πλείστων πολιτῶν προθύμων νὰ αἰσχροκερδήσωσιν ἐκ τῶν συμφορῶν τῆς πατρίδος· οἱ δὲ Ρωμαῖοι δὲν ἔπαυον ἐπιτηδείως ὠφελούμενοι ἀφ' ὅλων τούτων τῶν δεινῶν. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Βοιωτίαν, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ καταμηνύσει ἀνθρώπων μοχθηρῶν, συνελήφθησαν πολλοὶ τῶν χρηστοτέρων πολιτῶν ὡς διατελέσαντες δῆθεν ὀπαδοὶ τοῦ Περσέως καὶ ἀπήχθησαν εἰς Ἰταλίαν. Τὰ αὐτὰ ἐγένοντο καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἂν καὶ εὐσχημότερον ὁπωσοῦν. Ἐν τῇ συμπολιτείᾳ ταύτῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος, ἀρχηγὸς τῆς σωφρονεστέρας μερίδος ἦτο ὁ καλὸς κἀγαθὸς Λυκόρτας ὁ τοῦ Πολυβίου πατήρ. Οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, προϊσταμένου τοῦ ὠνίου Καλλικράτους, ἐσυκοφάντησαν παρὰ τοῖς πρέσβεσι τῶν Ρωμαίων τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν πολιτῶν, τὸν ἀριθμὸν 1.000, ὡς συνεννοηθέντας πρὸς τὸν Περσέα. Ἡ κατηγορία ὑπεβλήθη εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον· καὶ ἐνταῦθα οἱ πρέσβεις ἀπήτησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ μεταβῶσιν οἱ χίλιοι ἐκεῖνοι εἰς Ρώμην διὰ ν' ἀπολογηθῶσιν ἐκεῖ (1). Οἱ ἐπίσημοι οὗτοι πολῖται, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πολύβιος, ἐκρατήθησαν εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ 17 ὅλα ἔτη, ὡς ὅμηροι, καὶ μόλις τῷ 151, μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν, ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας, ὄντας περὶ τοὺς 300, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα (2). Ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν παρώξυνε τὸ κατὰ τῆς Ρώμης μῖσος καθ' ὑπερβολήν,

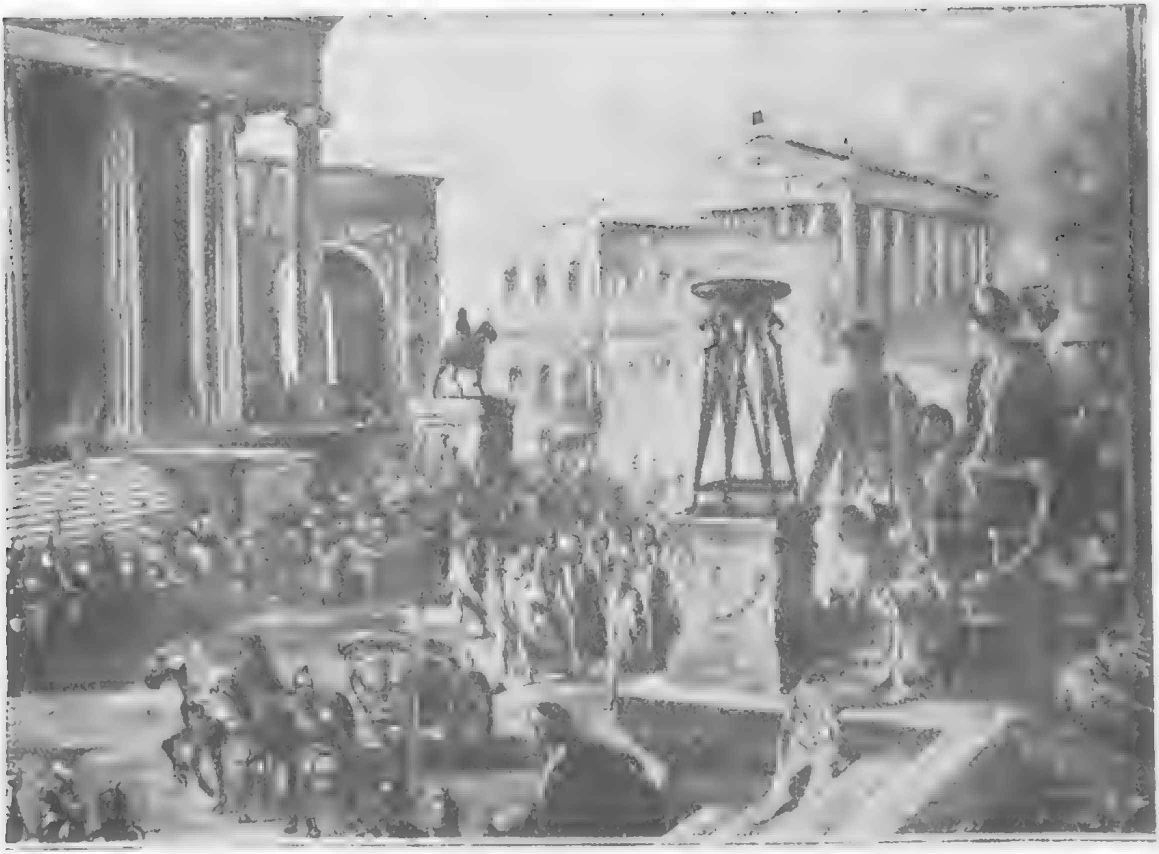

Προυσίας Β'

(1) Τοῦτο ἐγένετο διότι εἷς τῶν διαβληθέντων εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐπιφανῶν Ἀχαιῶν, Ξένων ὁ Πατρεύς, ἀπολογούμενος ἐν τῇ ἀχαϊκῇ συνόδῳ ἐνώπιον τῶν ρωμαίων πρέσβεων, ἐξαίρων τὸ ψευδὲς τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν, ἐκήρυξεν, ἐμφαντικῶς, ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ δικασθῇ καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἐν Ρώμῃ, ἵνα ἀποδείξῃ τὸ ψευδὲς τῆς κατηγορίας. Τῆς τοιαύτης διακηρύξεως τοῦ Ξένωνος ἐπελάβοντο οἱ πρέσβεις ὡς προφάσεως εὐσχήμου ἵνα ἀξιώσωσι τὴν εἰς Ρώμην χάριν τῆς γενησομένης δίκης μετάβασιν τῶν κατηγορουμένων, ἵνα δικασθῶσιν ἐνταῦθα. Ἀλλ' οἱ χίλιοι οἱ πεμφθέντες εἰς Ἰταλίαν κατ' ἐκλογὴν τῶν ρωμαίων πρακτόρων, ἀντὶ νὰ δικασθῶσιν ἐν Ρώμῃ, διεσπάρησαν εἰς τὰς λατινικὰς πόλεις ὡς ἐξόριστοι ἄνευ δίκης καὶ καταδίκης.

(2) Ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς τριακοσίους ἐπετράπη διὰ τῶν διηνεκῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πολυβίου, ὅστις ἀπολαύων μεγίστης τιμῆς καὶ εὐνοίας παρὰ τῇ φιλελευθέρῳ πολιτικῇ μερίδι τῆς ρωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Σκιπίωσιν ἐνήργησε πολλάκις νὰ προταθῇ τὸ ζήτημα ἐν τῇ ρωμαϊκῇ συγκλήτῳ, ἀλλὰ πάντοτε ἀπετύγχανεν ἕνεκα τῆς ἀντιπράξεως τῆς ὑπὸ τὸν Πόρκιον Κάτωνα τὸν πρεσβύτερον ἀντιθέτου συντηρητικῆς πολιτικῆς μερίδος. Τέλος δέ, ὅτε ὁ Πολύβιος, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συναίνεσιν τοῦ Π. Κάτωνος, ἀγορεύων οὗτος ἐν τῇ συγκλήτῳ ὑπεστήριξε τὴν τοῦ Πολυβίου αἴτησιν μετὰ χαρακτηριστικῆς μὲν ἀγροικίας, ἀλλὰ καὶ ἐπικαίρως καὶ ἀποτελεσματικῶς, εἰπὼν κατὰ Πολύβιον ΛΕ', 6. 1—4(«ὥσπερ οὐκ ἔχοντες ὃ πράττομεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσιν».

Κατὰ Παυσαν. ΛΖ', 1 «ἐν τῇ στοᾷ τῇ παρὰ τῇ Δεσποίνῃ (ἐν Λυκοσούρᾳ τῆς Ἀρκαδίας)..... ἐπὶ τῷ τετάρτῳ (τύπῳ) Πολύβιος ὁ Λυκόρτα (ἐστίν)· καὶ οἱ ἐπίγραμμά ἐστιν, ἐξ ἀρχῆς τε μὴ ἂν σφαλῆναι τὴν Ἑλλάδα, εἰ Πολυβίῳ τὰ πάντα ἐπείθετο, καὶ ἁμαρτούσῃ δι' ἐκεῖνον βοήθειαν αὐτῇ γενέσθαι μόνον».

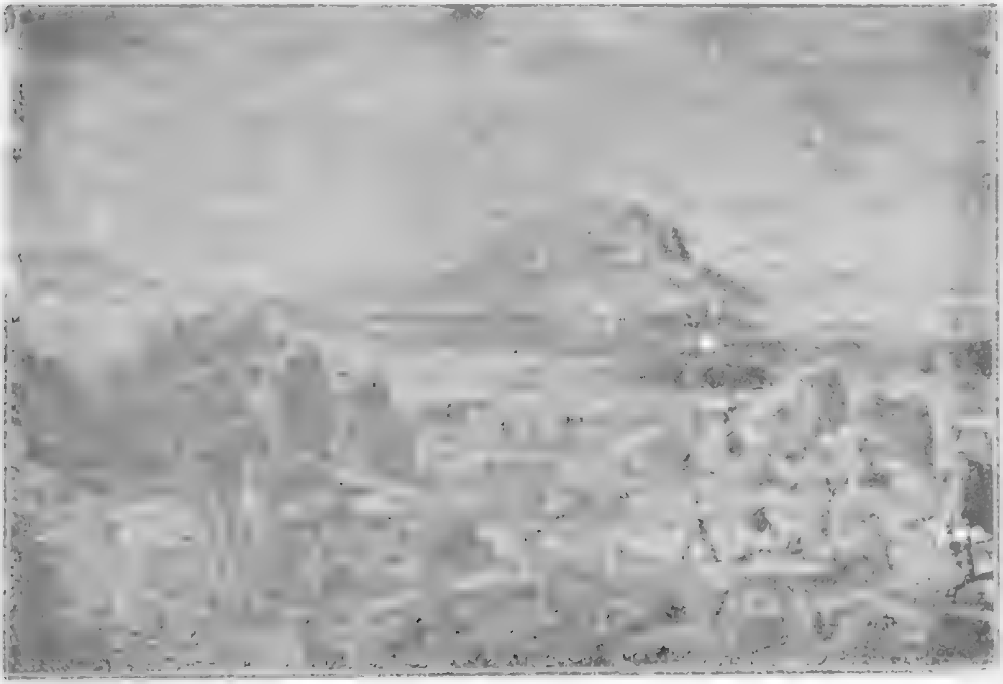

ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΑΧΑΙΟΙ ΜΕΤΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΡΩΜΗΝ
(Ἔργον Κ. Στάντου)

(Β΄ α΄ 300)

ἀλλ' ἀκαίρως· διότι τί ἠδύνατο ἡ ἀσθενὴς Ἑλλάς, διῃρημένη μάλιστα εἰς ρωμαΐζοντας καὶ μὴ ρωμαΐζοντας, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι μετὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συμβάντα θάνατον τοῦ Λυκόρτα δὲν ηὐτύχησαν πλέον νὰ λάβωσιν ἀρχηγὸν διακρινόμενον ἐπὶ χρηστότητι τοὐλάχιστον, ἂν ὄχι ἐπὶ ἱκανότητι; Ὁ ἐν ἔτει 150 προχειρισθεὶς στρατηγὸς Δίαιος, εἷς τῶν 300, δωροδοκεῖται 3 τάλαντα ὑπὸ τοῦ προηγουμένου στρατηγοῦ, τοῦ σπαρτιάτου Μεναλκίδου, ἵνα σώσῃ αὐτὸν κατηγορηθέντα ὅτι ἠθέλησε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τὴν Σπάρτην. Καὶ ἤδη ὁ Δίαιος, κινδυνεύων ὡσαύτως νὰ κατηγορηθῇ διά τε τὴν δωροδοκίαν ταύτην καὶ ἄλλας καταχρήσεις, ζητεῖ νὰ περισπάσῃ τὴν κοινὴν προσοχὴν καὶ προκαλεῖ νέας διενέξεις πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις ἀείποτε ἐπόθει ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῆς συμπολιτείας. Ἡ ὑπόθεσις ὑποβάλλεται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν βουλήν, ἥτις ἀποφαίνεταὶ ὅτι θέλει πέμψει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέσβεις ἐπιτετραμμένους ν' ἀποφασίσωσιν ἐπὶ τόπου περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ δὲ Ἀχαιοί, προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἑπομένου ἔτους Δαμοκρίτου, ἑνὸς ὄντος ὡσαύτως τῶν 300, δὲν περιμένουσι τὴν ἀπόφασιν τῶν Ρωμαίων. ἀναβαλόντων ἐπίτηδες, ὡς φαίνεται, τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας· ἀλλ' ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Σπάρτης τόσῳ μᾶλλον θαρραλέως ὅσῳ πρὸ μικροῦ νέα παρήχθησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐν Μακεδονίᾳ πράγματα. Τῷ ἔτει τῷ 150 ἀνὴρ τολμητίας, ὀνόματι Ἀνδρίσκος, καλῶν δὲ ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως, διὸ καὶ ψευδοφίλιππος ἀποκαλεῖται, ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ δυσαρεσκείας, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν βασιλέα, τῇ συνδρομῇ θρᾳκῶν τινων ἡγεμόνων, κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν ἅπασαν, ἠπείλησε τὴν Θεσσαλίαν, καί, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐνίκησε τὸν ρωμαῖον στρατηγὸν Ἰουβέντιον. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀνδρίσκος ἡττᾶται καὶ αἰχμαλωτεύεται ἐν ἔτει 148 ὑπὸ ἑτέρου στρατηγοῦ, τοῦ Μετέλλου, ὅστις διὰ τὴν ταχεῖαν κατάλυσιν τοῦ πολέμου τούτου ἔλαβεν, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τὸ τιμητικὸν ἐπώνυμον τοῦ «μακεδονικοῦ»· αἱ δὲ κατὰ τῆς Σπάρτης ἐχθροπραξίαι τῶν Ἀχαιῶν κατέπαυσαν διὰ τὴν τοιαύτην μεταβολὴν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων, ἐπὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Διαίου, διαδόχου ἀναδειχθέντος τοῦ Δαμοκρίτου. Καὶ μετ' ὀλίγον, ἐν ἀρχῇ τοῦ 147, ἦλθε τελευταῖον ἡ πρὸ πολλοῦ ἀναγγελλομένη πρεσβεία, ἡ περὶ τὸν Αὐρήλιον Ὀρέστην, ὅστις, παρασταθεὶς εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον, εἶπεν ὅτι ἡ βουλὴ τῶν Ρωμαίων νομίζει δίκαιον οὐ μόνον ἡ Σπάρτη ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Ἡράκλεια ἡ πρὸς Οἴτῃ καὶ οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομένιοι νὰ χωρισθῶσι τοῦ ἀχαϊκοῦ συνεδρίου. Ἡ ἀξίωσις αὕτη ἠρέθισε τὰ πνεύματα καὶ οἱ πρέσβεις περιυβρίσθησαν. Ἡ δὲ ρωμαϊκὴ βουλή, ἐπειδὴ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον καρχηδονικὸν πόλεμον, ἔτι δὲ καὶ τὸν οὐδὲν ἧττον δυσχερῆ ἰβηρικόν, ἔκρινεν εὔλογον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ μετριοφρονήσῃ· καὶ ἔπεμψε, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 147, νέαν πρεσβείαν ἐπιτετραμμένην νὰ συμβιβάσῃ τὴν μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀχαιῶν διαφοράν, μηδένα λόγον ποιοῦσα τῆς εἰς τὸν Ὀρέστην γενομένης ὕβρεως. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ πρεσβεία ἀπῆλθεν ἄπρακτος. Ὁ δὲ τότε προχειρισθεὶς στρατηγὸς Κριτόλαος, καὶ οὗτος εἷς ὢν τῶν 300, παρεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ χειμῶνος εἰς πόλεμον, κατέπεισε τὴν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον νὰ κηρύξῃ αὐτὸν ἐπισήμως κατὰ τῆς Σπάρτης, συνεμάχησε μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Χαλκιδέων καὶ ἐπεχείρησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 146 τὴν πολιορκίαν τῆς Ἡρακλείας τῆς πρὸς Οἴτῃ, ἥτις, ἅμα μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ Ὀρέστου, ἀπέστη τῆς συμπολιτείας. Ὁ κατατροπώσας τὸν Ἀνδρίσκον Μέτελλος, ἀνὴρ ὢν εὐγενὴς καὶ ἐπιεικής, εἶχε προσπαθήσει, δι' ἐπανειλημμένων παραινέσεων, ν' ἀποτρέψῃ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν τούτων, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ρώμης εἰμὴ ὡς κατ' αὐτῆς γινόμεναι· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, καὶ τότε ἐπῆλθεν ἐκ Μακεδονίας κατὰ τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Ἡράκλειαν Κριτολάου.

Ὁ δέ, καίτοι ἦρχε στρατοῦ ἀξιόλογον, ὑποχωρεῖ ἀμέσως, ἀλλ' ἡττᾶται ὁλοσχερῶς περὶ Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος, εἰς μάχην μετὰ τὴν ὁποίαν ἔγινεν ἄφαντος, εἴτε καταποντισθεὶς εἴτε πιὼν κώνειον. Καὶ τὴν μὲν στρατηγίαν τῶν Ἀχαιῶν ἀναλαμβάνει κατὰ τὸν νόμον ὁ τοῦ προηγουμένου ἔτους στρατηγὸς Δίαιος, ὁ δὲ Μέτελλος διατρίψας ἐπί τινα καιρὸν εἰς Θήβας ἔρχεται

Καταστροφὴ τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομμίου (κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν)

ἤδη εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ προτείνει πάλιν εἰρήνην ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ περισταλῇ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἰς τὰς κυρίως ἀχαϊκὰς πόλεις. Ἀλλ' ὁ Δίαιος ἐπιμένει, ἐπιχειρεῖ νέας στρατολογίας καὶ διενεργεῖ κατὰ τὴν ἐν Κορίνθῳ συνελθοῦσαν νέαν σύνοδον τὴν ἐπικύρωσιν μὲν ἑαυτοῦ ὡς στρατηγοῦ, τὴν ἀπόρριψιν δὲ τῶν ἐπιεικῶν προτάσεων τοῦ Μετέλλου. Καὶ μετ' ὀλίγον φθάνει ἐξ Ἰταλίας εἰς τὸν ἰσθμὸν μετὰ στρατοῦ ἄλλον ὁ ὕπατος Λεύκιος Μόμμιος, εἰς ὃν ἀνέθηκεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ βουλὴ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἀχαϊκοῦ τούτου πολέμου. Ὁ Μόμμιος ἦτο παντάπασι διάφορος τοῦ Μετέλλου, ἀνὴρ τραχὺς καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀλλότριος (1)· ἀποπέμψας δὲ ἀμέσως ἐκεῖνον εἰς Μακεδονίαν, ἥτις τότε μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, κατατροπώνει περὶ τὸν ἰσθμὸν

(1) Ὅ,τι ἔπραξεν ὁ Μόμμιος σκληρὸν καὶ βάρβαρον ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Πελοποννήσῳ, ἔπραξε τοῦτο ζητῶν ῥητῇ ἐντολῇ τῆς συγκλήτου κατὰ τὸ ἀκριβῶς προδιαγεγραμμένον ὑπὸ τῆς συγκλήτου σχέδιον. Ἄλλως ὁ ἀνήρ, καίπερ ὢν ἀπαίδευτος, δὲν ἦτο τοσοῦτον σκαιὸς καὶ μισόκαλος, ὅσο παρίσταται συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἠγωνίσθη μάλιστα μετ' ὀλίγον, συνεργίᾳ καὶ συνδρομῇ τοῦ μεγάλου Πολυβίου ἵνα ἐπανορθώσῃ μέρος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀκουσίως πραχθέντων καὶ ἐφάνη φιλανθρωπότερος ἐν τῇ διαρρυθμίσει τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων (Ἰδ. τὰ περὶ τούτου διὰ μακρῶν ἐκτεθειμένα ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν ἐξελληνισθείσῃ τοῦ Hertzberg. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τόμ. Α' σ. 360—370)

τὸν Δίαιον (1), κυριεύει ἀμαχητὶ τὴν Κόρινθον, φονεύει ἅπαντας τοὺς πολίτας αὐτῆς ἐξανδραποδίζεται τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, ἁρπάζει τὸ πολυτιμότερα ἀριστοτεχνήματα, ὄχι διότι ἀπέδιδεν ἀξίαν τινὰ εἰς αὐτὰ ἀλλὰ διὰ νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, κατὰ τὸ τότε παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐπικρατῆσαν ἔθος· καὶ τελευταῖον καταπυρπολεῖ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πόλιν, ἥτις ἔκτοτε ἔμεινε περὶ τὰ 100 περίπου ἔτη ἔρημος. Ἔπειτα δὲ περιελθὼν τὴν ἄλλην Πελοπόννησον καταβάλλει τὰ τείχη τῶν πόλεων ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου, ἀφοπλίζει τοὺς κατοίκους, διαλύει τὰ συνέδρια τῶν Ἀχαιῶν, τῶν Φωκέων, τῶν Βοιωτῶν, καταλύει τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, εἰσάγων ἁπανταχοῦ τὴν τιμοκρατίαν, ἀπαγορεύει τὴν ἔγκτησιν, καταδικάζει τοὺς μὲν Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Εὐβοεῖς νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν 100 τάλαντα, τοὺς δὲ Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Σπάρτην 200, καὶ ἐπιβάλλει εἰς ὅλας τὰς μεταλαβούσας τοῦ ἀγῶνος πόλεις φόρον ἐτησίως πληρωτέον εἰς τὴν Ρώμην. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ ἐνταῦθα Ἑλλὰς δὲν φαίνεται μεταβληθεῖσα ἔκτοτε εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· τοῦτο δὲν ἐγένετο εἰμὴ πολὺ βραδύτερον, ἐπὶ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Οἱ πλεῖστοι μάλιστα τῶν προεκτεθέντων ἐπαχθῶν φόρων ἀνεκλήθησαν μετ' ὀλίγον διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Πολυβίου· αἱ δὲ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐξηκολούθησαν ἐν τῷ μεταξὺ ἀπολαμβάνουσαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρώμης αὐτονομίαν τινά, ἥτις ὅμως, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῷ προσεχεῖ βιβλίῳ, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ εὐσχημός τις δουλεία.

Εἰς τοῦτο ἀπέληξεν ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Φλαμινῖνος τοσοῦτον πανηγυρικῶς, πρὸ ἐνιαυτῶν πεντήκοντα, εἶχεν ἀνακηρύξει ἐν Κορίνθῳ. Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ διὰ τῆς τοιαύτης ἐλευθερίας ἐχώρισαν τότε τοὺς ἐνταῦθα Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, ἵνα εὐχερέστερον καταβάλωσιν αὐτόν, ἔπειτα διὰ νέων πρεσβειῶν καὶ νέων ἐλευθερίας ἐπαγγελιῶν ἐχώρισαν τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἰδίως παρέλυσαν τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἵνα εὐχερέστερον ὑπαγάγωσιν ὑφ' ἑαυτοὺς καὶ τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὸ μέρος. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅ,τι πολλάκις εἴπομεν· ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν αὖθις ὅτι ἡ ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ ἔκλυσις, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει τότε ἡ Ἑλλάς, ὑπεβοήθησε πολὺ τὴν ἐπιτηδείαν ἐκείνην πολιτικήν. Ὁ Πολύβιος, αὐτόπτης τῶν πραγμάτων ἱστορικός, ἔγραψεν εἰκόνα θλιβερὰν τῆς ὀλιγανθρωπίας καὶ ἐρημίας τῆς τότε Ἑλλάδος, κύριον τοῦ κακοῦ τούτου αἴτιον θεωρῶν τὴν ἀλαζονείαν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ῥαθυμίαν τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτη δέ, ἐπιφέρει, ἐπεκράτησε κατὰ τὰς πόλεις, ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἁλώσεως Κορίνθου, ἀκρισία, ταραχή, δυσθυμία, ὥστε πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων παρεφρόνησαν, πολλοὶ ἐγένοντο αὐτόχειρες, ἅπαντες δὲ κατήντησαν νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς εὐεργέτημα τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἔχοντες διὰ στόματος τὴν παροιμίαν «εἰμὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν» (2). Τὰ τοιαῦτα δὲ

(1) Ἡ μάχη ἐγένετο ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ Λευκοπέτρᾳ ἐν τῷ Ἰσθμῷ. Ὁ Δίαιος μετὰ τὴν ἧτταν ἀπέδρα εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Μεγαλόπολιν ἐφόνευσεν ἐν πρώτοις τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἶτα δὲ παραδοὺς εἰς φλόγας τὴν οἰκίαν ἐθανάτωσεν ἑαυτὸν λαβὼν φάρμακον.

(2) Καὶ ὅμως τὸ ἀνὰ τὸ στόμα τῶν συνετωτέρων Ἑλλήνων περιφερόμενον λόγιον ἦν τότε «Οὐκ ἂν ἐσώθημεν, εἰμὴ ταχέως ἀπωλόμεθα». Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς ἑλληνοκοπίας καὶ ὀχλοκοπίας καὶ πραγματοκοπίας τῶν περὶ τὸν Κριτόλαον καὶ Δίαιον δημαγωγῶν δημιουργηθεῖσα κατάστασις. Ὁ Πολύβιος ἀπαριθμῶν πάσας τὰς συμφοράς, αἵτινες ἀπὸ τῆς εἰς Εὐρώπην διαβάσεως τοῦ Ξέρξου μέχρι τῆς ἁλώσεως Κορίνθου ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν τελευταίαν θεωρεῖ δεινοτάτην, οὐχὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλεεινότητα τῶν παθῶν τῶν ἐπαγαγόντων ταύτην ἑλλήνων δημαγωγῶν, θεωρεῖ δὲ ὑπὸ

δὲν συνέβαινον μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὰ κοινὰ τῶν Βοιωτῶν πράγματα, λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, περιέστησαν εἰς τοσαύτην καχεξίαν ὥστε ἐπὶ εἴκοσι καὶ πέντε σχεδὸν ἔτη τὸ δίκαιον δὲν διεξήχθη παρ' αὐτοῖς οὔτε περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συμβολαίων οὔτε περὶ τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων· καὶ τὰ μὲν δημόσια χρήματα κατεδαπανῶντο εἰς μισθοδοσίας τοῦ πλήθους, αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ περιουσίαι δὲν κατελείποντο πλέον οὔτε εἰς τοὺς συγγενεῖς οὔτε εἰς τοὺς ἀμέσους ἀπογόνους, ἀλλὰ κατησωτεύοντο εἰς εὐωχίας καὶ μέθας, «ὥστε πολλοὺς εἶναι Βοιωτῶν οἷς ὑπῆρχε δεῖπνα τοῦ μηνὸς πλείω τῶν εἰς τὸν μῆνα διατεταγμένων ἡμερῶν». Οἱ Αἰτωλοὶ πάλιν ἐξηκολούθουν διάγοντες τὸν βίον ἀπὸ ληστείας· καὶ ἐνόσῳ μὲν ἠδύναντο νὰ λεηλατῶσι τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἐκ τούτων ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν, θεωροῦντες πᾶσαν γῆν πολεμίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, γενομένης τῆς τῶν Ρωμαίων ἐπεμβάσεως, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ πορθῶσι τὴν Ἑλλάδα, κατήντησαν εἰς ἑαυτούς, δηλαδὴ εἰς δεινοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ φοβερὰς κατ' ἀλλήλων σφαγάς, ὥστε ἀπεθηριώθησαν τὰς ψυχὰς καὶ μηδὲ ὑπετάσσοντο πλέον εἰς τοὺς προεστῶτας αὐτῶν καὶ ἄρχοντας· δι' ὅπερ ἦν ἀκρισίας καὶ παρανομίας καὶ φόνου πλήρη τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν». Παραπλήσια δὲ τούτοις συνέβαινον καὶ κατὰ τὴν Ἤπειρον. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι τοιαύτη ἐλευθερία δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ καὶ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον ἀνάγκην ὑπερβολικῆς τέχνης ἵνα καταλύσωσιν αὐτήν.

Ὁ δ' ἱστορικὸς Πολύβιος, παρὰ τοῦ ὁποίου διδασκόμεθα ταῦτα πάντα, εἶναι ἴσως ὅ,τι κάλλιστον παρήγαγεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τῆς αὐτονομίας περίοδον. Ὁ Πολύβιος ἐγεννήθη ἐν Μεγάλῃ πόλει τῷ 205 καὶ ἀπέθανε τῷ 123. Ἀσκηθεὶς ἐκ νεότητος εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ πράγματα ὑπὸ τὸν πατέρα αὐτοῦ Λυκόρταν καὶ ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα, διατελέσας πρὸς τοῖς ἄλλοις ἵππαρχος τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀπῆλθεν ἔπειτα, τῷ 168, εἰς Ἰταλίαν ὡς εἷς τῶν χιλίων ἐκείνων πολιτῶν οἵτινες κατηγορήθησαν ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Περσέως. Ἐκεῖ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ σπουδάσῃ τὴν τῶν Ρωμαίων ἱστορίαν καὶ πολιτείαν· καί, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία αὕτη συνεδέετο ἤδη μετὰ τῆς τύχης ὁλοκλήρου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἐγνώρισεν ἀκριβέστερον ἴσως παντὸς ἄλλου τὴν ὅλην σύγχρονον τῆς περιόδου ἐκείνης ἱστορίαν. Οὐδὲ περιωρίσθη εἰς τὴν θεωρητικὴν ἁπλῶς μελέτην, ἀλλά, φύσει καὶ ἕξει πρακτικὸς ὢν ἀνὴρ καὶ σχετισθεὶς ἐν Ρώμῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις μετὰ τοῦ περιωνύμου Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς ἐν Ἰβηρίᾳ Νουμαντίας, παρηκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὰς κυριωτάτας τῶν στρατειῶν καὶ δὲν ἔπαυσεν οὕτως ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν διδασκόμενος τὰ κατὰ τὴν κοσμοκράτορα πόλιν. Οὕτω δὲ πολυτρόπως παρασκευασθεὶς ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν εἰς βιβλία 40, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τῆς καταλύσεως Κορίνθου καὶ Καρχηδόνος. Ἐκ τῶν βιβλίων τούτων δὲν σῴζονται κατὰ δυστυχίαν ἀκέραια εἰμὴ τὰ πρῶτα 5, τῶν δὲ λοιπῶν ὀλίγα μόνον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ τὸ τοῦ Πολυβίου ἔργον, καίτοι τοσοῦτον ἠκρωτηριάσθη, θεωρεῖται μέχρι τῆς σήμερον ὡς ἓν τῶν καλλίστων προϊόντων τῆς ἱστορικῆς τέχνης. Δὲν ἔχει βεβαίως τὴν χάριν τοῦ Ἡροδότου· δὲν ἔχει τὸ δραματικὸν τοῦ Θουκυδίδου πάθος· δὲν ἔχει τὴν ἀττικὴν περὶ τὸ λεκτικὸν καθαρό-

---

τὴν ἔποψιν ταύτην τὴν τῆς Καρχηδόνος πανωλεθρίαν προτιμοτέραν τῆς ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐνδοξότερον ἐπελθοῦσαν («οὐ γὰρ μόνον ἀφ' ὧν ἔπαθον ἐλεῆσαι τις ἂν τοὺς Ἕλληνας, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἔπραξαν· δοκοῦντος γοῦν μεγίστου πάθους γεγονέναι τοῦ περὶ τοὺς Καρχηδονίους οὐκ ἔλαττον ἄν τις ἡγήσαιτο, κατὰ δέ τι μεῖζον τὸ περὶ τὴν Ἑλλάδα τότε συμβάν» (Πολυβ. ΛΗ' 3, 3—5).

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΟΜΜΙΟΥ

(Εἰκὼν Μ. Στράδονιτς)

(Β' α' 302)

τητα τοῦ Ξενοφῶντος, ἔχει ὅμως προτέρημά τι δι' ὃ ἀνεδείχθη πολὺ τῶν προκατόχων ἐκείνων ἀνώτερος καὶ προσήγγισε μᾶλλον εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, τοῦτο, ὅτι, πρὸς τῇ ἀκριβεῖ καὶ εὐκρινεῖ τῶν πραγμάτων ἐκθέσει, καταδεικνύει ἑκάστοτε καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα· διὸ δικαίως ὠνόμασε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ «ἀποδεικτικὴν καὶ πραγματικήν», καὶ κατέστησεν αὐτὴν διδακτικωτάτην εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας παντὸς ἔθνους καὶ παντὸς αἰῶνος. 'Ιδίως δὲ παρὰ τοῦ Πολυβίου διδασκόμεθα τὰ κατὰ τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ὁπωσοῦν ἀξία λόγου ἀπόπειρα, ἣν τὸ ἐνταῦθα ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπεχείρησεν ἵνα διατηρήσῃ αὐτοτελῆ ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ὀφείλει χάριτας πολλὰς εἰς τὸν Πολύβιον· διότι,-διατί νὰ μὴ τὸ ὁμολογήσωμεν;-δι' αὐτοῦ μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀρετῶν καὶ κατορθωμάτων ἐκτήσατο ὄνομα μέγα ἔν τε τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, μάλιστα δ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ὅτε ἐγένετο καὶ δὲν παύει γινομένη ἀντικείμενον ἀκαταπαύστου μελέτης. Ὥστε τῇ ἀληθείᾳ εὐλόγως μέχρι τινὸς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ὑπῆρξε προϊὸν τῆς ἱστορικῆς τοῦ Πολυβίου μούσης μᾶλλον ἢ ὅτι ἡ ἱστορικὴ αὕτη μοῦσα ὑπῆρξε προϊὸν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Λεγόμενον ἀνάγλυφον τοῦ **Πολυβίου** ἐκ Κλείτορος

[» 'Εν τῇ ἐκτὸς τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Ἑλλάδι » οὐδεμία ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολὴ πραγμάτων πλὴν » ταύτης μόνον, ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος, ἵνα μὴ ἀπαύ- » στως ἀσχολῆται περὶ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος καὶ » δέχηται πρεσβείας καὶ πέμπῃ ἐπιτρόπους, τὴν Ἑλ- » λάδα ἔθηκεν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μακεδονίας ἀνθυπάτου, ἐπιτετραμ- » μένου νῦν νὰ διευθετῇ τὰ ἐν Ἑλλάδι κατὰ καιροὺς ἀναφυόμενα ζητήματα καὶ τὰς » μεταξὺ τῶν πόλεων διαφοράς. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐκτὸς Πελοποννήσου Ἑλλάδι τὸ πρὸ τοῦ » 146 καθεστὼς ἔμεινεν ἄθικτον· ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ τὰ ὅρια τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας » περιωρίσθησαν εἰς τὴν κυρίως 'Αχαΐαν, ἐντεῦθεν δὲ ἥ τε πολιτικὴ ἰσχὺς καὶ ἡ ἠθικὴ δύ- » ναμις τῆς συμπολιτείας κατέπεσον, ἀλλ' αἱ ἐκτὸς τῆς κυρίως 'Αχαΐας πόλεις τῆς Πελο- » ποννήσου, ὅσαι δὲν ἔπαθον οἷα ἡ Κόρινθος ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ 146 π. Χ, καὶ » αὐταὶ ἔτι οἱ πρὸ πολλοῦ προσχωρήσασαι εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν πόλεις, Ἄργος, » Σικυών, Κλεωναί, 'Επίδαυρος, διετήρησαν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν αὐτοτέλειαν ὡς αὐτο- » πόλεις. Τρανὸν τούτου τεκμήριον παρέχουσιν ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν μικρὰν πόλιν *'Επίδαυ- » ρον*. 'Εν μιᾷ τῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου Π. Καββαδίου πρὸ ὀλίγων » ἐτῶν ἐν ταῖς ἐν τῷ ἱερῷ τῆς 'Επιδαύρου ἀνασκαφικαῖς αὐτοῦ ἐργασίαις εὑρεθεισῶν » ἐπιγραφῶν, ἀνεγνώσθη ψήφισμα διαλαμβάνον περὶ συνθήκης φιλίας καὶ συμμαχίας » συνομολογηθείσης μεταξὺ τῆς 'Επιδαύρου καὶ τῶν Ρωμαίων,

« 'Επεὶ 'Αρχέλοχος 'Αριστοφάντου ἀνὴρ καλὸς κἀγαθὸς ὑπάρχων τάν τε ἀναστροφὰν » καὶ πολιτείαν πεποίηται καλῶς καὶ ἐνδόξως καὶ κατασταθεὶς πρεσβευτὴς εἰς Ρώμην » ὑπὲρ φιλίας καὶ συμμαχίας, τὴν πᾶσαν σπουδὰν καὶ ἐπιμέλειαν ἐποιήσατο πότι καρτε- » ρήσας καὶ ἐγένετο φιλία καὶ συμμαχία Ρωμαίοις... ται. πολι...
» τῶν 'Επιδαυρίων καὶ τοῦ δόγματος τοῦ γενομένου καὶ παραδοθέντος...

» εἰς τὸ ταμιεῖον καὶ τὰς συμμαχίας ἀνατεθείσας
» ἐν πίνακι χαλκέῳ ἐν τῷ Καπετωλίῳ, τούτων δὲ ἀντίγραφα
» ἀποδέδωκεν εἰς τὸ δαμόσιον, ἔδοξε τοῖς συνέδροις καὶ τῷ δάμῳ
» ἐπαινέ[σαι] 'Αρχέλαον 'Αριστοφάντου ἐπὶ τᾷ καλοκαγαθίᾳ καὶ τοῖς συντετελεσμένοις
» ὑπ' αὐτοῦ γράμμασι καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν [ε]ικόνι χαλκέᾳ, στᾶσαι δὲ αὐτοῦ τὴν
» εἰκόνα ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ ἱεροῦ τοῦ 'Ασκληπιοῦ, ὁ δὲ ταμίας ὁ κατεσταμέ-
» νος, ὁ τὸ τέταρτον καὶ τριακοστὸν ἔτος δότω τὸ ἀνάλωμα τᾶς εἰ
» κόνος καὶ βάσιος κ[αὶ[ἐκ[δό [τω[ὁ [ἐπιμελητής], ἦμεν δὲ καὶ αὐτῷ καὶ ἐκγόνοις ἀτέ-
» λειαν καὶ ἀ[νε]ις [φορ]ίαν, καλεῖν δὲ αὐτοὺς εἰς προεδρίαν ἐ[ν τοῖς ἀγῶσιν οὓς] ἄγει
» ἁ πόλις, γραψάτω δὲ τὸ ψήφισμα ἐπὶ τὰν βάσιν [ὁ γραμματε]ύς.
» 'Εκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν λοιπὸν ὅτι ἀνὴρ ἐπιδαύριος 'Αρχέλοχος 'Αρι-
» στοφάντου ἐπέμφθη εἰς Ρώμην (κατὰ τὸ περαιτέρω καθορισθησόμενον ἔτος), ἵνα
» συνάψῃ φιλίαν καὶ συμμαχίαν μεταξὺ 'Επιδαύρου καὶ Ρώμης, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ,
» μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἐργασάμενος πρὸς τοῦτο, τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ
» ἐντολήν. 'Η σύγκλητος συναινέσασα εἰς τὴν πρότασιν καὶ παράκλησιν τοῦ ἐπισήμου
» ἀπεσταλμένου τῆς 'Επιδαύρου ἐξέδωκε δόγμα συγκλητικὸν ἐπιτρέπον τὴν συνομολό-
» γησιν τῆς περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας συνθήκης καὶ τὸ δόγμα τοῦτο κατετέθη εἰς τὸ
» *ταμιεῖον* (**aerarium**), τὸ ταμεῖον δηλονότι τὸ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς συγκλήτου
» ὑπαγόμενον τὸ κείμενον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Κρόν[ου], ἐν ᾧ ταμιείῳ πλὴν τοῦ δημοσίου θη-
» σαυροῦ ἐτίθεντο καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα), εἶτα δὲ ἀνεγράφη ἡ συνομολογηθεῖσα συνθήκη
» ἐπὶ χαλκοῦ πίνακος καὶ ἀνετέθη ἐν τῷ Καπετωλίῳ, *ἀντίγραφα* δὲ τοῦ ἐν τῷ χαλκῷ
» πίνακι ἐπισήμου κειμένου ἐδόθησαν εἰς τὸν διαπραγματευσάμενον τὴν συνθήκην πρε-
» σβευτὴν 'Αρχέλοχον, ὅστις καὶ ἐκόμισεν αὐτὸ εἰς τὴν 'Επίδαυρον. Οἱ 'Επιδαύριοι ἀγαλ-
» λόμενοι ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ ἤμειψαν τὸν 'Αρχέλοχον περιφανῶς στήσαντες εἰκόνα αὐτοῦ
» (ἀνδριάντα) χαλκοῦν ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ ἱεροῦ τοῦ 'Ασκληπιοῦ καὶ ἐπὶ τῆς
» λιθίνης βάσεως (τῆς εὑρεθείσης ὑπὸ τοῦ Π. Καββαδίου) τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος χαρά-
» ξαντες τὸ ἄνω ψήφισμα, δι' οὗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐδίδετο τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ ἀτέλεια
» καὶ ἀνεισφορία καὶ προεδρία ἐν τοῖς ἀγῶσιν.

» Καὶ νῦν τίθεται τὸ ζήτημα· ἆρά γε ταῦτα πάντα ἐγένοντο μετὰ τὸ 146 π. Χ. ἢ
» πρότερόν ποτε; Πολλοί εἰσιν οἱ λόγοι οἱ καθιστῶντες ἀναμφίβολον τὴν μετὰ τὸ 146
» π. Χ. συνομολόγησιν τῆς συμμαχίας, διότι πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ 'Επίδαυρος ὑπαγο-
» μένη εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν δὲν ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ ἀπ' εὐθείας πρὸς
» τὴν Ρώμην περὶ συμμαχίας ἢ περὶ οἱασδήποτε ἄλλης ὑποθέσεως. Αὐτὸ δὲ τὸ μνημο-
» νευόμενον ἔτος τῆς συνομολογήσεως «τὸ τέταρτον καὶ τριακοστὸν» εἶναι τὸ 4ον καὶ 30ὸν
» ἀπὸ τοῦ 146, ἤτοι τὸ 112 π. Χ. Λαμβάνεται δὲ ἐνταῦθα τὸ 146 ὡς ἀρχὴ χρονολογίας
» πρὸς κολακείαν τῶν Ρωμαίων ἵνα *ἐξαρθῶσιν* ἠθικῶς τὰ κατὰ τὸ εἰρημένον ἔτος ὑπὸ
» τῶν Ρωμαίων ἐν Πελοποννήσῳ χάριν τῆς 'Ελλάδος δῆθεν διαπραχθέντα, εἶναι δὲ γνω-
» στὸν ὅτι ὁ Μόμμιος μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 146 ἐπιεικῶς φερόμενος πρὸς τοὺς
» Πελοποννησίους ἐπεσκέψατο τὰς διαφόρους πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν 'Επίδαυρον καὶ τὸ
» ἐν αὐτῇ ἱερὸν τοῦ 'Ασκληπιοῦ, ἀναθεὶς καὶ ἄγαλμα Νίκης τῷ 'Ασκληπιῷ (εἰ καὶ τὸ
» ἄγαλμα τοῦτο εὗρε κείμενον ἔκπαλαι ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ἐσφετερίσατο αὐτό) καὶ ἀναγρά-
» ψας ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ βάθρου

Λεύκιος Μόμμιος στρατηγὸς
ὕπατος Ρωμαίων
'Απόλλωνι, 'Ασκληπιῷ, 'Υγιείᾳ

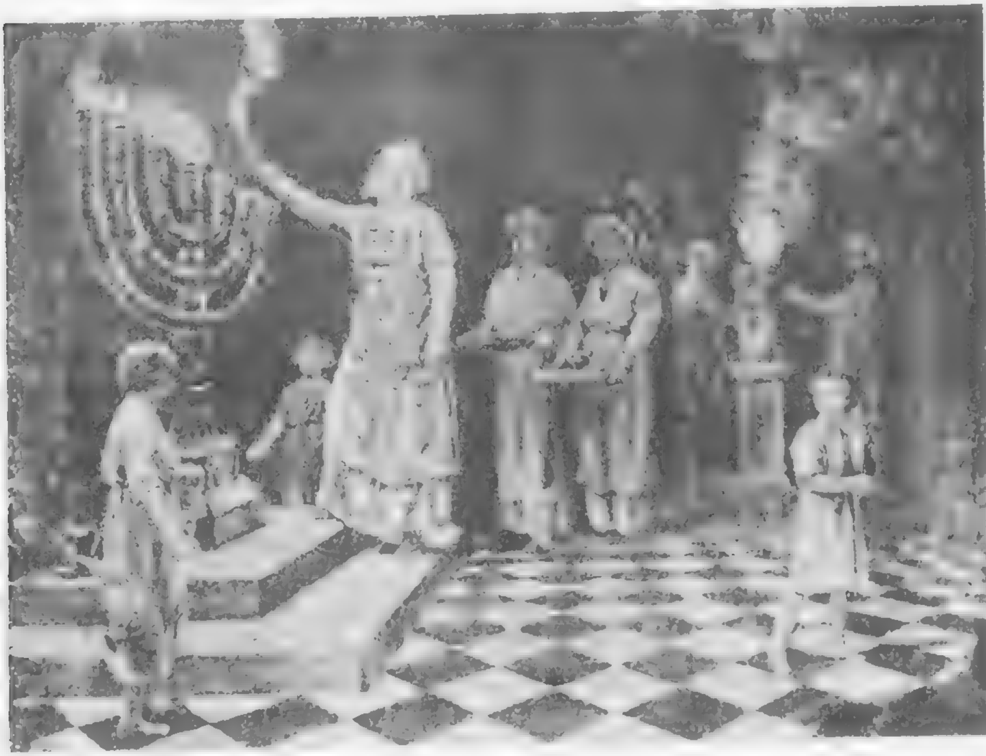
» Ὅτι ἡ Ἐπίδαυρος μετὰ τὸ 146 συνωμολόγησε συνθήκην φιλίας καὶ συμμαχίας
» πρὸς τοὺς Ρωμαίους μαρτυρεῖται ἐκ τούτου, ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου οἱ Ἐπιδαύ-
» ριοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ ἐπολέμησαν ἐκθύμως ἐναντίον
» τῶν Ρωμαίων ἐν τῇ μάχῃ τῆς Λευκοπέτρας, ὅπου ἔπεσον 152 Ἐπιδαύριοι, ὧν τὰ ὀνό-
» ματα ὡς καὶ τὰ τῶν πολιτῶν τῶν ἄλλων πόλεων τῆς συμπολιτείας εὕρηνται ἐν ἐπι-
» γραφῇ ἀρχομένῃ ὧδε·

» Οἵ δε ἀπέθανον ἐν τᾷ παρατάξει ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ Δυμῶνες, Ἰσμηνᾶται, Λευκά-
» διοι, Ἐπιδαύριοι»].

Ἐνῷ δὲ ὁ ἑλληνισμὸς κατέτριβεν, ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς ἐξησθενημένας αὐτοῦ δυνάμεις εἰς ἀσκόπους ἐμφυλίους πολέμους, καὶ ἐπὶ τέλους ὑποκύψας εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν περιέπιπτεν εἰς πάντελῆ σχεδὸν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν νέκρωσιν, ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐξηκολούθει ἀγωνιζόμενος τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς διαδόσεως καὶ ἐνισχύσεως αὐτοῦ. Οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ δὲν ἦσαν βεβαίως οὐδὲ ἐκεῖ χρηστότεροι τῶν ἐνταῦθα ἀρχόντων καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν πολιτικὴ δὲν ἦτο ἐπιτηδειοτέρα καὶ εὐτυχεστέρα. Ὁμολογοῦμεν ἐξ ἐναντίας ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τοῦ Περγάμου, τῆς Βιθυνίας, οἱ πλεῖστοι τοὐλάχιστον, εἶχον περιέλθει εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἐξαχρειώσεως. Ἀλλ' ὁ πέρὶ αὐτοὺς ἑλληνισμὸς ἔσῳζεν ἰκμάδα τινὰ ζωῆς καὶ ἐνεργείας καὶ ἐπέμενεν ἀναμορφῶν τὰς ἰθαγενεῖς φυλάς. Ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος δὲν ἐπεκράτησεν ἐν τούτοις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἄνευ πολλῆς ἐπιχωρίου ἀντιδράσεως, ἥτις μηδέποτε παύσασα ἀπέβη ἰδίως ἀξιοσημείωτος περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ ἐνταῦθα Ἑλλὰς ὑπέκυπτεν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἤτοι περὶ τὰ μέσα τῆς δευτέρας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθυμίσωμεν ὅτι πρὸ καιροῦ τὰ ἰνδικὰ καὶ τὰ παρθικὰ φῦλα εἶχον ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς βασιλείας ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας καὶ ὑπὸ ἴδια θρησκεύματα καὶ ἰδιώματα; ἢ ὅτι βραδύτερον διελύθησαν οἱ δεσμοὶ τῆς κυριαρχίας καὶ ὑποτελείας δι' ὧν συνήπτοντο μετὰ τοῦ σελευκιδικοῦ κράτους χῶραι πλησιέστεραι ὑπὸ ἰδίους διατελέσασαι δυνάστας, οἷον ἡ Ἀρμενία καὶ ἡ Καππαδοκία; Ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ συνέβαινεν ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ διαρκῶν ἐπιχωρίων στάσεων, διὰ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἀρχαίου αἰγυπτιακοῦ θρησκεύματος καὶ διὰ τῆς παραδόξου ἐν τῇ αὐλῇ τε καὶ ἐν τῷ στρατῷ ἐπικρατήσεως τῶν Ἰουδαίων, τοὺς ὁποίους ἀνέκαθεν περιεποιήθησαν πολὺ οἱ Πτολεμαῖοι εἴτε διὰ τὸ βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν αὐτῶν πνεῦμα εἴτε ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐπιτύχωσι δι' αὐτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀξιώσεων ἃς δὲν ἔπαυσαν ἔχοντες ἐπὶ τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης. Ἡ μᾶλλον ὅμως ἀξιομνημόνευτος πάλη ἣν ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπέστη περὶ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι ἡ κατὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τότε γενομένη. Διότι μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ μέγιστον ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπῆρξεν ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐν τούτοις ἐν Ἰουδαίᾳ ἐκηρύχθη κατὰ πρῶτον καὶ ὅτι ἑπομένως ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἰουδαίας εἶναι ὁ ἐπαγαγὼν πρὸ πάντων τὸ ἀποτέλεσμα ἐκεῖνο. Τούτου ἕνεκα θέλομεν ἐπὶ μικρὸν ἐπιστήσει ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πάλην τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου πρὸς τὸ ἐπιχώριον.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ἕνεκα τῶν περὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης ἐρίδων τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων, διετέλεσαν ἡνωμένοι ὁτὲ μὲν μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁτὲ δὲ μετὰ τῆς Συρίας· καθ' ὅλην μὲν σχεδὸν τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς δευτέρας μετὰ τῆς Συρίας. Ἀλλά, ἐπὶ πληρωμῇ φόρου εἰς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους, διεφύλαττον τὸ πάτριον πολίτευμα. Παρὰ τῷ προϊσταμένῳ τοῦ λαοῦ ἀρχιε-

ρεῖ, ὑφίστατο ἐν Ἱερουσαλὴμ «Συνέδριον τῶν Πρεσβυτέρων», τὸ ὁποῖον ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ ἑλληνισμὸς ἤρχιζε νὰ ἐπενεργῇ λεληθότως εἰς τὰς νεωτέρας τῶν Ἰσραηλιτῶν γενεάς, ὥστε περὶ τοὺς χρόνους τούτους παρήχθη κατ' ὀλίγον παρ' αὐτοῖς μερίς τις νεωτερίζουσα καὶ προσφιλῶς ἔχουσα

Σίμων Μακκαβαῖος, ἀρχιερεὺς (Κατὰ εἰκόνα Μ. Δοβαστόν).

πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἤθη, ἀντιπολιτευομένη δὲ εἰς τοὺς θερμοτέρους ζηλωτὰς τοῦ πατρίου θρησκεύματος καὶ πολιτεύματος. Ἐπὶ τέλους ἡ νεωτερίζουσα ἐκείνη μερὶς κατώρθωσε νὰ λάβη καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Μετ' ὀλίγον μάλιστα ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Δ' ὁ Ἐπιφανὴς (ἀδελφὸς μὲν ὢν καὶ διάδοχος Σελεύκου Δ' τοῦ Φιλοπάτορος, υἱοῦ καὶ διαδόχου Ἀντιόχου Γ' τοῦ μεγάλου, βασιλεύσας δὲ ἀπὸ τοῦ 175 μέχρι τοῦ 164) ἠξίωσε νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸν διορισμὸν τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθεώρησεν ἐκείνους ἐξ αὐτῶν ὅσοι ἐπέμενον εἰς τὰ πάτρια ἤθη καὶ νόμιμα ὡς στασιαστάς· Συγχρόνως δέ, ἐπειδὴ εἶχε χρείαν χρημάτων διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐπιβληθέντα εἰς τὸν Ἀντίοχον Γ' φόρον, ἐκυρίευσεν ἐν ἔτει 170 τὴν Ἱερουσαλήμ, κατέλαβε τὸν ναόν, ἔκαυσε τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὸ ἑλληνικὸν θρήσκευμα καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς θεούς. Περίεργος εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Μακκαβαίων περιγράφεται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων αὐτῶν ὁλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησαν νὰ ἐκτελέσωσιν οἱ ἑλληνίζοντες ἐγχώριοι, τῇ τῶν Σελευκιδῶν συμπράξει. «Μεταλλάξαντος δὲ τὸν βίον Σελεύκου καὶ παραλαβόντος τὴν βασιλείαν Ἀντιόχου τοῦ προσαγορευθέντος Ἐπιφανοῦς, ὑπενόθευσεν Ἰάσων ὁ ἀδελφὸς Ὀνίου τὴν ἀρχιερωσύνην, ἐπαγγειλάμενος τῷ βασιλεῖ δι'

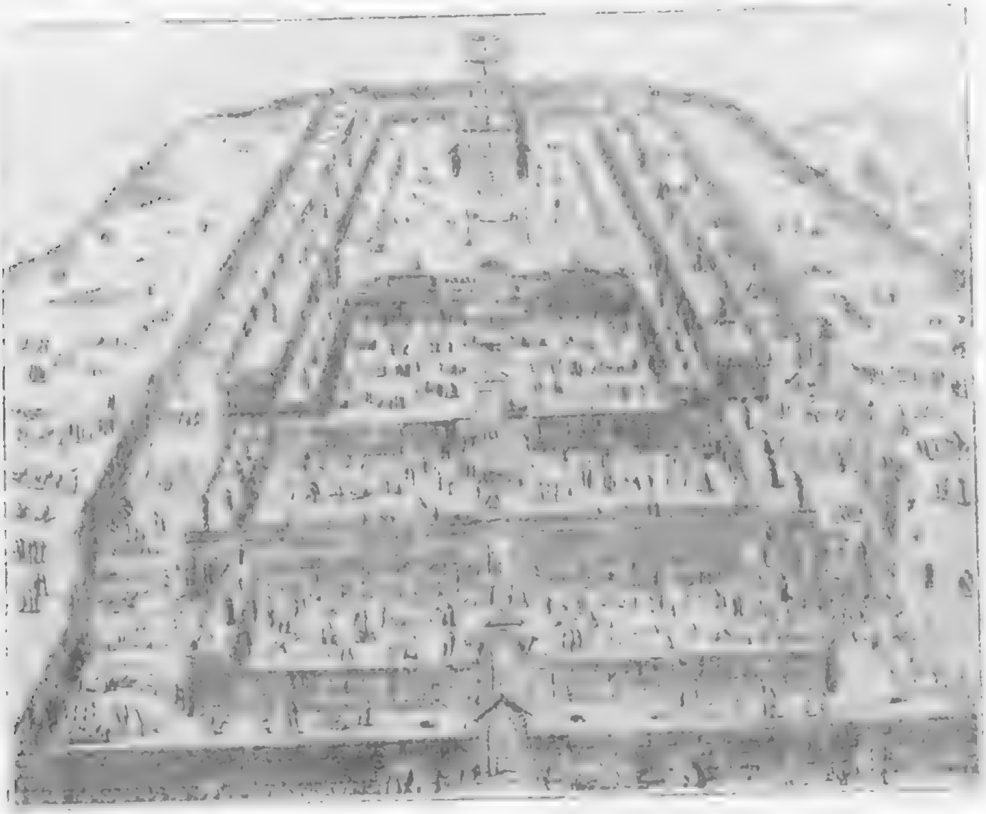
Ο ΠΟΛΥΒΙΟΣ ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ

(Ἔργον Α. Οὐέδιρστον)

(Ἐν Ρώμῃ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ἐξενίσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τῶν δύο υἱῶν τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν.)

(Β΄ σ. 304)

ἐντεύξεως ἀργυρίου τάλαντα ἑξήκοντα πρὸς τοῖς τριακοσίοις, καὶ προσόδου τινὸς ἄλλης τάλαντα ὀγδοήκοντα. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπισχνεῖτο καὶ ἕτερα διαγράφειν πεντήκοντα πρὸς τοῖς ἑκατόν, ἐὰν συγχωρηθῇ διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ γυμνάσιον καὶ ἐφηβίαν αὐτῷ συστήσασθαι, καὶ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀντιοχεῖς ἀναγράψαι. Ἐπινεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἀρχῆς κρατήσας ***εὐθέως πρὸς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τοὺς ὁμοφύλους μετέστησε.***

Ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, κατὰ παλαιὰν εἰκόνα

Καὶ τὰ κείμενα τοῖς Ἰουδαίοις φιλάνθρωπα βασιλικά . . . παρώσατο καὶ τὰς μὲν νομίμους καταλύων πολιτείας παρανόμους ἐθισμοὺς ἐκαίνιζεν. Ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθίδρυσε καὶ τοὺς κρατίστους τῶν ἐφήβων ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον ἤγαγεν. Ἦν δ' οὕτως ***ἀκμή τις τοῦ ἑλληνισμοῦ***, καὶ πρόσβασις ἀλλοφυλισμοῦ, διὰ τὴν τοῦ ἀσεβοῦς καὶ οὐκ ἀρχιερέως Ἰάσονος ἀναγνείαν, ὥστε μηκέτι περὶ τὰς τοῦ θυσιαστηρίου λειτουργίας προθύμους εἶναι τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ τῶν μὲν ναῶν καταφρονοῦντες καὶ τῶν θυσιῶν ἀμελοῦντες ἔσπευδον μετέχειν τῆς ἐν παλαίστρᾳ παρανόμου χορηγίας, μετὰ τὴν τοῦ δίσκου πρόκλησιν». Καὶ κατωτέρω· «Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἐξαπέστειλεν ὁ βασιλεὺς γέροντα Ἀθηναῖον ἀναγκάζειν τοὺς Ἰουδαίους μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν πατρίων νόμων καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις μὴ πολιτεύεσθαι. Μολῦναι δὲ καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν καὶ προσονομάσαι Διὸς Ὀλυμπίου, καὶ τὸν ἐν Γαριζεὶν, καθὼς ἐτύγχανον οἱ τὸν **τόπον οἰκοῦντες, Διὸς ξενίου».**

Τὸ καταπιεστικὸν τοῦτο πολίτευμα ἤγειρε τελευταῖον δεινὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις

ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν πρῶτος ἐπεχείρησεν ὁ Ματταθίας τῷ 167, ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους τῶν Ἀσαμοναίων ἢ Μακκαβαίων, ἐξηκολούθησαν δὲ οἱ πέντε αὐτοῦ υἱοί, ὧν ἐπιφανέστατος ἀνεδείχθη Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος. Μετὰ τριῶν ἐτῶν πάλην οἱ Ἰουδαῖοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ Ἀντίοχον Ε΄ τὸν Εὐπάτορα. Καὶ αἱ μὲν συνομολογηθεῖσαι πρὸς αὐτοὺς συνθῆκαι διελάμβανον ὅτι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς «τοῦ πορεύεσθαι τοῖς νομίμοις αὐτῶν ὡς τὸ πρότερον»· ἀληθῶς ὅμως ἐπεκράτει πάλιν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἡ ἑλληνίζουσα μερὶς καὶ διέτριβε μάλιστα αὐτόθι ἐνίοτε στρατηγὸς τοῦ βασιλέως, ὥστε ἡ μερὶς τῶν Μακκαβαίων ἦτο σφόδρα δυσηρεστημένη καὶ ἀφορμὴν ἐζήτει εἰς ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, πέμψασα ἐπὶ τούτῳ πρέσβεις καὶ εἰς Ῥώμην «στῆσαι αὐτοῖς φιλίαν καὶ συμμαχίαν, καὶ τοῦ ἆραι τὸν ζυγὸν ἀπ' αὐτῶν ὅτι εἶδον ***τὴν βασιλείαν τῶν Ἑλλήνων*** καταδουλουμένους τὸν Ἰσραὴλ δουλείαν». Πῶς νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὰ μὲν ἔθνη τὰ ἀσιανὰ ***βασιλείαν Ἑλλήνων*** ὀνομάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν Σελευκιδῶν, καὶ ***μετάθεσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ*** καλοῦσι τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐπιβαλλομένου βίου, καὶ ***μεταβαίνειν εἰς τὰ ἑλληνικὰ*** τὸ αὐτὸ ἀλλαχοῦ ὀνομάζουσι· καὶ ***εὐθέως πρὸς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τοὺς ὁμοφύλους μετέστησε, καὶ ἦν ἀκμή τις τοῦ ἑλληνισμοῦ***, λέγουσι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, διαρρήδην ἐμφαίνοντα τὴν συνείδησιν ἣν εἶχον οἱ ἐγχώριοι ἐκεῖνοι ὅτι πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν παλαίουσι, τῶν δὲ νεωτέρων τινὲς ἀξιοῦσιν οὐδὲν ἧττον ὅτι τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ διάδοχοι οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδὲ ὁ βίος αὐτῶν πρέπον νὰ καλῆται ἑλληνισμός(1).

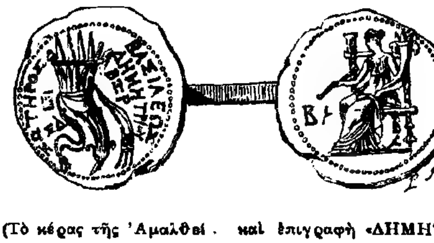
Ἐπαναλαμβάνεται ἔπειτα ὁ ἀγὼν ἐπὶ Δημητρίου Α΄ καὶ Ἀλεξάνδρου Α΄. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀναδείκνυται νικηφόρος Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, τῷ δὲ 160 ἡττᾶται καὶ πίπτει, ἡ δὲ Ἰουδαία καταδαμάζεται ἤδη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ κατασκευῆς πολλῶν φρουρίων, διὰ παραλαβῆς ὁμήρων καὶ τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ πάλιν μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν εὐνοϊκὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους περίστασις, ἐμφύλιος περὶ τῆς ἀρχῆς ἀγὼν μεταξὺ Δημητρίου Α΄ καὶ Ἀλεξάνδρου Α΄, οἵτινες ἀμφότεροι, ἵνα προσλάβωσι σύμμαχον τὸν ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἰούδα Ἰωνάθαν, ἤρχισαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τὶς πλείονας νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ παραχωρήσεις, μέχρις οὗ, πεσόντος τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἀλέξανδρος κατήντησε νὰ ἀναγράψῃ τὸν Ἰωνάθαν μεταξὺ τῶν πρώτων φίλων καὶ νὰ ἀναγορεύσῃ αὐτὸν τῷ 150 «στρατηγὸν καὶ μεριδάρχην τῆς Ἰουδαίας». Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρκέσθησαν οἱ Μακκαβαῖοι, ἀλλ' ὠφελούμενοι ἀπὸ τὰς ἐξακολουθούσας στάσεις τῆς συριακῆς βασιλείας κατέστησαν, ἐπί τε τοῦ Ἰωνάθαν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Σίμωνος, κύριοι καὶ αὐτῆς τῆς Φοινίκης καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι τῶν χωρῶν τούτων ἡγεμόνες. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὅσῳ μᾶλλον οἱ Μακκαβαῖοι ἐνισχύοντο τοσούτῳ μᾶλλον ἐξελληνίζοντο, διότι, ἵνα ἐπιτυχῶς καταπολεμήσωσι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἠναγκάζοντο νὰ δανείζωνται τὸν στρατιωτικὸν αὐτοῦ διοργανισμόν, τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις, τὸ νομισματικὸν

---

(1) Ἀλλ' ἐνταῦθα τὰ περὶ ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καταγγελλόμενα ἀφορῶσιν οὐχὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν παίδευσιν, γλῶσσαν. φιλοσοφίαν, τὴν ἑλληνικήν, ἃς ἀσπασίως ἐδέξαντο καὶ αἷς μετὰ στοργῆς καὶ ἀγάπης προσέκειντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἐπιτηδεύματα τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων Ἐθνικῶν (Κογίμ) ἰδὲ ἀνω-τέρω ἤτοι γυμνάσια καὶ ἀγῶνας καὶ θέατρα, ἅτινα ἀπετέλουν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οὐχ τὰ κάλλιστα ἐπιτηδεύματα τοῦ τότε ἑλληνικοῦ. Ἄλλως ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐπὶ τοιούτων ἰουδαϊκῶν ἐκφράσεων (ἑλληνικόν, εἰς τὰ ἑλληνικὸν μετάθεσις, ἑλληνισμόν) στηριζομένη ἀπόδειξις τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτο παράδοξος ὅσον καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχομένη νεωτέρων τινῶν ἀξίωσις ὅτι τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ διάδοχοι οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν ἑλληνισμόν.

σύστημα, ὥστε ἤδη ἐπὶ Σίμωνος ἅπας ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς αὐτῶν βίος εἶχεν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ἀναπλασθῆ· αὕτη δὲ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἡ ἐπικράτησις δὲν ἔπαυσε προαγομένη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ὑρκανοῦ, ὅστις ἦρξεν ἀπὸ τοῦ 107 μέχρι τοῦ 105, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὑρκανοῦ Ἀριστοβούλου, ὅστις ἀνέλαβεν ἤδη καὶ τὸ βασιλικὸν τῆς Ἰουδαίας ἀξίωμα, ἀλλ' ἀπέθανε κατὰ τὸ ἀκόλουθον 106 ἔτος, μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀριστοβούλου, Ἀλεξάνδρου Ἰανναίου, ὅστις, βασιλεύσας μέχρι τοῦ ἔτους 78, πλειότερον μὲν ἁπάντων τῶν προκατόχων ἐξέτεινε τὸ ἰουδαϊκὸν κράτος ἀλλ' οὐδὲν ἔσῳζε πλέον τοῦ ἀρχαίου καὶ γνησίου Ἰουδαίου. Ὁ Ἀλέξανδρος Ἰανναῖος ἐστηρίχθη ἐπὶ μισθοφόρων, οὐχὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἠλλοτριώθη πρὸς τὰ πάτρια ἤθη καὶ νόμιμα ὥστε προεκάλεσε κατ' αὐτοῦ ἐπανάστασιν τῶν πιστῶν Φαρισαίων, ἣν δὲν ἐδάμασεν εἰμὴ διὰ τῆς τῶν ξένων συνδρομῆς. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν οὗτοι τῆς Ἰουδαίας, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὰς ἀδιαλείπτους ἔριδας τῶν τελευταίων ἀσθενῶν τοῦ μεγάλου Σελεύκου διαδόχων καὶ ἀπὸ τὴν συνδρομὴν ἣν ἐλάμβανον ἀπὸ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες ἐκ συστήματος ὑπεστήριζον αὐτοὺς κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Συρίας, ἀπέβαλον μὲν ἐπὶ τέλους καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἀλλὰ συναπέβαλον ταυτοχρόνως καὶ τὸν ἰουδαϊσμόν. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδης ἔκτισεν εἰς Ἱερουσαλὴμ παλαίστρας, θέατρον καὶ ἀμφιθέατρον· κατὰ πᾶσαν τετραετηρίδα ἐτέλει μεγάλους ἀγῶνας καὶ ἑνὶ λόγῳ περιεβλήθη ἐντελῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Ναὶ μέν, ἐν ἔτει 64, ἡττηθέντος τοῦ Ἀντιόχου ΙΑ' ὑπὸ τοῦ ρωμαίου στρατηγοῦ Πομπηίου, ἡ Συρία μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν ρωμαϊκήν. ὁ δὲ Ἀντίοχος περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν Κομαγηνήν, καὶ τῷ 57, δολοφονηθέντος τοῦ ἐσχάτου τῶν Σελευκιδῶν Σελεύκου τοῦ Κυβιοσάκτου, ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπόλειμμα τῆς πάλαι ποτὲ ἀχανοῦς ἡγεμονίας τῶν Σελεύκων καὶ Ἀντιόχων· ἀλλ' ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἀντὶ νὰ περιστείλῃ τὸν τῆς χώρας ταύτης ἐξελληνισμόν, ἐξ ἐναντίας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ παγίωσιν.

Νόμισμα Δημητρίου Α' βασιλέως τῆς Συρίας

(Τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθεί . καὶ ἐπιγραφὴ «ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΩΤΗΡΟΣ» Τύχη κρατοῦσα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας).

Καιρὸς δὲ εἶναι νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ἄλλων κατὰ τὴν Ἀνατολὴν χωρῶν ὅσαι, εἴτε ἀνέκαθεν ἑλληνικαὶ οὖσαι εἴτε διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐξελληνισθεῖσαι, ὑπέκυψαν ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ ἐφεξῆς εἰς τὴν κοσμοκράτορα τῆς Ρώμης δυναστείαν. Ἡ μικρὰ Ἀσία κατεκερματίσθη, μετὰ τὴν πρὸς Ἀντίοχον Γ' εἰρήνην τῶν Ρωμαίων, εἰς πολλὰς πολιτείας, αἵτινες διὰ τὴν συνεχῆ αὐτῶν ἀντιζηλίαν καὶ διχόνοιαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ πολὺ τὴν αὐτοτελῆ ἐθνικὴν ὕπαρξιν. Αἱ μᾶλλον λόγου ἄξιαι τῶν πολιτειῶν τούτων ἦσαν τὸ Πέργαμον, ἡ Βιθυνία, ἡ Ρόδος καὶ ὁ Πόντος.

Ἡ πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν ἔθνος αἰσχρὰ θωπεία τῶν βασιλέων τοῦ Περγάμου καὶ ἡ πανουργία μὲ τὴν ὁποίαν ἐμπορεύθησαν τὴν προστασίαν τοῦ κυριάρχου ἐκείνου λαοῦ, ἵνα αὐξήσωσι τὸ κράτος αὐτῶν πρὸς βλάβην τῶν γειτόνων, κατέστη σχεδὸν παροιμιώδης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἐπέμειναν μᾶλλον ὅλων τῶν λοιπῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας προστατεύοντες καὶ προάγοντες τὴν ἐπιστήμην, τὴν τέχνην καὶ τὴν βιο-

μηχανίαν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ πρωιμώτερον καὶ εὐχερέστερον ὅλων τῶν λοιπῶν κατέστησαν λεία τῶν Ρωμαίων. Ὁ Ἄτταλος Γ', ὁ ἐν ἔτει 138 διαδεχθεὶς τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἄτταλον Β', ὄχι μόνον τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτα τῶν προκατόχων δὲν εἶχεν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μανιώδους ἀγριότητος παρεφέρετο. Φονεύσας δὲ τοὺς πλείστους συγγενεῖς κατέλιπε διὰ διαθήκης τὸ κράτος εἰς τοὺς Ρωμαίους τῷ 133 ἔτει. Καί τις μὲν τῶν ἐγχωρίων, Ἀριστόνικος ὀνομαζόμενος, «δοκῶν τοῦ γένους εἶναι τοῦ τῶν βασιλέων», λέγει ὁ Στράβων, ἐπεχείρησεν, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀνασείουσαν τότε τὴν Ρώμην ἐμφυλίαν τῶν Γράκχων στάσιν, νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς χώρας, ἀλλὰ τῷ 130 κατετροπώθη, τὸ δὲ Πέργαμον ἐκηρύχθη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἡ δ' ἐπαρχία αὕτη ἔλαβεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ὄνομα τῆς Ἀσίας, ὡς ἂν οἱ Ρωμαῖοι ἤθελον ἔκτοτε νὰ διακηρύξωσιν ὅτι μέλλει ἐπὶ τέλους νὰ περιλάβῃ ἅπασαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ὅπερ καὶ ἐγένετο τῳόντι βαθμηδόν.

Νικομήδης ὁ Β'.

Νικομήδης Γ'.

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Βιθυνίας κατέστησαν, ὡς εἴδομεν, πρὸ καιροῦ διὰ τοῦ ταπεινοῦ αὐτῶν πρὸς τοὺς Ρωμαίους πολιτεύματος, ἀνάξιοι τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος. Κόλαξ τῶν ξένων ἐκείνων ὑπῆρξεν οὐ μόνον ὁ Προυσίας Α' ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Προυσίας Β' καὶ ὁ ἔγγονος Νικομήδης Β'. Ὁ δὲ τούτου υἱὸς Νικομήδης Γ' κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη συμπράττων μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου Ϛ' τοῦ ἀναλαβόντος μακρὸν καὶ γενναῖον κατὰ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἀγῶνα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγκαταλιπὼν αὐτὸν ἐπολιτεύθη ὅπως οἱ προκάτοχοι καὶ ἐκληροδότησεν ἐπὶ τέλους τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους τῷ 75.

Οἱ Ρόδιοι, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τοσοῦτον ἴσχυσαν διὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῶν καὶ τῆς συνέσεως, ἐξέπεσον τῆς ἀκμῆς ἐκείνης περὶ τοὺς χρόνους τούτους. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν μὲν αὐτοὺς ὡς συμμάχους εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' πολέμους, ἔπειτα ὅμως ἐζήτησαν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταθλίψωσι καὶ νὰ ἐξασθενίσωσι τοὺς Ροδίους· ἐπὶ τούτῳ δὲ συνέδραμον τὴν Δῆλον, ἀνεκήρυξαν αὐτὴν λιμένα ἀτελῆ καὶ ἐπέτυχον μετ' ὀλίγον τοῦ σκοποῦ, διότι ἡ μὲν Δῆλος κατέστη τὸ κυριώτερον ἐμπορεῖον τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ δὲ Ρόδιοι τοσοῦτον ἐζημιώθησαν ὥστε τὰ τελωνιακὰ καὶ λιμενικὰ αὐτῶν εἰσοδήματα ἠλαττώθησαν ἐντὸς μικροῦ εἰς τὸ ἕκτον τῆς προτέρας ποσότητος. Ἐν τούτοις ἡ Ρόδος ἠκολούθησεν, ὅπως καὶ ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς, ἀπολαμβάνουσα ἀνίσχυρόν τινα αὐτονομίαν, καὶ δὲν κατέστη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία εἰμὴ πολὺ βραδύτερον, ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ αὐτοκράτορος, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἀλλὰ ὀνομαστότατον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς εὑρισκόμεθα ἀνεδείχθη ὁ Πόντος, διὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βασιλέως Μιθριδάτου Ϛ'. Ὁ Μιθριδάτης Ϛ' διεδέχθη τὸν πατέρα αὐτοῦ τῷ 124 π. Χ, ἀνήλικος ἔτι· διακριθεὶς δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῇ σωματικῇ καὶ ψυχικῇ ρώμῃ καὶ ἐπιτηδειότητι ἐμελέτησε πολλὰ καὶ μεγάλα, ἐπιτυχὼν καὶ περιστάσεις πρὸς τοῦτο δεξιάς. Τῳόντι οἱ μὲν Ρωμαῖοι ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἦσαν τότε ἀδιαλείπτως περιπεπλεγμένοι εἰς ἐπικινδύνους πολέμους ἢ εἰς ἐμφυλίους στάσεις· τὸ δὲ συριακὸν κράτος εἶχε περιέλθει, διὰ τὰς περὶ ἀρχῆς

ἔριδας τῶν ἡγεμόνων, εἰς πολλὴν ἀτονίαν· τὸ Πέργαμον γενόμενον ἤδη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία καὶ αἱ ὅλως ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐξηρτημέναι ἡγεμονίαι τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Καππαδοκίας ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῆς πλεονεξίας τῶν ἀκορέστων στρατηγῶν καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων τῆς κυριάρχου πόλεως. Ἡ Ἀρμενία, περὶ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατατροπώσεως τοῦ Ἀντιόχου Γ', κατέστη ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ συριακοῦ βασιλείου καὶ ἤδη προέκυψαν ἐν αὐτῇ δύο κράτη, τὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τὸ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς κείμενον τῆς μεγάλης καὶ ἰδίως καλουμένης Ἀρμενίας· τὰ δύο ταῦτα κράτη οὐδεμίαν προέτεινον ἀξίωσιν ὡς πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἶχον ἐν τούτοις κοινὸν πρὸς τὸν Μιθριδάτην συμφέρον νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν πρόοδον τῶν Ρωμαίων. Τελευταῖον αὐτὸ τοῦτο τὸ συμφέρον εἶχον καὶ οἱ Πάρθοι, οἵτινες, ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν Ἀρσακίδας, εἶχον κυριαρχήσει πρὸ μικροῦ ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Ὅθεν ὁ Μιθριδάτης εὐλόγως ἀπέβλεψεν εἰς τὴν συγκρότησιν νέας ἀσιανῆς αὐτοκρατορίας, διότι ἤξευρε νὰ ὠφεληθῇ ἀφ' ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἐφευρέσεων καὶ θεσμῶν καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος νὰ δώσῃ νέαν ψυχὴν εἰς τὴν βάρβαρον ἰσχὺν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Δὲν ἐπετέθη δὲ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἐζήτησε τὸ πρῶτον νὰ καθυποτάξῃ ἅπαντα τὰ περὶ τὸν Εὔξεινον πόντον κατοικοῦντα βάρβαρα ἔθνη καὶ ἁπάσας τὰς αὐτόθι ἱδρυθείσας ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἵνα ἀπὸ τῆς κράσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων συγκροτήσῃ δύναμιν μεγάλην. Οἱ παρὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου κατοικοῦντες Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἔπασχον ἀνέκαθεν ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐθνῶν τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας καὶ τοῦ Καυκάσου, ἀπεδέχθησαν προθύμως τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐξελληνισθέντος ποντικοῦ κράτους, ὥστε ὁ Μιθριδάτης, τῷ 111 π.Χ., προσέθηκεν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ κληρονομηθεῖσαν, ἐντὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χώραν, καὶ ἕτερον βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο μὲν ἀπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων συνόρων τοῦ Πόντου, περὶ ἅπαντα τὸν Εὔξεινον μέχρι τῆς Θρᾴκης, ὠνομάσθη δὲ Βοσπόριον κράτος, ἀπὸ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, παρ' ᾧ ἔκειντο αἱ δύο κύριαι αὐτοῦ πόλεις, τὸ Παντικάπαιον καὶ ἡ Φαναγόρεια, ἀμφότεραι ἀποικίαι ἑλληνικαί (Κεφ. Ε' βιβλ. Β' τοῦ πρώτου τόμου). Τοῦτο δὲ διαπράξας ἐτράπη πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς νότον, ἵνα καθυποτάξῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλὰ τότε ἤρχισε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ρώμης πόλεμος μακρὸς καὶ ἐναγώνιος, τοῦ ὁποίου μετέσχε καὶ ἡ Ἑλλάς, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ, καὶ ὅστις, μετὰ διαφόρους διακοπάς, ἐπαναστάσεις καὶ περιπετείας, ἐτελείωσεν ἐν ἔτει 66 διὰ τῆς εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν μεταβολῆς τοῦ Πόντου καὶ τῆς εἰς τὸ Βοσπόριον κράτος περιστολῆς τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ βασιλέων.

Κρατὴρ ἐξ Εὐπατορίας, ἑλληνικῆς πόλεως τοῦ Βοσπόρου, τῆς ἐποχῆς τοῦ Μιθριδάτου

Κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος 67 κατέστη καὶ ἡ Κρήτη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ὡς θέλομεν ἱστορήσει ἐν τῷ ἀκολούθῳ βιβλίῳ ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ πειρατικοῦ πολέμου. Τῷ δὲ 58 μία τῶν Κυπρίων μερίς, δυσαρεστηθεῖσα κατὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς νήσου ταύτης ἡγε-

μόνος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Πτολεμαίων, προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων καὶ τὴν τῆς Κύπρου εἰς αὐτὸν ὑποδούλωσιν. Τελευταῖον καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἥτις, καίτοι ἐξηκολούθει ὑπὸ ἰδίους διατελοῦσα βασιλεῖς, πρὸ καιροῦ ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὰς θελήσεις τῆς Ρώμης καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτῆς, τῷ 30 π.Χ., ἐπὶ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος Αὐγούστου, συγκαταλέχθη μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὑστάτου τῶν Πτολεμαίων Πτολεμαίου ΙΒ΄ τοῦ Διονύσου καί, κατόπιν τούτου, τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Κλεοπάτρας.

Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἀλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν, ὁ ἐθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἂν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἡττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ρωμαϊσμὸς οὐδέποτε κατώρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσε μέχρι τῶν σπλάγχνων τῶν λαῶν τούτων ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονὸς τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἤτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἑνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόσδοτον τοῦ χριστιανισμοῦ θρήσκευμα. Πλὴν τούτου διεδόθη εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς εἴδομεν, καὶ τὸ ἑλληνικὸν θρήσκευμα, καὶ συνεδυάσθη μετὰ τοῦ ἐπιχωρίου, ἐντεῦθεν δὲ συνέβη σύγκρισίς τις καὶ ταυτισμὸς τῶν ἑλληνικῶν θεῶν μετὰ τῶν πατρίων θεῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Ἶσις λ.χ. ἐξωμοιώθη ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν Δήμητρα, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν ἢ τὴν Ἀφροδίτην, ἢ τὴν Ἀθηνᾶν, ἢ τὴν Ἐνυώ, ἢ τὴν Ἥραν· ὁ Σάραπις πάλιν παρεβλήθη πρὸς τὸν Δία, πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, πρὸς τὸν Ἥλιον, πρὸς τὸν Διόνυσον, καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους. Ἐξ οὗ μέγα τι ἐπῆλθεν εἰς τὰ πνεύματα καὶ εἰς τὰς συνειδήσεις ἀποτέλεσμα, τοῦτο, ὅτι αἱ ποικίλαι τῶν θεοτήτων ἐκείνων ἰδιότητες συνεκεντρώθησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ὀλίγας τινὰς περὶ θεότητος ἀντιλήψεις. Οὕτω περὶ μὲν τῆς Ἴσιδος ἐρρήθη ὅτι εἶναι ἡ μήτηρ τῶν πραγμάτων, ἡ δέσποινα τῶν στοιχείων, ἡ πρώτη τῶν χρόνων θυγάτηρ, ἡ ὑπερτάτη τῶν θεῶν, ἡ βασιλὶς τοῦ Ἅδου, ἡ πρώτη τῶν οὐρανίων, τὸ μονόμορφον ἀρχέτυπον τῶν θεῶν, θεότης μία μὲν καὶ μόνη ἀλλ' ὑπὸ διάφορα σχήματα

καὶ ὀνόματα καὶ κατὰ ποικίλους τρόπους ἁπανταχοῦ γῆς λατρευομένη. Περὶ δὲ τοῦ Σαράπιδος, ὃν εἴδομεν ἐπίσης πρὸς ποικίλους ἑλληνικοὺς θεοὺς ταυτισθέντα, ἐπρεσβεύθη ὅτι κεφαλὴ μὲν αὐτοῦ εἶναι ὁ οὐρανός, σὰρξ δὲ ἡ θάλασσα, πόδες δὲ ἡ γῆ, ὀφθαλμὸς δὲ ὁ ἥλιος· ὥστε διὰ τῆς συνθέσεως ταύτης ἤρχισαν νὰ ἀφανίζωνται αἱ μερικαὶ καὶ τοπικαὶ τῶν θεοτήτων ἰδιότητες καὶ νὰ συνοικειῶνται πρὸς γενικωτέραν τινὰ τῆς θεότητος ἀντίληψιν.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν χριστιανισμόν. Ἡ μὲν ἀποκαλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως ἣν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἁπλῶς τὸ ἔργον τῆς θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ᾽ οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγήθη ἡ τοῦ ἑλληνισμοῦ διάδοσις. Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδήλως ἐντολὴν ἄνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάτωσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἧττον καὶ ἀνὰ μέσον ἁπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ᾽ αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ᾽ ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθέν. Ἀλλ᾽ ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῳόντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἵας ἤθελε συναντήσει δυσχερείας ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ διάδοσις! Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῇ εἰς τὴν ἑβραϊκήν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ᾽ εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θρᾴκην, τὴν Ἑλλάδα, ποικίλαι ἐπεκράτουν ἐπιχώριαι διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρῃζεν οὐ μόνον κηρύγματος ἀλλὰ καὶ ἑρμηνείας· ἔχρῃζε γλώσσης ἐπιτηδείας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκεύματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῇ ἡ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἑνότητα γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων ἀφ᾽ ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἴσως εἴπῃ τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ρωμαϊσμὸς ἤθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλά, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ ρωμαϊσμὸς οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ

εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἀπέτυχε διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατήσει τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὁπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὁριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἂν ἐχρειάσθησαν 3 ἑκατονταετηρίδες ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμὸς δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσει ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὁπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσει διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις! Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοὐλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλά, ἂν ὑπηρέτησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστιν ἡ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπασα ἡμῶν ἡ μετέπειτα κοινωνική, ἠθική, διανοητικὴ κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὁπωσοῦν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

Ἐλπὶς (ἐγχάρακτος λίθος)